

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

+ *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.

+ *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.

+ *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.

+ *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter `http://books.google.com` durchsuchen.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Das zweite Buch Mosis.

Digitized by Google

Der

PENTATEUCH

Die fünf Bücher Mosche

mit wortreuer, deutscher Uebersetzung.

Nebst dem

Raschi-Commentare

punktirt, leichtfaßlich übersetzt, und mit vielen erklärenden Anmerkungen versehen

von

Julius Dessauer

Rabbi in Neu-Pest.

Schemoth.

UNIV. OF CALIFORNIA

Pest 1865.

Verlag von M. E. Löwy's Sohn Buchhandlung Königsgasse Nr. 2.

Digitized by Google

חמשה

חומשי תורה

מתורגם אשכנזית מחדש

ונתוסף בו בהוצאה החדשה הזאת

פירוש רש"י

עם נקודות

ע"פ כללי דקדוק לה"ק, ועם ציונים להקל קריאתו
ומתורגם אשכנזית צח וקל למען ילך בטח בו
כרב כתלמיד.

ונספחו אליהם

הערות מועילות לבאר וללבן מקומות הסתומים ברש"י
ובמאמרי חז"ל.

מאת

יהודה הלוי דעסויער

מורה ורב בקהל עדת ישראל ניו-יארק.

בשנת וְלִמַּדְתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לפ"ק

פעסט

פערלאג פאן מ. ע. לעווי'ס זאהן בוכהאנדלונג קאניגסנאסע נו. 2.

Digitized by Google

1862
.L2

IN MEMORIAM
Professor J. Henry Senger

Digitized by Google

AMSCHLAG

שמות א

תרגום אשכנזי

א (ה) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים
מִצְרַיְמָה אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ׃
(ג) רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה׃ (ג) יִשָּׂשכָר
זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן׃ (ד) דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר׃
(ה) וַיְהִי כָּל־נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב
שִׁבְעִים נָפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְמִצְרָיִם׃
(ו) וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל־אֶחָיו וְכֹל הַדּוֹר
הַהוּא׃ (ז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ

1. (1) Dies sind die Namen der Söhne Israels, die nach Mizrajim gekommen, mit Jakob, ein Jeglicher mit seinem Hause kamen sie. (2) Reuben, Simeon, Lewi, und Jehuda. (3) Jisaschar, Sebulun und Binjamin. (4) Dan und Naftali, Gad und Ascher. (5) Und es waren alle Seelen, die hervorgegangen aus der Hüfte Jakobs, siebenzig Seelen; Josef war bereits in Mizrajim". (6) Da starb Josef und alle seine Brüder und dieses ganze Geschlecht. (7) Und die Kinder Israels waren fruchtbar

רש"י

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · אַף עַל פִּי שֶׁמָּנָן
בְּחַיֵּיהֶן בִּשְׁמוֹתָם חָזַר וּמָנָן בְּמִיתָתָן
לְהוֹדִיעַ חִיבָּתָן שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְכוֹכָבִים שֶׁמּוֹצִיאָן וּמַכְנִיסָן
בְּמִסְפָּר וּבְשֵׁמוֹתָם : שֶׁנֶּאֱמַר : הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם
לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא (ישעיה מ׳ רמ״ד) : (ה) ויוסף היה
במצרים · וַהֲלֹא הוּא וּבָנָיו יוֹרְדִים שִׁבְעִים? וּמַה־
בָּא לְלַמְּדֵנוּ? וְכִי לֹא הָיִינוּ יוֹדְעִים שֶׁהוּא הָיָה בְּמִצְרַיִם?
אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ צִדְקָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף · הוּא יוֹסֵף, הָרוֹעֶה
אֶת צֹאן אֲבִיו ; הוּא יוֹסֵף שֶׁהָיָה בְּמִצְרַיִם, וְנַעֲשֶׂה
מָלֵךְ, וְעוֹמֵד בְּצִדְקוֹ : (ז) וישרצו · שֶׁהָיוּ יוֹלֶדֶת שִׁשָּׁה

1. ואלה שמות בני ישראל (1) Obgleich man sie bei ihrem Leben mit ihren Namen zählte, zählte man sie dennoch abermals nach ihrem Tode, um die Liebe zu ihnen anzuzeigen, dass sie mit den Sternen verglichen sind; welche Gott nach Zahl und Namen heraus- und zurück führt; denn es heißt: (Jes. 40. 26) Der herausführt ihr Heer nach der Zahl, sie alle bei dem Namen ruft". (5) ויוסף היה במצרים War er denn nicht sammt seinen Söhnen unter den siebenzig (1. B. Mo. 46) mitgerechnet? wissen wir denn nicht, dass er in Aegypten war? Was will dies uns andeuten? Dies will uns die Frömmigkeit Josefs darthun. Dieser Josef war es, der die Schafe seines Vaters weidete, dieser Josef, der in Aegypten war und König wurde und blieb dennoch standhaft in seiner Frömmigkeit. (7) וישרצו Sie gebaren Sechslinge.

M122379

Digitized by Google

וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: ס

(ז) bar, vervielfältigten sich und mehrten sich, und wurden stark gar sehr, und voll war das Land von ihnen. (8) Da stand ein

(ח) וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף: (ט) וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ:

neuer König auf über Mizrajim, der sich nicht kümmerte (sieh 1. B. Mos. 39, 6.) um Josef. (9) Und er sprach zu seinem Volke: Siehe, das Volk, die Söhne Israels, ist zahlreicher und mächtiger als wir.

(י) הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־

(10) Auf! lasset es uns überlisten, damit es sich nicht vermehre, und es geschähe, wenn Krieg eintrifft, dass es sich schlage zu unsern Hassern, und wider uns streite,

רש"י

בְּכֻלָּם אֶחָד: (ח) ויקם מלך חדש · רַב וּשְׁמוּאֵל: חַד אָמַר חָדָשׁ מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵירוֹתָיו: (סוטה י"א): אשר לא ידע · עָשָׂה עַצְמוֹ כְּאִילּוּ לֹא יָדַע (כ"ג ר"א"ם): (י) הבה נתחכמה · פָּל הָבָה, לְשׁוֹן הֲבָנָה וְהַזְמָנָה לְדָבָר הוּא; פְּלוֹמַר, הַזְמִינוּ עַצְמָכֶם לְכָךְ: נִתְחַכְּמָה לוֹ · לָעָם · נִתְחַכְּמָה מַה לַּעֲשׂוֹת לוֹ: (ש"ר) וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: נִתְחַכֵּם לְמוֹשִׁיעָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְדוֹנָם בְּמַיִם, שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יָבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם (וְהֵם לֹא הֵבִינוּ שֶׁעַל כָּל הָעוֹלָם אֵינוֹ מֵבִיא, אֲבָל הוּא מֵבִיא עַל אוּמָה אַחַת· ברש"י ישן): ועלה מן הארץ· עַל כָּרְחֵנוּ · וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: בְּאָדָם שֶׁמְּקַלֵּל עַצְמוֹ וְתוֹלֶה קְלָלָתוֹ בַּאֲחֵרִים וְהַרֵי הוּא כְּאִילּוּ כָּתַב· וְעָלִינוּ

(8) ויקם מלך חדש. Raw und Samuel sind hierüber getheilter Meinung: Der eine meint, es war wirklich ein neuer König; der andere dagegen behauptet, dass neue, strenge Verordnungen getroffen wurden. אשר לא ידע. Er that, als hätte er ihn nicht gekannt. הבה נתחכמה. (10) bedeutet überall ein Vorbereiten und Vorkehrung Treffen zu einer Sache, und heißt demnach hier: Haltet euch dazu bereit. נתחכמה לו Wir wollen gegen das Volk nachsinnen, was damit zu thun sei. Unsere Weisen erklären es folgender Weise: Wir wollen den Retter Israels (Gott) nämlich überlisten, indem wir die Todesstrafe durch Wasser über sie verhängen; da Gott längst geschworen, keine Wasserflut mehr über die Welt zu bringen. (Sie verstanden aber nicht, dass er zwar über die ganze Welt keine Flut bringen werde, wohl aber über e i n e Nation. ועלה מן הארץ Gewaltsamer Weise. Unsere Lehrer erklären es so, als wenn ein Mensch sich selbst flucht, den Fluch aber auf andere wälzt, und es ist hier zu verstehen, als stünde: wir selbst wer-

Digitized by Google

הָאָרֶץ׃ (י) וַיֹּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים
לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת
לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס׃
(יב) וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ
וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (יג) וַיַּעֲבִדוּ
מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ׃
(יד) וַיְמָרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה
בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה
אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם

und mächtiger werde als das Land. (11) Und sie setzten über dasselbe Herren und frohnen, um es zu drücken mit ihren Lasten, Und es bauete Vorrathsstädte für Pharao, Pitom und Raamßes. (12) Doch, je mehr sie es drückten, je mehr vermehrte es sich, und es grauete ihnen vor den Söhnen Israels. (13) Nun trieben die Mizrajim die Söhne Israels zur Arbeit an mit Härte. (14) Und verbitterten ihr Leben durch harte Arbeit, in Lehm und Zie-

רש״י

מִן הָאָרֶץ, וְהֵם יְרֻשָּׁה׃ (יא) עליו · עַל הָעָם: מסים·
לָשׁוֹן מַס · שָׂרִים שָׁגוּרִין מֵהֶם הַמַּס. וּמַהוּ הַמַּס ?
שֶׁיִּבְנוּ עָרֵי מַסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה׃ למען ענותו בסבלותם·
שֶׁל מִצְרַיִם׃ ערי מסכנות · שֶׁתַּרְגּוּמוֹ · וְבֵן, לַךְ בֹּא אֶל
הַסּוֹכֵן הַזֶּה (ישעיה כ״ב) גִּנְזַךְ הַמְמֻנֶּה עַל הָאוֹצָרוֹת
(ש״ר): את פיתום ואת רעמסס · שֶׁלֹּא הָיוּ רְאוּיוֹת
מִתְּחִלָּה לְכָךְ, וְעָשָׂאוּם חֻזָקוֹת וּבְצוּרוֹת לְאוֹצָר׃
(יב) וכאשר יענו אותו · בְּכָל מָה שֶׁהֵם נוֹתְנִין לֵב
לַעֲנוֹת · כֵּן לֵב הַקָּבָּ״ה לְהַרְבּוֹת וּלְהַפְרִין׃ כן ירבה·
כֵּן רָבָה וְכֵן פָּרַץ · וּמְדָרְשׁוֹ · רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת כֵּן·
אַתֶּם אוֹמְרִים׃ פֶּן יִרְבֶּה · וַאֲנִי אוֹמֵר׃ כֵּן יִרְבֶּה׃
ויקוצו · קָצוּ בְחַיֵּיהֶם · (וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים הַמִּצְרִים בְּעֵינֵי
עַצְמָם וק״ל) · וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ קְצוּצִים הָיוּ בְעֵינֵיהֶם׃
(יג) בפרך · בַּעֲבֹדָה קָשָׁה הַמְפָרֶכֶת אֶת הַגּוּף

den aus dem Lande ziehen. (11) עליו Uiber das Volk. מסים, Steuer, Tribut, Amtsherren, welche die Steuer beheben. Worin bestand diese Steuer? Sie müßten nämlich Vorrathsstädte bauen für Pharaoh. בסבלותם Die häuslichen Arbeiten der Egypter. מסכנות Nach Onkelos: Vorrathsstädte. Ebenso (Jes. 22. 15.), Gehe hin zu jenem Schatzmeister. Ein Verwalter der über die Schätze gesetzt ist. את פתום. ואת רעמסס Diese waren anfangs hiezu nicht geeignet; darum ließ er sie nun stärker und fester zu Vorrathsstädten herstellen. (12) יענו אותו. Je mehr sie sich bestrebten, sie zu unterdrücken, um so mehr war es der Wille Gottes, sie zu vermehren und auszubreiten. כן ירבה Um so mehr hat es sich vermehrt und verbreitet. Nach dem Midrasch, soll dies ein göttlicher Geist verkündet haben: Ihr saget: Damit sie sich nicht vermehren; ich verkünde aber: Sie sollen sich gewiß vermehren! ויקצו Das Leben eckelte ihnen an. Unsere Weisen erklären: (ויקצו von קוץ) Gleich Dornen waren sie in ihren Augen. (13) בפרך. Mit harter Arbeit, welche den Körper er-

Digitized by Google

בָּפָרֶךְ׃ (סו) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה׃ (סז) וַיֹּאמֶר בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל־הָאָבְנָיִם אִם־בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם־בַּת הִוא וָחָיָה׃ (סח) וַתְּיִרֵאן הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־

geln und in allerlei Arbeit auf dem Felde, nebst allen Arbeiten, wozu sie dieselben antrieben mit Härte. (15) Und es sprach der König von Mizrajim zu den hebräischen Hebammen, von denen der Name der einen Schifrah, und der Name der andern Puah (war). (16) Und er sprach: Wenn ihr Geburtshilfe leistet den Ebräerinnen, so sehet auf den Kreisstuhl. wenn es ein Sohn ist, so sollet iht ihr tädten, wenn aber eine Tochter, so mag sie leben bleiben. (17) Doch es fürchteten die Hebammen den Ewigen und thaten nicht, wie zu ihnen gesprochen der König von Mizrajim,

רש״י

וּמְשַׁבֶּרְתּוֹ׃ (סו) למילדות • הוּא לָשׁוֹן מוֹלִידוֹת • אֲבָל שָׁיַשׁ לָשׁוֹן קָל, וְיֵשׁ לָשׁוֹן כָּבֵד, כְּמוֹ: שׁוֹבֵר; וּמְשַׁבֵּר: דּוֹבֵר וּמְדַבֵּר • קָל, מוֹלִיד וּמְיַלֵּד: שִׁפְרָה • זוֹ יוֹכֶבֶד, עַל שֵׁם שֶׁמְּשַׁפֶּרֶת אֶת הַיּוֹלֵד: פּוּעָה • זוֹ מִרְיָם, עַל שֵׁם שֶׁפּוֹעָה, וּמְדַבֶּרֶת וְהוֹגָה לַיּוֹלֵד, פְּרֵנְקֵד הַנָּשִׁים הַמְסַיְּעוֹת תִּינוֹק הַבּוֹכֶה • פּוּעָה • לָשׁוֹן צְעָקָה • כְּמוֹ: כַּיּוֹלֵדָה אֶסְעָה (ישעי׳ מ״ב): (סז) בילדכן: כְּמוֹ בְּהוֹלִידְכֶן: עַל הָאבנים • מוֹשֵׁב הָאִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת; וּבְמָקוֹם אַחֵר קוֹרְאוֹ: מַשְׁבֵּר • וּכְמוֹהוּ: עוֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאֲבָנִים • (ירמיה יח) • מוֹשֵׁב כְּלֵי אוּמָנוּת יוֹצֵר חָרֶשׁ: אם בן הוא וגו׳ • לֹא הָיָה מַקְפִּיד אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים, שֶׁרָאוּ אִצְטַגְנִינָיו •

schöpft und erschüttert. (15) למילדות Wie מוליודות Hebammen; dieser Ausdruck wird sowohl in Piel, als auch in Kal- (Thätigkeits) Form angewendet, wie z. B. שובר zerbrechen, משבר zertrümmern, דובר reden, מדבר bestimmt sprechen, so auch מוליד erzeugen und מילד die Geburt befördern. (16) בילדכן Wie בהולידכן Die Geburt befördern. יוכבד Das ist שפרה sogenannt, weil sie das Kind zierte. פועה Das ist מרים, sogenannt, weil sie es durch laute und liebliche Scherze unterhielt, nach Weise der Weiber, die das weinende Kind zu besänftigen suchen. פועה heißt, laut schreien, wie (Jes. 42 14.),, Wie eine Gebärerin schreie ich. (אפעה") Der האבנים Stuhl eines gebärenden Weibes; bei einer andern Gelegenheit heißt dies משבר Kreisstuhl. Desgleichen (Jer. 18. 2) Er fertigte seine Arbeit auf dem Stuhle, " d. h. der Arbeitsstuhl eines Meisters. אם בן הוא וגו׳ Es kümmerten ihn bloß die Männlichen; weil seine Sterndeuter ihm profezeiheten, daß die Geburt eines Sohnes bevorstehet, der sie (die Israeliten) befreien wird. וחיה Sie mag am Leben bleiben. (Zukunft).

Digitized by Google

הַיַּלְדִים: שני (יח) וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתְּחַיֶּיָן אֶת־הַיְלָדִים: (יט) וַתֹּאמַרְן הַמְיַלְּדֹת אֶל־פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנָּשִׁים הַמִּצְרִיֹת הָעִבְרִיֹת כִּי־חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמְיַלֶּדֶת וְיָלָדוּ: (כ) וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדֹת

und erhielten die Kinder am Leben. (18) Da rief der König von Mizrajim die Hebammen und sprach zu ihnen: Warum thatet ihr dieses, und habet die Kinder beim Leben erhalten? (19) Und es sprachen die Hebammen zu Pharaoh: Weil nicht wie die mizrischen Weiber sind die Hebräerinen; denn lebenskräftig sind sie; bevor noch zu ihnen kommt die Hebamme, haben sie (schon) geboren. (20) Und Gott ließ es wohlergehen den Hebammen, und das

רש"י

שֶׁעָתִיד לְהוֹלִיד בֵּן הַמּוֹשִׁיעַ אוֹתָם: והיה · וְהַחַיָּה: (יח) ותחיין את הילדים · מְסַפְּקוֹת לָהֶם מַיִם וּמָזוֹן (סוטה שם) תַּרְגּוּם הָרִאשׁוֹן: וְקַיְּמָא; וְהַשֵּׁנִי וְקַיְּמָתוּן, לְפִי שֶׁלָּשׁוֹן עִבְרִית לְנֶקְבוֹת רַבּוֹת, תֵּיבָה זוּ · וְכֵיוָצֵא בָהּ מְשַׁמֶּשֶׁת לָשׁוֹן פְּעָלוֹ וְלָשׁוֹן פְּעַלְתֶּם· כְּגוֹן · וַתֹּאמַרְנָה אִישׁ מִצְרִי לָשׁוֹן עֲבַר, כְּמוֹ: וַיֹּאמְרוּ לְזְכָרִים · וַתְּדַבֵּרְנָה בְּמֵיכֶם לָשׁוֹן דִּבַּרְתֶּם, כְּמוֹ וַתְּדַבְּרוּ לְזְכָרִים, וְכֵן וַתְּהַלֵּלְנָה אוֹתִי עַל עַמִּי, לָשׁוֹן עֲבַר; חִלַּלְתֶּם; כְּמוֹ וַתְּהַלְלוּ לְזְכָרִים: (יט) כי חיות הנה · בְּקִיאוֹת בַּמְיַלְּדוֹת· תַּרְגּוּם מְיַלְּדוֹת חַיָּתָא; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ · הֲרֵי הֵן מְשׁוּלוֹת לְחָיוֹת הַשָּׂדֶה שֶׁאֵינָן צְרִיכוֹת מְיַלְּדוֹת (סוטה שם) · וְהֵיכָן מְשׁוּלוֹת לְחָיוֹת? גּוּר אַרְיֵה; וְאַב יִמָּרֵף; בְּכוֹר שׁוֹרוֹ; אַיָּלָה שְׁלוּחָה · וּמִי שֶׁלֹּא נִכְתַּב בּוֹ · הֲרֵי הַכָּתוּב כּוֹלְלָן: וַיְבָרֶךְ אוֹתָם; וְעוֹד כְּתִיב: מַה אִמְּךָ לְבִיאָה (יחזקאל י"ט): (כ) וייטב · הַטִּיב לָהֶם. וְזֶה חִלּוּק בְּתֵיבָה

(18) ותחיין את הילדים Sie versorgten sie mit Trank und Speise. Das erste ותחיין giebt Onkelos mit וקיימא sie erhielten, (weiblich) das zweite: וקיימתון Ihr erhieltet (2. Pers.) weil die zweite und dritte Person (Mehrzahl) Zukunft weiblichen Geschlechtes einander gleich sind. Wie z. B. ותאמרנה sie sprachen (weibl. 3. Pers.) ist gleich mit ויאמרו sie sprachen (für männl. 3. Pers.); ebenso ותדברנה „Ihr habet mit eurem Munde gesprochen (2. Pers. weibl.) wie ותדברו Ihr sprachet (2. Pers. männl.); ferner ותחללנה „Ihr werdet mich bei meinem Volke entweihen u. s. w. (19) כי חיות הנה Sie sind erfahren wie Hebammen, aramäisch heißen Hebammen חַיְתָא. Unsere Lehrer erklären, sie sind (an Lebhaftigkeit) mit den Thieren des Feldes verglichen, die keiner Geburtshelferinen nöthig haben. Wo aber wurden sie mit den Thieren verglichen? In folgenden Stellen: „Junger Löwe ist Jehuda. (1. B. Mos. 49. 9.) „Binjamin ist ein reißender Wolf" (das. v. 27,) Naftali ist eine flüchtige Hindin." Bei den Stämmen aber, wo diese Vergleichung nicht ausdrücklich stehet, sie sind in dem Ausdrucke „ויברך אותם Er segnete sie (allesammt) mit einverleibt. Ebenso heißt es (Ezech. 19. 2.), Deine Mutter, die Löwin. (20) ויטב Er ließ ihnen wohlergehen. Und das ist der Unter-

Digitized by Google

וַיִּרְבּוּ הָעָם וַיַּעַצְמוּ מְאֹד׃ (כא) וַיְהִי כִּי־ יָרְאוּ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים׃ (כב) וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ

Volk mehrte sich und wurde sehr mächtig. (21) Und es geschah, weil es fürchteten die Hebammen den Herrn, machte er ihnen Häuser. (22) Da gebot Pharaoh seinem ganzen Volke, sprechend: Jeden neugebornen Sohn, in

רש״י

שֶׁיְּסוֹדָהּ ב׳ אוֹתִיּוֹת וְנָתַן לָהּ ו״ו יו״ד בְּרֹאשָׁהּ. בִּשְׂהֵיא בָאָה לְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן וַיִּפְעַל, הוּא נָקוּד הַיּוּ״ד בְּצֵרֵ״י, שֶׁהוּא קָמַ״ץ קָטָן, כְּגוֹן: וַיִּיַּסֵּב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדוֹת · וַיִּרֶב בְּבַת יְהוּדָה (איכה ב׳)הַרְבָּה תַּאֲנִיָּה, וְכֵן: וַיְגַל אֶת הַשְּׁאֵרִית (ד״ה ב׳ ל״ו) · דְּנְבוּזַרְאֲדָן, הָגְלָה אֶת הַשְּׁאֵרִית. וַיִּפֶן וָנֶב אֶל וָנֶב (שופטים מ״ז) הַסְּגָה הַזְּנָבוֹת זוֹ לְזוֹ, כָּל אַלּוּ לָשׁוֹן הִפְעִיל אֶת אֲחֵרִים; וּבְשָׁהוּא מְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן וַיִּפְעַל, הוּא נָקוּד הַיּוּד בְּחִירֵק · כְּגוֹן - וַיִּיטֶב בְּעֵינָיו, לָשׁוֹן חִוּוּב; וְכֵן וַיִּרֶב הָעָם, וַתְּרַבֶּה הָעָם. וַיְגַל יְהוּדָה · הָגְלָה יְהוּדָה; וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה · הִסְגָּה לְכָאן וּלְכָאן · וְאַל תְּשִׁיבֵנִי: וַיֵּלֶךְ, וַיֵּשֶׁב, וַיֵּרֶד, וַיֵּצֵא, לְפִי שֶׁאֵינָן מִגְזֵרְתָן שֶׁל אֵלּוּ, שֶׁהֲרֵי הַיּוּ״ד יְסוֹד בָּהֶן יָרַד, יָצָא, יָשַׁב, יָלַךְ יו״ד אוֹת שְׁלִישִׁית בּוֹ; וַיִּיטֶב אלהים לַמְיַלְּדוֹת. מַהוּ הַטּוֹבָה: ? (כא) וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים · בָּתֵּי כְהוּנָּה, וּלְוִיָּה וּמַלְכוּת שְׁקוּרִין: בָּתִּים · בְּמ״שׁ: וַיִּבֶן אֶת בֵּית יְהוָה וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ. כְּהוּנָּה וּלְוִיָּה מְיוּחָר. וּמַלְכוּת מִמִּרְיָם, בִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (שם): (כב) לְכָל עַמּוֹ · אַף עֲלֵיהֶם נָזַר, יוֹם שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה, אָמְרוּ אַשְׁמַנְיָנָיו · הַיּוֹם נוֹלַד הַמּוֹשִׁיעַ, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִין

schied bei Wörtern, deren Wurzel aus zwei Buchstaben bestehet, und man ihm י zu Anfang anhängt, wenn es in der Hifilform zu stehen kommt, so wird das י mit einem Zere (קמץ קטן) punktirt, wie: (Vers. 20.) וייטב u. s. w. וירב u. s. w., Und häufte an der Tochter Jehudas d. h. er häufte Wehklagen (Hifil); ebenso: (Chr. B. 36. 20) וַיַּגֶל Er führte weg die Uebergebliebenen. וַיָּשָׁב (Richter. 26.4.) „Und kehrte." u. s. w. Alle diese Beispiele haben die Hifil-Bedeutung; kommt aber das Wort in Kalform zu stehen, so wird das י mit einem Chirick punktirt, wie z. B. ויטב (3 B. 10. 20.) ויפן (2. B. Mos. 11. 19.) „Und es gefiel seinen Augen; ebenso ויקד העם (12. B.) „Er wendete sich hin und her". Man wende aber dagegen nicht ein, von den Stellen: וילך, וישב, וירד, ויצא, weil diese nicht zu jener Klasse gehören, weil das י in denselben den dritten Wurzelbuchstab bildet, als: ירד, יצא, ישב, ילך — ויטב אלהים Was war das Gute? (21) ויעש להם בתים Priester- Lewiten- und Königsfamilien, welche man Häuser nennt, wie es heißt: Er baute das Haus des Ewigen und das königliche Haus; Priester- und Lewitenfamilien stammen von Jochebed, und Königswürde von Mirjam, wie es aus dem Traktat Sota zu ersehen ist. (22) לכל עמו Auch sie traf das strenge Urtheil, am Geburtstage Mosche's; denn seine Sterndeuter sprachen: Heute wird der Retter Israels geboren; wir

Digitized by Google

לַאֲמֹר כָּל־הַבֵּן הַיִלוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן׃ ס

den Fluß werfet ihn, jede Tochter aber lasset am Leben. —

ב (א) וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת־ בַּת־לֵוִי׃ (ב) וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי־טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים׃ (ג) וְלֹא־יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ

2. (1) Und es ging ein Mann aus dem Hause Lewis, und nahm eine Tochter Lewis. (2) Und das Weib wurde schwanger und gebar einen Sohn, und sie sah ihn, daſs er schön war, und verbarg ihn drei Monde. (3) Und sie konnte ihn nicht

רש"י

אִם מִמִּצְרַיִם אִם מִיִּשְׂרָאֵל, וְרוֹאִין אֲנוּ שֶׁפּוֹסְקוֹת לִלְקוֹת בְּמַיִם, לְסִיכָךְ נָגַר אוֹתוֹ הַיּוֹם אַף עַל הַמִּצְרִים שֶׁנֶּאֱמַר כָּל הַבֵּן הַיִלוֹד, וְלֹא נֶאֱמַר לְעֻבְרִים; וְהֵם לֹא יוֹדְעִים שֶׁפּוֹסְקוֹת לִלְקוֹת עַל מֵי מְרִיבָה׃

ב (א) וילך את בת לוי. פָּרוּשׁ הָיָה מְמָנֶה מִפְּנֵי גְּזֵרַת פַּרְעֹה. וְהֶחֱזִירָהּ וְעָשָׂה בָהּ לְקוּחִין שֵׁנִיִּים: וְאַף הִיא נֶהֱפָכָת לִהְיוֹת נַעֲרָה. וּבַת ק"ל שָׁנָה הָיְתָה, שֶׁנּוֹלְדָה בְּבוֹאָהּ לְמִצְרַיִם בֵּין חֲמוֹמוֹת. וּמֵאתַיִם וְעֶשֶׂר נִשְׁתַּהוּ שָׁם. וּכְשֶׁיָּצְאוּ הָיָה מֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה. אִם בֵּן פְּשָׁטָא מִמָּנוּ הָיְתָה בַּת מֵאָה וְל', וְקוֹרֵא אוֹתָהּ בַּת לֵוִי: (ב) כִּי טוֹב הוּא. כְּשֶׁנּוֹלַד נִתְמַלֵּא הַבַּיִת כֻּלּוֹ אוֹרָה (סוטה שם): (ג) ולא יכלה עוד הצפינו. שָׁמְנוּ לָהּ הַמִּצְרִיִּים מִיּוֹם שֶׁהֶחֱזִירָהּ, וְהִיא יוֹלַדְתּוֹ, לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְיוֹם אֶחָד, שֶׁהַיּוֹלֶדֶת לְז'

wissen aber nicht, ob von einem Mizri, oder von einen Israeliten; allein wir sehen, daſs sein Ende durch Wasser erfolgen wird; daher verhängte man uach diese Strafe über Mizrjim, wie es heiſst: „Jeden neugebornen Sohn"; es heiſst aber nicht der Hebräer. Sie verstanden aber nicht, daſs seine Todesstrafe durch die Haderwasser (s. 20. 12.) herbeigeführt wurde. —

2. (1) ויקח את בת לוי Er war von ihr geschieden wegen des strengen Verhängnisses des Pharaoh. Nun heirathete er sie wieder, wo ihr Jugendlichkeit wie einem Mädchen verliehen wurde; denn 130 Jahre war sie (damals) alt, denn sie war geboren, als sie (die Israeliten) in die Stadtmauern Egyptens einzogen, 210 Jahre verweilten sie daselbst, und bei ihrem Auszuge zählte Mosche 80 Jahre; hieraus folgt, das sie bei dieser Schwangerschaft 130 Jahre alt war, und man nennt sie die Tochter Lewis. (2) כי טוב הוא Als er geboren war; da füllte sich das Haus mit hellem Lichtstrahle. (3) עוד הצפנו Denn die Aegypter berechneten die Zeit ihres Schwängerns vom Tage, als er sie zurücknahm, und sie gebar ihn wirklich zu sechs Monaten und einem Tage (denn eine Geburt zu sieben Monaten wird eine verstümmelte Schwangerschaft genannt) während die Aegypter erst nach neun Monaten sie nntersuchten. גמא Rohr, welches biegsam ist und andern biegsamen und harten Dingen

Digitized by Google

וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר
וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת־הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם
בַּסּוּף עַל־שְׂפַת הַיְאֹר׃ (ד) וַתִּתַּצַּב
אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ׃
(ה) וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־הַיְאֹר
וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת עַל־יַד הַיְאֹר וַתֵּרֶא
אֶת־הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת־

länger verbergen, da nahm sie für ihn ein Kästchen von Schilf, bestrich es mit Lehm und mit Pech; legte hinein das Kind, und legte es an das Schilf, am Ufer des Flusses (4) Es stellte sich aber seine Schwester von ferne, um zu wissen, was mit ihm geschehe. (5) Da ging die Tochter Pharaos hinab zu baden in dem Fluße; und sie sah das Kästchen mitten im Schilfe und schickte ihre

רש"י

יוֹלֶדֶת לְמְקוֹמָעִין, וְהֵם בָּדְקוּ אַחֲרֶיהָ לְסוֹף ט׳ : נמא גְּמִי בְּלָשׁוֹן מִשְׁנָה ובלע"ז יונק"ו jonc, (כיוצ"ב) , וְדָבָר רַךְ הוּא וְעוֹמֵד בְּפָנֵי רַךְ וּבְמָנֵי קָשֶׁה : בחמר ובזפת. וָאֶת מִבַּחוּץ וְטִיט מִבְּפָנִים. כְּדֵי שֶׁלֹּא יָרִיחַ אוֹתוֹ צַדִּיק רֵיחַ רַע שֶׁל זָפֶת : ותשם בסוף, הוּא לָשׁוֹן אֲגַם רושי"ל בלע"ז roseau, (יסהכ , סיוו)· וְדוֹמֶה לוֹ : קָנָה וְסוּף קָמַלּוּ: (ה) לרחוץ על היאר : סָרַס הַמִּקְרָא וּפֵרְשֵׁהוּ , וַתֵּרֶד בַּת פַּרְעֹה עַל הַיְאוֹר לִרְחוֹץ בּוֹ : על יד היאור . אֵצֶל הַיְאוֹר , כְּמוֹ חֲלָקַת יוֹאָב עַל יָדִי (שמואל ב' י"ד) וְהוּא לָשׁוֹן יַד מַמָּשׁ , שֶׁיַּד הָאָדָם סְמוּכָה לוֹ . וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ : הוֹלְכוֹת לָשׁוֹן מִיתָה , הוֹלְכוֹת לְמוּת. לְפִי שֶׁמִּיהוּ בָּהּ (סוטה שם) וַהֲכָתוּב מְסַיְּעָן , כִּי לָמָּה לָנוּ לִכְתּוֹב : וְנַעֲרֹתֶיהָ הוֹלְכוֹת : את אמתה . אֶת שִׁפְחָתָהּ , וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ לָשׁוֹן יַד : אֹבֶל לְפִי דִּקְדּוּק לָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ הָיָה לוֹ לִינָקֵד : אַמָּתָהּ סָ"ם דִּגּוּשָׁה . וְהֵם דָּרְשׁוּ : אֶת אֲמָתָהּ. אֶת יָדָהּ , וַתִּשְׁתַּרְבֶּה אֲמָתָהּ אַמּוֹת הַרְבֵּה (סוטה שם):

wiederſteht. בחמר ובזפת Mit Pech von außen und mit Lehm von innen, auf das dieſer Gottgeweihete dieſen Geruch nicht riechen müße. בסוף d. h. Schilf, desgleichen (Jeſ. 19. 1.) „Rohr und Schilf verweſen.“ לרחוץ על היאור (4) Man verſetzte die Schrift, als ſtünde: Die Tochter Pharao's ſtieg in den Fluß hinnab, um in demſelben zu baden.“ על יד היאור Neben dem Fluße, wie (Sam. B. 14.) Sehet den Acker Joabs an meiner Seite, (אל ידי) hier bedeutet יד die wirkliche Hand, welche an der Seite des Menſchen iſt. Unſere Lehrer erklären das הולכות heißt hier, dem Tode entgegengehen, weil ſie (die Mädchen) vom Retten) zurückhielten. Die Schrift liefert uns den Beweis hiezu; denn was ſollte uns die Mittheilung der Schrift: Und ihre Mädchen gingen? את אמתה Ihre Magd. Unſere Lehrer deuten dies für „Hand“. Nach den Regeln der heb. Sprache aber müßte das מ in אמתה mit einem Dageſch verſehen ſein. Unſere Weiſen aber erklären es; Sie ſtreckte aus ihren Arm und dieſer (wohlthätige) Arm nahm zu an

Digitized by Google

אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֶהָ׃ (ו) וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ
אֶת־הַיֶּלֶד וְהִנֵּה־נַעַר בֹּכֶה וַתַּחְמֹל עָלָיו
וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה׃ (ז) וַתֹּאמֶר
אֲחֹתוֹ אֶל־בַּת־פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי
לָךְ אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן הָעִבְרִיֹּת וְתֵינֵק
לָךְ אֶת־הַיָּלֶד׃ (ח) וַתֹּאמֶר־לָהּ בַּת־
פַּרְעֹה לֵכִי וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה וַתִּקְרָא אֶת־
אֵם הַיָּלֶד׃ (ט) וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת־פַּרְעֹה
הֵילִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהֵינִקֵהוּ לִי
וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־שְׂכָרֵךְ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה
הַיֶּלֶד וַתְּנִיקֵהוּ׃ (י) וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד
וַתְּבִאֵהוּ לְבַת־פַּרְעֹה וַיְהִי־לָהּ לְבֵן
וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם

Magd und ließ es holen. (6) Und sie öffnete es und sah das Kind, und siehe, ein weinender Knabe! sie erbarmte sich über ihn, und sprach: Von den Kindern der Hebräer ist dies! (7) Da sprach seine Schwester zur Tochter Pharaos: Soll ich gehen und dir rufen ein säugendes Weib von den Hebräerinen, daß sie dir säuge das Kind! (8) Und es sprach zu ihr die Tochter Phareos: Gehe! Da ging die Jungfrau und rief die Mutter des Kindes. (9) Und es sprach zu ihr die Tochter Pharaos: Nimm hin dieses Kind und säuge es mir, und ich, ich werde dir geben deinen Lohn. Und das Weib nahm das Kind und säugte es. (10) Als das Kind groß war, brachte sie es der Tochter Pharaos, und er wurde ihr Sohn.

רש"י

(ו) ותפתח ותראהו • אֶת מִי רָאְתָה? הַיֶּלֶד • וְהִנֵּה פְּשׁוּטוֹ • וּמִדְרָשׁוֹ רָאְתָה עִמּוֹ שְׁכִינָה: והנה נער בוכה • קוֹלוֹ כְּנַעַר: (ז) מן העבריות • שֶׁהֶחֱזִירַתּוּ עַל מִצְרִיוֹת הַרְבֵּה לֵינֵק וְלֹא יָנַק, לְפִי שֶׁהָיָה עָתִיד לְדַבֵּר עִם הַשְּׁכִינָה (ש"ר): (ה) ותלך העלמה • הָלְכָה בְּזְרִיזוּת וַעֲלֻמוּת פָּנִים: (ט) היליכי • נַתְנַבְּאָה וְלֹא יָדְעָה מָה נִתְנַבְּאָה: הֵי שָׁלַיִכִי (סוטה שם): (י) משיתיהו • שְׁחַלְּתִיהּ, הוּא לָשׁוֹן הוֹצָאָה בְּלָשׁוֹן

mehrern derselben. (6) Wen sah sie? Nach dem geraden Wortsinn: das Kind. Nach dem Midrasch aber, soll sie um ihn die Glorie Gottes gesehen haben והנה נער בוכה Seine Stimme war gleich der eines erwachsenen Knaben. (7) מן העבריות Sie führten ihn zu vielen Mizrischen Weibern, um ihn zu stillen; er sog aber nicht, weil er bestimmt war später mit der Gottheit Zwiesprache zu pflegen. (8) ותלך העלמה ermuthiget und behende wie ein Knabe. (9) היליכי Sie profezeihete, und wußte nicht, was sie profezeihete: Hier hast du das deinige. (10) משיתיהו Gibt Onkelos mit שְׁחַלְּתִיהּ d. h. im Aramäischen herausziehen „Wie man ein Haar aus der Milch ziehet", in der hebräischen Sprache aber heißt es wie הסירותיו so wie: (Jeh. 1. 8.) לא ימוש „Es soll

Digitized by Google

Digitized by Google

Das zweite Buch Mosis.

Digitized by Google

Der

PENTATEUCH

Die fünf Bücher Mosche

mit wortreuer, deutscher Uebersetzung.

Nebst dem

Raschi-Commentare

punktirt, leichtfaßlich übersetzt, und mit vielen erklärenden Anmerkungen versehen

von

Julius Dessauer

Rabbi in Neu-Pest.

Schemoth.

UNIV. OF CALIFORNIA

Pest 1865.

Verlag von M. E. Löwy's Sohn Buchhandlung Königsgasse Nr. 2.

Digitized by Google

חמשה

חומשי תורה

מתורגם אשכנזית מחדש

ונתוסף בו בהוצאה החדשה הזאת

פירוש רש"י

עם נקודות

ע"פ כללי דקדוק להה"ק, ועם ציונים להקל קריאתו
ומתורגם אשכנזית צח וקל למען ילך בטח בו
כרב כתלמיד.

וגספחו אליהם

הערות מועילות לבאר וללבן מקומות הסתומים ברש"י
ובמאמרי חז"ל.

פאת

יהודה הלוי דעסויער

מורה ורב בקהל עדת ישראל ניו-יארק.

בשנת וְלִמַּדְתֶּם אוֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לפ"ק

פעסט

פֿערלאג פֿאַן מ. ע. לעווי'ס זאָהן בוכהאנדלונג קאָניגסגאסע נו. 2.

Digitized by Google

1962

IN MEMORIAM
Professor J. Henry Senger

Digitized by Google

שמות א

תרגום אשכנזי

א (א) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים
מִצְרַיְמָה אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ׃
(ג) רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה׃ (ג) יִשָּׂשכָר
זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן׃ (ד) דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר׃
(ה) וַיְהִי כָּל־נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב
שִׁבְעִים נָפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְמִצְרָיִם׃
(ו) וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל־אֶחָיו וְכֹל הַדּוֹר
הַהוּא׃ (ז) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ

1. (1) Dies ſind die Namen der Söhne Israels, die nach Mizrajim gekommen, mit Jakob, ein Jeglicher mit ſeinem Hauſe kamen ſie. (2) Reuben, Simeon, Lewi, und Jehuda. (3) Jisaschar, Sebulun und Binjamin. (4) Dan und Naftali, Gad und Aſcher. (5) Und es waren alle Seelen, die hervorgegangen aus der Hüfte Jakobs, ſiebenzig Seelen; Joſef war bereits in Mizrajim". (6) Da ſtarb Joſef und alle ſeine Brüder und dieſes ganze Geſchlecht. (7) Und die Kinder Israels waren fruchtbar

רש"י

וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל · אַף עַל פִּי שֶׁמָּנָן בְּחַיֵּיהֶן בִּשְׁמוֹתָם חָזַר וּמָנָן בְּמִיתָתָן לְהוֹדִיעַ חִיבָּתָן שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְכוֹכָבִים שֶׁמּוֹצִיאָן וּמַכְנִיסָן בְּמִסְפָּר וּבְשֵׁמוֹתָם : שֶׁנֶּאֱמַר : הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא (ישעיה מ' רמ"ד) : (ה) ויוסף היה במצרים · וַהֲלֹא הוּא וּבָנָיו הָיוּ בְכָלָל שִׁבְעִים? וּמַה־בָּא לְלַמְּדֵנוּ? וְכִי לֹא הָיִינוּ יוֹדְעִים שֶׁהוּא הָיָה בְמִצְרַיִם? אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ צִדְקָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף · הוּא יוֹסֵף · הָרוֹעֶה אֶת צֹאן אֲבִיו ; הוּא יוֹסֵף שֶׁהָיָה בְמִצְרַיִם, וְנַעֲשָׂה מֶלֶךְ, וְעוֹמֵד בְּצִדְקוֹ : (ז) וישרצו · שָׁהָיוּ יוֹלֶדֶת שִׁשָּׁה

1. (1) Obgleich man ſie bei ihrem Leben mit ihren Namen zählte, zählte man ſie dennoch abermals nach ihrem Tode, um die Liebe zu ihnen anzuzeigen, daſs ſie mit den Sternen verglichen ſind; welche Gott nach Zahl und Namen heraus- und zurück führt; denn es heißt: (Jeſ. 40. 26) Der herausführt ihr Heer nach der Zahl, ſie alle bei dem Namen ruft". (5) ויוסף היה במצרים War er denn nicht ſammt ſeinen Söhnen unter den ſiebenzig (1. B. Mo. ſ 48) mitgerechnet? wiſſen wir denn nicht, daſs er in Aegypten war? Was will dies uns andeuten? Dies will uns die Frömmigkeit Joſefs darthun. Dieſer Joſef war es, der die Schafe ſeines Vaters weidete, dieſer Joſef, der in Aegypten war und König wurde und blieb dennoch ſtandhaft in ſeiner Frömmigkeit. (7) וישרצו Sie gebaren Sechslinge.

M122379

Digitized by Google

וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם: פ

(ח) וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף: (ט) וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ: (י) הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־

bar, vervielfältigten sich und mehrten sich, und wurden stark gar sehr, und voll war das Land von ihnen. (8) Da stand ein neuer König auf über Mizrajim, der sich nicht kümmerte (sieh 1. B. Mos. 39, 6.) um Josef. (9) Und er sprach zu seinem Volke: Siehe, das Volk, die Söhne Israels, ist zahlreicher und mächtiger als wir. (10) Auf! lasset es uns überlisten, damit es sich nicht vermehre, und es geschähe, wenn Krieg eintrifft, dass es sich schlage zu unsern Hassern, und wider uns streite,

רש"י

בְּכֻרֵּס אֶחָד: (ח) ויקם מלך חדש · רב ושמואל: חַד אָמַר חָדָשׁ מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵרוֹתָיו: (סוטה י"א) : אשר לא ידע · עָשָׂה עַצְמוֹ, כְּאִילּוּ לֹא יָדַע (כ"נ רא"ם) : (י) הבה נתחכמה · פֶּל הָבָה, לָשׁוֹן חֲבָנָה וְהַזְמָנָה לְדָבָר הוּא; כְּלוֹמַר, הַזְמִינוּ עַצְמָכֶם לְכָךְ: נתחכמה לו · לָעָם · נִתְחַכְּמָה מַה לַּעֲשׂוֹת לוֹ: (ש"ר) וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: נִתְחַכֵּם לְמוֹשִׁיעָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְדוֹנָם בְּמַיִם, שֶׁנָּבַר נִשְׁבַּע שֶׁלֹּא יָבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם (וְהֵם לֹא הֵבִינוּ שֶׁעַל כָּל הָעוֹלָם אֵינוֹ מֵבִיא; אֲבָל הוּא מֵבִיא עַל אוּמָה אַחַת· ברש"י ישן) : ועלה מן הארץ· עַל כָּרְחֵנוּ · וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: כְּאָדָם שֶׁמְּקַלֵּל עַצְמוֹ וְתוֹלֶה קְלָלָתוֹ בְּאֲחֵרִים וְתֵרֵי הוּא כְּאִילּוּ כָּתַב: וְעָלִינוּ

ויקם מלך חדש. (8) Raw und Samuel sind hierüber getheilter Meinung: Der eine meint, es war wirklich ein neuer König; der andere dagegen behauptet, dass neue, strenge Verordnungen getroffen wurden. אשר לא ידע. Er that, als hätte er ihn nicht gekannt. הבה נתחכמה. (10) bedeutet überall ein Vorbereiten und Vorkehrung Treffen zu einer Sache, und heißt demnach hier: Haltet euch dazu bereit. נתחכמה לו Wir wollen gegen das Volk nachsinnen, was damit zu thun sei. Unsere Weisen erklären es folgender Weise: Wir wollen den Retter Israels (Gott) nämlich überlisten, indem wir die Todesstrafe durch Wasser über sie verhängen; da Gott längst geschworen, keine Wasserflut mehr über die Welt zu bringen. (Sie verstanden aber nicht, dass er zwar über die ganze Welt keine Flut bringen werde, wohl aber über eine Nation. ועלה מן הארץ Gewaltsamer Weise. Unsere Lehrer erklären es so, als wenn ein Mensch sich selbst flucht, den Fluch aber auf andere wälzt, und es ist hier zu verstehen, als stünde: wir selbst wer-

Digitized by Google

und mächtiger werde als das Land. (11) Und sie setzten über dasselbe Herren und frohnen, um es zu drücken mit ihren Lasten, Und es bauete Vorrathsstädte für Pharao, Pitom und Raamßes. (12) Doch, je mehr sie es drückten, je mehr vermehrte es sich, und es grauete ihnen vor den Söhnen Israels. (13) Nun trieben die Mizrajim die Söhne Israels zur Arbeit an mit Härte. (14) Und verbitterten ihr Leben durch harte Arbeit, in Lehm und Zie-

הָאָרֶץ׃ (יא) וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים
לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת
לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס׃
(יב) וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ
וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (יג) וַיַּעֲבִדוּ
מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ׃
(יד) וַיְמָרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה
בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה
אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם

רש״י

den aus dem Lande ziehen. (11) עליו Uiber das Volk. מסים, Steuer, Tribut, Amtsherren, welche die Steuer beheben. Worin bestand diese Steuer? Sie müßten nämlich Vorrathsstädte bauen für Pharaoh. בסבלותם Die häuslichen Arbeiten der Egypter. מסכנות Nach Onkelos: Vorrathsstädte. Ebenso (Jes. 22. 15.), Gehe hin zu jenem Schatzmeister. Ein Verwalter der über die Schätze gesetzt ist. את פתום ואת רעמסס Diese waren anfangs hiezu nicht geeignet; darum ließ er sie nun stärker und fester zu Vorrathsstädten herstellen. (12) יענו אותו Je mehr sie sich bestrebten, sie zu unterdrücken, um so mehr war es der Wille Gottes, sie zu vermehren und auszubreiten. כן ירבה Um so mehr hat es sich vermehrt und verbreitet. Nach dem Midrasch, soll dies ein göttlicher Geist verkündet haben: Ihr saget: Damit sie sich nicht vermehren; ich verkünde aber: Sie sollen sich gewiß vermehren! ויקצו Das Leben eckelte ihnen an. Unsere Weisen erklären: (ויקצו von קוץ) Gleich Dornen waren sie in ihren Augen. (13) בפרך Mit harter Arbeit, welche den Körper er-

מִן הָאָרֶץ׃ וְהֵם יֵרְשׁוּהָ׃ (א) עליו · עַל הָעָם׃ מסים·
לָשׁוֹן מַס · שָׂרִים שֶׁגּוֹבְיִן מֵהֶם הַמַּס. וּמַהוּ הַמַּס ?
שֶׁיִּבְנוּ עָרֵי מִסְכְּנוֹת לְפַרְעֹה׃ למען ענותו בסבלותם·
שֶׁל מִצְרִים׃ ערי מסכנות · מַתְרְגוּמוֹ · וְכֵן לְךְ בֹּא אֶל
הַסּוֹכֵן הַזֶּה (ישעיה כ״ב) וְגַזְבַּר הַמְמוּנָה עַל הָאוֹצָרוֹת
(ש״ר)׃ את פיתום ואת רעמסס · שֶׁלֹּא הָיוּ רְאוּיוֹת
מִתְּחִלָּה לְכָךְ, וְעָשָׂאוּם חֻזָקוֹת וּבְצוּרוֹת לְאוֹצָר׃
(יב) וכאשר יענו אותו · בְּכָל מָה שֶׁהֵם נוֹתְנִין לֵב
לְעַנּוֹת · כֵּן לֵב הַקָּקְ״ה לְהַרְבּוֹת וּלְהַפְרִין׃ כן ירבה·
כֵּן רָבָה וְכֵן פָּרַץ · וּמְרָשׁוֹ · רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת כֵּן·
אַתֶּם אוֹמְרִים׃ פֶּן יִרְבֶּה · וַאֲנִי אוֹמֵר׃ כֵּן יִרְבֶּה׃
ויקוצו · קָצוּ בְחַיֵּיהֶם · (וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים הַמִּצְרִים בְּעֵינֵי
עַצְמָם וק״ל) · וְרַבּוֹתֵינוּ דָרְשׁוּ כְּקוֹצִים הָיוּ בְעֵינֵיהֶם׃
(יג) בפרך · בַּעֲבֹדָה קָשָׁה הַמְפָרֶכֶת אֶת הַגּוּף

Digitized by Google

בְּפָרֶךְ׃ (סו) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם
לַמְיַלְּדֹת הָעִבְרִיֹּת אֲשֶׁר שֵׁם הָאַחַת
שִׁפְרָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פּוּעָה׃ (סז) וַיֹּאמֶר
בְּיַלֶּדְכֶן אֶת־הָעִבְרִיּוֹת וּרְאִיתֶן עַל־
הָאָבְנָיִם אִם־בֵּן הוּא וַהֲמִתֶּן אֹתוֹ וְאִם־
בַּת הִוא וָחָיָה׃ (סח) וַתִּירֶאןָ הַמְיַלְּדֹת
אֶת־הָאֱלֹהִים וְלֹא עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר
אֲלֵיהֶן מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַתְּחַיֶּיןָ אֶת־

geln und in allerlei Arbeit auf dem Felde, nebst allen Arbeiten, wozu sie dieselben antrieben mit Härte. (15) Und es sprach der König von Mizrajim zu den hebräischen Hebammen, von denen der Name der einen Schifrah, und der Name der andern Puah (war). (16) Und er sprach: Wenn ihr Geburtshilfe leistet den Ebräerinnen, so sehet auf den Kreisstuhl. wenn es ein Sohn ist, so sollet iht ihr tädten, wenn aber eine Tochter, so mag sie leben bleiben. (17) Doch es fürchteten die Hebammen den Ewigen und thaten nicht, wie zu ihnen gesprochen der König von Mizrajim,

רש״י

וּמְשַׁבַּרְתּוֹ׃ (סו) למילדות · הוּא לָשׁוֹן מוֹלִידוֹת · אֲבָל שֵׁשׁ לָשׁוֹן קַל · וְיֵשׁ לָשׁוֹן נָבָר, כְּמוֹ: שׁוֹבֵר; וּמְשַׁבֵּר; רוֹבֵר וּמְרַבֵּר · כָּךְ · מוֹלִיד וּמְיַלֵּד: שִׁפְרָה · זוֹ יוֹכֶבֶד · עַל שֵׁם שֶׁמְּשַׁפֶּרֶת אֶת הַיּוֹלֵד: פּוּעָה · זוֹ מִרְיָם, עַל שֵׁם שֶׁפּוֹעָה · וּמְרַגֶּעֶת וְהוֹגָה לַיּוֹלֵד, כְּדַרְכָּן הַנָּשִׁים הַמְפַיְּסוֹת תִּינוֹק הַבּוֹכֶה · פּוּעָה · לָשׁוֹן צְעָקָה · כְּמוֹ: כַּיּוֹלֵדָה אֶסְעָה (ישעי׳ מ״ב): (סז) בילדכן: כְּמוֹ בְּהוֹלִידְכֶן: על האבנים · מוֹשַׁב הָאִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת; וּבְמָקוֹם אַחֵר קוֹרְאוֹ: מַשְׁבֵּר · וְכֵן מוֹהוּ: עוֹשֶׂה מְלָאכָה עַל הָאָבְנַיִם · (ירמיה יח) · מוֹשַׁב כְּלֵי אוּמָנוּת יוֹצֵר חָרֶשׂ: אם בן הוא ונו׳ · לֹא הָיָה מַקְפִּיד אֶלָּא עַל הַזְּכָרִים, שָׁרְאוּ אִצְטַגְנִינָיו ·

schöpft und erschüttert. (15) מוילדות Wie למילדות Hebammen; dieser Ausdruck wird sowohl in Piel, als auch in Kal (Thätigkeits) Form angewendet, wie z. B. שובר zerbrechen, משבר zertrümmern, דובר reden, מדבר bestimmt sprechen, so auch מוליד erzeugen und מילד die Geburt befördern. (16) בהולידכן Wie בילדכן Die Geburt befördern. יוכבד Das ist שפרה sogenannt, weil sie das Kind zierte. פועה Das ist מרים, sogenannt, weil sie es durch laute und liebliche Scherze unterhielt, nach Weise der Weiber, die das weinende Kind zu besänftigen suchen. פועה heißt, laut schreien, wie (Jes. 42 14.)„ Wie eine Gebärerin schreie ich. (״האבנים (אמעה Der Stuhl eines gebärenden Weibes; bei einer andern Gelegenheit heißt dies משבר Kreisstuhl. Desgleichen (Jer. 18. 2) Er fertigte seine Arbeit auf dem Stuhle, " d. h. der Arbeitsstuhl eines Meisters. אם בן הוא ונו׳ Es kümmerten ihn bloß die Männlichen; weil seine Sterndeuter ihm profezeiheten, daß die Geburt eines Sohnes bevorstehet, der sie (die Israeliten) befreien wird. וחיה Sie mag am Leben bleiben. (Zukunft).

Digitized by Google

הַיַּלְדִים: שני (יח) וַיִּקְרָא מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת וַיֹּאמֶר לָהֶן מַדּוּעַ עֲשִׂיתֶן הַדָּבָר הַזֶּה וַתְּחַיֶּיָן אֶת־הַיְלָדִים: (יט) וַתֹּאמַרְן הַמְיַלְּדֹת אֶל־פַּרְעֹה כִּי לֹא כַנָּשִׁים הַמִּצְרִיֹת הָעִבְרִיֹת כִּי־חָיוֹת הֵנָּה בְּטֶרֶם תָּבוֹא אֲלֵהֶן הַמְיַלֶּדֶת וְיָלָדוּ: (כ) וַיֵּיטֶב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדֹת

und erhielten die Kinder am Leben. (18) Da rief der König von Mizrajim die Hebammen und sprach zu ihnen: Warum thatet ihr dieses, und habet die Kinder beim Leben erhalten? (19) Und es sprachen die Hebammen zu Pharaoh: Weil nicht wie die mizrischen Weiber sind die Hebräerinen; denn lebenskräftig sind sie; bevor noch zu ihnen kommt die Hebamme, haben sie (schon) geboren. (20) Und Gott ließ es wohlergehen den Hebammen, und das

רש"י

שֶׁעָתִיד לְהוֹלִיד בֶּן הַמּוֹשִׁיעַ אוֹתָם: והיה · וְתָחֲיֶיהָ: (יח) ותחיין את הילדים · מְסַפְּקוֹת לָהֶם מַיִם וּמָזוֹן (סוטה שם) תַּרְגּוּם הָרִאשׁוֹן: וְקַיְּימָא; וְהַשֵּׁנִי וְקַיְּימְתּוּן, לְפִי שְׁלָשׁוֹן עִבְרִית לְנֶקְבוֹת רַבּוֹת, תֵּיבָה זוֹ · וְכֵיוָצֵא בָהּ מְשַׁמֶּשֶׁת לָשׁוֹן פָּעֳלוּ וְלָשׁוֹן פְּעַלְתֶּם· בָּנוֹן · וַתֹּאמַרְנָה אִישׁ מִצְרִי לָשׁוֹן עֶבֶר, כְּמוֹ: וַיֹּאמְרוּ לְזֹכָרִים · וַתְּדַבַּרְנָה בְּפִיכֶם לָשׁוֹן דִּבֵּרְתֶּם, כְּמוֹ וַתְּדַבְּרוּ לְזֹכָרִים, וְכֵן וַתְּהַלֵּלְנָה אוֹתִי עַל עַמִּי, לָשׁוֹן עֶבֶר; חִלַּלְתֶּם; כְּמוֹ וַתְּהַלְּלוּ לְזֹכָרִים: (יט) כי חיות הנה · בְּקִיאוֹת בַּמְיַלְּדוֹת· תַּרְגּוּם מְיַלְּדוֹת חַיָּתָא; וְדַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ · הֲרֵי הֵן מְשׁוּלוֹת לַחֲיוֹת הַשָּׂדֶה שֶׁאֵינָן צְרִיכוֹת מְיַלְּדוֹת (סוטה שם) · וְיֵשׁ מְשׁוּלוֹת לַחַיּוֹת? נוּר אַרְיֵה; וְאַב יְמָרֵף; בְּכוֹר שׁוֹרוֹ; אַיָּלָה שְׁלוּחָה · וּמִי שֶׁלֹּא נִכְתַּב בּוֹ · הֲרֵי הַכָּתוּב כּוֹלְלָן; וַיְבָרֶךְ אוֹתָם; וְעוֹד כָּתִיב: מַה אִמְּךָ לְבִיאָה (יחזקאל י"ט): (כ) וייטב · הַטִּיב לָהֶם · וְזֶה חִלּוּק בְּתֵיבָה

(18) ותחיין את הילדים Sie versorgten sie mit Trank und Speise. Das erste ותחיין giebt Onkelos mit וקיימא sie erhielten, (weiblich) das zweite: וקיימתון Ihr erhieltet (2. Pers.) weil die zweite und dritte Person (Mehrzahl) Zukunft weiblichen Geschlechtes einander gleich sind. Wie z. B. ותאמרנה sie sprachen (weibl. 3. Pers.) ist gleich mit ויאמרו sie sprachen (für männl. 3. Pers.); ebenso ותדברנה „Ihr habet mit eurem Munde gesprochen (2. Pers. weibl.) wie ותדברו Ihr sprachet (2. Pers. männl.); ferner ותהללנה „Ihr werdet mich bei meinem Volke entweihen u. s. w. (19) כי חיות הנה Sie sind erfahren wie Hebammen, aramäisch heißen Hebammen מְיַלְּדוֹת. Unsere Lehrer erklären, sie sind (an Lebhaftigkeit) mit den Thieren des Feldes vorglichen, die keiner Geburtshelferinen nöthig haben. Wo aber wurden sie mit den Thieren verglichen? In folgendeu Stellen: „Junger Löwe ist Jehuda. (1. B. Mos. 49. 9.) „Binjamin ist ein reißender Wolf" (das. v. 27,) Naftali ist eine flüchtige Hindin." Bei den Stämmen aber, wo diese Vergleichung nicht ausdrücklich stehet, sie sind in dem Ausdrucke ויברך אותם „Er segnete sie (allesammt) mit einverleibt. Ebenso heißt es (Ezech. 19. 2.), Deine Mutter, die Löwin. (20) ויטב Er ließ ihnen wohlergehen. Und das ist der Unter-

Digitized by Google

וַיִּרְבּ֥וּ הָעָ֖ם וַיַּעַצְמ֥וּ מְאֹ֑ד׃ (כא) וַיְהִ֛י כִּֽי־ יָרְא֥וּ הַמְיַלְּדֹ֖ת אֶת־הָאֱלֹהִ֑ים וַיַּ֥עַשׂ לָהֶ֖ם בָּתִּֽים׃ (כב) וַיְצַ֣ו פַּרְעֹ֔ה לְכָל־עַמּ֖וֹ

Volk mehrte sich und wurde sehr mächtig. (21) Und es geschah, weil es fürchteten die Hebammen den Herrn, machte er ihnen Häuser. (22) Da gebot Pharaoh seinem ganzen Volke, sprechend: Jeden neugebornen Sohn, in

רש"י

שְׁיִּסּוֹדָהּ ב' אוֹתִיּוֹת וְנָתַן לָהּ ו"ו יו"ד בְּרֹאשָׁהּ. כְּשֶׁהִיא בָּאָה לְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן וַיִּפְעַל, הוּא נָקוּד הַי"ד בְּצֵרֵ"י, שֶׁהוּא קָמַ"ץ קָטָן, בְּגוֹן: וַיִּיטַב אֱלֹהִים לַמְיַלְּדוֹת. וַיִּרֶב בַּת יְהוּדָה (איכה ב') הִרְבָּה תַּאֲנִיָּה, וְכֵן: וַיִּגַּל אֶת הַשְּׁאֵרִית (ד"ה ב' ל"ו). דְּנָבוּרָאדָן, הָגְלָה אֶת הַשְּׁאֵרִית. וַיִּפֶן וָגָב אֶל וָגָב (שופטים ט"ז) הִפְנָה הַזְּנָבוֹת זוֹ לְוֹ, כָּל אֵלּוּ לָשׁוֹן הִפְעִיל אֶת אֲחֵרִים; וּכְשֶׁהוּא מְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן וַיִּפְעַל, הוּא נָקוּד הַיּוּד בְּחִירִק. בְּגוֹן: וַיִּיטַב בְּעֵינָיו, לָשׁוֹן הִיטֵּב; וְכֵן וַיִּרֶב הָעָם, נִתְרַבָּה הָעָם. וַיִּגַּל יְהוּדָה, הִגְלָה יְהוּדָה; וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה, הִפְנָה לְכָאן וּלְכָאן. וְאַל תְּשִׁיבֵנִי: וַיִּלֶךְ, וַיָּשָׁב, וַיֵּרֶד, וַיֵּצֵא, לְפִי שֶׁאֵינָן מִגִּזְרָתָן שֶׁל אֵלּוּ, שֶׁהֲרֵי הַיּוּ"ד יְסוֹד בָּהֶן יָרַד, יָצָא, יָשַׁב, יָלַךְ יו"ד אוֹת שְׁלִישִׁית בּוֹ; וייטב אלהים למילדות. מַהוּ הַמּוֹבָה: ? (כא) ויעש להם בתים. בָּתֵּי כְהוּנָה, וּלְוִיָּה וּמַלְכוּת שֶׁקּוֹרִין: בְּתִּים. כְּמ"שׁ: וַיִּבֶן אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּית הַמֶּלֶךְ. כְּהוּנָה וּלְוִיָּה מִיּוֹכֶבֶד. וּמַלְכוּת מִמִּרְיָם. כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (שם): (כב) לכל עמו. אַף עֲלֵיהֶם גָּזַר, יוֹם שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה, אָמְרוּ אַשְׁמַנְּיָנָיו. הַיּוֹם נוֹלַד הַמּוֹשִׁיעַ, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִין

schied bei Wörtern, deren Wurzel aus zwei Buchstaben bestehet, und man ihm י zu Anfang anhängt, wenn es in der Hifil-form zu stehen kommt, so wird das י mit einem Zere (קמץ קטן) punktirt, wie: (Vers. 20.) וַיִּיטֶב u. s. w. וַיִּרֶב u. s. w., Und häufte an der Tochter Jehudas d. h. er häufte Wehklagen (Hifil); ebenso: (Chr. B. 36. 20) וַיַּגֶל Er führte weg die Uebergebliebenen. וַיָּשֶׁב (Richter. 26.4.) „Und kehrte." u. s. w. Alle diese Beispiele haben die Hifil-Bedeutung; kommt aber das Wort in Kalform zu stehen, so wird das י mit einem Chirick punktirt, wie z. B. ויטב (3 B. 10. 20.) ויפן (2. B. Mos. 11. 19.) „Und es gefiel seinen Augen; ebenso ויקד העם (12.!B.) „Er wendete sich hin und her". Man wende aber dagegen nicht ein, von den Stellen: וישב, וירד, וילך, ויצא, weil diese nicht zu jener Klasse gehören, weil das י in denselben den dritten Wurzelbuchstab bildet, als: ירד, יצא, ישב, ילך, — ויטב אלהים Was war das Gute? (21) ויעש להם בתים Priester- Lewiten- und Königsfamilien, welche man Häuser nennt, wie es heißt: Er baute das Haus des Ewigen und das königliche Haus; Priester- und Lewitenfamilien stammen von Jochebed, und Königswürde von Mirjam, wie es aus dem Traktat Sota zu ersehen ist. (22) לכל עמו Auch sie traf das strenge Urtheil, am Geburtstage Mosche's; denn seine Sterndeuter sprachen: Heute wird der Retter Israels geboren; wir

Digitized by Google

לַאֲמֹר כָּל־הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ
וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן : פ

ב (א) וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת־
בַּת־לֵוִי: (ב) וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא
אֹתוֹ כִּי־טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה
יְרָחִים : (ג) וְלֹא־יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ

den Fluß werfet ihn, jede Tochter aber lasset am Leben. —

2. (1) Und es ging ein Mann aus dem Hause Lewis, und nahm eine Tochter Lewis. (2) Und das Weib wurde schwanger und gebar einen Sohn, und sie sah ihn, dass er schön war, und verbarg ihn drei Monde. (3) Und sie konnte ihn nicht

ר"ש"י

אִם מִמִּצְרַיִם אִם מִיִּשְׂרָאֵל, וְרוֹאִין אֲנוּ שֶׁפּוֹסְקִין לִלְקוּת
בָּמַיִם, לְמִיכָךְ נָזַר אוֹתוֹ הַיּוֹם אַף עַל הַמִּצְרִים שֶׁנֶּאֱמַר
כָּל הַבֵּן הַיִּלּוֹד, וְלֹא נֶאֱמַר לָעִבְרִים; וְהֵם לֹא יוֹדְעִים
שֶׁפּוֹסְקִין לִלְקוּת עַל מֵי מְרִיבָה :

ב (א) וילך את בת לוי · פְּרוּשׁ הָיָה מְמָנֶה מִפְּנֵי
גְּזֵרַת פַּרְעֹה · וְהֶחֱזִירָהּ וְעָשָׂה בָהּ לְקוּחִין שְׁנִיִּים:
וְאַף הִיא נֶהֱפָכָה לִהְיוֹת נַעֲרָה · וּבַת ק"ל שָׁנָה הָיְתָה·
שֶׁנּוֹלְדָה בְּבוֹאָהּ לְמִצְרַיִם בֵּין חֲמוֹמוֹת· וּמָאתַיִם וְעֶשֶׂר
נִשְׁתַּהֲוּ שָׁם · וּכְשֶׁיָּצְאוּ הָיְתָה מֹשֶׁה בֶּן שְׁמוֹנִים שָׁנָה·
אִם בֵּן כְּשֶׁנִּתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ הָיְתָה בַּת מֵאָה וְל', וְקוֹרֵא
אוֹתָהּ בַּת לֵוִי : (ב) כי טוב הוא · כְּשֶׁנּוֹלַד נִתְמַלֵּא
הַבַּיִת כֻּלּוֹ אוֹרָה (סוטה שם) : (ג) ולא יכלה עוד
הצפינו · שֶׁמָּנוּ לָהּ הַמִּצְרִיִּים מִיּוֹם שֶׁהֶחֱזִירָהּ, וְהִיא
יָלְדָה, לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְיוֹם אֶחָד · שֶׁהִיוְּלְדָת לוֹ

wissen aber nicht, ob von einem Mizri, oder von einen Israeliten; allein wir sehen, daß sein Ende durch Wasser erfolgen wird; daher verhängte man uach diese Strafe über Mizrjim, wie es heißt: „Jeden neugebornen Sohn"; es heißt aber nicht der Hebräer. Sie verstanden aber nicht, daß seine Todesstrafe durch die Haderwasser (s. 20. 12.) herbeigeführt wurde. —

2. (1) ויקח את בת לוי Er war von ihr geschieden wegen des strengen Verhängnisses des Pharaoh. Nun heirathete er sie wieder, wo ihr Jugendlichkeit wie einem Mädchen verliehen wurde; denn 130 Jahre war sie (damals) alt, denn sie war geboren, als sie (die Israeliten) in die Stadtmauern Egyptens einzogen, 210 Jahre verweilten sie daselbst, und bei ihrem Auszuge zählte Mosche 80 Jahre; hieraus folgt, das sie bei dieser Schwangerschaft 130 Jahre alt war, und man nennt sie die Tochter Lewis. (2) כי טוב הוא Als er geboren war; da füllte sich das Haus mit hellem Lichtstrahle. (3) עוד הצפנו Denn die Aegypter berechneten die Zeit ihres Schwängerns vom Tage, als er sie zurücknahm, und sie gebar ihn wirklich zu sechs Monaten und einem Tage (denn eine Geburt zu sieben Monaten wird eine verstümmelte Schwangerschaft genannt) während die Aegypter erst nach neun Monaten sie nntersuchten. גמא Rohr, welches biegsam ist und andern biegsamen und harten Dingen

Digitized by Google

וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים: (ג) וְלֹא־יָכְלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת־הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם בַּסּוּף עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: (ד) וַתִּתַּצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ: (ה) וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־הַיְאֹר וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת עַל־יַד הַיְאֹר וַתֵּרֶא אֶת־הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת־

länger verbergen, da nahm sie für ihn ein Kästchen von Schilf, bestrich es mit Lehm und mit Pech; legte hinein das Kind, und legte es an das Schilf, am Ufer des Flusses (4) Es stellte sich aber seine Schwester von ferne, um zu wissen, was mit ihm geschehe. (5) Da ging die Tochter Pharaos hinab zu baden in dem Fluße; und sie sah das Kästchen mitten im Schilfe und schickte ihre

רש"י

יוֹלֶדֶת לִמְקוֹמָעִין, וְהֵם בָּדְקוּ אַחֲרֶיהָ לְסוֹף ט' : נִמְאָ גְּמִי בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה וּבְלַע"ז יונק"ו (בירושלמי) jonc, וְדָבָר הוּא וְעוֹמֵד בִּפְנֵי רַךְ וּבִפְנֵי קָשֶׁה : בַּחֹמֶר וּבַזֶּפֶת. וַאֲפִלּוּ מִבַּחוּץ וְטִיט מִבִּפְנִים. כְּדֵי שֶׁלֹּא יָרִיחַ אוֹתוֹ צַדִּיק רֵיחַ רַע שֶׁל זָפֶת : וַתָּשֶׂם בַּסּוּף, הוּא לָשׁוֹן אֲגַם רושי"ל בלע"ז roseau, (רש"ה, ס"ו). וְדוֹמֶה לוֹ : קָנֶה וְסוּף קָמָלוּ : (ה) לִרְחֹץ עַל הַיְאֹר. סָרַס הַמִּקְרָא וּפֵרְשֵׁהוּ, וַתֵּרֶד בַּת פַּרְעֹה עַל הַיְאוֹר לִרְחֹץ בּוֹ : עַל יַד הַיְאוֹר, אֵצֶל הַיְאוֹר, כְּמוֹ חֲלָקַת יוֹאָב עַל יְדֵי (שמואל ב' י"ד) וְהוּא לָשׁוֹן יַד מַגָּשׁ, שֶׁיַּד הָאָדָם סְמוּכָה לוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ : הוֹלְכוֹת לָשׁוֹן מִיתָה, הוֹלְכוֹת לָמוּת, לְפִי שֶׁמֵּתִיחוּ בָהּ (סוטה שם) וַהֲכָתוּב מַסְיְיעָן, כִּי לָמָּה לָנוּ לִכְתוֹב : וְנַעֲרוֹתֶיהָ הוֹלְכוֹת : את אמתה. אֶת שִׁפְחָתָהּ, וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ לָשׁוֹן יָד ; אֲבָל לְפִי דִּקְדּוּק לָשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ הָיָה לוֹ לִינָקֵד : אַמָּתָהּ מ"ם דְּגוּשָׁה. וְהֵם דָּרְשׁוּ : אֶת אָמָתָהּ. אֶת יָדָהּ, וְנִשְׁתַּרְבְּבָה אָמָּתָהּ אַמּוֹת הַרְבֵּה (סוטה שם):

wieder ersteht. בחמר ובזפת Mit Pech von außen und mit Lehm von innen, auf das dieser Gottgeweihete diesen Geruch nicht riechen müße. בסוף d. h. Schilf, desgleichen (Jes. 19. 1.) „Rohr und Schilf verwesen." (4) לרחוץ על היאור Man versetzte die Schrift, als stünde: Die Tochter Pharao's stieg in den Fluß hinnab, um in demselben zu baden." על יד היאור Neben dem Fluße, wie (Sam. B. 14.) Sehet den Acker Joabs an meiner Seite, (אל ידי) hier bedeutet יד die wirkliche Hand, welche an der Seite des Menschen ist. Unsere Lehrer erklären das הולכות heißt hier, dem Tode entgegengehen, weil sie (die Mädchen) vom Retten) zurückhielten. Die Schrift liefert uns den Beweis hiezu; denn was sollte uns die Mittheilung der Schrift: Und ihre Mädchen gingen? את אמתה Ihre Magd. Unsere Lehrer deuten dies für „Hand". Nach den Regeln der heb. Sprache aber müßte das מ in אמתה mit einem Dageſch versehen sein. Unsere Weisen aber erklären es; Sie streckte aus ihren Arm und dieser (wohlthätige) Arm nahm zu an

Digitized by Google

אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֶהָ׃ (ו) וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ
אֶת־הַיֶּלֶד וְהִנֵּה־נַעַר בֹּכֶה וַתַּחְמֹל עָלָיו
וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה׃ (ז) וַתֹּאמֶר
אֲחֹתוֹ אֶל־בַּת־פַּרְעֹה הַאֵלֵךְ וְקָרָאתִי
לָךְ אִשָּׁה מֵינֶקֶת מִן הָעִבְרִיֹּת וְתֵינִק
לָךְ אֶת־הַיָּלֶד׃ (ח) וַתֹּאמֶר־לָהּ בַּת־
פַּרְעֹה לֵכִי וַתֵּלֶךְ הָעַלְמָה וַתִּקְרָא אֶת־
אֵם הַיָּלֶד׃ (ט) וַתֹּאמֶר לָהּ בַּת־פַּרְעֹה
הֵילִיכִי אֶת־הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהֵינִקֵהוּ לִי
וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־שְׂכָרֵךְ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה
הַיֶּלֶד וַתֵּנִיקֵהוּ׃ (י) וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד
וַתְּבִאֵהוּ לְבַת־פַּרְעֹה וַיְהִי־לָהּ לְבֵן
וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה וַתֹּאמֶר כִּי מִן־הַמַּיִם

Magd und ließ es holen. (6) Und sie öffnete es und sah das Kind, und siehe, ein weinender Knabe! sie erbarmte sich über ihn, und sprach: Von den Kindern der Hebräer ist dies! (7) Da sprach seine Schwester zur Tochter Pharaos: Soll ich gehen und dir rufen ein säugendes Weib von den Hebräerinen, daß sie dir säuge das Kind! (8) Und es sprach zu ihr die Tochter Phareos: Gehe! Da ging die Jungfrau und rief die Mutter des Kindes. (9) Und es sprach zu ihr die Tochter Pharaos: Nimm hin dieses Kind und säuge es mir, und ich, ich werde dir geben deinen Lohn. Und das Weib nahm das Kind und säugte es. (10) Als das Kind groß war, brachte sie es der Tochter Pharaos, und er wurde ihr Sohn.

רש"י

(ו) ותפתח ותראהו • אֶת מִי רָאָתָה? הַיֶּלֶד • וְהִנֵּה נַעַר בּוֹכֶה • קוֹלוֹ כְּנַעַר: (ז) מִן הָעִבְרִיוֹת • שֶׁהָהֵזִירָתוּ עַל מִצְרִיוֹת הַרְבֵּה לְיַנֵּק וְלֹא יָנַק, לְפִי שֶׁהָיָה עָתִיד לְדַבֵּר עִם הַשְּׁכִינָה (ש"ר): (ח) ותלך העלמה • הָלְכָה בְּזְרִיזוּת וְעַלְמוּת פָּעָלָם: (ט) היליכי • נִתְנַבְּאָה: לֹא יָדְעָה מָה נִתְנַבְּאָה: הֵי שָׁלַיְכִי (סוטה שם): (י) משיתיהו • שְׁחַלְּתֵּיהּ • הוּא לָשׁוֹן הוֹצָאָה בְּלָשׁוֹן הסירותיו כמו כן (יחזקאל א ח) לא ימוש „Es soll

mehrern derselben. (6) Wen sah sie? Nach dem geraden Wortsinn: das Kind. Nach dem Midrasch aber, soll sie um ihn die Glorie Gottes gesehen haben והנה נער בוכה Seine Stimme war gleich der eines erwachsenen Knaben. (7) מן העבריות Sie führten ihn zu vielen Mizrischen Weibern, um ihn zu stillen; er sog aber nicht, weil er bestimmt war später mit der Gottheit Zwiesprache zu pflegen. (8) ותלך העלמה ermuthiget und behende wie ein Knabe. (9) היליכי Sie profezeihete, und wußte nicht, was sie profezeihete: Hier hast du das deinige. (10) משיתיהו Gibt Onkelos mit שְׁחַלְּתֵּיהּ d. h. im Aramäischen herausziehen „Wie man ein Haar aus der Milch ziehet", in der hebräischen Sprache aber heißt es wie הסירותיו so wie: (Jeh. 1. 8.) לא ימוש „Es soll

Digitized by Google

מְשִׁיתֶהוּ׃ שלש (יא) וַיְהִי בַּיָּמִים הָהֵם וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל־אֶחָיו וַיַּרְא בְּסִבְלֹתָם וַיַּרְא אִישׁ מִצְרִי מַכֶּה אִישׁ

Sie nannte seinen Namen Mosche, und sprach: Denn aus dem Wasser habe ich ihn gezogen (11) Und es gaschah in jenen Tagen, als Mosche groß geworden; da gieng er aus zu seinen Brüdern, uud sah an ihre Lastarbeiten, und sah einen mizrischen Mann schlagen einen ebräischen Mann von seinen

רש"י

אַרְמִי׃ בְּמַשְׁחַל בִּינְיָתָא מַחֲלְבָא, יִבְלָשׁוֹן עִבְרִי׃ מְשִׁיתֶהוּ לָשׁוֹן הֶסְרוֹתִיו, כָּמוֹ׃ לֹא יָמוּשׁ • לֹא יָשׁוּשׁ • לֹא יָשׁוּב כַּף חִפְרוּ מָנָחֵם • וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵינוֹ מִמַּחֲבֶרֶת מָשׁ וָיָמוּשׁ, אֶלָּא מִגְּזֵרַת׃ מָשָׁה, וְלָשׁוֹן הוֹצָאָה הוּא, וְכֵן׃ יַמְשֵׁנִי כְּמַיִם רַבִּים (שמואל ב׳ כ״ב); שֶׁאִלּוּ הָיָה מִמַּחֲבֶרֶת׃ מָשׁ, לֹא יִתֵּן לוֹמַ׳׃ מְשִׁיתִיהוּ, אֶלָּא הֶמְשִׁישׁוֹתִיהוּ, כַּאֲשֶׁר יֹאמְרוּ מִן׃ קָם, הֲקִימוֹתִי׃ וּמִן׃ בָּא הֲבִיאוֹתִי אוֹ מְשַׁתְּהוּ. כָּמוֹ׃ וּמְשַׁתִּי אֶת עֲוֹן הָאָרֶץ (זכריה ג׳) • אֲבָל׃ מְשִׁיתִי, אֵינוֹ אֶלָּא מִגְּזֵרַת תֵּיבָה, שֶׁפָּעַל שֶׁלָּהּ מְיוּסָּד בַּה״א בְּסוֹף הַתֵּיבָה • בְּנוֹן׃ מָשָׁה, בָּנָה, עָשָׂה, צָוָה, פָּנָה, כָּשָׁבָא לוֹמַ׳ בָּהֶם פָּעַלְתִּי, תָּבֹא הַיו״ד בְּמָקוֹם ה״א, כָּמוֹ׃ עָשִׂיתִי, בָּנִיתִי, צִוִּיתִי׃ (יא) וינדל משה • וַהֲלֹא כְּבָר כָּתוּב וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד׃ אֲמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר״אָ׃ חֲרָאשׁוֹן לְקוֹמָה־ וְחַשֵּׁנִי לְגָדוּלָה, שֶׁמִּינָהוּ פַּרְעֹה עַל בֵּיתוֹ׃ וַיַּרְא בסבלותם • נָתַן עֵינָיו וְלִבּוֹ׃ לִהְיוֹת מַצֵּר עֲלֵיהֶם (ש״ר)׃ איש מצרי • נוֹגֵשׂ הָיָה מְמוּנֶה עַל שׁוֹטְרֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיָה מַעֲמִידָם מִקְרוֹת הַנָּבָר לְמַלֹּאכְתָּם (ש״ר)׃ מכה איש עברי • מַלְקָהוּ וְרוֹדֵהוּ, וּבַעֲלָה שֶׁל שְׁלוֹמִית בַּת דִּבְרִי הָיָה, וְנָתַן עֵינָיו בָּהּ, וּבְלֵילָה הָעֲמִידוּ וְהוֹצִיאוּ מִבֵּיתוֹ, וְהוּא הָזַר וְנִבְנַס לְבֵית, וּבָא אֶל אִשְׁתּוֹ כְּסָבוּרָה שֶׁהוּא בַּעֲלָהּ וְחָזַר הָאִישׁ לְבֵיתוֹ וְהִרְגִּישׁ בְּדָבָר; וּכְשֶׁרָאָה אוֹתוֹ מִצְרִי שֶׁהִרְגִּישׁ בַּדָּבָר

nicht weichen. u. s. w. So erörtert es Menachem. Ich aber meine, daſs dies nicht von der Wortklasse משׁ abstammt, sondern von משה, welches ein Herausziehen bedeutet. Ebenso: (Psal. 18. 17.) Er ziehet mich aus mächtigem Gewässer; denn würde es von משׁ abstammen so müßte es anstatt משיתיהו = דמישותיהו heißen, so wie es von קם; השיבותי, שב, von הקימותי und von הביאותי, בא zu stehen kommt. Oder auch wie „ימשתי״ Ich schaffe weg die Vergehen dieſes Landes". משיתי stammt daher von משה, dessen Ende ה ein Wurzelbuchstabe ist und zur Klasse der נל״ה gehört, wie z. B., בנה, עשה, פנה, צוה, wenn diese konjugirt werden, so wird das ה zuletzt in ein י verwandelt, wie עשיתי, פניתי, בניתי. צויתי, וי נדל משה (11) Es stehet ja schon bereits. „Der Knabe wurde groß,,? רבי יהודה erklärt: Unter dem ersten (וינדל) wird seine körperliche; unter dem zweiten aber wird seine geistige Größe verstanden; den Pharao setzte ihn über sein Haus. — וירא בסבלותם Er richtete Auge und Herz auf sie, um sich um ihren Zustand zu kümmern. איש מצרי Ein Antreiber war gesetzt über die Aufseher Israels, und dieser trieb sie schon vor Hahnenruf zur Arbeit an. מכה

Digitized by Google

עִבְרִי מֵאֶחָיו׃ (יג) וַיִּפֶן כֹּה וָכֹה וַיַּרְא
כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ
בַּחוֹל׃ (יג) וַיֵּצֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה
שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע
לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ׃ (יד) וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ
לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה
אֹמֵר כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּירָא
מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר׃
(טו) וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה

Brüdern. (12) Er wendete sich hin und her, und da er sah, daß kein Mensch da sei, so erschlug er den Mizri und verbarg ihn im Sand. (13) Und er ging hinaus am zweiten Tage, und siehe, zwei ebräische Männer zankten sich; und er sprach zu den Ungerechten: Warum schlägst du deinen Nächsten? (14) Und er sprach: Wer machte dich zum Obmann oder Richter über uns? meinst du etwa mich zu erschlagen, wie du den Mizri erschlagen? da fürchtete sich Mosche, und sprach: Fürwahr die Sache ist bekannt worden. (15) Es hörte Pha-

רש"י

הָיָה מַכֵּהוּ וְרוֹדֵהוּ כָּל הַיּוֹם. (שם): (יב) ויפן כה וכה. רָאָה מַה עָשָׂה לוֹ בְּנָיָתִי, וּמַה עָשָׂה לוֹ בְּשָׂדֶה. וּלְפִי פָּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ: וירא כי אין איש. עָתִיד לָצֵאת מִמֶּנּוּ שֶׁיִּתְגַּיֵּר: (יג) אנשים עברים. דָּתָן וַאֲבִירָם הֵם שֶׁהוֹתִירוּ מִן הַמָּן: נצים. מְרִיבִים: למה תכה. אַעַפ"י שֶׁלֹּא הָיָה נִקְרָא רָשָׁע, בַּהֲרָמַת יָד: רעך. רָשָׁע כְּמוֹתְךָ: (יד) מי שמך לאיש. וְהֵרֵי עוֹדְךָ נָעַר: הלהרגני אתה אומר. מִבַּאן אָנוּ לְמֵדִים, שֶׁהָרַג בְּשֵׁם הַמְפוֹרָשׁ: ויירא משה. בְּפָשׁוּטוֹ, וּמִדְרָשׁוֹ: דָּאַג לוֹ. עַל שֶׁרָאָה בְּיִשְׂרָאֵל רְשָׁעִים הִלְטוּרִין, אָמַר מַעְתָּה שָׁמָא אֵינָם רְאוּיִין לִינָּאֵל: אכן נודע הדבר. כְּמַשְׁמָעוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ, נוֹדַע לִי הַדָּבָר שֶׁהָיִיתִי תָּמֵהַּ עָלָיו, מַה חָמְאוּ יִשְׂרָאֵל מִכָּל ע' אוּמוֹת לִהְיוֹת נִרְדִים בַּעֲבוֹדַת הַפֶּרֶךְ? אֲבָל רוֹאֶה אֲנִי שֶׁהַן רְאוּיוֹת לְכָךְ:
(טו) וישמע פרעה. הֵם הִלְשִׁינוּ עָלָיו: ויבקש להרג

איש עברי Er schlug und folterte ihn. (12) ויפן כה וכה Er sah sich nach allen Richtungen um. וירא כי אין איש Er sah, daß keiner von seinen Nachkommen rechtgläubig werden wird. (13) שני אנשים עברים, nämlich: Datan und Abiram. die (s. weiter 16. 20.) vom Manna übrig ließen. נצים Sich zanken. — למה תכה Obgleich er ihn nicht schlug, wird er dennoch Bösewicht genannt, weil er die Hand wider ihn aufhub. רעך Böswillig wie du. (14) לאיש Da du doch noch Knabe bist! הלהרגני אתה אומר Hievon entnehmen wir, daß er ihn mit dem bloßen Aussprechen des allerheiligsten Namens tödtete. ויירא משה Nach dem einfachen Sinne. Nach dem Midrasch aber soll er sehr besorgt gewesen sein, da er unter Israel ruchlose Verräther sah so dachte er,: vielleicht sind sie gar unwürdig befreiet zu werden. אכן נודע הדבר Wie es das Wort erklärt. N. d. Midrasch aber heißt es: Nun ist mir die Sache verständlich, worüber ich mich wunderte; wie schwer mögen die Israeli-

Digitized by Google

וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַרְעֹה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל־הַבְּאֵר׃ (טז) וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתְּדַלֶּנָה וַתְּמַלֶּאנָה אֶת־ הָרְהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן׃ (יז) וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאנָם׃ (יח) וַתָּבֹאנָה אֶל־רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ מְהַרְתֶּן בֹּא הַיּוֹם׃ (יט) וַתֹּאמַרְן אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים וְגַם־דָּלֹה דָלָה לָנוּ וַיַּשְׁקְ אֶת־הַצֹּאן׃ (כ) וַיֹּאמֶר אֶל־ בְּנֹתָיו וְאַיּוֹ לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן אֶת־הָאִישׁ

raoh dieſe Sache, und ſuchte Moſcheh zu erſchlagen; da floh Moſche vor Pharaoh und weilte im Lande Midjan, und weilte am Brunnen. (16) Und der Prieſter Midjans hatte ſieben Töchter, und ſie kamen und ſchöpften und füllten die Rinnen, um zu tränken die Schafe ihres Vaters. (17) Da kamen die Hirten und vertrieben ſie, da erhub ſich Moſche und half ihnen und tränkte ihre Schafe. (18) Als ſie ankamen zu Reuehl ihrem Vater, ſprach er: Warum kommt ihr ſo ſchnell heute? (19) Da ſprachen ſie: Ein mizriſcher Mann errettete uns aus der Hand der Hirten, auch ſchöpfte er für uns und tränkte die Schafe. (20) Da ſprach er zu ſeinen Töchtern: und wo iſt

רש"י

את משה · מסרו לקוסמיניר להרגו ולא שלטה בו החרב · הוא שאמר משה: ויצלני מיד פרעה: (וישב בארץ מדין. נתעצב שם, כמו וישב יעקב): וישב על הבאר · למד מיעקב שנגדונו לו זונו מן הבאר: (טז) ולכהן מדין · רב שבהן · ופירש לו מעשיו וגידוהו מאצלם: את הרהטים · את ברזיכות מרוצות המים העשויות בארץ: (יז) וינרשום· מפני הנדוי: (כ) למה זה עזבתן · הכיר בו שהוא מזרע

ten mehr als alle Völker gerſündigt haben, daſs ſie mit ſolch ſchweren Laſtarbeiten geplagt werden? Nun aber ſehe ich ein, daſs ſie dieſelbe mit Recht verdienen. (15) וישמע פרעה Sie verleumdeten ihn. ויבקש להרג את משה Man überlieferte ihn dem Scharfrichter, allein das Schwert hatte über ihn keine Gewalt, dies iſt, was Moſche geſprochen: (ſ. weiter 13. 4.) Er errettete mich von dem Schwerte Pharaos. וישב על הבאר Er folgte dem Beiſpiele Jakobs, dem eben ſeine Ehehälfte beim Brunnen begegnete. ולכהן מדין Der geehrteſte unter ihnen. Er ſagte ſich vom Götzendienſte los, weshalb er auch von ihnen in den Bann gelegt wurde. את הרהטים Die Waſſerleitung, welche in der Erde angebracht wurden. (17) וינרשום Wegen der Verbanung. (20) עזבתן Er erkannte, daß er zu den Abkömmlingen Jakobs zähle, dem ebenfalls die Waſſer entgegen kamen. ויאכל לחם Vielleicht nimmt er eine von euch zum Weibe. wie es heißt: (ſ. 1. B. Moſ. 59. 6.) כי אם הלחם Blos das Brot, das er aß. (Worunter figürlich das

Digitized by Google

קְרָאן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם׃ (כא) וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה
לָשֶׁבֶת אֶת־הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת־צִפֹּרָה
בִּתּוֹ לְמֹשֶׁה׃ (כב) וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־
שְׁמוֹ גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ
נָכְרִיָּה׃ ס
(כג) וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת
מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִן־
הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־
הָאֱלֹהִים מִן־הָעֲבֹדָה׃ (כד) וַיִּשְׁמַע
אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־
בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־
יַעֲקֹב׃ (כה) וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי

er? warum denn habt ihr den Mann verlaſſen? Rufet ihn, daſs er Brot eſſe. (21) Und Moſche willigte ein zu bleiben bei dem Manne, und er gab Zipporah, ſeine Tochter, dem Moſche. (22) Und ſie gebar einen Sohn, und er nannte ſeinen Namen Gerſchom; denn er ſprach: Ein Fremdling war ich in einem fremden Lande. (23) Und es geſchah, in jener langen Zeit, da ſtarb der König von Mizrajim, und es ſeufzten die Kinder Israels unter der Arbeit, und ſchrieen; es ſtieg empor ihr Geſchrei zu Gott von der Arbeit. (24) Und Gott hörte ihr Geſchrei, und Gott gedachte ſeines Bundes mit Abraham, mit Jizchak und mit Jakob. (25) Gott ſchauete (auf den Zuſtand) der Kinder Israels, und es (das Volk) erkannte

רש״י

שֶׁל יַעֲקֹב שֶׁהַמַּיִם עוֹלִים לְקִרְאָתוֹ׃ ויאכל לחם׃ Weib verſtanden wird.)
שֶׁמָּא יְשָׁא אַחַת מִכָּם. כְּדֵי״א. כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר (21) Nach Onkelos ויואל
הוּא׃ אוֹכֵל (כא) ויואל. כְּתַרְגּוּמוֹ. וְרוֹמֵה לוֹ׃ הוֹאִיל Wollen, Entſchließen.
נָא וָלִין (שופטים י״ט) וְלוּ הוֹאַלְתִּי. הוֹאַלְתִּי Desgleichen (Richter 19.
לְדַבֵּר׃ וּמְדָרְשׁוֹ, לִי אָלָה, נִשְׁבַּע לוֹ שֶׁלֹּא יָזוּז 6.) „Entſchließe dich doch
מִמִּדְיָן כִּי אִם בִּרְשׁוּתוֹ׃ (כב) (ויהי בימים הרבים (הואל) und übernachte;
ההם. שֶׁהָיָה מֹשֶׁה נָר בְּמִדְיָן וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם (Joſ. 7. 7.)„ (1. B. Moſ.
וְהוּצְרְכוּ יִשְׂרָאֵל לְתִשְׁוּעָה, וּמֹשֶׁה הָיָה רוֹעֶה וגו׳ 18. 31.). Nach dem Mid-
וּבָאת תְּשׁוּעָה עַל יָדוֹ׃ וְלִבֵּךְ נָמְכוּ הַפְּרִישׁוּת הַלָּלוּ raſch bezeichnet es einen
בר״י)׃ וימת מלך מצרים. נִצְטָרַע וְהָיָה שׁוֹחֵט Schwur. Er ſchwur ihm,
תִּינוֹקוֹת יִשְׂרָאֵל וְרוֹחֵץ בָּדָמָם. (ש״ר)׃ (כה) נאקתם. daß er ſich von Midjan
אֶת אברהם (ינאקו) Mit Abraham. nicht wegbegeben werde, es
ſei denn mit ſeiner Einwilligung. (23). וימת מלך מצרים.
Er wurde mit einem Ausſatze behaftet, ſchlachtete des halb israelitiſche Kinder und badete ſich in deren Blut (24). נאקתם. Ihr Geſchrei; ebenſo (Job. 24. 12.) „Aus der männerreichen Stadt ächzen ſie.

Digitized by Google

יִשְׂרָאֵל בַּיֵּדַע אֱלֹהִים: ס דביעי

ג (א) וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ כֹּהֵן מִדְיָן וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה: (ב) וַיֵּרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֵלָיו בְּלַבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הַסְּנֶה בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל: (ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אָסֻרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מַדּוּעַ לֹא־יִבְעַר הַסְּנֶה: (ד) וַיַּרְא יְהוָה כִּי סָר לִרְאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה

Gott.

3. (1) Und Moscheh weidete die Schafe Jithros, seines Schwiegervaters, des Priesters zu Midjan, er trieb die Schafe die Wüste hinunter, und er kam an den Berg Gottes, an den Choreb. (2) Da erschien ein Engel des Ewigen in einer feuerflammen mitten aus dem Dornbusch, da sah er, und siehe, der Dornstrauch brennend im Feuer, und der Dornstrauch ward nicht verzehrt. (3) Da sprach Mosche: Ich will doch hintreten und ansehen diese große Erscheinung, warum nicht verbrennt der Dornstrauch. (4) Als der Ewige sah, daß er hinzu trat, um

רש"י

בריתו את אברהם · עִם אַבְרָהָם: (כה) וידע אלהים· נָתַן עֲלֵיהֶם לֵב וְלֹא חָעֲלִים עֵינָיו:

ג (א) אחר המדבר · לְהִתְרַחֵק מִן הַגָּזֵל שֶׁלֹּא יִרְעוּ בְּשָׂדוֹת אֲחֵרִים: אל הר האלהים · עַל שֵׁם הָעֲתִיד: (ב) בלבת אש · בְּשַׁלְהֶבֶת אֵשׁ, לְבוּ שֶׁל אֵשׁ, כְּמוֹ, לֵב הַשָּׁמַיִם. לֵב הָאֲלָה. וְאֵל תִּתְּמַהּ עַל הַתְּפ"ו, יֵשׁ לָנוּ בְּיוֹצֵא בוֹ; מַה אֲמוּרָה לְבָהֵ"ן (יחזקאל ט"ז): מתוך הסנה · וְלֹא אִילָן אַחַר מִשּׁוּם: עִמּוֹ אֲנִי בְּצָרָה: אכל · נֶאֱכָל כְּמוֹ. לֹא עֻבַּד בָּהּ; אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם: אסורה נא · אָסוּרָה, מְבֻאָן לְהִתְקָרֵב

(28) וידע אלהים Er schenkte ihnen volle Theilnahme, und entzog ihnen seine Augen nicht.

3. (1) אחר המדבר Um sich vom Raube fern zuhalten, damit sie nicht weiden auf fremden Feldern. הר האלהים Sogenannt wegen der Zukunft. (2) בלבת אש In einer Feuerflamme. d. h. in des Feuersmitte, wie לב השמים des Himmelsmitte (5. B. Mos. 4. 11.); לב האלה Die Mitte der Therebinte. (Sam. 2. 18. 14. (Das תיו darf uns hier nicht befremden, indem wir ein ähnliches Beispiel finden. (Ezech, 16. 30.) Wie krank ist dein Herz. מתוך הסנה Er erschien ihm nicht in einem andern Baume, andeutend (Psalm 91.), daß Gott gleichsam Theil nimmt an ihren Leiden. 1) אכל Nicht verzehrt wurde, wie (5. B. 21. 3.) Mit der noch nicht gearbeitet worden (עֲבַד); (1. B. Mos. 3. 23.) „Von der genommen wurde (לֻקַּח). (3) אסורה נא Ich wende mich von da weg, um mich dort-

1) Anm. Gott wählte den Dornbusch als Sinnbild seiner innigen Theilnahme an Israels Leiden.

Digitized by Google

משֶׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ (ה) וַיֹּאמֶר אַל־
תִּקְרַב הֲלֹם שַׁל־נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ
כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו
אַדְמַת־קֹדֶשׁ הוּא׃ (ו) וַיֹּאמֶר אָנֹכִי
אֱלֹהֵי אָבִיךָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק
וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא
מֵהַבִּיט אֶל־הָאֱלֹהִים׃ (ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה
רָאֹה רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרָיִם
וְאֶת־צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי מִפְּנֵי נֹגְשָׂיו כִּי
יָדַעְתִּי אֶת־מַכְאֹבָיו׃ (ח) וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ
מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן־הָאָרֶץ הַהִוא
אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה וּרְחָבָה אֶל־אֶרֶץ זָבַת
חָלָב וּדְבָשׁ אֶל־מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי
וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃
(ט) וְעַתָּה הִנֵּה צַעֲקַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
בָּאָה אֵלָי וְגַם־רָאִיתִי אֶת־הַלַּחַץ אֲשֶׁר

anzusehen. da rief ihm Gott aus der Mitte des Dornstrauches und sprach: Mosche! Mosche! Der sprach: Hier bin ich! (5) Und er sprach: Nahe nicht hieher! ziehe aus deine Schuhe aon deinen Füßen, denn der Ort, auf welchem du stehest, ist ein heiliges Erdreich. (6) Und er sprach: Ich bin der Gott deines Vaters, der Gott Abrahams, Jizchaks und der Gott Jakobs! Da verbarg Mosche sein Angesicht; denn er fürchtete sich aufzuschauen zu Gott. (7) Und der Ewige sprach: Wohl habe ich gesehen das Elend meines Volkes, das in Mizrajim ist, und ihr Geschrei habe ich gehört wegen ihrer Dränger, denn ich kenne seine Leiden. (8) Da ließ ich mich herab, es zu retten aus der Hand Mizrajims, und es hinauf zuführen aus diesem Lande, in ein gutes und geräumiges Land, in ein Land, fließend von Milch und Honig, an den Ort des Kanani, des Amori, Perisi, Chiwi und

רש"י

שָׁם׃ (ה) של · שְׁלוֹף וְהוֹצֵא ; כְּמוֹ : וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל;
כִּי יֵשׁ לַיָּתֵד : אדמת קדש הוא · הַמָּקוֹם׃ (ז) כִּי
ידעתי את מכאוביו · כְּמוֹ : וַיֵּדַע אֱלֹהִים , כְּלוֹמַר, כִּי
שָׂמְתִּי לֵב לְהִתְבּוֹנֵן לָדַעַת אֶת מַכְאוֹבָיו, וְלֹא הֶעֱלַמְתִּי
עֵינִי וְלֹא אָשׁוּם אָנִי מְצַעֲקָתָם : ואשלחך אל פרעה·
וְאִם תֹּאמַר מַה תּוֹעִיל ? וְהוֹצֵא אֶת עַמִּי:וּעְעִילִי דְבָרֶיךָ

hin zu nähern. (5) של. Ziehe aus, wie „(4. B. 19. 5.)„ Und es geleitet das Eisen ab; (5. B. Mos. 25. 40.) Denn dein Oehlbaum wird abwerfen, (נשל) ארמת קדש הוא Der Ort nämlich. 2) (7) כי ידעתי את מכאוביו Wie in der Stelle וידע אלהים, Nämlich ich schenkte ihnen volle Aufmerksamkeit, um ihre Leiden näher zu

2) Anm. Unser Autor will hiemit sagen, daß das Fürwort הוא welches männlichen Geschlechtes ist, sich nicht auf ארמת beziehe, welches weiblich ist, sondern auf מקום, das mit ihm hinsichtlich des Geschlechtes übereinstimmt.

Digitized by Google

מִצְרַיִם לַחֲצִים אֹתָם׃ (י) וְעַתָּה לְכָה
וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵא אֶת־עַמִּי
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ (יא) וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ
אֶל־פַּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִמִּצְרָיִם׃ (יב) וַיֹּאמֶר כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ
וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ
בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן

Jebusi. (9) Und nun siehe! das Geschrei der Kinder Israel ist gekommen vor mich, auch habe ich gesehen den Druck, wie die Mizrajim sie drücken. (10) Und nun gehe, ich will dich senden zu Pharaoh, und führe mein Volk, die Kinder Israels aus Mizrajim. (11) Da sprach Mosche zu Gott: Wer bin ich, Dass ich gehen soll zu Pharaoh, und dass ich soll führen die Kinder Israels aus Mizrajim? (12) Und er sprach: Denn ich

רש"י

וְתוֹצִיאָם מִשָּׁם׃ (יא) מי אנכי · מָה אֲנִי חָשׁוּב לְדַבֵּר
עִם הַמְּלָכִים? וכי אוציא את בני ישראל · וְאַף אִם
הָשׁוּב אֲנִי, מַה זְּכוּת יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּעָשֶׂה לָהֶם נֵס וְאוֹצִיאֵם
מִמִּצְרַיִם? (יב) ויאמר כי אהיה עמך · הֻשְׁיבוּ עַל
רִאשׁוֹן רִאשׁוֹן, וְעַל אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן · שָׁאָמַרְתָּ: מִי
אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ אֶל פַּרְעֹה, לֹא שָׁלַחְתָּ הִיא, כִּי אִם
מְשָׁלְחִי, כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ, וְזֶה הַסְּרָאָה אֲשֶׁר רָאִיתָ

prüfen, und entzog ihnen mich ihren Klagen nicht. (10) אל פרעה Sollteſt du einwenden, welchen Nutzen gewährt es? והוצא את עמי, dass du nämlich mein Volk herausführeſt, Deine Worte werden auch nützen, um sie von dort herausführen zu können. (11) מי אנכי Was bin ich geachtet dass ich mit Königen sprechen soll. וכי אוציא Und bin ich dessen würdig, wodurch machten sich aber die Israeliten verdient, dass ihnen ein Wunder geschehe, und ich sie aus Egypten führen soll? (13) ויאמר כי אהיה עמך Nach Ordnung der gestellten Fragen folgen die Antworten; du spracheſt: Wer bin ich, dass ich zu Pharao gehen soll? Die Ausführung der Sendung ist nicht bloß dein sondern auch mein; denn ich werde mit dir sein, und die Erscheinung im Dornbusche welche du gesehen, diene dir zum Zeichen, dass ich dich gesendet und daß dir die Sendung gelingen wird. Da ich allgenügeng bin, um zu retten so wie du gesehen hast den Dornbusch meinen Auftrag vollziehen und er nicht verzehrt wurde; ebenso sollst du in meinem Auftrage gehen und nicht beschädigt werden. Du fragteſt ist ferner, wodurch machten sich die Israeliten würdig, daß sie aus Egypten ziehen dürfen? Sie werden sich aber dieser Befreiung durch eines würdig machen durch das Vollziehen eines hochwichtigen Aktes, nämlich durch den bevorstehenden Empfang der Thora auf diesem Berge, der drei monatlichen

Digitized by Google

אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם עַל־הָהָר הַזֶּה׃ (יג) וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים הִנֵּה אָנֹכִי בָא אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ־לִי
מַה־שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵהֶם׃ (יד) וַיֹּאמֶר
אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה
וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה

werde mit dir sein, und dies (diese Erscheinung nämlich) sei dir zum Zeichen, dass ich selbst dich gesendet habe; wenn du herausgeführt hast dieses Volk aus Mizrajim, sollt ihr dienen dem Herrn auf diesem Berg. (13) Und Mosche sprach zu Gott: Siehe! wenn ich käme zu den Kindern Israels und spräche zu ihnen: Der Gott eurer Väter sandte mich zu euch, und sie sprächen zu mir: Wie ist sein Name? was soll ich ihnen sagen? (14) Da

רשי׳

בְּפֹגֶה לְךָ הָאוֹת: כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ וְהַצָּלָתְךָ בְּשִׁלּוּחוֹתַי וּכְדַאי אֲנִי לְהַצִּיל בַּאֲשֶׁר רָאִיתָ הַמְּגָנָה עוֹשָׂה שְׁלִיחוּתַי וְאֵינָנִי אוֹמֵל, בָּךְ תֵּלֵךְ בְּשִׁלּוּחוֹתַי וְאֵינְךָ נִיזּוֹק: וְשָׁאֲלָתְךָ מַה וְכוּת יֵשׁ לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם? דָּבָר גָּדוֹל יֵשׁ לִי עַל הוֹצָאָה זוֹ, שֶׁהֲרֵי עֲתִידִים לְקַבֵּל הַתּוֹרָה עַל הָהָר הַזֶּה לְסוֹף ג׳ חֳדָשִׁים שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם. ד״א: כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ, וְזֶה שֶׁתִּצְלִיחוּתְךָ בְּשִׁלּוּחוֹתְךָ לְךָ הָאוֹת עַל הַבְטָחָה אַחֶרֶת שֶׁאֲנִי מַבְטִיחֲךָ שֶׁכְּשֶׁתּוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם: תַּעַבְדוּן אוֹתִי עַל הָהָר הַזֶּה שֶׁתְּקַבְּלוּ תּוֹרָה עָלָיו וְהִיא הַזְּכוּת הָעוֹמֶדֶת לְיִשְׂרָאֵל. וְדוֹמֶנֶת לְשׁוֹן זֶה מְצִינוּ בִּישַׁעְיָה סִי׳ לז: וְזֶה לְךָ הָאוֹת אֹכַל הַשָּׁנָה סָפִיחַ וְנוֹסָר, בַּשְּׁלִשִׁת סַנְחֵרִיב תִּהְיֶה לְךָ אוֹת עַל הַבְטָחָה אַחֶרֶת שֶׁאֲרַיצְכֶם חֲרִיבָה מְשֻׁדֶּדֶת וַאֲנִי אֲבָרֵךְ הַמְּסִירוֹת: (יד) אהיה אשר אהיה. אֶהְיֶה עִמָּם בְּצָרָה זוֹ אֲשֶׁר אֲנִי עִמָּם בְּשִׁעְבּוּד שְׁאָר מַלְכִיּוֹת (ברכות ס׳) אָמַר לָהֶן: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מָה אֲנִי מַזְכִּיר לָהֶם צָרָה אַחֶרֶת?

Auszuge aus Egypten erfolgen wird. Nach Meinung Anderer wäre der Sinn folgender: Ich werde mit dir sein, dass du bei Vollziehung der Sendung glücklich sein wirst, diene dir als Zeichen einer andern Versicherung, die ich dir hiemit gebe; nämlich, wenn ihr sie aus Mizrajim herausgeführt haben werdet, sollt ihr mir dienen auf diesem Berge, auf welchem ihr nämlich die Thora empfangen werdet, und dieser Verdienst ist's, der den Israeliten beistehen wird. Ein ähnliches Beispiel finden wir (Jesa. 37. 30.) „Und das sei dir zum Zeichen, zu essen dieses Jahr den Nachwuchs u. s. w. Der Sturz Sancheribs diene dir zum Zeichen einer andern Versicherung, dass ich nämlich euer Land, das durch die Dürre keine Früchte trug, mit einem Nachwachs reichlich segnen werde. (14) אהיה אשר אהיה Ich werde mit ihnen sein in diesem Drangsale, der ich ihnen sein werde, zur Zeit anderer Bedrängnisse. Mosche entgegnete: Herr der Welt! was soll ich ihnen künftige Leiden erwähnen, sie haben ja genug an den gegenwärtigen zu

Digitized by Google

שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃ (טו) וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים
אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלָחַנִי
אֲלֵיכֶם זֶה־שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר
דֹּר׃ (טז) הַמִּישִׁי לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת־זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פָּקֹד פָּקַדְתִּי
אֶתְכֶם וְאֶת־הֶעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם׃
(יז) וָאֹמַר אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם
אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי
וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל־אֶרֶץ זָבַת

sprach Gott zu Moſche: „Ich kann ſein, was ich will ſein“! Und er ſprach: Alſo ſprich zu den Kindern Israels: „Eheſeh„ hat mich geſendet zu euch! (15) Und ferner ſprach Gott zu Moſche: Alſo ſprich zu den Kindern Israels: Der Ewige, der Gott eurer Väter, der Gott Abrahams, der Gott Jizchaks und der Gott Jakobs hat mich geſendet zu euch, dies iſt mein Name in Ewigkeit und dies mein Angedenken von Geſchlecht zu Geſchlecht. (16) Gehe und verſammele die Älteſten Israels und ſprich zu ihnen: Der Ewige, der Gott eurer Väter, iſt mir erſchienen, der Gott Abrahams, Jizchaks und Jakobs ſprechend: Bedacht habe ich euch, und was euch geſchiehet in Mizrajim. (17) Und ich beſchloß:

רש״י

הַיָּמִים בָּעֲרֵה זוּ, אָמַר לוֹ יָפָה אָמַרְתָּ: כֹּה תֹאמַר וְגוֹ׳ (שמות רבה): (טו) שמי לעלם. חָסַר וָי״ו, לוֹמַר הֲעֲלִימוּהוּ שֶׁלֹּא יִקָּרֵא נִכְתָּבוֹ (שי״ר): וזה זכרי. לְמָדוֹ הַיּאַךְ נִקְרָאִין דָּוִד הוּא אוֹמֵר: ה׳ שִׁמְךָ לְעוֹלָם ה׳ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: (טז) את זקני ישראל. מְיוּחָדִים

tragen Worauf Gott erwiderte: Du haſt wohl geſprochen; כה תאמר וגו׳. (15) וזה שמי לעלם. Hier fehlt das ן, anzudeuten, daſs man ſich enthalte den göttlichen Namen buchſtäblich auszuſprechen. 1) וזה זכרי Er belehrte ihn wie ſein Name auszuſprechen ſei, ſo ſprach auch David: O; Herr! dein Name iſt ewiglich, dein Andenken von Geſchlecht zu Geſchlecht. (16) את זקני ישראל Die beſtimmt und auserwählt waren, Rath zu pflegen. Man kann hier unter זקנים keine gewöhnliche Alten verſtehen; denn wie wäre es ihm möglich geweſen, die Älteſten von ſechsmal hundert tauſend zu

1) Anm. Denn geſchrieben wird der göttliche Name mit י״ך ה״א, und geleſen mit א״לף ד״לי״ת. (Trakt. Peſachim, ס׳ אלו עוברין).

Digitized by Google

חָלָב וּדְבָשׁ׃ (יח) וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ וּבָאתָ
אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם
וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים
נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נֵלְכָה־נָּא דֶּרֶךְ
שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה
אֱלֹהֵינוּ׃ (יט) וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא־יִתֵּן
אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ וְלֹא בְיָד

Hinaufführen will ich euch aus dem Elende Mizrajims, in das Land des Kanani und des Chitti und des Emori, Periſi und Jebuſi, in ein Land, fließend von Milch und Honig. (18) Und hören werden ſie auf deine Stimme, dann kommſt du und die älteſten Israels zum König von Mizrajim und ihr ſprechet zu ihm: Der Ewige, der Gott der Ibrim verfügte ſich zu uns; und nun laſſt uns doch ziehen drei Tagereiſen in der Wüſte, daſs wir opfern dem Ewigen unſerm Gott. (19) Aber ich weiß, daſs er euch nicht geſtatten

רש"י

לישיבה · ואם תאמר: זקנים סתם, האיך אפשר לו לאסוף זקנים שלכ' ס' רבוא? (יח) ושמעו לקולך. מאליהן, מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף, שבלשון זה הם נגאלים · יעקב אמר להם: ואלהים פקוד יפקוד אתכם · יוסף אמר להם: פקוד יפקוד אלהים אתכם: נקרה עלינו · לשון מקרה, וכן ויקר אלהים; ואנכי אקרה כה (במדבר כ"ג), אהא נקרה מאותו החלום: (יט)לא יתן אתכם מלך מצרים להלוך· אם אין אני מראה לו ידי החזקה לומר: כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלוך: לא יתן. לא ישבוק; כמו על כן לא נתתיך(בראשית כ'); לא נתנו אלהים להרע עמדי (שם ל"א)· וכלן לשון נתינה הם · ע"מ: ולא ביד חזקה, ולא בשביל שידו חזקה, כי מאז ישלח את ידי והכתי את מצרים וגו' ומתרגמין אותו, ולא מן קדם

versammeln! (18) ושמעו Willig. Sobald du ihnen dieſe Redeweiſe vorträgſt, werden ſie deiner Stimme Gehör geben; denn dieſes Zeichen iſt ihnen längſt überliefert von Jakob und Joſef, daß dieſe Ausdrucksweiſe bei ihrer Erlöſung gebraucht werden wird. Jakob ſagte ihnen פקוד יפקוד (i. d. Tradition des Pirkeh Rabbi Elieſer); auch Joſef ſprach zu ihnen: פקוד יפקוד (Gott wird euerer bedacht ſein). נקרה עלינו So wie מקרה verfügen, ebenſo: „Gott verfügte ſich" (ויקר) (4. B. Moſ, 22. 4.) „Und ich will mich dorthin verfügen". (Daſelbſt V. 14.) — (19) Solange ich ihm meine ſtarke Hand nicht zeige d. h. ſo lange ich ihn meine Allgewalt nicht fühlen laſſe, wird er euch nicht wegziehen laſſen. לא יתן. Er wird nicht zugeben, wie (1. B. Moſ. 20, 6.) „Darum gab ich es nicht zu" (לא נתתיך) u. ſ. w., welche alle ein Zugeben bedeuten. Einige erklären dies ſo: „Selbſt nicht mit ſtarker Gewalt" d. h. nicht wegen ſeiner gewaltigen Macht (Pharaos nämlich) denn ich werde dann meine Hand ausſtrecken und Mizrajim mei-

Digitized by Google

חֲזָקָה׃ (כ) וְשָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וְהִכֵּיתִי
אֶת־מִצְרַיִם בְּכֹל נִפְלְאֹתַי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה
בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם׃
(כא) וְנָתַתִּי אֶת־חֵן הָעָם־הַזֶּה בְּעֵינֵי
מִצְרָיִם וְהָיָה כִּי תֵלֵכוּן לֹא תֵלְכוּ רֵיקָם׃
(כב) וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת
בֵּיתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת

wird der König von Mizrajim zu ziehen, auch nicht durch ſtarke Hand. (20) Ich werde aber ausſtrecken meine Hand und Mizrajim ſchlagen mit all' meinen Wundern, die ich thun werde in ſeiner Mitte, alsdann wird er euch entlaſſen. (21) Ich werde geben Gunſt dieſem Volke in den Augen der Mizrajim, und es wird geſchehen, daſs wenn ihr ausziehet, ihr nicht leer ausziehet. (22) Fordern wird jedes Weib von ihrer Nachbarin und von der Bewoh-

רש"י

דְּחִילְיָה תַּקִּיף · מִשְׁמוֹ שֶׁל רַבִּי יַעֲקֹב גַּרְגִּי תַּחֲתָם
נֶאֱמַר לִי׃ (כב) ומגרת ביתה · מֵאוֹתָהּ שֶׁחֵיא גָּרָה
אִתָּהּ בְּבַיִת׃ ונצלתם · תְּחַרְגּוֹמוֹ · וְתִרוֹקִינוּן · וְכֵן
וַיְנַצְּלוּ אֶת מִצְרַיִם וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֲדְיָם ·
וְהַנּוּן בּוֹ יְסוֹד · וּמְנָתָם חִפְּרוּ בְּמַחֲצֶרֶת צְדִי״ם עִם
וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת מִקְנֵה אֲבִיכֶן · אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים
מֵאֲבִיכֶם · וְלֹא יַאֲמִנוּ דָּבָרְיוּ׃גִי אִם לֹא חֵיתָה הַנּוּן
יְסוֹד · וְהֵיא נִקּוּדָה בְּחִירִי״ק לֹא תָּהֵא מְשַׁמֶּשֶׁת כְּלָשׁוֹן
וְתַעֲלֻתָם · אֶלָּא כִּלְשׁוֹן וְנִסְעֲלְתֶם · קְמוֹ ·
וְנִסְחְתֶם מִן הָאֲדָמָה (דברים כ״ח)· וְנִתַּתֶּם גְּיִד אוֹיֵב
(ויקרא כ״ו) · וְנִנְקַתֶּם לִפְנֵי אוֹיְבֵיכֶם (שם) · וְנִתַּקְתֶּם
תְּחוֹבָה (יחוקאל כ״ב) וְאַמְתֵּיהֶם נִצַּלְנוּ (ירמיה ז׳)כְּלָשׁוֹן
נִסְעֲלְנוּ · וְכָל נו״ן , שְׁהֵיא בָּאָה בְּמִיבָה לְפָרָקִים ,
וְנוֹסֶלֶת מִמֶּנָּה , כְּגוֹן שֶׁל נִתַּן , נוֹשָׂא , נוֹתֵן:נוֹשֵׂךְ,
נִשְׁהֵיא מְרַבֶּרֶת לָשׁוֹן וְתַעֲלֻתָם:תַּעֲנֹק נִשְׁבָּ״א מַחֲסֶרֶת

ne Allgewalt fühlen laſſen. Auch Onkelos ſtimmt mit dieſer Anſicht überein. (Mitgetheilt im Namen des Rabbi Jakob bar Menachem.) (22) ומגרת ביתה Von der, die mit ihr im Hauſe wohnt. ונצלתם Wie Onkelos überſetzt: ותרוקנון (ausleeren), ebenſo (2. B. Moſ. 33. 6.) ויתנצלו u. ſ. w. „Sie entledigten ſich ihres Schmuckes". Das נ iſt hier ein Wurzelbuchſtab. Menachem will es zu jener Wortfamilie zählen, deren צ' ein ס' המעל iſt, wie (1. B. Moſ. 31. 9.) ויצל־אשר האיל : Die Meinung iſt aber unrichtig; denn ſo das נ nicht zum Wurzelbuchſtabe gehört und es mit einem חיריק punktirt, hat es dann keine thätige, ſondern eine leidende Bedeutung, wie z. B. וְנִתַּקְתֶּם (5. B. Moſ. 28. 63.) „Und ihr werdet abgeriſſen werden von dem Erdboden"; וְנִסְעֲלְתֶם (3. B. Moſ. 26. 25.) „Ihr werdet der Hand eueres Feindes überliefert werden", u. ſ. w. hier hat es überall die Bedeutung der leidenden Form. Jedes נ überhaupt, das zuweilen im Worte zuſtehen kommt und zuweilen wegfällt, wie in den Wörtern נתן, נושא, נושך, wird, wenn es in der thätigen Form ſtehet, mit einem שבא (חסר)

וְשַׂמְתֶּם עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־בְּנֹתֵיכֶם
וְנִצַּלְתֶּם אֶת־מִצְרָיִם׃

ד (א) וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ
לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְקֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא
נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה׃ (ב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו
יְהוָה מַזֶּה בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר מַטֶּה׃ (ג) וַיֹּאמֶר

nerin ihres Hauſes ſilberne Geräthe und goldene Geräthe und Kleider, und die legt auf euere Söhne und auf euere Töchter, und ihr werdet ausräumen Mizrajim.

4 (1) Da antwortete Moſche und ſprach: Gewiß werden ſie mir nicht glauben, und nicht hören auf meine Stimme; denn ſie werden ſagen, der Ewige iſt dir nicht erſchienen. (2) Da ſprach der Ewige zu ihm: Was iſt dies in deiner Hand? Und er ſprach: ein Stab. (3) Da ſprach er: Wirf ihn zur Erde, und er warf ihn.

רש"י

punktirt wie z. B. וְנָשָׂאתֶם. „Und ihr ſollt tragen" u. ſ. w. Ich meine daher, daſs dieſe Punktation mit חיריק zum Karakterzeichen gehört und das Grundwort davon iſt נָצַל und ſtehet hier in Piel-form; Ebenſo bei: דבור, כפור, למוד, wenn ſie in Pielform gebraucht werden, ſo werden ſie mit חיריק punktirt; wie z. B. וְדִבַּרְתָּם, וְכִפַּרְתָּם u. ſ. w.

4. (2) מזה בידך. Darum ſind dieſe zwei Wörter (מה זה) zuſammengeſetzt, um (ihm) anzudeuten, durch das (Vergehn mit demſelben) was du in Händen haſt, wirſt du dir Strafe zuziehen. 1) Der grade Sinn iſt, wie wenn einer zum andern ſpricht: Geſteheſt du, daſs dies welches vor dir iſt; ein Stein ſei? welches er ihm bejahet und jener ihm darauf

1) Anm. Unſer Autor ſpielt hier auf das zweifache Vergehen Moſes an, denn während er hier Unſchuldige verdächtiget und ſie des Unglaubens zeihet: והן לא יאמינו, läßt er ſich ſelbſt ſpäter daſſelbe Vergehen zu Schulden kommen, indem er bei Gelegenheit der Haderwaſſer den Worten Gottes keinen Glauben beimeſſend, den Felſen nicht anſprach, wie es ihm befohlen wurde, ſondern mit dem Stabe ſchlug worauf ihm die Schrift mit der Motivirung יען לא האמנתם ſeine Strafe verkündet. Der Sinn dieſer Stelle iſt demnach nicht wie

Digitized by Google

הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיַּשְׁלִכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו׃ (ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וְאֱחֹז בִּזְנָבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק בּוֹ וַיְהִי לְמַטֶּה בְּכַפּוֹ׃ (ה) לְמַעַן יַאֲמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ (ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ עוֹד הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וַיּוֹצִאֶהָ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג׃

auf der Erde; da wurde er zur Schlange, und Mosche entfloh vor ihr. (4) Und der Ewige sprach zu Mosche: Strecke aus deine Hand und fasse sie bei ihrem Schwanze; er streckte aus seine Hand, und ergriff sie; und sie wurde zum Stabe in seiner Hand. (5) Auf dass sie glauben mögen, dass dir erschienen ist der Ewige, der Gott ihrer Väter, der Gott Abrahams, der Gott Jizchaks und der Gott Jakobs. (6) Und der Ewige sprach ferner zu ihm: Bringe doch deine Hand in deinen Busen, Er brachte seine Hand in seinen

רש"י

הֲרֵינִי עוֹשֶׂה אוֹתָהּ עֵץ׃ (ג) ויהי לנחש. רָמַז לוֹ שֶׁיִּפֵּר לְשׁוֹן הָרַע עַל יִשְׂרָאֵל (בְּאוֹמְרוֹ לֹא יַאֲמִינוּ לִי) וְתָפַשׂ אוֹתָנוּתוֹ שֶׁל נָחָשׁ׃ (ד) ויחזק בו. לְשׁוֹן אֲחִיזָה הוּא, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּמִּקְרָא. וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ (בראשית י"ט). וְהֶחֱזַקְתִּי בְּמַבּוּשָׁיו (דברים כ"ה). וְהֶחֱזַקְתִּי בְּזָקְנוֹ (שמואל א' י"ז). עַל לְשׁוֹן חִזּוּק הַדָּבוּק לְבֵי"ת לְשׁוֹן אֲחִיזָה הוּא׃ (ו) מצורעת כשלג. דַּרְכָּהּ צָרַעַת לִהְיוֹת לְבָנָה. אִם בַּהֶרֶת לְבָנָה הִיא; אַף בְּאוֹת זֶה רָמַז שֶׁלָּשׁוֹן הָרַע סַפֵּר בְּאוֹמְרוֹ, לֹא יַאֲמִינוּ לִי לְסִיכָּךְ הֲלָקוּהוּ בְּצָרַעַת כְּמוֹ שֶׁלָּקְתָה

sagt, ich verwandle ihn in Holz. (3) ויהי לנחש Er deutetete ihm hiemit an, dass er Israel verleumdete, indem er sagte: Sie werden mir nicht glauben, und trieb das Handwerk (Verleumdung) der Schlange. (4) ויחזק בו d. h. erfassen. Es gibt dergleichen viele Stellen, wie (1. B. 19. 15.) ויחזיקו האנשים „Die Männer ergriffen ihn an der Hand"; u. s. w. חזק bedeutet überall erfassen, wenn dem von ihm regierten Worte ein ב angehängt wird. (6) מצרעת כשלג Der Aussatz ist gewöhnlich weiß, z. B. (3. B. 13. 4.) „Und wenn es ein weißer Fleck ist". Auch mit diesem Zeichen deutete er ihm an, dass er Verleumdungen angebracht hat, indem er sprach „Sie werden mir nicht glauben", deswegen strafte er ihn mit Aussatz,

---

Dukes sagt „du verdienst mit dem Stab gezüchtiget zu werden" sondern: מוה durch diesen Stab, durch welchen du bei Gelegenheit der Haderwasser deinen Mangel an Glauben an den Tag legen wirst, wirst du dir deine Strafe über die Äußerung והן לא יאמינו לי zu ziehen. (S. Trakt. Sabbat Fol. 96.)

Digitized by Google

(6) וַיֹּאמֶר הַשֶּׁב יָדְךָ אֶל־חֵיקֶךָ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־חֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה־ שָׁבָה כִבְשָׂרוֹ: (7) וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֹת הָרִאשׁוֹן וְהֶאֱמִינוּ לְקֹל הָאֹת הָאַחֲרוֹן: (8) וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ גַּם לִשְׁנֵי הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלֶךָ וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְאֹר וְשָׁפַכְתָּ הַיַּבָּשָׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן־הַיְאֹר וְהָיוּ לְדָם

Busen, und als er sie herauszog, siehe, seine Hand war aussätzig wie Schnee. (7) Und er sprach: Bringe wieder deine Hand in deinen Busen, und als er sie herauszog aus seinem Busen, siehe, da war sie wieder wie sein (übriges) Fleisch. (8) Und es wird geschehen, wenn sie dir nicht glauben und nicht hören auf die Stimme des ersten Zeichens, so werden sie glauben der Stimme des andern Zeichens. (9) Und es wird geschehen, wenn sie nicht glauben auch diesen beiden Zeichen, und nicht hören auf deine Stimme, so nimm von dem Wasser des Flusses, und gieße auf das Trockene, und so wird das Wasser, welches du aus dem Fluße nehmen wirst, zu Blut werden,

רש"י

מִרְיָם עַל לָשׁוֹן הָרַע: (ז) מחיקו והנה שבה כבשרו. מְצֹרָעָן, שְׁמֻדָּה טוֹבָה מְמַהֶרֶת לָבוֹא מִמַּדַּת פּוּרְעָנוּת, שֶׁהֲרֵי בָּרִאשׁוֹנָה לֹא נֶאֱמַר מֵחֵיקוֹ: (ח) והאמינו לקול האחרון. מְשֻׁתָּאמַר לָהֶם, בִּשְׁבִילְכֶם לָקִיתִי עַל שֶׁסִּפַּרְתִּי עֲלֵיכֶם לָשׁוֹן הָרַע יַאֲמִינוּ לְזֶה: שֶׁכְּבָר לָמְדוּ כְּבָר שֶׁמַּמְזְרִינִין לָהָרַע לָהֶם לוֹקִים בְּנִגְעִים, בְּגִין פַּרְעֹה נְאֻבְיֶמְלֶךְ בְּשָׁבִיל שָׂרָה: (ט) והיו המים ונו'. וְהָיוּ וְהָיוּ שְׁנֵי פְעָמִים. נִרְאָה בְּעֵינַי אִילּוּ נֶאֱמַר, וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן הַיְאוֹר לָדָם בַּיַּבָּשֶׁת, שׁוֹמֵעַ אֲנִי, שֶׁבְּיָדוֹ הֵם נֶהֱפָכִים לְדָם, וְאִם בְּשֶׁיֵּרְדוּ לָאָרֶץ

wie Mirjam wegen Verleumdung gestraft wurde. (7) מחיקו Hieraus folgt, daß das Maß des Guten eher erfolgt, als das des Bösen; denn im vorigen Vers (6.) heißt es nicht מחיקו. (vom Schoße hinweg). (8) לקול האות האחרון Sobald du ihnen sagen wirst, euretwegen bin ich gestraft worden, weil ich verleumderisch gegen euch gesprochen, werden sie dir es glauben; denn sie sind es bereits gewohnt, daß diejenigen, welche sich anschließen, ihnen Böses zuzufügen, werden mit Plagen heimgesucht, wie z. B. Pharao und Abimelech wegen Sarah. והיו המים ונו' Das Wort והיו wird hier zweimal erwähnt. Ich glaube, wenn es blos stünde: „והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשת" würde ich meinen, daß es nur in seiner Hand in Blut verwandelt wurde, und sobald es zur Erde kam, blieb es bei seiner gewöhnlichen Beschaffenheit; nun aber entnehmen wir, daß es nicht eher in Blut

Digitized by Google

בַּיַּבָּשָׁת׃ (י) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי גַּם מִתְּמוֹל גַּם מִשִּׁלְשֹׁם גַּם מֵאָז דַּבֶּרְךָ אֶל־עַבְדֶּךָ כִּי כְבַד־פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי׃ (יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם אוֹ מִי־יָשׂוּם אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ אוֹ פִקֵּחַ אוֹ עִוֵּר הֲלֹא אָנֹכִי יְהוָה׃

auf dem Trockenen, (10) Und Moſche ſprach zum Ewigen: Bitte mein Herr! ich bin kein Mann von Reden, ſowohl ſeit geſtern als auch ſeit vorgeſtern, als auch ſeit dem du geredet haſt zu deinem Knechte; denn ſchwer vom Munde und ſchwer von Zunge bin ich. (11) Da ſprach der Ewige zu ihm: Wer hat einen Mund gemacht dem Menſchen? oder wer macht ſtumm, oder taub

רש"י

יְהִיוּ כְּהַוָּיָתָן אֲבָל עַכְשָׁיו מְלַמְּדֵנוּ שֶׁלֹּא יְהִיוּ רָם עַד שֶׁיִּהְיוּ בַּיַּבָּשָׁת׃ (י) גַּם מִתְּמוֹל וגו'. לְמַדְתָּ שֶׁכָּל ז' יָמִים הָיָה הַקָּבָּ"ה מְפַתֶּה אֶת מֹשֶׁה בַּסְּנֶה לֵילֵךְ בְּשֶׁלִּיחוּתוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם, מֵאָז דִּבַּרְתָּ הֲרֵי ג' וּשְׁלֹשָׁה נַמִּין רִבּוּיִין הֵם הֲרֵי ו' וְהוּא הָיָה עוֹמֵד בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּשֶׁאָמַר לוֹ זֹאת עוֹד שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלַח עַד שֶׁחָרָה בּוֹ וְקִבֵּל עָלָיו. וְכָל זֶה שֶׁלֹּא הָיָה רוֹצֶה לְיִסּוֹל נְדוּלָה עַל אַהֲרֹן אָחִיו שֶׁהָיָה נָדוֹל הֵימֶנּוּ וְנִבְיָא הָיָה. שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּנָּה נִגְלֵתִי לְבֵית אָבִיךָ בִּהְיוֹתָם בְּמִצְרַיִם (שמואל א' ב') הוּא אַהֲרֹן. וְנָן וְאוֹרֵעַ לָכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאוֹמַר אֲלֵיהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו הַשְׁלִיכוּ (יחזקאל כ') וְאוֹתָהּ נְבוּאָה לְאַהֲרֹן נֶאֱמְרָה: כבד פה. בְּכֶבֵדוּת אֲנִי מְדַבֵּר וּבְלָשׁוֹן לע"ז בלב"ו, (סטמשוכ:): (יא) מי שם פה וגומר. מִי לַמְּדָךְ לְדַבֵּר בְּשֶׁהָיִיתָ נָדוֹן לְפָנַי בְּרֵעָה עַל הַמְּצֹרִי? או מי ישום אלם. מִי

verwandelte, bis es nicht wieder zur Erde kam. (10) גם מתמול וגו'. Hieraus entnehmen wir, daſs Gott Moſe im Dornbuſche ſieben Tage lang zuredete, in ſeiner Sendung zu folgen; denn שלשום, מתמול, מאז דברך, deuten auf drei Tage, und das dreimal hier ſtehende גם deutet ebenfalls auf drei Tage, dies macht zuſammen ſechs Tage aus, er ſtand am ſiebenten Tage hier, als er ihm entgegnete: Schicke doch durch wen du ſonſt zu ſchicken pflegſt, bis Gott über ihn zürnte, und ſich ihm unwillig zeigte. Dies alles geſchah deswegen, weil er keine Würde annehmen wollte, die ihn höher ſtellen würde, als ſein Bruder Ahron, da jener vorgerückter an Jahren und zugleich Profet war; denn ſo heiſst es: (Sam 1. 2. 27.) „Habe ich mich offenbaret dem Hauſe deines Vaters, da ſie in Mizrajim waren" darunter iſt Ahron verſtanden. Ebenſo in (Ezech. 20. 5.) „Und that mich ihnen kund im Lande Mizrajim u. ſ. w." Ich ſprach zu ihnen: Jeder werfe hinweg, was den Augen ein Gräul iſt". Und dieſe Profezeihung hat Bezug auf Ahron. כבד פה Sehr ſchwer fällt mir das Reden. (11) מי שם פה Wer hat dich reden gelehrt, als du vor Pharaoh zu Gerichte gezogen wareſt, wegen

(יא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם אוֹ מִי יָשׂוּם אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ אוֹ פִקֵּחַ אוֹ עִוֵּר הֲלֹא אָנֹכִי יְהוָה: (יב) וְעַתָּה לֵךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם פִּיךָ וְהוֹרֵיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר: (יג) וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח נָא בְּיַד תִּשְׁלָח: (יד) וַיִּחַר אַף יְהוָה בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי יָדַעְתִּי כִּי דַבֵּר יְדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה הוּא יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ

oder hellsehend oder blind? nicht ich, der Ewige? ! (12) Und nun gehe! ich werde sein mit deinem Munde, und dich unterweisen, was du reden sollst. (13) Und er sprach: Bitte mein Herr! sende doch durch wen du senden magst. (14) Da entbrannte der Zorn Gottes gegen Mosche, und er sprach: Ist da Ahron, dein Bruder, der Lewi? Ich weiß, daſs er

רש"י

(des Erschlagens) des Mizri? אלם Wer machte den Pharaoh stumm, daſs er den Befehl, dich umbringen zu lassen, nicht streng auftragen konnte; wer machte seine Diener taub, daſs sie seine Befehle nicht hören konnten, und wer blendete die Verleumder und Scharfrichter, daſs sie nicht sahen, als du der Gefahr glücklich entkamest! Ich, dessen Name Ewiger ist, that dies Alles! (13) ביד תשלח. Durch wen du gewöhnlich zu schicken pflegst, nämlich durch Ahron. N. A. heißt es: Schicke durch wen du sonst willst, da ich sie (die Israeliten) ohnedies nicht einführen werde in das Land (Palästina) und ihr künftiger Befreier nicht sein kann, und du hast ja Boten in Fülle. (14) ויחר אף Rabbi Jehoschua Sohn Korcha's sagt: Jedes חרון אף, wo es in der Thorah vorkömmt, läſst ein gewisses Merkmal zurück; hier aber steht kein Merkmal angeführt; denn wir finden nicht, daſs durch dieses Zürnen eine Strafe erfolgt wäre. Rabbi Josseh entgegnete ihm aber: auch hier wird ein Merkmal ausdrücklich gegeben, u. z. הלא אהרן אחיך הלוי (dein Bruder Ahron der Lewi) daſs er nämlich künftighin Lewi sein sollte, das Pristerthum dachte ich von dir hervorgehen zu lassen; nunmehr soll es nicht so sein,

עָשָׂה סַרְעָה אִלֵּם שֶׁלֹּא נִתְאַמֵּץ בְּמִצְוֹת הֵרִינְתְּךָ? וְאֶת מְשָׁרְתָיו חֵרְשִׁים, שֶׁלֹּא שָׁמְעוּ בְּצַוּוֹתְךָ עָלֶיךָ? (שבת ק"ן) וְלֹא סִפְקְלָטוֹרִים הַהוֹרְגִים מִי עָשָׂאָם עִוְרִים, שֶׁלֹּא רָאוּ כְּשֶׁבָּרַחְתָּ מִן הַבְּהֵמָה? וְנִמְלַטְתָּ! (תנחומא): הֲלֹא אנכי. שֶׁשָּׁמַי ה' עָשִׂיתִי כָּל זֹאת: (יג) ביד תשלח. בְּיַד מִי שֶׁאַתָּה רָגִיל לִשְׁלוֹחַ וְהוּא אַהֲרֹן. דְּ"א, בְּיַד אַחֵר שֶׁתִּרְצֶה לִשְׁלוֹחַ, שֶׁאֵין סוֹפִי לְהַכְנִיסָם לָאָרֶץ וְלִהְיוֹת גּוֹאֲלָם לָעֲתִיד, יֵשׁ לְךָ שְׁלוּחִים הַרְבֵּה: (יד) ויחר אף. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אוֹמֵר כָּל חָרוֹן אַף שֶׁבַּתּוֹרָה עוֹשֶׂה רוֹשֶׁם, וְזֶה לֹא נֶאֱמַר בּוֹ רוֹשֶׁם, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁבָּא עוֹנֶשׁ עַל יְדֵי אוֹתוֹ חָרוֹן. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסִי, אַף בְּזוֹ נֶאֱמַר בּוֹ רוֹשֶׁם: הֲלֹא אַהֲרֹן אָחִיךָ הַלֵּוִי, שֶׁהָיָה עָתִיד לִהְיוֹת לֵוִי וְלֹא כֹהֵן; וְהַבְּהוּנָה הָיְתָה אוֹמֵר לְצֵאת מִמְּךָ, מַעֲתָּה לֹא יִהְיֶה כֵּן אֶלָּא הוּא יִהְיֶה הַכֹּהֵן וְאַתָּה הַלֵּוִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּנָיו יִקָּרְאוּ עַל שֵׁבֶט הַלֵּוִי.

וְשִׂמְחָה בִּלְבָבוֹ׃ (טו) וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו וְשַׂמְתָּ
אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־
פִּיךָ וְעִם־פִּיהוּ וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם אֵת
אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃ (טז) וְדִבֶּר־הוּא לְךָ אֶל־
הָעָם וְהָיָה הוּא יִהְיֶה־לְּךָ לְפֶה וְאַתָּה
תִּהְיֶה־לּוֹ לֵאלֹהִים׃ (יז) וְאֶת־הַמַּטֶּה
הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ אֹתֹת׃

פ ששי

(יח) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב | אֶל יֶתֶר חֹתְנוֹ
וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה־נָּא וְאָשׁוּבָה אֶל־אַחַי
אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הֲעוֹדָם חַיִּים
וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם׃

reden kann, und siehe, schon reiset er dir entgegen, und so er dich sehen wird, wird er sich freuen in seinem Herzen. (15) Du sollst zu ihm reden, und ihm die Worte in den Mund legen, und ich, ich werde sein mit deinem Munde und mit seinem Munde und euch unterweisen, was ihr thun sollt. (16) Und er wird reden für dich zum Volke, und so soll er dir sein zu einem Munde, und du sollst ihm sein zu einem Gott. (d. h. Gedanken eingeben) (17) Und diesen Stab, nimm in deine Hand, mit welchem du thun sollst die Zeichen. (18) Da ging Mosche und kam zurück zu Jethro, seinem

רש״י

(זבחים ק״ב): יוצא לקראתך · כְּשֶׁתֵּלֵךְ לְמִצְרַיִם: וראה ושמח בלבו, לֹא כְּשֶׁאָתָּה סָבוּר, שֶׁיִּהְיֶה מְקֻפָּד עָלֶיךָ, שֶׁאַתָּה עוֹלֶה לִגְדוּלָּה · וּמָשָׁם זָכָה אַהֲרֹן לְעַדִי הַחֹשֶׁן הַנָּתוּן עַל הַלֵּב: (שו) ודבר הוא לך · בְּשִׁבִּילְךָ יְדַבֵּר אֶל הָעָם, וְזֶה יוֹכִיחַ עַל כָּל לָךְ, לִי, וְלוֹ, וְלָכֶם, וְלָהֶם הַמְּסוּכִים לְרִיבּוּר שֶׁנִּזְקַקְתָּ לְשׁוֹן עֲלֵיהֶם: יהיה לך לפה · לְמַלִּיץ, לְפִי שֶׁאַתָּה כָּבֵד פֶּה: לאלהים · לְרַב וְלַשַּׂר: (יח) וישב אל יתר חותנו · לִיטוֹל רְשׁוּת, שֶׁהָרֵי נִשְׁבַּע לוֹ (שֹׁלֹא יָזִיז מִמְּדָיָן כִּי אִם בִּרְשׁוּתוֹ) וְזֹ שַׁמּוּת הָיוּ לוֹ: רְעוּאֵל,

sondern er wird Priester und du Lewi sein, wie es heißt (Chr. 1. 23. 14.) „Und des Mosche des göttlichen Mannes Söhne werden genannt nach dem Stamme Lewi". יוצא Wenn du nach לקראתך Mizrajim gehest. ושמח בלבו Nicht etwa wie du meinst, daß er dir zürnen wird, weil du zu einer hohen Würde gelangtest — daher erwarb sich Aharon das Verdienst 1) den Schmuck des Brustschildes חשן (siehe weiter 28. 30.) auf sich zu tragen, welcher auf dem Herzen angelegt wurde. (16) ודבר הוא לך Er wird deinetwegen zum Volke sprechen, hievon ist erwiesen, daß überall, wo לך mit dem Worte דבר verbunden stehen, es blos „für" bedeutet. לפה Zum Wohlredner, weil du mit großer Anstrengung sprichst. לאלהים Zum Herrn und Vornehmen. (18) אל יתר חתנו Um Erlaubnis

Anm. Von der herzlichen Theilnahme, die er über die erlangte Würde seines Bruders an den Tag legte.

Digitized by Google

(יח) וַיֵּלֶךְ יִתְרוֹ אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה נָּא וְאָשׁוּבָה אֶל־אַחַי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הַעוֹדָם חַיִּים וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְיִתְרוֹ לֵךְ לְשָׁלוֹם: (יט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שׁוּב מִצְרָיִם כִּי־מֵתוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשֶׁךָ: (כ) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל־הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אַרְצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ: (כא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיְמָה רְאֵה כָּל־הַמֹּפְתִים אֲשֶׁר־

Schwiegervater, und sprach zu ihm: Ich möchte doch gehen und zurückkehren zu meinen Brüdern, die in Mizrajim, daſs ich sehe, ob sie noch leben. Da sprach Jethro zu Mosche: ziehe in Frieden. (19) Und Gott sprach zu Mosche in Midjan: Gehe, kehre zurück nach Mizrajim; denn gestorben sind alle Männer, die nach deinem Leben getrachtet. (20) Da nahm Mosche sein Weib und seine Söhne, und ließ sie reiten auf einen Esel, und er kehrte zurück in das Land Mizrajim. Und Mosche nahm den göttlichen Stab in seine Hand. (21) Aber der Ewige sprach zu Mosche: Wenn du

רש"י

יָתֶר, יִתְרוֹ, קֵינִי, וְכוּ' (מכילתא) : (יט) כִּי מֵתוּ כָּל הָאֲנָשִׁים • מִי הֵם? דָּתָן וַאֲבִירָם, חַיִּים הָיוּ, אֶלָּא שֶׁיָּרְדוּ מִנִּכְסֵיהֶם. וַהֲנָנִי חָשׁוּב כַּמֵּת: (ב) עַל הַחֲמוֹר. חֲמוֹר הַמְיוּחָד, הוּא הַחֲמוֹר שֶׁחָבַשׁ אַבְרָהָם לַעֲקֵידַת יִצְחָק, וְהוּא שֶׁעָתִיד מָלֵךְ הַמָּשִׁיחַ לְהִגָּלוֹת עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר (זכריה ט'): וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה • אַיִן מוּקְדָּם וּמְאוּחָר מְדוּקְדָּקִים בַּמִּקְרָא: (כא) בלכתך לשוב מצרימה וגו'. דַּע שֶׁעַל מְנַת כֵּן תֵּלֵךְ. שֶׁתְּהֵא נָבוֹר בִּשְׁלִיחוּתִי לַעֲשׂוֹת כָּל מוֹפְתַי לְפָנֶיךָ מַרְעֵה, וְלֹא תִירָא

einzuholen, weil er ihm schwören mußte, daſs er Midjan nur mit seiner Einwilligung verlassen werde. Sieben Namen hatte er. Reuel, Jeter, Jitro, Keni, u. s. w. (19) כי מתו כל האנשים Nämlich Datan und Abiram, welche zwar noch am Leben waren, allein sie verloren ihr Vermögen, und ein Armer ist gleichsam wie gestorben zu betrachten. (20) אל החמור Ein zu diesem Zwecke bestimmter Esel. Es war derselbe Esel, den Abraham gesattelt hatte, als er Jizchak zur Opferstätte führte; und auf demselben wird der gesalbte König (משיח) sich offenbaren; denn es heißt: „(Sechar. 9. 10,)„ Demüthig und reitend auf einem Esel". 1) וישב u. s. w. ויקח את משה u. s. w. Die heilige Schrift beobachtet keine strenge Zeitfolge der Begebenheiten (denn es sollte hier heißen: Er nahm den Stab und kehrte nach Mizrajim zurück) (21) לשוב מצרימה Wisse daſs du in der Absicht bloß gehest, auf daß du dich helden-

Anm. 1.) Die Erklärung des Midrasch zum Ausdrucke: וירכיבם על החמור beruhet auf die allegorische Auslegung, daß nämlich bei diesen dreien (Abraham, Mosche und Meschiach) vorzugsweise das geistige Emporschwingen und Emporheben ihrer Mitwelt nachgerühmt wird. So

Digitized by Google

שָׂמְתִּי בְיָדֶךָ וְעָשִׂיתָם לִפְנֵי פַרְעֹה וַאֲנִי אַחֲזֵק אֶת־לִבּוֹ וְלֹא יְשַׁלַּח אֶת הָעָם׃ (כב) וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל׃ (כג) וָאֹמַר אֵלֶיךָ שַׁלַּח אֶת־בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי וַתְּמָאֵן לְשַׁלְּחוֹ

gehest zurück nach Mizrajim betrachte alle Wunder, die ich gelegt in deine Hand, und mache sie vor Pharaoh. Ich aber werde verstocken sein Herz, und er wird nicht ziehen lasse das Volk. (22) Und du sollst sprechen zu Pharaoh, also spricht der Ewige: Mein erstgeborener Sohn ist Israel. (23) Und ich sage dir: entlasse meinen Sohn, dass er mir diene. Weigerst du dich, ihn

רש"י

מָטֶה: אשר שמתי בידך. לא על נ' אותיות הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה שֶׁהֵרֵי לֹא לְפָנַי פַּרְעֹה אָזְהָ לַעֲשׂוֹתָם אֶלָּא לְפָנַי יִשְׂרָאֵל שֶׁיַּאֲמִינוּ לוֹ. וְלֹא מָצִינוּ שֶׁעָשָׂאָם לְפָנָיו אֶלָּא מוּסָתִים שֶׁאֲנִי אָתִיד לָשׂוּם בְּיָדֶךָ בְּמִצְרַיִם כְּמוֹ. כִּי יְדַבֵּר אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה וְגוֹ' וְאֵל תִּתֵּן מוֹפֵת עַל אֲשֶׁר כָּתוּב, אֲשֶׁר שַׂמְתִּי, שָׁמַע מִשְׁמַע, כְּשֶׁתְּדַבֵּר עִמּוֹ כְּבָר שַׂמְתִּים בְּיָדֶךָ: (כב) ואמרת אל פרעה. כְּשֶׁתִּשְׁמַע שֶׁלִּבּוֹ חָזָק וְיָמֵאן לְשַׁלּוֹחַ, אֱמוֹר לוֹ כָּךְ: בני בכורי. לְשׁוֹן נְדוּלָה, כְּמוֹ. אַף אֲנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ (תהלים פ"ט) וְהוּא שָׁשׁוּשׁוֹ: וַיִּמְרְשׁוּ: בַּאן חָתַם הַקָּבָ"ה עַל מְכִירַת הַבְּכוֹרָה שֶׁלָּקַח יַעֲקֹב מֵעֲשָׂו: (כג) ואמר אליך. בְּשָׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם: שלח את בני: הִנֵּה אָנֹכִי הוֹרֵג וגו'. הִיא מַכָּה אַחֲרוֹנָה, וְכָאן הִתְחִיל

müthig in meiner Sendung benehmest, um alle meine Wunder vor Pharaoh auszuüben, und du sollst vor ihm keine Furcht haben. אשר שמתי בידך. Dies hat nicht Bezug auf die obigen drei Wunderzeichen; denn diese wurden ihm ja nicht vor Pharao zu verüben aufgetragen, sondern vor den Israeliten, damit sie ihm Glauben schenken mögen. Wir finden auch nicht daß er sie vor ihm (Pharao) ausgeübt hätte, man meint nur damit solche Wunder, welche ich dir künftig in Mizrajim übermitteln werde, wie es heißt: „Wenn Pharaoh zu euch sprechen wird: Bringt ein Wunder zum Beweise" weiter (7. 9.) Der Ausdruck „אשר שמתי" (Vergangenheit) darf Niemandem auffällig scheinen, denn man muß es so verstehen: Wenn du mit ihm reden wirst, werde ich dir (sie auszuüben) die Gewalt gegeben haben. (22) ואמרת אל פרעה Wenn du wahrnimmst, dass sein Herz störrig ist, und es sich weigern wird, wegzuziehen zu lassen, so sage ihm dies: בני בכורי. בכור Zeigt hier auf eine Würde. wie (Psalm. 89. 28.) „Ich setze ihn ein zum Erstgebornen". Dies der einfache Sinn. Der Midrasch aber meint: Hiermit bestätigte erst Gott das Recht der Erstgeburt, welches Jakob von Esau erkaufte. (23) ואומר אליך Im Auftrage Gottes: Entlasse meinen Sohn. הנה אנכי הרג וגו Das ist die letzte Plage, und mit dieser warnte er ihn zu

---

z. B. heißt es von Abraham (1. B. Mos. 15. 5.) ויוצא אותו החוצה u. s. w. worüber unsere Weisen erklären, „שהגביהו למעלה מן הכוכבים"

הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת־בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ׃ (כד) וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְהוָה וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ׃ (כה) וַתִּקַּח צִפֹּרָה צֹר

zu entlassen; siehe! so erschlage ich deinen erstgebornen Sohn. (24) Und es geschah auf dem Wege, in der Herberge, da griff ihn an der Ewige und wollte ihn tödten. (25) Da nahm Ziporah einen scharfen Stein, und beschnitt

ר"ש"י

Anfang, weil sie die schwerste war. Und das ist's, was Job sagte: (Job. 36. 22.) „Wenn Gott mit seiner Kraft erhaben sich zeigt, wer gleicht ihm in Belehren". Der schwache Mensch, der von einem andern Rache nehmen will, verheimlicht seine Absichten, damit sich jener nicht retten könne; Gott aber zeigt sich erhaben in seiner Kraft und Niemand kann seiner Gewalt entkommen, es sei denn, daß man reuig sich zu ihm bekehrt, darum belehrt und warnt er ihn, auf daß er sich bekehre. (24)

הַחִלָּה מִפְּנֵי שֶׁהִיא קָשָׁה · וְזֶה הוּא שֶׁאָמַר בְּאִיּוֹב לִיו: הֵן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ · לְפִיכָךְ מִי כָמֹהוּ מוֹרֶה? בָּשֶׂר וָדָם הַמְבַקֵּשׁ לְהִנָּקֵם מְחַבְּרִין1 מַעֲלִים אֶת דְּבָרָיו שֶׁלֹּא יְבַקֵּשׁ הַצָּלָה: אֲבָל הקב"ה יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ וְאֵין יְכוֹלֶת לְהִמָּלֵט מִיָּדוֹ כִּי אִם בְּשׁוּבוֹ אֵלָיו: לְפִיכָךְ הוּא מוֹרֶה וּמַתְרֶה בּוֹ לָשׁוּב: (כד) וַיְהִי בַדֶּרֶךְ בַּמָּלוֹן · מֹשֶׁה: וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ · לְמִי שֶׁלֹּא מָל אֶת אֶלְיעֶזֶר בְּנוֹ וְעַל שֶׁנִּתְרַשֵּׁל נֶעֱנַשׁ מִיָּד · תַּנְיָא אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, חַס וְשָׁלוֹם לֹא נִתְרַשֵּׁל, אֶלָּא אָמַר: אֶמּוֹל וְאֵצֵא לְדֶרֶךְ סַכָּנָה הִיא לְתִינוֹק עַד ג' יָמִים, אֶמּוֹל וְאֶשְׁהֶה ג' יָמִים הקב"ה צִוַּנִי לָךְ שׁוּב מִצְרַיִם, וּמִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ מִיָּד? לְפִי שֶׁנִּתְעַסֵּק בְּמָלוֹן תְּחִלָּה · בְּמַשְׂכֶּרֶת נְדָדִים, וְהָיָה הַמַּלְאָךְ נֶעֱשָׂה בָּהֶן נַחַשׁ וּבוֹלְעָן מֵרֹאשׁוֹ וְעַד יְרֵכָיו וְחָזַר וּבוֹלְעָן מֵרַגְלָיו וְעַד אוֹתוֹ מָקוֹם, הֲבִינָה צִפּוֹרָה שֶׁבִּשְׁבִיל הַמִּילָה הוּא:

ויבקש המיתו ויהי בדרך במלון. Moſche nämlich, Den Moſche, weil er ſeinen Sohn Elieſer nicht beſchnitt und damit zögerte, hätte er ſich bald die Todesſtrafe zugezogen. Eine Lehre lautet: Rabbi Joſeph ſagte: Es iſt keineswegs anzunehmen, daß Moſche gefliſſentlich gezögert hätte, ſondern er zog ſich ſelbſt zu Rathe: Soll ich die Beſchneidung vornehmen, und dann gleich wegreiſen, ſo drohet dem Kinde in den erſten drei Tagen eine Gefahr; ſoll ich aber beſchneiden und drei Tage ſäumen, Gott gebot mir aber, nach Mizrajim zurückzureiſen. Warum aber ward er dennoch mit der Todesſtrafe bedrohet? Weil er ſich mit Angelegenheiten der Herberge zuerſt beſchäftigte u. ſ. w.

(ſ. daſ. unſere Anmerkung); desgleichen heißt es bei Moſche: (2. B. Moſ. 9. 22) „נטה ידך על השמים" worüber es heißt: „שהנביא הקביה ומשה למעלה מן המכבים" und von Meſchiach heißt es in Midraſch Tanchuma „הנה ישכיל עבדי, ירום ונשא וגבה· ירום: מן אברהם שנאמר בו: הרימותי ידי; ונשא ממשה, שנאמר: שמו כמיקיר: וגבה: מאלעזי השרת

וַתִּקְרֹת אֶת־עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן־דָּמִים אַתָּה לִי׃ (כו) וַיִּרֶף מִמֶּנּוּ אָז אָמְרָה חֲתַן דָּמִים לַמּוּלֹת׃ ס

die Vorhaut ihres Sohnes, und berührte seine Füße, und sprach: Ein blutiger Verwandter bist du mir! (26) Und als er von ihm abließ, da sprach sie: Ein blutiger Verwandter durch die Beschneidung. (27) Und der Ewige sprach zu Ahron: Gehe dem Mosche entgegen in die Wüste. Da gieng er, und traf ihn am göttlichen Berg und küßte ihn. (28) Und Mosche berichtete dem Ahron alle Worte des Ewigen, der ihn gesandt, und all' die Zeichen, die er ihm geboten. (29) Nun gingen Mosche und Ahron und versammelten alle Aeltesten der Kinder Israels.

(כז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק־לוֹ׃ (כח) וַיַּגֶּד מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ וְאֵת כָּל־הָאֹתֹת אֲשֶׁר צִוָּהוּ׃ (כט) וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיַּאַסְפוּ אֵת־כָּל־זִקְנֵי בְּנֵי

רש"י

(כה) ותגע לרגליו. השליכתו לפני רגליו של משה: ותאמר. על דבר. כי חתן דמים אתה לי. אתה היית גורם להיות חתני שלי נרצח עליך. הורג אישי אתה לי׃ (כו) וירף. המלאך ממני. אז הבינה שעל המילה בא לחורנו: אמרה חתן דמים למולות. חתני היה נרצח על דבר המילה: למולות. על דבר המולות, שם דבר הוא, והלמ"ד משמשת בלשון על, כמו: ואמר פרעה. לבני ישראל. ואנקלוס תרנם דמים. על דם המילה׃

(25) Und sie warf sie (die Vorhaut) dem Moses vor die Füße. ותאמר Von ihrem Sohne חתן דמים du hättest bald verursacht, daß mein geliebter (Bräutigam (Moses) deinetwegen getödtet worden wäre; du wärest der Mörder meines Mannes geworden. (26) וירף Der Engel ließ von ihm ab; dann merkte sie, daß er ihn wegen (der Zögerung) der Beschneidung umbringen wollte. אז אמרה Sie sagte, mein Bräutigam (Moses) wäre wegen der Beschneidung bald umgekommen למולות Wegen der Beschneidung. מולות Ist hier ein Hauptwort, und das ל wird für על gebraucht wie: לבני ישראל (u. s. w. 14. 3.) von den Söhnen Israels Onkelos; beziehet דמים auf das Blut der Beschneidung.

Der Midrasch folgert dies von dem היודעה daß dem Worte חמור hier angehängt wird, und will damit sagen, daß alle drei obgedachten einen und denselben Karakter hinsichtlich der Duldsamkeit und Herablassung in gleicher Weise an den Tag legten, welches hier im Sinnbilde dieses duldenden Lastthieres dargestellt wird.

Digitized by Google

יִשְׂרָאֵל׃ (30) וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֵת כָּל־ הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֹתֹת לְעֵינֵי הָעָם׃ (31) וַיַּאֲמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכִי רָאָה אֶת־עָנְיָם וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃

שביעי

ה (א) וְאַחַר בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר׃ (2) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי יְהוָה אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ׃ (3) וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נֵלְכָה נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן־יִפְגָּעֵנוּ בַּדֶּבֶר אוֹ בֶחָרֶב׃ (4) וַיֹּאמֶר

(30) Und Ahron redete all' die Worte, welche gesprochen der Ewige zu Mosche, und er that die Zeichen, vor den Augen des Volkes. (31) Und das Volk glaubte, und da sie hörten, daſs bedacht hat der Ewige die Kinder Israels und daſs er gesehen ihr Elend; da neigten sie sich und bückten sich.

3. (1) Hernach kamen Mosche und Ahron und sprachen zu Pharaoh, also spricht der Ewige, der Gott Israels: Entlasse mein Volk, daſs sie mir ein Fest feiern in der Wüste. (2) Da sprach Pharaoh: Wer ist der Ewige! auf dessen Stimme ich hören soll, zu entlassen Israel? Ich kenne nicht den Ewigen, und auch Israel werde ich nicht entlassen. (3) Sie aber sprachen: Der Gott der Ibrim verfügte sich zu uns, wir möchten ziehen drei Tagereisen weit in die Wüste, und wollen opfern dem Ewigen unserm Gott, daſs er uns nicht treffe mit Pest oder mit Schwert.

רש״י

ה (א) ואחר באו משה ואהרן וגו׳ אבל הזקנים נשמטו אָ״א מאחר משה ואהרן עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטין, לפי שיראו ולקלקת; ובסיני נפרע להם. ונגש משה לבדו והם לא יגשו החזירם לאחוריהם (ש״ר): (ג) פן יפגענו. פן ימנענו, היו צריכים לומר, אלא שחלקו כבוד למלכות; פגיעה זו לשון מקרה מות הוא:

(1) Aber die Altesten zogen sich nach und nach hinter Mosche und Ahron zurück, so daſs keiner blieb, bevor sie noch zum königl. Palaste kamen, weil sie sich fürchteten hinein zu gehen. Am Berge Sinai erhielten sie dafür die Vergeltung: „Und Mosche trat allein hinzu, jene aber ließ er zurücktreten"; sieh. (Kap. 24. 2.) (3) פן יפגענו Es sollte hier פן ימנענו stehen, nur aus Ehrfurcht gegen den König heißt es so.

Digitized by Google

אֱלֹהִים מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תַּפְרִיעוּ אֶת־הָעָם מִמַּעֲשָׂיו לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם׃ (ה) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֶן־ רַבִּים עַתָּה עַם הָאָרֶץ וְהִשְׁבַּתֶּם אוֹתָם מִסִּבְלֹתָם׃ (ו) וַיְצַו פַּרְעֹה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַנֹּגְשִׂים בָּעָם וְאֶת־שֹׁטְרָיו לֵאמֹר׃ (ז) לֹא תֹאסִפוּן לָתֵת תֶּבֶן לָעָם לִלְבֹּן

Und es sprach zu ihnen der König von Mizrajim: Warum Mosche und Ahron! störet ihr das Volk von seinen Arbeiten? Geht an eure Lastarbeiten! (5) Und Pharaoh sprach: Viel ist jetzt das Volk des Landes, und ihr störet sie in ihren Lastarbeiten. (6) da gebot Pharaoh an demselben Tage den Antreibern des Volkes und dessen Aufsehern, sprechend: (7) Ihr sollt nicht mehr Stroh dem Volke geben, Ziegel zu streichen, wie

רשי

(ד) תפריעו את העם ממעשיו · תבדילו ותרחיקו אותם ממלאכתם שישתקין להם וסוברים לנוח מן המלאכה · וכן: פרעתו אל תעבוד בו (משלי ד׳ ד׳) · כי פרוע הוא (שמות ל״ב) · נרחק ונתעצב: לכו לסבלותיכם · לכו למלאכתכם · שיש לכם לעשות בתוכם · אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבטו של לוי · ותדע לך שהרי משה ואהרן יוצאים ובאים שלא ברשות: (ה) הן רבים עתה עם הארץ · שהעבודה מוטלת עליהם · ואתם משביתים אותם מסבלותם · הסמך נדול הוא זה: הנושים · מצריים היו והשוטרים היו ישראלים הנוגש ממונה על נמ״ד שוטרים והשוטר ממונה לרדות בעושי המלאכה: Esouble; Esteube, eteule, אשטו״בלא בלע״ז (ז) · (דיא סטעפפע) היו נוקלין אותו עם התבן לבנים · טיו״ולש בלע״ז (ניגל) Tuiles, שעושים

מגיעה bedeutet hier Todesfall. (4) תפריעו d. h. Warum haltet ihr zurück und entfernt sie von ihrer Arbeit; denn sie hören euch und glauben, daß man ihre Arbeit erleichtern wird. Ebenso: (Spr. Kap. 4. 15.) „Weiche ihn aus gehe nicht darauf". (das. 1. 25.) „Und ihr verwerfet alle meine Rathschläge" (3. B. Mos. 32. 25.) (פרעה) „entartet", bedeutet ein Entfernen, Verachten. לכו לסבלותיכם Gehet zu euren Arbeiten, die ihr im Hause zu versehen habet. Aber die Frohndienste Mizrajims lasteten auf dem Stamme Lewi's nicht. Ein Beleg hiezu ist, daß Mosche und Ahron ohne Erlaubnis ein- und ausgingen. (5) רבים עתה עם הארץ Die Arbeit lastet auf sie, ihr aber störet sie von derselben, was ein großer Schaden ist. (6) הנוגשים Diese waren Mizrischе, die Aufseher שוטרים aber Israeliten. Der Antreiber (נוגש) war gesetzt über viele Aufseher (שוטרים) und der Aufseher wurde gesetzt anzutreiben die Arbeiter. (7) תבן Stroh, welches man mit Lehm vermengte. לבנים Ziegel, welche aus Lehm bereitet und theils an der Sonne getrocknet.

Digitized by Google

הַלְּבֵנִים תִּתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם הֵם יֵלְכוּ וְקַשְּׁשׁוּ לָהֶם תֶּבֶן: (ח) וְאֶת־מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תְּמוֹל שִׁלְשֹׁם תָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ כִּי־ נִרְפִּים הֵם עַל־כֵּן הֵם צֹעֲקִים לֵאמֹר נֵלְכָה נִזְבְּחָה לֵאלֹהֵינוּ: (ט) תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עַל הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ־בָהּ וְאַל־

selbſt mögen hingehen und ſich Stroh zuſammenleſen. (8) Und die Anzahl der Ziegel, die ſie anfertigten geſtern und vorgeſtern leget ihr ihnen auf, nichts davon ſollt ihr mindern; denn müßig ſind ſie, darum ſchreien ſie ſprechend: Wir wollen gehen und opfern unſerm Gotte. (9) Schwer werde

רש"י

מִשָּׁם וּמְיַבְּשִׁין אוֹתָן בְּחַמָּה · וְיֵשׁ שֶׁשּׂוֹרְפִין אוֹתָן בְּמַבְעֶרֶת: כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם · כְּאֲשֶׁר הָיִיתֶם עוֹשִׂים עַד הֵנָּה: וְקַשְּׁשׁוּ · וְלַקְטוּ: (ח) וְאֶת מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים · סְכוּם חֶשְׁבּוֹן הַלְּבֵנִים שֶׁהָיָה כָּל אֶחָד עוֹשֶׂה לְיוֹם כְּשֶׁהָיָה נִתָּן לָהֶם אוֹתוֹ סְכוּם תָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם גַּם עַתָּה לְמָחָר תַּעֲבֹדָה עֲלֵיהֶם: כִּי נִרְפִּים · מִן הָעֲבוֹדָה · לָכֵן לָקָם פְּנֵה אֶל הַבַּטָּלָה וְצוֹעֲקִים לֵאמֹר נֵלְכָה וְגוֹ': מַתְכֹּנֶת · וְתוֹכֶן לְבֵנִים וְלוּ נִתְּנוּ עֲלֵילוֹת (שמואל א' כ') וְאֶת מַתְכֹּנֶת חִטָּתְכֶן (מלכים ב' י"ב) · כְּוֹלֶם לְשׁוֹן חֶשְׁבּוֹן הֵם: נִרְפִּים · הַמְלָאכָה רַפְיָה בְיָדָם וַעֲזוּבָה מֵהֶם וְהֵם נִרְפִּים מִמֶּנָּה רמ"ש *retaire*: (לועז גמלאות) *Retrait*; Retiré בלע"ז, (לועז ליהנן) retirer, abandonner, סמהרכן ומסתכן: (ט) ואל ישעו בדברי שקר · וְאַל יַהֲגוּ וְיִדְבְּרוּ תָּמִיד בְּדִבְרֵי רוּחַ לֵאמֹר נֵלְכָה נִזְבְּחָה · נִדּוֹמָה לוֹ: וְאֶשְׁעֲדֵה בְּתַקְרִיב תָּמִיד (תהלים קי"ח) · לְמָשָׁל וְלִשְׁנִינָה מְתַרְגְּמִינַן: וּלְשׁוֹעִין · וְיִסַּפֵּר, וְאִשְׁתְּעִי, וְא"א לוֹמַר · יִשְׁעוּ לְשׁוֹן וַיִּשַׁע אֶל הַכֶּל

theils im Ofen gebrannt werden. כתמול שלשום. So wie ihr bis jetzt verfertiget habet. וקששו Sie ſollen ſammeln. (8) מתכונת Die Geſammt-Summe der Ziegel, welche ein jeder täglich verfertigte, ſo lange ihnen das Stroh gegeben wurde, eben dieſelbe Summe leget ihnen auch jetzt auf, damit ihnen die Arbeit ſchwer gemacht werde. כי נרפים Weil ſie nachläſſig von der Arbeit ſind, darum haben ſie einen Hang zum Müßiggang und ſchreien, wir wollen opfer u. ſ. w. מתכונת Bedeuten eine Zahl, wie (Sam. 1. 2. 3.) ולו נתכנו ihm ſind zugezählt; הכסף המתוכן (König 2. 12. 12.) das zugezählte Geld. נרפים Die Arbeit wird von ihnen ſchwach betrieben und vernachläſſiget, ſie ſagen ſich von ihr los (9) ואל ישעו בדברי שקר Daß ſie nicht fortan mit leerem Geſchwätze zubringen, opfern zu wollen. Desgleichen (Pſalm. 119.) ואשעה unterhalten; למשל ולשנינה (5. B. Moſ. 28. 37.) gibt Onkelos mit לשועין „zum Gerede." ויספר überſetzt er: ישעו Das

Digitized by Google

יִשְׁעוּ בִּדְבָרֵי־שָׁקֶר׃ (י) וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׁי
הָעָם וְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם לֵאמֹר
כֹּה אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם תֶּבֶן׃
(יא) אַתֶּם לְכוּ קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן מֵאֲשֶׁר
תִּמְצָאוּ כִּי אֵין נִגְרָע מֵעֲבֹדַתְכֶם דָּבָר׃
(יב) וַיָּפֶץ הָעָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְקֹשֵׁשׁ

die Arbeit auf den Leuten, daß sie damit zu thun haben, und sie werden sich nicht kehren an lügenhafte Dinge. (10) Es giengen aus die Antreiber des Volkes und seine Aufseher, und sagten zum Volke: So sprach Pharao: Ich werde euch mehr kein Stroh geben. (11) Ihr selbst gehet und holet euch Stroh von da, wo ihr es findet; doch nichts wird abgezogen von eurem Dienste. (12) Es zerstreute sich das Volk im

רש"י

וְאֶל־כֵּן וְאֶל מְנֻחָתוֹ לֹא שָׁעָה, וּלְמָרֵשׁ אֵל יִשְׁעוּ
אֵל יָמִנוּ, שְׁאֵינוֹ הֶיֶה לוֹ לְהָשִׁיב וְאֵל יִשְׁעוּ אֶל דִּבְרֵי
שָׁקֶר, אוֹ לְדִבְרֵי שָׁקֶר. כִּי כֵן נוֹהֶגֶת פִּלְּם, יִשְׁעָה
הָאָדָם עַל עוֹשְׁחוֹ (ישעיה י"ז) לֹא שָׁעָה אֶל קְדוֹשׁ
יִשְׂרָאֵל (שם י"ז). וְלֹא מָצָאתִי שִׁמּוּשׁוֹ שֶׁל בַּי"ת
סְמוּכָה לְאַחֲרֵיהֶם, אֲבָל אַחַר לָשׁוֹן דִּבּוּר כְּמוֹתָעֻפָּק
לְדָבָר בְּדָבָר נוֹסֵל לָשׁוֹן שִׁמּוּשׁ בַּי"ת, כְּגוֹן: הַגְּבָרִים
בְּךָ. וְתִדַּבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה. הַמַּלְאָךְ הַדּוֹבֵר
בִּי. לְדַבֵּר בָּם. וְאַדַּבְּרָה בָעֵדוֹתֶיךָ. אַף בַּאן, אַל
יִשְׁעוּ בִּדְבָרֵי שָׁקֶר אַל יְהִיוּ נִדְבָּרִים בִּדְבָרֵי שָׁוְא
וְהַבְלֵי: (יא) אתם לכו קחו לכם תבן, וּצְרִיכִים
אַתֶּם לֵילֵךְ בְּזְרִיזוּת, כִּי אֵין נִגְרָע דָּבָר מִכָּל סְכוּם
לְבֵנִים שֶׁהָיוּ עוֹשִׂים לְיוֹם בְּחִיוֹרֶת הַתֶּבֶן נִתַּן לָכֶם
מְיוּחָן מִבֵּית הַמֶּלֶךְ: (יב) לקשש קש לתבן. לְאַסּוֹפָ
אֲסִיפָה לְלַקּוֹט לָקֶט לְצָרְכָּךְ תֶּבֶן הַמִּים: קש. לָשׁוֹן
לִקּוּט, עַל שֵׁם שֶׁדָּבָר הַמִּתְפַּזֵּר הוּא וְצָרִיךְ לְקוֹשְׁשׁוֹ

kann aber mit וישע אל הבל und לא ישעה nicht sprachverwandt sein, und mithin mit „Wenden" nicht übersetzt werden, da es sonst heißen müßte אל דברי לדברי שקר oder שקר, denn das Wort in dieser Bedeutung regiert den 3. Fall (יחס מתו"י) wie z. B. לא שעה (Jes. 31. 1.) u. s. w. ich fand noch nie, daß es den יחס שבו erfordern möchte; wohl aber finden wir dies nach דבור „sprechen", wie: (Ezech. 33. 30.) הנדברים בך; ישעו und ותדבר מרים ואהרן במשה; הדובר בי ein בי und heißt: sie sollen nicht von eiteln unnützen Dingen sprechen. (11) לכם תבן Ihr müsset eilends gehen, denn es wird nichts von der Zahl der Ziegel nachgelassen, welche ihr täglich verfertigtet, als euch ein Stroh-Vorrath aus dem königl. Magazin ausgefolgt wurde. (12) לקושש Zu sammeln und aufzulesen, um es zum Lehm zu gebrauchen. קש heißt sammeln. Weil es zerstreut liegt und zusammengelest werden muß, wird es

Digitized by Google

קַשׁ לַתֶּבֶן: (יג) וְהַנֹּגְשִׂים אָצִים לֵאמֹר כַּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן: (יד) וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂמוּ עֲלֵהֶם נֹגְשֵׂי פַרְעֹה לֵאמֹר מַדּוּעַ לֹא כִלִּיתֶם חָקְכֶם לִלְבֵן כִּתְמֹל שִׁלְשֹׁם גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם: (טו) וַיָּבֹאוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֶל־פַּרְעֹה לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹּה

ganzen Lande Mizrajim, um Stoppeln zu lesen statt des Strohes. (13) Und die Antreiber drängten sprechend: Machet fertig eure Arbeiten, das Tagewerk an seinem Tage, so wie das Stroh da war. (14) Da wurden geschlagen die Aufseher der Kinder Israels, welche über sie gesetzt haben die Antreiber Pharaos sprechend: Warum habt ihr nicht vollendet euer Festgesetztes an Ziegeln wie gestern und vorgestern, schon gestern und heute? (15) da kamen die Aufseher der Kinder Israels und schrieen zu Pharao sprechend: Warum thust du so deinen Knechten?

רש"י

קְרוּי קַשׁ בְּשָׁאָר מְקוֹמוֹת: (יג) אצים. דּוֹחֲקִים: דבר יום ביומו. חֶשְׁבּוֹן שֶׁל כָּל יוֹם כְּפוּלוֹ בְּיוֹמוֹ נַאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן מוּכָן: (יד) ויכו שוטרי בני ישראל. הַשּׁוֹטְרִים יִשְׂרְאֵלִים הָיוּ וְחָכָם עַל חַבְרֵיהֶם מִלְּדָחֳקָם וּכְשֶׁהָיוּ מַשְׁלִימִין הַלְּבֵנִים לִנּוֹגְשִׂים שָׂהֵם מְצָרִים וְהָיָה חָסֵר מִן הַמָּכוּס הָיוּ מַלְקִין אוֹתָם עַל שֶׁלֹּא דָחֲקוּ אֶת עוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה. לְפִיכָךְ נָתְנוּ אוֹתָן שׁוֹטְרִים לִהְיוֹת סַנְהֶדְרִין, וְנֶאֱצַל מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עַל משֶׁה וְהוֹשִׂם עֲלֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל, מַאוֹתָן שֶׁיָּדַעְתָּ הַשּׁוֹבָה שֶׁעָשׂוּ בְּמִצְרַיִם, כִּי הֵם זְקֵנֵי הָעָם וְשׁוֹטְרָיו: ויכו שוטרי בני ישראל וגו'. אוֹתָם לְשׁוֹטְרִים עֲלֵיהֶם לֵאמֹר מַדּוּעַ וְגוֹ'. לָמָּה וַיַּכּוּ שָׁהָיוּ אוֹמְרִים לָהֶם מַדּוּעַ לֹא כִלִּיתֶם גַּם תְּמוֹל גַּם הַיּוֹם חָק הַקְצוּב עֲלֵיכֶם לִלְבֹּן כִּתְמוֹל הַשְּׁלִישִׁי שֶׁהוּא יוֹם שִׁלְשֹׁם, וְהוּא הָיָה

bei vielen Stellen קש genannt. (13) אצים Waren dringend: דבר יום ביומו Die Zahl für den ganzen Tag, welche ihr verfertigtet, als noch Stroh bereit war. (14) ויכו Die Aufseher waren Israeliten und schonten ihre Brüder zu drängen, und als sie die Ziegel den Antreibern, welche Mizrijim waren, zuzählten und etwas von der Summe fehlte, schlugen jene (Mizrajim) diese (Isr.), weil sie die Arbeiter nicht Antrieben, deshalb hatten diese Aufseher das Verdienst, später Rathsvorsteher (סנהדרין Senatoren) zu werden, und der Geist Moses wurde auf sie gelegt; denn es heißt: (4. B. Mos, 11. 16.) „Versammle mir siebenzig Männer von den Ältesten Israels". Von denjenigen du nämlich weißt, daß sie in Mizrajim Gutes gethan haben; denn sie sind die Ältesten des Volkes und seine Aufseher u. s. w. מדוע Warum wurden sie denn geschlagen? Weil sie sie fragten, warum habt ihr das euch be-

Digitized by Google

לַעֲבָדֶיךָ תֶּבֶן אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ (טז)
וּלְבֵנִים אֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ
מֻכִּים וְחָטָאת עַמֶּךָ: (יז) וַיֹּאמֶר נִרְפִּים
אַתֶּם נִרְפִּים עַל־כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נֵלְכָה
נִזְבְּחָה לַיהוָה: (יח) וְעַתָּה לְכוּ עִבְדוּ
וְתֶבֶן לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם וְתֹכֶן לְבֵנִים תִּתֵּנוּ:
(יט) וַיִּרְאוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֹתָם בְּרָע
לֵאמֹר לֹא־תִגְרְעוּ מִלִּבְנֵיכֶם דְּבַר־יוֹם

(16) Stroh wird nicht gegeben deinen Knechten, und Ziegel, sagen sie uns, machet; und siehe! deine Knechte werden geschlagen, als wenn gesündigt hätte dein Volk. (17) Und er sprach: Müßig seid ihr, müßig! Darum saget ihr: Wir wollen gehen und opfern dem Ewigen. (18) Und nun gehet hin, arbeitet und Stroh wird euch nicht gegeben, und die Anzahl der Ziegel müsset ihr hergeben. (19) Da sahen die Aufseher der Kinder Israels sich in Noth, da man sprach: Ihr

רש"י

בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן נִתָּן לָהֶם: וּכְבוֹ · לָשׁוֹן וַיִּפְעָלוּ, הִפְּיצוּ מִיַּד אַחֵרִים. הַנּוֹגְשִׂים הִכּוּם: (טז) וּלְבֵנִים אוֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ · הַנּוֹגְשִׂים אוֹמְרִים עֲשׂוּ לָנוּ לְבֵנִים קְמֻנִּין הָרִאשׁוֹן: וְחַטַּאת עַמֶּךָ · אֵלּוּ הָיוּ נָקוּד פַּתָּח, הָיִיתִי אוֹמֵר · שֶׁהוּא דְּבוּק, וְדָבָר זֶה: הַחַטַּאת עַמֶּךָ הִוא; עַכְשָׁיו שֶׁהוּא קָמֵץ שָׁם דָּבָר הוּא; וְכָךְ פֵּירוּשׁוֹ: וְדָבָר זֶה מֵבִיא הַחַטַּאת עַל עַמְּךָ. כְּאִילוּ כָתוּב; וְהַחַטַּאת לְעַמְּךָ; כְּמוֹ כְּבוֹאָנָה בֵּית לָחֶם (רות א׳), שֶׁהוּא כְּמוֹ לְבֵית לָחֶם; וְכֵן הַרְבֵּה: (יח) וּתְכֶן לְבֵנִים · חֶשְׁבּוֹן הַלְּבֵנִים; וְכֵן · וְאֶת הַכֶּסֶף הַמְתוּכָן (מלכים ב׳ י״ב) הַמָּנוּי · כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּעָנְיָן, וַיְצַוּוּ וַיִּמְנוּ אֶת הַכֶּסֶף (שם): (יט) וַיִּרְאוּ שׁוֹטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל · אֶת חֲבֵרֵיהֶם הַנְּרָדִים עַל יָדָם: בְּרָע · רָאוּ אוֹתָם בְּרָעָה וְצָרָה הַמּוֹצֵאת אוֹתָם, מִתַּחְבְּטִים

stimmte Maaß Ziegel gestern und heute nicht verfertiget wie vorgestern, als das Stroh ihnen ausgefolgt wurde? ויכו ist lei, deuder Form, sie wurden nämlich von Andern geschlagen, denn die Aufseher schlugen sie. (16) אומרים לנו עשו. Die Antreiber sprachen: Verfertiget nach der vormaligen Anzahl. וחטאת עמך Stünde hir וְחַטַּאת mit פתח punktirt, so wäre es der נסמך (die zweite Endung) und würde bedeuten: die Sünde des Volkes; da es aber mit קמץ punktirt ist, so ist es ein Thätigkeitswort, und ist so zu verstehen: Diese Sache bringt eine Versündigung auf dein Volk, als stünde לעמך, wie (Ruth. 1. 19.) כבואנה בית לחם „Als sie kamen nach Bethlehem", für לבית לחם und mehr dergl. (18) ותכן הלבנים Die Anzahl der Ziegel, wie (Kön. 2. 12.) Das gezählte Geld, wie es bei dieser Gelegenheit heißt: ויצוו וימנו את הכסף „Sie verbanoen und zählten das Geld" (daſ.) (19) וירא שוטרי בני ישראל Ihre Freunde welche durch sie gepeiniget wurden. ברע Sie sahen sie in Unglück und in Leiden, die sie

Digitized by Google

בְּיוֹמוֹ׃ (כ) וַיִּפְגְּעוּ אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן
נִצָּבִים לִקְרָאתָם בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה׃
(כא) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יֵרֶא יְהוָה עֲלֵיכֶם
וְיִשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ
בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לָתֵת־חֶרֶב
בְּיָדָם לַהֲרָגֵנוּ׃ (כב) וַיָּשָׁב מֹשֶׁה
אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי לָמָּה הֲרֵעֹתָה
לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי׃ (כג) וּמֵאָז
בָּאתִי אֶל־פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע
לָעָם הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא־הִצַּלְתָּ אֶת־עַמֶּךָ׃
ו (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַתָּה

sollet nicht abziehen von euren Ziegeln dem Tagewerk an seinem Tage (20) Und sie trafen Mosche und Ahron, ihnen gegenüberstehend, als sie herauskamen von Pharaoh. (21) Und sie sprachen zu ihnen! Gott möge sehen auf euch und richten, daß ihr zum Ekel gemacht habet unsern Geruch in den Augen Pharaos und in den Augen seiner Knechte, ein Schwert zu geben in ihre Hand, uns umzubringen. (22) Da wandte sich Mosche wieder zum Ewigen und sprach: Mein Herr! warum machst du es so arg mit deinem Volke, warum hast du mich gesendet? (23) Denn seitdem ich gekommen zu Pharaoh zu reden in deinem Namen, machte er es ärger mit diesem Volke; gerettet aber hast du dein Volk nicht.

(6) (1) Da sprach der Ewige zu Mosche: Nun wirst du sehen, was ich

רש״י

הָעֲבוֹדָה עֲלֵיהֶם לֵאמוֹר: לֹא תִתְּנוּ וְגוֹ׳: (כ) וַיִּפְגְּעוּ׳ אֲנָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וגו׳: וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ, כָּל נִצִּים וְנִצָּבִים, דָּתָן וַאֲבִירָם הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר בְּתָם, יָצְאוּ נִצָּבִים: (כב) לָמָה הֲרֵעוֹתָה לָעָם הַזֶּה. וְאִם תֹּאמַר׳ מָה אִכְפַּת לָךְ? קוֹבֵל אֲנִי עַל שֶׁשְּׁלַחְתָּנִי (ש״ר) (כג) הֵרַע. לָשׁוֹן הִפְעִיל הוּא, הִרְבָּה רָעָה עֲלֵיהֶם, וַתַּרְגּוּמוֹ אַבְאֵישׁ:

ו (א) עַתָּה תִּרְאֶה וגו׳. הִרְהֵרְתָּ עַל מִדּוֹתַי; לֹא כְּאַבְרָהָם, שֶׁאָמַרְתִּי לוֹ: כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע, וְאַחַר כָּךְ אָמַרְתִּי לוֹ: הַעֲלֵהוּ לְעוֹלָה, וְלֹא

trafen, indem man die Arbeit ihnen erschwerte, mit den Worten לא תתנו u. s. w. (20) ויפגעו Männer aus Israel trafen Mosche und Ahron u. s. w. Unsere Lehrer erklären: Wo נצבים und נצים vorkommen, sind darunter Datan und Abiram verstanden; weil es bei ihrer Geschichte heißt יצאו נצבים (4. B. 16. 27.) (22) למה הרעות לעם הזה Solltest du einwenden: Was kümmert es dich? Ich habe darüber zu klagen, daß du mich geschickt hast. (23) בא Thätig-veranlassend (הפעיל) er häufte Uebel über sie. In Onkelos sollte es heißen אַבְאֵישׁ.

(6) (1) עתה תראה Du zweifelst an meinen erhabenen Eigenschaften; nicht wie Abraham, dem ich verheißen habe: Durch Jizchak wird dir Nachkommen verheißen, und nachher sprach ich zu ihm: Führe ihn herauf zur Opferstätte, und er zog nicht in Zweifel meine Verheißungen, daher sollst

Digitized by Google

תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ׃ ס ס ס

thun werde an Pharaoh; denn mit starker Hand wird er sie entlassen, und mit starker Hand wird er sie treiben aus seinem Lande.

(3) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה׃ (4) וָאֵרָא

(2) Und Gott redete zu Mosche, und sprach zu ihm: Ich bin der Ewige. (3) Ich erschien dem Abraham,

רש״י

הָרַהַר אַחֲרֵי מִדּוֹתַי, לְסַיְּעֵהוּ׃ עַתָּה תִּרְאֶה, לְפַרְעֹה תִּרְאֶה, וְלֹא הָעֲשׂוּי לְמַלְּכֵי שִׁבְעַת אוּמוֹת כְּשֶׁאֲבִיאֵם לָאָרֶץ. (סנהדרין ק״א): כִּי בְיָד חֲזָקָה ישלחם. מִפְּנֵי יָדִי הַחֲזָקָה, שֶׁתְּהֵא חֲזָקָה עַל פַּרְעֹה יְשַׁלְּחֵם: וביד חזקה ינרשם מארצו. עַל כָּרְחָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל ינרשם, וְלֹא יַסְפִּיקוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם צֵדָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם וגו׳:

הסלת פרשת שמות

(ב) וידבר אלהים אל משה. דִּבֶּר אִתּוֹ מְשֻׁפָּט, עַל שֶׁהִקְשָׁה לְדַבֵּר, וְלוֹמַר: לָמָּה הֲרֵעוֹתָה לָעָם הַזֶּה: ויאמר אליו אני ה׳. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לְמִתְהַלְּכִים לְפָנַי. וְלֹא לְחִנָּם שֶׁלַּחְתִּיךָ, כִּי אִם לְקַיֵּם דְּבָרַי, שֶׁדִּבַּרְתִּי לַאֲבוֹת הָרִאשׁוֹנִים. וּבְלָשׁוֹן הַזֶּה מָצִינוּ, שֶׁהוּא נִדְרָשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת: אֲנִי ה׳, נֶאֱמָן לְהִפָּרַע. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר אַצֵּל עוֹנָשׁ, כְּגוֹן וְחִלַּלְתָּ אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי ה׳. וּכְשֶׁהוּא אוֹמֵר אֵצֶל קִיּוּם מִצְוֹת כְּגוֹן: וּשְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֲנִי ה׳. נֶאֱמָן לִיתֵּן שָׂכָר:

du sehen und erfahren, was mit Pharao geschehen wird, nicht aber das, was mit den sieben Nationen sich zutragen wird, wenn ich sie in das Land (Palästina) führen werde. ביד חזקה ישלחם Durch meine starke Hand, die auf ihn schwer lasten wird, wird er sie ziehen lassen. וביד חזקה ינרשם Wider den Willen Israels wird er sie forttreiben und sie werden keine hinreichende Zeit haben, sich Zehrung zu bereiten. So heißt es auch: (weiter Kap. 12. 33.) Mizrajim brauchte Gewalt gegen das Volk. (2) וידבר אלהים אל משה Er sprach rechtend mit ihm, weil er sich bediente des Ausdruckes: למה הרעות Warum hast du u. s. w. אני ה׳ Der sicherlich reichlichen Lohn vergeltet denen, die vor mir wandeln, ich habe dich nicht vergebens gesandt; sondern zu bestätigen meine Worte, die ich den Urvätern zugesagt habe; in diesem Sinne finden wir öfter den Ausdruck "אני ד׳ erklärt". Ich bin der Ewige der Strafe folgen läßt, wenn von Strafen die Rede ist, wie z. B. „Du entweiheſt u. s. w. „Ich der Ewige" stehet es aber bei Befolgung der Gebote Gottes, wie z. B. „Ihr sollt meine Gebote halten", so bedeutet es: Ich werde sicher belohnen. (3) וארא Zu den Vätern. באל שדי Ich gab ihnen meine Versicherung, und bei

Digitized by Google

אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם׃ (ד) וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן אֶת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָהּ׃ (ה) וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי׃

Jizchak und Jakob als Gott der Allmächtige, aber mit meinem Namen, Ewiger, bin ich ihnen nicht bekannt worden. (4) Ich habe auch errichtet einen Bund mit ihnen, ihnen zu geben das Land Kanaan, das Land ihres Aufenthaltes, worin sie geweilet. (5) Auch habe ich gehört das Jammer der Söhne Israels, welche die Mizrajim zur Arbeit antreiben, und gedachte meines Bundes.

רש"י

הַבְטָחוֹת · וּבְכֻלָּן אָמַרְתִּי לָהֶם, אֲנִי אֵל שַׁדַּי: וּשְׁמִי ה' לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם · לֹא הוֹדַעְתִּי אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא: לֹא נוֹדַעְתִּי, לֹא נִכַּרְתִּי לָהֶם בְּמִדַּת אֲמִתּוּת שֶׁלִּי, שֶׁעָלֶיהָ נִקְרָא שְׁמִי ה', נֶאֱמָן לְאַמֵּת דִּבְרֵי שְׂחָרֵי הִבְטַחְתִּי וְלֹא קִיַּמְתִּי: (ד) וְגַם הֲקִימוֹתִי אֶת בְּרִיתִי וגו' · וְגַם כְּשֶׁנִּרְאֵיתִי לָהֶם בְּאֵל שַׁדַּי, הִצַּבְתִּי וְהֶעֱמַדְתִּי בְּרִית בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם: לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן · לְאַבְרָהָם בְּסֵפֶר מִילָה נֶאֱמַר: אֲנִי אֵל שַׁדַּי וגו' : וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶת אֶרֶץ מְגוּרֶיךָ · לְיִצְחָק: כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת כָּל הָאֲרָצוֹת הָאֵל, וְהָקִימוֹתִי אֶת הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם, וְאוֹתָהּ שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם, בְּאֵל שַׁדַּי אֲמַרְתִּי לְיַעֲקֹב: אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה וגו': וְאֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר וגו': הֲרֵי שְׁנִדַּרְתִּי לָהֶם וְלֹא קִיַּמְתִּי: (ה) וגם אני · כְּמוֹ: שֶׁהִצַּבְתִּי וְהֶעֱמַדְתִּי בְּרִית, יֵשׁ עָלַי לְקַיֵּם · לְפִיכָךְ, שָׁמַעְתִּי

allen sprach ich „אל שדי" Ich machte nicht bekannt" stehet hier nicht; sondern: „לא נודעתי" Ich wurde ihnen nicht bekannt, d. h. ich wurde ihnen nicht bekannt nach meiner „göttlichen Wahrhaftigkeit" worauf der Name ה' Bezug hat, u. z. ich werde meinen gegebenen Ausspruch sicher bestätigen, also auch das, was ich bisher zugesagt und noch nicht in Erfüllung ging. (4) וגם הקמותי Auch als ich ihnen in meiner Allkraft (שדי) erschien, richtete ich ein bleibendes Bündniß zwischen mir und ihnen auf. לתת להם Dem Abraham wurde im Kapitel, das von der Beschneidung handelt, zugesagt, „Ich bin der Allmächtige u. s. w. (אל שדי) Ich werde dir und deinen Samen nach dir das Land deines Aufenthaltes eingeben" bei Jizchak heißt es: denn dir und deinem Nachkommen will ich alle diese Länder geben, und werde errichten den Schwur, welchen ich dem Abraham gab, und denselben Schwur, den ich Abraham zugeschworen, versieherte ich auch dem Jakob: „Ich bin der Allmächtige Gott, sei fruchtbar, vermehre dich u. s. w. und auch das Land, welches u. s. w. dies Gelübde that ich ihnen und erfüllte es noch nicht. (5) וגם אני So wie ich das Bündniß für bleibend anfstellte, muß ich es auch aufrecht halten,

Digitized by Google

(ו) לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה
וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם
וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם
בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים׃
(ז) וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם
לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם׃
(ח) וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם
לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם
מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה׃ (ט) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן
אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה
מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה׃ ס

(6) Darum ſage zu den Söhnen Israels, Ich bin der Ewige! ich werde euch wegführen, hervor unter den Laſtarbeiten Mizrajims, und euch erretten von ihrer Dienſtbarkeit, und euch erlöſen mit ausgeſtrecktem Arm, und mit großen Strafgerichten: (7) Und will euch annehmen mir zum Volke, ich werde euer Gott ſein und ihr ſollt erkennen, daß ich der Ewige euer Gott bin, der euch weggeführt, von unter den Laſten Mizrajims. (8) Und ich werde euch bringen in das Land worüber ich aufgehoben meine Hand (d. h. geſchworen) es zu geben dem Abraham, dem Jizchak, und dem Jakob, daß werde ich euch übergeben, zum Erbbeſitz, Ich der Ewige. (9) Und Moſche redete alſo zu den Söhnen Israels; aber ſie hörten nicht auf Moſche, vor Kleinmuth und

רש"י

אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַנּוֹאָקִים׃ מעבידים אותם
ואזכור׃ אותו הַבְּרִית׃ כִּי בִּבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים אָמַרְתִּי
לו׃ וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָּן אָנֹכִי (בראשית ט"ו
י"ד) : (ו) לכן . ע"פ אוֹתָהּ חֶשְׁבּוֹנָהּ ׃ אני ה׃ הַנֶּאֱמָן
בְּהַבְטָחָתִי ׃ וְהוֹצֵאתִי אתכם . כִּי כֵן הִבְטַחְתִּי ׃ וְאַחַר־כָּ
יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל (שם) : סבלות . טוֹרַח מַשָּׂא מִצְרַיִם ׃
(ח) נשאתי את ידי . הֵרַמְתִּי לִישָׁבַע בְּכָסְאִי ׃
(ט) ולא שמעו אל משה . לֹא קִבְּלוּ תַּנְחוּמִין ׃ מקוצר
רוח . כָּל מִי שֶׁהוּא מִצַּר רוּחוֹ וְנִשְׁמָתוֹ קָצָרָה , וְאֵינוֹ
יָכוֹל לְהַאֲרִיךְ בְּנִשְׁיָקָתוֹ . קָרוֹב לְעָנְיָן זֶה שָׁמַעְתִּי פִּרְשָׁה

daher erhörte ich auch das Wehklagen der bedrängten Söhne Israels. ואזכר Dieſes Bündnißes. Denn ſchon beim Bunde zwiſchen den Fleiſchſtücken ſprach ich es aus: „Auch das Volk, dem ſie dienen, werde ich ſtrafen.“ (6) לכן Durch dieſen Schwur. אני ה׳ Der ich wahrhaftig mein Verſichern zuhalte. והוצאתי אתכם Denn ſo verſprach ich: und nachher ſollen ſie ausziehen mit großem Vermögen. (7) סבלות Die drückende Laſt der Mizrajm. (8) נשאתי את ידי Ich erhob ſie, bei meinem Throne zu ſchwören (9) ולא שמעו אל משה Sie nahmen die Tröſtungen nicht an. מקוצר רוח Wer ein beengtes und beklommenes Gemüth hat, iſt kleinmüthig, und

Digitized by Google

(י) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ (יא) בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְיְשַׁלַּח אֶת־

schwerer Arbeit, (10) Und Gott redete zu Mosche, also: (11) Gehe hin rede

רש"י

יוֹ מַכְבִּי בָרוּךְ בַּר׳ אֶלְעָזָר, וְהֵבִיא לִי רְאָיָה מִמִּקְרָא זֶה: בְּמָעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת יָדִי וְאֶת גְּבוּרָתִי וְיֵדְעוּ כִּי שְׁמִי ה׳ (ירמיה ט״ו) · לְמַדְנוּ בְּשֶׁהַקָּבָ״ה מְאַמֵּן אֶת דְּבָרָיו אֲפִילוּ לְפוּרְעָנוּת מוֹדִיעַ שֶׁשְּׁמוֹ ה׳ וְכָל שֶׁכֵּן הֶאֱמָנָה לְטוֹבָה · וְרִבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ לְעִנְיַן שֶׁל מַעְלָה, שֶׁאָמַר מֹשֶׁה: לָמָּה הֲרֵעוֹתָה, אָמַר לוֹ הקב״ה חֶבֶל עַל דְּאַבְדִּין וְלָא מְשַׁתְּחִין; יֵשׁ לִי לְהִתְאוֹנֵן עַל מִיתַת הָאָבוֹת וְהַיָּמִים נֶעֱלְמוּ אֲלֵיהֶם · בְּאֵל שַׁדָּי, וְלֹא אָמְרוּ לִי: מַה שְׁמֶךָ · וְאַתָּה אָמַרְתָּ: מַה שְׁמוֹ מָה אוֹמַר אֲלֵיהֶם (שיר השירים ה׳ ד׳): זְנַב תְּקִימוּתִי זְנוּ · וְכָשֶׁבִּקֵּשׁ אַבְרָהָם לִקְבּוֹר אֶת שָׂרָה, לֹא מָצָא קֶרְקַע, עַד שֶׁקָּנָה בְּדָמִים מְרוּבִּים · וְכֵן יִצְחָק עֵרְעֲרוּ עָלָיו עַל הַבְּאֵרוֹת אֲשֶׁר חָפַר · וְכֵן בְּיַעֲקֹב · וַיִּקַּן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה לִנְטוֹת אָהֳלוֹ, וְלֹא הִרְהֲרוּ אַחַר מִדּוֹתַי, וְאַתָּה אָמַרְתָּ: לָמָּה הֲרֵעוֹתָה · זֶאת הַמִּדְרָשׁ מִתְיַשֵּׁב אַחַר הַמִּקְרָא, מִפְּנֵי כַּמָּה דְבָרִים · אַחַת שֶׁלֹּא נֶאֱמַר וְשִׁמִּי ה׳ לֹא שָׁאֲלוּ לִי; וְאִם תֹּאמַר לֹא הוֹדִיעָם שֶׁכָּךְ שְׁמוֹ, הֲרֵי תְּחִלָּה בְּשֶׁנֶּאֱלָא לְאַבְרָהָם בֵּין חַפְתָּרִים נֶאֱמַר:

kann nicht frei athmen. Ähnlich hörte ich diese Schriftstelle von Baruch, Sohn des Rabbi Elieser erörtern, der folgende Stelle zum Beweise liefert, es heißt: (Jeremia 12. 15.) Diesesmal will ich ihnen meine Macht und Stärke bekannt machen, auf daß sie erkennen, daß, mein Name der Ewige (יהוה) ist; welches uns lehrt, daß, wenn Gott sein Wort glaubwürdig macht, selbst zur Strafe, macht er es bekannt, „daß sein Name der Ewige ist" um wieviel mehr ist dies „beim Guten" der Fall. Unsere Lehrer beziehen dies zur oberwähnten Schriftstelle, allwo Moses sagt: למה הריעות Warum verfährst du so arg „Worauf Gott ihm erwiederte: Ach wehe! daß so Manche verloren gehen, und nicht gefunden werden! ich habe wohl zu trauern über den Tod der heil. Väter; gar oftmal, offenbarte ich mich ihnen mit dem Namen אל שדי und sie fragten nicht: Wie ist dein eigentlicher Name? und du sprachst: „מה שמו" Wie ist sein Name? Was soll ich ihnen antworten? „Ich errichtete einen Bund u. s. w. als Abraham seine Frau Sara begraben wollte, konnte er zu keiner Grabstätte gelangen, bis er diese um einen hohen Preis erkaufte; so wars bei Jizchak, sie stritten nemlich wegen der Brunnen, die er gegraben, und so heißt es eben von Jakob" Er kaufte ein Stück Feld, sein Zelt aufzuschlagen, und setzten in meinen Eigenschaften keinen Zweifel; und du sagtest: „למה הרעות" Warum ließest du so schlecht gehen?" Diese Auslegung ist aber mit der Schriftstelle aus vielen Punkten nicht vereinbar, denn erstlich heißt es hier nicht: „und den Namen Gottes fragten sie mich nicht" sollte man etwa glauben daß לא נודעתי heißt: Ich habe ihnen nicht bekannt gemacht, wie mein Name ist, so denke man, daß es schon anfänglich, als sich Gott

Digitized by Google

בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃ (יב) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַּרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם׃ פ (יג) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן

zu Pharao, dem Könige Mizrajims, daß er entlasse die Kinder Israels aus seinem Lande. (12) Da redete Mosche vor Gott also; Siehe, die Kinder Israels hören nicht auf mich, wie soll mich Pharao hören, da ich unbeschnittener Lippen bin? (d. h. nicht deutlich sprechen kann) (13) Da redete

רש"י

אֲנִי ה' אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים · וְעוֹד הַיּוֹם הַסְּמִיכָה נִמְשָׁכַת בְּדִבְרִים · שֶׁהוּא סוֹמֵךְ לַכֹּל : וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי וגו' · לָכֵן אֱמוֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל · לְבַד אֲנִי אוֹמֵר · יֹתֵר עָשָׂב הַסָּקָנָא עַל פְּשִׁישׁוֹ דַּבֵּר דָּבוּר עַל אוֹפְנָיו וְהִדְרֵשׁ תִּדָּרֵשׁ · שֶׁאֲמָרַי הֲלֹא פֹּה דְּבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם ה' · וּכְפַטִּישׁ יְפוֹצֵץ סֶלַע (ירמיה כ"ג) מַהְפֵּכָה לְכַמָּה נְצוּצוֹת:

(יב) עֲרַל שִׂפָתַיִם · אִטּוּם שְׂפָתַיִם · וְכֵן כָּל לְשׁוֹן עֲרֵלָה · אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהוּא אָטוּם · עֲרֵלָה אָזְנָם · (שם ו') אָטוּמָה מִשְׁמוֹעַ · עָרְלֵי לֵב (שם מ') אֲטוּמִים מֵהָבִין · שְׁחֹה גַּם עָתָה וְהֵעָרֵל (תבקוק ב') וְהָאָטָם מִשְׁפְּרִית פּוּם הַקְּלָלָה · עָרְלַת בְּשַׂר שֶׁהַגִּיד אָטוּם מִכּוֹיְחָה בָּהּ · וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ (ויקרא י"ט) עֲשׂוּ לוֹ אוֹטָם וְכִיסּוּי אִיסּוּר שִׁיבְדִּיל בְּנֵי אֲכִילָתוֹ · שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים (שם) אָטוּם וּמְכוּסֶה וּמוּבְדָּל מִלְּאָכְלוֹ : וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַּרְעֹה · זֶה אֶחָד מִ־קַל וָחֹמֶר שֶׁבַּתּוֹרָה (ב"ר פ' צ"ב) :

(יג) וידבר ה' אל משה ואל אהרן · לְמִי שֶׁאָמַר מֹשֶׁה ,

dem Abraham bei den Fleischstücken offenbarte, heißt, ich bin der Ewige (אני ה') der dich aus Casdim hinausziehen ließ" und andern Theiles, wie wäre die Nacheinanderfolge der Sätze von: וגם אני לכן אמור und שמעתי? u. s. w. [1]) Daher sage ich, man erkläre nur die Schrift nach den einfachen Wortsinne, das Wort erklärt nach seiner Weise, man möge aber auch die Auslegung der Weisen beherzigen, den es heißt: (Jeremia K. 23. 29.) „Sind nicht meine Worte wie Feuer, ist der Spruch des Ewigen, und wie ein Hammer, der Felsen sprengt" und in kleinen Splittern zerschlägt. (12) ערל שפתים Verschlossene Lippen. So erkläre ich jedes ערלה für verschlossen sein: ערלה אזנם (Jeremia K. 6—10). „Ihr Ohr ist verschlossen ערלי לב (Jeremia K. 9—25.) „verschlossene Herzen" "והערל" (Chabak K. 2—14) „Und werde betäubt von dem Rausche des Fluchbechers" u. s. w. וערלתם ערלתו (Lewit 23.) haltet es als verschlossen, und für den Genuß verboten; drei Jahre sei sie euch (die Frucht nemlich) als Vorhaut betrachtet, also vorschlossen und vom Genuße abgehalten — ואיך ישמעני פרעה Dies ist Eines von den zehn Schlußfolgen in der heiligen Schrift, wo man vom Minderwichtigen auf das Wichtige schließt. — (13) אל אהרן Weil Mosche

[1]) Denn nach der Auslegung unserer Weisen soll sich dieses ganze Kapitel auf den oberwähnten Vers למה הרעות beziehen (מזרחי).

Digitized by Google

וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ס שני (יד) אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵּית־ אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת רְאוּבֵן׃ (טו) וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן׃ (טז) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי

Gott zu Moscheh und zu Aharon, und gab Ihnen den Befehl, für die Kinder Israels, und für Pharao König von Mizrajim, um herauszuführen die Kinder Israels aus Mizrajim. (14) Dies sind die Häupter, ihrer Stammhäuser. Die Söhne Reubens, des erstgebornen Israels, Chanoch und Pallu, Chezron und Charmi; dies die Geschlechter Reubens. (15) Und die Söhne Schimeons: Jemuel und Jamin und Ochad und Jachin nnd Zochar und Saul Sohn der Kenaaniterin, dies die Geschlechter Schimons. (16) Und dies sind die Namen der Söhne Lewi's, nach ihrer Geburtsfolge: Gerschon und Kehat

רש"י

אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם צִירַף לוֹ הקב"ה אֶת אַהֲרֹן לִהְיוֹת לוֹ לְפֶה וּלְמֵלִיץ׃ ויצום אל בני ישראל • צִוָּם עֲלֵיהֶם לְהַנְהִיגָם בְּנַחַת וְלִסְבּוֹל אוֹתָם (ש"ר)׃ ואל פרעה מלך מצרים • צִוָּם עָלָיו לַחֲלוֹק לוֹ כָּבוֹד בִּדְבָרֵיהֶם, זֶה מִדְרָשׁוֹ • וּפְשׁוּטוֹ, צִוָּם עַל דָּבָר יִשְׂרָאֵל וְעַל שִׁלּוּחוֹתוֹ אֶל פַּרְעֹה • וְדָבָר הַצָּווּי מַהוּ • מְפוֹרָשׁ בְּפַרְשָׁה שְׁנִיָּה, לְאַהֲרֹן סָרַר תֵּיהֵם • אֲלָא מִתּוֹךְ שֶׁהוֹכִיר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הִסְסִיק הָעִנְיָן בְּאֵלֶּה רָאשֵׁי בֵּית אֲבוֹתָם • לְלַמֵּדְנוּ הַיאַךְ נוֹלְדוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן • וּבְמִי נִתְיַחֲסוּ׃ (יד) אלה ראשי בית אבותם • מִתּוֹךְ שֶׁהוּזְקַק לְיַחֵס שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי עַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּשָׁבְיל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, הִתְחִיל לְיַחֵס דָּרָךְ תּוֹלְדוֹתָם מֵרְאוּבֵן׃ (טז) ושני חיי לוי וגו' • לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל לֵוִי? לְהוֹדִיעַ • כַּמָּה יְמֵי הַשִּׁעְבּוּד, שֶׁכָּל

sprach: Ich bin unbeschnittener Lippen" Da vereinigte ihm Gott den Ahron und Dolmetsch dienen möge. ויצום אל בניישראל. Er trug ihnen auf, sie in Sanftmut zu leiten, um sich ihnen erträglich zu machen. ואל פרעה מלך מצרים Er empfahl ihnen, in ihrer Ansprache gegen ihn sich erfurchsvoll zu benehmen, dies meint der Midrasch; der gerade Sinn ist aber: Er gab ihnen Aufträge betreffs der Israeliten und der Sendung an Pharao; was aber eigentlich der Befehl war, folgt in der zweiten פרשה nach dem das Geschlechts-Register erklärt wird, weil man hier Mosche und Ahron bemeldet; so schließt die Schrift bei אלה ראשי um uns mit der Geburt Mosches und Ahrons sammt ihren Familien-Stämmen vertraut zu machen. (14) אלה ראשי Weil man den Stamm לוי'ס bis zu Mosche und Ahron, blos wegen Mosche und Ahron auzuführen nöthig fand, so beginnt hier die Stammfolge der Geburt nach von ראובן an. (15) ושני חיי לוי Warum wurden hier die Lebensjahre Lewis gezählt?

Digitized by Google

(יו) לֵוִי שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃ (יז) בְּנֵי
גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם׃
(יח) וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן
וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים
וּמְאַת שָׁנָה׃ (יט) וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי
אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם׃ (כ) וַיִּקַּח
עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד
לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם
שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃ (כא) וּבְנֵי
יִצְהָר קֹרַח וְנֶפֶג וְזִכְרִי׃ (כב) וּבְנֵי עֻזִּיאֵל
מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃ (כג) וַיִּקַּח אַהֲרֹן

und Merari; und die Lebensjahre Lewis sind hundert und sieben und dreißig Jahre. (17) Die Söhne Gerschons, Libni und Schimi nach ihren Geschlechtern. (18) Und die Söhne Kehat: Amram und Jizhar, und Chebron, und Usiel; und die Lebensjahre Kehat's sind hundert und drei und dreißig Jahre. (19) Und die Söhne Merari's: Machli und Muschi; dies die Geschlechter Lewi's nach ihrer Geburtsfolge. (20) Und Amram nahm Jochebed seine Base, sich zum Weibe; und sie gebar ihm Aharon und Mosche. und die Lebensjahre Amrams sind hundert und sieben und dreißig Jahre. (21) Und die Söhne Jizhars: Korach und Nepheg und Sichri. (22) Und die Söhne Usiels, Michael und Elzaphan und Sitri. (23) Und Aharon nahm Elischebah, Tochter Aminadab's, Schwe-

רש"י

וְזֶהוּ, שֶׁאָהַר מִן הַשִּׁבְעִים נְקִיִּם, לֹא הָיָה יִשְׁתַּעְבּוּד, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל אֶחָיו, וְאַחַר כָּךְ נָתַקּ מֶלֶךְ חָדָשׁ, וְלֹא הָאָרִיךְ יָמִים עַל כֵּילֶם: (יח) ושני חיי קהת ושני חיי עמרם וגו׳. מַחֲשָׁבוֹן זֶה אָנוּ לְמַדִּים עַל מוֹשֵׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּ׳ מֵאוֹת שָׁנָה, שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, שֶׁלֹּא בְאָרְכָן מִצְרַיִם לְבַהָּה הָיוּ, אֶלָּא מִיּוֹם שֶׁנּוֹלַד יִצְחָק, שֶׁהֲרֵי קְהָת מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם הָיָה, חֶשְׁבּוֹן כָּל שְׁנוֹתָיו וּשְׁנוֹת עַמְרָם, וּשְׁמוֹנִים שֶׁל מֹשֶׁה, לֹא תִמְצָאֵם אַרְבַּע מֵאוֹת, וְהַרְבֵּה שָׁנִים נִכְלָלִים לָבָנִים בִּשְׁנֵי הָאָבוֹת׃ (כ) יוכבד דודתו. אֲחוֹת אֲבִיהִי בַּת לֵוִי אֲחוֹת קְהָת׃

um uns bekannt zu machen, wie lange die Dienstbarkeit dauerte, denn so lange Einer von den Stammvätern lebte, fand keine Bedrückung statt, denn es heißt: und Josef starb und alle seine Brüder" und nachher erst heißt es: „Da erstand ein neuer König" und [illegible] lebte länger als alle Uebrigen — (18) ושני חיי קהת Aus dieser Rechnung entnehmen wir, daß die Israeliten nach Aussage der Schrift nicht in Mizrajim allein vierhundert und dreißig Jahre verweilten, (S. 12. 40.) sondern man fing von Jizchaks Geburt zu zählen an, denn קהת war doch Einer von den hinreisenden nach Mizrajim; rechne nun alle seine Lebensjahre, die des Amrom und die achtzig Jahre von Mosche dazu, kommen noch keine vier hundert und dreißig Jahre zum Vorscheine, wo viele Jahre noch überdies von den Kindern in den Lebensjahren der heil. Väter mitverleibt wurden. (20) יוכבד דודתו Hiervon

Digitized by Google

אֶת־אֱלִישֶׁבַע בַּת־עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן
לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־
אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃
(כג) וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף
אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַקָּרְחִי׃ (כה) וְאֶלְעָזָר בֶּן־
אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה
וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת
הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ (כו) הוּא אַהֲרֹן
וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם
(כז) הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־
מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל

ster Nachschons, sich zum Weibe, und sie gebar ihm Nadab, und Abihu, Elasar und Itamar. (24) Und die Söhne Korachs Assir und Elkanah und Abiasaph: dies die Geschlechter der Korchiten. (25) Und Elasar, Sohn Aharons, nahm sich von den Töchtern Putiels ein Weib, und sie gebar ihm Pinhas: Dies sind die Stammhäupter der Lewiten nach ihren Geschlechtern. (26) Dies ist Aharon und Mosche; zu denen Gott gesagt: Führet heraus die Kinder Israel's, aus dem Lande Mizrajins mit ihren Heeren. (27) Sie sind es, die geredet hatten

רש"י

(כג) אחות נחשון · מבאן למדו: הנושא אשה צריך לבדוק באחיה (ב"ב ק"ו · ש"ר): (כה) מבנות פוטיאל. מזרע יתרו · שמישם ענלים לעבו"ז ולזרע יסף, שפטפט ביצרו (ב"ב ק"ט): (כו) הוא אהרן ומשה · אלו שהוזכרו למעלה שיולדם יוכבד לעמרם, הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' · יש מקומות שמקדים אהרן למשה, ויש מקומות שמאחרים משה לאהרן, לומר, ששקולים כאחד (ש"ר פ"א): על צבאותם · בצבאותם, כל צבאם לשבטיהם: (כז) יש עוד, שאינו אלא במקום אות אחת · ועל חרבך תחיה; כמו, בחרבך · עמדתם על חרבכם (יחזקאל ל"ג) כמו, בחרבכם: (כו) הם המדברים וגו': הם שנצטוו הם שקיימו: הוא משה ואהרן · הם בשליחותם ובצדקתם מתהלל ועד סוף:

entnehmen unsere Lehrer, daß wenn Jemand heirathet, man die Eigenschaften der Brüder seiner Frau genau untersuche. (25) אחות נחשון Von dem Nachkommen יתרו's, welche Kälber zum Götzendienste mästete und von den Nachkommen יוסף's, welcher dem Bösen Antriebe Wiederstand leistete (26) הוא אהרן ומשה Jene, welche obenerwähnt wurden, welche Jochebet dem Amrom gebar, das ist Ahron und Mosche zu denen Gott gesagt. In manchen Stellen wird Ahron vor Mosche und in manchen wird Mosche vor Ahron erwähnt, um zu sagen, daß sie Beide in einerlei Gewichtigkeit stehen. על צבאותם Mit ihren Schaaren. Alle ihre Schaaren waren nach ihren Stämmen. Manchmal stehet על an der Stelle eines einzigen Buchstabens" על חרבך תחיה (Genes. 25. 40.) Von deinem Schwerte sollst du leben' ist wie: בחרבך u. s. m. (17) הם המדברים וגו׳ Sie waren es, die

מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ (כח) וַיְהִי
בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ ס שלישי (כט) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה
מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דֹבֵר
אֵלֶיךָ׃ (ל) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן
אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי
פַּרְעֹה׃ ס

ז (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ
אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה־

zu Pharao, dem Könige von Mizrajim, um herauszuführen die Söhne Israels aus Mizrajim; dies ist Mosche und Aharon. (28) Und es geschah am Tage da der Ewige redete zu Mosche im Lande Mizrajim. (29) Und der Ewige redete zu Mosche im Lande Mizrajim: Ich bin der Ewige! Rede zu Pharao dem König von Mizrajim alles, was ich rede zu dir. (30) Da sprach Mosche vor dem Ewigen, ich bin unbeschnittener Lippen, wie wird mir also Pharao zuhören?

(7) (1) Und der Ewige sprach zu Moscheh Siehe, ich setze dich zum Herrn

רש"י

(כח) ויהי ביום דבר וגו׳ • מחובר למקרא של אחריו׃
(כט) וידבר ה׳ • הוא הדבור עצמו האמור למעלה •
בא ודבר אל פרעה מלך מצרים • אלא מתוך שהסתים
הענין קרי ליחתם חזר הענין עליו להתחיל בו׃ אני
ה׳ • כראי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי׃
(ל) ויאמר משה לפני ה׳ • היא אמירה שאמר למעלה •
הן בני ישראל לא שמעו אלי • שנה הדבוק באן •
כיון שהסתים הענין • וכך היא השיחה כאדם האומר •
נחזור על הראשונות׃

ז (א) נתתיך אלהים לפרעה • שופט ורודה לרדותו
במכות ויסורין׃ יהיה נביאך • תתרגומו •
תתרגמך • וכן כל לשון נבואה • אדם המבריז

den Auftrag erhielten und denselben vollzogen. הוא משה ואהרן Es sind dieselben, welche in ihrer Sendung von Anfang bis zu Ende sich treu bewährten. (28) ויהי ביום דבר ה׳. Diese Stelle beziehet sich zu der gleich darauf folgenden. (29) וידבר ה׳ Dieses der Ausspruch wovon oben die Rede war, nemlich: „Gehe, rede, zu Parao." und weil die Schrift hier unterbricht, um ihr Familien-Register anzugeben, so wird nun zu demselben Inhalt übergangen; um damit wieder anzufangen. אני ה׳ Ich besitze die Vollkraft, dich zu schicken und zu vollziehen die Versicherung meiner Enthietung, daher komme u. s. w.

(7) (1) נתתיך אלהים Zum strengen Richter, ihn durch harte Züchtigung zu demütigen. יהיה נביאך nach Onkelos: er wird dein Dolmetscher sein, der Ausdruck נבואה hat überall diese Bedeutung, u. z. ein Mensch der öffentlich dem Volke Strafreden hält, es ist mit dem

Digitized by Google

נְבִיאֶךָ׃ (ב) אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־אֲשֶׁר
אֲצַוֶּךָּ וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְדַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה
וְשִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃ (ג) וַאֲנִי
אַקְשֶׁה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְהִרְבֵּיתִי אֶת־
אֹתֹתַי וְאֶת־מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
(ד) וְלֹא־יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פַּרְעֹה וְנָתַתִּי אֶת־
יָדִי בְּמִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאֹתַי אֶת־
עַמִּי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם

über Pharao, und Aharon dein Bruder soll dein Proset sein. (2) Du wirst reden, alles, was ich dir befehlen werde und Aharon dein Bruder, wird reden zu Pharao, daß er schicke dte Kinder Israels aus seinem Lande. (3) Und ich werde verhärten das Herz Pharaos, und werde mehren meine Zeichen und meine Wunder im Lande Mizrajim. (4) Und Pharao wird euch nicht anhören, und ich werde legen meine Hand an

רשי׳

וּמַשְׁמִיעַ לָעָם דִּבְרֵי תוֹכָחוֹת, וְהוּא מְגֻמְגָּם נִיב שְׂפָתַיִם. יְסוֹד הַכְּמָה, וַיִּכֹּל מֵהִתְנַבּוֹת, דִּשְׁמוּאֵל (סימן י׳) predikateur. מן Predikare, (מלבדיגמ) Precher. (ג׳ין מלבדיגמ): (ב) אַתָּה תְדַבֵּר. פַּעַם אַחַת, עַל שְׁלִיחוּת וּשְׁלִיחוּת דְּבִי שְׁמַעְתָּ מִפִּי, וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יְמַלֵּצְךָ וְיִטְעֲמֶנּוּ בְּאָזְנֵי מַרְעֵהוּ: (ג) וַאֲנִי אַקְשֶׁה. מַאֲמַר שֶׁהִרְשַׁעְתָּ וְהִתְעַיְּפִים בְּנָגְדִי וְנִלְאֵי לָמֶדֶת, שְׁאֵין נַהַת רוּחַ בָּאוּמוֹת עַיֵּא לְחַת לֵב שָׁלֵם לָשׁוּב, מוֹב לִי שֶׁיִּתְקַשֶּׁה לִבּוֹ לְמַעַן הֶרְבּוֹת בּוֹ אוֹתוֹתַי, וְתִכִּירוּ אֶת גְּבוּרָתִי. וְכֵן מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מֵבִיא פּוּרְעָנוּת עַל הָאוּמוֹת עַיֵּא כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ יִשְׂרָאֵל וְיִירְאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: חִבַּרְתִּי גוֹיִם נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם? אָמַרְתִּי אַךְ תִּרְאוּ תִקְחוּ מוּסָר (צפניה ג׳) אַף עַל פִּי כֵן בְּחָמֵשׁ מַכּוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא נֶאֱמַר וַיְחַזֵּק׳ אֶת לֵב פַּרְעֹה,

Ausdrucke נִיב שְׂפָתַיִם (Jesaja 57, 14.) (Reden) verwandt; יְנוּב חָכְמָה (Sal. Spr. 10, 31.) „Sprosset Weisheit" וַיִּכֹּל מֵהִתְנַבּוֹת (Sam. 1. 13.) „Er hörte auf zu weißsagen." (2) אַתָּה תְדַבֵּר Einmal, wie du für die jedesmalige Sendung von mir den Auftrag vernahmst; dein Bruder Aharon soll ihn in einer geschmackvollen Sprache dem Pharo vortragen. (3) וַאֲנִי אַקְשֶׁה Nachdem er so ruchlos sich gegen mich empörte und es mir wol bekannt ist, daß gottleugnende Menschen seines Gleichen keine Seelenberuhigung finden, in dem Reumüthigen bekehren, so will ich sein Herz verhärten, um durch ihn meine Wunderzeichen zu vermehren; damit man meine Stärke anerkenne. So ist die Weise Gottes, Er pflegt gewöhnlich die Heiden zu strafen, damit es die Israeliten erfahren und ihn ehrfürchten sollen, denn so heißt es: (Zaphania 3, 6.) „Ich rotte aus Volker, verode ihre Zinnen. Ich sprach: Nun wirst du dich fürchten, wirst Zucht annehmen (הַרְתִּי גוֹיִם אִבַּדְתִּי אַךְ תִּירְאִי אוֹתִי). Demnach heißt es bei den ersten fünf Plagen nicht: וַיְחַזֵּק׳ Und Gott verhärtete das Herz Pharao's; sondern: אֶת לֵב פַּרְעֹה Das Herz Pharao's wurde verhärtet

Digitized by Google

בְּשִׁפָּטִים גְּדֹלִים: (ה) וְיָדְעוּ מִצְרַיִם
כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּנָטֹתִי אֶת־יָדִי עַל־מִצְרָיִם
וְהוֹצֵאתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם:
(ו) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֹתָם כֵּן עָשׂוּ: (ז) וּמֹשֶׁה בֶּן־שְׁמֹנִים
שָׁנָה וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים
שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל־פַּרְעֹה: ס רביעי
(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
לֵאמֹר: (ט) כִּי יְדַבֵּר אֲלֵכֶם פַּרְעֹה לֵאמֹר
תְּנוּ לָכֶם מוֹפֵת וְאָמַרְתָּ אֶל־אַהֲרֹן קַח
אֶת־מַטְּךָ וְהַשְׁלֵךְ לִפְנֵי־פַרְעֹה יְהִי
לְתַנִּין: (י) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה
וַיַּעֲשׂוּ כֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה וַיַּשְׁלֵךְ אַהֲרֹן
אֶת־מַטֵּהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וְלִפְנֵי עֲבָדָיו
וַיְהִי לְתַנִּין: (יא) וַיִּקְרָא גַּם־פַּרְעֹה לַחֲכָמִים
וְלַמְכַשְּׁפִים וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חַרְטֻמֵּי

Mizrajim. und werde hinwegführen meine Schaaren, mein Volk, die Kinder Israels aus Mizrajim mit großen Strafgerichten. (5) Und Mizrajim soll erfahren, daß ich der Ewige bin, wenn ich ausstrecke meine Hand über Mizrajim, und hinwegführe die Kinder Israels aus Ihrer Mitte. (6) Es that Mosche und Aharon, also wie der Ewige Ihnen befohlen hatte so thaten sie. (7) Und Mosche war achtzig Jahre, und Aharon drei und achtzig Jahre, als sie redeten zu Pharao. (8) Und der Ewige sprach zu Mosche und Ahron also: (9) Wenn Pharao zu euch redet und spricht: Gebet für euch einen Beweis. So sprich zu Ahron, nimm deinen Stab und wirf ihn hin vor Pharao, er wird zu Schlange werden. (10) Da kam Mosche und Ahron zu Pharao, und sie thaten also, wie der Ewige befohlen hatte, und Ahron warf seinen Stab vor Pharao und seinen Dienern, und er ward zur Schlange. (11) Da rief Pharao auch die Weisen und die Geheimkünstler, da machten auch sie die Bilderschriftdeuter Mizrajims

רש"י

אֶלָּא וְיָחוֹק לֵב פַּרְעֹה: (ה) את ידי . יַד מָשׁוּךְ לְהַצּוֹת
בָּהֶם: (ט) מופת . אות , לְהוֹדִיעַ שֶׁיֵּשׁ צוֹנֵךְ בָּמִי
שֶׁשּׁוֹלֵחַ אֶתְכֶם: (י) לתנין . נָחָשׁ: (יא) בלהטיהם .
בְּלַחֲשֵׁיהֶן , וְאֵין לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא , וְיֵשׁ לְרַמּוֹת לוֹ ,

(5) את ידי Meine Hand, damit zu züchtigen. (9) מופת Ein Zeichen, das andeutet, daß derjenige, der euch schickt, die Macht dazu besitzt. (10) לתנין Zur Schlange. (11) בלהטיהם Mit ihrem Zuflüstern, dies hat in der Schrift kein ähnliches Beispiel; man könnte es auch mit dem להט החרב (Genesis 3. 24.) „Wie Flamme des Schwertes, des Kreisenden" vergleichen. und würde lauten, daß durch einen Zauber umkreist."

Digitized by Google

מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן׃ (יב) וַיַּשְׁלִיכוּ אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם׃ (יג) וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ (יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם׃ (טו) לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמָּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ׃ (טז) וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה

durch ihre Geheimkunst also. (12) Und warfen jeder seinen Stab hin, und sie wurden zu Schlangen, aber der Stab Aharons verschlang ihre Stäbe. (13) Doch verhärtete sich das Herz Pharaos, und er hörte ihnen nicht zu, wie der Ewige geredet. (14) Und der Ewige sprach zu Mosche verstockt ist das Herz Pharao's, er weigert sich fortzuschicken das Volk. (15) Gehe zu Pharao am Morgen — siehe er geht hinaus an das Wasser, stelle dich ihn gegenüber am Ufer des Flusses, und den Stab, der verwandelt wurde, in einer Schlange, nimm in deine Hand. (16) Und sprich zu ihm: Der Ewige der Gott der Ibrim hat mich zu dir gesandt

רש"י

(12) ויבלע מטה Nach dem er wieder zum Stab geworden war, verschlang er alle übrigen כבד לב מרעה Onkelos gibt das mit יקיר כבד) und nicht weil es ein Eigenschaftswort ist, wie (Ex. ad. 18. 18.) denn die Sache ist für dich zu schwer" (15) הנה הוא יוצא המימה Die natürliche Noth zu verrichten, denn er hielt sich für einen Gott und sprach von sich, daß er mit natürlichen Nothwendigkeiten nichts gemein habe; stund aber des Morgens früh auf und ging zum Flusse, um sie daselbst zu verrichten. (16) עד כה Bis hieher; der Midrasch aber meint: Bis du von mir die Stunde von dem Aussterben aller Erstgebornen hören wirst, welche ebenfalls mit כה anfängt, nemlich: כה אמר יי כחצות So sprach Gott: Um Mitternacht

Anmerk. Wie Onkelos weiter unten (9. 7.) ויתקר לבא בינבד לב מרעה übersetzt.

Digitized by Google

לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה׃ (יז) כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי מַכֶּה׀ בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהֶפְכוּ לְדָם׃ (יח) וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־ בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר וְנָלְאוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר ס (יט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם עַל־נַהֲרֹתָם עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־ מִקְוֵה מֵימֵיהֶם וְיִהְיוּ־דָם וְהָיָה דָם בְּכָל־

mit den Worten: Entlasse mein Volk, daß sie mir dienen in der Wüste, und siehe du hast nicht gehört bisher. (17) So hat der Ewige gesprochen, hierdurch sollst du erkennen, daß ich der Ewige bin! Siehe ich schlage mit dem Stabe, der in meiner Hand auf das Wasser im Flusse, und es soll sich verwandeln in Blut. (18) Der Fisch der im Flusse ist, wird sterben und stinkend wird werden der Fluß, so daß es die Mizraiten aneckeln wird, Wasser zu trinken aus dem Flusse. (19) Und der Ewige

רש"י

אֱמֹר ה' כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה׃ (יז) ונהפכו לדם • לְפִי שֶׁאֵין גְּשָׁמִים יוֹרְדִים בְּמִצְרַיִם וְגִילוּם עוֹלֶה וּמַשְׁקֶה אֶת הָאָרֶץ, וּמִצְרִים עוֹבְדִים לַגִּילוּם, לְפִיכָךְ הַלָּקָה אֶת יְאֹרָם וְאַחַר כַּךְ הַלָּקָה אוֹתָם׃ (יח) ונלאו מצרים • לְבַקֵּשׁ רְפוּאָה לְמֵי הַיְאוֹר שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִן לִשְׁתּוֹת׃ (יט) אמור אל אהרן • לְפִי שֶׁהַגִּין הַיְאוֹר עַל מֹשֶׁה, בְּשָׁעָה שֶׁהִלְכוּ לְהוֹכוֹ, לְפִיכָךְ לֹא לָקָה עַל יָדוֹ, לֹא בְדָם וְלֹא בִצְפַרְדֵּעִים, וְלָקָה עַל יְדֵי אַהֲרֹן׃ נהרותם • הֵם נְהָרוֹת הַמּוּשְׁכִים בְּעֵין נְהָרוֹת שֶׁלָּנוּ׃ יאוריהם • הֵם בְּרֵיכוֹת גְּנָרִים מִבְּרֵיכוֹת הָעֲשׂוּיוֹת בְּיֵדֵי אָדָם מִשְׁפַּת הַנָּהָר לְשָׂדוֹת. וְגִילוּם מֵימָיו מִתְבָּרְכִים וְעוֹלֶה הֶרֶךְ הַיְאוֹרִים, וּמַשְׁקֶה הַשָּׂדוֹת׃ אגמיהם • קְבוּצַת מַיִם, שֶׁאֵינָן נוֹבְעִין וְאֵין מוֹשְׁכִין אֶלָּא עוֹמְדִין בְּמָקוֹם אֶחָד, וְקוֹרִין לוֹ׃ Estanche (מיין טייך): בכל ארץ מצרים • אַף בְּמָרְחָצָאוֹת וּבַאַמְבַּטָּאוֹת שֶׁבַּבָּתִּים׃ ובעצים

u. s. w. (weiter 11. 4) (17) ונהפכו לדם Weil in Mizrajim nicht regnete; der Nil allein bewässert das Land; die Mizrajim beteten deshalb den Nil an. daher traf die Strafe zuerst den Gegenstand ihrer Verehrung, und hernach sie selbst. (18) ונלאו מצרים Heilmittel zu suchen und genießbares Wasser vom Flusse zu erzielen (19) אמור אל אהרן Weil dieser Fluß den Mosche beschützte, als er in denselben ausgesetzt wurde, daher erfolgte nicht die Strafe durch seine Hand weder bei dem Verwandeln in Blut noch bei dem Hervorbringen der Frösche; sondern dieses geschah durch Ahron. נהרותם Dies bilden fließende Ströme, so wie sie bei uns anzutreffen sind. יאוריהם Fortlaufende von Menschen-Händen gemachte Kanäle die sich vom Strom in die Felder ergießen; der Nil ist quellenreich, sein Wasser strömt vielverzweigt und bewässert die Felder אגמיהם

Digitized by Google

אֶרֶץ מִצְרַיִם וּבְעֲצֵיִם וּבָאֲבָנִים׃ (כ) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר | צִוָּה יְהוָה וַיָּרֶם בַּמַּטֶּה וַיַּךְ אֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר לְעֵינֵי פַרְעֹה וּלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיֵּהָפְכוּ כָּל־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּיְאֹר לְדָם׃ (כא) וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר מֵתָה וַיִּבְאַשׁ הַיְאֹר וְלֹא־יָכְלוּ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (כב) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלָטֵיהֶם וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ (כג) וַיִּפֶן פַּרְעֹה וַיָּבֹא אֶל־בֵּיתוֹ

sprach zu Moſche: Sprich zu Ahron: Nimm deinen Stab und ſtrecke deine Hand aus gegen die Gewäſſer Mizrajims, gegen ihre Ströme, gegen ihre Flüſſe, gegen ihre Teiche und gegen all' ihre Waſſerbehälter, daß ſie zu Blut ſein im ganzen Land Mizrajim, auch in Holzgeräthen und in Steingeräthen. (20) Sie thaten alſo Moſche und Ahron wie der Ewige befohlen hatte, dieſer hub mit dem Stabe in die Höhe und ſchlug das Waſſer im Fluſſe vor den Augen Pharao's und vor den Augen ſeiner Diener, da wurden verwandelt alle Waſſer, die im Fluſſe, zu Blut. (21). Und der Fiſch der im Fluſſe war, ſtarb, und ſtinkend ward der Fluß, und nicht vermochten die Mizraiten Waſſer zu trinken aus dem Fluſſe; und das Blut war im ganzen Lande Mizrajim's. (22) Und es thaten dasſelbe die Bilderſchriftdeuter der Mizrajim mit ihren geheimen Künſten, da wurde verhärtet das Herz Pharaos und er hörte nicht auf ſie, wie der Ewige geredet hatte. (23) Und Pharao wandte ſich und ging

רש"י

ובאבנים· מַיִם , שֶׁבִּכְלֵי עֵץ וּבִכְלֵי אֶבֶן׃ (כב) בלטיהם· לַחַשׁ שֶׁאוֹמְרִין אוֹתוֹ בְּלֹט וּבְחֶשְׁאִי . וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ , בְּלָטֵיהֶם , מֵעֲשֶׂה שֵׁדִים , בְּלַהֲטֵיהֶם , מַעֲשֶׂה כְשָׁפִים . (סנהדרין ס"ז) : ויחזק לב פרעה· לוֹמַר , עַל יְדֵי מַכְשֵׁפוֹת אַתֶּם עוֹשִׂים כֵּן . תֶּבֶן אַתֶּם מַכְנִיסִין לָעֲפָרִים , עִיר שֶׁפּוּלָהּ תֶּבֶן . (מנחות פ"ח) · אַף אַתֶּם מְבִיאִין מַכְשֵׁפוֹת לְמִצְרַיִם שֶׁפּוּלָהּ כְּשָׁפִים : (כג) גם לזאת , לְמוֹפֵת הַמַּטֶּה שֶׁנֶּהְפַּךְ לְתַנִּין , וְלֹא לְוֶה שֶׁל

Waſſerteiche, die weder abfließen noch ſich ausbreiten, ſondern auf einem Platze ſtehen bleiben. בכל ארץ מצרים Selbſt in Badehäuſern und in den Waſſerbehältern. ובעצים ובאבנים Das Waſſer welches in hölzernen und ſteinernen Gefäßen war. (22) בלטיהם Geheimkünſte, welche ſie durch gewiſſe Zauberformeln hervorbrachten u. ſ. w. ויחזק לב פרעה Sprechend, dies alles geſchieht durch Zauberei. Stroh wollt ihr nach Eproim führen, in eine Stadt, wo Überfülle an Stroh iſt, ebenſo: Wollt ihr denn Zauberei nach Egypten bringen, wo es deren zu viele gibt? (23) גם לזאת Zu den Wundern des Stabes, der ſich in einer

Digitized by Google

וְלֹא־שָׁת לִבּוֹ גַּם־לָזֹאת׃ (כד) וַיַּחְפְּרוּ
כָּל־מִצְרַיִם סָבִיב֫וֹת הַיְאֹר מַיִם לִשְׁתּוֹת
כִּי לֹא יָכְלוּ לִשְׁתּוֹת מִמֵּימֵי הַיְאֹר׃
(כה) וַיִּמָּלְאוּ שִׁבְעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת־
יְהוָה אֶת־הַיְאֹר׃ ס
(כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־
פַּרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח
אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ (כז) וְאִם־מָאֵן אַתָּה
לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ
בַּצְפַרְדְּעִים׃ (כח) וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים
וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ
וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ

in sein Haus und nahm sich auch dies nicht zu Herzen. (24) Und es gruben alle Mizrajim um den Fluß herum nach Waſſer, um zu trinken, denn ſie vermochten nicht zu trinken von den Waſſer des Fluſſes. (25) Und es vergingen ſieben Tage, nachdem der Ewige geſchlagen hatte den Fluß. (26) Und der Ewige ſprach zu Moſche, komme zu Pharao, ſage zu ihnen: Alſo ſpricht der Ewige: Entlaſſe mein Volk, daß ſie mir dienen. (27) Und wenn du es verweigerſt, ſie ziehen zu laſſen ſiehe, ſo ſchlage ich dein ganzes Gebiet mit Fröſchen. (28) Und wimmeln ſoll der Fluß von Fröſchen, ſie ſollen heraufkommen in dein Haus, in deine Lager-

רש"י

דָם׃ (כה) וימלא · מִגִּין שִׁבְעַת יָמִים · שֶׁלֹּא שָׁב
הַיְאוֹר לְקַדְמוּתוֹ , שֶׁהָיְתָה הַמַּכָּה מְשַׁמֶּשֶׁת רְבִיעַ חוֹדֶשׁ
וְנִי חֶלְקִים הָיָה מַעִיד וּמַתְרָה בָּהֶם (ש"ר) : (כז) ואם מאן
אתה · וְאִם קָרְבָן אַתָּה · מאן , כְּמוֹ מְמָאֵן , מְסָרֵב ,
אֶלָּא בְּנוּי הָאָדָם עַל שֵׁם הַמַּעֲשֶׂה , כְּמוֹ : שָׁלוֹ וְשָׁקֵט ,
סָר וְזָעַף : נוגף את כל גבולך · מַכָּה , וְכֵן כָּל לָשׁוֹן
מַגֵּפָה אֵינוֹ לָשׁוֹן מִיתָה , אֶלָּא לָשׁוֹן מַכָּה · וְכֵן , וְנִגְּפוּ
אִשָּׁה הָרָה : אֵינוֹ מִיתָה (שמות כ"א) · וְכֵן . בְּמֵרֹם
יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם (ירמיה י"ג) · פֶּן תִּגּוֹף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ
(תהלים צ"א) · וּלְאֶבֶן נֶגֶף (ישעיה ח') : (כה) ועלו ·
מִן הַיְאוֹר : בביתך · וַאֲפִלּוּ בַּךְ בְּבֵית עֲבָדֶיךָ · הוּא הַתְחִיל
בְּעֵצָה תְּחִלָּה . וַיֹּאמֶר אֶל עַמּוֹ , וּמַמָּנוּ הַתְחִילָה

Schlange verwandelte, und zu den, mit dem Wunder des Blutes. (25) וימלא Die Zahl von ſieben Tagen, daß der Fluß nicht zu ſeiner vorigen Weiſe zurück kehrte; denn eine jede Plage hielt ein Mondesviertel an und drei Mal (jede Woche nemlich einmal) mahnte und warnte er ſie. (27) ואם מאן Wenn du dich aber wiederſetzeſt, מָאֵן iſt ſo wie נָגֵף nur es wird hier von dem Menſchen angewendet, der eine Handlung ausübt, (als Eigenſchaftswort) wie שלו (Ein Friedlicher) זעף (Ein Zürnender) נוגף heißt plagend, ſo auch wie נגף vorkömmt, wird nicht tödten; ſondern ſchlagen darunter verſtanden. Ebenſo: (Sam. K: 21. und 22.) ונגפו אשה הרה „und ſtoßen ein ſchwangeres Weib" bedeutet: ſtoßen aber nicht tödten; ſo auch (Jerem. K. 13. 16.) בטרם יתנגפו bevor ſich euere Füße anſtoßen, (Pſal. 91.) תגוף u. m. a. (28) ועלו aus dem Fluße. בביתך in deinem

Digitized by Google

וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרֹתֶיךָ׃ (כט) וּבְךָ וּבְעַמְּךָ וּבְכָל עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְפַרְדְּעִים׃

ח (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל אֶת־הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (ג) וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל מֵימֵי מִצְרַיִם וַתַּעַל הַצְפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (ג) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (ד) וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר הַצְפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה׃ (ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר

רש"י

בְּתוֹךְ מַיָּיהֶם נִבְנָסִין וּמְקַרְקְרִין • (סנהדרין סז):

ח (ב) ותעל הצפרדע • צְפַרְדֵּעַ אַחַת הָיְתָה, וְהִיא מַפְּזֶרֶת • נְחִילִים נְחִילִים, וְהוּא מִדְרָשׁוֹ (ש"ר) •

וְשִׁטְתּוֹ יֵשׁ לוֹמַר. שְׁרוּיִן הַצְפַרְדְּעִים קוֹרֵא לָשׁוֹן יְחִידוּת • וְכֵן, וַתְּהִי הַכִּנָּם הָרְחִישָׁה סדול"יירא בלע"ז ואט: *Pediculus* וְאַף וַתַּעַל הַצְפַרְדֵּעַ גרינול"איר"א בלע"ז (חיין וואנצ • וווּ זיך פֿיול פֿלכטש מויזחאוטבן):

(ה) התפאר עלי • נְמוֹ, תִּיתְפָּאֵר הַגְּדֶרֶן עַל הַחוֹצֵב

ftätte auf dein Bett ſo wie in das Haus deiner Knechte und deines Volkes in deine Oefen und in deine Backtröge. (29) Und an dich und das Volk und alle deine Knechte werden herankriechen die Fröſche.

(8) (1) Und der Ewige ſprach zu Moſche: Sprich zu Ahron: Strecke aus deine Hand, mit deinem Stabe über die Flüſſe über die Ströme über die Teiche, bringe herauf die Fröſche über das Land Mizrajim. (2) Ahron ſtreckte aus ſeine Hand über Mizrajims Gewäſſer der Froſch kam, und bedeckte das Land Mizrajim. (3) Und dasſelbe thaten die Bilderſchriftdeuter, durch ihre Geheimkunſt, uud brachten herauf die Fröſche über das Land Mizrajim. (4) Da rief Pharao nach Moſche und nach Ahron und ſprach: Betet zum Ewigen, daß er wegnehme die Fröſche von mir und von meinem Volke ſo will ich entlaſſen das Volk und ſie ſollen opfern dem Ewigen. (5) Da ſprach Moſche zu

Hauſe, und dann im Hauſe deiner Knechte. Er gab zu erſt den böſen Vorſchlag, denn „er ſprach zu ſeinem Volke" So fing die Strafe bei ihm an. (29) וּבְכה und בכה Sie drangen in ihre Eingeweide und richteten Verwüſtung an.

(8) (2) ותעל הצפרדע Es war anfangs nur einer, dieſer aber warf und verbreitete ganze Schwärme von Fröſchen, dies die Meinung des Midraſch Der gerade Wortſinn aber iſt, das ganze Gewimmel von Fröſchen in der einfachen Zahl heißt „צפרדע" Ebenſo ותהי הכנם Das Ungeziefer ward: d. h. die Brut derſelben. (5) התפאר עלי

Digitized by Google

עָלַי לְמָתַי | אַעְתִּיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וְלַעַמְּךָ
לְהַכְרִית הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ רַק
בַּיְאֹר תִּשְׁאַרְנָה: (ו) וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר

Pharao: bediene dich deiner Herrlichkeit über mich, auf wannen soll ich flehen für dich, und für deine Knechte, und für dein Volk, auszurotten die Frösche von dir und von deinen Häusern, daß sie nur im Flusse zurückbleiben? (6) Er sagte auf morgen: Da sagte jener: Nach deinem Worte! damit du wissen sollst, daß

רש"י

כְּדְבָרְךָ לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה

בְּזֹ? (ישעיה י) מִשְׁתַּבֵּחַ לוֹמַר: אֲנִי גָדוֹל מִמְּךָ וּנְסִיר בלע"ז Se vanter (ויר יהושפן). כֵּן הִתְפָּאֵר עָלַי, חִשְׁתַּבֵּחַ לְהִתְחַכֵּם וְלִשְׁאֹל דָּבָר גָּדוֹל לוֹמַר, שֶׁלֹּא אוּכַל לַעֲשׂוֹתוֹ: לְמָתַי אֶעְתִּיר לָךְ. אֶת אֲשֶׁר אֶעְתִּיר לְךָ הַיּוֹם עַל הַכְּרָתַת הַצְּפַרְדְּעִים, לְמָתַי תִּרְצֶה שֶׁיִּכָּרְתוּ, וְתִרְאֶה, אִם אֲשַׁלִּים דְּבָרַי לְמוֹעֵד שֶׁתְּקַבֵּעַ לִי; אֵילֵי נֶאְמַר, מָתַי אֶעְתִּיר, הָיָה מַשְׁמַע, מָתַי אֶתְפַּלֵּל עָלֶיךָ שֶׁנֶּאֱמַר, לְמָתַי, מַשְׁמַע, אֵי הַיּוֹם אֶתְפַּלֵּל עָלֶיךָ, שֶׁיִּכָּרְתוּ הַצְּפַרְדְּעִים לְזֶמֶן שֶׁתְּקַבֵּעַ עָלַי, אֱמוֹר לְאֵיזֶה יוֹם תִּרְצֶה שֶׁיִּכָּרְתוּ: אֶעְתִּיר. הַעְתִּירוּ וְהִתְעַתַּרְתִּי, וְלֹא נֶאֱמַר: אֶעְתָּר, עָתְרוּ, וַתֶּעְתַּר, מִפְּנֵי שֶׁפֶל לְשׁוֹן עָתָר, הַרְבּוֹת פֶּלֶל הוּא, וְכַאֲשֶׁר יֹאמַר: הַרְבֵּה אַרְבֶּה, וְהִרְבֵּיתִי לְשׁוֹן מַסְעִיל, כֵּן יֹאמַר, הַעְתִּירוּ אַעְתִּיר. אַעְתִּיר דְּבָרִים. וְאַב לְכוֹלָם, הַעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם (יחזקאל ל"ה) הִרְבִּיתֶם: (ו) וַיֹּאמֶר לְמָחָר.

היתפאר (Jesaja 10. 15.) Rühmt sich wohl die Axt, gegen den, der damit hauet? „kann sie sich etwa rühmen: Ich bin mehr den n du?" Auch hier heißt התפאר Bediene dich deiner Herrlichkeit über mich und fordere etwas Großes daß ich auszuüben nicht im Stande wäre. למתי אעתיר Was ich dir heute erflehen soll, in Angelegenheit der Ausrottung aller Frösche, auf wann willst du, daß sie ausgerottet werden sollen? und du sollst sehen, ob ich mein Wort zur bestimmten Zeit zuhalten kann. Hätte es nur „מתי אעתיר" geheißen, so wäre der Sinn desselben: Wann soll ich beten; nun aber heißt es למתי אעתיר, und der Sinn ist: Ich werde heute für dich beten, daß die Frösche zu derselben Zeit ausgerottet werden sollen, welche du festsetzen wirst; du sprechte nur aus, auf welchen Tag du es haben willst, Man spricht העת ירו, התרתי אעתיר, (in den Hifil-Form) und nicht עתרתי, עתרו, אעתר, (in der Kal-Form) weil jeder Ausdruck von עתר heißt: anhaltend viel beten, so wie man הרבה ארבה (1 הרבתי im Hifil, braucht, so sagt man auch: העתיר und אעתיר, und bedeutet: ich will anhaltend beten; den Hauptbeweis liefert die Stelle: העתרתם עלי דבריכם (Jeches. K. 35. 13.) d, h. überhäufen (6) Bete heute daß sie morgen ausgerottet werden.

1) Vergleiche Josaja 1. 16. כי תרבו תפלה, Wobei unser Autor Beweise liefert, wo es von anhaltendem unausgesetztem Beten die Rede ist, man das Stammwort עתר nur in Hifil anwenden muß.

Digitized by Google

אֱלֹהֵינוּ׃ (ז) וְסָרוּ הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ
וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ וּמֵעַמְּךָ רַק בַּיְאֹר
תִּשָּׁאַרְנָה׃ (ח) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעִם
פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר
הַצְפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה׃ (ט) וַיַּעַשׂ
יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְפַרְדְּעִים מִן־
הַבָּתִּים מִן־הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת׃
(י) וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֳמָרִם חֳמָרִם וַתִּבְאַשׁ
הָאָרֶץ׃ (יא) וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה
וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה׃ ס (יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ
וְהַךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכִנִּם בְּכָל־
אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (יג) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּט אַהֲרֹן
אֶת־יָדוֹ בְמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ

Niemand ist wie der Ewige unser Gott. (7) Und weichen sollen die Frösche von dir, und von deinen Häusern, und von deinen Dienern und von deinem Volke, nur im Flusse sollen sie zurück bleiben (8) Und Mosche und Ahron gingen hinaus von Pharao, und Mosche schrie zu Gott wegen der Frösche, die er Pharao auferlegt. (9) Und Gott that nach dem Wort Mosche's, und die Frösche starben weg aus den Häusern, aus den Höfen und aus den Feldern. (10) Man häufte sie zusammen, Haufen bei Haufen und das Land war stinkend. (11) Als Pharao sah, daß Erleichterung geworden, da machte er hart sein Herz, und hörte ihnen nicht zu, wie der Ewige geredet hatte (12) Und der Ewige sprach zu Mosche: Sprich zu Ahron, strecke deinen Stab, und schlage den Staub der Erde, und er werde zu Ungeziefer im ganzen Lande Mizrajim. (13) Und sie thaten also, und Ahron streckte seine Hand mit seinem Stabe und schlug den Staub der Erde, da ward das Ungeziefer am Menschen und an Vieh; aller Staub der Erde ward Ungeziefer

רש"י

(8) ויצא ויצעק, Sogleich, auf daß sie Morgen vertilgt werden. (10) חמרים Haufenweise, wie es Onkelos überſetzt דנורין (Haufen) (11) והכבד את Iſt der Infinitiv, wie הלך ונסוע (Geneſis 12. 9.) וַיָּשֹׁל (Sam. 1. Th. 22. V. 33. befragend, u. ſ. w. כאשר דבר ה׳ Wo ſprach dies Gott? (oben K. 7. V. 4.) „Und Pharao wird euch kein Gehör geben (12) אשור אל אהרן Der Staub durfte nicht durch Moſes geſtraft werden; weil er ihm Schutz

Digitized by Google

וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עָפָר
הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃
(יד) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם
לְהוֹצִיא אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכָלוּ וַתְּהִי
הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃ (טו) וַיֹּאמְרוּ
הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא
וַיֶּחֱזַק לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ (טז) וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי
פַרְעֹה הִנֵּה יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃
(יז) כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי
מַשְׁלִיחַ בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבָתֶּיךָ
אֶת־הֶעָרֹב וּמָלְאוּ בָתֵּי מִצְרַיִם אֶת־

im ganzen Lande Mizraim. (14) Sie thaten desgleichen die Bilderschriftdeuter mit ihren Geheimkünsten, um hervorzubringen das Ungeziefer, aber sie vermochtens nicht; es war das Ungeziefer an Menschen und an Vieh. (15) Da sprachen die Bilderschriftdeuter zu Pharao: Gottes Finger ist dies! Doch verhärtete sich das Herz Pharao's und er hörte nicht auf sie, wie der Ewige geredet. (16) Und der Ewige sprach zu Moſche, steh' früh auf des Morgens und stelle dich vor Pharao, er gehet eben hinaus ans Waſſer und sage zu ihm: So hat der Ewige gesprochen, schicke mein Volk, daß sie mir dienen. (17) Denn wenn du mein Volk nicht wegschickest, siehe, so schicke ich über dich und über deine Diener und über

רש״י

בַּחול, וְלָקָה עַל יְדֵי אַהֲרֹן׃ (יג) ותהי הכנם · הִרְחִישָׁה סדיל״ירא בלע״ז׃ (יד) להוציא את הכנים · לְהָבִיא אוֹתָם מִמָּקוֹם אַחֵר׃ ולא יכולו · שֶׁאֵין הַשֵּׁד שולֵט עַל פְּרָיָה חֲזִיתָה מְנִשְׁעָרָה׃ (טו) אצבע אלהים היא · מַכָּה זוֹ אֵינָהּ עַל יְדֵי כָּשָׁפִים; מֵאֵת הַמָּקוֹם הִיא׃ כאשר דבר ה׳ · וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם פַּרְעֹה׃ (יז) משליח בך · מְגָרֶה בְּךָ · וּבְנֶךָ · וְשֶׁן בְּהֵמוֹת אֶשְׁלַח בָּם (דברים ל״ב) אנציקלופ״ר: Inciter, *Exciter*: את הערוב · כָּל מִינֵי חַיּוֹת רָעוֹת וּנְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים דְּעַרְבּוֹבְיָא · וְיֵשׁ עִמָּם בְּדֶבֶר

verlieh, als er den Mizry erschlug und ihn in den Sand vergrub, die Strafe erfolgte demnach durch Ahron (13) ותהי הכנם Das Gewimmel (14) להוציא את הכנים Sie von einer andern Seite hervorzubringen u. s. w. (15) אצבע אלהים היא Diese Plage kam nicht durch Zauberei; sondern von Gott selbst. (17) משליח בך Wider dich aufreitzen. wie (Kron. 31. 24) שן בהמות אשלח בם Und den Zahn des Gewildes laß ich los gegen sie d. h. aufreitzen את הערוב Aller Arten wilder Raubthieren, Schlangen und Skorpionen vermengt, welche Verheerung unter ihnen anrichteten; die Agada gibt über jede Plage einen

„Pharao wird euch nicht Gehör geben" כאשר דבר ה׳

Digitized by Google

הָעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ׃ (יח) וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן
אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־
שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ׃ (יט) וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי
וּבֵין עַמֶּךָ לְמָחָר יִהְיֶה הָאֹת הַזֶּה׃
(כ) וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב כָּבֵד בֵּיתָה
פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
תִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ מִפְּנֵי הֶעָרֹב׃ (כא) וַיִּקְרָא
פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר לְכוּ

dein Volk und über deine Häuser, das Gewild, und füllen sollen sich die Häuser der Mizraiten, von dem Gewild, und das Erdreich worauf sie sind. (18) Auszeichnen aber werde ich an diesem Tage das Land Goschen, worin mein Volk weilt, daß dort kein Gewild sei, auf daß du wissest, daß ich der Ewige bin mitten im Lande, (das heißt gegenwärtig) (19) Und ich werde machen eine Schutzwehr zwischen meinem Volke und deinem Volke, Morgen geschehe dieses Zeichen! (20 Der Ewige that also, und es kam schweres Gewild in das Haus Pharaos und in das Haus seiner Diener und im ganzen Lande Mizrajim wurde verheert der Boden von dem Gewilde. (21) Da rief Pharao dem Mosche und dem Ahron und

רש"י

בְּאַגָּדָה. בְּכָל מַכָּה וּמַכָּה, לָמָּה זוּ וְלָמָּה זוּ. בְּמַקְסְיָסֵי מִלְחָמוֹת מְלָכִים בָּא עֲלֵיהֶם, בְּסֵדֶר מַלְכוּת בְּשַׁאֲרָד עַל עִיר, בְּתִחִלָּה מְקַלְקֵל מַעְיְנוֹתֶיהָ וְאַחַ"כ תּוֹקֵעַ עֲלֵיהֶם וּמְיִיצְרִין בְּשׁוֹפָרוֹת לְיִרְאָם וּלְבַהֲלָם. וְגַם הַצְפַרְדְּעִים מְקַרְקְרִים וְהוֹמִים וכו' בְּרָאיְתָא בְּמִדְרָשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא: (יח) והפליתי. וְהִפְרַשְׁתִּי; וְגַן. וְהִסְלָאת הִיא מְמֻקָּד: (שם ל) ה' (דברים כ"ח) וְגַן, לֹא נִסְלַאת הִיא מְמֻקָּד: כִּי אֲנִי ה' בְּקֶרֶב הָאָרֶץ. אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁכִינָתִי בַּשָּׁמַיִם, גְּזַרְתִּי מְתֻקָּיֶמֶת בַּתַּחְתּוֹנִים: (יט) ושמתי פדות. שֶׁיַּבְדִּיל בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמְּךָ: (כ) תשחת הארץ. נִשְׁחֶתֶת הָאָרֶץ, מְהֻחְבֶּלֶת אַרְצָא: (כא) בארץ. בְּמִקְצָתָם, וְלֹא תֵלְכוּ בַּמִּדְבָּר:

besondern Grund an u. z. Er kam zu ihnen nach Kriegsordnung, der zu Felde ziehenden Könige, erst werden die Quellen der Stadteinwohner unbrauchbar gemacht, dann wird in die Trommete gestoßen und lärmend geblasen, um sie in Furcht zu versetzen, ebenso kommen die Frösche die alles verwüsten und bestürzen (siehe Midrasch Tanchuma) (18) והפלתי Unterscheiden, wie והפלא (9. 7.) absondern; ebenso לא נפלאת (Deuter. 30. 1.) Das Göttliche Gebot ist dir nicht etwa weit entfernet, nicht abgesondert למען תדע u. s. w. obwol meine Herrlichkeit im Himmel thront, werden meine Beschlüße dennoch auf Erden vollzogen. (19) ושמתי פדות Ich setze eine Schutzwehr, welche unterscheiden soll zwischen meinem und deinem Volke (20) תשחת הארץ Das Land wurde verdorben, wie Onklos es ebenfalls gibt: זבחו (21) אתחבלת ארעא

Digitized by Google

וְזִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ׃ (כה) וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה לֹא נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תּוֹעֲבַת
מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ הֵן נִזְבַּח
אֶת־תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם לְעֵינֵיהֶם וְלֹא
יִסְקְלֻנוּ׃ (כו) דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ
בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָנוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר
יֹאמַר אֵלֵינוּ׃ (כז) וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אָנֹכִי
אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וּזְבַחְתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם
בַּמִּדְבָּר רַק דַּרְתֵּק לֹא־תַרְחִיקוּ לָלֶכֶת
הַעְתִּירוּ בַּעֲדִי׃ (כח) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה הִנֵּה
אָנֹכִי יוֹצֵא מֵעִמָּךְ וְהַעְתַּרְתִּי אֶל־יְהוָה
וְסָר הֶעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ מָחָר
רַק אַל־יָסֵף פַּרְעֹה הָתֵל לְבִלְתִּי שַׁלַּח
אֶת־הָעָם לִזְבֹּחַ לַיהוָה׃ (כט) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה

sprach: Gehet opfert euerem Gotte im Lande. (22) Moſche ſprach: Es iſt nicht geziemend, alſo zu thun, denn den Gräuel Mizrajim's würden wir wieder opfern dem Ewigen unſerem Gotte: Siehe, wir würden opfern den Gräuel Mizrajims, vor ihren Augen, ſollten ſie uns nicht ſteinigen? (23) Drei Tage reiſen wollen wir ziehen in die Wüſte, und opfern dem Ewigen unſerm Gotte ſo wie er uns ſagen wird. (24) Und Pharao ſprach: Ich will euch entlaſſen, daß ihr opfert dem Ewigen euerem Gott in der Wüſte, nur entfernt euch nicht zu ſehr auf eurem Zuge! Flehet für mich. (25) Da ſprach Moſche: Siehe! ich gehe hinweg von dir, und werde flehen zu Gott daß das Gewild welche von Pharao, von ſeinen Knechten und ſeinem Volke, morgen, nur fahre Pharao nicht fort zu täuſchen das Volk nicht zu entlaſſen um dem Ewigen zu opfern. (26) Und Moſche ging hinaus von Pharao,

רש"י

(כב) תועבת מצרים. יִרְאַת מִצְרַיִם, גְּמוֹ, וּלְקַלְּסֵם תּוֹעֲבַת בְּנֵי עַמּוֹן. וְאֶצֶל יִשְׂרָאֵל קוֹרֵא אוֹתָהּ תּוֹעֲבָה. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר בְּלָשׁוֹן אַחֵר, תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם דָּבָר שֶׁנֹּאמַר הוּא לְמִצְרַיִם, זְבִיחָה שֶׁאָנוּ זוֹבְחִים, שֶׁהֵרֵי יִרְאֻתָם אָנוּ זוֹבְחִים: ולא יסקלונו. בְּתָמֵהּ: (כה) התל, גְּמוֹ, לְהָתֵל: (כו) ויעתר אל ה'. נִתְאַמֵּץ בִּתְפִלָּה. וְכֵן, אִם בֹּא לוֹמַר וַיֶּעְתֵּיר, הָיָה יָכוֹל לוֹמַר, וּמִשְׁמַע, וַיִּרְבֶּה

לאלהיכם, allda wo ihr ſeid; ihr braucht nicht in die Wüſte zu gehen. (22) תועבת מצרים. Den Gegenſtand der Verehrung der Egypter, wie תועבת בני עמון (Num. Th. 2. f. 23. 13.) und bei den Iſraeliten hies er (גילולים) ein Greul. Man kann es auch ſo verſtehen, dies unſer Opfern gilt bei den Egyptern als ein Greuel, wir gerade den Gegenſtand ihrer Anbetung zum Opfer bringen ולא יסקלונו Wird fragend gebraucht. (25) התל wie לחתל um zu ſpotten. (26) ויעתר Er betete anhaltend, wenn es z. B. hieße: בזעתי (Im Hifil), ſo müßte darunter

und flehete zu Gott (27) Da that Gott nach den Worten Moſches und es wich das Gewild von Pharao, von ſeinen Knechten, und von ſeinem Volke es blieb nicht Eines zurück. (28) Aber Pharao verſtockte ſein Herz auch dieſesmal, und entließ nicht das Volk.

מֵעָם פַּרְעֹה וַיְעַתֵּר אֶל־יְהוָה׃ (כח) וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּסַר הָעָרֹב מִפַּרְעֹה מֵעֲבָדָיו וּמֵעַמּוֹ לֹא נִשְׁאַר אֶחָד׃ (כט) וַיַּכְבֵּד פַּרְעֹה אֶת־לִבּוֹ גַּם בַּפַּעַם הַזֹּאת וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ ס

(9) (1) Und der Ewige ſprach zu Moſche: Gehe hinein zu Pharao und rede zu ihm: Alſo ſpricht der Ewige der Gott der Ibrim: Entlaſſe mein Volk, daß ſie mir dienen. (2) Denn wenn du es weigerſt, ſie ziehen zu laſſen und ſie noch länger zurückhältſt. (3) Siehe, ſo wird die Hand Gottes ſein über deine Heerden, die auf dem Felde, über Pferden, über Eſeln, über Kamele, Rinder und Schafe eine ſehr ſchwere Peſt. (4) Und unterſcheiden wird Gott zwiſchen den Heerden Israels, und zwiſchen den Heerden Mizrajims, daß nicht ſterbe von Allem was

(ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ (ב) כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ וְעוֹדְךָ מַחֲזִיק בָּם׃ (ג) הִנֵּה יַד־יְהוָה הוֹיָה בְּמִקְנְךָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּסּוּסִים בַּחֲמֹרִים בַּגְּמַלִּים בַּבָּקָר וּבַצֹּאן דֶּבֶר כָּבֵד מְאֹד׃ (ד) וְהִפְלָה יְהוָה בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם

רש"י

viel Beten verſtanden werden; ſo es aber nur in der thätigen Form ſtehet (Jp); daher es ein dringend anhaltendes Beten bedeutet. (27) ויסר הערוב. Dieſe ſtarben aber nicht wie die Fröſche aus; da ſie in dieſem Falle die Häute verwenden konnten. (28) גם בפעם הזאת. Obwol er ſagte: ich werde euch entlaſſen, löſte er ſein Wort noch nicht ein.

בִּתְפִלָּה · אֲבָל שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּלָשׁוֹן וַיִּפָּעֵל · מַשְׁמַע וַיִּרְבֶּה לְהִתְפַּלֵּל׃ (כו) ויסר הערוב · וְלֹא מֵתוּ · כְּמוֹ שֶׁעָשׂוּ הַצְּפַרְדְּעִים · שֶׁאִם מֵתוּ יִהְיֶה לָהֶם הַנָּאָה בְּעוֹרוֹת׃ (כח) גם בפעם הזאת · אַעְפִּ"י שֶׁאָמַר אֲנִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם · לֹא קַיֵּם הַבְטָחָתוֹ׃

(9) (2) ועודך מחזיק בם Noch an ſie hältſt, wie (Deuteron. 25. 11.) והחזיקה (3) הויה heißt gleich: היה wenn von einem weiblichen Gegenſtand die Rede iſt, ſagt man in der Vergangenheit תָּיָה in der Zukunft תִּיֶה und in der Gegenwart הָיָה, wie רוצה, עושה (4) והפלה Er wird abſondern. פרש בכשן. Das

(כ) מחזיק בם · אוֹחֵז בָּם · כְּמוֹ וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבוּשָׁיו (דברים כ"ה) ; (ב) חנה יד ה' היה · לְשׁוֹן הֹוֶה · כִּי כֵן יֵאָמֵר בְּלָשׁוֹן נְקֵבָה עַל שֶׁעָבַר הָיְתָה · וְעַל הֶעָמֵד הוֹיָה · כְּמוֹ עוֹשָׂה · רוֹצָה · רוֹעָה׃ (ד) והפליא

Digitized by Google

וְלֹא יָמוּת מִכֹּל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר׃ (ה) וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ׃ (ו) וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד׃ (ז) וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ פ

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וְזָרְקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמָיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה׃ (ט) וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְהָיָה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ

den Söhnen Israels gehört. (5) Der Ewige setzte eine bestimmte Zeit, sprechend: Morgen wird der Ewige ausüben diese Sache im Lande! (6) Der Ewige that also diese Sache am andern Morgen, es starb alles Vieh Mizrajims aber vom Viehe der Kinder Israels, starb nicht Eines. (7) Und Pharao sandte hin und siehe, nichts war gestorben von den Heerden Israels auch nicht Eines; doch verstockt ward das Herz Pharaos, und er entließ nicht das Volk. (8) Und der Ewige sprach zu Mosche und zu Ahron: Nehmet euch jeglicher eine Handvoll Ofenruß und Mosche streuete ihn gen Himmel vor den Augen Pharaos. (9) Und er soll zu Staub werden über das Ganze Land Mizrajin, und werde an dem Menschen und an dem Vieh zur Entzündung, ausbrechend

רש"י

Jointée וְהַבְּדִיל׃ (ה) מלא חפניכם · ילוי"נייש בלע"ז
(מיינ"ך דאפפענטע המולע המנד פאוֹל) : פיח כבשן ·
דָּבָר הַנִּפָּחַ מִן הַנֶּחָלִים עֲשׂוּיִם הַנִּשְׂרָפִים בַּכִּבְשָׁן
Souffle, מסך עדבר רום לשון הפחה ובלע"ז אול"בש
שֶׁהָרוּחַ מְפִיחָן וּמַפְרִיחָן : וזרקו משה · וְכָל דָּבָר הַנִּזְרָק
בְּלַהַ · אֵינוֹ נִזְרָק אֶלָּא בְּיַד אַחַת · הֲרֵי נִפִּים הַרְבֵּה ·
אֶחָד שֶׁהֶחֱזִיק קוֹמְצוֹ שֶׁל מֹשֶׁה מָלֵא חֲפָנִים שְׁוֵי וְשֶׁל
אַהֲרֹן · וְאֶחָד שֶׁהָלַךְ הָאָבָק עַל כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם :
(ט) לשחין סורח אבעבועות · תַּרְגּוּמוֹ : לִשְׁחִין סַגֵּי
אַבָּעְבּוּעִין ; שֶׁעָלָה יָדוֹ צוֹמֶחֶת בּוּעוֹת : שחין · לָשׁוֹן
חֲמִימוּת · וְהַרְבֵּה יֵשׁ בְּלָשׁוֹן מִשְׁנָה , שְׁנָה שְׁחוּנָה :

was von ausgebrannten Kohlen weggeblasen wird. פיח heißt wegblasen, welches der Wind wegbläst und verweht. זרקו משה Jedes, das mit Kraft-Aufwand geworfen wird, wirft man nur mit einer Hand; demnach geschahen hier viele Wunder. Erstlich, daß Mosches Hand so viel faßte als seine beiden Hände und die des Ahrons dazu [1]); ferner, daß sich der Staub über das ganze Land Egypten verbreitete (9) לשחין סורח אבעבועות Wie Onkelos übersetzt: Zur Entzündung, Blasen ausschlagend. שחין heißt Hitze. Auch in der Mischna, kommt dies öfter vor: שנה שחונה

1) Indem es oben מלא חפניכם (die Mehrzahl) heißt und bei der Ausführung nur ויזרק und Moses streuete, stehet, (siehe Sifte Chachamim)

Digitized by Google

אֲבַעְבֻּעֹת פָּרְחֹת בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: (י) וַיִּקְחוּ
אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה
וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמָיְמָה וַיְהִי שְׁחִין
אֲבַעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה: (יא) וְלֹא־
יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי
הַשְּׁחִין כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין בַּחַרְטֻמִּים וּבְכָל־
מִצְרָיִם: (יב) וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה
וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה: ס (יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה
וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי: (יד) כִּי
בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־מַגֵּפָתַי
אֶל־לִבְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תֵּדַע

in Blattern im ganzem Lande Mizrajim. (10) Sie nahmen den Ofenruß, sie standen vor Pharao; Mosche warf ihn gen Himmel und es ward daraus Entzündung, Blasen hervorbrechend an Menschen und an Vieh. (11) Und nicht vermochten die Bilderschriftdeuter zu stehen vor Mosche wegen der Entzündung, denn die Entzündung war an den Bilderschriftdeutern und an allen Mizraiten. (12) Und Gott verhärtete das Herz Pharaos, und er hörte nicht auf sie, so wie Gott geredet zu Mosche. (13) Und der Ewige sprach zu Mosche: Mache dich früh auf am Morgen, und stelle dich vor Pharao, und sage zu ihm; Entlasse mein Volk, daß sie mir dienen. (14) Denn diesmal sende ich alle meine Plagen

רש"י

(י) באדם ובבהמה. ואם תאמר, מאין היו להם הבהמות? והלא כבר נאמר, ויגף כל מקנה מצרים, לא ננורה אלא על אותן שנשתיירו בלבד, שנאמר במקנך אשר בשדה, והיא את דבר ה' הכניס את מקנהו אל הבתים. וכן שנויה במכילתא, אצל: ויקח ששׁ מאות רכב בחור: (יד) את כל מגפותי. למדנו

Ein warmes Jahr (10) באדם ובבהמה Wollte man einwenden: Woher hatten sie Vieh? Es heißt ja schon oben: „und es starb alles Vieh der Egyptер aus? so wisse man, daß dieses Urtheil nur die auf dem Felde befindlichen Viehe traf, denn es heißt dort: An deinem Viehe das auf dem Felde sich befindet." Wer das Wort Gottes fürchtete, brachte sein Vieh ins Haus" so lehrt es auch die מכלתא (Ex. 14—7.) (14) כל מגפותי. Hieraus ist zu entnehmen, daß die Plage der Tödtung aller Erstgebornen gewichtiger als alle andere war [1]) (15) כי עתה שלחתי את ידי Hätte ich, als meine Hand

[1]) Weil es schon bei „נגף" heißt „את כל מגפותי", der Inbegriff meiner Plagen, die zermalmende Gewalt meiner Strafe, die ihn nicht nur äußerlich durch allgemeine Verheerungen danieder beugen, sondern sie sei eine Plage, die auch seinen Geist in ihm auf immer niederzuschlagen vermag, durch

Digitized by Google

כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃ (טו) כִּי עַתָּה gegen deine Knechte und
שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ אוֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ dein Volk, damit du erken-
בַּדָּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ׃ (טז) וְאוּלָם neſt, daß keiner iſt wie ich
בַּעֲבוּר זֹאת הָעֲמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ auf der ganzen Erde. (15)
אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃ Zwar hätte ich jetzt ausge-
שביעי (יז) עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי streckt meine Hand und
שַׁלְּחָם׃ (יח) הִנְנִי מַמְטִיר בָּעֵת מָחָר hätte dich erſchlagen nebſt
בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ deinem Volke durch die
Peſt, und du wäreſt ver-
tilgt worden von der Er-
de. (16) Jedoch deswe-
gen habe ich dich beſtehen
laſſen, um dir zu zeigen
meine Kraft, damit man erzähle meinen Namen auf der ganzen Erde. (17)
Erhebſt du dich aber noch ferner über mein Volk, um ſie nicht fortzuſchicken:
(18) So laſſe ich regnen morgen um dieſe Zeit einen ſehr ſchweren Hagel,

רש"י

מִמִּצְרַיִם, שֶׁמֵּאַת בְּכוֹרוֹת שְׁכוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַמַּכּוֹת׃ züchtigte und ſchlug deine
(טו) כי עתה שלחתי את ידי ונו'. כִּי אִילּוּ רָצִיתִי Viehheerden, auch dich
כְּשֶׁהָיִיתָה יָדִי בְּמִקְנְךָ שֶׁהִכֵּיתִיהָ בַּדָּבֶר, שֶׁלַּחְתִּיהָ וְהִכַּתִּי ſammt deinem Volke durch
אוֹתְךָ וְאֶת עַמְּךָ עִם הַבְּהֵמוֹת׃ ותכחד מן הארץ. אָבַל die Peſt hinraffen wollen,
בַּעֲבוּר זֹאת הָעֲמַדְתִּיךָ ונו'׃ (יז) עודך מסתולל בעמי. du würdeſt von der Erde
כְּבִישַׁת לִיהּ לְעַמִּי. וְהוּא מִגְזֶרֶת מְסִלָּה, hinweg vertilgt worden
דְּמַתַּרְגְּמִינַן אוֹרַח בְּבִישָׁא (ש"ר) ובלע"ז kalqier (טרפטפן) Calquer : Calcare ſein; allein deswegen habe
וְיִהְיוּ מְקֻיָּן, כָּל תֵּיבָה שֶׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ סָמֶךְ וְהִיא בָּאָה ich dich beſtehen laſſen u.
לְדַבֵּר בְּלָשׁוֹן מִתְפַּעֵל, נוֹתֵן הַתי"ו שֶׁל שְׁמוּשׁ בְּאֶמְצַע ſ. w. (17) עודך מסתולל
אוֹתִיּוֹת שֶׁל עִיקָּר, בְּגִנּוֹן זֶה, וּכְגִנּוֹן וַיִּסְתַּבֵּל הֶחָגָב Wie Onkelos überſetzt
(קהלת י"ב) מְגֻזֶּרֶת עֲלֵינוּ; כִּי תִשְׁתָּרֵר עָלֵינוּ (במדבר כבישת ליה לעמי (Trittſt du
ט"ז) מְגֻזֶּרֶת שֵׂר וְנָגִיד; מִסְתַּבֵּל הֲוַיִת (דניאל ז'); noch mein Volk) mit der
(יח) כעת מחר. בָּעֵת הַזֹּאת לְמָחָר, שָׁרַשׁ לוֹ שְׁרִישׁ׃ Formbildung מסלה von
Ausdrucke אורח בבשא:
Betretene Straße) verwandt, zum Schluße von מקן habe ich bereits
erklärt, daß jedem Worte, deſſen Anfangsbuchſtabe ein מ iſt, ſo es in
Hiſpael zu ſtehen kommt, ein ת in die Mitte des Wuzelbuchſtaben geſetzt
wird, wie hier, ähnlich dem: ויסתבל החגב Es zeigt ſich träge die Hei-
ſchrecke" von der Stammform סבל; כי תשתרר Von שר Fürſt u. ſ. w. (18)
כעת מחר Morgen um dieſe Zeit; er zeichnete ihm eine Linie an der Wand,

---

Schrecken und Angſt, die auf das Herz des Menſchen mächtig einwirken (אל לבך) und dennoch blieb, ſo König als Volk empörend, wiederſetzlich, und wiederſtehend; Doch bei מכות בכורות (Ausſterbung der Erſtgebornen) unterlagen ſie, ſiehe 12. 31. Demnach von hier bewieſen iſt, das der Todt

מִמְּצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הַוִּסָּדָה וְעַד־עָתָּה׃ (י) וַיְהִי שָׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבָּיְתָה וְיָרַד עֲלֵהֶם הַבָּרָד וָמֵתוּ׃ (כ) הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי פַרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־הַבָּתִּים׃ (כא) וַאֲשֶׁר לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה׃ פ (כב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וְיִהִי בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל

desgleichen noch nicht gewesen in Mizrajim, von dem Tage seiner Gründung bis jetzt. (19) Und nun schicke hin, bring' unter Obdach deine Heerde und alles, was du auf dem Felde hast; alle Menschen und das Vieh, das sich betreffen läßt auf dem Felde und nicht ins Haus gebracht worden, auf die fällt der Hagel und sie sterben. (20) Wer von den Knechten Pharaos fürchtete das Wort des Ewigen, flüchtete seine Knechte und seine Heerde in die Häuser. (21) Wer aber nicht zu Herzen nahm das Wort des Ewigen, der ließ seine Knechte und seine Heerde auf dem Felde. (22) Und der Ewige sprach zu Moscheh: Strecke deine Hand aus gegen den Himmel, daß Hagel komme im ganzen

רש"י

בְּכוּתַל, לְמָחָר שֶׁתְּגִיעַ חַמָּה לְכָאן, יֶרֶד הַבָּרָד׃ הוסדה. שֶׁהַיְסֻדָה, וְכָל תֵּיבָה, שְׁתְּחִלַּת יְסוֹדָהּ יו"ד, בְּנוֹן יְסֹד, יֶלֶד, יָדַע, יָסֹר בְּשֶׁהִיא מִתְפַּעֶלֶת, תָּבֹא הַוָּ"ו בְּמָקוֹם הַיו"ד, כְּמוֹ הִוָּסְדָה, הִוּלְדָה, (הושע ב) וַיִּוָּדַע (אסתר ב) וַיִּוָּלֶד לְיוֹסֵף (בראשית מ"ו) בְּדָבָרִים לֹא יִוָּסֵר עָבֶד (משלי כ"ט) : (יט) שלח העז. כְּתַרְגּוּמוֹ שַׁלַּח כְּנוֹשׁ, וְכֵן, יוֹשְׁבֵי הַגַּבִּים הַעִיזוּ (ישעיה י') הַעִיזוּ בְּנֵי בִנְיָמִן (ירמיה ו') : ולא יאסף הביתה. לְשׁוֹן הַכְנָסָה הוּא : הנים. הָבְרִיחַ, לָשׁוֹן וַיָּנָס : (כב) על השמים. לְצַד הַשָּׁמַיִם. וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה, הִנְבִּיהוּ הַקָּדוֹשׁ

andeutend, wenn die Sonne (morgen) bis hieher reicht, wird der Hagel schon herab stürzen. הוסדה Seitdem es gegründet wurde; jedes Wort, dessen Anfangsbuchstabe ein י ist, wie z. B. ידע. ילד. יסר und es im Leideform stehen soll, bekommt ein ו an der Stelle der י, wie הולדה, הוסדה gegründet worden, geboren worden u. a. m. (19) שלח העז Nach Onklus: כבוש einsammelen. Ebenso: (Jesai 10. 31.) גביים Bewohner enteilen (העיזו Jerem. 6. 1.) „flüchtet Söhne Binjamins. יאסף הביתה (העיזו) heißt eingesammelt werden (20) הנים Ließ fliehen (22) על השמים Gegen den Him-

der Erstgebornen die allerschwerste Plage gewesen war; siehe auch Raschi zur Stelle Ex. 4. 23.

Digitized by Google

כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (כה) וַיַּךְ
מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיהוָה נָתַן
קֹלֹת וּבָרָד וַתְּהַלֶּךְ־אֵשׁ אַרְצָה וַיַּמְטֵר
יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (כו) וַיְהִי
בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד בָּבֵד
מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיְתָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ
מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי׃ (כז) וַיַּךְ הַבָּרָד
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה
מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב
הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֵת כָּל־עֵץ הַשָּׂדֶה
שִׁבֵּר׃ (כח) רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָּרָד׃ (כט) וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי
וְעַמִּי הָרְשָׁעִים׃ (ל) הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה
וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים וּבָרָד וְאֶשְׁלְחָה
אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד׃ (לא) וַיֹּאמֶר

Lande Mizrajim, über Menschen und über Vieh, und über alles Kraut des Feldes im Lande Mizrajim. (23) Und Moscheh streckte seinen Stab gegen den Himmel, und der Ewige gab Donner und Hagel, und Feuer fuhr zur Erde, und der Ewige ließ Hagel regnen auf das Land Mizrajim. (24) Und es war Hagel, und Feuer um sich greifend mitten im Hagel, gewaltig schwer, wie seinesgleichen noch nicht gewesen war im ganzen Lande Mizrajim, seitdem es ein Volk geworden. (25) Und der Hagel schlug im ganzen Lande Mizrajim alles, was auf dem Felde war, so Mensch wie Vieh; und alles Kraut des Feldes schlug der Hagel und alle Bäume des Feldes zerbrach er. (26) Nur im Lande Goschen, woselbst die Kinder Israel wohnten, war kein Hagel. (27) Und Pharao sandte und rief Moscheh und Aharon, und sprach zu ihnen: Ich habe gesündiget dieses Mal! Der Ewige ist der Gerechte, und ich und mein Volk sind die Frevler. (28) Flehet zum Ewigen, daß es genug sei des Donners Gottes und des Hagels, und ich will euch ziehen lassen, und ihr sollt nicht ferner weilen. (29) Moscheh

רש"י

בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה לְמַעְלָה מִן הַשָּׁמַיִם׃ (כד) מתלקחת
בתוך הברד. גַּם בְּתוֹךְ גַּם, הָאֵשׁ וְהַבָּרָד מְעֹרָבִין,
וְהַבָּרָד מַיִם הוּא, וְלַעֲשׂוֹת רָצוֹן קוֹנָם עָשׂוּ שָׁלוֹם
בֵּינֵיהֶם׃ (כח) ורב. דַּי לוֹ בְּמָה שֶׁהוֹרִיד כְּבָר׃

mel. Nach Auslegung der Agada hätte Gott den Moses über den Himmel erhoben [1]) (34) מתלקחת בתוך הברד Wunder auf Wunder; Feuer und Hagel folgten unter einander, wo doch der Hagel Wasser ist, um aber den Willen ihres Schöpfers zu vollziehen, schlossen sie gleichsam Friede mit einander. (28) ורב Es ist schon genug mit dem,

[1]) Siehe hierüber unsere Erklärung oben 4, 20.

Digitized by Google

אֲלֵיהוּ מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרֹשׂ
אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד
לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה
הָאָרֶץ: (30) וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי
טֶרֶם תִּירָאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים:
(31) וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי
הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל:

sprach zu ihm: Wie ich aus der Stadt gehe, werde ich meine Hände ausbreiten zum Ewigen, der Donner wird aufhören und der Hagel ferner nicht sein, damit du erkennest, daß des Ewigen die Erde ist. (30) Und du und deine Knechte, ich weiß, daß ihr euch noch nicht fürchtet, vor dem Ewigen Gott (31) Und der Flachs und die Gerste waren zerschlagen, weil die Gerste Aehren hatte und der Flachs Knospen.

רש"י

(כט) כצאתי את העיר. מִן הָעִיר, אֲבָל בְּתוֹךְ הָעִיר לֹא הִתְפַּלֵּל, לְפִי שֶׁהָיְתָה מְלֵאָה גִּלּוּלִים. (ש"ר): (ל) טרם תיראון. עֲדַיִן לֹא תִירְאוּן. וְכֵן כָּל טֶרֶם שֶׁבַּמִּקְרָא עֲדַיִן לֹא הוּא; וְאֵינוֹ לְשׁוֹן קֶדֶם, טֶרֶם יִשְׁכָּבוּ (בראשית י"ט) עַד לֹא שָׁכְבוּ. טֶרֶם יִצְמָח, עַד לֹא צָמַח, אַף זֶה בֵּן הוּא; יָדַעְתִּי כִּי עֲדַיִן אֵינָכֶם יְרֵאִים, וּמִשֶּׁהִיְּתָה הָרְוָחָה תַּעֲמְדוּ בְּקִלְקוּלְכֶם: (לא) והפשתה והשעורה נכתה. נִשְׁבְּרָה. לְשׁוֹן פֹּרֵעַ

was bereits herabgefallen ist. (29) כצ את העיר. Aber innerhalb der Stadt betete er nicht, weil sie voller Götzen war. (30) טרם תיראון. Ihr werdet euch noch nicht fürchten [1]) so bedeutet auch jedes in der Schrift vorkommende טרם: „es war noch nicht" nicht aber „bevor „wie (Genes. 19. 4.)" Noch hatten sie sich nicht niedergelegt "טרם יצמח" Es sprosset noch nicht auf, und ist daher so zu verstehen: Ich weiß es, daß ihr euch noch nicht fürchtet, und so bald wieder Fristung, erlangt wird, werdet ihr in euren Vergehungen fort beharren (31) נכתה Es wurde zerschlagen, wie מרעה נכה (der geschlagene Paro); נכאים Geschlagene, so auch לא נכו sie wurden nicht geschlagen, man kann es aber nicht mit Schlagen übersetzen, da sonst keine נ statt des ה käme, um נוכתה für הוכתה zu geben, נכו heißt also wie הכו, sondern das נ ist der Wurzelbuchstabe, und gehört zur Formbildung:

1) Unser Autor glaubt hier zu erklären, daß unter טרם kein Zeitverhältniß verstanden wird, dem bereits eine andere Handlung vorausgegangen, wie z. B. בטרם אמות (Genes. 45, 28.) בטרם יבוא החרמה (Richter 14, 18.) bevor die Sonne niederging בטרם אלך ואינני, Psalm. 39, 14) u. m. dgl. Denn sie fürchteten sich ja auch nachher nicht, sondern טרם meint Raschi heißt, es war und existirte noch nicht, mithin hieße es טרם תיראון ihr habt noch nie Furcht gehegt, so wie טרם יהיה בארץ Es war noch nicht auf der Erde u. m. dgl.

Digitized by Google

(לב) וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה: (לג) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה: (לד) וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא

(32) Aber der Waizen und der Dinkel waren nicht zerschlagen, weil sie spät zeitig sind. (33) Und Moscheh ging hinweg von Pharao aus der Stadt, und breitete seine Hände aus zum Ewigen, und so hörte auf der Donner und der Hagel, auch Regen ergoß sich nicht zur Erde. (34) Und Pharao sah, daß aufgehört der Regen und der Hagel und der Donner, und sündigte fort, und verstockte

רש"י

גְּבֹהַּ · נְכָאִים · וְכֵן לֹא נְכֵאָה ; וְלֹא יִתְּכֵן לְסָרְשָׁהּ לָשׁוֹן הַכָּאָה , שֶׁאֵין נוֹ"ן בְּמָקוֹם ה"א לְסָרֵשׁ נוּתָּרָה , כְּמוֹ הוּתָּה נְגִי ; כְּמוֹ הוּכּוּ , אֶלָּא הַנּוּ"ן שֹׁרֶשׁ בַּתֵּיבָה , וְהֵרֵי הוּא מִנְּרֵת וְשָׁפוּ עֲצָמוֹתָיו (איוב ל"ג) : כִּי הַשְּׁעוֹרָה אָבִיב · גְּבַר בִּיכְרָתוֹ וְעוֹמֶרֶת בְּקִשְׁיָהּ וְנִשְׁתַּבְּרוּ וְנָפְלוּ · וְכֵן , הִפְשִׁיתָה נִדְלָה פִּכָּר , וְהוּקְשָׁה לְעָמּוֹד בְּגִבְעוֹלֶיהָ : הַשְּׁעוֹרָה אָבִיב · עֲמָדָה בְּאֲבִיבָהּ לְשׁוֹן בְּאֲבִי הַנַּחַל (ש"ה ו') : (לב) כִּי אֲפִילוֹת הֵנָּה · מְאוּחָרוֹת , וַעֲדַיִן הָיוּ רַכּוֹת , וְיְכוֹלוֹת לַעֲמוֹד בְּפָנֵי קָשָׁה · וְאַתְּ פּוֹ שְׁנֶאֱמַר , וְאֵת כָּל עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד , יֵשׁ לְסָרֵשׁ לְמָשׁוֹשׁוֹ שֶׁל מִקְרָא בָּעֲשָׂבִים הָעוֹמְדִים בְּקִלְחָם הָרְאוּיִים לִלְקוֹת בַּבָּרָד · וּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא יֵשׁ מְרֻבּוֹתֵינוּ שֶׁנֶּחְלְקוּ עַל זֹאת , וְדָרְשׁוּ כִּי אֲפִילוֹת , פְּלָאֵי פְלָאוֹת נֶעֱשׂוּ לָהֶם שֶׁלֹּא לְקוּ : (לג) לֹא נִתַּךְ · לֹא הִנִּיעַ , וְאַף אוֹתָן שֶׁהָיוּ בָּאֲוִיר לֹא הִגִּיעוּ לָאָרֶץ;וְדוֹמֶה לוֹ: וְתִתַּךְ עָלֵינוּ הָאָלָה וְהַשְּׁבוּעָה (דניאל ט') וַתַּגִּיעַ עָלֵינוּ · וּמְנַחֵם בֶּן סְרוּק חִבְּרוֹ בְּחַלָּק , כַּהֲתוּךְ כֶּסֶף (יחזקאל כ"ב) לָשׁוֹן יְצִיקוֹת מַתָּכוֹת .

(Job 33. 21.) וְשָׁפוּ עַצְמוֹתָיו „und morsch wird sein schwaches Gebein כִּי הַשְּׁעוֹרָה אָבִיב. (וְשָׁפוּ) Die Gerste hatte bereits Ähren und stand in ihrer Vollreife, welcher zerbrochen wurde. Auch der Flachs war bereits groß, gehärtet in den Stängeln. Sie השעורה אביב stand in ihrer Blüthe, nach Ausdruck. (Hohel 6, 11.) „באבי הנחל" Das Blühen des Thales" (32) כי אפילות הנה Sie waren Spätlinge und demnach noch weich und konnten noch harten Dingen widerstehen. Und obwol es heißt: Alles Kraut des Feldes schlug der Hagel, so kann man nach den geraden Wortsinn jene Kräuter verstehen, die bereits mit Stängel versehen, und dem Hagelschlag leicht ausgesetzt waren. Der Midrasch Tanchuma führt die Meinung unserer Weisen hier an, über dem Worte אפילות vielfältige Wunder geschahen bei dieser Gelegenheit daß sie nicht verletzt wurden (33) לא נתך Erreichte nicht die Erde, selbst derjenige, welcher schon in Lüften war, langte nicht zur Erde. נתך ist ähnlich mit (Daniel 9, 11.) ותתך עלינו האלה „Es ergoß sich über uns der Fluch" d. h. er traf uns. מכחם בן סרוק vergleicht es mit (Jeches: 22, 22) wie Silber im

Digitized by Google

וַעֲבָדָיו׃ (לה) וַיְחַזֵּק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃

ס פ פ

sein Herz, er und seine Diener. (35) Und das Herz Pharao's blieb fest, und er ließ die Kinder Israels nicht ziehen, so wie der Ewige geredet durch Moscheh.

(10) (1) Und der Ewige sprach zu Mosche: Gehe zu Pharaoh: denn Ich habe verstockt sein Herz und das Herz seiner Diener, damit ich thue diese meine Zeichen in seinem Innern. (2) Un damit du erzählest vor den Ohren deines Sohnes und des Sohnes deines Sohnes, wie ich wunderthätig gewirkt in Mizrajim und meine Zeichen, die ich gethan unter ihnen, damit ihr wisset, daß ich Gott bin. (3) Da kam Mosche und Ahron zu Pharao, und sie sprachen zu ihm: Also sprach Gott, der Gott

י (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שִׁתִּי אֹתֹתַי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ׃ (ב) וּלְמַעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי בִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתִּי בְּמִצְרַיִם וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בָם וְיִדַּעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ (ג) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי

רש"י

וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת דְּבָרָיו, כְּתַרְגֻמוֹ וַיָּצָק; וְאֹתִיךְ; לָצֶקֶת; לְאַתְכָּא. אַף זֶה לֹא נָתַךְ לָאָרֶץ לֹא הוּצַק לָאָרֶץ: חסלת פרשת וארא

י (א) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה. וְהַתְרֵה בּוֹ: שיתי. שׂוּמִי, שָׁאשִׁית אֲנִי:

(ב) התעללתי. שָׁחַקְתִּי, כְּמוֹ הִתְעַלַּלְתָּ בִּי (במדבר כ"ב) הֲלֹא כַּאֲשֶׁר הִתְעוֹלֵל בָּהֶם (שמואל א, ו) הָאָמוּר בְּמִצְרַיִם, וְאֵינוֹ לָשׁוֹן פּוֹעֵל וְמַעֲלִים שֶׁאֵם בֵּן הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב: עוֹלַלְתִּי, כְּמוֹ וְעוֹלֵל לָמוֹ (איכה א'), בַּאֲשֶׁר

Ofen schmilzt" (כהתוך) nemlich: Das Schmelzen eines Metalles, ich finde diese Erklärung mit dem Onkelos übereinstimmend, welches יציק mit ואתיך überse ßt לצקת (Sam. 38, 27. „לְיַצְּקָא" eben so hier Es wurde nicht לא נתך auf die Erde gegossen.

(10) (1) בא אל פרעה Und warne ihn. שיתי Daß ich thue, was ich auszuüben gedenke [1] (2) התעללתי Ich habe verspöhnt, wie (Lewit. 22, 29). „Weil du mich höhnest" (התעוללת); כאשר התעולל (Sam. 1. Kap. 6. V. 6.) Das von Egypten gesagt wird, es wird hier nicht

1) שִׁיתִי Ist der Infinitiv (מקור מבנין הקל), worauf die נגינה מלרע steht, um es von (Jes. 16, 3) שיתי כליל צלך (zweite Pers. weiblich) und worauf die נגינה מלעיל folgt, zu unterscheiden. או נרמה לענ"ד שלא סעטה, לומר שהוא מן שם דבר ריב, ופירושו: למען שימי למען מעשהו, לכן פירש"י שימי הוא מקור ולא ליוו, ולא שם דבר, שתשים לחי וכדן.

Digitized by Google

הָעִבְרִים עַד־מָתַי מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ (ד) כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מֵבִיא מָחָר אַרְבֶּה בִּגְבֻלֶךָ׃ (ה) וְכִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְלֹא יוּכַל לִרְאוֹת אֶת־הָאָרֶץ וְאָכַל | אֶת־יֶתֶר הַפְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן־הַבָּרָד וְאָכַל אֶת־כָּל־הָעֵץ הַצֹּמֵחַ לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה׃ (ו) וּמָלְאוּ בָתֶּיךָ וּבָתֵּי כָל־עֲבָדֶיךָ וּבָתֵּי כָל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וַאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הֱיוֹתָם עַל־הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה׃ (ז) וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה אֵלָיו עַד־מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שַׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם תֵּדַע כִּי אָבְדָה מִצְרָיִם׃ (ח) וַיּוּשַׁב

der Ebräer: Wie lange weigerst du dich noch, dich zu demüthigen vor mir? Entlaß' mein Volk, daß sie mir dienen. (4) Denn so du dich weigerst zu entlassen mein Volk: so bringe ich morgen Heuschrecken in dein Gebiet. (5) Sie sollen bedecken die Fläche der Erde, daß man nicht vermöge, zu sehen die Erde, und sollen abfressen den Rest des Geretteten, der euch noch geblieben ist von dem Hagel, und sollen jeden Baum abfressen, der euch wächst auf dem Felde. (6) Und füllen sollen sie deine Häuser und die Häuser aller deiner Knechte und die Häuser aller Mizraiten, wie es nicht gesehen deine Väter, und deiner Väter Väter, seitdem sie auf dem Erdreich gewesen, bis auf diesem Tag. Und er wendete sich und ging hinaus von Pharao. (7) Da sprachen die Knechte Pharao's zu ihm: Wie lange noch wird uns dieser zum Fallstrick sein? Entlasse die Leute, daß sie dienen Gott, ihrem Herrn. Weißt du noch nicht, daß Mizrajim verloren ist? (8) Da brachte man Mosche und

רש"י

עוֹלַלְתָּ לִי. אֲשֶׁר עוֹלַל לִי׃ (ג) לענות. כְּתַרְגּוּמוֹ לְאִתְכַּנָּעָא, וְהוּא מִגִּזְרַת עָנִי, מֵאַנְתָּ לִהְיוֹת עָנִי וְשָׁפֵל מִפָּנַי׃ את עין הארץ. אֶת מַרְאֶה הָאָרֶץ׃ ולא יוכל וגו׳. הָרוֹאֶה לְרֹאוֹת אֶת הָאָרֶץ׃ולשון נְקֵבָה דִּבֶּר׃ (ז) הטרם תדע. הֲעוֹד לֹא יָדַעְתָּ כִּי אֲבֵדָה מִצְרַיִם׃ (ח) וישב. הוּשְׁבוּ עַל יְדֵי שְׁלִיחַ שֶׁשִּׁלְּחוּ אַחֲרֵיהֶם

thätig übergehend gebraucht, da es in solchem Falle עוללתי heißen müßte, wie (Echa 1 22.) ועולל למו u. s. w. „Und thue ihnen wie du mir gethan u. a. m. (3) לענות Wie Onkelos übersetzt — לאתכנעא — Es ist von der Formbildung „עני" Du weigerst dich vor mir niedrig und demüthig zu stellen (5) את עין הארץ Die Farbe der Erde. ולא יוכל Der Beschauer wird die Erde nicht sehen können; die Stelle hier ist zu kurz ausgedrückt. (7) הטרם תדע Weißt du denn noch nicht, das Mizrajim verloren ist? (8) וישב Sie wurden zurückgebracht, durch einen Bothen,

Digitized by Google

אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִי וָמִי הַהֹלְכִים׃ (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ בְּבָנֵינוּ וּבִבְנוֹתֵינוּ בְּצֹאנֵנוּ וּבְבְקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי חַג־יְהוָה לָנוּ׃ (י) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי־כֵן יְהוָה עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד

Ahron zurück zu Pharao, und er sprach zu ihnen: Gehet, dienet Gott, eurem Herrn: Wer, wer aber sind denn die Ziehenden? (9) Und Mosche sprach: Mit unsern Jungen und mit unsern Alten wollen wir ziehen; mit unsern Söhnen und mit unsern Töchtern, mit unsern Schafen und mit unsern Rindern wollen wir ziehen, denn ein Fest Gottes haben wir! (10) Da sprach er zu ihnen: So sei Gott mit euch, so wie ich euch entlassen werde und eure

רש"י

וְהוֹשִׁיבוּם אֶל פַּרְעֹה׃ (י) כאשר אשלח אתכם · (אַל כִּי אַשַׁלַּח נַם הַצֹּאן וְהַבָּקָר כַּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם) : כי רעה נגד פניכם · כְּתַרְגּוּמוֹ . וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה : שְׁמַעְתִּי · כּוֹכָב אֶחָד יֵשׁ שְׁשְׁמוֹ רָעָה , אָמַר לָהֶם פַּרְעֹה , רוֹאֶה אֲנִי בְּאִצְטַגְנִינוּתִי שֶׁלִּי , אוֹתוֹ כּוֹכָב עוֹלֶה לִקְרַאתְכֶם בַּמִּדְבָּר , וְהוּא סִימָן דָּם וַהֲרִיגָה ; וּכְשֶׁחָטְאוּ יִשְׂרָאֵל בָּעֵגֶל וּבָקַשׁ הקב"ה לְהָרְגָם , אָמַר מֹשֶׁה בְּתְפִילָתוֹ : לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר : בְּרָעָה הוֹצִיאָם , זוֹ הִיא שֶׁאָמַר לָהֶם : רְאוּ , כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם · מִיָּד , וַיִּנָּחֶם ה׳ עַל הָרָעָה וְהָפַךְ אֶת הַדָּם לְדַם מִילָה , שֶׁמָּל יְהוֹשֻׁעַ אוֹתָם : וַיהוּ שְׁנֵאֱמַר הַיּוֹם גַּלּוֹתִי אֶת חֶרְפַּת

welchen man ihnen nachschickte, und sie brachten sie zurück dem Paro. (10) ראו כי רעה נגד פניכם: Nach Onkelos heißt es: Das Böse, das ihr auszuüben gedenkt; kam auf Euch zurück." Aus dem Midrasch-Agada erfuhr ich, es gebe ein Stern, welcher "רעה" heißt, Paro sagte zu ihnen, ich sehe in meiner Sterndeuterei, jener Stern zeigt sich euch in der Wüste, welcher Blut nnd Vernichtung zur Bedeutung hat. Als nun die Israeliten bei Gelegenheit des goldenen Kalbes (siehe 32. 1.) sündigten. und Gott sie umbringen wollte, sprach Mosche in seinem Gebete: „Warum sollen die Mizrajim sprechen, zum Unglück hat er sie hinausgeführt" (ברעה הוציאם), darauf deutet die Stelle ראו כי רעה נגד פניכם. Aber Gott bedachte sich wegen des Unheils, verwandelte das Blut in das Beschneidungsblut. Denn Josua beschnitt sie [1]), darum heißt es: Heute habe ich abgewältzt die Schmach Egyptens von euch, (Josua

1) Den Ausdruck חרפת מצרים wäre so zu verstehen; die Isr. sahen wohl Zeichen und Vorbedeutungen von Blut und Vernichtung, bevor sie noch beschnitten wurden, welches sie als Lebensgefahr fürchteten (keineswegs aber war es דם מילה in der Wüste, welches nicht erfolgte, so lange sie in der Wüste zubrachten, welches Josua 5, 5. ausdrücklich zu lesen ist) so heißt es auch im Talmud (Jebamat Abschn. Heorel) „Weil ein verpestender Wind in der Wüste (Sahara oder dgl.) herrschte, und aus Furcht sie

Digitized by Google

פְּנֵיכֶם׃ (יא) לֹא כֵן לְכוּ נָא הַגְּבָרִים וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה כִּי אֹתָהּ אַתֶּם מְבַקְשִׁים וַיְגָרֶשׁ אֹתָם מֵאֵת פְּנֵי פַרְעֹה׃ ס שני (יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם בָּאַרְבֶּה וְיַעַל עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וְיֹאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאָרֶץ אֵת כָּל־אֲשֶׁר הִשְׁאִיר הַבָּרָד׃ (יג) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיהוָה נִהַג רוּחַ־קָדִים בָּאָרֶץ כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלָּיְלָה הַבֹּקֶר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נָשָׂא אֶת־הָאַרְבֶּה׃ (יד) וַיַּעַל הָאַרְבֶּה עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיָּנַח בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם כָּבֵד מְאֹד לְפָנָיו לֹא־הָיָה כֵן

Kinder. Sehet! Böses verkündigt euer Gesicht! (11) Nicht also! Ihr Männer möget ziehen und Gott dienen, denn dies begehrt ihr ja! Und man trieb sie fort vom Angesichte Pharao's. (12) Und Gott sprach zu Mosche: Reige hin deine Hand über das Land Mizrajim, wegen der Heuschrecken, daß sie heraufkommen über das Land Mizrajim und abfressen alles Kraut des Landes, Alles, was übrig ließ der Hagel. (13) Da neigte Mosche seinen Stab über das Land Mizrajim. Und Gott führte einen Ostwind ins Land, denselbigen ganzen Tag und die ganze Nacht. Der Morgen kam und der Ostwind trug die Heuschrecken her. (14) Und die Heuschrecken kamen herauf über das

רש"י

מִצְרַיִם מֵעֲלֵיכֶם (יהושע ה') שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לָכֶם: דַּם אֲנוּ רוֹאִין עֲלֵיכֶם בַּמַּרְבָּד: (יא) לֹא כֵן. בַּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לְהוֹלִיךְ הַמַּף עִמָּכֶם אֲבָל לְכוּ הַגְּבָרִים וְעִבְדוּ אֶת ה': כי אותה אתם מבקשים. (אוֹתָהּ עֲבוֹדָה) בְּקַשְׁתֶּם עַד הַנָּה: נִזְבְּחָה לֵאלֹהֵינוּ; וְאֵין דֶּרֶךְ הַמַּף לְזִבּוּחַ: ויגרש אותם. הֲרֵי זֶה לְשׁוֹן קָצֵר וְלֹא פֵּירֵשׁ מִי הַמְגָרֵשׁ: (יב) בארבה. בִּשְׁבִיל מַכַּת הָאַרְבֶּה: (יג) ורוח הקדים. רוּחַ מִזְרָחִית נָשָׂא אֶת הָאַרְבֶּה: לְפִי שֶׁבָּא כְנֶגְדּוֹ; שֶׁמִּצְרַיִם בִּדְרוֹמִית מַעֲרָבִית הָיְתָה,

5, 9.) Denn sie sagten zu euch, ein blutiges Vorzeichen sehen wir für euch in der Wüste. (11) לא כן. Wie ihr gesprochen, auch die kleinen Kinder mit euch zu führen, sondern gehet ihr Männer und dienet dem Ewigen. כי אותה אתם מבקשים Denn dieses suchet ihr bisher noch, dem Ewigen Opfer zu bringen, da doch kleine Kinder nicht opfern können. ויגרש אותם Diese Schriftstelle ist zu kurz ausgedrückt, indem nicht stehet, wer sie vertrieben hat. (12) בארבה Wegen der Plage der Heuschrecken. (13) ורוח הקדים Ein Ostwind: trug die Heuschrecken. Weil er ihnen entgegen kam, denn Egypten liegt Ost-westlich, wie bei einer andern

---

könnten in Folge dessen sterben, beschnitt man sie dort nicht" welches

Digitized by Google

אַרְבֶּה כְּמֹהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה־כֵּן׃ (טו) וַיְכַס אֶת־עֵין כָּל־הָאָרֶץ וַתֶּחְשַׁךְ הָאָרֶץ וַיֹּאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֵת כָּל־פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבָּרָד וְלֹא־נוֹתַר כָּל־יֶרֶק בָּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (טז) וַיְמַהֵר פַּרְעֹה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר חָטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם׃ (יז) וְעַתָּה שָׂא נָא חַטָּאתִי אַךְ הַפַּעַם וְהַעְתִּירוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְיָסֵר מֵעָלַי רַק אֶת־הַמָּוֶת הַזֶּה׃ (יח) וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה׃ (יט) וַיַּהֲפֹךְ יְהוָה רוּחַ־יָם חָזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא

ganze Land Mizrajim und ließen sich nieder in dem ganzen Gebiete Mizrajims, in großer Menge. Vor ihnen waren keine solche Heuschrecken und nach ihnen wird desgleichen nicht sein. (15) Und sie bedeckten die Fläche der ganzen Erde, daß die Erde verfinstert wurde, und sie fraßen ab alles Kraut der Erde und alle Baumfrucht, die der Hagel übrig gelassen, und es blieb nichts Grünes übrig am Baume und am Kraute des Feldes im ganzen Lande Mizrajim. (16) Da eilte Pharao, Mosche und Ahron zu rufen und er sprach: Ich habe gesündigt an Gott, eurem Herrn, und an euch. (17) Und nun vergieb doch meine Sünde nur diesmal und flehet zu Gott, eurem Herrn, daß er von mir abwende nur diesen Tod. (18) Da ging er hinaus von Pharao und flehete zu Gott. (19) Und Gott wendete

רש״י

כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר׃ (יד) ואחריו לא יהיה כן. וְאוֹתוֹ שֶׁהָיָה בְּיָמַי יוֹאֵל שֶׁנֶּאֱמַר כָּמוֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן הָעוֹלָם (יואל ב׳) לָמַדְנוּ, שֶׁהָיָה בְּבַד מָשָׁל מֹשֶׁה, עַל יְדֵי מִינִין הָרַבָּה, שֶׁהָיוּ יְחִד׃ אַרְבֶּה, יֶלֶק, חָסִיל, גָּזָם; אֶבֶל שֶׁל מֹשֶׁה מִין אֶחָד. וּכְמוֹתוֹ לֹא הָיָה וְלֹא יִהְיֶה׃ (טו) כל ירק. עֵלֶה יָרוֹק. ויכדו״ם בונ״ו: Verdure דמ: גריינב׃ (יט) רוח ים. רוּחַ מַעֲרָבִי׃ ימה סוף. אוֹמֵר אֲנִי, שָׁם סוֹף הָיָה מְקֻצָּתוֹ בְּמַעֲרָב כְּנֶגְדָּן

Schriftstelle erklärt wird. (14) ואחריו לא יהיה כן Die Gattung (Heuschrekken) die in Joels Tagen erschienen, wo es heißt (Joel 2, 2,) desgleichen nicht gewesen von Ewigkeit" war schwerer, als die zu Moses Zeiten weil es dort verschiedene Gattungen gab: wie Heuschrecken (ילק) Grille und (גזם) Raupen (das. 20, 5); hier aber zu Moses Zeiten war nur eine (schreckverbreitende) Gattung, welche ihres Gleichen nicht aufzuweisen hat. (15) כל ירק Jedes grüne Blatt (19) רוח ים. Ein Abendwind.

sich die Egypter als ein Spott (חרפת מצריים) gegen die Israeliten bedienten, indem sie ihnen etwa vorführen dürften: Wie konnte je euer Gottesdienst bestehen, wenn ihr nun gestört seid, das Gebot der Beschneidung zu vollziehen.

Digitized by Google

אֶת־הָאַרְבֶּה וַיִּתְקָעֵהוּ יָמָּה סוּף לַא נִשְׁאַר אַרְבֶּה אֶחָד בְּכָל גְּבוּל מִצְרָיִם׃ (כ) וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ (כא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וְיִהִי חֹשֶׁךְ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם

einen sehr starken Westwind, der trug die Heuschrecken fort und versenkte sie in das Schilfmeer. Nicht eine Heuschrecke blieb übrig im ganzen Gebiete Mizrajims. (20) Aber Gott verstockte das Herz Pharaos und nicht entließ er die Söhne Israels. (21) Nun sprach Gott zu Mosche: Neige hin deine Hand gen Himmel, daß Finsterniß komme

רש"י

כָּל רוּחַ דְּרוֹמִית, וְגַם בְּמִזְרָחָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ רוּחַ יָם תָּקְעוֹ לָאַרְבֶּה בְּיָמָּה סוּף פְּנֶגְדּוֹ. וְכֵן מָצִינוּ לְעָנָן תֵּחוֹמִין שֶׁהוּא מוֹנֶה לְצַד מִזְרָח, שֶׁנֶּאֱמַר: מִיָּם סוּף וְעַד יָם פְּלִשְׁתִּים, מִמִּזְרַח לַמַּעֲרָב, שָׁם פְּלִשְׁתִּים בַּמַּעֲרָב הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר בְּפִלְשְׁתִּים יוֹשְׁבֵי חֶבֶל הַיָּם גּוֹי כְּרֵתִים (צפניה ב.): לֹא נִשְׁאַר אַרְבֶּה אֶחָד. אַף הַמְּלוּחִים שֶׁמָּלְחוּ מֵהֶם (ש"ר): (כא) וְיִמַּשׁ חֹשֶׁךְ. וַיַּחֲשִׁיךְ עֲלֵיהֶם חֹשֶׁךְ. יוֹתֵר מֵחֹשֶׁךְ שֶׁל לַיְלָה, וְחֹשֶׁךְ שֶׁל לַיְלָה יַאֲמִישׁ וַיַּחֲשִׁיךְ עוֹד: וְיִמַּשׁ. כְּמוֹ וַיְאַמֵּשׁ; יֵשׁ לָנוּ תֵּיבוֹת הַרְבֵּה חֲסֵרוֹת אָלֶ"ף לְפִי שֶׁאֵין הַבְּרִית הָאָלֶ"ף נִכֶּרֶת כָּל כַּךְ אֵין הַכָּתוּב מַקְפִּיד עַל חֲסֵרוֹנָהּ, כְּגוֹן: לֹא יֶהֱלַם שָׁם עֲרָבִי (ישעיה י"ג) כְּמוֹ לֹא יְאֻהָל, לֹא יַסֵּה אָהֳלוֹ, וְכֵן וַתְּחַבְּלֵנִי חַיִל, כְּמוֹ וַתְּאַזְּרֵנִי (שמואל ב, כ"ב). וְאֻנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן: חַפְּרָה, כְּמוֹ לֹא יָמוּשׁ; בְּתַר דְּיַעֲדִי קְבַל לֵילְיָא, כְּשֶׁיַּגִּיעַ סָמוּךְ לְאוֹר הַיּוֹם. אֲבָל אֵין הַדִּבּוּר

ימה סוף Ich bin der Meinung, daß das Schilfmeer war theils auf der Abendseite gegen die Mittagseite zu und auch zur Morgenseite von Paläſtina, deshalb ſties der Abendwind die Heuſchrecken auf der andern Seite des Schilfmeeres. So finden wir auch bei den Grenzungen, daß es ſich gegen Morgen wendet, denn es heißt: „Von dem Schilfmeere bis zum Meere der Philiſter, „Von Morgen bis Abend"; denn das Meer der Philiſter lag auf der Abendseite, denn es heißt bei den Philiſtern, den Bewohnern des Striches am Meere, „Volk Krethim" (Zephania 2, 5.) ארבה אחד ſelbſt die vorrätigen Eingeſalzenen blieben nicht. (21) וימש חשך Daß die Finſterniß noch mehr anhalte, als die Nacht-Finſterniß, und die Nachtfinſterniß ſoll noch anhaltender und dichter werden. ויאמש wie וימש. es ſoll finſter werden. Wir haben viele Wörter, bei denen das א fehlt, weil die Weglaſſung desſelben nicht ſo ſehr fühlbar iſt, daher nimmt es die Schrift nicht ſo genau mit deren Weglaſſung, wie z. B. לא יהל (Jeſa. 13, 20.) „und nicht ſchlägt ſein Zelt dort auf ein Araber" ſo viel als לא יאהל; Ebenſo ותורני חיל (Sam. 2. Th. Kap. 22. V. 40) „Und umgürteſt mich mit Macht" ſo viel als ותאזרני. Onkelos überſetzt es ‚Weichen' wie: לא ימוש

וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ׃ (כב) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַשָּׁמָיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ־אֲפֵלָה בְּכָל־ אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ (כג) לֹא־ רָאוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו וְלֹא־קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתָּיו שְׁלֹשֶׁת יָמִים וּלְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

über das Land Mizrajim, daß man fühlen könne die Finsterniß. (22) Da neigte Mosche seine Hand hin gen Himmel, und es wurde eine dicke Finsterniß im ganzen Lande Mizrajim, drei Tage. (23) Sie sahen einander nicht und keiner stand auf von seinem Orte, drei Tage. Aber alle Söhne Israels hatten

רש"י

מָיוּשָׁב עַל הַוָּי"ו שֶׁל וְיָמֵשׁ , לְפִי שֶׁהוּא כָּתוּב אַחַר וַיְהִי חֹשֶׁךְ , וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה פּוֹתְרוֹ , לָשׁוֹן : מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם , שֶׁהָיָה כָּסוּל וּמְכוּפָל וְעָב עַד שֶׁהָיָה בּוֹ מַמָּשׁ : (כב) שלשת ימים . שְׁלוּשׁ שֶׁל יָמִים . טרויסיינ"ט בופ"ו: *Troisaine,* מייענהייטען בפסטפהפנד) , וְכֵן , שִׁבְעַת יָמִים בְּכָל מָקוֹם שמיי"נאה של ימים , בלע"ז *Septaine* (מויס זיבמן מיינהייטען בפסטפהפנד) : ויהי חשך אפלה . חֹשֶׁךְ שֶׁל אוֹפֶל , שֶׁלֹּא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו אוֹתָן ג' יָמִים (ש"ר) . וְעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים אֲחֵרִים חֹשֶׁךְ מוּכְפָּל עַל זֶה , שֶׁלֹּא קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתָּיו . עוֹמֵד , אֵין יָכוֹל לֵישֵׁב וְיוֹשֵׁב , אֵין יָכוֹל לַעֲמוֹד , וְלָמָּה הֵבִיא עֲלֵיהֶם הַשֶּׁרֶץ ? שֶׁהָיוּ בְיִשְׂרָאֵל בָּאוֹתוֹ הַדּוֹר רְשָׁעִים , וְלֹא הָיוּ רוֹצִים לָצֵאת , וּמַתּוּ בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה , כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאוּ מִצְרִיִּים בְּמַפָּלָתָם וְיֹאמְרוּ אַף הֵם לוֹקִים כָּמֹנוּ . וְעוֹד שֶׁחָמְשׁוּ יִשְׂרָאֵל וְרָאוּ אֶת כֵּלֵיהֶם , וּכְשֶׁיָּצְאוּ וְהָיוּ שׁוֹאֲלִים מָהָן , וְהָיוּ אוֹמְרִים אֵין בְּיָדֵינוּ כְלוּם , אוֹמֵר לוֹ , אֲנִי רְאִיתִיו בְּבֵיתְךָ , וּבְמָקוֹם פְּלוֹנִי הוּא . (ב"ר

„Wenn die Nachtfinsterniß weicht und schon das Taglicht anbricht" (soll die Plage beginnen) dieses aber entspricht nicht, wegen des ו von וימש, weil es nach ויהי חשך stehet, Der Midrasch-Agada deutet es für „Tappen" Nach Ausdruck ממשש בצהרים (Deuteron: 28, 29.) „und du wirst herumtappen am Mittage" daß nemlich die Finsterniß so anhaltend und dicht sein daß man an ihr eine Festigkeit warnehmen können wird. (22) שלשת ימים Eine Dreiheit von Tagen, eben so שבעת ימים bedeudet: Eine Siebenheit von Tagen. ויהי חשך אפלה Eine solche Finsterniß, daß sie drei Tage einander nicht sahen. Noch andere 3 Tage war eine gedoppelte Finsterniß, so daß sie nicht von ihrer Stelle sich erheben konnten, wer damals sitzend war, vermochte nicht aufzustehen und der Stehende vermochte nicht nieder zu seßen. Warum aber brachte er über sie gerade Finsterniß? Weil es um diese Zeit unter den Israeliten böse Leute gab, welche nicht mit hinausgehen wollten, diese starben in den drei Tagen der Finsterniß, damit die Egypter dies nicht sehen und sagen sollen, auch sie werden wie wir gezüchtigt, ferner: Weil die Israeliten alle ihre Geräthschaften durchsuchten, und als sie aus dem Lande zogen, verlangten

Digitized by Google

הָיָה אוֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם׃ שלישי (כג) וַיִּקְרָא
פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְכוּ עִבְדוּ אֶת־
יְהוָה רַק צֹאנְכֶם וּבְקַרְכֶם יֻצָּג גַּם־טַפְּכֶם
יֵלֵךְ עִמָּכֶם׃ (כד) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַּם־אַתָּה
תִּתֵּן בְּיָדֵנוּ זְבָחִים וְעֹלֹת וְעָשִׂינוּ לַיהוָה
אֱלֹהֵינוּ׃ (כה) וְגַם־מִקְנֵנוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ לֹא
תִשָּׁאֵר פַּרְסָה כִּי מִמֶּנּוּ נִקַּח לַעֲבֹד אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ לֹא־נֵדַע מַה־
נַּעֲבֹד אֶת־יְהוָה עַד־בֹּאֵנוּ שָׁמָּה׃
(כו) וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא אָבָה
לְשַׁלְּחָם׃ (כז) וַיֹּאמֶר־לוֹ פַּרְעֹה לֵךְ
מֵעָלָי הִשָּׁמֶר לְךָ אַל־תֹּסֶף רְאוֹת פָּנַי כִּי
בְּיוֹם רְאֹתְךָ פָנַי תָּמוּת׃ (כח) וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה כֵּן דִּבַּרְתָּ לֹא־אֹסֵף עוֹד רְאוֹת
פָּנֶיךָ׃ ס

Licht in ihren Wohnungen. (24) Da rief Pharao Mosche und sprach: Gehet, dienet Gott! Nur eure Schafe und eure Rinder sollen stehen bleiben. Auch eure Kinder sollen mit euch gehen. (25) Aber Mosche sprach: Du selbst mußt Schlacht- und Brandopfer in unsre Hand geben, daß wir sie zubereiten Gott, unserm Herrn. (26) Auch unser Vieh muß mit uns gehen, nicht eine Klaue bleibe zurück, denn davon wollen wir nehmen, Gott zu dienen, unserm Herrn, da wir ja nicht wissen, womit wir Gott dienen, bis wir dorthin kommen. (27) Doch Gott verstockte das Herz Pharaos und er wollte sie nicht entlassen. (28) Und Pharao sprach zu ihm: Geh hinweg von mir. Hüte dich, daß du nicht mehr mein Angesicht seheſt, denn sobald du mein Angesicht sieheſt, sollſt du sterben. (29) Und Mosche

רש"י

ע"ש): (כד) יתנו. יְהֵא מוּצָג בִּמְקוֹמוֹ: (כה) גם אתה תתן. לֹא דַיְּךָ שֶׁמְּקַנְּנוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ אֶלָּא גַּם אַתָּה תִּתֵּן: (כו) פרסה, פַּרְסַת רֶגֶל סלנ"טא בלע"ז: Plante, (דיא פֿוטוּהוֹב): לא נדע מה נעבוד. כַּמָּה תַּכְבֵּד הָעֲבוֹדָה, שֶׁמָּא יִשָּׁאֵל יוֹתֵר מִמַּה שֶׁיֵּשׁ בְּיָדֵינוּ: (כט) כן דברת, יָפָה דִּבַּרְתָּ, וּבְזַמָּנוֹ דִּבַּרְתָּ, אֱמֶת שֶׁלֹּא אוֹסִיף עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ (ש"ר):

sie Manches, und sie (die Egyptер) sagten: Wir besitzen ja nicht das Mindeſte, und jeder Israelite entgegnete: Habe ich ja (das Geräth) selbſt in deinem Hauſe auf jenem Platze geſehen. (24) יצג Es soll auf ſeinem Orte ſtehen bleiben. (25) גם אתה תתן Nicht genug, daß unſere Heerden mit uns gehen werden, ſondern du wirſt uns von dem Deinigen geben. (26) פרסה Die Fußſohle. מה נעבוד Mit welchen Beſchwerden dieſer Gottesdienſt verbunden iſt, vielleicht fordert er mehr noch als wir mit uns haben. (29) כן דברת Du haſt paſſend und zu ſeiner Zeit geſprochen, es iſt wahr, ich werde dein Geſicht nicht wieder ſehen.

Digitized by Google

sprach: Du haſt recht geredet! Ich werde dein Angeſicht nicht wieder ſehen!

(יא) (1) Es ſprach aber Gott zu Moſche: Noch eine Plage will ich bringen über Pharao und über Mizrajim, darnach wird er euch entlaſſen von hinnen. Wenn er euch entläßt, völlig wird er euch austreiben von hinnen. (2) Rede doch vor den Ohren des Volkes, daß ſie fordern Jeglicher von ſeinem Freunde und Jegliche von ihrer Freundin ſilbernes Geſchmeide und goldenes Geſchmeide. (3) Und Gott gab Gunſt dem Volke in den Augen der Mizraiten. Auch der Mann Moſche war ſehr groß im Lande Mizrajim, in den Augen der Knechte Pharao's und den Augen des Volkes. (4) Nun ſprach Moſche: Alſo ſprach Gott: Um Mit-

יא (ו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עוֹד נֶגַע
אֶחָד אָבִיא עַל־פַּרְעֹה וְעַל־מִצְרַיִם אַחֲרֵי־
כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם מִזֶּה כְּשַׁלְּחוֹ כָּלָה גָּרֵשׁ
יְגָרֵשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה: (ז) דַּבֶּר־נָא בְּאָזְנֵי
הָעָם וְיִשְׁאֲלוּ אִישׁ וּמֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה
מֵאֵת רְעוּתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב:
(ז) וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרָיִם
גַּם־הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי־פַרְעֹה וּבְעֵינֵי
הָעָם: ס רביעי (ז) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
כֹּה אָמַר יְהוָה כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא

רש"י

(א) כלה · גְּמִירָא. כָּלָה: כְּלִיל עוֹרְכֶם יְשַׁלַּח:
(ב) דבר נא · אֵין נָא, אֶלָּא לָשׁוֹן
בַּקָּשָׁה; בְּבַקָּשָׁה מִמֶּנּוּ, הַזְהִירֵם עַל כָּךְ שֶׁלֹּא יֹאמַר
אוֹתוֹ צַדִּיק אַבְרָהָם: וְיַעַבְדוּם וְיַעֲנוּ אוֹתָם קָיִם בָּהֶם,
וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל, לֹא קַיִּם בָּהֶם. (ברכות
ז׳): (ד) ויאמר משה כה אמר ה׳. בְּעַמְדוֹ לְפָנָיו מַרְעֵה
נֶאֱמָרָה לוֹ נְבוּאָה זוֹ, שֶׁהָרֵי מְשֻׁיָּצָא מִלְּפָנָיו לֹא הוֹסִיף
רָאוֹת פָּנָיו: כחצות הלילה. כְּהֶחָלֵק הַלַּיְלָה: כַּחֲצוֹת
כְּמוֹ: כַּעֲלוֹת; בַּהֲרוֹת אַפֵּם בָּנוּ, וְהוּא קִשּׁוּטוֹ לְיַשְּׁבוֹ
עַל אוֹפְנָיו שֶׁאֵין חֲצוֹת שֵׁם דָּבָר שֶׁל חֵצִי. וְרַבּוֹתֵינוּ
דָּרְשׁוּ כְּמוֹ, כַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה, וְאָמְרוּ שֶׁאָמַר מֹשֶׁה:

(יא) (1) כלה Gänzlich d. h. insgeſammt wird er euch fortſchicken. (2) דבר נא. נא hat nichts anders als eine Bitte zu Grunde. Ich bitte dich, ermahne ſie dawegen, auf daß der fromme Abraham nicht ſagen ſoll, „Man wird ſie zur Arbeit treiben. (ועני אותם) (Gen: 15, 12,) hat er ihnen erfüllen laſſen, nicht aber" das Verſprechen ואחרי כן יצאו ברכוש גדול und nachher werden ſie ausziehen mit großer Habe (4) ויאמר משה u. ſ. w. Als er vor Parao ſtand, wurde ihm dieſe Profezeiung eingegeben, denn ſeit dem er von ihm wegging, hat er ja ſein Angeſicht nicht geſehen. כחצות הלילה Wenn ſich die Nacht theilt, wie: כעלות wie aufgehet" בחרות אפם (Pſalm. 114, 4) „als ihr Zorn entbrannte" dies die einfache Bedeutung, um es ſachgemäß zu erörtern, denn חצות iſt kein Hauptwort, von חֵצִי (die Hälfte) abgeleitet; unſere

Digitized by Google

בְּתוֹךְ מִצְרָיִם: (ה) וּמֵת כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ
עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחַר הָרֵחָיִם
וְכָל בְּכוֹר בְּהֵמָה: (ו) וְהָיְתָה צְעָקָה
גְדֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר כָּמֹהוּ
לֹא נִהְיְתָה וְכָמֹהוּ לֹא תֹסִף: (ז) וּלְכֹל
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ־כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ

ternacht gehe ich durch Mizrajim. (5) Und es sterbe alles Erstgeborne im Lande Mizrajim, von dem Erstgebornen Pharao's, der da sitzt auf seinem Throne, bis zum Erstgebornen der Magd, die da ist hinter der Mühle, so wie alles Erstgeborne des Viehes. (6) Und es wird ein großes Geschrei sein im ganzen Lande Mizrajim, desgleichen nie gewesen und desgleichen nie sein wird. (7) Aber gegen alle Söhne Israels soll kein Hund die Zunge regen, vom Menschen bis Vieh, damit ihr wisset, daß

רש"י

כַּחֲצוֹת דִּמְשַׁמַּע מָמוּךְ לוֹ, אוֹ לְמָנְיוֹ, אוֹ לְאַחֲרָיו וְלֹא אָמַר בַּחֲצוֹת, שֶׁמָּא יִטְעוּ אִצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ: מֹשֶׁה בַּדָּאִי הוּא, אֶבֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ עִתָּיו וְרֶגָעָיו, אָמַר, בַּחֲצוֹת (ברכות ד.): (ה) עַד בְּכוֹר הַשִּׁבְיִי, לָמָּה לָקוּ הַשִּׁבְיִים? כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ. יִרְאֶתֶם תִּבְעָה עֲלֵיהֶם, וְהֵבִיא סְרְעָנִיוֹת עַל מִצְרַיִם: מִבְּכוֹר פַּרְעֹה עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה, כָּל הַפְּחוּתִים מִבְּכוֹר פַּרְעֹה וַחֲשׁוּבִים מִבְּכוֹר הַשִּׁפְחָה הָיוּ בִּכְלָל. וְלָמָּה לָקוּ בְּנֵי הַשִּׁפְחוֹת? שֶׁאַף הֵם הָיוּ מְשַׁתַּעְבְּדִים בָּהֶם וְשִׂמְּחִים בַּצָּרָתָם: וכל בכור בהמה, לְפִי שֶׁהָיוּ עוֹבְדִין לָהֶם, כְּשֶׁהַקָּבָ"ה נִפְרָע מִן הָאוּמָּה נִפְרָע מֵאֱלֹהֵיהֶן (מכילתא): (ז) לֹא יחרץ כלב לשונו, אוֹמֵר אֲנִי, שֶׁהוּא לְשׁוֹן שִׁנּוּן, לֹא יְשַׁנֵּן; וְכֵן: לֹא חָרִיץ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶת לְשׁוֹנוֹ (יהושע י"): לֹא שָׁנַן. אַז תֶּחֱרַץ (שמואל

Lehrer erklären es folgenderweise: Sie meinen: Mosche sprach כחצות um die Mitternacht, worunter Vor- oder Nachmitternacht verstanden wird, er sprach aber nicht בהצות (In Mitternacht), denn vielleicht könnten die Sternseher Paraos sich irren und sagen, Mosche sei ein Lügner, Gott aber, der Alles im voraus genau bestimmen kann, sprach כחצות in der Mitternacht. (5) עד בכור השבי Warum wurden noch die Gefangene gestraft? auf daß sie nicht sagen sollen, der Gegenstand ihrer Verehrung fordere Rache an ihrer Beschämung, und bringt daher Strafe über ganz Egypten. מבכור פרעה u. s. w. alle, welche minder waren als der Erstgeborne Paraos und angesehener als der Erstgeborne der Sklavin, waren mit einverleibt. Warum aber wurden auch die Söhne der Sklavinen gestraft? Weil auch diese sie unterjochten, und sich bei ihrer Noth freuten. וכל בכור בהמה Weil sie es (das Vieh) abgöttisch verehrten. Wenn Gott Natonen bestraft, so straft er erst ihre Götter. (7) לא יחרץ Ich glaube, daß (יחרץ) schärfen bedeutet, ebenso: (Josua 10, 21.) Niemand spitzte

Digitized by Google

לְמֵאִישׁ וְעַד־בְּהֵמָה לְמַעַן תֵּדְעוּן אֲשֶׁר
יַפְלֶה יְהוָה בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃
(ח) וְיָרְדוּ כָל־עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי
וְהִשְׁתַּחֲווּ־לִי לֵאמֹר צֵא אַתָּה וְכָל־הָעָם
אֲשֶׁר־בְּרַגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי־כֵן אֵצֵא וַיֵּצֵא
מֵעִם־פַּרְעֹה בְּחֲרִי־אָף׃ ס (ט) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֹא־יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה
לְמַעַן רְבוֹת מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
(י) וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת־כָּל־הַמֹּפְתִים

Gott unterscheidet zwischen Mizrajim und zwischen Israel. (8) Und herabkommen werden zu mir alle diese deine Knechte und werden sich vor mir neigen, sprechend: Zeuch aus, du und alles Volk, das deinen Fußstapfen folgt, und darnach werde ich ausziehen. Und er ging hinaus von Pharao mit entbranntem Zorn. (9) Gott aber hatte zu Mosche gesagt: Pharao wird nicht hören auf euch, damit viel werden meine Wunder im Lande Mizrajim. (10) Und Mosche und

רש"י

כי ה.) תִּשְׁתַּנֵּן . לְמוֹרֶג חָרוּץ שָׁנוּן (ישעיה מ"א) : מַחְשָׁבוֹת חָרוּץ (משלי כ"א) , אָדָם חַרִיף וְשָׁנוּן ; וַיַּד חֲרוּצִים תַּעֲשִׁיר (שם י,) , חֲרִיפִים סוֹחֲרִים שְׁנוּנִים : אשר יפלה . יַכְרִיל : (ה) וירדו כל עבדיך . חָלַק כָּבוֹד לְמַלְכוּת , שֶׁהָרֵי בְּסוֹף יָרַד פַּרְעֹה בָּעֲצָמוֹ אֲלֵיהֶן בַּלַּיְלָה , וְאָמַר : קוּמוּ צְאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי ; וְלֹא אָמַר לוֹ משֶׁה מִתְחִילָּה : וְיָרַדְתָּ אֵלַי וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִי (זבחים ק"ב) : אשר ברגליך . הַהוֹלְכִים אַחַר עֲצָתְךָ וְהַלּוֹכֶךָ : ואחרי כן אצא . עִם כָּל הָעָם מֵאַרְצֶךָ . ויצא מעם פרעה . בְּשִׂמְחַת דְּבָרָיו יָצָא מִלְּפָנָיו : בחרי אף . עַל שֶׁאָמַר לוֹ : אַל תּוֹסֶף רְאוֹת פָּנַי : (ט) למען רבות מופתי . מַצַּת גְּבוּרוֹת וּקְרִיעַת יַם סוּף , וּלְנַעֵר אֶת מִצְרַיִם : (י) ומשה ואהרן עשו וגו' . כְּבָר כָּתַב לָנוּ

gegen die Söhne Israels seine Zunge" (לא יחרץ) d. h., schärfte nicht und תחרץ (Sam. Th. 2, Kap. 5, V. 24.) dann sei muthig „למורג חרוץ" Jesaja 41, 15.) „Eine scharfe Dreschwalze" ; מחשבות חרוץ 21. 4.) Die Entwürfe des Emsigen d. h. ein scharfgelehrter und wohlgeübter Mann. ויד חרוצים תעשיר (Das. K. 10, 1.) Die Hand des Fleißigen macht reich d. h. die Hand eines wohlerfahrenen und bewährten Kaufmannes. אשר יפלה Er wird unterscheiden. (8) וירדו כל עבדיך Er ertheilte hiemit Ehre dem Könige, denn zuletzt kam Pharao des Nachts selbst zu ihm und sprach „Machet euch auf! ziehet fort aus meinem Volke" doch Mosche sagte ihm nicht voraus, du wirst zu mir kommen und dich ergeben müssen. אשר ברגליך Welche deinem Rathe und Beschlüßen Folge leisten. אחרי כן אצא Mit dem ganzen Volke aus deinem Lande. ויצא מעם פרעה Nachdem er seine Ansprache beendete, verließ er ihn. בחרי אף Weil er zu ihm sagte, du sollst mein Antlitz nicht wieder sehen (9) רבות מופתי Nämlich die Plagen der Erstgebornen und die Spaltung des rothen Meeres und das Stürzen der Egypter in dasselbe (10) ומשה ואהרן עשו Dies stehet bereits bei allen verübten

Digitized by Google

הָאֵלֶּה לִפְנֵי פַּרְעֹה וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב
פַּרְעֹה וְלֹא־שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאַרְצוֹ׃ ס

Ahron haben alle diese Wunder gethan vor Pharao; aber Gott verstockte das Herz Pharao's, und er entließ nicht die Söhne Israels aus seinem Lande.

יב (א) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃ (ב) הַחֹדֶשׁ הַזֶּה
לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם

(12) (1) Und Gott sagte zu Mosche und zu Aharon im Lande Mizrajim, sprechend: (2) Dieser Mond sei euch der Anfang der Monde,

רשי׳

זֹאת בְּכָל הַמּוֹקְמוֹת וְלֹא עָנְתָה בַּן, אֶלָּא בְּשָׁבִיל לְמָמְרָה לְפָרְשָׁה שֶׁל אַחֲרָיָה׃

יב (א) ויאמר ה׳ אל משה ואל אהרן. שֶׁבְּשָׁבִיל שֶׁאַהֲרֹן עָשָׂה וְשָׂרַח בְּמוֹקְמוֹת כְּמשֶׁה, חָלַק לוֹ כָּבוֹד וְהִקְדִּימָהוּ רִאשׁוֹנָה, שֶׁנִּצְטַוּוּ עִם משֶׁה בְּרִבּוּר: בארץ מצרים. חוץ לְכָרָךְ; או אֵינוֹ? אֶלָּא בְּתוֹךְ הַכָּרָךְ, תַּלְמוּד לוֹמַר: כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר וגו׳. וּמַה, תְּפִלָּה קַלָּה לֹא הִתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ הַכָּרָךְ, לְפִי שֶׁהָיְתָה מְלֵאָה גִּילּוּלִים, רָבוּר הַמּוֹר כֻּלָּהּ לֹא כָּל שֶׁכֵּן. (מכילתא) : (ב) החדש הזה. הֶרְאָהוּ לְבָנָה בְּתְרוּשָׁה, וְאוֹמֵר לוֹ: כְּשֶׁהִיא מִתְחַדֶּשֶׁת יִהְיֶה לְךָ רֹאשׁ חוֹדֶשׁ. (מכילתא ש״ר) וְאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ, עַל חֹדֶשׁ נִיסָן אָמַר לוֹ; זֶה יִהְיֶה רֹאשׁ לְסַדֵּר מִנְיַן הַחֳדָשִׁים שֶׁיִּהְיֶה אִיָּיר קָרוֹי שֵׁנִי, סִיוָן שְׁלִישִׁי: הזה. נִתְקַשָּׁה משֶׁה עַל מוֹלַד הַלְּבָנָה׳, בְּאֵיזוֹ שִׁיעוּר תֵּרָאֶה וְתִהְיֶה׃

(12) (1) אל משה ואל אהרן Weil Ahron eben so gut wie Mosche sich mit der Ausübung der Wunder beschäftigte, so wird ihm die Ehre zu Theil, bei dem ersten Gebote mit Mosche zugleich beauftragt zu werden בארץ מצרים Außerhalb der Stadt oder vielleicht nicht so; sondern es wäre in mitten der Stadt gewesen? dafür heißt es aber: „Wenn ich aus der Stadt gehe, werde ich meine Hände ausbreiten zum Ewigen" hat er um ein leichtes Gebet in der Stadt nicht verrichten wollen, weil sie übervoll von Götzenbildern war; um wieviel weniger wird Gott ein so wichtiges Gesetz daselbst auszuüben anordnen! (2) החדש הזה Er lies ihm sehen den Mond während er sich erneuet und sprach zu ihm: Wenn sich der Mond so erneuet, sollst du den Neumond (ראש חדש) feiern, doch kann die Schriftstelle außer dem geraden Worte nicht verstanden werden, er erklärte ihm dies auf den Monath Nissan dieser nemlich soll unter der Zahl der Monathe der erste, אייר, der zweite סיון der dritte heißen. הזה Mosche fand die Erneuerung des Mondes (מולד) sehr schwierig, in welchem Verhältnisse nemlich der Mond erscheinen müsse, auf daß man ihn feierlich verkünden könnte, und es wurde ihm hier gleichsam

Digitized by Google

לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ (ג) דַּבְּרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית־אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת׃ (ד) וְאִם־יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח

der erste sei er euch unter den Monden des Jahres. (3) Redet zu der ganzen Gemeinde Israels, sprechend: Am Zehnten dieses Mondes, da sollen sie sich nehmen, Jeglicher ein Lamm für das Stammhaus, ein Lamm für das Haus. (4) Wenn aber das Haus zu wenig ist für ein Lamm, so nehme dasselbe er und sein Nachbar, der nah an seinem

רש"י

רְאוּיָה לְקִדּוּשׁ, וְהֶרְאָה לוֹ בְּאֶצְבַּע אֶת הַלְּבָנָה בָּרָקִיעַ וְאָמַר לוֹ: כָּזֶה רְאֵה וְקַדֵּשׁ. וְכַיּוֹצֵא הָרְאָהוּ? וַהֲרֵי לֹא הָיָה נִדְבָּר עִמּוֹ אֶלָּא בַיּוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר ה' וְגוֹ'; בְּיוֹם צִוּוֹתוֹ; מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה ה' וָהָלְאָה; אֶלָּא סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה נֶאֱמְרָה לוֹ פָּרָשָׁה זוֹ וְהֶרְאָהוּ עִם חֶשְׁכָּה: (ג) דברו אל כל עדת. וְכִי אַהֲרֹן מְדַבֵּר? וְהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: אַתָּה תְדַבֵּר, אֶלָּא חוֹלְקִין כָּבוֹד זֶה לָזֶה, וְאוֹמְרִים זֶה לָזֶה: לַמְּדֵנִי, וְהַדִּבּוּר יוֹצֵא מִבֵּין שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד שְׁנֵיהֶם מְדַבְּרִים. (מכילתא): דברו. בעשור לחדש. דַּבְּרוּ. הַיּוֹם בָּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ שֶׁיְּקַחוּהוּ בֶּעָשׂוֹר לַחוֹדֶשׁ הַזֶּה (מכילתא). פֶּסַח מִצְרַיִם מְקֻחוֹ בֶּעָשׂוֹר, וְלֹא פֶּסַח דוֹרוֹת (פסחים צ"ו): שה לבית אבות. מְשֻׁפָּחָה אַחַת, הֲרֵי שֶׁהָיוּ מְרוּבִּין; יָכוֹל שֶׂה אֶחָד לְכֻלָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר שֶׂה לַבָּיִת (שם): ואם ימעט הבית מהיות משה. וְאִם יִהְיוּ מְעַטִּין מִהְיוֹת מִשֶּׂה א' שֶׁאֵין יְכוֹלִים לֶאֱכֹל, וְיָבוֹא לִידֵי נוֹתָר, וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ וגו', וְהוּא מִשְׁמָעוֹ לְפִי פְּשׁוּטוֹ; וְעוֹד יֵשׁ בּוֹ מִדְרָשׁ: לְלַמֵּד, שֶׁאַחַר שֶׁנִּמְנוּ עָלָיו

der Mond mit einem Finger gezeigt und ihm mitgetheilt: So sollst du sie schauen und sie feierlich verkünden. Doch wie zeigte er ihm den Mond? redete Gott mit ihm doch bei Tag? denn es heißt: „Und es geschah, am Tage, da der Ewige mit Mosche geredet?" Nur es ward dieser Abschnitt, ihm beim Niedergehen der Sonne mitgetheilt, und es wurde ihm gezeigt mit der Nachtfinsterniß. (3) דברו אל כל עדת Hat denn etwa Ahron die Anrede geführt? Es heißt ja oben K. 7, V. 2. אתה תדבר „Du (Mosche) sollst reden" allein sie begegneten sich stets ehrerbietig und nahmen einer vom andern Belehrung an, und der Vortrag kam von Beiden, so daß Beide schienen vorgetragen zu haben. בעשור לחדש Tragt es heute zu Anfang des Monates auf, daß sie das Lamm am zehnten desselben nehmen sollen. הזה Nur das Pesach-Lamm in Egypten wurde am zehnten gekauft, nicht aber das für späteren Zeiten. שה לבית אבות Für eine Familie. Wenn aber viele in der Familie sind, sollte man auch ein Lamm für Alle nehmen? dafür aber heißt es: „Ein Lamm für ein Haus." (4) ואם ימעט הבית מהיות משה Wenn die Hausleute zu wenig sind, und es nicht verzehren können, und es müßte demnach etwas übrig bleiben, so nehme dasselbe er und sein Nachbar (gemeinschaftlich), dieses ist der gerade

Digitized by Google

הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכְסוּ עַל־הַשֶּׂה׃ (ה) שֶׂה תָמִים זָכָר בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים תִּקָּחוּ׃ (ו) וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־

Hause wohnt, nach Anzahl der Seelen. Einen Jeglichen, nachdem er ißt, sollt ihr zählen auf das Lamm. (5) Das Lamm aber fehllos, männlich, einjährig sei es euch. Aus den Schafen und Ziegen sollt ihr es nehmen. (6) Und es bleibe bei euch in Verwahrung bis zum vierzehnten Tag dieses Mondes, da schlachte es die ganze Versammlung der

רש"י

יְכוֹלִין לְהִתְמַעֵט וְלִמְשׁוֹךְ יָדֵיהֶם הֵימֶנּוּ, וּלְהַמְּנוֹת עַל שֶׂה אַחֵר, אַף אִם בָּאוּ לִמְשׁוֹךְ יָדֵיהֶם וּלְהִתְמַעֵט מִהְיוֹת מִשֶּׂה יִתְמַעֲטוּ בָּעוֹד הַשֶּׂה קַיָּם, בִּהְיוֹתוֹ בַּחַיִּים וְלֹא מִשֶּׁנִּשְׁחַט. (פסחים פ"ט): במכסת. חֶשְׁבּוֹן וְכֵן מִכְסַת הָעֲרֵכָךְ (ויקרא כ"ז): לפי אכלו. הָרָאוּי לֶאֱכִילָה, פָּרַט לְחוֹלֶה וְזָקֵן, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכוֹל בְּזַיִת (מכילתא): תכסו. תְּתָמְנוּן: (ה) תמים. בְּלֹא מוּם: בן שנה. כָּל שֶׁעָתָיו קְרוּיִ: בֶּן שָׁנָה, כְּלוֹמַר שֶׁנּוֹלַד בְּשָׁנָה זוֹ: מן הכבשים ומן העזים. אוֹ מִזֶּה אוֹ מִזֶּה, שֶׂאֵף עֵז קְרוּיִ: שֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר וְשֶׂה עִזִּים: (ו) והיה לכם למשמרת. זֶהוּ לָשׁוֹן בַּקָּנֶר מִמּוּם ד' יָמִים קוֹדֶם שְׁחִיטָה, וּמִפְּנֵי מַה הִקְדִּים לְקִיחָתוֹ לִשְׁחִיטָתוֹ ד' יָמִים, מַה שֶּׁלֹּא צִוָּה בֶּן בְּסָמַי דּוֹרוֹת? הָיָה ר' מַתְיָא בֶּן חָרָשׁ

Wortsinn. Noch eine Erklärung liefert hierüber der Talmud, andeutend, wenn die zum Pesach-Opfer Zählenden schon beisammen sind, können sie sich noch vermindern und sich von demselben zurückziehen, um zu einem andern Lamme zugezählt zu werden; dies Zurückziehen kann jedoch nur dann zulässig gemacht werden, so lange das Lamm noch am Leben ist. [1]) nicht aber wenn es schon geschlachtet ist. מכסת Der Betrag. Ebenso: (Levit 27, 24.) „Den Betrag der Schätzung" (מכסת הערכך) לפי אכלו Gemäß dem, was er ißt, um auszuschließen Kranke und Alte, die kein Stück in der größe einer Olive (כזית) mitverzehren können. תכסו Sollt ihr zählen. (5) תמים Ohne Fehl בן שנה Durch das ganze Jahr heißt es einjährig, d. h. ist in diesem Jahre geboren. מן הכבשים Entweder von einer Ziege oder von einem Schafe, denn eine Ziege heißt ja auch שה; denn es heißt (Deut. 14, 4.) (6) למשמרת „ושה עזים" d. h. zur Untersuchung, weil man 4 Tage vor dem Schlachten untersucht, ob es keinen Leibesfehler besitzt; warum aber mußte es vier Tage vor dem Schlachten gekauft werden, was doch bei Pesach für spätere Zeiten nicht anbefohlen wurde? darüber erklärt ר' מתיא בן חרש

1) אתבש. Muß obiger Erklärung zufolge mit den Wechselbuchstaben מהיות משה als מהיות so lange es lebet gelesen werden (ש"ת).

Digitized by Google

בא יב

יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ (ז) וְלָקְחוּ מִן־

רש״י

Gemeinde Israels zur Abendzeit. (7) Und sie

אוֹמֵר, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ וְהִנֵּה עֵתֵךְ דּוֹדִים (יחזקאל מ״ז) הִגִּיעַ שִׁבּוּעָהּ שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם שֶׁאָגְאַל אֶת בָּנָיו וְלֹא הָיוּ בָּהּ מִצְוֹת לְהִתְעַסֵּק בָּהֶם כְּדֵי שֶׁיִּגָּאֲלוּ שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֹמַר עָרוֹם וָעֶרְיָה, (שם) וְנָתַן לָהֶם שְׁתֵּי מִצְוֹת: דַּם פֶּסַח וְדַם מִילָה שֶׁמָּלוּ בְּאוֹתוֹ הַלַּיְלָה שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֹמַר אֵלַיִךְ בְּדָמַיִךְ, בִּשְׁנֵי דָמִים, וְאוֹמֵר: גַּם אֲנִי בְּרִתֵּךְ שָׁלַחְתִּי אֲסִירַיִךְ מִבּוֹר אֵין מַיִם בּוֹ; (זכריה מ׳) וּלְמִי שֶׁהָיוּ שְׁמוּמִים בָּאֲלִילִים אָמַר לָהֶם מְשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם · מְשְׁכוּ יְדֵיכֶם מֵאֲלִילִים, וּקְחוּ לָכֶם צֹאן שֶׁל מִצְוָה: וּשְׁחָטוּ אוֹתוֹ. וְכִי כֻלָּן שׁוֹחֲטִין? אֶלָּא מִכָּאן שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ (מכילתא קדושין מ״א): קְהַל עֲדַת יִשְׂרָאֵל. קְהַל וַעֲדָה וְיִשְׂרָאֵל · מִכָּאן אָמְרוּ: פְּסָחֵי צִבּוּר נִשְׁחָטִין בְּג׳ כִּתּוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, נִכְנְסָה רִאשׁוֹנָה נִגְעֲלוּ דַּלְתוֹת הָעֲזָרָה וְכוּ׳. כֵּיצַד אֶת פְּסָחִים (דף ס״ד): בֵּין הָעַרְבַּיִם. מְשֵׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה קְרוּי בֵּין הָעַרְבַּיִם שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ נוֹטָה לְבֵית מְבוֹאוֹ לַעֲרוֹב; וְלָשׁוֹן: בֵּין הָעַרְבַּיִם, נִרְאֶה בְּעֵינַי: אוֹתָן שָׁעוֹת שֶׁבֵּין עֲרִיבַת הַיּוֹם לַעֲרִיבַת הַלַּיְלָה,

folgendes: Es heißt (Ez. 16, 8.) „Und ich ging vorüber, und ich sah dich, siehe, da war deine Zeit gekommen, die Zeit der Liebe.“ Es kam die Zeit, in welcher ich zugeschworen dem Abraham, daß ich seine Kinder erlösen werde, doch sie hatten keine Gebote, mit denen sie sich befassen könnten, um der Erlösung sich würdig zu machen, denn es heißt ja (das. V. 7.) „Aber du warst nackt und blos“ so ertheilte er ihnen zwei Gebote; das Pesach-Blut und das der Beschneidung, denn sie beschnitten sich noch in derselben Nacht, worauf es heißt: (eben das.) „Herumwälzend in deinem Blute“ zweierlei Blut war es. Ferner heißt es (Zacharia 9, 11.) „Ob dem Blute deines Bundes entlasse ich deine Gefangenen, aus der Grube, worin kein Wasser“ und weil sie dem Götzendienste gierig anhingen [1]) daher sagte er zu ihnen: משכו וקחו לכם d. h. ziehet eure Hände vom Götzenwesen zurück und nehmt euch ein Lamm zur Vollziehung eines göttlichen Gebotes. ושחטו אותו Sollen es denn alle schlachten? Sondern es folgt hieraus, daß der Beauftragte eines Menschen so gut ist als er selbst. קהל עדת ישראל Aus diesen drei Ausdrucksweisen עדת Gemeinde, קהל, Versammlung und Israel lehren wir, daß das Schlachten des Pesach-Opfers der Versammlung in drei verschiedene Klassen geschah, zuerst kam die Erste, und es wurden die Thoren des Vorhofes geschlossen, und so weiter, wie zu lesen im Traktat Pschachim בין הערבים Von der sechsten Stunde an, und weiter heißt es בין הערבים wenn die Sonne sich zum Untergehen neigt, das בין הערבים scheint mir, fällt um die Zwischenzeit, wenn der Tag abnimmt und die

1) Welcher für die Egypter in dem Bilde eines Lammes bestand.

Digitized by Google

הַדָּם וְנָתַנּוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־ הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם: (ח) וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ: (ט) אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא

sollen nehmen von dem Blute und streichen an die beiden Pfosten und auf die Oberschwelle, an den Häusern, in denen sie es essen werden (8) Und essen sollen sie das Fleisch in dieser Nacht, gebraten am Feuer, nebst ungesäuertem Brote. Mit bittern Kräutern sollen sie es essen. (9) Ihr sollt nicht

רש"י

עֲרִיבַת הַיּוֹם בְּתְחִילַת שֶׁבַע שָׁעוֹת מִכְּי יִגְמוּ צִלְלֵי עֶרֶב, וַעֲרִיבַת הַלַּיְלָה בְּתְחִילַת הַלַּיְלָה · עֶרֶב לְשׁוֹן נָשֶׁף וְחֹשֶׁךְ כְּמוֹ, עֲרָבָה כָּל שִׂמְחָה (ישעיה כ"ד) : (ז) ולקחו מן הדם · זוֹ קַבָּלַת הַדָּם, יָכוֹל בְּיָדוֹ·תַּלְמוּד לוֹמַר אֶשֶׁך בַּסַּף : המזוזות · הֵם הַזְּקוּפוֹת אַחַת מִכָּאן לְפֶתַח וְאַחַת מִכָּאן : המשקוף · הוּא הָעֶלְיוֹן שֶׁהַדֶּלֶת שׁוֹקֶקֶת עָלָיו, כְּשֶׁפּוֹגְרִין אוֹתוֹ לינט"ל בלע"ז : Lintel [דים מכער סוופוֹ] · וְלִשּׁוֹן שְׁקִיקָה הֲבָמָה · כְּמוֹ קוֹל עֹלֶה נִדְף (ויקרא כ"ו) מַרְפֵּא דְשָׁקְקִין · חֲבוּרָה מַשְׁקִיפֵי : על הבתים · לֹא עַל מַשְׁקוֹף וּמְזוּזוֹת שֶׁבְּבֵית הַפָּנִים וּבְבֵית הַבָּקָר, שֶׁאֵין דָּרִין בְּתוֹכוֹ : (ה) את הבשר · וְלֹא נִידִים וַעֲצָמוֹת · (פסחים ס"ג) : ומצות על מרורים · כָּל עֲשָׂב מַר נִקְרָא מָרוֹר, וְצִוָּם לֶאֱכוֹל מַר זֶכֶר : לוימרו את חייהם : (מ) אל תאכלו ממנו נא · שֶׁאֵינוֹ צָלוּי כָּל צָרְכּוֹ קוֹרְאוֹ : נָא, בְּלָשׁוֹן עַרְבִי : ובשל מבושל · כָּל

Nacht herandämmert, die Abnahme des Tages folgt, um die bestimmte Zeit, wenn sich die Abendschatten wenden, die Abenddämmerung dagegen bei Anbruch der Nacht ערב heißt Dämmerung und Finsterniß, wie es heißt (Jesaia 24,11,) Verdüstert ist alle Freude." (ערבה). (7) ולקחו מן הדם Dies heißt das Empfangen des Blutes, man könnte glauben, mit der Hand (empfangen) so deutet die Lehre: (weiter V. 22.) בסף אשר (vom Blute) welches im Becken ist. המזוזות Die aufrechtstehenden Pfosten die eine zur rechten, die andere zur linken Seite der Thüre. המשקוף Das Obere woran die Thüre anschlägt, wenn mann sie zuschließt שקק heißt schlagen wie (Lewitik. 26, 36.) "עלה נדף" von Oukelos mit קל עָרְעָא דְשָׁקְקִין Die Stimme eines niederschlagenden Blattes" übersetzt. אשר יאכלו אותו בהם Aber nicht auf der Oberschwelle und der Pfoste, die in den Strohkammern und Stallungen, weil man darin nicht wohnt. (8) את הבשר Aber nicht Adern und Knochen. על מצות ומרורים. Jedes bittere Kraut heißt מרור. Er gebot (das Pesach-Fleisch) nebst bittern Kräutern zu verzehren, zur Erinnerung, daß sie ein bitteres Leben führten. (וימררו את חייהם) (9) נא Was nicht genügend ausgebraten ist, heißt im Arabischen. נא— ובשל Dieses alles ist in dem Verbote אל תאכלו enthalten. במים Woher aber ist das

Digitized by Google

וּבָשֹׁל מְבֻשָּׁל בַּמַּיִם כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ
רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ: (י) וְלֹא־
תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ
עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ: (יא) וְכָכָה
תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם
בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֵּלְכֶם בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם

davon essen halbgekocht, oder gekocht im Wasser, sondern gebraten am Feuer, sein Kopf sammt seinen Kniestücken, sammt seinem Eingeweide. (10) Auch sollt ihr nichts davon übrig lassen bis zum Morgen, und was davon übrig bleibt bis zum Morgen sollt ihr im Feuer verbrennen. (11) Also aber sollt ihr es essen: Eure Lenden gegürtet; eure Schuhe an euren Füßen; und euren Stock in eurer Hand, ihr sollt es in Eilfertigkeit essen: Es ist das

רש"י

זֶה בְּאַזְהָרַת לֹא תֹאכְלוּ (מכילתא פסחים מ"א): במים. מִנַּיִן לְשַׁאַר מַשְׁקִין? תַּלְמוּד לוֹמַר וּבָשֹׁל מְבֻשָּׁל, מָבֶל מָקוֹם (פסחים שם): כי אם צלי אש. לְמַעְלָה נֶאֱמַר עָלָיו תַּעֲשֶׂה: אַל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ, כִּי אִם צְלִי אֵשׁ: ראשו על כרעיו. צוֹלֶהוּ כֻּלּוֹ בְּאֶחָד, עִם רֹאשׁוֹ וְעִם כְּרָעָיו וְעִם קִרְבּוֹ; וּבְנֵי מַעְיו; נוֹתֵן לְתוֹכוֹ אֶחָד הֶדְחֶתָן (פסחים ע"ד). וְלָשׁוֹן: עַל כְּרָעָיו וְעַל קִרְבּוֹ, כְּלָשׁוֹן: עַל צִבְאוֹתָם. כְּמוֹ: בְּצִבְאוֹתָם, כְּמוֹת שֶׁהֵן, אַף זֶה כְּמוֹת שֶׁהוּא כֻּלּוֹ בְּשָׁוֶה מְשֻׁלָּם: (י) והנותר ממנו עד בוקר. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: עַד בֹּקֶר פַּעַם שְׁנִיָּה? לִיתֵּן בֹּקֶר עַל בֹּקֶר, שֶׁהַבֹּקֶר מִשְׁמָעוֹ מְשֻׁעָה הַנִּיכֶּרֶת הַחַמָּה; וּבָא הַכָּתוּב לְהַקְדִּים שֶׁאָסוּר בַּאֲכִילָה מַעֲלוֹת הַשַּׁחַר; וְהוּ לְפִי מִשְׁמָעוֹ. וְעוֹד מִדְרַשׁ אַחֵר: לַמַּד, שֶׁאֵינוֹ נִשְׂרָף בְּיוֹ"ט אֶלָּא מִמֶּחֳרַת: וְכִי תִדְרְשֵׁנוּ: וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ בַּבֹּקֶר רִאשׁוֹן עַד בֹּקֶר שֵׁנִי תַּעֲמוֹד וְתִשְׂרְפֶנּוּ: (יא) מתניכם

Verbot, in andern Getränken ebenfalls nicht kochen zu dürfen, bewiesen? Aus dem bereits gesagten: ובשל מבושל d. h, Auf jeder Weise untersagt. כי אם צלי אש oben (40; 8) bestimmte man ein gebietendes Gesetz (צלי אש) hier aber das verbietende Gesetz, man soll es auf keiner andern Weise als nur gebraten verzehren. על כרעיו Man muß es ganz braten mit Kopf, Kniestücken und Eingeweiden, die Eingeweide wurden hineingelegt, nachdem man sie rein gewaschen hat. על כרעיו ועל קרבו heißt wie: על צבאותם welches wie בצבאותם (mit euren Heeren) lautet, wie sie sind, hier ist's auch so gemeint, ganz wie es ist. (10) והנותר ממנו עד בקר Was will uns das wiederholte עד בקר anzeigen? um dadurch von dem gewöhnlichen Morgen einen andern zu unterscheiden; daß nemlich der gewöhnliche Morgen vom Hervorbrechen der Sonne gerechnet wird; hier aber will uns die Schrift anzeigen, daß der übergebliebene Theil schon mit dem Aufsteigen der Morgenröthe zum Genießen verboten ist — dies der einfache Sinn, eine andere Auslegung will uns hier andeuten, daß es nicht am Feiertage verbrennt werden darf, sondern erst den Morgen darauf, und es wäre so

Digitized by Google

אֹתוֹ בְּהַפְּסַח הִוא לַיהוָה׃ (יב) וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה
הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם
אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה׃ (יג) וְהָיָה

„Ueberschreitungsopfer" Gott geweihet. (12) Und ich werde durchziehen durch das Land Mizrajim in dieser Nacht und werde schlagen alles Erstgeborne im Lande Mizrajim, von Menschen bis Vieh. Und an allen Göttern Mizrajims werde ich Gerichte üben. Ich Gott.

רש"י

חגורים . מְזוּמָּנִים לְדַרְכָּךְ : בהסזון . לְשׁוֹן בֶּהָלָה: ומהירות , כְּמוֹ : וַיְהִי דָּוִד נָחְפָּז לָלֶכֶת . (שמואל א, כ״נ) ; אֲשֶׁר הִשְׁלִיכוּ אֲרָם בְּחָפְזָם (מלכים ב׳ ז׳) : פסח הוא לה׳ . הַקְרִבֵן הוּא קָרוּי : פָּסַח . עַל שֵׁם הַדִּלּוּג וְהַפְסִיחָה , שֶׁהַקָּבָ״ה הָיָה מְדַלֵּג וּפָתֵי יִשְׂרָאֵל מְבִין בֵּין פְּתֵי מִצְרַיִם , וְקוֹפֵץ מִפְּתָחִים לִמְצָרִים ; וְיִשְׂרָאֵל אֲמָצָעִי נִמְלָט , וְאַתֶּם עֲשׂוּ כָּל עֲבוֹדוֹתָיו לְשֵׁם שָׁמַיִם . דָּבָר אַחֵר דָּבָר דִּלּוּג וְקִפְיָצָה וְכֵן לִשְׁמִי שָׁקְרוּי : פֶּסַח , וְגַם פָּסַק״א לְשׁוֹן פְּסִיעָה : (ועברתי) . הְהוֹלֵךְ הָעוֹבֵר מָקוֹם לְמָקוֹם וּבְהַעֲבָרָה אַחַת וּבְרֶגַע אֶחָד בְּלֵיל לוּקִין(מכילתא): כל בכור בארץ מצרים . אַף בְּכוֹרוֹת אֲחֵרִים וְהֵם בְּמִצְרַיִם . וּמִנַּיִן אַף בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם שֶׁבְּמָקוֹמוֹת אֲחֵרִים ? תַּלְמוּד לוֹמַר : לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם (תהלים קל״ו): מאדם ועד בהמה . מִי שֶׁהִתְחִיל בָּעֲבֵירָה תְּחִלָּה , מִמֶּנּוּ מַתְחִלֶּת הַפּוּרְעָנוּת : ובכל אלהי מצרים . שֶׁל עֵץ , נִרְקָבֶת , וְשֶׁל מַתֶּכֶת נְמֵסֶת וְנֶהֱרֶסֶת לָאָרֶץ : אעשה

zu erklären: Was davon vom ersten Morgen übrig bleibt, soll bis zum andern Morgen stehen bleiben, um es zu verbrennen. מתניכם Sich zur Reise bereiten. בחפזון heißt, in Hast und Eilfertigkeit, wie (Sam. Th. 1. K. 23, V. 26.) „Und David beeilte sich wegzu, gehen" (נחפז ללכת) „Welcher Aram weggeworfen hatte auf seiner Flucht" (בהחפזם (Kön. Th. 2. K. 7, V. 15.) פסח הוא Das Opfer heißt Pesach, wegen des Ueberschreitens und Vorübergehens, weil Gott die Häuser der Israeliten überging zwischen den Häusern der Egypter, denn er schreitete gleichsam (strafend) von einem Mizri zum Andern; die Israeliten aber, die in der Mitte wohnten, blieben gerettet, daher sollt ihr alle heil. Pflichten in gott geweiheter Absicht vollziehen u. s. w. (12) ועברתי Wie ein König, welcher von Ort zu Ort durchreist, und in einem und demselben Augenblicke wird Alles gestraft. כל בכור בארץ מצרים Selbst anderseitige Erstgeborene, welche in Mizrajim waren. Woher aber weiß man, daß auch Erstgeborne Egyptens, die sich in andern Orten aufhielten, dieselbe Plage traf? Aus der Stelle (Psalm. K. 136, V. 10.)„Der Egypten schlug an seinen Erstgebornen" (בכוריהם). מאדם ועד בהמה Wer zu sündigen anfing, den trifft auch zuerst die Strafe, ובכל אלהי מצרים Die von Holz (verfertigten) verfaulten, und die aus Metall zerschmolzen und zerflossen auf die Erde.

Digitized by Google

(13) Das Blut aber ſoll euch zum Zeichen ſein an den Häuſern, worin ihr ſeid. Ich werde das Blut ſehen und hinwegſchreiten über euch, daß euch nicht treffe die Verderben bringende Plage, indem ich ſchlage im Lande Mizrajim. (14) Und es ſei dieſer Tag

דָּם לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (יד) וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם

רש"י

שמטים אני ה׳. אֲנִי בְּעַצְמִי וְלֹא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ׃ (יג) והיה הדם לכם לאות. לָכֶם לְאוֹת וְלֹא לַאֲחֵרִים לאות. מְצֻיָּן שֶׁלֹּא נָתְנוּ הַדָּם אֶלָּא מִבְּפָנִים׃ וראיתי את הדם. הַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו? אֶלָּא אָמַר הקב"ה׃ נוֹתֵן אֲנִי אֶת עֵינַי לִרְאוֹת שֶׁאַתֶּם עֲסוּקִים בְּמִצְוֹתַי, וּפוֹסֵחַ אֲנִי עֲלֵיכֶם׃ ופסחתי. וְחָמְלָה לו׃ פָּסוֹחַ דְּהַמְלִיט (ישעיה ל״א). וְאֵינִי אוֹמֵר. כָּל פְּסִיחָה, לָשׁוֹן דִּלּוּג וְקִפְּיָצָה. וּפָסַחְתִּי מְדַלֵּג הָיָה מִבָּתֵּי יִשְׂרָאֵל לְבָתֵּי מִצְרַיִם שֶׁהָיוּ שָׁרוּיִם זֶה בְּתוֹךְ זֶה. וְכֵן: פּוֹסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים (מלכים א, י״ח). וְכֵן כָּל הַפְּסָחִים. הוֹלְכִים קְקוֹמָצִים. וְכֵן: פָּסוֹחַ וְהִמְלִיט, מְדַלֵּג וּמְמַלֵּט מִבֵּין הַמּוּמָתִים׃ ולא יהיה בכם נגף. אֲבָל הַוָּה הוּא בְּמִצְרַיִם. הֲרֵי שֶׁהָיָה מִצְרִי בְּבֵיתוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל יָכוֹל יִשָּׁלֵם, תַּלְמוּד לוֹמַר: וְלֹא יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף, אֲבָל הַוָּה בְּמִצְרֵי שֶׁבְּתֵּיכֶם. הֲרֵי שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל בְּבֵיתוֹ שֶׁל מִצְרִי שׁוֹמֵעַ אֲנִי יִלָּקֶה כְּמוֹתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר וְלֹא יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף (מכילתא): (יד) לזכרון. לְדוֹרוֹת: וחגותם אותו.

שמטים אני ה׳. Ich אעשה ſelbſt, und nicht durch einen Boten. (13) לכם לאות Euch diene es zum Zeichen und nicht Andern, hieraus folgt, man gab das Blut (vorſchriftsgemäß) nur inwendig. וראיתי את הדם Iſt ja doch vor ihm (Gott) Alles offenbar? Nur Gott ſagte, ich werde mit Bedachtnahme auf diejenigen ſchauen, die ihr mit meinem Gebot euch beſchäftiget, und werde hinwegſchreiten von den Häuſern der Israeliten, um die Häuſer der Mizrajim zu ſtrafen, denn ſie wohnten ja gemeinſchaftlich unter einander, eben ſo die Stelle (König. Th. 36 K. 18. V. 21.) פוסחים על שתי הסעיפים Ihr hüpftet mit getheiltem Sinne?" ſo heißen auch Lahme פסחים Weil ihr Gehen dem Hüpfen ähnlich iſt, ſo auch פסוח והמליט Er überſchreitet und befreuet ihn von den Getödteten ולא יהיה בכם נגף Wohl aber die Egypter, wenn nun ein Egypter im Hauſe eines Israeliten ſich befindet, könnte man glauben, daß er gerettet wurde; es heißt aber: daß euch die Verderben bringende Plage nicht treffe. (בכם) Wohl aber den in euerem Hauſe befindlichen Egypter; wenn ein Israelite in dem Hauſe eines Egypters ſich befand, könnte ich meinen, daß ihn ebenfalls die Strafe treffe? es heißt daher „Und euch ſoll keine Plage treffen: (14) לזכרון Für ſpätere Zeiten. וחגותם אותו. Den Tag

Digitized by Google

לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תָּחָגֻּהוּ׃ (טו) שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל־אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל

euch zum Gedenken, und ihr sollt ihn feiern, eine Feier Gottes bei euren Nachkommen, als ewiges Gesetz sollt ihr ihn feiern. (15) Sieben Tage sollt ihr Ungesäuertes essen. Jedoch am ersten Tage sollt ihr weggeschafft haben den Sauerteig aus euren Häusern; denn wer Gesäuertes ißt, die-

רש"י

יום שהוא לך לזכרון, אתה חונגו; ועדיין לא שמענו אי זהו יום הזכרון, תל' זכור את היום הזה. אשר יצאתם, למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון. ואי זה יום יצאו? תל': ממחרת הפסח יצאו, הני אומר יום ט"ו בניסן הוא של י"ט שהרי ליל ט"ו אכלו את הפסח, ולבקר יצאו (מכילתא): לדורותיכם, שומע, אני מעוט דורות שנים תל' חקת עולם תחגהו (מכילתא): (טו) שבעת ימים. שמ"נא של ימים: שבעת ימים מצות תאכלו. ובמקום אחר הוא אומר: ששת ימים תאכל מצות? למד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצות, ובלבד שלא יאכל חמץ; מנין את ששה ראשות, תל'; שבעת ימים, זו מדה בתורה: דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו בלבד יצא, אלא ללמד על הכלל כולו יצא, מה שביעי ראשות את ששי ראשות; יכול את

der dir zum Andenken geweihet, sollst du feiern; wir wissen aber noch nicht, welcher Gedenktag es sei? es lautet aber: K. 13, V. 2.) „Gedenket dieses Tages, an dem ihr ausgezogen" woraus wir entnehmen, daß der Tag des Auszuges der Tag des Andenkens sein muß. An welchem Tage zogen sie aus? nämlich am Tage, nach dem Ueberschreitungsopfer, (siehe Numeri 33, 3.) hieraus folgt, daß sie den fünfzehnten Nisan (des Feiertages) auszogen, denn in der Nacht vom fünfzehnten verzehrten sie das Pesach-Lamm und am Morgen zogen sie aus. לדורותיכם Ich könnte glauben, daß hier mindestens zwei Geschlechtsalter verstanden sind, daher heißt es hier: Als ewiges Gesetz sollt ihr ihn feiern. (15) שבעת ימים Eine Siebenheit von Tagen. שבעת ימים מצות תאכלו Anderswo heißt es wieder, sechs Tage sollt ihr ungesäuertes Brot genießen, dies soll uns lehren, daß am siebenten Tag des Pesach nicht mehr Pflicht ist, ungesäuertes Brot zu essen, man darf nur kein gesäuertes Brot essen. [1]) Woher ist aber bewiesen, daß es auch während der sechs Tage nur freier Wille sei? Weil es hier heißt שבעת ימים Dies ist eines von den Regeln, wodurch die Thora erläutert wird, wenn nemlich von einer allgemeinen Sache eine andere herausgehoben wird, um damit etwas mitzutheilen, so ist dies

Digitized by Google

מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד־יוֹם הַשְּׁבִיעִי׃(טז)וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה

selbige Person werde abgeschnitten von Israel, vom ersten Tage an bis zum siebenten Tage. (16) Und am ersten Tage sei heilige Zusammenberufung und am siebenten Tage sei heilige Zusammenberufung bei euch. Kei-

רש"י

לַיְלָה הָרִאשׁוֹן רִשׁוּת ; תַּ"ל : בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת הַבָּתוּב קָבְעוֹ חוֹבָה (פסחים ק"ד) : אַךְ בְּיוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׁאוֹר ' מַעֲרָב יו"ט וְקִרְוִי : רִאשׁוֹן לְפִי שֶׁהוּא לְפָנַי הַשְּׁבָעָה , וּמְצִינוּ מוּקְדָּם קָרוּי רִאשׁוֹן , כְּמוֹ הָרִאשׁוֹן אָדָם תִּוָּלֵד (איוב מ"ו) הֶלְפָנַי אָדָם נוֹלַדְתָּ ? אוֹ אֵינוֹ , אֶלָּא רִאשׁוֹן שֶׁל ז' , תַּ"ל לֹא תִשְׁחַט עַל חָמֵץ , לֹא תִשָּׁחֵט הַפֶּסַח , וַעֲדַיִן חָמֵץ קַיָּם (מכילתא) : הַנֶּפֶשׁ הַהִיא · כְּשֶׁהִיא בְּנַפְשָׁהּ וּבִרְצוֹנָהּ · פָּרַם לָאֳנוּס מִיִּשְׂרָאֵל שׁוֹמֵעַ אֲנִי , תּוֹרַת מִישְׂרָאֵל , וְתַלַּךְ לָהּ לְעַם אַחֵר ; תַּ"ל · בְּמָקוֹם אַחֵר , מִלְּפָנַי , בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רְשׁוּתִי : (טז) מִקְרָא קֹדֶשׁ · מִקְרָא ' שָׁם דָּבָר , קְרָא אוֹתוֹ לְקֹדֶשׁ

(Mitgetheilte) nicht für sich selbst bestehend herausgehoben; sondern auch für das Allgemeine; so wie es hier am siebenten Tage nur freier Wille ist, ebenso ist es während der sechs Tagen nur freier Wille; hieraus könnte man etwa glauben, die erste Nacht (Pesach) wäre auch nur bloßer Wille; es heißt aber: „Am ersten (Pesachabend) sollt ihr ungesäuertes Brot essen, hiemit hat die heilige Schrift es als Pflicht erklärt. ביום הראשון תשביתו Schon vom Rüsttage (ערב יו"ט) an, er wird der Erste genannt, weil er den andern sieben voran stehet. Wir finden, das vorgehende „ראשון" heißt; u. z. (Job. 15, 7.) „Bist du als erster Mensch geboren,'? d. h. bist du geboren, früher als je ein Mensch? Sollte man etwa den ersten Tag der sieben Pesach-Tage damit verstehen, es heißt aber: du sollst nicht schlachten beim gesäuerten Brote" d. h. Du sollst das Pesach-Lamm solange gesäuertes Brot im Hause vorhanden ist, nicht schlachten. הנפש ההיא Wenn sie es geflißentlich und freiwillig gethan, eine Ausnahme hievon machen Gezwungene. מישראל Man könnte auch glauben, sie wird nur von den Israeliten verstoßen, und sie könne zu einem andern Volke übergehen, daher heißt es [1]) bei einer an-Gelegenheit (Levitik. 22, 3.) „מלפני" „Von meinem Angesichte hinweg" nemlich, überall wo meine Macht gebietet. (16) מקרא קודש. מקרא — ist ein

1) Der Sinn hievon dürfte etwa folgender sein. Man konnte durch das Wort מישראל leicht zu irren geneigt sein, und glauben „diese Person soll von Israel ausgestoßen werden" (durch einen Art חרם) allein es heißt im (Levitikus 22, 3.) „מלפני" „Hinweg von meinem Angesichte" d. h. überall wo ich gegenwärtig bin.

Digitized by Google

לֹא־יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־
נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם׃
(יז) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם
הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה
לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃ (יח) בָּרִאשׁן
בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב

nerlei Werk soll gethan werden an denselben. Jedoch was von irgend einer Person gegessen wird, dies allein kann von euch gethan werden. (17) Und beobachtet das Ungesäuerte, denn an eben demselben Tage habe ich ausgeführt euere Heere aus dem Lande Mizrajim, daher sollt ihr beobachten diesen Tag bei euren Nachkommen als ein ewiges Gesetz. (18) Im ersten Mond, am vierzehnten Tage des Mondes, am Abend sollt ihr Unge-

רש"י

לָאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּכְסוּת. (מכילתא): לא יעשה בהם. אֲפִילוּ ע"י אֲחֵרִים: הוא לבדו. הוא וְלֹא מַכְשִׁירָיו שֶׁאֲפִשַׁר לַעֲשׂוֹתָן מֵעֵי"ט: לכל נפש. אֲפִילוּ לְבַהֲמָה; יָכוֹל אַף לָנְבָרִים: תַּ"ל אַךְ (ביצה כ"ח ב'ד): (יז) ושמרתם את המצות. שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לִידֵי חֲמִיץ מִבַּאן אָמְרוּ: תָּמָּה תִּלְמוּשׁ בְּצוֹנֵן. רַבִּי יאשיה אוֹמֵר, אַל תְּהִי קוֹרֵא אֶת הַמַּצּוֹת, אֶלָּא: אֶת הַמִּצְוֹת, כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה מְחַמְּצִין אֶת הַמִּצּוֹת כָּךְ אֵין מְחַמְּצִין אֶת הַמִּצְוֹת אֶלָּא אִם בָּאָה לְיָדְךָ עֲשֵׂה אוֹתָהּ מְיֻד: ושמרתם את היום הזה. מִפְּלָאכָה: לדורותיכם חקת עולם. לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר דורות וְחֻקּוֹת עַל הַמְּלָאכָה אֶלָּא עַל הַחֲנִיגָה לָמַדְנוּ חָזַר וְשָׁנָאוֹ כָּאן, שֶׁלֹּא תֹאמַר אֲזָהָרַת כָּל מְלָאכָה, לֹא יֵעָשֶׂה, לֹא לְדורות נֶאֱמְרָה אֶלָּא לְאוֹתוֹ הַדּוֹר: (יח) עד יום האחד

Hauptwort. Erkläre ihn für eine „Heiligkeit" in Beziehung auf Speise, Trank und Kleidung. לא יעשה בם Selbst nicht durch Andere. הוא לבדו Dies allein, aber nicht seine Vorrichtungen, denn diese müssen noch vor dem Rüsttage (ערב יו"ט) geschehen. לכל נפש Auch für Vieh. Man könnte glauben, auch für Fremde (Heiden), es heißt deshalb אך (nur blos) (17) ושמרתם את המצות Daß sie in keine Säuere übergehen; hieraus wird erklärt, eine im aufschwellen begriffene (Mazo) glättet man mit kaltem Wasser [1]) כי יתמיה lehrt: Man möge dies nicht המלות sondern: ,המצות lesen, so wie man nach Vorschrift eine מצה nicht in Säuere übergehen läßt, ebenso soll man keine מצוה (Satzung und Gebot) verzögern, sondern sobald du Gelegenheit hast, sollst du sie gleich vollziehen. ושמרתם Keinerlei Arbeit zu verrichten. לדורותיכם Weil חקת עולם und nur bei Festgelegenheiten vorkommt, daher wird es hier wiederholt, damit man nicht sagen soll, das Verbot, keinerlei Handwerk verrichten zu dürfen, wäre nicht auch für künftigen Zeiten, sondern blos für dieses Zeitalter anbefohlen (18) עד יום האחד

1) Wegen שמור מצה erklären es alle Kommentatoren.

Digitized by Google

תֹּאכְלוּ מַצּוֹת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב׃ (יט) שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בָּבָתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת

säuertes essen, bis zum einundzwanzigsten Tag des Mondes am Abend: (19) Sieben Tage soll kein Sauerteig gefunden werden in euren Häusern, denn wer Gesäuertes ißt, dieselbe Person soll abgeschnitten werden von der Gemeinde Israels, es sei ein Fremdling,

רש"י

ועשרים Warum wird uns dies angegeben? Es heißt ja schon: „Sieben Tage u. s. w. sonach könnte man aber glauben, nur die Tage feiern zu müssen. Woher wissen wir, daß auch die Nacht dazu zu rechnen sei? weil es heißt: „Bis zum ein und zwanzigsten Tage u. s. w. (19) לא ימצא בבתיכם Woher ist zu entnehmen, daß man es auch in andern Grenzgebieten nicht haben darf? Weil es heißt (siehe K. 13, V. 5.) בכל גבולך „In allen deinen Grenzen. Was will uns aber das „בבתיכם" mittheilen? daß nemlich so wie dein Haus dein Eigenthumsbesitz ist, ebenso stehen deine Grenzen unter deiner Bothmäßigkeit. Eine Ausnahme hievon macht das gesäuerte Brot eines Nichtisraeliten, welches bei einem Israeliten liegt, und worauf jener keine Gewährleistung übernommen. כי כל אוכל מחמצת Um auch die Strafe der Ausrottung beim Genuße von Sauerteig zu erleiden. Zwar stehet ja bereits diese Strafe bei חמץ? Es geschieht aber blos, damit man nicht sage, bei Gesäuerten, daß zum Genuße geeignet, folgt ausdrücklich die Strafe, bei Sauerteig aber, welcher zum Genuße nicht geeignet, folgt selbe nicht. Wäre hingegen bei Sauerteig blos die Strafe benannt, bei Chamez aber nicht, so würde man sagen, weil Sauerteig anderes in Gährung bringt, daher folgt die Strafe, das gesäuerte Brot dagegen, daß Anderes in keine Gährung bringt, folgt dies nicht, deshalb müssen diese beiden Fälle erklärt vorkommen. — בגר ובאזרח Weil das Wunder den

וְעֶשְׂרִים • לָמָּה נֶאֱמַר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: שִׁבְעַת יָמִים? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר יָמִים לֵילוֹת מְנַיִן? ת"ל: עַד יוֹם הָאֶחָד וכו': (יט) לא ימצא בבתיכם • מְנַיִן לְגְבוּלִין? ת"ל: בְּכָל גְּבוּלֶךָ • מַה ת"ל • בְּבָתֵּיכֶם? מַה בֵּיתְךָ בִּרְשׁוּתְךָ • אַף גְּבוּלְךָ שֶׁבִּרְשׁוּתְךָ; יָצָא חָמֵץ שֶׁל נָכְרִי שֶׁהוּא אֵצֶל יִשְׂרָאֵל וְלֹא קִבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת: כי כל אוכל מחמצת • לֶעָנּוּשׁ כָּרֵת עַל הַשְּׁאוֹר; וַהֲלֹא כְּבָר עָנַשׁ עַל הַחָמֵץ? אֶלָּא, שֶׁלֹּא תֹאמַר חָמֵץ שֶׁרָאוּי לֶאֱכִילָה, עָנַשׁ עָלָיו, שְׁאוֹר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לֶאֱכִילָה לֹא יַעֲנֹשׁ עָלָיו, וְאִם עָנַשׁ עַל הַשְּׁאוֹר וְלֹא עָנַשׁ עַל הַחָמֵץ, הָיִיתִי אוֹמֵר שֶׁהוּא מְחַמֵּץ אֲחֵרִים, עָנַשׁ עָלָיו; חָמֵץ שֶׁאֵינוֹ מְחַמֵּץ אֲחֵרִים, לֹא יַעֲנֹשׁ עָלָיו, לְכָךְ נֶאֱמְרוּ שְׁנֵיהֶם (מכילתא): בגר ובאזרח הארץ •

Digitized by Google

יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ׃ (כ) כָּל־ מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת׃ פ חמישי

(כא) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְשְׁכוּ וְקְחוּ לָכֶם צֹאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפָּסַח׃ (כב) וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת אֵזוֹב וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר־בַּסַּף וְהִגַּעְתֶּם עַל־הַמַּשְׁקוֹף וְאֶל־ שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן־הַדָּם אֲשֶׁר בַּסָּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ עַד־בֹּקֶר׃

oder ein Eingeborner des Landes. (20) Nichts Geſäuertes ſollt ihr eſſen. In allen euren Wohnungen ſollt ihr Ungeſäuertes eſſen. (21) Da rief Moſche allen Älteſten Israels und ſagte ihnen: Ergreifet und nehmet euch Schafe für eure Geſchlechter und ſchlachtet das Ueberſchreitungsopfer. (22) Und nehmet ein Bündel Yſop und tunket es in das Blut, das in dem Becken iſt, und beſtreicht die Oberſchwelle und die beiden Pfoſten mit dem Blute, das im Becken iſt. Ihr aber ſollt

רש"י

לְפִי שֶׁהַנֵּס נֶעֱשָׂה לְיִשְׂרָאֵל, הוּצְרַךְ לְרַבּוֹת אֶת הַגֵּרִים׃ (כ) מחמצת לא תאכלו · אַזְהָרָה עַל אֲכִילַת שְׁאוֹר׃ כל מחמצת · לְהָבִיא אֶת תַּעֲרוּבָתוֹ׃ בכל מושבותיכם תאכלו מצות · זֶה בָּא לְלַמֵּד, שֶׁתְּהֵא רְאוּיָה לֵיאָכֵל בְּכָל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם פְּרָט לְמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְחַלַּת לְתוֹדָה (מכילתא ע"ש)׃ (שְׁאֵינָם רְאוּיִים לֵיאָכֵל בְּכָל מוֹשָׁבוֹת אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם)׃ (כא) משכו · מֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ צֹאן יִמְשׁוֹךְ מִשֶּׁלּוֹ׃ וקחו · מִי שֶׁאֵין לוֹ יִקַּח מִן הַשּׁוּק׃ למשפחותיכם שֶׁהֵן לְבֵית אָבוֹת׃ (כב) אזוב · מִין יָרָק שֶׁיֵּשׁ לוֹ גְּבָעוֹלִין׃ אגודת אזוב · ג' קְלָחִין קְרוּיִין אֲגוּדָה׃ אשר

Israeliten geſchah, ſo mußte man dieſes beſonders erklären (20) מחמצת Sie gilt als Wahrnung gegegen den Genuß vom Sauerteig; כל מחמצת Hierzu zu rechnen etwas dem Sauerteige Beigemiſchtes. בכל משבותיכם Dies will uns lehren, daß man mit ſolchen (מצות) ſeiner Pflicht nachkommt, wenn man ſie in allen Wohnungen genießen darf, ausgenommen ſind jene aus dem zweiten Zehnten (מעשר שני) und aus dem Kuchen des Dankopfers, welche nicht überall, ſondern nur in Jeruſalem verzehret werden durfte. (21) משכו Wer Schafe beſitzt, ergreife von den Seinigen. וקחו Wer aber deren keine hat, der kaufe ſie vom Platze. למשפחותיכם Ein Lamm für das Stammhaus (22) אזוב Eine Art Kraut, das Stengel hat. אגודת אזוב drei Stengel zuſammen werden ein Bündel genannt. אשר בסף Im Geräthe, wie מסות כסף König. Th. 2, K. 12. V. 14.) ſilberne Schalen) מן הדם אשר בסף Warum wird daſſelbe hier wiederholt? daß man nicht glaube, daß einmal Eintauchem für die drei Sprengungen hinreichend ſei, daher ſtehet auch das אשר בסף auf daß man bei

Digitized by Google

(כג) וְעָבַר יְהוָה לִנְגֹּף אֶת־מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת־הַדָּם עַל־הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וּפָסַח יְהוָה עַל־הַפֶּתַח וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית לָבֹא אֶל־בָּתֵּיכֶם לִנְגֹּף׃ (כד) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה לְחָק־לְךָ וּלְבָנֶיךָ עַד־עוֹלָם׃ (כה) וְהָיָה כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה לָכֶם כַּאֲשֶׁר הִבֵּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת׃ (כו) וְהָיָה כִּי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה

nicht ausgehen keiner aus dem Eingang seines Hauses bis an den Morgen. (23) Und Gott wird vorüberziehen zu plagen Mizrajim, und wenn er sehen wird das Blut an der Oberschwelle und an den beiden Pfosten, so wird Gott hinwegschreiten über den Eingang, und dem Verderber nicht gestatten, in eure Häuser zu kommen, um zu plagen. (24) Beobachtet aber diese Sache als Gesetz für dich und deine Söhne ewiglich. (25) Und es geschehe, wenn ihr in das Land kommt, daß Gott euch geben wird, so wie er gesprochen: So sollt ihr beobachten diesen Dienst. (26) Und es ge-

רש"י

בסף . בְּמוֹ סַפּוּת בָּסָף (מלכים ב׳ י״ב): מִן הַדָּם אשר בסף . לָמָּה חָזַר וְשָׁנָאוֹ ? שֶׁלֹּא תֹאמַר , טְבִילָה אַחַת לְשֹׁלֶשׁ הַמַּתָּנוֹת , לְכָךְ נֶאֱמַר עוֹד : אֲשֶׁר בַּסָּף, וּשְׁתְהֵא כָּל נְתִינָה וּנְתִינָה מִן הַדָּם אֲשֶׁר בַּסָּף, עַל כָּל הַנֶּגֶעָה טְבִילָה : ואתם לא תצאו וגו׳ . מַגִּיד , שֶׁאַחַר שֶׁנִּתְּנָה רְשׁוּת לְמַשְׁחִית לְהִתָּגֵל אֵינוֹ מַבְחִין בֵּין צַדִּיק לָרָשָׁע וְלֵילָה רְשׁוּת לַמַּחְבִּלִים.הוּא שֶׁנֶּאֱמַר:בּוֹ תִּרְמשׂ כָּל חַיְתוֹ יָעַר (תהלים קיד) : (כג) ופסח . וְחָמַל . וְיֵ״ל. וְדָלַג : ולא יתן המשחית . וְלֹא יִתֵּן לוֹ הַיְכוֹלֶת לָבֹא, נֶפֶשׁ : וְלֹא נָתַנוּ אֱלֹהִים לְהָרַע עַמְּדִי (בראשית ל״א): (כה) והיה כי תבואו . תֵּלֶה הַכָּתוּב מִצְוָה זוֹ בְּבִיאָתָם לָאָרֶץ וְלֹא נִתְחַיְּבוּ בַּמִּדְבָּר , אֶלָּא פֶּסַח אֶחָד שֶׁעָשׂוּ בְּשָׁנָה הַשֵּׁנִית עַל פִּי הַדִּבּוּר : כאשר דבר . וְהֵיכָן דִּבֶּר ?

jeder Sprengung und Berührung von dem Blute eintauchen soll. ואתם לא תצאו Anzudeuten, daß wenn es dem Verderben erlaubt ist, Verheerung herbeizuführen so nimmt es keine Rücksicht zwischen den Frommen und dem Ruchlosen, und die Nacht bietet den Verderbern am meisten Gelegenheit daher heißt es (Psal. 134, 20) „In ihr regt sich alles Wild des Waldes" (23) ופסח Er wird verschonen; es kann auch bedeuten, er wird überschreiten ולא יתן המשחית Er wird dem Verderben keine Macht geben daß sie nicht komme, wie (Genesis 31, 7.) „Und Gott gab es nicht zu, mir Böses zu thun (ולא נתנו) (25) כי תבואו Die Schrift bezieht diese gottesdienstliche Ausübung, zur Zeit ihres Kommens nrch Palästina, sie machten sich in der Wüste nur einer Pesach-Feier schuldig, den sie auf Befehl feierten. כאשר דבר Und wo sprach er dies?

Digitized by Google

הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם׃ (כז) וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח־
פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בָּתֵּי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת־
מִצְרַיִם וְאֶת־בָּתֵּינוּ הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם
וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃ (כח) וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן
עָשׂוּ׃ ס ששי (כט) וַיְהִי | בַּחֲצִי הַלָּיְלָה
וַיהוָה הִכָּה כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִבְּכֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר
הַשְּׁבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר וְכָל בְּכוֹר

schehe, wenn eure Söhne zu euch ſagen werden: Was ſoll euch dieſer Dienſt? (27) So ſollt ihr ſagen: Ein Ueberſchreitungsopfer iſt es, Gott geweihet, der da hinwegſchritt über die Häuſer der Söhne Israels, als er die Mizraiten plagte, und unſre Häuſer errettete. Da neigte ſich das Volk und betete an. (28) Nun gingen ſie hin und thaten alſo die Söhne Israels. So wie Gott Moſche und Ahron geboten, alſo thaten ſie. (29) Und als es Mitternacht war: da ſchlug Gott alles Erſtgeborne im Lande Mizrajim, von dem Erſtgebornen Pharao's, der da ſitzt auf ſeinem Throne, bis zum Erſtgebornen des Gefangenen, der in dem Gefängniß iſt, und alles

רש"י

וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ וגו' (שמות ו'): (כז) ויקד
העם. עַל בְּשׂוֹרַת הַגְּאוּלָה וּבִיאַת הָאָרֶץ וּבְשׂוֹרַת
הַבָּנִים שֶׁיִּהְיוּ לָהֶם: (כח) וילכו ויעשו בני ישראל. וְכִי
כְּבָר עָשׂוּ, וְהֶלֹא מִרֹּאשׁ נֶאֶמְרָה לָהֶם? אֶלָּא מִכָּאן שֶׁקִּבְּלוּ
עֲלֵיהֶם, מַעֲלָה עֲלֵיהֶם כְּאִילּוּ עָשׂוּ (מכילתא): וילכו
ויעשו. אַף הַהֲלִיכָה מָנָה הַכָּתוּב לִיתֵּן שָׂכָר לַהֲלִיכָה
וְשָׂכָר לַעֲשִׂייָה: כאשר צוה ה' את משה ואהרן. לְהַגִּיד
שִׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא הִפִּילוּ דָּבָר מִכָּל מִצְוֹת מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן וּמֵהוּ: כֵּן עָשׂוּ? אַף מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ:
(כט) וה'. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הוּא וּבֵית דִּינוֹ.

(Moſ. 2, 6, 8.) „Ich werde euch bringen in das Land" (27) ויקד העם Wegen der Bothſchaft ihr Erlöſung, des Einzuges in das Land (Paläſtina) und daß ſie Kinder bekommen werden. (28) וילכו ויעשו Haben ſie es denn ſchon gethan? Wurde dies ihnen doch vom Neumonde zu thun angeordnet, nur weil ſie es zu thun auf ſich nahmen, ſo rechnet man es ihnen an, als hätten ſie es wirklich gethan. וילכו ויעשו Auch das Gehen wird hier anfgezählt, um ihnen Lohn fürs Gehen und Ausüben zugeben. כאשר צוה ה' Um hier das Lob der Israeliten zu erwähnen, daß ſie auch nicht das Mindeſte wegließen von allen Befehlen Moſes und Ahrons. Was bedeutet aber כן עשו? Das Moſche und Ahron daſſelbe thaten. (29) וה' Wo es וה' heißt, wird Gott und ſein himmliſches Gericht darunter verſtanden, denn das ו zeigt eine Zugabe an, wie wenn man ſagt: Dieſer und Jener הכה כל בכור Auch von einer andern Nation, ſo er in Egypten war. מבכור סדעה Auch

Digitized by Google

בְּהֵמָה׃ (30) וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל־ עֲבָדָיו וְכָל־מִצְרַיִם וַתְּהִי צְעָקָה גְדֹלָה בְּמִצְרָיִם כִּי־אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין־שָׁם מֵת׃ (31) וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַּם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה

Erstgeborne des Viehes. (30) Da stand Pharao auf des Nachts, er und alle seine Knechte und alle Mizraiten, und es war ein großes Geschrei in Mizrajim, denn kein Haus, worin nicht ein Todter war. (31) Und er rief Mosche und Ahron des Nachts und sprach: Macht euch auf, und ziehet fort aus der Mitte meines Volkes, sowohl ihr,

רש"י

שֶׁהָיוּ״י לָשׁוֹן תּוֹסָפוֹת הוּא, כָּמוֹ פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי: הַכֹּל כְּבוֹר. אַף שֶׁל אוּמָּה אַחֶרֶת וְהוּא בְּמִצְרַיִם: מִבְּכוֹר פַּרְעֹה. אַף פַּרְעֹה בְּכוֹר הָיָה וְנִשְׁתַּיֵּיר מִן הַבְּכוֹרוֹת, וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר: בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ: עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי. שֶׁהָיוּ שׁוֹחֲזִין לְאֵידָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְעוֹד שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, יְרֵאָתֵנוּ הֲבִיאָה הַפּוּרְעָנוּת, וּבְכוֹר הַשִּׁפְחָה בְּכָל הָיָה, שֶׁהַרֵי מָנָה מִן הֶחָשׁוּב שֶׁבְּכֻלָּן עַד הַפָּחוּת וּבְכוֹר הַשִּׁפְחָה הֶחָשׁוּב מִבְּכוֹר הַשְּׁבִי: (ל) וַיָּקָם פַּרְעֹה. מִמִּטָּתוֹ: לַיְלָה. וְלֹא כְדַרְכּוֹ הַמְּלָכִים בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם: הוּא. תְּחִילָה וְאַחַר כָּךְ עֲבָדָיו? מְלַמֵּד, שֶׁהָיָה הוּא מַחֲזִר עַל בָּתֵּי עֲבָדָיו וּמְעִירָן: כִּי אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שָׁם מֵת. יֵשׁ שָׁם בְּכוֹר, מֵת; אֵין שָׁם בְּכוֹר, מֵת גָּדוֹל שֶׁבַּבַּיִת, שְׁגָדוֹל שֶׁבַּבַּיִת קָרוּי בְּכוֹר שֶׁנֶּאֱמַר אַף אֲנִי בְּכוֹר אֶתְּנֵהוּ (תהלים פ״ט): (לא) וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה. מַגִּיד שֶׁהָיָה מְחֻזָּר עַל פִּתְחֵי הָעִיר וְצוֹעֵק: הֵיכָן מֹשֶׁה שָׁרוּי? הֵיכָן אַהֲרֹן שָׁרוּי:? גַּם אַתֶּם.

Paro war ein Erstgeborner, er ist von den (Plagen) der Erstgebornen zurückgeblieben; darauf heißt es von ihm (9, 16.) (Ich erhielt dich am Leben) um dir (beim Schilfmeere) meine Kraft zu zeigen עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי Welche beim Leiden der Israeliten Freude äußerten; ferner, daß sie nicht sagen sollen, unsere gefürchteten (Götter) brachten die Strafen, und der Erstgeborne der Sklavin ist mitgerechnet, denn man zählte von den Vornehmsten bis zum Geringsten, und der Erstgeborne der Sklavin war geachtet, als der Erstgeborene der Gefangenen (30) וַיָּקָם פַּרְעֹה Von seinem Bette לַיְלָה Nicht wie die Könige, die erst nach drei Stunden am Tage aufstehen. הוּא Er voran, dann seine Knechte woraus folgt, daß er bei seinen Knechten herumging und sie weckte כִּי אֵין בַּיִת u. s. w. Wo ein Erstgeborener war, der starb, wo kein solcher vorhanden war, so war es der Älteste im Hause, der ebenfalls „בכור" heißt, wie in der Stelle (Psal. 9, 91.) „Und ich setzte ihn zum Erstgebornen" (31) וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן Dies theilt uns mit, daß er in der Stadt herumging und ängstlich frug wo Moses und Ahron wohnen. גַּם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל Die Männer

Digitized by Google

כְּדַבֶּרְכֶם׃ (לג) גַּם־צֹאנְכֶם גַּם־בְּקַרְכֶם
קְחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וְלֵכוּ וּבֵרַכְתֶּם גַּם־
אֹתִי׃ (לד) וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל־הָעָם
לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כֻּלָּנוּ
מֵתִים׃ (לה) וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־בְּצֵקוֹ טֶרֶם
יֶחְמָץ מִשְׁאֲרֹתָם צְרֻרֹת בְּשִׂמְלֹתָם עַל־
שִׁכְמָם׃ (לו) וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כִּדְבַר
מֹשֶׁה וַיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי

als die Söhne Israels, und geht hin, dienet Gott, so wie ihr geredet: (32) Und eure Schafe, auch eure Rinder nehmet, so wie ihr geredet, und gehet! Und segnen sollt ihr auch mich! (33) Und die Mizraiten drängten das Volk, um sie schnell zu entlassen aus dem Lande, denn sie sprachen: Wir alle sind des Todes! (34) Und das Volk trug seinen Teig, ehe er noch säuerte; ihre Backtröge eingebunden in ihre Gewänder, auf ihren Schultern. (35) Und die Söhne Israels thaten nach dem Worte Mosche's, und forderten von den Mizraiten silbernes Geschmeide und gol-

רש"י

הַגְּבָרִים׃ גם בני ישראל · הַפָּף׃ ולכו עבדו כדברכם· הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְתֶּם וְלֹא כְּשֶׁאָמַרְתִּי אֲנִי ; בָּמֶל׃ לֹא אֶשְׁלַח , בָּמֶל , מִי וָמִי הַהוֹלְכִים , בָּמֶל , צֹאנְכֶם וּבְקַרְכֶם יִצָּנוּ , גַּם צֹאנְכֶם גַּם בְּקַרְכֶם קְחוּ · מַהוּ בַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם ? גַּם אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵינוּ זְבָחִים וְעוֹלוֹת׃ (לב) וברכתם גם אותי . הִתְפַּלְּלוּ עָלַי שֶׁלֹּא אָמוּת , שֶׁאֲנִי בְּכוֹר (מכילתא) : (לג) כלנו מתים· אָמְרוּ , לֹא כְּנְזֵרַת מֹשֶׁה הוּא , שֶׁהֲרֵי אָמַר : וּמֵת כָּל בְּכוֹר , וְכָאן אַף הַמְּשׁוּטִים מֵתִים ה' אוֹ' בְּבֵית אֶחָד (מכילתא) : (לד) מרם יחמץ . הַמִּצְרִיִּים לֹא הִנִּיחוּם לְשַׁהוֹת כְּדֵי חֲמוּץ׃ משארותם · שְׁיָרֵי מַצָּה וּמָרוֹר (מכילתא) : על שכמם . אַף עַל פִּי שֶׁבְּהֲמוֹת הָרְבָּה הוֹלִיכוּ עִמָּהֶם מְחֻבָּבִים הָיוּ אֶת הַמִּצְוֹת (מכילתא) : (לה) כדבר משה·

Die Kinder כדברכם Alles sei wie ihr gesagt habt, und nicht wie ich es wünschte, es sei daher nichtig das "לא אשלח" (Ich will euch nicht ziehen lassen) nichtig (mein Spruch) wer es da gehen soll" „nichtig" eure Schafe und Rinder sollen hier bleiben" sondern eu- Schafe und Rinder nehmt mit euch. Und wo habt ihr es gesprochen? (Ex. 10, 25,) „Auch du mußt in unsere Hände geben Schlacht- und Ganzopfer" (32) כאשר דברתם u. s. w. Betet für mich, daß ich nicht sterbe weil ich auch ein Erstgeborner bin. (33) כלנו מתים Sie sagten, dieses Strafurtheil, ist nicht wie Moses sagte, das nemlich (nur) die Erstgeborene sterben werden, da auch die gewöhnlichen aussterben, zu fünf und zu zehn in einem Hause. (34) מרם יחמץ Die Egypter gönnten ihnen keine Zeit, um es zu säuern. משארותיו Die Ueberreste von dem ungesäuerten Brote und den bittern Kräutern. על שכמם Obwohl sie viel Vieh mitführten, geschah dies (Tragen auf den Schultern) aus Liebe zu den göttlichen Geboten. (35) כדבר משה

Digitized by Google

זָהָב וּשְׂמָלֹת׃ (לו) וַיהוָה נָתַן אֶת־חֵן
הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִלוּם וַיְנַצְּלוּ
אֶת־מִצְרָיִם׃ פ
(לז) וַיִּסְּעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס סֻכֹּתָה
כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הַגְּבָרִים לְבַד
מִטָּף׃ (לח) וְגַם־עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם
וְצֹאן וּבָקָר מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד׃ (לט) וַיֹּאפוּ
אֶת־הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת
מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי־גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם
וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם־צֵדָה לֹא־

denes Geschmeide und Kleider. (36) Und Gott gab dem Volke Gunst in den Augen der Mizraiten, daß sie ihre Forderung bewilligten. Und sie nahmen Beute mit aus Mizrajim. (37) Und so zogen die Söhne Israels von Ramses nach Sukkoth, an sechsmalhnnderttausend Mann zu Fuß, ohne die Kinder. (38) Und auch ein großer Troß zog mit ihnen hinauf, und Schafe und Rinder, eine sehr starke Heerde. (39) Und sie backten aus dem Teig, den sie aus Mizrajim mitgebracht, ungesäuerte Kuchen, denn er war nicht gesäuert, weil sie weggetrieben wurden aus Mizrajim und nicht säumen konnten. Auch Zehrung bereiteten sie sich

רש"י

שֶׁאָמַר לָהֶם בְּמִצְרַיִם׃ וַיְשַׁאֲלוּ אִישׁ מֵרֵעֵהוּ׃ ושמלות.
אַף הַן הָיוּ חֲשׁוּבוֹת לָהֶם מִן הַכֶּסֶף וּמִן הַזָּהָב וְהַמְאוּחָר
בְּפָסוּק, חָשׁוּב׃ (מכילתא) (לו) וישאילום. אַף מַה
שֶּׁלֹּא הָיוּ שׁוֹאֲלִים מֵהֶם הָיוּ נוֹתְנִים לָהֶם, אַתָּה אוֹמֵר
אֶחָד, טוֹל ב׳ וָלֵךְ׃ וינצלו. בְּתַרְגּוּמוֹ׃ וְרוֹקִנוּ׃
(לז) מרעמסס סכתה. ק״ך מִיל הָיוּ, וְבָאוּ שָׁם לְמֵי
שָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים׃ הגברים׃
מֶבֶן כ׳ וָמָעְלָה׃ (לח) ערב רב. עֵרְבוּבְיַת אוּמוֹת שֶׁל
גֵּרִים׃ (לט) עוגות מצות. חֻרְדָּה שֶׁל מַצָּה, בָּצַק שֶׁלֹּא
הֶחֱמִיץ, קְרוּי מַצָּה׃ וגם צדה לא עשו להם. לְדַרְכָּךְ,
מִגִּיד שִׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא אָמְרוּ׃ הַיֵּאָדֵ נֵצֵא
לְמִדְבָּר, בְּלֹא צֵדָה, אֶלָּא הֶאֱמִינוּ וְהָלְכוּ (מכילתא)

Was er in Egypten gesprochen (11, 2,) daß sie fordern sollen jeglicher von seinem Nächsten. ושמלות Diese waren wertgeschätzter als Gold und Silber, also das im Verse zuletzt stehende (שמלות) war das Schätzbarere (36) וישאילום selbst was sie gar nicht verlangten gaben sie ihnen „Du begehrst eines, nimm zwei und gehe. וינצלו Sie leerten aus. (37) מרעמסס סכתה Von Ramses nach Sukkot sind 120 Meilen, und sie langten in wenigen Stunden dahin, wie es heißt (Ex. 19, 4.) Ich trug euch auf Adlers-Flügeln" הגברים Von zwanzig Jahren und weiter. (38) ערב רב Das Vermögen fremder Völker. (39) עוגות מצות Ein Kuchen von ungesäuertem Teige, heißt מצה — ונם צדה. Auf der Reise. Dies will das Lob Israels erwähnen, daß sie nicht sagten, wie sollen wir in die Wüste ohne Mundvorrath ziehen? sondern sie glaubten und gingen nur. Dies erklärt die Ueberlieferung (Gottes)

Digitized by Google

עָשׂוּ לָהֶם׃ (מ) וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה׃

nicht. (40) Und die Wohnungszeit der Söhne Israels, die sie wohnten in

רש"י

הוּא שִׁמְשׁוֹן בְּקִבְלָה׃ זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלוֹתַיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה׃ (ירמיה ב׳). מַה שָּׂכָר מְסוּרָשׁ אֲחֲרָיו ? קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה׳ וְנוּ׳ ׃ (מ) אשר ישבו במצרים . אַחַר שֶׁאֵר הַיְשִׁיבוֹת שֶׁיָּשְׁבוּ גֵּרִים בְּאָרֶץ לֹא לָהֶם׃ שלשים שנה וארבע מאות שנה׃ בֵּין הַכֹּל מִשְׁנִוַּלַד יִצְחָק עַד עַכְשָׁיו הָיוּ ת׳ ; מִשֶּׁהָיְתָה זֶרַע לְאַבְרָהָם . נִתְקַיְּמוּ : כִּי גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָיוּ מִשֶּׁנִּזְרָה גְּזֵרַת בֵּין הַבְּתָרִים עַד שֶׁנִּוַּלַד יִצְחָק׃ וְאִי אַתָּה שׁוֹמֵר לוֹמַר בָּאָרֶץ מִצְרַיִם לְבַדָּהּ ; שֶׁהֲרֵי קְהָת מִן הַבָּאִים עִם יַעֲקֹב הָיָה ; צֵא וַחֲשׁוֹב , כָּל שְׁנוֹתָיו וְכָל שְׁנוֹת עַמְרָם בְּנוֹ , וּשְׁמוֹנִים שֶׁל מֹשֶׁה : לֹא תִמְצָאֵם כָּל כָּךְ , וְעַל כָּרְחֵךְ הַרְבֵּה שָׁנִים הָיוּ לְקָהָת עַד שֶׁלֹּא יָרַד לְמִצְרַיִם , וַהֲרְבֵּה מִשְׁנוֹת עַמְרָם נִבְלָעִים בִּשְׁנוֹת קְהָת , וְהַרְבֵּה מִשָּׁנִים שֶׁל מֹשֶׁה נִבְלָעִים בִּשְׁנוֹת עַמְרָם , הֲרֵי שֶׁלֹּא תִמְצָא אַרְבַּע מֵאוֹת לִבְיאַת מִצְרַיִם׃ וְהוּזְקַקְתָּ לוֹמַר עַל כָּרְחֵךְ שֶׁאַף שֶׁאַר חֲיָשִׁיבוֹת נִקְרְאוּ גֵּרוּת וַאֲפִילוּ בְּחֶבְרוֹן , כְּתִיב שָׁנָאֲמַר אֲשֶׁר גָּר שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק , וְאוֹמֵר אֶת אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָהּ , לְפִיכָךְ אַתָּה צָרִיךְ לוֹמַר , כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ

(Jerem 2, 2.) Ich gedenke dir die Liebe deiner Jugend, deine bräutliche Liebe, wie du mir nachgefolgt durch die Wüste durch unbesäetes Land." Welcher Lohn folgt darauf? Heilig ist Israel dem Ewigen geweihet u: s. w. (40) אשר ישבו במצרים Nachdem sie auch andere andere Ortschaften in fremden Ländern bewohnten. שנה שלשים u. s. w. Im ganzen seit Isaks Geburt bis jetzt waren 400 Jahre seitdem Abraham Nachkommen erhielt, bestätigte sich (Genesis 15, 13.) „Das fremd wird sein dein Saamen" 30 Jahre verstrichen seit dem Ausspruche zwischen den Opferstücken, bis zur Geburt Isaks, man kann aber nicht denken, daß dies blos auf „Egypten" Bezug hat, den קהת war ja einer von denen, die mit Jakob hinkamen, rechnet man nun seine Jahre mit denen seines Sohnes Amroms, und 80 Jahre von Mosche (seines Enkels) so kommt diese Zahl noch nicht heraus, mithin müßte Khos schon viele Jahre gezählt haben, bevor er nach Egypten ging; viele Jahre des Amrom müßten daher in denen des Khos, und viele von den 80 Jahren Moses in denen des Amroms einverleibt sein, man kann demnach keine 400 Jahre seit der Ankunft nach Egypten herausfinden, und muß daher nothwendig annehmen daß die andern Niederlassungen auch „גרות" (d. h. כי גר יהיה u. s. w.) heißen, so auch das Verweilen in Chebron, wie es diesbezüglich heißt „woselbst Abraham und Isak wohnten" und ferner: das Land ihres Aufenthaltes, woselbst sie geweilt" man muß daher den Spruch: „daß fremd wird sein dein Nachkommen, auf die Zeit als er Nachkommen hatte. wurde man die 400 Jahre von Jizchaks Geburt an rechnen, so fände man die Dauer von ihrem Hinkommen bis zu

Digitized by Google

וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: (מא) וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָּל־צִבְאוֹת יְהוָה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (מב) לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַיהוָה לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הוּא־הַלַּיְלָה הַזֶּה לַיהוָה שִׁמֻּרִים לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם: פ

(מג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפָּסַח כָּל־בֶּן־נֵכָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ:

Mizrajim, ist vierhundert und dreißig Jahre. (41) Und es geschah am Ende der vierhundert und dreißig Jahre, und es geschah an eben diesem Tage, da zogen alle Heere Gottes aus dem Lande Mizrajim. (42) Diese Nacht war ausersehen von Gott, sie herauszuführen aus dem Lande Mizrajim; dieß ist die Nacht, Gott geweiht, ausersehen für alle Söhne Israels, auf ihre Nachkommen. (43) Und Gott sprach zu Moseche und Ahron: Dies ist das Gesetz des „Ueberschreitungs-

רש"י

מִשֶּׁהָיָה לוֹ זֶרַע · וּכְשֶׁתִּמְנָה ת' שָׁנָה מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק, תִּמְצָא מְבִיאָתָן לְמִצְרַיִם עַד יְצִיאָתָן ר"י, וְזֶה אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁשָּׁנוּ הַזְּקֵנִים לְתַלְמֵי הַמֶּלֶךְ: (מא) ויהי מקץ שלשים שנה וגו' · ויהי בעצם היום הזה · מַגִּיד, שֶׁבִּיְּנוּ שֶׁהִגִּיעַ הַקֵּץ לֹא עִכְּבָן הַמָּקוֹם כְּהֶרֶף עַיִן; בְּמ"ו בְּנִיסָן בָּאוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אֵצֶל אַבְרָהָם לְבַשְּׂרוֹ, בְּמ"ו בְּנִיסָן נוֹלַד יִצְחָק, בְּמ"ו בְּנִיסָן נִגְזְרָה גְּזֵרַת בֵּין הַבְּתָרִים (מכילתא): (מב) ליל שמורים · שְׁהָיָה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים: הוא הלילה הזה לה' · הוּא הַלַּיְלָה שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם בַּלַּיְלָה הַזֶּה אֲנִי נוֹאֵל אֶת בָּנֶיךָ: שמורים לכל בני ישראל · מְשׁוּמָּר וּבָא מִן הַמַּזִּיקִין · בְּעָנָן שֶׁנֶּאֱמַר: (מג) ולא יתן המשחית וגו': זאת חקת הפסח · בְּי"ד בְּנִיסָן נֶאֱמְרָה לָהֶם פָּרָשָׁה זוֹ: כל

ihrem Auszuge aus Egypten nur 240 Jahre; dies ist eine von den Schriftstellen, welche die Weisen dem Könige Talmaj vortrugen. [1]) (41) בעצם היום הזה hieraus folgt, sobald das Endziel (der Erlösung) da war, hielt sie Gott keinen Augenblick auf, am fünfzehnten Nissan kamen die himmlischen Boten zu Abraham, um ihm die gute Nachricht zu bringen; am fünfzehnten Nissan wurde Isak geboren, und am fünfzehnten des Monates Nissan wurde der Ausspruch zwischen den Opferstücken beschlossen. (42) ליל שמורים Gott beobachtete und wartete gleichsam, sein Versprechen zu halten, sie nemlich aus Egypten zu führen. הוא הלילה Das ist die Nacht, von der Gott zu Abraham sprach: In derselben Nacht werde ich deine Kinder erlösen. (43) זאת חקת הפסח Am vierzehnten Tag des Nissan wurde ihnen dieses Kapitel

[1]) Talmaj, griechischer König von dem es heißt (מגילה ט' פ"ק, דף י"ע) das dieser sich 72 griechische Gesetzkundigen in besondern dazu bestimmten Ab-

Digitized by Google

(מד) וְכָל־עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת־כָּסֶף וּמַלְתָּה
אֹתוֹ אָז יֹאכַל בּוֹ׃ (מה) תּוֹשָׁב וְשָׂכִיר
לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃ (מו) בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל
לֹא־תוֹצִיא מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה

opfers": Kein Fremder soll davon essen. (44) Und jeder mannbare Knecht, gekauft für Silber, wenn du ihn beschneidest, dann darf er davon essen. (45) Beisaß und Miethling soll nicht davon essen. (46) In einem Hause soll es gegessen werden,

רש"י

בן נכר. שְׁנִתְנַכְּרוּ מַעֲשָׂיו לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם (פסחים כ"ח). וְאִי גּוֹי וְאִי יִשְׂרָאֵל מוֹמַר מְמַשְׁמַע: (מכילתא):
(מד) ומלתה אותו אז יאכל בו. מַגִּיד, שֶׁמִּילַת עַצְמָן מְעַכַּבְתּוֹ מִלֶּאֱכוֹל בַּפֶּסַח, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר אֵין מִילַת עַצְמָן מְעַכַּבְתּוֹ מֵלֶאֱכוֹל בַּפֶּסַח. אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: אִז יֹאכַל בּוֹ? הָעֲבֶד (יבמות ע"א): (מה) תושב. זֶה גֵּר תּוֹשָׁב: ושכיר. זֶה הַגּוֹי·וּמַה תַּיִל? וַהֲלֹא עֲרֵלִים הֵם·וְנֶאֱמַר: כָּל עָרֵל לֹא יֹאכַל בּוֹ? אֶלָּא כְּנוֹן עַרְבִי מָהוּל וְגִבְעוֹנִי מָהוּל וְהוּא תּוֹשָׁב אוֹ שָׂכִיר: (מו)בבית אחד יאכל. בַּחֲבוּרָה אַחֶרֶת אוֹ אֵינוֹ, אֶלָּא בְּבַיִת אֶחָד מִמַּשְׁמָע, וּלְלַמֵּד

vorgetragen. כל בן נכר Dessen Thaten fremdartig sind gegen den himmlischen Vater, er mag nun seine Religion verleugnen, oder gar keiner andern angehören wollen. (44) ומלתה אותו Andeutend, daß der Herr eines unbeschnittenen Knechtes kein Pesach-Opfer essen durfte. So lehrt Rabbi Jesuja. Rabbi Eleasar aber sagt: Es hält den Herrn keineswegs vom Essen zurück; was will uns dies aber lehren? daß das אז יאכל בו auf den Knecht sich beziehet. (45) תושב Ist ein Fremder, sich Niederlassender. ושכיר Der ein Götzendiener. Doch was soll uns dies andeuten? Sind sie ja doch unbeschnitten, und es heißt: „Kein Unbeschnittener darf davon essen"? Wir sollen daraus entnehmen, daß Araber und Giboniter, welche auch gewöhnlich beschnitten sind, und sind dennoch wegen ihres Götzendienstes (vom Pesach-Genuß) ausgeschlossen. (46) בבית אחד יאכל In einer Gesellschaft und die dazu Zählenden, durften sich nicht in zwei Gesellschaften theilen, daß man nicht glaube, es muß nach der eigentlichen Wortbedeutung in Gemeinschaft oder in einem Hause verzehrt werden, um daraus zu entnehmen, wenn sie z. B. im Hofe zu

---

theilungen versammelte, ohne ihnen seine Absicht mitzutheilen, worauf er ihnen den Befehl ertheilte, sie mögen ihm die Lehre Mosche's abkopieren, merkwürdiger Weise stimmten ihre Übertragungen mit 13 Veränderungen in der Thora vollkommen überein, sie lauten etwa: חלקים כרת כרתים, תעשה תדש בגלם ובדמוי, ויכל כעשי ויעשום כמציעי, זכר ונקבה ברתו, תרדם ותכלה עם עפעם, ומלחך תרה בקרוביה, כתפס סרנו תיש וכרלונס עקרו תכוס, ויוכיחם על נוסח בני תדס, ומושב בני ישראל תשר יעבו במלריס וכעשר התרלום סיו שכח; u. s. w.

Digitized by Google

וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בוֹ׃ (מז) כָּל־עֲדַת
יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ׃ (מח) וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ
גֵּר וְעָשָׂה פֶּסַח לַיהוָה הִמּוֹל לוֹ כָל־
זְכוּר וְאָז יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח

du sollst von dem Fleische nichts aus dem Hause hinausbringen, auch sollt ihr keinen Knochen davon zerbrechen. (47) Die ganze Gemeinde Israels soll es bereiten. (48) Und wenn sich ein Fremdling bei dir aufhält, der Gott ein Ueberschreitungsopfer bereiten will, so werde beschnitten bei ihm alles Männliche, und dann nahe er sich, dasselbe zu be-

רש״י

שֶׁאִם הִתְחִילוּ וְהָיוּ אוֹכְלִים בְּחָצֵר וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לְבַיִת? תַּלְמוּד לוֹמַר: עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר יֹאכְלוּ אוֹתוֹ בָהֶם, מִבָּאן שֶׁהָאוֹכֵל, אוֹכֵל בִּשְׁנֵי מְקוֹמוֹת: לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת. מִן הַחֲבוּרָה: וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ. הָרָאוּי לַאֲכִילָה, גִּנּוּן, שֶׁיֵּשׁ עָלָיו בְּזַיִת בָּשָׂר, יֵשׁ בּוֹ מְשׁוּם שְׁבִירַת עָצֶם, אֵין עָלָיו בְּזַיִת בָּשָׂר, אֵין בּוֹ מְשׁוּם שְׁבִירַת עָצֶם: (מז) כל עדת ישראל יעשו אותו. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר בְּפֶסַח מִצְרַיִם שֶׁה לְבֵית אָבוֹת, שְׂנֵמְנוּ עָלָיו לְמִשְׁפָּחוֹת יָכוֹל אַף פֶּסַח דוֹרוֹת בֵּן; תַּ״ל כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אוֹתוֹ: (מח) ועשה פסח. יָכוֹל כָּל הַמִּתְגַּיֵּר יַעֲשֶׂה פֶּסַח מִיָּד? תַּלְמוּד לוֹמַר: וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ. מַה אֶזְרָח בְּי״ד אַף גֵּר בְּי״ד: וכל ערל לא יאכל בו. לְהָבִיא אֶת שֶׁמָּתוּ

essen angefangen, und es zu regnen anfing, daß sie damit nicht ins Haus gehen durften, da es heißt על הבתים u. s. w. „An den Häusern, in denen sie es essen werden" woraus folgt, daß jeder es auf mehreren Plätzen verzehren durfte. לא תוציא מן הבית Aus der Gemeinschaft. ועצם לא תשברו בו. Wenn es zu genießen geeignet ist, wenn ein Oliven-großes (כזית) Stück Fleisch darauf ist, so ist (das Verbot) des Knochen Zerbrechens darunter begriffen, ist aber kein כזית-Fleisch darauf, so hat man damit dieses Verbot nicht verletzt. (47) כל עדת ישראל Wozu dieser Befehl? Weil es bei Pesach in Mizrajim (Pesach-Mizrajim) heißt: „Ein Lamm für einen Familien-Stamm" wo man nach Familien zählt, könnte man die auch für einen Pesach der Zukunft (Pesach Dorot) anwenden wollen, darum heißt es, die ganze Gemeinde Israels soll machen. [1]) (48) ועשה פסח Man könnte glauben; so sich einer zum Judenthume wendet, soll er gleich das Pesach-Opfer feiern, es heißt aber: Er soll sein wie der Einheimische des Landes" wie der Einheimische am 14. Nisan angeordnet hat, eben so der Fremde. וכל ערל לא יאכל בו Dies will denjenigen bezeichnen, dessen Brüder in Folge der Beschneidung starben, und der nun nicht vorsetzlich dieses Gesetz übertreten (sondern aus Furcht es

[1]) Das heißt wenn die Gemeinschaft auch nicht aus einer Familie besteht. (ס״ח)

Digitized by Google

הָאָרֶץ וְכָל־עֶרֶל לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃(מ)תּוֹרָה
אַחַת יִהְיֶה לָאָזְרָח וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃
(נ) וַיַּעֲשׂוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ׃ ס
(מא) וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא יְהוָה
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־
צִבְאֹתָם׃ פ שביעי
יג (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃
(ב) קַדֶּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־רֶחֶם
בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא׃
(ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־
הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם
מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ׃ (ד) הַיּוֹם אַתֶּם

reiten und sei wie ein Einheimischer des Landes; aber ein Unbeschnittner soll nicht davon essen. (49) Eine Lehre sei für den Einheimischen und für den Fremdling, der sich aufhält in eurer Mitte. (50) Und alle Söhne Israels thaten es, so wie Gott dem Mosche und Ahron geboten, also thaten sie. (51) Und es geschah an eben demselben Tage, als Gott hinausführte die Söhne Israels aus dem Lande Mizrajim nach ihren Heeren:

(13) (1) Da redete Gott zu Mosche, wie folgt: (2) Heilige mir alles Erstgeborne, was da öffnet den Mutterschooß, bei den Söhnen Israels; es sei Mensch oder Vieh, mein ist es. (3) Und Mosche sprach zu dem Volke: Gedenket dieses Tages, an dem ihr ausgezogen aus Mizraim, aus dem Hause der Knechte, denn mit starker Hand hat Gott euch von hinnen geführt. Und nichts Gesäuertes soll gegessen werden. (4) Heute zieht ihr aus, im

רש"י

אָחִיו מַחֲמַת מִילָה שֶׁאֵינוֹ מוּמַר לָעֲרֵלוּת וְאֵינוֹ נִלְמָד מִבֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ׃ (יט) תורה אחת וגו׳. לְהַשְׁוֹת גֵּר לָאֶזְרָח אַף לְשַׁאֵר מִצְוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה (מכילתא)׃
יג (ב) פטר כל רחם. שֶׁפּוֹתֵחַ אֶת הָרֶחֶם תְּחִילָה, כְּמוֹ, פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן (משלי י״ז)׃ וְכֵן: יַפְטִירוּ בְשָׂפָה (תהלים כ״ב), יִפְתְּחוּ שְׂפָתַיִם׃ לִי הוּא. לְעַצְמִי קְנִיתִי עַל יְדֵי שֶׁהִכֵּיתִי בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם׃
(ג) זכור את היום הזה. לְמַד, שֶׁמַּזְהִירִין יְצִיאַת

unterlies). Wir können daher dieses Gesetzt nicht aus der Stelle „Kein Fremder darf davon essen" entnehmen (49) תורה אחת וגו׳, u. s. w. Um den Fremden dem Einheimischen auch für die Befolgung anderer Gebote gleich zu stellen.

(13) (1) פטר כל רחם Welches den Mutterschoos zuerst öffnet (פטר) heißt wie (Salam. Sprüch. 17, 14.) מים פותר. Ein Wasser-Durchbruch ist der Beginn des Zankes" ebenso: (Psalm. 22,) יפטירו בשפה Sperren die Lippen auf. הוא Ich habe sie für mich geeignet, indem ich alle Erstgebornen Egyptens vertilgt habe. (3) זכור את היום Hieraus folgt, daß

Digitized by Google

יְצִיאִם בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב׃ (ה) וְהָיָה כִּי־
יְבִיאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי
וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ
וְעָבַדְתָּ אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה׃
(ו) שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצֹּת וּבַיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי חַג לַיהוָה׃ (ז) מַצּוֹת יֵאָכֵל
אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ
וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלֶךָ׃

Aehrenmond! (5) Wenn es nun geschehen wird, daß dich Gott bringt in das Land des Canaaniten und des Chetiten und des Emoriten und des Chiwiten und des Jebusiten, das er zugeschworen deinen Vätern, um es dir einzugeben, ein Land, fließend von Milch und Honig: so sollst du diesen Dienst halten in diesem Mond. (6) Sieben Tage sollst du Ungesäuertes essen, und am siebenten Tag ist ein Fest, Gott geweihet. (7) Ungesäuertes soll gegessen werden an diesen sieben Tagen. Nicht gesehen soll bei dir werden Gesäuertes, und nicht gesehen soll bei dir werden Sauerteig in

רש"י

מִצְרַיִם בְּכָל יוֹם׃ (ד) בחדש האביב. וְכִי לֹא הָיִינוּ
יוֹדְעִין בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ? אֶלָּא כַּף אָמַר לָהֶם׃ רְאוּ חֶסֶד
שֶׁנִּמְלַכֶם, שֶׁהוֹצִיא אֶתְכֶם בְּחֹדֶשׁ שֶׁהוּא כָּשֵׁר לָצֵאת,
לֹא חַמָּה וְלֹא צִנָּה וְלֹא גְשָׁמִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר׃
מוֹצִיא אֲסִירִים בַּכּוֹשָׁרוֹת (תהלים ס"ח) חֹדֶשׁ שֶׁהוּא
כָּשֵׁר לָצֵאת׃ (ה) אל ארץ הכנעני וגו'. וַאֲפִלּוּ עַל פִּי
שֶׁלֹּא מָנָה אֶלָּא חֲמִשָּׁה עַמִּין כֻּלָּן ז', גּוֹיִם בְּמַשְׁמָע
שֶׁכּוּלָּן בְּכְלָל כְּנַעֲנִי הֵם, וְאַחַת מִמִּשְׁפְּחוֹת כְּנַעַן הָיְתָה,
שֶׁלֹּא נִקְרְאַת לָהּ שֵׁם אֶלָּא כְּנַעֲנִי׃ נשבע לאבותיך׃
בְּאַבְרָהָם הוּא אוֹמֵר׃ בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת ה' אֶת אַבְרָם
וְגוֹ'. וּבְיִצְחָק הוּא אוֹמֵר, גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ וּבְיַעֲקֹב
הוּא אוֹמֵר, הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שׁוֹכֵב עָלֶיהָ׃ זבת חלב
ודבש׃ חָלָב זֶב מִן הָעִיזִּים וְהַדְּבַשׁ זָב מִן הַתְּמָרִים

man des Auszuges aus Egypten tagtäglich erwähnen muß. (4) בחדש האביב Wissen wir denn nicht, in welchem Monate dies geschah? Allein so sprach Moses zu ihnen: Siehet! die Liebe die er euch erwiesen, er führte euch in einem Monate heraus, der eben zum Ausziehen der geeignetste ist, an welchem weder kalt noch warm ist. noch regnerisch — so heißt es auch Psalm. 68, 7.) Wer führt Gefesselte hinaus in Seligkeiten" in einem Monate, der ganz geeignet auszuziehen. (5) אל ארץ הכנעני u. s. w. Obgleich hier nur fünf Nationen gezählt werden, so sind doch alle sieben im Stamme Kanani mitbegriffen, eine Familie gab es aus dem Stamme Kanaan, die blos den Namen Kanaan führte. נשבע לאבותם Bei Abraham heißt es: „An demselben Tage schloß der Ewige einen Bund mit Abraham u. s. w. Bei Isak heißt es: Wohne in diesem Lande" und von Jakob lesen wir: Das Land wo du darauf liegst, will ich deinen Nachkommen geben. זבת חלב ודבש

Digitized by Google

בא יג

(ח) וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: (ט) וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי בְיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְהוָה

deinem ganzen Gebiete. (8) Und verkündigen sollst du deinem Sohne an demselbigen Tage, sprechend: „Um deß willen geschieht es, was Gott mir gethan, da ich auszog aus Mizrajim." (9) Und es sei dir zum Zeichen auf deiner Hand und zum Denkmal zwischen deinen Augen, damit die Lehre

רש"י

וּמִן הַתְּאֵנִים (מגילה ו.): אֵת הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת. שֶׁל פֶּסַח. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר לְמַעְלָה: וְהָיָה, כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ, וְגוֹ', וְלָמָּה חָזַר וְשָׁנָאָה? בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בָּהּ. בְּפַרְשָׁה רִאשׁוֹנָה נֶאֱמַר: וְהָיָה, כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם, מָה הָעֲבוֹדָה הַזֹּאת לָכֶם? בְּבֵן רָשָׁע הַכָּתוּב מְדַבֵּר שֶׁהוֹצִיא עֶצְמוֹ מִן הַכְּלָל. וְכַאן, וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ, בְּבֵן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל. וְהַכָּתוּב מְלַמְּדְךָ שֶׁתְּסַתֵּם לוֹ אַתָּה בִּדְבָרֵי אַגָּדָה הַמּוֹשְׁכִין אֶת הַלֵּב (פסחים צ"ו:)

(ח) בַּעֲבוּר זֶה. בַּעֲבוּר שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה מִצְוֹתָיו בְּגִנּוֹן: פֶּסַח מַצָּה וּמָרוֹר הַלָּלוּ: עָשָׂה ה' לִי. רָמְזוּ תְּשׁוּבָה לָבֵן רָשָׁע, לוֹמַר, עָשָׂה ה' לִי, וְלֹא לְךָ, שֶׁאִלּוּ הָיִיתָ שָׁם לֹא הָיִיתָ כְּדַאי לִינָּאֵל (מכילתא): (ט) וְהָיָה לְךָ לְאוֹת. יְצִיאַת מִצְרַיִם תִּהְיֶה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ, רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁתִּכְתּוֹב הַפָּרָשִׁיוֹת הַלָּלוּ וְתִקְשָׁרֵם בְּרֹאשׁ וּבִזְרוֹעַ: עַל יָדְךָ. שְׂמֹאל, לְפִיכָךְ, יָדָךְ מְלֵא בְּפַרְשָׁה שְׁנֵיָה לִדְרוֹשׁ בָּהּ יַד שֶׁהִיא כֵּהָה (מכילתא

Die Milch floß von den Ziegen, und Honig von Datteln und Feigen. את העבודה הזאת von dem Pesach-Opfer, es heißt ja schon oben, wenn ihr werdet kommen in das Land u. s. w. Warum wird es hier wiederholt? Dies geschah wegen einer Sache, welche sich hier ganz neu gefügt hatte denn im ersten Abschnitte heißt es: Wenn einst eure Söhne sagen werden, was bedeutet dieser Gottes-dienst für euch? welche von einem Ruchlosen ausgesagt wird, der sich von der Gemeinschaft ausschließt, hier aber heißt es: „Du sollst sagen deinem Sohne" dem nemlich, der noch nicht zu fragen verstehet, die Schrift lehrt uns hiemit, daß man ihm (dem Bösen) durch herzgewinnende Worte einleite. (8) בעבור זה Weil ich seine Gebote halte, z. B. von Pesach, von ungesäuertem Brote und diesen bittern Kräutern. עשה ה' לי hiemit ist die Antwort für den Ruchlosen (Sohnes) angedeutet, u. z. mir hat es der Ewige gethan, aber nicht dir, denn wärst du dort gewesen, du wärest gewiß nicht werth gewesen, erlöst zu werden. (9) לאות Der Auszug von Egypten sei dir zum Zeichen auf deiner Hand, und zum Denkbande zwischen deinen Augen, daß du nemlich diese Abschnitte abschreiben mögest, und sie umbinden auf den Kopf und auf den Arm. על יד Auf der linken Hand, daher steht im zweiten Abschnitte (Vers 14) aus-

Digitized by Google

מִמִּצְרָיִם׃ (י) וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה׃ פ (יא) וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וְנָתָנָהּ לָךְ׃ (יב) וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר רֶחֶם לַיהוָה וְכָל־פֶּטֶר שֶׁגֶר בְּהֵמָה

Gottes sei in deinem Munde, „daß mit starker Hand, Gott dich ausgeführt aus Mizrajim." (10) Und so beobachte dieses Gesetz zu seiner Zeit von Jahr zu Jahr. (11) Und wenn es geschehen wird, daß dich Gott bringet in das Land des Canaaniten, so wie er zugeschworen dir und deinen Vätern, und gibt es dir ein: (12) So führe alles, was den Mutterschooß öffnet, Gott zu, und was zuerst geworfen wird unter dem

רש"י

מנחות ל"ו) : (י) מימים ימימה · מִשְׁנָה לִשְׁנָה (שם ל"ו) : (יא) נשבע לך · וְהֵיכָן נִשְׁבַּע לָךְ? וַהֲבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי וְגוֹ' (מכילתא) : ונתנה לך · תְּהֵא בְּעֵינֶיךָ כְּאִילּוּ נְתָנָהּ לְךָ בּוֹ בְיוֹם וְאַל תְּהִי בְּעֵינֶיךָ כִּירוּשַׁת אָבוֹת (מכילתא) : (יב) והעברת · אֵין וְהַעֲבַרְתָּ אֶלָּא לְשׁוֹן הַפְרָשָׁה · (מכילתא) וְכֵן הוּא אוֹמֵר : וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ (במדבר כ"ז) : שגר בהמה · גָּמָל שֶׁשִּׁגְּרַתּוּ אִמּוֹ וְשִׁלְּחַתּוּ בְּלֹא עִתּוֹ · וְלִמְּדָךְ הַכָּתוּב שֶׁהוּא קָדוּשׁ בִּבְכוֹרָה · לְפָטְרוֹ אֶת הַבָּא אַחֲרָיו, וְאַף שֶׁאֵין גָּמָל קָרוּי שָׁגָר · כְּמוֹ שָׁגַר אֶלָּקִיךָ · אֲבָל זֶה לֹא בָא אֶלָּא לְלַמֵּד עַל הַגָּמָל שֶׁהֲרֵי כְּבָר כָּתַב בָּל פֶּטֶר רֶחֶם · אַף בִּכּוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה בְּמַשְׁמָע בָּא וּפֵירֵשׁ בְּמָקוֹם אַחֵר : בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנֶךָ · לָשׁוֹן אַחֵר יֵשׁ לְפָרֵשׁ : וְהַעֲבַרְתָּ כָל פֶּטֶר רֶחֶם בִּבְכוֹר אָדָם הַכָּתוּב מְדַבֵּר :

drücklich ידכה mit ה' um es zu deuten für יד-כהה die schwache, linke Hand. (10) מימים ימימה Von Jahr zu Jahr. נשבע לך Wo schwor er dies? Auch werde ich euch bringen in das Land, worüber ich aufgehoben meine Hand" u. s. w. ונתנה לך Du sollst es betrachten, als wäre es bereits dir am selben Tage übergeben und nicht als Erbbesitz von Eltern (12) והעברת Dies Wort bedeutet immer, absondern, so heißt es auch (Numer. 27, 8.) so sollt ihr übergehen lassen, seine Besitzung auf seine Töchter, שגר בהמה Eine unreife Geburt, welche die Mutter geworfen hat, die Schrift lehrt uns hier, daß er durch die Erstgeburt geheiligt ist, um die Nachkommenden davon frei zu sprechen." Auch wenn es keine unreife Geburt ist, heißt es dennoch שגר wie (Deutr. 28, 4.) שגר אלפיך" Das Geworfene deiner Rinder', dies jedoch will blos eine unreife Geburt andeuten, da es bereits ausdrücklich heißt: „Was den Mutterschooß öffnet" sollte man glauben, es wäre auch die Erstgeburten unreiner Thiere darunter verstanden? darüber folgt anderswo erklärt (Deut. 15, 19.) „Unter deinem Rindvieh und deinen Schafen" nach Andern kann man unter והעברת u. s. w.

Digitized by Google

אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַיהוָה׃ (יג) וְכָל־
פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה
וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ
תִּפְדֶּה׃ מפטיר (יד) וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ
מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו
בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית

Vieh, das du haſt, die Männlein ſollen Gott geweihet ſein. (13) Und alle Erſtlinge vom Eſel ſollſt du löſen mit einem Lamme, und wenn du es nicht löſeſt, ſo ſollſt du ihm das Genick brechen. Aber jede menſchliche Erſtgeburt unter deinen Söhnen mußt du löſen. (14) Und wenn dich dein Sohn morgen fragen wird, wie folgt: was bedeutet dieſes? ſo ſprich zu ihm; Mit ſtarker Hand hat Gott uns ausgeführt aus Mizrajim, dem Hauſe der Knechte. (15) Und es

רש"י

(יג) פטר חמור. ולא פטר שאר בהמה טמאה נזרת הכתוב היא, לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורים. ועוד שיסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים טעונים מכספם ומזהבם של מצרים: תפדה בשה. נותן שה לכהן ופטר חמור מופקר בהנאה והשה חולין ביד כהן: וערפתו. עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו. הוא הסדיר ממונו של גבוה, לפיכך יסדיר ממונו (מכילתא): וכל בכור אדם בבניך תפדה. חמש סלעים פדיונו קצוב בתורה: (יד) כי ישאלך בנך מחר. יש מחר שהוא עכשיו, ויש מחר שהוא לאחר זמן, בנון זה וכנון: ולא יאמרו בניכם מחר לבנינו. דבני נך ודבני ראובן (יהושע כ"ב): מה זאת. זה תינוק מפש, שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל מה זאת? ובמקום

Auch die Erſtgeburt des Menſchen verſtehen (13) פטר חמור Und nicht das Erſtgeborene eines andern unreinen Thieres, weil es die heil. Schrift ſo beſtimmt, u. ſ. w. Ferner, weil ſie bei ihrem Auszuge den Israeliten Beiſtand leiſteten, welche mit ihrem Golde und Silber ſchwerbeladen waren. תפדה בשה Er gibt ein Lamm dem Prieſter, dadurch kann er die Erſtgeburt eines Eſels benutzen, das Lamm bleibt auch beim Prieſter als unheilig (חולין). וערפתו. Er muß es mit einer Hacke rücklinks tödten, er machte dem Prieſter Geldverluſt, ſo ſoll er auch Verluſt haben — בבניך תפדה. nemlich durch fünf Selatim [1]) Löſegeld, welches andern Ortes näher beſtimmt folgt. (14) מחר Manchmal wird unter מחר nächſtfolgender Tag und manchmal eine längere Zeit verſtanden, wie hier, und wie das Beiſpiel (Joſua 21, 27.) Daß nicht eure Kinder künftig ſprechen zu unſern Kindern wo von den Kindern Gad und den Kindern Reubens die Rede iſt. מה זאת Das iſt ein thörichtes Kind, welches nicht gründlich zu fragen verſteht; ſondern blos einfach fragt: Was iſt dies? Andern Orts

[1]) Welches in unſerm Münzwerte 6 fl. 40 kr. beträgt hievon das göttliche Gebot, von פדיון הבן, welches am 31. Tage ſiehe Numer. 18, 16.) „מבן חדש" nach

Digitized by Google

עֲבָדִים׃ (טו) וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פַּרְעֹה לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג יְהוָה כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם וְעַד־בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיהוָה כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בָּנַי אֶפְדֶּה׃ (טז) וְהָיָה לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָה מִמִּצְרָיִם׃

ס ס ס

geschah, als Pharao sich verstockte, uns nicht zu entlassen: so erschlug Gott alles Erstgeborne im Lande Mizrajim, von der Erstgeburt des Menschen, bis zur Erstgeburt des Viehes; darum opfere ich Gott Alles, was den Mutterschooß öffnet, die Männlein, und alle Erstgebornen meiner Söhne löse ich. (16) Und so sei es dir zum Zeichen auf deiner Hand und zum Stirnband zwischen deinen Augen, daß mit starker Hand Gott uns ausgeführt aus Mizrajim.

רש"י

אַחַר הוּא אוֹמֵר׃ מָה הָעֵדוֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וגו׳ הֲרֵי זֹאת שְׁאֵלַת בֶּן חָכָם ׀ דִּבְּרָה תוֹרָה ׀ כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה בָנִים׃ תָּם ׀ רָשָׁע ׀ וּשְׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לִשְׁאוֹל ׀ וְחַשּׁוּאַל דֶּרֶךְ חָכְמָה׃ (סוכה מב:) לטוטפת ׀ תְּפִילִּין ׀ נַעֲשֶׂה שֵׁם אַרְבָּעָה בָּתִּים ׀ קְרוּיִין מַמְלָּפָת ׀ טֵט בְּכַתְפֵי שְׁתַּיִם פַּת בְּאַסְרְטֵקְי שְׁתַּיִם ׀ (סנהדרין ד׳) וּמַנְחָם חִבְּרוֹ עָם׃ וְהַסֵּף אֶל דְּרוֹם (יחזקאל כ״א) אַל תַּטִּיפוּ (מיכה ב׳) לָשׁוֹן דִּבּוּר׃ בְּמוֹ׃ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ ׀ הָאֲמוּרָה בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה ׀ שֶׁהָרוֹאֶה אוֹתָם קָשׁוּר בֵּין הָעֵינַיִם יִזְכֹּר הַנֵּס וְיִדְבָּרֵנּוּ׃

heißt es wieder: „Was bedeuten diese Zeugnisse, Gesetze, Aussprüche u. s. w. Dies ist die Frage eines klugen Kindes; d. h. hinsichtlich viererlei Kinder u. z. ein Böses, Eines das nicht zu fragen weiß, und das einfältige und klug-fragende. (15) ולטוטפת Zum Stirnbande, und weil sie aus vier Zwischenräume (בתים) bestehen, heißen sie טטפת denn sie heißt zu zwei, und סף ist in Afrika auch zwei כתפי denn sie heißt zu vergleicht es mit (Ezechel 21, 2.) הסף אל דרום Laß strömen der Rede-Fluß gegen Mittag"; אל תטיפו heißt ebenfalls sprechen, wie zum Angedenken zwischen deinen Augen" welches oben erwähnt stehet, der sie um den Augen gebunden siehet, wird sich des Wunders erinnern, und wird davon sprechen.

---

der Geburt statt finden muß; die Erstgebornen müssen auch nach Anordnung unserer Weisen (Orach Chaim Hilchos Pschim ת״ע) am Rüsttage des Pesach fasten. וערך ה׳ סלעים עיין בשו״ע י״ד סי״ח, סקוט ג״כ לרפא מבטון ר׳ מליהו מוו ילנה, ועיין חתם סופר שו״ת סימן רפ״ט. — ולפיהם לתו תיים:

Digitized by Google

(יז) וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת־הָעָם וְלֹא־
נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ
פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי אָמַר אֱלֹהִים
פֶּן־יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ
מִצְרָיְמָה: (יח) וַיַּסֵּב אֱלֹהִים | אֶת־הָעָם
דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמֻשִׁים עָלוּ

(17) Und es geschah, da Pharao das Volk entließ, da führte sie Gott nicht den Weg durch das Land der Philister, welcher nahe ist, denn Gott sprach damit das Volk es nicht bereue, so sie Krieg sehen, und umkehren nach Mizrajim. (18) Daher führte Gott das Volk herum den Weg durch die Wüste am Schilfmeer. Und gerüstet zogen hinauf die Söhne

רש"י

(יז) ויהי בשלח פרעה ולא נחם · נִהֲגָם:כְּמוֹ לָךְ נחה את העם · (שמות ל"ב) · בְּהִתְהַלְּכְךָ
תַּנְחֶה אוֹתָךְ (משלי ו׳) : כי קרוב הוא · וְנוֹחַ לָשׁוּב
בְּאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ לְמִצְרַיִם , וּמִדְרָשׁוֹ אָגָדָה יֵשׁ הַרְבֵּה :
בראותם מלחמה · כְּגוֹן מִלְחֶמֶת : וַיָּרֶד הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי
וְגוֹ׳ (במדבר י"ד) אִם הָלְכוּ דֶּרֶךְ יָשָׁר חוֹרִים , וּמַה אִם
כְּשֶׁהֵקִיסָם דֶּרֶךְ מְעוּקָּם אָמְרוּ : נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה
מִצְרַיְמָה , אִם הוֹלְכִים בְּפִשּׁוּטָהּ , עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה
(מכילתא) · פן ינחם · יַחְשְׁבוּ מַחְשָׁבָה עַל שֶׁיָּצְאוּ
וְיִתְּנוּ לֵב לָשׁוּב: (יח) ויסב · הִסִּיבָם מִן הַדֶּרֶךְ הַפְּשׁוּטָה
לְדֶרֶךְ הָעֲקוּמָה : יַם סוּף · כְּמוֹ לְיַם סוּף , וְסוּף הוּא
לָשׁוֹן אֲגַם שֶׁגְּדֵלִים בּוֹ קָנִים · כְּמוֹ וַתָּשֶׂם בַּסּוּף (שמות
ב׳) קָנֶה וְסוּף קָמְלוּ (ישעיה י"ט) : וחמושים · אֵין
חֲמוּשִׁים אֶלָּא מְזוּיָנִים · וְכֵן הוּא אוֹמֵר : וְאַתֶּם

(17) ולא נחם Da führte sie Gott nicht, wie: (Mos. 2. 32. 34). „Gehe führe das Volk" (נחה) [1] (Spr. 6. 22.) „Wenn du gehst, wird sie dich leiten" (תנחה) כי קרוב הוא Und es wäre leicht auf demselben Wege nach Mizrajim zurück zu gehen. Es gibt hierüber viele Auslegungen. בראותם מלחמה wie z. B. das Ausbrechen der Kriege von Amalek und Kenaani. (Mos. 14. 25.) u. s. w. wären sie im geebneten Wege gegangen, so wären sie leicht zurückgekehrt; denn als er sie einen ungeraden Weg umziehen ließ, sprachen sie: Wir wollen uns ein Oberhaupt setzen, und nach Mizrajim zurückkehren. (Mos. 4, 14, 4.) Um wie viel mehr (wär's geschehen), so er sie gerade geführt hätte! פן ינחם Sie könnten Bedenken tragen, weil sie hinweggezogen sind, und den Entschluß fassen, zurück zu kehren. (18) ויסב Gott ließ sie vom geraden Wege in einen Umweg ziehen. ים סוף wie: לים סוף, סוף heißt ein Ort, wo Schilfrohr wächst, wie: ותשם בסוף sie legte es in das Schilf" (Jes. 19, 7.) „Rohr und Schilf verwelken" (קנה וסוף)

[1] Die Wurzel ist hier נחה wie obige Beispiele zeigen, und das ם vertritt das Fürwort.

Digitized by Google

בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (יט) וַיִּקַּח
מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ
הִשְׁבִּיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד
יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־
עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם׃ (כ) וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת
וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר׃ (כא) וַיהוָה
הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם

Israels aus dem Lande Mizrajim. (19) Und Mosche nahm die Gebeine Josephs mit sich, denn beschworen hatte er die Söhne Israels, wie folgt: Bedenken wird Gott euch, dann sollt ihr hinaufführen meine Gebeine von hinnen mit euch. (20) Und sie zogen ab von Sukkoth und lagerten sich zu Etham am Ende der Wüste. (21) Gott aber vor ihnen hergehend, des

רש"י

תַּעְבְּרוּ חֲמֻשִׁים(יהושע א׳) . וְכֵן תִּרְגְּמוּ אונקלוס מְזֻרְזִין כְּמוֹ וַיְזָרֵק אֶת חֲנִיָּיו , וַיְזָרִז (בראשית י״ד) . דָּבָר אַחֵר חֲמוּשִׁים אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה יָצְאוּ וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים מֵתוּ בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה : (יט) השבע השביע . הִשְׁבִּיעָם שֶׁיַּשְׁבִּיעוּ לִבְנֵיהֶם . וְלָמָּה לֹא הִשְׁבִּיעַ בָּנָיו שֶׁיִּשָּׂאוּהוּ לָאָרֶץ כְּנַעַן מִיָּד , כְּמוֹ שֶׁהִשְׁבִּיעַ יַעֲקֹב ? אָמַר יוֹסֵף , אֲנִי שַׁלִּיט הָיִיתִי בְּמִצְרַיִם וְהָיָה סַפֵּק בְּיָדִי לַעֲשׂוֹת; אֲבָל בָּנַי לֹא יְנִיחוּם מִצְרִיִּים לַעֲשׂוֹת , לְכָךְ הִשְׁבִּיעָם לְכַשֶּׁיִּגָּאֲלוּ וְיַעֲלוּ מִשָּׁם שֶׁיִּשָּׂאוּהוּ (סוטה י״ג): והעליתם את עצמותי מזה אתכם . לְאֶחָיו הִשְׁבִּיעַ כֵּן , לְמָדְנוּ שֶׁאַף עַצְמוֹת כָּל הַשְּׁבָטִים הֶעֱלוּ עִמָּהֶם , שֶׁנֶּאֱמַר . אִתְּכֶם : (כ) ויסעו מסכות . בְּיוֹם הַשֵּׁנִי שֶׁהֲרֵי בָּרִאשׁוֹן בָּאוּ מֵרַעְמְסֵס לְסֻכּוֹת : (כא) לנחותם הדרך .

ריח. חמושים. heißt nichts anders als bewaffnet, ebenso heißt es: (Jos. 1. 14.) „Und ihr sollt bewaffnet herziehen" (חמושים) auch Onkelos gibt es mit: מזרזין wie er (Mos. 1. 14. 14.) וירק auch mit וזריז erklärt, nach andern versteht man einen fünften Theil darunter, denn nur der fünfte Theil zog aus, und die andern vier Theile starben in den drei Tagen der Finsterniß.

(19) השבע השביע Er beschwor sie, daß sie ihre Kinder beschwören sollen. Warum aber beschwor er seine Kinder nicht, daß sie ihn gleich nach Kanaan tragen sollen, so wie Jakob sie beschwor? Josef dachte, ich war Herrscher in Mizrajim, und konnte alles ausführen; meinen Kindern aber werden die Mizrajim nicht gestatten, (mit mir) dies vorzunehmen, daher beschwor er sie, daß sie ihn erst nach ihrer Erlösung, und nach ihrem Auszuge hinauftragen sollen, והעליתם u. s. w. Er beschwor so seine Brüder. Wir erfahren hieraus, daß man auch die Gebeine aller Stämme mitführte, denn es heißt אתכם [1]) (20) ויסעו מסכות Den zweiten Tag, denn am ersten Tage kamen sie von Raamses nach Sukkoth; (21) לנחותם הדרך Das ל

[1]) D. h. mit den eurigen.

הַיֹּ֖ום וְעַמּ֣וּד הָאֵ֑שׁ לְהָאִ֥יר לָהֶ֛ם
לָלֶ֥כֶת יוֹמָ֖ם וָלָֽיְלָה׃ (כב) לֹא־יָמִ֣ישׁ
עַמּ֤וּד הֶֽעָנָן֙ יוֹמָ֔ם וְעַמּ֥וּד הָאֵ֖שׁ לָ֑יְלָה
לִפְנֵ֥י הָעָֽם׃ פ

יד (א) וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵאמֹֽר׃
(ב) דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ וְיָשֻׁ֔בוּ וְיַחֲנ֕וּ
לִפְנֵ֥י פִֽי־הַחִירֹ֖ת בֵּ֣ין מִגְדֹּ֑ל וּבֵ֥ין הַיָּ֖ם
לִפְנֵ֣י בַ֔עַל צָפ֑וֹן נִכְחֹ֥ו תַּחֲנ֖וּ עַל־הַיָּֽם׃

Tages in einer Wolkensäule, sie den Weg zu führen, und des Nachts in einer Feuersäule, um ihnen zu leuchten, damit sie gehen Tag und Nacht. (22) Nicht wich die Wolkensäule am Tage und die Feuersäule bei Nacht vor dem Volke.

(14) (1) Und Gott redete zu Mosche, wie folgt: (2) Rede zu den Söhnen Israels, daß sie umkehren und sich lagern vor Pi-hachiroth; zwischen Migdol und zwischen

רש"י

נָקוֹד פַּתָּח שֶׁהוּא כְּמוֹ: לְהַנְחוֹתָם לְרֹאוֹתָכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָהּ (דברים א). שֶׁהוּא כְּמוֹ לְהַרְאוֹתָכֶם · אַף כַּאן לְהַנְחוֹתָם עַל יְדֵי שְׁלִיחַ · מִי הוּא הַשָּׁלִיחַ? עַמּוּד הֶעָנָן והקב"ה בְּכְבוֹדוֹ מוֹלִיכוֹ לִפְנֵיהֶם · וּמִפֹּל מָקוֹם אֶת עַמּוּד הֶעָנָן הַכְּתוּב לְהַנְחוֹתָם עַל יָדוֹ שֶׁהָיוּ עֲיֵפִים עַמּוּד הֶעָנָן הֵם הוֹלְכִים · עַמּוּד הֶעָנָן אֵינוֹ לְאוֹרָה אֶלָּא לְהוֹרוֹתָם הַדֶּרֶךְ: (כב) לֹא יָמִישׁ · הקב"ה אֶת עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לָיְלָה · מַגִּיד שֶׁעַמּוּד הֶעָנָן מַשְׁלִים לַעַמּוּד הָאֵשׁ, וְעַמּוּד הָאֵשׁ מַשְׁלִים לַעַמּוּד הֶעָנָן (שבת כ"ג) · שֶׁעַד שֶׁלֹּא יִשְׁקַע זֶה, עוֹלֶה זֶה:

יד (ב) וישובו · לַאֲחוֹרֵיהֶם לְצַד מִצְרַיִם: הֵיוּ מַקְרִבִין בְּכָל יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת פַּרְעֹה, שֶׁיֹּאמַר תּוֹעִים הֵם בַּדֶּרֶךְ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי

hier ist mit Pattach punktirt und bedeutet so viel als להנחותם; ebenso: להראותכם wie לראותכם; so bedeutet auch לנחותם sie durch einen Boten schicken zu lassen; und wer war dieser Bote? Die Wolkensäule, und Gott selbst in seiner Glorie führte sie vor ihnen her. Gott bestellte deshalb die Wolkensäule, um sie durch ihren Schutz führen zu lassen, da sie (wunderbarer Weise auch des Tages) von ihr geleitet wurden. Sie diente also nicht zur Beleuchtung, sondern ihnen nur den Weg zu zeigen. (22) לא ימיש Gött ließ nicht weichen [1]). Die Wolkensäule des Tags, und die Feuersäule des Nachts, andeutend daß die Wolkensäule diente zur Ergänzung für die Feuersäule, und die Feuersäule zur Ergänzung für die Wolkensäule, denn bevor die eine niedergieng, kam die andere hervor.

(14) (2) וישובו Rückwärts zu Mizrajim; sie näherten sich den ganzen dritten Tag um den Pharao irre zu führen, auf daß er sagen soll: „Sie sind verirrt auf dem Wege" wie es heißt. Und Pharaoh wird spre-

[1]) Hier ist ימיש übergehend (הפעיל) und bezieht sich auf die Göttlichkeit, da es im Bezug auf die Wolkensäule ימוש heißen müßte; eine Ausnahme

Digitized by Google

(ג) וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים
הֵם בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר׃
(ד) וְחִזַּקְתִּי אֶת־לֵב־פַּרְעֹה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם
וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וְיֵדְעוּ

dem Meere, vor Baal-Zephon; ihm gegenüber sollt ihr euch lagern am Meere. (3) Dann wird Pharao sprechen von den Söhnen Israels: Verirrt sind sie im Lande, es schließt die Wüste sie ein. (4) Und ermuthigen werde ich das Herz Pharao's, daß er ihnen nachjage, und so werde ich verherrlicht werden an Pharao und an seinem ganzen Heere, und wissen werden die Mizraiten,

רשי׳

chen von den Kindern Israels, u. s. w. פי החירות Das ist פיתום, jetzt heißt es פי החירות, weil sie daselbst frei wurden, diese bilden zwei hohe Felsen, das Thal welches inzwischen liegt, heißt פי הסלעים (Felsenmündung). בעל צפון Dieser blieb von allen Götzen Mizrajims übrig, um sie irre zu führen, damit sie sagen sollen: Welche Gewalt doch ihre gefürchteten Götter besitzen, hierüber erklärt (Job 12. 23.) „Er hebt Völker und stürzt sie wieder" (3) ואמר פרעה So er hören wird, daß sie rückwärts gingen. מבני ישראל von den Söhnen Israels, ebenso: ה׳ ילחם לכם „Für euch streiten" (Mos. 1. 20. 13.) אמרי לי׳ sage von mir. נבכים הם Sie sind eingesperrt und eingeengt, wie: (Job. 38, 16.) „Des Meeres Klüften"; מעק הכלא u. m. dgl. נבכי ים heißt demnach, sie sind eingesperrt in der Wüste, ohne den Ausweg zu wissen, oder wohin sie gehen sollen. (4) ואכבדה בפרעה Wenn Gott an Frevler Rache übt, wird sein Name verherrlicht und geehrt; so heißt es auch: (Ezech. 38. 22.) „Ich werde mit ihm ins Gericht gehen; und gleich darauf heißt es: Ich werde mich zeigen in meiner Größe, in meiner Herrlichkeit, und erkannt werden,

ישראל וגו׳: לפני פי החירות. הוא פיתום (מכילתא)
וְעַכְשָׁיו נִקְרָא: פִּי הַחֵירוּת, עַל שֵׁם שֶׁנַּעֲשׂוּ שָׁם בְּנֵי
חוֹרִין, וְהֵם שְׁנֵי סְלָעִים גְּבוֹהִים וְקִיפִּים, וְהַנִּיא
שֶׁבֵּינֵיהֶם קְרוּי פִּי הַסְּלָעִים: לפני בעל צפון: הוּא
נִשְׁאַר מִכָּל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם כְּדֵי לְהַטְעוֹתָן, שֶׁיֹּאמְרוּ קָשָׁה
יִרְאָתָן. (מכילתא) וְעָלָיו מַיְרֵשׁ אִיּוֹב (י״ב): מַשְׁגִּיא
לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם: (ג) ואמר פרעה: בְּשֶׁיִּשְׁמַע שָׁהֵם
שָׁבִים לַאֲחוֹרֵיהֶם: לבני ישראל. עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן
ה׳ יִלָּחֵם לָכֶם, עֲלֵיכֶם; אִמְרִי לִי אָחִי הוּא (בראשית
כ) אִמְרִי עָלַי: נבוכים הם. בְּלוּאִים וּמְשׁוּקָעִים ובלע״ז
שיריי״ר Serrer, (מיינספערכען, מיינסוימען), כְּמוֹ
נִבְכֵי יָם, (איוב ל״ח) עֶמֶק הַבָּכָא (תהלים פ״ד); מִבְּכִי
נְהָרוֹת (איוב כ״ח). נְבוּכִים הֵם בְּלוּאִים הֵם בַּמִּדְבָּר
שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין לָצֵאת מִמֶּנּוּ וּלְהֵיכָן יֵלְכוּ: (ד) ואכבדה.
בפרעה. כְּשֶׁהַקָּבָ״ה מִתְנַקֵּם בָּרְשָׁעִים שְׁמוֹ מִתְגַּדֵּל
וּמִתְכַּבֵּד. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ וגו׳, וְאַחַר בָּךְ

finden wir in לא ימיש מתוך האוהל (Mos. 2. 33. 11.) Welche unübergehend zurückführend gebraucht wird. u. m. dgl.

Digitized by Google

מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן׃ (ה) וַיֻּגַּד
לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיֵּהָפֵךְ לְבַב
פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַדּוּ־
זֹאת עָשִׂינוּ כִּי־שִׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל

daß ich Gott bin. Und sie thaten also. (5) Als berichtet wurde dem König von Mizrajim, daß das Volk entflohen, da verwandelte sich das Herz Pharao's und seiner Knechte gegen das Volk und sie sprachen: Was haben wir da gethan, daß

רש"י

נוֹדָע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים (תהלים ע"ו) וְאוֹמֵר נוֹדַע ה׳ מִשְׁפָּט עָשָׂה, (שם ט.): בסרעה ובכל חילו. הוּא הַתְחִיל בַּעֲבֵירָה וּמֶמֶנּוּ הַתְחָלָה הַפּוּרְעָנוּת. (מכילתא): ויעשו כן. לְהַגִּיד שִׁבְחָן, שֶׁשָּׁמְעוּ לְקוֹל מֹשֶׁה, וְלֹא אָמְרוּ, הֵאֵיךְ נִתְקָרֵב אֶל רוֹדְפֵנוּ, אֶנוּ צְרִיכִים לְבָרוֹחַ אֶלָּא אָמְרוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא דִּבְרֵי בֶּן עַמְרָם. (מכילתא): (ה) וינד למלך מצרים. אֵיקְטוּרִין שֶׁלַח עִמָּהֶם וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לִשְׁלִשֶׁת יָמִים שֶׁקִּבְּעוּ לַיְלֵךְ וְלָשׁוּב וְרָאוּ שֶׁאֵינָן חוֹזְרִין לְמִצְרַיִם, בָּאוּ וְהִגִּידוּ לְפַרְעֹה בַּיּוֹם הָרְבִיעִי. (מכילתא). בַּחֲמִישִׁי וּבַשִּׁשִּׁי רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם. לֵיל שְׁבִיעִי יָרְדוּ לַיָּם. (פ"ק דסוטה) בְּשַׁחֲרִית אָמְרוּ שִׁירָה וְהוּא יוֹם שְׁבִיעִי שֶׁל פֶּסַח. לְכָךְ אָנוּ קוֹרִין הַשִּׁירָה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: ויהפך. נֶהֱפַךְ מַמָּה שֶׁהָיָה, שֶׁהָרֵי אָמַר לָהֶם: קוּמוּ צְאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי, וְנֶחֱפַךְ לֵב עֲבָדָיו; שֶׁהָרֵי לְשֶׁעָבַר הָיוּ אוֹמְרִים לוֹ, עַד מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ, וְעַכְשָׁיו נֶהֶפְכוּ לִרְדוֹף אַחֲרֵיהֶם, בִּשְׁבִיל מָמוֹנָם שֶׁהִשְׁאִילוּם:

u. s. w. Und es heißt: (Ps. 76. 4.) „Dort zerbrach'er den blitzenden „Bogen" und es heißt (das. W. 2.) Kund gibt sich Gott in Jehudah, wie eben (das. 9. 17.) „Kund geworden ist Gott; er hat Gericht gehalten" בסרעה ובכל חילו Er sündigte zuerst; so fing auch die Strafe bei ihm an. ויעשו כן Dies will ihr Lob verkünden, daß sie nemlich Mosche folgten, und sagten nicht, wie sollen wir uns unsern Feinden nähern, wir müssen doch fliehen, sondern sie sagten, wir haben die Worte des Sohnes Amram's zu befolgen (5) וינד למלך מצרים Er schickte eine Feldwache mit Ihnen, und als die drei Tage vorüber waren, die er ihnen von der Reise zurückzukehren bestimmte, und als sie sahen, daß sie (die Israeliten) nicht zurückkehrten, kamen sie und berichteten es am vierten Tage dem Pharao, den fünften und sechsten, setzten sie ihnen nach, in der siebenten Nacht, sanken sie ins Meer, am Morgen darauf sangen sie (die Isr.) das Loblied, und das ist der siebente Tag von Pesach, deshalb verlesen wir auch die Loblieder am siebenten Tag von Pesach. — ויהפך Er umwandelte den Entschluß, den er faßte, denn er sagte ja: Macht euch auf, ziehet heraus aus meinem Volke; auch das Herz seiner Diener verwandelte sich, denn früher sagten sie: Wie lange noch werden diese uns zum Falle sein? Und jetzt wurden sie andern Sinnes, ihnen nach zu setzen um des Geldes, das sie ihnen geborgt.

Digitized by Google

מֵעָבְדֵנוּ׃ (ו) וַיֶּאְסֹר אֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־
עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ׃ (ז) וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת
רֶכֶב בָּחוּר וְכֹל רֶכֶב מִצְרָיִם וְשָׁלִשִׁם
עַל־כֻּלּוֹ׃ (ח) וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה
מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה׃ שני

wir Israel entlassen, uns nicht mehr zu dienen? (6) Und er spannte seinen Wagen an, und sein Volk nahm er mit sich. (7) Und er nahm sechshundert auserlesene Wagen und alle Wagen Mizrajim's, und alle Wagenkämpfer auf einem jeglichen. (8) Und Gott ermuthigte das Herz Pharao's, des Königs von Mizrajim, und er jagte nach den Söhnen Israels.

רש"י

מעבדנו ׳ מֵעָבוֹד אוֹתָנוּ׃ (ו) ויאסור את רכבו • הוּא בְּעַצְמוֹ (מכילתא)׃ ואת עמו לקח עמו • מִשָּׁם דְּבָרִים • לָקְינוּ, וְנִטְלוּ מָמוֹנֵנוּ וְשַׁלַּחְנוּם; בּוֹאוּ עִמִּי; וַאֲנִי לֹא אֶתְנַהֵג עִמָּכֶם כְּשֹׁאר מְלָכִים • דֶּרֶךְ שֹׁאַר מְלָכִים עֲבָדָיו קוֹדְמִין לוֹ בְּמִלְחָמָה, וַאֲנִי אֶקְדִּים לִפְנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר׃ וּפַרְעֹה הִקְרִיב, הִקְרִיב עַצְמוֹ, וּמִהַר לִפְנֵי חֵילוֹתָיו • דֶּרֶךְ שֹׁאַר מְלָכִים לִישׁוֹל בִּיזָה בָּרִאשׁ כְּמוֹ שֶׁיִּבְחַר, אֲנִי אֲשֶׁוֶה עִמָּכֶם בְּחֶלֶק, שֶׁנֶּאֱמַר׃ אֲחַלֵּק שָׁלָל׃ (יז) בחור • נִבְחָרִים, בָּחוּר לָשׁוֹן יָחִיד, כָּל רֶכֶב וְרֶכֶב שֶׁבְּמֶנִּין זֶה הָיָה בָּחוּר׃ וכל רכב מצרים • וְנִמְצְאוּ עִמָּהֶם כָּל שֹׁאַר הָרֶכֶב; וּמֵהֵיכָן הָיוּ הַבְּהֵמוֹת הַלָּלוּ? אִם תֹּאמַר מִשֶּׁל מִצְרַיִם? הֲרֵי נֶאֱמַר • וַיָּמָת כָּל מִקְנֵה מִצְרַיִם; וְאִם מִשֶּׁל יִשְׂרָאֵל? וְהֹלֹא נֶאֱמַר, וְגַם מִקְנֵנוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ, מִשֶּׁל מִי הָיוּ? מַהֲיָרֵא אֶת דְּבַר ה׳; מִכַּאן הָיָה רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּשֵׁר שֶׁבְּמִצְרִים הָרוֹג טוֹב שֶׁבְּנָחָשִׁים רְצוֹץ אֶת מוֹחוֹ (מכילתא)׃ ושלישים על כלו • שָׁרֵי צְבָאוֹת, פַּתְרוֹנוֹ • ויחזק ה׳ את לב פרעה • שֶׁהָיָה

מעבדנו Um uns zu dienen ויאסור את רכבו (6) Er zog sie mit schönen Worten an: Wir wurden gestraft, und sie nahmen noch unser Geld mit und wir haben sie ziehen lassen, kommt mit mir, und ich will mich gegen euch nicht wie andere Könige benehmen, die Sitte bei andern Königen ist, seine Diener im Kriege voran gehen zu lassen, ich aber, will euch vorangehen, wie es heißt „Und Pharao näherte sich" Und zog seinen Kriegsschaaren voran, der Brauch bei Königen ist, den Antheil an der Beute zuerst zu nehmen, so wie es ihnen gefällt; ich will gleichen Theil mit euch nehmen, denn es heißt ja „Ich will Beute theilen' (7) בחורי Ausgesuchte, hier steht es in der Einzahl, weil jeder Wagen für sich ausgewählt war. וכל רכב מצרים Mit ihnen auch allerlei Reitwagen; woher aber kamen diese Thiere? Etwa von den Egyptern? Es heißt ja doch: „Und es starb aus alles Vieh der Mizrajim?" oder etwa von den Israeliten? heißt es ja: „Auch unser eigenes Vieh muß mit gehen. Woher waren diese doch? Von diejenigen „Welche Gott fürchteten" ושלישים על כלו Obersten des Heeres wie es Onkelos übersetzt. (8) ויחזק ה׳ את לב פרעה Er war noch unentschlossen,

Digitized by Google

(ט) וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיַּשִּׂיגוּ אוֹתָם חֹנִים עַל־הַיָּם כָּל־סוּס רֶכֶב פַּרְעֹה וּפָרָשָׁיו וְחֵילוֹ עַל־פִּי הַחִירֹת לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן׃ (י) וּפַרְעֹה הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־ יִשְׂרָאֵל אֶת־עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירְאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־ יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה׃ (יא) וַיֹּאמְרוּ אֶל־ מֹשֶׁה הֲמִבְּלִי אֵין־קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לָמוּת בַּמִּדְבָּר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ לְהוֹצִיאֵנוּ מִמִּצְרָיִם׃ (יב) הֲלֹא־זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְמִצְרַיִם

Doch die Söhne Israels zogen aus mit hochgehobener Hand. (9) Und die Mizraiten jagten ihnen nach und erreichten sie lagernd am Meere, alle Wagenrosse Pharao's und seine Reiter und sein Heer, bei Pihachiroth, vor Baal-Zephon. (10) Pharao selbst kam näher. Und die Söhne Israels erhuben ihre Augen, und siehe! die Mizraiten ziehen hinter ihnen her. Da fürchteten sie sich sehr und die Söhne Israels schrien zu Gott. (11) Und sie sprachen zu Mosche: Sind etwa keine Gräber in Mizrajim, daß du uns wegführen mußtest, in der Wüste zu sterben? Was hast du uns da gethan, uns aus Mizrajim zu führen? (12) Ist dieses nicht dasselbe Wort, daß wir in Mizrajim

רש"י

תּוֹלֶה, אִם לְרָדוֹף אִם לְאַו, וְחִזֵּק אֶת לִבּוֹ לִרְדוֹף, בִּיד רמה, בְּגְבוּרָה גְּבוֹהָה וּמְפוֹרְסֶמֶת. (מכילתא). (י) ופרעה הקריב, הֵיכָן לוֹ לְכָתוּב, וּפַרְעֹה קָרֵב, מַהוּ הִקְרִיב? הִקְרִיב עַצְמוֹ וְנִתְאַמֵּץ לָקְדֹּם לִפְנֵיהֶם כְּמוֹ שֶׁהִתְנָה עִמָּהֶם, נוֹסֵעַ אחריהם, בְּלֵב אֶחָד, כְּאִישׁ אֶחָד, דָּבָר אַחַר, וְהִנֵּה מִצְרַיִם נוֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם, רָאוּ שַׂר שֶׁל מִצְרַיִם נוֹסֵעַ לְמַן הַשָּׁמַיִם לַעְזוֹר לְמִצְרַיִם, תַּנְחוּמָא, ויצעקו, תָּפְשׂוּ אוּמָנוּת אֲבוֹתָם. (מכילתא). בְּאַבְרָהָם הוּא אוֹמֵר, אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם, (בראשית י"ג). בְּיִצְחָק, לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה (שם כ"ד). בְּיַעֲקֹב וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם, (שם כ"ח): (יא) המבלי אין קברים, וְכִי מַחְסַת חֲסָרוֹן קְבָרִים, שֶׁאֵין קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לִיקְבֹּר שָׁם, לְקָחְתָּנוּ מִשָּׁם, (יב) אשר דברנו אליך

ob er ihnen nachsetzen soll oder nicht, so verhärtete Gott sein Herz, damit er sie verfolge. ביד רמה Mit gehobener Stärke und Freihaltung. (10) ופרעה הקריב Es soll hier קרב heißen, warum heißt es הקריב? Anzudeuten, daß er sich selbst näherte und anstrengte, ihnen voran zu ziehen wie er mit ihnen übereinkam. נוסע אחריהם Einmüthig, wie ein Mann, ויצעקו Sie nahmen zum Gebete ihrer Vorahnen Zuflucht. Bei Abraham heißt es: (Mos. 1. 19. 27.) „An den Ort woselbst er gestanden, vor dem Ewigen"; bei Jizchak. (23. 63) Er zog aus zu beten aufs Feld und bei Jakob: (28. 11.) Er betete auf einem Orte (11) המבלי אין קברים. Mußtest du etwa aus Mangel an Gräber in Mizrajim, uns von dort wegführen? (12) אשר דברנו Wo sprachen sie es? (Oben 5. 21.) „Der

Digitized by Google

לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ וְנַעַבְדָה אֶת־מִצְרָיִם
כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת־מִצְרַיִם מִמֻּתֵנוּ
בַּמִּדְבָּר׃ (יג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם
אַל־תִּירָאוּ הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת
יְהוָה אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר
רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִפוּ
לִרְאֹתָם עוֹד עַד־עוֹלָם׃ (יד) יְהוָה יִלָּחֶם
לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִשׁוּן׃ ס שלישי
(טו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מַה־תִּצְעַק

zu dir redeten, sprechend: „Laß ab von uns! und wir wollen dienen den Mizraiten; denn besser für uns ist den Mizraiten dienen, als sterben in der Wüste!" (13) Da sprach Mosche zu dem Volke: Fürchtet euch nicht! Stellt euch her und schauet die Hülfe Gottes, die er euch heute bereiten wird, denn die Mizraiten, die ihr heute sehet, werdet ihr nie mehr wieder sehen in Ewigkeit. (14) Gott wird für euch streiten; ihr aber sollt ruhig bleiben. (15) Und Gott sprach zu Mosche: Was schreiest du zu mir? Rede

רש״י

בָּמִצְרַיִם. וְהֵיכָן דִּבְּרוּ? יֵרָא ה׳ עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפּוֹט (מכילתא) • מִמֻּתֵנוּ • מַאֲשֶׁר נָמוּת • וְאִם הָיָה נָקוֹד מָלֵא וּפוּם הֲיָה נָבַאר • מִמִּיתָתֵנוּ. עַכְשָׁיו שָׁנָקוּד בְּשׁוּרֶק, נָבַאר • מַאֲשֶׁר נָמוּת • וְכֵן • מִי יִתֵּן מוֹתֵנוּ; שָׁנָמוּת, וְכֵן • מִי יִתֵּן מוֹתִי דְּאַבְשָׁלוֹם. (שמואל ב, י״ט) שָׁאָמוּת. כְּמוֹ לְיוֹם קוֹמִי לָעַד (צפניה ג) עַד בּוֹאִי בְשָׁלוֹם (מלכים א, כ״ב) שָׁאָקוּם • שָׁאָשׁוּב. (יג) כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת מצרים וגו׳ • מַה שְׁרְאִיתֶם אוֹתָם אֵינוֹ אֶלָּא הַיּוֹם • הַיּוֹם הוּא שֶׁרְאִיתֶם אוֹתָם וְלֹא תוֹסִיפוּ עוֹד • (יד) ילחם לכם • תִּשְׁבְּילֻכֶם. וְכֵן • כִּי ה׳ נִלְחָם לָהֶם • וְכֵן אִם לְאֵל תְּרִיבוּן (איוב י״ג) • וְכֵן • וַאֲשֶׁר דִּבֶּר לִי • (בראשית כ״ד) • וְכֵן • הַאַתָּם תְּרִיבוּן לַבַּעַל • (שופטים ו׳). (טו) מה תצעק אלי • לְמַדְנוּ • שֶׁהָיָה מֹשֶׁה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל • אָמַר לוֹ הקב״ה; לֹא עֵת עַתָּה לְהַאֲרִיךְ

Ewige sehe auf euch und richte. ממותינו Als daß wir umkommen. Wäre dieses Wort mit חולם punktirt, so müßte es wie מיתיתנו (unser Tod.) zu verstehen sein, da es aber mit שורוק punktirt steht, so bedeutet es: als daß wir umkommen sollen. Ebenso: (16. 3.) wären wir doch lieber gestorben' in der Mehrzahl; ebenso (Sam. 2. 19. 1.) „O, daß ich an deiner Statt gestorben wäre, in der Einzahl u. dgl. (13) אשר ראיתם u. s. w. Daß ihr sie gesehen habet, dies war nur heute, heute blos habt ihr sie gesehen und nicht ferner. (14) ילחם לכם Eueretwegen: ebenso: „Denn der Herr streitet für sie." Ferner (Job. 13. 8.) Für Gott wollt ihr streiten? u. s. w. (15) מה תצעק אלי Hieraus entnehmen wir, daß Mosche zu Gott gebeten habe. Wodann Gott zu ihm sprach: Es ist jetzt nicht Zeit lange zu beten, wo Israel der Gefahr ausgesetzt ist. Nach Andern bedeutet מה תצעק אלי.

Digitized by Google

אֵלַי דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ׃ (טז) וְאַתָּה הָרֵם אֶת־מַטְּךָ וּנְטֵה אֶת־
יָדְךָ עַל־הַיָּם וּבְקָעֵהוּ וְיָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה׃ (יז) וַאֲנִי הִנְנִי
מְחַזֵּק אֶת־לֵב מִצְרַיִם וְיָבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם
וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ בְּרִכְבּוֹ
וּבְפָרָשָׁיו׃ (יח) וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי
יְהוָה בְּהִכָּבְדִי בְּפַרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו׃
(יט) וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ לִפְנֵי
מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּסַּע

zu den Söhnen Israels, daß sie weiter ziehen. (16) Du aber hebe auf deinen Stab und neige hin deine Hand gegen das Meer und zertheile es, so werden die Söhne Israels mitten durchs Meer gehen, auf dem Trockenen. (17) Ich aber, ich ermuthige das Herz der Mizraiten, daß sie ihnen nachkommen. Und so werde ich verherrlicht werden an Pharao und seinem ganzen Heere, an seinem Wagenzug und seinen Reitern. (18) Und wissen sollen die Mizraiten, daß ich Gott bin, so ich verherrlicht werde an Pharao, an seinem Wagenzug und seinen Reitern. (19) Da wich der Engel des Herrn, der da einher ging vor dem Lager Israels, und wan-

רש״י

בְּתַחְלָה, שֶׁיִּשְׂרָאֵל נְתוּנִין בְּצָרָה. מַה תִּצְעַק אֵלַי? הַדָּבָר תָּלוּי עָלַי, וְלֹא עָלֶיךָ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן: עַל בָּנַי וְעַל פֹּעַל יָדַי תְּצַוּנִי (ישעיה מ״ה): דבר אל בני ישראל ויסעו. אֵין לָהֶם אֶלָּא לִיסַּע, שֶׁאֵין הַיָּם עוֹמֵד בִּפְנֵיהֶם, כְּדְאִי זְכוּת אֲבוֹתֵיהֶם וְהֶם וְהָאֱמוּנָה שֶׁהֶאֱמִינוּ בִּי וְיָצְאוּ לִקְרַע לָהֶם הַיָּם (מכילתא): (יז) וילך מאחריהם. לְהַבְדִּיל בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וְלִקַּבֵּל חִצִּים וּבְלִיסְטְרָאוֹת שֶׁל מִצְרַיִם. בְּכָל מָקוֹם הוּא אוֹמֵר, מַלְאַךְ ה׳ וְכָאן מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וְאֵין אֱלֹהִים בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא דַּיָּן; מְלַמֵּד, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל נְתוּנִין בַּדִּין בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אִם לְהִנָּצֵל אִם לְהֵאָבֵד עִם מִצְרַיִם: ויסע עמוד הענן. בְּשֶׁחֲשַׁכָה, וְהִשְׁלִים עַמּוּד הֶעָנָן אֶת הַמַּחֲנֶה לַעֲמוֹד הָאֵשׁ, לֹא

Mir liegt dieses ob und nicht dir, wie es anderswo heißt (Jes. 45. 11.) „Wegen meiner Kinder, und des Werkes meiner Hände entbietet ihr mich" ויסעו sie haben nunmehr nur fortzuziehen, und das Meer soll ihnen nicht im Wege stehen, denn die Gerechtigkeit ihrer Väter sowol, als auch der Glaube, den sie am Tage legten, sind's, die ihnen voranziehen, und ihretwegen soll das Meer sich spalten. (19) וילך מאחריהם Um das egyptische Lager von dem israelitischen abzusondern und die Schützen- und Belagerungsmaschienen Egyptens wegzunehmen. Ueberall heißt es: מלאך ה׳ und hier אלהים, מלאך האלהים heißt bekanntlich überall: Richter, woraus wir entnehmen, daß man über Israel zur selben Stunde Gericht abhielte, ob gerettet zu werden oder mit den Egyptern zu Grunde zu gehen. ויסע עמוד הענן Als es.

Digitized by Google

עַמּוּד הֶעָנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֹד מֵאַחֲרֵיהֶם׃
(כ) וַיָּבֹא בֵּין ׀ מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה
יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת־
הַלָּיְלָה וְלֹא־קָרַב זֶה אֶל־זֶה כָּל־הַלָּיְלָה׃
(כא) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיּוֹלֶךְ
יְהוָה וְאֶת־הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה כָּל־
הַלַּיְלָה וַיָּשֶׂם אֶת־הַיָּם לֶחָרָבָה וַיִּבָּקְעוּ

delte hinter ihnen: es wich die Wolkensäule von ihrem Angesichte und verweilte hinter ihnen. (20) Und kam zwischen das Lager Mizrajims und zwischen das Lager Israels; da war die Wolke und die Finsterniß, und da erleuchtete es die Nacht. Und keines näherte sich dem andern, die ganze Nacht. (21) Da neigte Mosche seine Hand hin über das Meer, und Gott trieb zurück das Meer durch einen heftigen Ostwind die ganze Nacht, und

רש״י

נִסְתַּלֵּק הֶעָנָן, כְּמוֹ שֶׁהָיָה רָגִיל לְהִסְתַּלֵּק עַרְבִית לָנָמְרִי, אֶלָּא נָסַע וְהָלַךְ לוֹ מֵאַחֲרֵיהֶם לְהַחְשִׁיךְ לְמִצְרַיִם׃
(כ) ויבא בין מחנה מצרים. מָשָׁל לְמֶהֱלַךְ בְּדֶרֶךְ, וּבְנוֹ מְהַלֵּךְ לְפָנָיו. בָּא לִסְטִים לִשְׁבּוֹתוֹ, נָטְלוּ מִלְּפָנָיו וְנָתְנוּ, לְאַחֲרָיו. בָּא זְאֵב מֵאֲחָרָיו נָתְנוּ לְפָנָיו. בָּא לִסְטִים לְפָנָיו, וּזְאֵבִים מֵאֲחָרָיו נָתְנוּ עַל זְרוֹעוֹ וְנִלְחָם בָּהֶם. בַּךְ: (הושע י״א) אָנֹכִי תִּרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם קָחָם עַל זְרוֹעֹתָיו: ויהי הענן והחשך. לְמִצְרַיִם: ויאר. עַמּוּד הָאֵשׁ אֶת הַלָּיְלָה. וְהַחֹשֶׁךְ שֶׁל עֲרָפֶל לְצַד מִצְרַיִם: וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה. מַהֲגָה אֶל מַהֲגָה (מכילתא):
(כא) ברוח קדים עזה. בְּרוּחַ קָדִים שָׁהִיא עַזָּה שֶׁבְּרוּחוֹת הוּא הָרוּחַ, שֶׁהַקָּבָ״ה נִפְרַע בָּהּ מִן הָרְשָׁעִים. (מכילתא) שֶׁנֶּאֱמַר בְּרוּחַ קָדִים אֲפִיצֵם. (ירמיה י״ח); יָבֹא קָדִים רוּחַ ה׳; (הושע י״ג) רוּחַ הַקָּדִים שֹׁבֵרְךָ בְּלֵב יַמִּים (יחזקאל כ״ז); הָנָה רוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים (ישעיה

finster wurde, und die Wolkensäule ersetzte im Lager die Stelle der Feuersäule, da begab sich die Wolke nicht weg, wie sie es des Abends vollends zu thun pflegte, sondern sie zog weg und ging rückwärts, um den Egyptern finster zu machen. (20) ויבא בן מחנה מצרים Dies ist zu vergleichen zu einem Reisenden, dessen Sohn ihm voraus geht, es kamen aber Räuber um den Sohn gefangen zu nehmen, so läßt er ihn anstatt vorwärts, rückwärts treten; kömmt ein Wolf rückwärts, so läßt er ihn vorwärts gehen, kommen aber Räuber und Wölfe rückwärts, da nimmt er den Sohn auf die Arme und streitet mit ihnen, so heißt es (Hoschea 11. 13.) Ich gängelte Ephrajim, fest haltend an den Armen, ויהי הענן והחשך. Für die Mizrajim. ויאר Die Feuersäule erleuchtete die Nacht für Israel, und zog ihnen wie gewöhnlich die ganze Nacht voran, und dichte Finsterniß lag auf der Seite der Mizrajim. ולא קרב זה אל זה nemlich ein Lager dem andern. (21) ברוח קדים עזה Durch einen Ostwind, der unter den Winden der stärkste ist, durch diesen Wind strafte Gott die Frevler, denn es heißt:

Digitized by Google

הַמָּיִם׃ (כב) וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם׃ (כג) וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כָּל סוּס פַּרְעֹה רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם׃ (כד) וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף יְהוָה אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן וַיָּהָם אֶת־מַחֲנֵה מִצְרָיִם׃

er machte das Meer zu trocknem Boden, und die Waſſer wurden zertheilt. (22) Und die Söhne Israels gingen mitten durchs Meer auf dem Trocknen, und das Waſſer war ihnen eine Mauer zu ihrer Rechten und zu ihrer Linken. (23) Und die Mizraiten verfolgten nnd kamen ihnen nach, alle Roſſe Pharao's, ſein Wagenzug und ſeine Reiter, in die Mitte des Meeres. (24) Als es um die Morgenwache war, da ſchauete Gott auf das Lager der Mizraiten, in der Feuer- und Wolkenſäule, und verwirrte das Lager der Mizraiten.

רש"י

כ"ז): ויבקעו המים. בָּל מַיִם שֶׁבָּעוֹלָם (מכילתא א,): (כג) כל סוס פרעה. וְכִי סוּס אֶחָד הָיָה? מַגִּיד שֶׁאֵין בְּלֹם חֲשׁוּבִין לִפְנֵי הַמָּקוֹם אֶלָּא בְּסוּס אֶחָד: (כד) באשמורת הבקר. שְׁלִשִׁית חֶלְקֵי הַלַּיְלָה קְרוּיִין אַשְׁמוּרָה. (ברכות ב׳) וְאוֹתָהּ שֶׁלְּפָנֵי הַבֹּקֶר קוֹרֵא אַשְׁמוּרַת הַבֹּקֶר. וְאוֹמֵר אֲנִי. לְפִי שֶׁהַלַּיְלָה חָלוּק לְמִשְׁמָרוֹת שִׁיר שֶׁל מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, בַּת אַחַר בַּת לָנוּ. חֲלָקִים, לָכֵן קְרוּי אַשְׁמוּרַת, וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אֻנְקְלוּס: מַטְרַת: וישקף. וַיַּבֵּט; פָּנָה אֲלֵיהֶם לְהַשְׁחִיתָם. וְתַרְגּוּמוֹ: וְאִסְתְּבִי, אַף הוּא לָשׁוֹן הַבָּטָה; כְּמוֹ: שְׁדֵה צוֹפִים (במדבר כ״ג) חֶקֶל סָכוּתָא: בעמוד אש וענן. עַמּוּד עָנָן יוֹרֵד וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ כְּטִיט וְעַמּוּד אֵשׁ מְרִתִּיחוֹ וְשַׁלְהֶבֶת סוּסֵיהֶם מִשְׁתַּמְטוֹת (מכילתא): ויהם. לָשׁוֹן מְהוּמָה. אשדורד״ישון בלע״ז:

(Jerem. 18. 17.) Durch einen Oſtwind will ich ſie zerſtreuen. „Es kommt ein Oſtwind der Wind Gottes (Hoſchea 13, 15) כל סוס פרעה Warum heißt es hier סוס in der Einzahl? Anzudeuten, daß alle Roſſe Pharaos vor der Allmacht nur wie ein einziges betrachtet waren. באשמורת הבקר (24) Drei Abtheilungen der Nacht heißen אשמורה diejenige welche dem Morgen zu geht, heißt אשמורת הבקר (Die Morgenwache); ich meine aber, weil die Nacht in Abtheilungen getheilt iſt, wo die Engel Loblieder anſtimmen, welche nach der beſtimmten Ordnung (ebenfalls) in drei Theile erfolgen müſſen, deshalb heißt es „אשמורה" Wache, welches auch Onkelos mit „ממרת" überſetzt. וישקף Er ſchaute, er wendete ſich nemlich zu ihnen, um ſie zu vernichten, Onkelos gibt es mit וְאִסְתְּבִי welches auch ein Schauen bedeutet, ſo wie er שדה צופים (Moſ. 23 14.) auch mit „חקל סכותא" (Feld der Seher) überſetzt. בעמוד אש וענן Die Wolkenſäule ließ ſich herab, und machte den Boden ſtolperig, die Feuerſäule dagegen machte ihn heiß, wodurch die Klauen der Pferde herunter

Digitized by Google

(כה) וַיָּסַר אֶת אֹפַן מַרְכְּבֹתָיו וַיְנַהֲגֵהוּ בִּכְבֵדֻת וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי יְהוָה נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרָיִם: פ רביעי (כו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־ יָדְךָ עַל־הַיָּם וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם עַל־מִצְרַיִם עַל־רִכְבּוֹ וְעַל־פָּרָשָׁיו: (כז) וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־ יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיָּשָׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר

(25) Und stieß ab die Räder von ihren Wagen, so daß man sie führen mußte mit Beschwerlichkeit, Da sprach Mizrajim: Ich muß fliehen vor Israel, denn Gott streitet für sie wider Mizraim. (26) Aber Gott sprach zu Mosche: Neige hin deine Hand über das Meer, so soll zurückkehren das Wasser über die Mizraiten, über ihren Wagenzug und über ihre Reiter. (27) Da neigte hin Mosche seine Hand über das Meer, und das Meer kehrte

רש"י

[ד"מ בטרידונג] Estordison, Etourdissement, עִרְבָבָם; נֶעֱלַם סְנְיוּת שֶׁלָּהֶם. וְשָׁנִינוּ בְּסִפְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ מְהוּמָה: הִרְעָמַת קוֹל הוּא, וְהוּא אַב לְכָלָן: וַיהוָה ה. בְּקוֹל גָּדוֹל עַל פְּלִשְׁתִּים וַיְהוּמֵם (שמואל א, ז.): (כה) ויסר אופן מרכבותיו. מִפֹּחַ הָאֵשׁ נִשְׂרְפוּ הַגַּלְגַּלִּים וְהַמַּרְכָּבוֹת נִכְבָּדוֹת, וְהַיּוֹשְׁבִים בָּהֶם נָעִים וְאֵבָרֵיהֶן מִתְפָּרְקִין: וינהגהו בכבדות. בְּהַנְהָגָה שֶׁהִיא כְּבֵדָה וְקָשָׁה לָהֶם. בְּמִדָּה שֶׁמָּדְדוּ: וַיִּכְבַּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו, אַף כַּאן: וַיְנַהֲגֵהוּ בִּכְבֵדוּת: נלחם להם במצרים. דְּבָר אַחֵר, בְּמִצְרַיִם. בְּאָרְץ מִצְרַיִם. שֶׁכָּשֵׁם שֶׁאֵלּוּ לוֹקִים עַל הַיָּם כָּךְ לוֹקִים אוֹתָם שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בְּמִצְרַיִם: (כו) וישבו המים. שֶׁזָּקוּפִין וְעוֹמְדִים כְּחוֹמָה, יָשׁוּבוּ לִמְקוֹמָם וַיְכַסּוּ עַל מִצְרַיִם: (כז) לפנות בקר. לְעֵת שֶׁהַבֹּקֶר מְזֻנֶּה לָבֹא: לאיתנו.

fielen. ויהם heißt: verwirren, er vermischte sie unter einander, und nahm ihre Signale (Fahnen, Zeichen) ab. In den Kapiteln des Rabba Elieser Sohn des Rabbi Jossel des Galiläer lesen wir, wo der Ausdruck מהומה vorkommt, bedeutet es ein Stimmengetöse, dies gibt den Hauptbeweis, „Da donnerte der Ewige mit lauter Stimme, über die Philister und verwirrte sie" (Sam. 1. 7. 10.) (25) אופן מרכבותיו Durch das Feuer wurden die Räder verbrannt, die Wagen geschleppt, die darin Sitzenden schwankten und deren Glieder wurden losgerissen. Das Führen ward ihnen erschwert und zur Last, nach dem Maaße wie sie es verdienten, ויכבד לבו u. s. w. Er und seine Diener verstockten das Herz, darum wurden sie auch mit Beschwerlichkeiten (בכבדות) geführt. נלחם להם במצרים Für Sie mit den Egyptern; n. a. heißt במצרים im Lande Mizrajim selbst, denn so wie jene am Meere gestraft wurden, so wurden diese, welche in Mizrajim übrig geblieben ebenfalls gestraft. (26) וישובו המים Sie standen aufgerichtet wie eine Mauer, sie traten dann auf ihren Platz wieder zurück und bedeckten die Egypter: (27) לפנות בקר Zur Zeit, wenn der Morgen an-

Digitized by Google

לְאֵיתָנוֹ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיְנַעֵר יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם: (כח) וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכֹל חֵיל פַּרְעֹה הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא־נִשְׁאַר בָּהֶם עַד־אֶחָד: (כט) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם חֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם: (ל) וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם

zurück bei anbrechendem Morgen zu seinem Ungestüm. Und da die Mizraiten ihm entgegen flohen, stürzte Gott die Mizraiten in die Mitte des Meeres. (28) Und das Wasser kehrte zurück und bedeckte den Wagenzug und die Reiter, nebst dem ganzen Heere Pharao's, die ihnen nachgefolgt waren in das Meer, es blieb unter ihnen nichts übrig, auch nicht Einer. (39) Aber die Söhne Israels gingen auf dem Trocknen inmitten des Meeres, und das Wasser war ihnen eine Mauer zu ihrer Rechten und zu ihrer Linken. (30) So half Gott an demselbigen Tage Israel aus der Hand der Mizraiten,

רש"י

לְתָקְפּוֹ הָרִאשׁוֹן: נָסִים לִקְרָאתוֹ. שֶׁהָיוּ מְהוּמָמִים וּמְטֹרָפִים וְרָצִין לִקְרַאת הַמַּיִם: וַיְנַעֵר ה'. כְּאָדָם שֶׁמְּנַעֵר אֶת הַקְּדָרָה וְהוֹלֵךְ הָעֶלְיוֹן לְמַטָּה, וְהַתַּחְתּוֹן לְמַעְלָה; כָּךְ הָיוּ עוֹלִין וְיוֹרְדִין וּמִשְׁתַּבְּרִין בַּיָּם, וְנָתַן הַקב"ה בָּהֶן חִיּוּת לְקַבֵּל הַיִּסּוּרִין: וַיְנַעֵר: שֶׁנִּיק, הוּא לָשׁוֹן טִירוּף בְּלָשׁוֹן אֲרַמִי, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בְּמִדְרָשֵׁי אַגָּדָה: (כה) לִכֹל חֵיל פַּרְעֹה. כָּךְ דַּרְכּוֹ הַמַּקְרָאוֹת לְהַתְחִיל לַמַּ"ד יְתֵירָה, כְּמוֹ: לְכָל כֵּלָיו תַּעֲשֶׂה נְחשֶׁת. וְכֵן: לְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן לְכָל עֲבוֹדָתוֹ וְיַתְדוֹתָם וּמֵתְרֵיהֶם לְכָל כְּלֵיהֶם, וְאֵינָהּ אֶלָּא תִּקּוּן לָשׁוֹן: (ל) וירא ישראל את מצרים מת. שְׁפָלָטָן הַיָּם אֶל שְׂפָתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל, בְּשֵׁם שֶׁאָנוּ עוֹלִים מִצַּד זֶה כָּךְ הֵם

zubrechen beginnt. לאיתנו Zu seiner ersten Gewalt! נסים לקראתו Sie waren so verwirrt und zerrüttet, daß sie in das Wasser hineinliefen. וינער ה' Wie wenn jemand einen Topf umstürzt, das Oberste zum Untern und das Unterste zum Obern kehrt, so wurden auch sie hinauf und hinunter getaucht u. zerschlagen im Meere, und Gott gab ihnen Leben, damit sie die Schmerzen empfinden sollen. וינער gibt Onkelos mit וְשִׁנֵּיק, welches im Aramäischen betäubt heißt, deren Stellen es in dem Midrasch viele gibt. (28) ויכסו u. s. w. לכל חיל פרעה Es ist gewöhnlich, daß in der heiligen Schrift ein ל' überflüßig zu stehen kommt, wie: לכל כליו (alle seine Geräte), ebenso: לכל כלי המשכן u. a. m. welches nur als eine Sprach-Verschönerung zu betrachten ist. (30) וירא ישראל Das Meer warf sie an das Ufer aus, auf daß die Israeliten nicht sagen sollen, so gut wir von dieser Seite heraus-

Digitized by Google

מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם׃ (לא) וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה
בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיַּאֲמִינוּ
בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ׃ פ ש״ש
טו (א) אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר

und Israel sah die Mizraiten todt am Ufer des Meeres. (31) Und als Israel sah die große Macht, die Gott bewies an den Mizraiten, da fürchtete das Volk Gott, und vertraueten Gott und Mosche, seinem Knechte.

(15) (1) Damals sang Mosche und die Söhne Israels Gott diesen Gesang und sprachen also: Ich will singen dem Ewigen, denn erhaben, erhaben

רש״י

עוֹלִין מִצַּד אַחַר רָחוֹק מִמֶּנּוּ וְיֵרְדוּ אַחֲרֵינוּ׃ (לא) את היד הגדולה. אֶת הַגְּבוּרָה הַגְּדוֹלָה שֶׁעָשְׂתָה יָדוֹ שֶׁל הָקָבָ״ה. וְהִרְבָּה לְשׁוֹנוֹת נוֹטְלִין עַל לָשׁוֹן יָד, וְכוּלָּן לָשׁוֹן יָד מַמָּשׁ הֵן, וְהַמְפָרֵשׁ יִתֵּקֶן הַלָּשׁוֹן אַחַר עִנְיַן הַדִּבּוּר׃

טו (א) אז ישיר משה. אָז בְּשָׁרָאָה הַנֵּס, עָלָה בְּלִבּוֹ שֶׁיָּשִׁיר שִׁירָה. וְכֵן: אָז יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ (יהושע י׳); וְכֵן, וּבִית עָשָׂה לִבַּת פַּרְעֹה (מלכים א׳ ז׳); חָשַׁב בְּלִבּוֹ, שֶׁיַּעֲשֶׂה לָהּ. אַף כַּאן יָשִׁיר: אָמַר לוֹ לִבּוֹ שֶׁיָּשִׁיר, וְכֵן עָשָׂה: וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר: אָשִׁירָה לַה׳. וְכֵן. בִּיהוֹשֻׁעַ, כְּשָׁרָאָה הַנֵּס, אָמַר לוֹ לִבּוֹ שֶׁיְּדַבֵּר, וְכֵן עָשָׂה, וַיֹּאמֶר לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן שִׁירַת הַבְּאֵר, שֶׁפָּתַח בָּהּ אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל, פֵּירֵשׁ אַחֲרָיו: עֲלִי בְאֵר עֲנוּ לָהּ; אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בָּמָה. (מלכים א׳ י״א); תֵּירְשׁוּ בּוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבִּקֵּשׁ לִבְנוֹת וְלֹא בָנָה. לַמַּדְנוּ, שֶׁהִזִּי״ד עַל שֵׁם הַמַּחֲשָׁבָה׃

gehen auch können, nnd die Egypter von einer andern Seite heraus kommen und uns nachsetzten. (31) את היד הגדולה Die große Gewalt, welche Gottes Hand ausübte. — Viele Ausdrücke werden bei dem Worte יד gebraucht, und alle haben nur die eigentliche „Hand" zur Bedeutung — nur muß man den Ausdruck stets dem Sinne nach erklären.

(15) (1) אז ישיר Damals, als er das Wunder sah, ward sein Herz gestimmt ein Lied zu singen, ebenso: (Joh. 10. 12.) אז ידבר יהושע. Damals redete Josua; ebenso: Er errichtete ein Haus für die Töchter Pharaos (Kön. 1. 7. 8.) d. h. Er faßte im Sinne, ihr ein solches errichten zu lassen, und hier bedeutet אז ישיר so viel: Sein Herz sagte ihm, daß er ein Loblied singe, was er auch that, daß sie nemlich sprachen: „Singen will ich dem Ewigen" ebenso heißt's bei Josua, als er das Wunder sah, sagte ihm sein Herz, daß er ausspreche, er that es auch, „Und er sprach vor dem Ewigen vor ganz Israel" ebenso das Lied beim Brunnen, welches auch mit den Worten: אז ישיר anfängt, wo es gleich darauf heißt: (Mos. 4. 21. 17.) „Steig auf Brunnen!" singt ihm entgegen!" אז יבנה שלמה (Kön. 1. 11. 7.) worüber die Weisen erklären.

Digitized by Google

אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ

ist er, das Roß sammt seinem Reiter stürzte er

רש"י

נֶאֱמְרָה, וְהוּא לְיַיֵּשֵׁב פִּשׁוּטוֹ · אֲבָל מִדְרָשׁוֹ אָמְרוּ רַבֵּינוּ זְ"ל: מִנַּיִן לְתְחִיַּית הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה, וְכֵן בְּכוּלָּן, תּוּץ מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה, שְׁמַיְרְשׁוּהוּ. בִּקֵּשׁ לִבְנוֹת וְלֹא בָּנָה, וְאֵין לוֹמַר וְלִיַּישֵׁב לָשׁוֹן הַוֶּה כְּשֵׁאר דְּבָרִים הַנִּכְתָּבִים בְּלָשׁוֹן עָתִיד וְהֵן מֵיד, כְּגוֹן: כָּכָה יַעֲשֶׂה אִיּוֹב (איוב א) ; עַל פִּי ה' יַחֲנוּ · וְיֹשֵׁב אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן (במדבר ט'). לְפִי שֶׁהֵן דָּבָר הַהֶוֶה תָּמִיד · וְנוֹטֵל בּוֹ, בֵּין לְ עָתִיד, בֵּין לְ עָבָר · אֲבָל זֶה שֶׁלֹּא הָיָה אֶלָּא לְשָׁעָה · אֵינוֹ יָכוֹל לְיַשְּׁבוֹ בְּלָשׁוֹן חֲזֶה: כִּי גָאֹה גָּאָה · תִּרְגּוּמוֹ · דְּבָר אַחַר: כִּי גָאֹה גָּאָה · עַל כָּל הַשִּׁירוֹת, וְכָל מַה שֶׁאֲקַלְּסֶנּוּ בּוֹ עוֹד יֵשׁ בּוֹ תּוֹסָפוֹת, וְלֹא כְּמַדַּת מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, שֶׁמְּקַלְּסִין אוֹתוֹ וְאֵין בּוֹ: סוּס וְרוֹכְבוֹ · שְׁנֵיהֶם קְשׁוּרִים זֶה בָּזֶה, וְהַמַּיִם מַעֲלִין אוֹתָן, וְיוֹרְדִין לְעוֹמֶק, וְאֵינָן נִפְרָדִין: רָמָה · הִשְׁלִיךְ · וְכֵן: וְרָמְיוּ לָנוּ אַתּוּן נוּרָא (דניאל ג') · וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה: תָּבוּב אֲחַד אַמַּר: רָמָה · וְכָתוּב אַחֵר אוֹמֵר: יָרָה · מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ עוֹלִין לָרוּם וְיוֹרְדִין לְתְהוֹם: כְּמוֹ מִי יָרָה אָבָן פִּנָּתָהּ? (איוב

er wollte bauen, und bauete aber nicht, hieraus folgt, daß das י in יבנה den Entschluß bezeichnet; dies die einfache Sacherklärung, der Midrasch, aber will hieraus einen Beleg über die Auferstehung der Todten aus der Thora geliefert wissen, wie auch in andern Stellen, obiges Beispiel von Salomo ausgenommen, wo es heißt, er wollte bauen und unterließ es. Man kann aber diesen Ausdruck nicht wie andre ähnliche Stellen deuten, die, wenn sie auch in der künftigen Zeit geschrieben stehen, dennoch aber gleich ausgeführt wurden, wie z. B. ככה יעשה איוב (Job. 1, 5.) „So that auch Job" על פי ה' יחנו (Mos. 4. 9. 18.) „Auf Befehl Gottes lagerten sie u. a. m. weil dies eine Sache ist, die fortwährend geschah, man kann es daher so in der künftigen als auch in der vergangenen Zeit gebrauchen; hier aber (in אז ישיר) wo es bloß in einer bestimmten Zeit geschah, kann man es nicht so erörtern. כי גאה גאה Wie Onkelos übersetzt. (erhaben über alles Erhabene). Nach andern: Er ist hocherhaben über alle Loblieder, man darf noch so viel von ihm rühmen, so bleibt doch immer viel mehr von ihm zu rühmen übrig. Nicht, wie bei einem Hochgestellten, der nur Fleisch und Blut ist, dem man hohe Eigenschaften beilegt, die bei ihm gar nicht vorhanden sind. סום ורכבו Beide waren aneinander fest gebunden, das Wasser warf sie in die Höhe, und sie sanken in die Tiefe, und wurden dennoch nicht getrennt. רמה Er warf; ebenso: ורמה in (Daniel 3. 21.) „Und man warf sie hinein in den Ofen, des brennenden Feuers" In dem Midrasch Agadah heißt es: In einer Stelle heißt es רמה und in einer andern ירה, um daraus zu entnehmen, daß sie erst in die Höhe kamen und dann in die Tiefe sanken, wie: מי ירה אבן פנתה (Job 38. 6.)

Digitized by Google

רָמָה בַיָּם׃ (ג) עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי

ins Meer. (2) Meine Stärke und mein Preis ist Gott, und er war mein Heil. Dies der Mächtige, ihn will ich rühmen; der Gott meines Vaters, ihn will ich erheben.

רש״י

לי״ח) . מְלַמַּעְלָה לְמַטָּה : (ב) עזי וזמרת יה . אונקלוס תְּרֵגֵם : תּוֹקְפִי וְתוּשְׁבַּחְתִּי , עָזִּי , כְּמוֹ : עֻזִּי בְּשׁוּרֵק · וְזִמְרָת , כְּמוֹ : וְזִמְרָתִי · וַאֲנִי תַּמָּה עַל לָשׁוֹן הַמִּקְרָא שֶׁאֵין לְךָ כָּמוֹהוּ בְּנִקּוּדָתוֹ בַּמִּקְרָא אֶלָּא בְּנֹ׳ מְקוֹמוֹת שֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל וְזִמְרָת , וְכָל שְׁאָר מְקוֹמוֹת נָקוּד שׁוּרֵק יה׳ עָזִּי וּמָעֻזִּי (ירמיה ט״ז) עָזִּי אֵלֶיךָ אֶשְׁמוֹרָה (תהלים נ״ט) . וְכֵן בָּל תֵּיבָה בַּת שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת הַנְּקוּדָה מֻלְאִפּוּם , בְּשֶׁהִיא מַאֲרֶכֶת בְּאוֹת שְׁלִישִׁית וְאֵין הַשְּׁנִיָּה בְּשֶׁבָא בְּחָטָף , הָרִאשׁוֹנָה נְקוּדָה בְּשׁוּרֵק , בְּנוּן:עַז , עָזִּי ; רוֹק , רוּקִי ; חָק , חֻקִּי ; עוֹל , עֻלּוֹ ; יָסִיר עֻלּוֹ ; בָּל־בְּלוֹ , וְשָׁלִישִׁים עַל בְּלוֹ ; וְאלוּ נ׳ : עָזִּי וְזִמְרָת שֶׁל כֵּאן וְשֶׁל יְשַׁעְיָה , וְשֶׁל תְּהִלִּים נְקוּדִים בְּחָטָף קָמַץ ; וְעוֹד אֵין בָּאֶחָד מֵהֶם בָּתוּב : וְזִמְרָתִי אֶלָּא וְזִמְרָת , וְכֻלָּם סָמוּךְ לָהֶם וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה · לְבַדִּי אֲנִי אוֹמֵר לִישֵׁב לָשׁוֹן הַמִּקְרָא שֶׁאֵין עָזִּי , כְּמוֹ : עֻזִּי ; וְלֹא, וְזִמְרָת , כְּמוֹ : וְזִמְרָתִי . אֶלָּא עָזִּי שָׁם דָּבָר הוּא כְּמוֹ הַיּוֹשְׁבִי בַּשָּׁמַיִם(שם קכ״ג) ; שׁוֹכְנִי בְחַנְוֵי סֶלַע (עובדיה א׳) שׁוֹכְנִי סְנֶה (דברים ל״ג) · וְזֶהוּ הַמְשֻׁבָּח , עָזִּי

„Wer legt (warf) ihren Eckstein? Von oben hinunter? (20) עזי וזמרת יה Onkelos übersetzt es: תוקפי ותושבחתי „Meine Stärke und mein Lob" עזי hieße sonach, wie mit סוכך und וזמרתי hieße wie וזמרת; ich finde aber diese Schriftstellen sehr auffallend, weil wir dergleichen nicht mehr als in drei Stellen hinsichtlich seiner Punktation finden, die mit dem Ausdrucke וזמרת verbunden stehen, die übrigen sind alle mit סוכך punktirt, wie עזי ומעוזי (Jer. 15. 19.) Ewiger! meine „Macht und meine Feste" עזי אליך אשמורה „ (Ps. 59, 10.) „Meine Feste! ich harre dein" Ebenso verhält es sich bei allen zweibuchstabigen Wörtern, welche mit Cholam punktirt sind, so ihnen zur Erweiterung ein dritter Buchstabe angefügt wird, und der zweite mit וו punktirt ist sich nemlich das Cholam in סוכך verwandelt, wie in עלי heißt es dann עלו , חקי , חק , עזי u. a. m. Nur diese drei עזי וזמרת, nemlich hier im Jesajas und in den Psalmen sind mit קמץ חטף punktirt. Es heißt nirgends weiter וזמרתי sondern וזמרת und bei allen folgt darauf לי לישועה (Welches aber nach וזמרתי zu stehen nicht passend wäre) ich glaube daher, um diese Stelle zu erörtern, meine Äußerung zu geben, daß nemlich עזי (Meine Macht) nicht das bedeutet, was עז; und וזמרת nicht das, was וזמרתי sondern עזי bildet ein Hauptwort wie: היושבי בשמים (Ps. 123. 1.) „Der im Himmel thronende" „der auf Felsenhöhen wohnende" (שוכני) (Obadia 1. 3.) u. dgl. dies ist sonach das Lob: Die Macht und der Jubel in Gott, dies diente mir zur Hilfe, denn זמרת steht hier im Zusammenhange mit יה; wie לעזרת ה׳ (Richter 5.) (Zur Hilfe des Ewigen)

Digitized by Google

וַאֲרֹמְמֶנְהוּ׃ (ג) יְהוָה אַנְשֵׁי מִלְחָמָה׃

(3) Gott ist ein Kriegsheld, Gott ist sein Na-

רש״י

וְזִמְרָת יָהּ׃ הוּא הָיָה לִי לִישׁוּעָה. וְזִמְרָת דָּבוּק הוּא לְחֵיבַת הַשֵּׁם, כְּמוֹ לָעֲזֹרֶת הַשֵּׁם. (שופטים ה׳); בָּעֶבְרַת ה׳. (ישעיה ט׳); עַל דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם (קהלת ג׳). וְלָשׁוֹן וְזִמְרָת לָשׁוֹן לֹא תְזַמּוֹר (ויקרא כ״ה); זְמִיר עָרִיצִים (ישעיה כ״ה) לָשׁוֹן כִּיסּוּחַ וּכְרִיתָה. עָזִּי וְנִקְמָתִי שֶׁל אֱלֹהֵינוּ הָיָה לָנוּ לִישׁוּעָה. וְאַל תְּאֻמָּה עַל לָשׁוֹן׃ וַיְהִי, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר׃ הָיָה, שֶׁיֵּשׁ לָנוּ מִקְרָאוֹת מְדֻבָּרִים בְּלָשׁוֹן זֶה וְזֶה דּוֹגְמָתוֹ. אֶת קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לְהֵיכָל וְלַדְּבִיר, וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב (מלכים א׳ ו׳). הָיָה לוֹ לוֹמַר, עָשָׂה צְלָעוֹת סָבִיב. וְכֵן בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (בסי׳ י״) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹשְׁבִים בְּעָרֵי יְהוּדָה וַיִּמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם, הָיָה לוֹ לוֹמַר׃ מָלַךְ עֲלֵיהֶם רְחַבְעָם; מִבִּלְתִּי יְכוֹלֶת ה. וַיְשַׁחֲטֵם (במדבר י״ד) הָיָה לוֹ לוֹמַר שְׁחָטָם; וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה וגו׳ וַיָּמֻתוּ (שם), מַתּוּ הָיָה לוֹ לוֹמַר, וַאֲשֶׁר לֹא שָׂם לִבּוֹ אֶל דְּבַר ה. וַיַּעֲזוֹב (שמות ט׳), הָיָה לוֹ לוֹמַר, עָזַב׃ זֶה אלי. בְּכָבוֹדוֹ נִגְלָה עֲלֵיהֶם, וְהָיוּ מַרְאִין אוֹתוֹ בְּאֶצְבַּע, רָאֻתָה שִׁפְחָה עַל הַיָּם מַה שֶּׁלֹּא רָאוּ נְבִיאִים׃ וְאַנְוֵהוּ. אוּנְקְלוּס תִּרְגֵּם, לְשׁוֹן׃ נָוֶה, נָוֶה שַׁאֲנָן (ישעיה ל״ג); לְנָוֶה צֹאן (שם ס״ה). דָּבָר אַחֵר. וְאַנְוֵהוּ, לְשׁוֹן נוֹי אֲסַפֵּר נָוְיוֹ וּשְׁבָחוֹ לְבָאֵי עוֹלָם בְּגוּן׃ מַה דּוֹדֵךְ מִדּוֹד,

(בעברת ה׳) Durch den Zorn Gottes) u. a. m.), das זמרת ist gleichbedeutend mit: לא תזמור (Mos. 3, 25. 4.) „Du sollst nicht beschneiden" זמיר עריצים „Den Jubel (Rache)" Gesang der Frechen (Jes. 25, 5.) זמרת heißt gleichsam das Abmähen und Ausrotten der Frevler, sonach hieße es: Die Macht und die Rachenahme unseres Gottes war uns zur Hilfe. Es sei übrigens das ויהי hier nicht auffallend, da es eigentlich hätte היה heißen sollen, weil wir solche Stellen mehrere finden, als Beispiel diene die Stelle: (Kön: 1. 6. 5.) „An den Wänden des Hauses ringsum an dem Tempel und an dem Antredeplatz, machte er Seitengebäude ringsum. (ויעש) Es könnte auch hier heißen עשה ebenso (Chr. 1. 10, 17.) „Nur über die Söhne Israels die in den Städten Jehuoas wohnten, über die ward Rechabam König. (מלך) Es sollte hier פָּלַל heißen — וישחטם מבלתי weil Gott nicht vermochte u. s. w. so erwürgte er sie (Mos. 4, 14, 15.) Es sollte שְׁחָטָם heißen; u. a. m. זה אלי In seiner Herrlichkeit offenbarte er sich ihnen; ein Jeder zeigte seine Wunder mit Fingern, so daß selbst eine geringe Magd vom Ackte beim rothen Meere beseelt, mehr (prophetischen) Geist empfand, denn Mancher Profet (später) nicht empfunden. ואנוהו Onkelos gibt es mit נוה „Ich will ihm eine Wohnung errichten, wie: (Jes. 33. 29.) נוה שאנן Der Sitz der Zufriedenheit, u. a. m. Nach Meinung Anderer heißt נוה Pracht; ich will seine Schöne und seinen Ruhm der Nachwelt erzählen, gleich der Stelle (Hohel. 5. 9.) Was ist dein Geliebter vor jeglichen Geliebten? u. s. w. Mein Geliebter u. s. w. אלהי אבי Er ist es, den ich will erheben. אלהי אבי Nicht ich

Digitized by Google

יְהוָה שְׁמוֹ׃ (ד) מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ
יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שְׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־

me. (4) Die Wagen Pharaos und seine Heeresmacht warf er ins Meer; seine auserwählten Wa-

רש"י

דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם, וְכָל הָעִנְיָן: אֱלֹהֵי אָבִי · הוּא זֶה וַאֲרוֹמְמֶנְהוּ · אֱלֹהֵי אָבִי · לֹא אֲנִי תְּחִלַּת הַקְּדוּשָׁה אֶלָּא מוּחֶזֶקֶת וְעוֹמֶדֶת לִי הַקְּדוּשָׁה וֵאלֹהוּתוֹ עָכֵי מִימֵי אֲבוֹתַי: (ג) ה׳ איש מלחמה · בַּעַל מִלְחָמוֹת, כְּמוֹ אִישׁ נָעֳמִי (רות א׳) וְכָל אִישׁ וְאִישֵׁךְ מְתוּרְגְּמִין: בַּעַל זָכָר: וְחָזָק וְהָיִיתָ לְאִישׁ (מלכים א׳ ב׳), לְגִבּוֹר: ה׳ שְׁמוֹ · מִלְחֲמוֹתָיו לֹא בִכְלֵי זַיִן אֶלָּא בִּשְׁמוֹ הוּא גִּלְחָם, כְּמוֹ וַאֲנִי, בָּא אֵלַיִךְ בְּשֵׁם ה׳ צְבָאוֹת (שמואל א׳ י״ז)· דָּבָר אַחֵר: ה׳ שְׁמוֹ · אַף בְּשָׁעָה שֶׁהוּא גִּלְחָם וְנוֹקֵם מֵאוֹיְבָיו אוֹחֵז הוּא בְּמִדַּת · לְרַחֵם עַל בְּרוּאָיו וְלָזוֹן אֶת כָּל בָּאֵי עוֹלָם, וְלֹא כְּמִדַּת מַלְכֵי אֲדָמָה · פּוֹנֶה עַצְמוֹ מִכָּל עֲסָקִים, וְאֵין בּוֹ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת זֹ וְזוֹ: (ד) ירה בים · שַׁדַּי בְּיַמָּא, שַׁדַּי לִי יְרִיָּה · וְכֵן הוּא אוֹמֵר: אוֹ יָרֹה יוֹרֶה (שמות י״ט) · אוֹ אִשְׁתַּדָּאָה יִשְׁתַּדֵּי, וְהַתָּ״יו מִשְׁמֵשׁ בְּאֵלּוּ בָּמָקוֹם יִתְפַּעֵל: ומבחר · שֵׁם דָּבָר, כְּמוֹ מֶרְכָּב, מִשְׁכָּב, מַקְרָא קֹדֶשׁ: טבעו · אֵין טְבִיעָה אֶלָּא בְּמָקוֹם טִיט (מכילתא), כְּמוֹ טָבַעְתִּי בִּיוֵן מְצוּלָה (תהלים ס״ט) דַּיְטְבַּע יִרְמְיָהוּ בְּטִיט (ירמי׳ ל״ח) מְלַמֵּד שֶׁנַּעֲשָׂה הַיָּם טִיט לִנְמוֹל לָהֶם כְּמִדָּתָם שֶׁשִּׁעְבְּדוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בְּחֹמֶר

bin der Erste von denen, die ihn heiligen, sondern ein Vererbtes Gebliebenes ist mir seine Heiligung und göttliche Verehrung von den Tagen meiner Väter her. (3) ה׳ איש מלחמה Ein Herr des Krieges, wie איש נעמי „Der Herr von Nomi (Ruth 1. 3.) jedes vorkommende איש wird mit בעל übersetzt: so auch: „so sei stark und sei ein Mann" (Kön. 2. 2. 2.) והיית לאיש d. h. zum Helden ה׳ שמו Seine Kriege werden nicht durch Waffen geführt, sondern bloß durch seinen Namen, so wie es heißt: „Und ich komme an dich im Namen Gottes der Schlachtreihen" (Sam. 1. 17. 46.) Das ה׳ שמו kann auch so erklärt werden: selbst wenn er auch Rache nimmt an seinen Feinden; so hält er doch an die göttliche Eigenschaft, seiner Geschöpfe sich zu erbarmen, und alle Weltbewohner zu verpflegen, nicht wie Großen der Erde, die wenn sie im Kriege begriffen sind, sich von allen übrigen Verrichtungen wegwenden. (4) ירה בים (Onkelos) שדי; שדי ניפא" heißt schleudern, so heißt es auch (Mos. 2. 19. 13.) „אישתדעה ישתדי" ירה יירה Das ת׳ (daselbst) vertritt das Hithpael. ומבחר Ist ein Hauptwort, wie: מרכב „Das Reitzeug. משכב Lagerstätte מקרא קדש Heilige Versammlung, — טבעו Versinken wird nur von einem lehmigen Boden ausgesagt. Wie z. B. טבעתי ביון מצולה „Ich sinke in den Schlamm der Tiefe (Ps. 69. 3.) ויטבע ירמיה בטיט „Und Jeremias versank im Schlamme" (Jerem. 38, 6.) Hieraus folgt, daß das Meer schlammig war, nach Maaßstab ihres Verbrechens, weil sie die Israeliten gleichfalls durch Lehm- und

Digitized by Google

סוּף׃ (ה) תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת
כְּמוֹ־אָבֶן׃ (ו) יְמִינְךָ יְהוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ

genkämpfer! versenkt wurden sie in das Schilfmeer. (5) Abgründe bedeckten sie; sie sanken in Tiefen wie Stein. (6) Deine Rechte, Gott! verherrlicht durch Kraft, deine

רש״י

וּבְלַבֵּנִים׃ (ה) יכסיומו · כְּמוֹ יְכַסּוּם , וְהִיא״ד הָאֲמָצָעִית יְתֵירָה בּוֹ , וְדֶרֶךְ מִקְרָאוֹת בָּבָהּ , כְּמוֹ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיוּן (דברים ח׳) ; יִרְוְיוּן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ . (תהלים ל״ו) וְהַיא״ד רִאשׁוֹנָה שֶׁמַּשְׁמַעַת לָשׁוֹן עָתִיד כָּךְ פֵּרְשָׁהוּ : מְכַסָּעוּ בָּיָם סוּף , כְּדֵי שֶׁיַּחְזְרוּ הַמַּיִם וְיַבְּשׁוּ אוֹתָן · יְכַסְיֻמוּ אֵין דּוֹמֶה לוֹ בְּמִקְרָא בִּנְקוּדָתוֹ · וְדֶרֶכוֹ לִהְיוֹת בִּנְקוּדָתוֹ יְכַסְיוּמוּ מָלֵא״ם : כמו אבן · וּבְמָקוֹם אַחֵר : צָלְלוּ בָּעוֹפֶרֶת , וּבְמָקוֹם אַחֵר יֹאבְלֵמוֹ בַּקַּשׁ , הָרְשָׁעִים בַּקַּשׁ הוֹלְכִים וּמִטַּרְפִּין עוֹלִין וְיוֹרְדִין . בֵּינוֹנִים בָּאָבֶן · וְהַבָּשָׁרִים בָּעוֹפֶרֶת שָׁנָחוּ מִיָּד : (ו) ימינך, ימינך · שְׁנֵי סְעָמִים בְּשָׁיְשְׂרָאֵל עוֹשִׂין אֶת רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם. הַשְׁמֹאל נַעֲשֵׂית יָמִין : ימינך ה׳ נאדרי בכח · לְהַצִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל; וִימִינְךָ הַשֵּׁנִית תִּרְעַץ אוֹיֵב · אוֹתָהּ יָמִין עֻצְּמָהּ תִּרְעַץ אוֹיֵב . מַה שְׁאִ״א לְאָדָם לַעֲשׂוֹת שְׁתֵּי מְלָאכוֹת בְּיָד אַחַת : נאדרי · הַיוּ״ד יְתֵירָה , כְּמוֹ : רַבָּתִי עָם , שָׂרָתִי בַמְּדִינוֹת , גְּנוּבֹתַי יוֹם : תרעץ אויב · תָּמִיד הִיא רוֹעָצַת : וּמְשַׁבֶּרֶת הָאוֹיֵב , וְדוֹמָה לוֹ , וַיִּרְעֲצוּ

Ziegel-Arbeiten unterjochten. (5) יכסימו gleich: יכסום das Mittlere י ist überflüssig, doch ist es so Schriftgebrauch, wie: ירבין (sie mehren sich) ירוין (sie werden sich laben) das erste י hier zeigt die künftige Zeit an, und muß so erklärt werden: Sie sanken ins Schilfmeer, damit das Wasser wieder zurücktreten und sie bedecken soll. Das Wort יכסיומו hat hinsichtlich seiner Punktation kein ähnliches Beispiel in der Schrift, welches gewöhnlich mit: מלאפום (d. h. Cholam) puuktirt steht. כמו אבן Bei der andern Stelle heißt es: צללו כעופרת und wieder anderswo: יאבלו בקש Die Ruchlosen unter ihnen wurden hin und her auf- und abwärts getrieben wie Stroh, die Mittelgattung wie Stein, und die Gerothenen darunter gingen gleich unter wie Blei. (6) ימינך—ימינך Hier steht dies deshalb zweimal, anzudeuten, wenn Israel den Willen Gottes vollzieht, wird gleichsam die Linke (das Mißgeschick) zur Rechten (zu ihrem Gunsten): נאדרי בכח Die Israeliten zu erretten, während deine Rechte andererseits den Feind zerschmettert, was Menschen nicht im Stande sind, zweierlei Verrichtungen auf Einmal auszuführen — der einfache Sinn ist aber folgender: (ימינך) deine Rechte die verherrlicht durch Kraft (verübt dies) (ימינך) Deine Rechte, sie zerschmettert den Feind, es gibt viele solche Beispiele (siehe oben Raschi) נאדרי Hier ist das י überflüssig, wie in רבתי (Klagel. 1. 1.) שרתי — גנובתי (Mos. 1. 31. 39.) תרעץ אויב Fortwährend zerschmettert und zerrüttet sie den Feind, mit der Stelle ähnlich:

Digitized by Google

יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב: (ז) וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ: (ח) וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ־מָיִם

Rechte, Gott! zerschmettert der Feind. (7) Und in der Größe deiner Erhabenheit zermalmst du die Empörer, sendest aus deinen Grimm, er verzehrt sie, wie Stoppeln. (8) Beim Hauch deiner Nase häuften sich die Wasser,

רש"י

וַיְרוֹצְצוּ אֶת יִשְׂרָאֵל · בְּשׁוֹמְמִים (סימן י') : (ז) וברוב גאונך· זֹאת הַיָּד פְּלָבָד רוֹעֲצַת הָאוֹיֵב , בְּשָׁהוּא מְרוֹמֵם בְּרוֹב גְּאוֹנוֹ , אָז יְהֹרֵס קָמָיו , וְאִם בְּרוֹב גְּאוֹנוֹ לְבַד אוֹיְבָיו נָהֲרָסִים כָּל וְחוֹמָר כְּשֶׁשָּׁלַח בָּם חֲרוֹן אַף יֹאכְלֵמוֹ: תהרוס · תָּמִיד אַתָּה הוֹרֵס קָמֶיךָ הַקָּמִים נֶגְדֶּךָ וּמִי הֵם הַקָּמִים נֶגְנֶדֶךָ ? אֵלּוּ הַקָּמִים עַל יִשְׂרָאֵל ; וְכֵן הוּא אוֹמֵר : כִּי הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יֶהֱמָיוּן (תהלים פ"ג); וּמַה הִיא הַהֲמָיָה ? עַל עַמְּךָ יַעֲרִימוּ סוֹד ; וְעַל זֶה קוֹרֵא אוֹתָם אוֹיְבָיו שֶׁל מָקוֹם : (ח) וברוח אפיך . הַיּוֹצֵא מִשְּׁנֵי נְחִירִים שֶׁל־אַף דִּבֵּר הַכָּתוּב כְּבֶיכוֹל בִּשְׁבִילֵנוּ , דּוּגְמַת מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם , כְּדֵי לְהַשְׁמִיעַ אֹזֶן הַבְּרִיּוֹת , כְּמִי שֶׁהוּא שָׁיוֹכְלוּ לְהָבִין דְּבָרָיו כְּשֶׁאָדָם כּוֹעֵס יוֹצֵא רוּחַ מִנַּחִירָיו; וְכֵן עֲלֵה עָשָׁן בְּאַפּוֹ (תהלים י"ח); וְכֵן וּמֵרוּחַ אַפּוֹ יִכְלוּ (איוב ד'); וְזֶהוּ שֶׁאָמַר : לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי . (ישעיה מ"ח) ; כְּשֶׁנַּעֲשֵׂנָה , נִשְׁמָתוֹ אֲרוּכָה וּכְשֶׁהוּא כוֹעֵס נִשְׁמָתוֹ קְצָרָה ; וְתִהְלֹתַי אֶחֱטֹם לָךְ (שם) ; לְמַעַן תְּהִלָּתִי אֶאְשִׁים חֹטֶם בְּאַפִּי לְהַתּוֹם נְחִירֵי בְּנֵי הָאַף וְהָרוּחַ , שֶׁלֹּא יֵצְאוּ לָךְ כְּשֶׁבִּילֶךָ אֶחֱטֹם : כְּמוֹ : נָאְקָה בְחֹטֶם , בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (דף נ"א) בַּף נִרְאֶה בְעֵינַי · וְכָל

(Richter 10. 8.) „Und sie bedrückten und zertraten die Söhne Israels" תהרוס (7) (וירעצו ווירוצצו קמיך Fortwährend zermalmst du die Empörer, welche sich gegen dich aufmachen, wer sind diese, welche sich gegen ihn auflehnen? Jene nämlich, welche sich gegen Israel auflehnen; so heißt es auch. (Ps. 83, 4.) אויביך יהמיון Denn siehe, deine Feinde toben. Und was toben sie? Gegen dein Volk ersinnen sie listige Anschläge" darum werden sie Feinde Gottes genannt. (8) וברוח אפיך „Beim Hauche, welcher durch die (Beiden) Nasenlöcher herausgeht"; Die Schrift spricht von der göttlichkeit gleichsam, wie von einem Menschen, um seinen gegebnen Ausdruck andern vernehmlich und recht anschaulich zu machen. Wenn der Mensch zürnt, geht ein Hauch durch seine Nasenlöcher; Ebenso: Es stieg der Hauch empor (aus seiner Nase) ob seinem Zorn, u. dgl. und darauf deutet der Spruch (Jes. 48, 9.) „Um meines Namens willen schieb ich auf meinen Zorn." Denn so der Zorn sich gelegt hat, ist der Athem lang, wenn man aber zürnt, ist er kurz (ותהלתי אחטם לך) (Jes. 48. 9.) und um meines Ruhmes willen halt ich an mich" ich will gleichsam die Nase zuhalten, auf daß der Hauch verhindert sei, herauszutreten zu können. אחטם (wie חטם) ist ähnlich dem thalmudischen Ausdruck (Trakt. Sabbat 51.) נאקה בחטם das Einstehen eines Nasenringes zur Bändigung

Digitized by Google

נִצָּבוּ כְמוֹ־נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב־

ſtanden wie eine Mauer, die Fluthen; erſtarrten die Abgründe im Herzen

רש"י

אַף וְחָרוֹן שֶׁבַּמִּקְרָא אֲנִי אוֹמֵר כֵּן, חָרָה אַף כְּמוֹ וְעַצְמִי חָרָה מִנִּי חֹרֶב (איוב ל') לָשׁוֹן שְׂרֵפָה וּמַלְקֵד שֶׁהַנְּחָרִים מִתְחַמְּמִים וְנֶחֱרִים בְּעֵת הַקָּצָף. וְחָרוֹן מְגִזְרַת חָרָה, כְּמוֹ רָצוֹן מִגְּזֵרַת רָצָה, וְכֵן חַמָּה, לָשׁוֹן חֲמִימוּת עַל כֵּן הוּא אוֹמֵר: וַתֶּחֱמֶת בָּעָרָה בּוֹ (אסתר ד'), וּבְנוֹחַ הַחֵמָה אוֹמֵר: נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ: נֹעֲרמוּ מים. אוּנְקְלוּס תִּרְגֵּם לָשׁוֹן עֲרֵמִימוּת, וְלָשׁוֹן צָחוּת הַמִּקְרָא כְּמוֹ עֲרֵמַת חִטִּים. (שיר ז'); וְנִצְבוּ כְמוֹ גֵד יוֹכִיחַ: נֹעֲרמוּ. מְמֻזָּג רוּחַ שֶׁיָּצָא מֵאַפָּךְ יָבְשׁוּ הַמַּיִם, וְהֵם נַעֲשׂוּ כָּמִין גַּלִּים וְכָרִיוֹת שֶׁל עֲרֵמָה, שֶׁהֵם גְּבוֹהִים: כְּמוֹ נֵד. כְּתַרְגּוּמוֹ: כְּשׁוּר. כְּחוֹמָה: נֵד. לָשׁוֹן: צָבוּר וְכָנוּס. כְּמוֹ. נַד קָצִיר בְּיוֹם נַחֲלָה (ישעיה י"ז) כּוֹנֵם כַּנֵּד (תהלים ל"ג); לֹא בְתוּב: כּוֹנֵם בְּנֹאד, אֶלָּא: כַּנֵּד. וְאִלּוּ הָיָה, כַּנֵּד כְּמוֹ: בְּנֹאד, וְכוֹנֵם לִי הַכְנָסָה, הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב: מַכְנִים בְּבַנְאַד מֵי הַיָּם, אֶלָּא כּוֹנֵם לָשׁוֹן: אוֹסֵף וְצוֹבֵר הוּא; וְכֵן: קָמוּ נֵד אֶחָד וַיַּעַמְדוּ נֵד אֶחָד (יהושע ג'); וְאֵין לָשׁוֹן: קִימָה וַעֲמִידָה בְּנֹאדוֹת אֶלָּא בְּחוֹמוֹת וְצִבּוּרִים, וְלֹא מָצִינוּ נֹאד נָקוּד אֶלָּא בְּמַלְאפוּם כְּמוֹ: שִׂיחָה דְמָעָתִי בְּנֹאדֶךָ (תהלים נ"ו); אֶת נֹאד הֶחָלָב (שופטים ד'): וְקִמְאוּ. כְּמוֹ וְכַנְּבִינָה תַּקְפִּיאֵנִי (איוב י'); שֶׁהוּקְשׁוּ וְנַעֲשׂוּ בָּאֲבָנִים וְהַמַּיִם זוֹרְקִים אֶת

der Thiere. So glaube ich, jedes אף und חרון hat dieſe Bedeutung, wie: In Glut verzehrt ſich mein Gebein" (Job. 30. 30.) (חרה) Es bedeutet hier ein Verzehren, daß gleichſam die Naſe vor Zorn entbrannt; und חרון iſt von חרה hergeleitet, ſo wie רצון von רצה abſtammt, ſo hat auch חֵמָה mit חַם (warm) ſeine Verwandſchaft; daher heißt es bei Und ſein Grimm וחמתו בערה בו brannte in ihm" Wenn der Grimm ſich aber legt, ſo ſagt man, er iſt beruhigt נערמו מים Onkelos überſetzt es: חֲגִימוּ מַיָּא „die Waſſer machten ſie liſtig"[1]) am richtigſten erklärt iſt es aber mit חמים ערמת ein Waitzenhaufen (Hohel. 7. 3.) daß: ſie ſtanden aufrecht wie eine Wand, liefert den Beweis hiezu נערמו Von dem heißen Winde, den du wehen ließeſt, trockneten die Waſſer aus und wurden zu einem Waitzen-Schutthaufen. כמו נד Wie eine Mauer. נד heißt auch eine Sammlung und Anhäufung, wie (Jeſ. 17l 11.) und (Pſ. 33. 7.) Er ſammelt wie Haufen" Es heißt hier nicht כנאד (wie ein Schlauch) ſondern „כנד"; denn wäre כנד wie כנאד, und כונם als „einſammeln" zu verſtehen, ſo ſollte es מכנים כבנאד heißen; allein כונם heißt „ſammeln", anhäufen, wie (Joſ. 3. 13) ויעמדו נד אחד „Sie werden da ſtehen — eine Mauer — עמד und קם ſind nicht bei Schläuchen anzuwenden, ſondern bei Mauern u. Aufhäufungen, wir finden נאד immer nur mit הולם punktirt, wie (Pſ. 56. 9) „Du thue meine Thränen in deinen Schlauch"; (בנאדך) נאד החלב „Den Milch-Schlauch. קמאו wie (Job. 10. 10.) Haſt wie Käſe mich gerinnen laſſen" (תקפיאני) Der Abgrund wurde hart wie Stein, die Waſſer warfen

[1]) Demnach hieße נערמו wie (Moſ. 1. 3· 1) היה ערום

Digitized by Google

יָם: (ט) אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי

des Meeres. (9) Es sprach der Feind: Ich will nachjagen, ich will einholen, ich will Beute austheilen; mein Muth soll ihrer voll werden; ich will mein Schwert ausziehen, ver-

רש"י

הַמִּצְרִיִּים עַל הָאָבָן בְּכֹחַ, וְנִלְחָמִים בָּם בְּכָל מֵינֵי קוֹשִׁי: בלב ים. בְּחוֹזֶק הַיָּם וְדֶרֶךְ הַמִּקְרָאוֹת לְדַבֵּר בֵּן; עַד לֵב הַשָּׁמַיִם (דברים ד'); כְּלֵב הָאֲלָה (שמואל ב' י"ח); לָשׁוֹן עִקְּרוּ וְתָקְעוּ שֶׁל דָּבָר: (ט) אמר אויב. לְעַמּוֹ בְּשִׁפְיוֹתָם בְּדְבָרִים: אֶרְדּוֹף וַאֲשִׂיגֵם וְאַחֲלֵק שָׁלָל עִם שָׂרַי וַעֲבָדָיו: תמלאמו. תִּתְמַלֵּא מֵהֶם נַפְשִׁי רוּחִי וּרְצוֹנִי, וְאֵל תִּתְּמֵהּ עַל תֵּיבָה הַמְדֻבֶּרֶת בְּשִׁתַּיִם, תִּמְלָאֵמוֹ: תְּמַלֵּא מֵהֶם? יֵשׁ הַרְבֵּה בִּלְשׁוֹן הַזֶּה: כִּי אֶרְאֶה הַנֶּגַע נִתַּנְתִּי (שופטים א'), כְּמוֹ נָתַתָּ לִי, וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוּ לְשָׁלוֹם, (בראשית ל"ז), כְּמוֹ דַּבֵּר עִמּוֹ. בָּנַי יָצָאוּנִי (ירמיה י') כְּמוֹ יָצְאוּ מִמֶּנִּי, מִסְפַּר צְעָדַי אַגִּידֶנּוּ (איוב ל"א), כְּמוֹ אַגִּיד לוֹ. אַף כֵּאן תִּמְלָאֵמוֹ, תִּמָּלֵא נַפְשִׁי מֵהֶם: אריק חרבי. אֶשְׁלוֹף, וְעַל שֵׁם שֶׁהוּא מָרִיק אֶת הַתַּעַר בְּשִׁלְיָתוֹ, וְנִשְׁאָר רֵיק, נוֹתֵל בּוֹ לָשׁוֹן דָּרָקָה, כְּמוֹ מְרִיקִים שַׁקִּיהֶם. וְכֵלָיו יְרִיקוּ (ירמיה מ"ח) וְאֵל תִּמְאַס אֵין לָשׁוֹן רֵיקוּת נוֹתֵל עַל הַיּוֹצֵא אֶלָּא עַל הַתִּיק וְעַל הַשַּׁק וְעַל הַכְּלִי שֶׁיָּצָא מְמֻנֶּה. אֲבָל לֹא עַל הַחֶרֶב וְעַל הַיַּיִן, וְנִדְחוֹק וּלְפָרֵשׁ: אָרִיק חַרְבִּי

die Egyptter auf die Steine mit aller Kraft, und sie bekämpften sie mit aller Stenge. בלב ים In der höchsten Gewalt des Meeres, der Schriftausdruck pflegt so zu lauten, wie in (Mos. 5. 4. 11.) Bis mitten an den Himmel" (Sam. 2. 19. 25) in der Mitte der Therebynte, nämlich die Wurzel und die Stärcke einer Sache. (6) אמר אויב Zu seinem Volke, als er es mit den Worten lockte: Ich will verfolgen, sie einholen, und Beute theilen mit meinen Anführern und Dienern. תמלאמו An ihnen ersatten. נפשי Meine Gier und mein Wille. Es darf Niemanden auffallend scheinen, daß dies Wort für zwei angewendet steht. nemlich תמלא מהם wie תמלאמו; es gibt aber deren mehrere wie (Jos. 15. 19) Ein dürres Land hast du mir gegeben, wo das נתתני so viel heißt als. נתת לי (Mos. 1. u7. 4.) דבר עמו wie ; יצאוני בני Meine Söhne sind von mir gegangen, gleich wie: יצאו ממני (Jerem, 20.) אריק חרבי Ich ziehe aus mein Schwert, weil es die Scheide leer macht, indem sie leer wird, paßt dabei der Ausdruck אריק wie: (Mos. 4. 42. 35.) „Sie leerten ihre Säcke וכליו יריקו (Jerem. 48. 12.) und seine Gefäße ausleeren werden" Man wolle nicht einwenden daß das Ausleeren sich nicht bezieht auf das, was man herausnimmt sondern auf das, wovon es herausgezogen wird, wie hier auf die Schwert-Scheide, oder, in den Sack odtr in die Gefäße, und nicht auf das Schwert, wodurch man sich zu behaupten genöthigt fände. אריק חרבי wie: (Mos. 1. 14. 14.) וירק nemlich er bewaffnete, also:

Digitized by Google

תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי׃ (י) נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ
יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים׃
(יא) מִי־כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה מִי כָּמֹכָה
נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה־פֶלֶא׃
(יב) נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ׃

tilgen ſoll ſie meine Hand! (10) Da bliefeſt du mit deinem Hauche, es bedeckte ſie das Waſſer, die Gewaltigen. (14) Wer gleicht dir unter den Mächtigen, Gott! Wer wie du wird verherrlicht im Heiligthume? verehrt mit Lobliedern? Wunderthäter! (12) Du neigteſt hin deine Rechte, da

רש״י

בְּלָשׁוֹן וַיָּרֶק אֶת חֲנִיכָיו (בראשית י״ד) אוֹרְיַין בְּתַרְגּוּמֵי, מְצִינוּ הַלָּשׁוֹן מוֹסֵב אַף עַל הַיּוֹצֵא: שָׁמָן תּוֹרֵק (שיר א׳) לֹא הוּרַק מִכְּלִי אֶל כֶּלִי (ירמיה שם); לֹא הוּרַק הַכֶּלִי אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא לֹא הוּרַק הַיַּיִן מִכְּלִי אֶל כֶּלִי. מְצִינוּ הַלָּשׁוֹן מוֹסֵב עַל הַיַּיִן וְכֵן: וְהָרִיקוּ חַרְבוֹתָם עַל יוֹמֵי חָכְמָתָךְ (יחזקאל כ״ח), וְהֵזִיקוּם: תּוֹרִישֵׁמוֹ. לָשׁוֹן רִישׁוּת וְרֵילוּת כְּמוֹ מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר (שמואל א׳ ב׳): (י) נשפת. לָשׁוֹן הַמָּכָה וְכֵן, גַּם נָשַׁף בָּהֶם (ישעיה מ.): צללו. שָׁקְעוּ עָמְקוּ לָשׁוֹן Ploum: Plomb, מְצוּלָה. כְּעוֹפֶרֶת. אֲבָר סלו״ם בלע״ז (בויים): (יא) באלים. בַּחֲזָקִים. כָּמוֹ וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח (יחזקאל י״ז) אֵילוּתִי לָעֻרְתִי חוּשָׁה (תהלים כ״ב): נורא תהלות. יֵרָאוּ מִלְהַגִּיד תְּהִלּוֹתֶיךָ כֵּן יַעֲשׂוּ כָּמוֹ־שׁ: לְךָ דוּמִיָּה תְהִלָּה (תהלים ס״ה): (יב) נטית ימינך. כְּשֶׁהַקָּבָ״ה נוֹטֶה יָדוֹ הָרְשָׁעִים כָּלִים וְנוֹפְלִים לְפִי שֶׁהַכֹּל נָתוּן בְּיָדוֹ וְנוֹפְלִים בְּהַמְתָּיְתָם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: הֵן יַשָּׂה יָדוֹ וְכָשַׁל עֹזֵר וְנָפַל עָזוּר (ישעיה ל״א); מָשָׁל לְכֶלִי זְכוּכִית הַנְּתוּנִים בְּיָדֵי אָדָם מָסָה

Ich bewaffne mich mit meinem Schwerte, zu überſetzen; ſo merke man, daß wir den Ausdruck „Ausleeren" auf das Herausgenommene bezogen finden z. B. (Hohel. 1. 3.) שמן תורק „Ausgeſchüttet Oehl" ולא הורק (Jerem. 48. 11.) „Es wurde nicht geleert." Es heißt dort nicht, das Geräth ward nicht ausgeleert" man meint blos: „Der Wein wurde von einem Gefäße in das andre nicht ausgeleert" ebenſo: (Ezech. 28. 7.) והריקו חרבותם „Sie ſollen das Schwert ziehen über die Schönheit deiner Weiſen." תורישמו Ein Ausdruck für Armut und Abminderung, wie: מוריש ומעשיר (Sam. 1. 2. 7.) „Gott macht arm und macht reich [1]) נשפת heißt, anhäufen; ebenſo (Jeſ. 40. 23.) נשף בהם „nur angehaucht hat er ſie" צללו Sie verſanken in die Tiefe כעופרת Wie Blei (11) באלים Unter den Mächten, wie (Jecheſ. 17. 13.) ואת אילי הארץ „und die Mächtigen des Landes führte er weg" אילותי (Pſ. 22. 20.) „Meine Stärke! Zu meinem Beiſtand eile herzu! נורא תהלות Man muß ſich fürchten, ſein Lob auszuſprechen, man könnte zu wenig ſagen; weshalb dir iſt Schweigen ein Lob. (Pſ. 65. 2.) (12) נטית ימינך Wenn der Hochheilige ſeine Hand

[1]) Andere erklären. תורישמו vertilgen, austreiben, wie (Moſ. 4. 33 55,) ואם לא תורישו „Wenn ihr aber nicht austreiben werdet" in welchem Sinne es auch Onkelos mit תשיצון überſetzt.

Digitized by Google

(יג) נָהִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעֻזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ: (יד) שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְלָשֶׁת: (טו) אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ

verſchlang ſie die Erde. (13) Du führteſt mit deiner Liebe das Volk, das du erlöſteſt, du leiteteſt es mit deiner Stärke zu deiner heiligen Wohnung. (14) Es hören's die Völker — ſie zittern; Beben erfaßt die Bewohner Philiſtäa. (15) Da bebten die Fürſten Edom's, die Mächtigen Moab's — Zittern ergreift ſie, es zagen alle Bewoh-

רש"י

יָדוֹ מָעֵט וְהֵן נוֹפְלִין וּמִשְׁתַּבְּרִין: תבלעמו ארץ. מְכַּאן שָׁזָכוּ לִקְבוּרָה בְּשָׂכָר שֶׁאָמְרוּ ה' הַצַּדִּיק: (יג) נהלת. לָשׁוֹן מַנְהֵל, וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לָשׁוֹן נוֹשֵׂא וְסוֹבֵל וְלֹא דָקְדֵק לְפָרֵשׁ אַחַר לָשׁוֹן הָעִבְרִית: (יד) ירגזון. מִתְרַגְּזִין: יושבי פלשת. מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ אֶת בְּנֵי אֶפְרַיִם שֶׁמָּהֲרוּ אֶת הַקֵּץ וְיָצְאוּ בְּחֻזְקָה כְּמַפּוֹרָשׁ בְּדִבְרֵי הַיָּמִים וְהָרְגוּם אַנְשֵׁי גַּת: (טו) אלופי אדום אילי מואב. וְהֲלֹא לֹא הָיָה לָהֶם לְיִרְאָה כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי לֹא עֲלֵיהֶם הוֹלְכִים אֶלָּא מִפְּנֵי אֲנִינוּת שֶׁהָיוּ מִתְאוֹנְנִים וּמִצְטַעֲרִים עַל גְּבוּלָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. (מכילתא) נמוגו:

ausſtreckt, ſtürzen die Böſen u. vergehen, weil alles ſeiner Hand überlaſſen iſt, ſo heißt es auch (Jeſ. 31. 3.) Und der Ewige ſtreckt aus ſeine Hand, da ſtrauchelt die Stütze, da ſinkt der Unterſtützte" ähnlich Glasgeräte; welches in die Hand eines Menſchen übergeben, ſo er nun, nur ein wenig die Hand neigt, fallen ſie alle herab und zerbrechen. תבלעמו ארץ Hieraus folgt, daß ſie doch beerdigt wurden, zum Lohne, weil ſie ſagten „Gott iſt der Gerechte." (13) נהלת heißt: führen; Onkelos gibt es mit Tragen, Dulden, wobei er aber den rein hebr. Sinn desſelben unbeachtet läßt. (14) ירגזון Ein Beben erfaſſt. יושבי פלשת Die Peliſchtim, welche die Söhne Ephrajims umbrachten, weil ſie voreilig waren, und gewaltſam aus Mizrajim zogen, wie es in Diwre Hajamin ausführlich zu leſen iſt; „Und ſie erſchlugen die Leute von Gath. (15) אלופי אדום Sie hätten ja gar nichts zu fürchten gehabt, da doch die Israeliten nicht über ſie hergezogen. [1]) Allein ſie waren beſtürzt, und trauerten ob der Ehre, welche Israel zu Theil wurde. נמוגו Sie zerfloßen, gleich: (Pſ. 65. 11.) „Durch Regenſchauer erweicheſt du ſie" (תמוגנה), Sie ſagten, ſie kommen

[1]) Denn das Verbot (Moſ. 5. 2. 9.) אל תצר את מואב u. ſ. w. erhielten die Israeliten ſchon früher. (Mechilta.)

Digitized by Google

רָעַד נָמֹגּוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן׃ (טז) תִּפֹּל
עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְמּוּ
כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־יַעֲבֹר
עַם־זוּ קָנִיתָ׃ (יז) תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר
נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה
מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ׃ (יח) יְהוָה

ner Canaan's. (16) ס, es überfalle sie Schrecken und Furcht vor der Größe deines Armes müssen sie erstarren, wie Stein; bis hindurch ziehe dein Volk o, Ewiger! bis hindurch ziehe dieses Volk, das du erwabst. (7) Du bringst sie hin und pflanzest sie ein auf deinem Erbgegebirge, bereitet zu deinem Sitze, den du gemacht, Ewiger! Das Heiligthum o, Herr! Das deine Hände bereitet haben (18) Gott wird König

רש"י

נָמַסּוּ כָּמוֹ : בְּרִבְיִים תְּמוֹגֲנָנָה (תהלים ס"ה) ; אָמְרוּ
עָלֵינוּ הֵם בָּאִים לְכַלּוֹתֵינוּ וְלִירֵשׁ אֶת אַרְצֵנוּ׃ (טז) תִּפּוֹל
עֲלֵיהֶם אֵימָתָה . עַל הָרְחוֹקִים (מכילתא) • וּפַחַד • עַל
הַקְּרוֹבִים , בְּעִנְיַן שֶׁנֶּאֱמַר : כִּי שָׁמְעוּ אֵת אֲשֶׁר הוֹבִישׁ
וְגוֹ׳ (יהושע ב׳) : עַד יַעֲבֹר עַד יַעֲבֹר • פָּתַרְגּוּמוֹ : קְנִית •
חָבַבְתָּ מִשְּׁאָר אוּמוֹת , כְּחָפֵץ הָקְנוּי בְּדָמִים יְקָרִים
שֶׁחָבִיב עַל הָאָדָם : (יז) תְּבִיאֵמוֹ . נְתִנַּבֵּא מֹשֶׁה שֶׁלֹּא
יִכָּנֵס לָאָרֶץ , לָכֵךְ לֹא נֶאֱמַר תְּבִיאֵנוּ : מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ •
מִקְדָּשׁ שֶׁל מַטָּה מְכוּוָּן כְּנֶגֶד כִּסֵּא שֶׁל מַעְלָה אֲשֶׁר
פָּעַלְתָּ : מִקְדָּשׁ ה׳ • הַמִּצְעָם עָלָיו עָנָק גָּדוֹל , לְהַפְרִידוֹ
מִתַּיבַת הַשֵּׁם שֶׁל אַחֲרָיו, הַמִּקְדָּשׁ אֲשֶׁר כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ
ה׳ תָּכִין בַּיִת הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָעוֹלָם נִבְרָא בִּיד אַחַת
שֶׁנֶּאֱמַר : אַף יָדִי יָסְדָה אָרֶץ (ישעיה מ"ח) ; וּמִקְדָּשׁ
בִּשְׁתֵּי יָדַיִם.וְאֵימָתַי יִבָּנֶה בִּשְׁתֵּי יָדַיִם?בְּזִמַּן שֶׁה׳ יִמְלוֹךְ
לְעוֹלָם וָעֶד , לְעָתִיד לָבֹא שֶׁכָּל הַמְּלוּכָה שֶׁלּוֹ :
(יח) לעולם ועד • לְשׁוֹן עוֹלָמוֹת הוּא , וְהַרְבֵּה בּוֹ יָסוֹר

uns aufzureiben und wollen unser Land erobern. (16) אימתה Furcht über die Entfernten ופחד und Angst, über die Nahen, dgl. heißt es (Jes. 2. 10.) „Denn wir haben gehört, daß Gott ausgetrocknet hat. u. s. w. עד יעבור Steht hier wiederholt, welches Onkelos erklärt, „bis dein Volk den Arnon und den Jordan durchsetzte. קנית Du liebtest sie mehr denn andere Völker, sowie nur das Köstliche, daß man sich um große Summen erkauft, liebt und wertschätzt. (17) תביאמו Mosche profezeiete hier, daß er nicht in das Land Palästina kommen werde, es heißt auch darum nicht תביאנו „Du wirst uns bringen, sondern תביאמו, du wirst sie bringen" Der irdische Tempel steht gleichsam gerade dem himmlischen Throne, welchen Gott eingesetzt. מקדש Ist mit וקף גדול versehen, um es von dem nachfolgenden ה׳ zu trennen: das Heiligthum, welches du o Herr! gründest, ist dir geliebt. (18) לעולם ועד Für ewige Zeiten" das ר׳ gehört zum Grundworte, daher ist es mit פ ת ח punktirt. (d. h. das ע ist סגול punktirt) aber in: (Jerem. 29, 23.) היודע ועד Ich bin der Allwis-

Digitized by Google

יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃ (יט) כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה
בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהוָה עֲלֵהֶם
אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה
בְּתוֹךְ הַיָּם׃ ס ש״ש
(כ) וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן
אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתֵּצֶאןָ כָל־הַנָּשִׁים
אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבְמְחֹלֹת׃ (כא) וַתַּעַן
לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה
סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם׃ ס (כב) וַיַּסַּע מֹשֶׁה

fein immer und ewig! (19) Wie da ankam das Roß Pharao's mit seinem Wagenzug, und seinen Reitern in das Meer, da führte Gott über sie zurück das Wasser des Meeres; aber die Söhne Israels gingen auf dem Trocknen mitten im Meere. (20) Und es nahm Mirjam, die Prophetin, Schwester Ahrons, die Pauke in ihre Hand, und alle Frauen gingen hinaus ihr nach mit Pauken und Reigen. (21) Mirjam stimmte an jenen entgegen, „Lobsinget dem Ewigen, den erhaben, erhaben ist er, daß Roß sammt seinem Reiter stürzte er ins Meer. (22) Und wegziehen ließ Mosche die Israeliten

רש״י

לַפִּיכָךְ הוּא פִּתּוּחָה; אָנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וָעֵד (ירמיה כ״ט) שֶׁהָרַיוֹ בּוֹ שְׁמוּשׁ קָמוּצָה הִיא: (יט) כי בא סוס פרעה · כַּאֲשֶׁר בָּא (נישין צ״ו): (כ) ותקח מרים הנביאה · הַיְכָן נִתְנַבְּאָה? בְּשֶׁהִיא אֲחוֹת אַהֲרֹן: קוֹדֶם שֶׁנּוֹלַד משֶׁה, אָמְרָה: עֲתִידָה אִמִּי שֶׁתֵּלֵד בֵּן וְכוּ׳, כַּדְּאִיתָא בְּסוֹטָה (דף י״ב) · ד״א אֲחוֹת אַהֲרֹן לְפִי שֶׁמִּסַּר נַפְשׁוֹ עָלֶיהָ כְּשֶׁנִּצְטָרְעָה נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ: את התף · כְּלֵי שֶׁל מִינֵי זְמָר: בתפים ובמחולות · מוּבְטָחוֹת הָיוּ צַדְקָנִיוֹת שֶׁבַּדּוֹר שֶׁהַקָּבָ״ה עוֹשֶׂה לָהֶם נִסִּים וְהוֹצִיאוּ תֻּפִּים מִמִּצְרַיִם: (כא) ותען להם מרים · משֶׁה אָמַר שִׁירָה לַאֲנָשִׁים הוּא אוֹמֵר, וְהֵם עוֹנִין אַחֲרָיו; וּמִרְיָם אָמְרָה שִׁירָה לָנָשִׁים (מכילתא): (כב) ויסע משה ·

sende und der Zeuge! „Wo das ו ein Bedienungswort ist, steht das y mit קמץ (d. h. mit ליכי) punktirt. (19) כי בא das כי bedeutet hier „als" (20) מרים הנביאה Wo prophezeihete sie? Als sie noch die Schwester Ahrons allein war, bevor nemlich Mosche geboren wurde, sagte sie: Meine Mutter wird noch einen Sohn gebären, der Israel befreien wird, wie zu lesen im Trakt. Sota; n. A. wird sie deshalb die Schwester Ahrons genannt, weil er sich ihretwegen große Mühe gab, als sie aussätzig wurde. את התוף Ist ein Musik-Instrument בתפים ובמחולות Die tugendhaften Frauen dieses Zeitalters waren überzeugt, daß Gott ihretwegen Wunder üben wird, und führten deshalb Pauken und Reigen aus Egypten mit. (21) ותען להם מרים Mosche sang Loblieder, mit den Männern, er trug erst vor, und sie wiederholten es und Mirjam sang (auf dieselbe Weise) mit den Frauen. (22) ויסע Im Hiphil, er zog sie gleichsam mit Gewalt

Digitized by Google

אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל־מִדְבַּר־
שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת־יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא־
מָצְאוּ מָיִם׃ (כג) וַיָּבֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ
לִשְׁתֹּת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם עַל־כֵּן
קָרָא־שְׁמָהּ מָרָה׃ (כד) וַיִּלֹּנוּ הָעָם עַל־

vom Schilfmeer, sie gingen hinaus in die Wüste Schur; sie gingen drei Tage in der Wüste und, fanden kein Wasser. (23) Als sie nach Mara kamen, da vermochten sie nicht das Wasser zu trinken, in Mara, denn bitter war es (daher nannte man seinen Namen Mara). (24) Da murrte das Volk ge-

רש"י

הַסִּיָּעַן בַּעַל כָּרְחָם, שֶׁעִטְּרוּ מִצְרִים סוּסֵיהֶם תַּכְשִׁיטֵי זָהָב וְכֶסֶף וַאֲבָנִים טוֹבוֹת, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל מוֹצִיאִין אוֹתָן בַּיָּם, וּגְרוֹלָה הָיְתָה בִּיצַת יָם, מִבִּיצַת מִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: (שיר א.) תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה לָךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף, לְפִיכָךְ הוּצְרַךְ לְהַסִּיָּעַן בַּעַל כָּרְחָם (מכילתא), (כג) ויבואו מרתה. כְּמוֹ לְמָרָה. ה"א כְּסוּף תֵּיבוֹת, בְּמָקוֹם לַמ"ד בְּתְחִילָתָהּ וְהַתָּיו"ו הִיא בְּמָקוֹם ה"א הַנִּגְזֶרֶת בְּתֵיבַת מָרָה, וּבְסָמִיכָתָהּ בְּשָׁחִיא נִדְבָּקֶת לְה"א שֶׁהוּא מוֹסִיף בְּמָקוֹם הַלַּמ"ד תַּהֲפֹךְ הַה"א שֶׁל שֹׁרֶשׁ לְתָיו"ו וְכֵן כָּל ה"א שֶׁהִיא שֹׁרֶשׁ בְּתֵיבָה תִּתְהַפֵּךְ לְתָיו"ו בְּסָמִיכָתָהּ, כְּמוֹ. חֲמָה אֵין לִי. (ישעיה כ"ז); וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה בּוֹ (אסתר א'). הֲרֵי ה"א שֶׁל שֹׁרֶשׁ נֶהֱפָכֶת לְתָי"ו מִפְּנֵי שֶׁנִּסְמֶכֶת אֶל הַיָּו"ו הַנִּסֶּפֶת, וְכֵן עָבְדָּ וְאָמָה. הִנֵּה אֲמָתִי בִלְהָה (בראשית ל.) לְנַפֵּשׁ חַיָּה; וְזָחֲמָתוּ חַיָּתוֹ לָהֶם (איוב ל"ג). בֵּין הָרָמָה (שופטים ד'), וּתְשׁוּבָתוֹ הָרָמָתָה (שמואל א' ז'): (כד) וילנו. לָשׁוֹן נִפְעַל הוּא, וְכֵן הַמִּתְרַגֵּם לָשׁוֹן נִפְעַל הוּא: וְאִתְרַעֲמוּ; וְכֵן דָּבָר לָשׁוֹן תְּלוּנָה לְהָבִיא הַדִּבּוּר אֶל הָאָדָם, מִתְלוֹנֵן, מִתְרוֹעֵם, וְלֹא אָמַר לוֹנֵן, רוֹעֵם, וְכֵן יֹאמַר חַלּוֹעֵז דקומם"ל שינ"ק ש"יו בלע"ז: (מיסקפלגיגט, מוכלוסקרידען זיין) Décomplai-

weg, die Egypter bekränzten ihre Rosse mit Gold, Silber und Edelsteinen, welche die Israeliten im Meere aufnahmen, die Beute beim Meer war beträchtlicher als in Mizrajim, wie es heißt (Hohel 1. 11.) „Goldene Ketten wollen wir dir machen mit silbernen Pünktchen, daher mußte er sie gewaltsamer Weise fortführen. (23) מרתה Wie למרה ein ה׳ zu Ende eines Wortes vertritt die Stelle eines ל׳ im Anfange, das ת׳ kommt anstatt das ה im Wurzelworte מרה; Wenn das Wort in Verbindung zu einem andern Fürwort (חי׳) das an der Stelle des dritten Wurzelbuchstabens steht, verwandelt sich dieses ה׳ in ת׳; überhaupt verwandelt sich jede Wurzel-ה׳ das zu einem andern in Verbindung steht, in eine ת׳; wie: אמתו (Magd) u. a. m. חמת (Zorn); (24) ויילונו. Leidende Form, Onkelos gibt es auch ואיתרעמו „sie stellten sich murrend" das Wort תלונה hat das Eigene, daß man es zurückführend auf die Person anwendet also: מתרועם, מתלונן man sagt daher nicht לונן, רועם, daher kommt

מֹשֶׁה לֵאמֹר מַה־נִּשְׁתֶּה׃ (כה) וַיִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיּוֹרֵהוּ יְהוָה עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ׃ (כו) וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי

gen Mosche, folgend: Was sollen wir trinken? (25) Und er schrie zu Gott. Da zeigte ihm der Ewige ein Holz; er warf es ins Wasser da wurden die Wasser süß, dort gab er ihm Gesetz und Recht und dort versuchte er es: (26) Und er sprach: So du hören wirst auf die Stimme Gottes, deines Herrn, und thuest, was recht ist, in seinen Augen und merkest auf seine Gebote und beobachtest alle seine Gesetze: so werde ich

רש"י

(כה) שם שם לו. בְּמָרָה נָתַן לָהֶם מִקְצַת פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁל תּוֹרָה שֶׁיִּתְעַסְּקוּ בָהֶם: שַׁבָּת, וּפָרָה אֲדוּמָה וְדִינִין (סנהדרין מ.): ושם נסהו. לָעֹם, וְרָאָה קְשֵׁי עָרְפּוֹ שֶׁלֹּא נִמְלְכוּ בְמֹשֶׁה בִּלְשׁוֹן רָפָה: בַּקֵּשׁ עָלֵינוּ רַחֲמִים שֶׁיִּהְיֶה לָנוּ מַיִם לִשְׁתּוֹת; אֲבָל נִתְלוֹנְנוּ: (כו) אם שמוע תשמע. זוֹ קַבָּלָה שֶׁיְּקַבְּלוּ עֲלֵיהֶם: תעשה. הֱוֵי עֹשֶׂיהָ. והאזנת. תַּשְׁוֶה אָזְנַיִם לְדַקְדֵּק בָּהֶם: כל חקיו. דְּבָרִים שֶׁאֵינָן אֶלָּא גְּזֵרַת מַלְכִּי בִּלְא שׁוּם טַעַם וְיֵצֶר הָרַע מְקַנְטֵר עֲלֵיהֶם מַה אִיסּוּר בְּאֵלּוּ? לְמָה נֶאֶסְרוּ? גְּנוּן: לְבֵישַׁת כִּלְאַיִם וַאֲכִילַת חֲזִיר וּפָרָה אֲדוּמָה. וַכְיוֹצֵא בָהֶם: לא אשים עליך. וְאִם אָשִׂים עָלֶיךָ הֲרֵי הוּא כְּלֹא הוּשָׂמָה. כִּי אֲנִי ה' רוֹפְאֶךָ. וְהוּא מִדְרָשׁוֹ. (מכילתא).

es im Niphal zu stehen. (25) מרה In שם שם לו ertheilt er ihnen einige Abschnitte der Thora, womit sie sich beschäftigen sollen, wie: Sabath-Gesetze", Das Gesetz der פרה אדומה (rothen Kuhe) und noch andere Rechtslehren. [1]) ושם נסהו. Das Volk nemlich, und sah, daß es halsstörrig war, sie zogen Mosche nicht zu Rathe, daß er nemlich für sie um Wasser zu Gott bitte, sondern sie murrten sogleich. (26) אם שמוע תשמע Das ist die Ueberlieferung des Gesetzes, die sie auf sich nehmen sollen. תעשה Das bedeutet das Vollziehen. והאזנת Du wirst das Ohr gerne neigen, um Alles genau zu forschen. כל חקיו Dinge, welche bloß Aussprüche des Weltenkönigs sind, ohne sonstige Erklärung (ihrer Nothwendigkeit), und wo die bösen Leidenschaften dagegen einwenden, warum soll z. B. unerlaubt sein, das Anlegen der Kleider aus vermischten Gattungen (Wolle und Flachs)? der Genuß des Schweinfleisches? das Gesetz von der rothen Kuhe? u. dgl. לא אשים עליך Und wenn sie auch auferlegt

[1]) Weil gleich darauf die Sabat-Regel folgend, so wie bei פרה אדומה (Mos. 4. 19. 2.) „חוקה" vorkömmt und andere Lehren auch משפט heißen.

Digitized by Google

אֲנִי יְהוָה רֹפְאֶךָ: ס חמישי (כז) וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וְשָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מָיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם עַל־הַמָּיִם: טז (א) וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר־סִין אֲשֶׁר בֵּין אֵילִם וּבֵין סִינָי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (ב) וַיִּלֹּנוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־

alle die Krankheiten, die ich gelegt auf Mizrajim, nicht legen auf dich, denn ich der Ewige bin dein Arzt. (27) Und sie kamen nach Elim, und dort waren zwölf Quellen Wasser und siebenzig Palmen, und sie lagerten dort am Wasser.

(16) (1) Als sie wegzogen von Elim da kamen sie die ganze Gemeinde der Kinder Israel nach der Wüste Sin, welche ist, zwischen Elim und zwischen Sinai, am vierzehnten Tage des zweiten Monates, nach ihrem Auszuge aus dem Lande Mizrajim. (2) Sie murrten die ganze Gemeinde

רש"י

וּלְמִי פָּשׁוּטוֹ: כִּי אֲנִי ה׳ רֹפְאֶךָ וּמַלַּמְּדְךָ תּוֹרָה וּמִצְוֹת, לְמַעַן תִּנָּצֵל מֵהֶם, פְּרוּפָא הַזֶּה, הָאוֹמֵר לְאָדָם: אַל תֹּאכַל דָּבָר זֶה מִן יְבִיאֵךְ לִידֵי חוֹלִי, וְזֶהוּ אִיזוֹן מִצּוֹת וְכֵן הוּא אוֹמֵר: רְפָאוֹת תִּהְיֶה לְשָׁרֶךָ (משלי ג׳): (כז) שְׁתִּים עֶשְׂרֵה עֵינוֹת מַיִם. כְּנֶגֶד י״ב שְׁבָטִים נִזְדַּמְּנוּ לָהֶם, וְשִׁבְעִים תְּמָרִים כְּנֶגֶד שִׁבְעִים זְקֵנִים:

טז (א) בחמשה עשר יום. נִתְפָּרֵשׁ הַיּוֹם שֶׁל חֲנִיָּה זוֹ לְמִי שָׁבוּ בַיּוֹם כָּלָתָה, דַּעֲחֲרָה שֶׁהוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם וְהוּצְרְכוּ לָמָן, לְלַמְּדֵנוּ שֶׁאָכְלוּ מִשְּׁיָרֵי הַבָּצֵק שִׁשִּׁים וְאַחַת סְעוּדוֹת, וְיָרַד לָהֶם מָן בְּמ״ו בְּאִיָּר, וְיוֹם א׳ בְּשַׁבָּת הָיָה, דִּרְאִיתָא בְּמַסֶּכְתָּא שַׁבָּת (דף ע״ז): (ב) וילונו. לְמִי יִתֵּן מוֹתֵנוּ. (ג) מי יתן מותנו.

wären, werde ich sie als gar nicht vorhanden gewesen machen, denn ich, der Ewige bin dein Arzt. So der Midrasch; nach dem Wortsinne aber heißt es, ich der Ewige will dich heilen, ich lehre dich die Thora und Satzungen, wodurch du dich ihrer befreiest, wie ein Arzt, der dem (Kranken) Menschen Regeln vorschreibt und ihm dies oder jenes zum genießen verbietet, weil er sonst erkranken könnte; so heißt es auch: (Spr. 3. 9.) „Heilung wird es deinem Leibe sein." (27) שתים עשרה עינות Zwölf Quellen fanden sie, hinsichtlich der Stämme, und siebenzig Palmen, hinsichtlich der siebenzig Aeltesten.

(16) (1) בחמשה עשר יום Der Tag ihrer Lageruug wurde hier erklärt, weil an diesem Tage der Mundvorrath zu Ende war, den sie aus Egypten zurückführten, und sie bedurften nun des Manna's; (מן) hieraus folgt daß sie von den Ueberresten des Brodes ein und sechzig Mahlzeiten genossen haben, der Manna fiel ihnen erst am 15-ten Jjar und dies war am ersten nach Sabbath, siehe Trakt. Sabbath 27. (2) וילונו

Digitized by Google

מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּמִּדְבָּר׃ (ג) וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי־יִתֵּן מוּתָנוּ בְיַד־
יְהוָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל־סִיר
הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע כִּי־
הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית
אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב׃ ס (ד) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם
מִן־הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר־
יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי
אִם־לֹא׃ (ה) וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ

der Kinder Israel, wieder Mosche und wieder Ahron in der Wüste. (3) Und die Söhne Israels sprachen zu ihnen: Ach, daß wir gestorben wären durch die Hand Gottes im Lande Mizrajim, da wir saßen bei dem Fleischtopfe, da wir Brot aßen zur Sättigung, denn ihr habet uns hinausgeführt in dieser Wüste, um diese ganze Versammlung zu tödten durch Hunger. (4) Da sagte der Ewige zu Mosche: Siehe ich lasse euch regnen Brot vom Himmel, das Volk soll hinausgehen und sammeln das Tägliche für jeden Tag, auf daß ich es versuche, ob es wandeln wird nach meiner Lehre oder nicht. (5) Und es geschehe am sechsten Tage, wenn sie

רש״י

שָׁנֻמוּת, וְאֵינוֹ שָׁם דָּבָר, כָּמוֹ. מִיתָתֵנוּ אֶלָּא כְּמוֹ עֲשׂוֹתֵנוּ, חֲנוֹתֵנוּ, שׁוֹבְנוּ; לַעֲשׂוֹת אֲנַחְנוּ. לַחֲנוֹת אֲנַחְנוּ. לָמוּת אֲנַחְנוּ. תַּרְנוֹמוֹ. לְוַי דְּמֵיתְנָא. לוֹ מֵתֵנוּ. הֲלָוַאי וְהֵיינוּ מֵתִים. (ד) דבר יום ביומו. צוֹרֶךְ אֲכִילַת יוֹם יִלְקְטוּ בְיוֹמוֹ, וְלֹא הַיּוֹם לְצוֹרֶךְ מָחָר. (מכילתא). למען אנסנו הילך בתורתי. אִם יִשְׁמְרוּ מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בּוֹ, שֶׁלֹּא יוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא יֵצְאוּ בְּשַׁבָּת לְלַקּוֹט. (ה) והיה משנה. לְיוֹם וּלְמָחָרָת. משנה. עַל שְׁהָיוּ רְגִילִים לְלַקּוֹט יוֹם יוֹם שֶׁל שַׁבָּת יְמוֹת הַשָּׁבוּעַ, אוֹמֵר אֲנִי, אֲשֶׁר יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה לְאַחַר שֶׁיָּבִיאוּ יִמְצְאוּ

Weil das Brod aufhörte. (3) מי יתן מותנו O, daß wir gestorben wären מותנו ist hier kein Hauptw. wie: מיתתנו (unser Tod) sondern die unbestimmte Art; wie: עשותנו (daß wir thun) חנותנו (daß wir lagern) Onkelos gibt es mit: לְוַי דְּמֵיתְנָא o, daß wir gestorben wären. (4) דבר יום ביומו So viel man auf einen Tag zum Essen brauchte, sie brauchten heute nicht für morgen zu sammeln. למען אנסנו Ich will es prüfen, ob sie die darauf bezughabenden Vorschriften beobachten werden, nemlich nicht's davon übrig zu lassen und am Sabbath nicht zu sammeln. (5) והיה משנה Ein Zweifaches, für heute und für morgen. משנה Weil sie an Wochentagen für ihr Tägliches sammelten. glaube ich, daß: אשר יביאו והיה משנה heißt, nachdem sie es nach Hause gebracht hatten, ward es erst doppelt im Maaße, und dies bedeutet das: „Sie sammelten zweifache Speise" in Auffammeln fanden sie Zweifaches, und dies bedeutet der Spruch „Darum gibt er auch am sechsten

Digitized by Google

אֵת אֲשֶׁר־יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ יוֹם יוֹם: (ו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֶרֶב וִידַעְתֶּם כִּי יְהוָה הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (ז) וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד יְהוָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל־יְהוָה וְנַחְנוּ

zubereiten das, was sie ein bringen! so wird es doppelt so viel sein, wie sie tagtäglich sammeln. (6) Da sprach Moſche und Ahron zu allen Söhnen Israels: am Abend werdet ihr erkennen, daß Gott euch ausgeführt aus dem Lande Mizrajim. (7) Und am Morgen werdet ihr die Herrlichkeit Gottes sehen, da er gehört

רש"י

מִשְׁנֶה בְּמִדִּידָה עַל אֲשֶׁר יִלְקְטוּ, וְיָמְדוּ יוֹם יוֹם; וְזֶהוּ לָקְטוּ לָהֶם מִשְׁנֶה, בִּלְקִיטָתוֹ הָיָה נִמְצָא לָהֶם מִשְׁנֶה. וְזֶהוּ עַל כֵּן הוּא נוֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמַיִם, נוֹתֵן לָכֶם בְּרָכָה. פוי"ש (ייכ"ויך . פ"יכו) בְּבֵית לַמְלָאוֹת הָעוֹמֶר פָּעָמַיִם לֶחֶם יוֹמָיִם. (ו) עֶרֶב, כְּמוֹ לָעֶרֶב: וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם. לְפִי שֶׁאֲמַרְתֶּם לָנוּ: כִּי הוֹצִאתֶם אוֹתָנוּ הַדְּעוּ, כִּי לֹא אֲנַחְנוּ הֲמוֹצִיאִים, אֶלָּא ה' הוֹצִיא אֶתְכֶם שֶׁיַּגִּיז לָכֶם אֶת הַשְּׂלָיו: (ז) וּבֹקֶר וּרְאִיתֶם. לֹא עַל הַכָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִנֵּה, כְּבוֹד ה' נִרְאָה בֶּעָנָן נֶאֱמַר, אֶלָּא, בַּדָּבָר אֲמַר לָהֶם: עֶרֶב, וִידַעְתֶּם כִּי הַיְכוֹלֶת בְּיָדוֹ לִיתֵּן תַּאֲוָתְכֶם וּבְשַׂר יִתֵּן אַף לֹא בָּמִים מְאִירוֹת יִתְּנֶנּוּ לָכֶם, כִּי שֶׁלֹּא כְּהוֹגֶן שְׁאַלְתֶּם אוֹתוֹ וּמְכָרָם מַלְאָךְ וְהַלֶּחֶם שֶׁשְּׁאַלְתֶּם לְצוֹרֶךְ, בִּירִידָתוֹ לָבֹקֶר תִּרְאוּ אֶת כְּבוֹד אוֹר פָּנָיו שֶׁיּוֹרִידֵהוּ לָכֶם דֶּרֶךְ חִבָּה, בַּבֹּקֶר שֶׁיֵּשׁ שָׁעוֹת לְהַכִּינוֹ, וְטַל מִלְמַעְלָה וְטַל מִלְמַטָּה, מה

Tage Speiſe auf zwei Tage", weil er auch den Segen darin ſpendet, daß ihr ein zweifaches Omer erhält, welches Koſt auf zwei Tagen bietet. (6) הוציא וגו' לערב: ערב wie וידעתם כי Weil ihr geſprochen habet: Ihr habt uns herausgeführt." ſo möget ihr erfahren, daß nicht wir, ſondern Gott euch aus Egypten führte, der euch die Wachtel herbei führen wird. (7) ובוקר וראיתם. Es wird hier nicht von der Herrlichkeit geſprochen, von der es heißt: „Da erſchien die Herrlichkeit des Ewigen in die Wolke", ſondern Moſche ſagte: Abends ſollt ihr erkennen daß er allvermögend iſt; euch alle Wünſche zu gewähren, er wird Fleiſch geben, jedoch nicht auf eine wohlwollende Weiſe, weil ihr es unanſtändig und aus Uebermäßigkeit gefordert habet; das Brod war euch nothwendiges Bedürfniß, des Morgens ſollt ihr die Herrlichkeit Gottes ſchauen, er wird es euch auf eine liebevolle Weiſe herabkommen laſſen, des Morgens, um es in der geeigneten Zeit zubereiten zu können, und Thau von oben und unten, wie in einem Behälter liegend. אשר על ה'. Als ſtünde על ה' כי תלינו עלינו Daß ihr eure Kinder, Weiber und Töchter und das fremde Volk wieder uns aufſtürmt; demnach muß ונחנו מה Was ſind wir geachtet?

Digitized by Google

מָה כִּי תַלִּינוּ עָלֵינוּ: (ח) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּתֵת יְהוָה לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ בִּשְׁמֹעַ יְהוָה אֶת־ תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ מָה לֹא־עָלֵינוּ תְלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל־יְהוָה: (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן אֱמֹר אֶל־

euer Murren gegen Gott, denn was sind wir, daß ihr murret gegen uns? (8) Mosche sprach: Indem der Ewige euch geben wird des Abends, Fleisch zu essen und des Morgens Brot zum satt werden, da Gott gehört hat euer Murren, das ihr ausstießet wieder ihn, denn was sind wir? Nicht wider uns ist euer Murren sondern wider den Ewigen. (9) Und Mosche sprach zu Ahron: Sprich zu der ganzen Gemeinde der

רש"י

בְּמוּגַּח בְּקוּסְטָא: את תלונותיכם על ה'. כְּמוֹ אֲשֶׁר עַל ה': ונחנו מה. מָה אֲנַחְנוּ חֲשׁוּבִין? כי תלינו עלינו. שְׁתַּרְעִימוּ עָלֵינוּ אֶת הַכֹּל אֶת בְּנֵיכֶם וּנְשֵׁיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם וְעֶרֶב רַב. וְעַל פֶּרְחוֹ אֲנִי זָקוּק לְפַרְנֵס: תְּלִינוּ בִּלְשׁוֹן תַּפְעִילוּ מַפְּנֵי דָּגְשׁוּתוֹ וְקָרֵיתִי, שְׁאֵלוּ הָיָה דָּסָה, הָיִיתִי מְפָרְשׁוֹ בִּלְשׁוֹן תִּפְעָלוּ, כְּמוֹ וַיֶּלֶן הָעָם עַל מֹשֶׁה; אוֹ אִם הָיָה דָּגֵ"שׁ וְאֵין בּוֹ יו"ד וְנִקְרָא: תַּלּוֹנוּ, הָיִיתִי מְפָרְשׁוֹ לָשׁוֹן תְּלוּנוֹת; עֲבָשָׁיו הוּא מַשְׁמִיעַ תְּלוּנוּ אֶת אֲחֵרִים כְּמוֹ בְּמַרְגְּלִים; וַיְלִינוּ אֵלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה (במדבר י"ד): (ח) בשר לאכל. וְלֹא לְשׂוּבַע לָמָּה תּוֹרָה רָדָךְ אֶרֶץ שֶׁאֵין אוֹכְלִין בָּשָׂר לְשׂוּבַע: וּמַה רָאָה לְהוֹרִיד לֶחֶם בַּבֹּקֶר, וּבָשָׂר בָּעָרֶב? לְפִי שֶׁהַלֶּחֶם שְׁאֵלוּ כְּהוֹגֵן שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְאָדָם בְּלֹא לֶחֶם אֲבָל בָּשָׂר שְׁאֵלוּ שֶׁלֹּא כְּהוֹגֵן, שֶׁהַרְבֵּה בְּהֵמוֹת הָיָה לָהֶם, וְעוֹד שֶׁהָיָה אֶפְשָׁר לָהֶם בְּלֹא בָשָׂר לְשַׁלְּפֵיהֶן נָתַן לָהֶם בְּשַׁעַת מְזוֹנָא שֶׁלֹּא כְּהוֹגֵן: אשר אתם מלינים

ich das תלינו nothwendig wegen seiner Punktirung, und Leseart als übergehend erklären, denn wäre es (das ל) ohne Dagesch, so hätte dies Wort zwar eine thätige Bedeutung, wie (17. 3.) וילן העם. Das Volk murrte wieder Mosche, (wo keine dritte Person darunter verstanden ist.) Hätte das ל blos einen Dagesch ohne י und hätte תלנו geheißen, so würde ich es gelesen haben, als stünde תתלוננו (im התפעל) jetzt aber, da es תלינו (nach dem ל mit dem דגש ein י) heißt, so lautet es: Ihr reget andere gegen mich auf, wie es bei den Kundschaftern heißt. (Mos. 4, 14. 36.) ויליני u. s. w. „Sie erregten zum Aufruhr wieder ihn die ganze Gemeinde" (8) בשר לאכול Aber nicht zur gänzlichen Sättigung. Die Thora lehrt uns hiemit eine Sittenregel: Daß man Fleisch nicht zur gänzlichen Sättigung genießen soll. Warum ließ er ihnen das Brot Morgens und das Fleisch Abends kommen? Weil sie das Brot nach anständiger Weise verlangten, denn ohne Brot kann doch Niemand leben; das Fleisch aber forderten sie unanständiger Art, denn sie hatten viel Vieh mit sich, und hätten sich sonach ohne Fleisch erhalten können; daher verabreichte man es ihnen in einer Zeit wo man ermüdet ist, ebenfalls zu einer ungelegentlichen Zeit. תם מלינים

Digitized by Google

כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי יְהוָה כִּי שָׁמַע אֶת תְּלֻנֹּתֵיכֶם: (י) וַיְהִי כְּדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּפְנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְּבוֹד יְהוָה נִרְאָה בֶּעָנָן: ס ששי

(יא) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: (יב) שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּלֻנֹּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבֵּר אֲלֵהֶם לֵאמֹר בֵּין הָעַרְבַּיִם תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ־לָחֶם וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: (יג) וַיְהִי בָּעֶרֶב וַתַּעַל הַשְּׂלָו וַתְּכַס אֶת־הַמַּחֲנֶה וּבַבֹּקֶר הָיְתָה שִׁכְבַת הַטַּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה: (יד) וַתַּעַל שִׁכְבַת הַטָּל וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַמִּדְבָּר דַּק מְחֻסְפָּס דַּק כַּכְּפֹר עַל־

Kinder Israels Tretet herbei vor dem Ewigen, denn er hat gehört euer Murren. (10) Es war, als Ahron redete zur ganzen Gemeinde der Kinder Israels und sie sich wendeten gegen die Wüste, siehe! Da erschien die Herrlichkeit des Ewigen in einer Wolke. (11) Und Gott redete mit Mosche folgend: (12) Ich habe gehört das Murren der Kinder Israels, rede zu ihnen also: Gegen Abend sollt ihr Fleisch essen, und am Morgen euch sättigen am Brote, und ihr sollt wissen daß ich Gott bin euer Herr! (13) Und es geschah am Abend, da stiegen Wachteln auf und bedeckten das Lager, und am Morgen war eine Lage Thau rings um das Lager (14) Und als die Lage Thau aufgestiegen war, siehe! auf der Oberfläche der Wüste liegen zarte Körnlein, zart wie der Reif auf der Erde.

רש"י

עליו • הָאֲחֵרִים הַשּׁוֹמְעִים אֶתְכֶם מִתְלוֹנְנִים: (ט) קִרְבוּ לִמְקוֹם שֶׁהֶעָנָן יָרֵד: (יג) השליו • מִין עוֹף וְשָׁמַן מְאֹד • (יומא ע"ה): היתה שכבת הטל • הַטַּל שׁוֹכֵב עַל הַמָּן וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר: וּבְרֶדֶת הַטַּל וְגוֹ'? (במדבר י"א) • הַטַּל יוֹרֵד עַל הָאָרֶץ • וְהַמָּן יוֹרֵד עָלָיו • וְחוֹזֵר וְיוֹרֵד שֵׁל עָלָיו • הֲרֵי הוּא כְּמִנְחַ בְּקוּפְסָה (יומא ע"ה מְכִילְתָא): (יד) ותעל שכבת הטל וגו' • כְּשֶׁהַחַמָּה זוֹרַחַת • עוֹלָה שֵׁל שֶׁעַל הַמָּן לִקְרַאת חַמָּה • עִדְרָהּ שֵׁל

עליו Ihr erreget andere zur Aufruhr. קרבו zum Orte, woselbst die Wolke war. (13) השליו Eine Art sehr fetter Vögel. שכבת הטל der Thau lag auf den Manna; und anderswo heißt es: (Mos. 4. 11. 9.) „Und wenn der Thau herabfiel auf das Lager, fiel das Manna darauf herab" Der Thau fiel auf die Erde, darauf fiel das Manna auf diesem folgte wieder Thau und das Manna lag wie in einem Behältnisse. (14) ותעל שכבת הטל Wenn die Sonne schien, stieg der Thau, der auf dem Manna lag, der Sonne zu, wie gewöhnlich der Thau zur Sonne emporsteigt. Auch wenn man eine Eierschale mit Thau anfüllt, die Oeffnung verschließt, und sie gegen die Sonne legt; so muß es

Digitized by Google

הָאָרֶץ׃ (טו) וַיִּרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו מָן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה־הוּא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם הַוּא הַלֶּחֶם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לָכֶם לְאָכְלָה׃ (טז) זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לִקְטוּ מִמֶּנּוּ אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ עֹמֶר לַגֻּלְגֹּלֶת מִסְפַּר

(15) Als die Kinder Israels es sahen, da sprachen sie einer zum andern: „Was ist das? Denn sie wußten nicht, was es sei; da sagte Mosche zu ihnen: Es ist das Brot, daß Gott euch gegeben zum essen. (16) Dies ist es, was der Ewige befohlen hat: Sammelt davon jeder so viel er für sich essen mag, ein Omer für jede Person

רש״י

עוֹלָה לִקְרַאת הַחַמָּה אַף אִם תִּמָּלֵא שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה טַל, וְתִסְתּוֹם אֶת פִּיהָ וְתַנִּיחָהּ בַּחַמָּה, הִיא עוֹלָה מֵאֵלֶיהָ בַּאֲוִיר׳ וְרִבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ שֶׁהַטַּל עוֹלֶה מִן הָאָרֶץ בַּאֲוִיר, וּכְעֵלוֹת שַׁבָּת הַטַּל נִתְגַּלָּה הַמָּן וְרָאוּ וְהִנֵּה עַל פְּנֵי הַמִּדְבָּר: דק, דָּבָר דַּק: מחוספס, מְגוֹלָה, וְאֵין דּוֹמֶה לוֹ בְּמִקְרָא, וְיֵשׁ לוֹמַר מְחוּסְפָּס לָשׁוֹן הַסִּיפָא וּדְלוּסְקְמָא שֶׁבַּלָּשׁוֹן מִשְׁנָה, בְּשָׁוְתַנְיָה מִשְׁכֶּבֶת הַטָּל רָאוּ שֶׁהָיָה רָבָר דַּק מְחוּסְפָּס בְּתוֹכוֹ בֵּין שְׁתֵּי שְׁכָבוֹת הַטָּל. וְאוּנְקְלוּס תִּרְגֵּם: מְקַלַּף לָשׁוֹן מַחְשׁוּף הַלָּבָן: ככפור, כְּפוֹר, יילי״דא בלע״ז (דאר גאפרעסכנא טהוים מדאר נאבו, דאר ריין) Geleise, דְּעֲרַק כְּגִיר, כְּאַבְנֵי גִיר, וְהוּא מִין צֶבַע שָׁחוֹר, כִּדְאָמְרִינַן נַבֵּי כְּפוּי הַדָּם: הַגִּיר וְהַזַּרְנִיךְ. דְּעֲרַק כְּגִיר כְּגִלְיָדָא עַל אַרְעָא, רַק הָיָה כְּגִיר וְשׁוֹכֵב מוּגָלָד כְּקֶרַח עַל הָאָרֶץ, וְכֵן מֵירוּשׁוֹ: רַק כַּכְּפוֹר שְׁמוֹ קָלוּשׁ וּמְחוּבָּר כְּגִלְיד. דַּק (דין, לאפט, פיין) שֶׁהָיָה מַגְלִיד נָגְלַד דַּק מִלְּמַעְלָה וּכְגִיר שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוּס תּוֹסֶפֶת הוּא עַל לָשׁוֹן הָעִבְרִית וְאֵין לוֹ תֵּיבָה בְּפַסּוּק: (מו) מן הוא. הֲכָנַת מָזוֹן הוּא, כְּמוֹ וַיְמַן לָהֶם הַמֶּלֶךְ (דניאל א׳): כי לא ידעו מה הוא. שֶׁיִּקְרָאֲהוּ בִּשְׁמוֹ: (מז) עמר. שֵׁם מִדָּה: מספר נפשותיכם. כְּפִי מְנָיַן נְפָשׁוֹת שֶׁיֵּשׁ

von selbst sich erheben. דק מחוספס Offen, dies Wort hat kein ähnliches Beispiel in der Schrift, man kann auch das מחוספס mit dem talmudischen „חפיסה“ schlauchförmiger Behälter, erklären, als das Manna von der Thaulage frei wurde, sahen sie, daß etwas feines, einem Behälter gleich, zwischen zwei Thaulagen war. Onkelos gibt es mit מְקַלַּף wie (Mos. 1. 30. 37,) das מחשוף הלבן entblößend das Weiße ככפור wie Reif; Onkelos heißt es דַּעֲרַק כְּגִיר, gleich אבני גיר, (Jes. 27, 9.) Welches eine schwarze Farbe sein soll; wie es im Talmud (Chulin) כגיר heißt; er war fein wie Staub, und lag verbreitet wie Frost, haftend auf der Erde; und גִּיר heißt, er breitete sich dünne aus. das כגור wie es Onkelos braucht, ist hier ein Zusatz, welcher im Hebräischen gar nicht vorkömmt. (15) מן הוא Ein Zubereiten zur Nahrung, wie: (Daniel 1. 5) „Und der König ließ ihnen bestimmen. (ימן) מן הוא Wie sie es mit Namen benennen sollen. (16) עמר Der Name eines Maaßes.

Digitized by Google

נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לַאֲשֶׁר בְּאָהֳלוֹ תִּקָּחוּ׃ (יז) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט׃ (יח) וַיְכַמְּדוּ בָעֹמֶר וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר אִישׁ לְפִי־אָכְלוֹ לָקָטוּ׃ (יט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר׃ (כ) וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה וַיּוֹתִרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וַיָּרֻם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה׃ (כא) וַיִּלְקְטֻהוּ אֹתוֹ בַבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם

nach Anzahl euerer Personen, soviel jeder in seinem Zelte hat, sollt ihr nehmen. (17) Sie thaten also die Kinder Israels, sie sammelten nämlich, der eine viel, und der andere wenig. (18) Und sie maßen es ab mit einem Omer, da hatte, der viel gesammelt, nichts erübrigt, und der wenig gesammelt, hatte nicht Mangel, jeder so viel er für sich zum Essen brauchte, hatte er gesammelt. (19) Da sagte Mosche zu ihnen! Niemand lasse übrig davon bis am Morgen. (20) Aber sie gehorchten nicht dem Mosche, sondern einige Leute ließen übrig davon bis am Morgen, da krochen Würmer heraus und es ward stinkend; da zürnte Mosche über sie. (21) Darauf sammelten sie es Morgen für Morgen, jeglicher nachdem er

רש"י

לְאִישׁ בְּאָהֳלוֹ, תִּקְחוּ עוֹמֶר לָכָל גּוּלְגֹּלֶת׃ (יז)והמרבה והממעיט. יֵשׁ שֶׁלָּקְטוּ הַרְבֵּה, וְיֵשׁ שֶׁלָּקְטוּ מְעַט וּכְשֶׁבָּאוּ לְבֵיתָם מָדְדוּ בָּעוֹמֶר אִישׁ אִישׁ מַה שֶּׁלָּקְטוּ וּמָצְאוּ, שֶׁהַמַּרְבֶּה לִלְקוֹט לֹא הֶעְדִּיף עַל עוֹמֶר לַגּוּלְגֹּלֶת אֲשֶׁר בְּאָהֳלוֹ וְהַמַּמְעִיט לִלְקוֹט לֹא מָצָא חֶסֶר מֵעוֹמֶר לַגּוּלְגֹּלֶת, וְזֶהוּ גַּם גָּדוֹל שָׁנֶאֱשָׁה בּוֹ׃ (כ) ויותירו אנשים. דָּתָן וַאֲבִירָם (ש"ר): ויָרם תולעים. לָשׁוֹן רָמָה׃ ויבאש. הֲרֵי זֶה מִקְרָא הָפוּךְ שֶׁנִּתְהַוָּה הַבְּאִישׁ וְלִבְסוֹף הִתְלִיעַ, בָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר, וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא הָיְתָה בּוֹ, וְכֵן דַּרְכָּהּ כָּל הַמַּתְלִיעִים׃ (כא) וחם

מספר נפשותיכם. Nach Anzahl, welcher jeder im Zelte hat, sollt ihr ein Omer für jede Person nehmen. (17) המרבה וחממעיט Mancher sammelte viel und mancher wenig; und als sie nach Hause kamen, maaßen sie alle das Gesammelte, in einen Omer und fanden, daß der viel gesammelt hatte, nicht mehr als ein Omer, für jedes Haupt ins Zelt brauchte, und der wenig sammelte nicht weniger fand, als einen Omer, für jedes Haupt. dies war ein großes Wunder, das dabei geschah. (20) ויותירו אנשים Nemlich Datan und Abiram. וירם תולעים Es wimmelte von Würmern. ויבאש Diese Schriftstelle steht umgekehrt, „daß es erst verstank uud dann von Würmern kroch, wie es heißt:" und es stank nicht, und kein Wurm war darin. (Vers 23.) Dieß ist bei allen würmigen Sachen der Fall. (21) וחם השמש ונמס Was auf dem Felde

Digitized by Google

הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס׃ (כב) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה׃ (כג) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שַׁבָּתוֹן שֵׁבֶת־קֹדֶשׁ לַיהוָה מָחָר אֵת אֲשֶׁר־תֹּאפוּ אֵפוּ וְאֵת אֲשֶׁר־תְּבַשְּׁלוּ

zum essen bedurfte und sobald die Sonne heiß schien, zerschmolz es. (22) Es geschah am sechsten Tage sammelten sie zweifache Speise (nämlich) zwei Omer für einen jeden; da kamen alle Fürsten der Gemeinde und berichteten es dem Mosche. (23) Er sagte zu ihnen; das ist's was der Ewige geredet: Ruhetag, heilige Ruhe, Gott geweiht ist morgen; was ihr backen wollt, backet heute, und was ihr kochen wollt, kochet

רש"י

השמש ונמס. הַנִּשְׁאָר בַּשָּׂדֶה נַעֲשֶׂה נְחָלִים וְשׁוֹתִין מִמֶּנּוּ אַיָּלִים וּצְבָאִים וְאוּמוֹת הָעוֹלָם צָדִין מֵהֶם וְסוֹעֲמִים בָּהֶם מַעַם מַן וְיוֹדְעִים מַה שִׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל (מכילתא) פָּשָׁר: לָשׁוֹן פּוֹשְׁרִים עַל יְדֵי הַשֶּׁמֶשׁ מְתְחַמֵּם וּמַפְשִׁיר: ונמס. דישטנ"סיר בלע"ז stemperare, (נמכוויייכן, מוּסְוָוען), וְדוֹמֶה בְּסַנְהֶדְרִין בְּסוֹף ד' מִיתוֹת: (כב) לקטו לחם משנה. כְּשֶׁמָּדְדוּ אֶת לְקִיטָתָם בְּאָהֳלֵיהֶם מָצְאוּ כְּמֵלִים שְׁנֵי הָעֹמֶר לְאֶחָד. ומ"א לֶחֶם מִשְׁנֶה, מִשְׁנֶה אוֹתוֹ הַיּוֹם לִשְׁאָבָה בְּרֵיחוֹ וְטַעְמוֹ (מכילתא): ויגידו למשה. שֶׁאֲלוּהוּ: מַה הַיּוֹם מְיֻמָּים? וּמִבָּאן יֵשׁ לִלְמֹד שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיד לָהֶם מֹשֶׁה פָּרָשַׁת שַׁבָּת שֶׁנִּצְטַוָּה לוֹמַר לָהֶם: וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ וְגוֹ' עַד שֶׁשְּׁאָלוּ אֶת זֹאת אָמַר לָהֶם: הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' שֶׁנִּצְטַוִּיתִי לוֹמַר לָהֶם, וְלָכֵךְ עָנְשׁוֹ הַכָּתוּב שֶׁאָמַר לוֹ: עַד אָנָה מֵאַנְתֶּם וְלֹא הוֹצִיאוּ מִן הַגָּלָל: (כג) את אשר תאפו אפו. מַה

übrig blieb, wurde zu Bächen woraus Feldthiere tranken, und welche von fremden Völkern eingefangen wurden, die in ihrem Fleische den Geschmack des Mannas wahrnahmen, und Israels Vorzug kennen lernten, das נָמַס (in Onkelos) heißt, durch die Sonne zerfließen. ונמס Es schmolz (22) לקטו לחם משנה Als sie das Gesammelte in ihren Zelten maaßen, fanden sie das Doppelte, zwei Omer für Jeden. Der Midrasch Agadah erklärt das משנה für נִשְׁנֶה (verändert), daß das לחם an diesem Tage sich durch einen besondern angenehmen Geruch u. Geschmack auszeichnete. ויגידו למשה Sie fragten ihn, was ist denn heute anders als an andern Tagen? Hieraus können wir schließen, daß Mosche die Sabbath-Vorschriften, welche er mitzutheilen beauftragt war, ihnen noch nicht mittheilte (nemlich: „Und am sechsten Tage sollen sie zubereiten u. s. w.) bis sie ihn dawegen frugen, worauf er antwortete: Dies ists, was mir der Ewige befahl euch mitzutheilen, und deshalb wurde er auch gestraft, wie es heißt: „Bis wann weigert ihr euch" wo er selbst nicht ausgenommen wurde (23) תאפו אפו

Digitized by Google

בַּשְּׁלוּ וְאֵת כָּל־הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם
לְמִשְׁמֶרֶת עַד־הַבֹּקֶר׃ (כד) וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ
עַד־הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ
וְרִמָּה לֹא־הָיְתָה בּוֹ׃ (כה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי־שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוָה
הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה׃ (כו) שֵׁשֶׁת
יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת
לֹא יִהְיֶה־בּוֹ׃ (כז) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
יָצְאוּ מִן־הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ׃ ס

heute, und alles übrig Bleibende lasset bei euch liegen zur Aufbewahrung bis zum Morgen. (24) Sie ließen es liegen bis zum (andern) Morgen wie Mosche befohlen, es ward nicht stinkend und kein Wurm war darin. (25) Mosche sagte esset es heute, denn Ruhetag Gottes ist heute, heute werdet ihr es nicht finden auf dem Felde. (26) Sechs Tage könnt ihr es sammeln; aber am siebenten Tage ist Ruhetag, es wird an demselben nicht sein. (27) Es war am siebenten Tage, da gingen hinaus von dem Volke zu

רש"י

שְׁאֹתָם רוֹצִים לֶאֱפוֹת תְּתַגּוּר, אַפּוּ הַיּוֹם הַכֹּל לְשָׁנֵי יָמִים; וּמַה שַּׁאַתֶּם צְרִיכִים לְבַשֵּׁל מְמַגּוּ בְּמַיִם בַּשְּׁלוּ הַיּוֹם. לָשׁוֹן אֲפִיָּיה נוֹפֵל בְּלַחָם וְלָשׁוֹן בִּישׁוּל בְּתַבְשִׁיל: לְמִשְׁמֶרֶת. לְגְנִיזָה: (כד) וַיֹּאמֶר משה אכלוהו היום וגו'. שַׁחֲרִית שָׁהָיוּ רְגִילִין לָצֵאת וְלִלְקוֹט בָּאוּ לִשְׁאוֹל: אִם נָצָא, אִם לָאו, אָמַר לָהֶם אֶת שֶׁבְּיֶדְכֶם אִכְלוּ; לָעֶרֶב חָזְרוּ לָפָנָיו וְשָׁאֲלוּהוּ מַהוּ לָצֵאת? אָמַר לָהֶם: שַׁבָּת הַיּוֹם, רָאָה אוֹתָם דּוֹאֲגִים, שָׁמָא פָּסַק הַמָּן, וְלֹא יָרַד עוֹד, אָמַר לָהֶם הַיּוֹם לֹא תִמְצָאוּהוּ מַה תַּ"ל הַיּוֹם? הַיּוֹם לֹא תִמְצָאוּהוּ אֲבָל מָחָר תִּמְצָאוּהוּ (מכילתא): (כו) וביום השביעי שבת. שַׁבָּת הוּא, הַמָּן לֹא יִהְיֶה בּוֹ. וְלֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא

את אשר Was ihr backen wollt im Ofen backet heute für zwei Tage; und was ihr davon kochen wollt, kochet heute; אפו wird bei Brot gesagt; בשלו bei Speisen. למשמרת Zur Verwahrung (25) אכלוהו היום Des Morgens, wenn sie gewöhnlich zu sammeln pflegten, kamen sie und frugen, ob sie heute auch sammeln sollen oder nicht; worauf Mosche ihnen erwiederte, daß in eueren Händen Befindliche genießet; Abends kamen sie, und fragten wieder, was sie betreffs des Ausgehens vornehmen sollen, er antwortete ihnen: Heute ist שבת! Aber er sah sie nun besorgt, das Manna könnte vielleicht gänzlich aufhören, sagte er zu ihnen: Heute werdet ihr nichts finden, anzudeuten, daß man heute nichts findet, wol aber morgen. (26) וביום השביעי שבת Ist ein Ruhetag, an welchem kein Manna zu finden sein wird. Die Schrift will auch den Versöhnungstag nebst andern Feiertagen

Digitized by Google

(כח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתָי׃ (כט) רְאוּ כִּי־יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃ (ל) וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃ (לא) וַיִּקְרְאוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד

sammeln, aber sie fanden nichts. (28) Der Ewige sagte zu Mosche bis wannen weigert ihr euch zu halten meine Gebote und meine Lehren? (29) Sehet, weil der Ewige euch gegeben den Ruhetag, darum gibt er euch am sechsten Tage Brot für zwei Tage; Bleibe jeder auf seiner Stelle, Niemand gehe hinaus von seinem Orte am siebenten Tage. (30) Darauf ruhete das Volk am siebenten Tage. (31) Das Haus Israels

רש"י

לַרְבּוֹת יוֹם הַכִּפּוּרִים וְיָמִים טוֹבִים • (מכילתא) (כח) עד אנה מאנתם • מָשָׁל הָרְיוֹט הוּא, בַּהֲדֵי הוּצָא לָקִי בְּרֵבָא: עַל יְדֵי הָרְשָׁעִים מִתְעַנִּין הַבְּשָׁרִין (ב"ק צ"ב): (כט) ראו • בְּעִינֵיכֶם כִּי ה' נְכְבּוֹדוֹ מַזְהִיר אֶתְכֶם עַל הַשַּׁבָּת, שֶׁהֲרֵי נַם נַעֲשָׂה בְּכָל עֶרֶב שַׁבָּת לָתֵת לָכֶם לֶחֶם יוֹמַיִם: שבו איש תחתיו • מִבַּאן סָמְכוּ חֲכָמִים ד' אַמּוֹת לְיוֹצֵא חוּץ לְתְחוּם ג. לְנוּפוֹ וְאִי לְפִישׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם: אל יצא איש ממקומו • אֵלּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה שֶׁל תְּחוּם שַׁבָּת, וְלֹא בְּמִפּוּרָשׁ שֶׁאֵין תְּחוּמִין אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים • וְעִיקָּרוֹ שֶׁל מְקוֹם עַל לוֹקְטֵי הַמָּן נֶאֱמַר: (לא) והוא כזרע גד לבן • עֲשָׂב שֶׁשְּׁמוֹ קוֹל"יינדר וְזֶרַע שֶׁלּוֹ עָנוּל וְאֵינוֹ לָבָן וְהַמָּן הָיָה לָבָן זְאֵינוֹ נִמְשָׁל לְזֶרַע גַּד אֶלָּא לְעֲנִין הָעָגוּל כְּזֶרַע גַּד הָיָה,

hinzurechnen, wo kein Manna fiel. (28) עד אנה מאנתם Ein gemeines Sprichwort lautet; Mit dem Ausjäten der Blätter, geht auch der Kohl zu Grunde. (S. Raschi B. Kamma 93.) Durch die Gottlosen büßen oft die Unschuldigen. (29) ראו Sehet mit euren eigenen Augen, daß Gott in seiner Herrlichkeit euch warnt, den Sabbath gehör.g zu feiern, denn es geschieht ja eueretwegen ein Wunder mit der doppelten Nahrung. שבו איש תחתיו Hierauf stützten die Weisen, daß wer (200 Ellen) hinausgegangen ist, darf sich nur innerhalb vier Ellen bewegen, u. z. drei Ellen für den Körper, und eine zum Ausstrecken der Hände und Füße. ממקומו Dies beziehet sich auf die zweitausend Ellen der Sabbath-Grenze, es wird nicht ausdrücklich erklärt, daß die Grenz-Vorschriften nur Gesetz der Schriftgelehrten ist; das Wesentliche dieser Stelle hat nur auf den damaligen Manna-Sammler Bezug. (31) כזרע גד לבן Ein Gewächs, das Koriander heißt, dessen Same rund ist, aber nicht weiß, das Manna war weiß, es ist mit dem Koriander nur blos der runden Gestalt wegen verglichen. כצפיחית Wie

Digitized by Google

לָבָן וְטַעְמוֹ כִּצַפִּיחַת בִּדְבָשׁ: (לא) וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה מְלֹא
הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן
יִרְאוּ אֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם
בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:
(לב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח צִנְצֶנֶת
אַחַת וְתֶן־שָׁמָּה מְלֹא־הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח
אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם:
(לג) כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּנִּיחֵהוּ
אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמָרֶת: (לד) וּבְנֵי

nannte seinen Namen Manna, und er war wie weißer Koriander-Samen, und sein Geschmack wie Kuchen mit Honig. (32) Mosche sprach: Dies das Wort, welches Gott befohlen: Ein voller Omer sei zur Aufbewahrung für eure Nachkommen, auf das sie sehen das Brot, womit ich euch gespeist in der Wüste, da ich euch herausgeführt habe aus dem Lande Mizrajim. (33) Mosche sagte zu Ahron, nimm eine Flasche und gib hineiu ein Omer voll Manna und lege es hin vor Gott zur Aufbewahrung für eure Nachkommen. (34) So wie Gott dem Mosche befohlen, stellte es Ahron hier vor „das Zeugniß" zur Aufbewahrung. (35) Und die

רש"י

וְהוּא לָבָן: כִּצְפִיחַת. בָּצֵק שֶׁמְּמַצְנִין אוֹתוֹ בִּדְבָשׁ וְקוֹרִין לוֹ אִסְקְרִי״טִין בְּלָשׁוֹן מִשְׁנָה וְהוּא תַּרְגּוּם שֶׁל אוּגָּקְלוּס: (לב) לְמִשְׁמֶרֶת. לְגָנְיָה: לְדוֹרוֹתֵיכֶם. בִּימֵי יִרְמְיָהוּ כְּשֶׁהָיָה יִרְמְיָהוּ מוֹכִיחָם, לָמָּה אֵין אַתֶּם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה? וְהֵם אוֹמְרִים גְּנִיחַ מְלַאכְתֵּנוּ וְגַעֲסוֹק בָּתוֹרָה? מַהֵיכָן נִתְפַּרְנֵס? הוֹצִיא צִנְצֶנֶת הַמָּן, אָמַר לָהֶם: אַתֶּם רְאוּ דְּבַר ה' שִׁמְעוּ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא: רְאוּ, בְּיָה נִתְפַּרְנְסוּ אֲבוֹתֵיכֶם, הַרְבֵּה שְׁלוּחִין יֵשׁ לוֹ לְמָקוֹם לְהָכִין מָזוֹן לִירֵיאָיו: (לג) צִנְצֶנֶת. צְלוּחִית שֶׁל חֶרֶס כְּתַרְגּוּמוֹ: וְהַנַּח אוֹתוֹ לִפְנֵי ה'. לִפְנֵי הָאָרוֹן וְלֹא נֶאֱמַר מְקֹרָא זֶה עַד שֶׁנִּבְנָה אֹהֶל מוֹעֵד אֶלָּא שֶׁנִּכְתַּב בָּאָן בְּפָרָשַׁת חֻמָּן: (לה) אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְהֲלֹא חָסֵר לוֹ יוֹם? שֶׁהָרִי

ein Teig, der in Honig gebacken wird, in der Mischnah heißt dies אסקריטון welches auch Onkelos so übersetzt. (32) Zur Verwahrung. לדורותיכם zu den Zeiten Jeremias, als er sie zu Recht wies, warum sie sich nicht in die Thora beschäftigen, und sie zur Antwort gaben, wenn wir unser Geschäft vernachlässigen und uns mit der Thora beschäftigen sollen, woher sollen wir uns ernähren? Da zog er die Flasche Manna hervor, und sagte: „Sehet nun das Wort Gottes" es heißt hier nicht: Höret, sondern sehet das Wort Gottes, mit diesem wurden euere Ältern ernährt, Gott hat unendlich viele vermittelnde Boten, um seinen Verehrern Nahrung zu verschaffen. (33) צנצנת Eine irdene Flasche, wie der Targum Jonatan, Sohnes des Usiels es gibt: צְלוּחִית דְּחַר׃ לפני ה׳ Vor die Bundeslade. Diese Stelle wurde nur gesagt in Bezug der Aufrichtung des Stiftszeltes, es wurde blos bei dem Abschnitte des Manna niedergeschrieben. (34) ארבעים שנה Es fehlten doch dreißig

Digitized by Google

יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה
עַד בֹּאָם אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת אֶת־הַמָּן
אָכְלוּ עַד־בֹּאָם אֶל־קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן׃
(לו) וְהָעֹמֶר עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא׃ פ שביעי
יז (א) וַיִּסְעוּ כָל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִמִּדְבַּר־סִין לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה
וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים וְאֵין מַיִם לִשְׁתֹּת הָעָם׃
(ב) וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תְּנוּ־

Kinder Israels aßen das Manna, vierzig Jahre, bis sie in ein bewohntes Land kamen. Das Manna aßen sie, bis sie ankamen an der Grenze des Landes Kanaan. (36) Das Omer ist ein Zehntel einer Efoh. **(17)** (1) Und es zog die ganze Gemeinde der Kinder Israel von der Wüste Sin, nach ihren Zügen auf Befehl Gottes, sie lagerten sich in Refidim, da war kein Wasser zum trinken für das Volk. (2) Da zankte das

רש"י

בט"ו בְּאִיָּר יָרַד לָהֶם הַמָּן תְּחִלָּה, וּבט"ו בְּנִיסָן פָּסַק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן מִמָּחֳרָת, אֲבָל מַגִּיד שֶׁהָעוֹגוֹת שֶׁהוֹצִיאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם עָמְדוּ בָּהֶם טַעַם מָן: אל ארץ נושבת. לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן (קדושין ל"ח). אל קצה ארץ כנען. בְּתְחִלַּת הַגְּבוּל קוֹדֶם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וְהֵם עַרְבוֹת מוֹאָב. נִמְצְאוּ מַבְהִישִׁין זֶה את זה אֲבָל בְּעַרְבוֹת מוֹאָב כִּשְׁמֹת מֹשֶׁה בְּז' בְּאֲדָר, פָּסַק הַמָּן מִלֵּירֵד וְנִסְתַּפְּקוּ מִמִּין שֶׁלָּקְטוּ בוֹ בַּיּוֹם, עַד שֶׁהִקְרִיבוּ הָעוֹמֶר בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן שֶׁנֶּאֱמַר. וַיֹּאכְלוּ מֵעְבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח. (יהושע ה׳): (לו) עשירית האיפה. הָאֵיפָה שְׁלֹשׁ סְאִין, וְהַסָּאָה ו' קַבִּין, וְהַקַּב ד' לוגין, וְהַלּוג ו' בֵּיצִים: נִמְצָא עֲשִׂירִית הָאֵיפָה מ"ג בֵּיצִים וְחוֹמֶשׁ בֵּיצָה וְהוּא שִׁיעוּר לְחַלָּה וְלִמְנָחוֹת:

Tage? denn am fünfzehnten Ijar, fiel ihnen zum ersten Male das Manna herab; am fünfzehnten Nissan hörte er auf, wie es heißt. (Jos. 5. 12.) "Es hörte das Manna des folgenden Morgens auf,, es will dies andeuten, daß die Kuchen, welche sie aus Egipten mit führten, schon den Geschmack des Manna hatten. אל ארץ נושבת. Nachdem sie den Jordan durchsetzten. אל קצה ארץ כנען. Am Anfang der Grenze, bevor sie den Jordan passirten. dies war in Arbot-Moab. Diese Stellen aber wiedersprechen sich; allein dies ist so! in Arbot-Moab hörte das Manna auf, als nämlich Moscheh den siebenten Adar starb (1 und sie erhielten sich von dem Manna, welchen sie diesen Tag sammelten bis sie den Omer am sechzehnten Tage schon opferten, denn es heißt: (Jos. 5. 11.) "Und sie aßen vom Ertrage des Landes vom folgenden Tage des Pessach an,, (37) עשירית האיפה. Ein Efa enthielt drei Maaß; eine Maaß sechs Kabin ein Kabin vier Lagin; ein Lag sechs Eier, folglich macht der zehnte Theil eines איפה drei und vierzig und ein fünftel Ei, welches auch das Maaß des Mehles ist, bei חלה (siehe Mos. 4. 15. 20.) einem Hebekuchen und auch für die Speiseopfer.

[1]) Wie es heißt: (Mos. 5. 34. 1.) ויעל משה מערבות מואב הרי ויפת שם משה.

Digitized by Google

לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה־ תְּרִיבוּן עִמָּדִי מַה־תְּנַסּוּן אֶת־יְהוָה׃ (ג) וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיָּלֶן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת־בָּנַי וְאֶת־ מִקְנָי בַּצָּמָא׃ (ד) וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה עוֹד מְעַט וּסְקָלֻנִי׃ (ה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת־הַיְאֹר קַח

Volk mit Mosche und sie sprachen: Gebt uns Wasser, daß wir trinken, aber Mosche sprach zu ihnen: Was zankt ihr mit mir? was versucht ihr den Ewigen? (3) Doch es lechzte dort das Volk nach Wasser und das Volk murrte gegen Mosche und sprach: Warum hast du uns denn heraufgeführt aus Mizrajim, mich sterben zu lassen und meine Söhne und meine Heerden vor Durst? (4) Da schrie Mosche zum Ewigen, sprechend: Was soll ich thun für dieses Volk? Noch ein wenig und sie steinigen mich! (5) Da sagte Gott zu Mosche: Gehe vor dem Volke her, und nimm mit dir von den ältesten Israels und deinen Stab, womit du

רש"י

יז (ב) מה תנסון. לומר היוכל לתת מים באויר ציה? (ד) עוד מעט. אם אמתין עוד מעט, וסקלוני: (ה) עבור לפני העם. וראה אם יסקלוך, למה הוצאתנו לעז על בני? וקח אתך מזקני ישראל. לעדות, שיראו שעל ידך המים יוצאים מן הצור, ולא יאמרו מעינות היו שם מימי קדם: ומטך אשר הכית בו את היאור. מה תלמוד לומר, אשר הכית בו את היאור? אלא שהיו ישראל אומרים על המטה שאנו מונן אלא לפורענות, בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים, לכך נאמר: אשר הכית בו את היאור יראו

(17) (2) מה תנסון. Zu sprechen: ob er (Gott) in einem dürren Boden Wasser geben kann. (4) עוד מעט Wenn ich noch ein Wenig warte, werden sie mich steinigen. (5) עבור לפני העם Und siehe, ob sie dich steinigen wollen. וקח אתך. Warum verleumdest du meine Kinder? Als Zeugen, daß sie sehen sollen, daß auf dein Anordnen die Wasser aus dem Felsen kommen, und nicht sagen können, es waren schon von früher dort Quellen. ומטך אשר הכית בו וגו׳. Was will uns das (mit welchem du geschlagen hast) andeuten? Nur weil die Israeliten sagten, dieser Stab ist nur zur Strafe bestimmt; mit demselben Stabe wurde Phrao sammt den Egiptern gezüchtiget, viele Schläge wurden durch ihn in Mizrajim und beim Meere verseßt; daher heißt es hier. "Womit du das Meer schlugst,, damit sie sehen

Digitized by Google

בְּיָדְךָ וְהָלָכְתָּ׃ (ו) הִנֵּנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ
שָׁם עַל־הַצּוּר בְּחֹרֵב וְהִכִּיתָ בַצּוּר
וְיָצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן
מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ז) וַיִּקְרָא
שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה עַל־רִיב וּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל וְעַל נַסֹּתָם אֶת־יְהוָה לֵאמֹר הֲיֵשׁ
יְהוָה בְּקִרְבֵּנוּ אִם־אָיִן׃ פ
(ח) וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל

geschlagen den Fluß, nimm in deine Hand und gehe. (6) Ich will stehen vor dir dort auf dem Fels zu Choreb, und du sollst schlagen an den Fels, so wird Wasser herausfließen, und das Volk mag trinken. (7) Er nannte den Namen des Ortes Maßah und Meribah (Versuchung und Zank), wegen des Zankes der Kinder Israel, und weil sie versuchten den Ewigen, indem sie sprachen: Ist Gott in unserer Mitte, oder nicht? (8) Da

רש"י

עַתָּה שֶׁאַף לְטוֹבָה הוּא מִיכָן׃ (ו) והכית בצור. עַל הַצּוּר לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא בַּצּוּר, מִכָּאן שֶׁהַמַּכָּה הָיְתָה שֶׁל מִין דָּבָר חָזָק וּשְׁמוֹ סַנְפִּרִינוֹן׃ וְהַצּוּר נִבְקַע מִפָּנָיו׃ (ח) ויבא עמלק וגו'. סְמוּכָה פָּרָשָׁה זוֹ לִמְקָרָא זֶה, לוֹמַר. תָּמִיד אֲנִי בֵּינֵיכֶם וּמְזוּמָּן לְכָל צָרְכֵיכֶם, וְאַתֶּם אוֹמְרִים׃ הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן. חַיֵּיכֶם׃ שֶׁהַכֶּלֶב בָּא וְנוֹשֵׁךְ אֶתְכֶם, וְאַתֶּם צוֹעֲקִים לִי וְתֵדְעוּ הֵיכָן אֲנִי. מָשָׁל לָאָדָם, שֶׁהִרְכִּיב בְּנוֹ עַל כְּתֵפוֹ, וְיָצָא לְדֶרֶךְ, הָיָה אוֹתוֹ הַבֵּן רוֹאֶה הַסָּלַע וְאוֹמֵר׃ אַבָּא טוֹל הַסָּלַע זֶה וְתֵן לִי, וְהוּא נוֹתֵן לוֹ, וְכֵן שֵׁנִיָּה, וְכֵן שְׁלִישִׁית, פָּגַע בְּאָדָם אֶחָד אָמַר לוֹ אוֹתוֹ הַבֵּן׃ רָאִיתָ אֶת אַבָּא? אָמַר לוֹ אָבִיו׃ אֵינְךָ יוֹדֵעַ הֵיכָן אָבִי? הִתְלִיכוֹ מֵעָלָיו

daß er nicht nur zur Strafe allein, sondern auch zum Guten bestimmt ist. (6) והכית בצור. Es heißt hier nicht: Du sollst auf dem Felsen schlagen, sondern: in dem Felsen; woraus folgt, daß der Stab aus einem starken Stoffe war, welcher סנפרינון hieß; wodurch der Felsen gespalten wurde. (8) ויבא עמלק.

Dieser Abschnitt steht mit dieser Stelle deshalb im Zusammenhange, andeutend, daß ich (Gott) stets um euch bin, bereit, eueren Bedürfnißen genüge zu leisten, und ihr saget noch: Ist Gott in unsrer Mitte oder nicht? Bei euerem Leben! Daß ihr von dem (zur Rache gereitzten) (wüthenden Amalek) gebissen werden sollt, ihr werdet dann zu mir aufschreien, und sollet dann wissen, wo ich bin. Ähnlich zu einem Vater, der seinen Sohn auf den Schultern trägt. Und als sie unterwegs waren, sah dieser Sohn etwas Kostbares und sprach seinen Vater an, er möge dies für ihn aufnehmen, welches er ihm auch gegeben hatte, so wars auch mit einem zweiten und dritten Wahrnemen von kostbaren Gegenständen der Fall; dieser Sohn begegnete einem andern, und frug ihn, ob er doch seinen Vater gesehen habe, da sprach sein Vater: Weißt du etwa nicht; wo ich bin?

Digitized by Google

בְּרְפִידִם׃ (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
בְּחַר־לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הִלָּחֶם בַּעֲמָלֵק
מָחָר אָנֹכִי נִצָּב עַל־רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמַטֵּה
הָאֱלֹהִים בְּיָדִי׃ (י) וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר
אָמַר־לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֶם בַּעֲמָלֵק וּמֹשֶׁה
אַהֲרֹן וְחוּר עָלוּ רֹאשׁ הַגִּבְעָה׃ (יא) וְהָיָה

kam Amalek und stritt wider Israel in Refidim. (9) Da sagte Mosche zu Jehoschua: Wähle uns aus Männer, und gehe hinaus und streite mit Amalek; Morgen stehe ich auf der Spitze des Hügels und den göttlichen Stab in meiner Hand. (10) Jehoschua that wie ihm Mosche gesagt hatte, mit Amalek zu streiten; uud Mosche Ahron und Chur gingen hinauf auf die Spitze des Hügels. (11) Es war, wann Mosche seine Hand in die Höhe hielt, überwand Israel, aber so wie er niederließ seine

רש"י

וּבָא הַכֶּלֶב וְנָשַׁכוֹ׃ (ט) בחר לנו. לִי וְלָךְ: הִשָּׁוֶה לוֹ;
מִכָּאן אָמְרוּ: יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כָּשֶׁלְּךָ.
וְכְבוֹד חֲבֵירְךָ כְּמוֹרָא רַבְּךָ מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן
אֶל מֹשֶׁה, בִּי אֲדֹנִי, וַהֲלֹא אַהֲרֹן גָּדוֹל מֵאָחִיו הָיָה?
וְעוֹשֶׂה אֶת חֲבֵירוֹ כְּרַבּוֹ. וּמוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם
מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם (במדבר י"ב), כַּלֵּם
מִן הָעוֹלָם, חֲיִיבִין הֵם כָּלָיָה, הַמּוֹרְדִים בְּךָ כְּאִלּוּ
מָרְדוּ בְּהַקָּבָ"ה: וצא הלחם. צֵא מִן הֶעָנָן וְהִלָּחֵם בּוֹ.
מחר. בְּעֵת הַמִּלְחָמָה אָנֹכִי נִצָּב: בחר לנו אנשים.
גִּבּוֹרִים וִירְאֵי חֵטְא שֶׁתְּהֵא זְכוּתָן מְסַיַּעְתָּן. דָּבָר אַחֵר:
בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים, שִׁיּוֹדְעִין לְהַבְחִיל בְּשִׁמְחָה לְמִי שֶׁבָּעֲלֵי
מְבַשְּׁמִין הָיוּ: (י) ומשה אהרן וחור. מִכָּאן לְתַלְמִיד
שֶׁצְּרִיכִים שְׁלֹשָׁה, לַעֲבוֹר לִפְנֵי הַתֵּיבָה. שֶׁבַּתַּעֲנִית הָיוּ
שְׁרוּיִים: חור. בְּנָהּ שֶׁל מִרְיָם הָיָה וְכָלֵב בַּעְלָהּ:
(יא) כאשר ירים משה ידו. וְכִי יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה נוֹצָחוֹת

Worauf er sich von ihm entfernte und; es kam ein Hund und verwundete ihn. (9) בחר לנו Mir und dir. er stellte sich ihm gleich; hieraus lehren unsere Weisen: die Ehre deines Schülers sei dir so werth, wie die Deinige, und die Ehre deines Freundes wie die Ehrfurcht vor deinem Meister, denn es heißt: (Mos. 4. 12. 11.) "Aharon sprach zu Moscheh: בי אדני! Ich bitte mein Herr,,! Aharon war doch älter als sein Bruder, und doch hielt er seinen Freund wie seinen Lehrer. „Und die Ehrfurcht vor deinem Lehrer sei gleich der Furcht vor Gott,, Woher ist dies bewiesen? weil es heißt (Das. 11. 28.) "Mein Herr Moscheh wehre ihnen,,! d. h. (בלם) vernichte sie von der Welt, sie verdienen Vernichtung, die sich gegen dich auflehnten, gleich wie sie sich gegen Gott aufgelehnt hätten. וצא הלחם Gehe, hervor aus der Wolke und streite mit ihm. מחר, Zur Zeit des Krieges werde ich stehen. בחר לנו אנשים Helden und Sündenscheue, daß ihre Verdienste ihnen beistehe. (10) ומשה אהרן וחור. Hieraus folgt, daß an einem Fasttage drei Personen vor die Betstätte stehen müssen, weil auch diese brachten damals mit Fasten zu. חור War der Sohn von Mirjam, deren Mann כָּלֵב hieß; (11) כאשר ירים משה ידו. „Konnten etwa die Hände Moscheh's.

Digitized by Google

כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל
וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עֲמָלֵק׃ (יב) וְיָדֵי
מֹשֶׁה כְּבֵדִים וַיִּקְחוּ־אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ תַּחְתָּיו
וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו
מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה
עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ׃ (יג) וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־עֲמָלֵק וְאֶת־עַמּוֹ לְפִי־חָרֶב׃ פ מסורה
(יד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת

Hand, überwand Amalek. (12) Als nun die Hände Moſches ſchwer wurden, da nahmen ſie einen Stein und legten ihn (ihm) unter, er ſaß darauf, und Ahron und Chur unterſtützten ſeine Hände, von da einer und von da einer; und ſeine Hände blieben ausdauernd bis Sonnenuntergang. (13) Und Jehoſchua erlegte Amalek und ſein Volk mit der Schärfe des Schwertes. (14) Gott ſagte zu Moſche:

רש"י

הֵיוּ הַמִּלְחָמָה ? וְכוּ׳ כְּדַאִיתָא בְּר"ה : (יב) וידי משה כבדים . בְּשֶׁבִּיל שֶׁנִּתְעַצֵּל בְּמִצְוָה , וּמָה אַחַר תַּחְתָּיו גַּתַּיְקְרוּ יָדָיו : ויקחו . אַהֲרֹן וְחוּר : אבן וישימו תחתיו . וְלֹא יָשַׁב לוֹ עַל כַּר וְגֶסֶת אָמַר : יִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין בְּצַעַר , אַף אֲנִי אֶהְיֶה עִמָּהֶם בְּצַעַר : ויהי ידיו אמונה . וַיְהִי מֹשֶׁה יָדָיו בֶּאֱמוּנָה פְּרוּשׁוֹת הַשָּׁמַיִם בְּתִפִלָּה נֶאֱמָנָה וְנִכְוָנָה : עד בא השמש . שֶׁהָיוּ עֲמָלֵקִים מְחַשְּׁבִין אֶת הַשָּׁעוֹת בְּאִיצְטְרוֹלוֹגְיָה בְּאֵיזוֹ שָׁעָה הֵם נוֹצְחִים וְהֶעֱמִיד לָהֶם מֹשֶׁה חַמָּה וְעִרְבֵּב אֶת הַשָּׁעוֹת : (יג) ויחלוש יהושע . הִתֵּךְ רָאשֵׁי גִּבּוֹרָיו וְלֹא הִשְׁאִיר אֶלָּא חֻלָּשִׁים שֶׁבָּהֶם וְלֹא הֵנִים כְּלָם , מִבַּאן אָנוּ לְמֵדִים . שֶׁנָּשׂוּ עַל פִּי הַדִּבּוּר שֶׁל שְׁכִינָה . (תנחומא) : (יד) כתב זאת זכרון . שֶׁבָּא עֲמָלֵק לְהַזְדַּוֵּג לְיִשְׂרָאֵל

den Krieg beſiegen ? (Wie es heißt im Trakt. Roſch Haſch.) Allein es heißt; So lange Iſrael nach oben blickten, und ihren Sinn ihrem Vater im Himmel unterwarfen, waren ſie ſiegreich; Und ſo bald ſie nachließen unterlagen ſie. (12) וידי משה כבדים. Weil er die Befehle Gottes vernachläßigte, und einen andern ſtatt ſeiner ſetzte, wurden ſeine Hände erſchwert. ויקחו Aharon und Chur. אבן וישימו תחתיו. Er lehnte ſie nicht auf Polſtern und Kiſſen, er ſagte, die Iſraeliten ſind nun ſchmerzerfüllt, auch ich will daran Theil nehmen. ויהי ידיו אמונה. Moſcheh hielt ſeine Hände ausgebreitet himmelwärts in anhaltendem Gebete. עד בא השמש. Die Amalekiten berechneten durch die Sterndeuterei, die Stunden; in welcher Stunde ſie nämlich ſiegen werden, auf Moſchehs Bitten blieb die Sonne ſtehen, und ſo wurden ſie in den Stunden verwirrt. (13) ויחלש יהושע. Er ſchnitt die Köpfe ſeiner Helden ab, end ließ blos die Schwachen übrig, er brachte ſie nicht, alle um, wir entnehmen hievon, daſs ſie dies auf den Befehl Gottes ausführten. (14) כתב זאת זכרון. Weil Amalek unter allen Nationen der erſte war, der ſich den Iſraeliten feindſelig näherte. באזני

Digitized by Google

נַפְשֹׁתֵיכֶם אִישׁ לַאֲשֶׁר בְּאָהֳלוֹ תִּקָּחוּ׃ (יז) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּלְקְטוּ הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט׃ (יח) וַיָּמֹדוּ בָעֹמֶר וְלֹא הֶעְדִּיף הַמַּרְבֶּה וְהַמַּמְעִיט לֹא הֶחְסִיר אִישׁ לְפִי־אָכְלוֹ לָקָטוּ׃ (יט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אַל־יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר׃ (כ) וְלֹא־שָׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה וַיּוֹתִרוּ אֲנָשִׁים מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וַיָּרֻם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה׃ (כא) וַיִּלְקְטֻהוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם

nach Anzahl euerer Personen, soviel jeder in seinem Zelte hat, sollt ihr nehmen. (17) Sie thaten also die Kinder Israels, sie sammelten nämlich, der eine viel, und der andere wenig. (18) Und sie maßen es ab mit einem Omer, da hatte, der viel gesammelt, nichts erübrigt, und der wenig gesammelt, hatte nicht Mangel, jeder so viel er für sich zum Essen brauchte, hatte er gesammelt. (19) Da sagte Mosche zu ihnen! Niemand lasse übrig davon bis am Morgen. (20) Aber sie gehorchten nicht dem Mosche, sondern einige Leute ließen übrig davon bis am Morgen, da krochen Würmer heraus und es ward stinkend; da zürnte Mosche über sie. (21) Darauf sammelten sie es Morgen für Morgen, jeglicher nachdem er

רש"י

לְאִישׁ בְּאָהֳלוֹ, תִּקְחוּ עוֹמֶר לְכָל גּוּלְגֹּלֶת׃ (יז)המרבה והממעיט. יֵשׁ שֶׁלָּקְטוּ הַרְבֵּה, וְיֵשׁ שֶׁלָּקְטוּ מְעַט וּכְשֶׁבָּאוּ לְבֵיתָם מָדְדוּ בָּעוֹמֶר אִישׁ אִישׁ מַה שֶּׁלָּקְטוּ וּמָצְאוּ, שֶׁהַמַּרְבֶּה לְלַקֵּט לֹא הֶעְדִּיף עַל עוֹמֶר לַגּוּלְגֹּלֶת אֲשֶׁר בְּאָהֳלוֹ וְהַמַּמְעִיט לְלַקֵּט לֹא מָצָא חֶסֶר מֵעוֹמֶר לַגּוּלְגֹּלֶת, וְזֶהוּ גַּם גָּדוֹל שֶׁנַּעֲשָׂה בוֹ׃ (כ) ויותירו אנשים. דָּתָן וַאֲבִירָם (ש"ר): וירם תולעים. לְשׁוֹן רָמָה׃ ויבאש. הֲרֵי זֶה מִקְרָא הָפוּךְ שֶׁנִּתְחַלֵּה הִבְאִישׁ וְלִבְסוֹף הִתְלִיעַ, נֶעֱנַן שֶׁנֶּאֱמַר, וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא הָיְתָה בּוֹ, וְכֵן דָּבָר כָּל הַמַּתְלִיעִים׃ (כא) וחם

מספר נפשותיכם. Nach Anzahl, welcher jeder im Zelte hat, sollt ihr ein Omer für jede Person nehmen. (17) המרבה וחממעיט Mancher sammelte viel und mancher wenig; und als sie nach Hause kamen, maaßen sie alle das Gesammelte, in einen Omer und fanden, daß der viel gesammelt hatte, nicht mehr als ein Omer, für jedes Haupt ins Zelt brauchte, und der wenig sammelte nicht weniger fand, als einen Omer, für jedes Haupt. dies war ein großes Wunder, das dabei geschah. (20) ויותירו אנשים Nemlich Datan und Abiram. וירם תולעים Es wimmelte von Würmern. ויבאש Diese Schriftstelle steht umgekehrt, „daß es erst verstank uud dann von Würmern kroch, wie es heißt:" und es stank nicht, und kein Wurm war darin. (Vers 23.) Dieß ist bei allen würmigen Sachen der Fall. (21) וחם השמש ונמס Was auf dem Felde

Digitized by Google

הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמַס׃ (כא) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי
לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד
וַיָּבֹאוּ כָּל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה׃
(כב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה
שַׁבָּתוֹן שֶׁבֶת־קֹדֶשׁ לַיהוָה מָחָר אֵת
אֲשֶׁר־תֹּאפוּ אֵפוּ וְאֵת אֲשֶׁר תְּבַשְּׁלוּ

zum essen bedurfte und sobald die Sonne heiß schien, zerschmolz es. (22) Es geschah am sechsten Tage sammelten sie zweifache Speise (nämlich) zwei Omer für einen jeden; da kamen alle Fürsten der Gemeinde und berichteten es dem Mosche. (23) Er sagte zu ihnen; das ist's was der Ewige geredet: Ruhetag, heilige Ruhe, Gott geweiht ist morgen; was ihr backen wollt, backet heute, und was ihr kochen wollt, kochet

רש"י

übrig blieb, wurde zu Bächen woraus Feldthiere tranken, und welche von fremden Völkern eingefangen wurden, die in ihrem Fleische den Geschmack des Mannas wahrnahmen, und Israels Vorzug kennen lernten, das פָּשַׁר (in Onkelos) heißt, durch die Sonne zerfließen. ונמס Es schmolz (22) לקטו לחם משנה Als sie das Gesammelte in ihren Zelten maaßen, fanden sie das Doppelte, zwei Omer für Jeden. Der Midrasch Agadah erklärt das משנה für מְשֻׁנֶּה (verändert), daß das לחם an diesem Tage sich durch einen besondern angenehmen Geruch u. Geschmack auszeichnete. ויגידו למשה Sie fragten ihn, was ist denn heute anders als an andern Tagen? Hieraus können wir schließen, daß Mosche die Sabbath-Vorschriften, welche er mitzutheilen beauftragt war, ihnen noch nicht mittheilte (nemlich: „Und am sechsten Tage sollen sie zubereiten u. s. w.) bis sie ihn dawegen frugen, worauf er antwortete: Dies ists, was mir der Ewige befahl euch mitzutheilen, und deshalb wurde er auch gestraft, wie es heißt: „Bis wann weigert ihr euch" wo er selbst nicht ausgenommen wurde (23) תאפו אפו

השמש ונמס · הַנִּשְׁאָר בַּשָּׂדֶה נַעֲשֶׂה נְחָלִים וְשׁוֹתִין
מֵמֶנּוּ אַיָּלִים וּצְבָאִים וְאוּמוֹת הָעוֹלָם צָדִין מֵהֶם
וְטוֹעֲמִים בָּהֶם טַעַם מָן וְיוֹדְעִים מַה שִּׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל
(מכילתא) פָּשַׁר: לְשׁוֹן פּוֹשְׁרִים עַל יְדֵי הַשֶּׁמֶשׁ
מְתָחֲמִם וּמַמְשִׁיר: ונמס · דישטנ"סיר בלע"ז stemperare, (נמכוו"יכמן, מוּפְּוֹזוּמוֹ), וְדוֹמֶנֶת
בְּסַנְהֶדְרִין בְּסוֹף ד' מִיתוֹת: (כב) לקטו לחם משנה ·
כְּשֶׁמָּדְדוּ אֶת לְקִיטָתָם בְּאָהֳלֵיהֶם מָצְאוּ כְּפַלַּיִם שְׁנֵי
הָעֹמֶר לְאֶחָד · ומ"א לֶחֶם מִשְׁנֶה · מְשׁוּנֶּה אוֹתוֹ הַיּוֹם
לִשְׁבָח בְּרֵיחוֹ וְטַעְמוֹ (מכילתא): ויגידו למשה ·
שְׁאָלוּהוּ: מַה הַיּוֹם מְיֻמָּים? וּמִבַּאן יֵשׁ לִלְמֹד שֶׁעֲדַיִן
לֹא הִגִּיד לָהֶם מֹשֶׁה פָּרָשַׁת שַׁבָּת שֶׁנִּצְטַוָּה לוֹמַר לָהֶם:
וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְגוֹ' עַד שֶׁשְּׁאָלוּ אֶת זֹאת
אָמַר לָהֶם: הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' שֶׁנִּצְטַוֵּיתִי לוֹמַר לָהֶם,
וּלְכָךְ עָנְשׁוֹ הַכָּתוּב שֶׁאָמַר לוֹ: עַד אָנָה מֵאַנְתֶּם וְלֹא
הוֹצִיאוּ מִן הַכְּלָל: (כג) את אשר תאפו אפו · מַה

Digitized by Google

בַּשְּׁלוּ וְאֵת כָּל־הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם
לְמִשְׁמֶרֶת עַד־הַבֹּקֶר׃ (כד) וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ
עַד־הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ
וְרִמָּה לֹא־הָיְתָה בּוֹ׃ (כה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי־שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוָה
הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה׃ (כו) שֵׁשֶׁת
יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת
לֹא יִהְיֶה־בּוֹ׃ (כז) וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
יָצְאוּ מִן־הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ׃ ס

heute, und alles übrig Bleibende lasset bei euch liegen zur Aufbewahrung bis zum Morgen. (24) Sie ließen es liegen bis zum (andern) Morgen wie Mosche befohlen, es ward nicht stinkend und kein Wurm war darin. (25) Mosche sagte esset es heute, denn Ruhetag Gottes ist heute, heute werdet ihr es nicht finden auf dem Felde. (26) Sechs Tage könnt ihr es sammeln; aber am siebenten Tage ist Ruhetag, es wird an demselben nicht sein. (27) Es war am siebenten Tage, da gingen hinaus von dem Volke zu

רש"י

שְׁאֹתָם רוֹצִים לֶאֱפוֹת בְּתַנּוּר , אַפּוּ הַיּוֹם הַכֹּל לִשְׁנֵי יָמִים ; וּמַה שְׁאַתֶּם צְרִיכִים לְבַשֵּׁל מְבַשְּׁלוּ בְּמַיִם בַּשְּׁלוּ הַיּוֹם . לָשׁוֹן אֲפִיָּיה נוֹפֵל בְּלַחָם וְלָשׁוֹן בִּישׁוּל בְּתַבְשִׁיל : לְמִשְׁמֶרֶת . לְגְנִיזָה : (כה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלוּהוּ הַיּוֹם וגו' . שַׁחֲרִית שָׁהָיוּ רְגִילִין לָצֵאת וְלִלְקוֹט בָּאוּ לִשְׁאוֹל : אִם נָצֹא , אִם לָאו , אָמַר לָהֶם אֶת שֶׁבְּיֶדְכֶם אִכְלוּ:לָעֶרֶב חָזְרוּ לָמָּנָּיו וְשָׁאֲלוּהוּ מַהוּ לָצֵאת ? אָמַר לָהֶם : שַׁבָּת הַיּוֹם , רָאָה אוֹתָם דּוֹאֲגִים , שָׁמָא פָּסַק הַמָּן , וְלֹא יָרַד עוֹד , אָמַר לָהֶם הַיּוֹם לֹא תִמְצָאוּהוּ מַה תַּ״ל הַיּוֹם ? הַיּוֹם לֹא תִמְצָאוּהוּ אֲבָל מָחָר תִּמְצָאוּהוּ (מכילתא) : (כו) וביום השביעי שבת . שַׁבָּת הוּא, הַמָּן לֹא יִהְיֶה בּוֹ . וְלֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא

את אשר Was ihr backen wollt im Ofen backet heute für zwei Tage; und was ihr davon kochen wollt, kochet heute; אפו wird bei Brot gesagt; בשלו bei Speisen. למשמרת Zur Verwahrung (25) אכלוהו Des Morgens, היום wenn sie gewöhnlich zu sammeln pflegten, kamen sie und frugen, ob sie heute auch sammeln sollen oder nicht; worauf Mosche ihnen erwiederte, daß in eueren Händen Befindliche genießet; Abends kamen sie, und fragten wieder, was sie betreffs des Ausgehens vornehmen sollen, er antwortete ihnen: Heute ist שבת! Aber er sah sie nun besorgt, das Manna könnte vielleicht gänzlich aufhören, sagte er zu ihnen: Heute werdet ihr nichts finden, anzudeuten, daß man heute nichts findet, wol aber morgen. (26) וביום השביעי שבת Ist ein Ruhetag, an welchem kein Manna zu finden sein wird. Die Schrift will auch den Versöhnungstag nebst andern Feiertagen

Digitized by Google

(כח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתָי׃ (כט) רְאוּ כִּי־יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃ (ל) וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃ (לא) וַיִּקְרְאוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד

sammeln, aber sie fanden nichts. (28) Der Ewige sagte zu Mosche bis wannen weigert ihr euch zu halten meine Gebote und meine Lehren? (29) Sehet, weil der Ewige euch gegeben den Ruhetag, darum gibt er euch am sechsten Tage Brot für zwei Tage; Bleibe jeder auf seiner Stelle, Niemand gehe hinaus von seinem Orte am siebenten Tage. (30) Darauf ruhete das Volk am siebenten Tage. (31) Das Haus Israels

רש"י

לְרַבּוֹת יוֹם הַכִּפּוּרִים וְיָמִים טוֹבִים • (מכילתא) (כח) עד אנה מאנתם • מָשָׁל הָרְיוֹט הוּא, בַּהֲרֵי הוּצָא לָקִי בְרָבָא: עַל יְדֵי הָרְשָׁעִים מִתְגַּנִּין הַבְּשָׁרִין (ב"ק צ"ב): (כט) ראו • בְּעִינֵיכֶם כִּי ה' בְּכִבּוּדוֹ מַזְהִיר אֶתְכֶם עַל הַשַּׁבָּת, שֶׁהֲרֵי נֵס נַעֲשָׂה בְּכָל עֶרֶב שַׁבָּת לָהֶת לָכֶם לֶחֶם יוֹמָיִם: שבו איש תחתיו • מִבַּאן סָמְכוּ חֲכָמִים ד' אַמּוֹת לְיוֹצֵא חוּץ לְתְחוּם ג. לְנוּפוֹ וְאִי לְפִישׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם: אל יצא איש ממקומו • אֵלּוּ אַלְפַּיִם אַמָּה שֶׁל תְּחוּם שַׁבָּת, וְלֹא בְּמִפּוֹרָשׁ שֶׁאֵין תְּחוּמִין אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים • וְעִיקָּרוֹ שֶׁל מְקָרָא עַל לוֹקְטֵי הַמָּן נֶאֱמַר: (לא) והוא כזרע גד לבן • עֲשָׂב שֶׁשְּׁמוֹ קוֹל"יינדר וְזֶרַע שָׁלוּ עָנוּל וְאֵינוֹ לָבָן וְהַמָּן הָיָה לָבָן דְּאֵינוֹ נִמְשָׁל לְזֶרַע גַּד אֶלָּא לְעֵגֶן הָעָגוּל כְּזֶרַע גַּד הָיָה,

hinzurechnen, wo kein Manna fiel. (28) עד אנה מאנתם Ein gemeines Sprichwort lautet; Mit dem Ausjäten der Blätter, geht auch der Kohl zu Grunde. (S. Raschi B. Kamma 93.) Durch die Gottlosen büßen oft die Unschuldigen. (29) ראו Sehet mit euren eigenen Augen, daß Gott in seiner Herrlichkeit euch warnt, den Sabbath gehör.g zu feiern, denn es geschieht ja eueretwegen ein Wunder mit der doppelten Nahrung. שבו איש תחתיו Hierauf stützten die Weisen, daß wer (200 Ellen) hinausgegangen ist, darf sich nur innerhalb vier Ellen bewegen, u. z. drei Ellen für den Körper, und eine zum Ausstrecken der Hände und Füße. ממקומו Dies beziehet sich auf die zweitausend Ellen der Sabbath-Grenze, es wird nicht ausdrücklich erklärt, daß die Grenz-Vorschriften nur Gesetz der Schriftgelehrten ist; das Wesentliche dieser Stelle hat nur auf den damaligen Manna-Sammler Bezug. (31) כזרע גד לבן Ein Gewächs, das Koriander heißt, dessen Same rund ist, aber nicht weiß, das Manna war weiß, es ist mit dem Koriander nur blos der runden Gestalt wegen verglichen. כצפיחית Wie

Digitized by Google

לָבָן וְטַעְמוֹ כִּצְפִיחַת בִּדְבָשׁ: (לא) וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה מְלֹא
הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן
יִרְאוּ אֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם
בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:
(לב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח צִנְצֶנֶת
אַחַת וְתֶן־שָׁמָּה מְלֹא־הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח
אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם:
(לג) כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּנִּיחֵהוּ
אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמֶרֶת: (לד) וּבְנֵי

nannte seinen Namen Manna, und er war wie weißer Koriander-Samen, und sein Geschmack wie Kuchen mit Honig. (32) Moschе sprach: Dies das Wort, welches Gott befohlen: Ein voller Omer sei zur Aufbewahrung für eure Nachkommen, auf das sie sehen das Brot, womit ich euch gespeist in der Wüste, da ich euch herausgeführt habe aus dem Lande Mizrajim. (33) Moschе sagte zu Ahron, nimm eine Flasche und gib hinein ein Omer voll Manna und lege es hin vor Gott zur Aufbewahrung für eure Nachkommen. (34) So wie Gott dem Moschе befohlen, stellte es Ahron hier vor „das Zeugniß" zur Aufbewahrung. (35) Und die

רש"י

וְהוּא לָבָן: כִּצְפִיחַת. בָּצֵק שֶׁמְּטַגְּנִין אוֹתוֹ בִּדְבָשׁ וְקוֹרִין לוֹ אסקרי"ס בְּלָשׁוֹן מִשְׁנָה וְהוּא תַּרְגּוּם שֶׁל אוּגָּקְלוֹס: (לב) לְמִשְׁמֶרֶת. לִגְנִיזָה: לְדוֹרוֹתֵיכֶם. בִּימֵי יִרְמְיָהוּ כְּשֶׁהָיָה יִרְמְיָהוּ מוֹכִיחָם, לָמָּה אֵין אַתֶּם עוֹסְקִים בַּתּוֹרָה? וְהֵם אוֹמְרִים גְּנַיְּחַ מִלַּאכְתֵּנוּ וְנַעֲסוֹק בָּתוֹרָה? מֵהֵיכָן נִתְפַּרְנֵס? הוֹצִיא צִנְצֶנֶת הַזֶּה, אָמַר לָהֶם: אֵתֶם רְאוּ דְּבַר ה' שִׁמְעוּ לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא: רְאוּ, בְּזָה נִתְפַּרְנְסוּ אֲבוֹתֵיכֶם, הָרְבֵּה שְׁלוּחִין יֵשׁ לוֹ לָמָּקוֹם לְהָכִין מָזוֹן לְיִרְאָיו: (לג) צִנְצֶנֶת. צְלוּחִית שֶׁל חֶרֶס כְּתַרְגּוּמוֹ: וְהַנַּח אוֹתוֹ לִפְנֵי ה'. לִפְנֵי הָאָרוֹן וְלֹא נֶאֱמַר מְקֹרָא זֶה עַד שֶׁנִּבְנָה אֹהֶל מוֹעֵד אֶלָּא שֻׁנְכְתַּב נֵאָן בְּסֵפֶר תּוֹרַת כֹּהֲנִים: (לה) אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְהֲלֹא חָסֵר לְ' יוֹם? שֶׁהָרֵי

ein Teig, der in Honig gebacken wird, in der Mischnah heißt dies אסקריסון welches auch Onkelos so übersetzt. (32) לְמִשְׁמֶרֶת Zur Verwahrung. לְדוֹרוֹתֵיכֶם zu den Zeiten Jeremias, als er sie zu Recht wies, warum sie sich nicht in die Thora beschäftigen, und sie zur Antwort gaben, wenn wir unser Geschäft vernachlässigen und uns mit der Thora beschäftigen sollen, woher sollen wir uns ernähren? Da zog er die Flasche Manna hervor, und sagte: „Sehet nun das Wort Gottes" es heißt hier nicht: Höret, sondern sehet das Wort Gottes, mit diesem wurden euere Ältern ernährt, Gott hat unendlich viele vermittelnde Boten, um seinen Verehrern Nahrung zu verschaffen. (33) צִנְצֶנֶת Eine irdene Flasche, wie der Targum Jonatan, Sohnes des Usiels es gibt: לִפְנֵי ה' נֵצְחִית דְּסַהֲדֵי: Vor die Bundeslade. Diese Stelle wurde nur gesagt in Bezug der Aufrichtung des Stiftszeltes, es wurde blos bei dem Abschnitte des Manna niedergeschrieben. (34) אַרְבָּעִים שָׁנָה Es fehlten doch dreißig

Digitized by Google

יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה
עַד בֹּאָם אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת אֶת־הַמָּן
אָכְלוּ עַד־בֹּאָם אֶל־קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן׃
(לו) וְהָעֹמֶר עֶשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא׃ פ שביעי
יז (א) וַיִּסְעוּ כָל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִמִּדְבַּר־סִין לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה
וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִם וְאֵין מַיִם לִשְׁתֹּת הָעָם׃
(ב) וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ תְּנוּ־

Kinder Israels aßen das Manna, vierzig Jahre, bis sie in ein bewohntes Land kamen. Das Manna aßen sie, bis sie ankamen an der Grenze des Landes Kanaan. (36) Das Omer ist ein Zehntel einer Efoh. **(17)** (1) Und es zog die ganze Gemeinde der Kinder Israel von der Wüste Sin, nach ihren Zügen auf Befehl Gottes, sie lagerten sich in Refidim, da war kein Wasser zum trinken für das Volk. (2) Da zankte das

רש"י

בט"ו בְּאִיָּר יָרַד לָהֶם הַמָּן תְּחִלָּה, וּבט"ו בְּנִיסָן פָּסַק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁבּוֹת הַמָּן מִמָּחֳרָת, אֲלָא מַגִּיד שֶׁהָעוֹגוֹת שֶׁהוֹצִיאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם עָמְדוּ בָהֶם מַעַם מִן: אל ארץ נושבת. לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן (קדושין ל"ח). אל קצה ארץ כנען. בְּתְחִלַּת הַגְּבוּל קוֹדֶם שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וְהֵם עֲרָבוֹת מוֹאָב. נִמְצְאוּ מַבְדִּילִישִׁין זֶה את זה אֲלָא בַּעֲרָבוֹת מוֹאָב כְּשֵׁמֹת מֹשֶׁה בְּז' בְּאֲדָר, פָּסַק הַמָּן מִלֵּירֵד וְנִסְתַּפְּקוּ מִמֶּנּוּ שֶׁלָּקְטוּ בוֹ בַיּוֹם, עַד שֶׁהִקְרִיבוּ הָעוֹמֶר בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאכְלוּ מֵעְבוּר הָאָרֶץ מִמָּחֳרָת הַפֶּסַח. (יהושע ה'): (לו) עשירית האיפה. הָאֵיפָה שְׁלֹשׁ סְאִין, וְהַסְּאָה ו' קַבִּין, וְהַקַּב ד' לוגין, וְהַלּוג ו' בֵּיצִים: נִמְצָא עֶשִׂירִית הָאֵיפָה מ"ג בֵּיצִים וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה וְהוּא שִׁיעוּר לְחַלָּה וְלִמְנָחוֹת:

Tage? denn am fünfzehnten Jiar. fiel ihnen zum ersten Male das Manna herab; am fünfzehnten Nissan hörte er auf, wie es heißt. (Jos. 5. 12.) "Es hörte das Manna des folgenden Morgens auf,, es will dies andeuten, daß die Kuchen, welche sie aus Egipten mit führten, schon den Geschmack des Manna hatten. אל ארץ נושבת. Nachdem sie den Jordan durchsetzten. אל קצה ארץ כנען. Am Anfang der Grenze, bevor sie den Jordan passirten. dies war in Arbot-Moab. Diese Stellen aber wiedersprechen sich; allein dies ist so! in Arbot-Moab hörte das Manna auf, als nämlich Moscheh den siebenten Adar starb (1 und sie erhielten sich von dem Manna, welchen sie diesen Tag sammelten bis sie den Omer am sechzehnten Tage schon opferten, denn es heißt: (Jos. 5. 11.) "Und sie aßen vom Ertrage des Landes vom folgenden Tage des Pessach an,, (37) עשירית האיפה. Ein Efa enthielt drei Maaß; eine Maaß sechs Kabin ein Kabin vier Lagin; ein Lag sechs Eier, folglich macht der zehnte Theil eines איפה drei und vierzig und ein fünftel Ei, welches auch das Maaß des Mehles ist, bei חלה (siehe Mos. 4. 15. 20.) einem Hebekuchen und auch für die Speiseopfer.

[1]) Wie es heißt: (Mos. 5 34. 1.) ויעל משה מערבות מואב וגו' ויבא שם משה.

Digitized by Google

לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה־ תְּרִיבוּן עִמָּדִי מַה־תְּנַסּוּן אֶת־יְהוָה׃ (ג) וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם וַיָּלֶן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לְהָמִית אֹתִי וְאֶת־בָּנַי וְאֶת־ מִקְנָי בַּצָּמָא׃ (ד) וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה עוֹד מְעַט וְסָקְלֻנִי׃ (ה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲבֹר לִפְנֵי הָעָם וְקַח אִתְּךָ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וּמַטְּךָ אֲשֶׁר הִכִּיתָ בּוֹ אֶת־הַיְאֹר קַח

Volk mit Moſche und ſie ſprachen: Gebt uns Waſſer, daß wir trinken, aber Moſche ſprach zu ihnen: Was zankt ihr mit mir? was verſucht ihr den Ewigen? (3) Doch es lechzte dort das Volk nach Waſſer und das Volk murrte gegen Moſche und ſprach: Warum haſt du uns denn heraufgeführt aus Mizrajim, mich ſterben zu laſſen und meine Söhne und meine Heerden vor Durſt? (4) Da ſchrie Moſche zum Ewigen, ſprechend: Was ſoll ich thun für dieſes Volk? Noch ein wenig und ſie ſteinigen mich! (5) Da ſagte Gott zu Moſche: Gehe vor dem Volke her, und nimm mit dir von den älteſten Israels und deinen Stab, womit du

רש"י

(ב) מה תנסון. לומר היוכל לתת מים בארץ ציה? (ד) עוד מעט. אם אמתין עוד מעט, וסקלוני: (ה) עבור לפני העם. וראה אם יסקלוך, למה הוצאתנו לעז על בני? וקח אתך מזקני ישראל. לעדות, שיראו שעל ידך המים יוצאים מן הצור, ולא יאמרו מעינות היו שם מימי קדם: ומטך אשר הכית בו את היאור. מה תלמוד לומר, אשר הכית בו את היאור? אלא שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מובן אלא לפורענות, בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים, לכך נאמר: אשר הכית בו את היאור יראו

(17) מה תנסון. Zu ſprechen: ob er (Gott) in einem dürren Boden Waſſer geben kann. (4) עוד מעט Wenn ich noch ein Wenig warte, werden ſie mich ſteinigen. (5) עבור לפני העם. Und ſiehe, ob ſie dich ſteinigen wollen. Warum verleumdeſt du meine Kinder? וקח אתך. Als Zeugen, daſs ſie ſehen ſollen, daſs auf dein Anordnen die Waſſer aus dem Felſen kommen, und nicht ſagen können, es waren ſchon von früher dort Quellen. ומטך אשר הכית בו וגו'. Was will uns das (mit welchem du geſchlagen haſt) andeuten? Nur weil die Iſraeliten ſagten, dieſer Stab iſt nur zur Strafe beſtimmt; mit demſelben Stabe wurde Phrao ſammt den Egiptern gezüchtiget, viele Schläge wurden durch ihn in Mizrajim und beim Meere verſetzt; daher heißt es hier. "Womit du das Meer ſchlugſt,, damit ſie ſehen

Digitized by Google

בְּיָדְךָ וְהָלַכְתָּ׃ (ו) הִנֵּנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ
שָׁם עַל־הַצּוּר בְּחֹרֵב וְהִכִּיתָ בַצּוּר
וְיָצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וְשָׁתָה הָעָם וַיַּעַשׂ כֵּן
מֹשֶׁה לְעֵינֵי זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ז) וַיִּקְרָא
שֵׁם הַמָּקוֹם מַסָּה וּמְרִיבָה עַל־רִיב וְעַל־נַסֹּתָם
יְהוָה בְּקִרְבֵּנוּ אִם־אָיִן׃ ס
(ח) וַיָּבֹא עֲמָלֵק וַיִּלָּחֶם עִם־יִשְׂרָאֵל

geschlagen den Fluß, nimm in deine Hand und gehe. (6) Ich will stehen vor dir dort auf dem Fels zu Choreb, und du sollst schlagen an den Fels, so wird Wasser herausfließen, und das Volk mag trinken. (7) Er nannte den Namen des Ortes Maßah und Meribah (Versuchung und Zank), wegen des Zankes der Kinder Israel, und weil sie versuchten den Ewigen, indem sie sprachen: Ist Gott in unserer Mitte, oder nicht? (8) Da

רש"י

עַתָּה שָׁאַף לְטוֹבָה הוּא מְכָּן׃ (ו) וְהִכִּית בצור . עַל הַצּוּר לֹא נֶאֱמַר , אֶלָּא בַּצּוּר , מִכָּאן שֶׁהַמַּכָּה הָיְתָה שֶׁל מִין דָּבָר חָזָק וּשְׁמוֹ סַנְפִּרִינוֹן ; וְהַצּוּר נִבְקַע מֵאֵלָיו : (ח) ויבא עמלק וגו' . סְמוּךְ פָּרָשָׁה זוֹ לִמְקָרָא זֶה , לוֹמַר . תָּמִיד אֲנִי בֵּינֵיכֶם וּמְזוּמָן לְכָל צָרְכֵיכֶם , וְאַתֶּם אוֹמְרִים : הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן . חַיֵּיכֶם : שֶׁהַכֶּלֶב בָּא וְנוֹשֵׁךְ אֶתְכֶם , וְאַתֶּם צוֹעֲקִים לִי וַתֵּדְעוּ הֵיכָן אֲנִי . מָשָׁל לְאָדָם , שֶׁהָרַכִּיב בְּנוֹ עַל כְּתֵפוֹ . וְיָצָא לְדֶרֶךְ , הָיָה אוֹתוֹ הַבֵּן רוֹאֶה הַסָּיָן וְאוֹמֵר : אַבָּא טוֹל הַסָּיָן זֶה וְתֵן לִי , וְהוּא נוֹתֵן לוֹ , וְכֵן שְׁנִיָּה , וְכֵן שְׁלִישִׁית , פָּגְעוּ בְּאָדָם אֶחָד אָמַר לוֹ אוֹתוֹ הַבֵּן : רָאִיתָ אֶת אַבָּא? אָמַר לוֹ אָבִיו : אֵינְךָ יוֹדֵעַ הֵיכָן אֲנִי ? הִשְׁלִיכוֹ מֵעָלָיו

dass er nicht nur zur Strafe allein, sondern auch zum Guten bestimmt ist. (6) והכית בצור . Es heißt hier nicht: Du sollst auf dem Felsen schlagen, sondern: in dem Felsen; woraus folgt, dass der Stab aus einem starken Stoffe war, welcher סנפרינון hieß; wodurch der Felsen gespalten wurde. (8) ויבא עמלק. Dieser Abschnitt steht mit dieser Stelle deshalb im Zusammenhange, andeutend, dass ich (Gott) stets um euch bin, bereit, eueren Bedürfnißen genüge zu leisten, und ihr saget noch: Ist Gott in unsrer Mitte oder nicht? Bei euerem Leben! Dass ihr von dem (zur Rache gereißten) (wüthenden Amalek) gebissen werden sollt, ihr werdet dann zu mir aufschreien, und sollet dann wissen, wo ich bin. Ähnlich zu einem Vater, der seinen Sohn auf den Schultern trägt. Und als sie unterwegs waren, sah dieser Sohn etwas Kostbares und sprach seinen Vater an, er möge dies für ihn aufnehmen, welches er ihm auch gegeben hatte, so wars auch mit einem zweiten und dritten Wahrnemen von kostbaren Gegenständen der Fall; dieser Sohn begegnete einem andern, und frug ihn, ob er doch seinen Vater gesehen habe, da sprach sein Vater: Weißt du etwa nicht; wo ich bin?

Digitized by Google

בְּרְפִידִם׃ (ט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוֹשֻׁעַ
בְּחַר־לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הִלָּחֶם בַּעֲמָלֵק
מָחָר אָנֹכִי נִצָּב עַל־רֹאשׁ הַגִּבְעָה וּמַטֵּה
הָאֱלֹהִים בְּיָדִי׃ (י) וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר
אָמַר־לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֶם בַּעֲמָלֵק וּמֹשֶׁה
אַהֲרֹן וְחוּר עָלוּ רֹאשׁ הַגִּבְעָה׃ (יא) וְהָיָה

kam Amalek und stritt wider Israel in Reſidim. (9) Da ſagte Moſche zu Jehoſchua: Wähle uns aus Männer, und gehe hinaus und ſtreite mit Amalek; Morgen ſtehe ich auf der Spitze des Hügels und den göttlichen Stab in meiner Hand. (10) Jehoſchua that wie ihm Moſche geſagt hatte, mit Amalek zu ſtreiten; und Moſche Ahron und Chur gingen hinauf auf die Spitze des Hügels. (11) Es war, wann Moſche ſeine Hand in die Höhe hielt, überwand Israel, aber ſo wie er niederließ ſeine

רש״י

וּבָא הַכֶּלֶב וְנָשַׁכוֹ׃ (ט) בחר לנו. לִי וְלָךְ: הִשָּׁוֶה לוֹ;
מִכְּאן אָמְרוּ: יְהִי כְבוֹד תַּלְמִידְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ.
וְכִבּוּד חֲבֵירְךָ כְּמוֹרָא רַבְּךָ מַנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן
אֶל מֹשֶׁה, בִּי אֲדֹנִי, וַהֲלֹא אַהֲרֹן גָּדוֹל מֵאֲחִיו הָיָה?
וְעוֹשֶׂה אֶת חֲבֵירוֹ כְּרַבּוֹ. וּמוֹרָא רַבְּךָ כְּמוֹרָא שָׁמַיִם
מִנַּיִן? שֶׁנֶּאֱמַר: אֲדֹנִי מֹשֶׁה כְּלָאֵם (במדבר י״ב), כַּלֵּם
מִן הָעוֹלָם, חֲיִבִין הֵם כָּלָיֵיד, הַמּוֹרְדִים בְּךָ כְּאִלּוּ
מָרְדוּ בְּהַקָּבָ״ה: וצא הלחם. צֵא מִן הֶעָנָן וְהִלָּחֵם בּוֹ.
מחר. בְּעֵת הַמִּלְחָמָה אָנֹכִי נִצָּב: בחר לנו אנשים.
גִּבּוֹרִים וִירְאֵי חֵטְא שֶׁתְּהֵא זְכוּתָן מְסַיַּעְתָּן. דָּבָר אַחֵר:
בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים, שֶׁיּוֹדְעִין לְבַטֵּל בָּשָׂמִים לְמִי שֶׁבַּעֲלֵי
מְבַשְּׂמִין הָיוּ: (י) ומשה אהרן וחור. מִבְּאן לְתַעֲנִית
שֶׁצְּרִיכִים שְׁלֹשָׁה, לֵילֵךְ לְמִי הַתְּיָבָה. שֶׁבַּתַּעֲנִית הָיוּ
שְׁרוּיִים: חור. בְּנָהּ שֶׁל מִרְיָם הָיָה וְכָלֵב בַּעְלָהּ:
(יא) כאשר ירים משה ידו. וְכִי יָדָיו שֶׁל מֹשֶׁה גּוֹצְחוֹת

Worauf er ſich von ihm entfernte und; es kam ein Hund und verwundete ihn. (9) בחר לנו. Mir und dir. er ſtellte ſich ihm gleich; hieraus lehren unſere Weiſen: die Ehre deines Schülers ſei dir ſo werth, wie die Deinige, und die Ehre deines Freundes wie die Ehrfurcht vor deinem Meiſter, denn es heißt: (Moſ. 4. 12. 11.) "Aharon ſprach zu Moſcheh: בי אדני! Ich bitte mein Herr,,! Aharon war doch älter als ſein Bruder, und doch hielt er ſeinen Freund wie ſeinen Lehrer. „Und die Ehrfurcht vor deinem Lehrer ſei gleich der Furcht vor Gott„ Woher iſt dies bewieſen? weil es heißt (Daſ. 11. 28.) "Mein Herr Moſcheh wehre ihnen„! d. h. (בלה) vernichte ſie von der Welt, ſie verdienen Vernichtung, die ſich gegen dich auflehnten, gleich wie ſie ſich gegen Gott aufgelehnt hätten. וצא הלחם Gehe, hervor aus der Wolke und ſtreite mit ihm. מחר, Zur Zeit des Krieges werde ich ſtehen. בחר לנו אנשים Helden und Sündenſcheue, daſs ihre Verdienſte ihnen beiſtehe. (10) ומשה אהרן וחור. Hieraus folgt, daſs an einem Faſttage drei Perſonen vor die Betſtätte ſtehen müſſen, weil auch dieſe brachten damals mit Faſten zu. חור War der Sohn von Mirjam, deren Mann כָּלֵב hieß; (11) כאשר ירים משה ידו. „Konnten etwa die Hände Moſcheh's.

Digitized by Google

כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל
וְכַאֲשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עֲמָלֵק׃ (יג) וְיָדֵי
מֹשֶׁה כְּבֵדִים וַיִּקְחוּ־אֶבֶן וַיָּשִׂימוּ תַּחְתָּיו
וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו
מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה
עַד־בֹּא הַשָּׁמֶשׁ׃ (יד) וַיַּחֲלֶשׁ יְהוֹשֻׁעַ
אֶת־עֲמָלֵק וְאֶת־עַמּוֹ לְפִי־חָרֶב׃ ס מפטיר
(טו) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת

Hand, überwand Amalek. (12) Als nun die Hände Moſches ſchwer wurden, da nahmen ſie einen Stein und legten ihn (ihm) unter, er ſaß darauf, und Ahron und Chur unterſtützten ſeine Hände, von da einer und von da einer; und ſeine Hände blieben ausdauernd bis Sonnenuntergang. (13) Und Jehoſchua erlegte Amalek und ſein Volk mit der Schärfe des Schwertes. (14) Gott ſagte zu Moſche:

רש"י

הֵיוּ הַמִּלְחָמָה ? וְכוּ׳ כְּדַאִיתָא בְּר״ה : (יב) וידי משה כבדים . בְּשָׁכִיל שֶׁנִּתְעַצֵּל בְּמִצְוָה , וּמָצָה אַחַר תַּחְתָּיו וְגוֹ׳ : ויקחו . אַהֲרֹן וְחוּר : אבן וישימו תחתיו . וְלֹא יָשַׁב לוֹ עַל כַּר וְגֶסֶת אָמַר : יִשְׂרָאֵל שְׁרוּיִין בְּצַעַר , אַף אֲנִי אֶהְיֶה עִמָּהֶם בְּצַעַר : ויהי ידיו אמונה . וַיְהִי מֹשֶׁה יָדָיו בֶּאֱמוּנָה פְּרוּשׁוֹת הַשָּׁמַיִם בְּתִפִלָּה נֶאֱמָנָה וְנִכְוֹנָה : עד בא השמש . שֶׁהָיוּ עֲמָלֵקִים מְחַשְּׁבִין אֶת הַשָּׁעוֹת בְּאִיצְטְרוֹלוֹגְיָא בְּאֵיזוֹ שָׁעָה הֵם נוֹצְחִים וְהֶעֱמִיד לָהֶם מֹשֶׁה חַמָּה וְעִרְבֵּב אֶת הַשָּׁעוֹת : (יג) ויחלוש יהושע . הִתִּךְ רֹאשֵׁי גִּבּוֹרָיו וְלֹא הִשְׁאִיר אֶלָּא חֲלָשִׁים שֶׁבָּהֶם וְלֹא הָיְנִם כְּתֻּם , מַצָּאן אֲנוּ לְמֵדִים , שֶׁנָּשְׂאוּ עַל פִּי הַדִּבּוּר שֶׁל שְׁכִינָה . (תנחומא) : (יד) כתב זאת זכרון . שֶׁבָּא עֲמָלֵק לְהַזְדַּוֵּג לְיִשְׂרָאֵל

den Krieg beſiegen ? (Wie es heißt im Trakt. Roſch Haſch.) Allein es heißt; So lange Iſrael nach oben blickten, und ihren Sinn ihrem Vater im Himmel unterwarfen, waren ſie ſiegreich; Und ſo bald ſie nachließen unterlagen ſie. (12) וידי משה כבדים. Weil er die Befehle Gottes vernachläßigte, und einen andern ſtatt ſeiner ſetzte, wurden ſeine Hände erſchwert. ויקחו Aharon und Chur. אבן וישימו תחתיו. Er lehnte ſie nicht auf Polſtern und Kiſſen, er ſagte, die Iſraeliten ſind nun ſchmerzerfüllt, auch ich will daran Theil nehmen. ויהי ידיו אמונה. Moſcheh hielt ſeine Hände ausgebreitet himmelwärts in anhaltendem Gebete. עד בא השמש. Die Amalekiten berechneten durch die Sterndeuterei, die Stunden; in welcher Stunde ſie nämlich ſiegen werden, auf Moſchehs Bitten blieb die Sonne ſtehen, und ſo wurden ſie in den Stunden verwirrt. (13) ויחלש יהושע. Er ſchnitt die Köpfe ſeiner Helden ab, end ließ blos die Schwachen übrig, er brachte ſie nicht, alle um, wir entnehmen hievon, daſs ſie dies auf den Befehl Gottes ausführten. (14) כתב זאת זכרון. Weil Amalek unter allen Nationen der erſte war, der ſich den Iſraeliten feindſelig näherte. באזני

Digitized by Google

זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־ מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ (טו) וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְהוָה נִסִּי׃ (טז) וַיֹּאמֶר כִּי־יָד עַל־ כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַיהוָה בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר׃

Schreibe dies zum Andenken in das Buch und setze es fest vor den Augen Jehoschua's, daß ich austilgen will das Andenken Amaleks unter dem Himmel. (15) Mosche bauete hierauf einen Altar und nannte seinen Namen: der Ewige ist mein Panier! (16) Er sprach: Denn es sei ein Denkzeichen neben dem Throne Gottes: „Krieg hat der Ewige mit Amalek von Geschlecht zu Geschlecht."

פ פ פ

רש"י

קוֹדֶם לְכָל הָאוּמוֹת (מכילתא) : ושים באזני יהושע , הַמְּבָנִים אֶת יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ שְׁיִצְוֶה אֶת יִשְׂרָאֵל לְשַׁלֵּם לוֹ אֶת גְּמוּלוֹ , כַּאן נִרְמַז לוֹ לְמֹשֶׁה שֶׁיְּהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ : כי מחה אמחה . לְכַךְ אֲנִי מְזַהִירְךָ כֵּן כִּי חָפֵץ אֲנִי לְהַחוֹתוֹ : (טו) ויקרא שמו . שֶׁל מִזְבֵּחַ : ה' נסי . הקב"ה עָשָׂה לָנוּ כַּאן נֵס , לֹא שֶׁהִמְזִבֵּחַ קָרוּי ה', אֶלָּא הַמִּזְכִּיר שְׁמוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ:זוֹכֵר אֶת הַנֵּס שֶׁעָשָׂה הַמָּקוֹם ה'. הוּא גַּם שֶׁלָּנוּ : (טז) ויאמר . משֶׁה : כי יד על כס יה . יָדוֹ שֶׁל הקב"ה הוּרְמָה לִישָׁבַע בְּכִסְאוֹ , לִהְיוֹת לוֹ מִלְחָמָה וְאֵיבָה בַּעֲמָלֵק עוֹלָמִית , וּמַהוּ : כֵּס , וְלֹא נֶאֱמַר : כִּסֵּא ? וְאַף הַשֵּׁם נֶחֱלַק לְהַצִּיו ; נִשְׁבַּע הקב"ה שֶׁאֵין שְׁמוֹ שָׁלֵם וְאֵין כִּסְאוֹ שָׁלֵם עַד שֶׁיִּמָּחֶה שְׁמוֹ שֶׁל עֲמָלֵק כֻּלּוֹ , וּכְשֶׁיִּמָּחֶה שְׁמוֹ יִהְיֶה הַשֵּׁם שָׁלֵם וְהַכִּסֵּא שָׁלֵם , שֶׁנֶּאֱמַר : הָאוֹיֵב תַּמּוּ חֳרָבוֹת לָנֶצַח , (תהלים ט.) וְהוּא עָמָלֵק שֶׁכָּתוּב בּוֹ : וְעֶבְרָתוֹ שָׁמְרָה נֶצַח . (עמוס א.) ; וְעֵרִים נָתַשְׁתָּ אָבַד זִכְרָם הֵמָּה (תהלים ט.) ; מַהוּ אוֹמֵר אַחֲרָיו ? וַה' לְעוֹלָם יֵשֵׁב ,

יהושע , Der die Israeliten in das Land einführen wird, daß er den Israeliten den Befehl geben soll, ihm seine That zu vergelten; hier wurde es dem Mosche angedeutet, daß Josua sie einst in das Land führen werde. כי מחה אמחה. Ich gebiete dir, Vorsicht zu brauchen, weil ich ihn vertilgen will. (15) ויקרא שמו. den Altar. ה'נסי. Der Hochheilige hat uns hier ein Wunder gethan, nicht daß der Altar Gott heißt, sondern wer den Namen des Altars erwehnt, gedenkt zugleich des Wunders, welches Gott hier that. (16) ויאמר. Mosche sprach. כי יד על כס יה. Die Hand Gottes wurde gleichsam erhoben, bei seinem Throne zu schwören, daß er gegen Amalek einen ewigen Haß führen werde. Was bedeutet aber das כס, Und heißt nicht כסא? Auch der Name des Höchsten wurde hier nur halb bezeichnet. Der Hochheilige schwor, daß sein Name und sein Thron nicht vollständig sein sollen, bis der Name Amalek's vertilgt werde, denn es heißt, (Ps. 9. 7.) "Der Feind ist dahin auf immer„ Dies ist Amalek, von dem es heißt (Amos 1. 11.) "Und sein Wuth ewiglich bewahrt„ "Die Widersacher hast du ausgerottet, jede Spur ist vertilgt von ihnen„ (Ps.

Digitized by Google

יח (ו) וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹּהֵן מִדְיָן חֹתֵן
מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר
עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ
כִּי־הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃
(ב) וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־צִפֹּרָה

רש"י

הֲרֵי ; הַשֵּׁם שָׁלֵם כִּסְאוֹ לְמִשְׁפָּט נִסְאוּ . הֲרֵי נִכְסְאוּ שָׁלֵם :
הסלה פרשת בשלח

יח (א) וישמע יתרו . מַה שְּׁמוּעָה שָׁמַע וּבָא ? קְרִיעַת יַם סוּף וּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק (זבחים קט"ז) :
יתרו . שֶׁבַע שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ : רְעוּאֵל יָתֵר , יִתְרוֹ , חוֹבָב , חָבֵר , קֵינִי , פּוּטִיאֵל (מכילתא) יֶתֶר , עַל שֵׁם שֶׁיִּתֵּר פָּרָשָׁה אַחַת בַּתּוֹרָה : וְאֵתָּה תֶּחֱזֶה ; יִתְרוֹ לְכִשְׁנִתְנַיֵּר וְקַיֵּם הַמִּצְוֹת הוֹסִיפוּ לוֹ אוֹת אָחַד עַל שְׁמוֹ ; חוֹבָב : שֶׁחִבֵּב אֶת הַתּוֹרָה ; חוֹבָב , הוּא יִתְרוֹ , שֶׁנֶּאֱמַר : סְבְנִי הוֹבָב חוֹתֵן מֹשֶׁה ; (שופטים ד') וְיֵשׁ אוֹמְרִים רְעוּאֵל אָבִיו שֶׁל יִתְרוֹ (מכילתא) וּמַהוּ אוֹמֵר : וַתָּבֹאנָה אֶל רְעוּאֵל אֲבִיהֶן ? שֶׁהַתִּינוֹקוֹת קוֹרִין לְאֲבִי אֲבִיהֶן : אַבָּא . בְּסִפְרִי : חותן משה . כַּאן הָיָה יִתְרוֹ מְחַכֵּךְ בְּמֹשֶׁה : אֲנִי חוֹתֵן הַמֶּלֶךְ , וְלִשְׁעָבֵר הָיָה מֹשֶׁה תּוֹלֶה הַגְּדוּלָה בְּחָמְיוֹ , שֶׁנֶּאֱמַר : וַיָּשָׁב אֶל יֶתֶר חוֹתְנוֹ (מכילתא) : למשה ולישראל . שְׁקוֹל מֹשֶׁה כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל : את כל אשר עשה . לָהֶם בִּירִידַת הַמָּן וּבִבְאֵר וּבֶעָמָלֵק : כי הוציא ה' וגו' . זוֹ גְּדוֹלָה עַל כֻּלָּם .

9. 7.) Wie lautet es gleich darauf? "Aber Gott wird ewig thronen,, dann ist Gottes Name vollständig,, fest stellt er zum Gericht seinen Thron, so ist auch sein Thron vollständig.

(18) (1) וישמע יתרו. Welche Nachricht vernahm er denn, die ihn zu kommen veranlaßte? Die Nachricht von der Spaltung des Meeres und von dem Kriege mit Amalek. יתרו. Man nannte ihn mit siebenerlei Benennungen. רעואל , יתר , יתרו , חבב , קיני , פוטיאל , חבר , — יתר hieß er, weil die Thora durch ihn um einen Abschnitt („ואתה תחזה") vermehrt wurde. Jitro, als er den moralischen Glauben annahm, wurde sein Name mit einem Buchstaben erweitert; חובב weil er die Thora liebte. יתרו ist, denn es heißt: (Richter 4. 11.) "Von den Söhnen Chobabs des Schwiegervaters von Moschch,, Einige meinen, Reuel sei der Vater von Jithro, und wenn es heißt: (Mos. 2. 2, 18.) "Sie kamen zu ihrem Vater Reuel,, weil die Kinder nennen gewöhnlich ihren Großvater, Vater. (Im Sifri) חותן משה. Hier fühlte sich Jithro, durch Moschch geehrt als Schwiegervater des Königs, vorher aber ward Jithro durch Moschch gewürdigt; denn es heißt (Mos. 2. 4, 18.) "Er kehrte zurück zu Jithro seinem Schwiegervater,, את כל אשר עשה. Daß er ihnen das Manna und die Wasserquelle herbeischaffte, und Amalek besiegte. למשה ולישראל Moschch hatte das (geistige) Gleichgewicht wie ganz Israel. כי הוציא ה'. Das war das größte Wun-

Digitized by Google

אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ: (ג) וְאֵת שְׁנֵי
בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר
גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה: (ד) וְשֵׁם הָאֶחָד
אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי
מֶחֶרֶב פַּרְעֹה: (ה) וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה
וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר
אֲשֶׁר־הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים:

gervater die Zipora, Moses Frau, nachdem er sie zurück gesandt hatte. (3) Er nahm auch ihre zwei Söhne, davon einer Gerschon hieß, denn er sprach: Ich bin ein Fremdling in einem unbekannten Lande. (4) Und einer hieß Elieser, denn er sprach: Der Gott meines Vaters ist in meiner Hilfe gewesen, und hatte mich vom Schwerte Pharao's gerettet. (5) Also reiste Jitroh, Moses Schwiegervater und seine Söhne und seine Frau zu Mose

רש"י

(מְכִילְתָא): (ב) אחר שלוחיה. כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַקָּבָ"ה בְּמִדְיָן לֵךְ שׁוּב מִצְרַיְמָה, וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וְגוֹ': וַיֵּצֵא אַהֲרֹן לִקְרָאתוֹ וַיִּפָּגְשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים. אָמַר לוֹ: מִי הֵם הַלָּלוּ? אָמַר לוֹ: זוֹ הִיא אִשְׁתִּי שֶׁנָּשָׂאתִי בְּמִדְיָן, וְאֵלּוּ בָנַי; אָמַר לוֹ: וְהֵיכָן אַתָּה מוֹלִיכָן? אָמַר לוֹ לְמִצְרַיִם, אָמַר לוֹ וְעַל הָרִאשׁוֹנִים אָנוּ מִצְטַעֲרִים, וְאַתָּה בָּא לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם? אָמַר לָהּ: לְכִי לְבֵית אָבִיךְ, נִמְלָה שְׁנֵי בָנֶיהָ וְהָלְכָה לָהּ: (ד) ויצילני מחרב פרעה. כְּשֶׁנָּלוּ דָתָן וַאֲבִירָם עַל דְּבַר הַמְּצָרִי וּבָקֵשׁ לַהֲרוֹג אֶת מֹשֶׁה נַעֲשָׂה צַוָּארוֹ בְּעַמּוּד שֶׁל שַׁיִשׁ: (מְכִילְתָא): (ה) אל המדבר. אַף אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁבַּמִּדְבָּר הָיוּ; אֶלָּא, בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל יִתְרוֹ הַדָּבָר הַכָּתוּב, שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּכִבּוּדוֹ שֶׁל עוֹלָם וְנָדְבוֹ לִפּוֹ לָצֵאת אֶל הַמִּדְבָּר, מָקוֹם תּוֹרָה, לִשְׁמֹעַ דִּבְרֵי תוֹרָה:

der. (2) אחר שלוחיה. Als Gott in Midjan zu ihm sagte: (Mos. 2. 4. 19.) Gehe, kehre zurück nach Mizrajim; da nahm Moscheh seine Frau und seine Kinder mit. Aharon ging ihm entgegen, und begegnete ihm am Berge Gottes. Er frug ihn, wer sind diese? Und Moscheh sagte: Dies ist mein Weib, welches ich in Midjan genommen, und jene sind meine Kinder; "Und wo führst du sie hin,,? "Nach Egipten, antwortete er, worauf Aharon sprach: Wie bedauern wir diejenigen, die schon längst dort sind; und du kommst, und willst noch ihre Zahl vergrößern? Worauf, Moscheh zu seiner Frau sagte: "Ziehe zurück in dein väterliches Haus,, da nahm sie ihre beiden Söhne und reiste fort. (4) מחרב פרעה. Als Datan und Abiram die Ermordung des Mizri entdeckten, wollte man Moscheh umbringen, Da wurde sein Hals so hart wie eine Marmorsäule. (5) אל המדבר. Wissen wirs ja auch, dass er in der Wüste war? Dies wird jedoch zum Lobe Jitros erwähnt: er stand im Ruhme bei der ganzen Welt, und fasste dennoch den

Digitized by Google

(ו) וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חֹתְנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ׃ (ז) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה׃ (ח) וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה׃ (ט) וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה

hin zur Wüste, wo er sein Lager hatte, am göttlichen Berge. (6) Er ließ dem Mose sagen: Ich, dein Schwiegervater Jithro, komme zu dir, wie auch deine Frau, und ihre zwei Söhne mit ihr. (7) Mose ging seinem Schwiegervater entgegen, bückte sich vor ihm, küßte ihn, und sie erkundigten sich einer nach des andern Wohlsein; sodann gingen sie hinein in das Zelt. (8) Da erzählte Mose seinem Schwiegervater Alles, was der Ewige an Pharao und an Mizrajim gethan, um der Israel willen; alle Beschwerlichkeiten, die sie auf dem Wege getroffen haben, und wie der Ewige sie errettet (9)

רש"י

(ו). ויאמר אל משה. עַל יְדֵי שָׁלִיחַ: אני חותנך יתרו וגו'. אִם אֵין אַתָּה יוֹצֵא בְּנִינִי, צֵא בְּנִין אִשְׁתְּךָ, וְאִם אֵין אַתָּה יוֹצֵא בְּנִין אִשְׁתְּךָ, צֵא בְּנִין שְׁנֵי בָנֶיהָ. (מכילתא): (ז) ויצא משה. כְּבוֹד גָּדוֹל נִתְכַּבֵּד יִתְרוֹ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, כְּיוֹן שֶׁיָּצָא מֹשֶׁה יָצָא אַהֲרֹן גָּדוֹל וַאֲבִיהוּ וּמִי הוּא שֶׁרָאָה אֶת אֲלוּ יוֹצְאִין, וְלֹא יָצָא? וישתחו וישק לו. אֵינִי יוֹדֵעַ מִי הִשְׁתַּחֲוָה לְמִי? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: אִישׁ לְרֵעֵהוּ, מִי הִקְדִּים אִישׁ? זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה (מכילתא): (ח) ויספר משה לחתנו. לְמֶשׁוֹךְ אֶת לִבּוֹ לְקָרְבוֹ לְתוֹרָה (מכילתא): את כל התלאה. שֶׁעַל הַיָּם וְשֶׁל עֲמָלֵק (מכילתא): התלאה. לַמֵּד אַל"ף מִן הַיְסוֹד שֶׁל תֵּיבָה וְהַתָּ"ו הוּא תִּקּוּן וְיסוֹד הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ לְפָרָקִים, וְכֵן: תְּרוּמָה, תְּנוּפָה, תְּקוּמָה, תְּנוּאָה: (ט) ויחד יתרו. וַיִּשְׂמַח יִתְרוֹ, וְהוּ

Entschluß, in eine Einöde zu gehen, um daselbst das Wort der Religion zu pflegen. (6) ויאמר. Durch einen Boten. אני חותנך יתרו Willst du nicht mir zu lieb entgegen gehen, so gehe deiner Frau zu lieb, willst du auch ihrethalben nicht gehen, so thue es wegen ihrer zwei Söhne. (7) ויצא משה. Jithro erfreuete sich bei dieser Gelegenheit einer großen Ehre, sobald Moscheh entgegen ging, so thaten es auch Aharon Nadab und Abihu gleichfalls; und wer sollte diese ausziehen sehen und ihnen nicht gerne folgen? וישתחו וישק לו. Ich verstehe hieraus schwer, wer sich gebückt hat? Da es aber heißt (לרעהו) איש, so ist unter איש Mosche verstanden, denn es heißt: (Mos. 4, 12, 3) "Der Mann משה war sehr sanftmüthig." (8) ויספר משה לחתנו. Um ihn anzuziehen, und ihn in der Religion einzuführen. את כל התלאה. Beim Meere und von Amalek. ת' und ל' התלאה. sind Wurzelbuchstaben, daß ת' dient als Form des Grundwortes, welches oft wegfällt, so wie: תרומה (Hebe) תנופה (Wendung) תקומה (Aufkommen) תנואה (Währung) (9) ויחד יתרו. Jithro freuete sich, dies der gerade

Digitized by Google

אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם: (י) וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם: (יא) עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ

Jithro freute sich über alles Gute, das Gott dem Volke Israel erzeigt, (vornemlich aber) dass er es von der Gewalt der Mizrajim errettet hat. (10) Jithro sprach: Gelobt sei der Ewige, der euch aus der Gewalt der Mizrajim und Pharaos errettet hat, der das Volk von der Gewalt der Mizraim errettet hat. (11) Jetzt erkenne

רש"י

פְּשׁוּטוֹ · וּמִ"א נַעֲשָׂה בְשָׂרוֹ חִידּוּדִין חִידּוּדִין מַיְצַר עַל אֵיבוּד מִצְרַיִם; הֵיינוּ דְאָמְרִי אִינְשֵׁי: גִּיוֹרָא עַד עֲשָׂרָה דָּרֵי אַל תְּבַזֵּי אַרְמָאָה בְּאַפֵּיהּ (סנהדרין צ"ד): עַל כָּל הַטּוֹבָה · טוֹבַת הַמָּן, וְהַבְּאֵר וְהַתּוֹרָה (מכילתא)· וְעַל כֻּלָּן אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם · עַד עַכְשָׁיו לֹא הָיָה עָבֶד יָכוֹל לִבְרוֹחַ מִמִּצְרַיִם, שֶׁהָיְתָה הָאָרֶץ נִסְוֹגֶרֶת וְאֵלּוּ יָצְאוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא (מכילתא): (י) אשר הציל אתכם מיד מצרים · אוּמָּה קָשָׁה: וּמִיַּד פַּרְעֹה · מֶלֶךְ קָשֶׁה: מתחת יד מצרים · פְּתַרְגּוּמוֹ לָשׁוֹן רִידּוּי וּמְרוּת הַיָּד שֶׁהָיוּ מַכְבִּידִים עֲלֵיהֶם הִיא הֲעֲבוֹדָה: (יא) עתה ידעתי · מַבִּירוֹ הָיִיתִי לְשָׁעָבַר, וְעַכְשָׁיו בְּיוֹתֵר (מכילתא): מכל האלהים · מִלְּמַד שֶׁהָיָה מַכִּיר בְּכָל ע"ז שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ ע"ז שֶׁלֹּא עָבְדָה (מכילתא): כי בדבר אשר זדו עליהם · כְּתַרְגּוּמוֹ, בַּמַּיִם דְּמוּ לְאַבְּדָם וְהֵם נֶאֱבְדוּ בַּמַּיִם: אשר זדו · אֲשֶׁר הָרִשִׁיעוּ. וְרִבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ: לָשׁוֹן, וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד (בראשית

Wortsinn; im Midrasch Agadah wird erklärt, sein Leib wurde in Falten gelegt [1]) aus Wehmut über das zu Grunde gehen der Egipter, dies ist's, was das allgemeine Sprichwort sagt: Einem Proseliten (Bekehrten) gegenüber soll man bis ins zehnte Geschlecht keinen vormals Angehörigen verachten. על כל הטובה. Die Wohlthaten mit dem Brunnen, mit dem Manna und mit der Empfangnahme der Thora, überhaupt aber, dass er sie von der Gewalt der Egipter errettet, bis jetzt konnte kein einziger Knecht aus Mizrajim fliehen, weil das Land gleichsam verschlossen war und nun zogen sie sechs hundert tausend Mann aus. (10) מיד מצרים. Aus einer hartherzigen Nation. מיד פרעה. Eines hartherzigen Königs. מתחת יד מצרים Wie Onkelos übersetzt: Von der Gewalt empörender Aufseher, welche ja schwere Lasten ihnen auflegen. (11) עתה ידעתי. Ich kannte ihn zwar schon früher allein jetzt kenne ich ihn mit mehr Sicherheit. מכל האלהים. Hieraus folgt, dass er allen Götzen schuldigte. כי בדבר אשר זדו. Wie es der Targum gibt, durch Wasser dachten sie sie zu vernichten, und sie selbst kamen durch Wasser um. אשר זדו. Womit sie frevelten, unsere Lehrer vergleichen dies mit

[1]) Sollte eigentlich וַיִּחַד wie וַיֵּצֶת heißen; allein das ח erhält als Gutural ein פתח und das ד ein Dagesch; daher obige Erklärung des Midrasch.

Digitized by Google

עֲלֵיהֶם׃ (יג) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב׃ (יד) וַיַּרְא חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־עָרֶב׃ (טו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים׃ (טז) כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרֹתָיו׃ (יז) וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה׃ (יח) נָבֹל תִּבֹּל גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֵׂהוּ לְבַדֶּךָ׃ (יט) עַתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וְיִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּךְ הֱיֵה אַתָּה לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים וְהָבֵאתָ אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים׃ (כ) וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן׃ (כא) וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ (כב) וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּן אֵלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֶל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ׃ (כג) אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עֲמֹד וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם׃ (כד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר אָמָר׃ (כה) וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אוֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ (כו) וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם׃ (כז) וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־יִתְרוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ יִתְרוֹ אֶל־אַרְצוֹ׃

ich, daſs der Ewige größer ſei, als alle göttlichen Weſen, denn mit derſelben Sache wurden ſie geſtraft, mit welcher ſie Tyrannei ausgeübt haben. (12) Jithro, Moſes Schwiegervater brachte Gott Brandopfer und Speiſeopfer; Aharon und alle älteſten Israels kamen hin, Mahlzeit zu halten, mit Moſes Schwiegervater vor Gott. (13) Des Morgens darauf ſaß Moſe, das Volk zu richten, das Volk ſtand

רש"י

כ"ה) בַּקְּדָרָה אֲשֶׁר בְּשָׁלוּ, בָּהּ נִתְבַּשְּׁלוּ (סוטה י"א) : (יב) עוֹלָה • כְּמַשְׁמָעָה שֶׁהִיא כְּוֻלָּהּ כָּלִיל : וּזְבָחִים • שְׁלָמִים : ויבא אהרן וגו' • וּמֹשֶׁה הֵיכָן הָלַךְ ? וַהֲלֹא הוּא שֶׁיָּצָא לְקָרְאתוֹ וְנָרַם לוֹ אֶת כָּל הַכָּבוֹד ? אֶלָּא שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ לְפָנֵיהֶם : לפני האלהים • מִבַּאן שֶׁהַנֶּהֱנֶה מִסְּעוּדָה • שֶׁתַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְסוּבִּין בָּהּ בְּאֵילוּ נֶהֱנֶה מִיְּקָר הַשְּׁכִינָה (ברכות כ"ד) : (יג) ויהי ממחרת • מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה־כְּךָ שָׁנִינוּ בְּסִפְרֵי וּמַהוּ מִמָּחֳרָת ? לְמָחֳרַת רִדּוּי מִן הָהָר • וְעַל כָּרְחֵךְ אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר אֶלָּא מִמָּחֳרַת יוֹם הַכִּפּוּרִים • שֶׁהֲרֵי קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה א"א לוֹמַר וְהוֹדַעְתִּי אֶת הַקֵּץ וגו' • וּמְשֻׁנָּתָנָה תּוֹרָה עַד י"ה כִּי לֹא יָשַׁב משֶׁה לִשְׁפּוֹט אֶת הָעָם שֶׁהֲרֵי בְּי"ז בְּתַמּוּז יָרַד וְשָׁבַר אֶת הַלּוּחוֹת • וּלְמָחָר עָלָה בְּהַשְׁכָּמָה שְׁמוֹנִים יוֹם וְיָרַד בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים : וְאֵין פָּרָשָׁה זוֹ כְּתוּבָה כְּסֵדֶר • שֶׁלֹּא נֶאֱמַר נַיְהִי מִמָּחֳרָת עַד שָׁנָה שְׁנִיָּה אַף לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר יִתְּנוּ קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה בָּא, שְׁלוּחוֹ אֵל

(Moſ. 1. 25. 29.) ויזד יעקב (Jakob kochte) und lautet gleichſam, in dem Topfe, darin ſie zu kochen gedacht, wurden ſie ſelbſt gekocht, (12) עולה. Nach dem einfachen Sinn „ein Ganzopfer". וזבחים. Freudenopfer. ויבא אהרן Wo ging denn Moſcheh hin? da er doch ihm entgegen ging und ihm alle dieſe Ehre zutheilte? Er ſtand bei ihnen um ſie zu bedienen. לפני האלהים. Hieraus folgt, wenn man theilnimmt von dem Mahle, bei welchem Gottesgelehrte ſich befinden, es ſo viel iſt, als wenn man vom Genuſſe der Gottes-Glorie ſich laben möchte. (13) ויהי ממחרת Es war am Ausgange des Verſöhnungstages, ſo lautet es im Sifri, das ממחרת zeigt an den Morgen, als er von dem Berge herab ſtieg, Es kann dies nicht anders als der Morgen nach dem Ausgange des Jom Kipur geweſen ſein, denn, vor der Geſetzoffenbarung konnte es ja doch nicht heißen: (Vers 16) "Und ich laſſe ihnen wiſſen die Satzungen Gottes„ und von der Zeit der Geſetz-Ueberlieferung bis Jom-Kipur richtete Moſcheh das Volk nicht, denn am 17-ten Tamuß kam Moſcheh herab und zerbrach die Bundestafeln, und Morgens darauf beſtieg er wieder den Berg, und weilte daſelbſt achtzig Tage, und er kam herunter am Jom-Kipur. Dieſer Abſchnitt iſt nur nicht nach der Zeitordnung dargeſtellt, denn das "ויהי ממחרת„ u. ſ. w, iſt erſt im zweiten Jahre geſchrieben worden. Selbſt nach

Digitized by Google

(יד) וַיַּרְא חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־הוּא
עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר
אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב
לְבַדֶּךָ וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר

um Moſe herum, von morgen bis abend. (14) Als Moſes Schwiegervater ſah, was er alles für das Volk zu thun hatte, ſprach er: Was iſt dies für ein Geſchäft, welches du für das Volk vermittelſt? warum ſitzeſt du allein, und

רש"י

אַרְצוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא עַד שָׁנָה שְׁנִיָּה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר כַּאן, וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת חֹתְנוֹ, וּמָצִינוּ בְמַסַּע הַדְּגָלִים שֶׁאָמַר לוֹ מֹשֶׁה: נוֹסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמָּקוֹם וְגוֹ׳. (במדבר י׳). אַל נָא תַּעֲזֹב אוֹתָנוּ, וְאִם זוֹ קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה מִשֶּׁשָּׁלְחוֹ וְהָלַךְ הֵיכָן מָצִינוּ שֶׁחָזַר? שָׁם לֹא נֶאֱמַר יִתְרוֹ אֶלָּא חוֹבָב, וּבְנוֹ שֶׁל יִתְרוֹ הָיָה? הוּא חוֹבָב הוּא יִתְרוֹ שֶׁהֲרֵי בָּתוּב מִבְּנֵי הוֹבָב חוֹתֵן מֹשֶׁה (שופטים ד׳): וישב משה וגו׳. וַיַּעֲמֹד הָעָם. יוֹשֵׁב כְּמֶלֶךְ וְכוּלָּן עוֹמְדִים. וְהוּקְשָׁה הַדָּבָר לְיִתְרוֹ, שֶׁהָיָה מְזַלְזֵל בִּכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהוֹכִיחוֹ עַל כָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ וְכָל הָעָם נִצָּבִים: מִן הַבֹּקֶר עַד הָעֶרֶב. אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן? אֶלָּא כָּל דִּינִין שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ אֲפִילּוּ שָׁעָה אַחַת מַעֲלָה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עוֹסֵק בְּתוֹרָה כָּל הַיּוֹם וְכְאִלּוּ נַעֲשָׂה שׁוּתָּף לְהַקָּבָ"ה בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר. (שבת י׳. מגילה

Meinung derer, daſs Jitro noch vor der Geſetzgebung kam, kam er dennoch erſt im zweiten Jahre in ſein Land zurück. Denn es heißt ja hier (Vers 27) Und Moſcheh entließ ſeinen Schwiegervater„ und beim Fahnenzug heißt es: (Moſ. 10, 9.) Daſs Moſcheh zu ihm ſagte: „Wir ziehen nach dem Orte u. ſ. w. verlaſſe uns nicht" wäre nun dies vor der Geſetzgebung geſchehen, nämlich, als er ihn in der Reiſe begleitet, wo finden wir, daſs er zurück gegangen ſei? Wollte man einwenden, daſs dort Jithro nicht erwähnt ſteht, ſondern חובב, welches der Sohn Jithros wäre, ſo merke man aber, daſs Jithro und Chobabb nur eine und dieſelbe Perſon iſt, denn es heißt ja deutlich, "Von den Söhnen Chobabbs des Schwiegervaters von Moſcheh„ וישב משה u. ſ. w. ויעמוד העם Er ſaß, wie ein König und die übrigen umſtanden ihn. Dies Verfahren betrachtete Jithro für zu ſtrenge, weil er dadurch die Ehre Iſraels gering ſchätzte, er ſtellte ihn darüber zu Rede, er ſagte nämlich: „Warum ſitzeſt du allein, und die Uebrigen ſtehen? מן הבקר עד הערב. Wie kann man dies behaupten [1]) ſondern dies will ſagen, daſs wenn ein Richter nur eine Stunde nach ſtrenger Wahrheit richtet, legt man ihm das Verdienſt zu, als würde er ſich mit der göttlichen Lehre den ganzen Tag beſchäftigt haben, und als hätte er ſich Gott zu ſeiner Weltſchöpfung beigeſellt woſelbſt es auch

[1]) Da er als Richter zur Wiederholung und Einſchärfung der göttl. Geſetze auch für ſich Zeit gewinnen muß.

Digitized by Google

עַד־עָרֶב׃ (טו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי־ יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים׃ (טז) כִּי־ יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרֹתָיו׃ (יז) וַיֹּאמֶר חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה׃ (יח) נָבֹל תִּבֹל גַּם־אַתָּה גַּם־ הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד מִמְּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדֶּךָּ׃ (יט) עֲתָּה שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וְיִהְיֶ אֱלֹהִים עִמָּךְ

das ganze Volk ſteht um dich von morgen bis abend? (15) Moſe ſprach zu ſeinem Schwiegervater: Weil das Volk zu mir kömmt in göttlichen Dingen Unterricht zu ſuchen. (16) Wenn ſie eine Rechtsſache haben, die vor mich kommt, ſo richte ich zwiſchen einem Mann und ſeinem Nächſten auch mache ich ihnen die Geſetze Gottes und ſeine Lehren bekannt. (17) Moſes Schwiegervater ſprach zu ihm: Es iſt nicht gut, wie du es machſt. (18) Du mußt ermüden, ſowol du als das Volk, welches bei dir iſt, denn das Geſchäft iſt für dich zu ſchwer, du kannſt es nicht allein ausführen. (19) Ge-

רש"י

(טו) כי יבא. כִּי בָא לְשׁוֹן הַוָּיָה: לדרש אלהים. לְהִתְנַבֵּא אוּלַפָּן, לְשׁוֹן תַּלְמוּד מְפִי הַגְּבוּרָה: (טז) כי יהיה להם דבר בא. מִי שֶׁהָיָה לוֹ דָּבָר בָּא אֵלַי: (יז) ויאמר חותן משה. דֶּרֶךְ כָּבוֹד קוֹרְאוֹ הַכָּתוּב חוֹתְנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ: (יח) נבול תבול. כְּמוֹ וְהָעֲלָה נָבֶל (ירמיה ח׳) כְּנָבוֹל עָלֶה מְנֻבָּל (ישעיה ל״ד) שָׁהוּא בָּמוּשׁ עַל יְדֵי הַמָּה וְעַל יְדֵי קֶרַח כּוֹחוֹ תַּשׁ וְנִלְאֶה: גם אתה. לְרַבּוֹת אַהֲרֹן וְחוּר וְשִׁבְעִים זְקֵנִים: כי כבד ממך. כּוֹחוֹ רַב יוֹתֵר מִכֹּחֲךָ: (יט) איעצך ויהי אלהים עמך. בַּעֲצָתָה אָמַר לוֹ: עֲצָה הֻמְלַךְ בִּגְבוּרָה (מכילתא): היה אתה מול האלהים. שְׁלִיחַ וּמֵלִיץ בֵּינוֹתָם לַמָּקוֹם, וְשׁוֹאֵל

heißt „Es ward Abend und es ward Morgen,, u. ſ. w. (16) כי יבא. Weil das Volk kommt, iſt hier gegenwärtig, לדרוש אלהים. wie Onkelos überſetzt: um göttliche Lehre zu erfahren. (17) כי יהיה להם דבר בא. Wer etwas vorzubringen hat, kommt zu mir. (18) חתן משה. Er wird hier auf eine ehrenhafte Weiſe der Schwiegerſohn des Königs genannt. (18) נבול תבול. Nach Onkelos: נְיָלָאָה תְּלָאִי „Du mußt ermüden" (es bedeutet eigentlich „welken" wie (Jerm. 8. 13.) "ſelbſt das Blatt iſt welk,, "wie ein Blatt abwelkt vom Weinſtock,, Jeſ. 34, 11.) welches durch Hitze oder Kälte zuſammengeſchrumpft und kraftlos wird. גם אתה. Darunter werden auch Aharon, Chur und die ſiebenzig Alteſten verſtanden. כי כבד ממך. Das Schwierige der Sache überwiegt deine Kraft. (19) איעצך. Er rieth ihm, ſich mit der Allmacht zu berathen. מול האלהים. als Geſandter und Dolmetſcher

Digitized by Google

חֵיֵה אַתָּה לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים וְהֵבֵאתָ
אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים׃
(כ) וְהִזְהַרְתָּה אֹתָם אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־
הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ
בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן׃
(כא) וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל
יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע
וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת
שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ (כב) וְשָׁפְטוּ
אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר
הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן

horche vielmehr meiner Stimme, wie ich dir rathen will, und Gott stehe dir bei; diene du dem Volke bei Gott, daſs du nämlich die Sachen vor Gott bringſt (20) Ihnen aber die Geſetze und die Lehre einſchärfſt, und ihnen bekannt machſt den Weg, welchen ſie gehen ſollen, uud was ſie zu thun haben. (21) Du aber, ſuche aus dem Volke aus rechtſchaffene Biedermänner, die Gott fürchten; Männer, die der Wahrheit ergeben ſind, die Eigennutz haſſen, dieſe ſollſt du über ſie ſetzen, Vorſteher über tauſend, Vorſteher über hundert Vorſteher über fünfzig, und Vorſteher über zehn. (22) Sie mögen dem

רש"י

משפטים מאתו׃ את הדברים׃ דברי ריבותם׃
(כא) ואתה תחזה׃ ברוח הקדש שעליך׃ אנשי חיל׃
עשירים שאין צריכים להחניף ולהכיר פנים׃ אנשי
אמת׃ אלו בעלי הבטחה שהם בדאי לסמוך על
דבריהם שעל ידי כן יהיו דבריהם נשמעין׃ שנאי
בצע׃ ששונאין את ממונם בדין׃ כהיא דאמרינן בפ
דיינא דמפקין ממונא מיניה בדינא לאו דיינא הוא
(ב"ב כ"ה)׃ שרי אלפים׃ הם היו ששים מאות שרים
לששים מאות אלף (סנהדרין י"ז)׃ שרי מאות׃ ששים
אלפים היו׃ שרי חמשים׃ י"ב אלף׃ שרי עשרות׃
ששים אלף׃ (כב) ושפטו׃ וידונון, לשון צווי׃
והקל מעליך׃ דבר זה להקל מעליך׃ והקל׃ כמו׃
והכבד את לבו, והבות את מואב לשון הונה׃

zwiſchen ihnen und Gott, ihre Rechts-Angelegenheiten von ihm erfragt. את הדברים׃ Ihre Streitſachen. ואתה תחזה׃ Durch den heiligen Geiſt, der auf dich ruht. אנשי חיל׃ Reiche Männer, die nicht nöthig haben zu heucheln und das Anſehen anderer zu achten. אנשי אמת׃ Vertrauensmänner, auf deren Ausſage man ſich ſtützen kann, wodurch ihre Worte Anklang finden. שונאי בצע׃ Welche beim Rechtſprechen ihren Vortheil nicht beachten; ſo heißt es (Trakt. B. B. 28) "Jeder Richter, dem man gerichtlich Geld erpreſſen muß, der iſt nicht fähig zum Richter,, שרי אלפים׃ Es gab deren 6 hundert für ſechsmal hundert Tauſend (Mann) שרי מאות׃ Waren ſechstauſend Mann. שרי חמשים׃ waren zwölftauſend Mann. שרי עשרות׃ waren ſechzig tauſend. ושפטו׃ Sie ſollen richten (Befehlsform). והקל מעליך׃ Dieſe Sache diene zu deiner Erleichterung. והקל׃ Iſt der Infinitiv (מקור) wie (Moſ.

Digitized by Google

יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ׃ (כב) אִם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עָמֹד וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם׃ שלישי (כג) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כָּל אֲשֶׁר אָמָר׃ (כד) וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ (כה) וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ הֵם׃ (כו) וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ׃ פ רביעי

Volke recht sprechen zu aller Zeit, dabei sollen sie jede wichtige Rechtssache dir vorbringen, und jede geringe Rechtssache selbst entscheiden; damit es dir leichter werde, indem sie dir tragen helfen. (23) Wirst du nun dieses thun, so wirst du, wenn es der Wille Gottes ist, bestehen können, und auch das ganze Volk wird mit Frieden nach Hause kehren. (24) Mose gehorchte der Stimme seines Schwiegervaters, und that Alles, was er gesagt hatte. (25) Mose wählte nämlich rechtschaffene Biedermänner aus Israel, und machte sie zu Oberhäupter über das Volk; Vorsteher über Tausende; Vorsteher über Hunderte, Vorsteher über fünfzig, Vorsteher über zehn. (26) Diese mußten dem Volke zu aller Zeit recht sprechen; eine schwere Rechtssache, mußten sie vor Mose bringen; jede geringe Rechtssache aber selbst entscheiden. (27) Mose ließ hierauf seinen Schwiegervater wieder wegreisen, und dieser ging in sein Land zurück.

רש"י

(כג) וצוך אלהים ויכלת עמוד . הִמָּלֵךְ בְּגְבוּרָה , אִם מְצִוֶּה אוֹתְךָ לַעֲשׂוֹת כֵּן , תּוּכַל לַעֲמוֹד וְאִם לָאו עֵצָה עַל יְדֵךְ לֹא תוּכַל לַעֲמוֹד (מכילתא) : וגם כל העם הזה . אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּ וְשִׁבְעִים זְקֵנִים הַגְּדֹלִים עִמָּךְ (מכילתא) : (כה) ושמטו . וְדַיְנִין אֹתָן עַמָּא : יבואון . מַיְתִין : ישפוטו הם . כְּמוֹ יִשְׁפְּטוּ וְכֵן לֹא תַעֲבוֹרִי . כְּמוֹ לֹא תַעֲבְרִי : וַהֲרגוּמוֹ : דַּיְנִין אִינוּן . מִקְרָאוֹת הָעֶלְיוֹנִים הָיוּ לָשׁוֹן צִוּוּי לָךְ מִהוּרְגְּמִין וִידוּנוּן יֵיתוֹן , יְדוּנוּן , וּמִקְרָאוֹת הַלָּלוּ לָשׁוֹן עֲשִׂיָּה : (כו) וילך לו אל ארצו . לְגַיֵּר בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ (מכילתא) :

2. 8.) (והכבד) Die gegenwärtige Zeit. (23) וצוך Berathschlage dich mit der Allmacht, wenn er dir so zu thun befiehlt, wirst du bestehen können; wird die Sache aber verzögert bleiben, so wirst du nicht bestehen können. וגם כל העם הזה nämlich Aharon, Nadab und Abihu und die siebenzig Ältesten, welche mit dir in Verbindung stehen. (26) ישפוטו הם. "Sie richteten das Volk", יביאון "Sie mußten bringen. ושפטו wie ישפוטו ebenso (Ruth 2. 8.) לא תעברי für "Der Targum gibt das ישפוטו mit בַּיְנִיאִינוּ "Sie selbst entscheiden", oben aber heißt es befehlender Weise "Sie sollen richten", דַּיְנִין d. h. die Handlung selbst vollführen. (27) וילך לו אל ארצו Seine Familie zum mosaischen Glauben zu bekehren.

Digitized by Google

יט (א) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה
בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי: (ב) וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים
וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינָי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־
שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר: (ג) וּמֹשֶׁה עָלָה
אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־
הָהָר לֵאמֹר כֹּה תאמַר לְבֵית יַעֲקֹב

(19) (1) Im dritten Monde nach dem Auszuge der Söhne Jisrael's aus dem Lande Mizrajim, an diesem Tage kamen sie in die Wüste Sinai. (2) Sie waren weggezogen von Residim und angekommen in der Wüste Sinai und sie lagerten in der Wüste. Und als Jisrael dort lagerte gegenüber dem Berge: (3) Da stieg Mosche hinauf zu dem Herrn. Und es rief ihm Gott

רש"י

יט (א) ביום הזה. בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ (שבת פ"ז) • לֹא
הָיָה צָרִיךְ לִכְתּוֹב אֶלָּא: בַּיּוֹם הַהוּא • מַהוּ,
בַּיּוֹם הַזֶּה? שֶׁיִּהְיוּ דִבְרֵי תוֹרָה חֲדָשִׁים עָלֶיךָ, כְּאִלּוּ
הַיּוֹם נִתְּנָה: (ב) ויסעו מרפידים. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר
לַהֲזוֹר וְלִפְרֹשׁ מֵהֵיכָן נָסָעוּ? וְהֲלֹא כְּבָר כָּתַב שֶׁמִּרְפִידִים
הָיוּ חוֹנִים בְּיָדוּעַ שֶׁמִּשָּׁם נָסָעוּ? אֶלָּא לְהַקִּישׁ נְסִיעָתָן
מִרְפִידִים לְבִיאָתָן לְמִדְבַּר סִינַי, מַה בִּיאָתָן לְמִדְבַּר
סִינַי בִּתְשׁוּבָה, אַף נְסִיעָתָן מִרְפִידִים בִּתְשׁוּבָה.
(מכילתא): ויחן שם ישראל • כְּאִישׁ אֶחָד, בְּלֵב אֶחָד,
אֲבָל שְׁאָר כָּל הַחֲנִיּוֹת בְּתַרְעוּמָה וּבְמַחֲלוֹקֶת (מכילתא):
נגד ההר. לְמִזְרָחוֹ (מכילתא) • וְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה
מוֹצֵא: נֶגֶד, פָּנִים לְמִזְרָח: (ג) ומשה עלה. בַּיּוֹם
הַשֵּׁנִי • וְכָל עֲלִיּוֹתָיו בְּהַשְׁכָּמָה הָיוּ שֶׁנֶּאֱמַר, וַיַּשְׁכֵּם

(19) (1) ביום הזה. Am Anfange des Monates; es könnte auch nur ביום ההוא (an jenem Tage) heißen, was bedeutet also das ביום הזה? Daß nämlich die Worte der Thora immer so neu sein sollen, als werden sie erst heute übergeben. (3) ויסעו מרפידים. Warum wird hier die Mittheilung, woher sie zogen wiederholt? es steht ja schon oben (17 11.) Daß sie in Residim lagerten? und von dort weggezogen? Dies steht aber deshalb, um ihren Abzug von Residim mit ihrem Ankommen in der Wüste Sinai zu vergleichen, n. z. so wie sie in der Wüste reumütig sich bekehrten, ebenso war ihr Wegziehen von Residim. ויחן שם ישראל (ויחן in der Einzahl) heißt, einmütig mit einem Sinne; die übrigen Lagerungen waren hingegen mit Murren und Zwistigkeiten. נגד ההר. Auf der Morgenseite derselben, unter נגד versteht man überall die Morgenseite. (3) ומשה עלה. Am zweiten Tage, so geschah auch, das jedesmalige Hinaufgehen früh Morgens, denn es heißt: (Mos. 2. 34, 4.) "Mosche stand des Morgens auf,, כה תאמר. In diesem Ausdrucke und nach dieser Ordnung. לבית יעקב. Darunter sind die Frauen verstanden, denen du es in sanfter Sprache vortragen sollst. ותגיד לבית ישראל. Die Strafen und Beobachtungen wichtiger Satznngen, sollst du den Männern vortragen,

Digitized by Google

יתרו יט

וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ד) אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי׃

רש״י

משה בגלוי׃ כה תאמר׃ בְּלָשׁוֹן הַזֶּה וּכְסִדֶּר הַזֶּה (שבת פ״ו)׃ לבית יעקב׃ אֵלּוּ הַנָּשִׁים, תֹּאמַר לָהֶם בְּלָשׁוֹן רַכָּה׃ ותגיד לבני ישראל׃ עוֹנְשִׁין וְדַקְדּוּקִים מַרְּשׁ לְזוֹכְרִים דְּבָרִים הַקָּשִׁין כַּנְּיָדִין (מכילתא)׃ (ד) אתם ראיתם׃ לֹא מְסוֹרֶת הוּא בְּיָדְכֶם לֹא בְּדְבָרִים אֲנִי מְשַׁגֵּר לָכֶם, לֹא בְּעֵדִים אֲנִי מֵעִיד עֲלֵיכֶם אֶלָּא׃ אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם, עַל כַּמָּה עֲבֵירוֹת הָיוּ הַיְּבִין לִי קוֹדֶם שֶׁנִּזְדַּוְּגוּ לָכֶם, וְלֹא נִפְרָעְתִּי מֵהֶם, אֶלָּא עַל יְדֵכֶם׃ (שבת פ״ו)׃ ואשא אתכם׃ וָה יוֹם שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לְרַעְמְסֵס שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְפוּזָרִין בְּכָל אֶרֶץ גּוֹשֶׁן וּלְשָׁעָה קַלָּה כְּשֶׁבָּאוּ לְיִסַּע וְלָצֵאת נִקְבְּצוּ כֻלָּם לְרַעְמְסֵס׃ (מכילתא)׃ וָאוֹנֶקְלוֹס תַּרְגֵּם, וָאֶשָּׂא כְּמוֹ׃ וָאַסִּיעַ אֶתְכֶם, וָאַטְלִית יַתְכוֹן, תִּיקֵן אֶת הַדָּבָר דֶּרֶךְ כָּבוֹד לְמַעְלָה׃ על כנפי נשרים׃ כְּנֶשֶׁר הַנּוֹשֵׂא גּוֹזָלָיו עַל כְּנָפָיו, שֶׁכָּל שְׁאָר הָעוֹפוֹת נוֹתְנִים אֶת בְּנֵיהֶם בֵּין רַגְלֵיהֶם, לְפִי שֶׁמִּתְיָרְאִין מֵעוֹף אַחֵר שֶׁפּוֹרֵחַ עַל גַּבֵּיהֶם, אֲבָל הַנֶּשֶׁר הַזֶּה אֵינוֹ מִתְיָרֵא אֶלָּא מִן הָאָדָם, שֶׁמָּא יְזָרוֹק בּוֹ חֵץ לְפִי שֶׁאֵין עוֹף פּוֹרֵחַ עַל גַּבָּיו לְכָךְ נוֹתְנוֹ עַל כְּנָפָיו׃ אָמַר מוֹשֶׁה יִכָּנֵס הַחֵץ בִּי וְלֹא בְּבָנַי׃ אַף אֲנִי עָשִׂיתִי כֵן, וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וְגוֹ׳׃ וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וְגוֹ׳׃ וְהָיוּ מִצְרַיִם זוֹרְקִים חִצִּים וְאַבְנֵי בַלִּיסְטְרָאוֹת, וְהָעָנָן מְקַבְּלָם׃ ואביא אתכם

von dem Berge, sprechend: also sollst du sprechen zu dem Hause Jakob und verkündigen den Söhnen Israel's; (4) Ihr habt gesehen was ich in Egypten gethan, wie ich euch getragen auf Adlersflügeln und euch zu mir gebracht habe.

Sprüche, welche inhaltsschwer, hart wie Adern sind. (4) אתם ראיתם Nicht überliefert wurde es euch; nicht durch Worte ward sie euch übermittelt, sondern ihr habet alles selbst gesehen was ich in Egypten gethan, vieler Uebertretungen habt ihr euch verschuldet, bevor sie mit euch zusammenkamen; ich habe sie auch nicht eher bestraft, sondern nur euretwegen. ואשא אתכם An demselben Tage, als die Israeliten nach Raamses kamen, sie waren im ganzen Lande Goschen zerstreut, und in einer sehr kurzen Zeit, als sie im Reisen begriffen waren, versammelten sie sich alle nach Raamses. Onkelos übersetzt. וָאֶשָּׂא wie: וָאַסִּיעַ (ich ließ euch ziehen) „וָאַטְלִית" er ordnete den Ausdruck; den Anstand der Heiligkeit beobachtend. על כנפי נשרים Wie ein Adler, der seine Jungen auf seinen Flügeln trägt, denn die meisten übrigen Vögeln nehmen ihre Jungen (wenn sie fliegen) zwischen den Füßen, weil sie fürchten, es könnte ein anderer Vogel, der noch höher fliegt, über sie herfallen; der Adler hingegen fürchtet nur für den Pfeil der Menschen der ihn treffen könnte, indem er am höchsten fliegt, er zeigt damit gleichsam an, „eher möge der Pfeil mich als meine Jungen treffen"; auch ich habe so gethan, es zog nemlich ein Engel Gottes u. s. w. ואביא אתכם Wie es Onkelos gibt: (לפולחני meinem Dienste) (5)

Digitized by Google

אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ׃ (ג) וְאֶת שְׁנֵי
בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר
גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה׃ (ד) וְשֵׁם הָאֶחָד
אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי
מֶחֶרֶב פַּרְעֹה׃ (ה) וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה
וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר
אֲשֶׁר־הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים׃

gervater die Zipora, Moses Frau, nachdem er sie zurück gesandt hatte. (3) Er nahm auch ihre zwei Söhne, davon einer Gerschon hieß, denn er sprach: Ich bin ein Fremdling in einem unbekannten Lande. (4) Und einer hieß Elieser, denn er sprach: Der Gott meines Vaters ist in meiner Hilfe gewesen, und hatte mich vom Schwerte Pharao's gerettet. (5) Also reiste Jitroh, Moses Schwiegervater und seine Söhne und seine Frau zu Mose

רש"י

(מְכִילְתָא) : (ב) אחר שלוחיה . כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַקָּבָ"ה בְּמִדְיָן לֵךְ שׁוּב מִצְרַיְמָה , וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת אִשְׁתּוֹ וְאֶת בָּנָיו וְגוֹ' : וַיֵּצֵא אַהֲרֹן לִקְרָאתוֹ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים. אָמַר לוֹ: מִי הֵם הַלָּלוּ ? אָמַר לוֹ : זוֹ הִיא אִשְׁתִּי שֶׁנָּשָׂאתִי בְּמִדְיָן , וְאֵלּוּ בָּנַי ; אָמַר לוֹ : וְהַיכָן אַתָּה מוֹלִיכָן ? אָמַר לוֹ לְמִצְרַיִם , אָמַר לוֹ וְעַל הָרִאשׁוֹנִים אָנוּ מִצְטַעֲרִים , וְאַתָּה בָּא לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם ? אָמַר לָהּ : לְכִי לְבֵית אָבִיךְ , נִטְלָה שְׁנֵי בָנֶיהָ וְהָלְכָה לָהּ : (ד) ויצילני מחרב פרעה. כְּשֶׁנִּלְוּ דָתָן וַאֲבִירָם עַל דְּבַר הַמְּצָרִי וּבָקְשׁ לַהֲרוֹג אֶת מֹשֶׁה נַעֲשָׂה צַוָּארוֹ כְּעַמּוּד שֶׁל שַׁיִשׁ : (מְכִילְתָא) : (ה) אל המדבר. אַף אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁבַּמִּדְבָּר הָיוּ ; אֶלָּא , בְּשָׁבְחוֹ שֶׁל יִתְרוֹ דִּבֵּר הַכָּתוּב , שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בְּכְבוֹדוֹ שֶׁל עוֹלָם וְנָדְבוֹ לִבּוֹ לָצֵאת אֶל הַמִּדְבָּר , מָקוֹם תּוֹהוּ , לִשְׁמוֹעַ דִּבְרֵי תוֹרָה :

der. (2) אחר שלוחיה. Als Gott in Midjan zu ihm sagte: (Mos. 2. 4. 19.) Gehe, kehre zurück nach Mizrajim; da nahm Moscheh seine Frau und seine Kinder mit. Aharon ging ihm entgegen, und begegnete ihm am Berge Gottes. Er frug ihn, wer sind diese? Und Moscheh sagte: Dies ist mein Weib, welches ich in Midjan genommen, und jene sind meine Kinder; "Und wo führst du sie hin„? "Nach Egipten, antwortete er, worauf Aharon sprach: Wie bedauern wir diejenigen, die schon längst dort sind; und du kommst, und willst noch ihre Zahl vergrößern? Worauf, Moscheh zu seiner Frau sagte: "Ziehe zurück in dein väterliches Haus„, da nahm sie ihre beiden Söhne und reiste fort. (4) מחרב פרעה. Als Datan und Abiram die Ermordung des Mizri entdeckten, wollte man Moscheh umbringen, Da wurde sein Hals so hart wie eine Marmorsäule. (5) אל המדבר. Wissen wirs ja auch, dass er in der Wüste war? Dies wird jedoch zum Lobe Jitros erwähnt: er stand im Ruhme bei der ganzen Welt, und fasste dennoch den

Digitized by Google

(ו) וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חֹתְנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ׃ (ז) וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֹהֱלָה׃ (ח) וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אודֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה׃ (ט) וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה

hin zur Wüste, wo er sein Lager hatte, am göttlichen Berge. (6) Er ließ dem Mose sagen: Ich, dein Schwiegervater Jithro, komme zu dir, wie auch deine Frau, und ihre zwei Söhne mit ihr. (7) Mose ging seinem Schwiegervater entgegen, bückte sich vor ihm, küßte ihn, und sie erkundigten sich einer nach des andern Wohlsein; sodann gingen sie hinein in das Zelt. (8) Da erzählte Mose seinem Schwiegervater Alles, was der Ewige an Pharao und an Mizrajim gethan, um der Israel willen; alle Beschwerlichkeiten, die sie auf dem Wege getroffen haben, und wie der Ewige sie errettet (9)

רש"י

(ו) ויאמר אל משה. עַל יְדֵי שְׁלִיחַ: אני חותנך יתרו וגו'. אִם אֵין אַתָּה יוֹצֵא בְּנִינִי, צֵא בְּנִין אִשְׁתְּךָ, וְאִם אֵין אַתָּה יוֹצֵא בְּנִין אִשְׁתְּךָ, צֵא בְּנִין שְׁנֵי בָנֶיהָ. (מכילתא): (ז) ויצא משה. כָּבוֹד גָּדוֹל נִתְכַּבֵּד יִתְרוֹ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, כְּיוֹן שֶׁיָּצָא מֹשֶׁה יָצָא אַהֲרֹן גָּדוֹל וַאֲבִיהוּ וּמִי הוּא שֶׁרָאָה אֶת אֲלוּ יוֹצְאִין, וְלֹא יָצָא? וישתחו וישק לו. אֵינִי יוֹדֵעַ מִי הִשְׁתַּחֲוָה לְמִי? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: אִישׁ לְרֵעֵהוּ, מִי הִקְדִּימוֹ אִישׁ? זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה (מכילתא): (ה) ויספר משה לחתנו. לְמֶשׁוֹךְ אֶת לִבּוֹ לְקָרְבוֹ לְתוֹרָה (מכילתא): את כל התלאה. שֶׁעַל הַיָּם וְשֶׁל עֲמָלֵק (מכילתא): התלאה. לַמֵּד אַל"ף מִן הַיְסוֹד שֶׁל תֵּיבָה וְהַתי"ו הוּא תְּקוּן וְיסוֹד הַנּוֹסָפוֹ לְפָרָקִים, וְכֵן: תְּרוּמָה, תְּנוּפָה, תְּקוּמָה, תְּנוּאָה: (ט) ויחד יתרו. וַיִּשְׂמַח יִתְרוֹ, וְהוּ

Entschluß, in eine Einöde zu gehen, um daselbst das Wort der Religion zu pflegen. (6) ויאמר. Durch einen Boten. אני חותנך יתרו Willst du nicht mir zu lieb entgegen gehen, so gehe deiner Frau zu lieb, willst du auch ihrethalben nicht gehen, so thue es wegen ihrer zwei Söhne. (7) ויצא משה. Jithro erfreuete sich bei dieser Gelegenheit einer großen Ehre, sobald Moschel entgegen ging, so thaten es auch Aharon Nadab und Abihu gleichfalls; und wer sollte diese ausziehen sehen und ihnen nicht gerne folgen? וישתחו וישק לו. Ich verstehe hieraus schwer, wer sich gebückt hat? Da es aber heißt (לרעהו) איש, so ist unter איש Mosche verstanden, denn es heißt: (Mos. 4, 12, 3) "Der Mann משה war sehr sanftmüthig." (8) ויספר משה לחתנו. Um ihn anzuziehen, und ihn in der Religion einzuführen. את כל התלאה. Beim Meere und von Amalek. א' und ל' התלאה. sind Wurzelbuchstaben, daß ת' dient als Form des Grundwortes, welches oft wegfällt, so wie: תרומה (Hebe) תנופה (Wendung) תקומה (Aufkommen) תנואה (Währung) (9) ויחד, יתרו. Jithro freuete sich, dies der gerade

Digitized by Google

אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ
מִיַּד מִצְרָיִם: (י) וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה
אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד
פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת
יַד־מִצְרָיִם: (יא) עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל
יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בַּדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ

Jithro freute sich über alles Gute, das Gott dem Volke Israel erzeigt, (vornemlich aber) dass er es von der Gewalt der Mizrajim errettet hat. (10) Jithro sprach: Gelobt sei der Ewige, der euch aus der Gewalt der Mizrajim und Pharaos errettet hat, der das Volk von der Gewalt der Mizraim errettet hat. (11) Jetzt erkenne

רש"י

פְּשׁוּטוֹ · וּמִ"א נַעֲשָׂה בְשָׂרוֹ חִידּוּדִין חִידּוּדִין מְיַצֵּר עַל אִיבּוּד מִצְרַיִם; הַיְינוּ דְאָמְרִי אִינָשֵׁי: גִּיוֹרָא עַד עֲשָׂרָה דָּרֵי אַל תְּבַזֵּי אַרְמָאָה בְּאַפֵּיהּ (סנהדרין צ"ד): עַל כָּל הַטּוֹבָה · טוֹבַת הַמָּן, וְהַבְּאֵר וְהַתּוֹרָה (מכילתא). וְעַל כֻּלָּן אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם · עַד עַכְשָׁיו לֹא הָיָה עָבָר יָכוֹל לִבְרֹחַ מִמִּצְרַיִם, שֶׁהָיְתָה הָאָרֶץ נִסְוֹנֶרֶת וְאַלּוּ יָצְאוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא (מכילתא): (י) אשר הציל אתכם מיד מצרים · אוּמָּה קָשָׁה: ומיד פרעה · מֶלֶךְ קָשֶׁה: מתחת יד מצרים · כְּתַרְגּוּמוֹ לָשׁוֹן רִידּוּי וּמְרוּת הַיָּד שֶׁהָיוּ מַכְבִּידִים עֲלֵיהֶם הִיא הָעֲבוֹדָה: (יא) עתה ידעתי · מַכִּירוֹ הָיִיתִי לְשֶׁעָבַר, וַעֲכְשָׁיו בְּיוֹתֵר (מכילתא): מכל האלהים · מִלַּמֵּד שֶׁהָיָה מַכִּיר בְּכָל עֲ"ז שֶׁבָּעוֹלָם, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ ע"ז שֶׁלֹּא עָבְדָה (מכילתא): כי בדבר אשר זדו עליהם · כְּתַרְגּוּמוֹ, בְּמַיִם דְּמִזְּלְאֲדָם וְהֵם נָאָבְדוּ בַּמַּיִם: אשר זדו · אֲשֶׁר הֵרְשִׁיעוּ. וְרַבּוֹתֵינוּ דְּרָשׁוּהוּ: לָשׁוֹן, וַיָּזֵד יַעֲקֹב נָזִיד (בראשית

Wortsinn; im Midrasch Agadah wird erklärt, sein Leib wurde in Falten gelegt [1]) aus Wehmut über das zu Grunde gehen der Egipter, dies ist's, was das allgemeine Sprichwort sagt: Einem Proseliten (Bekehrten) gegenüber soll man bis ins zehnte Geschlecht keinen vormals Angehörigen verachten. על כל הטובה. Die Wohlthaten mit dem Brunnen, mit dem Manna und mit der Empfangnahme der Thora, überhaupt aber, dass er sie von der Gewalt der Egipter errettet, bis jetzt konnte kein einziger Knecht aus Mizrajim fliehen, weil das Land gleichsam verschlossen war und nun zogen sie sechs hundert tausend Mann aus. (10) מיד מצרים. Aus einer hartherzigen Nation. מיד פרעה. Eines hartherzigen Königs. מתחת יד מצרים Wie Onkelos übersetzt: Von der Gewalt empörender Aufseher, welche sa schwere Lasten ihnen auflegen. (11) עתה ידעתי. Ich kannte ihn zwar schon früher allein jetzt kenne ich ihn mit mehr Sicherheit. מכל האלהים. Hieraus folgt, dass er allen Götzen schuldigte. כי בדבר אשר זדו. Wie es der Targum gibt, durch Wasser dachten sie sie zu vernichten, und sie selbst kamen durch Wasser um. אשר זדו. Womit sie frevelten, unsere Lehrer vergleichen dies mit

[1]) Sollte eigentlich וַיִּפַּתְ wie וַיִּחַדְ heißen; allein das ח erhält als Gutural ein פתח und das ד ein Dagesch; daher obige Erklärung des Midrasch.

Digitized by Google

עֲלֵיהֶם: (יג) וַיְקַח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה
וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכָל־זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל־לֶחֶם עִם־חֹתֵן מֹשֶׁה
לִפְנֵי הָאֱלֹהִים: שני (יג) וַיְהִי מִמָּחֳרָת
וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֹד
הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־הַבֹּקֶר עַד־הָעָרֶב:

ich, daſs der Ewige größer ſei, als alle göttlichen Weſen, denn mit derſelben Sache wurden ſie geſtraft, mit welcher ſie Tyrannei ausgeübt haben. (12) Jithro, Moſes Schwiegervater brachte Gott Brandopfer und Speiſeopfer; Aharon und alle älteſten Israels kamen hin, Mahlzeit zu halten, mit Motes Schwiegervater vor Gott. (13) Des Morgens darauf ſaß Moſe, das Volk zu richten, das Volk ſtand

רש"י

כ"ה) בְּקִדְרָה אֲשֶׁר בִּשְּׁלוּ. בָּהּ נִתְבַּשְּׁלוּ (סוטה י"א): (יב) עוֹלה. בְּמִשְׁמָעָה שֶׁהִיא כְּלִילָה בָּאֵל: וזבחים. שְׁלָמִים: ויבא אהרן וגו'. וּמֹשֶׁה הֵיכָן הָלַךְ? וַהֲלֹא הוּא שֶׁיָּצָא לְקַרְאתוֹ וְגָרַם לוֹ אֶת כָּל הַכָּבוֹד? אֶלָּא שֶׁהָיָה עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ לִפְנֵיהֶם: לפני האלהים. מִבָּאן שֶׁהַנֶּהֱנֶה מִסְּעוּדָה, שֶׁתַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְסוּבִּין בָּהּ נֶאֱלוּ נֶהֱנֶה מִיְּקָר הַשְּׁכִינָה (ברכות כ"ד): (יג) ויהי ממחרת. מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה,כְּךָ שָׁנִינוּ בְּסִפְרֵי וּמַהוּ מִמָּחֳרָת? לְמָחֳרַת רִדְתּוֹ מִן הָהָר. וְעַל בָּרְחֵף אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר אֶלָּא מִמָּחֳרַת יוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהֲרֵי קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה אי"א לוֹמַר וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקַּי וְגוֹ'. וּמִשְׁנִתְּנָה תּוֹרָה עַד י"ה כִּפּ לֹא יָשַׁב מֹשֶׁה לִשְׁפּוֹט אֶת הָעָם שֶׁהֲרֵי בְּי"ז בְּתַמּוּז יָרַד וְשָׁבַר אֶת הַלּוּחוֹת.וּלְמָחָר עָלָה בְּהַשְׁכָּמָה שְׁמוֹנִים יוֹם וְיָרַד בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים:וְאֵין פָּרָשָׁה זוֹ כְּתוּבָה כְּסֵדֶר, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר וַיְהִי מִמָּחֳרָת עַד שָׁנָה שְׁנִיָּה אַף לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר יִתְרוֹ קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה בָּא, שְׁלוּחוֹ אָל

(Moſ. 1. 25. 29.) ויזד יעקב (Jakob kochte) und lautet gleichſam, in dem Topfe, darin ſie zu kochen gedacht, wurden ſie ſelbſt gekocht, (12) עולה. Nach dem einfachen Sinn „ein Ganzopfer". וזבחים. Freudenopfer. ויבא אהרן Wo ging denn Moſcheh hin? da er doch ihm entgegen ging und ihm alle dieſe Ehre zutheilte? Er ſtand bei ihnen um ſie zu bedienen. לפני האלהים. Hieraus folgt, wenn man theilnimmt von dem Mahle, bei welchem Gottesgelehrte ſich befinden, es ſo viel iſt, als wenn man vom Genuſſe der Gottes-Glorie ſich laben möchte. (13) ויהי ממחרת. Es war am Ausgange des Verſöhnungstages, ſo lautet es im Sifri, das ממחרת zeigt an den Morgen, als er von dem Berge herab ſtieg, Es kann dies nicht anders als der Morgen nach dem Ausgange des Jom Kipur geweſen ſein, denn, vor der Geſetzoffenbarung konnte es ja doch nicht heißen: (Vers 16) "Und ich laſſe ihnen wiſſen die Satzungen Gottes„ und von der Zeit der Geſetz-Ueberlieferung bis Jom-Kipur richtete Moſcheh das Volk nicht, denn am 17-ten Tamuß kam Moſcheh herab und zerbrach die Bundestafeln, und Morgens darauf beſtieg er wieder den Berg, und weilte daſelbſt achtzig Tage, und er kam herunter am Jom-Kipur. Dieſer Abſchnitt iſt nur nicht nach der Zeitordnung dargeſtellt, denn das "ויהי ממחרת„ u. ſ. w, iſt erſt im zweiten Jahre geſchrieben worden. Selbſt nach

Digitized by Google

(יד) וַיַּרְא חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה לָעָם וַיֹּאמֶר מָה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר

um Mose herum, von morgen bis abend. (14) Als Moses Schwiegervater sah, was er alles für das Volk zu thun hatte, sprach er: Was ist dies für ein Geschäft, welches du für das Volk vermittelst? warum sitzest du allein, und

רש"י

אַרְצוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא עַד שָׁנָה שְׁנִיָּה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר כַּאן, וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת חֹתְנוֹ, וּמָצִינוּ בְּמַסַּע הַדְּגָלִים שֶׁאָמַר לוֹ מֹשֶׁה: נוֹסְעִים אֲנַחְנוּ אֶל הַמָּקוֹם וְגוֹ׳. (במדבר י׳). אַל נָא תַּעֲזֹב אוֹתָנוּ, וְאִם זוֹ קוֹדֶם מַתַּן תּוֹרָה מִשֶּׁשָּׁלְחוּ וְהָלַךְ הַיְכָן מָצִינוּ שֶׁחָזַר? שָׁם לֹא נֶאֱמַר יִתְרוֹ אֶלָּא חוֹתֵן, וּבְנוֹ שֶׁל יִתְרוֹ הָיָה? הוּא חוֹבָב הוּא יִתְרוֹ שֶׁהֲרֵי כָּתוּב מִבְּנֵי חוֹבָב חוֹתֵן מֹשֶׁה (שופטים ד׳): וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה וְגוֹ׳, וַיַּעֲמֹד הָעָם. יוֹשֵׁב בְּמֶלְכָּךְ וְכוֹלָן עוֹמְדִים. וְהוֹקְשָׁה הַדָּבָר לְיִתְרוֹ, שֶׁהָיָה מְלַוֶּה בִּכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהוֹכִיחוֹ עַל כָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: מַדּוּעַ אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ וְכָל הָעָם נִצָּבִים: מִן הַבֹּקֶר עַד הָעָרֶב. אָמַר לוֹמַרְנִין? אֶלָּא כָּל דַּיָּנִין שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לְאֶמִתּוֹ אַפִּילוּ שָׁעָה אַחַת מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילוּ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה כָּל הַיּוֹם וְכֵאלוּ נַעֲשָׂה שׁוּתָּף לְהַקָּבָ״ה בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר וְגוֹ׳. (שבת י׳. מגילה

Meinung derer, daſs Jitro noch vor der Gesetzgebung kam, kam er dennoch erst im zweiten Jahre in sein Land zurück. Denn es heißt ja hier (Vers 27) Und Moscheh entließ seinen Schwiegervater,, und beim Fahnenzug heißt es: (Mos. 10, 9.) Daſs Moscheh zu ihm sagte: „Wir ziehen nach dem Orte u. s. w. verlasse uns nicht" wäre nun dies vor der Gesetzgebung geschehen, nämlich, als er ihn in der Reise begleitet, wo finden wir, daſs er zurück gegangen sei? Wollte man einwenden, daſs dort Jithro nicht erwähnt steht, sondern חובב, welches der Sohn Jithros wäre, so merke man aber, daſs Jithro und Chobabb nur eine und dieselbe Person ist, denn es heißt ja deutlich, "Von den Söhnen Chobabbs des Schwiegervaters von Moscheh,. וישב משה. u. s. w. ויעמוד העם. Er saß, wie ein König und die übrigen umstanden ihn. Dies Verfahren betrachtete Jithro für zu strenge, weil er dadurch die Ehre Israels gering schätzte, er stellte ihn darüber zu Rede, er sagte nämlich: „Warum sitzest du allein, und die Uebrigen stehen? מן הבקר עד הערב. Wie kann man dies behaupten [1]) sondern dies will sagen, daſs wenn ein Richter nur e i n e Stunde nach strenger Wahrheit richtet, legt man ihm das Verdienst zu, als würde er sich mit der göttlichen Lehre den ganzen Tag beschäftigt haben, und als hätte er sich Gott zu seiner Weltschöpfung beigesellt woselbst es auch

[1]) Da er als Richter zur Wiederholung und Einschärfung der göttl. Gesetze auch für sich Zeit gewinnen muß.

Digitized by Google

עַד־עָרֶב׃ (טו) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי־
יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים׃ (טז) כִּי־
יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין
אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי
הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרֹתָיו׃ (יז) וַיֹּאמֶר חֹתֵן
מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה
עֹשֶׂה׃ (יח) נָבֹל תִּבֹל גַּם־אַתָּה גַּם־
הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד מִמְּךָ
הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדֶּךָּ׃ (יט) עַתָּה
שְׁמַע בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וְיִהְיֶ אֱלֹהִים עִמָּךְ

das ganze Volk ſteht um dich von morgen bis abend? (15) Moſe ſprach zu ſeinem Schwiegervater: Weil das Volk zu mir kömmt in göttlichen Dingen Unterricht zu ſuchen. (16) Wenn ſie eine Rechtsſache haben, die vor mich kommt, ſo richte ich zwiſchen einem Mann und ſeinem Nächſten auch mache ich ihnen die Geſetze Gottes und ſeine Lehren bekannt. (17) Moſes Schwiegervater ſprach zu ihm: Es iſt nicht gut, wie du es machſt. (18) Du mußt ermüden, ſowol du als das Volk, welches bei dir iſt, denn das Geſchäft iſt für dich zu ſchwer, du kannſt es nicht allein ausführen. (19) Ge-

ר״ט

(טו) כי יבא · כִּי יָבֹא לְשׁוֹן הֹוֶה׃ לדרש אלהים · לְמִתְבַּע אוּלְפָן, לִישָׁאוּל תַּלְמוּד מִפֻּמֵי הַתַּרְגּוּמוֹ׃ (טז) כי יהיה להם דבר בא · מִי שֶׁהָיָה לוֹ הַדָּבָר בָּא אֲלַי׃ (יז) ויאמר חותן משה · דְּרַךְ גָּבוֹר קְרָאוּ הַגָּהוּב חוֹתְנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ׃ (יה) נבול תבול · לְתַרְגּוּמוֹ · וְלִשׁוֹנוֹ לָשׁוֹן׃ כְּמִישָׁה פְלִישׁ־טְרָא בלע״ז (ספרי) Flétri, כְּמוֹ וְהָעֲלֶה נָבֵל (ירמיה ח׳) נְבוֹל עָלֶה מְנָמָן (ישעיה ל״ד) שָׁהוּא בָּמוּשׁ עַל יְדֵי הַמַּה וְצַל יְדֵי קֶרַח פּוֹחוֹ תֵּשׁ וְנִלְאָה׃ גם אתה · לְרַבּוֹת אַהֲרֹן וְחוּר וְשִׁבְעִים וְקָנִים׃ כי כבד ממך · כּוֹחוֹ רַב יוֹתֵר מִכֹּחֲךָ׃ (יט) איעצך ויהי אלהים עמך · בְּעֵצָה אֲמַר לוֹ׃ צָא הַמֶּלֶךְ בְּגִבּוּרָה (מכילתא) · היה אתה מול האלהים · שְׁלִיחַ וּמֵלִיץ בֵּינוֹתָם לַמָּקוֹם, וְשׁוֹאֵל

heißt „Es ward Abend und es ward Morgen„ u. ſ. w. (16) כי יבא Weil das Volk kommt, iſt hier gegenwärtig, לדרוש אלהים wie Onkelos überſetzt: um göttliche Lehre zu erfahren. (17) כי יהיה להם דבר בא. Wer etwas vorzubringen hat, kommt zu mir. (18) נתן משה. Er wird hier auf eine ehrenhafte Weiſe der Schwiegerſohn des Königs genannt. (18) נבול תבול. Nach Onkelos: נְיָלָא תְּלֵי „Du mußt ermüden" (es bedeutet eigentlich „welken" wie (Jerm. 8. 13.) "ſelbſt das Blatt iſt welk„ "wie ein Blatt abwelkt vom Weinſtock„ Jeſ. 34, 11.) welches durch Hitze oder Kälte zuſammengeſchrumpft und kraftlos wird. גם אתה. Darunter werden auch Aharon, Chur und die ſiebenzig Älteſten verſtanden. כי כבד ממך. Das Schwierige der Sache überwiegt deine Kraft. (19) איעצך. Er rieth ihm, ſich mit der Allmacht zu berathen. מול האלהים. als Geſandter und Dolmetſcher

הֱיֵה אַתָּה לָעָם מוּל הָאֱלֹהִים וְהֵבֵאתָ אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים׃ (כ) וְהִזְהַרְתָּה אֹתָם אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן׃ (כא) וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֹהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ (כב) וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן

horche vielmehr meiner Stimme, wie ich dir rathen will, und Gott stehe dir bei; diene du dem Volke bei Gott, daſs du nämlich die Sachen vor Gott bringſt (20) Ihnen aber die Geſetze und die Lehre einſchärfſt, und ihnen bekannt machſt den Weg, welchen ſie gehen ſollen, uud was ſie zu thun haben. (21) Du aber, ſuche aus dem Volke aus rechtſchaffene Biedermänner, die Gott fürchten; Männer, die der Wahrheit ergeben ſind, die Eigennutz haſſen, dieſe ſollſt du über ſie ſetzen, Vorſteher über tauſend, Vorſteher über hundert Vorſteher über fünfzig, und Vorſteher über zehn. (22) Sie mögen dem

רש"י

משפטים מאתו׃ את הדברים׃ דברי ריבותם׃ (כא) ואתה תחזה׃ ברוח הקדש שעליך׃ אנשי חיל׃ עשירים שאין צריכים להנהנך ולהכיר פנים׃ אנשי אמת׃ אלו בעלי הבטחה שהם בדאי לסמוך על דבריהם שעל ידי כן יהיו דבריהם נשמעין׃ שנאי בצע׃ ששונאין את ממונם בדין׃ כהיא דאמרינן כל דיינא דמפקין ממונא מיניה בדינא לאו דיינא הוא (ב"ב כ"ה)׃ שרי אלפים׃ הם היו ששם מאות שרים לששם מאות אלף (סנהדרין י"ז)׃ שרי מאות׃ ששם אלפים היו׃ שרי חמשים׃ י"ב אלף׃ שרי עשרות׃ ששים אלף׃ (כב) ושפטו׃ וידונון׃ לשון צווי׃ והקל מעליך׃ דבר זה להקל ממעליך׃ והקל׃ כמו׃ והכבד את לבו׃ והבוזת את מואב לשון הונה׃

zwiſchen ihnen und Gott, ihre Rechts-Angelegenheiten von ihm erfragt. את הדברים. Ihre Streitſachen. ואתה תחזה. Durch den heiligen Geiſt, der auf dich ruht. אנשי חיל Reiche Männer, die nicht nöthig haben zu heucheln und das Anſehen anderer zu achten. אנשי אמת. Vertrauensmänner, auf deren Ausſage man ſich ſtützen kann, wodurch ihre Worte Anklang finden. שונאי בצע. Welche beim Rechtſprechen ihren Vortheil nicht beachten; ſo heißt es (Trakt. B. B. 28) "Jeder Richter, dem man gerichtlich Geld erpreſſen muß, der iſt nicht fähig zum Richter,, שרי אלפים. Es gab deren 6 hundert für ſechsmal hundert Tauſend (Mann) שרי מאות Waren ſechstauſend Mann. שרי חמשים waren zwölftauſend Mann. שרי עשרות. waren ſechzig tauſend. ושפטו Sie ſollen richten (Befehlsform). והקל מעליך. Dieſe Sache diene zu deiner Erleichterung. והקל. Iſt der Infinitiv (מקול) wie (Moſ.

Digitized by Google

יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ׃ (כב) אִם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עָמֹד וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם׃ שלישי (כד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמָר׃ (כה) וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ (כו) וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם׃ (כז) וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ׃ ס רביעי

Volke recht sprechen zu aller Zeit, dabei sollen sie jede wichtige Rechtssache dir vorbringen, und jede geringe Rechtssache selbst entscheiden; damit es dir leichter werde, indem sie dir tragen helfen. (23) Wirst du nun dieses thun, so wirst du, wenn es der Wille Gottes ist, bestehen können, und auch das ganze Volk wird mit Frieden nach Hause kehren. (24) Mose gehorchte der Stimme seines Schwiegervaters, und that Alles, was er gesagt hatte. (25) Mose wählte nämlich rechtschaffene Biedermänner aus Israel, und machte sie zu Oberhäuptern über das Volk; Vorsteher über Tausende; Vorsteher über Hunderte, Vorsteher über fünfzig, Vorsteher über zehn. (26) Diese mußten dem Volke zu aller Zeit recht sprechen; eine schwere Rechtssache, mußten sie vor Mose bringen; jede geringe Rechtssache aber selbst entscheiden. (27) Mose ließ hierauf seinen Schwiegervater wieder wegreisen, und dieser ging in sein Land zurück.

רש"י

(כב) וצוך אלהים ויכלת עמוד. המלך בגבורה, אם מצוה אותך לעשות בך, תוכל לעמוד ואם יעבב על ידך לא תוכל לעמוד (מכילתא): וגם כל העם הזה. אהרן נדב ואביהוא ושבעים זקנים הנלוים עתה עמך. (מכילתא): (כו) ושפטו. יבואון. מיתין: ישפוטו הם. כמו ישפטו וכן לא תעבורי. כמו לא תעברי: והרגומו: דיינין אינון. מקראות העליונים היו לשון צווי לכך מתורגמין וידונון ייתון, ידונון, ומקראות הללו לשון עשייה: (כז) וילך לו אל ארצו. לנייר בני משפחתו (מכילתא):

2. 8.) (והכבד) Die gegenwärtige Zeit. (23) וצוך Berathschlage dich mit der Allmacht, wenn er dir so zu thun befiehlt, wirst du bestehen können; wird die Sache aber verzögert bleiben, so wirst du nicht bestehen können. וגם כל העם הזה nämlich Aharon, Nadab und Abihu und die siebenzig Ältesten, welche mit dir in Verbindung stehen. (26) ושפטו. "Sie richteten das Volk,, "יביאון,, Sie mußten bringen. ישפוטו הם. wie יִשְׁפְּטוּ ebenso (Ruth 2. 8.) Der Targum gibt לא תַעֲבֹרִי für "לא תעברי,, das ישפוטו mit. בנייונין "Sie selbst entscheiden,, oben aber heißt es befehlender Weise "Sie sollen richten,, "דיינין,, d. h. die Handlung selbst vollführen. (27) וילך לו אל ארצו. Seine Familie zum mosaischen Glauben zu bekehren.

Digitized by Google

יט (א) בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה
בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי: (ב) וַיִּסָּעוּ מֵרְפִידִים
וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינָי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־
שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר: (ג) וּמֹשֶׁה עָלָה
אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־
הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב

(19) (1) Im dritten Monde nach dem Auszuge der Söhne Jisrael's aus dem Lande Mizrajim, an diesem Tage kamen sie in die Wüste Sinai. (2) Sie waren weggezogen von Residim und angekommen in der Wüste Sinai und sie lagerten in der Wüste. Und als Jisrael dort lagerte gegenüber dem Berge: (3) Da stieg Mosche hinauf zu dem Herrn. Und es rief ihm Gott

רש"י

יט (א) ביום הזה. בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ (שבת פ"ז) • לֹא
הָיָה צָרִיךְ לְכָתוּב אֶלָּא: בַּיּוֹם הַהוּא, מַהוּ,
בַּיּוֹם הַזֶּה? שֶׁיִּהְיוּ דִבְרֵי תוֹרָה חֲדָשִׁים עָלַיִךְ, כְּאִלּוּ
הַיּוֹם נִתְּנָה: (ב) ויסעו מרפידים. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר
לַהֲזוֹר וְלִסְדֵּר מֵהֵיכָן נָסָעוּ? וְהֲלֹא כְּבָר כָּתַב שֶׁמִּרְפִידִים
הָיוּ חוֹנִים בְּיָדוּעַ שֶׁמִּשָּׁם נָסָעוּ? אֶלָּא לְהַקִּישׁ נְסִיעָתָן
מִרְפִידִים לְבִיאָתָן לְמִדְבַּר סִינַי, מַה בִּיאָתָן לְמִדְבַּר
סִינַי בִּתְשׁוּבָה, אַף נְסִיעָתָן מִרְפִידִים בִּתְשׁוּבָה.
(מכילתא): ויחן שם ישראל • כְּאִישׁ אֶחָד, בְּלֵב אֶחָד,
אֲבָל שְׁאָר כָּל הַחֲנִיּוֹת בְּתַרְעוּמוֹת וּבְמַחֲלוֹקֶת (מכילתא):
נגד ההר. לְמֻדֶּרְתּוֹ (מכילתא) • וְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה
מוֹצֵא: נֶגֶד, פָּנִים לְמֻדָּרָה: (ג) ומשה עלה • בַּיּוֹם
הַשֵּׁנִי • וְכָל עֲלִיּוֹתָיו בְּהַשְׁכָּמָה הָיוּ שֶׁנֶּאֱמַר, וַיַּשְׁכֵּם

יט (א) ביום הזה. (1) Am Anfange des Monates; es könnte auch nur ביום ההוא (an jenem Tage) heißen, was bedeutet also das ביום הזה? Daß nämlich die Worte der Thora immer so neu sein sollen, als werden sie erst heute übergeben. (3) ויסעו מרפידים. Warum wird hier die Mittheilung, woher sie zogen wiederholt? es steht ja schon oben (17 11.) Daß sie in Residim lagerten? und von dort weggezogen? Dies steht aber deshalb, um ihren Abzug von Residim mit ihrem Ankommen in der Wüste Sinai zu vergleichen, n. z. so wie sie in der Wüste reumütig sich bekehrten, ebenso war ihr Wegziehen von Residim. ויחן שם ישראל (ויחן in der Einzahl) heißt, einmütig mit einem Sinne; die übrigen Lagerungen waren hingegen mit Murren und Zwistigkeiten. נגד ההר. Auf der Morgenseite derselben, unter נגד versteht man überall die Morgenseite. (3) ומשה עלה Am zweiten Tage, so geschah auch, das jedesmalige Hinaufgehen früh Morgens, denn es heißt: (Mos. 2. 34, 4.) "Mosche stand des Morgens auf,, כה תאמר In diesem Ausdrucke und nach dieser Ordnung. לבית יעקב Darunter sind die Frauen verstanden, denen du es in sanfter Sprache vortragen sollst. ותגיד לבית ישראל Die Strafen und Beobachtungen wichtiger Satznngen, sollst du den Männern vortragen,

Digitized by Google

יתרו יט

וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ד) אַתֶּם רְאִיתֶם
אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרַיִם וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם
עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי׃

von dem Berge, sprechend: also sollst du sprechen zu dem Hause Jakob und verkündigen den Söhnen Israel's; (4) Ihr habt gese-

רש"י

משה בקר׃ כה תאמר׃ בלשון הזה וכסדר הזה
(שבת פ"ו)׃ לבית יעקב׃ אלו הנשים, תאמר להם
בלשון רכה׃ ותגיד לבני ישראל׃ עונשין ודקדוקים
פרש להם דברים הקשין כגידין (מכילתא)׃
(ד) אתם ראיתם׃ לא מסורת הוא ביניכם לא בדברים
אני משגר לכם, לא בעדים אני מעיד עליכם אלא
אתם ראיתם אשר עשיתי במצרים, על כמה עבירות
היו חייבין לי קודם שנגדנוהו לכם, ולא נפרעתי מהם,
אלא על ידכם׃ (שבת פ"ז)׃ ואשא אתכם׃ זה יום
שבאו ישראל לרעמסס שהיו מפוזרין בכל
ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו
כלם לרעמסס׃ (מכילתא)׃ ואונקלוס תרגם, ואשא
כמו׃ ואסיע אתכם, ואטלית יתכון, תיקן את הדבר
דרך כבוד למעלה׃ על כנפי נשרים׃ כנשר הנושא
גוזליו על כנפיו, שכל שאר העופות נותנים את
בניהם בין רגליהם, לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח
על גביהם, אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן
האדם, שמא יזרוק בו חץ לפי שאין עוף פורח על
גביו לכך נותנו על כנפיו׃ אמר מוטב יכנס החץ בי
ולא בבני׃ אף אני עשיתי כן, ויסע מלאך האלהים
וגו'׃ ויבא בין מחנה מצרים וגו'׃ והיו מצרים זורקים
חצים ואבני כלי סטראות, והענן מקבלם׃ ואביא אתכם

Sprüche, welche inhaltsschwer, hart wie Adern sind. (4) אתם ראיתם Nicht überliefert wurde es euch; nicht durch Worte ward sie euch übermittelt, sondern ihr habet alles selbst gesehen was ich in Egypten gethan, vieler Uebertretungen habt ihr euch verschuldet, bevor sie mit euch zusammenkamen; ich habe sie auch nicht eher bestraft, sondern nur euretwegen. ואשא אתכם An demselben Tage, als die Israeliten nach Raamses kamen, sie waren im ganzen Lande Goschen zerstreut, und in einer sehr kurzen Zeit, als sie im Reisen begriffen waren, versammelten sie sich alle nach Raamses. Onkelos übersetzt. וְאֶשָּׂא wie: וְאַסְיֵע (ich ließ euch ziehen) „וְאַטְלִית" er ordnete den Ausdruck; den Anstand der Heiligkeit beobachtend. על כנפי נשרים Wie ein Adler, der seine Jungen auf seinen Flügeln trägt, denn die meisten übrigen Vögeln nehmen ihre Jungen (wenn sie fliegen) zwischen den Füßen, weil sie fürchten, es könnte ein anderer Vogel, der noch höher fliegt, über sie herfallen; der Adler hingegen fürchtet nur für den Pfeil der Menschen der ihn treffen könnte, indem er am höchsten fliegt, er zeigt damit gleichsam an, „eher möge der Pfeil mich als meine Jungen treffen"; auch ich habe so gethan, es zog nemlich ein Engel Gottes u. s. w. ואביא אתכם Wie es Onkelos gibt: (לפולחני meinem Dienste) (5)

Digitized by Google

(ה) וְעַתָּה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי וְהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל־הָעַמִּים כִּי־לִי כָּל־הָאָרֶץ: (ו) וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תְּדַבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: חמישי (ז) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיָּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ יְהוָה: (ח) וַיַּעֲנוּ כָל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כֹּל

hen, was ich gethan an Mizrajim, und wie ich euch getragen auf Adlers Flügeln, wie ich euch zu mir gebracht. (5) Und nun, wenn ihr hören werdet auf meine Stimme und beobachten werdet meinen Bund: so sollt ihr mein Eigenthum sein aus allen Völkern, denn mein ist die ganze Erde. (6) Ihr sollt mir sein ein Reich von Priestern und ein heiliges Volk. Dies die Worte, die du reden sollst zu den Söhnen Jisrael's. (7) Und Moschе kam und berief die Aeltesten des Volkes und legte ihnen vor alle diese Worte, die ihm Gott geboten. (8) Und sie ant-

רש"י

אלי. בְּתַרְגּוּמוֹ: (ה) ועתה אם. אִם עַתָּה תְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם, יָעֵרֵב לָכֶם מֵעַכְשָׁיו אֵילָךְ שִׁכַּל הַתְּחִלּוֹת קָשׁוֹת (מכילתא) (שבת פ"ו): ושמרתם את בריתי. שֶׁאַתֶּם עֲתִידִים לִשְׁמֹר אֶת הַתּוֹרָה: סגלה. אוֹצָר חָבִיב, כְּמוֹ: וּסְגֻלַּת מְלָכִים (קהלת ב') נְקִי יָקָר וַאֲבָנִים טוֹבוֹת שֶׁהַמְּלָכִים גּוֹנְזִים אוֹתָם: כִּי אתם לי סגולה משאר אומות. וְלֹא תֹאמְרוּ, אַתֶּם לְבַדְּכֶם שֶׁלִּי, וְאֵין לִי אֲחֵרִים עִמָּכֶם, וּמַה יֵּשׁ לִי עוֹד שֶׁתִּהְיֶה חִבָּתְכֶם גְּיֹרֶת. כִּי לִי כָל הָאָרֶץ וְהֵם בְּעֵינַי וּלְפָנַי לְכִלּוֹם: (ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שָׂרִים, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר. וּבְנֵי דָוִד כֹּהֲנִים הָיוּ (שמואל ב' ח'). אלה הדברים. לֹא פָחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. (ח) וישב משה. בְּיוֹם הַפָּחֳרָת שֶׁהוּא שְׁלִישִׁי, שֶׁהֲרֵי בַּהַשְׁכָּמָה עָלָה, וְכִי צָרִיךְ הָיָה מֹשֶׁה

Wenn ihr es annehmen wollet, so soll es euch in der Folge angenehm sein. Aller Anfang ist schwer. ושמרתם את בריתי Den Bund, den ich mit euch schließe wegen der Beobachtung der Thora. סגלה Ein auserlesener Schatz. Wie (Predig 2. 8.) וסגולת מלכים „Und Auserlesenes der Könige," Geschmeide und Edelsteine, welche Könige, (als Seltenheiten) in ihren Schatzkammern aufbewahren, so seid ihr mir von andern Völkern auserkoren. Ihr dürft aber etwa nicht glauben, daß ihr mir allein und kein anderer mir gehört, und was hätte ich noch außer dieser meiner Liebe Auszeichnendes, da doch die ganze Welt mir gehört, und dies alles bei mir faßt für nichts geachtet wird. ממלכת כהנים Fürsten, wie es dort heißt (Sam. 2, 8, 18.) „Und die Söhne David's waren Fürsten. אלה הדברים Nicht weniger und nicht mehr. (8) וישב משה וגו' Am folgenden Tage, welches der dritte war, denn er ist ja früh Morgens hinauf gegangen; brauchte denn Moschе die Ant-

Digitized by Google

אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה
אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה׃ (ט) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ
בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי
עִמָּךְ וְגַם־בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֶּד מֹשֶׁה
אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה׃ (י) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ אֶל־הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם
הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם׃ (יא) וְהָיוּ
נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי
יֵרֵד יְהוָה לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר סִינָי׃

worteten das ganze Volk zugleich und sprachen: Alles, was Gott geredet, wollen wir thun. Und Mosche brachte wieder die Worte des Volkes vor Gott. (9) Und Gott sprach zu Mosche: Siehe! Ich komme zu dir in einer dicken Wolke, damit das Volk höre, so ich mit dir rede, und auch dir traue ewiglich. Und Mosche berichtete die Worte des Volkes vor Gott. (10) Und Gott sprach zu Mosche: Gehe zu dem Volke und heilige sie heute und morgen, und sie sollen waschen ihre Kleider. (11) Und bereit sein auf den dritten Tag, denn am dritten Tag wird sich Gott herablassen vor den Au-

רש"י

לְהָשִׁיב? אֶלָּא בָּא הַכָּתוּב לְלַמֶּדְךָ דֶּרֶךְ אֶרֶץ מִמֹּשֶׁה, שֶׁלֹּא אָמַר, הוֹאִיל וְיָדוּעַ מִי שָׁלְחָנִי אֵינִי צָרִיךְ לְהָשִׁיב. (ט) בְּעַב הֶעָנָן, בְּמַטְבֵּעַ הֶעָנָן וְהוּא עֲרָפֶל. וְגַם בָּךְ, גַּם בַּנְּבִיאִים הַבָּאִים אַחֲרֶיךָ. וַיַּגֶּד מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי וְגוֹ', בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הוּא רָבִיעִי לַחֹדֶשׁ. אֶת דִּבְרֵי הָעָם וְגוֹ', תְּשׁוּבָה עַל דָּבָר זֶה שְׁמַעְתִּי מֵהֶם, שֶׁרְצוֹנָם לִשְׁמֹעַ מִפִּיךָ, אֵינוֹ דוֹמֶה הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי שָׁלִיחַ, לִשּׁוֹמֵעַ מִפִּי הַמֶּלֶךְ. וְצִוָּנוּ לִרְאוֹת אֶת מַלְכֵּנוּ. (י) וְקִדַּשְׁתָּם, וְזַכְּנֵם. שָׁלַחְתִּי עִצָּם הַיּוֹם וּמָחָר. (יא) וְהִיוּ נְכוֹנִים, מִוְּבָרָלִים מֵאִשָּׁה (מכילתא). לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא שִׁשָּׁה בֶּהָדֶשׁ (מכילתא) וּבַחֲמִישִׁי בָּנָה מֹשֶׁה אֶת הַמִּזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה, כָּל הָעִנְיָן הָאָמוּר

wort zurück zu bringen? sondern die Schrift will uns die Sittenregel von Mosche lehren, welcher nicht sagte weil es mein Sender ohnedies weiß, so habe ich nicht nöthig, die Antwort zurück zu bringen. (9) In בעב הענן. In dichter Wolke, das ist der Nebel. וגם בך. Auch an die Propheten, welche nach dir entstehen werden. ויגד משה. Am darauf folgenden Tage, welcher der vierte im Monate war. את דברי העם Nämlich die Antwort auf meinen Antrag vernahm ich, sie wollen alles von dir vernehmen, es ist nicht eins und dasselbe, wenn man irgend einen Auftrag hört, von einem Abgesandten, oder vom Könige selbst; sie sagten daher, wir wollen unsern König selbst sehen. (10) וקדשתם Du sollst sie vorbereiten, heute und morgen. (11) והיו נכונים Seid abgesondert von einem Weibe. ליום השלישי Das war der sechste Tag im Monate; am fünften bauete Mosche den Altar unter dem Berge und stellte die zwölf Denksäulen auf.

Digitized by Google

(יג) וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם סָבִיב לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקָצֵהוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהָר מוֹת יוּמָת: (יד) לֹא־תִגַּע בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־יָרֹה יִיָּרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר: (טו) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־

gen des ganzen Volkes auf den Berg Sinai. (12) Umgränze aber das Volk ringsum, sprechend: Hütet euch zu besteigen den Berg, oder zu berühren sein Ende, wer da berührt den Berg, soll getödtet werden. (13) Keine Hand soll ihn anrühren, sondern gesteinigt soll er werden, oder erschossen soll er werden, ob Vieh, ob Mensch, Keines soll leben bleiben. So wie das Jubelhorn ertönt, dürfen sie den Berg besteigen. (14) Da stieg Moschе herab vom Berge zu dem Volke und heiligte das

רש"י

בְּסַרְשָׁת, וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים, וְצֵין מוּקְדָּם וּמְאוּחָר בַּתּוֹרָה. לְעִנְיַן כָּל הָעָם. מְלַמֵּד, שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶם סוּמָא שֶׁנִּתְרַפְּאוּ כוּלָּם (מכילתא). (יב) וְהִגְבַּלְתָּ. תְּחוּמִין לְסִימָן, שֶׁלֹּא יִקְרְבוּ מִן הַגְּבוּל וְהָלְאָה. לֵאמֹר. הַגְּבוּל אוֹמֵר לָהֶם, הִשָּׁמְרוּ מֵעֲלוֹת מִכָּאן וּלְהָלְאָה וְאַתָּה הַוְהִירֵם עַל כָּךְ: וְנָגַע בִּקְצֵהוּ. אֲפִילּוּ בְּקָצֵהוּ: (יג) יָרֹה יִיָּרֶה. מִכָּאן לִנְסָקָלִין שֶׁהֵם נִדְחִין לְמַשֶּׁהוּ מִבֵּית הַסְּקִילָה שֶׁהָיָה גָבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת (סנהדרין מ"א): יִירֶה. יוּשְׁלַךְ לְמַטָּה לָאָרֶץ כָּמוֹ וַיְרֵהוּ בַיָּם (שמות ט"ו): בִּמְשֹׁךְ הַיּוֹבֵל. פְּשִׁימְשׁוֹךְ הַיּוֹבֵל קוֹל אָרוּךְ הוּא סִימָן סִילּוּק שְׁכִינָה וְהֶתֵּרָת הַקּוֹל, וְכֵיוָן שֶׁאֶסְתַּלֵּק הֵם רְשָׁאִין לַעֲלוֹת: הַיּוֹבֵל. חוּא שׁוֹפָר שֶׁל אַיִל, שֶׁפָּנֵי בַּעֲרָבִיא קוֹרִין לְדַכְרָא: יוֹבְלָא, וְשׁוֹפָר שֶׁל אַיִל שֶׁל יִצְחָק הָיָה: (יד) מִן הָהָר אֶל הָעָם. מְלַמֵּד, שֶׁלֹּא

welches in (Mos. 2. Mischpotim) näher erklärt folgt. Die Thora beobachtet zuweilen keine strenge Zeitfolge des Früheren oder Spätern. לעיני כל העם Hieraus folgt, daß sich unter ihnen kein Blinder befand, da sie alle geheilt wurden. (12) והגבלת Du sollst ihnen Grenzen bestimmen als Zeichen, welche sie nicht übertreten sollen. לאמר Die Grenze möge ihnen zur Warnung dienen, hütet euch von hier und weiter zu gehen. ונגע בקצהו selbst die Ecke zu berühren. (13) ירה יירה Hieraus entnehmen wir, daß die, welche gesteinigt wurden unterhalb des Steinigungsplatzes, von einer zwei Mann hohen Mauer hinuntergestürzt wurden. יירה Er soll herunter geworfen werden, wie (Mos. 2, 15, 4.) ירה בים er stürzte ins Meer. במשוך היובל Wenn das Horn anhaltend ertönt, so ist es ein Zeichen für die Entfernung der Glorie Gottes, und sobald sie sich entfernt hatte, durften sie hinaufgehen. היובל Das ist ein Widderhorn; im Arabischen heißt ein Widder, יובלא Es war dies das Horn vom Widder, welcher anstatt Jizchaks geopfert wurde. (14) מן ההר אל העם Daraus folgt, daß Moschе sich zu seinen eigenen Geschäften gar nicht wendete, sondern ging vom Berge

Digitized by Google

הָהָר אֶל־הָעָם וַיְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ שִׂמְלֹתָם׃ (טו) וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה׃ (טז) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה׃ (יז) וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה

Volk, und sie wuschen ihre Kleider. (15) Und er sprach zu dem Volke: Seid bereit auf den dritten Tag. Nahet euch keinem Weibe. (16) Und es geschah am dritten Tage, so es morgen ward, da waren Stimmen und Blitze und eine schwere Wolke auf dem Berge und ein sehr starker Posaunenschall. Da erschrack das ganze Volk, das im Lager war. (17) Und Mosche führte das Volk, entgegen dem Herrn, aus dem Lager, und

רש"י

הָיָה מֹשֶׁה מוֹנֶה לָעֲקָיו אֶלָּא מִן הָהָר אֶל הָעָם׃ (טו) הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים. לְסוֹף ג' יָמִים הוּא יוֹם רְבִיעִי, שֶׁהוֹסִיף מֹשֶׁה יוֹם אֶחָד מִדַּעְתּוֹ, כְּדִבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי (שבת פ"ו) וְלִדְבְרֵי הָאוֹמֵר בְּשִׁשָּׁה בְּחֹדֶשׁ נִיתְּנוּ עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת לֹא הוֹסִיף מֹשֶׁה כְּלוּם לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים, כְּמוֹ לְיוֹם הַשְּׁלִישִׁי׃ (טז) בִּהְיוֹת הַבֹּקֶר. מְלַמֵּד, שֶׁהִקְדִּים עַל יָדָם מַה שֶּׁאֵין דַּרְכָּן שֶׁל בָּנִים לַעֲשׂוֹת כֵּן, שֶׁהָיָה רַב מַמְתִּין לְתַלְמִיד. וְכֵן מָצִינוּ קוֹם בֹּא אֶל הַבִּקְעָה וְאֶקְוֹם וָאֵצֵא אֶל הַבִּקְעָה וְהִנֵּה שָׁם כְּבוֹד ה' עוֹמֵד (יחזקאל סי' ג') ׃(יז) לִקְרַאת הָאֱלֹהִים. מְגִיד שֶׁהִשְׁכִּינָה יָצְאָה לִקְרָאתָם כְּחָתָן הַיּוֹצֵא לִקְרַאת כַּלָּה, וְזֶה שֶׁאָמַר ה' מִסִּינַי בָּא (דברים ל"ג) וְלֹא נֶאֱמַר לְסִינַי בָּא (מכילתא) ׃ בְּתַחְתִּית הָהָר. לְמִי תְּשׁוּבָה

gleich zum Volke. (15) היו נכונים לשלשת ימים Zu Ende von drei Tagen, das ist nach vier Tagen; Mosche hatte sonach in einem Tag mehr hinzugefügt; so die Meinung des Rabbi Jose; nach der Behauptung dessen aber, daß am sechsten Tage dieses Monates sind die zehn Gebote ertheilt worden, hätte Mosche gar nichts hinzugesetzt, und das לשלשת ימים heißt am dritten Tage. (16) בהיות הבקר Wir entnehmen daraus, daß die Göttlichkeit früher erschienen war als sie, was schwache Menschen nicht thun, daß der Lehrer den Schüler erwartet, ebenso finden wir (Ezech. 3, 22.) „Auf, gehe hinaus in das Thal" (23) „Und ich machte mich auf und ging hinaus in das Thal, und siehe, dort weilte die Herrlichkeit des Ewigen. (17) לקראת האלהים Sagend, daß die Glorie Gottes ihnen entgegen ging, wie ein Bräutigam der Braut. „Daher heißt es auch: (Mos. 5. 33. 2.) Gott kam von Sinai" Und heißt nicht er kam nach Sinai. בתחתית ההר Nach dem geraden Wortsinn:

Digitized by Google

וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר׃ (יח) וְהַר סִינַי
עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה
בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד
כָּל־הָהָר מְאֹד׃ (יט) וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר
הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים

sie stellten sich unten am Berg. (18) Aber der Berg Sinai rauchte ganz, dieweil Gott sich auf ihn herabließ im Feuer, und aufstieg sein Rauch, wie der Rauch eines Ofens. Und es bebte der ganze Berg sehr (19) Und der Schall der Posaune nahm zu und ward sehr stark; Mosche redete und der Herr

רש"י

בְּרַגְלֵי הָהָר, וּמְדָרְשׁוֹ, שְׁנִתְלַשׁ הָהָר מִמְּקוֹמוֹ וְנָפָה עֲלֵיהֶם כְּגִיגִית (שבת פ"ח): (יח) עָשַׁן כֻּלּוֹ. אֵין עָשַׁן זֶה שֵׁם דָּבָר, שֶׁהֲרֵי נָקוּד הַשִּׁי"ן פַּתָּח. אֶלָּא לְ פּוֹעַל, כְּמוֹ אָמַר, שָׁמַע, לְכָךְ תַּרְגּוּמוֹ: תָּנַן כּוּלֵּיהּ, וְלֹא תָּרֵגֶם תָּנָּא. וְכָל עָשַׁן שֶׁבַּמִּקְרָא נָקוּדִים קָמָץ, מִפְּנֵי שָׁהֵם שֵׁם דָּבָר: הַכִּבְשָׁן. שֶׁל סִיד, יָכוֹל כְּכִבְשָׁן זֶה. וְלֹא יוֹתֵר? תֵּיל בּוֹעֵר בָּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם. וּמַה תֵּיל כִּבְשָׁן? לְשַׁבֵּר אֶת הָאָזְנָן. מַה שֶּׁהִיא יְכוֹלָה לִשְׁמֹעַ, נוֹתֵן לַבְּרִיּוֹת כְּדֵי הֲגִיגָן לָהֶם, כֵּיוֹצֵא בּוֹ. בְּאֹרִיָּה יִשְׁאַג (הושע א') וְכִי מִי נָתַן גֹּדֶל בָּאֳרִי? אֶלָּא הוּא, וְהַכָּתוּב מוֹשְׁלוֹ בְּאֹרִיָּה? אֶלָּא אֲנִי מְכַנֵּן וְדוֹמִין אוֹתוֹ לִבְרִיּוֹתָיו, כְּדֵי לְשַׁבֵּר אֶת הָאָזְנָן, מַה שֶּׁיְּכוֹלָה לִשְׁמֹעַ, כֵּיוֹצֵא בּוֹ, וְקוֹלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים (יחזקאל מ"נ) וְכִי מִי נָתַן קוֹל לַמַּיִם, הֲלֹא הוּא? וְאַתָּה מְכַנֶּה אוֹתוֹ לְדִמּוּתוֹ לִבְרִיּוֹתָיו, כְּדֵי לְשַׁבֵּר אֶת הָאָזְנָן: (יט) הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד. מִנְהַג הֶדְיוֹט, כָּל זְמַן שֶׁהוּא מֵאִירְ לְתַקְּנוֹ, קוֹלוֹ מַחֲלִישׁ וְכוֹהֶה: אֲבָל בְּאֵין הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד, וְלָמָּה כָּךְ מַתְחִלָּה? לְשַׁבֵּר אָזְנָתָם מַה שֶּׁיְּכוֹלִין לִשְׁמֹעַ: משה ידבר. כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה

Am Fuße des Berges. (18) עשן כלו Dieses עשן ist kein Hauptwort, denn das ש hat ein פתח; sondern es ist ein Zeitwort wie: עָשַׁן · עָבַר · עָשַׂק · deswegen übersetzt es der Targum תָּנָּא נַיְלֵיהּ nicht aber: עָנָנָא; so ist jedes עשן in der Schrift mit ק"ץ punktirt, weil es das Hauptwort ist. הכבשן Wie ein Kalkofen, man könnte glauben: wie ein Kalkofen und nicht mehr, so heißt es (Mos. 5. 4. 11.) Und der Berg brannte im Feuer bis ans Herz des Himmels" Warum wird hier das בבשן gebraucht? Man gibt, damit es dem gewöhnlichen Menschen verständlicher wird, irgend ein gewisses Merkmal, desgleichen (Hosea 11, 11.) „Er brüllt wie ein Löwe"; wer gibt denn dem Löwen die Kraft dazu? Nur er; und die Schrift vergleicht ihn mit einen Löwen, nur wir stellen ihn so vor mit Namen für die Menschen um ihn die Sache anschaulicher u. verständlicher zu machen u. m. dgl. (19) הולך וחזק מאוד Der allgemeine Brauch lehrt uns, daß, je länger der (Trometten-)Schall dauert, er immer schwächer und dumpfer wird; hier aber wurde er fort und fort stärker; und warum das gleich vom Anfange? Um es dem Ohre zu veranschaulicher. משה ידבר Während er gesprochen und den Israeliten die heil. Gesetze vortrug. Denn

Digitized by Google

יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל׃ ששי (כ) וַיֵּרֶד יְהוָה עַל־ הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיַּעַל מֹשֶׁה׃ (כא) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רֵד הָעֵד בָּעָם פֶּן־יֶהֶרְסוּ אֶל־יְהוָה לִרְאוֹת וְנָפַל מִמֶּנּוּ רָב׃ (כב) וְגַם הַכֹּהֲנִים הַנִּגָּשִׁים

antwortete ihm mit einer Stimme. (20) Und Gott stieg herab auf den Berg Sinai, auf den Gipfel des Berges. Da rief Gott Mosche auf den Gipfel des Berges, und Mosche stieg hinauf. (21) Aber Gott sprach zu Mosche: Steig hinab, warne das Volk, daß sie nicht vordringen zu Gott, um zu schauen, und Viele von ihnen fallen. (22) Ja, auch die Priester, die sich Gott nahen, sollen sich heili-

רש״י

מְדַבֵּר, וּמַשְׁמִיעַ הַדִּבּוּרוֹת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהֵרִי לֹא שָׁמְעוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה, אֶלָּא אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ, וְהַקָּדִּיד מְסַיְּעוּ לָהֵת בּוֹ פֹּחַ לִהְיוֹת קוֹלוֹ מַגִּיד וְנִשְׁמָע: יעננו בקול. יַעֲנֵנוּ עַל דְּבַר הַקּוֹל, כְּמוֹ. אֲשֶׁר יַעֲנֶה בָאֵשׁ (מלכים א׳ י״ח) עַל דְּבַר הָאֵשׁ לְהוֹרִידוֹ: (כ) וירד ה׳ על הר סיני. כְּבָר יָדַעְתִּי מֵעָלָיו מַמָּשׁ? תַּל כִּי מִן הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם, מְלַמֵּד, שֶׁחָרְצִין שָׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים, וְהִצִּיעָן עַל גַּבֵּי הָהָר, כְּמַצָּע עַל הַמִּטָּה, וְיָרַד בְּאֵשׁ הַכָּבוֹד עֲלֵיהֶם (מכילתא): (כא) העד בעם. הַתְרֵה בָהֶם. שֶׁלֹּא לַעֲלוֹת בָּהָר: פן יהרסו וגו׳. שֶׁלֹּא יֶהֱרְסוּ אֶת מַצָּבָם עַל יְדֵי שֶׁתְּאַוֹתָם אֶל ה׳ לִרְאוֹת וְיִקְרְבוּ לְצַד הָהָר: ונפל ממנו רב. בָּל מַה שֶּׁיִּפּוֹל מֵהֶם, וְאֶפִילוּ הוּא יְחִידִי חָשׁוּב לְמֵנֵי רָב (מכילתא): פן יהרסו. כָּל הֲרִיסָה מְסֹרֶדֶת אֲסִיפַת הַבְּנָיָן, אַף הַנִּסְרָדִין מִמְּצַב אֲנָשִׁים הוֹרְסִים אֶת הַמָּצָב: (כב) וגם הכהנים. אַף הַבְּכוֹרוֹת, שֶׁהָעֲבוֹדָה בָּהֶם (זבחים קט״ו):

sie haben blos אנכי und von der Allmacht selbst vernommen, Gott half ihm und verlieh ihm eine kräftige Stimme, daß sie überall vernommen wurde. יענני בקול Er antwortete ihm wegen der Stimme, wie (Kön. 1. 18. 24.) „Der im Feuer antworten wird" d. h. wegen des Feuers, das herabfahren sollte. (20) וירד ה׳ על ה׳ סיני Man könnte glauben, daß sich Gott wirklich herabließ, es heißt aber „Denn vom Himmel habe ich mit euch geredet" wir entnehmen daraus, daß Gott gleichsam die Himmel ausspannte, und sie ausbreitete am Berge, und ließ den Thron der Ehre darauf herunter (21) העד בעם Warne das Volk, den Berg nicht zu besteigen. פן יהרסו daß sie ihren Standplatz nicht durchbrechen, um aus Sehnsucht die Gottheit erschauen zu wollen. ונפל ממנו רב Was von ihnen umkommen sollte, und wäre es nur ein Einzelner, so möchte es (bei Gott) für eine Menge betrachtet sein. פן יהרסו Alles Durchbrechen trennt das zusammengestellte Gebäude, so auch die sich lostrennen vom Standplatze der Menschen, durchbrechen den Standpunkt. (22) וגם הכהנים

Digitized by Google

אֶל־יְהוָה יִתְקָדָּשׁוּ פֶּן־יִפְרֹץ בָּהֶם יְהוָה׃ (כג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֹא־יוּכַל הָעָם לַעֲלֹת אֶל־הַר סִינָי כִּי־אַתָּה הַעַדְתָּה בָּנוּ לֵאמֹר הַגְבֵּל אֶת־הָהָר וְקִדַּשְׁתּוֹ׃ (כד) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה לְךָ־רֵד וְעָלִיתָ אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אַל־יֶהֲרְסוּ לַעֲלֹת אֶל־יְהוָה פֶּן־

gen, daß Gott sie nicht darniederlege. (23) Doch Mosche sprach zu Gott: Nicht vermag das Volk zu besteigen den Berg Sinai, denn du selbst hast uns ja gewarnt, sprechend: Umgränze den Berg und heilige ihn! (24) Es sprach aber Gott zu ihm: Gehe, steige hinab, und komme wieder herauf, du und Aharon mit dir; aber die Priester und das Volk sollen nicht hervordringen,

רש"י

הנגשים אל ה׳. לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, אַף הֵם אֵל יִסְמְכוּ עַל הַשִּׁיבוּתָם לַעֲלוֹת: יִתְקַדָּשׁוּ. יִהְיוּ מְזוּמָנִים לְהִתְיַצֵּב עַל עָמְדָן: פֶּן יִפְרֹץ. לָשׁוֹן פִּרְצָה, יַהֲרוֹג בָּהֶם וְיַעֲשֶׂה בָּהֶם פִּרְצָה: (כג) לֹא יוּכַל הָעָם. אֵינִי צָרִיךְ לְהָעִיד בָּהֶם, שֶׁהֲרֵי מוּתָרִים וְעוֹמְדִין הֵם הַיּוֹם שִׁלְשֶׁת יָמִים וְלֹא יָכְלוּ לַעֲלוֹת שָׁאֵין לָהֶם רְשׁוּת: (כד) לֵךְ רֵד. וְהָעֵד בָּהֶם שֵׁנִית שֶׁמְּזָרְזִין אֶת הָאָדָם קֹדֶם מַעֲשֶׂה, וְחוֹזְרִין וּמְזָרְזִין אוֹתוֹ בְּשַׁעַת מַעֲשֶׂה: וְעָלִית אַתָּה וְאַהֲרֹן. יָכוֹל אַף הֵם עִמָּךְ? תַּיל וְעָלִית אַתָּה. אֱמוֹר מֵעַתָּה: אַתָּה מְחִיצָה לְעַצְמְךָ וְאַהֲרֹן מְחִיצָה לְעַצְמוֹ וְהֵם מְחִיצָה לְעַצְמָם, מֹשֶׁה נִגַּשׁ יוֹתֵר מֵאַהֲרֹן וְאַהֲרֹן יוֹתֵר מִן הַכֹּהֲנִים, וְהָעָם כָּל עִיקָּר אַל יֶהֲרְסוּ אֶת מְצָבָם לַעֲלוֹת אֶל ה׳: פֶּן יִפְרֹץ בָּם. אַע״פִּ שֶׁהוּא נָקוּד הַחֲטָף קָמֶץ אֵינוֹ זָז מִנִּקּוּדָתוֹ, כְּךָ רֶגֶךְ כָּל תֵּיבָה שֶׁנְּקוּדָתָהּ מְלֹאפוּם כְּשֶׁהִיא בָּאָה בְּמַקַּף מְשׁוֹתֶפֶת חֲנִיקוּד לַחֲטָף

Und die Erstgebornen, welche den Gottesdienst zu versehen haben הנגשים אל ה׳ um Opfer darzubringen, auch diese mögen sich auf ihr Ansehen nicht stützen, um sich hinauf zu wagen. יתקדשו sollen sich bereit halten, auf ihrer Stelle zu verharren. פן יפרץ Heißt, einreißen; es könnte jemand umkommen, wodurch man einen Riß (eine Lücke) machen würde. (23) לא יוכל העם Ich brauche sie nicht ferner zu warnen, denn sie haben ja schon seit drei Tagen die Warnung erhalten, und haben auch keine Erlaubniß dazu. (24) לך רד Und warne sie zum zweiten Male, denn man muß den Menschen vor der Ausübung der That warnen, und noch einmal während der That ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים Man könnte glauben, auch sie sollen mitgehen, so heißt es, du selbst sollst hinauf gehen, wir schließen hieraus, daß Mosche seine eigene Abtheilung hatte, Ahron desgleichen, und sie auch ihre eigene Abtheilung, Mosche ging, trat näher (in den Nebel) als Ahron, Ahron mehr als die Priester; das Volk durfte durchaus seinen Standplatz nicht einreißen, um zu Gott hervorzudringen. פן יפרץ בם Obgleich חטף mit קמץ punktirt ist, so bleibt es doch in seiner Wortbedeutung פרץ; denn

Digitized by Google

יִפְרְצוּ־בָם׃ (כד) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה אֶל־הָעָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם׃ ס לציבור

כ (א) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר׃ ס (ב) אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית

um heraufzusteigen zu Gott, damit er sie nicht darniederlege. (25) Und Mosche stieg herab zu dem Volke und sagte es ihnen.

(20) (1) Da redete Gott alle diese Worte folgend: (2) Ich bin Gott, dein Herr, der ich dich herausgeführt aus dem Lande Mizrajim, aus dem,

רש"י

קָמִיץ׃ (כה) ויאמר אליהם ׳ הַתְרָאָה זוֹ׃

כ (א) וידבר אלהים ׳ אֵין אֱלֹהִים אֶלָּא דַיָּנִין ׳ לְפִי שֶׁיֵּשׁ פְּרָשִׁיּוֹת בַּתּוֹרָה ׳ שֶׁאָם עָשָׂאן אָדָם מְקֻבָּל שָׂבָר ׳ וְאִם לָאו אֵינוֹ מְקֻבָּל עֲלֵיהֶם פּוּרְעָנוּת ׳ יָכוֹל אַף עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת כֵּן ׳ תַּ"ל וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים ׳ דַּיָּנִין לִיפָּרַע (מכילתא) ׃ את כל הדברים האלה ׳ מְלַמֵּד ׳ שֶׁאָמַר הַקָּבָ"ה עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת בְּדִבּוּר א' מַה שֶּׁאָ"א לְאָדָם לוֹמַר כֵּן ׳ א"כ מַה תַּ"ל עוֹד אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ ? שֶׁחָזַר וּפֵי' עַל כָּל דִּבּוּר וְדִבּוּר בְּפָנֵי עַצְמוֹ ׃ לֵאמֹר ׳ מְלַמֵּד ׳ שֶׁהָיוּ עוֹנִין עַל הֵן וְעַל לָאו ׃ לַאו (מכילתא) ׃ (ב) אשר הוצאתיך מארץ מצרים ׳ כְּדֵי הִיא הַהוֹצָאָה ׳ שֶׁתְּהֵיוּ מְשׁוּעְבָּדִים לִי ׳ דָּ"א ׳ לְפִי שֶׁנִּגְלָה בָּהֶם בְּגִבּוֹר מִלְחָמָה ׳ וְנִגְלָה כְּאַן בְּזָקֵן מָלֵא רַחֲמִים ׳ שֶׁנֶּא' וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר (שמות כ"ד) זוֹ הָיְתָה לָהֶם בְּשָׁעַת הַשִּׁעְבּוּד ׳ וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם ׳ מְשֻׁנְגָּאלוּ ׳ הוֹאִיל וַאֲנִי מְשֻׁתַּנֶּה בְּמַרְאוֹת אַל תִּתְמְהוּ שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת

jedes Wort verwandelt sein חולם so es mit מקף (verbunden) zu stehen kommt, in ein חטף קמץ (25) ויאמר אליהם Nämlich diese Warnung.

(20) (1) וידבר אלהים Unter אלהים wird ein Richter verstanden, es gibt nämlich gewisse Abschnitte, Gesetze enthaltend, die, wenn sie der Mensch vollzieht, Belohnung erhält, und so er sie nicht ausübt, ihm dennoch keine Strafe folgt; Nun könnte man glauben, dies verhält sich auch bei den zehn heiligen Sprüchen, es heißt deswegen. וידבר אלהים d. h. Er ist Richter, und mißt Vergeltung zu. את כל הדברים האלה Hieraus folgt, daß Gott die zehn Gebote in einem Spruche ausgesprochen habe, welches bei einem Menschen nicht der Fall sein kann. Doch wozu stehen die Gebote אנכי und לא יהיה לך noch wiederholt? weil er dann jeden Ausspruch einzeln erklärte. לאמר Wir entnehmen hieraus, daß sie die Gebote zu halten, bejahten und die Verbote zu unterlassen sich bereit erklärten. (2) אשר הוצאתיך Der Auszug allein ist schon bedeutungsvoll, daß ihr mir dienen sollet; nach andern, weil er sich ihnen beim Meere im Bilde eines Kriegshelden und hier im Bilde eines Alten, Erbarmungsvollen offenbarte, wie es heißt: (Mos. 2. 24. 10.) „Und unter seinen Füßen (wars) wie ein Werk eines durchsichtigen Saphirsteines" Dies stellte die Zeit der Unterjochung; vor, und „wie der Himmel selbst an Reinheit" deutet auf jene Erlösung hin;

Digitized by Google

עֲבָדִים׃ (ג) לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים Hause der Knechte. (3) Du sollst nicht andere Göt-

רשי׳

הֵן, אָנֹכִי אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מִמִּצְרַיִם וְצַל הַיָּם, רֵישָׁא, לְפִי שֶׁהָיוּ שׁוֹמְעִין קוֹלוֹת הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר, אֶת הַקּוֹלוֹת, קוֹלוֹת מִדְּ׳ רְווּחוֹת, וּמִן הַשָּׁמַיִם וּמִן הָאָרֶץ אֶל תֹּאמְרוּ רְשׁוּיוֹת הַרְבֵּה הֵן, וְלָמָּה אָמַר לָשׁוֹן יָחִיד: אֱלֹהֶיךָ? לְיִתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְמֹשֶׁה, לְלַמֵּד סַנֵּיגוֹרְיָא בְּמַעֲשֵׂה הָעֶגֶל, וְזֶה יֹאמַר, לָמָּה ה׳ יֶחֱרֶה אַפֶּךָ בְּעַמֶּךָ, לֹא לָהֶם צִוִּיתָ לֹא יִהְיֶה לָכֶם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, אֶלָּא לִי לְבַדִּי: מִבֵּית עֲבָדִים, מִבֵּית פַּרְעֹה שֶׁהֱיִיתֶם עֲבָדִים לוֹ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא מִבֵּית עֲבָדִים, שֶׁהָיוּ עֲבָדִים לַעֲבָדִים הֵיל וַיַּדְרֹךְ מִבֵּית עֲבָדִים סִיד פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם, אֱמוֹר מֵצֵתָה עֲבָדִים לְמֶלֶךְ חָיוּ וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים: (ג) לֹא יִהְיֶה לְךָ. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה הָעֲשׂוּי בְּבָר, מִנַּיִן שֶׁלֹּא יְקַיֵּם? תַּיל לֹא יִהְיֶה לְךָ (מכילתא: אלהים א ר׳ים. שֶׁאֵינָן אֱלוֹהוּת, אֶלָּא אֲחֵרִים עֲשָׂאוּם עֲלֵיהֶם

Weil nun die Göttlichkeit sich in verschiedenen Gestaltungen offenbaret glaube man daher nicht, es seien etwa zwei göttliche Befehlshaber; daher heißt es „Der ich dich aus Mizrajim geführt", und aus dem Meere dich gerettet habe. Nach Meinung Anderer, weil sie viele Stimmen hörten, da es heißt „את הקולות" d. h. Stimmen ertönten von den vier Weltseiten, von dem Himmel und von der Erde; so glaube man nicht, es geben etwa viele göttliche Befehlshaber. Warum steht nun das אלהיך in der Einzahl? Um dem Mosche Entschuldigungsworte ein zu geben, um ihr Fürsprecher bei Gelegenheit des verfertigten Kalbes sein zu können; darum sagte Mosche bei ihrer Versündigung (Mos. 2 32. 11) "Warum o, Ewiger, soll dein Zorn über dein Volk entbrennen, ? Ihnen also hast du nicht geboten, keine fremde Götter zu haben, sondern mir allein ward dieser Auftrag. מבית עבדים Aus dem hause Pharao's, in welchem ihr Sklaven waret; man könnte glauben, מבית עבדים heißt, aus dem Sklavenhause, bei denen sie als Sklaven gedient haben, es heißt aber, (Mos. 5. 7. 9.) "Er erlöste dich aus dem Hause der Knechte, aus der Hand Pharaos, Königs von Mizrajim., hieraus folgt, daß sie Knechte des Königs waren, nicht aber bei gewöhnlichen Knechten. (3) לא יהיה לך. Wozu wird dieses hierher gestellt? Weil es heißt "Du sollst dir kein Götzenbild machen,, Hieraus entnehme ich nur, daß die Selbstverfertigung untersagt wird; woher wäre aber zu entnehmen, daß die bereits verfertigten zu behalten verboten sind, daher heißt es; Du sollst überhaupt keine fremde Götter haben. אלהים אחרים bedeutet als hieße es. אלהים מאחרים (Mechilta), [1]) da sie eigentlich keine Götter sind, sondern andere machen sie zu solchen, Man kann es nicht erklären für

---

1) מנוי. הכא מקום לתמי לחליב פה "יד ושם, ולהמתיק דבר כשם לומרו, הוא מרן דורי, רב מכיבי ומחדי, המרי המופלא, מיום ידעתי תלקים, ומזכיר בכתיבה של תורה, מחזי שיראל דעסויער הלוי נריו בקיק נייטרא יעיא, מצר בכדבי בתגרם שלומים, ושם המפיק עמי קוד

Digitized by Google

עַל־פָּנָי: (ד) לֹא תַעֲשֶׂה־לְךָ פֶסֶל וְכָל־
תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר
בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת
לָאָרֶץ: (ה) לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא
תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא
פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים

ter haben vor meinem Angesichte. (4) Du sollst dir kein Gebilde machen, noch irgend ein Abbild von dem, das da ist am Himmel oben, oder das da ist auf der Erde unten oder das da ist im Wasser unter der Erde. (5) Du sollst dich nicht neigen vor ihnen und ihnen nicht dienen, denn ich bin Gott, dein Herr, eine eifernde Macht, heimsuchend das Vergehen

רש"י

(מכילתא) • וְלֹא יִתָּכֵן לִפְרֹשׁ, אֱלֹהִים אֲחֵרִים זוּלָתִי, שֶׁגַּגְנַאי בִּלְפֵי מַעְלָה, לְקָרְאוֹתָם אֱלוֹהוּת אֲצִלּוֹ. ר"א אֱלֹהִים אֲחֵרִים • שֶׁהֵם אֲחֵרִים לְעָבְדֵיהֶם • צוֹעֲקִים אֲלֵיהֶם וְאֵינָן עוֹנִין אוֹתָם • וְדוֹמִים כְּאִלּוּ הוּא אַחֵר • שְׁאֵינוֹ מִכִּירוֹ מֵעוֹלָם: עַל פָּנַי. כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי קַיָּם שֶׁלֹּא תֹאמַר לֹא נַעֲשׂוּ עַל עֵינַי. אֶלָּא אוֹתוֹ הַדּוֹר (מכילתא): (ד) פֶּסֶל. עַל שֵׁם שֶׁנִּפְסָל: כָּל תְּמוּנָה • תְּמוּנַת כָּל דָּבָר אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם: (ה) אֵל קַנָּא • מְקַנֵּא לִיקָרַע, וְאֵינוֹ עוֹבֵר עַל מִדָּתוֹ לְמָחוֹל עַל עֲבוֹדַת אֱלִילִים • כָּל לְשׁוֹן קִנְאָה אִנְפַּרְיְמֶנְט בְּלַעַ"ז נוֹתֵן לֵב לִיקָרַע: (רש"י מכמיינפּרונג Emporiement,

„Andere Götter außer mir,, Da dies eine Lästerung dem Höchsten gegenüber wäre, sie neben ihm Götter zu nennen, nach Andern kann das אלהים אחרים auch bedeuten dass sie als ganz andere (fremde) ihren Anbetern sich darstellen, welche zu ihnen aufschreien und sie antworten nicht, dies sieht sonach aus, als wäre der Götze ein anderer, die den Anbetern nicht gekannt. על פני So lange ich existire auf daß man nicht sage, das Verbot des Götzendienstes habe nur Kraft für dieses Zeitalter allein. 4) פסל So genannt, weil es ausgehauen wird. כל תמונה Irgend eine Abbildung von dem, was am Himmel ist. (5) אל קנא Welcher eifervoll ein Vergehen bestraft und der unversöhnlich und nachsichtslos beim Götzendienste sich zeigt. קנא

והרין לגי לא יהיה לך אלהים אחרים, ולמעלה הכת לזכרון לפני לי תמיד: וז"ל: יש לי ממנה מומחי סרי קודש הגולים לה'. ולמעלה הכת לזכרון לפני לי תמיד: וז"ל: יש לי ממנה מומחי סורה, ממה שלמדנו לגי ולגיך נרי"ו כמהיינו יך בפנים, ולגלמי קם נכמל כלרו, כפי יפרו, פפוק לה יהיה לך אלהים אחרים, ומיירגם המפרגם: אֱלָהָא אוחרן" ומקשה הגמלם על המרגום זה, כי במקומות אחרים מרגומו מל "אלהים" מפרים מַעֲוַת עַמְמַיָּא" (כמו: שמות כ"ג, י"ב, כ"ג, כ"ד, כ"ד, ד"ד, דברים י"ג, ג'), וכמהר עקום ס, ורק פה, וכפי ולמפגן פרגומו: "אֱלָהָא אוחרן" ומים מרן לגיך כיי כתפר נכפל "אלפא תומרן" בַּר מָנָּי" לה יוכל לפרגם "מעום פמפיל" — ועיין ברפ"י, שלא יפרש כפרגום, כי אמר, מנגלי כלפי מעלה וגרי לומר פעום, לה יהיה לך · · תון שאני ודרש:

Digitized by Google

וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי׃ (ו) וְעֹשֶׂה חֶסֶד
לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו׃ ס
(ז) לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה לַשָּׁוְא כִּי
לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־
שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃ ס
(ח) זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ

der Väter an den Söhnen am dritten Geschlechte und am vierten Geschlechte derer, so mich hassen; (6) aber Huld übend an Tausenden derer, so mich lieben und beobachten meine Gebote. (7) Du sollst nicht fälschlich aussprechen den Namen Gottes, deines Herrn, denn nicht ungeahndet wird Gott lassen, den, der da fälschlich ausspricht seinen Namen. (8)

רש״י

לשנאי · פְּתַרְגּוּמוֹ, כְּשֶׁאוֹחֲזִין מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם (סנהדרין כ״ו): (ו) ועשה חסד · שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה לְשַׁלֵּם שְׂכַר עַד לְאַלְפִּים דּוֹר, נִמְצֵאת מִדָּה טוֹבָה יְתֵירָה עַל מִדַּת פּוּרְעָנוּת, אַחַת עַל חֲמֵשׁ מֵאוֹת, שֶׁזּוֹ לְאַרְבָּעָה דוֹרוֹת וְזוֹ לַאֲלָפִים: (ז) לשוא, אַיזֶהוּ שְׁבוּעַת שָׁוְא? נִשְׁבַּע לְשַׁנּוֹת אֶת הַיָּדוּעַ, עַל עַמּוּד שֶׁל אֶבֶן שֶׁהוּא שֶׁל זָהָב; (ה) זכור · זָכוֹר וְשָׁמוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד נֶאֶמְרוּ, וְכֵן מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת, וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים, וְכֵן, לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז, נְדִילִים תַּעֲשֶׂה לָךְ (דברים כ״ב) וְכֵן, עֲרוַת אֲשֶׁת אָחִיךָ (ויקרא

heißt überall ein Bestreben zu bestrafen. לשונאי. Wie Onkelos übersetzt, wenn sie die Handlungen ihrer Vorväter fortsetzen. (6) ועשה חסד. für die Liebeswerke, die der Mensch ausübt, folgt der Lohn bis in das zweitausendste Geschlecht; hieraus folgt, dass das göttliche Maas des Lohnes gleichsam um fünfhundertmal größer als das Maaß der Strafe ist, denn beim Strafen heißt es hier: "bis zum vierten" und beim Lohnen heißt es: bis in das zweitausendste Geschlecht,, (7) לשוא. Was heißt ein falscher Schwur? Wenn er ein Bekanntes auf fälschlicher Weise beschwört, z. B. Auf eine Steinsäule, dass sie aus Gold sei. (8) זכור ושמור. Auf einem Male wurden diese ausgesprochen [1]) Wie das Verbot (Mos. 2. 31, 14,) der den Sabbat entweihet, soll getödtet werden, mit dem Gebote (Mos. 4, 28, 9) "Und am Sabbath-Tage soll man opfern zwei Lämmer,, ebenso: (Mos. 5 22. 11) "Du sollst dich nicht kleiden in einem Gewebe von Wolle und Flachs zusammen. (מעטנז) Mit dem Gebote "Schnüre sollst du dir

---

2) עיין פסוק הנ״ל וכפל לי מרן דודי מכבד הנ״ל, קפה לי, הלח לימים כנידון דומה לדלי, לח מלכם מפטם, נדילים מפטם לך וגו׳: כלפה לי, כי רמי מכיל מדמיונות פה רק מפרש, כי הזכירם על ליזו מלום עמה, לקדשהו, ולענגהו, ולכבדהו, ככל מיני כבוד; והם מירם, על הלח מפטם מלחכם, כמו מפירי לחלן, ומשים כל מלחכתך, להיום בפיניך, כי כלפו כל מלחכתך כפטם ימי המפטה, וחתם דבורו ומשים כמפירי ומובניים מזה, ולזה כמלחי מי מזיל, ודויק׳ — תמר מפעפע: לזה לריך לעיין (גמי מכוחם דף כ:) מפרשינן היטיב (זכור ומשור בדבור מ׳) ללמוד ממנו, מי מחמור

(9) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־
מְלַאכְתֶּךָ׃ (10) וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה
אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ
וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃ (11) כִּי
שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־
בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ

Gedenke des Ruhetages, ihn zu heiligen. (9) Sechs Tage kannst du arbeiten und thun all dein Werk. (10) Aber der siebente Tag ist der Ruhetag Gottes, deines Herrn, Du sollst keinerlei Werk thun, du und dein Sohn und deine Tochter; dein Knecht und deine Magd und dein Vieh und dein Fremdling, der da ist in deinen Thoren. (11) Denn in sechs Tagen hat Gott gemacht den Himmel und die Erde, das Meer und Alles, das darin ist, und ruhete am siebenten Tage. Darum segnete Gott den Tag

רש"י

machen an den vier Ecken deines Gewandes u. a. m. hindeutend auf die Stelle (Ps. 62, 13) "Eines hat Gott geredet ein Zweifaches ist es, das ich gehört,, זכור ist der Infinitiv, statt der Befehlsform wie אָכוֹל, u. a. m. es bedeutet also: Weihet euer Herz um stets des Sabath-Tages eingedenk zu bleiben, so dass wenn dir etwas z. B, zur Verherrlichung des Sabbats Beitragendes vorkömmt, so bestimmte es nur für den Sabbath. (9) ועשית Wenn der Sabbath eintritt, sei es dir so, als wären alle deine Geschäfte verrichtet, damit du über keinerlei Arbeit nachdenken sollst. (10) אתה ובנך Das sind die Kleinen; die Großen kann man deshalb nicht darunter verstehen, weil sie bereits von selbst gewarnt sind, es kommt dies blos anzudeuten, dass die Großen die Kleinen betreffs der Sabbatruhe ermahnen sollen, dies erfuhren wir auch im Talmud. "Wenn ein (Unmündiger) Kleiner (am Sabbat) Feuer löschen will, darf man es nicht zugeben, weil den (Großen) die Sabbats-Ruhe obliegt. (11) וינח ביום השביעי Die

(ח) יָבֹא עָלֶיהָ (דברים כ"ח), הוּא שֶׁנֶּאֱמַר
אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְנוּ (תהלים ס"ב) זָכוֹר
לָשׁוֹן פָּעוּל הוּא, כְּמוֹ אָכוֹל וְשָׁתֹה (ישעי' כ"ב) הָלוֹךְ
וּבָכֹה (שמואל ב' ג') וְכֵן פִּתְרוֹנוֹ, תְּנוּ לֵב לְזָכוֹר תָּמִיד
אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁאִם נְזַדְּמָן לְךָ חֶפְצְךָ עָשֵׂה מְזֻמָּנוֹ
לַשַּׁבָּת. (ביצה ט"ז): ועשית כל מלאכתך, כְּשֶׁתָּבֹא
שַׁבָּת יְהֵא בְּעֵינֶיךָ כָּל מַלַאכְתְּךָ עֲשׂוּיָה, שֶׁלֹּא תְהַרְהֵר
אַחַר מְלָאכָה. (מכילתא): (י) אתה ובנך ובתך, אֵלּוּ
קְטַנִּים, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא גְּדוֹלִים אֲמָרָתָ; הֲרֵי כְּבָר מוּזְהָרִים
הֵם, אֶלָּא לֹא בָא אֶלָּא לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל שְׁבִיתַת
הַקְּטַנִּים, וְזֶהוּ שֶׁשָּׁנִינוּ: קָטָן שֶׁבָּא לְכַבּוֹת אֵין
שׁוֹמְעִים לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁבִיתָתוֹ עָלֶיךָ (שבת קכא):
(יא) וינח ביום השביעי, בְּבִיכּוֹל הִכְתִּיב בְּעַצְמוֹ מְנוּחָה,

---

כלומר לא תעשה, והני כמים לקרוים ליום של שבת, ג"כ מחייבת בקידוש היום דתורייתא, לו כתפלה, לו של יין, ממייבות נ ז כ י ר ה, ולזה נלמוד

יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃ ס
(יב) כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן
יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס (יג) לֹא תִרְצָח׃ ס
לֹא תִנְאָף׃ ס לֹא תִגְנֹב׃ ס לֹא־תַעֲנֶה

der Ruhe und heiligte ihn. (12) Ehre deinen Vater und deine Mutter, auf daß du lange fortdauerst auf dem Erdreich, das Gott, dein Herr, dir giebt. (13) Du sollst nicht morden. Du sollst nicht ehebre-

רש״י

לְלַמֵּד הֵימֵנּוּ קִ״וּ לְאָדָם שֶׁמַּלְאַכְתּוֹ בְּעַצְמָהּ וְיֵגִיעָה שֶׁיַּהֵא
נוֹחַ בְּשַׁבָּת׃ בָּרַךְ וְקִדְּשָׁהוּ · בַּיְכוֹ בָּן לְכוֹסְלוֹ בְּשִׁשִּׁי
לָהֶם מִשְׁנֶה · וְקִדְּשׁוֹ בְּמִן שֶׁלֹּא הָיָה יוֹרֵד בּוֹ׃(יב)לְמַעַן
יַאֲרִיכוּן יָמֶיךָ · אִם תְּכַבֵּד יַאֲרִיכִין וְאִם לָאו יְקַצְּרוּן ·
(מכילתא)שֶׁדִּבְרֵי תוֹרָה נוֹתְרִיקִין הֵם · נִדְרָשׁ מִכְּלָל
הֵן לָאו וּמִכְּלָל לָאו הֵן׃ (יג) תִּנְאָף · אֵין נִיאוּף אֶלָּא
בְּאִשֵּׁת אִישׁ · שֶׁנֶּאֱמַר מוֹת יוּמַת הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת (ויקרא
כ׳) וְאוֹמֵר · הָאִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת תַּחַת אִישָׁהּ תִּקַּח אֶת
זָרִים (יחזקאל ט״ז)׃ לֹא תַגְנוֹב · בְּגוֹנֵב בְּנוֹעֵב שֶׁמִּן ; אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא זֶה
מְדַבֵּר · לֹא תִגְנוֹבוּ בְּגוֹנֵב שֶׁמִּן ; אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא זֶה

Schrift erklärt hier daß Gott gleichsam sich selbst der Ruhe überließ um daraus zu schließen wenn dies bei Gott der Fall ist, um wie viel mehr darf der Mensch der Sabbath-Ruhe, dessen Arbeit eine mühe- und beschwerdenvolle ist! ברך וקדשהו Er segnete ihn mit dem Manna, welchen er nämlich am sechsten Tage doppelt spendete, und heiligte ihn mit dem Manna, das am Sabbath-Tage gar nicht herabfiel. (12) למען יאריכון ימיך Wenn du sie ehren wirst, werden sich auch deine Lebenstage verlängern, wenn du sie aber nicht ehren wirst, werden deine Lebenstage verkürzt werden, die Worte der Thora sind oft kurz ausgedrückt, daß man aus dem Verneinenden das Bejahende entnehmen kann. (13) לא תנאף. נאף wird nur vom verbotenen Umgang mit einer verheirateten Person ausgesagt [1]) wie es heißt (Mos. 3. 20: 10) "So sollen des Todes sterben der Ehebrecher„ ferner (Ezech. 16 32.)„ Ehebrecherisches Weib, die neben ihrem Gemahle fremde aufnimmt. לא תגנוב Hier ist von Menschen Dieb-

ממכו כדיבור ס׳ נאמרו, ויהו לפי מכוון, כמו, כמחליף מום יומם, לומרים: לכל
זָכוֹר und שָׁמוֹר) bezeichnen
hier sowol Ge- als Verbote, unter זָכוֹר wird ein Gebot
verstanden, wie hier und in häufigen Stellen, während שָׁמוֹר meistentheils ein Abhalten. u. dgl. zu Grunde hat.

[1]) נאף Ehebrechen ist mit den Wurzelbuchstaben אנף erzürnen gleichbedeut nd, bei welcher Gelegenheit es heißt (Spr. 6. 34) "Denn Eifersucht bringt den Mann in Wuth„ weshalb der Ausdruck נאף nur bei einer verheirateten Person vorkömmt. Gelegentlich sei uns gestattet auf eine Stelle im Commentar כתור לכסים נעם מרוכי לכי זקני הרב הדיין מכס ומפורסם, המפורסים מוה׳ נתן הלוי דעפניצר מקיק נייסרא, aufmerksam zu machen,

בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃ ס (יד) לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ ס שביעי (טו) וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק׃ (טז) וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה

chen. Du sollst nicht stehlen. Du sollst nicht aussagen wider deinen Nächsten ein falsches Zeugniß. (14) Du sollst nicht begehren das Haus deines Nächsten. Du sollst nicht begehren das Weib deines Nächsten, noch seinen Knecht, noch seine Magd, noch seinen Ochsen, noch seinen Esel, noch irgend Etwas, das da ist deines Nächsten. (15) Und das ganze Volk gewahrte die Stimmen und die Flammen und den Schall der Posaune und den rauchenden Berg. Als das Volk es gewahrte, wichen sie und standen von fern. (16) Und

רשי

בְּנוֹנֵב מָמוֹן וְלִהַלֵּן בְּנוֹנֵב נְפָשׁוֹת אָמְרָה, דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ, מָה לֹא תִּרְצָה, לֹא תִּגְנֹב מְדַבֵּר בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין, אַף לֹא תִּגְנֹב דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין. (סנהדרין פ״ו: (טו) וכל העם רואים. מְלַמֵּד שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם אֶחָד סוּמָא; וְכֵן־אַתָּה אוֹמֵר וְכָל־עֵדָה קְדוֹשִׁים כֻּלָּם, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם אִלֵּם; תַּלְמוּד לוֹמַר. וַיַּעֲנוּ כָל הָעָם; וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם חֵרֵשׁ? תַּיל נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע. (מכילתא): רואים את הקולות. רוֹאִין אֶת הַנִּשְׁמָע שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִרְאוֹת בְּמָקוֹם אַחֵר (שם): את הקולות. הַיּוֹצְאִין מִפִּי הַגְּבוּרָה: וינועו. אֵין נוֹעַ אֶלָּא לָשׁוֹן זִיעַ (שם): ויעמדו מרחוק. הָיוּ נִתְרָעִין לְאַחוֹרֵיהֶם שְׁנֵים עָשָׂר מִיל כְּאוֹרֶךְ מַחֲנֵיהֶם, וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בְּאֵין וּמַסְיְיעִין אוֹתָן לְהַחֲזִירָם. שֶׁנֶּאֱמַר. מַלְאֲכֵי צְבָאוֹת

stahl die Rede, und in (Mos. 3: 19 11) "לא תגנובו „Ihr sollt nicht stehlen, spricht von Gelddiebstahl; man kann dies aber nicht umgekehrt verstehen, als wäre hier von Geld und dort (Mos. 3 19 11) von Menschendiebstahl die Rede, weil es eine Sache ist, welche aus seinem eigenen Inhalte bestimmt wird, so wie: "Du sollst nicht morden, "Du sollst nicht Ehebrechen" Verbote sind, wo der Uebertreter mit dem Tode bestraft wird, so ist das לא תגנוב "Du sollst nicht stehlen„ ebenfalls ein Verbot, wo das Gericht den Thäter mit dem Tode bestraft (15) וכל העם רואים Wir entnehmen hiervon, daſs kein Blinder unter ihnen war, woher wissen wir, daſs kein Stummer sich dabei befand? Weil es (oben 19. 8) heißt: "Da antwortete das ganze Volk und sprachen„ Woher ist bewiesen, daſs kein Tauber dabei war? Weil es heißt (weiter 24, 7) "Wir wollen (alles) thun und gehorchen„ רואים את הקולות Sie fühlten das Gehörte, was sie sonst nicht wahrnehmen könnten. וינועו Welche der Allkraft Gottes entfuhr. ויעמדו מרחוק Sie erbebten. Sie wichen zurück

כ׳ שמכאן נפוק לרבים מדברים ויוצ׳ וכמה מרחקים נזכרו פרשי פמלוים שבין

דַּבֵּר־אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל־יְדַבֵּר
עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת׃ (יז) וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוּר
נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר תִּהְיֶה
יִרְאָתוֹ עַל־פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ׃
(יח) וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ
אֶל־הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר־שָׁם הָאֱלֹהִים׃ ס מפטיר

sie sprachen zu Mosche: Rede du mit uns und wir wollen hören; nicht aber wolle Gott mit uns reden, damit wir nicht sterben. (17) Doch Mosche sprach zum Volke: Fürchtet euch nicht! Denn um euch zu versuchen ist der Herr gekommen, und damit die Furcht vor ihm bleibe vor eurem Angesichte, auf daß ihr nicht sündiget. (18) das Volk jedoch stand

רש״י

יְהוּדוֹן יְדוּדוֹן (תהלים ס״ח) (שם): (יז) לבעבור נסות אתכם · לְנַדֵּל אֶתְכֶם בָּעוֹלָם שֶׁיֵּצֵא לָכֶם שֵׁם בְּאוּמּוֹת שֶׁהוּא בִּכְבוֹדוֹ גְּדֻלָּה עֲלֵיכֶם: נסות · לְשׁוֹן הָרָמָה וּגְדוּלָה, כְּמוֹ · הָרִימוּ נֵס (ישעיה ס״ב) אָרִים נִסִּי (שם מ״ט) וְנֵס עַל הַגְּבָעָה (שם ל׳) שֶׁהוּא זָקוֹף: ובעבור תהיה יראתו · עַל יְדֵי שֶׁרְאִיתֶם אוֹתוֹ יָרֵאוּ וּמְאוֹיְמִים תֵּדְעוּ כִּי אֵין זוּלָתוֹ וְתִירְאוּ מִפֶּנּוּ: (יח) ניגש אל הערפל · לְפָנִים מִשְּׁלֹשׁ מְחִיצוֹת הוֹשִׁיט עָנָן וַעֲרָפֶל, שֶׁנֶּאֱמַר · וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל (דברים ד׳) עֲרָפֶל הוּא עַב הֶעָנָן · שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ ·

zwölf Mil [1]) nach der Größe ihres Lagers, und Gottes-Engel kamen und halfen ihnen wieder zurück, denn es heißt: (Ps. 68, 13) "Die Könige der Heere bewegen sich hier, bewegen sich da,, (17) נסות אתכם Um euch groß in der Welt zu machen, daß euer Name unter den Völkern sich verbreite, daß Gottes Herrlichkeit sich euch offenbarte. נסות heißt, emporheben und groß machen, wie Jes. 62, 10) Errichtet ein Panier. וכנס על הגבעה" Wie das Heerzeichen auf des Bergesgipfel,, Weil es aufgerichtet steht. ובעבור תהיה יראתו Weil ihr ihn geschauet habet, schreckend und furchtverbreitend; daraus erkennet, daß außer ihm keiner ist, und werdet ihn sonach erfürchten, (18) נגש אל הערפל Er trat näher über die drei Scheidewände, Finsterniß, Wolken und Nebel; denn es heißt: (Mos. 5. 4. 11) "Und der Berg brannte im Feuer bis zum Himmel, da war Finsterniß, Gewölk und Dunkel, ערפל heißt: dichtes Gewölk, denn Gott sagte ihm (19. 9.) "Ich komme zu dir in einer dicken Wolke,,.

הדברים הרמזונות והמרומזים שגג וכו׳ ומכי זקני הכ״ל תומר: כי לדקו כזה הדברי הרמכ״ע מתוך, כי פה הדברים הרמזונות כלדק כמה עכדך ומתך לפני טורך ומתורך, לפי שפה כתוך על דכור: עכדך ומתך והמתך וכוי תכל הדברים המתרומים כתוב טורך ומתורך לפני עכדך ומתך לכי שכתוב כה (דכרים ס, יח) טורך ומתורך וגוי למען יכום עכדך ומתך כמוך, וזה כתמם מלוף פרעי הכתוכים: וכמתילם ככוד המכתר לא הרגיש כזה כלל ודברי הרמכ״ע לדקו יתדיו.

[1]) מיל heißt eine Meile von tausend Schritte (siehe Trackt. Jema zweiteu Abschnitt

(יט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן־ הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם׃ (כ) לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ

von fern, Mosche aber trat näher dem Dunkel, worin der Herr war. (19) Und Gott sprach zu Mosche: also sollst du sagen zu den Söhnen Jisrael's: Ihr habt gesehen, daß vom Himmel ich mit euch geredet. (20) Ihr sollt nichts neben mich setzen. Silberne Götter und güldne

רשי׳

הִנֵּה אָנֹכִי בָא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן׃ (יט) כה תאמר׃ בְּלָשׁוֹן הַזֶּה׃ אתם ראיתם׃ יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין מַה שֶּׁאָדָם רוֹאֶה לְמַה שֶּׁאֲחֵרִים מְשִׁיחִין לוֹ שֶׁמֵּה שֶּׁאֲחֵרִים מְשִׁיחִין לוֹ פְּעָמִים שֶׁלֹּפּוּ הָלוּךְ מִלְהַאֲמִין׃ כי מן השמים דברתי׃ וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר׃ וַיֵּרֶד ה׳ עַל הַר סִינַי, בָּא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְהִכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם׃ מִן הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעְךָ אֶת קוֹלוֹ לְיַסְּרֶךָ׃ וְעַל הָאָרֶץ הֶרְאֶךָ אֶת אִשּׁוֹ וּגְבוּרָתוֹ עַל הָאָרֶץ׃ (דברים ד.) כְּבוֹדוֹ בַּשָּׁמַיִם וְאִשּׁוֹ וּגְבוּרָתוֹ עַל הָאָרֶץ׃ דָּבָר אַחֵר הֵרְכִּין שָׁמַיִם וְשָׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְהִצְּיָתָן עַל הָהָר׃ וְאֵין הוּא אוֹמֵר וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד (מכילתא) (תהלים י״ח׃) (כ) לֹא תעשון אתי׃ לֹא תַעֲשׂוּן דְּמוּת שִׁמְשִׁי הַמְשַׁמְּשִׁים לְפָנַי בְּמָרוֹם (מכילתא)׃ אלהי כסף׃ בָּא לְהַזְהִיר עַל הַכְּרוּבִים שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה לְעַמּוּד אִתִּי, שֶׁלֹּא יִהְיוּ שֶׁל כֶּסֶף, שֶׁאִם שְׁנֵיהֶם לְעִשּׂוֹתָם שֶׁל כֶּסֶף, הֲרֵי הַן לְפָנַי כֵּאלֹהוּת׃ ואלהי זהב׃ בָּא לְהַזְהִיר שֶׁלֹּא יוֹסִיף עַל ב׳, שֶׁאִם עָשִׂית ד׳ הֲרֵי הַן לְפָנַי כֵּאלֹהֵי זָהָב׃ לא תעשו לכם׃ לֹא תֹאמַר, הֲרֵינִי עוֹשֶׂה כְּרוּבִים בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת כְּדַרְכָּךְ שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה בְּבֵית

(19) כה תאמר. In diesem Ausdrucke. אתם ראיתם. Es ist ein Unterschied zwischen dem, was man selbst sieht, und dem, was man von bloßem Hören-sagen erfährt, indem man dem Gehörten nur selten Glauben schenken kann. כי מן השמים דברתי עמכם. Und oben lautet ein Sprichwers; (19. 20.) "Gott ließ sich herab auf dem Berg Sinai,, so kommt eine dritte Stelle und gibt den Ausschlag, von welcher Stelle es heißt (Mos. 5. 4. 36) "Vom Himmel hat er dich hören lassen seine Stimme, und auf der Erde ließ er dich schauen sein großes Feuer,, seine Glorie thront im Himmel seine Allgewalt aber herrscht auf der Erde, wie es heißt (Ps. 18. 10) Er neigte die Himmel und stieg herab. (20) לא תעשון אתי. Ihr sollt nicht die Abbildung irgend eines Wesens im Himmel machen. אלהי כסף. Dies enthält eine Warnung, daß die Cherubim, dessen Anfertigung für den Tempel dienen soll, nicht aus Silber sein durften, denn so sie aus Silber verfertigt wären, würden sie bei Gott als Götzen betrachtet. ואלהי זהב. Hier folgt die Warnung, daß man nicht mehr als zwei Cherubim machen darf, denn würde man z. B. Vier Cherubim verfertigen, so wären sie ebenfalls wie Götter zu betrachten. לא תעשו לכם. Ihr sollt nicht sagen: wir wollen Cherubim in den Beth- und Lehrhäusern machen, so wie sie in

Digitized by Google

לָכֶם: (כא) מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־בְּקָרֶךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ: (כב) וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים

Götter sollt ihr euch nicht machen. (21) Einen Altar von Erde sollst du mir machen, und du sollst opfern auf demselben deine Brandopfer und deine Freudenopfer, deine Schafe und deine Rinder. An jedwedem Orte, wo ich meinen Namen in Erinnerung bringe, werde ich zu dir kommen und dich segnen. (22)

רשי

עוֹלָמִים, לְכָךְ נֶאֱמַר לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם: (כא) מזבת אדמה. מְחוּבָּר בָּאֲדָמָה, שֶׁלֹּא יִבְנֶנּוּ עַל גַּבֵּי עַמּוּדִים אוֹ עַל גַּבֵּי בַּפִּים (מכילתא). דָּבָר אַחֵר שֶׁהָיָה מְמַלֵּא אֶת חֲלַל מִזְבַּח הַנְּחוֹשֶׁת אֲדָמָה בְּשַׁעַת חֲנִיָּתָן: תעשה לי. שֶׁתְּהֵא תְּחִלַּת עֲשִׂיָּתוֹ לְשְׁמִי: וזבחת עליו. אֲצִלּוֹ, כְּמוֹ וְעָלָיו מַמָּשׁ מְנַשֶּׁה. (במדבר ב.) אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עָלָיו מַמָּשׁ, תַּיֵּל הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ, וְאֵין שְׁחִיטָה בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ: את עולתיך ואת שלמיך. אֲשֶׁר מִצֹּאנְךָ וּמִבְּקָרֶךָ: את צאנך ואת בקרך. פֵּרוּשׁ אֶת עוֹלוֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלָמֶיךָ: בכל המקום אשר אזכיר את שמי. אֲשֶׁר אֶתֵּן לְךָ רְשׁוּת לְהַזְכִּיר שָׁם הַמְסוֹרָשׁ שֶׁלִּי, שָׁם אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ. אֲשֶׁרָה שְׁכִינָתִי עָלֶיךָ, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד; שֶׁלֹּא נָתַן רְשׁוּת לְהַזְכִּיר שֵׁם הַמְפוֹרָשׁ אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁהַשְּׁכִינָה בָּאָה שָׁם: וְזֹהוּ בֵּירַת הַבְּחִירָה, שָׁם נָתַן רְשׁוּת לְהַזְכִּיר שֵׁם הַמְפוֹרָשׁ בִּנְשִׁיאוּת כַּפַּיִם לְבָרֵךְ אֶת הָעָם: (כב) ואם מזבח אבנים. רַבִּי

dem heiligen Tempel sind, daher heißt es: "Ihr sollt sie für euch (außer dem heil Tempel) nicht machen. (21) מזבת אדמה. Haftend an der Erde, er darf nicht auf Säulen oder an eine andere Grundlage ruhen. מזבת אדמה heißt auch, man mußte den hohlen Raum des kupfernen Altares (während der Niederlassung) mit Erde ausfüllen. תעשה לי Seine Anfertigung soll nur zu meiner Ehre geweihet sein. וזבחת עליו D. h. neben ihm, wie (Mos. 4. 20, 2.) ועליו מטה מנשה „Und neben ihm war der Stamm Manasche; man kann hier nicht glauben, daß man auf dem Altare selbst schlachten soll, denn es heißt: (Mos. 5, 12, 27.) „Das Fleisch und das Blut kömmt auf den Altar. את עולותיך ואת שלמיך Welche von deinen Schafen und Rindern. את צאנך ואת בקרך Dies erklärte das את עולותיך ואת שלמיך. בכל המקום — Woselbst ich dir erlauben werde, meinen erhabenen Namen zu nennen, dort will ich zu dir kommen, und dich segnen und meine Göttlichkeit über dich walten lassen; hieraus ist ersichtlich, daß der erhabene Namen (יהוה) auf keine andere Weise erwähnt werden durfte, als an einem Orte, wo die göttliche Majestät ruhet, nnd das ist der heilige Tempel, der auserkoren (in Jerusalem); dort wurde ihnen (den Priestern) die Erlaubniß gegeben, denselben Namen auszusprechen, beim Emporheben der Hände zum Segen des Volkes. (22) ואם מזבח אבנים Rabbi Jischmael erklärt,

Digitized by Google

Und so du einen Altar von Steinen mir willst machen, so baue ihn nicht gehauen, denn hast du dein Eisen daran gebracht: so hast

רש"י

יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בָּל אִם וְאִם שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת חוּץ מִנִּי, וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה לִי, חֲרֵי אִם זֶה מְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן כְּאֲשֶׁר, וְכֹאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לִי מִזְבַּח אֲבָנִים, לֹא תִבְנֶה אֹתָן גָּזִית, שֶׁהֲרֵי חוֹרֵשׁ עָלֶיךָ לִבְנוֹת מִזְבַּח אֲבָנִים. שֶׁנֶּאֱמַר אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה (דברים כ"ז) וְכֵן אִם גֶּפֶן תְּלוּיָה (שמות ב"ב) חוֹבָה הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר וְהֵעֲבַט תַּעֲבִיטֶנּוּ (דברים ט"ו) וְאַף זֶה מְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן בַּאֲשֶׁר. וְכֵן. אִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים (ויקרא ב') זוֹ מִנְחַת הָעוֹמֶר, שֶׁהִיא חוֹבָה, וְעַל כָּרְחָךְ אֵין אִם הַלְּלוּ תְּלוּיִין אֶלָּא וַדַּאי. וּבְלָשׁוֹן בַּאֲשֶׁר הֵם מְשַׁמְּשִׁים (מכילתא): גזית. לָשׁוֹן גְּזִירָה, שֶׁפְּסָלִין וּמְבַתְּתִין בָּבַרְזֶל: כי חרבך הנפת עליה. הֲרֵי כִּי זֶה מְשַׁמֵּשׁ בְּלָשׁוֹן פֶּן שֶׁהוּא דִילְמָא, פֶּן תָּנִיף חַרְבְּךָ עָלֶיהָ: ותחלליה. הָא לְמַדְתָּ שֶׁאִם הִנַּפְתָּ עָלֶיהָ בַּרְזֶל חִלַּלְתָּ, שֶׁהַמִּזְבֵּחַ נִבְרָא לְהַאֲרִיךְ יְמֵי שֶׁל אָדָם וְהַבַּרְזֶל נִבְרָא לְקַצֵּר יְמֵי שֶׁל אָדָם, אֵין זֶה בְּדִין שֶׁיְּהֵא הַמְקַצֵּר עַל

*) „Jedes אם oder ואם in der Thora ist immer mit Vorbehalt einer Bedingung; drei Stellen ausgenommen (welche als Pflicht gelten), hier hat das אם die Bedeutung von כאשר und heißt: Wenn du einen Altar baueſt: baue ihn nicht gehauen, da du es zur Pflicht haſt, einen steinernen Altar zu bauen: wie es heißt (Mos. 5, 27. 6) „Von ganzen Steinen sollst du bauen den Altar Gottes"; ebenso (Mos. 2, 22. 24) „Wenn du Geld leiheſt meinem Volke, ist eine vorausgesetzte Pflicht, ihm Geld zu borgen, denn es heißt, (Mos. 5, 15 8.) „Und leihe ihm auf (Pfand) hinreichend für seinen Mangel", auch hier wird כאשר darunter verstanden; ebenso (Mos. 3. 2. 14.) ואם תקריב „Wenn du darbringst das Speiseopfer der Erstlinge" das ist der Omer, welcher ebenfalls als bekannte Pflicht darzubringen war, diese benannten אם werden daher nicht bedingungsweise, sondern als bestimmend gebracht, und sind wie כאשר zu verstehen. גזית D. h. aushauen, weil man sie mit einem eisernen Werkzeuge formt und aushaut. כי חרבך הנפת עליה Dieses כי heißt: vielleicht, d. h. vielleicht schwingst du mit dem Meißel darüber. ותחלליה daraus folgt, wenn man Eisen dazu gebraucht hat, ist es entweihet worden. Denn das Aufrichten des Altares hat den Zweck, das menschliche Leben zu verlängern; es ist daher nicht folgerecht, daß das Verkürzende über das Verlängernde gebracht werde. Ferner, weil der Altar bestimmt ist, den Frieden zwischen Israel

Anm. 1) ופס מזכח לכניס. ר' ישמעאל דידן לימן ר' ישמעאל בן אלישע בן ברוקא ביק ד' ר' ישמעאל בן יוסי בן זמרא ר' יהושע בן קרחה ר' יוחנן בן ברוקא ביק ד' ר' יוסי הגלילי ר' יהודה בן בתירא ר' יוסי בן דורמסקית ר' יוסי בן יהודה איש כפר הבבלי ר' יוסי בן חלפתא ר' יוסי בן מתיה ר' יוסי בן שאול ר' יוסי בן שמעון ר' יוסי בן שמעון בן יהודה איש כפר אכו ר' יוסי בן שמעון בן יהודה איש כפר אכו ר' יוסי בן שמעון בן יהודה איש כפר אכו

חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְלֶהָ׃ (כג) וְלֹא־ תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־ תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו׃

du ihn entweihet. (23) Du sollst auch nicht auf Stufen besteigen meinen Altar, damit nicht enthüllt werde deine Blöße vor ihm.

פ פ פ

רש״י

הַמְאָרִיךְ (פ״ג דסדרות) • וְעוֹד, שֶׁהַמִּזְבֵּחַ מֵטִיל שָׁלוֹם בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, לְפִיכָךְ לֹא יָבֹא עָלָיו כּוֹרֵת וּמְחַבֵּל, וְהֵרֵי דְבָרִים קַל וָחוֹמֶר: וּמַה אֲבָנִים שֶׁאֵינָם רוֹאוֹת וְלֹא שׁוֹמְעוֹת וְלֹא מְדַבְּרוֹת, עַל יְדֵי שֶׁמְּמֵילוֹת שָׁלוֹם, אָמְרָה תּוֹרָה, לֹא תָנִיף עֲלֵיהֶם בַּרְזֶל; הַמְּמֵיל שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין מִשְׁפָּחָה לְמִשְׁפָּחָה בֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא תְבוֹאֲהוּ פּוּרְעָנוּת: (כג) ולא תעלה במעלות • בָּשְׁאַתָּה בוֹנֶה בָּמָה לַמִּזְבֵּחַ לֹא תַעֲשֶׂהוּ מַעֲלוֹת מַעֲלוֹת אשקלו״נם בלע״ז (סטופפּן Echelous) אֶלָּא חֶלֶק יְהֵא וּמְשׁוּפָע: אשר לא תגלה ערותך • שֶׁעַל יְדֵי הַמַּעֲלוֹת אַתָּה צָרִיךְ לְהַרְחִיב פִּסְיעוֹתֶיךָ וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נִגְלֵה עֶרְוָה מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי כְתִיב • וְעָשֶׂה לָהֶם מִכְנְסֵי בַד, מְכַסֶּה מָקוֹם הָרְחָבַת הַפְּסִיעוֹת קָרוֹב לְגִלּוּי עֶרְוָה הוּא, וְאַתָּה נוֹהֵג בָּם מִנְהַג בִּזָּיוֹן; וַהֲרֵי דְבָרִים קַל וָחוֹמֶר • וּמַה אֲבָנִים הַלָּלוּ שֶׁאֵין בָּהֶם דַּעַת לְהִתְפַּיֵּס עַל בִּזָּיוֹנָן, אָמְרָה תּוֹרָה, הוֹאִיל וְיֵשׁ בָּהֶם צוֹרֶךְ לֹא תְנַהֵג בָּהֶם מִנְהַג בִּזָּיוֹן חֲבֵרְךָ שֶׁהוּא כְּדָמוּת יוֹצְרֶךָ וּמַקְפִּיד עַל בִּזָּיוֹנוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה:

חסלת פרשת יתרו

und dem himmlischen Vater zu erhalten, weshalb keine Meißelung und Zersetzung darauf angebracht werden durfte. Dieses läßt sich in folgender Weise schließen: Wenn Steine, welche doch fühllos sind, weil sie aber Frieden stiften, so befiehlt die Thora. „Du sollst kein Eisen darüber schwingen.“ Wer nun erst den Frieden zwischen Mann und Weib, ganze Familien oder nur zwischen einzelnen Menschen aufrecht hält: um wie viel mehr ist der versichert, daß ihm kein Übel begegnen wird. (23) ולא תעלה במעלות Wenn du zum Altare eine Stiege baueſt, so soll sie nicht aus mehreren Stufen verfertigt werden, sondern sie soll schief wie eine Brücke beschaffen sein. אשר לא תגלה ערותך Weil du durch die Stiegen große Schritte machen müßtest, und wenn gleich keine eigentliche Entblößung dabei vorhanden sein kann, da es bereits anderswo heißt; (Mos. 2, 28, 42.) „Mache ihnen auch Beinkleider von Leinen.“ So ist schon das Erweitern der Schritte gleichsam als eine Entblößung zu betrachten.

דסך ״מס כופר,, מפר לפ״ז מס ד׳ופל מרכפה לא ישיבנו? ונלע״ד דזה פלוי׳ לי מממעיכן כופר כפרם פו ממונא דאי כדפה הפכי, דפוי ממון, לישנו רק בין אדם לחבירו וישכול למחול, ואי פדפה דאפורה קהיא ר״ישמעאל בנו של ר״י בן ברוקא מיפ׳,דקבר פופר כפרם ולישנו יכול למחול, ופוי ד״. —

Digitized by Google

(1) Und dies sind die Rechte, die du ihnen sollst vorlegen. (2) Wenn du kaufen wirst einen ebräischen Knecht: sechs

כא (ו) וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם׃
(ז) כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים

רש"י

(21) (1) ואלה המשפטים Überall wo es ואלה heißt, wird es von dem Vorhergesagten als abgesondert betrachtet [1]) ואלה dagegen fügt dem ersten etwas hinzu, und ist so zu verstehen: Wie die ersten von סיני geoffenbart waren, so sind es diese gleichfalls. Warum aber schließt sich gerade der Abschnitt von den Rechten (דינים) jenen vom Altare (מזבח) an? Anzudeuten, daß man den סנהדרין beim Heiligthum nur den Sitz anweisen dürfte, allwo der Altar sich befand. אשר תשים לפניהם Der Hochheilige gepriesen sei er, sagte zu Mosche: Es darf dir nicht in den Sinn kommen zu denken, du wolltest ihnen einen Abschnitt oder ein Gesetz blos zwei oder dreimal vortragen, bis es ihnen geläufig wird, dir aber keine Mühe geben wolltest, ihnen deren eigentliche Bedeutung und Erklärung begreiflich zu machen, darum heißt es: אשר תשים לפניהם D. h. du mußt es ihnen gleichsam wie eine zum Speisen gedeckte Tafel zurecht und genießbar machen. (2) עבד עברי Einen Sklaven der ein עברי ist; man könnte glauben, daß hier von einem kananitischen Sklaven, den man von einem עברי gekauft, die Rede sei, und von diesem

א (א) ואלה המשפטים · כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר : אֵלֶּה ·
פְּסֹל אֶת הָרִאשׁוֹנִים ; וְאֵלֶּה · מוֹסִיף עַל
הָרִאשׁוֹנִים · מַה הָרִאשׁוֹנִים מְפִינֵי · אַף אֵלּוּ מְפִינַי ·
(ש"ר) · וְלָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשַׁת דַּיָּנִין לְפָרָשַׁת מִזְבֵּחַ ?
לוֹמַר לָךְ · שָׁתָּשִׂים סַנְהֶדְרִין אֵצֶל הַמִּקְדָּשׁ : אשר
תשים לפניהם · אָמַר לוֹ הקב"ה לְמֹשֶׁה לֹא תַעֲלֶה עַל
דַּעְתְּךָ לוֹמַר : אֶשְׁנֶה לָהֶם הַפֶּרֶק וְהֲהֲלָכָה ב' או ג'
פְּעָמִים עַד שֶׁתִּהְיֶא סְדוּרָה בְּפִיהֶם כְּמִשְׁנָתָם · וְאֵינִי
מַטְרִיחַ עַצְמִי לְהַבִּינָם מַעֲמִי הַדָּבָר וּפֵירוּשׁוֹ ; לְכָךְ
נֶאֱמַר אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם · נְשָׁלְחָן הָעָרוּךְ וּמוּכָן
לֶאֱכוֹל לִפְנֵי הָאָדָם : לפניהם · וְלֹא לִפְנֵי ע"א ,
וְאֶפִילוּ יַרְעֶתְּךָ בְּדִין א' שֶׁהֵם דָּנִין אוֹתוֹ כְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל
אַל תְּבִיאֵהוּ בְּעַרְבָּאוֹת שֶׁלָּהֶם (גירסת ס"ח) : שָׁהַמֵּבִיא
דִּינֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אַרְמַיִּים מְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם , וּמֵיקַר שֵׁם
הָאֱלֹהִים לְהַשְׁבִּיחָם שֶׁנֶּאֱמַר : כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם ,
וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים (דברים כ"ג) ; כְּשֶׁאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים
זֶהוּ עֵדוּת לְעִלּוּי יִרְאָתָם : (ב) כי תקנה עבד עברי ·
עֶבֶד שֶׁהוּא עִבְרִי אוֹ אֵינוֹ , אֶלָּא עַבְדּוֹ שֶׁל עִבְרִי עֶבֶד

---

1) Anm. 1 בשם מדרשי תכי זקיני הרב המחבר מו"ה נתן דעמוויער זלי"ל, מלשון "פסל את הראשונים ברש"י חוא כלשון„ פְּסֹל לְךָ שני לוחות (שמות ל"ד , א) שענינו גזירה , והבדלה, ותרגמו: abſondern, trennen, ר"ל בשם מפורשים ומוכדלים מהראשונים, ומין לומר פסל מלשון פסול ungiltig, [כמו על יוד"ד הדברום] מ"ז לומר כן, מלת צריך לדרוש הנקודה "פְּסֹל„ ומוסב סנכון. ודפסים. [נכדו סמעמיק.]

יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם׃ (ג) אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל

Jahr soll er dienen, und im siebenten Jahr soll er frei ausgehen umsonst. (3) So er ledig angekommen, so soll er ledig wieder ausgehen; so er ein Weib hat: so soll sein

רש"י

נֶאֱמַר שָׁלֹשׁ מִישְׂרָאֵל, וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר: שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד; וּמַה אֲנִי מְקַיֵּם וְהִתְנַחַלְתֶּם אוֹתָם (ויקרא כ"א) בְּלָקוּחַ מִן הַנָּכְרִים אֲבָל בְּלָקוּחַ מִיִּשְׂרָאֵל יֵצֵא בְּשֵׁשׁ? תַּלְמוּד לוֹמַר: כִּי יִמְכַּר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי (דברים ט"ו) לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּאָחִיךָ: כִּי תִקְנֶה. מִיָּד בֵּית דִּין שָׁמְכְרוּהוּ בְּגֵנֶבְתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בְּגֵנֶבְתּוֹ (כ"ב) אוֹ אֵינוֹ, אֶלָּא כְּמוֹכֵר עַצְמוֹ מִפְּנֵי דָּחָקוֹ; אֲבָל מָכְרוּהוּ בֵּית דִּין לֹא יֵצֵא בָּשֵׁשׁ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר: וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר לָךְ (ויקרא כ"ה), הֲרֵי מוֹכֵר עַצְמוֹ מִפְּנֵי דָּחָקוֹ אָמוּר, וּמַה אֲנִי מְקַיֵּם: כִּי תִקְנֶה? בְּנִמְכַּר בֵּית דִּין: לְחָפְשִׁי. לְחֵרוּת: (ג) אִם בְּגַפּוֹ יָבֹא. שֶׁלֹּא הָיָה נָשׂוּי אִשָּׁה, כְּתַרְגּוּמוֹ: אִם בִּלְחוֹדוֹהִי. וְלָשׁוֹן גַּפַּיִם, בְּגַפּוֹ, שֶׁלֹּא בָּא אֶלָּא כְּמוֹת שֶׁהוּא יְחִידִי בְּתוֹךְ לְבוּשׁוֹ, בְּכָנָף בְּגָדוֹ: בְּגַפּוֹ יֵצֵא. מְגִיד, שֶׁאִם לֹא הָיָה נָשׂוּי מְתְחִלָּה, אֵין רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עֲבָדִים(קדושין כ'): אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא: יִשְׂרְאֵלִית (מכילתא): וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ. וְכִי מִי הִכְנִיסָהּ שֶׁתֵּצֵא? אֶלָּא

hieße es: „Sechs Jahre muß er dienen" das Gebot: (Mos. 3, 25, 46) והתנחלתם אותם u. s. w. „Ihr möget sie vererben auf euere Söhne" aber nur dann statt habe, wenn man einen kananitischen Sklaven von einem Heiden kauft, der aber von einem Israeliten gekauft, gehe nach sechs Jahren frei heraus, dafür heißt es aber (Mos. 5, 15, 12.) „Wenn dir verkauft wird dein Bruder, der Ebräer, u. s. w. So diene er die sechs Jahre und im siebenten Jahre sollst du ihn frei lassen von dir; hieraus folgt, daß dies Gesetz nur bei Ebräern stattfindet. כי תקנה Von dem Gerichte, welches ihn wegen des Diebstahles verkaufte, wie es heißt (Mos. 2, 22, 2.) „Wenn er nichts hat, wird er für den Diebstahl zum Knecht verkauft" die Meinung aber, daß dies Gebot nur insofern gelte, wenn sich einer wegen Noth verkauft hat, daß er nach sechs Jahren frei heraus gehe, so ihn aber das Gericht verkauft, gehe er nach sechs Jahren nicht frei heraus, eine solche Meinung wäre unrichtig, da es (Mos. 3, 25, 39.) heißt: „Und wenn dein Bruder verarmt neben dir, so soll er dienen bis zum יובל „So versteht man doch darunter ein Verkaufen aus Noth; was enthält demnach die Stelle כי תקנה (obiger Vers)? Sie deutet auf den Verkauf durch die Gerichtsbehörde hin. לחפשי Zur Freiheit (3) אם בגפו D. h. Er war ehedem nicht verheiratet, wie es Onkelos gibt: בלחודוהי (allein) der Ausdruck בגפו heißt, er kam blos allein in seinem Kleide. יצא בגפו Dies will andeuten, wenn er nicht früher verheiratet war, darf ihm sein Herr keine

Digitized by Google

אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ׃ (ד) אִם־ אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה וְיָלְדָה־לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וְיִלְדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ׃ (ה) וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי׃ (ו) וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת

Weib mit ihm ausgehen. (4) So sein Herr ihm ein Weib giebt und sie gebärt ihm Söhne, oder Töchter: so ist das Weib sammt ihren Kindern ihres Herrn, und er geht ledig aus. (5) So aber der Knecht sprechen sollte: Ich habe lieb meinen Herrn, mein Weib und meine Söhne, ich will nicht frei ausgehen; (6) so führt ihn sein Herr zu den Richtern hin, und er führt ihn an die Thür, oder an die Pfoste, und es durchbohre sein

רשי׳

כנענית שהקונה עבד עברי, חייב במזונות אשתו ובניו (קדושין כ״ב): (ד) אם ארוניו יתן לו אשה. מצאן שהרשות נתון לרבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנו עבדים, או אינו אלא גישראלית תי״ל: האשה וילדיה. תהיה לאדוניה, הא אינו מדבר אלא, בבנענית. שהרי העברייה אף היא יוצאה בשש, ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין יוצאה שנאמר: אחיך העברי או העברייה (דברים ט״ו) מלמד שאף העברייה יוצאה בשש: (ה) את אשתי. השפחה: (ו) אל האלהים: לבית דין, צריך שימלך במוכריו, שמכרוהו לו (מכילתא): אל הדלת או אל המזוזה, יכול שתהא המזוזה, כשרה לרצוע עליה? תי״ל ונתתן באוזנו ובדלת (דברים ט״ו), בדלת ולא במזוזה; הא מה תי״ל: או אל המזוזה? הקיש דלת

kananitische Sklavin geben, um von ihm Sklaven zu erzeugen. אם בעל אשה הוא Eine israelitische Tochter. ויצאה אשתו עמו Wer hat sie denn hineingebracht, daß sie hinausgehe? Die Schrift will aber hiermit sagen, daß wer einen ebräischen Sklaven kauft, hat auch die Pflicht, dessen Weib und Kinder zu ernähren. (4) אם ארוניו יתן Hieraus entnehmen wir, daß ein Herr das Recht hat seinem ebräischen Knechte eine kananitische Sklavin zu geben, um Sklaven zu erzeugen, es kann darunter keine ebräische gemeint sein, da es doch heißt: „Das Weib und ihre Kinder gehören ihrem Herrn" so muß also nur von einer kananitischen Sklavin die Rede sein, weil eine ebräische schon nach sechs Jahren herausgeht, wenn Zeichen ihrer Jungfräulichkeit vorhanden sind, denn es heißt: (Mos. 5, 15, 12.) „Dein Bruder der Ibri und die Ebräerin, hieraus folgt, daß auch die Ebräische nach sechs Jahren frei heraus geht. (5) את אשתי Die Sklavin. (6) האלהים Zur Gerichtsbehörde, er muß die Verkäufer darüber zu Rathe ziehen. אל הדלת או אל המזוזה Man könnte glauben, daß die Pfosten auch geeignet wären das Durchbohren (des Ohres) dabei zu vollziehen, so heißt es (Mos. 5, 15, 17.) „Und bringe sie (die Pfrieme) an sein Ohr und

Digitized by Google

אֹו אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ Herr sein Ohr mit einer Pfrieme, und er diene

רש"י

לַמְּזוּזָה, מַה מְּזוּזָה מְעוּמָד, אַף דֶּלֶת מְעוּמֶדֶת (קדושין כ"ב): וְרָצַע אֲדוֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ, הַיְמָנִית; אוֹ אֵינוֹ, אֶלָּא שֶׁל שְׂמֹאל? תַּ"ל אָזְן, לְגָזֵרָה שָׁוָה, נֶאֱמַר כַּאן: וְרָצַע אֲדוֹנָיו אֶת אָזְנוֹ, וְנֶאֱמַר בְּמִצְוָרָע: תְּנוּךְ אֹזֶן הַמְטֻהֶרֶת הַיְמָנִית (ויקרא י"ד), מַה לְּהַלָּן הַיְמָנִית, אַף כָּאן הַיְמָנִית. וּמַה רָאָה, אֹזֶן לִירָצַע, מִכָּל שְׁאָר אֵיבָרִים שֶׁבַּגּוּף? אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי אֹזֶן זוֹ שֶׁשָּׁמְעָה עַל הַר סִינַי: לֹא תִגְנֹב, וְהָלַךְ וְגָנַב, תִּירָצַע. וְאִם מָכַר עַצְמוֹ, אֹזֶן שֶׁשָּׁמְעָה עַל הַר סִינַי: כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, וְהָלַךְ וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ תֵּרָצַע. ר"ש הָיָה דוֹרֵשׁ מִקְרָא זֶה, בְּמִין חוֹמֶר (ר"ל לָשׁוֹן צְרוֹר מְבוּשָׂם שְׁתוּלִין בְּצָוְאַר לְתַכְשִׁיט) מַה נִּשְׁתַּנּוּ דֶּלֶת וּמְזוּזָה מִכָּל כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דֶּלֶת וּמְזוּזָה שֶׁהָיוּ עֵדִים בְּמִצְרַיִם בְּשָׁפְתֹתַי עַל הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזוֹת, וְאָמַרְתִּי: כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים, עֲבָדַי הֵם (ויקרא כ"ה) וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים; וְהָלַךְ וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ, יִרָצַע בְּפָנַיהֶם. (מכילתא): ועבדו לעולם. עַד הַיּוֹבֵל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא

an die Thüre" woraus folgt, daß dies nur an der Thüre nicht geschehen kann. Wozu dient aber hier der Ausdruck: " oder zu den Pfosten? Um zwischen der Thüre und Pfoste einen Vergleich aufzustellen, nämlich, so wie die Pfoste stehend ist ebenso muß es die Thüre. את אזנו. Das rechte; das linke kann nicht darunter gemeint sein, weil wir hier zwei gleichbedeutende Ausdrücke (נזירה שוה) anwenden; hier heißt es: „Sein Ohr" את אזנו Und beim Aussäßigen heißt es ebenfalls (Mos. 3, 14.) אזנו היאנית „Sein rechtes Ohr" woraus gefolgert wird, so wie dort nur vom rechten die Rede ist, so auch hier. Warum aber wurde gerade das Ohr von allen übrigen Gliedern zu diesem Verfahren ausersehen? Dies erklärt רבי יוחנן זכאים Sohn folgenderweise: Das Ohr, welches am Berge Sinai hörte: „Du sollst nicht stehlen, weil er aber dennoch ging und stahl, so verdient das Ohr durchbohrt zu werden, hat er sich aber selbst verkauft, so wird das Ohr ihm durchbohrt, weil er auf dem Berge Sinai hörte (Mos. 3, 25, 55) „Denn mir sind die Söhne Israels Knechte, er aber ging und eignete sich einen andern Herrn an, Rabbi Simeon erklärte diesen Satz auf eine sinnige Weise: Warum wurden grade Thüre und Pfosten von allen andern Hausgeräthen dazu ersehen? Gott sprach: Thür und Pfosten, die gleichsam Zeugen waren in Egypten, als ich über die Schwellen und Pfosten schritt, und sprach: „Die Söhne Israel sind meine Knechte" meine Knechte sollen sie sein, aber nicht Knechte eines Knechtes, dieser aber sich dennoch an einem andern verkaufte, darum muß er von diesen Zeugen gebohrt werden. [1] ועבדו לעולם

---

1) Num. וכתב הריי"ף, קידושין פ"א ויל"ש: ונלפ"ד מהמוכר עלמו ממעם פניות, מסירו לו למכור לימ, ולוס הקניס לרבו, מלמ ימכנב עמו כלומו מס מניס כעבד, מלמד,

Digitized by Google

בַּמֹּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם׃ ס (ז) וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת

רש"י

לְעוֹלָם כְּמַשְׁמָעוֹ ? תַּ"ל : וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשׁוּבוּ (ויקרא כ"ה) מַגִּיד שֶׁנֶּ' שָׁנָה קְרוּיִים עוֹלָם וְלֹא שֶׁיְּהֵא עוֹבְדוֹ כָּל ג' שָׁנָה אֶלָּא עוֹבְדוֹ עַד הַיּוֹבֵל בֵּין סָמוּךְ בֵּין מְזֻלָּג (קדושין מ"ו) : (ז) וכי ימכור איש את בתו לאמה • בְּקִטְנָה הַבָּתוּב מְדַבֵּר ; יָכוֹל אֲפִילוּ הַבִּיאָה סִימָנִים ? אָמַרְתָּ קַל וָחוֹמֶר : וּמָה מְכוּרָה קוֹדֶם לָבָן יוֹצֵאת בְּסִימָנִין כְּמוֹ שֶׁבָּתוּב : וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כֶּסֶף , שָׁאנוּ דוֹרְשִׁים אוֹתוֹ לְסִימָנֵי נְעָרוֹת שֶׁאֵינָהּ מְכוּרָה אֲנִי דִין שֶׁלֹּא תֵּמָכֵר (מכילתא • ערובין כ"ט) : לֹא תֵצֵא כִּצְאֵת הָעֲבָדִים• כְּיִצִיאַת עֲבָדִים כְּנַעֲנִים שֶׁיּוֹצְאִים בְּשֵׁן וְעִין , אֲבָל זוֹ לֹא תֵצֵא בְּשֵׁן וְעִין אֶלָּא עוֹבֶרֶת שֵׁשׁ , אוֹ עַד הַיּוֹבֵל אוֹ עַד שֶׁתְּבִיא סִימָנִין , וְכָל הַקּוֹדֶם לַחֲרוּתָהּ , וְנוֹתֵן לָהּ דְּמֵי עִינָהּ , אוֹ דְּמֵי שִׁינָּהּ ; אוֹ אֵינוֹ , אֶלָּא תֵּצֵא כִּצְאֵת הָעֲבָדִים בְּשֵׁשׁ וּבַיּוֹבֵל ? תַּ"ל : כִּי יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה, מַקִּישׁ עִבְרִיָּה לְעִבְרִי לָכָל יְצִיאוֹתָיו , מַה עִבְרִי יוֹצֵא

ihm ewiglich. (7) Wenn aber jemand seine Tochter verkauft zur Magd: so

Bis zum Jobel. Man kann dies Wort nicht im buchstäblichen Sinne deuten, da es (Mos. 3. 25, 10.) heißt: „Jeder geht dann zu seiner Familie zurück" wir entnehmen hieraus, daß unter Jobel die Dauer von fünfzig Jahren verstanden wird, auch versteht man keine vollständige fünfzig Jahre darunter, er dient ihm blos bis zum Jobel, es sei nahe oder fern. (7) וכי ימכור איש את בתו לאמה Darunter wird blos ein kleines Mädchen gemeint, eine solche aber, welche bereits Zeichen der Jungfräulichkeit hat, kann man darunter nicht verstehen, denn da sie durch diese Zeichen, selbst dann, wenn sie schon verkauft ist, frei wird; was schon der Ausdruck חנם erklärt, um wie viel weniger, wenn sie noch nicht verkauft ist, daß man sie nicht verkaufen kann. כצאת העבדים Wie die kananitische Sklavin frei werden, nämlich durch Verlust eines Zahnes oder eines Auges. (d. h. wenn der Herr ihm ein solches ausschlägt) gehen diese auf solche Weise nicht frei, sondern sie dient sechs Jahre oder bis zum Jobel, oder bis sie die Zeichen der Jungfräulichkeit gebracht. Welches (Zeichen) früher eintritt, mit dem wird sie frei, und den Schaden für den Zahn oder für's Aug, muß er bezahlen. Man kann unter dem: כצאת העבדים nicht verstehen, daß sie nach sechs Jahren oder beim Jobel nicht frei wird, da es heißt (Mos. 5, 15, 12.) „Wenn dir verkauft wird, dein Bruder der Ebräer, oder die Ebräerin, soll er dir sechs Jahre dienen" hier wird in jeder Art des frei werdens die Ebräerin zum Ebräer verglichen, sowie er nach sechs Jahren oder zum Jobel

---

כי לי כ"י עבדים וכו' , ובלמ"ח , לוה הקב"ה להמניקו מכל חסר לו , ומחר שיש בידו לפרנס חם שלמו מהמנקם רבו , וכמר כדלעיל לחיות עבד לבעל ורס , והוא עבר ד' , רלוי לו לירלע , כמלח מלום דליכא עכשיו ולח קודם , יעויש בפרישום.

Digitized by Google

הָעִבְרִים׃ (ח) אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־לֹא יְעָדָהּ וְהֶפְדָּה לְעַם נָכְרִי לֹא־

soll sie nicht ausgehen, wie die Knechte ausgehen. (8) So sie jedoch mißfällig ist in den Augen ihres Herrn, daß er sie nicht für sich bestimmt: so soll er sie losgeben; aber an ein fremdes Volk ist er nicht ermächtigt sie zu verkaufen, da er treulos gegen

רש"י

בֶּשֶׁש וביובל׳ אַף עִבְרִיָּה יוֹצְאָה בְּשֵׁשׁ וּבְיוֹבֵל ; וּמַה לֹא תֵצֵא כִּיצִאת הָעֲבָדִים ? לֹא תֵצֵא כִּראשֵׁי אֵיבָרִים , כְּעֲבָדִים כְּנַעֲנִים , יָכוֹל הָעִבְרִי יוֹצֵא בְּרֹאשֵׁי אֵיבָרִים ? תַּ״ל : הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה , מַקִּישׁ עִבְרִי לְעִבְרִיָּה מַה עִבְרִיָּה אֵינָהּ יוֹצְאָה בְּרֹאשֵׁי אֵיבָרִים , אַף הוּא אֵינוֹ יוֹצֵא בְּרֹאשֵׁי אֵיבָרִים (מכילתא) : (ח) אם רעה בעיני אדוניה . שֶׁלֹּא נָשְׂאָהּ חֵן בְּעֵינָיו לִכְוֹנָסָהּ : אשר לו יעדה . שֶׁהָיָה לוֹ לְיַעֲדָהּ וּלְהַכְנִיסָהּ לוֹ לְאִשָּׁה , וְכֶסֶף קִנְיָנָהּ הוּא כֶּסֶף קִדּוּשֶׁיהָ וְכַאן רָמַז לָךְ הַפָּתוּב שֶׁמְּצָוָה בְּיָעוּד , וְרָמַז לָךְ , שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים : והפדה . יִתֵּן לָהּ מָקוֹם לְהַפְדּוֹת וְלָצֵאת , שֶׁאַף הוּא מְסַיְּעַ בִּפְדְיוֹנָהּ , וּמַה הוּא מָקוֹם שֶׁנּוֹתֵן לָהּ ? שְׁמֶנֶרֶת מִפְּדְיוֹנָהּ , כְּמִסְפַּר הַשָּׁנִים שֶׁעָשְׁתָה אָצְלוֹ , כְּאִלּוּ הִיא שְׁכוּרָה אֶצְלוֹ . כַּיּוֹצֵא ? הֲרֵי שְׁקָנָאָהּ בְּמָנֶה , וְעָשְׂתָה אֶצְלוֹ ב׳ שָׁנִים , אוֹמְרִים לוֹ יוֹדֵעַ הָיִיתָ שֶׁעֲתִידָה לָצֵאת לְסוֹף שֵׁשׁ , גִּמְצָא שָׁקְנִיתָ עֲבוֹדַת כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה׃

frei wird, so die Ebräerin ebenfalls. Was will demnach das לא תצא כצאת העבדים andeuten? Nämlich, daß sie nicht durch den Verlust eines der vierundzwanzig Hauptglieder, wodurch Kenaaniten frei werden, herausgeht, damit könnte man aber glauben, daß auch der ibrische Sklave frei wird, mit dem Einbüßen eines dieser Hauptglieder. Darum heißt es in obiger Stelle: Dein Bruder, ein Ebräer oder eine Ebräerin." Hier vergleichen wir wieder den Ebräer der Ebräerin, so wie sie durch Einbüßen eines dieser Glieder nicht frei wird, ebenso wird er es auch nicht. (8) אם רעה בעיני אדוניה Wenn sie ihm nicht gefällt, sie zu heiraten. אשר לא יעדה Er sollte sie ja eigentlich für sich bestimmen und sich sie zur Frau nehmen, und das Kaufgeld, das er für sie gegeben hat, wäre zugleich das Geld ihrer Anheiligung; hiemit wird also angedeutet, daß er sie für sich bestimmen soll und und daß sie keine andere Anheiligung (Trauung) mehr bedarf. והפדה Er soll ihr Gelegenheit geben, sich auszulösen und frei zu machen, da er auch zu ihrer Auslösung sie unterstützen muß. Womit soll er ihr beistehen? Er läßt von der Loskaufung für so viele Jahre nach, als sie bei ihm zugebracht hatte d. h. Er betrachtet sie, als wäre sie bei ihm nur vermietet gewesen; und wie dies? Er hätte sie zum Beispiel gekauft um einen מנה, und sie war bei ihm zwei Jahre; sagt man zu ihm: Du wußtest, daß sie nach sechs Jahren frei weggehen wird, demnach hast du dir die Arbeit eines jeden Jahres für ⅙ (מנה) dir verkauft, zwei Jahre

Digitized by Google

יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ׃ (ט) וְאִם־ לִבְנוֹ יְיַעֲדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־ לָּהּ׃ (י) אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע׃ (יא) וְאִם שְׁלֹשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם

sie ist. (9) Und so er sie für seinen Sohn bestimmt: so soll er nach dem Rechte der Töchter an ihr thun. (10) So er sich eine andere nehmen wird: so soll er ihren Unterhalt, ihre Kleidung und ihre Wohnung nicht vermindern. (11) So er aber jene drei nicht für sie thut: so soll sie umsonst ausgehen, ohne Entgeld.

רש״י

בְּשִׁשִּׁית הַמָּנֶה, וְעָשְׂתָה אָצְלְךָ ב׳ שָׁנִים הֲרֵי שְׁלִישִׁית הַמָּנֶה; טוֹל שְׁנֵי שְׁלִישִׁיוֹת הַמָּנֶה וְהַצֵּא מֵאֶצְלְךָ: לְעַם נָכְרִי לֹא יִמְשׁוֹל לִמְכֹּרָה, שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לְמָכְרָהּ לְאַחֵר לֹא הָאָדוֹן וְלֹא הָאָב (קדושין י״ח): בִּבְגָדוֹ בָהּ, אִם בָּא לִבְגוֹד בָּהּ, שֶׁלֹּא לְקָיְמִים בָּהּ מִצְוֹת יִיעוּד וְכֵן אָבִיהָ מַאֲחַר שֶׁבָּגַד בָּהּ וּמְכָרָהּ לָזֶה: (ט) וְאִם לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה, הָאָדוֹן, מְלַמֵּד, שֶׁאַף בְּנוֹ קָם תַּחְתָּיו לְיַעֲדָהּ אֲפִלּוּ יְרֵאָה אָבִיו וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְקִדּוּשִׁין אֲחֵרִים אֶלָּא אוֹמֵר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְיוּעֶדֶת לִי בְּכֶסֶף שֶׁיְּקַבֵּל אָבִיךְ בְּדָמַיִךְ: כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת, שְׁאָר, כְּסוּת וְעוֹנָה: (י) אִם אַחֶרֶת יִקַּח לוֹ, עָלֶיהָ (מכילתא): שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע, מִן הָאָמָּה שֶׁיִּיעַד לוֹ כְּבָר: שְׁאֵרָהּ, מְזוֹנוֹת (כתובות מ״ז): כְּסוּתָהּ, נִמְשְׁמְעוּ: עוֹנָתָהּ, תַּשְׁמִישׁ: (יא) וְאִם שָׁלֹשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ, אִם אַחַת מִשָּׁלֹשׁ אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ, וּמַהֵן הַשָּׁלֹשׁ? יְיַעֲדֶנָּה לוֹ, אוֹ לְבְנוֹ, אוֹ יִגְרַע מִפִּדְיוֹנָהּ וְתֵצֵא, וְזֶה לֹא יָעֲדָהּ לֹא לוֹ וְלֹא לִבְנוֹ, וְהִיא לֹא הָיְתָה בְּיָדָהּ לִפְדּוֹת אֶת עַצְמָהּ:

hat sie bei dir zugebracht, mithin ist der dritte Theil bereits abgetragen, nehme also zwei Drittel (als herauszuzahlenden Theil) und entlasse sie von dir. לעם נכרי Es darf sie weder der Herr noch der Vater verkaufen. בבגדו בה Wenn der Herr an ihr treulos handelt, indem er sie nicht für sich bestimmt, und der Vater, da er sie einmal verkauft hatte. (9) ואם לבנו ייעדנה Der Herr bestimmt sie nämlich, hieraus folgt, daß der Sohn die Stelle seines Vaters vertreten kann, wenn sein Vater es einwilligt und braucht ebenfalls keine andere קידושין (Anheiligung), er sagte ihr blos: Du bist für mich bestimmt für den Kaufpreis, den dein Vater für dich entgegengenommen. כמשפט הבנות Kost, Kleidung und Wohnung. (10) אם אחרת יקח לו Zu dieser. שארה כסותה ועונתה לא יגרע Von der Magd, die er bereits geheiratet. שארה Ihre Kost. כסותה Ihre Kleidung. ועונתה Die eheliche Pflicht. (11) ואם שלש אלה Wenn er ihr eines von diesem dreien nicht leistet, und welche sind diese drei? Entweder sie für sich selbst bestimmen, oder für seinen Sohn, oder von dem Lösegeld abrechnen zu lassen, und sie frei zu lassen; dieser aber bestimmte sie weder für sich, noch für seinen Sohn und sie allein hatte nicht die Mittel, sich auszulösen. ויצאה חנם

Digitized by Google

אֵין כֶּסֶף׃ ס (יג) מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת

(12) Wer einen Menschen schlägt daß er stirbt, soll ge-

רש"י

ויצאה חנם · רֵיקָנִית, לַהּ יְצִיאָה לְזוֹ יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָיְתָה לָעֲבָדִים, וּמַה הִיא הַיְצִיאָה, לַמֶּדְךָ שֶׁתֵּצֵא בְּסִימָנִין וְתִשְׁהֶה עִמּוֹ עַד שֶׁתָּבִיא סִימָנִין וְאִם הִגִּיעוּ שֵׁשׁ שָׁנִים קוֹדֶם סִימָנִין כְּבָר לִמְּדָנוּ שְׁתֵּצֵא: שָׁנָא' (דברים ט"ו): הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים, מַהוּ הָאָמוּר בָּאן: וְיָצְאָה חִנָּם, שֶׁאִם קִדְּמוּ סִימָנִים לְשֵׁשׁ שָׁנִים תֵּצֵא בָּהֶן, אוֹ אֵינוֹ אוֹמֵר שֶׁתֵּצֵא אֶלָּא בִּבְגָרוּת, תַּ"ל: אֵין כֶּסֶף, לְרַבּוֹת יְצִיאַת בְּגָרוּת, וְאִם לֹא נֶאֶמְרוּ שְׁנֵיהֶם הָיִיתִי אוֹמֵר: וְיָצְאָה חִנָּם, זוֹ בְּגָרוּת, לָכֵן נֶאֱמְרוּ שְׁנֵיהֶם שֶׁלֹּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְבַעַל הַדִּין לַחֲלֹק. (קדושין ד' מכילתא): (יב) מכה איש ומת · כְּפֵדֶה כְּתוּבִים נֶאֱמְרוּ בְּמֶרֶשֶׁת רוֹצֵחִין, וּמַה שְּׁבִידֵי לְמֶרֶשׁ לְמָה בָּאוּ, פּוֹלֶם אַסְרֵשׁ: מכה איש ומת · לְמָה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת (ויקרא כ"ד) שׁוֹמֵעַ אֲנִי, הֵזִידוּ בְּלֹא מְזִידָה, תַּ"ל: מַכֵּה אִישׁ וָמֵת, אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהַכָּאָה שֶׁל

Dieser wurde noch ein Weg mehr zur Freiheit verschafft, als den Sklaven, und worin besteht dies? Nämlich in den Zeichen der Jungfräulichkeit; sind demnach die sechs Jahre früher zu Ende als die Zeichen erscheinen, so wissen wir ja bereits, daß sie frei wird, es heißt ja (Mos. 5, 15, 12.) העברי או העבריה Der Ebräer oder die Ebräerin hat dir blos sechs Jahre zu dienen; das ויצאה חנם allhier bedeutet also, daß wenn die Zeichen der Jungfräulichkeit früher erschienen, als die sechs Jahre zu Ende waren, sie ebenfalls frei wird. Man kann darunter nicht verstehen, daß sie erst als בוגרת [1]) frei wird, da es doch heißt: אין כסף (ohne Geld) worunter wir die Entlassung erklärt finden; אין כסף muß daher deuten, auf die Zeit als בוגרת und das ויצאה חנם auf ימי נערות [2]) wären aber beide Stellen nicht ausdrücklich bemerkt, so hätte man glauben können, das ויצאה חנם deutet blos auf בוגרת hin, deshalb stehen beide, (אין כסף und ויצאה חנם) um Niemand Gelegenheit zur Einwendung zu geben. (12) מכה איש ומת Viele Schriftstellen werden fürs Verhalten gegen Mörder angewendet. Und was ich werde erörtern können von der Anführung dieser Stellen, will ich erörtern. מכה איש ומת Wozu wird dies hier angeführt? Weil es heißt (Mos. 3, 24, 27.) „Wer irgend einen Menschen erschlägt, soll getödtet werden" Worunter wir nur Schlagen, ohne Todesschlag verstehen würden, darum heißt es ומת D. h. er aber verdient auch nur dann den Tod, wenn er einen Mord begangen hat.

---

[1]) בוגרת heißt im Talmut (Kethubot 39.) ein mannbares Frauenzimmer, deren Periode sechs Monate nach dem Zeichen der Jungfräulichkeit sich zeigte. כדמפן כפ' מלו נערות: לית ליה נערות לבגרות מלא ששה חדשים כלכר:

[2]) כמו שדרשו חז"ל (קדושין ד' ע"ח) מכאן לשון: חד למאורס ותר למכורס:

Digitized by Google

יוּמָת׃ (יג) וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים

רש״י

מיתה (סנהדרין נ״ד) וְאִם נָאָמַר׃ מַכֵּה אִישׁ וְלֹא נָאָמַר׃ וְאִישׁ כִּי יַכֶּה׃ הָיִיתִי אוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיַּכֶּה אִישׁ, הִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַקָּטָן מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר׃ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם אַפִילוּ קָטָן וְאַפִילוּ אִשָּׁה, וְעוֹד אִלּוּ נֶאֱמַר׃ וּמַכֵּה אִישׁ שׁוֹמֵעַ אֲנִי וְאַפִילוּ קָטָן שֶׁהִכָּה וְהָרַג יְהֵא חַיָּיב, תַּלְמוּד לוֹמַר (שם) וְאִישׁ כִּי יַכֶּה, וְלֹא קָטָן שֶׁהִכָּה. וְעוֹד׃ כִּי יַכֶּה כָּל נֶפֶשׁ אָדָם אַפִילוּ נְפָלִים בְּמַשְׁמָע, תַּ״ל מַכֵּה אִישׁ אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיַּכֶּה בֶּן קַיָּמָא, הָרָאוּי לִהְיוֹת אִישׁ (מכילתא): (יג) ואשר לא צדה׃ לֹא אֶרֶב לוֹ וְלֹא נִתְכַּוֵּון׃ צדה לָשׁוֹן אֶרֶב וְכֵן הוּא אוֹמֵר׃ וְאַתָּה צוֹדֶה אֶת נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ (שמואל כ״ז א׳) וְלֹא יִתְּנֵם לוֹמַר צָרָה לָשׁוֹן, הַצָּד צַיִד שֶׁצַּיָּדַת חַיּוֹת אֵין נוֹפֵל ה״א בְּסוֹפֵעל שֶׁלָּהּ וְשָׁם דָּבָר בָּהּ׃ צַיִד, וְזֶה שָׁם דָּבָר בְּנֵי צְדָיָיה, וּפוֹעֵל שֶׁלּוֹ׃ צוֹדֶה, וְזֶה הַפּוֹעֵל שֶׁלּוֹ צַד׃ וְאוֹמֵר אֲנִי פִּתְרוֹנוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ׃ וְדָלָא כְמָן לֵיהּ׃ וּמְנַחֵם חִבְּרוּ בְּחֵלֶק צָד צַיִד, וְאֵין אֲנִי מוֹדֶה לוֹ וְאִם יֵשׁ לְחַבְּרוֹ בְּאַחֵרֶת מִמַּהֲלְקוֹת שֶׁל צַד, נַחְבְּרֵנוּ׃ עַל צַד תְּנַשְּׂאוּ (ישעיה ס״ו) צְדָדָה, אוֹרָה (שמואל א׳ כ׳) וּמִילִין לְצַד עִילָאָה יְמַלֵּל (דניאל ז׳) אַף כַּאן׃ אֶשֶׁר

töbtet werden. (13) So er ihm aber nicht nach-

Stünde aber nur: מכה איש und nicht auch: ואיש כי יכה, so hätte man glauben können, daß er nicht eher ſchuldig, bis er einen Mann todſchlägt daß er aber auch dann, wenn er ein Weib oder ein Kind umgebracht, ſchuldig wäre woher wiſſe man dies? Daher heißt es: כי יכה כל נפש אדם, worunter auch Kinder und Weiber verſtanden ſind, ferner, wäre nur מכה איש allein bemerkt- ſo könnte man glauben, daß ſelbſt ein Kind beim Begehen eines Todſchlages, ſchuldig wird, ſo heißt es: ואיש כי יכה ein Mann muß umgebracht haben, aber nicht ein (unmündiges) Kind. Ferner könnte man unter כל נפש אדם auch unreife Geburten verſtehen, ſo heißt es hier: ומכה איש woraus folgt, daß er nicht eher ſchuldig iſt, bis er ein vollkommenes geſchaffenes umgebracht hat, welches einſt ein Mann werden kann. (13) ואשר לא צדה Er hat es nicht mit Abſicht gethan, צדה heißt nachſtellen, wie (Sam. 1, 24, 12:) ואתה צודה u. ſ. w. „Du aber ſtellſt meinem Leben nach, mir es zu nehmen" man kann dieſes צדה nicht mit הצד ציד gleichſtellen, denn in צדה mit der Bedeutung „Jagen" bekommt das Thätigkeitswort nicht das ה׳ ſondern das Hauptwort heißt ציד, in dem Sinne von Nachſtellen, Lauern, iſt das Hauptwort צדייה, und das Thätigkeitswort iſt צודה während von jenem das Mittelwort צד iſt, daher denke ich die Bedeutung iſt wie Onkelos es gibt: „ודלא כמן ליה" „Er ſtellte ihm nicht nach" מנחם vergleicht dieſes Wort mit הצד ציד ich kann aber dem nicht beipflichten, wenn man es mit צד vergleichen will, ſo kann man es nur mit (Jeſ. 66, 12.) על צד תנשאו auf der Seite ſollt ihr getragen werden, u. ſ. w. verglichen werden; das לא תצא hier hieße

Digitized by Google

אֲנִי לְיָדוֹ וְשַׂמְתִּי לְךָ אֶת־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס gestellt, und der Herr hat ihn in seine Hand fallen lassen: so werde ich dir einen Ort setzen, wohin er fliehen

רשי

לֹא צָדָה, לֹא צָדַד לְמָצוֹא לוֹ שׁוּם צַד מִיתָה, וְאַף זֶה יֵשׁ לְהַרְהֵר עָלָיו מִכָּל מָקוֹם לָשׁוֹן אוֹרֵב הוּא: והאלהים אנה לידו. וְזֶהוּ לָשׁוֹן: לֹא תְאוּנָה אֵלֶיךָ רָעָה (תהלים צ״א); לֹא יְאוּנֶה לַצַּדִּיק כָּל אָוֶן. (משלי י״ב); מְתְאַנֶּה הוּא לִי (מלכים ב׳ ה׳) מְזַדֵּמֶן לְמָצוֹא לִי עִלָּה: והאלהים אנה לידו. וּלְמָה תַצֵּא זֹאת מִלְּפָנָיו? הוּא שֶׁאָמַר דָּוִד: בַּאֲשֶׁר יֹאמַר מָשָׁל הַקַּדְמוֹנִי: מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע (שמואל א׳ כ״ד), וּמָשָׁל הַקַּדְמוֹנִי הִיא הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא מָשָׁל לַהַקָּבָ״ה שֶׁהוּא קַדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם וְהֵיכָן אָמְרָה תּוֹרָה: מֵרְשָׁעִים יֵצֵא רֶשַׁע? וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ. בְּמֶה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, בִּשְׁנֵי בְנֵי אָדָם, אֶחָד הָרַג שׁוֹגֵג וְאֶחָד הָרַג מֵזִיד, וְלֹא הָיוּ עֵדִים בְּדָבָר שֶׁיְּעִידוּ, זֶה לֹא נֶהֱרַג וְזֶה לֹא נֶלְכָּד, וְהַקָּבָ״ה מְזַמְּנָן לְפוּרְקָן אֶחָד זֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד יוֹשֵׁב תַּחַת הַשּׁוּלָם וְזֶה שֶׁהָרַג שׁוֹגֵג עוֹלֶה בְּסוּלָּם וְנוֹפֵל עַל זֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד וְהוֹרְגוֹ, וְעֵדִים מְעִידִים עָלָיו וּמְחַיְּבִים אוֹתוֹ לְנֶהֱרָגוֹת, נִמְצָא זֶה שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה גּוֹלֶה, וְזֶה שֶׁהָרַג בְּמֵזִיד נֶהֱרָג: ושמתי לך מקום. אַף בַּמִּדְבָּר שֶׁיָּנוּס שָׁמָּה וְאַי זֶה מָקוֹם קוֹלְטוֹ? זֶה מַחֲנֵה לְוִיָּה. (מכורת

also er hat keine Seite (Gelegenheit) ausfindig gemacht, ihn zu tödten, aber auch hierin läßt sich einwenden, auf jeden Fall hat es die Bedeutung von Nachstellen. והאלהים אנה לידו Gott bestimmte es ihm, so wie (Ps. 91, 10.) לא תאונה אליך רעה Dir wird kein Uebel zustoßen" (Spr. 12.) Dem Gerechten begegnet kein Unglück. (Kön. 28.) מתאנה הוא לי er sucht einen Vorwand, mir etwas anhaben zu können. והאלהים אנה לידו Warum geht doch solches von Gott aus? Darüber sagt David (Sam. 1, 24, 14,) „Wie ein altes Gleichniß sagt: „Von Frevlern kommt Frevel" Unter dem Ausdrucke: „Ein altes Gleichniß" wird die Thora verstanden, gleichsam die Gleichnißlehre Gottes, der, der Urheber des Weltalls ist; wo aber wird es in der Thora ausgesprochen, daß Frevel nur von Frevler herkömmt? Eben hier in: והאלהים אנה לידו, wo die Rede von zwei Personen ist, von denen einer unvorsetzlich, der andere aber vorsetzlich und ohne Zeugen eine Mordthat verübte, der erste wurde nicht umgebracht, und der andere ging nicht in die Gefangenschaft, da bestimmte sie Gott der allsehende in eine Herberge, jener der gestießentlich den Mord verübte, sitzt unter einer Leiter und der Letztere, welcher unvorsetzlich den Mord beging, besteigt die Leiter stürzt auf den ersten herab und erschlägt ihn, welches von Augenzeugen bestätigt wird, und beschuldigen ihn, daß er in die Gefangenschaft zu gehen verurtheilt wird, jener mithin, welcher unvorsetzlich den Mord beging, muß in die Gefangenschaft gehen und der absichtlich gemordet hat, büßt das Leben ein. ושמתי לך מקום Selbst in der Wüste wird ein Ort bereit sein, wo er wird hinfliehen

Digitized by Google

שָׁמָּה: ס (יד) וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לַהַרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: ס (טו) וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת

soll. (14) Wenn aber Jemand frevelt an seinem Nächsten, daß er ihn erschlege mit Hinterlist: von meinem Altar hinweg sollst du ihn nehmen, daß er sterbe (15) Und wer da schlägt seinen Vater oder

רש"י

können. Und welche Stätte nimmt ihn auf? Das Lager der Lewiten. (14) וכי יזיד איש Wozu dient dies? Weil es heißt: ומכה איש könnte man glauben, dies hätte Bezug auf einen Arzt z. B. Der einen Menschen aus Versehen umgebracht, oder auf einen gerichtsbehördlichen Diener, der jemanden bei den Geißelschlägen umgebracht, ferner, auf einen Vater, der seinen Sohn durch Schläge getödtet oder auf einen Lehrer, der seinen Schüler züchtigte, oder auf eine andere Art Unverseßlichkeit getödtet hat, darum heißt es: „וכי יזיד" Er muß es vorseßlich thun, aber nicht wenn man es unvorseßlich verübte. על רעהו Nicht aber Götzendiener. להרגו בערמה Aber kein Gerichts-Diener, ein Arzt, oder ein Vater der seinen Sohn oder Schüler züchtiget, denn obgleich sie es aus freien Stücken thun, so ist doch keine List dabei. מעם מזבחי Wenngleich er auch Priester ist, und den Dienst verrichten will sollst du ihn wegführen zum Tode. (15) ומכה אביו ואמו Weil wir bereits anderswo erfuhren, daß wenn einer seinen Mitmenschen, verwundet, muß er zahlen, keineswegs aber umgebracht wird, so muß hier bemerkt werden, daß, wer seinen Vater oder seine Mutter verwundet, dieser wird getödtet, doch erfolgt die Todesstrafe nur dann, wenn der Streich verwundend ist [1] אביו ואמו Den Vater oder die

---

[1]) Wenn durch den Schlag die Wunde entstanden „Dukes"
זלמ כמו כי מזה מצמצ, אלא עצם מכורח מצומצם, לא כהרגנו? דע דיין גמרא נוכ מוסכם וכצם מכלם צלין כם מכורח שהוא מעור מציפה, וכל עצם מכורח לף כלי הכוסף, רק בקבין וכדומה הכל מיוד מיפה, וכבר מלמד מכלם כלי מכא לענין מכורח, כמו, וילק ם מפצם (מ"ל, כ"ב) וכדומה, ודע לך:

Digitized by Google

יוּמָת: ס (טז) וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא
בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס (יז) וּמְקַלֵּל אָבִיו

seine Mutter, soll getödtet werden. (16) Wer einen Menschen stiehlt, mag er verkaufen, oder werde er in seiner Gewalt gefunden, er soll getödtet werden. (17) Wer da flucht

רש"י

אוֹ זָה אוֹ זֶה: מוֹת יוּמָת · בְּחֶנֶק: (טז) וגונב איש ומכרו · לְמָה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר כִּי יִמָּצֵא אִישׁ גֹּנֵב נֶפֶשׁ מֵאֶחָיו (דברים כ"ד) אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שֶׁגָּנַב נֶפֶשׁ, אִשָּׁה או טומטום או אַנְדְּרוֹגִינוּס מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר · וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ · וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בַּאֲחִיו: וְגֹנֵב אִישׁ, אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ · גּוֹנֵב אִשָּׁה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: וְגוֹנֵב נֶפֶשׁ (שם) לָכֵן הוּצְרְכוּ שְׁנֵיהֶם מַה שֶּׁחָסַר זָה גִּלָּה זֶה (סנהדרין פ"ב): ונמצא בידו · שֶׁרָאוּהוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא כְּבָר בְּיָדוֹ קוֹדֶם מְכִירָה (סנהדרין פ"ה): מוֹת יוּמָת · בְּחֶנֶק; כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, חֶנֶק הִיא, וְהַסְּקִיק הָעִנְיָן וְכָתַב עוֹד וְגוֹנֵב אִישׁ, בֵּין מַכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ לִמְקַלֵּל אָבִיו, וְנִרְאֶה לִי הֵיכָנוּ שֶׁלּוֹנְתָא; דְּמַר סָבַר, מַקְשִׁינָן הַכָּאָה לִקְלָלָה, וּמַר סָבַר לֹא מַקְשִׁינָן (סנהדרין שם): (יז) ומקלל אביו ואמו · לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר: אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת אָבִיו (ויקרא כ.) אֵין לִי

Mutter. מות יומת Durch Erwürgung. ונונב איש ומכרו Wozu steht dies hier? Weil es heißt (Mos. 5, 24, 7.) „Wenn ein Mann gefunden wird, der eine Person stiehlt von seinen Brüdern" u. s. w. Hier ist blos der Fall, wenn ein Mann stiehlt; daß aber auch ein Weib, ein Zwitter ein Mannweib, wenn sie gestohlen, daß sie auch schuld seien, wüßten wir nicht, daher heißt es: ונונב איש Ferner versteht man unter ונונב איש die Mittheilung, wenn jemand einen Mann stiehlt; wie wärs aber zu thun, wenn man ein Weib oder Kind stiehlt? so heißt es: גונב נפש „Der eine Person stiehlt" sonach dienen uns beide Stellen zur Erklärung, was die eine mangelhaft läßt, erfahren wir von der andern. ונמצא בידו Es haben nämlich Zeugen gesehen, daß er gestohlen und verkauft hat, und man hat diese Person bei ihm noch vor dem Verkaufe gefunden. מות יומת Durch Erwürgung. Ueberall wo in der Thora schlechtweg eine Todesstrafe angegeben wird, ist darunter ein Würgen zu verstehen. Die Schriftstelle unterbricht hier, und schließt „ונונב איש" zwischen: מכה אביו und „ומקלל אביו" ein; ich glaube, daß dies der Streitpunkt zweier Gelehrten ist, der eine meint daß Schlagen sei ganz gleich mit dem Fluchen; dem der andere aber nicht beistimmt. (17) ומקלל אביו Wozu wird dies hier mitgetheilt? Weil es heißt (Mos. 3, 20, 9.) Jedermann, der seinem Vater und seiner Mutter flucht" woraus ersichtlich, wenn ein Mann seinem Vater flucht, daß aber eine Frau, so sie ihrem Vater flucht wissen wir nicht, darum heißt es „ומקלל" gleichviel, es sei Mann oder eine Frau; wozu heißt es aber dort איש איש Einen Unmündigen auszuschließen.

Digitized by Google

וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת׃ ס (יח) וְכִי־יְרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְאֶגְרֹף וְלֹא יָמוּת וְנָפַל לְמִשְׁכָּב׃ (יט) אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בַּחוּץ עַל־ מִשְׁעַנְתּוֹ וְנִקָּה הַמַּכֶּה רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן

seinem Vater oder seiner Mutter, soll getödtet werden. (18) Wenn Männer streiten und es schlägt einer den andern mit dem Stein, oder mit der Faust, daß er nicht stirbt, aber bettlägrig wird: (19) So er aufkommt und ausgehet an seinem Stabe: so soll der Schläger frei sein;

רש״י

אֲלָא אִישׁ שֶׁקִּלֵּל אֶת אָבִיו , אִשָּׁה שֶׁקִּלְּלָה אֶת אָבִיהָ מְגַיֵּן תַּ״ל : וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ סְתָם , בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה , אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר : אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל ? לְהוֹצִיא אֶת הַקָּטָן : מוֹת יוּמָת · בְּסְקִילָה , וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר : דָּמָיו בּוֹ , בְּסְקִילָה ; וּבְנֵין אָב לְכֻלָּם : בְּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אוֹתָם דָּמֵיהֶם בָּם , (ויקרא כ) וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ נֶאֱמַר דָּמָיו בּוֹ . (ת״כ קדושין) : (יח) וכי יריבון אנשים · לָמָּה נֶאֱמַר ? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר : עַיִן תַּחַת עָיִן , לֹא לַמַּדְנוּ אֶלָּא דְּמֵי אֵיבָרִיו , אֲבָל שֶׁבֶת וּרְפוּי לֹא לַמַּדְנוּ , לָכֵךְ נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ (מכילתא) : ונפל למשכב · כְּתַרְגּוּמוֹ : וְיִפּוֹל לְבַטָּלָן , לְהוֹלִי שֶׁמְּבַטֵּל מְמַלַאכְתּוֹ : (יט) על משענתו · עַל בּוּרְיוֹ וְכֹחוֹ · (מכילתא) : ונקה המכה · וְכִי תַעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיְּהֵרֵג זֶה שֶׁלֹּא הָרַג ? אֶלָּא לְמֻדְךָ כַּאן שֶׁחוֹבְשִׁים אוֹתוֹ עַד שֶׁנִּרְאֶה אִם יִתְרַפֵּא זֶה , וְכֵן מִשְׁמָעוֹ , בְּשֶׁקָּם זֶה וְהָלַךְ עַל מִשְׁעַנְתּוֹ אָז נְקֵה הַמַּכֶּה ; אֲבָל עַד שֶׁלֹּא יָקוּם זֶה לֹא נְקֵה הַמַּכֶּה :

מות יומת Gesteinigt soll er werden. Wo es überhaupt דמיו בו heißt, wird Steinigen darunter verstanden. Den Hauptbeweis hiezu liefert die Stelle (Mos. 3, 20, 27.) „So sollen sie des Todes sterben, man steinigt sie, ihr Blut über sie" und beim Fluchen des Vaters oder der Mutter heißt es ebenfalls: דמיו בו (Mos. 3, 20, 9.) (18) וכי יריבון אנשים Wozu steht dies hier? Weil es heißt: „Aug' für Aug" „Zahn für Zahn" so könnte man glauben, daß man blos den Verlust des verlorenen Gliedes zu bezahlen habe, daß man aber Zeitversäumniß und Heilungskosten bezahlen muß, wüßte man nicht, daher wurde hier dieser Abschnitt angeführt. ונפל למשכב Wie es Onkelos übersetzt: „וְיִפּוֹל לְבַטָּלָן" D. h. „Er wird dem Müßiggange anheimfallen" d. h. Er wird krank werden, und von seinem Geschäfte gestört werden. (19) על משענתו. D. h. Auf seine Gesundheit und Kraft sich stützend. ונקה המכה. Wird es denn irgend jemand in den Sinn kommen, daß man einen Menschen umbringe, der nicht gemordet hat? Allein dies will uns mittheilen, daß man diesen Schläger solange in Verhaft nimmt, bis wir sehen, daß der Geschlagene geheilt ist. Dies ist auch der eigentliche Wortsinn: Wenn er wieder aufsteht, und an seiner Krücke gelehnt herumgehen kann, dann wird der Schläger freigelassen; bis aber

Digitized by Google

וְרַפֹּא יְרַפֵּא: ס שני (כ) וְכִי־יַכֶּה אִישׁ
אֶת־עַבְדּוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בַּשֵּׁבֶט וּמֵת

nur seine Versäumniß soll er geben und heilen soll er ihn lassen. (20) Wenn Jemand schlägt seinen Knecht, oder seine Magd, mit dem Stabe, daß er stirbt unter seiner Hand,

רש"י

רק שבתו . בְּשׁוּל מְלַאכְתּוֹ מֵחֲמַת הַחוֹלִי, אִם קָטַע יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ , רוֹאִין בְּשׁוּל מְלַאכְתּוֹ מֵחֲמַת הַחוֹלִי כְּאִלּוּ שׁוּמַר קְשׁוּאִין , שֶׁהֲרֵי אַף לְאַחַר הַחוֹלִי אֵינוֹ רָאוּי לְמְלָאכְתּ יָד וְרֶגֶל וְהוּא כָּבֵר נָתַן לוֹ מַחֲמַת נִזְקוֹ דְּמֵי יָדוֹ וְרַגְלוֹ שֶׁנֶּאֱמַר יָד תַּחַת יָד , רֶגֶל תַּחַת רָגֶל ; ורפא ירפא . פְּתַרְגּוּמוֹ : יְשַׁלֵּם שְׂכַר הָרוֹפֵא (ב"ק פ"ה) : (כ) וכי יכה איש את עבדו או את אמתו . בָּעֶבֶד כְּנַעֲנִי הַכָּתוּב מְדַבֵּר , אוֹ אֵינוֹ ? אֶלָּא בְּעִבְרִי ; תַּלְמוּד לוֹמַר : כִּי כַסְפּוֹ הוּא . מַה כַּסְפּוֹ קָנוּי לוֹ עוֹלָמִית , אַף עֶבֶד הַקָּנוּי לוֹ עוֹלָמִית ; וְהֲרֵי הָיָה בִּכְלָל מַכֵּה אִישׁ וָמֵת ? אֶלָּא בָּא הַכָּתוּב וְהוֹצִיאָן מִן הַכְּלָל לִהְיוֹת גָּדוֹן בְּדִין יוֹם אוֹ יוֹמַיִם , שֶׁאִם לֹא מֵת תַּחַת יָדוֹ וְשָׁהָה מַעַת לָעַת פָּטוּר : בשבט . כְּשֶׁשַּׁיָּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית הַכָּתוּב מְדַבֵּר , אוֹ אֵינוֹ אֶפִילוּ אֵין בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית ? תַּלְמוּד לוֹמַר , בְּיִשְׂרָאֵל : וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ הִכָּהוּ , וְהַלֹּא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר : מַה יִשְׂרָאֵל חָמוּר אֵין חַיָּב עָלָיו אֶלָּא אִם כֵּן הִכָּהוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, וְעַל

jener nicht das Lager verlassen hat, wird dieser nicht frei. שבתו Was er während der Krankheit in seinem Geschäfte gestört wurde. Hat er z. B. Jemand die Hand oder den Fuß abgehauen, so berechnet man den Zeitverlust durch die Krankheit, als wäre er ein Feldhüter; denn nach der Krankheit ist er doch auch zu keiner andern Arbeit tauglich, und das Geld für den Verlust seiner Hand, oder seines Fußes hat er ihm schon bezahlt, denn es heißt: „Hand für Hand, u. s. w. ורפא ירפא Wie es Onkelos gibt: יְשַׁלֵּם שְׂכַר אָסְיָא „Er muß den Arzt bezahlen" וכי יכה u. s. w. Hier ist von einem kananitischen den Sklaven die Rede; ein ebräischer Sklave kann hier nicht gemeint sein, denn es heißt ja: „Weil es sein Geld ist" wie das Geld auf immer sein Besitz ist, so muß es der Sklave sein, dieses ist aber schon in den Gesetze ומכה איש ומת mitbegriffen; allein die Schrift schließt hier nur aus den Umstand von יום או יומים wenn er nämlich unter seinen Wunden nicht gestorben, sondern einen oder zwei Tage lebt, in diesem Falle wird der Herr frei von Strafe. בשבט Die Rede ist hier, wenn er ihn mit einem Gegenstand, der zum Tödten geeignet ist, schlägt, es kann aber hier nicht gemeint sein, wenn er ihn mit etwas schlägt, das zum Tödten nicht geeignet ist, da es doch bei einem Israel ausdrücklich heißt (Mos. 4, 35, 17.) „Und wenn mit einem Stein in der Hand, durch welchen man sterben kann, er ihn geschlagen hat, folglich wird er nicht eher zu Strafe gezogen, bis er ihn nicht mit etwas „Tödtendem schlägt, oder ihn ein Glied

Digitized by Google

so soll es gerochen werden. (21) Jedoch wenn er einen oder zwei Tage aufrecht bleibt: so soll es gerochen werden, denn sein Geld ist es. (22) Und wenn sich Männer hadern und stoßen ein schwange-

תַּחַת יָדוֹ נָקֹם יִנָּקֵם׃ (כא) אַךְ אִם־יוֹם
אוֹ יוֹמַיִם יַעֲמֹד לֹא יִקַּם כִּי כַסְפּוֹ הוּא׃ ס
(כב) וְכִי־יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה
וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ
כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן

רש״י

derart verletzt, zu Folge dessen er sterben könnte, um wie viel weniger kann dies bei einem kenanitischen Sklaven der Fall sein, der weniger diesfällige Rechte hat als der Ihrael! — נקם ינקם Er wird durch das Schwerdt hingerichtet; wie es heißt: (Mos. 3, 26, 25.) „Das Schwert, das die Rache des Bundes übet" (21) אך אם יום או יומים יעמוד לא יקם Wenn er einen Tag lebt, so ist der Herr schuldlos, um wie viel mehr sollte es sein, wenn er zwei Tage lebt? Allein hier wird ein Tag von 24 Stunden gemeint, der für zwei Tage gelten kann. לא יקם כי כספו הוא Hat ihn aber ein anderer geschlagen (der nicht sein Herr ist) obgleich er noch zwei Tage nachher lebt, so unterliegt der Schläger der Strafe. (22) וכי ינצו אנשים Einer will den andern schlagen, und der Streich, den er seinem Feinde zu versetzen beabsichtigte, trifft eine schwangere Frau. ונגפו Das Wort נגף hat gewöhnlich die Bedeutung von stoßen; wie (Ps. 91, 12.) פן תגוף „Daß dein Fuß sich nicht stoße בטרם יתנגפו (Jerem. 13, 16.) „Bevor euere Füße sich stoßen" u. s. w. ולא יהיה אסון Dem Weibe nämlich ענוש יענש Den Ersatz für die Kinder dem Ehemanne zu bezahlen. Man schätze nämlich, wie viel sie in ihrer Schwangerschaft zum Verkaufen werth gewesen wäre. ענוש יענש Man hebt ein das Strafgeld, das man ihm auflegt, wie (Mos. 5, 22, 19.) „Und sie sollen ihn strafen

אֲבֶר שֶׁהוּא כְּדֵי לָמוּת בְּהַכָּאָה זוֹ, עֶבֶד הַקַּל לֹא כָּל שֶׁכֵּן: נקום ינקם. מִיתַת סַיִף, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: חֶרֶב נוֹקֶמֶת נְקם בְּרִית: (כא) אך אם יום או יומים יעמור לֹא יוקם. אִם עַל יוֹם אֶחָד הוּא פָּטוּר עַל יוֹמַיִם לֹא כָּל שֶׁכֵּן? אֶלָּא יוֹם שֶׁהוּא כְּיוֹמַיִם, וְאֵיזֶה? זֶה מֵעֵת לְעֵת (מכילתא): לא יוקם כי כספו הוא. חָא אַחַר שֶׁהִכָּהוּ אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁהָה מֵעֵת לְעֵת קוֹדֶם שֶׁמֵּת.חַיָּיב: (כב) וכי ינצו אנשים. זֶה עִם זֶה וְנִתְכַּוְּנוּ לְהַכּוֹת אֶת חֲבֵירוֹ וְהִכָּה אֶת הָאִשָּׁה (מכילתא): ונגפו. אֵין נְגִיפָה אֶלָּא לָשׁוֹן דְּחִיפָה וְהַכָּאָה, כְּמוֹ פֶּן תִּגּוֹף בָּאָבֶן רַגְלֶךָ (תהלים צ״א) בְּטֶרֶם יִתְנַגְּפוּ רַגְלֵיכֶם (ירמיה י״ג). וְלֹא יהיה אסון. בְּאִשָּׁה: ענוש יענש. לְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת לְבַעַל, שָׁמִין אוֹתָם, כַּמָּה הָיְתָה רְאוּיָה לִימָכֵר בְּשׁוּק לְהַעֲלוֹת בְּדָמֶיהָ בְּשָׂכִיל הֲרָיוֹנָהּ: ענוש יענש. יִגְבּוּ מִמֶּנּוּ, כְּמוֹ: וְעָנְשׁוּ אוֹתוֹ מֵאָה כֶּסֶף. (דברים כ״ב): כאשר ישית עליו

Digitized by Google

בִּפְלִלִים: (כג) וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה
נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ: (כד) עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן
תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל:
(כה) כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פָּצַע

res Weib, daß ihr die Kinder abgehen, aber kein Schaden geschieht: so soll er an Geld gestraft werden, so viel ihm auflegen wird der Ehemann des Weibes, und er giebt es durch Schiedesrichter. (23) Wenn aber Schaden geschieht; so sollst du Seele um Seele geben, Auge um Auge, Zahn um Zahn, Hand um Hand, Fuß um Fuß. (25) Brandmaal

רש"י

וגו' • כְּשֶׁיִּתְבָּעֲנוּ הַבַּעַל בְּבֵ"ד לְהָשִׁית עָלָיו עוֹנֶשׁ עַל
פִּי: ונתן • הַמַּכָּה דְּמֵי וְלָדוֹת: בפלילים • עַל פִּי
הַדַּיָּנִים: (כג) ואם אסון יהיה • בְּאִשָּׁה: ונתתה נפש
תחת נפש • רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִים בְּדָבָר, יֵשׁ אוֹמְרִים נֶפֶשׁ
מַמָּשׁ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים מָמוֹן, אֲבָל לֹא נֶפֶשׁ מַמָּשׁ
שֶׁהַמִּתְכַּוְּנִין לַהֲרוֹג אֶת זֶה, וְהָרַג אֶת זֶה פָּטוּר מִמִּיתָה
וּמְשַׁלֵּם לְיוֹרְשָׁיו דְּמֵי, כְּמוֹ שֶׁהָיָה נִמְכָּר בְּשׁוּק (סנהדרין
ע"ט): (כד) עין תחת עין • סְיָמָא עַיִן חֲבִירוֹ, נוֹתֵן לוֹ
דְּמֵי עֵינוֹ כַּמָּה שֶׁפִּיחֲתוּ דָּמָיו לְמִכּוֹר בְּשׁוּק, וְכֵן בְּכֻלָּם
וְלֹא נְטִילַת אֵבֶר מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּפֶרֶק
הַחוֹבֵל (ב"ק פ"ד): (כה) כויה תחת כויה • מְכַוֵּת אֶשׁ;
וְעֵד עָכְשָׁיו דִּבֵּר בַּחֲבָלָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פְּחַת דָּמִים וְעָכְשָׁיו
כְּשֶׁאֵין בָּהּ פְּחַת דָּמִים אֶלָּא צַעַר, כְּגוֹן בָּוְואוֹ בִּשְׁפּוּד

mit hundert שקל Silber[1]) Als ihn כאשר ישית עליו den Mann dieser Frau vor Gericht fordern wird, um ihn dafür bestrafen zu lassen. ונתן Der Schläger das Geld für den Verlust der Kinder. בפלילים Nach dem Ausspruche der Richter (23) ואם אסון יהיה An der Frau — נפש תחת נפש Hierüber sind unsere Lehrer getheilter Meinung, einige wollen es, nach der geraden Wortbedeutung nehmen: „Person für Person" andere hingegen meinen einen Gelderſatz darunter, keineswegs aber ein wirkliches Leben, denn will jemand einen umbringen, und trifft zufällig einen andern, so ist er zwar von der Todesstrafe freigesprochen; er muß aber den Erben jenen Preis zahlen, den der Erschlagene auf dem Markte werth gewesen wäre (24) עין תחת עין Wenn er seinem Nächsten ein Auge geblendet, so gibt er ihm das Geld für das Auge. Es wird nämlich geschätzt, wie viel er durch diesen Verlust am Markte weniger werth gewesen wäre, und so gilt es auch bei allen übrigen Fällen, nicht aber daß man dem Thäter dasselbe Glied abnehme, wie es ausdrücklich erklärt folgt (im ת' החובל) כויה תחת כויה Ein Brandmahl; bisher war die Rede von Wunden, wo Werthverlust dabei ist, nun aber ist von solchen Wunden die Rede, welche bloße Schmerzen herbeiführen, wenn mann z. B. Jemanden mit einem

[1]) Unter ענש wird immer eine Geldstrafe verstanden, welches unser Autor in dem oben angnführten Beispiel durch das ויענשו אותו angedeutet wissen will, nicht aber, daß man hier bei einer אשה הרה nach Mos. 5, 22, 19., sondern, jenach Verhältniß des erlittenen Schadens abstrafe.

Digitized by Google

חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה: ס (כו) וְכִי־יַכֶּה

רש"י

um Brandmaal, Wunde um Wunde, Beule um Beule. (26) Wenn Je-

עַל צְפָרְנָיו אוֹמְרִים בַּמֶּה אָדָם כַּיּוֹצֵא בָּזֶה רוֹצֶה לִיטוֹל לִהְיוֹת מִצְטַעֵר כָּךְ: פצע · הִיא מַכָּה הַמּוֹצִיאָה דָּם שֶׁפָּצַע אֶת בְּשָׂרָהּ · נפר"דור בלע"ז [פּאכווומונדען, מייניג וומונדע] navrer, הַכֹּל לְפִי מַה שֶּׁהוּא אִם יֵשׁ בּוֹ פְּחַת דָּמִים נוֹתֵן נָזָק וְאִם נָפַל לְמִשְׁכָּב נוֹתֵן: שֶׁבֶר וְרִפּוּי · וּבֹשֶׁת · וְצַעַר · וּמַקָּא זֶה יָתֵר הוּא וּבְהַחוֹבֵל דַּדְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ לְחַיֵּב עַל הַצַּעַר אֲפִילוּ בָּמָקוֹם נָזֵק שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנּוֹתַן לוֹ דָּמֵי יָדוֹ אֵין פּוֹטְרִים אוֹתוֹ מִן הַצַּעַר · לוֹמַר: הוֹאִיל וְנָקְנָה יָדוֹ יֵשׁ עָלָיו לְחַתְּכָהּ בְּכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה אֶלָּא אוֹמְרִים · יֵשׁ לוֹ לְחַתְּכָהּ בְּסַם שֶׁאֵינוֹ מְצַטַּעֵר כָּל כָּךְ וְזֶה חָתְכָהּ בְּבֶרְזֶל וְצִיעֲרוֹ: חבורה · הִיא מַכָּה שֶׁהַדָּם נִצְרָר בָּהּ וְאֵינוֹ יוֹצֵא אֶלָּא שֶׁמַּאֲדִים הַבָּשָׂר כַּעֲנָבָה לָשׁוֹן חֲבוּרָה; טק"א בלע"ז [מיין מעהן] Tache, כָּמוֹ: וְנִמַּר חֶבְרְבְּרוֹתָיו (ירמיה י"ג) וְתַרְגּוּמוֹ · מַשְׁקוֹפֵי לָשׁוֹן הֲבָטָה בסדו"רא בלע"ז [דאס דיקפסטען Battre, טוֹמגען battitura] וְכֵן שְׁדוּפוֹת קָדִים חֲבוּטוֹת בְּרוּחַ · וְכֵן עַל הַמַּשְׁקוֹף · עַל שֵׁם שֶׁהַדֶּלֶת נוֹקֶשׁ עָלָיו: (כו) את עין עבדו · כְּנַעֲנִי אֲבָל עִבְרִי אֵינוֹ יוֹצֵא בְּשֵׁן וְעַיִן · כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ: לא תצא

glühendem Eisen auf die Nägel brennt, so schätzte man, wie viel ein Mann solchen Standes nehmen möchte, um einen solchen Schmerz zu erleiden. פצע Ist eine Wunde, wobei Blut abfließt und das Fleisch wund macht, jenach dem diese ist, so erfolgt die Strafe. Hat sie nun einen Werthverlust herbeigeführt, so ersetzt er den Schaden, erkrankt er, so muß er Versäumniß, Heilung, Schande und Schmerz bezahlen. Dieser Vers ist überflüßig; im Trakt. ב"ק entnehmen unsere Gelehrten, hieraus, daß man ihm die Schmerzen zu zahlen auch dann schuldig ist, selbst wenn er den Schaden bereits ersetzt hat, denn obgleich er ihn z. B. den Schaden der Hand ersetzt hat, können wir ihn dennoch nicht von dem Ersatz seiner Schmerzen befreien, zu sagen, weil er ihm die Hand abgekauft, kann er sie ihm abnehmen lassen, mit welchem Werkzeuge er will, sondern man sagt, er könnte sie ihm mit einem weniger Schmerzen verursachenden Werkzeuge abnehmen, er es aber mit einem stumpfen Eisen vollbrachte, und ihm größere Schmerzen zufügte, so muß er es auch zahlen. חבורה Dies ist eine Wunde, wo das Blut gestockt ist und nicht ausfließt, sondern das gegenüberstehende Fleisch roth färbt. Der Ausdruck חבורה bedeutet „Flecken" Onkelos übersetzt חבורה mit משקופי d. h. schlagen, ebenso gibt er (Mos. 1, 41, 23.) שדפות קדים, שקפין „Ausschlagen" ebenso hat על המשקוף (Mos. 2 12, 7.) (auf die Oberschwelle) dieselbe Bedeutung, weil die Thüre auf die Oberschwelle schlägt. (26) את עין עבדו Eines kananitischen Sklaven, da doch ein ebräischer durch den Verlust eines Zahnes oder eines Auges

Digitized by Google

אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ׃
(כז) וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ׃ פ
(כח) וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־

mand schlägt das Auge seines Knechtes, oder das Auge seiner Magd, und verderbt es: so soll er ihn als frei entlassen für sein Auge. (27) Und wenn er den Zahn seines Knechtes, oder den Zahn seiner Magd ausschlägt: so soll er ihn als frei entlassen für seinen Zahn. (28) Wenn ein Ochse stößt einen

רש"י

כְּצֵאת הָעֲבָדִים׃ תַּחַת עֵינוֹ. וְכֵן בְּכ"ד רָאשֵׁי אֵיבָרִים אֲצַבְּעוֹת הַיָּדַיִם, וְהָרַגְלַיִם. וּבְשִׁתֵּי אָזְנַיִם, וְהַחוֹטֶם. וְרֹאשׁ הַנְּוִיָּה שֶׁהוּא גִּיד הָאָמָה; וְלָמָּה נֶאֱמַר שֵׁן וְעַיִן? שֶׁאִם נֶאֱמַר עַיִן, וְלֹא נֶאֱמַר שֵׁן, הָיִיתִי אוֹמֵר: מַה עַיִן שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, אֵינוֹ כָּל שֶׁנִּבְרָא עִמּוֹ, וְהֲרֵי שֵׁן לֹא נִבְרָא עִמּוֹ; וְאִם נֶאֱמַר שֵׁן, וְלֹא נֶאֱמַר עַיִן, הָיִיתִי אוֹמֵר: אֲפִילוּ שֵׁן תִּינוֹק שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲלִיפִין, לְכָךְ נֶאֱמַר עַיִן, (מכילתא) (כח) וכי יגח שור. אֶחָד שׁוֹר וְאַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה וְעוֹף אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בְּהֹוָה (ב"ק כ"ד מכילתא): ולא יאכל את בשרו. מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱ סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר, אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁהִיא נְבֵלָה, וְנִבְלָה אֲסוּרָה בַּאֲכִילָה, אֲלָא מַה תַּ"ל וְלֹא יֹאכַל אֶת בְּשָׂרוֹ? שֶׁאִפְּי שֶׁחָטוֹ לְאַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ אָסוּר בַּאֲכִילָה; בְּהָנָאָה

nicht frei wird, wie wir dies im Satze: לא תצא כצאת העברים erklärt haben. תחת עינו Dies gilt auch von allen 24 Hauptgliedern, nämlich von den Händen, Füßen, zwei Ohren, Nase und dem Geschlechtsgliede — Warum aber stehen Zahn und Auge hier erwähnt? Stünde nur vom Auge allein, so hätte man glauben können, für das Auge allein wird er bestraft, weil es mit ihm gleich zur Welt kam, und eben so für alle Glieder die mit ihm erschlaffen worden, wodurch der Zahn ausgeschlossen gewesen wäre, weil man diesen bei der Geburt nicht mitbringt; stünde aber vom Zahne allein und vom Auge nicht, so hätte man glauben können, daß ein solcher Zahn der nachwächst darunter verstanden wäre, daher steht vom Auge hier bezeichnet (das nicht wieder nachwächst, so auch ein solcher Zahn, der nicht wieder nachwächst.) (28) וכי יגח שור Darunter ist sowol ein Ochs als auch andere Thiere und Vögel verstanden, die Schrift nimmt aber das gewöhnlich Vorfallende an. ולא יאכל את בשרו Sobald es schon einmal heißt: Der Ochs soll gesteinigt werden, weiß ich ja, daß er ein Aas wird, und ein Aas zu essen verbothen ist, das ולא יאכל את בשרו steht nur anzudeuten, daß, wenn man ihn bereits geschlachtet hat, nachdem man aber das Urtheil zum Steinigen ausgesprochen hat, er zum Genießen dennoch untersagt ist. Daß auch jeder andere Genuß davon verboten ist, darauf deutet der Satz: ובעל השור נקי Dieses ist zu verstehen, wie wenn jemand

Digitized by Google

אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא יֵאָכֵל
אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי׃ (כט) וְאִם
שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד
בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ
אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת׃
(ל) אִם כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן

Mann oder ein Weib, daß sie sterben: so soll der Ochse gesteinigt werden, und sein Fleisch darf nicht gegessen werden; jedoch der Herr Herr des Ochsen schuldlos. (29) Wenn aber der Ochse stößig gewesen seit gestern und vorgestern, und sein Herr ist gewarnt worden, er hat ihn aber nicht gehütet, und nun tödtete er einen Mann, sodet ein Weib: so soll der Ochse gesteinigt werden und auch sein Herr soll getödtet werden. (30) So ihm aber

רש"י

מַנַּיִן ? תַּ"ל: וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי. כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ יְצֵא סָלוֹנִי נָקִי מִנְּכָסָיו וְאֵין לוֹ בָּהֶם הֲנָאָה שֶׁל כְּלוּם, זֶהוּ מִדְרָשׁוֹ (סנהדרין ג' ב"ק מ"א) וּפְשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ לְפִי שֶׁנֶּאֱ' בְּמוּעָד: וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת, הוּצְרַךְ לוֹמַר בְּתָם: וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי: (כט) מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם. הֲרֵי שְׁלֹשׁ נְגִיחוֹת. (מכילתא): וְהוּעַד בִּבְעָלָיו. לְשׁוֹן הַתְרָאָה בָּעֵדִים, כְּמוֹ: הָעֵד הֵעִיד בָּנוּ הָאִישׁ. (בראשית מ"ג ב"ק כ"ג): וְהֵמִית אִישׁ וגו' לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִגַּח, אֵין לִי אֶלָּא שֶׁהֲמִיתוֹ בְּנִגִּיחָה, הֲמִיתוֹ בִּנְשִׁיכָה, דְּהֵיכָּה, בְּעִיטָה, מְנַיִן ? תַּ"ל: וְהֵמִית: וגם בעליו יומת. בִּידֵי שָׁמַיִם, יָכוֹל בִּידֵי אָדָם תַּ"ל: מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה רוֹצֵחַ הוּא. (במדבר ל"ה). עַל רְצִיחָתוֹ אַתָּה הוֹרְגוֹ וְאִי אַתָּה הוֹרְגוֹ עַל רְצִיחַת שׁוֹרוֹ. (סנהדרין ל"ג): (ל) אִם כופר יושת עליו. אִם יֵשׁ אֵינוֹ תָּלוּי, וְהַרֵי הוּא כְּמוֹ:

zu seinem Nächsten sagen würde, dieser gehet leer von seinen Besitzthümern weg, ohne daß ihm irgend ein Nutzen bliebe. Dies der Midrasch; der einfache Sinn ist, weil es ausdrücklich von einem מועד (der dreimal gestoßen hat.) heißt: „Auch der Eigenthümer soll getödtet werden, so muß von einem תם (einem Ochsen, der ein oder zweimal gestoßen) stehen, daß der Herr schuldlos ist. מתמול שלשום (29) Darunter werden drei Tage verstanden, also daß er dreimal gestoßen hat. והועד בבעליו Man hat ihn warnen lassen mit Zeugen, wie: העד העיד בנו (Mos. 1, 43, 3.) — והמית איש Weil es heißt כי יגח (Er wird stoßen) so wissen wir blos, daß er sträflich ist wenn er durch Stoßen umgebracht hat; daß er aber auch dann schuldig ist, wenn er durch Beißen, Quetschen oder Ausschlagen getödtet hat, wissen wir nicht, daher heißt es: והמית daß auch der Eigenthümer sträflich ist. וגם בעליו יומת Durch Gott; man könnte glauben, daß er von Menschen umgebracht werde, so heißt es מות יומת (המכה רוצח הוא) (Mos. 4, 35.) „Der Tödter soll umgebracht werden er ist ein Mörder" wenn er selbst gemordet, darfst du ihn umbringen; nicht aber wenn sein Ochs gemordet. (30) אם כפר יושת עליו Dies אם ist nicht bedingend,

Digitized by Google

נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו׃ (לא) אוֹ־
בֵּן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה
לוֹ׃ (לב) אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה
כֶּסֶף׀ שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו

ein Lösegeld aufgelegt wird: so soll er geben die Lösung seiner Person, so viel, wie ihm aufgelegt wurde. (31) Ob er einen Sohn stößt, oder eine Tochter stößt, nach diesem Rechte soll ihm geschehen. (32) Wenn einen Knecht der Ochse stößt, oder eine Magd, so soll man dreißig Schekel Silber seinem Herrn geben, und der Ochse soll gestei-

רש"י

אִם כֹּפֶר תֻּלֶה, לָשׁוֹן אֲשֶׁר זֶה מִשְׁפָּטוֹ, שָׂשְׂיתוּ עָלָיו בְּיַד כֹּפֶר: ונתן פדיון נפשו, דְּמֵי נִיזָק, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַ"ע אוֹמֵר דְּמֵי מַזִּיק (ב"ק כ"ז מ'): (לא) או בן יגח, בֵּן שָׁהוּא קָטָן: או בת, שֶׁהִיא קְטַנָּה, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר, וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה, יָכוֹל אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא עַל הַגְּדוֹלִים, ת"ל: או בן יגח וגו' לְחַיֵּיב עַל הַקְּטַנִּים כְּגְדוֹלִים (מכילתא): (לב) אם עבד או אמה, כְּנַעֲנִיִּים (מכילתא): שלשים שקלים יתן, נְזֵרַת הַכָּתוּב הוּא, בֵּין שֶׁהוּא שָׁוֶה אֶלֶף זוּזִין בֵּין שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה, אֶלָּא דִינָר, וְהַשֶּׁקֶל מִשְׁקָלוֹ ד' זְהוּבִים

sondern es ist wie in: [1] jene Ausdrucksweise, die uns die Pflicht auflegt, nämlich das Gericht soll ihm ein Lösegeld auflegen. ונתן פדיון נפשו Nach Rabbi Ismaels versteht man das Lösegeld des Beschädigten darunter; Rabbi Akiba dagegen meint, es wäre das Lösegeld des Beschädigers darunter verstanden. (31) או בן יגח Einen Sohn, der noch klein ist. או בת. Eine Tochter die noch klein ist, weil es heißt: Er tödtete einen Mann oder eine Frau" Könnte man glauben, daß er nur dann sträflich ist, wenn er Erwachsene gestoßen, so heißt es: או בן יגח zu zeigen, daß er für kleine Kinder ebenso straffällig ist, wie für Erwachsene. (32) אם עבד Einen kananitischen Sklaven, שלשים שקלים יתן das ist Ausspruch des Gesetzes, gleichviel, ob er tausend זוז [2]) oder einen דינר (Denar) [3]) werth war, der שקל wiegt 4 Goldgulden, welche nach gewöhnlichem Kölner-Gewichte [4]) eine halbe Unze ausmachen.

---

[1]) Siehe hierüber unsere Anmerkung oben 20, 22.

[2]) Siehe משנה, תמורה ח', eine Lira hat 100 זוז; eine Münze mit dem geprägten Bildnisse des Jupiters.

[3]) Der Dinar, als Silberdenar (דינר כסף) wird in (מעשר שני ד' ה') als der vierte Theil eines סלע oder sechs Silber-מעה angegeben. Der דינר זהב (Gold-Denar) wird in der Mischna (B. Mezah 4, 8) ebenso (Schabooth 8; B. Bathra 116.) entweder mit זהב oder auch: דינר זהב bezeichnet. — Nach dem Talmud (B. Mezah 44.) geht hervor, daß ein Silber-Denar den 25. Theil eines Gold-Denars ist. — Der jerusalmische Talmud (Schabooth 37 a) setzt 8 Gold-Denar = 200 Silber-Denare gleich.

[4]) Der Ausdruck קלנית in Raschi, eigentl. קלניא ist nach Mussafia römischen Ursprungs (s. daselbst Schlagw. קלניא). Da nun das römische

וַהֲשִׁוֹר יִסָּקֵל׃ (לג) וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר
אוֹ כִי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל
שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר׃ (לד) בַּעַל הַבּוֹר
יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־

nigt werden. (33) Wenn Jemand aufdeckt eine Grube, oder wenn Jemand eine Grube höhlet und sie nicht zudeckt und es fällt hinein ein Ochse oder ein Esel: (34) so soll der Eigner der Grube bezahlen, Silber soll er erstatten dem Herrn, und das Todte

רש״י

שֶׁהֵם חֲצִי אוּנְקְיָא לְמִשְׁקַל הַיָּשָׁר שֶׁל קוֹלוֹנְ״ייָא׃
(לג) וכי יפתח איש בור . שְׁחָיָה מְכוּסָה וְגִלָּהוּ׃ או כי
יכרה . לָמָּה נֶאֱמַר ? אִם עַל הַפְּתִיחָה חַיָּיב , עַל הַכְּרִיָּיה
לֹא כָּל שֶׁכֵּן ; אֶלָּא לְהָבִיא כּוֹרֶה אַחַר כּוֹרֶה שֶׁהוּא
חַיָּיב (ב״ק נ״א)׃ ולא יכסנו . הָא אִם כִּסָּהוּ
פָּטוּר וּבְחוֹפֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים דִּבֵּר הַכָּתוּב .
(ב״ק נ״ה)׃ שור או חמור . הוּא הַדִּין לְכָל
בְּהֵמָה וְחַיָּה שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר׃ שור
או חמור אָנוּ לְמֵידִין אוֹתוֹ שׁוֹר שׁוֹר מִשַּׁבָּת , שֶׁנֶּאֱמַר ,
לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמוֹרֶךָ מַה לְּהַלָּן כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה
בְּשׁוֹר , שֶׁהָרֵי נֶאֱמַר בָּמָקוֹם אַחֵר , וְכָל בְּהֵמְתְּךָ אַף כַּאן
כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה בְּשׁוֹר , וְלֹא נֶאֱמַר שׁוֹר וַחֲמוֹר אֶלָּא
שׁוֹר וְלֹא אָדָם , חֲמוֹר וְלֹא כֵּלִים . (ב״ק נ״ב)׃
(לד) בעל הבור . בַּעַל הַתְּקָלָה אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַבּוֹר
שֶׁלּוֹ שֶׁעָשָׂאוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים עֲשָׂאוֹ הַכָּתוּב בְּעָלָיו

(33) וכי יפתח איש בור Sie war nemlich erst zugedeckt, und er machte sie auf. או כי יכרה Wozu wird dies hier bemerkt? Wenn er schon für das Oeffnen schuldig ist, um wie viel mehr ist er es für das Graben einer solchen? Es will uns aber hiemit andeuten, wenn einer gräbt nach einem andern, so ist der zweite strafbar. ולא יכסנו Wenn er ste aber ja zugemacht, so ist er schuldfrei, hier ist die Rede von einem, der auf öffentlichem Platze gräbt. שור או חמור Dasselbe gilt auch von jedem Thiere, das beschädigt wird; denn überall, wo es heißt שור und חמור, werden alle Gattungen von Thieren darunter verstanden, so heißt es bei שבת (Mos. 2, 23, 12) „Damit dein Ochs und dein Esel auch ruhe" sowie überall unter שור Vieh und Thiere verstanden werden, da es bei einer andern Abhandlung heißt: וכל בהמתך" (das. 20, 10.) „Alle deine Thiere" so ist auch hier unter שור alles Vieh mitbegriffen. שור וחמור steht hier deshalb erwähnt, andeutend, daß wenn ein Mensch oder leblose Dinge (in die Grube) hineingefallen, der Eigenthümer der Grube keinen Schadenersatz zu leisten hat. (34) בעל הבור Der Schaden Verursachende, obgleich die Grube dessen Eigenthum nicht ist, da er sie doch auf einem öffentlichen Platze gemacht hat, so hat ihn die Schrift dennoch als Eigenthümer betrachtet, um

Pfund=12 Unzen=288 Skrupel enthält, so ist der halbe heilige שקל ¼₈ römisches Pfund, der ganze heil. שקל ½₄ römisches Pfund=½ römische Unze, welches ein Loth ist. — Siehe „Münzen u. Maaße des Alterthums" Berlin 1838; Breslau 1861.

Digitized by Google

לוֹ׃ ס (לה) וְכִי־יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר הַחַי וְחָצוּ

ist sein. (35) Wenn der Ochse des einen Mannes stößt den Ochsen des andern: daß er stirbt: so sollen

רש״י

לְהִתְחַיֵּב עָלָיו בְּנִזְקָיו : כסף ישיב לבעליו . יָשִׁיב לְרַבּוֹת שְׁוֶה כֶּסֶף וְאַפִּילוּ סוּבִין (ב״ק ו׳) : והמת יהיה לו . לְנַיזֵּק וְשָׁמַיִן אֶת הַנְּבֵלָה וְנוֹטְלָהּ בְּדָמִים וּמְשַׁלֵּם לוֹ הַמַּזִּיק עָלֶיהָ תַּשְׁלוּמֵי נִזְקוֹ . (מכילתא ב״ק ו׳) : (לה) וכי יגוף . יִדְחוֹף בֵּין בְּקַרְנָיו בֵּין בְּגוּפוֹ , בֵּין בְּרַגְלוֹ בֵּין שֶׁנָּשַׁכְתּוֹ בְּשִׁנָּיו כֻּלָּן בִּכְלָל נְגִיפָה הֵם שֶׁאֵין נְגִיפָה אֶלָּא לָשׁוֹן מַכָּה : שור איש שור של איש : ומכרו את השור וגו׳ . בְּשׁוֹמִים הַכָּתוּב מְדַבֵּר , שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁהֻמְּתִית שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם בֵּין שֶׁהַנְּבֵלָה שָׁוֶה הַרְבֶּה בֵּין שֶׁהִיא שָׁוֶה מְעַט כְּשֶׁנּוֹטֵל זֶה חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת וְזֶה חֲצִי הַחַי וַחֲצִי הַמֵּת , נִמְצָא כָּל אֶחָד מַפְסִיד חֲצִי נֶזֶק שֶׁהַוֵּיקָה הַמִּיתָה , לְמַדְנוּ שֶׁהַתָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק , שֶׁמִּן הַשָּׁוִין אַתָּה לָמֵד , לִשְׁאֵינָן שָׁוִין , כִּי דִּין הַתָּם לְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק לֹא פָּחוּת וְלֹא יוֹתֵר , אוֹ יָכוֹל אַף בִּשְׁאֵינָן שָׁוִין בְּדַמַּיהֶן כְּשֶׁהֵן חַיִּים אָמַר הַכָּתוּב יֶחֱצוּ

jeden davon entstehenden Schaden zu ersetzen. כסף ישיב לבעליו zeigt an, daß man auch Geldeswerth die Schuld abzahlen kann, sogar mit Kleinen. Das מישב שדהו aber, woraus Raschi entnehmen will, daß die Beschädigten von den besten Gütern bezahlt werden müssen, folgt im Traktate בבא קמא ersten Abschnitt von Rabbi Hunna Sohn des Rabbi Jehoschuas dergestalt erklärt, wenn der Beschädigte unbewegliches Gut beheben will, so wird ihm das Beste zuerkannt, wünscht er aber bewegliches, so heißt alles מישב; denn wird es hier nicht veräußert, so kann es allenthalben zum Veräußern befördert werden) והמת יהיה לו Dem Beschädigten nämlich. Man schätzet das gefallene Stück, welches dieser für einen Theil des Geldes nimmt, worauf der Schadenstifter ihm dann den übrigen Schaden zu ersetzen hat. (35) וכי יגוף Ob er mit den Hörnern oder mit dem Körper stößt, oder mit den Zähnen beißt, dies wird alles unter נגיפה verstanden, da doch נגיפה keine andere Bedeutung als „Verwunden" hat. שור איש Der Ochs eines Mannes. ומכרו את השור Die Rede ist hier von zwei Ochsen, die gleichen Werth haben. Ein Ochs, der z. B. zwei hundert Gulden werth war, einen andern von gleichem Werth getödtet hat, so nimmt jeder, ob nun das Gefallene mehr oder weniger Werth hat, die Halbscheit des Lebenden, und die Halbscheit des Todten, wonach ein jeder die Hälfte des Verlustes zu tragen hat. Hieraus entnehmen wir, daß ein תם einen halben Schaden ersetzt, denn von dem gleichen Werthe schließen wir auf den ungleichen, daß der zufällig Stoßende nur den halben Schaden ersetzen muß, nicht mehr und nicht weniger, denn sollte man behaupten wollen, wenn sie von ungleichem Werthe sind, müssen, sie den Geldbetrag

Digitized by Google

אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן׃ (לו) אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם שׁוֹר

sie verkaufen den lebendigen Ochsen und das Silber dafür theilen, und auch den todten sollen sie theilen. (36) So es aber kund geworden, daß der Ochse stößig sei seit gestern und vorgestern, und sein Herr hat ihn nicht gehütet: so

רש"י

אֶת שְׁנֵיהֶם אִם אָמְרָתָּ כֵּן פְּעָמִים שֶׁהַמַּזִּיק מְשַׁתֵּכֵּר הַרְבֵּה כְּשֶׁהַנְּבֵלָה שָׁוָה לִימְכֵּר לְנָכְרִים הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּמֵי שׁוֹר הַמַּזִּיק וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֹּאמַר הַכָּתוּב שֶׁיְּהֵא הַמַּזִּיק נִשְׁכָּר אוֹ פְּעָמִים שֶׁהַנִּיזָּק נוֹטֵל הַרְבֵּה יוֹתֵר מִדְּמֵי נִזְקוֹ שָׁלֵם, שְׁחֵצִי דְּמֵי שׁוֹר הַמַּזִּיק שָׁוִין יוֹתֵר מִכָּל דְּמֵי שׁוֹר הַנִּיזָּק, וְאִם אָמַרְתָּ כֵּן, הֲרֵי תָּם חָמוּר מִמּוּעָד, עַל כָּרְחָךְ לֹא דִבֶּר הַכָּתוּב אֶלָּא בְּשָׁוִין, וְלִמְּדָךְ שֶׁהַתָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק וּמִן הַשָּׁוִין תַּלְמוּד לוֹמַר לְשַׁאֵינָן שָׁוִין, שֶׁהַמְשַׁלֵּם חֲצִי נִזְקוֹ, שָׁמִין לוֹ אֶת הַנְּבֵלָה, וּמַה שֶּׁפִּחֲתוּ דָּמָיו בְּשָׁכִיל הַמִּיתָה, נוֹטֵל חֲצִי הַפַּחַת וְהוֹלֵךְ וְלָמָּה אָמַר הַכָּתוּב בְּלָשׁוֹן הַזֶּה, וְלֹא אָמַר יְשַׁלֵּם חֶצְיוֹ? לְלַמֵּד שֶׁאֵין הַתָּם מְשַׁלֵּם אֶלָּא מְנוּפֶה, וְאִם נָגַח וּמֵת אֵין נִיזָּק נוֹטֵל אֶלָּא הַנְּבֵלָה, וְאִם אֵינָהּ מַגַּעַת לַחֲצִי נִזְקוֹ יַפְסִיד אוֹ שׁוֹר שָׁוֶה מָנֶה שֶׁנָּגַח שׁוֹר הֶמֵּשׁ מֵאוֹת זוּז, אֵינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא אֶת הַשּׁוֹר שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הַתָּם לְחַיֵּב אֶת בְּעָלָיו לְשַׁלֵּם מִן הָעֲלִיָּה (ב"ק כ"ו): (לו) או נודע. או

unter sich theilen, in diesem Falle wird oft der Schadenstifter noch gewinnen, wenn das gefallene Vieh mehr werth wäre, als der stößige Ochs, und dies wird doch das Gesetz nicht aussprechen, daß der Beschädiger noch gewinnen soll; manchmal würde wieder der Beschädigte mehr als den Schadenersatz bekommen, daß nämlich die Hälfte des stoßenden Ochsen mehr werth wäre, als der ganz getödtete Ochs, wenn man es also derart entscheiden würde, so müßte ein תם mehr Zahlen als ein מועד, es muß demnach die Rede sein von dem Falle, wenn sie beide gleichen Werth haben, und deutet uns an, daß der תם einen halben Schaden ersetzt: Von dem gleichen Werthe schießen wir auf den ungleichen, denn der seinen halben Schaden ersetzt bekommt, dem schätze man das gefallene Stück, was es durch das Fallen weniger werth ist, nimmt er dafür den halben Schaden, und muß sich zufrieden lassen: Warum gebraucht aber die Schrift gerade diesen Ausdruck? Und nicht: Er soll die Hälfte zahlen? Anzudeuten, daß der תם nur vom Körper bezahlt, wenn aber der Stoßende selbst gefallen ist, so kann der Beschädigte nur das gefallene Stück für sich ansprechen, und wenn es nicht hinlänglich ist, den halben Schaden zu ersetzen, so muß er in der That Verlust leiden, ebenso ein Ochs, im Werthe von hundert Gulden, einen Ochsen im Werthe von fünfhundert gestoßen hat, so bekommt der Beschädigte nur den Ochsen, denn der תם ist doch nicht verpflichtet, dem Eigenthümer von eigenen Mitteln zahlen zu müssen או נודע Es war aber der Ochs kein תם, sonderr

Digitized by Google

תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ׃ ס (לז) כִּי יִגְנֹב־אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה׃

כב (ו) אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת יִמָּצֵא הַגַּנָּב

bezahle er einen Ochsen für den andern Ochsen und der todte ist seiu. (37) Wenn Jemand stiehlt einen Ochsen, oder ein Lamm, und schlachtet es, oder verkauft es: so soll er fünf Ochsen bezahlen für den Ochsen und vier Schafe für das Lamm.

(22) (1) Wenn beim Einbruch der Dieb betroffen wird und geschla

רש"י

לֹא הָיָה תָּם אֶלָּא נוֹדַע בִּי שׁוֹר נָגָח הוּא הַיּוֹם וּמִתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם · הֲרֵי ג׳ נְגִיחוֹת : שָׁלֵם יְשַׁלֵּם שׁוֹר · נָזָק שָׁלֵם: וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ · לְנַיֵּזֵק וְעָלָיו יַשְׁלִים הַמַּזִּיק עַד שֶׁיְּשַׁלֵּם נִיַּזֵּק כָּל נָזְקוֹ : (לז) חֲמִשָּׁה בָקָר וגו׳ · אָמַר ר׳ יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי : חָס הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹדָן שֶׁל בְּרִיּוֹת , שׁוֹר שֶׁהוֹלֵךְ בְּרַגְלָיו וְלֹא נִתְבַּזָּה כו׳ הַגַּנָּב לְנוֹשְׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ מְשַׁלֵּם ה׳ ; שֶׂה שֶׁנּוֹשְׂאוֹ עַל כְּתֵפוֹ מְשַׁלֵּם ד׳ , הוֹאִיל וְנִתְבַּזֶּה בּוֹ · אָמַ״מ · בּוֹא וּרְאֵה , כַּמָּה גְּדוֹלָה כֹּחָהּ שֶׁל מְלָאכָה , שׁוֹר שֶׁנִּטְּלוּ מִמְּלַאכְתּוֹ ה׳ , שֶׂה שֶׁלֹּא נִטְּלוּ מִמְּלַאכְתּוֹ ד׳ : תחת השור תחת השה . שָׁנָאן הַכָּתוּב , לוֹמַר שֶׁאֵין מִדַּת תַּשְׁלוּמוֹ ד׳ וְה׳ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּשׁוֹר וָשֶׂה בִּלְבָד (ב״מ ס״ז) :

כב (א) אם במחתרת · פְּשֶׁהָיָה חוֹתֵר אֶת הַבַּיִת (סנהדרין ס״ב) : אין לו דמים · אֵין זוֹ רְצִיחָה הֲרֵי הוּא כְּמֵת מְעִיקָרוֹ , בָּאן לְמַדְתָּךְ תּוֹרָה , אִם בָּא לְהָרְגְךָ הַשְׁכֵּם לַהֲרָגוֹ , וְזֶה לְהָרְגְךָ בָּא , שֶׁהֲרֵי יוֹדֵעַ

es wurde von früher bekannt, daß dieser Ochs ein stößiger Ochs ist, so er bereits dreimal gestoßen שלם ישלם so muß er den ganzen Verlust ersetzen. והמת יהיה Dem beschädigten nämlich, und der Beschädiger zahlt ihm so viel heraus, bis der Betrag des ganzen Schadens ersetzt ist. (37) המשה בקר Rabbi Johanan, Sohn Sakai's sagte: Gott schonte die Ehre der Menschen: Für einen Ochsen, der selbst gehen kann, und der Dieb, durch das Tragen desselben sich nicht zu verachten braucht, zahlt er fünffach, ein Lamm dagegen, das er tragen muß, zahlt er vierfach, weil er sich dabei herabwürdigen mußte, Rabbi Meir sagte: Komm und siehe, wie hochzuschätzen die Arbeit ist! Für einen Ochsen, den man von der Arbeit stört, zahlt man fünffach, ein Lamm, welches nicht gehindert wird, nur vierfach! תחת השה — תחת השור ! Die Schrift wiederholt es, anzuzeigen, daß die Zahlung von vier und fünffachen (Strafe) nur einen Ochsen und bei einem Lamme stattfindet.

(22) (1) אם במחתרת, Während er das Haus einbricht. אין לו דמים Dieses wird nicht als Mordthat betrachtet, weil der Dieb als schon vorher tod betrachtet wird. Hier lehrt uns die Schrift, wenn jemand uns umbringen will, wir uns vorsehen und ihn früher umbringen

Digitized by Google

וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים: (3) אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־ אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ: (ג) אִם־הִמָּצֵא

gen wird, daß er ſtirbt, ſo wird jenem keine Blutſchuld zugerechnet. (2) Wenn aber die Sonne ſchon aufgegangen über ihm, ſo wird jenem Blutſchuld zugerechnet. Er ſoll bezahlen; wenn er nichts hat: ſo wird er verkauft um ſeinen Diebſtahl. (3)

רש"י

חוּא, שֶׁאֵין אָדָם מַעֲמִיד עַצְמוֹ וְרוֹאֶה שֶׁגּוֹנְבִין מָמוֹנוֹ וְשׁוֹתֵק, לְפִיכָךְ עַל מְנַת כֵּן בָּא, שֶׁאִם יַעֲמוֹד בַּעַל הַמָּמוֹן כְּנֶגְדּוֹ יַהַרְגֶנּוּ: (ב) אם זרחה השמש עליו. אֵין זֶה אֶלָּא כְּמִין מָשָׁל, אִם בָּרוּר לְךָ הַדָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ שָׁלוֹם עִמְּךָ כַּשֶּׁמֶשׁ הַזֶּה שָׁהוּא שָׁלוֹם בָּעוֹלָם, כָּךְ פָּשׁוּט לְךָ שֶׁאֵינוֹ בָא לַהֲרוֹג אֶפְשִׁי, יַעֲמוֹד בַּעַל הַמָּמוֹן כְּנֶגְדּוֹ, כְּגוֹן אַב הַחוֹתֵר לִגְנוֹב מָמוֹן, הַבֵּן, בְּיָדוּעַ שֶׁרַחֲמֵי הָאַב עַל הַבֵּן וְאֵינוֹ בָא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת. (מכילתא, וסנהדרין שם): דמים לו. בְּחֵי הוּא חָשׁוּב וְרִצְיָחָה הִיא אִם יַהַרְגֶנּוּ בַּעַל הַבַּיִת: שלם ישלם. הַגַּנָּב מָמוֹן שֶׁגָּנַב, וְאֵינוֹ חַיָּב מִיתָה, וְאוּנְקְלוּס שָׁתַרְגֵּם: וְאִם עַיְנָא דְסַהֲדָיָא נָפְלַת עֲלוֹהִי, לָקַח לוֹ שִׁמְּה אַחֶרֶת, לומר, שֶׁאִם מְצָאוּהוּ עֵדִים קוֹדֶם שֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת, וְכְשֶׁבָּא בַּעַל הַבַּיִת עָנְדוּ הִתְרוּ בּוֹ שֶׁלֹּא יַהַרְגֶנּוּ דָמִים לוֹ, חַיָּב עָלָיו, אִם הָרְגוּ, שְׁמֵאַחַר שֶׁיֵּשׁ רוֹאִים לוֹ, אֵין הַגַּנָּב בָּא עַל עִסְקֵי נְפָשׁוֹת, וְלֹא יַהֲרוֹג אֶת בַּעַל הַמָּמוֹן: (ג) אם המצא תמצא. בִּרְשׁוּתוֹ, שֶׁלֹּא

dürfen, und dieſer hier gewiß mit dem Vorſatz iſt gekommen, uns umzubringen, denn er weiß doch, daß niemand ſtillſchweigend es mit anſehen wird, wenn er jemand ſeines Geldes berauben will, ſo kam er doch mit dem Entſchluße, wenn der Eigenthümer ſich gegen ihn widerſetzen ſollte, er ihm das Leben nehmen werde. (2) אם זרחה השמש עליו Dieſer Ausdruck iſt nur figürlich gegeben; und heißt: Wenn die Sache dir klar wird wie die Sonne, d. h. Es ſtellte ſich klar heraus, daß er dich umzubringen nicht im Sinne hatte z. B. Wenn ein Vater bei ſeinem Sohne einem Einbruch verübt, wo wir doch wiſſen, daß ein Vater ſeines Kindes ſchont, und ihm gewiß nicht auf das Leben trachtet. דמים לו Er wird als lebend betrachtet, und der Eigenthümer begeht in der That einen Mord, wenn er den Einbrechenden tödtet. Onkelos aber der es gibt: אִם עַיְנָא דְסַהֲדָיָא נָפְלַת עֲלוֹהִי „Wenn die Augen der Zeugen ihn entdecken" wählte einen andern ſein Sinn dieſer Stelle, nämlich, wenn ihn Zeugen ertappten, bevor der Eigenthümer kam, und wie dieſer ſich einfand, warnten ſie denſelben, ihn nicht umzubringen, und er hat es dennoch gethan, ſo hat er ſich eines Mordes ſchuldig gemacht, denn nachdem Zuſchauer anweſend ſind, ſo iſt vorauszuſetzen, daß der Dieb keinen Mordverſuch gemacht haben würde. (3) אם המצא תמצא In ſeiner Gewalt, er hat es weder geſchlachtet noch verkauft. משור עד חמור Für jedes Entwendete, gleichviel, ob es lebendig

Digitized by Google

תִּמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם׃ ס שלישי (ד) כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירָה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם׃ ס (ה) כִּי־

Wenn aber der Diebstahl gefunden wird in seiner Hand, sei es Ochse, oder Esel, oder Lamm, lebendig, so soll er zweifach bezahlen. (4) Wenn Jemand abweiden läßt ein Feld, oder einen Weinberg, daß er hinschickt sein Vieh und weiden läßt auf dem Felde eines Andern: so soll er das Beste seines Feldes und das Beste seines Weinberges dafür bezahlen. (5) Wenn Feuer auskommt

רש״י

טָבַח וְלֹא מָכַר׃ משור עד המור׃ כָּל דָּבָר בְּכְלַל תַּשְׁלוּמֵי כֶפֶל, בֵּין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רוּחַ חַיִּים בֵּין שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ חַיִּים, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּמִקְרָא אַחֵר, עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה עַל כָּל אֲבֵדָה יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ (ב״ק ס״ב)׃ חיים שנים ישלם׃ וְלֹא יְשַׁלֵּם לוֹ מֵתִים, אֶלָּא חַיִּים, אוֹ דְּמֵי חַיִּים (מכילתא)׃ (ד) כי יבער את בעירו ובער׃ כּוֹלֵם לָשׁוֹן בְּהֵמָה, כְּמוֹ׃ אֲנַחְנוּ וּבְעִירֵנוּ׃ כי יבער׃ מוֹלִיךְ בְּהֶמְתּוֹ בְּשָׂדֶה וְכֶרֶם שֶׁל חֲבִירוֹ וְיֵזִיק אוֹתוֹ בְּאַחַת מִשְּׁתֵּי אֵלּוּ, אוֹ בְּשִׁלּוּחַ בְּעֵרָה אוֹ בְּבִיעוּר׃ וּפֵירְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שִׁלּוּחוֹ הוּא גְּזֵקֵי מִדְּרַךְ כַּף רָגֶל׃ וּבֵעֵר הוּא גְּזֵקֵי הָאוֹכֶלֶת וּמַבְעֶרֶת׃ (ב״ק נ״ג)׃ בשדה אחר׃ בְּשָׂדֶה שֶׁל אִישׁ אַחֵר׃ מיטב שדהו ישלם׃ שָׁמִין אֶת הַנָּזָק, וְאִם בָּא לְשַׁלֵּם לוֹ בְּקַרְקַע דְּמֵי גְּזֵקוֹ, יְשַׁלֵּם לוֹ מֵמֵיטַב שָׂדוֹתָיו, אִם הָיָה גְּזֵקוֹ סֶלַע יִתֵּן לוֹ שָׁוֶה סֶלַע, מֵעִידִית שֶׁיֵּשׁ לוֹ׃ לְמָדְךָ הַכָּתוּב שֶׁהַגְּזֵקִין שְׁשָׁמִין לָהֶם בְּעִידִית (ב״ק ז׳)׃ (ה) כי תצא אש׃ אִפְיְלוּ מעצמה׃ ומצאה קוצים׃

oder leblos war, folgt eine zweifache Zahlung, da es anderswo ausdrücklicht heißt: „Für Lamm, Kleid und alles Verlorne muß er zweifach bezahlen, חיים שנים ישלם Zwei lebendige muß er ihm geben, nicht aber todte; er kann aber auch den Geldbetrag für zwei lebendige entrichten" (4) יבער; כי יבעה איש: und בעירו bedeuten Vieh, wie in (Mos. 4. 20. 4.) אנחנו ובעירנו „Wir und unser Vieh" כי יבעיר Er wird sein Vieh in fremde Felder und Weingärten führen und jemand dadurch einen Schaden zufügen, durch eines von Beiden, entweder durch Zertreten oder Abweiden. Nach dem Talmud versteht man unter ושלח den Schaden, welcher durch das Zertreten verursacht wird, und unter ובער das in dem, das Vieh durch Abfressen verursacht. בשדה אחר In dem Felde eines andern. מיטב שדהו ישלם Der Schaden wird geschätzt, wenn der Beschädigte sich von Feldern seinen Schaden bezahlt machen will, so muß er ihm von dem besten seiner Felder bezahlt, wenn z. B. der Schaden einen סלע beträgt so gibt er ihm einen סלע-Werth von seinen besten Grundstücken, die er besitzt, die Schrift lehrt uns hiermit, daß jeder Schadenersatz von den besten Feldern geschieht. (5) כי תצא אש Auch wenn es von

Digitized by Google

תַּצָּא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ
אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם
הַמַּבְעֵר אֶת־הַבְּעֵרָה: ס (ו) כִּי־יִתֵּן
אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר
וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב
יְשַׁלֵּם שְׁנָיִם: (ז) אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב
וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־

und ergreift Dornen und verzehrt wird ein Garbenhaufe, oder das ſtehende Getraide, oder das Feld; ſo ſoll bezahlen, der da angezündet den Brand. (6) Wenn einer dem andern Silber oder Geräthe giebt zu verwahren, und ſie werden geſtohlen aus dem Hauſe des Mannes: ſo der Dieb gefunden wird, ſoll er zwiefach bezahlen. (7) So aber der Dieb nicht gefunden wird: ſo ſoll der Herr des Hauſes hintreten vor die Richter, ob er nicht ſeine Hand ge-

רש"י

קרדו"נם בלע"ז: (דיסטפון) Chardons, ונאכל נדיש. שֶׁלִּיחָכָה בְּקוֹצִים עַד שֶׁהִנִּיעָה לְנָדִישׁ אוֹ לֶקָמָה הַמְחוּבָּרֶת בָּקַרְקַע: או השדה. שֶׁלִּיחָכָה אֶת נִירוֹ לְצָרִיךְ לָנִיר אוֹתָהּ פַּעַם שְׁנִיָּיה: שלם ישלם המבעיר. אַף עַל פִּי שֶׁהִדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְהִיא יָצְאָה מֵעַצְמָהּ עַל יְדֵי קוֹצִים שֶׁמָּצְאָה, חַיָּב לְשַׁלֵּם, לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַר אֶת נַחְלָתוֹ, שֶׁלֹּא חָצָא וְחָזִיק: (ו) וגנב מבית האיש. לְפִי דְּבָרָיו: אם ימצא הגנב ישלם. הַגָּנָב שְׁנַיִם לַבְּעָלִים (ב"ק ס"ג): (ז) אם לא ימצא הגנב. וּבָא הַשּׁוֹמֵר הַזֶּה שֶׁהוּא בַּעַל הַבַּיִת: ונקרב. אֶל הַדַּיָּנִין לָדוּן עִם זֶה וְלִישָׁבַע לוֹ שֶׁלֹּא שָׁלַח יָדוֹ בְּשֶׁלּוֹ: (ח) על כל דבר פשע. שֶׁיִּמָּצֵא שַׁקְרָן בִּשְׁבוּעָתוֹ שֶׁעָיְדוּ עֵדִים שֶׁהוּא עָצְמוֹ וְיִרְשִׁיעוּהוּ אֱלֹהִים עַל פִּי הָעֵדִים: ישלם שנים לרעהו. לַמָּרֵךְ הַפָּתוּב שֶׁהִשְׁוָּעַן בְּמָקְדוֹן לוֹמַר, גָּנַב הַיְמָנָה, וְנִמְצָא שֶׁהוּא עַצְמוֹ גְּנָבוֹ, מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כָפֶל; וְאֵימָתַי? בְּזְמַן שֶׁנִּשְׁבַּע

ונאכל נדיש. Es ergriff Dornen und kam dann zu einem Scheine oder zu ſtehender Frucht. או השדה Es zerriß die Furchen und es muß abermals geackert, weiden. שלם ישלם המבעיר Obgleich er es in ſeinem Hauſe angelegt hat, uno es brach von ſelbſt aus, durch Dornen die es traf, iſt er dennoch gehalten, den Schaden zu vergüten, weil er mit dem Feuer nicht behutſam umgieng, daß es nicht ausbreche. (6) ונגנב מבית האיש Seiner Ausſage gemäß. ישלם אם ימצא הגנב Der Dieb zahlt zweifach dem Herrn. (7) אם לא ימצא הגנב Und der Hüter kömmt nun, welcher der Hausherr iſt. ונקרב Zu den Richtern, mit, ihm Rede zu ſtehen und zu beſchwören, daß er an das Seinige nicht Hand gelegt habe. (8) על כל דבר פשע. Daß er als Lügner befunden wird, indem Zeugen beſtätigen, daß er es ſelbſt verunteeut und das Gericht ihn laut Ausſage der Zeugen für ſchuldig erklären. ישלם שנים לרעהו Daraus folgt, wenn jemand von einer ihm zur Aufbewahrung anvertrauten Sache ausſagt, daß ſie ihm entwendet wurde, nachher aber ſich herausſtellt, daß er ſie ſelbſt geſtohlen

Digitized by Google

לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ׃ (ח) עַל־
כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־
שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר
יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא
דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם

legt an die Sache seines Nächsten. (8) Bei jeder Beschuldigung, betreffe es einen Ochsen, einen Esel, ein Lamm, ein Kleid, oder irgend ein Verlornes, von dem man sagt, daß es dieses sei: vor die Richter kamme die Sache Beider: wen die Richter verurtheilen, bezahle zweifach dem

רש"י

וְאַחַר בַּךְ בָּאוּ עֵדִים ׀ שֶׁבַּךְ דָּרַשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ׀ וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹהִים ׀ קְרִיבָה זוּ שְׁבוּעָה הִיא ׀ אַתָּה אוֹמֵר לִשְׁבוּעָה ׀ אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְדִין ׀ שֶׁכְּשֶׁנִּשְׁבָּא לַדִּין וְנִכְפַּר לוֹמַר ׀ נִגְנְבָה ׀ מִיַּד יִתְחַיֵּב כָּפֶל ׀ אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא בְיָדוֹ ׀ נֶאֱמַר כָּאן שְׁלִיחוּת יָד ׀ וְנֶאֱמַר לְמַטָּה שְׁלִיחוּת יָד ׀ שְׁבוּעַת ה׳ תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם לֹא שָׁלַח יָדוֹ ׀ מַה לְּהַלָּן שְׁבוּעָה אַף כָּאן שְׁבוּעָה׃ אשר יאמר כי הוא זה ׀ לְפִי פְּשׁוּטוֹ ׀ אֲשֶׁר יֹאמַר הָעֵד ׀ כִּי הוּא זֶה שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ עָלָיו ׀ הֲרֵי הוּא אֶצְלְךָ עַד הַדַּיָּנִין בָּאוּ דְבַר שְׁנֵיהֶם וַיַּחְקְרוּ אֶת הָעֵדִים ׀ וְאִם כְּשֶׁרִים הֵם וַיַּרְשִׁיעוּהוּ לְשׁוֹמֵר זֶה ׀ יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם ׀ וְאִם יַרְשִׁיעוּ אֶת הָעֵדִים שֶׁנִּמְצְאוּ זוֹמְמִין יְשַׁלְּמוּ הֵם שְׁנַיִם לְשׁוֹמֵר ׀ וְרַז"ל דָּרְשׁוּ ׀ כִּי הוּא זֶה ׀ לְלַמֵּד ׀ שֶׁאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ שְׁבוּעָה ׀ אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדָה בְּמִקְצַת לוֹמַר ׀ בַּךְ וְכַךְ אֲנִי חַיָּב לָךְ ׀ וַהֲמוֹתֵר נִגְנַב מִמֶּנּוּ׃

so muß er zweifach bezahlen. Dies ist aber nur der Fall, wenn er erst geschworen hat, und die Zeugen nachher kamen, so erklären es unsre talmud. Gelehrten: ונקרב בעל הבית אל האלהים. Unter diesem קרב versteht man einen Schwur ablegen. Man kann das bloße Hintreten zum Gerichte nicht meinen, daß, sodald er vor das Gericht kömmt, und läugnet, behauptend, daß es gestohlen wurde, ist er gleich schuldig, das Zweifache zu zahlen, wenn Zeugen bestätigen, daß es sich bei ihm befindet. weil hier der Ausdruck „שלח יד" vorkömmt, und unten (Vers 10.) derselbe Ausdruck: „שבועת יי תהיה וכו׳, אם לא שלח ידו" so wie dort ein Schwur gemeint wird, so wird hier ebenfalls ein Schwur verstanden. אשר יאמר כי הוא זה. Die einfache Bedeutung ist, daß der Zeuge sagt, es ist dasselbe, wovon du geschworen hast, es befindet sich bei dir, so muß dies Vorhaben vor die Richter kommen, und diese müssen die Zeugen gehörig ausforschen; bestätigt sich nun ihre Aussage, daß der Hüter für schuldig erklärt wird so muß er (der Hüter) zweifach zahlen, werden aber die Zeugen überwiesen, daß sie falsches Zeugniß abgelegt haben, so müssen diese dem Bewahrer das zweifache bezahlen, unsere talmudischen Gelehrten deuten diese Stelle כי הוא זה folgender Maaßen: Daß man ihm nämlich nicht eher einen Schwur auflegen kann, bis er einen Theil eingestanden hat, bis er nämlich sagt: So und so viel bin ich dir schuldig, und

Digitized by Google

שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ: ס (ט) כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־
רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה
לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבָּה אֵין
רֹאֶה: (י) שְׁבֻעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם
אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח
בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם: (יא) וְאִם־גָּנֹב יִגָּנֵב

andern. (9) Wenn einer dem andern einen Esel, oder einen Ochsen, oder ein Lamm, oder irgend ein Vieh giebt zu hüten, und es stirbt, oder wird verletzt, oder weggetrieben, Niemand aber sieht es: (10) so entscheide ein Eid bei Gott zwischen beiden, ob er nicht Hand gelegt an dem Gute seines Nächsten, und der Eigner muß es annehmen, und jener bezahlt nicht. (11) So es ihm aber gestohlen wurde, soll er dem Eigner bezah-

רש"י

(ט) כי יתן איש אל רעהו חמור או שור · פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה נֶאֱמְרָה בְּשׁוֹמֵר חִנָּם, לְפִיכָךְ פָּטַר בּוֹ אֶת הַגַּנָּב, כְּמוֹ שֶׁתָּוֹב וְנוֹגֵב מִבֵּית הָאִישׁ, אִם לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת לְשָׁבוּעָה, לְמַדְתָּ, שֶׁפּוֹטֵר עַצְמוֹ בְּשָׁבוּעָה זוֹ וּפָרָשָׁה זוֹ אֲמוּרָה בְּשׁוֹמֵר שָׂכָר; לְפִיכָךְ אֵינוֹ פָּטוּר אִם נִגְנְבָה, כְּמוֹ שֶׁתָּוֹב: אִם גָּנוֹב יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם; אֲבָל עַל הָאוֹנֵס כְּגוֹן, מֵת מֵעֲצְמוֹ אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה בָּהֶזְקֵה עַל יְדֵי לִסְטִים וְאֵין רוֹאֶה שֶׁיָּעִיד בְּדָבָר: (י) שבועת ה' תהיה · יִשָּׁבַע, שֶׁכֵּן הוּא כְּדָבָרָיו, וְהוּא לֹא שָׁלַח בָּהּ יָד לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְעַצְמוֹ, שֶׁאִם שָׁלַח בָּהּ יָד וְאַחַר כַּךְ נֶאֱנְסָה חַיָּב בְּאוֹנְסִים. (ב"מ צ"ד): ולקח בעליו · הַשְׁבוּעָה: ולא

das Uebrige wurde von mir gestohlen. (9) כי יתן איש אל רעהו. Im ersten Abschnitte war die Rede von einem, der irgend etwas unentgeltlich aufbewahrt hat, daher ist er, wenn sie gestohlen wurde frei, wie es heißt: „Es wird gestohlen von diesem Manne" und der Dieb nicht ausfindig gemacht werden könnte, so hat der Eigenthümer blos einen Schwur zu leisten, wir entnehmen hieraus, daß er sich durch einen Schwur frei macht. — In diesem Abschnitte hingegen ist die Rede, von einem, der für Lohn etwas aufbewahrt, daher wird es in solchem Falle durch einen Schwur nicht frei, so wie es heißt: „Wenn es von ihm gestohlen wird, muß er es bezahlen. Wegen Zufall aber wenn es z. B. von selbst gefallen beschädigt, oder von einer Räuberhorde gefangen, es aber niemand sah, der bezeugen könnte, dann: (10) שבועת יי תהיה Er muß schwören, daß es sich so verhält, wie er es vorgibt, er sich aber daran nicht vergriffen hat, denn wenn er es für seinen eigenen Gebrauch genommen, und damit ein Unfall begegnet hätte, dann müßte er sich den Schaden zuschreiben. ולקח בעליו

Digitized by Google

מֵעִמּוֹ יִשַּׁלֵּם לִבְעָלָיו׃ (יג) אִם־טָרֹף
יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם׃ פ
(יד) וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר
אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם׃
(טו) אִם־בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר

len. (12) Ist es jedoch zerrissen worden: so soll er es als Zeugniß darbringen, das Zerrissene soll er nicht bezahlen. (13) Wenn einer vom andern entlehnt, und es wird verletzt, oder stirbt, ist der Eigner nicht dabei, so soll er bezahlen. (14) So der Eigner dabei ist, soll er nicht bezahlen.

רש״י

ישלם · לו השומר פלום׃ (יב) אם טרף ישרף · על
ידי היה באה׃ יביאהו עד · יביא עדים שנטרפה באונס
ובשור׃ הטרפה לא ישלם · אינו אומר, טרפה לא
ישלם אלא הטרפה, יש טרפה שהוא משלם, ויש
טרפה שאינו משלם · טרפת חתול ושועל וגמיה
משלם · טרפת זאב, ארי ודוב, ונחש, אינו משלם,
ומי לחשך לדון כן? שהרי כתוב, ומת או נשבר או
נשבה, מה מיתה, שאין יכול להציל, אף שבר
ושביה שאין יכול להציל׃ (יג) וכי ישאל · בא ללמד
על השואל שהניב באונסין׃ בעליו אין עמו · אם
בעליו של שור, אינו עם השואל במלאכתו (ב״מ
צ״ד) ׃ (יד) אם בעליו עמו · בין שהוא באותה מלאכה
בין שהוא במלאכה אחרת היה עמו בשעת שאלה,
אינו צריך להיות עמו בשעת שבירה ומיתה (ב״מ
שם) ׃ אם שכיר הוא · אם השור אינו שאול אלא

Den Schwur nemlich. ולא ישלם Der Hüter braucht ihn nicht zu zahlen. (12) אם טרוף ישרף Durch ein wildes Thier. יביאהו עד Er soll Zeugen bringen, daß es durch Zufall zerrissen wurde, und ist sonach der Sache los. הטרפה לא ישלם. Es heißt hier nicht טרפה sondern הטרפה, anzudeuten, daß es manche Fälle gibt, wo er zahlen muß, wenn es nämlich durch eine Katze, einen Fuchsen, oder durch einen Marder zerrissen wird, muß er zahlen; hat es aber ein Wolf. Löwe, Bär, Schlange zerrissen, so zahlt er nicht — Wer berechtigt uns solches zu urtheilen? heißt es doch: „Es fällt, oder wird beschädigt oder gefangen" woraus wir entnehmen, sowie man von dem Tode nicht retten kann, so muß die Beschädigung oder die Gefangenschaft auch von der Art sein, daß man es nicht retten kann. (13) וכי ישאל Dies deutet uns an, daß wenn jemand sich etwas ausleihet, er auch die Verantwortlichkeit, der zufälligen Beschädigungen übernimmt. בעליו אין עמו Wenn der Eigenthümer des Ochsen bei der Arbeit nicht gegenwärtig ist. (14) אם בעליו עמו Er sei nun bei dieser oder bei jener Arbeit zugegen, sobald er beim Ausleihen anwesend war, braucht er bei der Beschädigung oder beim Sterben nicht mehr gegenwärtig gewesen zu sein. אם שכיר הוא Wenn der Ochs nicht ausgeliehen, sondern gedungen

Digitized by Google

הִוא אֵבָא בִּשְׂכָרוֹ: (טו) וְכִי יְפַתֶּה אִישׁ
בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ
מָהֹר יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה: (טז) אִם־מָאֵן
יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר
הַבְּתוּלֹת: ס (יז) מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה:

So es aber genlethet ist, geht es mit em in den Methlohn. (15) Wenn Jemand eine Jungfrau beredet, die nicht verlobt ist, und liegt bei ihr, so soll er sie sich erkaufen zum Weibe. (16) Wenn sich aber ihr Vater weigert, sie ihm zu geben: so soll er ihm Silber zuwegen, wie die Morgengabe der Jungfrauen. (17) Eine Zauberin sollst du nicht leben

ישי

שָׁכִיר, בָּא בִשְׂכָרוֹ לְגַבֵּי הַשּׁוֹכֵר חַיָּב וְלֹא נִשְׁאָלִין:
וְאֵין בָּל הָאוֹמֵר שֵׁלִי, שְׁחֵרִי עַל יְדֵי שְׂכָרוֹ נִשְׁתַּמֵּשׁ:
וְאֵין לוֹ מִשְׁתַּמֵּשׁ שׁוֹאֵל לְסַחְתֵּיב בְּאוֹנְסִין, וְלֹא פָרַשׁ
סַד״ר דִּינוֹ, אִם נִשְׁמַר חִנָּם אוֹ נִשְׂכָּר שָׁכִיר, לְסִיבָּה
הֶחְלִקוּ בֵּית הַכְּנֵסִי יִשְׂרָאֵל, שׁוֹמֵר פִּיצָּה מְשַׁלֵּם רַבִּי מֵאִיר
אוֹמֵר שׁוֹמֵר חִנָּם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר שׁוֹמֵר שָׂכָר:
(טו) וְכִי יְפַתֶּה, מְדַבֵּר עַל לִבָּהּ עַד שֶׁתִּשְׁתַּעֶה לוֹ: וְכֵן
תַּרְגּוּמוֹ; אֲרֵי יְשַׁדֵּל, שְׁדוּל בְּלִשּׁוֹן אֲרַמִּי כְּפִתּוּי בְּלָשׁוֹן
עִבְרִי. מָהֹר יְמַהְרֶנָּה. יְפַיְּסֶנָּה לָהּ מוֹהַר כְּמִשְׁפַּט אִישׁ
לְאִשְׁתּוֹ, שֶׁפּוֹחֵב לָהּ כְּתוּבָּתָהּ וְיוֹשְׁאָהּ: (טז) כְּמֹהַר
הַבְּתוּלוֹת. שֶׁהוּא קָשׁוּב כ׳ בָּהֶן אֲבָל הַתּוֹסֶפֶת אֶת
חֲבֶרְתָּהּ, וְשׁוֹגֶבֶת עִמָּהּ בְּאוֹנֶס שְׁנֵאֲמֵי וְנָתַן הָאִישׁ
הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף (דברים כ״ב):
(יז) מְכַשֵּׁפָה לֹא תְהֵיֶה. אֶלָּא תּוֹמֶת בֵּית דִּין וְאֶחָד
זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בְּהַוָּיָה,

ist, er kam demnach durch das Dingen zu diesem, ist nicht durch das Leihen, und der Genuß doch nicht ganz sein ist, weil es doch für sein Geld benutzt wurde, daher wird er nicht betrachtet, als ob er sich ihn ausgeliehen hätte um über zufälligen Schaden verantwortlich zu sein. Hier steht aber nicht ausdrücklich, ob er als שומר חנם oder שומר שכר zu beurtheilen sei, worüber die talmudischen Gelehrten getheilter Meinung sind: Wenn jemand etwas dingt — heißt es — wie hat er sich mit dem Zurückstatten zu verhalten? Rabbi Mäir ist der Meinung, er zahle zurück wie einer, der umsonst hütet. Rabbi Jehudah aber meinte, er zahle wie einer der um Lohn hütet. (15) וכי יפתה איש Er redet ihr so lange zu, bis sie ihm einwilligte, so gibt es auch Onkelos: ״ארי ישדל״ heißt im Aramäischen, überreden. מהר ימהרנה Es muß ihr ein gewisses Bestimmen, wie es ein Ehemann seinem Weibe gegenüber verpflichtet ist, d. h. Er muß ihr ein Heiratsgut verschreiben und sie dann heiraten. (16) כמהר הבתולות: Welches fünfzig Silberstücke beträgt, wie es dort (Mos. 5, 22, 9.) Von einem heißt, der ein jungfräuliches Mädchen festhält, und ihr Gewalt anthut' ,,So soll der Mann der bei ihr liegt dem Vater des Mädchens fünfzig Silberstücke geben. (17) מכשפה לא תחיה Sie muß durch das

Digitized by Google

(יח) כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת׃ (יט) זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה

lassen. (18) Wer bei einem Vieh liegt, soll getödtet werden. (19) Wer Göttern opfert, außer Gott

רש״י

שֶׁהַנָּשִׁים מְצוּיוֹת מַכְשֵׁפוֹת (סנהדרין ס״ה:) (יט) לאלהים. לַע״א, אִלּוּ הָיָה נָקוּד אֱלֹהִים (הַלַּמֵּד בְּצִיּוּרֵי). הָיָה צָרִיךְ לְסָרֵשׁ וְלִכְתּוֹב: אֲחֵרִים, עַכְשָׁו שֶׁאָמַר לָאֱלֹהִים, אֵין צָרִיךְ לְסָרֵשׁ אֲחֵרִים, שֶׁכָּל לַמ״ד וּבי״ת הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשׁ הַתֵּיבָה, אִם נְקוּדָה בַּחֲטַף, בְּגָנוֹן, לְמֶלֶךְ, לְמִדְבָּר, לְעִיר, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה מֶלֶךְ, לְאֵיזֶה מִדְבָּר, לְאֵיזֶה עִיר, וְכֵן: לַמְּלָכִים וְלַדְּוָלִים, בְּחִירִיק, צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאֵיזֶה, וְאִם אֵינוֹ מְפֹרָשׁ, כָּל מְלָכִים בְּמַשְׁמָע, וְכֵן: לֵאלֹהִים, כָּל אֱלֹהִים בְּמַשְׁמָע, אֲפִילּוּ קוֹדֶשׁ, אֲבָל כְּשֶׁהוּא נְקוּדָה פַּתָּח, כְּמוֹ: לַמֶּלֶךְ, לַמִּדְבָּר, לָעִיר, מֻדָּע בְּאֵיזֶה מֶלֶךְ, מִדְבָּר, וְכֵן לָעִיר, נוֹדָע בְּאֵיזֶה עִיר, מִדְבָּר, וְכֵן לָאֱלֹהִים, לְאוֹתָן שֶׁהוּזְהֲרוּ עֲלֵיהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד, בְּיוֹצֵא בּוֹ: אֵין כְּמוֹךָ

Gericht umgebracht werden. [1]) es ist einerlei, ob sich Männer oder Weiber damit befassen, die Schrift nimmt nur das Gewöhnliche an, weil Weibspersonen sich größtentheils damit befassen. (19) לֵאלֹהִים zu Göţen nemlich: Wäre das ל hier mit צֵירֵי punktirt, so benöthigte es einer Erklärung, und müßte אחרים dabei stehen, so aber steht לֵאלֹהִים mit קָמַץ punktirt, und bedarf der Erklärung von אחרים nicht, denn ein jedes ב׳ ל׳ und כ׳, die zu Anfang eines Wortes mit einem חטף punktirt, stehen, (worunter Raschi ein שוא versteht) wie z. B. לַמֶּלֶךְ, לַמִּדְבָּר, לָעִיר muß dabei erklärt stehen, welcher König, welche Wüste, welche Stadt darunter gemeint ist, ebenso ist dies der Fall, wenn das Wort, in der Mehrzahl steht, und das ל mit חיריק punktirt ist z. B. לַמְּלָכִים וְלַדְּוָלִים muß auch dabei erklärt stehen, welche Könige gemeint sind, steht aber diese Erklärung nicht dabei, so sind, alle Könige darunter verstanden, ebenso wären unter לאלהים alle Götter verstanden, selbst der wahre Gott, weil nicht dabei steht, welcher gemeint ist, — ist es aber mit פתח punktirt, wie zum Beispiel, לַמֶּלֶךְ u. s. w. so wissen wir welcher König gemeint ist, ebenso in לָעִיר; wissen wir, von welcher Stadt die Rede ist, ebenso hier, da es heißt לֵאלֹהִים sind diejenigen Götter gemeint, von denen anderswo ein Verbot angegeben ist. Ein Gleiches finden wir in der Stelle (Ps. 86, 8.) אין כמוך באלהים „Niemand

[1]) Der Ausdruck מכשפה steht hier darum in weiblicher Form, andeutend, daß vor alter Zeiten die Zauberkünste gewöhnlich von den Weibern betrieben wurden, woran uns die bekannte Geschichte Sauls (Sam. 1, 28, 8.), desgleichen (Kön 2, 9, 22.) u. m. dgl. erinnert.

Digitized by Google

לְבַדּוֹ׃ (כ) וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ

allein, soll verbannt werden. (20) Einen Fremdling sollst du nicht drücken und sollst ihn nicht drängen, denn Fremdlinge waret ihr im Lande Miz-

רש״י

אֱלֹהִים (תהלים פ״ב) לְמִי שֶׁהוּא מֻתָּר. הוֹצִיאֵהוּ לִיסָּקֵל סְתָם: יחרם. יוּמָת, לָמָּה נֶאֱמַר יֶחֱרָם? וְהֲלֹא כָּבָר נֶאֱמְרָה בּוֹ מִיתָה בְּמָקוֹם אַחֵר; וְחִנַּאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא וגו׳ (דברים י״ז) אֶלָּא לְמִי שֶׁלֹּא מֻתָּר יִסָּרֵשׁ עַל אוֹתָהּ עֲבוֹדָה חַיָּב מִיתָה, שֶׁלֹּא תֹאמַר, כָּל עֲבוֹדוֹת בְּמִיתָה, בָּא וּפֵרַשׁ לָךְ כָּאן, זוֹבֵחַ לֵאלֹהִים, לוֹמַר לָךְ, מָה זְּבִיחָה וַעֲבוֹדָה הַנַּעֲשִׂית בְּמָנִים לַשָּׁמַיִם, אַף אֲנִי מְרַבֶּה הַמַּקְטִיר וְהַמְנַסֵּךְ שֶׁהֵן עֲבוֹדוֹת בְּמָנִים, וְחַיָּבִים עֲלֵיהֶם לְכָל ע״א בֵּין שֶׁדַּרְכָּהּ לַעֲבֹדָה בְּכָךְ בֵּין שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לַעֲבֹדָה בְּכָךְ, אֲבָל שְׁאָר עֲבוֹדוֹת, כְּגוֹן, הַמַּבְּדִּ וְהַמְּרַבֵּץ, וְהַמְנַשֵּׁק אֵינוֹ בְּמִיתָה אֶלָּא בַּאֲזָהָרָה: (כ) וגר לא תונה. אוֹנָאַת דְּבָרִים קונטרליאר״ר בלע״ז Contraier(מיט ווערטען בעוויידיגען) כְּמוֹ: וְהֶאֱכַלְתִּי אֶת מוֹנַיִךְ אֶת בְּשָׂרָם (ישעיה מ״ט): זלא תלחצנו. בְּנְגֹלַת מָמוֹן: כי גרים הייתם. אִם הוֹנִיתוֹ, אַף הוּא יָכוֹל לְהוֹנוֹתְךָ וְלוֹמַר לָךְ, אַף אַתָּה מְגֻרִים בָּאתָ, מִם שֶׁבָּךְ אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ. כָּל לָשׁוֹן גֵּר, אָדָם שֶׁלֹּא נוֹלַד בְּאוֹתָהּ מְדִינָה, אֶלָּא בָּא מִמְּדִינָה

ist dir gleich unter den Göttern" weil es nicht näher erklärt ist, muß es mit פתח punktirt kommen. יחרם soll des Todes sein; wozu steht hier יחרם, die Todesstrafe steht ja doch bereits anderswo (Mos. 5, 17, 5). bestimmt: „Du sollst diesen Mann oder diese Frau hinausführen?" u. s. w, weil es aber nicht ausdrücktich heißt, für welche Dienstverrichtung er die Todesstrafe verdient, und daß man nicht glaube, daß für jeder Dienstverrichtung die Todesstrafe erfolgt, daher wird hier erklärt: זובח לאלהים sowie das Schlachten ein Dienst ist, welchen man im Innern des Tempels verrichtet, ebenso sind auch andere Betrichtungen mitverstanden, wie z. B. Räuchern und Trankopfer bringen, auf welchen die Todesstrafe folgt; wenn man indessen dieses einem Götzen zu Ehren gethan hat, ob man nun dieser Art zu dienen pflegt, oder nicht, ist dennoch die Todesstrafe hierauf bestimmt, auf andere Dienstverrichtungen aber wie zum Beispiel: Auskehren, Bücken, Küssen u. dgl. ist nicht mit dem Tode zu bestrafen, sondern es ist blos verbothen. (20) וגר לא תונה. Eine Wortkränkung, wie (Jes. 49, 26.) והאכלתי את מוניך את בשרם „Ich werde deinen Unterdrückern ihr eigenes Fleisch zu essen geben" ולא תלחצנו Durch Geldberaubung. כי גרים הייתם. Wenn du ihn drücken werdest, kann er dich auch kränken und dir vorwerfen, du bist auch fremd gewesen in Egipten. Deinen eigenen Fehler darfst du keinem Andern zum Vorwurfe machen. Jedes גר bezeichnet einen Menschen, der nicht in diesem Lande

Digitized by Google

כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (כא) כָּל־
אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן׃ (כב) אִם־עַנֵּה
תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק אֵלַי שָׁמֹעַ
אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ׃ (כג) וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי
אֶתְכֶם בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת
וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים׃ ס
(כד) אִם־כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי

raim. (21) Keine Wittwe und Waise sollt ihr kränken. (22) Wenn du sie kränkest, so wie sie zu mir schreien, erhöre ich das Geschrei, und entbrennen wird mein Zorn, daß ich euch erschlagen werde durch das Schwert, und eure Weiber werden Wittwen und eure Söhne Waisen werden. (24) So du Silber leihen wirst meinem Volke, dem Armen neben dir: so sei ihm nicht wie

רשי׳

אַחֶרֶת לָגוּר שָׁם׃ (כא) כָּל אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן׃
הוּא הַדִּין לְכָל אָדָם, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בְּהֶוֶה, לְפִי
שֶׁהֵם מְשׁוּשֵׁי בֹּקַע וְדָבָר מָצוּי לַעֲנוֹתָם׃ (כב) אִם עַנֵּה
תְעַנֶּה אוֹתוֹ, הֲרֵי זֶה מִקְרָא קָצֵר, גָּנוּם וְלֹא מְיֻרָשׁ
עוֹנְשׁוֹ, כְּמוֹ: לְכֵן כֹּל הוֹרֵג קַיִן, גָּנוּם וְלֹא מְיֻרָשׁ עוֹנְשׁוֹ,
אַתְּ כְּאַן אִם עַנֵּה תְעַנֶּה אוֹתוֹ לָשׁוֹן גְּזוּם, כְּלוֹמַר,
סוֹפְךָ לִיטּוֹל אֶת שֶׁלְּךָ לָמָּה, כִּי אִם צָעֹק יִצְעַק אֵלַי
וְגוֹ׃ (כג) וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת, מַשְׁמַע שֶׁאָמַר
נַהֲרֹגְךָ אֲנִי, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁנְּשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם
יְתוֹמִים, אֶלָּא הֲרֵי זוֹ קְלָלָה אַחֶרֶת שֶׁיִּהְיוּ הַנָּשִׁים
צְרוּדוֹת בְּאַלְמָנוּת חַיּוֹת שֶׁלֹּא יִהְיוּ עֲרָיוֹת לְמִיתַת
בְּעֵלֵיהֶן וְתִתְיַיְּחֵנָה אֲסוּרוֹת לְהִנָּשֵׂאת, וְהַבָּנִים יִהְיוּ
יְתוֹמִים, שֶׁלֹּא יְדוּעִים בֵּית דִּין לִירַד לְנִכְסֵי אֲבִיהֶם׃
לְפִי שֶׁאֵין יוֹדְעִים אִם מֵתוּ אִם נִשְׁבּוּ׃ (כד) אִם כֶּסֶף
תַּלְוֶה אֶת עַמִּי, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, כָּל אִם וְאִם

gebohren, sondern aus einem andern Lande ist, und sich da aufhält. (21) כל אלמנה ויתום לא תענון Ebenso auch andere Menschen nicht, man nimmt nur das Gewöhnliche an, weil diese ohne Beistand und leicht zu unterdrücken sind. (22) ואם ענה תענה אותו Dies ist ein abgekürzter Satz, da hier nicht bestimmt wird, was geschehen wird, wie in (Mos. 1, 4, 15.) „Wer קין umbringt" wo gleichfalls keine Strafe bestimmt ist, so ist auch hier תענה אותו abgekürzt und heißt, du wirst einst die Verdienststrafe bekommen, wenn diese zu mir flehen werden. (23) והיה נשיכם אלמנות Sobald es steht: „Ich werde euch durch das Schwert umkommen lassen, so weiß man doch, daß die Frauen, Wittwen und die Kinder Waisen werden? Dies deutet aber auch einen Fluch an, nemlich, das die Frauen werden als Wittwen eines vielleicht noch lebenden Mannes schmachten müssen, indem über den Tod ihres Mannes keine Zeugen zugegen sein werden und sie nicht heiraten dürfen werden. Die Kinder hingegen Waisen sein, indem sie am väterlichen Vermögen nicht Theil nehmen können, da sie nicht überzeugt sein werden, ob die Väter wirklich gestorben oder gefangen sind. (24) אם כסף תלוה את עמי

Digitized by Google

עַמְּךָ לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ׃ (כה) אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃

ein Schuldherr; ihr sollt ihm keinen Zins auflegen. (25) Wenn du zum Pfande nimmst das Kleid deines Nächsten: ehe die Son-

רש״י

שַׁבְּתוֹרָה רְשׁוּת חוּץ מִנִּ וְהֵ אֶחָד מֵהֶן (ב״מ קי״ד): את עמי · עַמִּי וְנָכְרִי , עִמִּי קוֹדֵם , עָנִי וְעָשִׁיר , עָנִי קוֹדֵם , עָנִי עִירְךָ עֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת , עֲנִיֵּי עִירְךָ קוֹדְמִין (ב״מ קי״ד) וְזֶה מִשְׁמָעוֹ: אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה אֶת עַמִּי תַּלְוֵהוּ וְלֹא לַנָּכְרִי , וּלְאִיזֶה מֵעַמִּי: אֶת הֶעָנִי וּלְאֵיזֶה עָנִי לְאוֹתוֹ שֶׁעִמָּךְ · (דְּבָר אַחֵר אֶת הֶעָנִי שֶׁלֹּא תִנְהַג בּוֹ מִנְהַג בִּזָּיוֹן בְּהַלְוָאָה שֶׁהוּא עַמִּי: את חעני עמך · הֱוֵי מִסְתַּכֵּל בְּעִנְיָנְךָ כְּאִילּוּ אַתָּה הֶעָנִי): לא תהיה לו כנושה . לֹא תִתְבָּעֶנּוּ בְּהֶחָזֵק, אִם אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאֵין לוֹ, אַל תְּהִי דוֹמֶה עָלָיו כְּאִלּוּ הִלְוִיתוֹ , כְּלוֹמַר לֹא תַכְלִימֶהוּ: נשך · דְּבִית שַׁמַּאי נְגִישַׁת נַהַשׁ שֶׁנּוֹשֵׁךְ חַפִּירָה קְטַנָּה בְּרִגְלוֹ וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ. וּפִתְאוֹם הוּא מְבַעְבֵּעַ וְתוֹפֵחַ עַד קִרְקֳדּוֹ . כָּךְ רִבִּית אֵינוֹ מַרְגִּישׁ וְאֵינוֹ נִיכָּר עַד שֶׁהָרִבִּית עוֹלֶה וּמְחַסֵּרְ מָמוֹן הָרַבֵּה: (כה) אם חבל תחבל . כָּל לָשׁוֹן חֲבָלָה אֵינוֹ מַשְׁכּוֹן בְּשִׁעְבּוּד הַלְוָאָה אֶלָּא שֶׁמַּמְשַׁכְּנִין אֶת הַלָּוֶה

Rabbi Ismael sagt, wo אם steht, ist Bedingung, drei Stellen ausgenommen (Siehe oben 21, 30. auch die Anm.) die Pflicht sind, unter denen auch dieses אם begriffen ist. את עמי Wenn es Ebräer und Heiden sind, so gebührt erstern der Vorzug. Ein Reicher und ein Armer, hat letzterer den Vorzug, sind's die Armen deiner Stadt und die Armen einer andern Stadt, sind erstere vorzuziehen, und der Sinn ist folgender: Wenn du Geld leihst, sollst du es einem meines Volkes leihen, nicht aber vorzugsweise einem Heiden; und welchem aus meinem Volke? Dem Armen — und welchem Armen? Jenen aus deiner Stadt. לא תהיה לו כנושה Du sollst ihn nicht zudringlich fordern, wenn du weißt, daß er nichts hat, laß du ihm gar nicht merken, daß du ihm etwas geliehen hast, du sollst ihn nämlich nicht beschähmen. נשך Zinsen. Es heißt darum „נשך" (Biss), weil es gleichsam wie Schlangenstich sind, der im Fuße eine kleine Wunde macht, die anfangs kaum gefühlt wird, dann aber aufschwillt, und sich im ganzen Körper verbreitet, ebenso sind die Zinsen, anfänglich nicht merkbar sich aber dann steigern und ihm das Vermögen verzehren. (25) אם חבול תחבול. Der Ausdruck חבלה bezeichnet nicht ein Pfand, das man während des Leihens nimmt, sondern welches man dem Schuldner erst dann wegnimmt, nachdem die Zahlungsfrist abgelaufen, und er seine Schuld noch nicht bezahlt hat, חבל תחבל Hier steht der Ausdruch חבל wiederholt, bis wie oft muß diese Nächstenpflicht geübt werden? Es spricht gleichsam Gott, der Herr: Bist du doch auch mein Schuldner! Empfiehlst du doch

Digitized by Google

(כו) כִּי הִוא כְסוּתָה לְבַדָּהּ הִוא שִׂמְלָתוֹ
לְעֹרוֹ בַּמָּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי
וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי׃ ס רביעי (כז) אֱלֹהִים
לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר׃
(כח) מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר

ne untergehet, sollst du es ihm wiedergeben. (26) Denn es ist seine einzige Decke, es ist sein Kleid für seine Haut, worauf soll er liegen? Geschieht es aber, daß er zu mir schreiet: so werde ich's hören, denn ich bin gnädig. (27) Richter sollst du nicht lästern und einem Fürsten in deinem Volke sollst du nicht fluchen. (28) Deine Hebe und deine Erstlinge sollst du nicht verspätigen.

רש״י

כְּשֶׁמַּגִּיעַ הַזְּמַן וְאֵינוֹ מוֹצֵא · (חבול תחבול בבל לך
בַּחֲבָלָה, עֵר בַּמָּה מַעֲמִים? אֲשֶׁר הקב״ה, בַּמָּה צַעֲדֶיךָ
חַיֵּב לִי? וַהֲרֵי נַפְשְׁךָ עוֹלָה אֶצְלִי כָּל אָמְשׁ וְאָמְשׁ,
וְנוֹתֶנֶת דִּין, וּמִתְחַיֶּבֶת לְפָנַי, וַאֲנִי מַחֲזִירָהּ לָךְ, אַף
אַתָּה טוּל וְהָשֵׁב · עד בא השמש תשיבנו לו · כָּל
הַיּוֹם תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ, וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ תַּחֲזוֹר
וְתִטֹּל לוֹ עַד שֶׁיָּבֹא בְּקֶר שֶׁל מָחָר וּבְכִסּוּת יוֹם הַתָּוּב
מְדֻבָּר, שְׁאֵין צְרִיךְ לָהּ בַּלָּיְלָה. (מכילתא) : (כו) היא
כסותו · זו טָלִית : שמלתו · זו חָלוּק : במה ישכב ·
לְרַבּוֹת אֶת הַמֵּצַע : (כז) אלהים לא תקלל · הֲרֵי זוֹ
אַזְהָרָה לְבִרְכַּת הַשֵּׁם, וְאַזְהָרָה לְקִלְלַת דַּיָּנִין (סנהדרין
ס״ו) : (כח) מלאתך · חוֹבָה הַמּוּטֶלֶת עָלֶיךָ כְּשֶׁתִּתְמַלֵּא
תְּבוּאָתְךָ לְהִתְנַשֵּׁל, וְהֵם בְּפֵרוֹת : ודמעך · הַתְּרוּמָה,
וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ לְשׁוֹן דְּמַע : לא תאחר · לֹא תְשַׁנֶּה סֵדֶר

mir deine Seele mit jedem Abend, zieheſt dich zur Rechenſchaft, und findeſt dich ſchuldig, gleichſam mir verpfändet; ich aber gebe ſie (die Seele) dir wieder zurück, thue auch du ein Gleiches, nehme das Pfand deines Nächſten, und gebe es ihm wieder zurück. — עד בא השמש תשיבנו לו Du ſollſt es ihm den ganzen Tag laſſen, bis zum Sonnen-Niedergange, dann kannſt du es wieder nehmen, bis der Morgen heranbricht; hier iſt die Rede von einem Tageskleide, daß er in der Nacht nicht benöthigt. כי הוא כסותה Sein Oberkleid שמלתו Sein Unterkleid, das Hemd. במה ישכב Darunter iſt auch das Bett begriffen (27) אלהים לא תקלל Dies iſt eine Warnung, Gott nicht zu läſtern, ebenſo gilt es als Warnung für die Richter. (28) מלאתך Die Pflicht die dir obliegt, wenn deine Früchte reif werden, nemlich die Erſtlinge. ודמעך Wovon die Hebe gegeben wird. Ich weiß nicht, warum es mit דמע ausgedrückt wird [1] לא תאחר Du ſollſt in der Ordnung der Abgabe keine Umänderung machen, ſpäter zu geben das früher zu Entrichtende und früher zu geben das ſpäter zu Entrichtende, man ſoll nicht früher die Hebe als die Erſtlinge, oder den Zehnten

[1]) Nach רד״ק und mehrerer ältern Commentatoren verſteht man unter מלאה (von מלא) eine Gaben-Fülle des Getraides, und unter דמע (von דמעה Thräne) flüſſige Erzeugniſſe (wie Oehl und Wein), weil der Wein und das Oehl tropfenartig herausfließen.

Digitized by Google

בְּנֵיךָ תִּתֶּן־לִי׃ (כט) כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ
לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ
בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי׃ (ל) וְאַנְשֵׁי־
קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה

Die Erstgeburt deiner Söhne sollst du mir geben. (29) Also sollst du thun mit deinem Ochsen, mit deinen Schafen. Sieben Tage soll es bei der Mutter sein, am achten Tage sollst du es mir geben. (30) Und heilige Männer

רש"י

הַסְּרֵשָׁתָן, לְאַחַר אֶת הַמּוּקְדָּם וְלֹהֲקְדִים אֶת הַמְאוּחָר, שֶׁלֹּא יַקְדִּים תְּרוּמָה לַמַּעֲשֵׂר וּמַעֲשֵׂר לִתְרוּמָה: בבור בניך תתן לי. לְפָרוּתוֹ בְּחָמֵשׁ סְלָעִים מִן הַכֹּהֵן, וְהֵלֹא בְּכָר אֲצִיה עָלָיו בְּמָקוֹם אַחֵר? אֶלָּא כְּרֵי לְסַמֵּךְ לוֹ: כֵּן תַּעֲשֶׂה לְשׁוֹרְךָ מַה בְּכוֹר אָדָם לְאַחַר לי יום פודהו, שֶׁאָמַר: וּפְדוּיָיו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה (במדבר כ"ב) אַף בְּכוֹר בְּהֵמָה דָּקָה מְשֻׁפֶּל בו לי יום וְאַחַר כָּךְ נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן: (כט) שבעת ימים יהיה עם אמו. זוֹ אֲזְהָרָה לַכֹּהֵן, שֶׁאִם בָּא לְמַהֵר אֶת קָרְבָּנוֹ לֹא יְמַהֵר קוֹדֶם שְׁמוֹנָה לְפִי שֶׁהוּא מְחוּסָּר זְמַן: ביום חשמיני תתנו לי, יָכוֹל יְהֵא חוֹבָה לְבוֹ בַּיּוֹם, נֶאֱמַר כָּאן שְׁמִינִי, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן, וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהָלְאָה יִרְצֶה (ויקרא כ"ב) מַה שְּׁמִינִי הָאָמוּר לְהַלָּן לְהַכְשִׁיר מִשְּׁמִינִי וּלְהַלָּן, אַף שְׁמִינִי הָאָמוּר כָּאן לְהַכְשִׁיר מִשְּׁמִינִי וּלְהַלָּן וְכֵן מַשְׁמָעוֹ זִבְיוֹם הַשְּׁמִינִי אַתָּה רַשַּׁאי לִיתְּנוֹ לי (מכילתא) : (ל) ואנשי קדש תהיון לי. אִם אַתֶּם קְדוֹשִׁים וּפְרוּשִׁים

von der Hebe absondern. בבור בניך תתן לי Ihr um fünf Silberstücke von dem Priester einzulösen. Obwol dies anderswo anbefohlen wurde, [1]) so steht es hier dennoch, um dazu zu fügen" So sollst du auch mit deinem Rindviehen verfahren." So wie der Erstgeborne des Menschen erst nach 30 Tagen ausgelöst werden muß, wie es heißt (Mos. 4, 1ft, 16.) „Und seine Lösung finde statt, so es einen Monat alt ist u. s. w., so soll man das Erstgeborne des Viehes dreißig Tage bei sich behalten, nachher muß man es dem Priester geben. (29) שבעת ימים יהיה עם אמו Dies ist eine Warnung für den Priester daß er es vor acht Tage nicht nehmen soll, weil die bestimmte Zeit noch nicht vollständig ist. ביום השמיני תתנו לי Man könnte glauben, daß er es an diesem Tage geben muß, so steht aber hier שמיני, und weiter (Mos. 3, 22, 26,) heißt es: „ומיום השמיני u. s. w. „Vom achten Tage und weiter werde es wohlgefällig u. s. w. So wie jenes "שמיני" andeutet, daß es am achten Tage fähig ist, (zum wohlgefälligen Opfer) ebenso ist es hier; und der Wortsinn deutet auch dies an; am achten Tage mögest du es dem Priester geben. (30) ואנשי קודש תהיון לי Wenn ihr euch abgesondert halten werdet von den abscheulichen Speisen, dann seid ihr mir geweihet, wo

[1]) Siehe oben Kap. 13 Vers 2.

Digitized by Google

לֹא תֹאכְלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ׃ פ

sollt ihr mir sein. Und auf dem Felde zerrissenes Fleisch sollt ihr nicht essen, dem Hunde sollt ihr es vorwerfen.

כג (ס) לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־
תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס׃

(23) (1) Du sollst kein falschliches Gerücht ausbreiten; du sollst deine Hand nicht bieten dem

רש"י

מִשְׁקוּצֵי נְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, הֲרֵי אַתֶּה שֶׁלִּי, וְאִם לַוֹּא אֵינָכֶם שֶׁלִּי: דבשר בשדה טרפה · אַף בְּבַיִת כֵּן, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה, מָקוֹם שֶׁדַּרְכּוֹ בְּהֶמּוֹרֶת לִיטָּרֵף (מכילתא) וְכֵן: כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ (דברים כ"ב) וְכֵן, אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקְרֵה לָיְלָה (דברים כ"ג) הוּא הַדִּין לְמִקְרֵה יוֹם, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה · "וּבַשָּׂדֶה דָּהֳלִישׁ מִן חַיְוָא חֲיָא" פָּשׁוּט שֶׁנִּתְלַשׁ עַל יְדֵי טַרְפַת זְאֵב אוֹ אַרְיֵה מִן חַיָּה בַּשָּׂדֶה אוֹ מִבְּהֵמָה בַּשָּׂדֶה בָּהֲוָיָה: לכלב תשליכון אותו · אַף הוּא כְּכֶלֶב, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כֶּלֶב פִּמְשָׁמְעוֹ? תֵּ"ל בִּנְבֵילָה: אוֹ מָכוֹר לַנָּכְרִי, קַ"וֹ לְטַרִיפָה שֶׁמּוּתֶּרֶת בְּכָל הֲנָאוֹת · אִם כֵּן, מַה תַּ"ל לַכֶּלֶב? לְלַמֵּדְךָ, שֶׁהַכֶּלֶב נִכְבָּד מִמְּמוֹ וְלַמֵּדְךָ הַכָּתוּב, שֶׁצַּיִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ: (שמות י"א) אָמַר הַקְּבִיה תְּנוּ לוֹ שְׂכָרוֹ (מכילתא):

כג (א) לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא. פַּתְרְגוּמוֹ: "לָא תְקַבֵּיל שְׁמַע דְּשִׁקְרָא" אֲדָהָרָה לְמֶקְבָּל לְשׁוֹן הָרַע וְלַדַּיָּין,

aber nicht, seid ihr nicht die Meinigen. ובשר בשדה טרפה Auch wenn es im Hause zerrissen wurde, darf man es nicht essen, nur nimmt die Schrift das Gewöhnliche an, den Ort, woselbst das Vieh pflegt verletzt zu werden, so auch (Mos. 5, 22, 27.) Ferner: (das. 23, 11.) „Er wird nicht rein sein, wegen eines nächtlichen Zufalles" dasselbe kann auch bei Tag sich ereignen, nur nimmt die Schrift das Gewöhnliche an, so gibt es auch Onkelos: יְדַיֵּשׁ תְּלִישׁ מִן חַיְוָא חֲיָא „Fleisch, welches ein Wolf oder Löwe von einem zum essen gestätteten Thiere oder Vieh abgerissen, gleichviel, ob es zu Hause oder auf dem Felde geschah: לכלב תשליכון אותו Anzudeuten, daß ein Vortheil zu genießen davon erlaubt ist. Man muß es nicht buchstäblich annehmen, es gerade nur dem Hunde vorzuwerfen, denn von einem Aase heißt es: (Mos. 5, 14, 21.) „Mann kann es auch einem Fremden verkaufen" um wie viel mehr, daß ein zerrissenes Thier zum Verkaufen gestattet ist; Wozu also hier der Ausdruck „לכלב"? hieraus entnehmen wir, daß Gott keine Geschöpfe seinen Lohn vorenthält, denn es heißt, (Mos. 2, 11.) „Kein Hund rührte seine Zunge" daher hat Gott, der Allgütige dieses Geschöpf gleichsam hiermit belohnt.

(23) (1) לא תשא שמע שוא Wie Onkelos übersetzt: לָא תְקַבֵּיל שְׁמַע דְּשִׁקְרָא „Du sollst keine falsche Berichte annehmen" eine Warnung für Jedermann, keine Verläumdung anzunehmen, besonders aber für den

Digitized by Google

לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת

Frevler, um Zeuge zu sein der Ungerechtigkeit. (2) Du sollst nicht der Menge

רשי

שֶׁלֹּא יִשְׁמַע דְּבָרֵי בַּעַל דִּין עַד שֶׁיִּבָּאֵר בַּעַל דִּין חֲבֵירוֹ: אל תשת ידך עם רשע. הִשְׁמִיעֵנִי אֶת אֲבָיוֹת תְּבִיעַת שֶׁקֶר שֶׁהִבְטַחְתּוֹ לִהְיוֹת לוֹ עֵד חָמָס: (ב) לא תהיה אחרי רבים לרעות. יֵשׁ בְּמִקְרָא זֶה מִדְרָשֵׁי חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל; אֲבָל אֵין לָשׁוֹן הַמִּקְרָא מְיוּשָׁב בְּהַזְּכִיר אֶלָּא אֶחָד מִכָּאן וְרָשׁוּ, שֶׁאֵין מַטִּין לְחוֹבָה בְּהַכְרַעַת בֵּינַיִם אֶחָד. וְסוֹף הַמִּקְרָא דָּרְשׁוּ אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת, שֶׁאִם יֵשׁ שְׁנַיִם מְחַיְּבִין יוֹתֵר עַל הַמְזַכִּין, הַשְׁמֵּה הַדִּין עַל פִּיהֶם לְחוֹבָה, וּבְרַבִּי נַפְשׁוֹתָ הַכָּתוּב מְדַבֵּר וְאָמְצָע הַמִּקְרָא דָּרְשׁוּ, לֹא תַעֲנֶה עַל רִב, עַל רֹב שֶׁאֵין הוֹלְכִין עַל מוּפְלָא שֶׁבְּדִין, לְפִיכָךְ מַתְחִילִין בְּדִינֵי נַפְשׁוֹת מִן הַצַּד לְקַטָּנִים שֶׁבָּהֶן שׁוֹאֲלִין תְּחִלָּה שֶׁיֹּאמְרוּ אֶת דַּעְתָּם (סנהדרין מ׳) וְלִפִי דִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ כָּךְ פִּתְרוֹן הַמִּקְרָא: לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לָרָעוֹת לְחַיֵּב מִיתָה בְּשָׁכִיל דִּין אֶחָד שֶׁיִּרְבּוּ, מְחַיְּבִין עַל הַמְזַכִּין וְלֹא תַעֲנֶה עַל רָב לִנְטוֹת מִדְּבָרָיו, וְלִפִי שֶׁהוּא חָסֵר יו״ד דָּרְשׁוּ בּוֹ בָּךְ אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת. יֵשׁ רַבִּים שֶׁאַתָּה גוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם, וְאֵימָתַי? בְּזְמַן שֶׁהֵן שְׁנַיִם הַמְחַיְּבִין

Richter, daß er keine einzelne Partei aushören soll, bis die andere zugegen ist. אל תשת ידך עם רשע Mit solchem der eine falsche Forderung macht zugesichert, für ihn ein falsches Zeugnis abzulegen. (mit einem solchen also sich in keine Verbindung zu setzen.) (2) לא תהיה אחרי רבים לרעות In diesem Satze gibt es mannigfache Deutungen unserer Gelehrten, keine derselben aber entspricht dem Wortsinne, sie entnehmen hieraus, daß man durch die Mehrheitsstimme eines einzigen Richters niemand verurtheilen darf, das Ende dieser Stelle deuten sie folgender Weise aus: „Nach der Mehrheit soll man sich richten." Wenn nemlich (bei einem Todesurtheil) die Zahl der Verdammenden die der Freisprechenden um zwei übersteigt, so urtheilt man nach der Mehrheit, zu Verdammen; hier ist von einer Todesstrafe die Rede. Die Mitte dieser Stelle deuten sie folgenderweise: Das לא תענה על ריב, lesen sie als ob stünde: על רב und der Sinn wäre: Du darfst den Vornehmsten im Gerichte nicht widersprechen" deshalb wird die Todesstrafe von der Seite angefangen, wo die minder angesehen sind, und diese werden zuerst ersucht, ihre Meinung auszusprechen Zufolge der Auslegung unserer Weisen wäre demnach dies der Zusammenhang der Stelle; Du sollst dich nicht richten nach Vielen zum Bösen" nemlich jemand zum Tode zu verurtheilen wegen eines Richters, der den Ausschlag gibt. Du sollst ferner den Vornehmsten im Gerichte nicht widersprechen, daß er seiner Meinung entsage; diese Auslegung kömmt daher, weil hier im (ריב) ein י fehlt (und man liest es wie (רב אחרי רבים לטות Oftmals mußt du dich nach der Mehrheit richten, wann ist dies der Fall? Wenn die

Digitized by Google

תַּעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת׃ (ג) וְדָל לֹא תֶהְדַּר בְּרִיבוֹ׃ ס (ד) כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ אוֹ חֲמֹרוֹ תֹּעֶה הָשֵׁב תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃ ס (ה) כִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ

folgen zum Bösen. Du sollst keinen Ausspruch thun bei einer Rechtssache, um dich der Menge anzuschließen, das Recht zu beugen. (3) Auch den Armen sollst du nicht begünstigen in seiner Rechtssache. (4) Wenn du antriffst den Ochsen deines Feindes, oder seinen Esel herumirrend, so sollst du ihm denselben zurückbringen. (5)

רש"י

בְּמַחֲיַיבִין יוֹתֵר מִן הַמְזַכִּין; וּמִשְּׁמַע שֶׁנֶּאֱ' לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעוֹת, שׁוֹמֵעַ אֲנִי, אֲבָל הָיָה עִמָּהֶם לְטוֹבָה מִכָּאן אָמְרוּ, דִּינֵי נְפָשׁוֹת עַל פִּי אֶחָד לְזַכּוֹת וְעַל פִּי שְׁנַיִם לְחוֹבָה, וְאוֹנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: לָא תִתְמְנַע מִלְּאֲלָא מָה דְּמִתְבָּעֵי לָךְ עַל דִּינָא. וְלָשׁוֹן הָעִבְרִי, לְפִי הַתַּרְגּוּם כֵּן הוּא נִדְרָשׁ, לֹא תַעֲנֶה עַל רִיב לִנְטוֹת, אִם יִשְׁאָלְךָ דָּבָר לְמִשְׁפָּט, לֹא תַעֲנֶה לִנְטוֹת לְצַד אֶחָד וְלִסְלֹק עַצְמְךָ מִן הָרִיב, אֶלָּא הֱוֵי דָן אוֹתוֹ לְאֶמִתִּיתוֹ; וַאֲנִי אוֹמֵר לְיַשְּׁבוֹ עַל אָפְנָיו כְּפִשׁוּטוֹ, כָּךְ פִּתְרוֹנוֹ: לֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַבִּים לְרָעוֹת, אִם רָאִיתָ רְשָׁעִים מְמִין מִשְׁפָּט, לֹא תֹאמַר, הוֹאִיל וְרַבִּים הֵם, הִנְגִּי נוֹטֶה אַחֲרֵיהֶם, וְלֹא תַעֲנֶה עַל רִיב לִנְטוֹת וְגוֹ' וְאִם יִשְׁאַל הַנָּרוֹן עַל אוֹתוֹ הַמִּשְׁפָּט אַל תַּעֲנֵנוּ עַל הָרִיב דָּבָר הַנּוֹטֶה אַחֲרֵי אוֹתָן רַבִּים לְהַמִּית אֶת הַמִּשְׁפָּט מֵאֲמִתּוֹ אֶלָּא אֱמוֹר אֶת הַמִּשְׁפָּט בַּאֲשֶׁר הוּא וְקוֹלֵד יְהֵא תָּלוּי בְּצַוָּאר הָרַבִּים: (ג) לֹא תהדר. לֹא תַחֲלוֹק לוֹ כָּבוֹד לְזַכּוֹתוֹ בַּדִּין וְלוֹמַר, דַּל הוּא אֲנַצְּנוּ וַאֲבַבְּדֶנּוּ: (ה) כי תראה חמור שונאך וגו'. הֲרֵי כִּי מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן דִּלְמָא

Zahl der Verdammenden die der Befreienden um zwei übersteigt, da es früher heißt: לֹא תהיה אחרי רבים לרעות so folgt ja hieraus, daß man beim Guten sich nur nach der Mehrheit zu halten habe? Und אחרי רבים wäre demnach überflüßig, aus diesem Nachsatze folgern die talmudischen Gelehrten, daß bei Todesstrafen man schon bei einem Richter zum Befreien, sich nach ihm richten muß, zum Verurtheilen aber können nur zwei das End-Urtheil sprechen. Nach Onkelos wäre dies der Sinn: Wenn man vor dich einen Rechtsfall bringt, neige nicht vom Rechte ab, sondern richte stets nach strenger Wahrheit; ich denke aber den Wortsinn so zu erklären: Wenn du sieheſt, daß Böſewichte das Recht verderben, so sage nicht, weil sie viel sind, so will auch ich mich nach ihnen richten, neige dich also nicht zu ihrem Spruche. Sondern sprich deine gewissenhafte Meinung aus, die Schuld lastet dann auf ihnen. (3) לא תהדר Du sollst ihm kein günstigeres Urtheil aussprechen und sagen, weil er arm ist, will ich ihm das Recht zuerkennen. (5) כי תראה חמור שונאך — כי bedeutet hier, vielleicht; wie bekannt hat dieser Ausdruck vielerlei Bedeutung, in welchen dieses Wort angewendet wird, es heißt demnach hier: Du könntest seinen Esel

Digitized by Google

פִּי־תִרְאֶה חֲמוֹר שֹׂנַאֲךָ רֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ׃ (ו) לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט אֶבְיֹנְךָ בְּרִיבוֹ׃ (ז) מִדְּבַר־שֶׁקֶר תִּרְחָק וְנָקִי וְצַדִּיק אַל־תַּהֲרֹג כִּי

Wenn du den Esel deines Hassers erliegen siehest unter seiner Last, so hüte dich, ihn zu verlassen. Verhelfen sollst du ihn mit ihm. (6) Du sollst nicht beugen das Recht deines Dürftigen in seiner Rechtssache. (7) Von lügenhafter Sache entferne dich, den Unschuldigen und Gerechten sollst du nicht

רש"י

שֶׁהוּא מְר' לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שִׂמּוּשִׁי כִּי, וְכֵן פְּתִרוֹנוֹ, שֶׁמָּא תִרְאֶה חֲמוֹרוֹ רוֹבֵץ תַּחַת מַשָּׂאוֹ: וְחָדַלְתָּ מֵעֲזֹב לוֹ. בְּתְמִיָּה: עוֹזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ. עֲזִיבָה זוֹ לְשׁוֹן עֶזְרָה, וְכֵן עָצוֹר וְעָזוֹב (מלכים א' י"ד) וְכֵן, וַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַד הַחוֹמָה (נחמיה ג') מְלֵאוּהָ עָפָר לַעֲזוֹב וּלְסַיֵּעַ אֶת חוֹזֶק הַחוֹמָה; כֵּיוֹצֵא בוֹ: כִּי תֹאמַר בְּלִבָּךְ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי וְגוֹ' (דברים ז') שָׁמָּא תֹאמַר כֵּן, בְּתְמִיָּה, לֹא תִירָא מֵהֶם. וּמִדְרָשׁוֹ בָּךְ דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ; כִּי תִרְאֶה, וְחָדַלְתָּ, פְּעָמִים שֶׁאַתָּה חוֹדֵל וּפְעָמִים שֶׁאַתָּה עוֹזֵר, הָא בֵּיצַד? זָקֵן וְאֵינוֹ לְפִי כְּבוֹדוֹ וְחָדַלְתָּ (או בֶּהֱמַת נָכְרִי וּמְשֻׁאוֹי יִשְׂרָאֵל, וְחָדַלְתָּ.) (מכילתא) עָזוֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ: לְמֶדֶר הַמַּשָּׂא מִלְמִשְׁקַל לַיֵּהּ, מִלִּיטוֹל מַשָּׂאוֹ מֵעָמּוֹ: (ו) אֶבְיוֹנְךָ לְשׁוֹן אוֹבֶדֶת, שֶׁהוּא מְדוֹלְדָּל וְתָאֵב לְכָל טוֹבָה. (ב"מ ל"ב): (ז) וְנָקִי וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג. מֵנַיִן לְיוֹצֵא מִבֵּ"ד חַיָּב, וְאָמַר א' יֵשׁ לִי לְלַמֵּד עָלָיו זְכוּת, שְׁמַחֲזִירִים אוֹתוֹ? ת"ל: וְנָקִי אַל תַּהֲרֹג, וְאַ"א שֶׁאֵינוֹ צַדִּיק, שֶׁלֹּא נִצְטַוֵּיתָ בְּבֵ"ד, מ"מ נָקִי הוּא מִדִּין מִיתָה שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָךְ לְזַכּוֹתוֹ, וּמִנַּיִן לְיוֹצֵא מִבֵּ"ד זַכַּאי וְאָמַר א', יֵשׁ לִי

sehen unter seiner Last erliegen. ? והדלת מעזוב לו Wird fragend gebraucht. עזוב תעזוב עמו Dies heißt helfen, ebenso (Kön. 1, 14.) עצור ועזוב Ferner (Nechem. 3, 8.) ויעזבו את ירושלים עד החומה „Sie befestigten Jerusalem bis an die breite Mauer" nemlich sie brachten Erde um die Mauer zu befestigen. Gleiches finden wir (Mos. 5, 7, 17.) „Du wirst vielleicht sagen, es gibt der Völker viele" „Fürchte dich nicht" unsere Lehrer erklären das: כי תראה — והדלת oftmals gibt es Fälle, wo du zurückziehen und oftmals wo du helfen mußt. Wann treten diese Fälle ein? z. B. ein alter angesehener Mann, dessen Würde es nicht angemessen ist, der kann sich zurückziehen. עזוב תעזוב עמו Hilf ihm die Last abnehmen. (6) אביונך mit אבה verwandt, und bedeutet, er ist armselig, und hat Sehnsucht nach irgend einer Wohlthat. (7) ונקי וצדיק אל תהרוג Woher wissen wir, daß, wenn jemand vom Gerichte verurtheilt weggeführt wird und einer sagt, er könnte ihn auch einigermaßen vertheidigen, daß man den Verurtheilten wieder zurückführt, so heißt es: „Bringe den Unschuldigen nicht um" denn obgleich er noch nicht ganz entschuldigt ist, so ist er dennoch vom Todesurtheil frei, denn man kann ihn ja vertheidigen. Woher wissen wir aber, daß, wenn einer vom Gerichte freigesprochen wird,

Digitized by Google

לְשֹׁר אַצְדִּיק רָשָׁע׃ (ח) וְשֹׁחַד לֹא תִקָּח כִּי־הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר פִּקְחִים וְיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִם׃ (ט) וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (י) וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃

umbringen, denn ich werde nicht rechtfertigen den Frevler. (8) Auch sollst du keine Bestechung annehmen, denn die Bestechung blendet die Sehenden und verkehret die Worte der Gerechten. (9) Und den Fremdling sollst du nicht drängen, ihr kennt ja das Gemüth des Fremdlings, den Fremdlinge waret ihr im Lande Mizraim. (10) Und sechs

רשי׳

לְלַמֵּד עָלַיִן הוֹצָה שֶׁאֵין מַהֲזִירִין אוֹתוֹ לְבֵ״ד? תַּ״ל וְצַדִּיק אַל תַּהֲרוֹג, זֶה צַדִּיק הוּא, שֶׁנִּצְטַוָּה בְּבֵ״ד׃ כִּי לֹא אַצְדִּיק רָשָׁע. אֵין עָלֶיךָ לְהַחֲזִירוֹ, כִּי אֲנִי לֹא אַצְדִּיקֶנּוּ בְּדִינִי, אִם יָצָא מִידְךָ זַכַּאי, יֶשׁ לִי שְׁלוּחִים הַרְבֶּה לְהַמִּיתוֹ בְּמִיתָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ׃ (ח) ושחד לא תקח. אַפַּי׳ לְשַׁפּוֹט אֱמֶת וְכָ״שׁ בְּדִבְרֵי לַהֲמוֹת הַדִּין, נֶאֱמַר כָּאן, לֹא תֶהֱוֶה מְשֻׁפָּט׃ יעור פקחים. אֲפִילּוּ חָכָם בַּתּוֹרָה וְנוֹמֵל שׁוֹחַד, סוֹף שֶׁתִּטְרוֹף דֵּעָתוֹ עָלָיו וְיִשְׁתַּבֵּשׁ תַּלְמוּדוֹ, וְיִכֵּהֶה מְאוֹר עֵינָיו (ב״מ קי״א מכילתא)׃ ויסלף. כְּתַרְגּוּמוֹ וּמְקַלְקֵל׃ דברי צדיקים. דִּבְרֵי הַמְצוּדָקִים מִשְׁפָּטַי, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ׃ פְּתַנְּמִין קְרִיצִין יְשָׁרִים׃ (ט) וגר לא תלחץ. בְּהַרְבָּה מְקוֹמוֹת הִזְהִירָה תּוֹרָה עַל הַגֵּר מִפְּנֵי שֶׁפּוֹדֵעַ רַע (ב״מ כ״ט)׃ את נפש הגר. כַּמָּה קָשֶׁה לוֹ נְפָשׁוֹתָצִים אוֹתוֹ׃ (י) ואספת את תבואתה. לָשׁוֹן הַכְנָסָה לַבַּיִת, כְּמוֹ׃ וַאֲסַפְתּוֹ אֶל

und einer sagt, ich kann Gründe angeben, die ihn schuldig machen, daß man ihn nicht wieder zum Gerichte führt, so heißt es: „Du sollst den Gerechten nicht umbringen" und dieser ist ja schon vor dem Gerichte als gerecht befunden worden כילא אצדיק רשע Du brauchst ihn nicht zurückführen, denn ich habe viele Wege, selbst wenn du ihn für gerecht erklären würdest, wo ich kann die verdiente Strafe ihm zukommen lassen. (8) ושחד לא תקח Selbst gewissenhaft zu richten, vielweniger das Recht zu beugen, da dies schon anderswo verboten wurde, wie es heißt: „Du sollst das Recht nicht beugen" יעור פקחים Wenn er auch ein großer Schriftgelehrter ist, und Bestechung nimmt, wird er zuletzt seines Verstandes beraubt, seine Gelehrsamkeit vergessen und wird blind für jede gute Sache. ויסלף Der Onkelos gibt es mit: יְפַקְלֵקֵל verderben. דברי צדיקים Gerechte Worte, gewissenhaftes Urtheil פְּתַנְּמִין קְרִיצִין (9) וגר לא תלחץ Oft warnte die Schrift, dem Fremden nichts Leides zu thun, weil dessen Rücktritt meist böse Folgen nach sich zieht. את נפש הגר Wie schwer es ihm wird, wenn man ihn drückt. (10) ואספת את תבואתה Einsammeln ins

Digitized by Google

(י) וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ׃ (יא) וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וְנָטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ׃ (יב) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן אֲמָתְךָ וְהַגֵּר׃

Jahre sollst du besäen dein Land und sollst einsammeln seinen Ertrag. (11) Aber im siebenten sollst du es ausruhen und liegen lassen, daß die Dürftigen deines Volkes davon essen; und was sie übrig lassen, esse das Wild des Feldes. Also thue mit deinem Weinberg, mit deinem Oelberg. (12) Sechs Tage kannst du deine Werke thun, aber am siebenten Tage sollst du ruhen, auf daß da ruhe dein Ochse und dein Esel, und sich erquicke der Sohn deiner Magd und der Fremdling.

רש"י

תוֹךְ בֵּיתֶךָ׃ (יא) תשמטנה׳ מֵעֲבוֹדָה׃ ונטשתה׳ מֵאֲכִילָה אַחֵר זְמַן הַבִּיעוּר׳ דְּ"א תִּשְׁמְטֶנָּה מֵעֲבוֹדָה׳ נִמְרוֹד׳ בְּנוֹן חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה׳ וְנָטַשְׁתָּהּ׳ מִלְּזַבֵּל וּמִלְּקַשְׁקֵשׁ׃ וְיִתְרָם תֹּאכַל חית השדה׳ לְחָקְיָשׁ בָּלָא מַעֲשֵׂר׳ אַף אֲבָיוֹנִים אוֹכְלִים בְּלֹא מַעֲשֵׂר׳ מִפְּאַן אָמְרוּ׃ אֵין מַעֲשֵׂר בַּשְּׁבִיעִית (מכילתא)׃ כן תעשה לכרמך׳ וְתַחְלֹת תַּמְקֹרָא בִּשְׁדֶה הַלָּבָן׳ כְּמוֹ שֶׁאָמוּר לְמַעְלָה הַיְמָנוּ׳ תְּזֹרַע אֶת אַרְצֶךָ׃ (יב) וביום השביעי תשבות׳ אַף בַּשְּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לֹא תַעֲקֹר שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית מִמְּקוֹמָהּ׳ שֶׁלֹּא תֹאמַר׳ הוֹאִיל וְכָל הַשָּׁנָה קְרוּיָה שַׁבָּת לֹא תְהֵנוֹג בָּהּ שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית׳ (מכילתא)׃ למען ינוח שורך וחמרך׳ תֵּן לוֹ נִיחַ לְהַתִּיר׳ שֶׁיְּהֵא תּוֹלֵשׁ וְאוֹכֵל עֲשָׂבִים מִן הַקַּרְקַע׳ אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא יַחְבְּשֵׁהוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת׳ תַּלְמוּד לוֹמַר׳ אֵין זֶה נִיחַ אֶלָּא צַעַר (מכילתא)׃ בן אמתך׳ בְּעֶבֶד עִבְרִי תַּפְתּוּב מְדַבֵּר (מכילתא)׃ והגר׳ גֵּר תּוֹשָׁב׃

Haus, so wie es heißt (Mos. 5, 22, 20.) Du sollst ihn in dein Haus bringen. (11) תשמטנה von der Arbeit. ונטשתה Es ist zum Genießen verboten bis die Zeit des Wegschaffens vorüber ist, es hat aber auch eine andere Bedeutung, du sollst nemlich von den Hauptarbeiten ablassen wie z. B. Ackern, Säen. ונטשתה Selbst das düngen und ausjäten. ויתרם תאכל חית השדה Wir vergleichen hier das Essen der Arme zu dem der Thiere so wie Letztere unverzehnt essen, so dürfen es die Armen ebenfalls; daraus folgt daß man im siebenten Jahre keinen Zehnt zu geben braucht. כן תעשה לכרמך. Der Anfang dieser Stellen meint ein Kornfeld, wie es heißt: „Sechs Jahre sollst du dein Feld besäen" (12) וביום השביעי תשבות Selbst im siebenten Jahre darf der Ruhetag nicht aufgehoben werden, man meine etwa nicht, weil das ganze Jahr Sabbath heißt, so brauchte man den siebenten Tag der Woche nicht zu feiern. למען ינוח שורך וחמורך D. h. gewähre ihm eine vergnügende Ruhe und Freiheit, wir sehen also, daß es erlaubt ist, das Vieh am Sabbat auf das Feld weiden zu lassen, denn sollte man es im Hause einsperren, so wäre dies nichts Angenehmes, vielmehr ein Schmerz. בן אמתך

Digitized by Google

(יג) וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ׃ (יד) שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי בַּשָּׁנָה׃ (טו) אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי־בוֹ יָצָאתָ מִמִּצְרָיִם וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃ (טז) וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ

(13) Und in Allem, was ich euch sagte, seid behutsam: Den Namen anderer Götter bringt nicht in Erinnerung, er soll nicht gehört werden durch euren Mund. (14) Dreimal sollst du mir feiern im Jahre. (15) Die Feier des Ungesäuerten sollst du beobachten. Sieben Tage sollst du Ungesäuertes essen, so wie ich dir geboten, zur Zeit des Ährenmondes, denn an demselbigen bist du ausgezogen aus Mizraim; doch soll man nicht leer erscheinen vor meinem Angesichte: (16) und die Feier der Ernte der Erst-

רש״י

(יג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו · לַעֲשׂוֹת כָּל מִצוֹת עֲשֵׂה בְּאַזְהָרָה, שֶׁכָּל שְׁמִירָה שֶׁבַּתּוֹרָה אַזְהָרָה הִיא בְּמָקוֹם לַאו: לא תזכירו · שֶׁלֹּא יֹאמַר לִי, שְׁמוֹר לִי בְּצַד ע״א פְּלוֹנִית אוֹ תַּעֲמוֹד עִמִּי בְּיוֹם ע״א פְּלוֹנִית עִבּוּ״ם · דָּ״אַ, וּבְכֹל אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמְרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁשְּׁקוּלָה ע״א כְּנֶגֶד כָּל הַמִּצוֹת כּוּלָּן, וְהַנִּזְהָר בָּהּ כְּשׁוֹמֵר אֶת כּוּלָּן: לא ישמע · מִן הַנִּכְרִי: עַל פִּיךָ · שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה שׁוּתָּפוּת עִם נָכְרִי וְיִשְׁפַּע לְךָ בָּעֲ״אָ שֶׁלּוֹ, נִמְצֵאתָ שֶׁאַתָּה נוֹרָם שֶׁיָּזוּכְרוּ עַל יָדְךָ: (יד) רגלים · פְּעָמִים, וְכֵן, כִּי הִפִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים (במדבר כ״ב): (טו) חדש האביב · שֶׁהַתְּבוּאָה מִתְמַלֵּאת בּוֹ בְּאָבִיהָ, אָבִיב לָשׁוֹן אָב, בְּכוֹר וְרֵאשׁוֹן לְכַשֵּׁל פֵּירוֹת: ולא יראו פני ריקם · כְּשֶׁתָּבוֹאוּ לְרָאוֹת פְּנֵי בָּרְגָלִים הָבִיאוּ לִי עוֹלוֹת (חגיגה ז׳):(טז) וחג הקציר · הוּא חַג שָׁבוּעוֹת:

Hier ist von einen kenanitischen Sklaven die Rede. והנר Ein Fremdling, der sich blos niedergelassen hat. (13) ובכל אשר אמרתי Jedes Gebot zu vollziehen. Zugleich dient dies als Warnung, für das nicht Befolgen der Gebote, denn überall wo שמור vorkömmt, ist mit dieser Warnung zugleich ein Verbot verstanden. לא תזכירו Daß man nicht sage; Erwarte mich bei diesem Götzenbilde, oder stelle dich bei mir ein, an dem Feiertage diesen Götzen. Nach der Zusammenstellung hat dies aber noch eine andere Bedeutung: ושם אלהים אחרים und ובכל אשר אמרתי אליכם lehrt uns, daß der Götzendienst mehr Sünde sei als die Verletzung aller Gebote, der sich aber davor hütet, ist soviel, als hätte er gleichsam alle Gebote beobachtet (14) רגלים Mahl, sowie (Mos. 4, 22, 28.) „Du hast mich dreimal geschlagen" (שלש רגלים. (15) חדש האביב Wo die Früchte vollkörnig werden. אביב ist mit אב verwandt, weil dieser Monat der erste ist, welcher die Früchte zeitiget. ולא יראו פני ריקם Wenn ihr am Feiertage kommt, vor mich zu erscheinen, so bringet mir ein Opfer. (16) וחג הקציר Dieses ist das Wochenfest. בכורי מעשיך Welches

Digitized by Google

אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַגַ הָאָסִף בְּצֵאת
הַשָּׁנָה בְּאָסְפְּךָ אֶת־מַעֲשֶׂיךָ מִן־הַשָּׂדֶה׃
(יז) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־
זְכוּרְךָ אֶל־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה׃ (יח) לֹא־
תִזְבַּח עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין

linge deiner Arbeit, was du gesäet hast auf dem Felde, und die Feier der Einsammlung, um den Ausgang des Jahres, wenn du eingesammelt hast deine Arbeit vom Felde. (17) Dreimal im Jahre erscheine alles Männnliche bei dir vor dem Angesichte des Herrn, vor Gott. (18) Nicht opfere bei dem Gesäuerten das Blut meines Opfers, und nicht übernachte

רש"י

בכורי מעשיך· שֶׁהוּא זְמַן הַבָּאַת בִּכּוּרִים שֶׁשְּׁתֵּי הַלֶּחֶם הַבָּאִין בָּעֲצֶרֶת הָיוּ מַתִּירִין הֶחָדָשׁ לְמִנְחוֹת וְלָהֲבִיא בִּכּוּרִים לַמִּקְדָּשׁ, שְׁנֶאֱמַר, וְיוֹם הַבִּכּוּרִים וגו׳ (במדבר כ״ח) : וחג האסף· הוּא חַג הַסֻּכּוֹת : באספך את מעשיך· שֶׁכָּל יְמוֹת הַחַמָּה הַתְּבוּאָה מִתְיַבֶּשֶׁת בַּשָּׂדוֹת וּבְחַג אוֹסְפִים אוֹתָהּ אֶל הַבַּיִת, מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים : (יז) שלש פעמים וגו׳· לְפִי שֶׁחָתַנְתָּ מִדַּבֵּר בַּשְּׁבִיעִית הוּצְרַכְתָּ לוֹמַר, שֶׁלֹּא יִסְתַּרְסוּ רְגָלַיִם מִמְּקוֹמָן (מכילתא א׳) : כל זכורך· הַזְּכָרִים שֶׁבָּךְ : (יח) לא תזבח על חמץ וגו׳· לֹא תִשְׁחַט אֶת הַפֶּסַח בְּי״ד בְּנִיסָן עַד שֶׁתְּבַעֵר הֶחָמֵץ (מכילתא פסחים ס״ג) : ולא ילין חלב חגי וגו׳· חוּץ לַמִּזְבֵּחַ : עד בקר· יָכוֹל אַף עַל הַמַּעֲרָכָה יְפֻסַּל בְּלִינָה, תַּ״ל עַל מוֹקְדָה, עַל הַמִּזְבֵּחַ כָּל הַלַּיְלָה (ויקרא) ו׳) ולא ילין· אֵין לִינָה אֶלָּא בְּעמוּד הַשַּׁחַר שֶׁנֶּאֱמַר עַד בֹּקֶר, אֲבָל כָּל הַלַּיְלָה יָכוֹל

die Zeit war wo man die Erstlinge in das Heiligthum brachte. Denn durch die zwei Brote, welche man damals darbrachte, wurde dann erlaubt, von der neuen Frucht zu opfern, wie es heißt: (Mos. 4, 28, 26.) וביום הבכורים „Am Tage der Erstlinge" וחג האסיף Dieses ist das Laubhüttenfest. באספך את מעשיך Denn, den ganzen Sommer hindurch trocknete die Frucht auf den Feldern und vor diesem Feiertage nimmt man sie Regens wegen nach Hause. (17) שלש פעמים Weil in diesem Abschnitte von dem siebenten Jahre die Rede ist, mußte er hier andeuten, daß diese drei Feiertage nicht dürfen außer Acht gelassen werden. כל זכורך Alles Männliche bei dir. (18) לא תזבח על חמץ Du sollst das Pesah-Opfer nicht schlachten, wenn das Gesäuerte nicht weggeschafft ist. ולא ילין חלב חגי „Außerhalb des Altares. . ילין ולא ילין Uebernachten heißt nur bis Tages-Anbruch, denn es heißt: „Bis der Morgen grauet" die ganze Nacht aber kann er es vom Pflaster auf den Altar bringen. עד בקר Man kann nun meinen, wenn es auf dem Holzstoße liegt, sollte es durch das Uebernachten für den Altar unbrauchbar sein, so heißt es (Mos. 3, 11, 6, 2.)

Digitized by Google

הַלֶּב־חַגִּי עַד־בֹּקֶר׃ (יט) רֵאשִׁית
בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ ששי
(כ) הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ
לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם

das Fett meines Feieropfers bis an den Morgen. (19) Die Erstlinge deiner gezeitigten Landfrüchte sollst du bringen in das Haus Gottes, deines Herrn. Du sollst das Böcklein nicht kochen in der Milch seiner Mutter. (20) Siehe, ich schicke einen Engel vor dir her, dich zu behüten auf dem Wege

רש"י

לְהַעֲלוֹתוֹ מִן הַרְצָפָה לַמִּזְבֵּחַ׃ (יט) ראשית בכורי אדמתך · אַף כְּאָן בְּכוּרֵי אַדָּמָתְךָ · בֵּיצַד ? אָדָם נוֹטֵעַ לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ רָאשָׁה תְּאֵנָה שִׁבְּכָרָה , כּוֹרֵךְ עָלֶיהָ גָּמִי לְסִימָן , וּמַקְדִּישָׁהּ· וְאֵין בְּכוּרִים אֶלָּא מִשִּׁבְעַת הַמִּינִין הָאֲמוּרִין בְּמַקְרָא : אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וגו׳ (דברים ה.) : לא תבשל גדי · אַף־עַל וְכָבֵשׁ בְּכָלָל גְּדִי , שֶׁאֵין גְּדִי אֶלָּא לָשׁוֹן וָלָד כְּךָ מָצִינוּ , שֶׁאַתָּה מוֹצֵא בְּכָמָה מְקוֹמוֹת בְּתוֹרָה , שֶׁכָּתוּב גְּדִי , וְהוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ אַחֲרָיו עִזִּים , כְּגוֹן : אֲנִי אֶשְׁלַח גְּדִי עִזִּים (בראשית ל״ח) אֶת גְּדִי הָעִזִּים · שְׁנֵי גְדָיִים עִזִּים (שם כ״ז) לְלֹקְחָךְ שָׂכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר גְּדִי סְתָם , אַף עָנָל וְכָבֶשׂ בְּמִשְׁמַעַ וּבְנֵי מְקוֹמוֹת נִכְתָּב בְּתוֹרָה , אֶחָד לְאִיסּוּר אֲכִילָה וְאֶחָד לְאִיסּוּר הַנְאָה וְאֶחָד לְאִיסּוּר בִּישׁוּל (מסחים כ״ז חולין קמ״ו) : (כ) חנה אנכי שולח מלאך · כְּאן נִתְבַּשְּׂרוּ , שֶׁעֲתִידִין לַחֲטוֹא , וּשְׁכִינָה אוֹמֶרֶת לָהֶם , כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ (שמות ל״ג) : אשר

„Auf der Brandstätte darf es die ganze Nacht auf dem Altare liegen." ראשית בכורי אדמתך (19) Auch im siebenten Jahre mußte man Erstlinge darbringen, deshalb heißt es auch hier: בכורי אדמתך Wie geschah dies? Man geht auf das Feld und sieht eine reife Feige, wickelt Gras um sie herum zum Zeichen, und damit heiligte man sie. Erstlinge müssen, aber von den sieben Getraide-Arten, die in der Schrift, (Mos. 5, 8, 8.) genannt sind, gebracht werden, nämlich von Waitzen, Gerste, Wein, Feigen, Granatäpfel, Oliven und Datteln. לא תבשל גדי Unter גדי ist auch ein Kalb und Lamm begriffen, denn גדי bedeutet blos ein junges Thier, da wir an mehren Stellen גדי finden, um es näher zu bestimmen mit noch einem erklärenden Ausdruck versehen, wie z. B. גדי עזים (Mos. 1, 38, 17.) Woraus folgt, das überall, wo גדי ohne nähere Bestimmung steht, ist Kalb und Lamm darunter verstanden. Dreimal wurde dieses Gebot wiederholt [1]) eines verbietet das Essen, eines den anderweitigen Genuß und das dritte das Kochen desselben. (20) הנה אנכי שולח מלאך Hier wurden sie benachrichtiget, daß sie einst sündigen werden, und die Gottheit sagte ihnen, ich werde nicht mit euch gehen. אשר הבינותי Das ich

[1]) Siehe weiter 34, 26. ferner (Mos. 5, 14, 21.)

Digitized by Google

אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי׃ (כא) הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע
בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם
כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ׃ (כב) כִּי אִם־שָׁמוֹעַ
תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר
וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצָרַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ׃
(כג) כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וְהֵבִיאֲךָ אֶל־
הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי
וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו׃ (כד) לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה
לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה
כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר

und dich zu bringen an den Ort, den ich bereitete. (21) Hüte dich vor ihm und höre auf seine Stimme, widersetze dich nicht gegen ihn, denn er wird nicht ertragen eure Verbrechen, denn mein Name ist in ihm. (22) Jedoch wenn du gehorchest seiner Stimme und thun wirst Alles, was ich rede: so feinde ich an deine Feinde und ängstige deine Aengstiger. (23) Denn mein Engel soll vor dir hergehen, daß er dich bringe zu den Emoriten und den Chetiten und den Perisiten und den Canaaniten und den Chiwiten und den Jebusiten, und ich werde sie vertilgen. (24) Du sollst dich nicht neigen vor ihren Göttern und ihnen nicht dienen und

רש"י

הכינתי. אשר זמנתי לתת לכם, והוא קשומו׃ (ירושלמי א.): דרשו אל המקום אשר הכינתי, נבר מקומי ניפר כנגדו: וזה אחד מן המקראות שאומרים, שבירת המקדש של מעלה מכוון כנגד של מטה: (כא) אל המר בו. לשון המראה כמו אשר ימרה את פיך (יהושע א.): כי לא ישא לפשעכם. אינו מלומד בכבוד שהוא מן הבת, שאין חומאין, ועזוד, שהוא שלים ואינו עושה אלא שלידותו: כי שמי בקרבו. מחובר לראש המקרא: השמר מפניו כי שמי משותף בו. ורבותינו אמרו, זה מטטרון. ששמו כשם רבו, מטטרון בגימ׳ שדי: (כב) וצרתי. כתרגומו ואעיק: (כד) הרס תהרסם. לאותם אלוהות: מצבותיהם.

bestimmt habe euch zu geben. Dies der einfache Sinn. Wie es der Midrasch gibt, heißt es, an den Ort, welchen ich schon längst bestimmt habe. Und dies ist eine von den Stellen, welche hindeuten, daß das irdische Heiligthum dem überirdischen gleichgestellt ist. (21) אל תמר בו Heißt, widerspenstig werden, so wie in der Stelle (Jos. 1.) „Wer אשר ימרא את פיך deinem Befehle sich wiedersetzt. כי לא ישא לפשעיכם Er ist dies nicht gewohnt, weil er von denjenigen ist, welche nicht sündigen, und dann ist er nur Bothe und vollführt nur seine Sendung. כי שמי בקרבו Dies bezieht sich auf den Anfang der Stelle: „Hüte dich vor ihm, denn mein Name ist in ihm. Unsre Lehrer beziehen dies auf ממשרון, dessen Namen denselben Zahlenwerth beträgt שדי (314) — (22) וצרתי Wie es Onkelos gibt, ואעיק „Ich werde drängen. (24) הרס תהרסם Diese Götzen nämlich. מצבותיהם

Digitized by Google

תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם׃ (כה) וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־ מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ׃ ס שביעי (כו) לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֶּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא׃ (כז) אֵת־ אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־

nicht thun nach ihren Thaten, sondern du sollst sie zerstören und zertrümmern ihre Standsäulen. (25) Und dienen sollt ihr Gott, eurem Herrn, so wird er segnen dein Brot und dein Wasser, und ich werde Krankheit entfernen aus deiner Mitte. (26) Keine Mißgebärende, noch Unfruchtbare wird sein in deinem Lande; die Zahl deiner Tage will ich voll machen. (37) Meinen Schrecken werde ich vor dir herschicken und in Ver-

רש"י

אֲבָנִים שֶׁהֵם מַצִּיבִין לְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם׃ (כו) לא תהיה משכלה • אִם תַּעֲשֶׂה רְצוֹנִי׃ משכלה • מַפֶּלֶת נְפָלִים אוֹ קוֹבֶרֶת אֶת בָּנֶיהָ, קְדוֹיֵיהּ מְשַׁכְּלָה׃ (כז) והמותי • כְּמוֹ׃ וְהַמַּמְתִּי, וְתִרְגּוּמוֹ׃ וַאֲשַׁגֵּשׁ • וְכֵן כָּל תֵּיבָה שֶׁפּוֹעֵל שֶׁלָּהּ בְּכָפֶל אוֹת אַחֲרוֹנָה כְּשֶׁתַּהֲפוֹךְ לְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן פָּעַלְתִּי, יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנּוֹטֵל אוֹת הַכְּפוּלִים וּמַדְגִּישׁ אֶת הָאוֹת וְנִזְקָדוּ בְּמֶלֶא פּוּם כְּנוֹן׃וְהַמּוֹתִי •

Ihre Bildsäulen, die sie aufstellen, sich vor ihnen zu bücken [1] (26) לא תהיה משכלה. Wenn du meinem Willen nachlebst wirst; משכלה heißt, eine die Frühgeburten zur Welt bringt, oder deren Kinder sterben. (27) והמתי So wie והממתי, Onkelos übersetzt es ואשגיש (Ich werde verwirren) jedes Wort, das den letzten Stammbuchstaben doppelt hat, läßt in der ersten Person der vergangenen Zeit den letzten Buchstaben weg, setzt dafür ein Dageschi und punktirt ihn mit Cholam; wie והמתי (Jes. 28, 28.) וְהַפָּם נְהָלֵל עֲגָלָתוֹ; Das

---

בשם אדוני אבי מורי הרב הגי המפורסם מהו׳ גבריאל הלוי איש דעסויער נ״י.

[1]) Der Ausdruck תַּעֲבְדֵם hier und in den ד׳ הדברות (V. 20, 5) לא תשתחוה להם ולא תָּעָבְדֵם, drückt nicht die Kal-Form (aktiv) aus, da es in dieſem Falle תַּעֲבוֹד בכבוד שורך, wie (Moſ. 5, 15, 19) לא, oder תַּעֲבוֹד (Kön. 2, 10, 18.) יְהוֹא יַעַבְדֵנִי כרכא heißen müßte; ſondern es deutet hier die Hofal-Form (paſſiv) an, wie: יְחָדָם, תֻּקְטָר, (Ezech. 16, 4.) u. dgl. וְהָמְלֵחַ לֹא הָמְלָחַת, וְחָתֹל לֹא חֻתָּלְתְּ (ס׳ ס. שחוט) Der Sinn dieſer לעון הָמְעָל, מפני שמורם ממיד על מעשה עזולמו, מלח כרלונו) Stelle iſt demnach. Nicht allein, daß das freiwillige Hinſchicken zur Anbetung irgend eines Götzens ſtrengſtens verboten iſt. (לא תשתחוה להם) im Sinne eines מַעֲבִיד der dazu Veranlaßte; ſondern, ſelbſt als zwangsweiſe dazu Bewogene als מֻעְבָּד darfſt du dieſe ſchwere Sünde auf keinen Fall verüben (ולא תָּעָבְדֵם מהם (כ״ו מאכלי יקמ״ח) ולכן תעבדם פירושי אצלי תָּעָבֵד מהם כיוצא: יסרג ולא יעבור ולכן לא מספיק במזקק, ובלוגם נמי לקור

הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־
אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף : (כח) וְשָׁלַחְתִּי אֶת־
הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־

wirrung bringe ich alles Volk, zu welchem du kommſt, und gebe, daß alle deine Feinde dir den Rücken zeigen. (28) Ich

רשי

כִּנּוֹרֶת : וְהָמָם , גִּלְגַּל עֶגְלָתוֹ (ישעיה כ״ח) · וְסַבּוֹתַי , כִּנּוֹרֶת : וְסָבַב בֵּית אֵל (שמואל א׳ ז׳) דָּלוּתִי (תהלים קמ״ב) מְגוֹרֶת דָּלְלוּ וְחָרְבוּ (ישעיה י״ט) · עַל בַּמֵּים חֲקוֹתֶיךָ (שם מ״ט) מְגוֹרֶת חֹקְקֵי לֵב (שופטים ה׳) אֶת מִי רָצוֹתִי (שמואל א׳ י״ב) מְגוֹרֶת רָצִין עָזֹב דַּלִּים (איוב כ׳) . וְהַמְתַרְגֵּם : וְהַסּוֹתִי , וְאֶקְטֹל , טוֹעֶה הוּא· שֶׁאֵלּוּ מְגוֹרֶת מִיתָה הָיָה , אֵין ה״א שֶׁלּוֹ בְּפֵתָּח וְלֹא מֵ״ם שֶׁלּוֹ מִדָּגֶשֶׁת , וְלֹא נָקוּדָה מָלֵא סוּם . אֶלָּא וְהַמֹּתִי , כְּגוֹן · וְהַמַּתָּה אֶת הָעָם הַזֶּה (במדבר י״ד) וְהָתָיו מוּדָגָשׁ, לְפִי שֶׁתָּבוֹא בְּמָקוֹם ב׳ תָּוִי״ן · הָאַחַת גִּ׳אֲרֶשֶׁת , לְפִי שֶׁאֵין מִיתָה בְּלֹא תַּיְ״ו · וְהָאַחֶרֶת מְשֻׁפָּשֶׁת , כְּמוֹ : אָמַרְתִּי , הָמַאתִי , עָשִׂיתִי · וְכֵן : וְנָתַתִּי הַתַּ״ו מוּדָגֶשֶׁת , שֶׁהִיא בָּאָה בְּמָקוֹם שְׁתַּיִם , לְפִי שֶׁהָיָה צָרִיךְ שְׁלֹשָׁה תָּוִי״ן שְׁתַּיִם לִיסוֹד , כְּמוֹ : בְּיוֹם תֵּת ה׳ (יהושע י׳) מַתַּת אֱלֹהִים הִיא (קהלת ג׳) וְהַשְּׁלִישִׁי לְשִׁמּוּשׁ : עוֹרֶף · שֶׁיְּנוּסוּ מִפָּנֶיךָ וְיִהְפְּכוּ לְךָ עֹרֶף : (כח) הצרעה . מִין שֶׁרֶץ הָעוֹף , וְהָיְתָה מַכָּה אוֹתָם בְּעֵינֵיהֶם וּמַשִּׁילָה בָּהֶם אֵרֶס· וְהֵם מֵתִים· וְהַצִּרְעָה

Rad ſeines Wagens zerrüttet es; וסבתי vom Stamme (Sam. 1, 7.) בלותי "יְקַבֵּב בֵּית אֵל Vom Stamme (Jeſ. 19.) דַּלּוּ (daſ. 49.) vom Stamme (Richter. 5.) חֹקְקֵי לֵב ; את מי רצותי (Sam. 1, 12.) vom Stamme (Job. 20.) רָצִין עָזוֹב דַּלִּים. Wer aber וְהַמֹּתִי überſetzen will; „Ich werde tödten" der iſt im Irrthum, denn wäre es vom Stamme מוּת ſo würde das ה׳ kein מַתָּה und das מ׳ kein דגש haben, und nicht mit חולם punktirt ſein, ſondern es muß וְהַמִּתִי lauten, wie (Moſ. 4, 16.) ת׳ das את העם הזה וְהַמַּתָּה hat alsdann ein דגש, weil es ſtatt zweier ת׳ ſteht, wovon doch eine zum Stamme gehört und das andere das Fürwort vertritt, wie in נָתַתִּי, עָשִׂיתִי, הָמַאתִי, so hat auch in ונתתי das ת׳ ein דגש weil es ſtatt zweier ת׳ ſteht; es ſollte drei ת׳ haben, zwei zum Stamme wie (Jeſ. 10.) ביום תת " (Kohel 3.) מתת und das Dritte als Sufix. עורף Daß ſie vor dir fliehen, und dir den Nacken zuwenden. (28) הצרעה eine Art geflügeltes Inſekt, welches ihnen in die Augen ſchlug und Gift hineinwarf, wodurch

---

בי׳ מ״ע ל״ת כרלון , כי גס: ולא תַּעֲבֹד מהס כלומר , וזהו שמור רבה [ע״ח ד׳ כ״ד] מתר דמענה: לא תַּעֲבְדֵם (תַּסְעֹל) , רחפי׳ כלומר לסור , [ולמה לא המחיל רבה , כהיב

לא יהי׳ ; ולא מסמסוק ? לפי שלין כתס נפעל או הפעל, והכן], ולגבי לשר בשכתרין פ״ק: יכול יהיה נַעֲבָד [פעסטין] כהאן וביאושה, Man könnte glauben, er dürfte der verehrte, gebiente Gegenstand, der zum Gößen Geweihete ſelbſt ſein.

תלמוד לומר ולא תַּעֲבְדֵם , פי׳ מלת מהה נַעֲבָד וּמֵעֲבָד [נפעל והפעל] כמ״ש. והתיסה, שלא ראולא הרגישו בכל זה מפרשי המשש. והבן.

Digitized by Google

(כח) לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה
הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה: (כט) מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ עַד
אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ: (ל) וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יָם
פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי־אֶתֵּן
בְּיֶדְכֶם אֵת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ
מִפָּנֶיךָ: (לא) לֹא־תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם
בְּרִית: (לב) לֹא־יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ

werde Horniſſe vor dir her ſchicken, die austreiben werden die Chewiten und die Canaaniten und die Chetiten vor dir her. (29) Ich werde ſie aber nicht vertreiben vor dir her in Einem Jahr; damit das Land nicht öde werde, und ſich nicht vermehre gegen dich das Gewild des Feldes. (30) Gemach, gemach werde ich ſie vor dir her austreiben, bis du wachſen wirſt und beſitzen wirſt das Land. (31) Und ich will ſetzen deine Gränzen vom Schilfmeer an, bis an das Meer der Philiſter, und von der Wüſte an, bis an den Strom; denn ich werde geben in eure Hand die Einwohner des Landes, und du wirſt ſie austreiben vor dir her. (32) Du ſollſt weder mit ihnen noch mit ihren Göttern ſchließen einen Bund. (33) Sie ſollen

רש"י

לֹא יֵשְׁבוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, וְהַחִתִּי וְהַכְּנַעֲנִי הֵם אֶרֶץ סִיחוֹן וְעוֹג, לְפִיכָךְ מְכַל ו' אומות לֹא מָנָה כַּאן, אֶלָּא אַלּוּ. וְחִוִּי אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְהָלְאָה, שֶׁנִּרְבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (ד' ל"ו) עַל שֵׁשֶׁת הַיַּרְדֵּן, עָמְדָה וְזָרְקָה בָּהֶם מָרָה: (כט) שממה. רֵיקָנִית מִבְּנֵי אָדָם, לְמִי שֶׁאַתֶּם מְעַט וְאֵין בָּכֶם כֹּדֵי לְמַלְאוֹת אוֹתָהּ: ורבה עליך. וְתִרְבֶּה עָלֶיךָ: (ל) עד אשר תפרה. תִּרְבֶּה לְשׁוֹן פָּרִי, כְּמוֹ פרו ורבו: (לא) ושתי. לָשׁוֹן הַשָּׁתָה, וְהַתּ"ו מוּדְגֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁבָּאָה תַּחַת שְׁתַּיִם, שֶׁאֵין שִׁיתָה בְּלֹא תּ"ו וְהָאַחֵרֶת לְשִׁמּוּשׁ: עד הנהר. פְּרָת: וגרשתמו. וַתְּגָרְשֵׁם: (לג) כי תעבוד וגו'. הֲרֵי

ſie umkamen. Die Beſpe überſpringt den Jordan nicht. והכנעני החתי Dies ſind die Bewohner des Landes סיחון und עוג, deshalb wurden von den ſieben Nazionen hier nicht mehr als dieſe angeführt. וחוי Obwol er jenſeits des Jordans war, hat doch (dieſes geflisgelte Inſekt.) nach Meinung der Talmuniſten (סוטה 36.) vom Ufer des Jardens ſein Gift hinüber geſchleudert. שממה Leer von Menſchen, weil ihr wenig ſeid, nnd nicht Zeit habet, es auszufüllen. ורבה עליך Es könnte ſich auf dich mehren (30) עד אשר Bis du dich vermehren wirſt, wie in der Stelle. תפרה (31) ושתי פרו ורבו Zu der Bedeutung, machen, das ת hat einem נון zum Erſatz des fehlenden ת, denn eines gehört zum Stamme, und das andere als Fürwort. עד הנהר Bis zum Strome Phrot (Euphrat) וגרשתמו Du wirſt ſie vertreiben. (33) כי העבוד Dieſes כי bedeutet ſoviel als אשר, wie wir dies auf viele Seiten finden. Hier heißt es אי welches eines von den vier

אִתָּךְ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־
יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ׃ פ

כד (א) וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה
אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים
מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק׃
(ב) וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם
לֹא יִגְּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ׃ (ג) וַיָּבֹא
מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה
וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל
אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר

nicht wohnen in deinem Lande, damit sie dich nicht sündigen machen gegen mich; denn dienen würdest du ihren Götteru, und es würde dir zum Fallstrick sein.

(24) (1) Zu Mosche aber sprach er: Steig herauf zu Gott, Du und Ahron, Nadab und Abihu und siebzig von den Aeltesten Israels, und betet an von ferne. (2) Jedoch Mosche allein nahe sich Gott, sie aber sollen sich nicht nahen und das Volk soll nicht hinaufsteigen mit ihm. (3) Da kam Mosche und erzählte dem Volke alle die Worte Gottes und alle die Rechte. Da antwortete das ganze Volk mit einer Stimme und sie sprachen: Alles, was Gott geredet,

רש"י

אלו ״ כִּי ״ מְשַׁמְּשִׁין בְּמָקוֹם אִשֶּׁה, וְכֵן בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, וְזֶהוּ לְשׁוֹן אֵי״ שֶׁהוּא אֵ׳ מִד׳ לְשׁוֹנוֹת שֶׁהַנִּי מְשַׁמֵּשׁ. וְגַם מָצִינוּ בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת, אִם מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ״אֲשֶׁר״ כְּמוֹ: וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּיכּוּרִים (ויקרא ב׳) שֶׁהוּא חוֹבָה׃

כד (א) ואל משה אמר. פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֱמְרָה קוֹדֶם עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת בְּד׳ בְּסִיוָן נֶאֱמְרָה לוֹ עֲלֵה׃
(ב) ונגש משה לבדו. אֶל חֶעְרָפֶל׃ (ג) ויבא משה ויספר לעם. בּוֹ בַּיּוֹם׃ את כל דברי ה׳. מִצְוֹת פְּרִישָׁה וְהַגְּבָלָה׃ ואת כל המשפטים. ז׳ מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי

Ausdrucksweisen ist, welches כי vertritt, wir finden auch oftmals, daß אם in der Bedeutung von אשר steht, sowie אם תקריב (S. oben 20, 21.) u. s. w.

ואל משה אמר. (1) **(24)** Dieser Abschnitt wurde dem Mosche vorgetragen bevor er noch die zehn Gottesworte empfing, am vierten Tage im Monate Sivan wurde ihm befohlen herauf zu gehen. (2) וגנש משה לבדו In den Nebel. (3) ויבא משה ויספר לעם Noch an denselben Tage erzählte er dem Volke את כל דברי י״י Das Gebot zur Absonderung und zur Begränzung des Berges. ואת כל המשפטים Die sieben Gebote welche den Noachiden zu halten angeordnet wurden. [1]) Ferner das Gebot von Schabes, Ältern zu ehren, das Gebot wegen der rothen Kuh und die Gesetze,

[1]) עיי׳ כרמצ״ס פ׳ מלכים פ׳ ט׳ Siehe ausführlicher unsere Anmerkung 1. B. Mos. 38, 9.

Digitized by Google

יְהוָה נַעֲשֶׂה׃ (ד) וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־ דִּבְרֵי יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ה) וַיִּשְׁלַח אֶת־ נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים׃ (ו) וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ (ז) וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־

wollen wir thun. (4) Und Mosche schrieb nieder alle Worte Gottes, und machte sich früh auf am Morgen und bauete einen Altar unten am Berge und zwölf Säulen nach den zwölf Stämmen Israels. (5) Und er sandte die Jünglinge der Söhne Israels und sie brachten Brandopfer dar, und opferten Gott Friedensopfer, Rinder. (6) Und Mosche nahm die Hälfte des Blutes und that es in Becken, und die Hälfte des Blutes sprengte er auf den Altar. (7) Und nahm das Buch des Bundes und las vor den Ohren des Volkes. Und sie sprachen: Alles, was Gott geredet, wollen

רש"י

נַחַ׃ וְשָׁבָת וְכָבוֹד אַב וְאֵם, וּפָרָה אֲדוּמָה, וְדִינִין שֶׁנִּיתְּנוּ לָהֶם בְּמָרָה (מכילתא בס' יתרו)׃ (ד) וַיִּכְתֹּב משה. מִבְּרֵאשִׁית וְעַד מַתַּן תּוֹרָה וְכָתַב מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּמָרָה. (מכילתא)׃ וישכם בבקר. בַּחֲמִשָּׁה בְּסִיוָן׃ (ה) את נערי. הַבְּכוֹרוֹת׃ (ו) ויקח משה חצי הדם. מִי הָלְקוֹ? מַלְאָךְ בָּא וְחָלְקוֹ. (זבחים צ"ו)׃ באגנות. שְׁתֵּי אֲגָנוֹת אֶחָד לַחֲצִי דָּם עוֹלָה וְאֶחָד לַחֲצִי דַּם שְׁלָמִים לְהַזּוֹת אוֹתָם עַל הָעָם. וּמִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁנִּכְנְסוּ אֲבוֹתֵינוּ לַבְּרִית בְּמִילָה וּבְטְבִילָה וְהַזָּאַת דָּמִים שֶׁאֵין הַזָּאָה בְּלֹא מְבִילָה (כריתות י"ט)׃ (ז) ספר הברית. מִבְּרֵאשִׁית וְעַד מַתַּן תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנִּצְטַוּוּ

welche sie in Marah erhielten. (4) ויכתוב משה. Von der Schöpfungsgeschichte (בראשית) bis zur Gesetzgebung, zugleich schrieb er auch auf die Gebote, die sie in Marah empfingen. וישכם בבקר Am fünften des Monates Siwan. (5) את נערי בני ישראל Die Erstgebornen. (6) ויקח משה חצי הדם Wer konnte es so genau theilen? Ein Engel kam und theilte es. באגנות Es waren zwei Becken, eines für die Hälfte des Ganzopfer-Blutes, und das andere für das Blut der Freudenopfer, um damit das Volk zu besprengen. Unsre Lehrer entnahmen hieraus, weil es hier heißt, „das Volk zu besprengen" daß unsre Vorältern dann erst eingingen in den Bund, wenn sie sich beschnitten, untertaucht haben und dann mit dem Weiheblut besprengt worden sind. Denn man darf ja niemanden besprengen, bis er sich nicht vorher untertaucht hat. (7) ספר הברית Von Bereschit

Digitized by Google

wir thun und gehorchen. (8) Da nahm Moſche das Blut und ſprengte auf das Volk und ſprach: „Siehe! Es iſt Blut des Bundes, den Gott geſchloſſen mit euch auf alle dieſe Worte!" (9) Und hinaufſtieg Moſche und Ahron, Nadab und Abihu und ſiebzig von den Älteſten Israels. (10) Und ſie ſchaueten den Gott Israels, und unter ſeinen Füßen wie ein Werk eines

דַּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע׃ (ח) וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ (ט) וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (י) וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר׃ (יא) וְאֶל־אֲצִילֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדֹו וַיֶּחֱזוּ אֶת־

durchſichtigen Saphirſteines, und wie der Himmel ſelbſt an Reinheit. (11) Und an die Edlen der Söhne Israels legte er ſeine Hand nicht, und ſie

רש"י

nämlich bis zu der Geſetzgebung und die Gebote, die ſie in Marah erhielten. (8) ויזרוק Er ſprengte. Onkelos überſetzt es: "וְזָרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָה עַל עַמָּא" „Er ſprengte, auf den Altar, um dem Volke Sühne zu erwirken" (10) ויראו את אלהי ישראל Sie ſchaueten und hafteten gleichſam vermeſſene Blicke an die Erſcheinung Gottes, wodurch ſie ſich den Tod verſchuldet hatten; allein

בָּמָרָה׃ (ח) ויזרוק · עַיִן הַזָּאָה · וְתַרְגּוּמוֹ׃ וְזָרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל עַמָּא׃ (י) ויראו את אלהי ישראל · נִסְתַּפְּלוּ וְהִצִּיצוּ וְנִתְחַיְּבוּ מִיתָה · אֶלָּא שֶׁלֹּא רָצָה הקב"ה לְעַרְבֵּב שִׂמְחַת הַתּוֹרָה וְהִמְתִּין לָנָדָב וְאֲבִיהוּא עַד יוֹם חֲנֻכַּת הַמִּשְׁכָּן·וּלְזִקֵנִים עַד·וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאוֹנְנִים רַע בְּאָזְנֵי ה׳ אֵשׁ ה׳ וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה בְּקָצִינִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה׃ כמעשה לבנת הספיר · הָיָה הָיָתָה לָמָּנּוּ בְּשָׁעַת הַשִּׁעְבּוּד לִזְכּוֹר צָרָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מְשׁוּעְבָּדִים בְּמַעֲשֵׂה לְבֵנִים · (סוטה י"ב)׃ וכעצם השמים לטוהר · מְשֻׁנָּאלוּ הָיָה אוֹר וְחָדָוָה לָמָּנּוּ׃ וכעצם · כְּתַרְגּוּמוֹ · לְשׁוֹן מַרְאֶה׃ לטוהר · לְשׁוֹן בְּרוּר וְצָלוּל׃ (יא) ואל אצילי · הֵם נָדָב וַאֲבִיהוּא

So nur war dieſe Erſcheinung wie ein glänzender Saphier, zur Zeit, als die Iſraeliten noch dienſtbar waren, und er ihr Weheklagen erhörte, um des Leidens der Israeliten Eingedenk zu ſein, da ſie zu Ziegelarbeiten angetrieben wurden. וכעצם השמים לטוהר Als ſie aber erlöſt wurden, da war Gottheitſtralen und himmliſche Wonne bei ihm. וכעצם gibt Onkelos mit Farbe, Glanz. לטהר Klar und hell. (11) ואל אצילי Damit

Digitized by Google

(יא) וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ (יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם׃ (יג) וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתּוֹ וַיַּעַל

schaueten den Herrn und aßen und tranken. (12) Und Gott sprach zu Mosche: Steige herauf zu mir auf den Berg und bleibe daselbst, daß ich dir gebe die steinernen Tafeln, mit der Lehre und dem Gebote, so ich geschrieben, sie zu belehren. (13) Da machte sich auf Mosche und Jehoschuah, sein

רש"י

וְהַזְּקֵנִים: לֹא שָׁלַח יָדוֹ. מִכְּלַל שֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִשְׁתַּלֵּחַ בָּהֶם יָד: וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים. הָיוּ מִסְתַּכְּלִין בּוֹ בְּלֵב גַּס מִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כְּךָ מָרְשׁ תַּנְחוּמָא; וְאַנְקְלוֹס לֹא תִרְגֵּם כֵּן. אֲצִילֵי לָשׁוֹן נְדוֹלִים, כְּמוֹ, וּמֵאֲצִילֶיהָ קָרְאתִיךְ (ישעיה מ"א). וַיֵּאָצֵל מִן הָרוּחַ (במדבר י"א). שֵׁשׁ אַמּוֹת אֲצִילָה (יחזקאל מ"א): (יב) ויאמר ה' אל משה. לְאַחַר מַתַּן תּוֹרָה: עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה שָׁם. מִ' יָמִים: אֶת לוּחוֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרוֹתָם. כָּל שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת נִכְתַּל עֶשְׂרֶת הַדְּבָּרוֹת הֵן. וְרַבֵּינוּ סַעֲדְיָה פֵּירֵשׁ בְּאַחֲרוֹת שֶׁיֵּשׁ לְכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר מִצְוֹת הַתְּלוּיוֹת בּוֹ: (יג) ויקם משה ויהושע משרתו. לֹא יָדַעְתִּי מַה טִּיבוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ כָּאן; וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהָיָה הַתַּלְמִיד מְלַוֵּהוּ לְרֹב עַד מָקוֹם הַגְּבָלַת תְּחוּמֵי הָהָר שֶׁאֵינוֹ רְשַׁאי לֵילֵךְ מִשָּׁם וְהָלְאָה: וַיַּעַל מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל הַר הָאֱלֹהִים וִיהוֹשֻׁעַ נִטָּה שָׁם אָהֳלוֹ,

sind Nadab und Abihu und die Altesten gemeint. לא שלח ידו. An die, legt er nicht seine (strafende) Hand, hieraus ist zu schließen, (wie es im vorigen Vers schon bemerkt steht) daß die Strafe damals verdient hätten. ויחזו את האלהים Sie schaueten ihn mit Sinnlichkeit während ihres Essens und Trinkens so erklärt es der תנחומא. Onkelos hat es aber nicht so gegeben, sondern: אֲצִילֵי die Würde und Erhabenheit Gottes, wie (Jes. 41. 9.) von ihren Vornehmsten berief ich dich. (12) ויאמר י' ואצילה קראתיך Nach der Gesetzgebung. עלי אלי ההרה Und weile daselbst vierzig Tage. את לחות האבן u. s. w. Alle 613. Gebote sind in den zehn Gottesworten mitbegriffen. ר' סעדיה wies in seinem Werke אזהרות nach, daß alle Gebote in den zehn Geboten enthalten sind. (13) ויקם משה ויהושע משרתו. Wir wissen nicht, wozu Jehoschua hier erwähnt steht? Ich denke aber der Schüler begleitete den Lehrer bis zur Stelle wo die Grenzen des Berges bestimmt waren, da er weiter nicht gehen durfte, und von dort bestieg Mosche allein den göttlichen Berg, Jehoschua schlug daselbst sein Zelt auf und verweilte dort die 40 Tage; denn so finden wir, als Mosche herunter kam, heißt es: „Jehoschua hörte das Volk lärmen"

Digitized by Google

מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים׃ (יד) וְאֶל־
הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־
נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם
מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם׃ (טו) וַיַּעַל
מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר׃
מפטיר (טז) וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר
סִינָי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא
אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן׃

Diener, und Moſche ſtieg auf den Berg des Herrn. (14) Zu den Aelteſten aber ſprach er: Bleibet ihr hier, bis wir zurückkehren zu euch. Und ſiehe! Ahron und Chur ſind bei euch; wer Rechtsſachen hat, der trete hin vor ſie. (15) Und ſo ſtieg Moſche auf den Berg und die Wolke bedeckte den Berg. (16) Und es ruhete die Herrlichkeit Gottes auf dem Berg Sinai und die Wolke bedeckte ihn ſechs Tage. Und er rief Moſche

רש"י

וְנִתְעַכֵּב שָׁם כָּל מ' יוֹם, שֶׁכֵּן מָצִינוּ, כְּשֶׁיָּרַד מֹשֶׁה: וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בְּרֵיעוֹ, לָמַדְנוּ, שֶׁלֹּא הָיָה יְהוֹשֻׁעַ עִמָּהֶם: (יד) וְאֶל הַזְּקֵנִים אָמוֹר. בְּצֵאתוֹ מִן הַמַּחֲנֶה: שְׁבוּ לָנוּ בָּזֶה. וְהִתְעַכְּבוּ כָּאן עִם שַׁאַר הָעָם בַּמַּחֲנֶה לִהְיוֹת נְכוֹנִים לִשְׁפּוֹט לְכָל אִישׁ רִיבוֹ: חוּר. בְּנָהּ שֶׁל מִרְיָם הָיָה, וְאָבִיו כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה, שֶׁנֶּאֱ, וַיִּקַּח לוֹ כָלֵב אֶת אֶפְרָת וַתֵּלֶד לוֹ אֶת חוּר(ד"ה א' ב') אֶפְרָה זוֹ מִרְיָם, כִּדְאִיתָא בְּסוֹטָה: מִי בַעַל דְּבָרִים. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דִּין: (טז) וַיִּשְׁכֹּן הֶעָנָן. רַבּוֹתֵינוּ חוֹלְקִין בַּדָּבָר (יומא ד'). יֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים, אֵלּוּ שִׁשָּׁה יָמִים שֶׁמִּ"ח (עַד עֲצֶרֶת יוֹם מַתַּן תּוֹרָה רש"י יָשָׁן): וַיִּשְׁכֹּן הֶעָנָן. לְהַר: וַיִּקְרָא אֶל משה בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי. לוֹמַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וּמֹשֶׁה וְכָל יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים; אֲבָל שֶׁחָלַק הַכָּתוּב כָּבוֹד לְמֹשֶׁה (יומא שם) וַיְ"א וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן לְמשה ו' יָמִים לְאַחַר עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, וְהֵם הָיוּ בְּתְחִלַּת מ' יוֹם שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לְקַבֵּל לְחוֹת,

woraus wir entnehmen daß er nicht mit ihnen war. (14) ואל הזקנים אמר Als er aus dem Lager ging. שבו לנו בזה. Verweilt hier mit dem andern Volke in Lager, damit ihr bereit ſeiet Jeden zu richten. חור War der Sohn Mirjam's, ſein Vater war כלב (Kaleb) der Sohn Jefunes, wie es heißt (Chr. 1, 12, 19) Kalew nahm Aprat, und ſie gebahr ihm חור; Aprat iſt mit Mirjam gleichbedeutend (11 סוטה) מי בעל דברים Wer eine Rechtsſache hat. (16) ויכסהו הענן Unſre Lehrer ſind hierüber getheilter Meinung, (Siehe Trakt. Joma 4.) Einige wollen behaupten, dies wären die ſechs Tage, vom Anfange des Monats Siwan, bis zum Schlußfeſte, nämlich dem Tage der Geſetzgebung. ויכסהו הענן. Den Berg nämlich. ויקרא אל משה ביום השביעי Um die zehn Gottesworte zu lehren. Moſche und ganz Israel ſind geſtanden; dem Moſche wird hier ein allgemeines Lob zu Theil; andere dagegen glauben, die Wolke bedeckte Moſche ſechs Tage nach dem Empfang der zehn Gebote, dieſe waren zu Anfang der vierzig Tage und Moſche gieng die Geſetztafeln in Empfang zu nehmen. Wir entnehmen

Digitized by Google

(יז) וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (יח) וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה:

פ פ פ

כה (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

am siebenten Tage aus der Mitte der Wolke (17) Und die Erscheinung der Herrlichkeit Gottes war wie ein verzehrendes Feuer auf dem Gipfel des Berges, vor den Augen der Söhne Israels. (18) Und Mosche kam inmitten der Wolke, als er hinauf stieg auf den Berg. Und Mosche war auf dem Berge vierzig Tage und vierzig Nächte.

(25) (1) Und Gott redete zu Mosche sprechend: (2) Rede zu den Söhnen Israels, daß sie mir eine Hebe aufneh-

רש"י

וְלִמְדֵהוּ, שֶׁכָּל הַנִּכְנָס לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה טָעוּן פְּרִישָׁה שִׁשָּׁה יָמִים: (יח) בתוך הענן. עָנָן זֶה כָּמִין עֲשָׁן הוּא וְעָשָׂה לוֹ הַקָּבָ"ה לְמֹשֶׁה שְׁבִיל בְּתוֹכוֹ (יומא שם):

חסלת פרשת משפטים:

כה (ב) ויקחו לי תרומה. לִי - לִשְׁמִי: תרומה. הַפְרָשָׁה יְפָרִישׁוּ לִי מִמְּמוֹנָם נְדָבָה: ידבנו לבו. לָשׁוֹן נְדָבָה, וְהוּא לָשׁוֹן רָצוֹן טוֹב פיישנ"ט בלע"ז: *Apaisement*, ל"ל תפייסמנ"ט מייגמנטוין בטוזטנפטיגוכג, היר: זעטפט, וועהלוואלונד, מיור] תקחו את תרומתי. אַ"ר, שְׁלֹשָׁה תְּרוּמוֹת אֲמוּרוֹת כָּאן. אַחַת תְּרוּמַת בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁנִּמְנְשׂוּ מֵהֶם הָאֲדָנִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בְּאֵלֶּה פְּקוּדֵי, וְאַחַת תְּרוּמַת הַמִּזְבֵּחַ, בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת, לְקוּסוֹת, לְקָנוֹה מֵהֶן קְרָבָנוֹת צִבּוּר, וְאַחַת תְּרוּמַת הַמִּשְׁכָּן, נִרְכֶּת בָּל אֶחָד וְאֶחָד, י"ג דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בָּעֶנְיָן כּוּלָּם הוּצְרְכוּ לִמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן אוֹ לְבִגְדֵי כְהוּנָּה

hieraus, wer sich der Göttlichkeit nähern will, muß sich sechs Tage absondern. [1]) (18) בתוך הענן Diese Wolke war wie ein Rauch, Gott aber machte ihm eine Bahn hindurch.

(25) (1) ויקחו לי תרומה Zur Verehrung meines Namens. תרומה Sie sollen mir von Ihrem Gelde eine Spende absondern. ידבנו לבו Dieses ידבנו hat mit „נדבה" ein gleiches Bewandnis, und heißt, ein guter Wille. תקחו את תרומתי. Unsre Gelehrten (Rabbi Josua), bemerken, dreimal steht hir das Wort תרומה erwähnt. Eines deutet auf die Hebe hin, wo man ein Beka für jeden Kopf absonderte, wovon die Schwellen gemacht wurden, wie dies deutlich in פקודי zu ersehen ist; das zweite deutet auf die Altar-Hebe, eben ein Beka für jedes Haupt, um hiefür für die Gemeinden „Opfer" zu kaufen; das dritte deutet

[1]) Gleich dem Hoheprieſter am Verſöhnungstage. (דמי מכמיס).

Digitized by Google

וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי׃ (ג) וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ (ד) וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים׃ (ה) וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים׃

men; von Jedermann, den dazu treibt sein Herz, sollt ihr die Hebe füe mich aufnehmen. (3) Und dies ist die Hebe, die ihr von ihnen aufnehmen sollt: Gold und Silber und Kupfer. (4) Himmelblaue und purpurrothe und hochrothe Wolle, und Byssus und Ziegenhaare. (5) Und Felle von Widdern, rothgefärbt, und Felle von Seehunden

רש"י

כְּשֶׁתִּדְקְדֵק בָּהֶם׃ (ג) זהב וכסף ונחשת וגו', כֻּלָּם בָּאוּ בִנְדָבָה אִישׁ אִישׁ מַה שֶּׁנִּדְבוּ לִבּוֹ חוּץ מִן הַכֶּסֶף שֶׁבָּא בְּשָׁוֶה מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל לְכָל אֶחָד. וְלֹא מָצִינוּ בְּכָל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן שֶׁהוּצְרַךְ שָׁם כֶּסֶף יוֹתֵר שֶׁנֶּאֱ׳ וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה וְגו' (שמות ל"ח). בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת וְגו', וְשֶׁאֵר הַכֶּסֶף הַבָּא שָׁם בִּנְדָבָה עָשְׂאוּהוּ לִכְלֵי שָׁרֵת׃ (ד) תכלת. צֶמֶר צָבוּעַ בְּדַם חִלָּזוֹן וְצֶבַע יָרוֹק (מנחות מ"ד יבמות ד'): וארגמן. צֶמֶר צָבוּעַ מִמִּין צֶבַע שֶׁשְּׁמוֹ אַרְגָּמָן: ושש. הוּא פִּשְׁתָּן: ועזים. גּוֹצָה שֶׁל עִזִּים, לְרַךְ תַּ"אוּ: וּמֵעַזֵּי, הַבָּא מִן הָעִזִּים, וְלֹא עִזִּים עַצְמָם, שֶׁתַּרְגּוּם שֶׁל עִזִּים עִזְיָא׃ (ה) מאדמים. צְבוּעוֹת הָיוּ אָדוֹם לְאַהֲר עֲבוּדָן: תחשים. מִן הַיָּה. וְלֹא הָיְתָה אֶלָּא לְשָׁעָה, וְהִרְבָּה נְוָונִים הָיוּ לָהּ, לְרַךְ מְתַרְגְּמִים סַמְנוּנָא שָׁשָׁשׁ וּמִתְפָּאֵר בְּנְוָונִין שַׁלּוּ. (שבת כ"ח): ועצי שטים. וּמַאַיִן הָיוּ לָהֶם בַּמִּדְבָּר? פֵּירֵשׁ רַבִּי

auf die Hebe für das Gezelt, die Gabe eines jeden Einzelnen, welche sie nach Belieben spendeten. Dreizehn Gegenstände, sind in diesem Kapitel erwähnt, sämmtliche brauchte man zu der Arbeit des Stiftszeltes und zu den Priesterkleidern. (3) זהב וכסף ונחשת Dies Alles kam nach eigenen Belieben, außer dem Silber, welches von jedem im gleichen Werthe gegeben wurde, nämlich einen halben Schekel für Jeden. Wir finden bei der ganzen Arbeit des Stiftszeltes nicht, daß mehr Silber gebraucht wurde, denn es heißt; Das Silber von den Musterungen der Gemeinde u. s. w. ein Beka für jeden Kopf" und das übrige Silber, welches nach Belieben gespendet wurde, wurde zu den Dienstgeräthen verwendet. (4) ותכלת Gefärbte Wolle in dem Blute von חלזון [1]), welches eine blaue Farbe hatte. וארגמן Gefärbte Wolle, von einer Art Farbe, die ארגמן hieß. ושש Flachs, ועזים Ziegenwolle, daher übersetzt es auch Onkelos עזיא welches nämlich von den Ziegen kömmt, nicht aber die Ziegen selbst, da doch der Targum von עזים עזיא ist. (5) מאדמים Diese wurden nach dem Ausarbeiten roth gefärbt. תחשים Ein Thier, welches nur damals zu treffen war, es hatte viele Farben, daher

[1]) Die verschiedenen Deutungen und Erklärungen über Chalosoη siehe dasselbe Schlagwort im Aruch 3. Theil.

Digitized by Google

(ו) שֶׁמֶן לַמָּאוֹר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: (ז) אַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי
מִלֻּאִים לָאֵפֹד וְלַחֹשֶׁן: (ח) וְעָשׂוּ לִי

und Akazienholz. (6) Oel zum Leuchten und Gewürze zum Salböl und zum Räuchern der Wohlgerüche. (7) Onichsteine und gefaßte Steine zum Brust-Schulterkleide und zum Brustschilde. (8) Und

רש"י

תַּנְחוּמָא: יַעֲקֹב אָבִינוּ צָפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת מִשְׁכָּן בַּמִּדְבָּר, וְהֵבִיא אֲרָזִים לְמִצְרַיִם וְנָטָעָם, וְצִוָּה לִבָנָיו לִיטֹּל עִמָּהֶם כְּשֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם: (ו) שמן למאור. שֶׁמֶן זַיִת זָךְ לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד: בשמים לשמן המשחה. שֶׁנִּצְטָּרְכָה לְמִשּׁוֹחַ כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן, וְהַמִּשְׁכָּן לְקַדֵּשׁ וְהוּצְרְכוּ לוֹ בְּשָׂמִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּבִי תְּשָׂא: ולקטורת הסמים. שֶׁהָיוּ מְקַטְּרִין בְּכָל עֶרֶב וָבֹקֶר, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּוַאֲתָּה תְּצַוֶּה, וְלָשׁוֹן קְטֹרֶת הַעֲלָאַת קִיטוֹר וְתִמְרַת עָשָׁן: (ז) אבני שהם. שְׁתֵּיהֶם הוּצְרְכוּ שָׁם לְעִנְּוּדָהּ הָאֵפוֹד בַּוַּאֲתָּה תְּצַוֶּה: מלואים. עַל שֵׁם שֶׁעוֹשִׂין לָהֶם בְּזָהָב מוּשָׁב בְּמִין גּוּמָּא, וְנוֹתְנִין הָאֶבֶן שָׁם לְמַלֹּאוֹת הַגּוּמָּא, קְרוּיִים: אַבְנֵי מִלּוּאִים, וּמָקוֹם הַמּוּשָׁב קְרוּי מִשְׁבְּצוֹת: לאפוד ולחשן. אַבְנֵי הַשֹּׁהַם לָאֵפוֹד וְאַבְנֵי הַמִּלֻּאִים לַחֹשֶׁן, וְחֹשֶׁן וְאֵפוֹד מְפֹרָשִׁים בַּוַּאֲתָּה תְּצַוֶּה, וְהֵם מִינֵי תַּכְשִׁיט: (ח) ועשו לי מקדש. וְעָשׂוּ לִשְׁמִי בֵּית קְדוּשָׁה:

gibt es Onkelos: בסקונא (d. h. סא wie: שׂש freuen נגנא Farbe) daß es sich gleichsam freuet und stolziert mit den Farben. ועצי שטים Woher nahmen sie dieses in der Wüste? Rabbi Tanchuma bemerkt, unser Ahnherr Jakob sah durch Eingabe des göttlichen Geistes, daß die Israeliten eine Stiftshütte in der Wüste bauen werden, so brachte er Zedern nach Egypten, pflanzte sie daselbst, und befahl seinen Kindern, daß sie es mitnehmen sollen, wenn sie aus Egypten ziehen werden. שמן למאור Reines Oliven-Oehl, für den Gebrauch des beständigen Lichtes בשמים לשמן המשחה (נר תמיד) Das gemacht wurde, die Geräthe des Zeltes zu salben und das Gezelt selbst damit zu heiligen. Man brauchte dazu diese Gewürze, wie dies in כי תשא zu ersehen ist. ולקטורת Womit man jeden Abend und jeden Morgen räucherte, wie dies in תצוה vorgeschrieben ist. Der Ausdruck „קטורת" bedeutet ein Aufsteigen des Dampfes gleich einer Rauchsäule [1]) (17) אבני שהם Man brauchte deren zwei für den Efod, der in תצוה besprochen wird. מלואים Weil man sie in Gold einsetzte, gleichsam in eine Höhlung, und den Stein hinein gab, um diese Vertiefung auszufüllen, heißen sie: Füllsteine, und der Ort, wo sie eingefaßt waren, heißt Einfassung (משבצות). לאפוד ולחושן Die Schoham-Steine für den Efod und die gefaßten Steine für den Choschen, Choschen und Efod werden in Tezawee erklärt, und beide waren geschmeideartig. (8) ועשו לי מקדש Sie sollen zur Verehrung meines

[1]) קטורת heißt nämlich, daß der Dampf oder Duft aufqualmt gleich einer Rauchsäule, wie wir analog finden (Mos. 1, 19. 28.) קיטור הארץ כקישור הכבשן.

Digitized by Google

מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם׃ (ט) כְּכֹל אֲשֶׁר
אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֶת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן
וְאֶת תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ׃ ם
(י) וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי
אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי
קֹמָתוֹ׃ (יא) וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר
מִבַּיִת וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר

sie sollen mir machen ein Heiligthum, daß ich wohne in ihrer Mitte. (9) Ganz so wie ich dir zeige das Musterbild der Wohnung und das Musterbild aller seiner Geräthe, also sollt ihr es machen. (10) Und sie sollen machen eine Lade aus Akazienholz, zwei Ellen und eine halbe seine Länge, eine Elle und eine halbe seine Breite, und eine Elle und eine halbe seine Höhe. (11) Und du sollst sie belegen mit reinem Golde; von Innen und von Außen sollst du sie belegen.

רש"י

(ט) ככל אשר אני מראה אותך. כַּאן אֶת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן (מנחות כ"ט) הַמִּקְרָא הַזֶּה מְחוּבָּר לְמִקְרָא שֶׁלְּמַעְלָה הַיְמֵנוּ, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ: וכן תעשו. לְדוֹרוֹת. (סנהדרין ט"ז) ישבועות י"ד) אִם יֵאָבֵד אֶחָד מִן הַכֵּלִים או נִשְׁתַּעְשׁוּ לִי כְּמוֹתָן בֵּית עוֹלָמִים, כְּגוֹן שׁוּלְחָנוֹת וּמְנוֹרוֹת וְכִיוֹרוֹת וּמְכוֹנוֹת שֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה, כְּתַבְנִית אֵלּוּ תַּעֲשׂוּ אוֹתָם (תוספתא שבת י"ח) וְאִם לֹא הָיָה הַמִּקְרָא מְחוּבָּר לְמַעְלָה הַיְמֵנוּ לֹא הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב, וְכֵן תַּעֲשׂוּ אֶלָּא בֶּן תַּעֲשׂוּ וְהָיָה מְדַבֵּר עַל עֲשִׂיַּת אוֹהֶל מוֹעֵד וְכֵלָיו:
(י) ועשו ארון. בְּמִין אֲרוֹנוֹת שֶׁעוֹשִׂים בְּלֹא רַגְלַיִם עֲשׂוּיִם כְּמִין אַרְגָּז שֶׁקּוֹרִין אישקרי"ן בל"ז: Ecrin, [מיין סוקקסטכפו], יוֹשֵׁב עַל שׁוּלָיו: Escrin,
(יא) מבית ומחוץ תצפנו. שְׁלֹשָׁה אֲרוֹנוֹת עָשָׂה בְּצַלְאֵל, שְׁנַיִם שֶׁל זָהָב וְאֶחָד שֶׁל עֵץ, אַרְבַּע פָּתִלִים

Namens ein geheiligtes Haus errichten. (9) ככל אשר אני מראה אותך, daselbst das Bild des Stiftszeltes. Diese Stelle ist der obigen angeschlossen, nämlich, sie sollen mir ein Heiligthum machen, sowie ich dir zeige. וכן תעשו Künftighin, wenn eines von den Geräthen in Verlust gerathen sollte, oder ihr mir Geräthe für ein Heiligthum machen werdet, z. B. Tische, Leuchter. Handkannen und Gestellte, die Salomo gemacht, so sollt ihr sie nach dieser Form machen. Wenn aber diese Stelle mit der obigen nicht verbunden wäre, so sollte hier nicht stehen: וכן תעשו sondern ועשו ארון, wornach es sich auf die Verfertigung des Gezeltes und der Geräthe bezogen hätte. (10) ועשו ארון So wie die Laden, die ohne Füße verfertigt werden, einer Kiste ähnlich, die auf ihrem eigenen Boden ruhet. (11) מבית ומחוץ תצפנו Drei Laden machte Bezalel, zwei aus Gold und eine aus Holz; vier Wände und einen Untersatz für jede und oben offen. Die hölzerne gab er in die goldene, und die andere goldene in die hölzerne; die obern Ränder bedeckte er mit Gold, sie waren demnach

Digitized by Google

זָהָב סָבִיב: (כג) וְיָצַקְתָּ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת
זָהָב וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי
טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת
עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית: (כד) וְעָשִׂיתָ בַדֵּי עֲצֵי
שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב: (כה) וְהֵבֵאתָ

und du sollst daran machen einen güldnen Kranz ringsum. (12) Und gieße dazu vier güldne Ringe und seße sie an ihre vier Ecken: zwei Ringe auf die eine Seite und zwei Ringe auf die andere Seite. (13) Mache auch Stangen von Akazienholz und belege sie mit Gold. (14) Und bringe die

רש"י

וְשׁוֹלַיִם לְכָל אֶחָד וְפְתוּחִים מִלְמַעְלָה · נָתַן שֶׁל עַיִן בְּתוֹךְ שֶׁל זָהָב וְשֶׁל זָהָב בְּתוֹךְ שֶׁל עַיִן וְהָפָה שְׁפָתוֹ חֲלָיְלוֹנָה בָּזָהָב נִמְצָא מְצוּפָה מִבַּיִת וּמִחוּץ (תנחומא שיר רבה יומא ע"ב): זר זהב. כְּמִין כֶּתֶר מוּקָף לוֹ סָבִיב לְמַעְלָה מִשְׁפָתוֹ, שֶׁעָשָׂה הָאָרוֹן הַחִיצוֹן גָּבוֹהַּ מִן הַפְּנִימִי עַד שֶׁעָלָה לְמוּל עוּבֵי הַפְּסֹרֶת וּלְמַעְלָה תַּיְמֵנוּ מִשְׁהוּ, וּכְשֶׁהַכַּפֹּרֶת שׁוֹכֶבֶת עַל עוּבֵי הַכְּתָלִים עוֹלֶה הַזֵּר לְמַעְלָה מִכָּל עוּבֵי הַכַּפֹּרֶת כָּל שֶׁהוּא וְהוּא סִימָן לְכֶתֶר תּוֹרָת: (יב) ויצקת. לָשׁוֹן הַתָּכָה כְּתַרְגּוּמוֹ: פעמותיו · כְּתַרְגּוּמוֹ זְוָיָתֶיהָ · וּבְזָוִיוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת סָמוּךְ לַכַּפֹּרֶת הָיוּ נוֹתְנִים שְׁתֵּים מִבָּאן וּשְׁתֵּים מִבָּאן לְרַחֵב שֶׁל אָרוֹן, וְהַבַּדִּים נְתוּנִים בָּהֶם, וְאָרְכּוֹ שֶׁל אָרוֹן מַסְסִיק בֵּין הַבַּדִּים אַמָּתַיִם וַחֲצִי בֵּין בַּד לְבַד, שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי בְנֵי אָדָם הַנּוֹשְׂאִין אֶת הָאָרוֹן מְהַלְכִין בֵּינֵיהֶם · וְכֵן מְסוֹרָשׁ בְּמְנָחוֹת גַּם שְׁתֵּי הַלֶּחֶם: ושתי טבעות על צלעו האחת · הֵן הֵן ד' טַבָּעוֹת שֶׁבְּתַחְלַת הַמִּקְרָא · וּפֵרַשׁ לָךְ הֵיכָן הָיוּ, וְהֵנֵּיהוּ זוֹ יְתֵירָה הִיא וּמְתֻרְגָּמוֹ · כְּמוֹ שְׁתֵּי מַבָּעוֹת וְיֵשׁ לָךְ לְיַשְּׁבָהּ בֵּן: ושתי מן המבעות האלו על צלעו האחת: צלעו · צִדּוֹ: (יג) בדי · מוֹטוֹת

von außen und innen mit Gold bedeckt. זר זהב. Einer Krone ähnlich war sie umgeben oben an der Spitze, die er machte; die äußere Lade war höher als die innere, so daß sie gegen die Decke des Deckels zu stehen kam, und noch etwas darüber; wenn nun der Deckel auf die Decke der Wände ruhete, so war die Krone etwas hervorragend von der ganzen Dicke des Deckels; dies war nun ein Sinnbild zur Thora-Krone (כתר תורה) (12) ויצקתי Heißt, gießen, wie es Onkelos gibt: ותתיך פעמותיו Ihre Ecken, wie es Onkelos gibt; von diesen Ringen waren an den obern Seitenwinkel nahe an dem Deckel auf jeder Seite zwei angebracht an der Breite der Bundeslade, hierin waren die Stangen angebracht, zwischen denen sich die lange Seite der Lade befand, nemlich dritthalb Ellen, sobald die Träger der Bundeslade dazwischen Raum hatten, so wird es auch im Tracktat Menachot erklärt. ושתי מבעות על צלעו האחת. Das sind eben die Ringe, von welchen zu Anfang der Schriftstelle die Rede ist, hier wird nur bemerkt, wo sie sich befanden; das ו (von ושתי) ist überflüssig, und bedeutet wie שתי מבעות, und heißt, zwei von den Ringen kommen auf der einen Seite. צלעו Seine Seite. (13) בדי Stangen. (15) לא יסורו ממנו Niemals.

Digitized by Google

אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן
לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן בָּהֶם׃ (טו) בְּטַבָּעֹת
הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ׃
(טז) וְנָתַתָּ אֶל־הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת אֲשֶׁר
אֶתֵּן אֵלֶיךָ׃ (יז) וְעָשִׂיתָ כַּפֹּרֶת זָהָב
טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה וָחֵצִי
רָחְבָּהּ׃ (יח) וְעָשִׂיתָ שְׁנַיִם כְּרֻבִים זָהָב
מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם מִשְׁנֵי קְצוֹת

Stangen in die Ringe an den Seiten der Lade, zu tragen die Lade mit ihnen. (15) In den Ringen der Lade sollen die Stangen sein, sie sollen nicht herauskommen. (16) Und lege in die Lade „das Zeugniß", das ich dir geben werde.. (17) Und mache einen Deckel von reinem Golde, zwei Ellen und eine halbe seine Länge, und eine Elle, und eine halbe seine Breite. (18) Und mache zwei Cherubim von Gold, getriebener Arbeit sollst du sie

רש"י

(טו) לא יסורו ממנו · לְעוֹלָם · (יומא שם): (טז) ונתת אל הארן · כְּמוֹ בָּאָרוֹן: העדות · הַתּוֹרָה שֶׁהִיא לְעֵדוּת בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם שֶׁצִּוִּיתִי אֶתְכֶם מִצְוֹת הַכְּתוּבוֹת בָּהּ: (יז) כפרת · כִּפּוּי עַל הָאָרוֹן שֶׁהִיא פָּתוּחַ מִלְמַעְלָה וְנִגְנָזוֹ עָלָיו מִמֶּנּוּ דַּף: אמתים וחצי ארכה · כְּאָרְכּוֹ שֶׁל אָרוֹן וְרָחְבָּהּ, כְּרָחְבּוֹ שֶׁל אָרוֹן, וּמוּנַּחַת עַל עוּבְיֵי הַכּוֹתְלִים אַרְבַּעְתָּם, וְאַתָּה עַל פִּי שֶׁלֹּא נָתַן שִׁיעוּר לְעוּבְיָהּ, פֵּירְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שָׁהָיָה עוּבְיָהּ טֶפַח (סוכה ה'): (יח) כרובים · דְּמוּת פְּרָצוּף תִּינוֹק לָהֶם: מקשה תעשה · שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה בְּסֵנִי עַצְמָם וְתַחְבְּרֵם בָּרְאשֵׁי הַכַּפֹּרֶת לְאַחַר עֲשִׂיָּתָם בְּמַעֲשֶׂה צוֹרְפִים שֶׁקּוֹרִין שולדר"יין בלע"ז: Soulderiz Sondatura. מיט Sondure, (ד"ה וְטָהוֹר וכו') · אֶלָּא תָּטִיל זָהָב הַרְבֵּה בְּתְחִילַת עֲשִׂיַּת הַכַּפֹּרֶת וְהָבֵה בְּמַפִּישׁ וּבְקוֹרְנָם בְּאֶמְצַע וְרָאשֵׁיהֶן בּוֹלְטִין לְמַעְלָה וְצַיָּר הַכְּרוּבִים בְּבָלִיטַת קְצוֹתָיו: מקשה · בטר"יין בלע"ז: Battu, (גמסומגנעם גמוד · גמוד מין פוסטנן) du battu, Battiz (גמסומגנן):

(16) ונתת אל הארון. Heißt wie בארון in die Lade, העדות die Lehre, welche zum Zeugen zwischen mir und euch dient, daß ich euch die Befolgung der darin enthaltenen Gesetze auftrug. (17) כפרת Eine Decke auf der Lade, die Lade war oben offen, es lag also die Decke darauf wie ein Brett. אמתים וחצי So lang und so breit, wie die Lade und lag auf der Decke der vier Wände. Und obgleich hier das Maaß nicht angegeben ist, wie dick der Deckel war, so erklären unsre talmud. Gelehrten (Sucka 5) daß er eine Handbreit dick war. (18) כרובים Sie hatten die Gestalt eines Kindes, מקשה תעשה Man soll die Stücke nicht einzeln machen, und sie dann zusammenfügen auf dem Deckel, nach Weise der Goldschmiede, sondern man muß gleich beim Beginnen dieser Arbeit soviel Gold nehmen, und es mit dem Hammer solange bearbeiten, bis die gehörige Form zum

Digitized by Google

הַכַּפֹּרֶת׃ (יט) וַעֲשֵׂה כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה
מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת
תַּעֲשׂוּ אֶת־הַכְּרֻבִים עַל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו׃
(כ) וְהָיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה
סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם
אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת יִהְיוּ פְּנֵי
הַכְּרֻבִים׃ (כא) וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־
הָאָרֹן מִלְמָעְלָה וְאֶל־הָאָרֹן תִּתֵּן אֶת־

machen aus den beiden Enden des Deckels. (19) Einen Cherub aus diesem Ende und Einen Cherub aus jenem Ende; aus dem Deckel sollt ihr die Cherubim machen an seinen beiden Enden. (20) Und die Cherubim sollen die Flügel ausbreiten, nach oben zu, überdecken mit ihren Flügeln den Deckel, und ihre Gesichter eines zum andern gewendet; demDeckel zugewendet sollen sein die Gesichter der Cherubim. (21) Und lege den Deckel auf die Lade nach oben, und in die

רש"י

כְּמוֹ דָּא לָדָא נָקְשָׁן. (דניאל ה') : קצות הכפרת :
רָאשֵׁי הַכַּפֹּרֶת : (יט) ועשה כרוב אחד מקצה. שֶׁלֹּא
תֹּאמַר, שְׁנַיִם כְּרוּבִים לְכָל קָצֶה וְנִקְצֶה לְךָ הוּצְרַךְ
לְפָרֵשׁ : כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן הַכַּפֹּרֶת. עֲצָמָהּ
תַּעֲשׂוּ אֶת הַכְּרוּבִים, וְהוּא פֵּירוּשׁ שֶׁל מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה
אוֹתָם שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂם בְּפָנֵי עַצְמָם וְתַחְבְּרֵם לַכַּפֹּרֶת :
(כ) פורשי כנפים. שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה כַנְפֵיהֶם שׁוֹכְבִים
אֶלָּא מְרוּשִׁים וּנְבוֹהִים לְמַעְלָה אֵצֶל רָאשֵׁיהֶם שֶׁיְּהֵא
מְפָחִים בְּחָלָל שֶׁבֵּין הַכְּנָפַיִם לְכַפֹּרֶת כִּדְאִיתָא בְּסוּכָּה
(דף ה'): (כא) ואל הארון תתן את העדות. לֹא
יָדַעְתִּי לָמָּה נִכְפַּל ? שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר : וְנָתַתָּ אֶל הָאָרוֹן
אֶת הָעֵדוּת, וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁבָּא לְלַמֵּד שֶׁבָּעוּ אָרוֹן
לִבְדּוֹ בְּלֹא כַּפֹּרֶת יִתֵּן תֹּחֶלָּה הָעֵדוּת לְתוֹכוֹ, וְאַחַר כָּךְ
יִתֵּן הַכַּפֹּרֶת עָלָיו, וְכֵן מָצִינוּ, כְּשֶׁהִקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן
נֶאֱמַר : וַיִּתֵּן אֶת הָעֵדוּת אֶל הָאָרוֹן, וְאַחַר כָּךְ, וַיָּשֶׂם

Vorscheine kommt, wovon die Cherubim verfertigt werden. מנשה (Dan. 5, 6.) "דא לדא נקשן" Und sie, (die Kniee) schlugen an einander. קצות הכפורת Die Spitzen des Deckels. ועשה כרוב אחד מקצה (19) „Man meine nicht, daß an jedem Ecke zwei Cherubim kommen, daher muß es deutlich erklärt heißen, nemlich, ein Cherub an diesem nnd ein Cherub an jenem Ecke. מזהכפורת Aus dem Deckel selbst müssen die Cherubim verfertigt werden. Dies ist die Bedeutung von מקשה תעשה אותם nemlich, du sollst sie nicht einzeln machen, und sie zum Deckel befestigen. (20) פורשי כנפים. Du sollst sie nicht mit liegenden Flügeln machen, sondern sie müssen ausgebreitet sein, und gegen dem Kopf zu, hochstehend, sodaß ein Zwischenraum von zehn Handbreiten (טפחים) zwischen ihren Flügeln und dem Deckel sein muß. (21) ואל הארון תתן את העדות. Ich weiß nicht, wozu dies wiederholt vorkömmt, da es schon obrn heißt: ונתת אל הארון את העדות man merke aber, daß es darauf deutet, man soll solange noch die Lade ohne Deckel steht, das Zeugnis hinein geben, und dann erst

Digitized by Google

הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ׃ (כב) וְנוֹעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל׃ פ

(כג) וְעָשִׂיתָ שֻׁלְחַן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃

Lade lege das „Zeugniß", das ich dir geben werde. (22) Und einfinden werde ich mich bei dir dort und werde mit dir reden vom Deckel herab, zwischen den beiden Cherubim hervor, die da sind an der Lade des Zeugnisses, alles was ich dir gebieten will an die Söhne Israels. (23) Auch sollst du einen Tisch machen aus Akazienholz, zwei Ellen seine Länge und eine Elle seine Breite

רש"י

אֶת הַכַּפֹּרֶת עַל הָאָרוֹן מִלְמַעְלָה׃ (שמות מ׳): (כב) וְנוֹעַדְתִּי׃ כְּשֶׁאַקְבִּיעַ מוֹעֵד לְךָ לְדַבֵּר עִמָּךְ, אוֹתוֹ מָקוֹם אֶקְבַּע לְמוֹעֵד שָׁאֵבֹא שָׁם לְדַבֵּר אֵלֶיךָ: וְדִבַּרְתִּי אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת׃ וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר: וַיְדַבֵּר ה׳ אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר (ויקרא א׳) זֶה הַמִּשְׁנֶה מִחוּץ לַפָּרֹכֶת, נִמְצְאוּ שְׁנֵי כְתוּבִים מַכְחִישִׁין זֶה אֶת זֶה? בָּא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְהִכְרִיעַ בֵּינֵיהֶם: וּבָבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מְדַבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת וגו׳ (במדבר ז׳) מֹשֶׁה הָיָה נִכְנָס לְמִשְׁכָּן, וְכֵיוָן שֶׁבָּא בְּתוֹךְ הַפֶּתַח קוֹל יוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם לְבֵין הַכְּרוּבִים וּמִשָּׁם יוֹצֵא וְנִשְׁמַע לְמֹשֶׁה בְּאֹהֶל מוֹעֵד: ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל׃ הֲרֵי וי״ו יְתֵירָה וּמְסַלָּה, וְכֻמּוֹהָ הַרְבֵּה בְּמִקְרָא, וְלֹא תִמְצָא אֵשֶׁר אֲדַבֵּר עִמָּךְ שָׁם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הוּא: (כג) קומתו׃ גוּבַהּ רַגְלָיו עִם עוּבְיֵ

den Deckel darüber legen, wir finden es auch so als die Stiftshütte er richtet wurde, heißt es: „Er gab das Zeugnis in die Lade" und dann erst „legte er das Zeugnis in die Lade" (22) ונועדתי לך Wenn ich künftighin die Zeit bestimmen werde, mit dir zu reden, so werde ich diesen Ort dazu bestimmen. ודברתי אתך מעל הכפרת Anderswo (B. M. 3. 1. 1.) heißt es: „Der Ewige redete mit ihm aus dem Stiftszelte" welches der Ort außerhalb des Vorhanges ist, folglich widersprechen sich diese beiden Stellen, so folgt aber darauf die Stelle und gibt den Ausschlag zwischen ihnen, nemlich (Mos. 4, 7, 89.) „Wenn Mose in das Stiftszelt kam, hörte er die Stimme reden von dem Deckel herab" D. h. wenn Mose in das Stiftszelt kam, und die Thüre desselben betrat, ertönte die Stimme vom Himmel zwischen den Cherubim, und von da aus verbreitete sie sich, daß sie Mose im Zelte vernahm. את כל אשר אצוה אותך ו׳ dies (in ואת) ist überflüssig, wie wir dies häufig finden, und muß derart gedeutet werden: „Und alles, was ich mit dir dort reden werde, wird nur Aufträge an Israel enthalten. (23) קומתו Die Höhe

Digitized by Google

(כו) וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב: (כז) וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב וְעָשִׂיתָ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב: (כח) וְעָשִׂיתָ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו: (כט) לְעֻמַּת הַמִּסְגֶּרֶת תִּהְיֶיןָ הַטַּבָּעֹת לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן: (ל) וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב

und eine Elle und eine halbe seine Höhe. (24) Du sollst ihn belegen mit reinem Golde und mache ihm einen goldnen Kranz ringsum. (25) Du sollst ihm eine Leiste machen, eine Hand breit ringsum, und mache einen goldnen Kranz um seine Leiste ringsum. (26) Und mache daran vier Ecken, die da sind an seinen vier Füßen. (27) Gegenüber der Leiste sollen die Ringe sein, als Behälter der Stangen, den Tisch zu tragen. (28) Und du sollst die Stangen machen von Akazienholz

רש"י

הַשֻּׁלְחָן (פסחים ק"ט): (כד) זר זהב. סִימָן לָעָתָד מַלְכוּת שֻׁלְחָנָן שָׁם עוֹשֶׂר וּגְדוּלָה, כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים שֻׁלְחָן מְלָכִים: (כה) מסגרת. פְּתַרְגּוּמוֹ גְּדָנְפָא, וְנֶחְלְקוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּדָבָר. י"א לְמַעְלָה הָיְתָה סָבִיב לְשׁוּלְחָן כְּמוֹ לִבְזִבִין שֶׁבִּשְׁמֶרֶת שֻׁלְחָן שָׁרִים; וְי"א לְמַטָּה הָיְתָה תְּקוּעָה מִבַּיִן לָרֶגֶל בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַשֻּׁלְחָן, וְדֹף הַשּׁוּלְחָן שׁוֹכֵב עַל אוֹתָהּ מִסְגֶּרֶת: ועשית זר זהב למסגרתו. הוּא יַר הָאָמוּר לְמַעְלָה, וּפֵי' לְךָ בַּאן שֶׁעַל הַמִּסְגֶּרֶת הָיְתָה: (כו) לעמת המסגרת תהיין הטבעות. בְּרֻנָלִים תְּקוּעוֹת בְּנֶגֶד רָאשֵׁי הַמִּסְגֶּרֶת: לבתים לבדים. אוֹתָן טַבָּעוֹת יִהְיוּ בָּתִּים לְהַכְנִס בָּהֶן הַבַּדִּים: לבתים. לְצוּרַךְ בַּתִּים: לבדים. כְּתַרְגּוּמוֹ: אַתְרָא לְאָרְזַיָּא: (כח) ונשא בם. לְשׁוֹן נִסְעַל יִהְיֶה נִשָּׂא בָּם אֶת

der Füße sammt der Dicke des Tisches. (24) Ein Sinnbild der königlichen Krone, wo dort der Tisch von Reichthum und Größe zeigt, sowie man sagt: Eine königliche Tafel. (25) מסגרת Wie der Targum übersetzt גְּדָנְפָא, ein Rand. Die talmudischen Gelehrten sind hierüber getheilter Meinung, Einige meinen, es waren oben um den Tisch wie Leisten, die am Rande herrschaftlicher Tische angebracht zu sein pflegen, andere hingegen meinen, daß diese unten von einem Fuße in den andern angebracht waren, an allen vier Seiten des Tisches, auf denen das Tischbrett lag. ועשית זר זהב למסגרתו Dies ist die obgenannte Krone, hier wird nur erklärt, daß sie sich auf dem Rande befand. (27) לעמת המסגרת תהיינה המבעות Sie waren an den Füßen befestigt gegen die Spitze der Umgebung. לבתים לבדים Diese Dinge sollen Behälter (Häuser) bilden, um die Stangen darin anzubringen. לבתים Zum Gebrauche als Behälter. לבדים wie es Onkelos gibt: לְאַתְרָא לְאָרְזַיָּא „Zur Stätte für die Stangen. (28) נשא בם

וְנָשְׂאוּ־בָם אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃ (כט) וְעָשִׂיתָ קְעָרֹתָיו וְכַפֹּתָיו וּקְשׂוֹתָיו וּמְנַקִּיֹתָיו

und sollst sie belegen mit Gold, daß getragen werde der Tisch vermittelst derselben. (29) Auch sollst du

רש"י

הַשֻּׁלְחָן׃ (כט) ועשית קערותיו וכפותיו . קְעָרוֹתָיו זֶה דְּמוּס שֶׁהָיָה עָשׂוּי כְּדְמוּס הַלֶּחֶם וְהַלֶּחֶם הָיָה עָשׂוּי כְּמִין תֵּיבָה פְּרוּצָה מִשְּׁתֵּי רוּחוֹתֶיהָ שׁוּלַיִם לוֹ לְמַטָּה , וְקַלַּל מִבַּאן וּמִבַּאן כְּלַפֵּי מַעְלָה , כְּמִין כּוֹתָלִים , וּלְבַךְ קָרוּי לָחֶם הַפָּנִים , שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּנִים רוֹאִין לְבַאן וּלְבַאן רְצִדֵּי הַבַּיִת מַזֶּה וּמַזֶּה , וְנוֹתֵן אָרְכּוֹ לְרָחְבּוֹ שֶׁל שֻׁלְחָן וּבוֹתְלָיו וְקוֹמִים כְּנֶגֶד שְׁסַת הַשֻּׁלְחָן וְהָיָה עָשׂוּי לוֹ דְּמוּס זָהָב וּדְמוּס בַּרְזֶל , בְּשֶׁל בַּרְזֶל הוּא נֶאֱפֶה , וּכְשֶׁמּוֹצִיאוֹ מִן הַתַּנּוּר נוֹתְנוֹ בְּשֶׁל זָהָב עַד לְמָחָר בְּשַׁבָּת שֶׁמְּסַדְּרוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן , וְאוֹתוֹ דְּמוּס קְרוּי קְעָרָה : וכפותיו . בְּזִיכִין שֶׁנּוֹתְנִין בָּהֶם לְבוֹנָה , שְׁתַּיִם הָיוּ לִשְׁנֵי קוֹמְצֵי לְבוֹנָה שֶׁנּוֹתְנִין עַל שְׁתֵּי הַמַּעֲרֻכוֹת שֶׁנֶּאֱמַר : וְנָתַתָּ עַל הַמַּעֲרֶכֶת לְבוֹנָה זַכָּה (ויקרא כ״ד) : וקשותיו. הֵן כְּמִין חֲצָאֵי קָנִים חֲלוּלִים הַנִּסָּרִקִין לְאָרְכָּן דּוּגְמָתָן עֹשֶׂה שֶׁל זָהָב וּמְסַדֵּר ג׳ עַל רֹאשׁ כָּל לֶחֶם שֶׁיֵּשֵׁב לֶחֶם הָאֶחָד עַל גַּבֵּי אוֹתָן הַקָּנִים , וּמַבְדִּילִין בֵּין לֶחֶם לְלֶחֶם כְּדֵי שֶׁתִּתְבַּנֵּס הָרוּחַ בֵּינֵיהֶם וְלֹא יִתְעַפְּשׁוּ, וּבִלְשׁוֹן עַרְבִי , כָּל דָּבָר חָלוּל קָרוּי קס״וא : ומנקיותיו . תַּרְגּוּמוֹ וּמְכִילָתֵיהּ , הֵן קָנִים כְּמִין יְתֵדוֹת וְהָיָה עוֹמְדִין בְּאָרְיָן

Ist der Nifal, der Tisch soll durch sie getragen werden [1]) (29) ועשית קערותיו וכפותיו. Unter קערותיו versteht man die Form des Brotes, das Brot war, wie eine durchbrochene Kiste, von beiden Seiten, die unten einen Boden hat, und auf jeder Seite ging eine Spitze hinauf, es heißt deshalb לחם הפנים, weil es auf beiden Seiten durchsichtig gestaltet, und den Seiten des Gebäudes zugewendet war; die Länge des Brotes war auf der Breite des Tisches gelegt, und deren Wände waren gegen den Rand des Tisches aufgestellt, es waren dazu zwei Formen, eine aus Eisen die andere aus Gold, in der eisernen wurde es gebacken, und als er es von dem Ofen herausnahm, gab er es in die goldene, bis Sabbath, wo er es auf den Tisch in Ordnung legte, diese Form also wird קערה genannt. כפותיו Löffel, worauf man den Weihrauch legte, es waren ihrer zwei, für die zwei Händevoll Weihrauch, welche dann auf die zwei Schichten gelegt wurden, sowie es heißt. (Mos. 3, 24, 7.) „Du sollst auf jede Schichte lautern Weihrauch geben" וקשותיו Halbröhrenartig, die der Länge nach gespalten waren, solche machte man von Gold, und drei Lagen zwischen jedem Brote, damit die Luft durchziehe, und sie nicht schimmlig werden. Im Arabischen heißt jedes hohle Gerät. ומנקיותיו קסו״ה. Onkelos gibt es: וּמְכִילָתֵיהּ „Die Träger, es waren Stangen gemacht wie Nägel aus Gold,

[1]) Raschi will damit anzeigen, daß וְנָשְׂאוּ hier nicht der Piel sei, wie z. B. (Amos, 4, 2.) נָשְׂאָ אתכם, sondern wie (Jes. 39, 9.) נְשָׂאָ כל אשר בביתך (n. Heidenheim).

Digitized by Google

אֲשֶׁר יִסַּךְ בָּהֵן וְזָהָב טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃
(כט) וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי
תָּמִיד׃ פ
(ל) וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה׃

seine Schüsseln machen und seine Schalen und seine Halbröhren und seine Reinigungsgeräthe, mit denen er soll bedeckt werden. Aus reinem Golde sollst du sie machen. (30) Und auf den Tisch sollst du legen Schaubrote, vor mir beständig liegend. (31)

רש״י

וּגְבוֹהִים עַד לְמַעְלָה מִן הַשֻּׁלְחָן הַרְבֵּה ׃ כְּנֶגֶד גּוֹבַהּ
מַעֲרֶכֶת הַלֶּחֶם וּמְסוּעָלִים שִׁשָּׁה (הרא״ם גורם חמשה)
סְעוּלִים זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה וְרָאשֵׁי הַקָּנִים שָׁבִין לֶחֶם
לַלֶּחֶם סְמוּכִין עַל אוֹתָן סְעוּלִין כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכְבַּד מַשָּׂא
הַלֶּחֶם הָעֶלְיוֹנִים עַל הַתַּחְתּוֹנִים וְיִשָּׁבְרוּ,וְלָשׁוֹן מְכִילָתַיִם
סוֹבְלוֹתָיו , כְּמוֹ : נִלְאֵיתִי הָכֵיל . אֲבָל לָשׁוֹן מְנַקִּיּוֹת
אֵינִי יוֹדֵעַ אֵיךְ נוֹפֵל עַל סְנִיפִין : וְיֵשׁ מַהַכְמֵי יִשְׂרָאֵל
אוֹמְרִים קְשׂוֹתָיו אֵלּוּ סְנִיפִין שֶׁמְּקַשִּׁין אוֹתוֹ וּמַחֲזִיקִים
אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׁבֵר (מנחות צ״ו) : וּמְנַקִּיּוֹתָיו · אֵלּוּ
הַקָּנִים , שֶׁמְּנַקִּין אוֹתוֹ שֶׁלֹּא יִתְעַפֵּשׁ , אֲבָל אוֹנְקְלוֹס
שָׁתְרְגֵם : מְכִילָתַיהּ , הֲוָה שׁוֹגֶה , כְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר מְנַקִּיּוֹת
הֵן סְנִיפִין : אשר יסך בהן · אֲשֶׁר יְכוּסֶּה בָּהֶן וְעַל
קְשׂוֹתָיו הוּא אוֹמֵר ; אֲשֶׁר יוּסַךְ · שֶׁהָיוּ עָלָיו כְּמִין סָכָךְ
וְכִסּוּי , וּבְכָן בְּמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר : וְאֶת קְשׂוֹרֹת
הַנָּסָךְ (במדבר ד׳) וָזֶה וָזֶה יוֹסֵךְ וְהַנָּסָךְ לָשׁוֹן סָכָךְ
וְכִסּוּי הֵם: (ל)לחם פנים · שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּנִים כְּמוֹ שֶׁפֵּירַשְׁתִּי
וּמִצַּיַן הַלֶּחֶם וְסֵדֶר מַעֲרָכוֹתָיו מְפוֹרָשִׁים בָּאָמוּר אֶל
הַכְּהֻנִּים: (לא) מקשה תיעשה המנורה · שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂנָּה

welche in der Erde befestiget waren, und hinauf reichten bis zur Brotschichte; sie hatte sechs Einschnitte, einen über den andern, wonach die Spitzen der Röhre zwischen den Broden gestützt waren, auf diese Einschnitte, damit die Last der obern Brode die untern nicht zu schwer drücken soll, wodurch sie zerbrochen werden könnten, סְעוּלֶיהָ bedeutet: „seine Träger" wie (Jerm. 6, 11.) נלאתי הכיל „Ich bin müde zu tragen" wie aber der Ausdruck מנקיות mit סניפין übereinstimmen kann, weiß ich nicht. Einige Talmudisten sind der Meinung קשותיו wären die Stangen, welche das Brot hatten, auf daß es nicht zerbreche. ומנקיותיו. Dies sind die Röhre, welche es rein halten, damit es nicht verderbe. Onkelos aber, der es mit סְכִילָתֵיהּ übersetzt, war mithin der Meinung, daß es die Stangen waren; אשר יוסך בהן Mit welchen es zugedeckt wird, es bezieht sich auf die Röhre, weil diese eine Art Decke hatten; so heißt es andern Ortes (Mos. 1, 4, 7.) ואת קשת הנסך „Und die bedeckenden Halbröhren" und sowol יוסך als הנסך bedeutet: Bedecken (von סכך) (30) לחם הפנים Welches durchsichtig war, wie ich bereits erklärte, die Zahl der Brote, und die Art und Weise ihrer Ordnung in ihren Schichten wird im Abschnitte Emor (Mos. 3. 24, 6) ausführlich erklärt. (31) מקשה תיעשה המנורה Man soll ihn nicht aus Stücken machen, und dann erst diese Stücke zu-

Digitized by Google

Du sollst auch einen Leuchter machen von reinem Golde, von getriebener

תַּעֲשֶׂה הַמְּנוֹרָה מִקְשָׁה זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה תֵּעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ

רש"י

חוּלְיוֹת וְלֹא יַעֲשֶׂה קָנֶיהָ וְגָרוֹתֶיהָ אֲיָבְרִים אֲיָבְרִים, וְאַחַר כַּךְ יַדְבִּיקֵם כְּדֶרֶךְ הַצּוֹרְפִים שֶׁקּוֹרִין שולדר"יין בלע"ז: אֶלָּא כּוּלָּהּ בָּאָה מַהֲתִיכָה אַחַת וּמַקִּישׁ בְּקוֹרְנָס וְחוֹתֵךְ בְּכֵלִי הָאוּמָנוּת וּמַפְרִיד הַקָּנִים אֵילָךְ וְאֵילָךְ: מִקְשָׁה. תַּרְגּוּמוֹ: גְּגִיד לְשׁוֹן הַמְשָׁכָה שֶׁמַּמְשִׁיךְ אֶת הָאֲיָבְרִים מִן הָעֻשָּׁת לַבַּאן וּלְבַאן בְּהַקְשֵׁת הַקּוֹרְנָס; וְלָשׁוֹן מַקְשָׁה מַכַּת קוֹרְנָס בטר"יין בלע"ז: כְּמוֹ הָא לְדָא נַקְשָׁן (רניאל ה'): תיעשה המנורה. מַאֲלֵיהָ, לְפִי שֶׁהָיָה משֶׁה מִתְקַשֶּׁה בָּהּ, אָמַר לוֹ הַקָּבָ"ה: הַשְׁלֵךְ אֶת הַכִּכָּר לָאוּר וְהִיא נַעֲשֵׂית מֵאֲלֵיהָ, לְכָךְ לֹא נִכְתַּב: תַּעֲשֶׂה. (מנחות נ"ט תנחומא): ירכה. הוּא הֶרֶגֶל שֶׁל מַטָּה הֲעֲשׂוּי כְּמִין תֵּיבָה, וּשְׁלֹשָׁה רַגְלַיִם יוֹצְאִין הֵימֶנָּה וּלְמַטָּה: וקנה. הַקָּנֶה הָאֶמְצָעִי שֶׁלָּהּ הָעוֹלֶה בָּאֶמְצַע הַיֶּרֶךְ זָקוּף כְּלַפֵּי מַעְלָה, וְעָלָיו נֵר הָאֶמְצָעִי עֲשׂוּי כְּמִין בָּזָךְ לָצוּק הַשֶּׁמֶן לְתוֹכוֹ וְלֹתֶת הַפְּתִילָה: גביעיה. הֵן כְּמִין כּוֹסוֹת שֶׁעוֹשִׂין מִזְּכוּכִית אֲרוּכִים וּקְצָרִים וְקוֹרִין לָהֶם מדירינש בלע"ז: (מיט מוטפֿארבן מיינט גמטוזג טריינקגעפֿעסט) וְרֹאֶה בְּסֵפֶר בְּרֵאשִׁית מ"ד ב'. וְאֵלּוּ עֲשׂוּיִין שֶׁל זָהָב וּבוֹלְטִין וְיוֹצְאִין מִכָּל קָנֶה וְקָנֶה, כְּמִנְיַן שְׁנָתָן בָּהֶם הַכָּתוּב וְלֹא הָיוּ בָּא אֶלָּא לְנוֹי: כפתוריה. כְּמִין תַּפּוּחִים הָיוּ עֲגוּלִין סָבִיב בּוֹלְטִין סְבִיבוֹת הַקָּנֶה הָאֶמְצָעִי כְּדַרְכָּן

sammen setzen, wie es die Goldschmiede machen, sondern alles kommt von einem Stücke, durch den Hammer geschlagen. und mit dazu bestimmtem Werkzeuge ausgeschnitten, so daß die Röhre auf beiden Seiten gesondert waren. מקשה Onkelos übersetzt es נָגִיד d. h. ziehen, und bedeutet also, man dehnte die Goldplatten (den Klumpen) von beiden Seiten aus, durch den Hammer geschlagen, welches מקשה bedeutet, wie (Dan. 5.) תיעשה. נקשן Von selbst, weil dieses dem Mose schwierig fiel, so sagte Gott zu ihm: Wirf den Kikar-Gold ins Feuer, und die Lampe kam selbst verfertigt heraus, indem es hier nicht heißt: תעשה (du sollst machen) sondern תֵּיעָשֶׂה (Es soll gemacht werden.) ירכה Dies war der untere Fuß, welcher nach Art einer Kiste geformt war, die auf drei Füße stand. וקנה. Das mittlere Rohr, welches aus der Mitte des Fußes heraufstieg, und auf diesem befand sich das mittlere Licht, einem Löffel gleich geformt, das Oehl hinein zu gießen und den Docht hinein zu geben. גביעיה Diese waren eine Art Becher, die man gewöhnlich von Glas gemacht, lang und schmal, diese waren aus Gold gefertigt, und ragten von jedem Rohre hervor, nach der Zahl, wie sie die Schrift anführt, und dienten blos zur Zierde. כפתוריה Die waren äpfelförmig, welche um das mittlere Rohr hervorragten, wie man dies bei Leuchtern der Großen sieht, ihre Zahl

Digitized by Google

כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה יִהְיוּ׃ (לג) וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ שְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה מִצַּדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה מִצַּדָּהּ הַשֵּׁנִי׃ (לד) שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח כֵּן לְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן הַמְּנֹרָה׃ (לה) וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים

Arbeit ſoll gemacht werden der Leuchter; ſein Schaft und ſein Rohr, ſeine Kelche, ſeine Köpfe und ſeine Blumen ſollen aus ihm ſein. (32) Und ſechs Röhren gehen hervor aus ſeinen Seiten, drei Röhren des Leuchters aus ſeiner einen Seite, und drei Röhren des Leuchters aus ſeiner andern Seite. (33) Drei Kelche, wie Mandeln geſtaltet, an dem einen Rohre, Knopf und Blume; und drei Kelche, wie Mandeln geſtaltet, an dem einen Rohre, Knopf und Blume, alſo an den ſechs Röhren, die da hervorgehen aus dem Leuchter. (34) Und an dem Leuch-

רש״י

שָׁעוּשִׁין לִמְנוּרוֹת שֶׁלָּנֵי הַשָּׁרִים וְקוֹרִין לָהֶם פומי״לש *Pommels* : Pomettes , בלע״ז : (מספנו סָמְחִיגב ניבמטהכן) ׳ וְעָגִין שֶׁלָּהֶם כָּתוּב בְּסַרְשָׁה כַּמָּה בַּכַּפְתּוֹרִים בּוֹלְטִין מִמֶּנָּה , וְכַמָּה חֶלֶק בֵּין כַּפְתּוֹר לְכַפְתּוֹר : ופרחיה . צִיּוּרִין עֲשׂוּיִין בָּהּ כְּמִין פְּרָחִין : ממנה יהיו . הַכֹּל מִקְשָׁה יוֹצֵא מִתּוֹךְ חֲתִיכַת הָעֶשֶׁת , וְלֹא יַעֲשֶׂה לְבַדָּם וְיַדְבִּיקֵם : (לב) יוצאים מצדיה . לְכַאן וּלְכַאן בְּאֶלְכְּסוֹן נִמְשָׁכִים וְעוֹלִין עַד כְּנֶגֶד גּוֹבְהָהּ שֶׁל מְנוֹרָה שֶׁהוּא קָנֶה הָאֶמְצָעִי וְיוֹצְאִין מִתּוֹךְ קָנֶה הָאֶמְצָעִי זֶה לְמַעְלָה מִזֶּה הַתַּחְתּוֹן אָרוּךְ וְשֶׁל מַעְלָה קָצֵר הַיְמֵנִי לְפִי שֶׁהָיָה נוֹבַהּ רֹאשֵׁיהֶן שָׁוֶה לְנוֹבַהּ שֶׁל קָנֶה הָאֶמְצָעִי הַיְשִׁבְיעִי שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצְאִים הַשִּׁשָּׁה קָנִים : (לג) משוקדים . כְּתַרְגּוּמוֹ מְצוּיָרִים הָיוּ כְּדָרְךְ שֶׁעוֹשִׂין לִכְלֵי כֶסֶף וְזָהָב שְׁקוּרִים נייל״יר בלע״ז : Ciseler , צָרִיךְ לוֹמַר ציזילי״ר מיט דסק גרמבאייסבו מוֹנְטִירוֹיִים לִינוֹיר מוּיסגְלִיבְּנִיב מכבייט מאכֶּן ; ניבמטהכן) : שלשה גביעים . בּוֹלְטִין מִכָּל קָנֶה וְקָנֶה . כַּפְתּוֹר וָפֶרַח הָיָה לְכָל קָנֶה וְקָנֶה : (לד) ובמנורה ארבעה גביעים . בְּגוּפָהּ שֶׁל מְנוֹרָה הָיוּ

ist in dem Abſchnitte angegeben, wie viel ſolche hervorragten und wie viel Raum zwiſchen einem jeden war. ופרחיה Zierraten waren daran gemacht, blumenartig. ממנו יהיו Alles war aus einem Klumpen gebildet, man durfte ſie nicht einzeln machen, und dann zuſammengeſtellt. (32) יוצאים מצדיה. Sie wurden auf beiden Seiten ſchräg gezogen, bis zur Höhe des Leuchters; welches das mittlere Rohr war, und von dieſem ſich erhoben, eines über das andere, ſo daß das untere am längſten, und das oberſte am kürzeſten war, weil ihre Höhe der Höhe des Rohres gleich kam, von welchem die ſechs Röhren hervorgingen. (33) משוקדים Wie Onkelos es gibt; ſie waren geformt nach Art, wie man goldne und ſilberne Geräte macht, drei Becher ragten aus jedem Rohre hervor, ein Knopf und eine Blume ebenfalls. (34) ובמנורה ארבעה גביעים An dem Körper des Leuch-

Digitized by Google

מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ׃ (לה) וְכַפְתֹּר
תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת
שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה לְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים

ter vier Kelche, wie Mandeln geſtaltet, ſeine Knöpfe und ſeine Blumen. (35) Und ein Knopf unter zwei Röhren an demſelben, und ein Knopf unter zwei Röhren an demſelben, und ein Knopf unter zwei Röhren an demſelben, an den ſechs Röhren, die da her-

רש"י

אַרְבָּעָה גְבִיעִים, אֶחָד בּוֹלֵט בָּהּ לְמַטָּה מִן הַקָּנִים,
וְהַגַּבְּעָה לְמַעְלָה מִן יְצִיאַת הַקָּנִים הַיּוֹצְאִין מִצִּדֶּיהָ:
מְשׁוּקָדִים כְּפְתוֹרִיָּה וּפְרָחֶיהָ. זֶה אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה מִקְרָאוֹת
שֶׁאֵין לָהֶם הֶכְרֵעַ, אֵין יָדוּעַ אִם גְּבִיעִים מְשׁוּקָדִים,
אוֹ מְשׁוּקָדִים כַּפְתוֹרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ. (יומא כ"ב):
(לה) וכפתור תחת שני הקנים. מִתּוֹךְ הַכַּפְתּוֹר הָיוּ
הַקָּנִים נִמְשָׁכִים מִשְּׁנֵי צִדֶּיהָ אֵילָךְ וְאֵילָךְ. כָּךְ שָׁנִינוּ
בְּמָלְאכֶת הַמִּשְׁכָּן גּוֹבְהָהּ שֶׁל מְנוֹרָה י"ה טְפָחִים:
הִרְגִּילִים וְהַפֶּרַח ג' טְפָחִים, הוּא הַפֶּרַח הָאָמוּר בְּיָרֵךְ,
שֶׁנֶּאֱמַר: עַד יְרֵכָהּ עַד פִּרְחָהּ (במדבר ה'), וּמֵחֲצִיִּים
חָלָק, וְטֶפַח שָׁבוּ גְבִיעַ מֵהָאַרְבָּעָה גְבִיעִים וְכַפְתּוֹר
וָפֶרַח מִשְּׁנֵי כַּפְתּוֹרִים וּשְׁנֵי פְּרָחִים הָאֲמוּרִים בַּמְּנוֹרָה
עַצְמָהּ שֶׁנֶּאֱמַר: מְשׁוּקָדִים כַּפְתּוֹרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ, לָמַדְנוּ,
שֶׁהָיוּ תֻּקְנָה שְׁנֵי כַּפְתּוֹרִים וּשְׁנֵי פְּרָחִים לְבַד מִן הַגַּבִּ'
כַּפְתּוֹרִים שֶׁהָקָנִים נִמְשָׁכִין מִתּוֹכָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכַפְתּוֹר
תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים וְגוֹמֵר, וּמֵחֲצִיִּים חָלָק, וְטֶפַח כַּפְתּוֹר
וּשְׁנֵי קָנִים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ אֵילָךְ וְאֵילָךְ נִמְשָׁכִים וְעוֹלִים
כְּנֶגֶד גּוֹבְהָהּ שֶׁל מְנוֹרָה טֶפַח חָלָק וְטֶפַח כַּפְתּוֹר וּשְׁנֵי

ters waren vier Röhren, eine ragte unten hervor, die andre über den Röhren. משוקדים Das iſt eine von den fünf Stellen, die keine Entſcheidung haben, nemlich, ob ſie ſich hinauf oder hinunter beziehen, ob ſich das „משוקדים" auf „גביעים" beziehet oder auf כפתורים ופרחים. (35) וכפתור תחת שני הקנים Aus dieſem Knopfe zogen ſich die Röhre heraus zu beiden Seiten, ſo heißt es auch im Traktate Menachot (21, 2.) Die Höhe des Leuchters war achtzehn Handbreite (י"ח טפחים) Die Füße ſammt den Blumen drei טפחים hoch, dieſes פרח iſt's, welches beim Fuße erwähnt vorkömmt, wie es heißt: (Moſ. 4, 8, 4.) „Bis zum Fuße und bis zur Blume" zwei Handbreite waren Zwiſchenraum, einen טפח nahm der Becher ein, von den vier Bechern und ein Knopf und eine Blume, von den zwei Knöpfen und Blumen, die beim Leuchter erwähnt vorkommen, wie es heißt: משוקדים כפתוריה ופרחיה. woraus wir entnehmen, daß am Rohre ſich zwei Blumen und zwei Knöpfe befanden, außer den drei Knöpfen, aus denen die Röhren ſich herauszogen denn es heißt: „Ein Knopf unter den zwei Röhren" u. ſ. w. zwei Teſochim weit, waren wieder glatt, einen טפח nahm wieder ein Knopf ein, aus dem ſich wieder zwei Rohre zu beiden Seiten herauszogen und erhoben ſich zur Höhe des Leuchters, dann wieder ein leerer Raum von einer Handbreite wieder ein Knopf, der ebenfalls eine Handbreite annahm, wovon zwei Röhre ſich herauszogen, dann wieder

Digitized by Google

מִן־הַמְּנֹרָה׃ (לו) כַּפְתֹּרֵיהֶם וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה יִהְיוּ כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר׃ (לז) וְעָשִׂיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וְהֶעֱלָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל־עֵבֶר

vorgehen aus dem Leuchter. (36) Seine Knöpfe und seine Röhren sollen aus ihm sein. Das Ganze getrieben aus Einem Stück, reines Gold. (37) Und mache seiner Lampen sieben, und wenn man die Lampen anzündet, so falle das Licht nach vorn zu.

רש"י

קָנִים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ , וְטָסָה חָלָק וְטָסָה כַּפְתּוֹר וּשְׁנֵי קָנִים יוֹצְאִים מֵהֶם וְנִמְשָׁכִים וְעוֹלִין כְּנֶגֶד נוֹבָהּ שֶׁל מְנוֹרָה , וּמְפָתְּחִים חָלָק , נִשְׁתַּיְּרוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה מְפָתְּחִים שֶׁבְּהֶם ג' גְּבִיעִים וְכַפְתּוֹר וָפֶרַח נִמְצְאוּ גְּבִיעִים כ"ב , י"ח לְשִׁשָּׁה קָנִים , ג' לְכָל אֶחָד וְאֶחָד , וְאַרְבָּעָה בְּנוֹפָהּ שֶׁל מְנוֹרָה הֲרֵי כ"ב , וְאֶחָד עָשָׂר כַּפְתּוֹרִים ו' בְּשִׁשַּׁת הַקָּנִים וְנ' בְּנוֹפָהּ שֶׁל מְנוֹרָה שֶׁהַקָּנִים יוֹצְאִים מֵהֶם וּשְׁנַיִם עוֹד בְּמְנוֹרָה , שֶׁנֶּאֱמַר , מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ , וּמִיעוּט כַּפְתּוֹרִים שְׁנַיִם , הָאֶחָד לְמַטָּה אֲצֶל הַיָּרֵךְ וְהָאֶחָד בְּג"ט הָעֶלְיוֹנִים עִם ג' הַגְּבִיעִים וְתִשְׁעָה פְּרָחִים הָיוּ לָהּ , שִׁשָּׁה לְשִׁשַּׁת הַקָּנִים שֶׁנֶּאֱמַר : בְּקָנֶה הָאֶחָד כַּפְתּוֹר וָפֶרַח , וְנ' לִמְנוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר : מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ , וּמִיעוּט פְּרָחִים שְׁנַיִם , וְאֶחָד הָאָמוּר בְּמְנֹרַת בְּהַעֲלֹתְךָ : עַד יְרֵכָהּ עַד פִּרְחָהּ ; וְאִם תְּדַקְדֵּק בְּמִשְׁנָה זוֹ הַכְּתוּבָה לְמַעְלָה תִּמְצָאֵם כְּמִנְיָנָם אִישׁ אִישׁ בְּמָקוֹמוֹ (מנחות כ"ט) : (לז) את נרותיה . כְּמִין בָּזִיכִין שֶׁנּוֹתְנִין בְּתוֹכָן הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילוֹת : והאיר על עבר פניה . עֲשָׂה פִּי שִׁשַּׁת הַנֵּרוֹת שֶׁבְּרֹאשֵׁי הַקָּנִים הַיּוֹצְאִים מִצִּדָּיהּ מְסוּבִּים כְּלַפֵּי הָאֶמְצָעִי , כְּדֵי שֶׁיְּהֵיוּ חַנֵּרוֹת כְּשֶׁתַּדְלִיקֵם מְאִירִים אֶל עֵבֶר פָּנֶיהָ , מוֹסֵב

ein טפה-glatt, dann wieder ein Knopf, der einen טפח einnahm, wovon zwei Röhre sich herauszogen, dann wieder zwei leere טפחים, blieben also noch drei טפחים übrig, worauf sich drei Becher und ein Knopf und eine Blume befanden, mithin waren zwei und zwanzig Becher, für die sechs Röhre drei für jedes, und vier auf dem Körper selbst; dann eilf Knöpfe, sechs für die sechs Röhre, drei am Leuchter erwähnt wo es heißt, משוקדים כפתוריה; Die mindeste Mehrheit ist zwei, eines unten beim Fuß, und eines am obern Theil des Leuchters selbst, mit den drei Bechern, und neun Blumen waren; sechs für die sechs Rohre, denn es heißt: „An jedem Rohre ein Knopf und eine Blume" und drei für den Leuchter selbst, wie es heißt. משוקדים וגו' כפתוריה ופרחיה. Das am wenigsten zwei war, und eins ist im Abschnitte בהעלותך erwähnt. עד ירכה עד פרחה Wenn man die Stelle im Talmud genau durchliest, so findet man die gehörige und richtige Angabe der Zahlen. (37) את נרותיה Löffelförmig, wo man das Oehl und den Docht hinein gegeben hat. והאיר על עבר פניה Er machte zurecht die Oeffnung der sechs Löffel, die auf den Röhren waren, von der Seite auslaufend zum

Digitized by Google

פָּנֶיהָ׃ (לח) וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב
טָהוֹר׃ (לט) כִּכַּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ
אֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ (מ) וּרְאֵה וַעֲשֵׂה
בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר־אַתָּה מָרְאֶה
בָּהָר׃ ס שלישי

(38) Auch seine Lichtscheeren und Aschgefäße sollen reines Gold sein. (39) Aus Einem Talent reines Gold soll man ihn machen, sammt allen diesen Geräthen. (40) Und siehe zu, daß du es machest nach dem Musterbild, das man dich sehen ließ auf dem Berge.

רש״י

אוֹתָם אֶל צַד פְּנֵי הַקָּנֶה הָאֶמְצָעִי שֶׁהוּא נוֹף הַמְּנוֹרָה׃
(לח) ומלקחיה. הֵם הַצְּבָתִים הָעֲשׂוּיִין לִיקַּח בָּהֶם
הַפְּתִילָה מִתּוֹךְ הַשֶּׁמֶן לְיַשְּׁבָן וּלְמוֹשְׁכָן בְּפִי הַנֵּרוֹת;
וְעַל שֵׁם שֶׁלּוֹקְחִים בָּהֶם קְרוּיִים׃ מָלְקָחַיִם; וְצִבְתָּהָא
שְׁתֵּי״אוּ לָשׁוֹן צֶבֶת טנליי״ש (מייסב) Puisoir, תלע״ז׃
(נמנגע; מיק פכמנו. מייסטפנם מיק פלוכמו)׃
ומהתותיה. הֵם כְּמִין בָּזִיכִין קְטַנִּים שֶׁחוֹתָה בָּהֶן אֶת
הָאֵפֶר שֶׁבַּנֵּר בַּבֹּקֶר בְּשֶׁהוּא מֵטִיב אֶת הַנֵּרוֹת
מֵאֵפֶר הַפְּתִילוֹת שֶׁדָּלְקוּ הַלַּיְלָה וְכָבוּ, וְלָשׁוֹן מַחְתָּה:
פויישר״יא בלע״ז (מייסב) Tenailles, *Pucheoir*:
סמפקכוֹוֹם, מיין סמפפֹוֹמפֹפמפו), כְּמוֹ לַחֲתוֹת אֵשׁ
מִיקּוּד (ישעיה ל׳) ׃ (לט) ככר זהב טהור. שֶׁלֹּא יְהֵיֶה
מִשְׁקָלָהּ עִם כָּל כֵּלֶיהָ אֶלָּא כִּכָּר לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר,
וְהַכִּכָּר שֶׁל חוֹל שִׁשִּׁים מָנֶה, וְשֶׁל קֹדֶשׁ, הָיָה כְּמוּל
קַ״ך מָנֶה, וְהַמָּנֶה הוּא לִיטְרָא שֶׁשּׁוֹקְלִין בָּהּ פָּסְפּוּ
לְמִשְׁקַל קוֹלוֹנְיָא, וְהֵם ק׳ זוּזִים, כ״ה סְלָעִים וְהַסֶּלַע
אַרְבָּעָה זוּזִים׃ (מ) וראה ועשה. רְאֵה כַּאן בָּהָר
תַּבְנִית שֶׁאֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ, מַגִּיד, שֶׁנִּתְקַשָּׁה מֹשֶׁה
בְּמַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה, עַד שֶׁהָרְאָה לוֹ הקב״ה מְנוֹרַת שֶׁל
אֵשׁ׃ אשר אתה מראה. כְּתַרְגּוּמוֹ. דַּאַתְּ מִתְחֲזֵי

mittleren Rohre (welches den Körper des Leuchters ausmachte) damit die Lichter beim Anzünden zum Leuchter selbst hingewendet seien (38) ומלקחיה Sind Zangen, welche verfertigt wurden, um den Docht von dem Oehle heraus zu nehmen, und ihn durch die Höhlung der Röhre zu ziehen, und weil man damit a u f n i m m t, heißt es מלקחים Onkelos gibt es וְצִבְתָּהָא das ist das thalmudische צְבָת ומהתותיה Dies sind kleine Löffel, (schöpfförmig) womit man die Asche der Dochte herausnahm, wenn man jeden Morgen die Lampen von der Docht-Asche reinigte, welche sich die Nacht hindurch angesammelt hatte. (39) ככר זהב טהור Der Leuchter mit allen seinen Geräten soll nicht mehr und nicht weniger als ein Kikar ausmachen. Der g e w ö h n l i c h e Kikar macht s e c h z i g Móne; der heilige Kikar aber beträgt das doppelte, nemlich 120 M ó n e, das M ó n e ist ein Gewicht, mit welchem man das Silber wiegt; nach dem Kölner Gewichte macht es hundert זהובים, diese betragen fünf und zwanzig סלעים; ein Szela gibt vier זהובים. (40) וראה ועשה Siehe hier auf dem Berge die Gestalt, welche ich dir zeigen werde; dies will andeuten, daß Mose bei der Anfertigung des heil. Leuchters Schwierigkeiten fand, bis ihm Gott einen solchen feurigen Leuchter zeigte. אשר אתה מראה Wie Onkelos erklärt, wie die

Digitized by Google

כו (ו) וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם: (ב) אׇרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת: (ג) חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת תְּהִיֶינָה

(26) (1) Und die Wohnung sollst du machen aus zehn Teppichen von gezwirntem Byssus und himmelblauer und purpurrother und hochrother Wolle, mit Cherubim, künstlich gewirkt, sollst du sie machen. (2) Die Länge des Einen Teppichs acht und zwanzig Ellen und die Breite vier Ellen des einen Teppichs. Ein Maaß für alle Teppiche. (3) Fünf der Teppiche sollen

רש"י

בְּמִזְרָא, אֶלָּא הָיָה נָקוּד־מַרְאֶה בְּפַתָּח הָיָה פִּתְרוֹנוֹ: אַתָּה מַרְאֶה לְאֲחֵרִים, עַכְשָׁיו שֶׁנָּקוּד חָטָף קָמֶץ, פִּתְרוֹנוֹ: דַּאֲתְ מְתַחֲנֵי, שֶׁאֲחֵרִים מַרְאִים לְךָ. (שֶׁהַנָּקוּד מַסְרִיחַ בֵּין עוֹשֶׂה לְנַעֲשֶׂה):

auf dem Berge gezeigt worden. Hätte es ein Patach, so würde es bedeuten; was du Andern zeigen sollst, da es aber mit Chatav-Kameẓ punktirt ist, so bedeutet es: Du wirst es sehen, was Andere dir zeigen.

כו (א) ואת המשכן תעשה עשר יריעות. לִהְיוֹת לוֹ לַגַּג וְלִמְחִיצוֹת מְחוּץ לַקְּרָשִׁים שֶׁהַיְרִיעוֹת תְּלוּיוֹת מֵאֲחוֹרֵיהֶן לְכַסּוֹתָן: שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני. הֲרֵי אַרְבַּע מִינִין בְּכָל חוּט וְחוּט, אֶחָד שֶׁל פִּשְׁתָּן, וְנִי שֶׁל צֶמֶר, וְכָל חוּט וְחוּט חוּטוֹ כָּפוּל ו', הֲרֵי ד' מִינִין כְּשֶׁהֵן שְׁזוּרִין כ"ד בְּפֵלַיִם לְהוּט. כרובים מעשה חושב. כְּרוּבִים הָיוּ מְצוּיָרִין בָּהֶם בַּאֲרִיגָתוֹ וְלֹא בִּרְקִימָה שֶׁהוּא מֵעֲשֵׂה מַחַט, אֶלָּא בַּאֲרִיגָה בְּשֶׁנֵּי כוֹתָלִים, פִּרְצוּף אֶחָד מִבַּאן וּפִרְצוּף אֶחָד מִבַּאן. אֲרִי מִצַּד זֶה, וְנָשֶׁר מִצַּד זֶה כְּמוֹ שֶׁאוֹרְגִין חֲגוֹרוֹת שֶׁל מֶשִׁי שֶׁקּוֹרִין בלע"ז פיי"שא:

(וומהכס"ייכוך דיא דמאמסטמככייט.מיין דמאמסטווייקככר מדכר ביולדווייקכר מיזט דכריבניגב, וומבוככר פיגוככן מין דיא לייגב וומבט): (ג) תהיין חוברות. תּוּמָּן

Auf daß sie als Dach und zur Scheidewand dienen soll außerhalb der Brettern, denn die Teppiche hingen herunter und bedeckten die Bretter von außen. ששׁ משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני Vier Gattnngen sind hier bestimmt zu jedem Faden, eine war aus Flachs, drei aus Wolle dann wurde jeder Faden sechsfach zusammen gesponnen, da also vier Gattungen hier waren, so war jeder Faden aus vier und zwanzig Fäden gezwirnt. כרובים מעשה חושב Die כרובים waren abgebildet, sie wurden gleich hineingewebt, nicht aber hineingestickt, welches mit der Nadel verfertigt wird, es war auf jeder Seite, ein anderes Bild, ein Löwe auf der einen Seite ein Adler auf der andern Seite, so wie man Seiden-Gurten webt. (3) תהיין חוברות.

Digitized by Google

הְבֻרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חְבֻרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ׃ (ד) וְעָשִׂיתָ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּחֹבָרֶת וְכֵן תַּעֲשֶׂה בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית׃ (ה) חֲמִשִּׁים לֻלְאֹת תַּעֲשֶׂה בַיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלְאֹת תַּעֲשֶׂה בִּקְצֵה

zusammen gefügt werden, einer an den andern, und fünf Teppiche zusammengefügt einer an den andern. (4) Und mache himmelblaue Schleifen an dem Saume des einen Teppichs, an dem Ende der Zusammenfügung, und also mache es am Saume des Teppichs, des äußersten, an der zweiten Zusammenfügung. (5) Fünfzig Schleifen sollst du machen an dem einen Teppich, und fünfzig Schleifen sollst du machen am Ende des Teppichs, der da ist an der

רש"י

בְּמַחַשׁ זוֹ בְצַד זוֹ, חָמֵשׁ לְבַד וְחָמֵשׁ לְבַד׃ אשה אל אחותה • כְּפִי דֶּרֶךְ הַמִּקְרָא לְדַבֵּר בְּדָבָר שֶׁהוּא לָשׁוֹן נְקֵבָה וּבְדָבָר שֶׁהוּא לָשׁוֹן זָכָר • אוֹמֵר, אִישׁ אֶל אָחִיו• כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּכְרוּבִים׃ וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל אָחִיו׃ (ד) לולאות • לצו"לש בלע"ז׃ *Lacons* Lacets, (סויגנן מדפר סוייפֿען) • וְכֵן תַּ"אוּ עֲנוּבִין לְשׁוֹן עֲנִיבָה׃ מקצה בהברת • בְּאוֹתָהּ יְרִיעָה שֶׁבְּסוֹף הַחִבּוּר קְבִיעַת חֲמֵשֶׁת הַיְרִיעוֹת קְרוּיָה חוֹבֶרֶת׃ וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית • בְּאוֹתָהּ יְרִיעָה שֶׁהִיא קִיצוֹנָה לְשׁוֹן קָצֶה, כְּלוֹמַר לְסוֹף הַחוֹבֶרֶת׃ (ה) מקבילות הלולאות אשה אל אחותה • שְׁמוֹר שֶׁתַּעֲשֶׂה הַלּוּלָאוֹת בְּמִדָּה אַחַת, הַבְדָּלָתָן זוֹ מִזּוֹ, וּכְמִדָּתָן בִּיְרִיעָה זוֹ, כֵּן יִהְיֶה בְּחַבְרָתָהּ בָּשְׁתֵּי תְרוּשׁ חוֹבְרוֹת אֲצֶל חוֹבְרוֹת יִהְיוּ הַלּוּלָאוֹת שֶׁל יְרִיעָה זוֹ מְכֻוָּנוֹת, כְּנֶגֶד שֶׁל זוֹ, וְזֶהוּ לָשׁוֹן מַקְבִּילוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל כְּנֶגֶד׃ לְקַבֵּל • הַיְרִיעוֹת אָרְכָּן כ"ח וְרָחְבָּן אַרְבַּע, כְּשֶׁחִבֵּר חָמֵשׁ יְרִיעוֹת יַחַד, נִמְצָא רָחְבָּן ד', וְכֵן הַחוֹבְרוֹת הַשֵּׁנִית • וְהַמִּשְׁכָּן אָרְכּוֹ

Man nähete sie mit der Nadel zusammen, fünf auf jeder Seite. אשה אל אחותה Die Schrift hat diese gebräuchliche Redensart, wenn von weibl. Dingen zu stehen kommt, bei männlichen Dingen heißt es: איש אל אחיו wie es oben bei den Cherubim heißt: איש אל אחיו (25, 20.) (4) לולאות Onkelos gibt es: ענובין Schleifen, מקצה בחוברת An den Teppich, welcher der äußerste war; alle fünf Teppiche zusammen hießen. חברת וכן תעשה בשפת וגו׳ Bei dem Teppich nemlich der am Ende ist. (5) מקבילות הלולאות Du sollst diese Schleife nach einem Maaße machen, und muß der Abstand einer vom andern in gleichem Maaße sein, wie sie bei dem einen Teppich sind, so sollen sie bei dem andern auch sein. Wenn man eine Reihe neben der andern ausbreiten wird, sollen die Schleifen zu einander anpassen; dies deutet der Ausdruck מקבילות an, (an einander passen) denn נגד heißt chaldäisch. לקבל Die Teppiche waren acht und zwanzig Ellen breit, wenn man also fünf Teppiche zusammenfügte, machte die Breite zwanzig Ellen, und ebenso die zweite Reihe; die Wohnung (משכן) selbst betrug an der

Digitized by Google

הַיְרִיעֹת אֶשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית andern Zusammenfügung, gegen einander über sollen

רש"י

שְׁלֹשִׁים מִן הַמִּזְרָח לְמַעֲרָב , שֶׁנֶּאֱמַר , עֶשְׂרִים קְרָשִׁים לִפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה , וְכֵן לִצָּפוֹן , וְכֹל קֶרֶשׁ אַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה , הֲרֵי שְׁלֹשִׁים מִן הַמִּזְרָח לְמַעֲרָב . רוֹחַב הַמִּשְׁכָּן מִן הַצָּפוֹן לְדָרוֹם , עֶשֶׂר אַמּוֹת , שֶׁנֶּאֱמַר : וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה וְגוֹ' , וְשָׁנֵי קְרָשִׁים לִמְקוֹצְעוֹת הָיוּ עֲשֻׂיִם , וּבְמָקוֹם אַחֲרִים לְמִקְרָאוֹת הַלָּלוּ , נוֹתֵן הַיְרִיעוֹת אָרְכָּן לְרָחְבּוֹ שֶׁל מִשְׁכָּן עֶשֶׂר אַמּוֹת אָמְצָעִיוֹת לְנֶגֶד רוֹחַב הַמִּשְׁכָּן , וְאַמָּה מִכָּאן וְאַמָּה מִכָּאן לְעִיבֵי רָאשֵׁי הַקְּרָשִׁים שֶׁעוֹבְיָם אַמָּה נִשְׁתַּיְרוּ ט"ז אַמָּה , ח' לְצָפוֹן , ח' לְדָרוֹם , מִכְסוֹת קוֹמַת הַקְּרָשִׁים שֶׁגָּבְהָן עֶשֶׂר נִמְצְאוּ שְׁתֵּי אַמּוֹת הַמְּחֻתּוֹנוֹת מְנוּלוֹת . רָחְבָּן שֶׁל יְרִיעוֹת אַרְבָּעִים אַמָּה , כְּשֶׁהֵן מְחוּבָּרוֹת עֶשְׂרִים אַמָּה לְחוּבֶּרֶת שְׁלֹשִׁים מֵהֶן לְנֶגֶד חֲלַל הַמִּשְׁכָּן לְאָרְכּוֹ , וְאַמָּה כְנֶגֶד עִיבֵי רָאשֵׁי הַקְּרָשִׁים שֶׁבְּמַעֲרָב , וְאַמָּה לְכַסּוֹת עִיבֵי הָעֲמוּדִים שֶׁבְּמִזְרָח , שֶׁלֹּא הָיוּ קְרָשִׁים בְּמִזְרָח אֶלָּא ד' עֲמוּדִים , שֶׁהַפֶּתַח פָּרוּשׁ וְתָלוּי בְּנוּיִן שֶׁבְּהֶן כְּמִין וילון, נִשְׁתַּיְרוּ ה' אַמּוֹת הַתְּלוּיִין עַל אֲחוֹרֵי הַמִּשְׁכָּן שֶׁבְּמַעֲרָב, וּשְׁתֵּי אַמּוֹת הַמְּחֻתּוֹנוֹת מְנוּלוֹת , זוֹ מָצָאתִי בְּבְרַיְיתָא דְּמַסֶּכֶת מִדּוֹת . אֲבָל בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת (פרק הזורק) ; אֵין

Länge von Ost nach West 30 Ellen, den es heißt: Zwanzig Bretter waren nach der Mittagseite; ebenso zur Mitternachtseite, and da jedes die Länge von anderthalb Ellen hatte, folglich sind 30 Ellen von Ost nach West; die Breite des Gezeltes von Nord nach Süd betrug zehn Ellen, wie es heißt: „Zur Hinterwand der Wohnung machst du sechs Bretter, und zwei Bretter an die Ecken, (wo von jedem Brett nur eine halbe Elle in dem innern Raum der Wohnung war, dies beträgt eine Elle) sind mithin zehn Ellen. Am gehörigen Orte will ich diese Stellen erklären. Er hing um die Teppiche der Länge nach in der Breite der Wohnung, (משכן); zehn Ellen waren zum Dache über dem innern Raum des Gezeltes, und von jeder Seite eine Elle zur Bedeckung der Bretter-Dicke, welche eine Elle betrug, es blieben also noch sechzehn Ellen, von denen acht auf der Nordseite und acht auf der Südseite hingen, um die Höhe der Bretter zu bedecken, welche zehn Ellen betrug, die innersten zwei Ellen waren demnach unbedeckt. Die Breite der Teppiche betrug vierzig Ellen, wenn sie aneinander gefügt wrrden; zwanzig Ellen zu jedem Heft; dreißig davon waren über dem Dach, und den Raum des Zeltes, der Länge nach ausgebreitet, eine Elle war für die Dicke der Bretter auf der Abendseite, eine Elle für die Dicke der Säulen auf der Ostseite, denn auf der Ostseite waren keine Bretter, sondern vier Säulen, wo der Vorhang daran befestigt war an Hacken, bleiben demnach acht Ellen übrig, welche an der Rückseite des Stiftszeltes zur Westseite hangen, und die untersten zwei Ellen blieben unbedeckt. Dies entnahm ich einer Beraiete im Traktate Midoth; im trakt. Sabbath heißt es aber, die Vorhänge bedeckten nicht die Säulen von der Ostseite; neun Ellen hingen

Digitized by Google

מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ׃ (ו) וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים קַרְסֵי זָהָב וְחִבַּרְתָּ אֶת־הַיְרִיעֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ בַּקְּרָסִים וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד׃ (ז) וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ (ח) אׇרֶךְ | הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לַעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת׃ (ט) וְחִבַּרְתָּ אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת

die Schleifen sein, eine der andern. (6) Und du sollst fünfzig goldne Haken machen und füge an einander die Teppiche, einen an den andern durch die Haken, daß die Wohnung ein Ganzes sei. (7) Du sollst auch Teppiche machen von Ziegenhaar zum Zelt über die Wohnung; eilf Teppiche sollst du machen. (8) Die Länge des einen Teppichs dreißig Ellen und die Breite vier Ellen des einen Teppichs. Ein Maaß für die eilf Teppiche. (9) Und füge an einander die fünf Teppiche beson-

רש"י

הַיְרִיעוֹת מִכְפּוֹת אֶת עַמּוּדֵי הַמִּזְרָח וְט' אַמּוֹת תְּלוּיוֹת אֲחֹרֵי הַמִּשְׁכָּן, וְהַכְּתוּב בְּמָרְשָׁה זוֹ מְסַיְּעֵנוּ: וְנָתַתָּ אֶת הַמְּלֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים, וְאִם בְּדִבְרֵי הַבְּרַיְיתָא הַוֹּאֶת נִמְצֵאת פָּרוֹכֶת מְשׁוּכָּה מִן הַקְּרָסִים וּלְמַעְרָב אַמָּה: (ו) קרסי זהב. פירמי"ש בלע"ז: Fermail [מיינצ] סמנגמ] fermaux [סמנגמן], וּמַכְנִיסִין רֹאשָׁן אֶחָד בְּלוּלָאוֹת שֶׁבַּחוֹבֶרֶת זוֹ וְרֹאשָׁן אֶחָד בְּלוּלָאוֹת שֶׁבַּחוֹבֶרֶת זוֹ וּמְחַבְּרָן כָּהֶן: (ז) יריעות עזים. מְנוּצָה שֶׁל עִזִּים: לאהל על המשכן. לִפְרוֹשׂ אוֹתָן עַל הַיְרִיעוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת: (ח) שלשים באמה. שֶׁקְּשָׁנוֹתָן אַרְבָּעָה לְרוֹחַב הַמִּשְׁכָּן, כְּמוֹ שֶׁנָּתַן אֶת הָרִאשׁוֹנוֹת נִמְצְאוּ אֵלּוּ עוֹדְפוֹת אַמָּה מִצָּאן וְאַמָּה מִבָּאן לְכַסּוֹת אַחַת מֵהַשְּׁתֵּי אַמּוֹת שֶׁנִּשְׁאֲרוּ מְגוּלּוֹת מִן הַקְּרָשִׁים, וְהָאַמָּה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל קֶרֶשׁ שֶׁאֵין הַיְרִיעָה מְכַסָּה אוֹתוֹ הִיא הָאַמָּה הַתְּחוּבָה בַּנֶּקֶב הָאָרֶן, שֶׁהָאֲרָנִים נְבֹהִין אַמָּה: (ט) וכפלת את היריעה הששית. הָעוֹדֶפֶת בָּאֹהֶל

rückwärts hinter der Stiftshütte. Eine Stelle (Vers. 33) scheint es auch anzudeuten, indem es dort heißt" Die Decke sollst du geben unter die Hacken" nach der angeführten Stelle wäre die Decke von den Hacken nach der Abendseite zu, eine Elle gezogen. (6) קרסי זהב Hacken. Man steckte eine Spitze in die Schleife der einen Reihe, und die andere Spitze in die der andern, und so fügte man sie zusammen. (7) יריעות עזים Von der Ziegenwolle. לאהל על המשכן Um sie auszubreiten auf die untere Teppiche. (8) שלשים באמה Denn wenn man sie der Länge nach in die Breite des Zeltes legte, so wie man es mit den ersten that, so waren diese noch um eine Elle länger auf jeder Seite, um eine von den übergebliebenen zwei Ellen zu bedecken, welche unbedeckt blieben von den Brettern, die unterste Elle des Brettes, welche unbedeckt war, steckte in der Schwelle, welche eine Elle hoch war. (9) וכפלת את היריעה הששית

Digitized by Google

לְבָד וְכָפַלְתָּ אֶת־הַיְרִיעָה הַשִּׁשִּׁית אֶל־
מוּל פְּנֵי הָאֹהֶל: (י) וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים
לֻלָאֹת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת הַקִּיצֹנָה
בַּחְבָרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עַל שְׂפַת
הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית: (יא) וְעָשִׂיתָ
קַרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים וְהֵבֵאתָ אֶת־
הַקְּרָסִים בַּלֻּלָאֹת וְחַבַּרְתָּ אֶת־הָאֹהֶל
וְהָיָה אֶחָד: (יב) וְסָרַח הָעֹדֵף בִּירִיעֹת
הָאֹהֶל חֲצִי הַיְרִיעָה הָעֹדֶפֶת תִּסְרַח עַל

ders, verdoppele aber den sechsten Teppich gegen die Vorderseite des Zeltes. (10) Und mache fünfzig Schleifen an dem Saume des einen Teppichs, des äußersten, an der Zusammenfügung, und fünfzig Schleifen am Saume des des Teppichs der zweiten Zusammenfügung. (11) Mache auch fünfzig Haken von Kupfer und bringe die Haken in die Schleifen und füge zusammen das Zelt, daß es ein Ganzes sei. (12) Das Überhängende aber, das übrig ist an den Teppichen des Zeltes, die Hälfte des Teppichs, des überflüssigen, soll überhangen auf

רש"י

הָעֶלְיוֹנוֹת יוֹתֵר מִן הַתַּחְתּוֹנוֹת: אֶל מוּל פְּנֵי הָאֹהֶל, חֲצִי רָחְבָּהּ הָיָה תָלוּי, וְכָפוּל עַל הַמָּסָךְ שֶׁבַּמְזָרָח כְּנֶגֶד הַפֶּתַח, דּוּמֶה לְכַלָּה צְנוּעָה הַמְכוּסָה בַּצָּעִיף עַל פָּנֶיהָ: (יב) וסרח העודף ביריעות האהל. עַל יְרִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן, יְרִיעוֹת הָאֹהֶל הֵן הָעֶלְיוֹנִים שֶׁל עִזִּים שֶׁקְּרוּיִים אֹהֶל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בָּהֶם: לְאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן, וְכָל אֹהֶל הָאָמוּר בָּהֵן אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן גַּג שֶׁמַּאֲהִילוֹת וּמְסֻכָּכוֹת עַל הַתַּחְתּוֹנוֹת, וְהֵן הָיוּ עוֹדְפוֹת עַל הַתַּחְתּוֹנוֹת חֲצִי הַיְרִיעָה לְמַעְרָב, שֶׁהַחֲצִי שֶׁל יְרִיעָה אַחַת עָשְׂרֵה הַיְתֵרָה הָיְתָה נִכְפֶּלֶת אֶל מוּל פְּנֵי הָאֹהֶל, נִשְׁאֲרוּ שְׁתֵּי אַמּוֹת רוֹחַב חֲצָיָהּ עוֹדֵף עַל רוֹחַב הַתַּחְתּוֹנָה: תִּסְרַח על אחורי המשכן. לְכַפּוֹת שְׁתֵּי אַמּוֹת שֶׁהָיוּ מְגוּלּוֹת

Welches bei diesen obern mehr beträgt, als bei den untern. אל מול פני האהל Die halbe Breite hing doppelt auf der Decke, auf der Morgenseite über der Thür, und glich einer schichtern (zurückgezogenen) Braut, die ihr Angesicht mit einem Schleier verhüllt. (12) וסרח העודף ביריעות האהל Unter den Vorhängen des Zeltes versteht man die obern aus Ziegenwolle, welche hier אוהל heißen, wie es bei ihnen heißt: „Zum Zelte über der Wohnung; wo das Wort אוהל hier erwähnt steht, wird darunter ein Dach verstanden, weil es die untern umhüllte nnd bedeckte, diese waren auch länger als die untern. Der Vorhang war nach der Abendseite zu gerichtet, denn die Hälfte von dem eilften Vorhang war doppelt zum Zelte zu, so blieben zwei Ellen übrig, und um diese Breite war es mehr als die Breite der untern. תסרח על אחורי Die

Digitized by Google

אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן׃ (יג) וְהָאַמָּה מִזֶּה וְהָאַמָּה
מִזֶּה בָּעֹדֵף בְּאֹרֶךְ יְרִיעֹת הָאֹהֶל יִהְיֶה
סָרוּחַ עַל־צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן מִזֶּה וּמִזֶּה
לְכַסֹּתוֹ׃ (יד) וְעָשִׂיתָ מִכְסֶה לָאֹהֶל
עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת
תְּחָשִׁים מִלְמָעְלָה׃ ס רביעי
(טו) וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי

der Hinterseite der Wohnung. (13) Und die Elle auf jener Seite von Ueberlänge an den Teppichen des Zeltes soll überhangen an den Seiten der Wohnung, von dieser und jener, um sie zu bedecken. (14) Du sollst auch eine Decke machen zu dem Zelte von Widderfellen, rothgefärbten und eine Decke von Seehundfellen oben darüber. (15) Du sollst die Bretter machen zur Wohr״ש״י

בַּקְּרָשִׁים׃ (יג) והאמה מזה והאמה מזה · לְצָפוֹן וּלְדָרוֹם׃ בעודף יריעות המשכן · שֶׁהַן עוֹדְפוֹת עַל אוֹרֶךְ יְרִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן שְׁתֵּי אַמּוֹת׃ יהיה סרוח על צדי המשכן · לְצָפוֹן וּלְדָרוֹם · כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה׃ לַמִּדָּה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ · שֶׁיְּהֵא אָדָם חַס עַל הַיְקָרָה׃ אחורי המשכן · הוּא צַד מַעֲרָבִי לְפִי שֶׁהַפֶּתַח בְּמִזְרָח שֶׁהַן פָּנָיו · וְצָפוֹן וְדָרוֹם קְרוּיִין יְמִין וְשֹׂמְאל׃ (יד) מכסה לאהל · לְאוֹתוֹ נָג שֶׁל יְרִיעוֹת עִזִּים עָשָׂה עוֹד מִכְסֶה אֶחָד שֶׁל עוֹרוֹת אֵילִים מְאָדָּמִים · וְעוֹד לְמַעְלָה מֵהֶנּוּ מִכְסֶה עוֹרוֹת תְּחָשִׁים · וְאוֹתָן מִכְסָאוֹת לֹא הָיוּ מְכַסִּין אֶלָּא אֶת הַגַּג אַרְבָּעָן ל׳ וְרָחְבָּן י׳ · אֵלּוּ דִבְרֵי רַבִּי נְחֶמְיָה ; וּלְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה · מִכְסֶה אֶחָד הָיָה הָיָה עָשׂוּי שֶׁל עוֹרוֹת אֵילִים מְאָדָּמִים וְחָצְיוֹ שֶׁל עוֹרוֹת תְּחָשִׁים׃ (טו) ועשית את הקרשים · הָיָה לוֹ לוֹמַר וְעָשִׂיתָ קְרָשִׁים ? מָה שָׁנֶּאֱמַר כָּאן דָּבָר וְדָבָר ; מַהוּ הַקְּרָשִׁים ? מְאוּתָן הָעוֹמְדִין וּמְיוּחָדִין לְכָךְ · יַעֲקֹב

zwei Ellen zu bedecken, welche frei waren (13) Nach Mitternacht und Mittag. Nach der Länge der Teppiche des Zeltes, welche länger waren als die Teppiche der Wohnung, um zwei Ellen. יהיה סרוח על צדי המשכן Nach der Mitternacht und Mittagseite, wie ich es oben erklärt habe, wir entnehmen daraus das Sittengesetz, daß man das Schöne schonen soll, אחורי המשכן Das ist die Abendseite, weil die Thüre auf der Morgenseite war, welche die Gesichtseite heißt, die Mitternacht und Mittagseite, heißen die Seiten, rechts und links. (14) מכסה לאהל Für dies Dach von der Ziegenwolle machte er eine andere Decke von rothgefärbten Widderfellen, und über diesem eine aus Tachasch-Haut, diese Decken bedeckten blos das Dach dreißig Ellen lang und zehn Ellen breit, nach der Ansicht des R. Nechemiah; nach der Deutung R. Jehudo's aber war dies nur eine Decke; die Hälfte war Widderfellen, die zweite Hälfte aus Tachasch-Fell. (15) ועשית את הקרשים Es hätte blos heißen sollen: ועשית קרשים, wie es bei jedem andern heißt, allein man verstehet darunter diejenigen, welche schon dazu bestimmt waren. Jakob pflanzte Zedern in Egypten, und vor seinem Tode befahl

Digitized by Google

שִׁמִּים עֲמָדִים: (טז) עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וָחֵצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקָּרֶשׁ הָאֶחָד: (יז) שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ כֵּן תַּעֲשֶׂה

nung, von Akazienholz, aufrecht ſtehende. (16) Zehn Ellen die Länge des Brettes und eine Elle und eine halbe Elle die Breite des einen Brettes. (17) Zwei Zapfen ſoll ein Brett haben einander gegenüber ſtehend, ſo ſollſt du machen an allen

רש"י

אֲבִינוּ נָטַע אֲרָזִים בְּמִצְרַיִם, וּכְשֶׁמֵּת צִוָּה לִבָּנָיו לְהַעֲלוֹתָם עִמָּהֶם כְּשֶׁיֵּצְאוּ מִמִּצְרַיִם, וְאָמַר לָהֶם: שֶׁעֲתִיד הקב"ה לְצַוּוֹת אוֹתָן לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן בַּמִּדְבָּר מֵעֲצֵי שִׁטִּים, רְאוּ שֶׁיִּהְיוּ מְזוּמָנִים בְּיֶדְכֶם; הוּא שֶׁיָּסַד הַבַּכְלִי בְּפִיּוּט שֶׁלּוֹ: סֹם מַטַּע מְזוּרָזִים. קוֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים; שֶׁנִּזְדָּרְזוּ לִהְיוֹת מוּכָנִים בְּיָדָם מִקּוֹדֶם לָכֵן: עֲצֵי שִׁטִּים עוֹמְדִים. איתשט"נביש בלע"ז: Estaos, (מויפֿרעכט סטעהען), ester, (מיט מוטפֿרעג. מויפֿרעכט סטעהען), שֶׁיִּהְיֶה אוֹרֶךְ הַקְּרָשִׁים זָקוּף לְמַעְלָה בְּקִירוֹת הַמִּשְׁכָּן, וְלֹא תַּעֲשֶׂה הַפְּתָלִים בְּקַרְשִׁים שׁוֹכְבִים לִהְיוֹת לְהַב הַקְּרָשִׁים לְגוֹבַהּ הַפְּתָלִים קֶרֶשׁ עַל קֶרֶשׁ: (טז) עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקֶּרֶשׁ. לְמַדְנוּ, גָּבְהוֹ שֶׁל מִשְׁכָּן עֶשֶׂר אַמּוֹת: וְאַמָּה וְחֵצִי הָאַמָּה רֹחַב. לְמַדְנוּ, אָרְכּוֹ שֶׁל מִשְׁכָּן לְכ' קְרָשִׁים שֶׁהָיוּ בְּצָפוֹן וּבְדָרוֹם מִן הַמִּזְרָח לְמַעֲרָב ל' אַמָּה: (יז) שתי ידות לקרש האחד. (יז) שְׁתֵּי יָדוֹת לְקֶרֶשׁ הָאֶחָד. הָיָה חוֹרֵץ אֶת הַקֶּרֶשׁ מִלְּמַטָּה בְּאֶמְצָעוֹ בְּגוֹבַהּ אַמָּה מִנִּיהַ

er ſeinen Kindern, ſie mitzuführen, wenn ſie aus Egypten ziehen werden, und deutete ihnen damit an, daß Gott ſie späterhin beauftragen werde, ein Wohnzelt משכן zu machen aus Zedernholz, trachtet demnach, daß ihr ſolches in Bereitſchaft haben ſollt, hierauf beziehet ſich auch die Piut-Stelle [1] „Der Stamm der Frommen ſchoß hoch empor, gleich Zedern unſrer Häuſer Stütze" סֹם מַטַּע מְזוּרָזִים עֲצֵי שִׁטִּים קוֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים עוֹמְדִים Die Bretter ſollen an den Wänden der Wohnung ſtehen, man ſoll aber die Wände nicht machen mit Bretter, welche ihrer Länge nach auf einander liegen ſollen, daß die Breite der Bretter für die Höhe der Wände paſſen ſoll, Brett auf Brett, ſondern ſtehen ſollen die Bretter. (16) עשר אמות ארך הקרש, Hieraus folgt, daß die Höhe der Wohnung (משכן) zehn Ellen betrug. ואמה וחצי daraus entnehmen wir, daß die Länge der Wohnung, nämlich von der Morgen- bis zur Abendſeite dreißig Ellen war, denn auf der Mittag- und Abendſeite waren überall zwanzig Bretter, und die Breite eines jeden Brettes war anderthalb Ellen, mithin betrug die Länge dreißig Ellen. (17) שתי ידות לקרש האחד Man ſchnitt in das Brett, unten in der Mitte eine Elle hoch; man ließ auf beiden Seiten ein Viertel

[1] Im רבינו שלמה ברבי יהודה. חסח יוצר ליום ראשון של פסח — Siehe unſere Einleitung zu Bereſchith.

Digitized by Google

לְכָל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן׃ (יח) וְעָשִׂיתָ אֶת־

Brettern der Wohnung. (18) Und mache die Bretter zur Wohnung,

רש"י

רִבְיַע רָחְבּוֹ מְצֻיָּן וּרְבִיעַ רָחְבּוֹ מְצֻיָּן, וְהֵן הֵן הַיְדוֹת, וְהַחֲרִיץ חֲצִי רוֹחַב הַקֶּרֶשׁ בְּאֶמְצַע (רוצה לומר, קֶרֶשׁ נִקְרָא מַה שֶּׁגִּשְׁאָר לְאַחַר שֶׁחָרַץ מִצַּד וּמִצַּד, וְאוֹ גִּשְׁאָר רוֹחַב אַמָּה. נִמְצָא חֲצִי רוֹחַב הַקֶּרֶשׁ שֶׁבְּאֶמְצַע הוּא חֲצִי אַמָּה, וְכֵן פֵּירֵשׁ רש"י בְּהַדְיָא בְּסֶרֶק הַזּוֹרֵק הַחֲרִיץ בְּאֶמְצַע רָחְבּ חֲצִי אַמָּה. וְהָיָה חוֹרֵץ רְבִיעִית אַמָּה מִכָּל צַד. וְכָל יַד הָיָה רָחְבּ רְבִיעִית אַמָּה. וְכֵן בָּל שֶׁמֵּת אֵלּוּ הָיָה רָחְבּ רְבִיעִית אַמָּה. וְדוּק הֵימֵב. וְאוֹ סָרָה תְּלוּנַת הרמב"ן וּתְמִיהָתוֹ מִסּוּלָּקָת), וְאוֹתָן הַיְדוֹת מְכֻנִּים בְּאֻדָּנִים שֶׁהָיוּ חֲלוּלִים, וְהָאֻדָּנִים נַעֲשׂוּ אַמָּה וְעוֹשִׂים רְצוּפִים מִי זֶה אֵצֶל זֶה, וְיָדוֹת הַקֶּרֶשׁ הַנִּכְנָסוֹת בָּחֲלָל הָאֻדָּנִים חֲרוּצוֹת מְשֻׁלָּשׁוֹת צִדֵּיהֶן וְרוֹחַב הַחֲרוּץ בְּעוּבִי שְׁפַת הָאָרֶן שֶׁיִּכָּפֶה הַקֶּרֶשׁ אֶת כָּל רֹאשׁ הָאֻדָּן, שֶׁאִם לֹא כֵן, נִמְצָא רֵיוַח בֵּין קֶרֶשׁ לְקֶרֶשׁ כְּעוּבִי שְׁפַת שְׁנֵי הָאֻדָּנִים שֶׁיִּתְפַּסְּקוּ בֵּינֵיהֶם וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִהְיוּ תוֹאֲמִים מִלְמַטָּה, שֶׁיַּחְרוֹץ אֶת צִדֵּי הַיְדוֹת כְּדֵי שֶׁיִּתְחַבְּרוּ הַקְּרָשִׁים זֶה אֵצֶל זֶה: משולבות. עֲשׂוּיוֹת כְּמִין שְׁלִיבוֹת סוּלָּם וּמוּבְדָּלוֹת זוֹ מִזּוֹ וּמְשׁוּפִין רָאשֵׁיהֶם לְיִכָּנֵס בְּתוֹךְ חָלָל הָאָרֶן, כְּשְׁלִיבָה הַנִּכְנֶסֶת בְּנֶקֶב עַמּוּדֵי הַסּוּלָּם: אשה אל אחותה. מְכֻוָּנֶת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ, שֶׁהָיוּ חֲרִיצֵיהֶם שָׁוִים זוֹ כְּמִדַּת זוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ שְׁתֵּי יְדוֹת זוֹ מְשׁוּכָה לְצַד פָּנִים וְזוֹ מְשׁוּכָה לְצַד חוּץ בְּעוּבִי הַקֶּרֶשׁ שֶׁהוּא אַמָּה, וְתַרְגּוּם שֶׁל יְדוֹת: צִירִין, לְפִי שֶׁדּוֹמוֹת לְצִירֵי הַדֶּלֶת הַנִּכְנָסִים בְּחוּרֵי

der Breite, und daraus entstanden die zwei Zapfen; dieser Einschnitt machte die halbe Breite des Brettes aus in der Mitte. Diese Zapfen gingen in die Fußschwellen, welche hohl waren; die Schwellen waren eine Elle hoch, und standen neben einander vierzig an der Zahl, die Zapfen der Bretter, welche in den Schwellen befestigt waren, waren von drei Seiten ausgeschnitten; die Breite des Einschnittes war so, wie die Dicke der Oberfläche der Schwelle, so daß ein jedes Brett den Rand der Schwelle bedeckte, denn wäre dem nicht also, so müßte ein leerer Raum zwischen einem und dem andern Brett sein, eben so groß, wie der Rand von zwei Schwellen, welche eine Lücke zwischen ihnen machen würde, daher heißt es: „sie sollen zusammen passen." Er soll nemlich die Seiten der Zapfen einschneiden, damit die Bretter verbunden werden sollen mit einander. מְשֻׁלָּבֹת Sie sollen so gemacht sein, wie die Sprossen der Leiter, und getrennt eine von der andern, die Enden etwas zugespitzt und in den hohlen Raum der Schwelle zu gehen, sowie eine Sprosse, in den hohlen Raum der Leiter hinein geht. אשה אל אחותה Sie waren gegeneinander passend; ihre Einschnitte waren gleich und hatten ein gleiches Maaß, damit die zwei Zapfen nicht nach verschiedenen Richtungen gehen sollen, dieser einwärts, jener auswärts, in der Dicke des Brettes, welche eine Elle betrug. ידות Übersetzt Onkelos

Digitized by Google

הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קָרֶשׁ לִפְאַת נֶגְבָּה תֵּימָנָה׃ (יט) וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־ כֶסֶף תַּעֲשֶׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקָּרֶשׁ שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃ (כ) וְלָצֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן עֶשְׂרִים קָרֶשׁ׃ (כא) וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ (כב) וְלִירְכְתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה תַּעֲשֶׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ (כג) וּשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה

Also sollst du machen an allen zwanzig Bretter zur Südseite gegen Mittag.(19) Und vierzig silberne Füße sollst du machen unter die zwanzig Bretter, zwei Füße unter das eine Brett zu seinen beiden Zapfen, und zwei Füße unter das eine Brett zu seinen beiden Zapfen. (20) Und an der andern Seite der Wohnung, zur Nordseite, zwanzig Bretter. (21) Und vierzig silberne Füße, zwei Füße unter das eine Brett, und zwei Füße unter das andere Brett. (22) Und an der Hinterseite der Wohnung, gegen Westen, sollst du sechs Bretter machen. (23)

רש"י

הַמִּפְתָּן׃ (יח) לִפְאַת נגבה תימנה. אֵין פֵּאָה זוֹ לָשׁוֹן מִקְצוֹעַ, אֶלָּא כָּל תְּרוּחַ קְרוּדָה׃ פֵּאָה כְּתַרְגּוּמוֹ לִרוּחַ עֵיבַר דְּרוֹמָא׃ (כב) ולירכתי. לָשׁוֹן׃ סוֹף׃ כְּתַרְגּוּמוֹ וְלִסְיָפֵי, וּלְבֵי שֻׁהֲפָתַח בְּמִזְרָח, קְרוּי מְזָרָח׃ פָּנִים, אֲחוֹרַיִם, וְזֶהוּ סוֹף שֶׁהַפָּנִים הוּא מֻקְדָּם׃ תעשה ששה קרשים. הֲרֵי ס' אַמּוֹת רֹחַב׃ (כג) ושני קרשים למקצעות. אֶחָד לְמִקְצוֹעַ צְפוֹנִית מַעֲרָבִית וְאֶחָד לְמַעֲרָבִית דְּרוֹמִית, כָּל שְׁמֹנֶה קְרָשִׁים בְּסֶדֶר אֶחָד הֵן

צירין (Angeln), weil sie mit den Thürangeln Ähnlichkeit hatten, welche in die Pfosten gehen. (18) פאה Das לפאת נגב תימנה hier bedeutet nicht Ecke, sondern die ganze Seite ist hier darunter verstanden, welches Onkelos auch לְרוּחַ עֵבֶר דָּרוֹמָא übersetzt, (d. h. nach der Mittagseite hin). (22) ולירכתי Heißt hier „zu Ende" wie es auch Onkelos gibt וְלִסְיָפֵי weil die Thüre auf der Morgenseite war, heißt diese Seite, Vorderseite, (oder Gesichtsseite פנים); die Abendseite heißt die Rückseite, dies ist das Ende, denn vom Kopf fängt das Vordere an, תעשה ששה קרשים Welche neun Ellen Raum einnahmen. (23) ושני קרשים למקצעת Eine für die mitternächtliche Abendseite, und die andere für die abendliche Mittagseite; alle die acht Bretter standen in einer Reihe, nur daß diese zwei nicht im Raume der Wohnung sebst standen, nur eine halbe Elle stand von jedem in diesem Raume, um die Breite von zehn Ellen auszufüllen, die eine Elle auf der

Digitized by Google

לְמִקְצֹעֹת הַמִּשְׁכָּן בְּיַרְכָתָיִם׃ (כד) וְיִהְיוּ תְאֹמִם מִלְמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים עַל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן יִהְיֶה

Und zwei Bretter sollst du machen in den Winkeln der Wohnung, an der Hinterseite. (24) Und sie sollen zusammen schließen von unten, und dicht zusammenschließen sollen sie an dem Haupte durch

רש"י

אֲלָא שֶׁאֵלּוּ הַשְּׁתַּיִם אֵינָן בָּהֳלָל הַמִּשְׁכָּן אֶלָּא חֲצִי אַמָּה מִזּוּ, וַחֲצִי אַמָּה מִזּוּ נִרְאוֹת בָּהֳלָל לְהִשָּׁלֵם רָחְבּוֹ לָעָשָׂר, וְהָאַמָּה מִזֶּה וְהָאַמָּה מִזֶּה. בָּאוֹת כְּנֶגֶד אַמּוֹת עוּבֵי קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן הַצָּפוֹן וְהַדָּרוֹם, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַמְקֻצָּע מְבֻחוֹן שָׁוֶה: ויהיו תואמים מלמטה. כָּל הַקְּרָשִׁים תּוֹאֲמִים זֶה לָזֶה מִלְּמַטָּה. שֶׁלֹּא יַפְסִיק עוּבִי שִׁפַּת שְׁנֵי הָאֲדָנִים בֵּינֵיהֶם לְהַרְחִיקָם זוֹ מִזּוֹ, הוּא שֶׁפֵּרַשְׁתִּי, שֶׁיִּהְיוּ צִירֵי הַיְּדוֹת הֲרוּצוֹת מְצִידֵיהֶן שֶׁיְּהֵא רֹחַב הַקֶּרֶשׁ בּוֹלֵט לְצִדָּיו חוּץ לִירֵי הַקֶּרֶשׁ לְכַסּוֹת אֶת שִׁפַּת הָאָדָן, וְכֵן הַקֶּרֶשׁ שֶׁאֶצְלוֹ, וְנִמְצְאוּ תוֹאֲמִים זֶה לָזֶה, וְקֶרֶשׁ הַמְקֻצָּע שֶׁבַּמַּעֲרָב חָרוּץ לְרָחְבּוֹ בְּעָבְיוֹ כְּנֶגֶד חֲרִיץ שֶׁל צַד קֶרֶשׁ הַצָּפוֹנִי וְהַדְּרוֹמִי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַפְרִידוּ הָאֲדָנִים בֵּינֵיהֶם: (כה) ויחדו יהיו תמים. כְּמוֹ: תּוֹאֲמִים: על ראשו. שֶׁל קֶרֶשׁ: אל המבעת האחת. כָּל קֶרֶשׁ וְקֶרֶשׁ הָיָה חָרוּץ מִלְמַעְלָה בְּרָחְבּוֹ שְׁנֵי חֲרִיצִין בִּשְׁנֵי צְדָדָיו כְּדֵי עוּבֵי טַבָּעַת, וּמְכֻנָּסוֹ בְּטַבָּעַת אַחַת, נִמְצָא מַתְאִים לְקֶרֶשׁ שֶׁאֶצְלוֹ, אֲבָל אוֹתָן טַבָּעוֹת לֹא יָדַעְתִּי אִם קְבוּעוֹת הֵן, אִם מְטוּלְטָלוֹת וּבְקֶרֶשׁ שֶׁבְּמִקְצוֹעַ הָיָה טַבָּעַת בְּעוּבֵי הַקֶּרֶשׁ (נראה כי מלות הדרומי והצפוני אלמדה קאי. ורוצה לומר שהדרומי וצפוני וראש קרש כו' נכנס לתוכו, זמה שכתוב היה טבעת בעובי קרש, רוצה לומר בעובי קרש המערבי ודו"ק). הַדְּרוֹמִי וְהַצְּפוֹנִי וְרֹאשׁ קֶרֶשׁ הַמְקֻצָּע שֶׁבַּמַּעֲרָב נִכְנָס לְתוֹכוֹ, נִמְצְאוּ שְׁנֵי

einen Seite und die andere auf der andern Seite gegen die Dicke der Bretter, die auf der Mitternacht- und Mittagseite zu stehen kommen, damit die äußern Ecken gleich seien. (24) Alle Bretter sollen unten zusammen passen, damit die Dicke des Endes der Füße sie nicht trennen kann. Das eben ist es, was ich oben bemerkte, daß die Angeln der Zapfen seitwärts ausgeschnitten waren, daß die Breite des Brettes seitwärts hervorrage über die Zapfen des Brettes, um den Rand des Fußes zu bedecken, ebenso bei dem neben daran stehenden Brett, so passten sie nun zusammen. Das Eckbrett auf der Abendseite war der Breite nach in der Dicke eingeschnitten, dem mitternächtlichen und mittäglichen gegenüber, damit die Füße sie nicht trennen können. — ויהדיו יהיו תמים, תמים. bedeutet so viel wie תואמים. Auf der Spitze des Brettes אל הטבעת האחת, Jedes Brett hatte oben der Breite nach, zwei Einschnitte auf beiden Seiten, welche so dick waren, wie der Ring. Es wurde in den Ring gebracht, folglich passte es zum nebenstehenden Brett. Ob aber diese Ringe fest oder beweglich waren, kann ich nicht angeben, an dem Eckbrett war der Ring in der Dicke desselben an der Abendseite befestigt, das auf der Mitternacht- und Mittag-

Digitized by Google

לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי הַמִּקְצֹעֹת יִהְיוּ׃ (כה) וְהָיוּ שְׁמֹנֶה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ (כו) וְעָשִׂיתָ בְרִיחִם עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה

einen Ring. Also sei an beiden, an den beiden Ecken sollen sie sein. (25) Es sollen acht Bretter sein, nnd ihre silbernen Füße, sechzehn Füße: zwei Füße unter dem einen Brette und zwei Füße unter dem andern Brette. (26) Mache auch Riegel von Akazienholz, fünf zu den Brettern der einen

רש״י

הַפְּתָלִים מְחוּבָּרִים: כֵּן יִהְיֶה לִשְׁנֵיהֶם. לִשְׁנֵי הַקְּרָשִׁים שֶׁבַּמִּקְצוֹעַ לָקֶרֶשׁ שֶׁבַּסּוֹף צָפוֹן, וּלְקֶרֶשׁ הַמַּעֲרָבִי וָבֵן: לִשְׁנֵי הַמִּקְצוֹעוֹת: (כה) וְהָיוּ שְׁמֹנֶה קְרָשִׁים. הֵן הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה: תַּעֲשֶׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים וּשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לִמְקוֹצְעוֹת, נִמְצְאוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים בְּסֵדֶר מַעֲרָבִי בַּף שְׁנוּיָה בְּמִשְׁנָה מַעֲשֶׂה סֵדֶר הַקְּרָשִׁים בְּמִלְאכֶת הַמִּשְׁכָּן: הָיָה עוֹשֶׂה אֶת הָאֲדָנִים חֲלוּלִים וְחוֹרֵץ אֶת הַקֶּרֶשׁ מִלְמָטָּה רְבִיעַ מִבַּאן וּרְבִיעַ מִבַּאן וְהַחֹרִין חָצִיוֹ בָּאֶמְצַע וְעָשָׂה לוֹ שְׁתֵּי יָדוֹת כְּמִין שְׁנֵי חֲמוּקִין. וְלִי נִרְאֶה שֶׁהַנִּרְקָא: כְּמִין שְׁנֵי חֲנוּקִין, כְּמִין שְׁנֵי שְׁלִיבוֹת סוּלָּם הַמּוּבְדָּלוֹת זוֹ מִזּוֹ וּמְשׁוּפּוֹת לִיכָּנֵם בְּחָלָל הָאָדָן כִּשְׁלִיבָה הַנְּכָנֶסֶת בְּנֶקֶב עָמוּד הַסּוּלָּם, וְהוּא לָשׁוֹן: מְשׁוּלָּבוֹת עֲשׂוּיוֹת כְּמִין שְׁלִיבָה וּמַכְנִיסִין לְתוֹךְ שְׁתֵּי אֲדָנִים שָׁנָא׳: שְׁנֵי אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים, וְחוֹרֵץ אֶת הַקֶּרֶשׁ מִלְמַעְלָה, אֶצְבַּע מִבַּאן וְאֶצְבַּע מִבַּאן, וְנוֹתֵן לְתוֹךְ מַבַּעַת אַחַת שֶׁל זָהָב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ נִפְרָדִין זֶה מִזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִהְיוּ תוֹאֲמִים מִלְמָטָּה וְגוֹמֵר, כַּךְ הִיא הַמִּשְׁנָה, וְהַפֵּירוּשׁ שֶׁלָּהּ הִצְעַתִּי לְמַעְלָה בְּסֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת: (כו) בריחים·בְּתַרְגּוּמוֹ:

seite und die Spitze des Eckbrettes der Abendseite ging hinein, folglich waren beide Wände verbunden. כן יהיה לשניהם Nemlich an beiden Eckbrettern, an dem zu Ende der Mitternachtseite, ebenso auf der Abendseite, und so auch auf dem andern Ecke (25) והיו שמנה קרשים Sind eben dieselben, wovon es oben heißt: „Du sollst sechs Bretter machen und zwei für die Ecken", folglich sind acht auf der Abendseite. So wird es in der Mischnah von der Verfertigung der Stiftshütte vorgetragen, wo die Rede von den Brettern ist, nemlich, er machte die Füße hohl. und schnitt unten das Brett aus, ein Viertel auf jeder Seite, und auch in der Mitte, es entstanden also zwei Zapfen, nach Art der Leitersprossen, welche von einander getrennt sind, und zugespitzt sind in den Fuß einzutauchen, wie eben die Sprosse in die Seitenstange der Leiter; darauf bezieht sich der Ausdruck משולבות, nemlich, Leitersprossenförmig, und dann werden sie in zwei Füße gebracht, wie es heißt: „Zwei Füße u. s. w. oben wird an jedem Brett auf beiden Seiten ein Finger breit eingeschnitten," und da wird es in einen goldnen Ring befestigt, damit sie nicht auseinander gehen, denn es heißt: „Sie sollen zusammen passen, so lautet die Mischnah. Die Erklärung lieferte ich bereits im Verlauf der Schriftstellen. (26) בריחים Wie Onkelos es gibt עברין

Digitized by Google

לְרַכְּשֵׁי צָלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד׃ (כז) וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְרַכְּשֵׁי צֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְרַכְּשֵׁי צֶלַע הַמִּשְׁכָּן לְיַרְכְּתַיִם יָמָּה׃ (כח) וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מִבְּרִיחַ מִן־הַקָּצֶה

Seite der Wohnung. (27) Und fünf Riegel zu den Brettern der andern Seite der Wohnung, und fünf Riegel zu den Bretten der Hinterseite der Wohnung gegen Abend. (28) Und der mittlere Rie-

רש״י

Bar es *Esparres* (כיגמ) עֲבָרִין ובלע״ז אשפ״ריש (sbarre) : חמשה לקרשי צלע המשכן : אֵלּוּ ה׳ , נ׳ הֵן אֶלָּא שֶׁהַבְּרִיחַ הָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן עָשׂוּי מְשֻׁתָּי חֲתִיכוֹת זֶה מַבְרִיחַ עַד חֲצִי הַכּוֹתֶל , וְזֶה מַבְרִיחַ עַד חֲצִי הַכּוֹתֶל זֶה נִכְנָס בְּמַבֶּצֶת מִצַּד זֶה , וְזֶה נִכְנָס בְּמַבֶּצֶת מִצַּד זֶה עַד שֶׁמַּגִּיעִין זֶה לְזֶה וְנִמְצָא שֶׁעֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן שְׁנַיִם שֶׁהֵן אַרְבַּע , אֲבָל הָאֶמְצָעִי אָרְכּוֹ כְּנֶגֶד כָּל הַכּוֹתֶל , וּמַבְרִיחַ מִקְצֶה הַכּוֹתֶל וְעַד קְצֵהוּ , שֶׁנֶּאֱמַר : וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן זנו׳ , מַבְרִיחַ מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה , שֶׁהָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים הָיוּ לָהֶן מַבָּעוֹת בַּקְּרָשִׁים לִיכָּנֵס בְּתוֹכָן שְׁתֵּי מַבָּעוֹת לְכָל קֶרֶשׁ מְשׁוּלָּשִׁים בְּתוֹךְ עֶשֶׂר אַמּוֹת שֶׁל גּוֹבַהּ הַקֶּרֶשׁ , חֵלֶק אֶחָד מִן הַמַּבֶּצֶת הָעֶלְיוֹנָה וּלְמַעְלָה וְחֵלֶק אֶחָד מִן הַתַּחְתּוֹנָה וּלְמַטָּה , וְכָל חֵלֶק הוּא רְבִיעַ אוֹרֶךְ הַקֶּרֶשׁ , וּשְׁנֵי הֲלָקִים בֵּין מַבֶּצֶת לְמַבֶּצֶת , הֲרֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַמַּבָּעוֹת מְכֻוָּנִין זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ , אֲבָל לִבְרִיחַ הַתִּיכוֹן אֵין מַבָּעוֹת אֶלָּא הַקְּרָשִׁים נִקּוּבִין בְּעוּבְיָן , וְהוּא נִכְנָס בָּהֶם דֶּרֶךְ הַנְּקָבִים. שֶׁהֵם מְכֻוָּנִין זֶה מוּל זֶה וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱ׳ בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים הַבְּרִיחִים הָעֶלְיוֹנִים

Querriegel. לקרשי צלע המשכן Diese fünf sind eigentlich genommen, nur drei; der obere und untere Riegel war aus zwei Theilen verfertigt, der eine lief die eine Hälfte der Wand durch, und der andere die zweite Hälfte, der eine lief durch den Ring von dieser Seite, und der zweite von der andern Seite, bis sie zusammen kamen. Folglich bestanden der obere und untere nur aus zwei Riegel, welche aber streng genommen doch vier sind; der mittlere aber, war so lang wie die ganze Wand, und lief auch von einem Ende bis zum andern, wie es in der Schrift ausdrücklich heißt: „Der mittlere Riegel läuft durch von einem Ende bis zum andern" denn die obern und untern hatten Ringe in den Brettern, wo sie durchgingen, zwei Ringe für jedes Brett, theilten die zehn Ellen hohe Bretter in drei Theile. Einen Theil macht es vom obern Ringe aufwärts, der andere Theil vom hintern Ringe abwärts, jeder Theil betrug ein Viertel der Länge des Brettes, die andern zwei Theile befanden sich zwischen den beiden Ringen, damit die Ringe in gleichem Verhältnisse mit einander stehen sollen. Für den mittleren Riegel aber war kein Ring vorhanden, sondern die Bretter waren in der Mitte durchbohrt, wodurch der Riegel lief, denn sie passten zu einander, daher heißt es auch „Der mittlere Riegel lief durch die Bretter" die obern und untern Riegel auf der Mitternacht-

Digitized by Google

אֶל־הַקָּצָה׃ (כה) וְאֶת־הַקְּרָשִׁים תְּצַפֶּה
זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב בָּתִּים
לַבְּרִיחִם וְצִפִּיתָ אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב׃
(כו) וַהֲקֵמֹתָ אֶת־הַמִּשְׁכָּן כְּמִשְׁפָּטוֹ אֲשֶׁר
הָרָאִיתָ בָּהָר׃ ס חמישי

gel, inmitten der Bretter, riegelt von Ende zu Ende. (29) Und die Bretter belege mit Gold, und ihre Ringe machst du von Gold, Behälter zu den Riegeln, und belegen sollst du die Riegel mit Gold. (30) Und so richte auf die Wohnung nach ihrer Weise, wie man dich

רש"י

וְהַתַּחְתּוֹנִים שִׁבְצָפוֹן וְשִׁבְדָּרוֹם אוֹרֶךְ כָּל אַחַת מ"ו אַמָּה, וְהַתִּיכוֹן אָרְכּוֹ לְ' אַמָּה וְזֶהוּ: מִן הַקָּצָה אֶל הַקָּצָה, מִן הַמִּזְרָח וְעַד הַמַּעֲרָב וְה' בְּרִיחִים שֶׁבְּמַעֲרָב אֹרֶךְ הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים ו' אַמּוֹת וְהַתִּיכוֹן אָרְכּוֹ י"ב בְּנֶגֶד ר' חַב ח' קְרָשִׁים, בַּד הִיא מַסּוֹרֶשֶׁת בְּמַלָּאכֶת הַמִּשְׁכָּן (שבת צ"ח): (כה) בתים לבריחים. הַמַּבָּעוֹת שֶׁתַּעֲשֶׂה בָהֶן יִהְיוּ בָּתִּים לִיכָנֵס בָּהֶן הַבְּרִיחִים: וצפית את הבריחים זהב. לֹא שֶׁהָיָה הַזָּהָב מְדוּבָּק עַל הַבְּרִיחִים שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם שׁוּם צִפּוּי אֶלָּא בְּקֶרֶשׁ הָיָה קוֹבֵעַ בְּמִין ב' פִּיסּוֹת שֶׁל זָהָב, בְּמִין ב' סִדְקֵי קָנֶה חָלוּל וְקוֹבְעָן אֵצֶל הַמַּבָּעוֹת לְכָאן וּלְכָאן, אֹרֶךְ כָּמַלַּא אֶת רֹחַב הַקֶּרֶשׁ מִן הַמַּבָּעוֹת לְכָאן וּמִמָּנָּה לְכָאן וְהַבְּרִיחַ נִכְנָס לְתוֹכוֹ וּמָנוּ לְמַבָּעוֹת, וּמִן הַמַּבָּעוֹת לָפֶה הַשֵּׁנִי וְנִמְצְאוּ הַבְּרִיחִים מְצוּפִים וְזָהָב כָּשֵׁהֵן תְּחוּבִין בְּקָרָשִׁים. וְהַבְּרִיחִים הַלָּלוּ מַבְחִין הָיוּ בּוֹלְטוֹת הַמַּבָּעוֹת וְהַפִּיסּוֹת לֹא הָיוּ נִרְאוֹת בְּתוֹךְ הַמִּשְׁכָּן אֶלָּא, כְּלֹ הַכּוֹתֶל חָלָק מִבַּחוּץ: (ל) והקמות את המשכן, לְאַחַר שֶׁיְּנַמֵּר הַקִּימָהוּ: הראית בהר. קוֹדֶם לָכֵן, שֶׁאֲנִי עָתִיד לְלַמֶּדְךָ וּלְהַרְאוֹתְךָ

und Mittagseite hatten fünfzehn Ellen in der Länge; der mittlere hingegen zählt ihrer dreißig, daher heißt es „Von einem Ende zum andern" von der Morgen- bis zur Abendseite. Von den fünf Riegeln auf der Mitternachtseite, zählten die obern und untern sechs Ellen in der Länge, der mittlere aber, zwölf, so viel auch die Breite der acht Bretter betrug. So wird es auseinander gesetzt im Traktate von der Verfertigung der Stiftshütte בתים לבריחים Die Ringe, welche du machen wirst, werden als Behältnisse der Riegel dienen. וצפית את הבריחים זהב Nicht daß das Gold unmittelbar die Riegel bedecken soll, denn diese hatten nicht die mindeste Bedeckung, sondern an den Brettern waren zwei halbröhrenartige Goldbleche neben den Ringen befestigt, auf beiden Seiten von den Ringen, wodurch der Riegel durchging, und von da wieder durch die Ringe, und so fort. Folglich waren die Riegel mit Gold bedeckt, wenn sie in den Brettern steckten. Und diese Riegel ragten von außen hervor. Die Ringe und die Halbröhre wurden inwendig gar nicht sichtbar, sondern die Wand war glatt. (30) והקמות את המשכן Nachdem sie vollendet ist, richte sie auf. הראית בהר Vorher, ich werde dir die Art, wie sie aufgerichtet

Digitized by Google

(לא) וְעָשִׂיתָ פָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב יֵעָשֶׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים: (לב) וְנָתַתָּה אֹתָהּ עַל־אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים מְצֻפִּים זָהָב

schauen ließ auf dem Berg. (31) Und einen Vorhang sollst du machen von himmelblauer und purpurrother und hochrother Wolle und gezwirntem Byssus, künstlich durchwirkt soll man ihn machen, mit Cherubim. (32) Und du sollst ihn hängen an vier

רש"י

סָבִיב חֻקְמָתוֹ: (לא) פרכת. לְשׁוֹן מְהִיצָה הוּא, וּבְלָשׁוֹן חֲכָמִים: פַּרְגּוֹד. דָּבָר הַמַּבְדִּיל בֵּין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם: תכלת וארגמן. כָּל מִין וּמִין הָיָה קָפוּל בְּכָל חוּט וְחוּט ו' חוּטִין: מעשה חשב: כְּבָר פֵּירַשְׁתִּי. שָׁזוּ הִיא אֲרִיגָה שֶׁל שְׁתֵּי קֵרוֹת, וְהַצִּיוּרִין שֶׁמִּשְּׁנֵי עֵבְרֵיהָ אֵינָן דּוֹמִין זֶה לָזֶה: כרובים. צִיּוּרִין שֶׁל בְּרִיוֹת יַעֲשֶׂה בָּהּ, ד' עַמּוּדִים תְּקוּעִים בְּתוֹךְ ד' אֲרָנִים, וְאוּנְקְלָיוֹת קְבוּעִין בָּהֶן עֲקוּמִים לְמַעְלָה לְהוֹשִׁיב עֲלֵיהֶן כְּלוֹנָס, שֶׁרֹאשׁ הַפָּרוֹכֶת עָרוּךְ בָּהּ, וְהָאוּנְקְלָיוֹת הַן הַנְּוִין, שֶׁהֲרֵי כְּמִין וָוִין הֵן עֲשׂוּיִם וְהַפָּרֹכֶת אֲרֻכָּה י' אַמּוֹת לְרָחְבּוֹ שֶׁל מִשְׁכָּן, וְרָחְבָּהּ י' אַמּוֹת כְּנֶגְדָּהֶן שֶׁל קְרָשִׁים פְּרוּסָה בַּשְּׁלִישִׁי שֶׁל מִשְׁכָּן, שֶׁיְּהֵא הַיְתֵרָה וְלִמְנָעִים עֶשֶׂר אַמּוֹת וְהַיְתֵרָה וּלְחוּץ כ' אַמָּה, נִמְצָא בֵּית קֹדֶשׁ הַקְּדָשִׁים עֶשֶׂר עַל עֶשֶׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַתָּ אֶת הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים, הַמְּהֻבָּרִים אֶת שְׁתֵּי חוֹבְרוֹת שֶׁל יְרִיעוֹת הַמִּשְׁכָּן וְחַב הַחוֹבָרֶת כ' אַמָּה וְכִשְׁפָּרְשָׂהּ עַל גַּב הַמִּשְׁכָּן מִן הַפֶּתַח לְמַעְרָב, כְּלָתָהּ בְּשֵׁנִי שְׁלִישֵׁי הַמִּשְׁכָּן, וְהַחוֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית כְּפִתָּהּ שְׁלִישֵׁי שֶׁל מִשְׁכָּן, וְהַמּוֹתַר

werden soll, zur Zeit zeigen. (31) פרכת heißt eine Scheidewand. In der Sprache des Talmud's heißt dieses פרגוד, nemlich die Scheidewand zwischen dem Könige und dem Volke. תכלת וארגמן Von jeder Gattung bestand ein Faden aus sechs Fäden gezwirnt. מעשה חושב Ich habe bereits erklärt, daß man unter diesem Ausdruck, ein Gewebe versteht, welches von beiden Seiten gearbeitet ist, wo die Bilder auf beiden Seiten gleich sind. כרובים Gestalten der Geschöpfe soll er darauf machen. Vier Säulen ruheten auf vier Füßen, oben waren krumme Hacken befestigt, um eine Stange darüber zu legen, woran man den obern Theil des Vorhanges heftete. Diese Hacken heißen in der Schrift. ווים, weil sie mit dem ebräischen Buchstaben (ו) Ähnlichkeit hatten. Der Vorhang war zehn Ellen lang, ebenso breit, als die Stiftshütte war, und war zehn Ellen breit nach der Höhe der Bretter, und war ausgebreitet im dritten Theil der Stiftshütte, so daß einwärts zehn Ellen blieben, und auswärts zwanzig. Demnach enthielt das Allerheiligste einen Raum von zehn Ellen ins Gevierte, denn es heißt „Du sollst den Vorhang unter den Spangen befestigen" welche nemlich die zwei Hefte der Teppiche verbinden: Die Breite dieser Hefte war zwanzig Ellen, wenn man sie nun über das Dach der Stiftshütte ausbreitete, von der Thür nach der Abendseite hin, so endete sie mit zwei Drittheilen

Digitized by Google

וְוֵיהֶם זָהָב עַל־אַרְבָּעָה אַדְנֵי־כָסֶף׃ (לג) וְנָתַתָּה אֶת־הַפָּרֹכֶת תַּחַת הַקְּרָסִים וְהֵבֵאתָ שָׁמָּה מִבֵּית לַפָּרֹכֶת אֵת אֲרוֹן הָעֵדֻת וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים׃ (לד) וְנָתַתָּ אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים׃ (לה) וְשַׂמְתָּ אֶת־הַשֻּׁלְחָן מִחוּץ לַפָּרֹכֶת וְאֶת־הַמְּנֹרָה נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה וְהַשֻּׁלְחָן תִּתֵּן עַל־יֶרֶךְ צָפוֹן׃ (לו) וְעָשִׂיתָ מָסָךְ לְפֶתַח

Säulen von Akazienholz, belegt mit Gold, ihre Haken von Gold, auf vier silberne Füße. (33) Und hefte den Vorhang unter die Haken und bringe dorthin, innerhalb des Vorhanges, die Lade des Zeugnisses, daß der Vorhang scheide für euch zwischen dem Heiligen und dem Allerheiligsten. (34) Und lege den Deckel auf die Lade des Zeugnisses im Allerheiligsten. (35) Und stelle den Tisch außerhalb des Vorhanges und den; Leuchter gegenüber dem Tische, an die Seite der Wohnung, gegen Süden den Tisch aber sollst du stellen an die nördliche Seite. (36) Auch machst

רש"י

תְּלוּי לְאַחוֹרָיו לְכַסּוֹת אֶת הַקְּרָשִׁים׃ (לה) ושמת את השלחן. שֻׁלְחָן בַּצָּפוֹן מְשׁוּךְ מִן הַכּוֹתֶל הַצְּפוֹנִי שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמַחֲצָה · וּמְזֻוָּזַת הַזָּהָב נָתוּן כְּנֶגֶד אֲוִיר שְׁבֵּין שֻׁלְחָן לִמְנוֹרָה , מְשׁוּךְ קְמָצָא קְמָצָא לִפְנֵי הַמְּזוּזָה , וְכֻלָּם נְתוּנִים מִן חֲצִי הַמִּשְׁכָּן וְלַחֻמִּים · בַּיצַד ? אֹרֶךְ הַמִּשְׁכָּן מִן הַפֶּתַח לְפָרֹכֶת עֶשְׂרִים אַמָּה · הַמְּזוּזָה וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה מְשׁוּכִים מִן הַפֶּתַח לְצַד מַעֲרָב עֶשֶׂר אַמּוֹת (לו) ועשית מסך . וילון הוּא מָסָךְ כְּנֶגֶד הַפֶּתַח כְּמוֹ סֵכֶךְ בַּעֲדוֹ . (איוב א׳) לְשׁוֹן מָגִן : מעשה רוקם · הַצּוּרוֹת עֲשׂוּיוֹת בּוֹ מַעֲשֵׂה מַחַט קְפַרְצוּף שֶׁל עֵבֶר זֶה ,

der Stiftshütte. Das zweite Heft bedeckte das andere Drittheil, und das übrige hieng rückwärts herab, um die Bretter zu bedecken. (35) ושמת את השלחן Der Tisch war auf der Mitternachtseite; er war von der mitternächtlichen Wand zwei und eine halbe Elle entfernt, ebenso weit war der Leuchter von der mittäglichen Seite entfernt. Der goldne Altar stand im Zwischenraume des Tisches und des Leuchters, eigentlich dem Zwischenraume gegenüber zur Morgenseite; alle aber waren von der Hälfte der Stiftshütte einwärts aufgestellt. Wie verhält sich das? Die Länge der Stiftshütte von der Thür an bis zum Vorhang betrug zwanzig Ellen. Der Altar, der Tisch und der Leuchter, waren von der Thür zur Abendseite zu, zehn Ellen entfernt. (36) ועשית מסך Dieser Vorhang war eigentlich eine Decke vor der Thür. Das Wort מסך hat Ähnlichkeit mit סכת בעדו (Job. 1, 10.) „Du schützest ihn" מעשה רקם. Die Gestalten waren durch die Nadel eingestickt und waren auf beiden

Digitized by Google

הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ
מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם׃ (לג) וְעָשִׂיתָ לַמָּסָךְ
חֲמִשָּׁה עַמּוּדֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב
וָוֵיהֶם זָהָב וְיָצַקְתָּ לָהֶם חֲמִשָּׁה אַדְנֵי
נְחֹשֶׁת׃ ס ששי
כז (ל) וְעָשִׂיתָ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ עֲצֵי שִׁטִּים
חָמֵשׁ אַמּוֹת אֹרֶךְ וְחָמֵשׁ אַמּוֹת רֹחַב
רָבוּעַ יִהְיֶה הַמִּזְבֵּחַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ׃
(ג) וְעָשִׂיתָ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו

du eine Decke an den Eingang des Zeltes von himmelblauer, purpurrother und hochrother Wolle und gezwirntem Byssus, Stickerarbeit. (37) Und zu dieser Decke machst du fünf Säulen von Akazienholz und belegst sie mit Gold, ihre Haken von Gold, und gieße dazu fünf Füße von Kupfer.

(27) (1) Und du sollst den Altar machen von Akazienholz, fünf Ellen die Länge und fünf Ellen die Breite, viereckig sei der Altar, und drei Ellen seine Höhe. (2) Und mache seine Hörner an seinen vier Ecken, aus

רש"י

רוקם · שֵׁם הָאוּמָּן וְלֹא שֵׁם הָאוּמָּנוּת · תַּרְגּוּמוֹ: עוֹבַד צַיְיר . וְלֹא עוֹבַד צִיּוּר · מִדַּת הַמָּסָךְ כְּמִדַּת הַפָּרֹכֶת י״ אַמּוֹת עַל י׳ אַמּוֹת :

כז (א) ועשית את המזבח וגו׳ · ושלש אמות קומתו. דְּבָרִים כְּהֶלְכָתָן ; דִּבְרֵי ר׳ יְהוּדָה , ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר : נֶאֱמַר כַּאן , רָבוּעַ , וְנֶאֱמַר בְּמִנְיַן רָבוּעַ , מַה לְּהַלָּן גָּבְהוֹ פִּי שְׁנַיִם כְּאָרְכּוֹ , אַף כַּאן גָּבְהוֹ פִּי שְׁנַיִם כְּאָרְכּוֹ ; וּמַה אֲנִי מְקַיֵּם : וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ ? מִשֶּׁפֵּת סוֹבֵב וּלְמַעְלָה . (זבחים כ״ט) : (ב) ממנו תהיין קרנותיו . שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה לָבָדָם וְיַחְבְּרֶם בּוֹ : וצפית אותו

Seiten gleich. רקם drückt den Handwerker, nicht das Handwerk aus. [1]) Onkelos übersetzt es daher עוֹבַד צַיָּיר und nicht עובד ציור (Stickerarbeit), das Maaß der Decke war dem des Vorhangs gleich, zehn Ellen ins Gevierte.

(27) (1) ועשית את המזבח Drei Ellen hoch, nach der Meinung des Rabbi Jehudah wird dies hier buchstäblich genommen. Rabbi Joßeh aber ist der Meinung, weil es hier heißt רבוע (viereckig) und bei dem innern Altar derselbe Ausdruck vorkömmt [2]) so schließen wir, daß wie dort die Höhe, die Länge um das Doppelte übertraf, so war es hier auch der Fall (also zehn Ellen hoch); wie wäre aber die Stelle hier: „seine Höhe beträgt drei ellen" zu verstehen? das beziehet sich auf den Absprung; welcher weiter (V. 5.) Ausladung oder כרכוב heißt. (2) ממנו תהיין קרנותיו Man soll sie nicht einzeln machen, und dann mit dem Altar verbinden. וצפית אותו נחושת

[1]) Vergl. unsre Anmerk. weiter 21, 35.

[2]) Nemlich bei dem מזבח הזהב (Mos. 2, 30, 2.) ואמה רחבו רבוע ואמה קומתו יהיה ומחסים קומתו

Digitized by Google

מִמֶּנּוּ תִּהְיֶיןָ קַרְנֹתָיו וְצִפִּיתָ אֹתוֹ נְחֹשֶׁת׃ (ג) וְעָשִׂיתָ סִּירֹתָיו לְדַשְׁנוֹ וְיָעָיו וּמִזְרְקֹתָיו וּמִזְלְגֹתָיו וּמַחְתֹּתָיו לְכָל־

ihm ſollen ſeine Hörner ſein, und belege ihn mit Kupfer. (3) Und mache ſeine Töpfe, um ihn von Aſche zu reinigen und ſeine

רש"י

נחשת · לְכַפֵּר עַל עַזּוּת מֵצַח , שֶׁנֶּאֱמַר , וּמִצְחֵךְ נְחוּשָׁה (ישעי' מ"ח) : (ג) סִירֹתָיו · כְּמִין יוֹרוֹת : לְדַשְׁנוֹ · לְהָסִיר הַדֶּשֶׁן לְהוֹצִיא וְהוּא שֶׁתֵּאוּ , לְמִסְפֵּי קְטָמֵיהּ לְסִפּוֹת הַדֶּשֶׁן לְתוֹכָם כִּי יֵשׁ מִלּוֹת בְּלָשׁוֹן עִבְרִית , מְלֵה אַחַת מִתְחַלֶּפֶת בְּפִתְרוֹן בְּנָיָן וְסִתְיָרָה , כְּמוֹ : וַתְּשָׁבֵשׁ שָׁרָשָׁיו . (תהלים פ') אֱוִיל מְשָׁרִישׁ (איוב ה') · וְחַלּוֹפוֹ : מְסַגְּפָ פְּאֵרָה (שם י') מְסַשֶּׁה סְעִיפִים · וְכָמוֹהוּ , וְזֶה הָאַחֲרוֹן עַזְמָו ; שִׁבֵּר עֲצָמָיו (ירמי' נ') וּכְמוֹהוּ וַיְסַקְּלוּהוּ בָאֲבָנִים (מלכים א' כ"א) וְחַלּוֹפוֹ : סַקְּלוּ מֵאָבָן ; (ישעיה ס"ב) הָסִירוּ אֲבָנִים ; וְכֵן וַיְעַזְּקֵהוּ וַיְסַקְּלֵהוּ (שם ה') אַף כָּאן לְדַשְׁנוֹ , לְהָסִיר דִּשְׁנוֹ : *Adecendrer*, ובלע"ז אדשנדר"יר (פֶּתֶן מַסַּח לוֹ רייניגמן) וְיָעָיו · פִּתְרוּמוֹ מִגְרָפוֹת שֶׁגּוֹטְלִין בָּהֶם הַדֶּשֶׁן , וְהֵן כְּמִין כַּפּוּי הַקְּדָרָה שֶׁל מַתֶּכֶת דַּק , וְלוֹ בַּיִת יָד , ובלע"ז וודי"ל [סוּפֶּל] Pelle , *pael* , *Padel* : וּמִזְרְקוֹתָיו לְקַבֵּל בָּהֶם דַּם הַזְּבָחִים : וּמִזְלְגוֹתָיו · כְּמִין אוּנְקָלְיוֹת כְּפוּפִים וּמַכֶּה בָהֶם בְּבָשָׂר , וְנִתְחָבִים בּוֹ , וּמַהֲפִכִין בָּהֶן עַל גַּחֲלֵי הַמַּעֲרָכָה שֶׁיְּהֵא מְמַהֵר שְׂרֵיפָתָן ; ובלע"ז קרוני"ש (קרוּאוּנש המקנן) *Croches* ; Crochets

Um für Frechheit Vergebung zu bewirken, von der es heißt (Jeſ. 48, 4.) „Deine Stirne iſt wie Erz." (3) סירותיו Keſſelartige Geräthe. לדשנו Um die Aſche damit vom Altar zu ſondern, daher überſetzt Onkelos לְפַנָּאֵיהּ. קְטָבֵיהּ „Die Aſche damit einzuſammeln. Es gibt im Hebräiſchen Wörter, welche zwei entgegengeſetzte Bedeutungen haben, z. B. ותשרש שרשיה (Pſ. 80, 10.) heißt: Du machteſt, daß er feſte Wurzel ſchlug; אויל משריש (Job. 5, 3.) heißt, ein Thor, der Wurzel ſchlägt, und wieder das Entgegengeſetzte ובכל תבואתי תשרש (Job. 31, 12.) heißt: „Daß meine Früchte ganz entwurzeln mußten"; ſo auch בסעיפה סוריה (Jeſ. 16. 6.) heißt: „In ihren Zweigen fruchtbar, פְּאֵרָה סְעִיפָיו (Jeſ. 10, 33.) heißt: „Und er zerſtört das Gezweige"; וזה אחרון עַזְמוֹ (Jerem. 50, 17.) heißt „Der Letzte zermalmt ſeine Beine"; ebenſo: ויסקלו אותם באבנים (Joſ. 7, 25.) heißt „Sie ſteinigten ſie" und das Entgegengeſetzte: סקלו מאבן (Jeſ. 52, 10.) „Räumet hinweg die Steine" ſo heißt hier ebenfalls das לדשנו die Aſche weg zu räumen. — Den Altar zu entaſchen. ויעיו Wie es Onkelos gibt, פִּנְּוֵיסְתֵּיהּ ſeine Schaufeln, womit man die Aſche wegnimmt, dieſe waren wie die Stürze eines Topfes, und hatten eine Handhabe. מזרקותיו Seine Decken, das Opferblut darin aufzunehmen. ומזלגותיו Krum gebogner Hacken' um das Fleiſch daran zu ſtecken, und es damit auf den Kohlen hin und her zu wenden, damit es ſchneller verbrenne. In der Sprache des Thalmuds heißen dieſe צנוריות — ומחתותיו Dieſe hatten einen hohlen Raum,

Digitized by Google

כֵּלָיו תַּעֲשֶׂה נְחֹשֶׁת׃ (ד) וְעָשִׂיתָ לּוֹ
מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת וְעָשִׂיתָ עַל־
הָרֶשֶׁת אַרְבַּע טַבְּעֹת נְחֹשֶׁת עַל אַרְבַּע
קְצוֹתָיו׃ (ה) וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב
הַמִּזְבֵּחַ מִלְמָטָּה וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצִי

Schaufeln und seine Sprengbecken und seine Gabeln und seine Feuerschaufeln. Zu allen seinen Geräthen verarbeite Kupfer. (4) Und mache ihm ein Sieb Netzwerk von Kupfer, und an das Netz machest du vier Ringe von Kupfer an seinen vier Enden. (5) Und setze es unter die Einfassung

רש"י

יְשַׁלְּבוּן הַכֶּמִים צְנוֹרִיוֹת׃ ומחתותיו׃ בֵּית קִבּוּל יֵשׁ
לָהֶם לְיטוֹל בָּהֶן גֶּחָלִים מִן הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁאתָם עַל מִזְבַּח
הַפְּנִימִי לְקַטֶּרֶת, וְעַל שֵׁם חֲתִיָּתָן קְרוּיִם מַחְתּוֹת;
כְּמוֹ׃ לַחְתּוֹת אֵשׁ מִיקוֹד (ישעיה ל׳) לָשׁוֹן שְׁאִיבַת אֵשׁ
מִמְּקוֹמָהּ׃וְכֵן׃ הַיַּחְתֶּה אִישׁ אֵשׁ בְּחֵיקוֹ? (משלי ו׳)׃
לְכָל כֵּלָיו · כְּמוֹ כָּל כֵּלָיו׃ (ד) מכבר · לָשׁוֹן כְּבָרָה,
שֶׁקּוֹרִין קרי״בלש בלע״ז (מיין זיב) Grible, כְּמִין לְבוּשׁ
עֲשׂוּי לוֹ לְמִזְבֵּחַ, עָשׂוּי חוּרִין חוּרִין כְּמִין רֶשֶׁת; וּמִקְרָא
זֶה מְסוּרָס, וְכֹה פִּתְרוֹנוֹ׃ וְעָשִׂיתָ לוֹ מִכְבָּר נְחֹשֶׁת
מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת׃ (ה) כרכב המזבח. סוֹבֵב כָּל דָּבָר הַמַּקִּיף
סָבִיב בָּעֲנוּל קָרוּי׃ כַּרְכֹּב; כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בַּהֲלָכָל שׁוֹחֲטִין,
אֵלּוּ הֵן גּוֹלְמֵי כְּלֵי עֵץ, כָּל שֶׁעְתִּיד לָשׁוּף וּלְכַרְכֵּב,
וְהוּא כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂים חֲרִיצִין עֲגוּלִין בְּקַרְשֵׁי דַּפְנֵי
הַתֵּיבוֹת וְסַפְסָלֵי הָעֵץ, אַף לְמִזְבַּח עֲשָׂה חֲרִיץ סָבִיב׃
וְהָיָה רָחְבּוֹ אַמָּה בְּדָמְנוּ לְנוּי וְהוּא לְסוֹף שָׁלֹשׁ (ס״א
שש) אַמּוֹת שֶׁל גָּבְהוֹ, כְּדִבְרֵי הָאוֹמֵר גָּבְהוֹ מִי שְׁנַיִם
בְּאַרְבּוֹ, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם׃ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ,
מִשָּׁם סוֹבֵב וּלְמַעְלָה, אֲבָל סוֹבֵב לְהִלּוּךְ הַכֹּהֲנִים לֹא

worin man die Kohlen aufnahm vom Altar, um sie zum innern Altare zu bringen, um das Räucherwerk darauf zu opfern, weil man die Kohlen damit schürrt, heißen sie מחתות, wie in der Stelle (Jos. 30, 14) „Kohlen aus den Kaminen zu schürren" Das Feuer von seinem Platze zu rücken; ebenso finden wir: היחתה איש אש בהקו (Spr. 6, 27) „Kann Jemand Feuer in seinen Schoß schürren? לכל כליו So viel als stünde. מכבר (4) כל כליו Mit dem Worte כברה (Sieb) verwandt; der Altar hatte eine siebartige Bekleidung. In dieser Stelle ist eine Wortversetzung, es sollte eigentlich, so heißen „Du sollst ein kupfernes Sieb machen, netzförmig. (5) כרכוב המזבח. Jede runde Umgebung einer andern Sache heißt כרכוב, so finden wir es auch im Talmud (Chulin 25.) כל שעתיד לשוף ולכרכב welche man hobeln oder aushöhlen wird, nach Art, wie man runde Höhlungen an die Bretter der Kastenwände und Stühle anbringt. Der Altar bekam auch rund herum eine solche Höhlung, welche an der Seite eine Elle breit war, als Zierrat. Dieser befand sich zu Ende der sechs Ellen der Altarhöhe, nach der Meinung des R. Joseph, welcher behauptet, die Höhe betrug das Doppelte der Länge; wie wäre aber die Stelle zu deuten, wo es heißt: „Die Höhe beträgt drei Ellen"? das bezieht sich auf den Theil vom Vorsprung (סובב) aufwärts. Ein Vor-

Digitized by Google

הַמִּזְבֵּחַ׃ (6) וְעָשִׂיתָ בַדִּים לַמִּזְבֵּחַ בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם נְחֹשֶׁת׃

des Altars unterhalb, und das Netz reiche bis an die Hälfte des Altars. (6) Auch sollst du Stangen machen zum Altare, Stangen von Akazienholz, und

רש"י

הָיָה לְמִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת , יָצָא עַל רֹאשׁוֹ לְפָנִים מִכַּרְנוֹתָיו; וְכֵן שָׁנִינוּ בְּזָבָחִים אֵי זֶהוּ כַּרְכּוֹב ? בֵּין קֶרֶן לְקֶרֶן וְהָיָה רוֹחַב אַמָּה וְלִפְנִים מֵהֶן אַמָּה שֶׁל הִלּוּךְ רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים שְׁתֵּי אַמּוֹת הֲלָלוֹ קְרוּיִים כַּרְכּוֹב , וְדִקְדְּקוּ שָׁם , וְהַכְּתִיב : תַּחַת כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְמַטָּה לְמִדְּנוֹ שֶׁהַכַּרְכּוֹב בְּדָפְנוֹ הוּא וְלָבוּשׁ הַמִּכְבָּר תַּחְתָּיו . וְתֵירֵץ הַמְתֻרְגְּמָן תְּרֵי הַוּוּ , חַד לְגַוֵּי וְחַד לְכֹהֲנִים , דְּלֹא יִשְׁתָּרְנוּ ; זֶה שֶׁבְּרוּם לַגַּוֵּי הָיָה וּמִתַּחְתָּיו הִלְבִּישׁוֹ הַמִּכְבָּר וְהִגִּיעַ רָחְבּוֹ עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ , גִּמְצָא שֶׁהַמִּכְבָּר רָחָב אַמָּה וְהוּא הָיָה סְיָמָן לַחֲצִי נִבְהוֹ , לְהַבְדִּיל בֵּין דָּמִים הָעֶלְיוֹנִים לְדָמִים הַתַּחְתּוֹנִים , וּכְנֶגְדּוֹ עָשׂוּ לְמִזְבַּח בֵּית עוֹלָמִים , דוּגְמָת חוּט הַסִּקְרָא בְּאֶמְצָעוֹ וְכֶבֶשׁ שֶׁהָיוּ עוֹלִין בּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא מָיְרְשׁוּ בְּעֻגֶּן זֶה , כְּבָר שָׁמַעְנוּ בָּהֶם מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי , לֹא תַּעֲלֶה בְּמַעֲלוֹת , לֹא תֵּעָשֶׂה לוֹ מַעֲלוֹת בַּכֶּבֶשׁ שָׁלוֹ , אֲלָא כֶּבֶשׁ חָלָק לְמַדְּנוּ , שֶׁהָיָה לוֹ כֶּבֶשׁ אַף שָׁנִינוּ בְּמַכִּילְתָּא . וּמִזְבַּח אֲדָמָה הוּא מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת שֶׁהָיוּ מְמַלְּאִין חֻלְלוֹ אֲדָמָה בְּמָקוֹם חֲנִיתָן , וְחָכָם

sprung zum Gehen für die Priester bei dem kupfernen Altare, war oben innerhalb der Winkeln. In Sebachim (62. 1.) heißt es ebenfalls ausdrücklich: Was heißt כרכוב? Der Raum zwischen den Winkeln, es war eine Elle breit, innerhalb diesem war noch eine Elle Raum, diese zwei Ellen nun heißen כרכוב; die Stelle hier „Unter der hohlen Leiste des Altars, welches der eben ausgesprochenen Ansicht widerspricht, indem zu entnehmen ist, daß die hohle Leiste an der Seite und das Netz darunter war? wurde dahin berichtigt, daß ihrer zwei waren, eine zur bloßen Zierde, und die andern zum Gehen für die Priester; damit sie nicht ausgleiten und fallen sollen; es diente ihnen zu einer Art Geländer, welches an der Wand war zur Zierde, unterher war das Netz angebracht; die Breite reichte bis zur Hälfte des Altares. Demnach war das Netz eine Elle breit, dies war gerade die Hälfte der Höhe, um zu unterscheiden zwischen denjenigen Opfern, deren Blut man oben sprengen muß. (z. B. Sündenopfer vom Vierfüßigen für חטאת בהמה, und Ganzopfer vom Geflügel עולת העוף) und denjenigen, von welchen man unten sprengen muß (alle andere Opfer). Im spätern Tempel wurde dazu in der Mitte des Altars ein rother Strich angebracht. Die Stufe, wo man hinausstieg, obwol es hier nicht erwähnt ist, war schon anderswo die Rede davon, in der Stelle nemlich, „wenn du mir einen Altar aus Erde machen wirst" (Mos. 2, 20 22) „Du sollst nicht auf Treppen hinauf steigen" du sollst in diesem Gang keine Treppen anbringen, sondern einen glatten Gang machen, wir entnehmen, daß es zwar eine Stufe hatte, aber sie war glatt; der Erde-Altar ist mit dem kupfernen eins, man füllte nemlich

Digitized by Google

(ז) וְהוּבָא אֶת־בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת וְהָיוּ הַבַּדִּים עַל־שְׁתֵּי צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּשֵׂאֵת אֹתוֹ׃ (ח) נְבוּב לֻחֹת תַּעֲשֵׂהוּ אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הָרְאָה אֹתְךָ בָּהָר כֵּן יַעֲשׂוּ׃ ס שביעי

(ט) וְעָשִׂיתָ אֶת חֲצַר הַמִּשְׁכָּן לִפְאַת נֶגְבָּ־תֵימָנָה קְלָעִים לֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר מֵאָה

belege sie mit Kupfer. (7) Und die Stangen werden gebracht in die Ringe, daß die Stangen seien an den beiden Seiten des Altares, indem man ihn trägt. (8) Hohl, aus Tafeln sollst du ihn machen, so wie man es dir gezeigt auf dem Berge, also sollen sie es machen. (9) Un du sollst machen den Vorhof der Wohnung. Zur südlichen Seite, gegen Mittag, Umhänge zum Vorhofe von gezwirntem Byssus, hundert Ellen Länge an der

רש"י

הָיָה בָּרוֹם הַמִּזְבֵּחַ מוּבְדָּל מִן הַמִּזְבֵּחַ מְלֹא חוּט הַשַּׁעֲרָה, וְרִגְלָיו מַגִּיעִין עַד אַמָּה סָמוּךְ לַקְּלָעִי הֶחָצֵר שֶׁבַּדָּרוֹם, דִּבְרֵי הָאוֹמֵר עֶשֶׂר אַמּוֹת קוֹמָתוֹ. וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר, דְּבָרִים בְּכָתְבָן ג' אַמּוֹת קוֹמָתוֹ, לֹא הָיָה אוֹרֶךְ הַבֶּבֶשׁ אֶלָּא י' אַמּוֹת, כְּךָ מָצִאתִי בְּמִשְׁנַת סַמְּ' מִדּוֹת, וְזֶה שֶׁהוּא מוּבְדָּל מִן הַמִּזְבֵּחַ מְלֹא הַחוּט בְּמַסֶּכֶת זְבָחִים לָמַדְנוּם מִן הַמִּקְרָא: (ז) בטבעות, בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ לְמִכְבָּר: (ח) נבוב לוחות, פְּתָרְגוּמוֹ: חָלִיל לוּחִין לוּחוֹת, עֲצֵי שִׁטִּים מִכָּל צַד, וְהֶחָלָל בְּאֶמְצַע, וְלֹא יְהֵא כְּלוּ עֵין א' שֶׁיְּהֵא עָבְיוֹ ה' אַמּוֹת עַל ה' אַמּוֹת מִמַּשׁ. (ט) קלעים, עֶשְׂרִין כְּמִין קְלָעֵי סְפִינָה נְקָבִים נְקָבִים, מַעֲשֶׂה קְלִיעָה, וְלֹא מַעֲשֶׂה אוֹרֵג, וְתַרְגּוּם: סְרָדִין כְּתַרְגּוּמוֹ שֶׁל מִכְבָּר הַמִּתְוַרְגֵּם סְרָדָה, לְפִי שֶׁהֵן מְנוּקָבִין כִּכְבָרָה: לפאה האחה, כָּל

den Raum mit Erde aus, wenn sie ruheten. Dieser Aufgang befand sich auf der Mittagseite des Altares und war von demselben etwas abgesondert. Das untere Ende reichte eine Elle weit bis zu den Umhängen des Hofes auf der Mittagseite. Dies ist nach der Meinung dessen, welcher die Höhe des Altars zu zehn Ellen berechnet; nach demjenigen hingegen, welcher die Stelle buchstäblich auslegt, und die Höhe desselben blos drei Ellen anschlägt, betrug die Länge des Aufgangs nur zehn Ellen, dies habe ich gefunden im Trakt. Midoth; aber daß der Aufgang etwas abstand von dem Altare, wird im Trakt. Sebachim aus einer Schriftstelle entnommen. (7) בטבעות An den vier Ringen, welche am Netz befestigt waren. (8) נבוב לוחות Wie es Onkelos gibt, חָלִיל לוּחִין, Hohl von Tafeln. Auf jeder Seite befanden sich Tafeln aus Zedernholz, und in der Mitte war der Raum hohl. Es war nicht ein fünf Ellen dicker Stamm, wie ein Ambos, sondern es war hohl, und wenn sie ruheten, hat man es mit Erde gefüllt. (9) קלעים Wie das Flechtwerk der Schiffe gelöchert; es muß hier gleichfalls gestrickt, aber nicht gewebt sein, Onkelos übersetzt es סְרָדִין wie er auch מכבר mit סרד übersetzt, weil sie durchlöchert waren wie ein Sieb. לפאה

Digitized by Google

בָּאַמָּה אֹרֶךְ לַפֵּאָה הָאַחַת׃ (י) וַעֲמֻדָיו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֻשְׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ (יא) וְכֵן לְפֵאַת צָפוֹן בָּאֹרֶךְ קְלָעִים מֵאָה אֹרֶךְ וַעֲמֻדָו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֻשְׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ (יב) וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה׃

einen Seite. (10) Und seine Säulen zwanzig und deren Füße zwanzig, von Kupfer, die Haken der Säulen und ihre Reife von Silber. (11) Also auch an der Seite gegen Mitternacht an der Länge Umhänge, hundert Ellen lang, seine Säulen zwanzig, und deren Füße zwanzig, von Kupfer; die Haken der Säulen und ihre Reife aber von Silber. (12) Und die Breite des Vorhofes an der westlichen Seite fünfzig Ellen

רש״י

הָרוּחַ קְרוּי פֵּאָה׃ (י) ועמודיו עשרים. חָמֵשׁ אַמּוֹת בֵּין עַמּוּד לָעַמּוּד׃ ואדניהם. שֶׁל הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת הָאַדָּנִים יוֹשְׁבִים עַל הָאָרֶץ וְהָעַמּוּדִים תְּקוּעִים לְתוֹכָן הָיָה עוּשָׁה כְּמִין קוּנְדָּסִין שְׁקוּרִין, פלא״ש בלע״ז [פַּסְמַהוֹט] Pals, אָרְכָּן ו׳ טְפָחִים וְרָחְבָּן ג׳ וְשִׁבְעַת נְחֹשֶׁת קְבוּעָה בוֹ בְּאֶמְצָעוֹ וְכוֹרֵךְ שֶׁמֶת הַקֶּלַע סָבִיב בְּמֵיתָרִים נָגֶד כָּל עַמּוּד וְעַמּוּד וְתוֹלֶה הַקּוּנְדָּם דֶּרֶךְ מַבֵּעָתוֹ בְּאוּנְקָלִיּוֹת שֶׁבָּעַמּוּד הָעֲשׂוּי כְּמִין ני״ו, רֹאשׁוֹ זָקוּף לְמַעְלָה וְרֹאשׁוֹ אֶחָד תָּקוּעַ בָּעַמּוּד, בְּאוֹתָן שֶׁעוֹשִׁין לְהַצִּיב הַלְּתוֹת שְׁקוּרִין גונז״ש בלע״ז (טהיכמגפון) Gonds, וְרוֹחַב הַקֶּלַע תְּלוּיָה מִלְּמַטָּה, וְהִיא קוֹמַת מְחִיצוֹת הֶחָצֵר׃ ווי העמודים. הֵם הָאוּנְקָלִיּוֹת׃ וחשוקיהם. מוּקָפִין הָיוּ הָעַמּוּדִים בְּחוּמֵי כָּסֶף סָבִיב וַאֲנִי יוֹדֵעַ, אִם עַל פְּנֵי כּוּלָּן, אִם בְּרֹאשָׁן אִם בְּאֶמְצָעָם, אֲךָ יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁחָשׁוּק לָשׁוֹן חֲנוּרָה; שֶׁבָּן

האחת Die ganze Seite heißt פאה (10) ועמודיו עשרים Fünf Ellen waren zwischen einer Säule und der andern. ואדניהם Die Füße waren auf der Erde befestigt, und in diesen steckten die Säulen. Man machte Pfähle, sechs Spannen lang und drei breit, in der Mitte war ein kupferner Ring befestigt, das Ende des Umhanges gegen jede Säule zu, war mit Stricken hiran gewunden; die Pfähle wurden durch die Ringe laufend an den Hacken befestigt, welche an der Säule waren, welche die Gestalt eines (ו) hatten, eine Spitze nemlich war nach oben gerichtet, die andere war in der Säule gesteckt, wie die Thürangeln gemacht sind. Die Breite des Umhanges hing unten, dies war die Höhe der Hof-Wände. ווי העמדים Die Hacken der Säulen. וחשוקיהם Die Säulen waren umgeben von silbernen Streifen. Ich weiß nicht, ob diese ganz die Säulen umgaben, oder nur oben oder in der Mitte. Ich weiß nur, das חשוקיהם hier etwas Gurten-Artiges bedeutet, so heißt es auch anderswo: ועמו

Digitized by Google

(יג) וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה
חֲמִשִּׁים אַמָּה: (יד) וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה
קְלָעִים לַכָּתֵף שְׁלֹשָׁה
וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה: (טו) וְלִשְׁעַר הֶחָצֵר
מָסָךְ עֶשְׂרִים אַמָּה תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם
עַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה:

Umhänge, ihre Säulen zehn, und ihre Füße zehn. (13) Und die Breite des Vorhofes an der östlichen Seite, gegen Morgen, fünfzig Ellen. (14) Und fünfzehn Ellen Umhänge auf einer Seite, ihre Säulen drei und ihre Füße drei. (15) Und an der andern Seite fünfzehn Ellen Umhänge, ihre Säulen drei und ihre Füße drei. (16) Und zum Eingange des Vorhofes eine Decke von zwanzig Ellen aus himmelblauer, purpurrother und hochrother Wol-

רש"י

מְצִינוּ בְּסִילָנָשׁ בְּגִבְעָה: וְעִמּוֹ צֶמֶד חֲמוֹרִים חֲבוּשִׁים. תִּרְגּוּמוֹ חֲשׁוּקִים: (יג) לִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה. פְּנֵי הַמִּזְרָח קְרוּיִים: קֶדֶם, לְשׁוֹן פָּנִים, אַחוֹר לָשׁוֹן אֲחוֹרַיִם לְסִיכָךְ מְזֻרָּח קְרוּי קֶדֶם שֶׁהוּא פָּנִים, וּמַעֲרָב קְרוּי אָחוֹר כְּדֵאָה הָיָה חַאֲחֹרוֹן: יַמָּא מַעַרְבָּא: חמשים אמה. אוֹתָן ג' אַמָּה לֹא הָיוּ סְתוּמִין כֻּלָּם בְּקְלָעִים לְפִי שֶׁשָּׁם הַפֶּתַח אֶלָּא ט"ו אַמָּה קְלָעִים לַכָּתֵף הַפֶּתַח מִבָּאן וְהַן לַכָּתֵף הַשֵּׁנִי נִשְׁאַר רֹחַב חֲלַל הַפֶּתַח בֵּינֵיתַיִם כ' אַמָּה וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְשַׁעַר הֶחָצֵר מָסָךְ עֶשְׂרִים אַמָּה וילון למסך כְּנֶגֶד הַפֶּתַח כ' אַמָּה אֵרֶךְ כְּרֹחַב הַפֶּתַח: (יד) עמודיהם שלשה. חֲמֵשׁ אַמּוֹת בֵּין עַמּוּד לְעַמּוּד, בֵּין עַמּוּד שְׁבָּרְאשׁ הַדָּרוֹם הָעוֹמֵד בְּמִקְצוֹעַ דְּרוֹמִית מִזְרָחִית עַד עַמּוּד שֶׁהוּא מִן חַג' שֶׁבַּמִּזְרָח ה' אַמּוֹת וּמִמֶּנּוּ לַשֵּׁנִי ה' אַמּוֹת וּמִן הַשֵּׁנִי לַשְּׁלִישִׁי חָמֵשׁ אַמּוֹת, וְכֵן לַכָּתֵף הים האחרון Das rückseitige Meer, übesetzt Onkelos mit חמשים אמה. ימא מערבא. Diese fünfzig Ellen waren nicht gänzlich von den Umhängen umschlossen, weil der Eingang dort war. Auf jeder Seite nahmen die Umhänge fünfzehn Ellen ein, folglich blieben für den Raum des Einganges zwanzig Ellen, daher heißt es auch, „für das Hof-Thor ein Vorhang von zwanzig Ellen" nemlich der Vorhang vor dem Eingang soll zwanzig Ellen lang sein, so breit wie der Eingang selbst. (14) עמודיהם שלשה Zwischen jeder Säule sollen fünf Ellen Raum bleiben, von der Säule, welche an der äußersten mittäglichen Seite süd-östlich bis zur Säule, welche von den dreien östlicher Seite ist, sollen fünf Ellen Raum bleiben, so auch von dieser bis zur צמד המורים חבושים (Richter 19, 10.) „Er führte ein Paar Esel gebunden mit sich" das Wort חבושים wird von Chaldäischen Übersetzer, mit חשוקים übersetzt. (13) לפאת קדמה מזרחה Die östliche Seite heißt, קדם (Vorderseite) die Gesichtsseite; אחור heißt Rückseite, daher heißt Ost, קדם, welches die Gesichtsseite ist, nnd die Abendseite heißt, אחור (Rückseite), wie es heißt: (Mos. 5, 34, 2.)

Digitized by Google

משמיר (יז) כָּל־עַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וָוֵיהֶם כֶּסֶף וַאֲדָנֵיהֶם נְחֹשֶׁת: (יח) אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת שֵׁשׁ מְשֻׁזָר וַאֲדָנֵיהֶם נְחֹשֶׁת:

le, und gezwirntem Byssus, Stickerarbeit; ihre Säulen vier und ihre Füße vier. (17) Alle Säulen des Vorhofes ringsum sollen Reife haben von Silber, ihre Haken von Silber, aber ihre Füße von Kupfer. (18) Die Länge des Vorhofes sei hundert Ellen und die Breite fünfzig durchgehends, und die

רש"י

חשעית ואחבע עמודים למסך הכי"ו עמודים למזרח בגנך י' למערב: (יז) כל עמודי החצר סביב ונו' • לפי שלא פירש ויו וחשוקים ואדני נחשת אלא לצפון ולדרום, אבל למזרח ומערב לא נאמר ויו וחשוקים ואדני נחשת, לכך בא ולמד פאן: ארך החצר • הצפון והדרום שמן המזרח למערב מאה באמה: ורחב חמשים בחמשים • חצר שבמזרה היתה מרובעת חמשים על החמשים שהמשכן ארכו שלשים ורחבו עשר; העמיד מזרח פתחו בשמת נ' החיצונים של אורך החצר נמצא בלו בחמשים הפנימיים וכלה ארכו לסוף ל', נמצאו כ' אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים שבמערב לירידות של אחורי המשכן, ורוחב המשכן עשר אמות באמצע רוחב החצר, נמצאו לו עשרים אמה ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר לירידות המשכן, וכן למערב וחמשים על חמשים חצר לפנים (עירובין נ"ג): וקומה חמש אמות • גובה מחיצות

zweiten und von der zweiten bis zur dritten Säule, und eben so auf der andern Seite, vier Säulen für den Vorhang; so sind ihrer zehn Säulen gegen Morgen, und ebensoviel waren auf der Abendseite. (17) כל עמודי החצר סביב Weil das Verfertigen der Hacken, der Reifen und der kupfernen Füße blos bei der Mittag- und Mitternachtseite angeordnet ist, es ist oben nicht erwähnt, daß es ebenfalls bei der Morgen- und Abendseite sein muß. (18) ארך החצר Der Mittags- und Mitternachtseite, von Morgen bis Abend enthielt es hundert Ellen. ורחב חמשים בחמשים, Der Hof auf der Morgenseite war fünfzig Ellen ins Gevierte. Denn die Stiftshütte war dreißig Ellen lang und zehn Ellen breit. Die Morgenseite der Thüre befand sich zu Ende der äußern fünfzig von der Länge des Hofes. Demnach stand die Stiftshütte ganz in den innern fünfzig und die Länge war an den dreißig Ellen zu Ende, folglich blieben zwanzig Ellen Raum rückwärts zwischen den Umhängen und der Abendseite und denen, auf der Rückseite der Stiftshütte. Die Breite der Stiftshütte betrug zehn Ellen in der Mitte der Hof-Breite, bleiben also zwanzig Ellen Raum auf der Mitternacht und Mittagseite von den Umhängen des Hofes bis zu denen der Stiftshütte; eben soviel auf der Abendseite, und ein Raum von fünfzig Ellen ins Gevierte für den Hof vorwärts. וקמה חמש אמות,

Digitized by Google

(יט) לְכָל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכָל עֲבֹדָתוֹ וְכָל יְתֵדֹתָיו וְכָל יִתְדֹת הֶחָצֵר נְחֹשֶׁת׃

ס ס ס

(כ) וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ

רש"י

הֶחָצֵר וְהוּא לֹחַב הַקְּלָעִים׃ וארניהם נחשת • לְהָבִיא אַרְנֵי הַמָּסָךְ, שֶׁלֹּא תֹאמַר לֹא נֶאֶמְרוּ אַדְנֵי נְחֹשֶׁת אֶלָּא לְעַמּוּדֵי הַקְּלָעִים, אֲבָל אַדְנֵי הַמָּסָךְ שֶׁל מִין אַחֵר, כֵּן נִרְאָה בְּעֵינַי, שֶׁלְּפִי חֹזֶר וְשָׁנוֹן׃ (יט) לכל כלי המשכן • שֶׁהָיוּ צְרִיכִין לְהַקָּמָתוֹ וּלְהוֹרָדָתוֹ, כְּגוֹן מֵקָבוֹת לְחִתְקֹנֵי יְתֵדוֹתָיו וַעֲמוּדִים׃ יתדות • כְּמִין גְּנֵרִי נְחֹשֶׁת עֲשׂוּיִין לִירִיעוֹת הָאֹהֶל וּלְקַלְעֵי הֶחָצֵר קְשׁוּרִים בְּמֵיתָרִים סָבִיב סָבִיב בְּשִׁפּוֹלֵיהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְהֵא הָרוּחַ מַגְבִּיהָתָן, וְאֵינִי יוֹדֵעַ, אִם תְּחוּבִין בָּאָרֶץ אוֹ קְשׁוּרִים וְתָלוּיִין, וְכוֹבְדָן מַכְבִּיד שִׁפּוֹלֵי הַיְרִיעוֹת שֶׁלֹּא יָנוּעַ בְּרוּחַ; וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁשְּׁמָן מוֹכִיחַ עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם תְּקוּעִין בָּאָרֶץ, לְפִי שֶׁנִּקְרְאוּ יִתְדוֹת וּמִקְרָא זֶה מְסַיְּעֵנִי׃ אֹהֶל בַּל יִצָּעֵן בַּל יִסַּע יְתֵדוֹתָיו לָנֶצַח • (ישעיה ל"ג)׃

חסלת פרשת תרומה •

(כ) ואתה תצוה • בְּלֵי שְׁמָרִים, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמָנָחוֹת׃ מְנַרְנְרוֹ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת וְכוּ׳

Höhe fünf Ellen, von gezwirntem Byssus, und ihre Füße von Kupfer. (19) Alle Geräthe der Wohnung zu ihrem ganzen Dienste und alle ihre Nägel und alle Nägel des Vorhofes sollen von Kupfer sein. (20) Du aber sollst gebieten den Söhnen

Die Höhe der Wände des Hofes, das ist nemlich die Breite der Umhänge. Darunter ואדניהם נחשת werden auch die Füße des Vorhanges begriffen, damit man nicht behaupten könne, die kupfernen Füße waren blos für die Säulen der Umhänge, aber die Füße für den Vorhang bestehen aus einer andern Gattung, so glaube ich, daß es darum wiederholt wird. (19) לכל כלי המשכן Welche man zum Aufrichten und Herablassen derselben brauchte. z. B. Hämmer, Nägel und Säulen zu befestigen. יתדות Kupferne Nägel, welche für die Teppiche der Stiftshütte, und für die Umhänge des Hofes bestimmt waren, welche ringsherum mit Stricken gebunden waren untenher, damit sie der Wind nicht aufheben konnte. Ich weiß nicht, ob sie in der Erde gesteckt waren, oder ob sie blos angebunden hingen, und durch ihre Schwere das untere Ende der Vorhänge hielten, daß sie nicht durch den Wind bewegt werden. Ich halte dafür, ihr Name schon weist aus, daß sie in der Erde befestigt waren, sie heißen auch darum יתדות. Eine Stelle anderswo, kömmt dieser Meinung zur Hilfe, es heißt nemlich אהל בל יצען בל יסע יתידותיו לנצח (Jes. 33, 20.) Das Zelt zerreißt nicht, seine Nägel werden nicht entrückt.

(20) שמן זית זך Ohne Hefen. Wie wir im Trakt. Menachot (6. Abth.) erfahren „Er schüttelte an der Spitze des Ölbaumes (und löset die reifen

Digitized by Google

כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד׃
(כא) בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר
עַל־הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב
עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם
מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
כח (כב) וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת־אַהֲרֹן

Israels, daß sie dir bringen reines gestoßenes Baumöl zum Leuchten, daß man stets Licht unterhalte. (21) Im Stiftszelte, außerhalb des Vorhanges, der vor dem Zeugnisse ist, soll es Ahron und seine Söhne zurichten, von Abend bis Morgen vor Gott. (Ein ewiges Gesetz für ihre Nachkommen aus den Söhnen Israels.)

(28) (1) Und du sollst zu dir kommen lassen Ahron, deinen Bruder,

רש״י

(מנחות ס״ו) : כתית · הַזֵּתִים כּוֹתֵשׁ בְּמַכְתֶּשֶׁת, וְאֵינָן מוֹחָנִין בְּרֵיחַיִם· בְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ בּוֹ שְׁמָרִים וְאַחַר שֶׁהוֹצִיא טִפָּה רִאשׁוֹנָה מַכְנִיסִין לְרֵיחַיִם וְטוֹחֲנִין· וְהַשֵּׁנִי פָּסוּל לִמְנוֹרָה וְכָשֵׁר לְמִנְחוֹת שֶׁנֶּאֱמַר כָּתִית לַמָּאוֹר, וְלֹא כָתִית לִמְנָחוֹת: להעלות נר תמיד · מַדְלִיק עַד שֶׁתְּהֵא שַׁלְהֶבֶת עוֹלָה מֵאֵלֶיהָ (שבת כ״א) : תמיד· בְּכָל לַיְלָה וָלַיְלָה קְרוּי תָּמִיד, כְּמוֹ שָׁאַתָּה אוֹמֵר עוֹלַת תָּמִיד · (במדבר ד׳) וְאֵינָהּ אֶלָּא מִיּוֹם לְיוֹם · וְכֵן בְּמִנְחַת חֲבִתִּין נֶאֱמַר תָּמִיד· וְאֵינָם אֶלָּא מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעֶרֶב (ויקרא ו׳) · אֲבָל תָּמִיד הָאָמוּר בְּלֶחֶם הַפָּנִים מְשֻׁבָּת לַשַּׁבָּת הוּא : (כא) מערב עד בקר · תֵּן לָהּ מִדָּתָהּ, שֶׁתְּהֵא דוֹלֶקֶת מֵעֶרֶב וְעַד בֹּקֶר · וְשִׁיעֲרוּ חֲכָמִים חֲצִי לוֹג לְלֵילֵי טֹבֵת הָאֲרוּכִין; וְכֵן לְכָל הַלֵּילוֹת וְאִם יוֹתֵר · אֵין בְּכָךְ כְּלוּם :

Oliven ab.) כתית Die Oliven zerstoßt man in einem Mörser und mahlt sie aber nicht in der Mühle, auf daß keine Hefen darin bleiben sollen, nachdem die ersten, Tropfen herausgekommen sind, gibt man sie in eine Mühle; dieses zweite gewonnene Öhl ist zur heiligen Lampe unbrauchbar, zu Mehlopfer aber geeignet, denn es heißt, „כתית למאור" gestoßen soll es sein zur Beleuchtung" aber nicht zu Mehlopfern. להעלות נר תמיד.

כח (א) ואתה הקרב אליך · לְאַחַר שֶׁתִּנָּמֵר מְלַאכְתּ

Er zündet es an bis die Flamme von selbst aufsteigt. תמיד Weil es alle Nacht stattfand, hieß es "תמיד„ Wie es heißt (Mos. 4, 28 6.) עלת תמיד Ein beständiges Ganzopfer" welches jeden Tag erfolgte. Ebenso heißt es beim Mehlopfer „auf der Pfanne gebacken." Welches nur die Hälfte des Morgens und die Hälfte des Abends (Mos. 3, 6, 13.) dargebracht wurde. Das „תמיד" aber welches beim Schaubrot. (לחם הפנים) vorkömmt, heißt in der That „beständig" weil es von einem Sabbate bis zum andern da zu liegen bestimmt war. (21) מערב עד בקר. Gebe das gehörige Maaß hinein, daß es vom Abend bis zum Morgen brennen kann. Unsere Weisen berechneten einen halben Loog für die langen Tewet-Nächte, auch so für die andern Nächte, und wenn auch etwas übrig geblieben, so liegt nichts daran.

(28) (1) ואתה הקרב אליך Nachdem du das Werk des משכן (heil. Wohnung)

Digitized by Google

אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכַהֲנוֹ־לִי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן: (ג) וְעָשִׂיתָ בִגְדֵי־ קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת: (ג) וְאַתָּה תְּדַבֵּר אֶל־כָּל־חַכְמֵי־לֵב אֲשֶׁר מִלֵּאתִיו רוּחַ חָכְמָה וְעָשׂוּ אֶת־ בִּגְדֵי אַהֲרֹן לְקַדְּשׁוֹ לְכַהֲנוֹ־לִי: (ד) וְאֵלֶּה הַבְּגָדִים אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל

und ſeine Söhne mit ihm aus der Mitte der Söhne Israels, um mir zu dienen: Ahron, Nadab und Abihu, Elaſar und Ithamar, die Söhne Ahrons. (2) Und mache heilige Kleider für Ahron, deinen Bruder, zur Ehre nnd zur Zier. (3) Und du ſollſt reden mit Allen, die weiſen Herzens ſind, das ich erfüllt mit dem Geiſte der Weisheit. Und ſie ſollen machen die Kleider Ahrons, ihn zu heiligen, daß er diene mir. (4) Und dies

רש"י

הַמִּשְׁבָּצֶת: (ג) לקדשו לכהנו לי. לְקַדְּשׁוֹ לְהַכְנִיסוֹ בְּהוֹנָה, עַל יְדֵי הַבְּגָדִים שֶׁיְּהֵא כֹּהֵן לִי, וְלָשׁוֹן כְּהוֹנָה שֵׁרוּת הוּא שנתרי"אה בלע"ז (ריינט) Service, חשן • תַּכְשִׁיט כְּמִגְדָּל הַלֵּב: אפוד • Servantie: לֹא שָׁמַעְתִּי וְלֹא מָצָאתִי בְּבָרַיְתָא פֵּי' תָּבְנִיתוֹ, וְלִבִּי אוֹמֵר לִי, שֶׁהוּא חֲגוֹרָה לוֹ מֵאֲחוֹרָיו, רוֹחַב כְּרוֹחַב גַּב אִישׁ, כְּמִין סִינָר שֶׁקּוֹרִין סורצי"נט בלע"ז (מיין כייטמ גורט) Surceint: שֶׁחוֹגְרוֹת הַשָּׂרוֹת כְּשֶׁרוֹכְבוֹת עַל הַסּוּסִים, כָּךְ מַעֲשֵׂהוּ מִלְמָטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד: (שמואל בי ו'), לְמַדְנוּ שֶׁהָאֵפוֹד חֲגוֹרָה הִיא, וְאֵינָהּ לוֹמַר, שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא חֲגוֹרָה לְבַדָּהּ שֶׁהָרֵי נֶאֱמַר, וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הָאֵפוֹד, וַאֲחַ"כ וַיַּחְגֹּר אוֹתוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפוֹד (ויקרא ח) וְתַרְגֵּם אונקלוס בְּהֵמְיַן אֵפוֹדָא. לְמַדְנוּ שֶׁהַחֵשֶׁב הוּא הַחָגוֹר וְהָאֵפוֹד שָׁם

vollendet haben wirſt. (3) לקדשו לכהנו לי. Ihn zu heiligen und in das Prieſter-Amt einzuführen durch die Kleider, daß er mir Prieſter ſein ſein ſoll. Das כהונה heißt ein bleibendes Dienſt. (4) חשן Ein Schmuck auf dem Herzen. אפוד Ich hörte noch nicht hievon daß dies ein Kleidungsſtück wäre, und fand auch in der Bereita, deſſen Geſtalt nicht erklärt. „Ich glaube aber, daß es dem Prieſter als ein Gurt rückwärts diente, denn die Breite war wie die eines Menſchenrückens, eine Art Gürtel, den die Fürſtinen anlegen, wenn ſie reiten, ſo war es unten verfertigt, wie es heißt (Sam. 2, 6, 14.) Und David war umgürtet mit einem leinenen Efod. Hieraus entnehmen wir, daß der Efod eine Art Gürtel war. Man kann aber nicht behaupten, daß es ein Gurt allein war, denn es heißt ja (Moſ. 3, 8, 7.) Und legte ihm darüber an, das Efod" Und dann erſt: und gürtete ihn mit dem Gurt des Efod, welches Onkelos mit וְהַמְיַן אֵפוֹדָא (mit dem Gurt des Efod) gibt; hieraus folgt, daß חשב der Gürtel war,

Digitized by Google

וּכְתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ מִצְנֶפֶת וַאֲבְנֵט וְעָשׂוּ בִּגְדֵי־קֹדֶשׁ לְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְלִבָנָיו לְכַהֲנוֹ׃

sind die Kleider, die sie machen sollen: Einen Brustschild, und ein Brust-Schulterkleid, ein Oberkleid, und ein gewürfeltes Unterkleid, einen Bund und einen Gurt.

דש״י

חֲשׁוּבִים לְבַדּוֹ ; וְאִי״א לוֹמַר שֶׁעַל שֵׁם שֶׁהוּא הַמְּחֻבָּרוֹת שְׁנֵי הוּא קָרוּי אֵפוֹד , שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר : שְׁתֵּי כְתֵפוֹת הָאֵפוֹד , לְמַדְנוּ שֶׁהָאֵפוֹד שֵׁם לְבַד וְהַכְּתֵפוֹת שֵׁם לְבַד , וְהַחֹשֶׁב שֵׁם לְבַד . לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר , שֶׁעַל שֵׁם הַשִּׁיעוּר שֶׁל מִדָּה קָרוּי אֵפוֹד עַ״שׁ שֶׁאוֹפְדוֹ וּמְקַשְּׁטוֹ בּוֹ , כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר : וַיֶּאְפֹד לוֹ בּוֹ (ויקרא ח׳) וְהַחֹשֶׁב הוּא חָגוֹר שֶׁל מַעֲלָה הַיְמָנִי וְהַכְּתֵפוֹת קְבוּעוֹת בּוֹ . וְעוֹד אוֹמֵר לִי לִבִּי שֶׁיֵּשׁ רְאָיָה , שֶׁהוּא מִין לְבוּשׁ , שֶׁתַּרְגֵּם יוֹנָתָן וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בַּד , בְּרְדּוּט דְּבוּץ , וְתַרְגֵּם כֵּן מְעִילִים בְּרְדּוּטִין ; בְּמַעֲשֵׂה תָּמָר־אֲחוֹת אַבְשָׁלוֹם : כִּי כֵן תִּלְבַּשְׁנָה בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ הַבְּתוּלוֹת מְעִילִים . (שמואל ב׳ י״ג) : מְעִיל . הוּא כְּמִין חָלוּק וְכֵן הַכְּתֹנֶת , אֶלָּא שֶׁהַכְּתֹנֶת סָמוּךְ לְבְשָׂרוֹ וּמְעִיל קָרוּי חָלוּק הָעֶלְיוֹן : תַּשְׁבֵּץ . עֲשׂוּיִין מְשֻׁבָּצוֹת לְנוֹי , וְהַמְשֻׁבָּצוֹת הֵם פְּנִים גּוּמּוֹת הָעֲשׂוּיוֹת בְּהַכְשִׁישֵׁי זָהָב לְמוֹשַׁב קְבִיעוּת אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיוֹת : כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֹבְנֵי הָאֵפוֹד : מוּסַבּוֹת מְשֻׁבָּצוֹת זָהָב וּבָלע״ז־קוֹרְאִין אוֹתוֹ קשטו״נש (דפר׳ מצנפת : Chaton, *Caston* : (קאסטאן) פְּאֵר כְּיֵפֶת Coiffe, (מיינ׳ מיטצ׳) פּוֹבַע שֶׁקּוֹרִין קוֹפּי״א בלע״ז coeffe, שֶׁהֲרֵי בְּמָקוֹם אַחֵר קוֹרֵא לָהֶם מִגְבָּעוֹת , וְיִתַּרְגְּמִינַן : פּוּרְצִין (סוכה מ״ג) : וְאַבְנֵט . הוּא חֲגוֹרָה

und Efod heißt ein gewisser Schmuck. Man kann auch nicht behaupten, daß das, was auf den beiden Achseln war, Efod hieß, indem es heißt, die zwei Achselbänder des Efod ein besonderes ist, die Achsel-Stücke ein besonderes ist, ich bin daher der Meinung, wegen des unten befestigten Gürtels, und weil er dem Priester als Schmuck diente, heißt es Efod. Denn es heißt: ויאסר לו בו „Und es saß ihm fest dadurch" השב Ist der obere Gürtel, woran die Achselbänder befestigt waren; ferner glaube ich einen Beweis liefern zu können, daß es eine Art Kleidung war, weil יונתן, mit ודוד חגור אפוד בד, übersetzt, welches auch die Uebersetzung von מעיל ist, siehe die Geschichte Tamars, Schwester Abschalom's (Sam. 2, 13, 18.) מעילים gibt Jonatan. מעיל פרדומים ist eine Art Hemden, ebenso מחוכות welches man an dem Leibe trug, und מעיל heißt das Oberkleid. תשבץ Dies war gewürfelt und zierlich gemacht, diese Würfel waren grubenförmig, welche wie die Goldgeschmeiden geformt waren, woselbst man Edelsteine und Perlen hineinsetzt, so wie es bei den Efod-Steinen heißt. מוסבות משבצות Umringt von güldnen Einfassungen" מצנפת Eine Art Kappe, denn anderswo heißt es מגבעות (Mützen) welches der Targum mit כובעין übersetzt. ואבנט Und ein Guet über dem Hemde, und der Efod war an dem מעיל befestigt, wie wir

לי : (ה) וְהֵם יִקְחוּ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־ הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן וְאֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ : פ (ו) וְעָשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת

Und sie sollen heilige Kleider machen deinem Bruder Ahron und seinen Söhnen, um zu dienen mir. (5) Und sie sollen dazu nehmen das Gold und die himmelblaue und die purpurrothe und die hochrothe Wolle und den Byssus. (6) Und sie sollen das Brust-Schulterkleid machen von Gold, von dun-

רש"י

עַל הַתּוֹנֶת , וְהָאֵפוֹד חֲגוֹרָה עָלָיו הַמְעִיל , כְּמוֹ שֶׁמְּצִינוּ בְּכֹהֵן לְבִישָׁתָן , וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הַכְּתֹנֶת וַיַּחְגֹּר אוֹתוֹ בְּאַבְנֵטוֹ וַיַּלְבֵּשׁ אוֹתוֹ אֶת הַמְעִיל וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת הָאֵפוֹד בגדי קדש . מְתֻרְגָּמָה הַמְקוֹרֶשֶׁת לִשְׁמִי יֵעָשֶׂה אוֹתָם : (ד) וְהֵם יִקְחוּ . אוֹתָם חַכְמֵי לֵב שֶׁיֵּעָשׂוּ הַבְּגָדִים יַקְפִּידוּ מִן הַמִּתְנַדְּבִים אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַתְּכֵלֶת לַעֲשׂוֹת מֵהֶן אֶת הַבְּגָדִים : (ו) ועשו את האפוד . אִם בָּאתִי לְפָרֵשׁ מַעֲשֵׂה הָאֵפוֹד וְהַחֹשֶׁן עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת וְהַרֵי פֵּירוּשָׁן פְּרָקִים , וְיִשְׁנָה הַקּוֹרֵא בְּצִרּוּפָן : לְכָךְ אֲנִי כוֹתֵב מַעֲשֵׂיהֶם קְמוּת שָׁהוּא . לְמַעַן יָרוּץ קוֹרֵא בוֹ . וְאַתְּ״פ אֶפְרֵשׁ עַל סֵדֶר חֲמִקְרָאוֹת : הָאֵפוֹד עֲשׂוּי כְּמִין סִינָר שֶׁל נָשִׁים רוֹכְבוֹת סוּסִים , וְהוּגַר אוֹתוֹ מֵאֲחוֹרָיו כְּנֶגֶד לִבּוֹ קָמָה מַאֲצִילָיו , רָחְבּוֹ כְּמִדַּת רוֹחַב גַּבּוֹ שֶׁל אָדָם וְיוֹתֵר , וּמַגִּיעַ עַד עֲקֵבָיו , וְהֶחָשֵׁב מְחוּבָּר בְּרֹאשׁוֹ עַל שְׁנֵי רָחְבּוֹ , מַעֲשֵׂה אוֹרֵג , וּמֵאֵרֶךְ לְכָאן וּלְכָאן , כְּדֵי לְהַקִּיפוֹ וְלַחֲגוֹר בּוֹ : וְהַבָּתֵּפוֹת מְחוּבָּרוֹת בְּחֶשֶׁב אֶחָד לִימִין וְאֶחָד לִשְׂמֹאל מֵאֲחוֹרֵי הַפָּתִן . לְשֵׁנֵי קְצוֹת

dies finden bei der Ordnung des Ankleidens (Mos. 8, 6.) Man legte ihm an den Leibrock, und umgürtete ihn mit dem Gürtel und zog ihn an das Oberkleid und that darauf das Brust-Schulterkleid" בגדי קדש Von der Hebe, welche meinem Namen zu Ehre geweihet ist, soll man diese alle anfertigen. (5) והם יקחו Die Kunstverständigen, welche dies verfertigen, sollen auch die freiwilligen Spenden, von Gold und himmelblauer Wolle auf nehmen, um die Kleider daraus zu verfertigen. (6) ועשו את האפוד Wollte ich die Arbeit des Ösod und des Choschen nur nach den Schriftstellen erklären, so würde sich deren Erklärung zu ganzen Kapiteln ausdehnen und der Leser könnte sehr leicht in ihrem Zusammenhange irren, daher will ich es erst seinem Umfange nach, und dann nach Ordnung der Schriftstellen erklären. Der Ösod war wie ein Gurt gemacht, welchen die Frauen beim Reiten gebrauchen, dieser wurde rückwärts umgürtet, gegen das Herz unter den Achseln, die Breite war wie die eines Menschen-Rücken, und etwas noch mehr, welches bis in die Ferse reichte, und der Gürtel war oben der Breite nach befestigt, von Weber-Arbeit und deren Länge reichte auf beiden Seiten, auf daß man sich denselben umgürten konnte die Schulterbänder waren mit dem Gurte verbunden, ein Schulterband zur Rechten und eines zur Linken zur Rückenseite des Priesters, nach beiden Ecken der Breite des Gürtels, wenn er sie

Digitized by Google

וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה

kelblauer, purpurrother und hochrother Wolle und

רש"י

רָחְבּוֹ שֶׁל סִינָר, גְּבִשְׁנוּקָמָן עִנְבָּהוֹת לוֹ עַל שְׁנֵי כְתָפָיו, וְהֵן בְּמִין שְׁתֵּי רְצוּעוֹת עֲשׂוּיוֹת מִמִּין הָאֵפוֹד אֲרוּכוֹת, כְּדֵי שִׁיעוּר לְזָקְפָן אֶצֶל צַוָּארוֹ מִבַּאן וּמִבַּאן וְנִקְפָּלוֹת לְקָנָיו לְמַטָּה מִכְּתֵפָיו מְעַט, וְאַבְנֵי הַשֹּׁהַם קְבוּעוֹת בָּהֶם אַחַת עַל כָּתֵף יָמִין וְאַחַת עַל כָּתֵף שְׂמֹאל, וְהַמִּשְׁבְּצוֹת נְתוּנוֹת בְּרָאשֵׁיהֶם לְמַעְלָה כְּתֵפָיו וּשְׁתֵּי עֲבוֹתוֹת הַזָּהָב תְּחוּבוֹת בִּשְׁתֵּי מַשְׁבְּצוֹת שֶׁבַּחֹשֶׁן, בִּשְׁנֵי קְצוֹת רָחְבּוֹ הָעֶלְיוֹן אַחַת לִימִין וְאַחַת לִשְׂמֹאל וּשְׁנֵי רָאשֵׁי הַשַּׁרְשְׁרוֹת תְּקוּעִין בְּמִשְׁבְּצוֹת לִימִין, וְכֵן שְׁנֵי רָאשֵׁי הַשַּׁרְשְׁרוֹת הַשְּׂמְאלִית תְּקוּעִין בְּמִשְׁבְּצוֹת שֶׁבְּכָתֵף שְׂמֹאל; נִמְצָא שֹׁהַם תְּלוּי בְּמִשְׁבְּצוֹת הָאֵפוֹד עַל לִבּוֹ מִלְּפָנָיו, וְעוֹד שְׁתֵּי מַבָּעוֹת בִּשְׁתֵּי קְצוֹת הַחֹשֶׁן בְּתַחְתִּית וּבְנֶגְדָּם שְׁתֵּי מַבָּעוֹת בִּשְׁתֵּי כְתֵפוֹת הָאֵפוֹד מִלְמַטָּה בְּרֹאשׁוֹ הַתַּחְתּוֹן הַמְחוּבָּר בְּחֹשֶׁב מַבָּעוֹת הַחֹשֶׁן אֶל מוּל מַבָּעוֹת הָאֵפוֹד שׁוֹכְבִים זֶה עַל זֶה וּמַרְכָּבָן פְּתִיל תְּכֵלֶת תָּחוּב בְּמַבָּעוֹת הָאֵפוֹד, וְהַחֹשֶׁן שׁוֹהֵא תַּחְתִּית הַחֹשֶׁן דָּבוּק לַחֹשֶׁב הָאֵפוֹד, וְלֹא יֵהָא נָר וְנִבְדָּל הוֹלֵךְ וְחוֹזֵר: זהב תכלת וארגמן תולעת שני וששׁ משׁזר • חֲמִשָּׁה מִינִים הָלְלוּ שְׁזוּרִין בְּכָל חוּט וְחוּט הָיוּ מְרֻדָּדִין

aufrichtete, ſtanden ſie gerade über beiden Schulterbändern, es bildeten zwei Streifen, aus demſelben Efod-Stoffe verfertigt, lag, um ſie beim Halſe aufzuſtellen, auf beiden Seiten, und daß ſie vorwärts zuſammengelegt werden können, etwas abwärts von den Schultern. Die Schoham-Steine waren darin eingeſetzt, eines auf der rechten, und eins auf der linken Schulter, die Einfaſſungen waren oben vor dem Schultern angebracht, und die zwei goldgeflochtenen Fäden waren in den zwei Ringen des Bruſtſchildes eingeſetzt, an den zwei obern Ecken der Breite und Goldfäden zur Rechten und eine zur Linken. Ebenſo waren zwei Enden einer Kette zur Rechten eingeſetzt in der Faſſung und zwei Enden einer Kette zur Linken in der Faſſung, eingeſetzt zur linken Schulter, demnach hing das Brnſtſchild (חושן) an den Einfaſſungen des Efod auf des Prieſters Herz vorwärts. Ferner waren noch zwei Ringe an den beiden Enden des חושן unten angebracht, und gegenüber zwei Ringe auf beiden Schulterbändern des Efod an der untern Spitze, welche mit dem Gurte der Ringe des חושן verbunden waren, ſie lagen gegen die Ringe des Efod und waren befeſtigt mit einem himmelblauen Faden in den Ringen des Efod und des חשן, ſo daß der untere Theil des חושן verbunden war mit dem Gurt des Efod, und ſich nicht von demſelben hin und her bewegen und losmachen könnte. זהב, תכלת, וארגמן, ותולעת שני, ושש משזר. Dieſe fünf Gattnngen waren in jedem Faden eingeflochten, das Gold wurde zu dünnen Platten flach geſchlagen, man ſchnitt Fäden aus demſelben, und ſpann einen Goldfaden mit ſechs himmelblauen und einen Goldfaden mit ſechs Purpurfäden, ebenſo war es mit der hochrothen

Digitized by Google

חֹשֶׁב: (ז) שְׁתֵּי כְתֵפֹת חֻבְרֹת יִהְיֶה־לּוֹ

רש"י

אֶת הַזָּהָב כְּמִין מַסִּין דַּקִּין וְקוֹצְצִין פְּתִילִים מֵהֶם וְטָווּין אוֹתוֹ חוּט שֶׁל זָהָב עִם שֵׁשׁ שֵׁשׁ חוּטִים שֶׁל תְּכֵלֶת וְחוּט שֶׁל זָהָב עִם שֵׁשׁ חוּטִין שֶׁל אַרְגָּמָן, וְכֵן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְכֵן בַּשֵּׁשׁ שֶׁכָּל הַמִּינִין חוּטָן פָּסוּל שֵׁשׁ, וְחוּט זָהָב עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְאַחַר כָּךְ שׁוֹזֵר אֶת כּוּלָּם כְּאֶחָד נִמְצָא חוּטָן פָּסוּל כ"ד, וְכֵן מְסֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא, וּלְמַד מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה: וַיִּרְקְעוּ אֶת פַּחֵי הַזָּהָב וְקִצְּצִין פְּתִילִים לַעֲשׂוֹת אֶת פְּתִילֵי הַזָּהָב בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן וגו' לְמַדְנוּ שֶׁחוּט שֶׁל זָהָב שׁוֹזֵר עִם כָּל מִין וָמִין: מעשה חושב. כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי, שֶׁהוּא אֲרִיגַת שְׁתֵּי קֵירוֹת שֶׁאֵין צוּרַת שְׁנֵי עֲבָרֶיהָ דּוֹמוֹת זוּ לָזוּ: (ז) שתי כתפות וגו'. הַפֵּינָר מִלְמָטָּה וְחָשֵׁב הָאֲפוֹד הִיא הַחֲגוֹרָה וְצָמִידָה לוֹ מִלְמַעְלָה דּוּגְמַת סִינָר הַנָּשִׁים, וּמְגַבּוֹ שֶׁל כַּהֲנָן הָיוּ מְחוּבָּרוֹת בְּחָשֵׁב שְׁתֵּי חֲתִיכוֹת כְּמִין שְׁתֵּי רְצוּעוֹת רְחָבוֹת, אַחַת נִכְנֶגֶד כָּל כָּתֵף וְכָתֵף, וְזוֹקְפָן עַל שְׁתֵּי כְתֵפוֹתָיו עַד שֶׁנִּקְפָּלוֹת לְמַעְנִיו מִלְמָעְנִיו כְּנֶגֶד הֶחָזֶה, וְעַל יְדֵי חִבּוּרָן לְמַטָּעוֹת הַחֹשֶׁן נֶאֱחָזִין מִלְמָעְנִיו כְּנֶגֶד לִבּוֹ, שֶׁאֵין נוֹפְלוֹת, כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בְּעִנְיָן, וְהָיוּ זְקוּפוֹת וְהוֹלְכוֹת כְּנֶגֶד כְּתֵפָיו, וּשְׁתֵּי אַבְנֵי הַשֹּׁהַם קְבוּעוֹת בָּהֶן אַחַת בְּכָל אַחַת: אל שני קצותיו. אֶל רָחְבּוֹ שֶׁל אֵפוֹד שֶׁלֹּא הָיָה רָחְבּוֹ אֶלָּא כְּנֶגֶד נִבּוֹ שֶׁל כֹּהֵן, וְנִכְהוּ עַד כְּנֶגֶד הָאֲלִילִים שֶׁקּוֹרִין קודי"ש בלע"ז (דיא בוללטגען מיט פולכמן) Coudes, שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא יַחְגְּרוּ בְיָזַע (יחזקאל כ"ד) אֵין אוֹנְדִין בְּמָקוֹם וִיעָה,

Wolle und mit dem Byssus. Alle Gattnng der Fäden waren sechsfach und mit jedem einen Goldfaden durchwoben, hernach wurden diese alle in einem geflochten, demnach war der Faden acht und zwanzigfach, so wird es im Traktate Joma erklärt. Es wird aus der Stelle gefolgert (Mos. 2, 39, 3.) „Sie dehnten aus die Goldbecher und schnitten Fäden, um sie zu verarbeiten zwischen der himmelblauen, purpurrothen Wolle. u. s. w. Wir entnehmen hieraus, daß ein Goldfaden mit jeder Art der Wolle versponnen war. מעשה חושב Ich habe bereits erklärt, daß dies ein Gewebe bildet, wie beide Seiten so beschaffen waren, daß auf jeder Seite andere Figuren zu sehen waren. (7) שתי כתפות Der Gurt war unten und der Gürtel war ein Frauen-Gurt oben befestigt, auf dem Rücken des Priesters waren mit dem Gürtel zwei Stücke befestigt wie zwei breite Streifen, deren eines gegen jeden Schulterband gerichtet war, und waren aufgestellt, auf beiden Schulterbändern, bis sie sich gegen die Brust zusammenrollten. Durch die Verbindung mit dem Ringen des Brustschildes hielten sie aneinander vor gegen sein Herz, daß sie herabfielen, wie dies bereits oben erklärt wurde, sie waren aufgestellt, und ragten bis gegen die Achseln, und eines der beiden Schoham-Steine war an jedem befestiget. אל שני קצותיו Der Breite des Efod zu, dessen Breite, nur nach der Rücken-Breite des Priesters angemessen war, und dessen Höhe bis zu den Achseln reichte, wie es (Ezech. 44, 18.) heißt „Sie sollen aber den Gurt nicht umthun

gezwirntem Byssus, Kunstgewebe. (7) Zwei zusam-

Digitized by Google

אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחָבֶר׃ (ח) וְחֵשֶׁב
אַפַדְתּוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמֶּנּוּ
יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ (ט) וְלָקַחְתָּ אֶת־שְׁתֵּי
אַבְנֵי־שֹׁהַם וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (י) שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן
הָאֶחָת וְאֶת־שְׁמוֹת הַשִּׁשָּׁה הַנּוֹתָרִים

mengefügte Schulterbänder soll dasselbe haben an seinen beiden Enden, wodurch es zusammen gefügt wird. (8) Und der anschließende Gürtel, der daran ist, sei dieselbe Arbeit, aus einem Stücke mit ihm sei er, von Gold, von dunkelblauer, von purpurrother und hochrother Wolle und gezwirntem Byssus. (9) Und du sollst nehmen zwei Onichsteine und darauf einstechen die Namen der Sohne Israels. (10) Sechs von ihren Namen in den einen Stein, und die Namen der sechs übrigen in den andern Stein, nach ihrer

רש"י

לֹא לְמַעֲלָה מֵאֵילֵיהֶם וְלֹא לְמַטָּה מִמָּתְנֵיהֶם, אֶלָּא
כְּנֶגֶד אֵצִילֵיהֶם: וחבר. הָאֵפוֹד עִם אוֹתָן שְׁתֵּי כְּתֵפוֹת
הָאֵפוֹד יְחֻבַּר אוֹתָם בְּמַחַט לְמַטָּה בְּחֵשֶׁב, וְלֹא יֵאָרְגוּ
עִמּוֹ, אֶלָּא אוֹרְגָם לְבַד וְאַחַר כָּךְ מְחַבְּרָם: (ח) וחשב
אפודתו. וְהָגוּר שֶׁעַל יְרֵךְ הוּא מְאֻפְּדוֹ וּמִתְקַנְּהוּ לְהִתְהַדֵּר
וּמִתְקַשְּׁטוֹ: אשר עליו. לְמַעֲלָה בְּשִׂפַת הַפִּיקָה הִיא
הַחֲגוֹרָה: כמעשהו. כַּאֲרִיגַת הַפִּיקָה מַעֲשֶׂה חֹשֶׁב.
וּמְחֻמֶּשֶׁת מִינִים, כָּךְ אֲרִיגַת הַחֵשֶׁב מַעֲשֶׂה חֹשֶׁב
וּמְחֻמֶּשֶׁת מִינִין: ממנו יהיה. עִמּוֹ יִהְיֶה אָרוּג, וְלֹא
יֵאָרְגוּ לְבַד וְיֻחְבָּרוּ: (י) כתולדותם. כְּסֵדֶר שֶׁנּוֹלְדוּ:
רְאוּבֵן, שִׁמְעוֹן, לֵוִי, וִיהוּדָה, דָּן, וְנַפְתָּלִי, עַל
הָאַחַת. וְעַל הַשֵּׁנִית גָּד, וְאָשֵׁר, יִשָּׂשכָר, וְזְבוּלֻן,
יוֹסֵף, וּבִנְיָמִין מְלֵאִים שֶׁכֵּן הוּא כָּתוּב בְּמָקוֹם תּוֹלַדְתָּם:

im Schweiße" Man durfte demnach die Gurt nicht anlegen, weder über die Achseln noch unter den Lenden, sondern gegen die Achseln. וחבר Den Efod sammt den zwei Schulterbändern soll man mit einer Nadel, unten mit dem Gürtel befestigen, sie durften nicht zusammen gewoben sein, sondern jedes für sich, dann erst soll man sie mit einander verbinden. (8) וחשב אפדתו Und den Gurt, durch welchen es geziert und wohlgeordnet wurde, für den Priester sich damit zu schmücken, אשר עליו oben am Saume des Oberkleides, nemlich des Gürtels. כמעשהו Wie der Gürtel gewebt ist, Kunstweber-Arbeit, und aus fünf Arten bestehend, so muß der Gürtel ebenfalls beschaffen sein. ממנו יהיה Er soll mit ihm gewebt sein, nicht aber besonders, und dann erst befestiget. (10) כתולדותם Nach der Ordnung ihrer Geburt. ראובן, שמעון, לוי, יהודה, דן, ונפתלי Auf der einen Seite; גד, אשר, יששכר, זבולן, יוסף בנימין auf der andern Seite בנימין steht vollzählig mit zwei יו"ד, damit auf jeder Seite 25 Buchsta-

Digitized by Google

עַל־הָאַבְנֵי שֹׁהַם מִתְחֹלְלֹתָם׃ (יא) מַעֲשֵׂה
חָרַשׁ אֶבֶן פִּתּוּחֵי חֹתָם תִּפְתַּח אֶת־שְׁתֵּי
הָאֲבָנִים עַל־שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְסֻבֹּת
מִשְׁבְּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ (יב) וְשַׂמְתָּ
אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד
אַבְנֵי זִכָּרֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אַהֲרֹן
אֶת־שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁתֵּי כְתֵפָיו
לְזִכָּרֹן׃ ס (יג) וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצֹת שני

Geburtsfolge. (11) Nach der Arbeit eines Steinschneiders Siegelstich, sollst du einstechen die beiden Steine, nach den Namen der Söhne Israels, umringt von goldenen Einfassungen sollst du sie machen. (12) Und du sollst setzen die beiden Steine auf die Schulterbänder des Brust-Schulterkleides, Denksteine für die Söhne Israels: Und Ahron soll ihre Namen tragen vor Gott, auf seinen beiden Schultern, zum Gedenken. (13) Mache auch Einfassungen von Gold.

ר״ש

כ״ה אותיות כְּכָל אַחַת וְאַחַת ׃ (יא) מעשה חרש אבן· מַעֲשֵׂה אוּמָּן שֶׁל אֲבָנִים . חֲרֹשׁ זֶה דְּבוּק הוּא לְתֵיבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו ׳ וְלִסְיָכָּךְ הוּא נָקוּד פַּתָּח בְּסוֹפוֹ . וְכֵן חָרַשׁ צָצִים נָעֲמָה קָן . (ישעיה מ״ד) חָרַשׁ שֶׁל עֲצִים · וְכֵן חָרַשׁ בַּרְזֶל מֵעָצֹד (שם) כֹּל אֻלָּה דְּבוּקִים וּפְתוּחִים : פִּתּוּחֵי חוֹתָם · כְּתַרְגּוּמוֹ : כְּתַב מְפֹרָשׁ כְּגִלַּף דְּעִזְקָא חֲרִיצוֹת הָאוֹתִיּוֹת פְּתוּחוֹת . כְּמוֹ שֶׁחוֹרְצִין חוֹתְמֵי מַטְבְּעוֹת שֶׁהֵם לְתוֹתָם אֲנָרוֹת . כְּתֹב נִיבֵּי וּמְסוֹרֶשׁ : על שמות . כְּמוֹ בְּשֵׁמוֹת : מוסבות משבצות . מוּקָפוֹת הָאֲבָנִים בְּמִשְׁבְּצוֹת זָהָב שֶׁיְּשׁוּשָׁה מוּשָׁב הָאֶבֶן בַּזָּהָב מִבַּיִן נוּמָא לְמִדַּת הָאֶבֶן ׳ וְיִשְׁקָעָה בְּמִשְׁבְּצוֹת ׳ נִמְצְאוֹת הַמִּשְׁבְּצוֹת מוּבָטֶת אֶת הָאֶבֶן סָבִיב וּמְחַבֵּר הַמִּשְׁבְּצוֹת בְּבִטְחוֹת הָאֵפוֹד : (יב) לזכרון · שֶׁיְּהֵא רוֹאֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַשְּׁבָטִים כְּתוּבִים לְפָנָיו וְיִזָּכֵר צִדְקָתָם : (יג) ועשית משבצות . מֵיצִיב מִשְׁבְּצוֹת שְׁתַּיִם , וְלֹא מַי׳ לָךְ עֲשֵׂה בְּמַרְשָׁה זוּ אֶלָּא מִקְצַת צָרְכָּן . וּבְמַרְשַׁת

ben zu stehen kommen. (11) מעשה חרש אבן Das Werk eines Meisters im Steinhauen. Dieses חרש ist mit dem folgenden Worte verbunden, daher kommt am Ende (unterm ר) ein Pattach, ebenso חרש עצים (Jes. 44, 13.) Der Meister in Holzarbeiten, חרש ברזל מעצד (das.) Diese hängen alle mit dem folgenden Worte zusammen und haben Pattach. פתוחי חותם wie es Onkelos übersetzt: Eine deutliche Schrift, wie in Siegelschrift eingravirt, welche zum Zusiegeln der Briefe dienen eine deutliche leserliche Schrift. מוסבות משבצות Die Steine waren umgeben von goldner Umfassung und der Sitz in den Steinen war grubenförmig nach der Größe des Steines und eingesetzt in den Einfassungen, mithin umgab die Umfassung den Steine und verband die Einfassung mit den Achselbändern des Ofod's. (12) לזכרון Daß Gott die Stämme vor sich bezeichnet sehe und ihrer Frömmigkeit eingedenk sein soll. (13) ועשית משבצות Das Wenigste der Mehrzahl in משבצות ist zwei, welches in diesem Abschnitte nicht genügend erklärt folgt, und erst beim Abhandeln des

Digitized by Google

זָהָב: (יד) וּשְׁתֵּי שַׁרְשְׁרֹת זָהָב טָהוֹר מְגֻבָּלֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם מַעֲשֵׂה עֲבֹת וְנָתַתָּה אֶת־שַׁרְשְׁרֹת הָעֲבֹתֹת עַל־

(14) Und zwei Ketten von reinem Golde verschlungen, sollst du sie machen, geflochtener Arbeit, und setze die Ketten, die geflochte-

רש"י

הַחֹשֶׁן נוֹמֶר לְךָ פֵּירוּשָׁן: (יד) שרשרות זהב שלשלאות: מגבלות. לְסוֹף נְבוּל הַחֹשֶׁן תַּעֲשֶׂה אוֹתָם: מעשה עבות. מַעֲשֶׂה קְלִיעַת הוֹמֶן, וְלֹא מֵעֲשֶׂה נְקָבִים וְכַמָּלִים, כְּאוֹתָן שֶׁעוֹשִׂין לְבוֹרוֹת, אֶלָּא כְּאוֹתָן שֶׁעוֹשִׂין לְעַרְדַּמָּקָאוֹת שֶׁקּוֹרִין אנרששיי"ם בלע"ז (כוֹיפֶּפטסנר) *Encenciers*: Encensoirs, צ"ל אנצינצירי"ש (ביצה כ"ב): ונתת את שרשרות. שֶׁל עֲבוֹתוֹת הָעֲשׂוּיוֹת מַעֲשֵׂה עֲבֹת עַל מִשְׁבְּצוֹת הַלָּלוּ, וְלֹא זֶה הוּא מָקוֹם צִוּוּאַת עֲשִׂיָּתָן שֶׁל שַׁרְשְׁרוֹת וְלֹא צִוּוּאַת קְבִיעָתָן, וְאֵין תַּעֲשֶׂה, הָאֲמוּר כַּאן לָשׁוֹן צִוּוּי וְאֵין וְנָתַתָּ, הָאֲמוּר כַּאן לָשׁוֹן צִוּוּי אֶלָּא לָשׁוֹן עָתִיד, כַּיּוֹצֵא בָּהֶן חֹשֶׁן חוֹשֵׁב וּמַצֵּהוּ עַל עֲשִׂיָּתָן וְעַל קְבִיעָתָן, וְלֹא נִכְתַּב כַּאן, אֶלָּא לְהוֹדִיעַ מְקֻצַּת צִוּוּיָן שֶׁצִּוָּה לַעֲשׂוֹת עִם הָאֵפוֹד, וְכָתַב לְךָ זֹאת, לוֹמַר, הַמִּשְׁבְּצוֹת הַלָּלוּ יִזָּקְקוּ לְךָ לְכָשֶׁתַּעֲשֶׂה שַׁרְשְׁרוֹת מְגֻבָּלוֹת עַל הַחֹשֶׁן, תִּתֵּנֵם עַל הַמִּשְׁבְּצוֹת

חסן ausführlich erörtert steht. (14) שרשרות Ketten. מגבלות Zu Ende des Choschen sollst du sie machen. מעשה עבות Aus geflochtener Arbeit, aber nicht aus doppeltem Löcherwerk das man zu Zisternen gebraucht, sondern wie man es bei den Rauchfässern verwendet. ונתת את שרשרות Diese Kettlein, welche Flechtwerk waren, und auf die Einfassung angebracht wird, dies macht hier noch nicht das Befehlen zur Verfertigung dieser Kette aus, auch nicht die Weise, wo sie befestigt werden sollen, das תעשה und ונתת drückt auch nicht die Befehlsform aus, sondern es wird künftig gebraucht; denn beim Abhandeln des Choschen folgt ausdrücklich der Befehl, zur Verfertigung und Einsetzung derselben; hier folgt es darum erwähnt, anzudeuten, auf die Nothwendigkeit der Einfassung, daß wenn nemlich die goldverschlungenen Ketten gemacht werden, so wird man sie auf die Einfassung geben müssen. חשן משפט Welcher für das Vergehen beim Rechtssprechen Sühne bewirkt. Nach andern heißt es darum so, weil es die Rechts-Aussprüche und dessen Zuverlässigkeit wahr angibt [1]) das Wort משפט hat drei Bedeutnngen, die entgegenstellende Wortführung der Rechtsparteien, dann: der Rechtsbeschluß und die Bestrafung des Gerichtes entweder Todes-„Körper- oder Geldstrafe, hier hat es ein Erörtern und Erklären einer Sache zur Bedeutng. כמעשה אפוד

[1]) Siehe S. Chachamim zur Stelle.

Digitized by Google

הַמִּשְׁבְּצֹת׃ ס (כו) וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן מִשְׁפָּט
מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד תַּעֲשֶׂנּוּ
זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ
מָשְׁזָר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ (כז) רָבוּעַ יִהְיֶה
כְּפוּל זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ׃ (יז) וּמִלֵּאתָ
בוֹ מִלֻּאַת אֶבֶן אַרְבָּעָה טוּרִים אָבֶן טוּר
אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד׃
(יח) וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם׃
(יט) וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה׃
(כ) וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ וְשֹׁהַם
וְיָשְׁפֵה מְשֻׁבָּצִים זָהָב יִהְיוּ בְּמִלּוּאתָם׃

nen, an die Einfassungen. (15) Und mache den „Brustschild des Urtheils", Kunstweber-Arbeit, wie die Arbeit des Brust-Schulterkleides sollst du ihn machen, von Gold und dunkelblauer und purpurrother und hochrother Wolle und gezwirntem Byssus sollst du ihn machen. (16) Viereckig sei er, doppelt, eine Spanne seine Länge und eine Spanne seine Breite. (17) Und besetze ihn mit gefaßten Steinen, vier Reihen Steine. Eine Reihe: Carfunkel, Topas und Smaragd. Dies die eine Reihe. (18) Und die zweite Reihe: Rubin, Saphier und Karneol. (19) Und die dritte Reihe: Hyacinth, Achat und Amethyst. (20) Und die vierte Reihe: Chrysolith, Onyx und Jaspis. Gold gefaßt sollen sie sein

רש״י

הַלְלוּ׃ (כו) השן משבט. שֶׁמַּכֶּפֶּה עַל קַלְקוֹל הַדִּין. דָּבָר אַחֵר. מִשְׁפָּט, שְׁמַבְרֵר דְּבָרָיו וְהַבָּטָחָתוֹ אֱמֶת דרישנמט בלע״ז) (מירנדוסטר סאריטראג סאר גפריבט) Deresnemot, שֶׁהַמִּשְׁפָּט מְשַׁמֵּשׁ ג׳ לְשׁוֹנוֹת, דִּבְרֵי מַעֲנוֹת הַבַּעֲלֵי דִינִים, וּנְמַר הַדִּין, וְעוֹנֶשׁ הַדִּין, אִם עוֹנֶשׁ מִיתָה, אִם עוֹנֶשׁ מָמוֹן, וְזֶה מְשַׁמֵּשׁ לָשׁוֹן בֵּירוּר דְּבָרִים שֶׁמְּבָרֵשׁ וּמְבָרֵר דְּבָרָיו׃ כמעשה אפוד. מַעֲשֵׂה חוֹשֵׁב וּמַחֲשֶׁבֶת מֵינִין׃ (כז) זרת ארכו ורחבו. כָּפוּל וּמוּכָל לוֹ לְמָנְיָן כִּנְגֶד לִבּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר. וְהָיוּ עַל לֵב אַהֲרֹן, תְּלוּיִי בְּכְתֵפוֹד הָאֵפוֹד מֵאֲחוֹרָיו עַל כְּתֵפָיו וְנִקְפָּלוֹת וְיוֹרְדוֹת לְמָנְיָן מָעָט, וְהַחֹשֶׁן תָּלוּי בָּהֶן בְּשַׁרְשְׁרוֹת וְטַבָּעוֹת, כְּמוֹ שֶׁמְּסוּרָשׁ בְּעִנְיָנָן׃ (יז) ומלאת בו. עַל שֵׁם שֶׁהָאֲבָנִים מְמַלְּאוֹת נוּמוֹת הַמִּשְׁבְּצוֹת, הַמְתוּקָנוֹת לָהֶן, קוֹרֵא אוֹתָן בְּלָשׁוֹן מְלוּאִים׃ (כ) משובצים חהב. יִהְיוּ הַטּוּרִים כְּמִילּוּאוֹתָם מוּקָפִים מִשְׁבְּצוֹת זָהָב. מלואים. (20) Weil die Steine ausfüllen die Gruben der Einfassungen, die man für sie bereitete, heißen sie Diese Reihen in der Ausfüllung sollen von goldenen Einfassungen umgeben sein, so

Kunst-Weber-Arbeit und von fünf Gattungen. (15) Doppelt, und lag ihm vorwärts gegen das Herz, wie es heißt: (V. 38.) Und sie sollen sein auf dem Herzen Ahrons, das Brustschild hing auf dem Schulterstücke des Efod, welche rückwärts über die Schulter lagen und vorwärts hinunter hingen und der Choschen hing daran an den Ketten und Ringen, wie wir dies bereits erklärt haben. (17) ומלאת בו.

Digitized by Google

(כא) וְהָאֲבָנִים תִּהְיֶיןָ עַל־שְׁמֹת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־שְׁמֹתָם פִּתּוּחֵי
חוֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ תִּהְיֶיןָ לִשְׁנֵי עָשָׂר
שָׁבָט: (כב) וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שַׁרְשֹׁת
גַּבְלֻת מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב טָהוֹר:
(כג) וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי טַבְּעוֹת

in ihren Einfaßungen. (21) Und die Steine sollen sein nach den Namen der Söhne Israels, zwölf nach ihren Namen, Siegelstich soll eines Jeglichen Namen sein, nach den zwölf Stämmen. (22) Und mache an dem Brustschilde verschlungene Ketten, geflochtener Arbeit, von reinem Golde. (23) Und du machst an dem

רש״י

בְּעוֹמֶק שִׁיעוּר שֶׁיִּתְמַלֵּא בְּעוּבִי הָאֶבֶן, וְהוּ לְשׁוֹן בְּמִלּוּאוֹתָם, כְּשִׁיעוּר מִלּוּי עֲבִיָּין שֶׁל אֲבָנִים יְהֵדְּ. עוֹמֶק הַמִּשְׁבְּצוֹת, לֹא פְּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר: (כא) אִישׁ עַל שְׁמוֹ · כְּסֵדֶר תּוֹלְדוֹתָם, סֵדֶר הָאֲבָנִים: אוֹדֶם, לְרְאוּבֵן. פִּטְדָה, לְשִׁמְעוֹן · וְכֵן כֻּלָּם: (כב) עַל הַחֹשֶׁן · בִּשְׁבִיל חֹשֶׁן לְקַבֵּעַ בְּמַבְּעוֹתָיו, כְּמוֹ שֶׁמְּסוּרָשׁ לְמַטָּה בְּעָגֵן: שַׁרְשֹׁת · לְשׁוֹן שָׁרְשֵׁי אִילָן הַמְּאֻחִזִּין לְאִילָן לְהֶאָחֵז וּלְהִתְבַּקֵּעַ בָּאָרֶץ · אַף אֵלּוּ יִהְיוּ מְאֻחִזִּין לַחֹשֶׁן שֶׁבָּהֶם יִהְיֶה תָּלוּי בְּאֵפוֹד · וְהֵן שְׁתֵּי שַׁרְשֵׁרוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה בְּעָגֵן הַמִּשְׁבְּצוֹת, וְאַף שַׁרְשֵׁרוֹת פְּתִיל מְנַחֵם בֶּן סְרוּק לְשׁוֹן שָׁרָשִׁים וְאָמַר שֶׁהֲרֵי״שׁ יְתֵירָה, כְּמוֹ מַ״ם שֶׁבְּשִׁלְשֹׁם, וּמַ״ם שֶׁבְּרִיקָם. וְאֵינִי רוֹאֶה אֶת דְּבָרָיו, אֶלָּא שַׁרְשֶׁרֶת בִּלְשׁוֹן עִבְרִית כְּשִׁלְשֶׁלֶת בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: גבלות · הוּא מִנְגָּלוֹת הָאָמוּר לְמַעְלָה, שֶׁתְּתָקְעֵם בְּמַבְּעוֹת, שֶׁיִּהְיוּ בְּגִבּוּל הַחֹשֶׁן, וְכָל גְּבוּל לָשׁוֹן קָצֶה אשומי״ל בלע״ז (זוהר) מיט · Soma, (מנדיגבן) Asomer: מעשה עבות · מַעֲשֵׂה קְלִיעָה: (כג) על החשן · לִצְדֵי הַחֹשֶׁן, כְּדֵי לְקַבְּעָה בּוֹ · וְלֹא

daß die Dicke des Steines die Tiefe der Einfassung genau ausfüllen soll. (21) איש על שמו Nach Ordnung ihrer Geburt. אודם für Reuben, פטדה für שמעון u. s. w. (22) על החשן Wegen des Brustschildes, um sie in die Ringe zu befestigen, wie dies weiter unten erklärt folgt; שרשת Nach Weise der Baumwurzeln, welche den Baum fest halten, daß er in der Erde eingesenkt bleibt, so sollen auch diese denn Choschan halten, damit er an den Efod hängen soll, dies bilden zwei Ketten, von welchen oben bei den Einfassungen die Rede war auch שרשרות übersetzt. מנחם בן סרוק Wurzeln, und erklärt daselbst, daß das ר überflüßig sei, wie das מ im שלשם oder das מ in ריקם. Mir scheinen diese seine Worte nicht begründet, sondern שרשרת im Hebräischen bedeutet das, was שלשלת in der משנה-Sprache bedeutet. גבלות Ist dasselbe, was oben מנבלות bedeutet, man soll sie in die Ringe einsetzen, daß sie am Schluße des Brustschildes angebracht werden sollen, גבול heißt Grenze (Schluß). מעשה עבות Geflochtene Arbeit. (23) על החשן Für die Anwenoung des Choschen, um ihn daran einzusetzen, man kann aber nicht behaupten, daß man es darin verfertigen

זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ (כד) וְנָתַתָּה אֶת־שְׁתֵּי עַבְתֹת הַזָּהָב עַל־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת אֶל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ (כה) וְאֶת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצֹת וְנָתַתָּה עַל־כִּתְפֹת הָאֵפֹד אֶל־מוּל

Brustschilde zwei goldene Ringe und setze die beiden Ringe an die beiden Enden des Brustschildes. (24) Und bringe die zwei geflochtenen Ketten von Gold in die zwei Ringe, an den Enden des Brustschildes. (25) Und die beiden Enden der beiden geflochtenen Ketten bringe an die beiden Einfassungen, und diese setzest du

רש"י

יִתֵּן לוֹמַר שֶׁתְּהֵא תְּחִלַּת עֲשִׂיָּתָן עָלָיו, שֶׁאִם כֵּן, מַה הוּא שָׁנָה וְאוֹמֵר, וְנָתַתָּ אֶת שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת, וְחָלַק כְּבָר נְתוּנִים פֹּה? תָּנָה לוֹ לְכָתוּב בְּתְחִלַּת הַמִּקְרָא: וְעָשִׂיתָ עַל קְצוֹת הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי טַבָּעוֹת זָהָב, וְאַף בְּשַׁרְשְׁרוֹת צָרִיךְ אַתָּה לְפָתֹר כֵּן: עַל שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן. לִשְׁתֵּי פָּאוֹת שֶׁמִּנֶּגֶד צַוָּארוֹ לִימָנִית וְלִשְׂמֹאלִית הַבָּאִים מוּל כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד: (כה) וְנתת את שתי עבותות הזהב. הֵן הֵן שַׁרְשְׁרוֹת נַבְלוּת הַתְּתוּבוֹת לְמַעְלָה, וְלֹא פֵּרַשׁ מְקוֹם קְבוּעָן, בְּחֹשֶׁן עָכְשָׁו מְפֹרָשׁ לְךָ, שֶׁיְּהֵא תּוֹחֵב אוֹתָן בְּטַבָּעוֹת, וְתַדַּע לְךָ, שֶׁהֵן הֵן הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁהִזְכִּירָן בְּסָם, אֶלָּה פְּקוּדֵי לֹא הוּזְכָּלוּ: (כה) ואת שתי קצות. שֶׁל שְׁתֵּי עֲבוֹתוֹת ב' רָאשֵׁיהֶם שֶׁל בַּד אַחַת: תתן על שתי המשבצות. הֵן הֵן הַתְּתוּבוֹת לְמַעְלָה בֵּין פָּרָשַׁת הַחֹשֶׁן וּפָרָשַׁת הָאֵפוֹד, וְלֹא פֵּרַשׁ אֶת צָרְכָּן וְאֶת מְקוֹמָן; עַכְשָׁיו מְפֹרָשׁ שֶׁתִּתְקַע בָּהֶן רָאשֵׁי הַתְּחוֹבוֹת בְּטַבָּעוֹת הַחֹשֶׁן לִימִין וְלִשְׂמֹאל אֵצֶל הַצַּוָּאר

muß denn wäre es dem so, wozu soll die Wiederholung? „Und setzte die beiden Ringe." Sie waren ja bereits oben angebracht? Es sollte daher am Anfange der Schriftstelle heißen: Du sollst an den Enden des Brustschildes zwei goldene Ringe machen, man muß es auch bei den Ketten so erklären. על שני קצות החשן. Für die beiden Enden gegen den Hals, eine zur Rechten die andere zur Linken, gegen die Achselbänder des Efod's angebracht kommen. (24) ונתת את שתי עבותות הזהב Dies sind die goldverschlungenen Ketten, welche oben verzeichnet sind, woselbst nicht erklärt folgt, wo man sie in den Choschen einsetzen soll, nun erst folgt erklärt, daß man sie in die Ringe stecken soll. Als Beweis diene uns, daß diese dieselben sind, weil sie im Abschnitte ואלה מקודי nicht wiederholt vorkommen. (25) ואת שתי קצות תתן על שתי המשבצות Zwei Spitzen von den zwei geflochtenen Ketten. Diese sind die oben erwähnten, zwischen dem Abschnitte von dem Choschen und dem Efod, ihre Anwendung und ihr Platz wurde nicht angegeben; nun folgt es erklärt: daß man nemlich die Spitzen dieser Ketten, welche eingesteckt waren in den Ringen des Brustschildes hineinsetzen soll, rechts und links beim Halse, die zwei Spitzen der Ketten rechts, setze man in die rechte Einfassung, ebenso auf der linken Seite, die zwei

Digitized by Google

פָּנָיו׃ (כו) וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי מַבָּעוֹת זָהָב וְשַׂמְתָּ אֹתָם עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־ שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֵפוֹד בָּיְתָה׃

an die Schulterbänder des Brust-Schulterkleides, gegen die Vorderseite. (26) Auch machst du zwei Ringe von Gold und setze sie

רש״י

שְׁנֵי רָאשֵׁי שַׁרְשׁוֹת הַיְמָנִית תְּקוּעוֹת בְּמִשְׁבְּצוֹת שֶׁל יְמִין, וְכֵן בְּשֶׁל שְׂמֹאל שְׁנֵי רָאשֵׁי שַׁרְשׁוֹת הַשְּׂמְאֵלִית: וּנְתַתָּ • הַמִּשְׁבְּצוֹת עַל כְּתֵפוֹד הָאֵפוֹד, אַחַת בְּזוֹ וְאַחַת בְּזוֹ; נִמְצְאוּ כְּתֵפוֹת הָאֵפוֹד מַחֲזִיקִין אֶת הַחֹשֶׁן, שֶׁלֹּא יִפּוֹל, וּבָהֵן הוּא תָלוּי, וַעֲדַיִן הוּא הַחֹשֶׁן הַתַּחְתּוֹנָה הוֹלֶכֶת וּבָאָה וְנִקְשֶׁת עַל כְּרִיסוֹ, וְאֵינָהּ דְּבוּקָה לוֹ יָפָה: לְכָךְ הוּצְרַךְ עוֹד ב׳ מַבָּעוֹת לְתַחְתִּיתוֹ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ וְהוֹלֵךְ: אֶל מוּל פָּנָיו • שֶׁל אֵפוֹד, שֶׁלֹּא יִתֵּן הַמִּשְׁבְּצוֹת בְּעֵבֶר הַכְּתֵפוֹת שֶׁבְּלַפֵּי הַמְּעִיל, אֶלָּא בְּעֵבֶר הָעֶלְיוֹן שֶׁבְּלַפֵּי הַחוּץ, וְהוּא קְרוּי מוּל פָּנָיו שֶׁל אֵפוֹד, כִּי אוֹתוֹ עֵבֶר שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה, אֵינוֹ קְרוּי פָּנִים: (כו) עַל שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן • הֵן שְׁתֵּי פְּאוֹתָיו הַתַּחְתּוֹנוֹת לִימִין וְלִשְׂמֹאל: עַל שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל עֵבֶר הָאֵפוֹד בֵּיתָה • הֵרֵי לָךְ שְׁנֵי סִימָנִין, הָאֶחָד שֶׁיִּהְיֶה בְּשִׁנֵּי קְצוֹת שֶׁל תַּחְתִּיתוֹ, שֶׁהוּא כָּנֶגֶד הָאֵפוֹד שֶׁעָלָיו וְאֵינוֹ כָּנֶגֶד הָאֵפוֹד, שֶׁהֲרֵי סָמוּךְ לְצַוָּאר הוּא, וְהָאֵפוֹד נָתוּן עַל מָתְנָיו; וְעוֹד נָתַן סִימָן, שֶׁלֹּא יְקַבְּעֶנָּה בְּעֵבֶר הַחֹשֶׁן שֶׁבְּלַפֵּי הַחוּץ, אֶלָּא בְּעֵבֶר שֶׁבְּלַפֵּי פָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר • בֵּיתָה; וְאוֹתוֹ הָעֵבֶר הוּא לְצַד הָאֵפוֹד שֶׁחֶשֶׁב הָאֵפוֹד חוֹנֵהוּ לַכֹּהֵן וְנִקְפָּל הַפָּנוּי לְפָנֵי הַכֹּהֵן עַל מָתְנָיו, וּקְצֹרֶת בְּרִיסוֹ מְכֻסָּאן עַד כְּנֶגֶד קְצוֹת הַחֹשֶׁן, וּקְצוֹתָיו שׁוֹכְבִין עָלָיו:

Spitzen der linken Ketten. ונתת. Die Einfassung auf die Schulterbänder des Efod eine auf diese, und eine auf die andere Seite, sonach hielten die Schulter-Stücke des Efod den Choschen, daß er nicht herabfiel und in diesen hing der Choschen, während deß, hing aber noch der untere Saum des Choschen, hin und her, schlug an seinen Bauch, und passte ihm nicht ganz an, daher waren nach unten zwei Ringe nöthig, wie es später erklärt folgt. אל מול פניו. Von Efod daß er nicht die Einfassungen auf der Seite der Schulterbänder zum מעיל (Oberkleid) zu geben, sondern auf der obern Seite, nach der Außenseite des Efod's zu, denn die Seite, welche nicht gesehen wird, heißt nicht פנים (26) על שני קצות החושן. Dies bilden die beiden untern Enden rechts und links. על שפתו u. s. w. Hier werden zwei Merkmale erwähnt, erstens, daß man sie auflege unten auf den zwei Enden, welche dem Efod gegenüber sind, denn das Obere ist nicht gegen den Efod, da es nahe war zum Halse, und der Efod war auf den Lenden gegeben; ferner wird dabei angemerkt, daß man sie nicht einsetze an der Seite des Choschen, welche nach außen ist, sondern mehr nach der innern zu, denn es heißt ביתה (von Innen) und diese Seite ist zum Efod hin, denn, den Gürtel des Efod umgürtet der Priester und umgerollt wird der Gurt auf dessen Lenden, und auf einen Theil von dem Bauche auf

Digitized by Google

(כז) וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי מַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֹתָם עַל־שְׁתֵּי כִתְפוֹת הָאֵפֹד מִלְמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל לְחֹשֶׁב הָאֵפוֹד: (כח) וְיִרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָו אֶל־מַבְּעֹת הָאֵפֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיוֹת עַל־חֵשֶׁב הָאֵפוֹד וְלֹא־

an die andern zwei Enden des Bruſtſchildes, an den Saum, der dem Bruſt-Schulterkleid zugekehrt iſt, von innen. (27) Und du machſt zwei Ringe von Gold und ſetzeſt ſie an die beiden Schulterbänder des Bruſt-Schulterkleides, unterhalb, gegen die Vorderſeite, nah bei ſeiner Zuſammenfügung, über dem Gürtel des Bruſt-Schulterkleides. (28) Und ſie ſollen binden den Bruſtſchild mit ſeinen Ringen an die Ringe des Bruſt-Schulter-

רש"י

(כז) על שתי כתפות האפוד מלמטה · שֶׁהַמִּשְׁבְּצוֹת נְתוּנוֹת בְּרֹאשֵׁי כִתְפוֹת הָאֵפוֹד הָעֶלְיוֹנִים הַבָּאִים עַל כְּתֵפָיו כְּנֶגֶד נְרוֹנוֹ וְנַקְפָלוֹת וְיוֹרְדוֹת לְפָנָיו, וְהַמַּבְּעוֹת צְוָה לִיתֵּן בְּרֹאשָׁן הַשֵּׁנִי שֶׁהוּא מְחוּבָּר לְאֵפוֹד, וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר: לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ, סָמוּךְ לִמְקוֹם חִבּוּרָן בְּאֵפוֹד. לְמַעְלָה מִן הַחֲגוֹרָה מַמָּשׁ, שֶׁהַמַּחְבֶּרֶת לְעוּמַת הַחֲגוֹרָה, וְאֵלּוּ נְתוּנִים מָעַט בְּנוֹבַהּ וְקִיסַת הַכְּתֵפוֹת, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: מִמַּעַל לְחֹשֶׁב הָאֵפוֹד, וְהֵן כְּנֶגֶד סוֹף הַחֹשֶׁן, וּנְתַן פְּתִיל תְּכֵלֶת בְּאוֹתָן הַמַּבְּעוֹת, וּבַמַּבְּעוֹת הַחֹשֶׁן וְרוֹכְסָן בְּאוֹתוֹ פְּתִיל לִימִין וְלִשְׂמֹאל, שֶׁלֹּא יְהֵא תַּחְתִּית הַחֹשֶׁן הוֹלֵךְ לְפָנִים וְחוֹזֵר לְאָחוֹר וְנִזְקָשׁ עַל גְּרִיסוֹ, וְנִמְצָא מְיוּשָׁב עַל הַמָּעִיל יָפֶה: ממול פניו · בְּעֻבְיָהּ הַהִיצוֹן: (כח) וירכסו. לָשׁוֹן חִבּוּר, וּמִן מְרוּכָסֵי אִישׁ (תהלים ל"ב), הֲבוּרֵי חֶבְלֵי רְשָׁעִים, וְכֵן

beiden Seiten, bis gegen die Enden des Choſchen und die Enden lagen auf denſelben. (27) על שתי כתפות האפוד Die Einfaſſungen wurden oben auf den Schulterbändern angebracht, welche auf den Schultern waren, der Kehle gegenüber und umrollten ſich und hingen vorwärts herab; die Ringe mußten an der zweiten Spitze gegeben werden, welche mit dem Efod verbunden war, deshalb heißt es: „Nahe bei ſeiner Zuſammenfügung" d. h. Nahe an der Nath, oberhalb des Efod's etwas über dem Gürtel, dieſe wurden etwas höher nach der Stellung der Schulter angebracht, weshalb es auch heißt: „Über dem Gürtel des Bruſtſchulterkleides" dieſe ſind gegen das Ende des Choſchen an dieſe Ringe und an die Ringe des Bruſtſchildes wurde ein himmelblauer Faden gebracht, mit dieſem Faden befeſtigte er ſie rechts und links, damit das Untere des Choſchen ſich vor- und rückwärts bewegen, und auf den Baum anſchlagen ſoll, auf dieſer Weiſe wurde der Choſchen auf dem מעיל ganz angepaßt. ממול פניו Auf der Außenſeite. (28) וירכסו. Heißt ein Verbinden; ebenſo heißt es: (Pſ. 31, 21.) והכרסים מרכסי. Das Zuſammenrotten ruchloſer Banden, ebenſo (Jeſ. 40)

Digitized by Google

יְזַ֣ח הַחֹשֶׁן מֵעַ֣ל הָאֵפֹ֑ד׃ (כח) וְנָשְׂא֣וּ
אַהֲרֹ֗ן אֶת־שְׁמוֹת֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל בְּחֹ֖שֶׁן
הַמִּשְׁפָּ֑ט עַל־לִבּ֗וֹ בְּבֹאוֹ֙ אֶל־הַקֹּ֔דֶשׁ
לְזִכָּר֥וֹן לִפְנֵֽי־יְהוָ֖ה תָּמִ֑יד׃ (כט) וְנָתַתָּ֞
אֶל־חֹ֣שֶׁן הַמִּשְׁפָּ֗ט אֶת־הָאוּרִ֛ים וְאֶת־
הַתֻּמִּ֖ים וְהָי֣וּ עַל־לֵ֣ב אַהֲרֹ֔ן בְּבֹאוֹ֙ לִפְנֵ֣י
יְהוָ֔ה וְנָשָׂ֣א אַהֲרֹ֗ן אֶת־מִשְׁפַּט֙ בְּנֵ֣י־
יִשְׂרָאֵ֔ל עַל־לִבּ֖וֹ לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה תָּמִֽיד׃ ס

kleides mit einer himmelblauen Schnur, daß er bleibe über dem Gürtel des Brust-Schulterkleides und der Brustschild nicht weiche von dem Brust-Schulterkleide. (29) Und so trage Ahron die Namen der Söhne Israels in dem „Schilde des Urtheils" auf seinem Herzen, so er kommt in das Heiligthum, zum Gedenken vor Gott, beständiglich. (30) Du sollst legen zu dem Brustschild des Urtheils das „Lichtvolle" und das „Vollendete" und sie sollen sein auf dem Herzen Ahrons, so er kommt vor Gott. Und es trage Ahron das Urtheil der Söhne

רש"י

וְהָרֻכָסִים לְבִקְעָה , (ישעי' מ') הָרִים הַסְּמוּכִים זֶה לָזֶה, שֶׁאֵ֫ין לַיָּרֵד לַגַּיְא שְׁפֵיוֵיהֶם , אֲבָל בְּקוּשִׁי נָדוֹל , שֶׁמִּתּוֹךְ סְמִיכָתָן הַגַּיְא זָקוּפָה , וְעֵמֶק הָיָה לְבִקְעָה־מִישׁוֹר , וְנוֹחָה לֵילֵךְ : להיות על חשב האפוד . לִהְיוֹת הַחֹשֶׁן דָּבוּק אֶל חֹשֶׁב הָאֵפוֹד : ולא יזח . לָשׁוֹן נִיתּוּק וְלָשׁוֹן עַרְבִי הוּא כְּרַבְרֵי דוֹנַשׁ בֶּן לַבְרָט : (ל) את האורים ואת התומים . הוּא כָּתַב שָׁם הַמְפוֹרָשׁ , הָיָה נוֹתְנוֹ בְּתוֹךְ כִּפְלֵי הַחֹשֶׁן , שֶׁעַל יָדוֹ הוּא מֵאִיר דְּבָרָיו וּמְתַמֵּם אֶת דְּבָרָיו (יומא ס"ב) וּבְמֻקְדָּשׁ שִׁנֵּי הָיָה הַחֹשֶׁן שֶׁאֵ֫ין לְפַחֵז נָדוֹל לִהְיוֹת מְחוּסָר בְּנָדִים ; אֲבָל אוֹתוֹ הַשֵּׁם לֹא הָיָה בְּתוֹכוֹ , וְעַל שֵׁם אוֹתוֹ הַכָּתוּב הוּא קָרוּי מִשְׁפָּט , שֶׁנֶּאֱמַר , וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים (במדבר כ"ו) : את משפט בני ישראל . דָּבָר שֶׁהֵם נִשְׁפָּטִים וְנוֹכְחִים עַל יָדוֹ , אִם לַעֲשׂוֹת דָּבָר אוֹ לֹא לַעֲשׂוֹת , וּלְפִי מִדְרָשׁ אַגָּדָה שֶׁהַחֹשֶׁן מְכַפֵּר עַל מַעֲוֹתֵי

„Die steilen (eng verbundenen Berge, wo man in das Thal ohne große Anstrengung fast nicht hinunter gehen kann, weil die Berge sehr eng verbunden stehen, wird das Thal eben und zum Gehen angenehm. להיות על חשוב האפוד Daß der Choschen befestiget sein soll mit dem Gürtel des Efod. ולא יזח Daß er nicht verrückt werde. Dies Wort ist nach Danasch ben Labrat arabischen Ursprungs. (30) את האורים ואת התומים Dies bildete die Bezeichnung des Allerhöchsten, welche man in des Choschen's Innerste eingesetzt, nnd durch welchen der Ausspruch, beleuchtet und bewahrheitet wurde. Im zweiten Heiligthum befand sich zwar auch dieser Choschen, denn der hohe Priester durfte die vorgeschriebenen Kleiderstücke nicht entbehren, aber jener heil. Gottesname war nicht darin. Wegen dieser heil. Inschrift heißt es ,משפט denn es heißt (Mos. 4, 27, 21.) „Und er (Jehoschua) erfrage für ihn den Ausspruch des Urim" את משפט בני ישראל Sachen die sie rechten und verhandeln ob sie etwas verüben sollen oder nicht; nach dem Midrasch-Aggadah heißt es deshalb משפט, weil der Cho-

Digitized by Google

שלישי (לו) וְעָשִׂיתָ אֶת־מְעִיל הָאֵפוֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת: (לז) וְהָיָה פִּי־רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּפִי תַחְרָא יִהְיֶה־לּוֹ לֹא יִקָּרֵעַ: (לח) וְעָשִׂיתָ עַל־שׁוּלָיו רִמֹּנֵי תְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל־שׁוּלָיו סָבִיב וּפַעֲמֹנֵי זָהָב בְּתוֹכָם סָבִיב: (לט) פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן

Israels auf seinem Herzen vor Gott, beständiglich. (31) Du sollst machen das Oberkleid zu dem Brust-Schulterkleide ganz vom himmelblauer Wolle. (32) Und es sei die Kopf-Oeffnung in seiner Mitte, eine Borte sei an der Oeffnung ringsum, Weberarbeit, wie die Oeffnung eines Panzers soll es haben, daß es nicht zerreiße. (33) Und mache an seinen Säumen Granatäpfel himmelblau, purpurroth und hochroth, an seinem Saume ringsum. (34) Eine Schelle von Gold und ein Granatapfel, eine Schelle von Gold und ein Gra-

ר"ש"י

הַדִּין, נִקְרָא מִשְׁפָּט ע"ש סְלִיחַת הַמִּשְׁפָּט: (לא) את מעיל האפוד. שֶׁהָאֵפוֹד נָתוּן עָלָיו לַחֲגוֹרָה: כליל תכלת. כּוּלּוֹ תְּכֵלֶת, שֶׁאֵין מִין אַחֵר מְעוֹרָב בּוֹ: (לב) והיה פי ראשו. פִּי הַמְעִיל בְּנָבְהוֹ הוּא פְּתִיחַת בֵּית הַצַּוָּאר: בתוכו. כְּתַרְגּוּמוֹ: כָּפוּל לְנַוֵּיהּ, כָּפוּל לְתוֹכוֹ לִהְיוֹת לוֹ לְשָׂפָה כְּפִילָתוֹ, וְהֵיכִי מַעֲשֶׂה אוֹרֵג וְלֹא כְמַחַט: כפי תחרא. לְמַדְנוּ שֶׁהִשְׁרִיוֹנִים שֶׁלָּהֶם פִּיהֶם כָּפוּל: לא יקרע. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקְרַע וְהַקּוֹרְעוֹ עוֹבֵר בְּלָאו. (יומא ע"ב) שָׂוֵה מִמְּעִין לְאוֹזֶן שֶׁבַּתּוֹרָה וְכֵן: לֹא יֵזֶה הַחשֶׁן, וְכֵן לֹא יָסוּרוּ מִמֶּנּוּ הַנֶּאֱמָר בְּבַדֵּי הָאָרוֹן: (לג) רמוני. עֲנוּלִים וְחֲלוּלִים הָיוּ כְּמִין רִמּוֹנִים הָעֲשׂוּיִים בְּבִיצַת תַּרְנְגֹלֶת: ופעמוני זהב. זָנִין עִם עֲנָבְלִין שֶׁבְּתוֹכָם: בתוכם סביב. בֵּינֵיהֶם סָבִיב בֵּין שְׁנֵי רִמּוֹנִים פַּעֲמוֹן אֶחָד דָּבוּק וְתָלוּי בְּשׁוּלֵי הַמְּעִיל: (לד) פעמון זהב ורמון פעמון זהב ורמון. פַּעֲמוֹן זָהָב

schen auf die Beugungen des Rechts sühnend wirkt. (31) את מעיל האפוד Denn der Efod diente ihm darauf zum Gürtel. כליל תכלת Ganz aus himmelblauer Wolle, die mit keiner andern Gattung vermengt war. (32) והיה פי ראשו Die Einfassung des Meeil in der Höhe nemlich die Öffnung für den Hals. בתוכו Wie es Onkelos gibt. „einwärts gedoppelt" daß diese Doppelung zum Saume diene, es muß eine Weber-Arbeit, aber nicht mit der Nadel genäht sein. Wir entnehmen daraus: daß die Öffnung der Panzer doppelt waren, כפי תחרא damit es nicht zerrissen werde, und der es zerreißt, hat dieses Verbot übertreten, denn dies ist eines der (365) Verbote in der Thora ebenso: (Vers 28.) „Und der Brustschild weiche nicht von dem Brustschulter-Kleide" ebenso: (oben 25. 15.) Daß die Stangen von der Lade nicht herauskommen sollen. (33) רמוני Rund und hohl, wie eine Art Granatäpfel, welche wie Hühnereier geformt sind. ופעמוני זהב Schellen und Goldklöppseln darin. בתוכם סביב Rings zwischen ihnen herum eine Glocke hing zwischen zwei Granatöpfel, an dem Saume des Meil. (34) פעמון זהב ורמון Goldene Glocke und ein Granatapfel daneben.

Digitized by Google

פְּעֲמֹן זָהָב וְרִמֹּון עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב׃ (לה) וְהָיְתָה עַל־אַהֲרֹן לְשָׁרֵת וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ לִפְנֵי יְהוָה וּבְצֵאתוֹ וְלֹא יָמוּת׃ ס (לו) וְעָשִׂיתָ צִיץ זָהָב טָהוֹר וּפִתַּחְתָּ עָלָיו פִּתּוּחֵי חֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ (לז) וְשַׂמְתָּ אֹתוֹ עַל־ פְּתִיל תְּכֵלֶת וְהָיָה עַל־הַמִּצְנֶפֶת אֶל־

natapfel an den Säumen des Oberkleides ringsum. (35) Und Ahron soll es anlegen beim Dienste, daß gehört werde sein Schall, wenn er hineingeht ins Heiligthum vor Gott und wenn er herauskommt, daß er nicht sterbe. (36) Und mache ein Stirnblatt von reinem Golde und stich darauf, Siegelstich, Gott geheiligt! (37) Und thue es an eine himmelblaue Schnur, daß es sei an dem Kopfbunde, an der Vorderseite des Kopfbundes soll es sein.

רש"י

וְלִמּוֹן אָצְלוֹ׃ (לה) ולא ימות. מִבְּלַל לַאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן, אִם יִהְיוּ אֵלּוּ לֹא יִתְחַיֵּב מִיתָה, הָא אִם יִכָּנֵס מְחוּסָּר אֶחָד מִן הַבְּגָדִים הֲלָלוּ חַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם: (לו) ציץ. כְּמִין סַם שֶׁל זָהָב הָיָה רוֹחַב ב' אֲצְבָּעוֹת מַקִּיף עַל הַמֵּצַח מֵאוֹזֶן לְאוֹזֶן (סוכה ה'): (לז) על פתיל תכלת. וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר, וַיִּתְּנוּ עָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת, וְעוֹד כְּתִיב בָּאן וְהָיָה עַל הַמִּצְנֶפֶת, וּלְמַטָּה הוּא אוֹמֵר: וְהָיָה עַל מֵצַח אַהֲרֹן. וּבִשְׁחִיטַת קָדָשִׁים (זבחים כ"ח) שָׁנִינוּ, שְׁעָרוֹ הָיָה נִרְאֶה בֵּין ציץ לְמַצְנֶפֶת, שֵׁשׁ מֵנִיחַ תְּפִילִין, לְמַדְנוּ שֶׁהַמִּצְנֶפֶת לְמַעְלָה בְּנוֹבַהּ הָרֹאשׁ וְאֵינָה עֲמֻנָּקָה לְיַכֵּנס בָּהּ כָּל הָרֹאשׁ עַד הַמֵּצַח, וְהַצִּיץ מִלְּמַטָּה וְהַפְּתִילִים הָיוּ בְּנֶקְבִים וּתְלוּיִין בּוֹ בִּשְׁנֵי רָאשִׁים, וּבְאֶמְצָעוֹ שִׁשָּׁה בְּנֵי מְקוֹמוֹת הַלָּלוּ, פְּתִיל מִלְּמַעְלָה, אֶחָד מִבַּחוּץ וְאֶחָד מִבִּפְנִים, כְּנֶגְדּוֹ וְקוֹשֵׁר רָאשֵׁי הַפְּתִילִים מֵאֲחוֹרֵי הָעוֹרֶף

(35) ולא ימות. Vor dem Nein schließen wir auf das Ja, wenn er alles betrachtet, wird er sich nicht des Todes verschulden, wenn dies aber nicht der Fall ist, und er geht hinein mit einen von diesen Kleidern weniger auf sich, so hat er sein Leben bei Gott verwirkt. (36) ציץ. Ein goldenes Blech, zwei Finger breit umgebend die Stirne von einem Ohre zum andern. (37) על פתיל תכלת. Anderswo (Mos. 2, 39, 31.) heißt es: "ויתנו עליו פתיל תכלת, Und sie setzten daran eine himmelblaue Schnur" ferner heißt es hier. „Es soll auf der Mütze Ahrons sein und weiter unten heißt es: „Es soll auf der Stirne Ahrons sein?" Im Trakt. Sebachim 19, lernen wir, daß das Haar sichtbar war zwischen dem Stirn-Blech, und der Mütze; denn dort kommen die Denkriemen; wir entnehmen hievon, daß die Mütze oben auf der Höhe des Kopfes stand, und nicht so tief war, den ganzen Kopf bis zur Stirne zu bedecken, daß Stirnblech war also unten, die Faden waren in den Löchern und hingen an den zwei Enden und in der Mitte. Auf diesen drei Seiten waren demnach sechs Fäden eingeschlossen, einer war von außen, der andere

Digitized by Google

מִוּל פְּנֵי־הַמִּצְנֶפֶת יִהְיֶה׃ (לז) וְהָיָה עַל־ (38) Und es sei auf der
מֵצַח אַהֲרֹן וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־עֲוֹן הַקֳּדָשִׁים Stirn Ahrons, und Ahron
אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־מַתְּנֹת übernehme die Vergehun-
קָדְשֵׁיהֶם וְהָיָה עַל־מִצְחוֹ תָּמִיד לְרָצוֹן gen bei den Heiligthümern,
die, die Söhne Israels
weihen werden zu heiligen
Gaben. Es sei an seiner Stirne beständiglich zum Wohlgefallen für sie vor

רש"י

שְׁלָשְׁתָּן, וְנִמְצְאוּ בֵּין אוֹרֶךְ הַטָּס וּפְתִילֵי רָאשָׁיו von innen, diesem gegenüber
מַקִּיפִין אֶת הַקְּדָקֹד, וְהַפְּתִיל הָאֶמְצָעִי שֶׁבְּרֹאשׁוֹ קָשׁוּר die Spitzen jeder dieser
עִם רָאשֵׁי הַשְּׁנַיִם, וְהוֹלֵךְ עַל פְּנֵי רוֹחַב הָרֹאשׁ מְלַמְּעָלָה drei Faden band man hin-
וְנִמְצָא עָשׂוּי כְּמִין כּוֹבַע, וְעַל פְּתִיל הָאֶמְצָעִי הוּא ter dem Nacken zusamen,
אוֹמֵר וְהָיָה עַל הַמִּצְנֶפֶת, וְהָיָה נוֹתֵן הַצִּיץ עַל רֹאשׁוֹ demzufolge umgaben die
כְּמִין כּוֹבַע עַל הַמִּצְנֶפֶת וְהַפְּתִיל הָאֶמְצָעִי מַחֲזִיקוֹ Länge des Bleches, und
שָׁאֵינוֹ נוֹפֵל, וְהַטָּס תָּלוּי כְּנֶגֶד מִצְחוֹ וְנִתְקָיְמוּ כָּל beide Endfäden den Schei-
הַמִּקְרָאוֹת פְּתִיל עַל הַצִּיץ וְצִיץ עַל הַפְּתִיל וּפְתִיל עַל tel. Der mittlere Faden,
הַמִּצְנֶפֶת מִלְמַעְלָה: (לח) ונשא אהרן. לְשׁוֹן סְלִיחָה der mit den zwei Enden
וְאֶעֱפ"ַ אֵינוֹ זֶה מִמִּשְׁמָעוֹ אַהֲרֹן נוֹשֵׂא אֶת הַמַּשָּׂא שֶׁל verbunden war, ging über
עָוֹן נִמְצָא מְסוּלָּק הָעָוֹן מִן הַקְּדָשִׁים: את עון הקדשים. die Breite des Kopfes,
לְרָצוֹת עַל הַדָּם וְעַל הַחֵלֶב שֶׁקְּרֵבוּ בְּטוּמְאָה (מנחות von oben, folglich war es
כ"ח) כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ, אֵי זֶה עָוֹן הוּא נוֹשֵׂא? אִם עָוֹן wie eine Art Helmbinde
סִינוּר? הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר, לֹא יֵרָצֶה, וְאִם עָוֹן נוֹתָר? verfertigt, und von dem
הֲרֵי נֶאֱמַר לֹא יֵחָשֵׁב, וְאֵין לוֹמַר שֶׁיְּכַפֵּר עַל עָוֹן הַכֹּהֵן mittlern Faden heißt es
שֶׁהִקְרִיב טָמֵא, שֶׁהֲרֵי עָוֹן הַקָּדָשִׁים נֶאֱמַר, וְלֹא עָוֹן „Es soll sein auf der
Mütze.“ Dieser mittlere
Faden hielt ihn fest zusammen, daß es nicht herunterfiel, und das Blech
hing gegen die Stirn. Sonach sind diese Stellen alle erörtert, es war
nemlich ein Faden über den Stirnblech und wieder das Stirnblech über
dem Faden, und ein Faden über der Mütze von oben. (38) ונשא אהרן.
Darunter wird ein Verzeihen verstanden, es behält aber in den Wortsinn
bei, nemlich, Ahron trägt die Sündenbürde, um aus dem Heiligthum alle
Sünden wegzuschaffen. את עון הקדשים Um Sühne zu bewirken auf das
Blut, und auf das Fett, welches in Unreinigkeit dargebracht wird, wie
es im (Trakt. Menachot 25) lautet: Welche Sünden trägt er? Soll es
die Sünde von פגול sein, so heißt es bereits (Mos. 3, 7, 18.) „Es wird
nicht wohlgefällig aufgenommen; oder ist es etwa ein übergebliebenes
Opferstück (נותר), so heißt es bereits: „Es wird nicht angerechnet“ man
kann aber dies nicht deuten, daß es auf die Sünde der Priester sühnen
wird, welche in Unreinigkeit geopfert haben, da es blos hier heißt: „die
Sünde der Heiligthümer“ aber nicht: „die Sünde der Opfernden“ Es

Digitized by Google

לָהֶם לִפְנֵי יְהוָה׃ (לט) וְשִׁבַּצְתָּ הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ וְעָשִׂיתָ מִצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאַבְנֵט תַּעֲשֵׂה מַעֲשֵׂה רֹקֵם׃ (מ) וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת וְעָשִׂיתָ לָהֶם אַבְנֵטִים וּמִגְבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת׃ (מא) וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְכִהֲנוּ־לִי׃

Gott. (39) Und würfelförmig mache das Unterkleid von Byssus, den Gürtel machst du aber Stickerarbeit. (40) Und den Söhnen Ahrons sollst du Unterkleider machen; auch mache ihnen Gürtel. Und hohe Mützen sollst du ihnen machen zur Ehre und zur Zier. (41) Und bekleide sie, Ahron, deinen Bruder, und seine Söhne

רש״י

הַמַּקְרִיבִים, הָא אֵינוֹ מְרַצֶּה אֶלָּא לְהַכְשִׁיר הַקְרָבָן: והיה על מצחו תמיד. א״א לוֹמַר שֶׁיְּהֵא עַל מִצְחוֹ תָּמִיד, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ עָלָיו, אֶלָּא בְּשָׁעַת הָעֲבוֹדָה, אֶלָּא תָּמִיד לְרָצוֹת לָהֶם, אֲפִילוּ אֵינוֹ עַל מִצְחוֹ, שֶׁלֹּא הָיָה כֵּהֵן גָּדוֹל עוֹבֵד בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וּלְדִבְרֵי חֲמוֹר, עוֹדֵהוּ עַל מִצְחוֹ מִבַּפַּר וּמֵרָצָה, וְאִם לַאוּ אֵינוֹ מְרַצֶּה נִדְרָשׁ עַל מִצְחוֹ תָּמִיד, מְלַמֵּד שֶׁמְּשַׁמֵּשׁ בּוֹ בְּעוֹדוֹ עַל מִצְחוֹ, שֶׁלֹּא יְסִיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנּוּ: (לט) ושבצת. עֲשֵׂה אוֹתָם מְשֻׁבָּצוֹת, וְכוּלָּם שֵׁשׁ: (מ) ולבני אהרן תעשה כתנות. ד׳ בְּגָדִים הָלָלוּ וְלֹא יוֹתֵר, כְּתֹנֶת וְאַבְנֵט וּמִגְבָּעוֹת.הֵיא מִצְנֶפֶת וּמִכְנָסַיִם כְּתוּבִים לְמַטָּה בְּפָרָשָׁה: (מא) והלבשת אותם את אהרן. אוֹתָם הָאֲמוּרִין בְּאַהֲרֹן: חֹשֶׁן וְאֵפוֹד וּמְעִיל וּכְתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ מִצְנֶפֶת וְאַבְנֵט וְציץ וּמִכְנָסַיִם, הַכְּתוּבִים לְמַטָּה בְּכוּלָּם: ואת בניו אתו. אוֹתָם הַכְּתוּבִים בָּהֶם: ומשחת אותם. אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה: ומלאת את ידם. כָּל

bewirkt also nur Vergebung, in sofern es das Opfer gottgefällig macht. והיה על מצחו תמיד Man kann nicht sagen, daß es fortwährend an seiner Stirne sein soll, denn er hatte es ja nur auf, während des Gottesdienstes; daß תמיד heißt, er soll beständig Sühne bewirken, auch dann, wenn es nicht an seiner Stirne ist, und er den Gottesdienst nicht verrichtet. Nach Meinung dessen, daß es nur so lange versöhnt, als es an seiner Stirne ist, wird verstanden, daß er daran muß fühlen, ob es auf seiner Stirn ist, damit sein Sinn sich ihrer nicht entschlage, (39) ושבצת. Du sollst sie in Würfeln machen, und alle aus Leinen. (40) כתנות Nicht mehr als diese vier Kleidungsstücke: Leibrock, Gürtel, hohe Mütze und Beinkleider (s. weiter (41) והלבשת אותם את אהרן. Jene, welche bei Ahron erwähnt stehen, ein Brustschild, und ein Brust-Schulterkleid, und ein Oberkleid; ein gewürfeltes Unterkleid, einen Bund, und einen Gurt, das Stirnblech, welche unten (28, 4,) angegeben sind. ומשחת אותם Den Ahron und seine Söhne mit dem Salböhle. ומלאת את ידם Wo das מלוי ידים vorkömmt, heißt es: Einweihung. Wenn man nemlich in ein Geschäft

Digitized by Google

(מב) וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה מִמָּתְנַיִם וְעַד יְרֵכַיִם יִהְיוּ׃ (מג) וְהָיוּ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בָּנָיו בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא־יִשְׂאוּ עָוֹן וָמֵתוּ חֻקַּת עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו׃ ס רביע׳

mit ihm. Und salbe sie und setze sie ein und heilige sie, daß sie dienen mir. (42) Und mache ihnen Beinkleider aus Leinen, die Scham zu bedecken; von den Lenden bis an die Schenkel sollen sie gehen. (43) Und Ahron und seine Söhne sollen sie anhaben, wenn sie hineingehen in das Stiftzelt, oder wenn sie sich nähern dem Altare, zu dienen im Heiligthume, damit sie kein Vergehen auf sich laden und sterben. (Ein ewiges Gesetz für ihn und und seine Nachkommen nach ihm.)

רש״י

ימלואים לשון חנוך, כשהוא נכנס לכהן להיות מיוחזק בו מאותו יום והלאה הוא, ובלשון לע״ז בשמתנין אדם על פקידת דבר נותן השליש ביד[ו] [המנדסוהס] יד שלו עור, שקורין גוואנ״טי בלע״ז *Guanti*: Gants, ועל ידו הוא מהזיקו בדבר, וקורין לאותו מסירה דיוז״סטיר בלע״ז [ימאנדאן מיט מיינטש מאטש בעקוייאן] והוא מלוי ידים *Revestir*: Revetir, (מב) ועשה להם. לאהרן ולבניו: מכנסי בד. הרי ה׳ בגדים לכ״ג וד׳ לפחות הדיוט: (מג) והיו על אהרן. כל הבגדים האלה על אהרן הראויין לו: ועל בניו. האמורין בהם: בבואם אל אהל מועד. להיכל ובן למשכן: ומתו. הא למדת, שהמשמש מחוסר בגדים במיתה: חקת עולם לו. כל מקום שנאמר חקת עולם הוא נזירה מיד ולדורות לעכב בו:

eingeführt wird, um von diesem Tage an und weiter es zu handhaben, wenn man jemanden über etwas setzt, überreicht ihn der Machthaber einen Handschuh, wodurch ihm das Zeichen wird, daß er in sein Amt fest steht, welche Überreichung man מלוי ידים (Einweihen) heißt. (42) ועשה להם Dem Ahron und seinen Söhnen מכנסי בד Es sind nun vollständig acht Kleidungsstücke für den hohen Priester und vier Kleidungsstücke für den gewöhnlichen Priester. (43) והיו על אהרן. Alle diese Kleidungsstücke, welche seiner würdig sind. ועל בניו. Von welchen hier Erwähnung geschah. אל אהל מועד In das innere Heiligthum und in die heil. Wohnung [1]) ומתו. Hieraus folgt, daß, wenn man ohne die vorgeschriebenen Kleidungsstücke den Gottesdienst verrichtet, den Tod verschuldet. חקת עולם לו Wo es חקת עולם heißt, so ist dies ein Beschluß für jetzt und für spätere Geschlechter, mit deren Ausübung man nicht zögern durfte.

[1]) Denn bei der Aufbauung des heil. Tempels hieß auch das היכל, אהל מועד (s. Mistrachi u. S. Chacham.)

Digitized by Google

כט (כ) וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לְקַח פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר וְאֵילִם שְׁנָיִם תְּמִימִם: (ג) וְלֶחֶם מַצּוֹת וַחַלַּת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשָׁחִים בַּשָּׁמֶן סֹלֶת חִטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתָם: (ג) וְנָתַתָּ אוֹתָם עַל־סַל אֶחָד וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בַּסָּל וְאֶת־הַפָּר וְאֶת שְׁנֵי הָאֵילִם: (ד) וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם: (ה) וְלָקַחְתָּ אֶת־הַבְּגָדִים וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־

(29) (1) Und dies ist es, was du mit ihnen thun sollst, sie zu heiligen, mir zu dienen. Nimm einen jungen Stier und zwei Widder, fehllos. (2) Und ungesäuertes Brot und ungesäuerte Kuchen, eingerührt mit Oehl, und ungesäuerte Fladen, gesalbt mit Oel. Aus feinem Waizenmehl sollst du sie machen. (3) Und du sollst sie legen in einen Korb und bringe sie herbei im Korbe, sammt dem Stier und den beiden Widdern. (4) Und Ahron und seine Söhne führe näher zu dem Eingang des Stiftzeltes und wasche sie im Wasser. (5) Und nimm die Kleider und bekleide

רש"י

כט (א) לקח. כְּמוֹ לֶקַח, וּשְׁתֵּי נְוִירוֹת הֵן, אַחַת שֶׁל לְקִיחָה וְאַחַת שֶׁל לֶקַח וְלֶהָן פִּתְרוֹן אֶחָד: פר אחד. לְכַפֵּר עַל מַעֲשֶׂה הָעֵגֶל שֶׁהוּא פָּר: (ב) ולחם מצות וחלות מצות ורקיקי מצות. הֲרֵי אֵלּוּ ג' מִינִין רְבוּכָה וְחַלּוֹת וּרְקִיקִין, לֶחֶם מַצּוֹת, הִיא הַקְּרוּיָה לְמַשָּׂה בְּעֶגְיָן חַלַּת לֶחֶם שָׁמָן, עַל שֵׁם שֶׁנּוֹתֵן שֶׁמֶן בְּרִבּוּכָהּ כָּעֲנָד הַחַלּוֹת וְהָרְקִיקִין וְכָל הַמִּינִין בָּאִים עֲשׂר עֲשׂר חַלּוֹת (מנחות ע"ו): בלולות בשמן. בְּשָׁהֵן קָמַח יוֹצֵק בָּהֶן שֶׁמֶן וּבוֹלְלָן (שם ע"ה): משוחים בשמן. אַחַר אֲפִיָּתָן מוֹשְׁחָן בְּמִין ג' (ב"ק ק"י) שֶׁהִיא עֲשׂוּיָה כְּנוּ"ן שֶׁלָּנוּ (שם): (ג) והקרבתם אותם. אֶל חָצֵר הַמִּשְׁכָּן בְּיוֹם הֲקָמָתוֹ: (ד) ורחצת. זוֹ טְבִילַת כָּל

(29) (1) לקח Dies Wort hat zwei Formen eine קח: und eine לקח, welche aber eine Bedeutung haben. פר אחד Um Versöhnung über das Geschehene beim goldenen Kalbe zu bewirken, welche dieselbe Thiergattung war. (2) ולחם מצות u. s. w. Hier ist von dreierlei מצות, die Rede u. zw. geröstete Kuchen, Kuchen und Fladen, und dinne Kuchen [1]) לחם מצות Heißen weiter unten. חלת לחם שמן (d. h. die gebrühten Kuchen) weil man zu diesen gebrühten Kuchen so viel Öhl gab als zu den חלות ורקיקין und von diesen drei Gattungen kamen zehn Stück von jeder Gattung. בלולות בשמן Man muß in das Mehl das Öhl hineingießen und herumrühren. משוחין בשמן Nach dem backen schmiert er sie (mit Öhl) (nemlich רקיקי מצות in der Form eines griechischen chi welches man jetzt so schreibt X. (3) והקרבת אותם In den Hof der heil. Wohnung (Stiftshütte) am Tage, da sie aufgestellt wird. (4) ורחצת. D. h. sie untertauchten ihren

[1]) Ueber die Art und Weise der Zubereitung dieser gebrühten Kuchen siehe Misrachi zur Stelle.

Digitized by Google

אַהֲרֹן אֶת־הַכְּתֹנֶת וְאֵת מְעִיל הָאֵפֹד
וְאֶת־הָאֵפֹד וְאֶת־הַחֹשֶׁן וְאָפַדְתָּ לוֹ
בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד׃ (ו) וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל־
רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת־נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל־
הַמִּצְנֶפֶת׃ (ז) וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וְיָצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ׃ (ח) וְאֶת־
בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כָּתֳנֹת׃
(ט) וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אַהֲרֹן וּבָנָיו
וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעֹת וְהָיְתָה לָהֶם
כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִלֵּאתָ יַד־אַהֲרֹן
וְיַד־בָּנָיו׃ (י) וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי
אֹהֶל מוֹעֵד וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־
יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר׃ (יא) וְשָׁחַטְתָּ
אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

Ahron mit dem Unterkleide, und mit dem Oberkleide zum Bruſt-Schulterkleid und dem Bruſtſchilde und umgürte ihn mit dem Gürtel des Bruſtſchulterkleides. (6) Und ſetze den Kopfbund auf ſein Haupt, und ſetze die heilige Krone an den Kopfbund. (7) Und nimm das Salböl und gieße auf ſein Haupt und ſalbe ihn. (8) Und ſeine Söhne führe näher und bekleide ſie mit Unterkleidern. (9) Und umgürte ſie mit Gürteln, Ahron und ſeine Söhne, und binde ihnen hohe Mützen um. Und es verbleibe ihnen das Prieſterthum, als ewiges Geſetz. So haſt du gefüllet die Hand Ahrons und die Hand ſeiner Söhne. (10) Und nun führeſt du den Stier herbei vor das Stiftzelt. Und Ahron und ſeine Söhne ſollen legen ihre Hände auf den Kopf des Stiers. (11) Und du ſollſt ſchlachten den Stier

הַגּוּף׃ (ה) ואסרת . קְשֹׁשׁ וְתַקֵּן הַחֲגוֹרָה וְהַסְּפִינָר
סְבִיבוֹתֶיהָ׃ (ו) נזר הקדש . זֶה הַצִּיץ׃ על המצנפת .
כְּמוֹ שֶׁפֵּ״ר לְמַעְלָה ע״כ הַסְּתִילִין הָאֶמְצָעִי וּשְׁנֵי פְּתִילִין
שֶׁבְּרֹאשׁוֹ, הַקְּשׁוּרִין שִׁלְשְׁתָּן מֵאֲחוֹרֵי הָעוֹרֶף הוּא
נוֹתְנוֹ עַל הַמִּצְנֶפֶת כְּמִין כּוֹבַע׃ (ז) ומשחת אותו . אַף
מְשִׁיחָה זוֹ כְּמִין כִּ״י נוֹתֵן שֶׁמֶן עַל רֹאשׁוֹ וּבֵין רֵיסֵי
עֵינָיו וּמְחַבְּרָן בְּאֶצְבָּעוֹ . (ת״כ)׃ (ט) והיתה להם . מִלּוּי
יָדַיִם זֶה לְכְהוּנַת עוֹלָם׃ ומלאת . ע״י הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃
יד אהרן ויד בניו . בְּמִילּוּי וּפְקוּדַת הַכְּהוּנָה׃ (יא) פתח
וכשחת אותם. (7) Und dieſes Salben iſt wie ein griechiſches chi; er gibt Öhl auf ſeinen Kopf und zwiſchen ſeinen Augenliedern, und verband ſie mit dem Finger. (9) והיתה להם Dieſe Einweihung in das Amt ſei zum ewigen Prieſterthum: ומלאת Durch dieſe Dinge. יד אהרן ויד בניו. Durch die Einweihung und Übertragung des Prieſteramtes. (11) פתח אהל מועד. In dem Hofe vor

ואסרת Ziere und ordne den Gürtel und das Oberkleid herum. (6) נזר הקדש Das iſt das Stirnblech. על המצנפת Wie ich oben erklärte, durch den mittlern Faden und durch die beiden Endfäden, welche ſämmtliche drei rückwärts gebunden waren, gab er auf die Mütze wie einen Helm. (7)

(יג) וְלָקַחְתָּ מִדַּם הַפָּר וְנָתַתָּה עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּאֶצְבָּעֶךָ וְאֶת־כָּל־הַדָּם תִּשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ (יג) וְלָקַחְתָּ אֶת־כָּל־ הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־ הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחָה׃ (יד) וְאֶת־בְּשַׂר הַפָּר וְאֶת־עֹרוֹ וְאֶת־ פִּרְשׁוֹ תִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה חַטָּאת הוּא׃ (טו) וְאֶת־הָאַיִל הָאֶחָד תִּקָּח וְסָמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃ (טז) וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הָאַיִל וְלָקַחְתָּ אֶת־דָּמוֹ וְזָרַקְתָּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ

vor Gott, am Eingang des Stiftzeltes. (12) Du sollst aber von dem Blute des Stieres nehmen und bringen an die Hörner des Altars, mit deinem Finger, und alles Blut sollst du ausgießen an den Grund des Altars. (13) Und nimm alles Fett; daß das Eingeweide bedeckt, und das Netz über der Leber und die zwei Nieren und das Fett, das darauf ist, und du zündest es an auf dem Altare. (14) Aber das Fleisch des Stiers und seine Haut und seinen Mist sollst du im Feuer verbrennen außerhalb des Lagers. Ein Sündopfer ist's. (15) Und den einen Widder nimm, und Ahron und seine Söhne sollen ihre Hände legen auf den Kopf des Widders. (16) Und du sollst

רש"י

אהל מועד · בְּהֶצֵר הַמְשָׁכָן שֶׁלְּפָנַי הַפֶּתַח׃ (יב) על קרנות · לְמַעְלָה בַּקְּרָנוֹת מַמָּשׁ (זבחים נ"ג)׃ ואת כל הדם · שְׁיָרֵי הַדָּם׃ אל יסוד המזבח · כְּמִין בְּלִיטַת בַּיִת קִבּוּל עָשׂוּי לוֹ סָבִיב לַאֲחוֹר שָׁעָלָה אַמָּה מִן הָאָרֶץ (פרק ג' דמדות)׃ (יג) החלב המכסה את הקרב · הוּא הַקְּרוּם שֶׁעַל הַבֶּרֶס שֶׁקּוֹרִין טי"לא (נפוטבא, נפטל, נפטלהויט) Toille׃ ואת היותרת · הוּא מַרְסָשָׁא דְּכַבְדָּא שֶׁקּוֹרִין טיבר"יש (דיח זמפטן, פוטגל) Lobes du foie (דפר ונפטר) בל"א כְּמֵטְהפּוֹיִים׃ על הכבד · אַף מִן הַכָּבֵד טוֹל עִמָּהּ (ת"כ)׃ (יד) תשרף באש · לֹא מָצִינוּ חַטָּאת הַחִצּוֹנָה נִשְׂרָפֶת אֶלָּא זוֹ׃ (ט) וזרקת ·

der Thüre der Stiftshütte. (12) על קרנות. Oben an den Winkeln. ואת כל הדם. Die Reste des Blutes. אל יסוד למזבח. Ein hervorstehendes Behältniß war um und um, nachdem es sich eine Elle hoch aus der Erde erhob. (13) החלב המכסה את הקרב Es ist das Bauchneß. היותרת. Das Neß über der Leber. על הכבד Auch von der Leber nimm etwas mit השרוף באש. Wir finden nicht, daß ein Sündenopfer, das von außen geopfert, verbrannt wurde, außer diesem. (16) וזרקת. Mit einem Geräthe, er erfaßt das Becken und sprengt es gegen den Winkel, damit er es auf beiden Seiten sehen kann, bei keinem Opfer

Digitized by Google

סָבִיב׃ (יז) וְאֶת־הָאַיִל תְּנַתֵּחַ לִנְתָחָיו
וְרָחַצְתָּ קִרְבּוֹ וּכְרָעָיו וְנָתַתָּ עַל־נְתָחָיו
וְעַל־רֹאשׁוֹ׃ (יח) וְהִקְטַרְתָּ אֶת־כָּל־
הָאַיִל הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא׀ לַיהוָה רֵיחַ
נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה הוּא׃ חמישי
(יט) וְלָקַחְתָּ אֶת הָאַיִל הַשֵּׁנִי וְסָמַךְ
אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הָאָיִל׃
(כ) וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הָאַיִל וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ
וְנָתַתָּה עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן אַהֲרֹן וְעַל־תְּנוּךְ

schlachten den Widder und sollst nehmen sein Blut und sprengen auf den Altar ringsum. (17) Und den Widder zerlege in seine Stücke und wasche sein Eingeweide und seine Knieen und lege sie bei seinen andern Stücken und seinem Knopfe. (18) Dann zündest du an den ganzen Widder auf dem Altare. Ein Brandopfer ist es für Gott, ein lieblicher Geruch, ein Feueropfer Gottes ist es. (19) Und nimmt den andern Widder, und Aharon und seine Söhne sollen legen ihre Hände auf den Kopf des Widders. (20) Und du sollst schlachten den Widder und sollst nehmen von seinem Blute und bringen

רש״י

בְּכָלִי, אוֹתוֹ בְּמִזְרָק וְזוֹרֵק בְּנֶגֶד הַקֶּרֶן, בְּדֵי שֶׁיִּרְאֶה לְבַעַל וּלְבַעַל, וְאֵין קֶרֶן מָעוֹן מַתָּנָה בְּאַצְבַּע אֶלָּא חַטָּאת בִּלְבָד, אֲבָל שְׁאָר וְבָחִים אֵינָן מְעוּנִין קֶרֶן, וְלֹא אֶצְבַּע שְׁמַתַּן דָּמָם מֵחֲצִי הַמִּזְבֵּחַ וּלְמַטָּה, וְאֵינוֹ עוֹלֶה בַּבֶּבֶשׁ, אֶלָּא עוֹמֵד בָּאָרֶץ וְזוֹרֵק (זבחים כ״נ): סָבִיב. בְּךָ מְסוֹרָשׁ בִּשְׁחִיטַת קָדָשִׁים, שֶׁאֵין סָבִיב אֶלָּא ב׳ מַתָּנוֹת שָׁהֵן ד׳, הָאַחַת בְּקֶרֶן זָוִית זוֹ וְהָאַחֶרֶת שֶׁבְּנֶגְדָּהּ בְּאַלְכְּסוֹן, וְכָל מַתָּנָה נִרְאִית בִּשְׁנֵי צִדֵּי הַקֶּרֶן אֵילָךְ וְאֵילָךְ, נִמְצָא הַדָּם נָתוּן בְּד׳ רוּחוֹת סָבִיב, לְכָךְ קָרוּי סָבִיב: (יז) על נתחיו. עִם נְתָחָיו מוּסָף עַל שְׁאָר הַגְּתָחִים: (יח) ריח ניחוח. נַחַת רוּחַ לְפָנַי, שֶׁאָמַרְתִּי וְנָעֲשָׂה רְצוֹנִי: אשה. לְשׁוֹן אֵשׁ וְהִיא הַקְטָרַת אֵבָרִים שֶׁעַל הָאֵשׁ: (כ) תנוך. הוּא הַפְּחוּס הָאֶמְצָעִי שֶׁבְּתוֹךְ

brauchte man das Sprengen, mit dem Finger, außer bei dem Sündeopfer allein, aber andere Opferstücke brauchten der Sprengung mit dem Finger nicht, weil man muß nur von der Hälfte des Altares und (von oben) abwärts sprengen, er brauchte auch nicht die Stiege zu besteigen, sondern er steht auf der Erde und sprengt. סביב So folgt es erklärt im Trakt. Sebachim, daß man unter סביב nur zwei Sprengungen versteht, welche aber vier ausmachen, nämlich eine an dem Seitenwinkel, und die andere in der Schiefe gegenüber. Jede Spengung war sichtbar auf beiden Seiten der beiden Ecken, daher wurde das Blut auf alle vier Seiten gesprengt deshalb heißt es סביב (17) על נתחיו Mit den Stücken, welche zu den andern Stücken gegeben wird. (18) ריח ניחח Es ist ein Vergnügen für mich, ich sprach es aus, und mein Wille geschah. אשה Mit אש gleichbedeutend, und heißt, das Opfern der Glieder, die am Feuer waren. (20) תנוך

Digitized by Google

אֹזֶן בְּנָיו הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית וְזָרַקְתָּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: (כא) וְלָקַחְתָּ מִן־הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וּמִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְהִזֵּיתָ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ וְקָדַשׁ הוּא וּבְגָדָיו וּבָנָיו וּבִגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ: (כב) וְלָקַחְתָּ מִן־הָאַיִל הַחֵלֶב וְהָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְאֶת שׁוֹק

an den Ohrzipfel Ahron's und an den Ohrzipfel seiner Söhne, an den rechten, und an den Daumen ihrer rechten Hand und an die große Zehe ihres rechten Fußes. Und sprenge das Blut auf den Altar ringsum. (21) Und nimm von dem Blute, das auf dem Altar ist, und von dem Salböl und sprenge es auf Ahron und auf seine Kleider und auf seine Söhne und auf die Kleider seiner Söhne mit ihm, so soll er heilig sein und seine Kleider und seine Söhne und die Kleider seiner Söhne mit ihm. (22) Nimm aber auch von dem Widder das Fett und das Schwanzstück, so wie das Eingeweide und das Netz über der Leber und die zwei Nieren und das Fett, das darauf ist, und den

רש"י

הָאֹזֶן, שֶׁקּוֹרִין טנרו"ם בלע"ז (קנאפפע) Teudren, (מיט) Tenerume, (ת"כ פ' צ"ו): בהן יד. הַגּוּדָל וּבְסָרָךְ הָאֶמְצָעִי: (כב) החלב. זֶה חֶלֶב הַדַּקִּים אוֹ הַקִּיבָה (חולין מ"ט): והאליה. מִן הַכְּלָיוֹת וּלְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בְּוַיִּקְרָא שֶׁנֶּאֱמַר לְעֻמַּת הָעֲצָה יְסִירֶנָּה (ויקרא ג') מָקוֹם שֶׁהַכְּלָיוֹת יוֹצְאוֹת וּבְאֶמְצְעִי הַפָּךְ לֹא נֶאֱמַר אַלְיָה שֶׁאֵין אַלְיָה קְרוּיָה אֶלָּא בְּכֶבֶשׂ וְכִבְשָׂה וָאַיִל; אֲבָל שׁוֹר וְעֵז אֵין מְעוּגִין אַלְיָה: ואת שוק הימין. לֹא מָצִינוּ הַקְטָרָה בְּשׁוֹק הַיָּמִין עִם הָאֲמוּרִים אֶלָּא זוֹ בִּלְבָד: כי איל מלואים הוא. שְׁלָמִים הוּא לְשׁוֹן שְׁלֵמוּת, שֶׁהוּשְׁלַם בַּכֹּל; מַגִּיד הַכָּתוּב שֶׁהַמִּלּוּאִים שְׁלָמִים, שֶׁמְּשִׂים שָׁלוֹם לְמִזְבֵּחַ וְלָעוֹבֵד הֲנָאָה וְלַבְּעָלִים (עיין במורחי). לָכֵן אֲנִי מַצְרִיכוֹ הָהָוָה לִהְיוֹת

Der mittlere Knorpel-Theil des Ohres. בהן יד. Der Daume u. zw. im mittleren Gliede. (22) החלב. Das ist das Unschlitt der Gedärme oder des Magens. האליה Von den Nieren an weiter herunter, wie es in Wajikra erklärt folgt, denn es heißt (Wajikra) „Nahe am Rückgrad soll er es absondern" wo die gleichsam rathenden Nieren ihren Platz haben; bei den Gliedern des Stieres heißt es nicht אליה, weil das Schwanzstück nur von männlichen und weiblichen Schafen geopfert wurde, denn Ochs und Ziegen erforderten diese Opferung nicht. ואת שוק הימין. Wir finden nicht, daß man den rechten Schenkel geopfert hat, mit den übrigen Gliedern außer hier. כי איל מלואים הוא. Vollendungsopfer, es heißt deshalb so, weil alles vollendet wurde; die Schrift will uns damit andeuten, daß die Ein-

Digitized by Google

הַיְמָנִין כִּי אֵיל מִלֻּאִים הוּא׃ (כג) וְכִכַּר לֶחֶם אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק אֶחָד מִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה׃ (כד) וְשַׂמְתָּ הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ (כה) וְלָקַחְתָּ אֹתָם מִיָּדָם וְהִקְטַרְתָּ

rechten Schenkel, denn ein Widder der Einsetzung ist es. (23) Und einen Laib Brot und ein Ölbrot-Kuchen und eine Flade aus dem Korbe mit Ungesäuertem, der da steht vor Gott. (24) Und lege alles auf die Hände Ahrons und auf die Hände seiner Söhne, und laß sie eine Wendung damit machen vor Gott. (25) Dann nimm

ר ש״י

לוֹ לְעוֹבֵד הָעֲבוֹדָה לָמָּה, וְזֶה משֶׁה, שֶׁשִּׁמַּשׁ בְּמִלּוּאִים, וְהַשַּׁאר אָכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו, שֶׁהֵם בְּעָלִים בְּמִסּוֹרָשׁ בְּעִנְיָן׃ (כג) וככר להם. מִן הַחַלּוֹת׃ וחלת להם שמן. מִמִּין הֲרֻבּוּבָה (ת״כ)׃ ורקיק. מִן הָרְקִיקִין אֶחָד מֵעֲשָׂר שֶׁבְּכָל מִין וָמִין. (מנחות ע״ה) לֹא מָצִינוּ תְּרוּמַת לֶחֶם הַבָּא עִם זֶבַח נִקְטֶרֶת אֶלָּא זוּ בִלְבָד שֶׁתְּרוּמָה לַחְמֵי תוֹדָה וְאַיִל נָזִיר נִתּוּנָה לַכֹּהֲנִים עִם חָזֶה וָשׁוֹק, וּמשֶׁה לֹא הָיָה לְמשֶׁה לָמָּה אֶלָּא חָזֶה בִלְבָד׃ (כד) על כפי אהרן והנפת. שְׁנֵיהֶם עוֹסְקִים בִּתְנוּפָה הַבְּעָלִים, וְהַכֹּהֵן, הָא כֵיצַד? כֹּהֵן מַנִּיחַ יָדוֹ תַּחַת יַד הַבְּעָלִים, וּמֵנִיף, וּבָזֶה הָיוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו בְּעָלִים ומשֶׁה לְכֹהֵן׃ תנופה. מוֹלִיךְ וּמֵבִיא לְמִי שֶׁאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם שֶׁלּוֹ, וּתְנוּפָה מַעֲבֶרֶת וּמַבָּטֶלֶת פּוּרְעָנִיּוֹת, וְרוּחוֹת רָעוֹת מַעֲלָה וּמוֹרִיד לְמִי שֶׁהַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ שֶׁלּוֹ וּמַעֲבֶרֶת

setzungsopfer gleichsam Frieden stiften zwischen dem Altare, dem dienstverrichtenden Priester und den Eigenthümern, daher mußte die Brust, dem dienenden Priester als Antheil angehören, und dies ist Mosche, der in den Tagen der Einweihung den Dienst verrichtete, und das Übrige verzehrten Ahron und seine Söhne als die Eigenthümer, wie dies erklärt steht. (23) וככר להם Von den Kuchen. וחלת להם שמן von den gebrüheten Kuchen. ורקיק Von den dünnen Kuchen, eins von den zehn, welches von jeder Gattung war, wir finden nirgend, daß eine Hebe vom Brot welches mit dem Opferstück kömmt, geopfert wurde, diese allein ausgenommen, denn die Hebe der Dankbrote und der Widder eines Nasir (enthaltsamen) gehörten den Priestern sammt Brustsstück und Schenkel, hier hatte Mosche blos das Brustsstück zum Antheil allein. (24) על כפי אהרן והנפת. Beide waren mit der Wendung beschäftigt, der Eigenthümer und der Priester, wie war dies hier? Der Priester legte seine Hand unter jene, der Eigenthümer, und nahm die Wendung vor; bei dieser Gelegenheit waren Ahron und seine Söhne die Eigenthümer und Mosche der Priester. תנופה. Er machte die Wendung hinauf und hinunter auf alle vier Seiten, nemlich dem zu Ehre, dem Himmel und Erde gehört, und der alle Welt-

Digitized by Google

הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לִפְנֵי יְהוָה אִשֶּׁה הִוא לַיהוָה׃ (כו) וְלָקַחְתָּ
אֶת־הֶחָזֶה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן
וְהֵנַפְתָּ אֹתוֹ תְנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה
לְךָ לְמָנָה׃ (כז) וְקִדַּשְׁתָּ אֶת חֲזֵה הַתְּנוּפָה
וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוּנַף וַאֲשֶׁר
הוּרַם מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן
וּמֵאֲשֶׁר לִבָנָיו׃ (כח) וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו
לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי תְרוּמָה
הִוא וּתְרוּמָה יִהְיֶה מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם תְּרוּמָתָם לַיהוָה׃

es aus ihrer Hand und zünde es an auf dem Altare neben dem Brandopfer zum lieblichen Geruch vor Gott, es ist ein Feueropfer Gottes. (26) Und nimm die Brust von dem Einsetzungs-Widder, der Ahron's ist und laß ihn eine Wendung damit machen vor Gott; nnd das soll dein Theil sein. (27) Und du sollst heiligen die Brust der Wendung und den Schenkel der Hebe, (der gewendet und gehoben wurde), von dem Einsetzungs-Widder, von dem, der da Ahron's ist und seiner Söhne. (28) Es gehöre Ahron und seinen Söhnen, als ewiges Gesetz, von den Söhnen Israels, denn eine Hebe ist es, und eine Hebe soll es bleiben von den Söhnen Israels, von ihren Friedensopfern

ר ש״י

טְלָיִם רָעִים (מנחות כ״ג): (כה) על העולה. עַל הָאֵיל הָרִאשׁוֹן שֶׁהֶעֱלִיתָ עוֹלָה: לריח ניחוח. לְרַצוֹת רוּחַ לְמִי שֶׁאָמַר וַיִּרְצֵנוּ: אשה. לְאֵשׁ נִתַּן לה׳. לִשְׁמוֹ שֶׁל מָקוֹם: (כז) וקדשת את חזה התנופה ואת שוק התרומה וגו׳. לְקַדְּשָׁם לְדוֹרוֹת לִהְיוֹת נוֹהֲגִין תְּרוּמָתָם וְהַנָּפָתָם כָּחֲזֶה וְשׁוֹק שֶׁל שְׁלָמִים; אֲבָל לֹא לְהַקְטִירָה אֶלָּא וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לֶאֱכוֹל: תנופה. הוֹלָכָה וְהוֹבָאָה וינטלי״ר בלע״ז (סווינגונג). Vanner צ״ל וונטיליר: Vantiller: הורם. לְשׁוֹן מַעֲלֶה: ומוריד: (כח) לחק עולם מאת בני ישראל. שֶׁהַשְּׁלָמִים לִבְעָלִים וְאֶת הֶחָזֶה וְאֶת הַשּׁוֹק יִתְּנוּ לַכֹּהֵן: כי תרומה

seiten beherrscht. (25) על העולה Beim ersten Widder, den du zum ganzen Opfer dargebracht hast, לריח ניחוח Zum Vergnügen für den, der es ausgesprochen, und sein Wille geschah. (אשה) Zum Feueropfer ל״ה Dem Namen Gottes. (26) תנופה heißt, hinauf und hinunter wenden. (27) וקדשת את חזה u. s. w. Heilige sie für die spätere Zukunft, daß die Hebung und Wendnng von Brust und Schenkel bei Freudenopfern in Anwendung kommen soll; aber nicht zum Opfern; sondern dies sollte dem Ahron und seinen Söhnen zum Genuß gehören. תנופה heißt hin und her wenden. הורם Hinauf und hinunter. (28) לחק עולם Die Freudenopfer gehören den Eigenthümern,

Digitized by Google

(כט) וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ
לְבָנָיו אַחֲרָיו לְמָשְׁחָה בָהֶם וּלְמִלֹּא־
בָם אֶת־יָדָם: (ל) שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשָׁם
הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו מִבָּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ: (לא) וְאֶת אֵיל
הַמִּלֻּאִים תִּקַּח וּבָשַׁלְתָּ אֶת־בְּשָׂרוֹ בְּמָקֹם

ihre Hebe für Gott. (28) Und die heiligen Kleider, die Ahron's sind, sollen seinen Söhnen gehören nach ihm, daß man sie salbe in denselben und in denselben ihre Hand fülle. (30) Sieben Tage soll sie anziehen, der Priester wird an seiner Statt von seinen Söhnen, der da kommt an das Stiftzelt, um zu dienen im Heiligthume. (31) Und den Einsetzungs-Widder sollst du nehmen und kochen sein Fleisch

רש"י

הוא · הֶחָזֶה וְשׁוֹק הַיָּזֶה: (כט) לבניו אחריו · לְמִי שֶׁבָּא
בְּנִדּוֹלָה אַחֲרָיו: למשחה · לְהִתְנַדֵּל בָּהֶם; שֶׁיֵּשׁ מְשִׁיחָה
שֶׁהִיא לְשׁוֹן שְׂרֵרָה, כְּמוֹ: לְךָ נְתַתִּים לְמִשְׁחָה (במדבר
י"ח) אֵל תִּגְעוּ בִּמְשִׁיחָי (ד"ה א' ט"ז): ולמלא בם את
ידם · עַ"י הַבְּגָדִים הוּא מִתְלַבֵּשׁ בְּכָהוּנָה נְדוֹלָה:
שבעת ימים · רְצוּפִין: ילבשם הכהן · אֲשֶׁר יָקוּם
מִבָּנָיו תַּחְתָּיו לְכָהוּנָה נְדוֹלָה כְּשֶׁיִּמָּנוּהוּ לִהְיוֹת כֹּהֵן
נָדוֹל: אשר יבא אל אהל מועד · אוֹתוֹ כֹּהֵן הַמּוּדָן
לֵיכָּנֵס לְפָנַי וְלִפָּנִים בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְזֶהוּ לַהֵן נָדוֹל,
שֶׁאֵין עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים כְּשֵׁרָה אֶלָּא בּוֹ. (יומא ע"ג):
תחתיו מבניו · מִלַּמֵּד, שֶׁאִם יֵשׁ לוֹ לְכֹהֵן נָדוֹל בֵּן,
מְמַנֵּהוּ כֹהֵן נָדוֹל תַּחְתָּיו (ת"כ):
הכהן תחתיו מבניו · מִכָּאן רָאָיָה, כָּל לְשׁוֹן כֹּהֵן פּוֹעֵל
עוֹבֵד מַמָּשׁ, לְמֵיכָךְ גִּינּוֹן תְּבִיר נִמְשָׁךְ לָסָנָיו:
(לא) במקום קדוש · בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד; שֶׁהַשְּׁלָמִים

Söhnen, der da kommt an das Stiftzelt, um zu dienen im Heiligthume. (31) Und den Einsetzungs-Widder sollst du nehmen und kochen sein Fleisch

die Brust uud der Schenkel dem Priester. כי תרומה היא Diese Brust und Schenkel nemlich. (29) לבניו אחריו. Die ihm als Würdenträger nachfolgen. למשחה. Dadurch sich groß zu machen denn bisweilen heißt auch משח eine Herrschaft wie (Mos. 4, 18, 8.) „Dir habe ich sie gegeben als Salbungsrecht" u. s. w. ולמלא בם את ידם Durch diese Kleidung bekleidete er das Amt eines hohen Priesters. (30) שבעת ימים Nacheinander. ילבשם הכהן. Jener der von seinen Söhnen als Hohe-Priester ihm nachfolgen wird, nämlich zur Zeit, wenn man ihn als Hohe-Priester einsetzen wird, אשר יבא אל אהל מועד Der Priester der bestimmt am Versöhnungstage in das Allerheiligste zu gehen; das ist der Hoheprieſter, denn dieser Gottesdienst an Jom-Kipur darf von keinem andern, als von ihm verrichtet werden. תחתיו מבניו. Hieraus folgt, wenn der Hohe-Priester einen Sohn hat, der fähig ist sein Stellvertreter sein zu können, so soll er als Hoher-Priester an seiner Stelle eingesetzt werden. הכהן תחתיו מבניו. Hieraus ist erwiesen, daß überall der Ausdruck כהן die Bedeutung eines wirklich dienenden hat, daher ist auch das תביר an der vorletzten Silbe. (31) במקום קדוש Im Hofe des Stifts-Zeltes, denn diese Freudenopfer waren ganz heilig.

Digitized by Google

קֹדֶשׁ׃ (לג) וְאָכְלוּ אֲהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־בְּשַׂר
הָאַיִל וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסָּל פֶּתַח אֹהֶל
מוֹעֵד׃ (לד) וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם
לְמַלֵּא אֶת־יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא־
יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם׃ (לה) וְאִם־יִוָּתֵר
מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן־הַלֶּחֶם עַד־הַבֹּקֶר
וְשָׂרַפְתָּ אֶת־הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי־
קֹדֶשׁ הוּא׃ (לו) וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו
כָּכָה כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֹתָךְ שִׁבְעַת

an einem heiligen Orte. (32) Und Ahron und seine Söhne sollen essen das Fleisch des Widders und das Brot, das im Korbe, am Eingang des Stiftzeltes. (33) Und essen sollen sie es, da sie gesühnt worden durch dasselbe, um ihre Hand zu füllen, um sie zu heiligen. Ein Gemeiner soll nicht davon essen, denn heisig ist es. (34) Und wenn übrig bleibt von dem Fleische der Einsetzung, oder von dem Brote bis an den Morgen: so sollst du das Uebrige verbrennen in Feuer, es soll nicht gegessen werden, denn heilig ist es. (35) Und du sollst thun an Ahron und seinen Söhnen also, ganz so wie ich dir geboten: sieben

רש"י

הַלֻּלוּ קְדֻשֵׁי קָדָשִׁים הֵיוּ׃ (לב) פתח אהל מועד • כָּל
הֶחָצֵר קְרוּי כֵּן׃ (לג) ואכלו אותם • אַהֲרֹן וּבָנָיו • לְפִי
שֶׁהֵם בַּעֲלֵיהֶם׃ אשר כופר בהם • בָּהֶם כָּל זָרוּת וְתַעֲוֹב׃
למלא את ידם • בְּאֵיל וְלֶחֶם הַלֻּלוּ׃ לקדש אותם •
שֶׁעַל יְדֵי הַמִּלּוּאִים הַלֻּלוּ נִתְמַלְּאוּ יְדֵיהֶם וְנִתְקַדְּשׁוּ
לְכַהֲנָה׃ כי קדש הם • קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וּמְבַאֵן לַמַּדְנוּ
אַזְהָרָה לְזָר הָאוֹכֵל לְקֹדֶשׁ קָדָשִׁים • שֶׁנִּתַּן הַמִּקְרָא מַעַם
לַדָּבָר • מְשׁוּם דְּקֹדֶשׁ הֵם׃ (לה) ועשית לאהרן ולבניו
ככה • שִׁנָּה הַכָּתוּב וְכָפַל לְעַכֵּב • שֶׁאִם חִסַּר דָּבָר אֶחָד
מִכָּל הָאָמוּר בָּעִנְיָן לֹא נִתְמַלְּאוּ יְדֵיהֶם לִהְיוֹת כֹּהֲנִים
וַעֲבוֹדָתָם פְּסוּלָה׃ אותכה • כְּמוֹ אוֹתָךְ׃ שבעת ימים
תמלא וגו' • בְּעִנְיַן הַזֶּה וּבְקָרְבָּנוֹת הַלֻּלוּ בְּכָל יוֹם׃

(32) פתח אוהל מועד So heißt der ganze Hof. (33) ואכלו אותם Ahron und seine Söhne nemlich sollen sie verzehren; weil sie die Eigenthümer sind. אשר כ סר בהם Welche durch sie (die Opferweihen) gegen alles Fremdartige u. Unwürdige Sühne erhalten. למלא את ידם Durch diesen Widder und durch das Brot; לקדש אותם Denn durch diese Einsetzung wurden sie, in ihr priesterliches Amt eingeweihet und beheiligt. כי קודש הם Sehr heilig, hieraus folgt die Warnung für einen Fremden, der die heiligen Opfer genießt, denn die Schrift gibt den Grund an: Weil sie (alle heiligen Opfer überhaupt) heilig sind. (35) ועשית Die Schrift wiederholt und verdoppelt dies, anzudeuten, wenn eines nur fehlt von allen diesen eben Gesagten, so sind sie nicht eingeweiht, nicht fähig Priesters zu sein, und ihr Dienst ihr verwerflich. אותכה Wie שבעת ימים תמלא — אותך. Auf diese Art, und durch diese Darbringung

Digitized by Google

יָמִים תְּמַלֵּא יָדָם׃ (לו) וּפַר חַטָּאת
תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל־הַכִּפֻּרִים וְחִטֵּאתָ עַל־
הַמִּזְבֵּחַ בְּכַפֶּרְךָ עָלָיו וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ
לְקַדְּשׁוֹ׃ (לז) שִׁבְעַת יָמִים תְּכַפֵּר עַל־
הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ
קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ׃ ס ששי
(לח) וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד׃

Tage sollst du ihre Hand füllen. (36) Und einen Stier zum Sündopfer sollst du täglich bringen neben den Sühnopfern. und so entsündigst du den Altar, indem du auf ihm sühnest. Und salben sollst du ihn, um ihn zu heiligen. (37) Sieben Tage sollst du sühnen auf dem Altar und ihn heiligen. Und es sei der Altar hochheilig; wer den Altar berühren will, soll sich heilig halten. (38) Dies aber ist's, was du darbringen sollst auf dem Altar: Jährige Lämmer zwei des Tages, be-

רש"י

(לו) על הכפורים · בְּשִׁבְעִיל הַכִּפּוּרִים לְכַפֵּר עַל הַמִּזְבֵּחַ מַכָּל דָּרוֹת וְתִעוּב, וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר, שִׁבְעַת יָמִים תְּמַלֵּא יָדָם, אֵין לִי אֶלָּא דָּבָר הַבָּא בְּשִׁבְילָם, בְּגוֹן הָאֵילִים וְהַלֶּחֶם, אֲבָל הַבָּא בְּשִׁבִיל הַמִּזְבֵּחַ בְּגוֹן פַּר שֶׁהוּא לְחַטּוּי הַמִּזְבֵּחַ, לֹא שָׁמַעְנוּ, לְכָךְ הוּצְרַךְ מִקְרָא זֶה, וּמְדָרָשׁ תי"ג אוֹמֵר כִּפֶּרֶת הַמִּזְבֵּחַ הוּצְרְכָה, שֶׁמָּא הִתְנַדֵּב אִישׁ דָּבָר גָּזֵל בִּמְלֹאכֶת הַמִּשְׁכָּן וְהַמִּזְבֵּחַ: וחטאת · "וְתִדְבֵּי" לְשׁוֹן מַתַּנַת דָּמִים הַנְּתוּנִים בְּאֶצְבַּע קְרוּי חִטּוּי: ומשחת אותו · בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְכָל הַמְּשִׁיחוֹת בְּמִין כ"י: (לז) והיה המזבח קדש · וּמַה הִיא קְדוּשָׁתוֹ? כָּל הַנּוֹגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ, אֲפִילוּ קָרְבָּן פָּסוּל שֶׁעָלָה עָלָיו קָדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ לְהַכְשִׁירוֹ שָׁלֹא יָרַד. מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַנּוֹגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ, שׁוֹמֵעַ אֲנִי בֵּין

der Einweihungsopfer, die jeden Tag geschah. (36) על הכפורים Wegen der Versöhnung um zu versönen auf den Altar, wenn Fremdartiges und Niedriges darauf gekommen ist, weil es heißt: „Sieben Tage sollst du sie einweihen" könnte ich solche Opfer darunter verstehen, die nur ihretwillen kommen, wie: Widder und Brot, aber was wegen des Altares kommt, wie: z. B. Ein Stier, welcher nur zur Reinmachung des Altares kommt, würden wir nicht daraus gewußt haben; deshalb muß diese Schriftstelle stehen. Der Midrasch meint, die Vergebung des Altares war nothwendig, vielleicht opfert jemand zur Stiftshütte oder dem Altare etwas Geraubtes. וחטאת Onkelos gibt es mit: יתדבי du sollst sprengen das Blut mit dem Finger. ומשחת אותו Mit dem Salböhle, alle Salbungen waren wie das griechische X. (37) והיה המזבח קדש In was besteht seine Heiligkeit? was den Altar berührte, wurde heilig; selbst ein untaugliches Opfer, was darauf kam, wurde es auch heilig, um es brauchbar zu machen, daß man es nämlich nicht herunter zu nehmen brauchte; denn es heißt hier" Wer den Altar berührt, soll heilig sein"_ daraus wäre somit

Digitized by Google

(לט) אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ (מ) וְעִשָּׂרֹן סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִעִת הַהִין וְנֶסֶךְ רְבִיעִת הַהִין יַיִן לַכֶּבֶשׂ

ständiglich. (39) Das eine Lamm sollst du darbringen am Morgen, und das andere Lamm sollst du darbringen gegen Abend. (40) Und ein Zehntel feines Mehl gemischt mit gestoßenem Öl einen viertel Hin und zum Trankopfer ein viertel Hin

רש"י

רָאוּי בֵּין שֶׁאֵינוֹ רָאוּי , כְּגוֹן דָּבָר שֶׁלֹּא הָיָה פָּסוּל בַּקֹּדֶשׁ , כְּגוֹן הֲרוֹבֵעַ וְהַנִּרְבָּע וּמוּקְצָע וְנֶעֱבַד וְהַמְרִיצָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן , תַּ"ל וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה , הַפָּסוּל אַחֲרָיו, מַה עוֹלָה רְאוּיָה אַף כָּל רָאוּי , שֶׁנִּרְאָה לוֹ כְּבָר וְנִפְסַל מִשֶּׁבָּא לַעֲזָרָה , כְּגוֹן , הַלָּן , וְהַיּוֹצֵא וְהַטָּמֵא וְשֶׁנִּשְׁחַט בְּמַחְשָׁבָה חוּץ לִזְמַנּוֹ וְחוּץ לִמְקוֹמוֹ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן ·(ת"כ ס' צו, זבחים נ"ו ס"ד) : (מ) ועשרון סלת · עֶשְׂיָרִית הָאֵיפָה מ"נ בַּצִּים וְהֹמֶשׁ בֵּיצָה : בשמן כתית . לֹא לְחוֹבָה נֶאֱמַר כָּתִית אֶלָּא לְהַכְשִׁיר , לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר כָּתִית לַמָּאוֹר , וּמַשְׁמַע לַמָּאוֹר , וְלֹא לַמִּנְחוֹת , תַּ"ל בַּאן כָּתִית וְלֹא נֶאֱמַר כָּתִית לַמָּאוֹר אֶלָּא לְמַעֵט מִנְחוֹת שֶׁאֵין צְרִיכִין כָּתִית שֶׁאַף הַטָּחוּן בָּרֵיחַיִם כָּשֵׁר בָּהֶן:רבע ההין . שְׁלֹשָׁה לוּגִין : (מנחות פ"ו) : ונסך · לַסְּפָלִים כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת סוּכָּה , שְׁנֵי סְפָלִים שֶׁל כֶּסֶף הָיוּ בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ וּמְנוּקָבִים כְּמִין שְׁנֵי חוֹטְמִין דַּקִּים,נוֹתֵן הַיַּיִן לְתוֹכוֹ וְהוּא מְקֻלָּח דֶּרֶךְ הַחוֹטֶם וְנוֹפֵל עַל

zu entnehmen, es mag dessen würdig oder unwürdig gewesen sein, selbst wenn man die Unwürdigkeit nicht in das Heiligthum mitbrachte, wenn es z. B. einer sonstigen Ursache seiner Untauglichkeit wegen, schon bevor es hineingebracht wird, untauglich ist, daher heißt es gleich nachstehend: „Dies ist was du darbringen sollst" anzuzeigen, so wie ein Ganzopfer würdig ist so ist alles würdig, was früher brauchbar war, nnd nur unbrauchbar wurde, nachdem es in der Halle gekommen, wenn es z. B. (das Blut nämlich), und nicht am selben Tage gesprengt wurde) übernachtet hat, oder wenn es (das Blut aus dem Vorhängen) ist herausgekommen, es ward verunreinigt, mit andern Gedanken außer der Zeit (als נותר חוץ לזמנו) und außer dem Orte u. dgl. (40) ועשרון סלת Der zehnte Theil eines Ephoh enthält 43⅓ Ei. בשמן כתית Es wird hier nicht als Pflicht gemacht, es muß gestoßen sein, sondern daß es auch gestoßen geeignet ist, weil es heißt כתית למאור „gestoßen zum leuchten" d. h. zum leuchten, aber nicht zu den Mehlopfern; man könnte glauben, daß es zu den Mehlopfern untauglich wäre, daher heißt es כתית, כתית למאור heißt es nur um Mehlopfer auszuschließen, es muß nicht gerade gestoßen sein, sondern daß auch das in Mühle gemahlene dazu geeignet ist. רבע ההין Das sind drei Lugin. ונסך Für die Schalen, wie wir dies aus dem Trakt.; Sukko (Seite 48.) entnehmen, zwei silberne Schalen, standen oben auf dem Altare, die mit zwei fädenartigen Löchlein versehen waren, man gab daselbst den Wein hinein, welcher, durch diese Fädenröhrchen,

Digitized by Google

הָאֶחָד׃ (מא) וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה
בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכָּהּ
תַּעֲשֶׂה־לָּהּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃
(מב) עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל־
מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם
שָׁמָּה לְדַבֶּר אֵלֶיךָ שָׁם׃ (מג) וְנוֹעַדְתִּי
שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי׃

Wein zu dem einen Lamme. (41) Und das andere Lamm sollst du darbringen gegen abend; wie das Speiseopfer des Morgens und wie sein Trankopfer sollst du darbrigen bei demselben, zum lieblichen Geruch, ein Feueropfer Gottes. (42) Ein beständiges Brandopfer sei es bei eurem Nachkommen, am Eingang des Stiftzeltes, vor Gott, allwo ich mich einfinden werde euretwegen, um zu reden mit dir dort. (43) Denn einfinden werde ich mich

רש״י

נַג הַמִּזְבֵּחַ וּמִשָּׁם יוֹרֵד לְשִׁיתִּין בַּמִּזְבֵּחַ בֵּית עוֹלָמִים ,
וּבַמִּזְבֵּחַ הַנְּחשֶׁת יוֹרֵד מִן הַמִּזְבֵּחַ לָאָרֶץ׃ (מא) לריח
ניחוח · עַל הַמְּנָחָה נֶאֱמַר שְׁמִנְחַת נְסָכִים כְּזוּלָּה כָּלִיל׳
וְסֵדֶר הַקְרָבַת הָאֵיבָרִים בַּתְּחִילָה וְאַחַ״כ הַמְּנָחָה , שֶׁנֶּאֱ
עוֹלָה וּמְנָחָה:(מב)תמיד.מִיּוֹם אֶל יוֹם לֹא יִפָּסֵיק בֵּינָתַיִם:
אשר אועד לכם · כְּשֶׁאֶקְבַּע מוֹעֵד לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם
אֶקְבָּעֵנּוּ לִבְאֵ , וְיֵשׁ מַרְבּוֹתֵינוּ לְמֵדִים מִבָּאן , שֶׁמַּעֲל
מִזְבַּח הַנְּחשֶׁת הָיָה הַקָּבָ״ה מְדַבֵּר עִם משֶׁה מִשֶּׁהוּקַם
הַמִּשְׁכָּן , וְיֵ״א מֵעַל הַכַּפּוֹרֶת , כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר : וְדִבַּרְתִּי
אִתְּךָ מֵעַל הַכַּפּוֹרֶת · (שמות כ״ה) וְאֶשָּׁר אִוָּעֵד לָכֶם
הָאֱמוּר כָּאן , אֵינוֹ אֶמוּר עַל הַמּוּבָחַ , אֶלָּא עַל אֹהֶל
מוֹעֵד הַנָּזְכָּר בְּמִקְרָא׃ (מג) ונועדתי שמה · אֶתְוַעֵד
עִמָּם בְּדִבּוּר , כְּמֶלֶךְ הַקּוֹבֵע מָקוֹם מוּעָד לְדַבֵּר עִם

auf den Altar hinabfloß, von da strömte es in den Wasser-Ablauf am Grunde des Altares, so wars im Tempel-Vorhause zu Jerusalem; bei diesem kupfernen Altare, floß es vom Altar zur Erde nieder. (41) לריח ניחוח Dies wurde von dem Mehlopfer gesagt, daß das Mehlopfer und Trankopfer völlig verbrannt werden soll, erst wurden die Fleischglieder dargebracht und dann kam das Mehlopfer, so wie es heißt: עולה ומנחה (42) תמיד Tag für Tag, es durfte kein Tag dazwischen dies unterbrechen. אשר אועד לכם Wenn ich eine Zeit bestimmen werde, mit dir zu reden, werde ich es daselbst festsetzen. Einige unserer weisen Lehrer wollen hieraus entnehmen, seitdem die heil. Wohnung errichtet wurde, die Glorie-Gottes vom kupfernen Altare her zu Mosche gesprochen habe, andere behaupten, vom heiligen Deckel herab, wie es heißt (Mos. 2, 25.) „Und werde mit dir reden von dem Deckel herab." Das אועד לכם welches hier steht, wurde nicht vom Altare ausgesagt, sondern vom Stifts-Zelte, welches hier zur Stelle erwähnt ist. (43) ונודעתי שמה Denn einfinden werde ich mich und mit ihnen reden; wie ein König, der einen Ort be-

Digitized by Google

(מד) וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־ הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֲקַדֵּשׁ לְכַהֵן לִי: (מה) וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים: (מו) וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: פ שביעי

ל (א) וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטַר קְטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ: (ב) אַמָּה אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ רָבוּעַ יִהְיֶה וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ מִמֶּנּוּ קַרְנֹתָיו: (ג) וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־

dort wegen der Söhne Israels, nnd es soll geheiligt werden durch meine Herrlichkeit. (44) Ich werde heiligen das Stiftzelt und den Altar, und Ahron und seine Söhne werde ich heiligen, um zu dienen mir. (45) Und ich will wohnen inmitten der Söhne Israels und ihr Herr sein. (46) Und sie sollen wissen, daß ich Gott, ihr Herr bin, der ich sie ausgeführt aus dem Lande Mizraim, um zu wohnen in ihrer Mitte. Ich Gott, ihr Herr.

(30) (1) Du sollst auch einen Altar machen zum Anzünden des Räuchwerks. Von Akazienholz sollst du ihn machen. (2) Eine Elle seine Länge und eine Elle seine Breite, viereckig sei er, und zwei Ellen seine Höhe, aus ihm seine Hörner. (3) Und du sollst ihn belegen mit rei-

רש"י

עֲבָדָיו שָׁם: ונקדש · הַמִּשְׁכָּן בִּכְבוֹדִי שֶׁתִּשָּׁרֶה שְׁכִינָתִי בּוֹ · וּמ"א · אַל תִּקְרֵי בִּכְבוֹדִי אֶלָּא בִּכְמוּבְדִּרִים שֶׁלִּי (זבחים קט"ו) בַּאן רָמַז לוֹ מִיתַת בְּנֵי אַהֲרֹן בְּיוֹם הֲקָמָתוֹ, וְהוּא שֶׁאָמַר מֹשֶׁה, הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לֵאמֹר בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ. (ויקרא י') וְהֵיכָן דִּבֶּר? וְנִקְדַּשׁ בִּכְבוֹדִי: (מו) לשכני בתוכם · עַל מְנַת לִשְׁכּוֹן אֲנִי בְתוֹכָם:

ל (א) מקטר קטרת · לְהַעֲלוֹת עָלָיו קְטוֹרֶת עֲשֻׂיִם סַמִּים: (ג) את גגו · זֶה הָיָה לוֹ גַּג, אֲבָל מִזְבַּח הָעוֹלָה

stimmt, daselbst mit seinen Dienern zu sprechen. ונקדש Die heil. Wohnung nämlich. בכבודי Das meine Glorie darin ruhen wird. Nach dem Midrasch-Aggadah soll man es hier nicht בִּכְבוֹדִי lesen, sondern במכובדי gleich durch jene, die mich verehren, hiermit deutete man ihm den Todesfall der Söhne Ahrons an, nämlich auf den Tag, so man die heilige Wohnung aufrichten wird, daher sagte Mosche (Mos. 3, 10, 3.) „Dies ist es, was Gott geredet, durch die, so mir nahe sind, will ich auch geheiligt werden." Es war damit gedeutet auf ונקדש בכבודי (46) לשכני בתוכם Auf daß ich in ihrer Mitte wohne.

(30) (1) מקטר קטורת Um darauf Räucherwerk aus Spezereien zu opfern. (3) את גגו Diese hatte eine Oberplatte, aber der Altar des ganzen Opfers hatte diese nicht, sondern man füllte deren innern Raum mit Erde überall, wo sie lagerten. זר זהב Ein Anzeichen auf die priester-

Digitized by Google

זֵר זָהָב סָבִיב׃ (ד) וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה־לּוֹ | מִתַּחַת
לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו תַּעֲשֶׂה עַל־שְׁנֵי
צִדָּיו וְהָיָה לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת אֹתוֹ
בָּהֶמָּה׃ (ה) וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי
שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב׃ (ו) וְנָתַתָּה
אֹתוֹ לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת
לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת אֲשֶׁר
אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה׃ (ז) וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן
קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ

nem Golde, sein Dach und seine Wände ringsum und seine Hörner. Und du machest ihm einen Kranz von Gold ringsum. (4) Und zwei Ringe von Gold machst du ihm unterhalb seines Kranzes an seinen beiden Seiten, du machst sie an seinen beiden Seiten, daß sie Behälter seien für Stangen, um ihn damit zu tragen. (5) Und du machst die Stangen von Akazienholz nnd belegst sie mit Gold. (6) Und stelle ihn vor den Vorhang, der über der Lade des Zeugnisses ist, vor den Deckel, der über dem Zeugniß ist, woselbst ich mich bei dir einfinden werde. (7) Und Ahron soll anzünden auf demselben Räuchwerk aus Wohlgerüchen an jeglichem

רש"י

לֹא הָיָה לוֹ גַּג אֶלָּא מְמַלְּאִים חֻלְּוֹ אֲדָמָה בְּכָל חֲנִיתָתָן:
זר זהב · סִימָן לְכֶתֶר כְּהוּנָּה: (ד) צלעותיו · כַּאן הוּא
לָשׁוֹן זָוִיוֹת, כְּתַרְגּוּמוֹ · לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר, עַל שְׁנֵי צִדָּיו
עַל שְׁתֵּי זְוִיּוֹתָיו שֶׁבִּשְׁנֵי צִדָּיו: והיה · מַעֲשֵׂה הַמַּבְעוֹת
הָאֵלֶּה: לבתים לבדים. לְכָל בַּיִת תִּהְיֶה הַמַּבְעֹת לְבַדָּהּ:
(ו) לפני הפרכת · שֶׁמָּא תֹּאמַר: מְשׁוּךְ מִכָּאן הָאָרוֹן
לְצָפוֹן אוֹ לְדָרוֹם, תַּ"ל לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת, מִכָּוָן כְּנֶגֶד
הָאָרוֹן מִבַּחוּץ: (ז) בהטיבו · לְשׁוֹן נְקִיּוּ הַבָּזִיכִין שֶׁל
הַמְּנוֹרָה מְדֻשָּׁן הַפְּתִילוֹת שֶׁנִּשְׂרְפוּ בַּלַּיְלָה וְהָיָה מְטַיְּבָן
בְּכָל בֹּקֶר וּבֹקֶר: הנרות · לו"שיש בלע"ז [וַאמפּאן]
וְכֵן כָּל נֵרוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּמְּנוֹרָה חוּץ *Luces, luzrnes,*

liche Krone. (4) צלעותיו. „Hier wird ein Winkel darunter verstanden, wie Onkelos es gibt: זְוִיּוֹתָיו; weil es heißt: „Auf seine zwei Seiten" nämlich, die zwei Winkeln der zwei Seiten. והיה dieses Ringwerk nämlich. לבתים לבדים Jeder Ring soll der Stange zum Gehäuse dienen. (6) לפני הפרוכת Auf daß man nicht glaube, er soll nach Norden oder Süden hingezogen sein; daher heißt es: „Vor dem Deckel" Er muß also gerade von außen gegenüber der Lade sein. (7) בהטיבו. Heißt: reinigen, die Öhlschalen des Leuchters. Er nimmt die Asche der über Nacht verbrannten Dochte hinweg, und putzte sie an jeden Morgen. נרות Lampen, diese Bedeutung hat jedes נרות überall, ausgenommen wo dabei das Wort (Aufstecken) steht [1]) welches

[1]) Wie oben (Mos. 2, 27, 20) „להעלות נר תמיד" Mos. 4, 8, 3. העלה נרותיה.

Digitized by Google

אֶת־הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה׃ (מ) מפסיר וּבְהַעֲלֹת
אַהֲרֹן אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה
קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃
(ט) לֹא־תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה
וּמִנְחָה וְנֶסֶךְ לֹא תִסְּכוּ עָלָיו׃ (י) וְכִפֶּר
אַהֲרֹן עַל־קַרְנֹתָיו אַחַת בַּשָּׁנָה מִדַּם
חַטַּאת הַכִּפֻּרִים אַחַת בַּשָּׁנָה יְכַפֶּר עָלָיו
לְדֹרֹתֵיכֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה׃

פ פ פ

Morgen, wenn er die Lampen zurichtet, soll er es anzünden. (8) Und wenn Ahron aufsteckt die Lampen gegen abend, soll er es anzünden. Ein beständiges Räuchwerk vor Gott auf eure Nachkommen. (9) Ihr sollt aber auf denselben kein gemeines Räuchwerk bringen, auch weder Brandopfer, noch Speiseopfer; auch sollt ihr kein Trankopfer auf denselben gießen. (10) Und Ahron soll sühnen auf dessen Hörnern Einmal im Jahre. Von dem Blute des Sündopfers der Versöhnung, soll er Einmal im Jahre sühnen auf demselben bei eurem

רש"י

מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר שָׁם הֶעֱלָאָה שֶׁהוּא לָשׁוֹן הַדְלָקָה׃
(ח) ובהעלות • כְּשֶׁיַּדְלִיקֵם לְהַעֲלוֹת לָהֶבְתָּן׃ יקטירנה•
בְּכָל יוֹם, פְּרָס מַקְטִיר שַׁחֲרִית, וּפְרָס מַקְטִיר בֵּין
הָעַרְבַּיִם׃ (ט) לא תעלו עליו • עַל מִזְבַּח זֶה׃ קטורת
זרה • שׁוּם קְטוֹרֶת שֶׁל נְדָבָה כָּלָן זָרוֹת לוֹ, חוּץ מִזּוּ׃
ועולה ומנחה • וְלֹא עוֹלָה וּמִנְחָה עוֹלָה שֶׁל בְּהֵמָה
וָעוֹף • מִנְחָה הִיא שֶׁל לֶחֶם׃ (י) וכפר אהרן • נוֹתֵן
דָּמִים׃ אחת בשנה • בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר
בְּאַחֲרֵי מוֹת׃ וַיֵּצֵא אֶל הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳ וְכִפֶּר עָלָיו
(ויקרא ט״ז)׃ חטאת הכפורים • הֵם פַּר וְשָׂעִיר שֶׁל
יוֹם הַכִּפּוּרִים עַל מִזְמַאת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו׃ קדש קדשים•
הַמִּזְבֵּחַ מְקוּדָּשׁ לִדְבָרִים הַלָּלוּ בִּלְבָד וְלֹא לַעֲבוֹדָה
אֲחֶרֶת׃ הסלת פרשת תצוה •

anzünden bedeutet. (8) ובהעלות Wenn er sie anzündet, um die Flamme aufsteigen zu lassen. יקטירנה Tag täglich, einen Theil zündet er morgens und einen Theil gegen abend an. (9) לא תעלה עליו Auf diesen Altar. קטרת זרה Gar keine freiwillige Gaben von Räucherwerk, denn sie werden sämmtliche als fremdartige, nicht dazu gehörende betrachtet. ועולה ומנחה. Nicht Ganzopfer nicht Mehlopfer, עולה Viehgattungen und Vögel. מנחה, Bedeutet ein Opfer von Brot. (10) וכפר אהרן d. h. das Sprengen des Blutes. אחת בשנה Am Versöhnungstage, daher heißt es in (Mos. 3, 16. 18.) „Und er gehe heraus zum Altare, der vor Gott und sühne auf denselben, das ist der Stier und der Ziegenbock vom Versöhnungstage, welche für die Unreinigkeiten des Heiligthumes und seine Heiligthümer Sühne bewirkt. קדש קדשים Der Altar ist für diese Dinge allein geheiliget, aber nicht für andere Sachen.

Digitized by Google

(יא) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃
(יב) כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר
נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה
בָהֶם נֶגֶף בִּפְקֹד אֹתָם׃ (יג) זֶה יִתְּנוּ
כָּל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל

Nachkommen. Ein hohes Heiligthum Gottes ist er. (11) Und Gott redete zu Mosche, sprechend: (12) Wenn du aufnehmen wirst die Hauptzahl der Söhne Israels ihrer Gemusterten: so gebe Jeglicher die Lösung seiner Seele, für Gott, wenn man sie mustert, so wird keine Plage an sie kommen, wenn man sie mustert. (13) Dies sollen sie geben. Wer da gehört unter die Gemu-

רש"י

(יב) כי תשא. לְשׁוֹן קַבָּלָה, פַּתְרְגוּמוֹ, כְּשֶׁתַּחְפּוֹץ לְקַבֵּל סְכוּם מִנְיָנָם. לְדַעַת מַמָּה הֵם, אֵל תְּמָנֵם לַגֻּלְגֹּלֶת אֶלָּא יִתְּנוּ כָל אֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וְתִמְנֶה אֶת הַשְּׁקָלִים וְתֵדַע מִנְיָנָם: ולא יהיה בהם נגף. שֶׁהַמְּנִין, שׁוֹלֵט בּוֹ עַיִן הָרַע וְהַדָּבָר בָּא אֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּימֵי דָוִד: (יג) זה יתנו. רָאָה לוֹ כְּמִין מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ וּמְשֻׁקָּלָה מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וְאוֹמֵר לוֹ: כָּזֶה יִתְּנוּ(מדרש רבה): העובר על הפקדים. דֶּרֶךְ הַמּוֹנִין מַעֲבִירִין אֶת הַנִּימְנִין זֶה אַחַר זֶה, וְכֵן: כֹּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר תַּחַת הַשָּׁבֶט (ויקרא כ"ז) וְכֵן: תַּעֲבוֹרְנָה הַצֹּאן עַל יְדֵי מוֹנֶה. (ירמי' ל"ג): מחצית השקל בשקל הקודש. בְּמִשְׁקָל הַשֶּׁקֶל שֶׁקָּצַבְתִּי לְךָ לְשְׁקוֹל בּוֹ שִׁקְלֵי הַקֹּדֶשׁ, כְּגוֹן שְׁקָלִים הָאֲמוּרִין בְּפָרָשַׁת עֲרָכִין, וּשְׁדֵה

(12) כי תשא Heißt, aufnehmen, wie es Onkelos überseßt, wenn du die Gesammtsumme wirst aufnehmen wollen, um zum wissen, wie groß diese ist, so darfst du sie nicht nach den Köpfen zählen, sondeen jeder gebe einen halben Schekel, du zählst dann die Schekalim und weißt zugleich die Zahl der Köpfe. ולא יהיה בהם נגף Denn durch das Zählen könnte ein böser Blick auf sie einwirken, welches eine Peſt zufolge haben könnte, so wie wir dies bei David [1]) finden. (13) זה יתנו Es wurde ihm eine feurige Münze gezeigt, sie wog einen halben Schekel in Silber, und wurde ihm gesagt: So sollen sie geben! [2]) כל העובר על הפקודים. Bei dem Zählen pflegt man die Gezählten vorbeigehen zu lassen, einen nach dem anderu, so heißt es: (Mos. 3, 27, 32.) „Von allem, was durchgeht unter dem Stabe" ebenso (Jerem. 33, 13.) Die Schafe sollen vorüberziehen unter der Hand dessen, der sie zählet. מחצית השקל בשקל הקדש Nach Gewicht des Schekels, welches ich für das Heiligthum bestimmt habe, wie z. B.

[1]) Siehe (Sam. 2, 23.)

[2]) D. h. Jeder, der seinen Beitrag zum heil. Zwecke und zum allgemeinen Wohle liefern will, soll es voll Innigkeit und Wärme, voll Liebe und Bereitwilligkeit thun.

Digitized by Google

מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה׃ (יד) כֹּל
הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמָעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה׃ (טו) הֶעָשִׁיר
לֹא־יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית
הַשֶּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר

sterten gibt die Hälfte eines Schekels, nach dem Schekel des Heiligthums; (zwanzig Gera ist ein solcher Schekel; die Hälfte des Schekels eine Hebe Gottes.) (14) Wer da gehört unter die Gemusterten, vom zwanzigsten Jahre an und darüber, gebe die Hebe Gottes. (15) Der Reiche soll nicht mehr, und der Arme nicht weniger geben, als die Hälfte des Schekels, eine Hebe

רש"י

אֲחוּזָה׃ עשרים גרה השקל · עֲכְשָׁיו פֵּירֵשׁ לְךָ בַּמֶּה
הוּא׃ גרה · לָשׁוֹן מָעָה, וְכֵן בִּשְׁמוּאֵל יָבֹא לְהִשְׁתַּחֲוֹת
לוֹ לַאֲגוֹרַת כֶּסֶף וּלְכִכַּר לֶחֶם (שמואל א' ב'): עשרים
גרה השקל · שֶׁהַשֶּׁקֶל הַמְשֻׁלָּם ד' זוּזִים וְהַזּוּז מִתְחַלְּתוֹ
חֲמֵשׁ מָעוֹת, אֶלָּא בָּאוּ וְהוֹסִיפוּ עָלָיו שִׁתּוֹת וְהַעֲלוּהוּ
לְשֵׁשׁ מָעָה כֶּסֶף, וּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל הַזֶּה שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ
יִתְּנוּ תְּרוּמָה לַה': (יד) מבן עשרים שנה ומעלה ·
לַמִּדְרָשׁ בַּאן שֶׁאֵין פְּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים יוֹצֵא לַצָּבָא וְנִמְנֶה
בִּכְלַל אֲנָשִׁים׃ (טו) לכפר על נפשותיכם · שֶׁלֹּא
תְּהֵנָפוּ עַל יְדֵי מְגִפָּן · דָּבָר אַחֵר לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם, לְפִי
שֶׁרְמָזוֹ לָהֶם בַּאן ג' תְּרוּמוֹת שֶׁנִּכְתַּב בַּאן תְּרוּמַת ה' ג'
פְּעָמִים, אַחַת תְּרוּמַת אֲדָנִים שֶׁמָּנְאָן כְּשֶׁהִתְחִילוּ
בִּנְדָבַת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁנָּתְנוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל,
וְעָלָה לְמֵאַת הַכִּכָּר · שֶׁנֶּאֱמַר · וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת
כִּכַּר (שמות ל"ח) וּמֵהֶן נַעֲשׂוּ הָאֲדָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר, וַיְהִי
מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף וְגוֹ', וְהַשֵּׁנִית אַף הִיא עַיִן מָגֵן,

Bei Schätzungen und geerbten Feldern, welche man geheiligt hat, (שדה אחוזה). עשרים גרה הש קל. Nun wird uns erklärt, wie viel ein Schekel ausmacht. גרה Heißt eine Münze. So finden wir diesen Ausdruck (Sam. 12, 36.) יבוא להשתחוות לו לאגורת כסף Er wird kommen, sich vor ihm zu bücken um eine Silbermünze. עשרים גרה השקל. Ein ganzer Schekel macht vier זוז; der זוז war anfänglich fünf מעין, später hatte man ihn um ein Sechstheil vermehrt, wonach er den Werth von sechs מעין bekam, einen solchen halben Schekel sollen sie nun als Hebe dem Ewigen geben. (14) מבן עשרים שנה ומעלה. Hieraus entnehmen wir, daß unter zwanzig Jahren Niemand verpflichtet war, in Feld zu ziehen, und ein solcher auch nicht unter den Männern gezählt wurde. (16) לכפר על נפשותיכם. Auf daß ihr durch das Zählen nicht umkommen sollet. Dies hat aber noch eine Bedeutung, weil hier dreimal תרומה erwähnt steht, welches auf drei Hebeen andeutet, eine Hebe für die Schwellen, als sie gezählt wurden bei den freiwilligen Gaben zur Stiftshütte, wo Jeder einen halben Schekel gab, welches dann einhundert Kikar ausmacht; denn es heißt: (Mos. 2, 38, 25.) „Das Silber von den Musterungen der Gemeinde hundert Kikar, wovon die Schwellen gemacht wurden, so heißt es: (Mos. 2, 28, 27.) ויהי מאת ככר הכסף u. s. w. Hundert Kikar Silber wurden angewendet;

Digitized by Google

עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם׃ (טז) וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ

Gottes, um zu sühnen auf eure Seelen. (16) Und du sollst nehmen das Silber der Lösung von den

רש"י

שֶׁמָּנָאן מִשְׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן הוּא הַמָּנְיָן הָאָמוּר בִּתְחִלַּת חֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית (במדבר א') וְנָתְנוּ כָּל אֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל, וְהֵן לִקְנוֹת מֵהֶן קַרְבְּנוֹת צִבּוּר שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה, וְהוֹשִׁוּוּ בָהֶם עֲנִיִּים וַעֲשִׁירִים, וְעַל אוֹתָהּ תְּרוּמָה נֶאֱמַר, לְכַפֵּר עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם, שֶׁהַקְּרְבָּנוֹת לְכַפָּרָה הֵם בָּאִים. וְהַשְּׁלִישִׁית הִיא תְּרוּמַת הַמִּשְׁכָּן כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל מָרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת (שמות ל"ה) וְלֹא הָיְתָה יַד כָּלָם שָׁוָה בָּהּ אֲלָא אִישׁ אִישׁ מַה שֶׁנָּדְבוּ לִבּוֹ: (טז) ונתת אותו על עבודת אהל מועד. לְמַדְתָּ שֶׁנִּצְטַוּוּ לִמְנוֹתָם בִּתְחִלַּת גְּרֵבַת הַמִּשְׁכָּן אַחַר מַעֲשֵׂה הָעֶגֶל, מִפְּנֵי שֶׁנִּמְנָם בָּהֶם מַגֵּפָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם (שמות ל"ב) מָשָׁל לְצֹאן הַמֻּבְיָרִים עַל בַּעֲלֵיהֶן שֶׁנָּפַל בָּהּ דָּבָר, וּמִשֶּׁפָּסַק אָמַר לוֹ לְרוֹעֶה, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, מְנֵה אֶת צֹאנִי, וְדַע כַּמָּה נוֹתְרוּ בָהֶם, לְהוֹדִיעַ שֶׁהִיא חֲבִיבָה עָלָיו, וְאֵי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁהַמָּנְיָן הַזֶּה הוּא הָאָמוּר בְּחֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ, בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי (במדבר א') וְהַמִּשְׁכָּן הוּקַם בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר, בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תָּקִים וְגוֹ' (שמות מ') וּמַהֲמָנְיָן הַזֶּה נַעֲשׂוּ הָאֲדָנִים מִשְׁקָלִים שֶׁלּוֹ, שֶׁנֶּאֱ' וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף לָצֶקֶת וְגוֹמֵר (שמות ל"ח) הָא

die Füße in dem Heiligthum und am innern Vorhang zu gießen; die zweite Hebe ist auch durch das Zählen zusammengebracht worden, nämlich, als die Stiftshütte aufgerichtet wurde, das ist die Zählung, welche im Anfang Bamidbor erwähnt wird, wo Jeder ebenfalls einen halben Schekel dazugab, diese waren für den Einkauf der Opfer der ganzen Gemeinde bestimmt, hier mußten Reiche und Arme einen gleichen Beitrag liefern, auf dieses deutet d. Schriftwers. „Um euch Vergebung zu erwirken" weil die Opfer Vergebung verschafften. Die dritte Hebe ist für die Stiftshütte selbst, hier waren die Gaben nicht gleichgestellt, sondern jeder steuerte bei, was ihm beliebte. (16) ונתת אותו על עבודת אוהל מועד. Hieraus entnehmen wir, daß ihm anbefohlen wurde, so zu zählen, beim Anfange freiwilliger Gaben zur Stiftsbütte, nachdem sie das goldene Kalb verfertigten, weil eine Pest unter ihnen wüthete; wie es heißt (weiter 32, 35.) „Gott strafte das Volk" dies ist zu vergleichen mit einer Heerde, welche ihrem Besitzer sehr wert ist, und die von einer Pest befallen wurde, als diese zu wüthen aufhörte, bat er den Hirten, diese zu zählen, damit er wisse, wie viel übrig blieben, um hiemit zu beweisen, wie lieb uud werth diese ihm war. Man kann aber nicht behaupten, diese Zählung sei dieselbe, welche in „Bamidbor" erwähnt ist, da es dort heißt: „Am ersten des zweiten Monats" und die Stiftshütte wurde am ersten des ersten Monates aufgerichtet, und von dem Gelde der diesmaligen Zählung wurden die Schwellen verfertigt; wir ent-

Digitized by Google

עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־
נַפְשֹׁתֵיכֶם: פ (יז) וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: (יח) וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר

Söhnen Israels und dasselbe verwende beim Dienst des Stiftzeltes, und es sei den Söhnen Israels zum Gedenken vor Gott, um zu sühnen auf eure Seelen. (17) Und Gott redete zu Mosche, sprechend: (18) Mache auch ein Becken von Kupfer zum Waschen, und setze es zwischen das Stiftzelt und zwischen den Al-

רש"י

לַמַּדְתָּ שְׁתַּיִם הָיוּ, אַחַת בִּתְחִלַּת נִדְבָתָן אַחַר יוֹה"כ בַּשָּׁנָה רִאשׁוֹנָה, וְאַחַת בַּשָּׁנָה שְׁנִיָּה בְּאִיָּר מִשֶּׁהוּקַל הַמִּשְׁכָּן, וְאִם תֹּאמַר: וְכִי אֶפְשָׁר שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם הָיוּ יִשְׂרָאֵל שָׁוִים, ו' מֵאוֹת אֶלֶף וְנ' אֲלָפִים וְה' מֵאוֹת וְנ', שֶׁהֲרֵי בְּכָסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה נֶאֱמַר כֵּן, וּבְחֹמֶשׁ הַפְּקוּדִים אַף בּוֹ נֶאֱמַר כֵּן, וַיִּהְיוּ כָּל הַפְּקוּדִים שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים (במדבר א') וְהָלֹא בִּשְׁתֵּי שָׁנִים הָיוּ? וְאִי"א שֶׁלֹּא הָיוּ בִּשְׁעַת מִנְיַן הָרִאשׁוֹן בְּנֵי י"ט שָׁנָה שֶׁלֹּא נִמְנוּ, וּבַשְּׁנִיָּה נַעֲשׂוּ בְנֵי כ', תְּשׁוּבָה לְדָבָר, אֵצֶל שְׁנוֹת הָאֲנָשִׁים בְּשָׁנָה אַחַת נִמְנוּ; אֲבָל לְמִנְיַן יְצִיאַת מִצְרַיִם הָיוּ שְׁתֵּי שָׁנִים, לְפִי שֶׁלִּיצִיאַת מִצְרַיִם מוֹנִין מִנִּיסָן, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת ר"ה, וְנִבְנָה הַמִּשְׁכָּן בָּרִאשׁוֹנָה, וְהוּקַם בַּשְּׁנִיָּה, שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה שָׁנָה בְּא' בְּנִיסָן; אֲבָל שְׁנוֹת הָאֲנָשִׁים מִנְיָן לְמִנְיָן שְׁנוֹת עוֹלָם, הַמַּתְחִילִין מִתִּשְׁרֵי, נִמְצְאוּ שְׁנֵי הַמִּנְיָנִים בְּשָׁנָה אַחַת, הַמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן הָיָה בְּתִשְׁרֵי לַאֲחַר יוה"כ שֶׁנִּתְרַצָּה הַמָּקוֹם לְיִשְׂרָאֵל לְסַלּוֹחַ לָהֶם, וְנִצְטַוּוּ עַל הַמִּשְׁכָּן, וְהַשֵּׁנִי בָּאָחַד בְּאִיָּר: עַל עֲבוֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד · הֵן אֲדָנִים שֶׁנַּעֲשׂוּ בוֹ: (יח) כִּיּוֹר · בְּמִין

nehmen also, daß man sie zweimal zählte und zw. einmal, als sie anfingen ihre freiwilligen Beiträge zu liefern, nach dem Versöhnungstage im ersten Jahre, und dann wieder im zweiten Jahre, nach dem die Stiftshütte aufgestellt wurde. Wenn man aber einwenden sollte, wo wäre dies möglich, daß in beiden Zählungen sie eine gleiche Zahl hätten, denn in beiden Zahlungen waren sie sechsmal hundert drei tausend fünfhundert und fünfzig, und die Zählungen waren in zwei Jahren, und es ist unmöglich, daß bei der ersten keine neunzehnjährigen Leute sich vorfanden, welche bei der zweiten das zwanzigste Jahr überschritten hätten? So ist die Antwort folgendes: In Hinsicht der Jahre der gezählten Männer wurden sie in einem Jahre gezählt; nach der Rechnung des Auszuges von Egypten aber waren es zwei Jahre, weil man den Auszug von Egypten von Monate Nißan zu zählen anfing, aber die Jahre der Männer wurden nach Rechnung der Weltschöpfung gezählt, welche von תשרי angefangen, wie dies im Trakt. Rosch-Haschona ersichtlich ist, demnach fielen beide Zählungen in einem Jahre aus, die erste war in Tischri nach dem Versöhnungstage, wo Gott ihnen die Sünden verzieh, und den Bau der Stiftshütte befahl; die zweite Zählung geschah am ersten des Monates Jjar — עבודת אוהל מועד Darunter sind die Schwellen verstanden, welche von dieser Steuer verfertigt wurden. (18) כיור. Eine Art großes Becken, welches Rinnen

Digitized by Google

tar und thue Waſſer da-
rein. (19) Und waſchen
daraus ſollen Ahron und
ſeine Söhne ihre Hände
und ihre Füße. (20) So
ſie eingehen in das Stift-
zelt ſollen ſie ſich mit
Waſſer waſchen, daß ſie
nicht ſterben, oder ſo ſie

גַּחֶשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ
בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה
מָיִם: (יט) וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־
יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם: (כ) בְּבֹאָם אֶל־
אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ
בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר

eintreten zum Altar, um zu dienen, um anzuzünden das Feueropfer Gottes.

רש"י

hatte, wodurch man das Waſſer ausleerte. כַּנּוֹ Wie es Onkelos überſetzt יְבִיתֵיהּ das Geſtelle (Unterſatz), welches für das Becken beſtimmt war. לרחצה Dieſes bezieht ſich auf das Becken. ובין המזבח Dies war der Opferaltar, von dem es heißt, daß er vor dem Eingange des Zeltes ſtand, das Becken ſtand gegen den Raum, welcher zwiſchen dem Altare und der Stiftshütte war, es ſtand aber nicht zwiſchen beiden, weil es heißt (weiter 40, 29.) „Und den Opferaltar ſetzte er an den Eingang der Wohnung des Stiftszeltes, nemlich den Altar ſetzte er dahin, nicht aber das Becken, wie war es alſo? Das Becken ſtand mehr zur Mittagſeite hin gerichtet. (19) את ידיהם ואת רגליהם Hände und Füße wuſch er auf einmal, wie dies im Trakt. Sebachim erklärt folgt, wo es heißt: Wie mußte er ſich die Hände und die Füße waſchen? Seine rechte Hand legte er auf den rechten Fuß, und die linke Hand auf den linken Fuß, und ſo wuſch er ſich. (20) בבואם אל אוהל מועד Morgens und Abends das Räucherwerk zu opfern, oder von den Ziegenböcken, welche zur Verſöhnung wegen Götzendienſtes gebracht wurden. ולא ימותו Wenn ſie aber dies nicht beobachten, werden ſie ſterben. Weil in der Thora Schlüſſe gezogen werden,

דּוּד גְּדוֹלָה, וְלָהּ דַּדִּים, הַמְרִיקִים בְּפִיהֶם מַיִם: וכנו · בְּתַרְגּוּמוֹ: בְּסִיסֵיהּ מוֹשֵׁב מְתוּקָן לְכִיּוֹר: לרחצה · מִזְבַּח הָעוֹלָה, שֶׁפָּתוּב בּוֹ, עַל הַכִּיּוֹר: ובין המזבח · מִזְבַּח הָעוֹלָה, וְהָיָה הַכִּיּוֹר מְשׁוּךְ קְמָעָא שֶׁהוּא לִפְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, וְהָיָה הַכִּיּוֹר מְשׁוּךְ קְמָעָא וְעֹמֶד כְּנֶגֶד אֲוִיר שֶׁבֵּין חַמִּזְבֵּחַ, וְהַמִּשְׁכָּן, וְאֵינוֹ מַסְתִּיק כְּלַל בֵּינְתַיִם, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת מִזְבַּח הָעוֹלָה שָׂם פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד, פְּלוֹמַר, מִזְבַּח לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד, וְאֵין כִּיּוֹר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד; הָא כֵיצַד? מָשׁוּךְ קִימְעָא אֶל הַדָּרוֹם, כַּךְ שְׁנוּיָה בְּזֹבָחִים: (יט) את ידיהם ואת רגליהם · בְּבַת אַחַת הָיָה, מְקֻדָּשׁ יָדָיו וְרַגְלָיו, וְכַךְ שְׁנִינוּ בְּזֹבָחִים: בֵּיצַד קִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם? מַגִּיחַ יָדוֹ הַיְמָנִית עַל־גַּבֵּי שְׂמֹאלִית, וְיָדוֹ הַשְּׂמָאלִית עַל־גַּבֵּי רַגְלוֹ הַיְמָנִית, וְיָדוֹ הַיְמָנִית עַל־גַּבֵּי רַגְלוֹ הַשְּׂמָאלִית וּמְקֻדָּשׁ: (ב) בבאם אל אהל מועד. לְהַקְטִיר שַׁחֲרִית וּבֵין הָעַרְבַּיִם קְטֹרֶת, אוֹ לְהַזּוֹת מִדַּם פַּר כִּפּוּר הַמַּשְׁחִית, וּשְׂעִירֵי ע"א. (ת"כ פ' שמיני זבחים י"מ): ולא ימותו · הָא אִם לֹא יִרְחֲצוּ יָמוּתוּ, שֶׁבַּתּוֹרָה נֶאֱמְרוּ

Digitized by Google

אִשֶּׁה לַיהוָה׃(כא) וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם
וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה־ לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ
וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם׃ פ שני בחול (כב) וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ (כג) וְאַתָּה קַח־
לְךָ בָּשָׂמִים רֹאשׁ מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת
וְקִנְמָן־בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם
וּקְנֵה־בֶשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם׃ (כד) וְקִדָּה

(21) Und sie sollen waschen ihre Hände und ihre Füße daß sie nicht sterben. (Und es sei ihnen ein ewiges Gesetz, ihm und seinen Samen, bei ihren Nachkommen.) (22) Und Gott redete zu Mosche, sprechend: (23) Du aber nimm dir Hauptgewürze: freifließende Myrthe fünfhundert; würzigen Zimmt die Hälfte davon, zweihundert und fünfzig und Gewürzrohr, zweihundert und fünfzig. (24) Und Kassien fünfhundert, nach dem Schekel des Heilig-

רש"י

כְּלָלוֹת, וּמִכְּלָל לַאו אַתָּה שׁוֹמֵעַ הֵן: אל המזבח. הַחִיצוֹן, שֶׁאֵין כַּאן בֵּיאַת אֹהֶל מוֹעֵד אֶלָּא בָּחָצֵר: (כא) ולא ימותו. לְחַייֵב מִיתָה עַל הַמְשַׁמֵּשׁ בַּמִּזְבֵּחַ, וְאֵינוֹ חָוּץ יָדַיִם וְרַגְלַיִם, שֶׁהַמִּיתָה הָרִאשׁוֹנָה לֹא שָׁמַעְנוּ אֶלָּא עַל הַנִּכְנָס לְהֵיכָל: (כג) בשמים ראש. חֲשׁוּבִים: וקנמן בשם. לְפִי שֶׁהַקִּנָּמוֹן קְלִיפַת עֵץ הוּא יֶשׁ שֶׁהוּא טוֹב, וְיֶשׁ בּוֹ רֵיחַ טוֹב וְטַעַם, וְיֶשׁ שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּעֵץ, לְכָךְ הוּצְרַךְ לוֹמַר קִנָּמָן בֹּשֶׂם מִן הַטּוֹב: מחציתו חמשים. מַחֲצִית הַכָּאָתוֹ תְּהֵא חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם נִמְצָא כֻּלּוֹ חֲמֵשׁ מֵאוֹת, כְּמוֹ שְׁעוֹר מָר דְּרוֹר, א"כַּ לָמָּה נֶאֱמַר בּוֹ חֲצָאין? גְּזֵירַת הַכָּתוּב הִיא לְהָבִיאוֹ לַחֲצָאין, לְהַרְבּוֹת בּוֹ ב' הַכָּרָעוֹת, שָׁאֵין שׁוֹקְלִין עֵין בָּעֵין, וְכָךְ שְׁנִיָּה בִּכְרִיתוּת (דף ה'): וקנה בשם. קָנֶה שֶׁל בֹּשֶׂם, לְפִי שֶׁיֵּשׁ קָנִים שֶׁאֵינָן שֶׁל בֹּשֶׂם, חמשים ומאתים. סַךְ מִשְׁקַל כּוּלּוֹ: (כד) וקדה. שֵׁם

aus welchen wir von dem „Nein" das „Ja" folgern. אל המזבח Zum äußern Altar, wo er nicht ins Stiftszelt kommt, denn dieser Altar stand im Hofe. (21) ולא ימותו. Dies deutet an, daß man sich des Todes schuldig machte, wenn man beim Altar den Dienst verrichtete, nnd sich nicht erst Hände und Füße gewaschen hat, denn das erste. „ולא ימותו" Hat nur Bezug auf einen, der hinein geht, und sich nicht wäscht. (23) בשמים ראש Vornehmes Gewürz. וקנה בשם Weil der Zimmt nur die Schale eines Baumes ist, welcher bisweilen gut und wohlriechend, bisweilen aber auch nur bloßes Holz ist, deshalb wird hier ausdrücklich anbefohlen, daß er von der guten Gattung sein mußte. מחציתו חמשים ומאתים Die Halbscheit des Dargebrachten muß zweihundert und fünfzig Schekel sein, das Ganze war demnach fünfhundert, so wie bei מר דרור. Warum aber steht die Halbscheit מחציתו? Es ist ein Befehl Gottes, daß man es in zwei Theile bringen muß. וקנמן בשם Gewürzrohr, weil es auch Rohre gibt, welche nicht gewürzartig sind, daher muß es hier ausdrücklich בשם (von Gewürz) heißen. חמשים ומאתים Das sämmtliche Gewicht. (24) וקדה Der Name einer Wurzel; in der talmudischen Sprache קציעה

Digitized by Google

חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ וְשֶׁמֶן זַיִת הִין׃ (כה) וְעָשִׂיתָ אֹתוֹ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־קֹדֶשׁ רֹקַח מִרְקַחַת מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ שֶׁמֶן מִשְׁחַת־ קֹדֶשׁ יִהְיֶה׃ (כו) וּמָשַׁחְתָּ בּוֹ אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת אֲרוֹן הָעֵדֻת׃ (כז) וְאֶת־ הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת׃ (כח) וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל כֵּלָיו

thums und Olivenöl ein Hin: (25) Und mache daraus ein heiliges Salböl, eine Gewürz-Mischung, nach der Kunst des Salbenmischers, dies sei das heilige Salböl. (26) Und du sollst damit salben das Stiftzelt und die Lade des Zeugnisses. (27) Und den Tisch und alle seine Geräthe und den Leuchter und seine Geräthe und den Altar zum Räuchern. (28) Und den Opferaltar und alle seine Geräthe

רש"י

שֵׁשׁ עָשָׂב, בְּלָשׁוֹן חֲכָמִים: קְצִיעָה: הין. י"ב לוגין וְנֶחְלְקוּ בּוֹ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, ר' מֵאִיר אוֹמֵר בּוֹ שָׁלְקוּ אֶת הָעִיקָּרִין, אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה: וַהֲלֹא לְסוּף אֶת הָעִיקָּרִין אֵינוֹ סָפֵק, אֶלָּא שֶׁרָאוּם בַּמַּיִם, שֶׁלֹּא יִבְלְעוּ אֶת הַשֶּׁמֶן, וְאַחַ"כ הַצִּיפּוּ עֲלֵיהֶם הַשֶּׁמֶן עַד שֶׁקִּוְּלַט הֲרֵיחַ וְקָפְחוּ לַשֶּׁמֶן מֵעַל הָעִיקָּרִין: (כה) רקח מרקחת. רֹקַח שָׁם דָּבָר הוּא, וְהַטַּעַם מוֹכִיחַ, שֶׁהוּא לְמַעְלָה. וְהֵרֵי הוּא כְּמוֹ: רָגַע, וְאֵינוֹ כְּמוֹ: רוֹגַע הַיָּם (ישעי' נ"א) וּכְמוֹ רוֹקַע הָאָרֶץ (שם מ"ב) שֶׁהַטַּעַם לְמַטָּה, וְכָל דָּבָר הַמַּעֲרֵב בַּחֲבֵירוֹ עַד שֶׁוֶּה קוֹפֵחַ מַזֶּה אוֹ רֵיחַ אוֹ טַעַם, קְרוּי מְרֻקָּחַת: רקח מרקחת. רֹקַח הֶעֱשׂוּי עֵין אוּמָנוּת וְתַעֲרוּבוֹת: מעשה רוקח. שֶׁם הָאוּמָן בַּדָּבָר: (כו) ומשחת בו. הַמְּשִׁיחוֹת בְּמִין כ"ו

genannt. הין Macht zwölf Login. Hierin sind die Talmudisten getheilter Meinung, Rabbi Mäir meint, hiermit wurden die Wurzeln gekocht, Rabbi Jehudah, dagegen bemerkt, daß solches nicht einmal genügt, blos die Spezereien zu schmieren, sondern man weichte es erst in Wasser, damit sie nicht das Öhl auffsaugen sollen, dann goß man das Öhl darauf, und lies es solange stehen, bis es den Geruch aufnahm. (25) רקח מרקחת ist ein Hauptwort, welches auch durch den Ton bewiesen ist, der auf der vorletzten Silbe steht, es gleicht dem רָגַע, בֶּקַע [1]) aber nicht dem (Jes. 51.) רוֹגַע הַיָּם oder (das. 42.) רוֹקַע הָאָרֶץ welche den Ton (Akzent) auf der letzten Silbe haben. Eine jede Sache, die mit einer andern vermengt ist, so daß die eine von der andern entweder Geruch oder Geschmack enthält, heißt, מְרֻקָּחַת — רֻקַּח Eine Vermischung, welche durch den Prozes des Vermischens entsteht. מעשה רוקח Der Ausdruck für den Künstler, der solches zubereitet. (26) ומשחת בו. Alle Salbungen waren wie ein griechisches כי, nur die der Könige waren

[1]) רוקח וגו' פירש"י, והוא שם דבר, כמו רוגע — ואם היה כינוי, הנגינה מלעיל, ופה הנגינה מלרע, ופירושו, להכין פה מקור הפעולה, ולא כינוי, כמו בָּקַע, אם להקל נתות: גרוסים. [מדודי מוס' שמואל נרי"ן — Raschi will hier die dreierlei Ausdrücke (רֻקַּח מְרֻקַּחַת מוכך רֻקַּח) unterscheiden, u. z. Ersteres ist das Ver-

Digitized by Google

וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ (כט) וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְהָיוּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם יִקְדָּשׁ׃ (ל) וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּמְשָׁח וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֲנֹ לִי׃ (לא) וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

so wie das Becken und sein Gestell. (29) Du sollst sie heiligen, daß sie hochheilig bleiben. Wer sie berühret, soll heilig sein. (30) Und Ahron und seine Söhne sollst du salben und sollst sie heiligen, um zu dienen mir. (31) Und zu den Söhnen Israels

רש"י

חוץ מִשֶּׁל מְלָכִים, כְּמִין נֶזֶר׃ (כט) וקדשת אותם · מְשִׁיחָה זוּ מְקַדְּשָׁתָם לִהְיוֹת לְקֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וּמַה הִיא קְדוּשָּׁתָם? כָּל הַנּוֹגֵעַ וְנוֹמָר, כָּל הָרָאוּי לִכְלֵי שָׁרֵת, מְשֻׁנְכָנָם לְתוֹכוֹ קָדוֹשׁ קְדוּשַׁת הַגּוּף לִיפָּסֵל בְּיוֹצֵא וְלִינָה וְטִבּוּל יוֹם, וְאֵינוֹ נִפְדֶּה לָצֵאת לְחוֹלִין; אֲבָל דָּבָר שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לָהֶם, אֵין מְקַדְּשִׁין, וּשְׁנוּיָה הִיא מִשְׁנָה שְׁלִישִׁית · אֵצֶל מִזְבַּח מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ (שמות כ"ט) שׁוֹמֵעַ אֲנִי, בֵּין רָאוּי בֵּין שֶׁאֵינוֹ רָאוּי, תַּ"ל כְּבָשִׂים, מַה כְּבָשִׂים רְאוּיִם, אַף כָּל רָאוּי; כָּל מְשִׁיחַת מִשְׁכָּן וְכֹהֲנִים וּמְלָכִים מִתּוּרְגְּמִם לָשׁוֹן "רְבוּי" לְפִי שֶׁאֵין צוֹרֶךְ מְשִׁיחָתָן, אֶלָּא לְגַדְלָה; כִּי כֵן יִפֹּד הַמֶּלֶךְ, שֶׁזֶּה חִנּוּךְ גְּדוּלָתוֹ, וּשְׁאָר מְשִׁיחוֹת, כְּגוֹן "רְקִיקִין מְשׁוּחִין" רֹאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ, לָשׁוֹן אֲרַמִּית בְּהֶן כְּלָשׁוֹן עִבְרִית׃ (לא) לדרתיכם · מַצַּאן

kronenartig. (29) וקדשת אותם Diese Salbung heiliget sie, daß ihre Heiligkeit vom Hauptrange ist. Und worin bestand ihre Heiligkeit? „Was sie berührt soll heilig sein, alles welches zu den Geräten einer Dienstverrichtung brauchbar war, sobald etwas hinein gegeben wird, ist es heilig, so daß es unbrauchbar wird, wenn es dann hinaus außer dem Heiligthume gekommen ist, oder wenn es übernachtet hatte, daß man es nicht mehr auslösen konnte, um es zum gewöhnlichen Gebrauch zu verwenden. Gegenstände aber, welche zum Dienst nicht geeignet waren, wurden dadurch nicht geheiligt. Dies wird auch in einer Mischnah gelehrt, weil es beim Altare heißt: „Der den Altar berührt wird heilig:" könnte man glauben, es sei kein Unterschied, ob es zum Dienste geeignet war, oder nicht, so heißt es dabei „כבשים", „Lämmer" sowie Lämmer hiezu geeignet sind, so wird auch nur dasjenige heilig, welches eben dazu geeignet ist. Überall wo „משחה" bei der Stiftshütte, bei den Priestern und bei den Königen vorkömmt, wird es im Chaldäischen רבוי übersetzt, weil das Salben blos die Größe anzeigt, denn so hat es Gott befohlen, daß dies die Einweihung zu ihrer Würde sein soll; anderswo aber, wo dieser Ausdruck vorkömmt z. B. in רְקִיקֵי מְשׁוּחִין „Gesalbte dünne Kuchen" wo dieses nur bestreichen heißt, gibt es der Targum mit dem (oben 29, 2.) ebräischen Worte: מצות משוחין (31) לדורתיכם.

---

mischen, das Zweite ist das Vermischte und das Dritte bedeutet den Künstler, welcher vermischt. (Nach Heidenheim.) (Hecht.)

Digitized by Google

תְּדַבֵּר לֵאמֹר שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה
זֶּה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם׃ (לג) עַל־בְּשַׂר אָדָם
לֹא יִיסָךְ וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמֹהוּ
קֹדֶשׁ הוּא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם׃ (לד) אִישׁ אֲשֶׁר
יִרְקַח כָּמֹהוּ וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל־זָר
וְנִכְרַת מֵעַמָּיו׃ ס (לה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֶלֶת

sollst du reden, sprechend: Heiliges Salböl soll dies mir sein bei euren Nachkommen. (32) Auf das Fleisch eines Menschen soll es nicht gegossen werden, und in diesem Maaße sollt ihr keines bereiten, ihm gleich. Es ist heilig, heilig soll es euch bleiben. (33) Wer ein solches mischet, oder wer von demselben auf einen Gemeinen bringen wird, der werde abgeschnitten von seinem Volke. (34) Und Gott sprach zu Mosche: Nimm dir Wohlgerüche:

רש"י

לְמִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ לוֹמַר, שֶׁכְּשֶׁיּוֹלְדִין קַיָּם לְעָתִיד לָבֹא (הוריות י"ב): זה. בְּגִימַ' תְּרֵיסַר לוּגִין הָיוּ: (לב) לא ייסך. בְּשָׂנֵי יוד"י"ן לָשׁוֹן לֹא יִפְעַל, כְּמוֹ לְמַעַן יִיטַב לָךְ: על בשר אדם לא ייסך. מִן הַשֶּׁמֶן הַזֶּה עַצְמוֹ: ובמתכנתו לא תעשו כמוהו. בְּסָכוּם סַמָּנָיו לֹא תַעֲשׂוּ אַחֵר כָּמוֹהוּ בְּמִשְׁקַל סַמָּנִין הַלָּלוּ, לְפִי מִדַּת הִין שֶׁמֶן. אֲבָל אִם פָּחַת אוֹ רָבָה סַמָּנִין לְפִי מִדַּת הִין שֶׁמֶן, מוּתָּר, וְאַף הָעֲשׂוּי בְּמַתְכֹּנְתּוֹ שֶׁל זֶה. אֵין הַדָּבָר מְמֻנֶּה חַיָּב אֶלָּא הָרוֹקֵחַ. (כריתות ה.): ובמתכונתו. לָשׁוֹן חֶשְׁבּוֹן, כְּמוֹ, מְתֻכֶּנֶת הַלְּבֵנִים (שמות ה.) וְכֵן בְּמַתְכֻּנְתָּהּ שֶׁל קְטֹרֶת: (לג) ואשר יתן ממנו. מְאוֹתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה: על זר. שֶׁאֵינוֹ צוֹרֵךְ כְּהוּנָה וּמַלְכוּת: (לד) נטף. הוּא צָרִי, וְעַל שְׁאֵינוֹ אֶלָּא שֶׁרֶף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף, קְרוּי נָטָף ובלע"ז גו"מא (דמס גוומי) Comme, וְהַצָּרִי קוֹרִין לוֹ טרי"אקה (דמר טהמיריק): מיט Thériaque, ושחלת. שׁוֹרֶשׁ בִּשְׂמִים חֶלֶק וּמַצְהִיר כְּצִפּוֹרֶן, *Triaca*,

Hieraus entnahmen unsere Gelehrten, daß dies auch für die späteren Zeiten dauern muß. זה Der Zahlenwert dieses Wortes beträgt zwölf, und soviel Login waren es. (32) לא ייסך Mit zwei יוד"ין das Wort steht hier in der thätigen Form, wie in der Stelle: "למען ייטב לך" (Mos. 5, 5, 16.) לא ייסך Soll von diesem Öhle nicht geschmiert werden. ובמתכנתו לא תעשו כמהו Mit derselben Zahl Spezereien zu einem Hin Öhl, sollt ihr kein ähnliches Salböhl machen; nimmt man aber weniger oder mehr Spezereien zu einem Hin Öhl, dann ist es erlaubt, und selbst wenn man es nach dieser Zahl gemacht, ist der, welcher sich damit schmiert, nicht strafbar, sondern nur der, der es zubereitet. מתכנתו Heißt: Seine Zahl, so finden wir (Mos. 2, 5, 8.) "מתכנת הלבנים" „Die Zahl der Ziegel" und so wie (weiter 80, 37.) "במתכנתה" „Beim Räucherwerk" (33) ואשר יתן ממנו. Von diesem Öhle welches Mosche verfertigte. על זר Wo es weder das Priesteramt noch die königliche Würde erforderten. (34) נטף Ist Balsam, weil es nur eine feuchte Masse ist, welche aus dem

Digitized by Google

וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה׃ (לה) וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ׃

Balsamtropfen, Seenagel und Galban. Diese Wohlgerüche nebst reinem Weihrauch von jedem gleich viel. (35) Sollst du zubereiten ein gewürzhaftes Räuch-

רש"י

וּבְלָשׁוֹן הַמִּשְׁנָה קְרוּי צִפּוֹרֶן, וְזֶהוּ שֶׁתַּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס וְטוּפְרָא: וחלבנה. בְּשֵׁם שֶׁרֵיחוֹ רַע, וְקוֹרִין לוֹ גַלְבַּנִי. וּמָנְאָה הַבָּתוּב בֵּין סַמָּנֵי הַקְּטֹרֶת, לְלַמֶּדְנוּ שֶׁלֹּא יַקֵּל בְּעֵינֵינוּ לָצֵרֶף עִמָּנוּ בַּאֲגוּדַת תַּעֲנִיּוֹתֵינוּ וּתְפִילָּתֵינוּ אֶת פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהְיוּ נִמְנִין עִמָּנוּ: סמים. אֲחֵרִים: ולבונה זכה. מִבַּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ (כריתות שם) י"א סַמָּנִין נֶאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי, מְעוּט סַמִּים שְׁנַיִם, נָטָף וּשְׁחֶלֶת וְחֶלְבְּנָה ג' הרי ה'. סַמִּים, לְרַבּוֹת, עוֹד כְּמוֹ אֵלּוּ, הֲרֵי עֲשָׂר, וּלְבוֹנָה הֲרֵי י"א, וְאֵלּוּ הֵן: הַצֳּרִי, וְהַצִּפּוֹרֶן, הַחֶלְבְּנָה, וְהַלְּבוֹנָה, מֹר, וּקְצִיעָה, שִׁבֹּלֶת, נֵרְדְּ, וְכַרְכֹּם, הֲרֵי ח', שֶׁהַשִּׁבֹּלֶת וְנֵרְדְּ אֶחָד, שֶׁהַנֵּרְדְּ דּוֹמֶה לְשִׁבֹּלֶת; הַקִּלְיָפָה וְקִנָּמוֹן, הֲרֵי י"א. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה אֵינוֹ נִקְטָר אֶלָּא בּוֹ שָׁפִין אֶת הַצִּפּוֹרֶן לַלְּבָנָה שֶׁתֶּאֱהָא נָאָה: בד בבד יהיה. אֵלּוּ הָאַרְבָּעָה הַנִּזְכָּרִים בָּאן יִהְיוּ שָׁוִין מִשְׁקָל בְּמִשְׁקָל, כְּמִשְׁקָלוֹ שֶׁל זֶה כַּךְ מִשְׁקָלוֹ שֶׁל זֶה, וְכֵן שָׁנִינוּ: הַצֳּרִי וְהַצִּפּוֹרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקָל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה. וְלָשׁוֹן בַּד נִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁהוּא לָשׁוֹן יָחִיד, אֶחָד בְּאֶחָד יִהְיוּ זֶה כְּמוֹת זֶה: (לה) ממלח. מְהֻרְגָּמוֹ מְעוּרָב

Holze träufelt, heißt es נטף שחלת (Tropfen.) Eine Gewürz-Wurzel, welche glatt und glänzend ist, wie ein Nagel. In der Mischna heißt dies צפורן Onkelos gibt es mit הלבנה טופרא. Ein Gewürz von üblem Geruche. Die Schrift zählt es unter den Spezereien des Räucherwerkes, um anzudeuten, daß wir es nicht für gering halten sollen, auch die Sünder und Verirrten unter uns zu zählen, und sie mit einzuschließen bei unsrem Fasten und unseren Gebeten [1]) סמים Andere (Spezereien) ולבנה זכה

Hieraus entnehmen unsere Lehrer, daß eilf Spezereien-Arten dem Moses am Sinai angeordnet wurden. Das Wenigste von „סמים" macht zwei aus; נטף, שחלת sind drei, zusammen also fünf, das zweite סמים deutet, daß noch so viel dazu kommen, sind zehn, und Weihrauch, ist zusammen eilf, nach der Maßoroh (Tradition) sind es folgende: צרי, צפורן, חלבנה, לבונה, מור, קציעה, שבולת und נרד, sind eines, כרכם, dann: קלופה, קשט und קנמון, machen zusammen eilf, die Seife von כרשנא wurde nicht zum Räuchern verwendet, sondern die Gewürz-Wurzel (צפורן) wurde blos damit gerieben, damit, sie eine schönere Farbe erhalte. בד בבד Diese erwähnten vier, sollen von gleichem Gewichte genommen werden, wie wir dies aus der Mischnah ersehen: צרי, צפורן, חלבנה und לבונה sollen von jedem siebenzig Mone genommen werden. Der Ausdruck בד glaube ich bedeutet einzeln, d. h. Eines soll so sein wie das andere. (35) ממלח wie es Onkelos übersetzt, מְעֹרָב vermischt; er soll sie wohl gerieben unter einander mischen. Ich denke, dieses Wort ist

[1]) Siehe Trakt. Keritoth Fol. 6.

Digitized by Google

(לו) וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה
לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד
לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם:
(לז) וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ
לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לְךָ לַיהוָה:
(לח) אִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כָמוֹהָ לְהָרִיחַ
בָּהּ וְנִכְרַת מֵעַמָּיו: ס
לא (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:
(ב) רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי

werk, nach der Kunst der Salbenmischer, gemengt, rein, heilig. (36) Und du sollst davon legen vor das Zeugniß im Stiftzelt, allwo ich mich bei dir einfinden werde. Hochheilig sei es euch. (37) Und das Räuchwerk, das du machst, (nach dessen Maaß ihr euch keines machen dürfet), soll dir ein Heiligthum Gottes sein: (38) Wer dergleichen machen wird, daran zu riechen, der soll abgeschnitten werden von seinem Volke.

(31) (1) Und Gott redete zu Mosche, sprechend: (2) Siehe! ich

רש"י

שָׁעֲרֵב שְׁחִיקָתָן יָפָה יָפָה זֶה עִם זֶה, וְאוֹמֵר אֲנִי שְׁדוֹמָה לוֹ: וַיִּרְאוּ הַמַּלָּחִים (יונה א׳) מַלָּחֶיךָ וְחוֹבְלֶיךָ (יחזקאל כ״ז) עַל שֵׁם שֶׁמְּהַפְּכִין אֶת הַמַּיִם בְּמַשּׁוֹטוֹת בְּשֶׁמַּנְהִיגִים אֶת הַסְּפִינָה, כְּאָדָם הַמְהַפֵּךְ בְּכַף בַּצִּים מְרוּסוֹרֶת לְעָרְבָן עִם הַמַּיִם, וְכָל דָּבָר שֶׁאָדָם רוֹצֶה לְעָרֵב יָפָה יָפָה מְהַפְּכוֹ בְּאֶצְבַּע אוֹ בְּנָזֶךְ: ממלח מהור קדש • מְמוּלָּח יִהְיֶה, וְטָהוֹר יִהְיֶה, וְקֹדֶשׁ יִהְיֶה: (לו) ונתתה ממנה ונו׳. הֵיאַ קְטֹרֶת שֶׁבְּכָל יוֹם וְיוֹם שֶׁעַל מִזְבַּח הַפְּנִימִי, שֶׁהוּא בְּאֹהֶל מוֹעֵד: אשר אועד לך שמה • בָּל מוֹעֲדֵי דִבּוּר שֶׁאֶקְבַּע לְךָ, אֲנִי קוֹבָעַם לְאוֹתוֹ מָקוֹם: (לז) במתכנתה • בְּמָנִין סַמָּנֶיהָ: קדש תהיה לך לה׳. שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂנָּה אֶלָּא לִשְׁמִי: (לח) להריח בה • אֲבָל עוֹשֶׂה אוֹתָהּ בְּמַתְכֻּנְתָּהּ מִשֶּׁלְּךָ, כְּדֵי לְמוֹכְרָהּ לְצִבּוּר:

לא (ב) קראתי בשם • לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתִּי, אֶת

gleichbedeutend mit dem Ausdrucke (Jonas, 1, 5.) מַלָּחִים, Schiffer oder (Ezech. 27.) מלחיך, sie heißen deshalb מלחים, weil sie das Wasser mit den Rudern untereinander rühren, wenn sie das Schiff leiten, wie wenn jemand mit einem Löffel eingeschlagene Eier herumrührt, um sie mit Wasser zu mengen; und jede Sache, die man gehörig vermengen will, geschieht mit dem Finger, und mit einem Löffel. ממולה טהור קדש. Es soll gemischt, rein und heilig sein. (36) ונתת ממנו. Dies ist das Räucherwerk, daß man täglich auf dem innern Altar opferte, welcher in dem Stiftszelte stand. אשר אועד. Immer wenn ich dir eine Sprechzeit bestimmen werde, wird es hier geschehen. (37) במתכונתה Mit der Zahl der Spezereien. קדש תהיה לך לי׳. Daß du es nur zur Verehrung meines Namens macheſt. (38) להריח בה Du darfst es aber machen von deinem Gelde, um es der Gemeinde zum Opfern zu verkaufen.

(31) (2) קראתי בשם. Ich ernannte den Bezalel, meine Arbeit zu bewerk-

Digitized by Google

בֶּן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ (ג) וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ
רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת
וּבְכָל־מְלָאכָה׃ (ד) לַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת
לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃
(ה) וּבַחֲרֶשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֶשֶׁת
עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה׃ (ו) וַאֲנִי הִנֵּה
נָתַתִּי אִתּוֹ אֵת אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ
לְמַטֵּה־דָן וּבְלֵב כָּל־חַכַם־לֵב נָתַתִּי
חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתֶךָ׃ (ז) אֶת
אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הָאָרֹן לָעֵדֻת וְאֶת־
הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֵת כָּל־כְּלֵי הָאֹהֶל׃

hobe mit Namen berufen Bezaleel, Sohn Uri's, Sohn Chur's aus dem Stamme Jehuda. (3) Und habe ihn erfüllt mit dem Geiste Gottes, mit Weisheit und Vernunft und Erkenntniß und mit allerlei Fertigkeit. (4) Gedanken zu erdenken, um zu arbeiten in Gold und in Silber und in Kupfer. (5) Und in Steinarbeit zum Einfassen und in Holzarbeit zu arbeiten in allerlei Werk. (6) Und ich, siehe! ich habe ihm zugegeben Oholiab, den Sohn Achisamach's aus dem Stamme Dan, und in das Herz aller Kunstsinnigen habe ich Weisheit gegeben. daß sie machen Alles, was ich dir geboten. (7) Das Stiftzelt und die Lade zum Zeugnis und den Deckel, der darauf ist, und

רש"י

בְּצַלְאֵל׃ (ג) חכמה · מַה שָׁאָדָם שׁוֹמֵעַ
מֵאֲחֵרִים וְלָמַד׃ תבונה · מֵבִין דָּבָר מִלִּבּוֹ מִתּוֹךְ דְּבָרִים
שָׁלָמַד׃ דעת · רוּחַ הַקֹּדֶשׁ׃ (ד) לחשוב מחשבות ·
אֲרִיגַת מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב׃ (ה) ובחרשת · לָשׁוֹן אוּמָנוּת ·
כְּמוֹ · חָרָשׁ · חָכָם · וְאַנְקְלוֹס פִּירֵשׁ וְשָׁנָה בְּמַדְרִישָׁן ·
שֶׁאוּמָּן אֲבָנִים קָרוּי אוֹמָן · וְחָרָשׁ עֵץ קָרוּי נַגָּר׃
למלאות · לְהוֹשִׁיבָהּ בְּמִשְׁבְּצוֹת שֶׁלָּהּ · בְּמִלּוּאָהּ לַעֲשׂוֹת
הַמִּשְׁבְּצוֹת לְמִדַּת מוֹשַׁב הָאֶבֶן וְעָבְיָהּ׃ (ו) ובלב כל
חכם לב ונו׳ · וְעוֹד שְׁאַר חֲכָמֵי לֵב יֵשׁ בָּהֶם וְכָל אֲשֶׁר
נָתַתִּי בּוֹ חָכְמָה · וְיַעֲשׂוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ׃ (ז) ואת
הארן לעדות · לְצוּרַךְ לוּחוֹת הָעֵדוּת׃ (ז) המכוסה ·

stelligen. (3) בחכמה Unter הכמה (Weisheit) versteht man hier, was man von Andern lernt, תבונה (Vernunft) heißt, was Jemand von dem bereits Erlernten von selbst erforscht, דעת durch die Eingebung des heiligen Geistes. (4) לחשוב מחשבות Die Kunstweberei. (5) חרושת Heißt ein Handwerk, das Nachdenken erfordert, wie (Jes. 40, 20.) חרש חכם „Ein weiser Künstler" Onkelos übersetzt es mit verschiedenen Namen, einen Steinhauer nennt er אומן; einen Zimmermann, נגר u. s. w. למלאות Um sie in ihrer Einfassung zu setzen, damit die Einfassung gerade für den Stein angepaßt sein soll. (6) ובלב כל חכם לב Es gibt noch mehrere weise Künstler unter euch, und jeden, den ich die Weisheit ins Herz gelegt, soll daran Theil nehmen und mitarbeiten, so wie ich dir befohlen habe. (7) ואת הארן לעדות Zum Gebrauche für die Tafeln des

Digitized by Google

(ט) וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת: (י) וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ: (יא) וְאֵת בִּגְדֵי הַשָּׂרָד וְאֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן: (יב) וְאֵת

alle Geräthe des Zeltes. (8) und den Tisch und seine Geräthe und den reinen Leuchter und alle seine Geräte und den Räucheraltar. (9) Und den Opferaltar und alle seine Geräthe und das Becken mit seinem Gestell. (10) Und die Hülfs-Gewänder, so wie dir heiligen Gewänder für Ahron, den Priester, und die Gewänder seiner Söhne beim Dienste. (11) Und das Salböl und das Räuchwerk aus Wohlgerüchen

רש"י

עַל שֵׁם זָהָב טָהוֹר (מנחות כ"ח): (י) ואת בגדי השרד. אוֹמֵר אֲנִי לְפִי חֲשׁוּבָתוֹ שֶׁל מְקֹרָא, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר. שֶׁבִּבְגְדֵי כְהוּנָּה מְדַבֵּר. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר אֶצְלָם: וְאֶת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן. וְאֶת בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן, אֲלֹא אֵלּוּ בִּגְדֵי הַשָּׂרָד הֵם בִּגְדֵי הַתְּכֶלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי הָאֲמוּרִין בְּמִשְׁכָּן וּבְפָרֹכֶת וּבְמַסָּךְ לְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן בַּקֹּדֶשׁ. וְנָתְנוּ אֶל בֶּגֶד תְּכֶלֶת וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן וּפָרְשׂוּ עֲלֵיהֶם בֶּגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי, וְנִרְאִין דְּבָרִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִן הַתְּכֶלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עָשׂוּ בִּגְדֵי שָׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ (שמות ל"ט) וְלֹא הַזְּכַר שֵׁשׁ עִמָּהֶם, וְאִם בְּבִגְדֵי כְהוּנָּה מְדַבֵּר לֹא מָצִינוּ בְּאֶחָד מֵהֶם אַרְגָּמָן אוֹ תוֹלַעַת שָׁנִי בְּלֹא שֵׁשׁ: בגדי השרד. יֵ"ם לְשׁוֹן עֲבוֹדָה וְשִׁירוּת, כְּתַרְגּוּמוֹ: לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא, וְאֵין לוֹ דְּמְיוֹן בְּמִקְרָא; וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁהוּא אַרְמִי כְּתַרְגּוּם שֶׁל קָלָעִים. וְתַרְגּוּם שֶׁל מִכְבָּר שְׂהָיוּ אֲרוּגִים בְּמַחַט עֲשׂוּיִים נְקָבִים נְקָבִים לציי"דין בלע"ז laoet (בו"ם סויגנוסטיק): (יא) ואת

Zeugnisses. (8) המהורה Es heißt המהורה, weil dieser (Leuchter) aus reinem Golde war. (10) ואת בגדי השרד. Ich denke, daß man hier nicht die priesterlichen Kleider darunter verstehen kann, weil gleich darauf ואת בגדי השרד folgt, die heiligen Kleider für Ahron und seine Söhne, sondern unter "בגדי השרד" sind die himmelblauen, purpurrothen Kleider verstanden, welche in (Mos. 4, 4, 8.) erwähnt vorkommen, ופרשו u. s. w. ונתנו עליו בגד ארגמן u. s. w. Als Beleg für meine Meinung diene Folgendes: Wo es heißt (Mos. 2, 39, 1.) Von der rothen, blauen, purpurrothen und hochrothen Wolle machten sie Gewänder zum Einpacken, wo Leinen gar nicht erwähnt steht. Wenn nun von den priesterlichen Gewändern die Rede wäre, so müßte doch Leinen auch dabei stehen, da wir nicht finden ein einziges Priesterkleid, wobei purpur, und hochrote Wolle ohne Leinen gewesen wäre. בגדי השרד „Einige meinen, es wären darunter Dienstkleider" verstanden, welche auch Onkelos mit לְבוּשֵׁי שִׁ וּשָׁא gibt, man findet nicht Ähnliches in der Schrift. Ich glaube, aber, daß es ein chaldäischer Ausdruck sei, weil alle diejenigen Kleider, welche mit der Nadel verfertigt werden, und gelöchert sind, oder wo-

Digitized by Google

שָׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ׃ פ

(יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃

(יג) וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ (יד) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל־הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה

zum Heiligthum. So wie ich dir geboten, sollen sie thun. (12) Und Gott sagte zu Mosche, sprechend: (13) Du aber rede zu den Söhnen Israels, sprechend: Jedoch meine Ruhetage sollt ihr beobachten, denn ein Zeichen ist dies zwischen euch auf euren Nachkommen, daß man wisse, daß ich Gott euch heilige. (14) Und ihr sollt beobachten den Ruhetag, denn heilig sei er euch; wer ihn entweihet soll getödtet werden, denn Jeder, der an demselben ein Werk thut, dessen Person soll abgeschnitten werden von ihrem Volke.

רש"י

קטרת הסמים לקדש. לְצוֹרֶךְ הַקְטָרַת הַהֵיכָל שֶׁהוּא קֹדֶשׁ׃ (יג) ואתה דבר אל בני ישראל. וַאֲתָּה אַע"פִּ שֶׁהַתָּקַדְתִּיךְ לְצוֹתָם עַל מְלָאכֶת הַמִּשְׁכָּן אַל יַקֵּל בְּעֵינֶיךָ לְדָחוֹת אֶת הַשַּׁבָּת מִפְּנֵי אוֹתָהּ מְלָאכָה׃ אך את שבתותי תשמורו. אַף עַל פִּי שֶׁאַתֶּם רְדוּפִין זְרִיזִין בְּזְרִיזוּת הַמְלָאכָה, שַׁבָּת אַל תִּדְחֶה מִפְּנֶיהָ, כָּל אֶבֶן וְרֶקֶן מְעוּמְּין, לְמַעַן שַׁבָּת מְמֻלָּאכֶת הַמִּשְׁכָּן׃ כי אות היא ביני וביניכם. אוֹת גְּדוֹלָה הִיא בֵּינִינוּ שֶׁבָּחַרְתִּי בָכֶם, בְּהַנְחִילִי לָכֶם אֶת יוֹם מְנוּחָתִי לְמַנּוֹחָה׃ לדעת. הָאוּמוֹת בָּהּ, כִּי אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם׃ (יד) מחלליה. הַנּוֹהֵג בָּהּ חוֹל בְּקִדּוּשָׁתָהּ׃ מות יומת. אִם יֵשׁ עֵדִים

Schlingenwerk dabei ist, im Chaldäischen mit סְנִיר übersetzt wird. (11) ואת קטרת הסמים לקדש. Zum Gebrauche für das Räucherwerk im Tempel, welcher heilig war. (13) ואתה דבר אל בני ישראל. Obgleich ich dir befahl sie mit der Arbeit der Stiftshütte zu beauftragen, sollst du es nicht für geringfügig halten, und den Sabbat-Tag verschieben zu wollen, wegen dieser Arbeit. אך את שבתותי תשמורו. Obwol ihr dieser Arbeit mit Emsigkeit obligen müsset, so darf der Sabbat deswegen doch nicht hintangesetzt, und außer Acht gelassen werden — Wo "אַךְ" und "בק" vorkömmt, schließt es immer etwas aus, auch hier wird der Sabbat von der Arbeit der Stiftshütte ausgeschlossen. כי אות היא ביני וביניכם. Es ist ein Zeichen der Größe, daß ich euch erwählt habe, indem ich euch meine Ruhetage zu feiern empfahl. לדעת. Dadurch werden alle Nationen erkennen, daß ich der Ewige euch geheiliget. (14) מות יומת. Wenn nemlich Zeugen dabei waren, und man ihn gewarnt hat. ונכרתה. Wenn er nicht gewarnt wurde. מחלליה. Der

Digitized by Google

הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ׃ (טו) שֵׁשֶׁת יָמִים יֵעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן קֹדֶשׁ לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת׃ (טז) וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם׃ (יז) בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ׃ ס שני (יח) וַיִּתֵּן אֶל־מֹשֶׁה

(15) Sechs Tage kann ein Werk gethan werden, aber am siebenten Tage ist eine feierliche Ruhe, Gott geheiligt. Wer ein Werk thut an dem Tage der Ruhe, soll getödtet werden. (16) Und beobachten sollen die Söhne Israels den Ruhetag, zu halten den Ruhetag bei ihren Nachkommen, als ewigen Bund. (17) Zwischen mir und zwischen den Söhnen Israels sei er ein Zeichen ewiglich, daß sechs Tage Gott gemacht Himmel und Erde, aber am siebenten Tage geruhet und sich erquickt habe. (18) Und er gab Mosche, als er

רש"י

זֹהַר תְּרָאֶה׃ וְנִכְרְתָה׃ בְּלֹא הַתְרָאָה׃ (טו) שבת שבתון׃ מְנוּחַת מַרְגּוֹעַ וְלֹא מְנוּחַת עַרְאִי׃ קדש לה׳׃ שְׁמִירַת קְדֻשָּׁתָהּ לִשְׁמִי וּבְמִצְוֹתַי׃ (יז) וינפש׃ כְּתַרְגּוּמוֹ וְנָח׃ וְכָל לָשׁוֹן נוֹפֶשׁ הוּא לָשׁוֹן נָפָשׁ׃ שֶׁמַּשִּׁיב נַפְשׁוֹ וּנְשִׁימָתוֹ בְּהַרְנִיעוֹ מְטֹרַח הַמְּלָאכָה׃ וּמִי שֶׁפָּתוּב בּוֹ׃ לֹא יִיעַף וְלֹא יִגָּע (ישעיה מ׳)׃ וְכָל פָּעָלוֹ בְּמַאֲמַר׃ הִכְתִּיב מנוחה לְעַצְמוֹ לְשַׁבַּר הָאוֹזֶן׃ מַה שֶּׁהָיָה יָכוֹלָה לִשְׁמוֹעַ׃ (יח) ויתן אל משה וגו׳׃ אֵין מוּקְדָּם וּמְאוּחָר בַּתּוֹרָה׃ מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל קוֹדֶם לְצִוּוּי מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן יָמִים רַבִּים הָיָה׃ שֶׁהֲרֵי בְיוֹם בְּתָמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת

an diesem heil. Tage Wochenarbeit verrichtet. (15) שבת שבתון Eine bestimmte) festgesetzte Erholungsruhe, nicht aber eine (unbestimmte) zufällige. קדש לי׳. Die Beobachtung seiner Heiligkeit geschehe nur mir zu Ehre, u. auf meinen Befehl. (17) וינפש Wie es Onkelos gibt: וְנָח, er ruhete, und überall, wo נָפַשׁ vorkömmt, bedeutet es eine Erholung von einer schweren Arbeit; obgleich es von Gott heißt: (Jes. 40, 28.) „לא ייעף ולא ייגע" „Er ermüdet und ermattet nicht" wonach der Ausdruck „וינפש" hier unrichtig wäre, dieser Ausdruck steht aber, blos darum, um es dem Menschen begreiflich, und anschaulich zu machen. [1]) (18) ויתן אל משה Die Thora nimmt es nicht so strenge mit dem sich früher oder später Zugetragenen, der Kalb-Dienst, war früher als der Bau der Stiftshütte, denn am siebenzehnten Tamus wurden die Gesetztafeln zerbrochen, am Versöh-

[1]) Unter וינפש verstehen auch mehrere Commentatoren das geistige Innewerden, die Selbstanschauung (שהוא בעל נפש יתירה) und den Begriff seiner

כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת לֻחֹת אֲבָנִים כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים׃

vollendet hatte, mit ihm zu reden auf dem Berge Sinai, zwei Tafeln des Zeugniſſes, Tafeln von Stein, beſchrieben mit dem Finger Gottes.

לב (א) וַיַּרְא הָעָם כִּי־בֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן־הָהָר וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל־אַהֲרֹן

(32) (1) Da aber das Volk ſah, daß Moſche ſäume, herabzukommen von dem Berg, da

רש״י

וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים נִתְרַצָּה הקב״ה לְיִשְׂרָאֵל וְלִמְחֹרַת הִתְחִילוּ בִּנְדָבַת הַמִּשְׁכָּן וְהוּקַם בְּאֶחָד בְּנִיסָן : כְּכַלּוֹתוֹ כְּכַלּוֹתוֹ בְּתִיב חֲסַר . שֶׁנִּמְסְרָה לוֹ תּוֹרָה בְּמַתָּנָה בְּכָלָּה לְחָתָן . שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לִלְמוֹד כּוּלָּהּ בְּזְמַן מוּעָט בָּזֶה־ דָּבָר אַחֵר . מָה כַּלָּה מִתְקַשֶּׁטֶת בְּכ״ד קִשּׁוּטִין . כַּן הָאָמוּרִים בְּסֵפֶר יְשַׁעְיָה . אַף תַּלְמוּד תָּכָם צָרִיךְ לִהְיוֹת בָּקִי בְּכ״ד סְמָרִים . לדבר אתו . הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים שֶׁנֶּאֱמְרָה הַמִּשְׁפָּטִים : לדבר אתו . מְלַמֵּד . שֶׁהָיָה מֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ מִפִּי הַגְּבוּרָה וְחוֹזְרִין אֶת הֲלָכָה שְׁנֵיהֶם יַחַד : לוחות . לְחֹת כְּתִיב . שֶׁהָיוּ שְׁתַּיְהֶן שָׁוּוֹת :

nungstage zeigte ſich Gott den Israeliten gnädig, den folgenden Morgen ſammelten ſie freiwillige Spenden für die Stiftshütte, welche am erſten des Monats Niſſan errichtet wurde. ככלותו Steht hier mangelhaft (ohne יו) und kann hier erklärt werden, daß die Thora ihm überliefert wurde, (כַּלָּתוֹ) wie eine Braut, (כַּלָּה) dem Bräutigam,

לב (א) כי בשש משה . פֻּתַּרְגְּמוֹ לָשׁוֹן אֵיחוּר . וְכֵן בֹּשֶׁשׁ רָכְבוּ (שופטים ה׳) וַיָּחִילוּ עַד בּוֹשׁ (שם ג׳) כִּי כְשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לְהָר אָמַר לָהֶם : לְסוֹף

wo er in dieſer kurzen Zeit nicht alles erlernen konnte. Dies kann aber auch ſo zu verſtehen ſei: „Sie wurde ihm Eigenthum" wie es andere Gelehrte erklären: Wie eine Braut mit vier und zwanzig Geſchmeiden ſich ſchmückt, wie ſelbe im Buche (Jeſai (Kap. 3.) erwähnt ſtehen, ebenſo muß ein Gottes-Gelehrter mit der Kenntniß der vier und zwanzig heil. Bücher (תורה נביאים וכתובים) geſchmückt ſein. (d. h. ſie eigen haben.) לדבר אתו Nemlich von den Geſetzen und Vorſchriften, welche in ואלה המשפטים enthalten ſind. לדבר אתו (Weil es hier nicht לדבר אליו (zu ihm), ſondern, אתו (mit ihm) heißt, entnehmen wir, daß Moſche ſie nicht nur von der Allmacht mitgetheilt erhielt, ſondern daß ſie Gott gleichſam mit ihm wiederholt hat. לוחות Hier ſteht לחת ohne ן, weil beide gleichgeformt waren, als wenn es nur eine Tafel wäre

(32) (1) בשש משה Wie es Onkelos gibt אוחר er ſäumte, ſo auch (Richt. 5, 28.) בשש רכבו „Sein Wagen ſäumet" Denn als Moſche den

---

Vorſtellungen von dem Himmliſchen und dem Irdiſchen, alſo vom Schöpfer auf das Geſchöpf ſelbſt [על ידי נמוכי כתיב, כוכח כרמכין כפי ויפת בלפיו נכתם מיים] מאי וינפש ? פלגר שיום השבת מקיים כל הנפשות — ודויק —.

וַיֵּאָסְפוּ אֲלָיו כָּל־בְּנֵי לֵוִי וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימוּ אִישׁ חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ עִבְרוּ וָשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהִרְגוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־קְרֹבוֹ: וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מַלְאוּ יֶדְכֶם הַיּוֹם לַיְיָ כִּי אִישׁ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו וְלָתֵת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה: וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל־יְיָ אוּלַי אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם: וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְיָ וַיֹּאמַר אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב: וְעַתָּה אִם־תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ: וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל־מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא לִי אֶמְחֶנּוּ מִסִּפְרִי: וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה אֶת־הָעָם אֶל־אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם: וַיִּגֹּף יְיָ אֶת־הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן:

versammelte sich das Volk über Ahron und sie sprachen zu ihm: Auf! Mache uns Götter, die hergehen vor uns, denn dieser Mosche, der Mann, der uns heraufgeführt aus dem Lande Mizrajim, wir wissen nicht, was aus ihm geworden. (2) Und es sprach zu ihnen Ahron: Nehmet ab die goldenen

רש"י

Berg bestieg, sagte er ihnen: Nach Verlauf von vierzig Tagen in der sechsten Stunde komme ich, da glaubten sie, an diesen Tag, an welchem er ging mitgerechnet sei, er aber meinte, vierzig Tagen mit den Nächsten, während die Nacht desselben Tages, als er ging, nicht mitgezählt werden konnte, am siebenten Tage von Siwan ging er hinaus, folglich wäre es der vierzigste Tag, am siebzehnten Tamus; am sechzehnten kam der Widersacher, und setzte die Menschen in einer Verwirrung, die Zeit trübte sich und sie glaubten, daß der vierzigste Tag schon am sechzehnten Tamus endet, wie er also in der sechsten Stunde nicht kam, glaubten sie, daß er nicht mehr kommen werde, darauf deutet auch das גֵּי שֵׁשׁ für: גֵּא שֵׁשׁ (die sechste Stunde kam.) Man kann nicht behaupten, daß sie durch einen wolkigen Tag geirrt haben, und nicht wußten, ob Vor- oder Nachmittag ist, denn Mosche kam ja denselben Tag gar nicht zurück, sondern erst Tags darauf, wie es heißt: Sie standen des Morgens früh auf und brachten Ganzopfer. אשר ילכו לפנינו Sie liebten Vielgötterei. אשר העלנו מארץ מצרים Der uns den Weg zeigte, den wir zu wandeln haben, wir brauchen jetzt Götter, die vor uns hergehen sollen. (2) באזני נשיכם Er dachte, Weiber und Kinder schonen

בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלָי׃ (ג) וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל־הָעָם אֶת־נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ אֶל־אַהֲרֹן׃ (ד) וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ

Ringe, die da sind in den Ohren eurer Weiber und eurer Söhne und eurer Töchter und bringt sie mir. (3) Da riß sich ab das ganze Volk die goldnen Ringe, die in ihren Ohren, und brachten sie zu Ahron. (4) Er nahm aus ihren Händen und bildete es mit einem Grabstichel und machte daraus ein gegossenes Kalb und sie sprachen: Dies deine Götter. Israel! die dich heraufgeführt aus dem

רש"י

לָשׁוֹן צִוּוּי , מְגֹזֶרֶת פֶּרֶק לְיָחִיד , כְּמוֹ : בָּרְכוּ מְגֹזֶרֶת בָּרֵךְ : (נ) ויתפרקו · לָשׁוֹן פְּרִיקַת מַשָּׂא , כְּשֶׁנִּטְלוּם מֵאָזְנֵיהֶם, נִמְצְאוּ פְסוּרִקִים מִנִּזְמֵיהֶם דישקרייי"ר בלע"ז (מנטומרין, מבוטרין) Decharger, *Descharger*: את נזמי . כְּמוֹ , מִנְּזָמַי . כְּמוֹ : כְּצֵאתִי אֶת הָעִיר (שמות מ') מִן הָעִיר : (ד) ויצר אותו בחרט · יֵשׁ לְתַרְגְּמוֹ בְּשֶׁנֵּי פָנִים , הָאֶחָד וַיִּצֶר לָשׁוֹן קְשִׁירָה · בַּחֶרֶט לָשׁוֹן סוֹדֵר , כְּמוֹ : הַמְּטֻמָּחוֹת וְהַחֲרִיטִים (ישעיה נ') וַיִּצֶר כְּבָרִים כֶּפֶף בִּשְׁנֵי חֲרִיטִים . (מלכים ב' ה') וַהֲב וַיִּצֶר לָשׁוֹן צוּרָה . בַּחֶרֶט כְּלֵי אוֹמָנוּת הַצּוֹרְפִין , שָׁחוֹרְצִין וְחוֹרְתִין בּוֹ צוּרוֹת בַּזָּהָב , כְּעֵין סוֹפֵר הַחוֹרֵת אוֹתִיּוֹת בַּלּוּחוֹת , וְסַנְקְטִין , כְּמוֹ : וּכְתוֹב עָלָיו בַּחֶרֶט אֱנוֹשׁ (ישעיה ח) וְזֶהוּ שֶׁתִּ"א : וְיָצַר יָתֵיהּ בְּיוּפָא , לָשׁוֹן זַיִּוף הוּא , כְּלֵי אוֹמָנוּת , שָׁחוֹרְצִין בּוֹ בַּזָּהָב אוֹתִיּוֹת שָׁקוֹרִין בלע"ז נייי"ל Cesello, מיט . וּמְנַיְּפִין עַל יָדוֹ חוֹתָמוֹת : (גרמבסטיכן) Ciselet,

ihren Schmuck, die Sache könnte dadurch verzögert werden, während dessen Mosche kommen kann; sie aber warteten nicht, und legten es selbst ab; פרקו Die befehlende Redensart, wovon die Einheit פְּרֹק heißt, wie בָּרְכוּ von בָּרֵךְ (3) ויתפרקו[1] heißt, sich entlasten, als sie die Ohrringe abgelegt hatten, waren sie von denselben entledigt. את נזמי Soviel wie מנזמי „Von den Ringen" wie: (Mos. 2, 9, 29.) „Aus der Stadt." (4) ויצר אותו בחרט Dieses ויצר kann auf zweifacher Weise erklärt werden, es kann nemlich entweder heißen: „Er wickelte ein und „בחרט „In ein Tuch" wie (Jes. 3, 22.) חֲרִיטִים; oder auch: יִצֵּר er bildete und בחרט mit Instrumenten der Goldschmiede, womit sie in Gold eingraviren, wie mit einer Schreibfeder Buchstaben auf Tafeln oder Bücher wie (Jes. 8, 1.) וכתוב עליו בחרט אנוש Auf diese Weise übersetzt es der Targum: וְצַר יָתֵיהּ בְּיוּפָא „Mit einem Meißel, deutet das Werkzeug an, womit man in Goldbuchstaben und Verzierungen eingravirt, welches man Gravir-Stichel nennt,

[1]) Es ist also der Imperativ von Piel und das ק hat ein Kamez, weil das folgende ר kein Dagesch annimmt, es ist transitiv, auf eine dritte Person: sie sollen ihren Weibern und Kindern befehlen, ihre Ohrringe abzulegen. ויתפרקו bedeutet: „entlastet werden" als sie die Ohrringe abgelegt hatten, waren sie davon entledigt. — (nach Heidenheim).

Digitized by Google

מִצְרָיִם: (ה) וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וַיֹּאמַר חַג לַיהוָה מָחָר:

רש"י

ענל מסכה • פִּיוֹן שֶׁהִשְׁלִיכוּ לְבאוֹר כּוּר, בָּאוּ מַכְשֵׁפֵי עֶרֶב רַב שֶׁעָלוּ עִמָּהֶם מִמִּצְרַיִם וַעֲשָׂאוּהוּ בַּכְּשָׁפִים, וְיֵשׁ אוֹמְרִים, מִיכָה הָיָה שָׁם, שֶׁיָּצָא מִתּוֹךְ דְּמוּסֵי בְּנִין, שֶׁנִּתְעַבֵּךְ בּוֹ בְּמִצְרַיִם, וְהָיָה בֵּידוֹ שָׁם וַעַם שֶׁכָּתַב בּוֹ מֹשֶׁה: עֵגֶל שׁוֹר, עֵגֶל שׁוֹר, לְהַעֲלוֹת אֶרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף מִתּוֹךְ נִילוּס וְהִשְׁלִיכוּ לְתוֹךְ הַכּוּר וְיָצָא הֶעֵגֶל (סנהדרין ק"א): מסכה. לָשׁוֹן מַתָּכֶת; דָּבָר אַחֵר קכ"ה קַנְטְרִין זָהָב הָיוּ בּוֹ בְּנִימָטְרִיָּא שֶׁל מַפֵּכָה: אלה אלהיך. וְלֹא נֶאֱמַר אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ, מִכָּאן שֶׁעֵרֶב רַב שֶׁעָלוּ מִמִּצְרַיִם הֵם שֶׁנִּקְהֲלוּ עַל אַהֲרֹן וְהֵם שֶׁעָשׂאוּהוּ, וְאַחַר כַּךְ הִסְעוּ אֶת יִשְׂרָאֵל אַחֲרָיו: (ה) וירא אהרן • שֶׁהָיָה בּוֹ רוּחַ חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר, כִּתַּבְנִית שׁוֹר אוֹכֵל עֵשֶׂב (תהלים ק"ו) וְרָאָה שֶׁהִצְלִיחַ מַעֲשֶׂה שָׁטָן וְלֹא הָיָה לוֹ פֶּה לְדַחוֹתָם לָגָמְרֵי: ויבן מזבח • לְדַחוֹתָם: ויקרא חג לה' מחר. וְלֹא הַיּוֹם, שֶׁמָּא יָבוֹא מֹשֶׁה קוֹדֶם שֶׁיַּעַבְדוּהוּ זֶהוּ מָשׁוּטוֹ. וּמִדְרָשׁוֹ בְּוַיִּקְרָא דְּבָרִים הַרְבֵּה: רָאָה אַהֲרֹן, רָאָה חוּר בֶּן אֲחוֹתוֹ שֶׁהָיָה מוֹכִיחָם וְהֶרְגוּהוּ;וַיִּבֶן (לשון בינוי) מִזְבֵּחַ לְפָנָיו, וַיִּבֶן מְזוּבּוֹחַ לְפָנָיו, וְעוֹד רָאָה וְאָמַר: מוטב שֶׁיִּתָּלֶה בִּי הַשָּׁרְחוֹן וְלֹא בָהֶם, וְעוֹד רָאָה וְאָמַר: אִם הֵם גּוֹנְים אוֹתוֹ הַמְּוַבֵּחַ, וָה מַבִּיא צְרוֹר וָזֶה מַבִּיא אֶבֶן וְנִמְצֵאת מְלַאכְתָּן נַעֲשֶׂית בְּבַת אַחַת מִתּוֹךְ שֶׁאֲנִי בוֹנֶה אוֹתוֹ, וַאֲנִי מִתְעַצֵּל בְּמְלַאכְתִּי בֵּין כַּךְ וּבֵין כַּךְ משֶׁה בָּא: חג לה' • בְּלִבּוֹ הָיָה לַשָּׁמַיִם, בְּמוֹחַ הָיָה

Lande Mizraim. (5) Als Ahron dies sah, bauete er einen Altar vor ihm. Und Ahron rief und sprach: Ein Fest Gottes ist mor-

womit man Siegel verfertigt. ענל מסכה Und sobald sie es in den Ofen warfen, ward es ein Kalb. מסכה Gegossen אלה אלהיך Warum heißt es nicht: אלה אלהינו? (dies ist unser Gott?) Weil die Leute von gemischten Nationen, die aus Mizrajim mitzogen, sich zuerst um Ahron versammelten, ihm dazu zu veranlaßten, sich damit beschäftigten, und diese verführten die Israeliten zur Anbetung desselben. (5) וירא אהרן Er sah nemlich, daß es lebendig war, u. s. w. Und hatte nicht den Muth sie gänzlich abzuweisen. ויבן מזבח Um sie abzuweisen, ויקרא וגו'. חג ליי מחר Und nicht heute, denn vielleicht, dachte er, kömmt Mosche, bevor sie das Kalb anbeten werden. Dies der gerade Wortsinn. Nach dem Midrasch heißt es, Ahron hätte Vieles hierüber nachgedacht; Er sah, daß sie Chur, seinen Schwesternsohn, der sie zu Rede stellte, erschlagen haben, (das ויבן muß demnach heißen: Betrachten, und מזבח soviel als מזבוח D. h. Daß schon ein Opfer gebracht wurde!) Ferner sah er ein, daß es besser sei, daß die Schuld (des Vergehens) auf ihn laste als auf sie. Er dachte ferner, wenn sie es bauen, so trägt wohl jeder Materialien zu und es ist alsbald fertig, wenn er es aber bauet, da ihm allein die Arbeit nicht schnell von Statten geht, so wird sie verzögert werden, und inzwischen kann doch Mosche schon kommen. חג ליי Im Sinne hat er es aber für Gott bestimmt, weil er versichert war, daß

Digitized by Google

(ו) וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיַּגְּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק׃ פ

(ז) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֶךְ־רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

(ח) סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל

gen! (6) Und sie standen früh auf am andern Tage nnd brachten Brandopfer und brachten Friedensopfer herbei, und das Volk setzte sich zu essen und zu trinken, und sie standen auf zu spielen. (7) Da redete Gott zu Mosche: Geh! steige hinab! denn gefrevelt hat dein Volk, das du heraufgeführt aus dem Lande Mizrajim. (8) Sie sind schnell abgewichen von dem Wege, den ich ihnen geboten, sie haben sich ein gegossenes Kalb gemacht und haben es angebetet und haben ihm geopfert und gesprochen: Dies deine Götter, Israel, die dich heraufgeführt aus dem Lande Miz-

רש"י

שָׁיְבֹא מֹשֶׁה וַיַּעַבְדוּ אֶת הַמָּקוֹם׃ (ו) וישכימו • הַשְׁמֵן וַרְזֵם כְּבֵדֵי שֶׁיָּחֲמָאוּ׃ לצחק׃ יֵשׁ בְּמִשְׁמַע הַוֵּה׃ גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר׃ לְצַחֵק בִּי (בראשית ל״ט) וּשְׁמֵיכוּת דָּמִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וְיְצַחֲקוּ לְפָנֵינוּ (שמואל ב׳ ב׳) אַף בַּאן נֶהֱרַג חור׃ (ז) וידבר • קְטֹנִי הוּא, כְּמוֹ׃ וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת (בראשית מ״ב)׃ לך רד • ׳רֵד מִגְּדֻלָּתְךָ (ברכות ל״ב) לֹא נָתַתִּי לְךָ נְדוּלָה אֶלָּא בְּשִׁבִילָם, כְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְנַדָּה משֶׁה מִפְּנֵי בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה׃ שחת עמך • שִׁחֵת הָעָם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא עַמְּךָ עָרֵב רַב שֶׁקִּבַּלְתָּ מֵעִצָּתָם וַהֲרֵיתָא וְלֹא נִמְלַכְתָּ בִּי, וְאָמַרְתָּ טוֹב שֶׁיִּדָּבְקוּ נֵרִים בְּשָׁכִינָה הַם

daß Mosche kommen wird, und sie dann den Dienst Gott weihen werden. (6) וישכימו Der leidenschaftliche Trieb, bewog sie früh Morgens der Sünde sich anzuschließen. לצחק Hierunter wird Unzucht und Mutwillen verstanden, wie es heißt (Mos. 1, 39, 17.) "לצחק בי„ Mit mir Muthwillen zu treiben" ebenso wird ein Blutvergießen darunter verstanden. Wie es heißt: (Sam. 2, 2, 14.) „Die Burschen sollen sich aufmachen, und vor uns ihr Wesen treiben!" (d. h.) Mit dem Schwerte sich messen; hier wurde auch Chur umgebracht.) (7) וידבר Hier heißt וידבר mit Härte ansprechen, so wie (Mos. 1, 42, 7.) וידבר אתם קשות „Er redete sie hart an. רד לך רד Heißt hier ein Herabgehen von seiner Größe, d. h. Ich verlieh dir nur ihretwegen die Würde, in diesem Augenblicke wurde Mosche gleichsam ausgeschlossen und ferne gehalten von der Theilnahme der höhern Würde. שחת עמך Es heißt auch hier nicht העם (das Volk.) sondern עמך (dein Volk) damit wird das vermischte Volk gemeint, welches du selbst aufnahmst, ohne dich mit mir zu berathen, diese also haben verderbt, und

Digitized by Google

אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא׃ (י) וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי וְיִחַר־אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלֵּם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל׃ (יא) וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָּה יְהוָה יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה׃ (יב) לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג אֹתָם בֶּהָרִים וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ׃ (יג) זְכֹר

rajim! (9) Und Gott sprach zu Mosche: Ich habe gesehen dieses Volk, und siehe! ein hartnäckiges Volk ist es. (10) So lasse mich nun, und ich vertilge sie; ich werde dich aber machen zu einem großen Volk. (11) Da flehete Mosche vor Gott, seinem Herrn, und sprach: Warum, Gott! soll entbrennen dein Zorn gegen dein Volk, das du ausgeführt aus dem Lande Mizrajim, mit großer Kraft und mit starker Hand? (12) Warum sollen sagen die Mizraiten, sprechend: Zum Bösen hat er sie ausgeführt, um sie zu erschlagen auf den Bergen und sie zu vertilgen von der Oberfläche der Erde? Laß ab von der Glut deines Zornes, und laß dich reuen das Übel wider dein

רש״י

שָׁחֲתוּ וְהִשְׁחִיתוּ׃ (ט) קְשֵׁה עוֹרֶף. מַחֲוִירִין קֻשְׁיֵי עָרְפָּם לָנֶגֶד מוֹכִיחֵיהֶם וּמֵאנִים לִשְׁמֹעַ׃ (י) הניחה לי. עַדְיַין לֹא שָׁמַעְנוּ שֶׁהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם וְהוּא אוֹמֵר הַנִּיחָה לִי, אֶלָּא כְּאָדָם פּוֹתֵחַ לוֹ פֶּתַח וְהוֹדִיעוֹ, שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בּוֹ, שֶׁאִם יִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם לֹא יְכַלֵּם (שמ״ר)׃ (יא) למה ה׳ יחרה אפך. כְּלוּם מִתְקַנֵּא אֶלָּא חָכָם בְּהֶכֶם נִגְזָר בְּנִגְזָר׃ (יב) והנחם. הִתְעַשֵּׂת מַחֲשָׁבָה אַחֶרֶת לְהֵטִיב לָהֶם׃ על הרעה׃ אֲשֶׁר חָשַׁבְתָּ לָהֶם׃ (יג) זכור

haben sie zur Sünde verleitet. (9) קשה עורף Sie wendeten ihren unbeugsamen Nacken denen zu, die sie zurechtweisen, und wollen ihnen kein Gehör geben. (10) הניחה לי. Bis jetzt erfuhren wir noch nicht, daß Mosche für sie gebetet hätte, und es heißt הניחה לי? In diesem Sinne ward ihm die Gelegenheit geboten und angedeutet, daß es nur von ihm abhängt, daß, wenn er für sie beten möchte, sie Gott nicht vernichten würde. (11) למה ה׳ יחרה אפך Gewöhnlich ereifert sich ein Weiser über einen Weisen, ein Held blos über einen Helden. (12) והנחם Du mögest deinen Entschluß ändern, um sie wohlwollend aufzunehmen. על הרעה Wegen des Unglücks, daß du über sie zu verhängen gedachtest. (13) זכור לאברהם

Digitized by Google

לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם
אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם
וְכָל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן
לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ לְעֹלָם: (יד) וַיִּנָּחֶם יְהוָה
עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ: פ

Volk. (13) Gedenke an Abraham, an Jizchak und Israel, deine Knechte, denen du geschworen bei dir, und zu denen du geredet hast: „Ich werde vermehren euren Samen wie die Sterne am Himmel, und dieses ganze Land, wovon ich gesprochen, werde ich eingeben eurem Samen, daß sie es besitzen ewiglich." (14) Da reuete Gott das

רש"י

לאברהם. אם עָבְרוּ עַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, אַבְרָהָם אָבִיהֶם נִתְנַסָּה בָּעֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת וְעָדַיִן לֹא קִבֵּל שְׂכָרוֹ, תְּנֵהוּ לוֹ וְיִצְאוּ עֶשֶׂר בְּעֶשֶׂר: (ש"ר): לאברהם ליצחק ולישראל. אִם לְשִׁבְחָם הֵם, זְכוֹר לְאַבְרָהָם, שֶׁמָּסַר עַצְמוֹ לִישָׂרֵף עָלֶיךָ בְּאוּר כַּשְׂדִּים, אִם לְהַרְיָנָה, זְכוֹר לְיִצְחָק, שֶׁפָּשַׁט צַוָּארוֹ לַעֲקֵדָה; אִם לְגָלוּת, זְכוֹר לְיַעֲקֹב שֶׁגָּלָה לְחָרָן, וְאִם אֵינָן נִצּוֹלִין בִּזְכוּתָן, מָה אַתָּה אוֹמֵר לִי, וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל, וְאִם כְּפֵא שֶׁל נ' רַגְלַיִם אֵינוֹ עוֹמֵד לְפָנֶיךָ בְּשָׁעַת כַּעַסְךָ ק"ו לְכִפֵּא שֶׁל רֶגֶל אֶחָד (ש"ר ברכות ל"ב): אשר נשבעת להם בך. לֹא נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּדָבָר שֶׁהוּא כָּלָה, לֹא בַּשָּׁמַיִם וְלֹא בָּאָרֶץ, לֹא בָּהָרִים וְלֹא בַּגְּבָעוֹת, אֶלָּא בְּךָ שֶׁאַתָּה קַיָּם, וּשְׁבוּעָתְךָ קַיֶּמֶת לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה' (בראשית כ"ב) וְיִצְחָק נֶאֱמַר, וַהֲקִימוֹתִי אֶת

Haben sie die zehn heiligen Gebote übertreten, so wurde ihr Urahn Abraham zehnmal versucht und erhielt noch nicht seinen Lohn, gebe es ihm nun und nehme die zehn als Ersatz für jene zehn. לאברהם, ליצחק, ולישראל. Sollen sie den Feuertod sterben, so gedenke des Abrahams, der sich für dich wollte in „Ur-Kaßdim" verbrennen lassen; sollen sie erschlagen werden, so sei eingedenk, des Jizchak, der sich für dich wollte schlachten lassen. Sollen sie in die Gefangenschaft ziehen, so gedenke des Jakob, der nach Charan auswandern mußte, und sollten solche Verdienste sie nicht retten können, wie hast du mir zugesagt: „Ich will dich zu einer großen Nation werden lassen", wenn dieser Thron (des Verdienstes) gleichsam auf drei Säulen stehend, dir nicht vorgestellt werden kann, um deinen Zorn zu besänftigen: Geschweige daß e i n e desselben es vermag. אשר נשבעת להם בך Du schwurst es ihnen nicht zu, bei einem Gegenstande, der vergänglich wie z. B. Himmel und Erde [1]) Berge und Thäler sondern bei dir selbst! Du bist ja ewig bestehend und dein Schwur hat ja ewigen Bestand, so heißt es auch: (Mos. 1, 22, 16.) כי נשבעתי „Bei mir habe ich

[1]) Siehe dies ausführlicher Trakt. Berachot Fol. 32, und vergl. hiemit die Stelle Jesaias 66, 22, da sonst diese Raschi-Stelle mit der im Mos. 32, 1. (s. Raschi das.) in geradem Widerspruch stünde.

Digitized by Google

(טו) וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר וּשְׁנֵי לֻחֹת
הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לֻחֹת כְּתֻבִים מִשְּׁנֵי עִבְרֵיהֶם
מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתֻבִים: (טז) וְהַלֻּחֹת
מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב
אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת: (יז) וַיִּשְׁמַע
יְהוֹשֻׁעַ אֶת־קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה וַיֹּאמֶר
אֶל־מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה:
(יח) וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עַנּוֹת גְּבוּרָה וְאֵין
קוֹל עַנּוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ:

Böſe, das er geredet, zu thun ſeinem Volke. (15) Nun wendete ſich Moſche und ſtieg herab vom Berg, und die zwei Tafeln des Zeugniſſes in ſeiner Hand, Tafeln beſchrieben von ihren beiden Seiten; von dieſer und dieſer ſind ſie beſchrieben. (16) Die Tafeln aber ſind ein Werk Gottes, und die Schrift iſt eine Schrift Gottes, eingegraben in die Tafeln.) (17) Da Jehoſchuah hörte die Stimme des Volkes in ſeinem Jauchzen, da ſprach er zu Moſche: Kriegsgeſchrei iſt im Lager! (18) Er aber ſprach: Es iſt nicht das

רש"י

הַשְׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ (שמכ"ו) וּלְיַעֲקֹב נֶאֱמַר · אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה (שם ל"ה) נִשְׁבַּע לוֹ בְּאֵל שַׁדַּי: (טו) משני עבריהם · הָיוּ הָאוֹתִיּוֹת נִקְרָאוֹת וּמַעֲשֶׂה נִפִּים הוּא (שבת ק"ד): (טז) מעשה אלהים המה · כְּמַשְׁמָעוֹ. הוּא בְּכָבוֹדוֹ עֲשָׂאָן · ר"א: כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, כָּל עֲסָקָיו שֶׁל פְּלוֹנִי בְּמַלָּאכֶת פְּלוֹנִית, כַּךְ כָּל שַׁעֲשׁוּעָיו שֶׁל הקב"ה בַּתּוֹרָה: חרות · לְשׁוֹן חֵרוּת וְחָלַט אֶחָד הוּא, שְׁנֵיהֶם לָשׁוֹן חִיקוּק אנגלי"יר בלע"ז Entailler: Intagliare, מיט. (סטעכען גראבען):
(יז) ברעו · בְּהָרִיעוֹ, שָׂמְחוּ מֵרִיעִים וְשָׂמֵחִים וְצוֹחֲקִים:
(יח) אין קול ענות גבורה · אֵין קוֹל הַזֶּה נִרְאֶה קוֹל עֲנִיַּת גִּבּוֹרִים הַצּוֹעֲקִים נִצָּחוֹן, וְלֹא קוֹל חֲלָשִׁים, שֶׁצּוֹעֲקִים וַוי אוֹ נִיסָה: קול ענות · קוֹל חֲרוּפִין

geſchworen" von Jizchak heißt es: (Moſ. 1, 26, 3) „Ich will beſtätigen den Schwur, welchen ich dem Abraham zugeſchworen, und bei Jakob heißt es ebenfalls: (daſ. 35, 11.) „Ich bin der allmächtige Gott, ſei fruchtbar und mehre dich. Auch hier bedeutet בך, bei dir haſt du geſchworen. (15) משני עבריהם Die Buchſtaben konnten von beiden Seiten geleſen werden, und dies war ein Wunderwerk. (16) מעשה אלהים Wie es der Ausdruck zu verſtehen gibt, Gott hat ſie in ſeiner Herrlichkeit gemacht. Oder es kann ſo heißen, wie man von Menſchen zu ſagen pflegt, deſſen Hauptbeſchäftiguug iſt dieſer (oder jener) Gegenſtand, ſo iſt die Lehre die uns gottgefällig macht, gleichſam der Lieblingsgegenſtand Gottes. חרות und חרט hat eine Bedeutung, nemlich beide heißen: Eingraben. (17) ברעה In ſeinem Jauchzen. Sie lärmten, waren luſtig und jauchzten. (18) אין קול ענות גבורה Dieſes Schreien ſcheint nicht das von Helden zu ſein, die den Sieg ausſchreien, auch nicht das Geſchrei von

Digitized by Google

(יח) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת־הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר־אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָו אֶת־הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר׃ (כ) וַיִּקַּח אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דָּק וַיִּז�ר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁקְ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן מָה־עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה כִּי־הֵבֵאתָ עָלָיו

Geschrei der Stärke, und nicht das Geschrei der Schwäche, das Geschrei eines Wettgesanges höre ich. (19) Und es geschah, als er nahete dem Lager und sah das Kalb und die Reigen, da entbrannt der Zorn Mosche's und er warf aus seiner Hand die Tafeln und zerbrach sie unten am Berge. (20) Und er nahm das Kalb, das sie gemacht, und zermalmte es, bis es staubartig war, und streuete es auf das Wasser und ließ die Söhne Israels trinken. (21) Und Mosche sprach zu Ahron: Was

רש"י

וְנִדּוּפִין הַמְצַנְּעִין אֶת נַפְשׁ שׁוֹמְעֵיהֶן כְּשֶׁנֶּאֱמָרִין לוֹ׃ (יח) וישלך מידיו וגו׳. אָמַר, מַה פֶּסַח, שֶׁהוּא אֶחָד מִן הַמִּצְוֹת, אָמְרָה תּוֹרָה, כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ, הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ כֵּיצַד וְכָל יִשְׂרָאֵל מוּמָרִים וְאֻתְּנָגְדָה לָהֶם. (שבת ס״ב ס״ז)׃ תחת ההר. לְרַגְלֵי הָהָר׃ (כ) ויזר. לָשׁוֹן נָסוֹץ, וְכֵן יְזֹרֶה יַיִל נָהוּ נִפְרִית, (איוב י״ח) וְכֵן׃ כִּי חִנָּם מְזֹרָה הָרֶשֶׁת (משלי א׳) שְׁזוּרִין בָּהּ דָּגִן וְקַטָּנִית׃ וישק את בני ישראל. נִתְּנוּן לְבוֹדְקָן בְּסוֹטוֹת, שְׁלֹשָׁה מִיתוֹת נִדּוֹנוּ שָׁם אִם יֵשׁ עֵדִים וְהַתְרָאָה, בְּסַיִף כְּמִשְׁפַּט אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת, שָׁהֵן מְרוּבִּין. עֵדִים בְּלֹא הַתְרָאָה, כְּמַגֵּפָה שֶׁנֶּאֱמַר׃ וַיִּגֹּף ה׳ אֶת הָעָם. לֹא עֵדִים וְלֹא הַתְרָאָה, בְּחַדְרֵנְקִן, שֶׁבְּדָקוּם הַמַּיִם וְצָבוּ בְּמֵעֵיהֶם (יומא פ״ו)׃ (כא) מה

Schwachen, die ihr Wehklagen oder eine Flucht anzeigen, sondern: קול ענות Die Stimme des Lästerns und Hohnsprechens, die den Zuhorer schmerzlich berühret, so er sie anhört. (19) וישלך מידיו Er sagte, wenn beim Pesach, (das Ueberschreitungsopfer), welches doch nur ein einzelnes Gebot ist, es in der Thorah heißt: „Kein Fremder soll davon etwas genießen' um wie vielmehr, wenn der Israeliten von allen Vorschriften der Thora abgewichen sind, daß man diese ihnen nicht geben darf. תחת ההר Am Fuße des Berges. (20) ויזר Heißt zerstreuen, ebenso: (Job. 18, 15.) יזרה על נוהו גפ־רית Schwefel wird auf seinem Wohnorte gestreut" desgleichen (Spr. 1, 17.) כי חנם מזורה הרשה „Ohne Ursache scheint das Netz bestreuet allen Befiederten" Weil man in das Netz Hülsenfrüchte zu streuen pflegt. וישק את בני ישראל Er beabsichtigte sie wie die treulosen Weiber, (סוטות) zu untersuchen, (Sieh. Mos. 5, 18, 19.) Mit drei Todesstrafen wurden sie verurtheilt, diejenigen, bei welchen Zeugen und vorangegangene Warnung waren, wurden durch das Schwerdt hingerichtet, wie die Einwohner einer verführten Stadt; wo Zeugen waren ohne Warnung, wurden sie durch die Pest hingerafft, denn es heißt: „Der Ewige ließ ein Sterben

Digitized by Google

חַמָּאָה גְדֹלָה׃ (כב) וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל־
יִחַר אַף אֲדֹנִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־הָעָם כִּי
בְרָע הוּא׃ (כג) וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה־לָנוּ
אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה ו מֹשֶׁה
הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא
יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃ (כד) וָאֹמַר לָהֶם לְמִי
זָהָב הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ־לִי וָאַשְׁלִכֵהוּ בָּאֵשׁ
וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה׃ (כה) וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־
הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא כִּי־פְרָעָה אַהֲרֹן
לִשְׁמָצָה בְּקָמֵיהֶם׃ (כו) וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה
בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַיהוָה אֵלָי

that dir dieſes Volk, daß du auf dasſelbe gebracht eine große Sünde? (22) Da ſprach Ahron: Es entbrenne nicht der Zorn meines Herrn; du, du kennſt das Volk, das mit Böſem umgehet. (23) Als ſie ſprachen zu mir: „Mache uns Götter, die vor uns hergehen ſollen, denn dieſer Moſche, der Mann, der uns heraufgeführt aus dem Lande Mizrajim, wir wiſſen nicht was aus ihm geworden.“ (24) Da ſagte ich zu ihnen: Wer hat Gold? Da riſſen ſie es ſich ab und gaben es mir, und ich warf es ins Feuer, und daraus iſt dieſes Kalb geworden. (25) Und als Moſcheh ſah das Volk, daß es entartet iſt, denn Ahron entartete es, zur Schmach bei ihren Gegnern. (26) Da ſtellte ſich Moſche in das Thor des Lagers und ſprach: „Wer Gottes iſt,

רש״י

עשה לך העם • כַּמָּה יִסּוּרִים סָבַלְתָּ • שֶׁיִּסְרוּךָ־עַד שֶׁלֹּא תָּבִיא עֲלֵיהֶם חֲטָאָה זֶה׃ (כב) כי ברע הוא • בְּדָבָר רַע הֵם הוֹלְכִין תָּמִיד וּבְנִסְיוֹנוֹת לְפָנַי הַמָּקוֹם׃ (כד) ואומר להם • דָּבָר אֶחָד׃ לְמִי זָהָב לְבַד • וְהֵם מֵהֲרוּ וְהִתְפָּרְקוּ וַיִּתְּנוּ לִי׃ ואשליכהו באש • וְלֹא יָדַעְתִּי שֶׁיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה • וַיֵּצֵא׃ (כה) פרוע • מְנוֹלָה • נִתְגַּלָּה שִׁמְצוֹ וּקְלוֹנוֹ • כְּמוֹ • וּפָרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה (במדבר ה׳)׃ לשמצה בקמיהם • לִהְיוֹת לָהֶם הַדָּבָר הַזֶּה לִגְנוּת בְּפִי כָּל הַקָּמִים עֲלֵיהֶם׃ (כו) מי לה׳ אלי • יָבֹא אֵלָי׃ כל

unter das Volk kommen“ (weiter Vers 35.) Wo keine Zeugen waren, und keine Warnung voranging, da ſchwellte ſie das Waſſer auf, wodurch ihr Verbrechen erprobt und entdeckt wurde. מה עשה לך העם הזה Welche Leiden mußteſt du erdulden haben, bevor du dieſe Sünde verüben ließeſt. (22) כי ברעה הוא Einen ſchlechten Wandel führen ſie immer vor Gott und ſtellen Gott in Verſuchung (24) ואומר להם Das eine Wort ſagte ich blos: „Wer hat Gold“? Da eilten ſie ſich ſofort, rißen ihren Schmuck ab und gaben es mir. ואשליכהו באש Konnte aber durchaus nicht wiſſen, daß dieſes Kalb daraus entſtehen wird, das zum Vorſcheine kam, (25) פרוע Heißt, entblößt, ſeine Schande wurde offenbar, wie, (Moſ 4, 5, 18.) ופרע את ראש האשה „Und er entblößt das Haupt der Frau“ לשמצה Dieſes Verfahren wird ihnen zur Schande gereichen im Munde aller ihrer Gegner. (26) מי ליי אלי. Der

Digitized by Google

וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל־בְּנֵי לֵוִי׃ (כז) וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימוּ אִישׁ־חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ עִבְרוּ וָשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לָשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהִרְגוּ אִישׁ־אֶת־אָחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־קְרֹבוֹ׃ (כח) וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי־לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ׃ (כט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מַלְאוּ יֶדְכֶם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי אִישׁ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו וְלָתֵת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה׃ (ל) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל־יְהוָה אוּלַי אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם׃ (לא) וַיָּשָׁב

zu mir!" Da versammelten sich zu ihm alle Söhne Lewi's. (27) Und er sprach zu ihnen: Also sprach Gott, der Herr Israels: Thue Jeglicher sein Schwert an seine Hüfte, gehet hin und wieder, von Thor zu Thor im Lager, und erschlaget Jeglicher seinen Bruder und Jeglicher seinen Verwandten. (28) Und es thaten die Söhne Lewi's nach dem Worte Mosche's. Da fielen von dem Volke an demselbigen Tage an drei Tausend Mann. (29) Und Mosche sprach: Füllet eure Hände heute vor Gott, denn Jeglicher geht wieder seinen Sohn und wieder seinen Bruder, daß er heute gebe über euch den Segen. (30) Und es geschah am folgenden Tage, da sprach Mosche zu dem Volke: Ihr habt gesündigt eine große Sünde. Und nun will ich hinaufsteigen zu Gott, vielleicht kann ich sühnen eure Sünde. (31) Und

רש"י

בני לוי׃ מִבַּאן, שֶׁכָּל הַשָּׁבֶט כָּשֵׁר׃ (כז) כֹּה אמר וגו׳. וְהֵיכָן אָמַר? זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם (שמות כ״ב) בַּד שְׁנוּי בְמַכִּילְתָּא׃ אחיו. מֵאִמּוֹ וְהוּא יִשְׂרָאֵל׃ (כח) מלאו ידכם. אַתֶּם הַהוֹרְגִים אוֹתָם, בְּדָבָר זֶה תִּתְחַנְּכוּ לִהְיוֹת כֹּהֲנִים לַמָּקוֹם (זבחים קט״ו)׃ כי איש מִכָּם יִמָּלֵא יָדוֹ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו׃ (ל) אכפרה בעד חטאתכם. אֲשִׂים כֹּפֶר וְקִנּוּחַ וְסִתְּיוֹמֶה לְעֶנֶד חַטַּאתְכֶם לְהַבְדִּיל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַחֵטְא׃ (לא) אלהי זהב. אַתָּה

komme zu mir! כל בני לוי Hieraus erfahren wir, daß dieser ganze Stamm ihm treu blieb. (27) כה אמר u. s. w. Wo sprach er dies? זובח לאלהים יחרם (Mos. 2, 22.) „Wer fremden Göttern Opfer bringt, der hat das Leben verwirkt" so heißt es in der Mechilta. — אחיו Von mütterlicher Seite der ein Israelit ist. (29) מלאו ידכם. Ihr, die ihr sie umgebracht habet, werdet in Folge dessen zum Priesterdienst eingeweiht werden. כי איש. Jeder von euch nemlich, der weder Sohn noch Bruder geschont. (30) אכפר בעד חטאתכם Ich will euch Sühne und völlige Wegtilgung euerer Sünde erwirken, um euch von der Sünde ganz abgesondert zu machen. [1]) (31) אלהי זהב Du hast es herbeigeführt, indem

[1]) Eigentlich meint Raschi mit der Erklärung dieses Verses Folgendes darzuthun, daß nämlich der Ausdruck „כפר" vielfältige Deutungen hat

Digitized by Google

משֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב׃ (לג) וְעַתָּה אִם־תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ׃ (לד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא־לִי אֶמְחֶנּוּ מִסִּפְרִי׃ (לה) וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה אֶת־הָעָם אֶל אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי

es kehrte zurück Moſche zu Gott und ſprach: Ach, geſündigt hat dieſes Volk eine große Sünde, ſie haben ſich Götter gemacht von Gold. (32) O, daß du jetzt vergeben möchteſt ihre Sünde! Und wo nicht: ſo löſche mich aus deinem Buche, das du geſchrieben. (33) Und Gott ſprach zu Moſche: Wer mir geſündigt hat, den will ich löſchen aus meinem Buche. (34) Nun aber geh! führe das Volk dahin, wovon ich mit dir geredet. Siehe! mein Engel wird vor dir

רש״י

הוּא שָׁנַרְמָתָּ לָהֶם, שֶׁהִשְׁפַּעְתָּ לָהֶם זָהָב וְכָל חָפְצָם מַה יַּעֲשׂוּ שֶׁלֹּא יֶחֱטְאוּ? מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה אֶת בְּנוֹ וּמְקַשְּׁטוֹ וְתוֹלֶה לוֹ פִּיס בְּצַוָּארוֹ, וּמַעֲמִידוֹ בֶּפֶתַח בַּיִת זוֹנוֹת, מַה יַּעֲשֶׂה הַבֵּן שֶׁלֹּא יֶחֱטָא? (ברכות ל״ב יומא פ״ז): (לב) ועתה אם תשא חטאתם · הֲרֵי טוֹב, אֵינִי אוֹמֵר לָךְ מְחֵנִי. וְאִם אֵין, מְחֵנִי, וְזֶה מִקְרָא קָצָר, וְכֵן הַרְבֵּה: מספרך. מִפָּל הַתּוֹרָה כּוּלָהּ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עָלַי, שֶׁלֹּא הָיִיתִי כְּדַאי לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים · (ברכות ל״ב): (לד) אל אשר דברתי לך · יֵשׁ פֵּאן לָךְ אֵצֶל דִּבּוּר, בְּמָקוֹם אֵלֶיךָ,

du ihnen Gold und irdiſche Güter in Fülle gabſt, was ſollen ſie machen? Sie mußten ja in den Sündenfall gerathen! Dies wäre zu vergleichen mit einem Prinzen, dem der königliche Vater köſtliche Speiſen und Getränke vorſetzen ließ, ihn mit köſtlichem Halsgeſchmeide zieren, und ihn zur Wolluſt Gelegenheit gibt, was ſollte nun dieſer Prinz machen? Wie könnte er dem Reize zur Sünde widerſtehen? (32) ועתה אם תשא חטאתם So iſt es gut, ſage ich nicht: Löſche mich aus deinem Buche! ואם אין Wo aber nicht, ſo löſche mich doch aus demſelben aus. Dieſer Satz iſt kurz ausgedrückt, es gibt deren mehrere. מספרך Aus der ganzen heil. Schrift, damit man nicht ſagen ſoll, ich war nicht würdig für ſie zu beten. (34) אל אשר דברתי לך Das לך, ſteht hier bei דבר anſtatt אליך; ebenſo (Kön. 1, 2.) הנה מלאכי לדבר לו אל אדוניהו Aber nicht ich.

(welches er ſchon Moſ. 2, 32, 21.) auseinanderſetzte, und hier es nachdrücklichſt bewies, כפר heißt, abwiſchen, wegſchaffen, wie כפר, אכפרה פניו bedeutet auch abſondern, vermitteln, (durch das Gebet) wie hier, gleichbedeutend mit כפורת Decke, Vorhang; Rebenſproſſen ſind: כְּפָרִים leugnen, wiſchen; כֹּפֶר Löſegeld, (Sühnmittel), u. m. dgl.

Digitized by Google

לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם
פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם: (לה)וַיִּנֶּף
יְהוָה אֶת־הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־
הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן: ס
לג (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה
מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ
אֶתְּנֶנָּה: (ב) וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ
וְגֵרַשְׁתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי
וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי: (ג) אֶל־אֶרֶץ

gehen. Sobald ich aber heimſuche, ſo werde ich heimſuchen n an ihnen ihre Sünde. (35) Und Gott ſchlug das Volk, dieweil ſie gemacht hatten das Kalb, das gemacht hatte Ahron.

(33) (1) Und Gott redete zu Moſche: Geh, zieh hinauf von hinnen, du und das Volk, das du heraufgeführt aus dem Lande Mizrajim, in das Land, das ich zugeſchworen Abraham, Jizchak und Jakob, ſprechend: Deinem Samen werde ich es eingeben. (2) Und ich ſchicke vor dir her einen Engel und treibe aus die Canaaniten, Emoriten u. Chetiten und Periſiten Chiwiten und Jebuſiten; (3) in ein Land fließend

רש"י

כֵּן לְדַבֵּר לוֹ עַל אֲדֹנֵיהוּ (מלכים א' ב'): הנה מלאכי. וְלֹא אֲנִי: וביום פקדי. וגו'. עַתָּה שָׁמַעְתִּי אֵלֶיךָ מִלַּכְלּוּתָם יַחַד, וְתָמִיד תָּמִיד כְּשֶׁאֶפְקֹד עֲלֵיהֶם עֲוֹנוֹתֵיהֶם וּפָקַדְתִּי עֲלֵיהֶם מְעַט מִן הָעָוֹן הַזֶּה עִם שְׁאָר הָעֲוֹנוֹת, וְאֵין פּוּרְעָנוּת בָּאָה עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין בָּהּ קְצָת מִפַּרְעוֹן עָוֹן הָעֵגֶל: (לה) ויגוף ה' את העם. מִיתָה בְּיָדֵי שָׁמַיִם לְעֵדִים בְּלֹא הַתְרָאָה:

לג (א) לך עלה מזה. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, לָכֵן נֶאֱמַר עֲלֵה. דָּבָר אַחֵר כְּלְפֵי שֶׁאָמַר לוֹ בְּשָׁעַת הַמַּעֲשֶׂה: לֵךְ רֵד, אָמַר לוֹ בְּשָׁעַת רָצוֹן: לֵךְ עֲלֵה: אתה והעם. כְּאֵן לֹא נֶאֱמַר וְעַמְּךָ: (ב) וגרשתי את הכנעני וגו'. ו. אוּמּוֹת הֵם, וְהִגְרַנְתִּי עֲמַד וְגָנָה מִפָּנֵיהֶם מַאֲלָיו: (ג) אל ארץ זבת חלב

וביום פקדי. u. ſ. w. Jetzt will ich dich anhören, ſie nämlich nicht gänzlich aufzureiben, jedoch aber werde ich allmählig, wenn ich ihrer Sünden wegen ſie beſtrafe, auch dieſe Sünde mitrechnen, ſo daß keine Strafe die Israeliten treffen wird, wo auch nicht etwas von der, des goldnen Kalbes mitgeahndet werden wird. (38) ויגוף יי את העם Dies heißt eine Todesſtrafe durch göttliche Schickung, wo Zeugen ſind, ohne vorhergegangene Warnung.

(33) (1) לך עלה מזה Das Land Paläſtina liegt höher als alle Länder, daher heißt es עלה; Nach andern, weil er im Zorne ſagte: לך רד,, So ſagte er bei der wohlwollenden Aufnahme לך עלה אתה והעם Hier heißt es nicht ועמך (dein Volk) (2) וגרשתי Sechs Nazionen waren

Digitized by Google

זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ
כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אָתָּה פֶּן־אֲכַלְךָ
בַּדָּרֶךְ׃ (ד) וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת־הַדָּבָר
הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבָּלוּ וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ
עֶדְיִו עָלָיו׃ (ה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
אֱמֹר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־קְשֵׁה־
עֹרֶף רֶגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךְ
וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מֶה

Milch und Honig; denn ich werde nicht hinaufziehen in deiner Mitte, denn ein hartnäckiges Volk bist du, daß ich dich nicht vertilge auf dem Wege. (4) Als das Volk hörte diese böse Rede, da trauerten sie, und Niemand legte seinen Schmuck an. (5) Denn Gott sprach zu Mosche: Sprich zu den Söhnen Israels: Ihr seid ein hartnäckiges Volk, werde ich einen Augenblick in deiner Mitte hinaufziehen: so könnte ich dich vertilgen. So lege denn ab deinen Schmuck von dir, und ich werde wissen, was ich

רש"י

דבש · אֲנִי אוֹמֵר לְךָ לְהַעֲלוֹתָם: כי לא אעלה בקרבך · לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר לְךָ · וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ: כי עם קשה עורף אתה · וּכְשֶׁשָּׁכַנְתִּי בְּקִרְבָּם וְאַתֶּם מַמְרִים בִּי · מְרֻבֶּה אֲנִי עֲלֵיכֶם וְעַם: אכלך · לָשׁוֹן כִּלָּיוֹן: (ד) הדבר הרע · שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה וּמְהַלֶּכֶת עִמָּם: איש עדיו · פְּתָרִים שָׁנִּתְנוּ לָהֶם בְּהוֹרֵב כְּשֶׁאָמְרוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע: (שבת פ"ח) : (ה) רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך · אִם אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ · וְאַתֶּם מַמְרִים בִּי בְּקְשִׁיוּת עָרְפְּכֶם · אֲזַעֲם עֲלֵיכֶם רֶגַע אֶחָד · שֶׁהוּא שִׁיעוּר זַעֲמִי · שֶׁנֶּאֱמַר חֲבִי כִמְעַט רֶגַע עַד יַעֲבֹר זָעַם (ישעיה כ"ו) וְאֵכָלֶה אֶתְכֶם · לְמֵיטָב טוֹב לָכֶם שֶׁאֶשָּׁלַח הדבר הרע (4) Daß die Schechina (Gottes Herrlichkeit) nicht bei ihnen weilt, und waltet. איש עדיו. Die Verdienstes-Kronen, welche in Choreb, ihnen zu Theil wurden, als sie sagten, „נעשה ונשמע" Wir wollen thun und gehorchen. (5) רגע אחד u. s. w. Wenn ich in euerer Mitte wäre, und ihr würdet wiederspenstig in eurer Halsstärrigkeit, möchte ich über euch mich gleich erzürnen, und könnte euch aufreiben. רגע אחד Heißt hier nach dem Talmud daß der augenblickliche Entschluß, bei Gott das Maaß seines Zürnens währt, denn es heißt (Jes. 26, 20.) חכי במעט רגע עד יעבור זעם„ Verbirg dich einen kurzen Augenblick, bis vorüber ist der Grimm.) Daher

es nur, die siebente Girgaschi, nemlich räumte freiwillig das Land. (3) אל ארץ זבת חלב ודבש. Ich gedenke sie dorthin zu führen. כי לא אעלה בקרבך Daher sagte ich dir, ich schicke meinen Engel. כי עם קשה ערף אתה. Wäre meine Herrlichkeit unter euch, und ihr wiederspenstig wäret, so könnte mein Zorn sich vermehren. אֲכַלֶּה Ich möchte dich verderben. [1])

[1]) אֲכַלֶּה Hat die Bedeutung von Aufreiben. Raschi meint damit, daß es von כלה abzuleiten, und die künftige Zeit vom פיעל sei, gegen die Ansicht derer, die es von כִּיל oder nach Raschbam von אכל ableiten. (nach Heidenheim.)

Digitized by Google

אֶֽעֱשֶׂה־לָּךְ׃ (ו) וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב׃ (ז) וּמֹשֶׁה יִקַּח
אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לּוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד
וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ (ח) וְהָיָה
כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָל־הָעָם

dir thun werde. (6) Da legten die Söhne Israels ab ihren Schmuck vom Berge Choreb. (7) Und Mosche nahm das Zelt und schlug es sich auf außerhalb des Lagers, fern von dem Lager, und nannte dasselbe Stiftzelt. Und wer Gott suchte, ging hinaus in das Stiftzelt, das außerhalb des Lagers. (8) Und sobald Mosche hinausging in das Zelt, so stand auf das ganze Volk, und Jeglicher stellte sich an den Eingang seines Zeltes. Und sie schaueten

רש"י

מַלְאָךְ׃ ועתה · פּוּרְעָנוּת זוּ תִּלְקוּ מִיַּד , שֶׁתּוֹרִידוּ
עֲדְיֵכֶם מֵעֲלֵיכֶם׃ ואדעה מה אעשה לך · בְּפָקְדִי
שְׁאַר הֶעָוֹן אֲנִי יוֹדֵעַ מַה שֶּׁבִּלְבִּי לַעֲשׂוֹת לָךְ׃ (ו) את
עדים מהר חורב · אֶת הֶעֱדִי , שֶׁהָיָה בְּיָדָם מֵהַר חוֹרֵב׃
(ז) ומשה · מֵאוֹתוֹ עָוֹן וְהָלְאָה׃ יקח את האוהל ·
לְשׁוֹן הוֹרָה הוּא , לוֹקֵחַ אָהֳלוֹ וְנוֹטֵהוּ מְחוּץ לַמַּחֲנֶה ,
אָמַר , מְנוּדָה לְרַב מְנוּדָה לַתַּלְמִיד׃ הרחק · אַלְפַּיִם
אַמָּה , בְּעֶגְיָן שֶׁנֶּאֱמַר׃ אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָיו
כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בְּמִדָּה (יהושע ג׳)׃ וקרא לו · וְהָיָה
קוֹרֵא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד , הוּא בַּיִת וַעַד לְמְבַקְּשֵׁי תוֹרָה׃
כל מבקש ה׳ · מִכָּאן לְמְבַקֵּשׁ פְּנֵי זָקֵן כְּמְקַבֵּל פְּנֵי
שְׁכִינָה׃ יצא אל אהל מועד · כְּמוֹ יוֹצֵא · דָּבָר אַחַר
וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ ה׳ אֶפִילוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת כְּשֶׁהָיוּ
שׁוֹאֲלִים מָקוֹם שְׁכִינָה , חֲבֵירֵיהֶם אוֹמְרִים לָהֶם , הֲרֵי
הוּא בְּאָהֳלוֹ שֶׁל מֹשֶׁה׃ (ח) והיה לשון הוֹוֶה׃ כצאת
משה מן המחנה · לְלֶכֶת אֶל הָאֹהֶל׃ יקומו כל העם ·

ist für euch besser, daß ich einen Engel schicke. ועתה Diese Strafe sollt ihr gleich bekommen, daß ihr eure Zierraten ablegen sollet. ואדעה מה אעשה לך. Mit dem Ahnden anderer Sünden, weiß ich, wie ich dich nun bestrafen werde. (6) עדיכם מהר תרב. Ihren Schmuck, welchen sie vom Berge Choreb mitbrachten. (7) ומשה יקח Von dieser Sünde an weiter, יקח את האוהל. bedeutet die Gegenwart, d. h. Er nimmt sein Zelt, und schlägt es außerhalb des Lagers auf, er dachte, was für den Lehrer verbannt, (ausgeschlossen) ist auch für den Schüler verbannt. הרחק. Zwei tausend Ellen. Wie es dem ähnlich heißt (Jos. 3.) „Aber eine Ferne soll sein zwischen euch und ihr (der Bundeslade) gegen zweitausend Ellen nach dem Maaße." וקרא לו Er nannte es Stiftszelt, ein Versammlungshaus für die Forscher der Gotteslehre. מבקש ה׳ Hieraus folgt, wer einen Gottesgelehrten besucht, es so zu betrachten ist, als besuchte er die Gottheit selbst (d. h. weil es von ihm die Eigenschaften Gottes erlernen kann. יצא אל אהל מועד. heißt so viel wie יצא (ausgehend) (18) והיה Ist gegenwärtig d. h. es war gewöhnlich so. כצאת משה מן המחנה Um sich in das Zelt zu begeben. יקומו כל העם Standen sie vor ihm

Digitized by Google

וְנִגַּשׁ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי
משֶׁה עַד־בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה: (ט) וְהָיָה כְּבֹא
משֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרֵד עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד
פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם־משֶׁה: (י) וְרָאָה
כָל־הָעָם אֶת־עַמּוּד הֶעָנָן עֹמֵד פֶּתַח
הָאֹהֶל וְקָם כָּל־הָעָם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ אִישׁ
פֶּתַח אָהֳלוֹ: (יא) וְדִבֶּר יְהוָה אֶל־משֶׁה
פָּנִים אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־

Moſche nach, bis er ankam im Zelte. (9) Und ſo wie Moſche ankam im Zelte, kam die Wolkenſäule herab und ſtand am Eingange des Zeltes, und ſo redete er mit Moſche. (10) Und alles Volk ſah die Wolkenſäule ſtehend am Eingange des Zeltes, und alles Volk ſtand auf und ſie neigten ſich, ein Jeglicher am Eingang ſeines Zeltes. (11) Und Gott redete mit Moſche Angeſicht zu Angeſicht, ſo wie da redet ein Menſch zu

רש"י

עוֹמְדִים מִפָּנָיו וְאֵין יוֹשְׁבִין עַד שֶׁנִּתְכַּסֶּה מֵהֶם: והביטו אחרי משה. לְשָׁבָח, אַשְׁרֵי יָלוּד אִשָּׁה שֶׁכָּךְ מוּבְטָח, שֶׁהַשְּׁכִינָה תִּכָּנֵס אַחֲרָיו לְפֶתַח אָהֳלוֹ: (ט) ודבר עם משה. כְּמוֹ וּמְדַבֵּר עִם משֶׁה, תַּרְגּוּמוֹ: וּמִתְמַלֵּל עִם משֶׁה, שֶׁהוּא בָּבוּד שְׁכִינָה, כְּמוֹ, וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מְדַבֵּר אֵלָיו (במדבר ז') וְאֵינוֹ קוֹרֵא מְדַבֵּר אֵלָיו, כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא מִדַּבֵּר, פִּתְרוֹנוֹ: הַקּוֹל מְדַבֵּר בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וְהַהֶדְיוֹט שׁוֹמֵעַ מֵאֵלָיו, וּכְשֶׁהוּא קוֹרֵא מְדַבֵּר, מַשְׁמַע, שֶׁהַמֶּלֶךְ מְדַבֵּר עִם הַהֶדְיוֹט: (י) והשתחוו. לִשְׁכִינָה: (יא) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. וּמִתְמַלֵּל עִם משֶׁה: ושב אל המחנה. לְאַחַר שֶׁנְּדַבֵּר עִמּוֹ הָיָה שָׁב משֶׁה אֶל הַמַּחֲנֶה, וּמְלַמֵּד לְזִקְנֵים, מַה שֶׁלָּמַד, וְהַדָּבָר הַזֶּה נָהֲגוּ משֶׁה מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים עַד שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וְלֹא יוֹתֵר, שֶׁהֲרֵי

auf, und ſetzten ſich nicht eher, bis er ihnen nicht mehr ſichtbar war. והביטו אחרי משה Zum Lobe. Heil dem vom Weibe Gebornen, dem die göttliche Glorie in ſeinem Zelte erſcheint. ודבר עם משה Soviel als מִדַּבֵּר, Onkelos überſetzt daher: דְּמִתְמַלֵּל עִם משֶׁה weil dies ehrbarer von Gott zu gebrauchen iſt, wie (Moſ. 4, 7.) (וידבר אליו) wo es nicht מְדַבֵּר אֵלָיו heißt, lautet es nemlich מִדַּבֵּר, ſo wird verſtanden darunter, die Stimme ſprach für ſich ſelbſt, und der menſchliche Zuhörer hörte es von ſelbſt, heißt es aber מְדַבֵּר, ſo iſt der Sinn: Der König ſpricht mit dem Menſchen. (10) והשתחוו Zur Gottheit. (11) וידבר יי׳ Onkelos erklärt es mit דִּמְתַמְלֵל unterredend mit Moſche. ושב אל המחנה Nach dem mit ihm geſprochen wurde, kehrte er ins Lager zurück, und trug den Älteſten mit, den Unterricht, den er genoſſen hat. So betrug ſich Moſche von Jom-Kipur, bis die Stiftshütte errichtet wurde, denn am ſiebzehnten Tamus wurden die Tafeln zerbrochen, am achtzehnten verbrannte er das Kalb und ſtrafte die Sünder, und am neuzehnten

Digitized by Google

(ו) וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיַּגְּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק׃ פ

(ז) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֶךְ־רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

(ח) סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל

gen! (6) Und sie standen früh auf am andern Tage nnd brachten Brandopfer und brachten Friedensopfer herbei, und das Volk seßte sich zu essen und zu trinken, und sie standen auf zu spielen. (7) Da redete Gott zu Mosche: Geh! steige hinab! denn gefrevelt hat dein Volk, das du heraufgeführt aus dem Lande Mizrajim. (8) Sie sind schnell abgewichen von dem Wege, den ich ihnen geboten, sie haben sich ein gegossenes Kalb gemacht und haben es angebetet und haben ihm geopfert und gesprochen: Dies deine Götter, Israel, die dich heraufgeführt aus dem Lande Miz-

רש"י

שָׁיָבא משֶׁה וַיַּעַבְדוּ אֶת הַמָּקוֹם: (ו) וישכימו • הַשְׁמֵן וְרָזַם כְּדֵי שֶׁיְּהֵא: לצחק: יֵשׁ בְּמַשְׁמָע הַוָּדוּי גִּלּוּי עֲרָיוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: לְצַחֵק בִּי (בראשית ל"ט) וּשְׁמֵיכוּת דָּמִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וְיְצַחֲקוּ לְפָנֵינוּ (שמואל ב' ב'): אַף בַּאן נֶהֱרַג חור: (ז) וידבר • קְטָנִי הוּא, כְּמוֹ: וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת (בראשית מ"ב): לך רד • רֵד מִגְּדוּלָּתְךָ (ברכות ל"ב) לֹא נָתַתִּי לְךָ גְּדוּלָּה אֶלָּא בְּשִׁבִילָם, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְנַדָּה משֶׁה מִפְּנֵי בֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה: שחת עמך • שְׁחַת הָעָם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא עַמְּךָ עָרַב רַב שֶׁקִּבַּלְתָּ מֵעֲצָתְךָ וַיֵּרֵדְתָּ וְלֹא נִמְלַכְתָּ בִּי, וְאָמַרְתָּ מוֹב שֶׁיִּדָּבְקוּ נָרִים בְּשָׁכִינָה הַם

daß Mosche kommen wird, und sie dann den Dienst Gott weihen werden. (6) וישכימו Der leidenschaftliche Trieb, bewog sie früh Morgens der Sünde sich anzuschließen. Hierunter wird Unzucht und Mutwillen verstanden, wie es heißt (Mos. 1, 39, 17.) "לצחק Mit mir Muthwillen zu treiben" ebenso wird ein Blutvergießen darunter verstanden. Wie es heißt: (Sam. 2, 2, 14.) „Die Burschen sollen sich aufmachen, und vor uns ihr Wesen treiben!" (d. h.) Mit dem Schwerte sich messen; hier wurde auch Chur umgebracht.) (7) וידבר Hier heißt וידבר mit Härte ansprechen, so wie (Mos. 1, 42, 7.) וידבר אתם קשות „Er redete sie hart an. רד לך רד Heißt hier ein Herabgehen von seiner Größe, d. h. Ich verlieh dir nur ihretwegen die Würde, in diesem Augenblicke wurde Mosche gleichsam ausgeschlossen und ferne gehalten von der Theilnahme der höhern Würde. שחת עמך Es heißt auch hier nicht העם (das Volk.) sondern עמך (dein Volk) damit wird das vermischte Volk gemeint, welches du selbst aufnahmst, ohne dich mit mir zu berathen, diese also haben verderbt, und

Digitized by Google

אֲשֶׁר הֶעֱלִוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (ט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא׃ (י) וְעַתָּה הַנִּיחָה לִי וְיִחַר־אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלֵּם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל׃ (יא) וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לָמָּה יְהוָה יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה׃ (יב) לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג אֹתָם בֶּהָרִים וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ׃ (יג) זְכֹר

rajim! (9) Und Gott ſprach zu Moſche: Ich habe geſehen dieſes Volk, und ſiehe! ein hartnäckiges Volk iſt es. (10) So laſſe mich nun, und ich vertilge ſie; ich werde dich aber machen zu einem großen Volk. (11) Da flehete Moſche vor Gott, ſeinem Herrn, und ſprach: Warum, Gott! ſoll entbrennen dein Zorn gegen dein Volk, das du ausgeführt aus dem Lande Mizrajim, mit großer Kraft und mit ſtarker Hand? (12) Warum ſollen ſagen die Mizraiten, ſprechend: Zum Böſen hat er ſie ausgeführt, um ſie zu erſchlagen auf den Bergen und ſie zu vertilgen von der Oberfläche der Erde? Laß ab von der Glut deines Zornes, und laß dich reuen das Übel wider dein

רש״י

שָׁחֲתוּ וְהִשְׁחִיתוּ׃ (ט) קְשֵׁה עוֹרֶף. מַחֲוִירִין קְשֵׁי עָרְפָּם לָנֶגֶד מוֹכִיחֵיהֶם וּמֵאֲנִים לִשְׁמֹעַ׃ (י) הניחה לי. עֲדַיִן לֹא שָׁמַעְנוּ שֶׁהִתְפַּלֵּל מֹשֶׁה עֲלֵיהֶם וְהוּא אוֹמֵר הַנִּיחָה לִי, אֶלָּא כַּאן פָּתַח לוֹ פֶּתַח וְהוֹדִיעוֹ, שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בּוֹ, שֶׁאִם יִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם לֹא יְכַלֵּם (שמ״ר)׃ (יא) למה ה׳ יחרה אפך. בְּלוּם מִתְקַנֵּא אֶלָּא חָכָם בְּחָכָם נִגְּזַר בְּנִגְּזַר׃ (יב) והנחם. הִתְעַשֵּׁת מַחְשָׁבָה אַחֶרֶת לְהַמִּיב לָהֶם׃ על הרעה׃ אֲשֶׁר חָשַׁבְתָּ לָהֶם׃ (יג) זכור

haben ſie zur Sünde verleitet. (9) קשה עורף Sie wendeten ihren unbeugſamen Nacken denen zu, die ſie zurecht weiſen, und wollen ihnen kein Gehör geben. (10) הניחה לי. Bis jetzt erfuhren wir noch nicht, daß Moſche für ſie gebetet hätte, und es heißt? הניחה לי In dieſem Sinne ward ihm die Gelegenheit geboten und angedeutet, daß es nur von ihm abhängt, daß, wenn er für ſie beten möchte, ſie Gott nicht vernichten würde. (11) למה ה׳ יחרה אפך Gewöhnlich ereifert ſich ein Weiſer über einen Weiſen, ein Held blos über einen Helden. (12) והנחם Du mögeſt deinen Entſchluß ändern, um ſie wohlwollend aufzunehmen. על הרעה Wegen des Unglücks, daß du über ſie zu verhängen gedachteſt. (13) זכור לאברהם

Digitized by Google

לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ
אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בָּךְ וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם
אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם
וְכָל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן
לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ לְעֹלָם: (יד) וַיִּנָּחֶם יְהוָה
עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ: פ

Volk. (13) Gedenke an Abraham, an Jizchak und Israel, deine Knechte, denen du geschworen bei dir, und zu denen du geredet hast: „Ich werde vermehren euren Samen wie die Sterne am Himmel, und dieses ganze Land, wovon ich gesprochen, werde ich eingeben eurem Samen, daß sie es besitzen ewiglich." (14) Da reuete Gott das

רש"י

לאברהם. אִם עָבְרוּ עַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת, אַבְרָהָם אֲבִיהֶם נִתְנַסָּה בָּעֲשָׂר נִסְיוֹנוֹת וַעֲדַיִן לֹא קִבֵּל שְׂכָרוֹ, תְּנֵהוּ לוֹ וְיִצְאוּ עֶשֶׂר בָּעֲשָׂר: (ש"ר): לאברהם ליצחק ולישראל. אִם לִשְׁדָפָה הֵם, זְכוֹר לְאַבְרָהָם, שֶׁמָּסַר עַצְמוֹ לִישָׂרֵף עָלֶיךָ בְּאוּר כַּשְׂדִּים, אִם לַהֲרֵיגָה, זְכוֹר לְיִצְחָק, שֶׁפָּשַׁט צַוָּארוֹ לַעֲקֵדָה; אִם לָגָלוּת, זְכוֹר לְיַעֲקֹב שֶׁגָּלָה לְחָרָן, וְאִם אֵינָן נִצּוֹלִין בְּזְכוּתָן, מָה אַתָּה אוֹמֵר לִי, וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל, וְאִם כְּפֵא שֶׁל נ' רַגְלַיִם אֵינוֹ עוֹמֵד לְפָנֶיךָ בְּשָׁעַת כַּעַסְךָ ק"ו לְכִסֵּא שֶׁל רֶגֶל אֶחָד (ש"ר ברכות ל"ב): אשר נשבעת להם בך. לֹא נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּדָבָר שֶׁהוּא בָּלָה, לֹא בַּשָּׁמַיִם וְלֹא בָאָרֶץ, לֹא בָּהָרִים וְלֹא בַגְּבָעוֹת, אֶלָּא בְּךָ שֶׁאַתָּה קַיָּם, וּשְׁבוּעָתְךָ קַיֶּמֶת לְעוֹלָם. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נָשָׂאתִי אֶת נאם ה' (בראשית כ"ב) וּלְיִצְחָק נֶאֱמַר. וְהָקִימוֹתִי אֶת

Haben sie die zehn heiligen Gebote übertreten, so wurde ihr Urahn Abraham zehnmal versucht und erhielt noch nicht seinen Lohn, gebe es ihm nun und nehme die zehn als Ersatz für jene zehn. לאברהם, ליצחק, ולישראל. Sollen sie den Feuertod sterben, so gedenke des Abrahams, der sich für dich wollte in „Ur-Kaßdim" verbrennen lassen; sollen sie erschlagen werden, o. sei eingedenk, des Jizchak, der sich für dich wollte schlachten lassen. Sollen sie in die Gefangenschaft ziehen, so gedenke des Jakob, der nach Charan auswandern mußte, und sollten solche Verdienste sie nicht retten können, wie hast du mir zugesagt: „Ich will dich zu einer großen Nation werden lassen", wenn dieser Thron (des Verdienstes) gleichsam auf drei Säulen stehend, dir nicht vorgestellt werden kann, um deinen Zorn zu besänftigen: Geschweige daß eine desselben es vermag. אשר נשבעת להם בך Du schwurst es ihnen nicht zu, bei einem Gegenstande, der vergänglich wie z. B. Himmel und Erde [1]) Berge und Thäler sondern bei dir selbst! Du bist ja ewig bestehend und dein Schwur hat ja ewigen Bestand, so heißt es auch: (Mos. 1, 22, 16.) כי נשבעתי „Bei mir habe ich

[1]) Siehe dies ausführlicher Trakt. Berachot Fol. 32, und vergl. hiemit die Stelle Jesaias 66, 22, da sonst diese Raschi-Stelle mit der im Mos. 32, 1. (s. Raschi das.) in geradem Widerspruch stünde.

Digitized by Google

(טו) וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לֻחֹת כְּתֻבִים מִשְּׁנֵי עִבְרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתֻבִים: (טז) וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת: (יז) וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת־קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה: (יח) וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עַנּוֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עַנּוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ:

Böſe, das er geredet, zu thun ſeinem Volke. (15) Nun wendete ſich Moſche und ſtieg herab vom Berg, und die zwei Tafeln des Zeugniſſes in ſeiner Hand, Tafeln beſchrieben von ihren beiden Seiten; von dieſer und dieſer ſind ſie beſchrieben. (16) Die Tafeln aber ſind ein Werk Gottes, und die Schrift iſt eine Schrift Gottes, eingegraben in die Tafeln.) (17) Da Jehoſchuah hörte die Stimme des Volkes in ſeinem Jauchzen, da ſprach er zu Moſche: Kriegsgeſchrei iſt im Lager! (18) Er aber ſprach: Es iſt nicht das

רש"י

הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ (שמכ"ו) וּלְיַעֲקֹב נֶאֱמַר • אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה (שם ל"ה) נִשְׁבַּע לוֹ בְּאֵל שַׁדַּי: (טו) משני עבריהם • הָיוּ הָאוֹתִיּוֹת נִקְרָאוֹת וּמַעֲשֶׂה נִפִּים הוּא (שבת ק"ד): (טז) מעשה אלהים המה • כְּמַשְׁמָעוֹ. הוּא בְּכָבוֹדוֹ עֲשָׂאָן. ד"א: פְּאֵדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, כָּל עֲסָקַיִךְ שֶׁל פְּלוֹנִי בְּמָלָאכָה פְּלוֹנִית, בַּהּ כָּל שַׁעֲשׁוּעָיו שֶׁל הקב"ה בַּתּוֹרָה: חרות • לְשׁוֹן חֵרוּת וְחָרוּשׁ אֶחָד הוּא, שְׁנֵיהֶם לְשׁוֹן חִיקּוּק אנטלי"ר בלע"ז Entailler: Intagliare, מיט. (סטכ"ט גרמב"ן): (יז) ברעו • בְּהָרִיעוֹ, שָׂחֲקוּ מֵרִיעִים וְשָׂמֵחִים וְצוֹחֲקִים: (יח) אין קול ענות גבורה • אֵין קוֹל הַזֶּה נִרְאֶה קוֹל עֲנִיַּית גִּבּוֹרִים הַצּוֹעֲקִים נִצָּחוֹן, וְלֹא קוֹל חֲלָשִׁים, שֶׁצּוֹעֲקִים וַוי אוֹ גִיסָה: קול ענות • קוֹל חֲרוּפִין

geſchworen" von Jizchak heißt es: (Moſ. 1, 26, 3) „Ich will beſtätigen den Schwur, welchen ich dem Abraham zugeſchworen, und bei Jakob heißt es ebenfalls: (daſ. 35, 11.) „Ich bin der allmächtige Gott, ſei fruchtbar und mehre dich. Auch hier bedeutet בך, bei dir haſt du geſchworen. (15) משני עבריהם Die Buchſtaben konnten von beiden Seiten geleſen werden, und dies war ein Wunderwerk. (16) מעשה אלהים Wie es der Ausdruck zu verſtehen gibt, Gott hat ſie in ſeiner Herrlichkeit gemacht. Oder es kann ſo heißen, wie man von Menſchen zu ſagen pflegt, deſſen Hauptbeſchäftiguug iſt dieſer (oder jener) Gegenſtand, ſo iſt die Lehre die uns gottgefällig macht, gleichſam der Lieblingsgegenſtand Gottes. חרות und חרט hat eine Bedeutung, nemlich beide heißen: Eingraben. (17) ברעה In ſeinem Jauchzen. Sie lärmten, waren luſtig und jauchzten. (18) אין קול ענות גבורה Dieſes Schreien ſcheint nicht das von Helden zu ſein, die den Sieg ausſchreien, auch nicht das Geſchrei von

Digitized by Google

(יח) וַיְהִי כְּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא
אֶת־הָעֶגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר־אַף מֹשֶׁה
וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָו אֶת־הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם
תַּחַת הָהָר׃ (כ) וַיִּקַּח אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר
עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דַּק
וַיִּז�ר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁק אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (כא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן
מֶה־עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה כִּי־הֵבֵאתָ עָלָיו

Geschrei der Stärke, und nicht das Geschrei der Schwäche, das Geschrei eines Wettgesanges höre ich. (19) Und es geschah, als er nahete dem Lager und sah das Kalb und die Reigen, da entbrannt der Zorn Moschе's und er warf aus seiner Hand die Tafeln und zerbrach sie unten am Berge. (20) Und er nahm das Kalb, das sie gemacht, und zermalmte es, bis es staubartig war, und streuete es auf das Wasser und ließ die Söhne Israels trinken. (21) Und Moschе sprach zu Ahron: Was

רש"י

וְנִדּוּפִין הַמְעַנִּין אֶת נַפְשׁ שׁוֹמְעֵיהֶן כְּשֶׁנֶּאֱמַרִין לוֹ׃
(יח) וישלך מידיו וגו׳. אָמַר, מָה פֶּסַח, שֶׁהוּא
אֶחָד מִן הַמִּצוֹת, אֲמָרָה תּוֹרָה, כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל
בּוֹ, הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ כֵּיצַד וְכָל יִשְׂרָאֵל מוּמָרִים וְאֲתָנְגָדָה
לָהֶם. (שבת ס"ב פ"ז): תחת ההר. לְרַגְלֵי הָהָר׃
(כ) ויזר. לָשׁוֹן נָפוֹץ, וְכֵן יְזֹרֶה יַיִל נָוֵהוּ נִפְרִית,
(איוב י"ח) וְכֵן: כִּי חִנָּם מְזֹרָה הָרֶשֶׁת (משלי א׳)
שְׁזוּרִין כָּזֶה כָּזֶן וְקַטָּנִית: וישק את בני ישראל.
נִתְּנוּן לְבוֹדְקָן בְּסוֹטוֹת, שְׁלֹשָׁה מִיתוֹת נִדּוֹנוּ שָׁם אֵם
יֵשׁ עֲדִים וְהַתְרָאָה, בְּסַיָּיף כְּמִשְׁפַּט אַנְשֵׁי עִיר הַנִּדַּחַת,
שָׁהֵן מְרוּבִּין. עֲדִים בְּלֹא הַתְרָאָה, בְּמַגֵּפָה שֶׁנֶּאֱמַר:
וַיִּגֹּף ה׳ אֶת הָעָם. לֹא עֲדִים וְלֹא הַתְרָאָה, בְּהַדְרָנָקָן,
שֶׁבְּדָקוּם הַמַּיִם וְצָבוּ בְּמֵנֵיהֶם (יומא פ"ז): (כא) מה

Schwachen, die ihr Wehklagen oder eine Flucht anzeigen, sondern: קול ענות Die Stimme des Lästerns und Hohnsprechens, die den Zuhorer schmerzlich berühret, so er sie anhört. (19) וישלך מידיו Er sagte, wenn beim Pesach, (das Ueberschreitungsopfer), welches doch nur ein einzelnes Gebot ist, es in der Thorah heißt: „Kein Fremder soll davon etwas genießen' um wie vielmehr, wenn die Israeliten von allen Vorschriften der Thora abgewichen sind, daß man diese ihnen nicht geben darf. תחת ההר Am Fuße des Berges. (20) ויזר Heißt zerstreuen, ebenso: (Job. 18, 15.) יזרה על נוהו גפ־רית Schwefel wird auf seinem Wohnorte gestreut" desgleichen (Spr. 1, 17.) כי חנם מזורה הרשה „Ohne Ursache scheint das Netz bestreuet allen Befiederten" Weil man in das Netz Hülsenfrüchte zu streuen pflegt. וישק את בני ישראל Er beabsichtigte sie wie die treulosen Weiber, (סוטות) zu untersuchen, (Sieh. Mos. 5, 18, 19.) Mit drei Todesstrafen wurden sie verurtheilt, diejenigen, bei welchen Zeugen und vorangegangene Warnung waren, wurden durch das Schwerdt hingerichtet, wie die Einwohner einer verführten Stadt; wo Zeugen waren ohne Warnung, wurden sie durch die Pest hingerafft, denn es heißt: „Der Ewige ließ ein Sterben

Digitized by Google

חַמָּאָה גְדֹלָה׃ (כב) וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אַל־
יִחַר אַף אֲדֹנִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־הָעָם כִּי
בְרָע הוּא׃ (כג) וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה־לָנוּ
אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה ו משֶׁה
הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא
יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃ (כד) וָאֹמַר לָהֶם לְמִי
זָהָב הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ־לִי וָאַשְׁלִכֵהוּ בָּאֵשׁ
וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה׃ (כה) וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־
הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא כִּי־פְרָעָה אַהֲרֹן
לִשְׁמָצָה בְּקָמֵיהֶם׃ (כו) וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה
בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַיהוָה אֵלָי

that dir dieſes Volk, daß du auf dasſelbe gebracht eine große Sünde? (22) Da ſprach Ahron: Es entbrenne nicht der Zorn meines Herrn; du, du kennſt das Volk, das mit Böſem umgehet. (23) Als ſie ſprachen zu mir: „Mache uns Götter, die vor uns hergehen ſollen, denn dieſer Moſche, der Mann, der uns heraufgeführt aus dem Lande Mizrajim, wir wiſſen nicht was aus ihm geworden.“ (24) Da ſagte ich zu ihnen: Wer hat Gold? Da riſſen ſie es ſich ab und gaben es mir, und ich warf es ins Feuer, und daraus iſt dieſes Kalb geworden. (25) Und als Moſcheh ſah das Volk, daß es entartet iſt, denn Ahron entartete es, zur Schmach bei ihren Gegnern. (26) Da ſtellte ſich Moſche in das Thor des Lagers und ſprach: „Wer Gottes iſt,

רש״י

עשה לך העם • כַּמָּה יִסּוּרִים סָבַלְתָּ • שֶׁיַּסְרִיחַ־עַד שֶׁלֹּא תָּבִיא עֲלֵיהֶם חֲטָא זֶה׃ (כב) כי ברע הוא • בְּדָבָר רַע הֵם הוֹלְכִין תָּמִיד וּבְנִסָּיונוֹת לְפָנַי הַמָּקוֹם׃ (כד) ואומר להם • דָּבָר אֶחָד׃ לְמִי זָהָב לָבַד • וְהֵם מֵהֲרוּ וְהִתְפָּרְקוּ וַיִּתְּנוּ לִי׃ ואשליכהו באש • וְלֹא יָדַעְתִּי שֶׁיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה • וְיָצָא׃ (כה) פרוע • מְגוֹלֶה • נִתְגַּלָּה שִׁמְצוֹ וְקִלְלוֹנוֹ • כְּמוֹ • וּפֶרַע אֶת רֹאשׁ הָאִשָּׁה (במדבר ה׳)׃ לשמצה בקמיהם • לִהְיוֹת לָהֶם הַדָּבָר הַזֶּה לִגְנוּת בְּפִי כָּל הַקָּמִים עֲלֵיהֶם׃ (כו) מי לה׳ אלי • יָבֹא אֵלָי׃ כל

unter das Volk kommen“ (weiter Vers 35.) Wo keine Zeugen waren, und keine Warnung voranging, da ſchwellte ſie das Waſſer auf, wodurch ihr Verbrechen erprobt und entdeckt wurde. מה עשה לך Welche Leiden mußteſt du erduldet haben, bevor du dieſe Sünde verüben ließeſt. (22) כי ברעה הוא Einen ſchlechten Wandel führen ſie immer vor Gott und ſtellen Gott in Verſuchung (24) ואומר להם Das eine Wort ſagte ich blos: „Wer hat Gold“? Da eilten ſie ſich ſofort, rißen ihren Schmuck ab und gaben es mir. ואשליכהו באש Konnte aber durchaus nicht wiſſen, daß dieſes Kalb daraus entſtehen wird, das zum Vorſcheine kam, (25) פרוע Heißt, entblößt, ſeine Schande wurde offenbar, wie, (Moſ 4, 5, 18.) ופרע את ראש האשה „Und er entblößt das Haupt der Frau“ לשמצה Dieſes Verfahren wird ihnen zur Schande gereichen im Munde aller ihrer Gegner. (26) מי ליי אלי. Der

Digitized by Google

וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל־בְּנֵי לֵוִי׃ (כז) וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימוּ אִישׁ־חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ עִבְרוּ וָשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לְשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהִרְגוּ אִישׁ־אֶת־אָחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־קָרֹבוֹ׃ (כח) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ׃ (כט) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מַלְאוּ יֶדְכֶם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי אִישׁ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו וְלָתֵת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה׃ (ל) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל־יְהוָה אוּלַי אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם׃ (לא) וַיָּשָׁב

zu mir!" Da versammelten sich zu ihm alle Söhne Lewi's. (27) Und er sprach zu ihnen: Also sprach Gott, der Herr Israels: Thue Jeglicher sein Schwert an seine Hüfte, gehet hin und wieder, von Thor zu Thor im Lager, und erschlaget Jeglicher seinen Bruder und Jeglicher seinen Verwandten. (28) Und es thaten die Söhne Lewi's nach dem Worte Mosche's. Da fielen von dem Volke an demselbigen Tage an drei Tausend Mann. (29) Und Mosche sprach: Füllet eure Hände heute vor Gott, denn Jeglicher geht wieder seinen Sohn und wieder seinen Bruder, daß er heute gebe über euch den Segen. (30) Und es geschah am folgenden Tage, da sprach Mosche zu dem Volke: Ihr habt gesündigt eine große Sünde. Und nun will ich hinaufsteigen zu Gott, vielleicht kann ich sühnen eure Sünde. (31) Und

רש"י

בני לוי׃ מַבָּאן, שֶׁכָּל הַשַּׁבָּט כָּשֵׁר׃ (כז) כה אמר וגו׳. וְהֵיכָן אָמַר? זוֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם. (שמות כ״ב) בַּד שָׁנוּי בְמָכִילְתָּא׃ אחיו. מֵאִמּוֹ וְהוּא יִשְׂרָאֵל׃ (כט) מלאו ידכם. אַתֶּם הַהוֹרְגִים אוֹתָם, בְּדָבָר זֶה תִּתְחַנְּכוּ לִהְיוֹת כֹּהֲנִים לַמָּקוֹם (זבחים קט״ו)׃ כי איש מִכָּם יִמָּלֵא יָדוֹ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו׃ (ל) אכפרה בעד חטאתכם. אֲשִׁים כּוֹפֶר וְקִנּוּחַ וּסְתִימָה לְעִנְיַן חַטַּאתְכֶם לְהַבְדִּיל בֵּינֵיכֶם וּבֵין הַחֵטְא׃ (לא) אלהי זהב. אַתָּה

כל בני לוי komme zu mir! Hieraus erfahren wir, daß dieser ganze Stamm ihm treu blieb. (27) כה אמר u. s. w. Wo sprach er dies? זובח לאלהים יחרם (Mos. 2, 22.) „Wer fremden Göttern Opfer bringt, der hat das Leben verwirkt" so heißt es in der Mechilta. — אחיו Von mütterlicher Seite der ein Israelit ist. (29) מלאו ידכם. Ihr, die ihr sie umgebracht habet, werdet in Folge dessen zum Priesterdienst eingeweiht werden. כי איש Jeder von euch nemlich, der weder Sohn noch Bruder geschont. (30) אכפר בעד חטאתכם Ich will euch Sühne und völlige Wegtilgung euerer Sünde erwirken, um euch von der Sünde ganz abgesondert zu machen. [1] (31) אלהי זהב Du hast es herbeigeführt, indem

[1] Eigentlich meint Raschi mit der Erklärung dieses Verses Folgendes darzuthun, daß nämlich der Ausdruck „כפר" vielfältige Deutungen hat

Digitized by Google

מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב׃ (33) וְעַתָּה אִם־תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ׃ (34) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא־לִי אֶמְחֶנּוּ מִסִּפְרִי׃ (35) וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה אֶת־הָעָם אֶל אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי

es kehrte zurück Moſche zu Gott und ſprach: Ach, geſündigt hat dieſes Volk eine große Sünde, ſie haben ſich Götter gemacht von Gold. (32) O, daß du jetzt vergeben möchteſt ihre Sünde! Und wo nicht: ſo löſche mich aus deinem Buche, das du geſchrieben. (33) Und Gott ſprach zu Moſche: Wer mir geſündigt hat, den will ich löſchen aus meinem Buche. (34) Nun aber geh! führe das Volk dahin, wovon ich mit dir geredet. Siehe! mein Engel wird vor dir

רש"י

הוּא שָׁגַרְתָּ לָהֶם, שֶׁהִשְׁפַּעְתָּ לָהֶם זָהָב וְכֶסֶף הֶפְצֵם מַה יַּעֲשׂוּ שֶׁלֹּא יֶחֱטְאוּ? מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה אֶת בָּנָיו וּמְקָשְׁטוֹ וְתוֹלֶה לוֹ פִּיס בְּצַוָּארוֹ, וּמַעֲמִידוֹ בֶּפֶתַח בֵּית זוֹנוֹת, מַה יַּעֲשֶׂה הַבֵּן שֶׁלֹּא יֶחֱטָא? (ברכות ל"ב יומא פ"ו): (לב) ועתה אם תשא חטאתם · הֲרֵי טוֹב, אֵינִי אוֹמֵר לְךָ מְחֵנִי. וְאִם אַיִן, מְחֵנִי, וְזֶה מִקְרָא קָצֵר, וְכֵן הַרְבֵּה: מספרך. מִכְּלַל הַתּוֹרָה כּוּלָהּ. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עָלַי, שֶׁלֹּא הָיִיתִי כְּדַאי לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים · (ברכות ל"ב): (לד) אל אשר דברתי לך · יֵשׁ פָּנַאי לְךָ אֲצֵל דִּבּוּר, בְּמָקוֹם אֲלֵיךְ,

du ihnen Gold und irdiſche Güter in Fülle gabſt, was ſollen ſie machen? Sie mußten ja in den Sündenfall gerathen! Dies wäre zu vergleichen mit einem Prinzen, dem der königliche Vater köſtliche Speiſen und Getränke vorſetzen ließ, ihn mit köſtlichem Halsgeſchmeide zieren, und ihn zur Wolluſt Gelegenheit gibt, was ſollte nun dieſer Prinz machen? Wie könnte er dem Reize zur Sünde widerſtehen? (32) ועתה אם תשא חטאתם So iſt es gut, ſage ich nicht: Löſche mich aus deinem Buche! ואם אין Wo aber nicht, ſo löſche mich doch aus demſelben aus. Dieſer Satz iſt kurz ausgedrückt, es gibt deren mehrere. מספרך Aus der ganzen heil. Schrift, damit man nicht ſagen ſoll, ich war nicht würdig für ſie zu beten. (34) אל אשר דברתי לך Das לך, ſteht hier bei דבר anſtatt אליך; ebenſo (Kön. 1, 2.) הנה מלאכי לדבר לו אל אדוניהו Aber nicht ich.

(welches er ſchon Moſ. 2, 32, 21.) auseinanderſetzte, und hier es nachdrücklichſt bewies, כפר heißt, abwiſchen, wegſchaffen, wie כפר, אכפרה פניו bedeutet auch abſondern, vermitteln, (durch das Gebet) wie hier, gleichbedeutend mit כפורת Decke, Vorhang; Nebenſproſſen ſind: כפר leugnen, wiſchen; כפר Löſegeld, (Sühnmittel), u. m. dgl.

Digitized by Google

לֵךְ הֵנָּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם׃ (לה)וַיִּנֹּף יְהוָה אֶת־הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן׃ ס

לג (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה׃ (ג) וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגֵרַשְׁתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ (ג) אֶל־אֶרֶץ

gehen. Sobald ich aber heimſuche, ſo werde ich heimſuchen n an ihnen ihre Sünde. (35) Und Gott ſchlug das Volk, dieweil ſie gemacht hatten das Kalb, das gemacht hatte Ahron.

(33) (1) Und Gott redete zu Moſche: Geh, zieh hinauf von hinnen, du und das Volk, das du heraufgeführt aus dem Lande Mizrajim, in das Land, das ich zugeſchworen Abraham, Jizchak und Jakob, ſprechend: Deinem Samen werde ich es eingeben. (2) Und ich ſchicke vor dir her einen Engel und treibe aus die Canaaniten, Emoriten u. Chetiten und Periſiten Chiwiten und Jebuſiten; (3) in ein Land fließend

רש"י

כְּנַן לְרַבֵּר לוֹ עַל אֲדֹנֵיהוּ (מלכים א׳ ב׳): הנה מלאכי. ולא אני: וביום פקדי. וגו׳. עתה שמעתי אליך מלכלותם יחד, ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות, ואין פורענות באה על ישראל, שאין בה קצת מפרעון עון העגל: (לה) וינוף ה׳ את העם. מיתה בידי שמים לעדים בלא התראה:

לג (א) לך עלה מזה. ארץ ישראל נבוה מכל הארצות, לכך נאמר עלה. דבר אחר כלפי שאמר לו בשעת הבעס: לך רד, אמר לו בשעת רצון: לך עלה: אתה והעם. כאן לא נאמר ועמך: (ב) וגרשתי את הכנעני וגו׳. ו, אומות הם, והגרנשי עמד ופניה מפניהם מאליו: (ג) אל ארץ זבת חלב

וביום פקדי. u. ſ. w. Jetzt will ich dich anhören, ſie nämlich nicht gänzlich aufzureiben, jedoch aber werde ich allmählig, wenn ich ihrer Sünden wegen ſie beſtrafe, auch dieſe Sünde mitrechnen, ſo daß keine Strafe die Israeliten treffen wird, wo auch nicht etwas von der, des goldnen Kalbes mitgeahndet werden wird. (38) וינוף יי את העם Dies heißt eine Todesſtrafe durch göttliche Schickung, wo Zeugen ſind, ohne vorhergegangene Warnung.

(33) (1) לך עלה מזה Das Land Paläſtina liegt höher als alle Länder, daher heißt es עלה; Nach andern, weil er im Zorne ſagte: לך עלה אתה והעם „לך רד", So ſagte er bei der wohlwollenden Aufnahme Hier heißt es nicht ועמך (dein Volk) (2) וגרשתי Sechs Nazionen waren

Digitized by Google

זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ
כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אַתָּה פֶּן־אֲכַלְךָ
בַּדָּרֶךְ׃ (ד) וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת־הַדָּבָר
הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבָּלוּ וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ
עֶדְיוֹ עָלָיו׃ (ה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
אֱמֹר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־קְשֵׁה־
עֹרֶף רֶגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךָ
וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מַה

Milch und Honig; denn ich werde nicht hinaufziehen in deiner Mitte, denn ein hartnäckiges Volk bist du, daß ich dich nicht vertilge auf dem Wege. (4) Als das Volk hörte diese böse Rede, da trauerten sie, und Niemand legte seinen Schmuck an. (5) Denn Gott sprach zu Moschе: Sprich zu den Söhnen Israels: Ihr seid ein hartnäckiges Volk, werde ich einen Augenblick in deiner Mitte hinaufziehen: so könnte ich dich vertilgen. So lege denn ab deinen Schmuck von dir, und ich werde wissen, was ich

רש"י

זדבש • אֲנִי אוֹמֵר לְךָ לְהַעֲלוֹתָם: כי לא אעלה בקרבך • לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר לְךָ, וְשִׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ: כי עם קשה עורף אתה • וּבְשֶׁשְׁכִינָתִי בְּקִרְבְּכֶם וְאַתֶּם מַמְרִים בִּי, מְרֻבֶּה אֲנִי עֲלֵיכֶם וְעַם: אכלך • לָשׁוֹן כִּלָּיוֹן: (ד) הדבר הרע • שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה וּמְהַלֶּכֶת עִמָּם: איש עדיו • פְּתָרִים שָׁנְּתְנוּ לָהֶם בְּהוֹרֵב כְּשֶׁאָמְרוּ נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע: (שבת פ"ח): (ה) רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך • אִם אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ • וְאַתֶּם מַמְרִים בִּי בַּקְשִׁיּוּת עָרְפְּכֶם, אֲזֻעִים עֲלֵיכֶם רֶגַע אֶחָד, שֶׁהוּא שִׁעוּר זַעְמִי, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי כְמֹעֵט רֶגַע עַד יַעֲבֹר זָעַם (ישעיה כ"ו) וַאֲכַלֶּה אֶתְכֶם, לְפִיכָךְ טוֹב לָכֶם שֶׁאֶשְׁלַח הדבר הרע (4) Ich möchte dich verderben. [1] Daß die Schechina (Gottes Herrlichkeit) nicht bei ihnen weilt, und walket. איש עדיו Die Verdienstes-Kronen, welche in Choreb, ihnen zu Theil wurden, als sie sagten, „נעשה ונשמע" Wir wollen thun und gehorchen. (5) רגע אחד u. s. w. Wenn ich in euerer Mitte wäre, und ihr würdet wiederspenstig in eurer Halsstärrigkeit, möchte ich über euch mich gleich erzürnen, und könnte euch aufreiben. רגע אחד Heißt hier nach dem Talmud daß der augenblickliche Entschluß, bei Gott das Maaß seines Zürnens währt, denn es heißt (Jes. 26, 20.) „חכי במעט רגע עד יעבור זעם Verbirg dich einen kurzen Augenblick, bis vorüber ist der Grimm.) Daher

es nur, die siebente Girgaschi, nemlich räumte freiwillig das Land. (3) אל ארץ זבת חלב ודבש. Ich gedenke sie dorthin zu führen. כי לא אעלה בקרבך Daher sagte ich dir, ich schicke meinen Engel. כי עם קשה ערף אתה. Wäre meine Herrlichkeit unter euch, und ihr wiederspenstig wäret, so könnte mein Zorn sich vermehren.

[1]) אֲכַלֶּה Hat die Bedeutung von Aufreiben. Raschi meint damit, daß es von כלה abzuleiten, und die künftige Zeit vom פיעל sei, gegen die Ansicht derer, die es von כול oder nach Raschbam von אכל ableiten. (nach Heidenheim.)

Digitized by Google

אֶֽעֱשֶׂה־לְּךָ׃ (ו) וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
אֶת־עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב׃ (ז) וּמֹשֶׁה יִקַּח
אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לּוֹ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד
וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל־אֹהֶל
מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ (ח) וְהָיָה
כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָּל־הָעָם

dir thun werde. (6) Da legten die Söhne Israels ab ihren Schmuck vom Berge Choreb. (7) Und Mosche nahm das Zelt und schlug es sich auf außerhalb des Lagers, fern von dem Lager, und nannte dasselbe Stiftzelt. Und wer Gott suchte, ging hinaus in das Stiftzelt, das außerhalb des Lagers. (8) Und sobald Mosche hinausging in das Zelt, so stand auf das ganze Volk, und Jeglicher stellte sich an den Eingang seines Zeltes. Und sie schaueten

רש"י

מַלְאָךְ׃ ועתה ׀ פּוּרְעָנוּת זוּ תִּלְקוּ מִיַּד ׀ שֶׁתּוֹרִידוּ עֶדְיְכֶם מֵעֲלֵיכֶם׃ ואדעה מה אעשה לך ׀ בְּפָקְדִי פְּקֻדָּת שְׁאָר הֶעָוֹן אֲנִי יוֹדֵעַ מַה שֶּׁבִּלְבִּי לַעֲשׂוֹת לָךְ׃ (ו) את עדים מהר חורב ׀ אֶת הֲעֵדִי ׀ שֶׁהָיָה בְיָדָם מֵהַר חוֹרֵב׃ (ז) ומשה ׀ מֵאוֹתוֹ עָוֹן וְהָלְאָה׃ יקח את האוהל ׀ לְשׁוֹן הוֹוֶה הוּא ׀ לוֹקֵחַ אָהֳלוֹ וְנוֹטֵהוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה ׀ אָמַר ׀ מְנוּדָה לְרַב מְנוּדָה לַתַּלְמִיד׃ הרחק ׀ אַלְפַּיִם אַמָּה ׀ בְּעֶגְיָן שֶׁנֶּאֱמַר׃ אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינִי כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בְּמִדָּה (יהושע ג)׃ וקרא לו ׀ וְהָיָה קוֹרֵא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד ׀ הוּא בַּיִת וַעַד לְמְבַקְשֵׁי תוֹרָה׃ כל מבקש ה׳ ׀ מִכָּאן לְמְבַקֵּשׁ פְּנֵי זָקֵן כְּמְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה׃ יצא אל אהל מועד ׀ כְּמוֹ יוֹצֵא ׀ דָּבָר אַחַר וְהָיָה כָּל מְבַקֵּשׁ ה׳ אֲפִילּוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת כְּשֶׁהָיוּ שׁוֹאֲלִים מָקוֹם שְׁכִינָה ׀ חֲבֵירֵיהֶם אוֹמְרִים לָהֶם ׀ הָרֵי הוּא בְּאָהֳלוֹ׃ של משה ׀ (ח) והיה לשון הוֹוֶה׃ כצאת משה מן המחנה ׀ לָלֶכֶת אֶל הָאֹהֶל׃ יקומו כל העם ׀

ist für euch besser, daß ich einen Engel schicke. ועתה Diese Strafe sollt ihr gleich bekommen, daß ihr eure Zierraten ablegen sollet. ואדעה מה אעשה לך. Mit dem Ahnden anderer Sünden, weiß ich, wie ich dich nun bestrafen werde. (6) עֶדְיָם מֵהַר תרב. Ihren Schmuck, welchen sie vom Berge Choreb mitbrachten. (7) ומשה יקח Von dieser Sünde an weiter, bedeutet die Gegenwart, d. h. יקח את האוהל. Er nimmt sein Zelt, und schlägt es außerhalb des Lagers auf, er dachte, was für den Lehrer verbannt, (ausgeschlossen) ist auch für den Schüler verbannt. הרחק Zwei tausend Ellen. Wie es dem ähnlich heißt (Jos. 3.) „Aber eine Ferne soll sein zwischen euch und ihr (der Bundeslade) gegen zweitausend Ellen nach dem Maaße." וקרא לו Er nannte es Stiftszelt, ein Versammlungshaus für die Forscher der Gotteslehre. מבקש ׳י Hieraus folgt, wer einen Gottesgelehrten besucht, es so zu betrachten ist, als besuchte er die Gottheit selbst (d. h. weil es von ihm die Eigenschaften Gottes erlernen kann. יצא יצא אל אהל מועד heißt so viel wie יוצא (ausgehend) (18) כצאת משה מן המחנה Ist gegenwärtig d. h. es war gewöhnlich so. והיה Um sich in das Zelt zu begeben. יקומו כל העם Standen sie vor ihm

Digitized by Google

וְנִגַּשׁ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי
משֶׁה עַד־בֹּאוֹ הָאֹהֱלָה: (ט) וְהָיָה כְּבֹא
משֶׁה הָאֹהֱלָה יֵרֵד עַמּוּד הֶעָנָן וְעָמַד
פֶּתַח הָאֹהֶל וְדִבֶּר עִם־משֶׁה: (י) וְרָאָה
כָל־הָעָם אֶת־עַמּוּד הֶעָנָן עֹמֵד פֶּתַח
הָאֹהֶל וְקָם כָּל־הָעָם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ אִישׁ
פֶּתַח אָהֳלוֹ: (יא) וְדִבֶּר יְהוָה אֶל־משֶׁה
פָּנִים אֶל־פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל־

Moſche nach, bis er ankam im Zelte. (9) Und ſo wie Moſche ankam im Zelte, kam die Wolkenſäule herab und ſtand am Eingange des Zeltes, und ſo redete er mit Moſche. (10) Und alles Volk ſah die Wolkenſäule ſtehend am Eingange des Zeltes, und alles Volk ſtand auf und ſie neigten ſich, ein Jeglicher am Eingang ſeines Zeltes. (11) Und Gott redete mit Moſche Angeſicht zu Angeſicht, ſo wie da redet ein Menſch zu

רש"י

עוֹמְדִים מִפָּנָיו וְאֵין יוֹשְׁבִין עַד שֶׁנִּתְפַּשְּׁטָה מֵהֶם:
והביטו אחרי משה. לִשְׁבָח, אַשְׁרֵי יִלּוּד אִשָּׁה
שֶׁכָּךְ מוּבְטָח, שֶׁהַשְּׁכִינָה תִּבָּנֶם אַחֲרָיו לְפֶתַח אָהֳלוֹ:
(ט) ודבר עם משה. כְּמוֹ וּמְדַבֵּר עִם משֶׁה, תַּרְגּוּמוֹ:
וּמִתְמַלֵּל עִם משֶׁה, שֶׁהוּא כָּבוֹד שְׁכִינָה, כְּמוֹ, וַיִּשְׁמַע
אֶת הַקּוֹל מְדַבֵּר אֲלָיו (במדבר ז׳) וְאֵינוֹ קוֹרֵא מְדַבֵּר
אֲלָיו, כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא מִדַּבֵּר, פִּתְרוֹנוֹ: הַקּוֹל מְדַבֵּר
בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ, וְהַהֶדְיוֹט שׁוֹמֵעַ מֵאֲלָיו, וּכְשֶׁהוּא
קוֹרֵא מְדַבֵּר, מַשְׁמַע, שֶׁהַמֶּלֶךְ מְדַבֵּר עִם הַהֶדְיוֹט:
(י) והשתחוו. לִשְׁכִינָה: (יא) ודבר ה׳ אל משה
פנים אל פנים. וּמִתְמַלֵּל עִם משֶׁה: ושב אל המחנה,
לְאַחַר שֶׁנְּדַבֵּר עִמּוֹ הָיָה שָׁב משֶׁה אֶל הַמַּחֲנֶה, וּמְלַמֵּד
לִזְקֵנִים, מַה שֶּׁלָּמַד, וְהַדָּבָר הַזֶּה נָהֲגוּ משֶׁה מִיּוֹם
הַכִּפּוּרִים עַד שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, וְלֹא יותר, שֶׁהָרִי

auf, und ſetzten ſich nicht eher, bis er ihnen nicht mehr ſichtbar war. והביטו אחרי משה Zum Lobe. Heil dem vom Weibe Gebornen, dem die göttliche Glorie in ſeinem Zelte erſcheint. ודבר עם משה Soviel als יִתְמַלֵּל, Onkelos überſetzt daher: וְיִתְמַלֵּל עִם משֶׁה weil dies ehrbarer von Gott zu gebrauchen iſt, wie (Moſ. 4, 7.) (וידבר אליו) wo es nicht וְיִדַּבֵּר אֵלָיו heißt, lautet es nemlich יִתְמַלֵּל, ſo wird verſtanden darunter, die Stimme ſprach für ſich ſelbſt, und der menſchliche Zuhörer hörte es von ſelbſt, heißt es aber יְדַבֵּר, ſo iſt der Sinn: Der König ſpricht mit dem Menſchen. (10) והשתחוו Zur Gottheit. (11) וידבר יי׳ Onkelos erklärt es mit וּמִתְמַלֵּל unterredend mit Moſche. ושב אל המחנה Nach dem mit ihm geſprochen wurde, kehrte er ins Lager zurück, und trug den Älteſten mit, den Unterricht, den er genoſſen hat. So betrug ſich Moſche von Jom-Kipur, bis die Stiftshütte errichtet wurde, denn am ſiebzehnten Tamus wurden die Tafeln zerbrochen, am achtzehnten verbrannte er das Kalb und ſtrafte die Sünder, und am neuzehnten

Digitized by Google

רַעֵהוּ וְשָׁב אֶל־הַמַּחֲנֶה וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן נַעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל׃ פ

dem andern. Er kehrte dann zurück in das Lager. Aber sein Diener Jehoschuah, Sohn Nun's, sein Jünger, wich nicht aus

רש"י

בְּשִׁבְעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז נִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת, וּבי"ח שָׂרַף אֶת הָעֶגֶל וְדָן אֶת הַחוֹטְאִים (תענית י"ט) וּבי"ט עָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעָם וגו' (שמות ל"ב) עֲשִׂיתֶם שָׁם אַרְבָּעִים יוֹם וּבְקֹשׁ רַחֲמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי ה' וגו' (דברים מ') וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל נֶאֱמַר לוֹ: וְעֲלִיתָ בַּבֹּקֶר אֶל הַר סִינַי לָקַבֵּל לוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת, וְעָשָׂה שָׁם מ' יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם: וָאֶנְכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים וגו' (דברים י') מַה הָרִאשׁוֹנִים פְּרָצוֹן אַף הָאַחֲרוֹנִים בְּרָצוֹן, אֲמוֹר מֵעַתָּה: אִמְּצָעִיים הָיוּ בְּבָעַס. בְּי' בְּתִשְׁרֵי נִתְרַצָּה הקב"ה לְיִשְׂרָאֵל בְּשִׁמְחָה וּבְלֵב שָׁלֵם, וְאָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה: סַלְחְתִּי, וּמֵאֵר לוֹ לוּחוֹת אַחֲרוֹנוֹת וְיָרַד וְהִתְחִיל לְצַוּוֹתוֹ עַל מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן וַעֲשָׂאוּהוּ עַד אֶחָד בְּנִיסָן, וּמִשֶּׁהוּקַם לֹא נִדַּבֵּר עִמּוֹ עוֹד, אֶלָּא מַאֹהֶל מוֹעֵד: ושב אל המחנה. תַּרְגּוּמוֹ: וְתָאֵיב לְמַשְׁרְיָתָא, לְפִי שֶׁהוּא לָשׁוֹן הוֹוֶה, וְכָל הָעָנִין, וְרָאָה כָּל הָעָם וַתָּנָן וְנִצְּבוּ וְקָיְמִין, וְהִבִּישׁוּ, וּמִסְתַּכְּלִין, וְהִשְׁתַּחֲווּ, וְסָגְדִין. וּמְדָרְשׁוֹ; וְדִבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה שֶׁיָּשׁוּב אֶל הַמַּחֲנֶה, אָמַר לוֹ, אֲנִי בְּכַעַס וְאַתָּה בְּכַעַס אִם בֵּן מִי

ging er hinauf, denn es heißt: (32, 30.) „Des Morgens darauf sprach Mosche zum Volk" Ihr habt euch schwer versündiget, ich will nun zum Ewigen mich wenden" vierzig Tage weilte er dort und betete" wie es heißt: (Mos. 5, 8, 18.) „Ich warf mich (zum Gebete) nieder wie vorhin vierzig Tage und vierzig Nächte" Am Neumondtag Elul, wurde ihm gesagt, du sollst Morgen hinaufgehen, die andern Tafeln zu empfangen, woselbst er sich wieder vierzig Tage aufhielt, denn es heißt: (Mos. 5, 10, 10.) „Ich stand im Gebete vor dem Ewigen solange als vorhin vierzig Tage und vierzig Nächte" so wie die ersten vierzig Tage im Wohlwollen waren, so waren es die andern gleichfalls, woraus man entnehmen kann, daß die Mittlern in Ungnade waren. Zehn Tage in Tischri war Gott mit den Israeliten vollständig ausgesöhnt, und sprach zu Mosche: Ich habe vergeben, und übermittelte ihm die letzten Tafeln — er kam herunter und beauftragte den Bau des Stiftzeltes, welches bis zum Ersten des Monates Nißan vollendet war, und seitdem sie errichtet wurde, sprach Gott nicht mehr mit ihm, außer von dem Stiftszelte. ושב אל המחנה Onkelos gibt es mit וְתָאֵיב לְמַשְׁרְיָתָא „Er kehrte zurück in das Lager" weil es gewöhnlich so war, auch das וראה את העם וחנן gibt er (sie sahen) וְסָגְדִין והשתחוו. (sie bückten sich). Nach dem Midrasch heißt es: Gott sprach zu Mosche, er möge in das Lager zurück kehren, denn ich bin im Zorn, und du bist es gleichfalls, wer wird sie

Digitized by Google

שלישי (יג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי הַעַל אֶת־הָעָם הַזֶּה וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי אֵת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַח עִמִּי וְאַתָּה אָמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְשֵׁם וְגַם־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינָי: (יג) וְעַתָּה אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת־דְּרָכֶיךָ וְאֵדָעֲךָ לְמַעַן אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ

dem Zelte. (12) Da sprach Mosche zu Gott: Siehe! du sprichst zu mir: Führe hinauf dieses Volk, aber du hast mich nicht wissen lassen, wen du willst senden mit mir; gleichwohl sprachst du: „Anerkannt habe ich dich nahmhaft, auch hast du Gunst gefunden in meinen Augen." (13) Nun aber, so ich denn Gunst gefunden in deinen Augen: so laß mich doch wissen deine Wege, und laß mich dich kennen, damit ich Gunst finde in deinen Augen.

רש"י

יַקְרִיבֵם: (יב) ראה אתה אומר אלי. רְאֵה תֵּן עֵינֶיךָ וְלִבְּךָ עַל דְּבָרֶיךָ, אַתָּה אוֹמֵר אֵלַי וגו' וְאַתָּה לֹא הוֹדַעְתַּנִי וגו' וַאֲשֶׁר אָמַרְתָּ לִי, הִנֵּה אָנֹכִי שׁוֹלֵחַ מַלְאָךְ (שמות כ"ג) אֵין זוֹ הוֹדָעָה, שֶׁאֵין אֲנִי חָפֵץ בָּהּ: ואתה אמרת ידעתיך בשם. הִבְדַּלְתִּיךָ מִשְּׁאָר בְּנֵי אָדָם בְּשֵׁם חֲשִׁיבוּת, שֶׁהֲרֵי אָמַרְתָּ לִי, הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן וגו' וְגַם בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם (שמות י"ט): (יג) ועתה. אִם אֱמֶת, שָׁמָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, הוֹדִיעֵנִי נָא אֶת דְּרָכֶיךָ מַה שֶּׁכֵּן אַתָּה נוֹתֵן לְמוֹצְאֵי חֵן בְּעֵינֶיךָ: וארעך למען אמצא חן בעיניך. וְאֵדַע בְּזוֹ מִדַּת תַּגְמוּלֶיךָ, מַה הִיא מְצִיאַת חֵן, שֶׁמָּצָאתִי בְעֵינֶיךָ, וּפִתְרוֹן, לְמַעַן אֶמְצָא חֵן, לְמַעַן אַכִּיר, בַּמָּה שָׁכַר מְצִיאַת חֵן: וראה כי עמך הגוי הזה. שֶׁלֹּא תֹאמַר. וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל, וְאֶת אֵלֶּה תַּעֲזוֹב, רְאֵה כִּי עַמְּךָ הֵם מֻקָּדָם, וְאִם בָּהֶם תִּמְאַס, אֵינִי סוֹמֵךְ עַל הַיּוֹצְאִים מֵחַלָּצַי, שֶׁיִּתְקַיְּמוּ וְאֶת תַּשְׁלוֹם הַשָּׁכַר שֶׁלִּי

demnach zu sich nähern? (12) ראה אתה אומר אלי Merke wohl auf deine Worte, du sprachst zu mir u. s. w. Du hast aber mir nicht bekannt gemacht, wenn du mit mir schicken wirst, jene Mittheilung, daß du einen Engel mit mir schicken werdest, diese Bekanntmachung kann mir nicht zusagen. ואתה אמרת ידעתיך בשם. Ich zeichnete dich aus von allen andern Menschen, denn du sagtest, zu mir: „Ich komme zu dir in einer dicken Wolke" u. s. w. und sie werden auch an dich immer glauben. (13) ועתה Wenn es also ist, daß ich bei dir Gewogenheit gefunden habe, so mache mir bekannt deine Wege, nämlich welchen Lohn du bescheidest, denen, die deiner Gunst würdig sind. וארעך למען אמצא חן בעיניך Ich werde dadurch erfahren, das Maaß deiner Liebe und Gnade, dessen ich mich würdig gemacht, das: למען אמצא חן bedeutet, damit ich erkenne, worin die Gunst besteht, die ich gefunden habe. וראה כי עמך הגוי הזה. Sage nicht, ich werde dich zu einer großen Nation werden lassen, und sie wolltest du verlassen, so erwäge doch, das es dein Volk ist von jeher, wenn du nun sie verwirfst, so hätte ich dasselbe von meinen

Digitized by Google

וְרֶאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה׃ (יג) וַיֹּאמֶר
פָּנַי יֵלֵכוּ וְהֵנַחְתִּי לָךְ׃ (יד) וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה׃
(טו) וּבַמֶּה יִוָּדַע אֵפוֹא כִּי מָצָאתִי חֵן
בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ
וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכֹּל הָעָם אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ פ רביעי
(יז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם אֶת־
הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי־
מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם׃
(יח) וַיֹּאמֶר הַרְאֵנִי נָא אֶת־כְּבֹדֶךָ׃

Und siehe! daß es dein Volk iſt dieſes Volk! (14) Da ſprach er: Mein Angeſicht ſoll mitgehen und ich werde dich beruhigen. (15) Doch er ſprach zu ihm: So nicht dein Angeſicht mitgehen, führe uns nicht hinauf von hinnen. (16) Und woran ſoll denn wohl erkannt werden, daß ich Gunſt gefunden in deinen Augen, ich und dein Volk, wenn nicht dadurch, daß du geheſt mit uns, und wir uns auszeichnen, ich und dein Volk, vor allen Völkern, die da ſind auf der Oberfläche des Erdbodens. (17) Da ſprach Gott zu Moſche: Auch das, was du geſagt, werde ich thun, denn du haſt Gunſt gefunden in meinen Augen, und ich habe dich erkannt namhaft. (18) Und er

רש"י

בָּעָם הַזֶּה תּוֹדִיעֵנִי · וְרִבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת (ברכות דף ז׳) וַאֲנִי לְיֵישֵׁב הַמִּקְרָאוֹת עַל אוֹפָנֵיהֶם וְעַל סִדְרָם בָּאתִי : (יד) ויאמר פני ילכו · כְּתַרְגּוּמוֹ , לֹא אֶשְׁלַח עוֹד מַלְאָךְ , אֲנִי בְּעַצְמִי אֵלֵךְ, כְּמוֹ וּפָנֶיךָ הוֹלְכִים בַּקֹּרֶב : (טו) ויאמר אליו . בְּזוֹ אֲנִי חָפֵץ , כִּי עַל יְדֵי מַלְאָךְ אַל תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה : (טז) ובמה יודע אפוא . יִוָּדַע מְצִיאַת הַחֵן ? הֲלֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ : ונפלינו אני ועמך . וְנִהְיֶה מוּבְדָּלִים בְּדָבָר הַזֶּה מִכָּל הָעָם , כְּמוֹ וְהִפְלָה ה׳ בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וְגוֹמֵר (שמות ט׳) : (יז) גם את הדבר הזה . שֶׁלֹּא תַּשְׁרֶה שְׁכִינָתִי עוֹד עַל עֵגֶל אֶעֱשֶׂה וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל בְּלָעָם עַל יְדֵי שְׁרִיַּת שְׁכִינָה , אֶלָּא נוֹטֵל וְגִלּוּי עֵינַיִם , פְּנוּן : וָאֵדָעֲךָ יְנוּנֵב (איוב ד׳) שׁוֹמְעִין עַל יְדֵי שְׁלִיחַ : (יח) ויאמר הראני נא את כבודך ·

Nachkommen zu befürchten, willſt du mir jedoch Belohnung zukommen laſſen, ſo mache ſie mir jetzt an dieſem Volke bekannt. Unſere Gelehrten erklären dies ausführlicher im Trakt. Berachot; Ich kann den geraden Wortſinn nur erläutern. (14) ויאמר פני ילכו Wie es Onkelos gibt: שְׁכִינָתִי תְּהֵוֵי wie in der Stelle: (Sam: 2, 17, 11.) ופניך הולכים בקרב „Deine Gegenwart erſcheint im Kriege" Ich will keine Engel mehr ſchicken, ſondern ich ſelbſt will gehen. (15) ויאמר אליו Darin beſteht mein Wunſch, daß du uns nicht durch einen Engel wegführen möchteſt. (16) ובמה יודע Wodurch wird die Gunſt bekannt gegeben? Nur wenn du ſelbſt mit uns zieheſt. ונפלינו אני ועמך Wir werden dadurch unterſchieden und ausgezeichnet ſein von allen Völkern, gleich (Moſ. 2, 9, 4.) והפלה ה׳ Gott wird eine Abſonderung machen." (18) ויאמר הראני נא

Digitized by Google

(יח) וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־
פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי
אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם:

sprach: Laß mich doch schauen deine Herrlichkeit! (19) Da sprach er: Ich, will vorüberziehen lassen alle meine Güte vor deinem Angesichte und will den Namen Gottes ausrufen vor dir, daß ich begünstigen werde, die ich

רש"י

רָאָה מֹשֶׁה שֶׁהָיָה עֵת רָצוֹן, וְדִבָּרָיו מְקוּבָּלִים וְהוֹסִיף לִשְׁאוֹל, לְהַרְאוֹתוֹ מַרְאִית כְּבוֹדוֹ: (יט) ויאמר אני אעביר ונומר. הִנִּיחָה שָׁעָה שֶׁתִּרְאֶה בִּכְבוֹדִי, מַה שֶּׁאֵרְשָׁה אוֹתְךָ לִרְאוֹת, לְפִי שֶׁאָנִי רוֹצֶה, וְצָרִיךְ לְלַמְּדְךָ סֵדֶר תְּפִלָּה, שֶׁכְּשֶׁנִּצְטָרֵךְתָּ לְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל הִזְכַּרְתָּ לִי זְכוּת אָבוֹת, כְּסָבוּר אַתָּה, שֶׁאִם תַּמָּה זְכוּת, אֵין עוֹד תִּקְוָה, אֲנִי אַעֲבִיר כָּל מִדַּת טוּבִי לְפָנֶיךָ. עַל הַצּוּר, וְאַתָּה נָתוּן בְּמְעָרָה: וקראתי בשם ה' לפניך. לְלַמְּדְךָ סֵדֶר בַּקָּשַׁת רַחֲמִים, אַף אִם תִּכְלֶה זְכוּת אָבוֹת וְכִסֵּדֶר שֶׁאַתָּה רוֹאֶה אוֹתִי מֵיעוּטֵף וְקוֹרֵא י"ג מִדּוֹת, הֱוֵי מְלַמֵּד אֶת יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְעַל יְדֵי שֶׁיְּזַכִּירוּ לְפָנַי רַחוּם וְחַנּוּן, יִהְיוּ נֶעֱנִין, כִּי רַחֲמַי לֹא כָלִים (ריה מ"ז): והנותי את אשר אחון. אוֹתָן פְּעָמִים שֶׁאֶרְצֶה לָחוֹן: ורחמתי. עַל שֶׁאֲהַפּוּץ לְרַחֵם, עַד כַּאן לֹא הִבְטִיחוֹ אֶלָּא עִתִּים אֲעֻנָּה, וְעִתִּים לֹא אֶעֱנֶה; אֲבָל בְּשִׁעַת מַעֲשֶׂה אָמַר לוֹ: הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית, הִבְטִיחוֹ, שֶׁאֵינָן הַזְּרוֹעַ רֵיקָם (ריה שם):

Moſche ſah, daß es eine Gnadenzeit war, daß ſeine Worte gut aufgenommen werden, da forderte er mehr, daß er ihm ſeine Glorie ſehen laſſe. (19) ויאמר אני אעביר ונו'. u. ſ. w. Es iſt die Zeit gekommen, daß du meine Glorie ſchauen kannſt, ſo weit ich dir zu ſehen die Erlaubniß gebe, ich will dir Unterricht geben, wie du dein Gebet ordnen ſollſt; wenn du nemlich ſonſt für die Israeliten beteteſt, erwähnteſt du mir das Verdienſt der Erzväter; damit du aber nicht glaubeſt, wenn die Verdienſte der Urväter nicht hinreichend waren, ſei (für die Kinder) alle Hoffnung verloren, will ich daher meine Allgüte dir vorüberführen beim Felſen, während du dich in der Höhle befinden werdeſt. וקראתי בשם יי לפניך Um dir die Weiſe zu geben, wie man beten ſoll, wenn demnach das Verdienſt der Väter nicht hinreichte und man mich mit dem Gebet der dreizehn göttlichen Eigenſchaften (י"ג מדות) anrufen wird, ſollen ſie immer erhört werden; denn in demſelben ſteht auch: רחום und חנון (der Allbarmherzige, Allgnädige) und die werden nimmer aufhören. והנותי Bisweilen werde ich begnadigen. ורחמתי Bisweilen werde ich mich barmherzig zeigen. Bisher theilte er ihm nur mit, daß er zuweilen nicht antworten werde, während der wirklichen Bitte verſicherte er ihm erſt, „Ich ſchließe einen Bund mit dir" daß die Gebete nie ohne Erfolg gerich-

Digitized by Google

(כ) וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנָי
כִּי לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי׃
(כא) וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי וְנִצַּבְתָּ
עַל־הַצּוּר׃ (כב) וְהָיָה כְּעָבֹר כְּבֹדִי
וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי

begünſtige; daß ich lieben werde, die ich liebe, (20) Doch, ſprach er: Du vermagſt nicht zu ſchauen mein Angeſicht, denn nicht wird der Menſch mich ſchauen und leben. (21) Und Gott ſprach: Siehe! Ein Ort iſt bei mir, und du ſollſt ſtehen neben dem Fels. (22) Wenn nun vorüberziehen wird meine Herrlichkeit: ſo will ich dich thun in die Kluft des Felſens und werde meine

רש"י

(כ) ויאמר לא תוכל וגו׳. אַף כְּשֶׁאֶעֱבִיר כָּל טוּבִי עַל פָּנֶיךָ אֵינִי נוֹתֵן לְךָ רְשׁוּת לִרְאוֹת אֶת פָּנַי: (כא) הנה מקום אתי. בְּהָר אֲשֶׁר אֲנִי אֲדַבֵּר עִמְּךָ תָּמִיד יֵשׁ מָקוֹם מוּבָן לִי לְצִדְּךָ, שֶׁאַטְמִינְךָ שָׁם, שֶׁלֹּא תּוּזַק, וּמִשָּׁם תִּרְאֶה, מַה שֶּׁתִּרְאֶה, זֶהוּ פְשׁוּטוֹ, וּמִדְרָשׁוֹ עַל מָקוֹם שֶׁהַשְׁכִינָה שָׁם מְדַבֵּר, וְאוֹמֵר, הַמָּקוֹם אֹתִי, וְאֵינִי אוֹמֵר: אֲנִי בַּמָּקוֹם; שֶׁהַקָּבָ"ה מְקוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם וְאֵין עוֹלָמוֹ מְקוֹמוֹ: (כב) בעבור כבודי. כְּשֶׁאֶעֱבוֹר לְפָנֶיךָ: בנקרת הצור. כְּמוֹ: הֲעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תְּנַקֵּר (במדבר י"ז). יִקְרְוּהוּ עוֹרְבֵי נָחַל (משלי ל׳) אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מַיִם (מלכים ב׳ י"ט) נוֹזָרָה אַחַת לָהֶם: נקרת הצור. כְּרִיַּת הַצּוּר: ושכותי כפי. מְכַאן, שֶׁמְּתַגֶּדֶת רְשׁוּת לְמַחְבְּלִים לְחַבֵּל, (ת"כ פ׳ ויקרא) וְתַרְגּוּמוֹ: וְאָגֵן בְּמֵימְרִי, כְּנוּי הוּא לְדָבָר כָּבוֹד שֶׁל

tet ſein werden. (20) ויאמר לא תוכל וגו׳ u. ſ. w. Selbſt wenn ich meine Allgüte [1]) dir vorüberziehen laſſe, kannſt du mein eigentliches Weſen dennoch nicht ſchauen. (21) הנה מקום אתי Auf dem Berge, wo ich nemlich mit dir rede, habe ich einen Ort für dich beſtimmt, woſelbſt ich dich verberge, daß dir nichts Leides geſchehe, von dort wirſt du ſchauen, was du ſchauen wirſt. Dies der einfache Wortſinn; nach dem Midraſch aber, bezieht ſich dies auf die Stätte, wo das Sprechen der göttlichen Majeſtät vernehmbar ward, es heißt hier מקום אתי, und nicht: אני במקום (ich werde ſein auf dieſem Orte), weil Gott iſt der Weltenraum (d. h. allgegenwärtig) die Welt aber iſt nicht ſein Raum. (22) בעבור כבודי Wenn meine Herrlichkeit vor dir vorüberziehen wird. בנקרת הצור So wie (Moſ. 4, 16, 14.) העיני האנשים האלה תנקר (Spr. 30, 17.) יקרוהו u. ſ. w. Dieſe gehören alle zu einem Stamme. נקרת הצור In der (ausgegrabenen) Höhle des Felſens ושכתי כפי Onkelos überſetzt es וְאָגֵן בְּמֵימְרִי „Du wirſt durch mein Wort

[1]) כל טובי Iſt wie ein zuſammengeſetztes Wort zu betrachten, wie: אל מות Unſterblichkeit, (Spr. 12, 28,) אל קום (daſ. 30. 31.) unwiederſtehlich, בלי יעל, בלי שם; בלא עם; בלא אל, u. m. dgl., ſo auch hier כל טובי meine Allgüte.

Digitized by Google

עָלֶיךָ עַד־עָבְרִי׃ (כג) וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי
וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ׃ פ חמישי
לד (ל) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־
לְךָ שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי
עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־

Hand über dich decken, bis ich vorübergezogen. (23) So ich aber wegziehe meine Hand: so wirst du schauen, was hinter mir ist, aber mein Angesicht kann nicht geschaut werden.

(34) (1) Und Gott sprach zu Mosche: Haue dir zwei Tafeln aus Stein, wie die ersten, und ich will schreiben auf die Tafeln die Worte, die da waren auf den ersten Ta-

רש״י

מַעְלָה, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְשַׁבֵּךְ עָלָיו בְּכַף מַמָּשׁ׃
(כג) והסירתי את כפי. וְאַעֲדֵי יַת דְּבָרַת יְקָרִי,
כְּשֶׁתְּסַלֵּק הַנְהָנַת כְּבוֹדִי מִכָּאן תָּנִיחַ לָלֶכֶת מִשָּׁם וּלְהַלָּן׃
וראית את אחורי. הֲרָאָהוּ קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִילִין׃
לד (א) פסל לך. הֲרָאָהוּ מַחֲצַב סַנְפִּירִינוֹן מִתּוֹךְ
אָהֳלוֹ וְאָמַר לוֹ׃ הַפְּסוֹלוֹת יִהְיוּ שֶׁלְּךָ,
וּמִשָּׁם נִתְעַשֵּׂר מֹשֶׁה הַרְבֵּה׃ פסל לך. אַתָּה שִׁבַּרְתָּ
הָרִאשׁוֹנוֹת, אַתָּה פְּסָל לְךָ אַחֵרוֹנוֹת, מָשָׁל לְמֶלֶךְ
שֶׁהָלַךְ לִמְדִינַת הַיָּם, וְהִנִּיחוּ אֵרוּסָתוֹ עִם הַשְּׁפָחוֹת,
מִתּוֹךְ קִלְקוּל הַשְּׁפָחוֹת יָצָא עָלֶיהָ שֵׁם רָע, עָמַד

geschützt werden, diese Redeweise ist der göttlichen Erhabenheit entsprechender, da bei Gott etwas Körperliches undenkbar ist. (23) והסירותי את כפי Onkelos gibt es: ״ואעדי ית דברת יקרי״ Wenn ich werde aufhören, dich mit meinem Worte zu schützen. Wenn also meine Herrlichkeit dir vorüberziehen wird.

וראית את אחורי Nach dem Talmud ließ er ihn einen Knoten von den Tephilin (Denkriemen) [1]). sehen.

(34) פסל לך (1) Die ersten Tafeln hast du zerbrochen, jetzt haue dir

[1]) Als Sinnbild der Rückerinnerung an die vielen Wunder, die er uns erzeigte, welches im Bilde der תפילין dem Mosche gezeigt wurde, daß nemlich sie als heil. Bindmittel zwischen Gott und Israel für alle Zeiten gelten (s. Trakt. Berachot 6, 1.) woselbst es allegorisch heißt: (יסמי ט״ג) א״ר יצחק מנין שהקב״ה מניח תפלין? שנאמר, נשבע ה׳ בימינו וגו׳ Demzufolge erklärte Gott dem Mosche auf die Bitte, die er gestellt: ״הראני נא את כבודך״: Wenn meine Glorie dich nicht mehr umgeben, und mein Wort dich nicht (immer aufs Neue) schützen sollte, so diene dir der Knote der Tephilin (Filakterien) (שמע, והיה, קדש, והיה כי יביאך) als Schutz- und Bündmittel, als Ersatz meiner dich umgebenden Herrlichkeit: — Sonach wäre der Satz so zu verstehen: וראית את אחורי Erwäge und betrachte nur stets die vergangenen Wunder (הראה לי קשר ש״ת) die ich durch dich verübte, (worin du mich erschauen kannst) ופני לא יראו, näher mich dir zu vergegenwärtigen, eindringlicher mich zu schauen, hast du dann nicht mehr nöthig. — Dahin zielte auch jene Strophe in der Sabbath-Hymne: ד״ה קשר תפלין הראה לעניו תמונת ה׳ לנגד עיניו In dem Inhalte der Tephilin hat Gott seine Majestät dem Mosche geoffenbart, (nämlich in dem Aufschluß über — והבן. (הראני נא את כבודך)

Digitized by Google

הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ׃ (ב) וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר׃ (ג) וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ וְגַם־אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא׃ (ד) וַיִּפְס�ֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַּבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים׃ (ה) וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצַּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה׃ (ו) וַיַּעֲבֹר יְהוָה׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה׀ יְהוָה אֵל רַחוּם

feln, die du zerbrochen. (2) Und sei bereit auf den Morgen und steige am Morgen auf den Berg Sinai und stelle dich bei mir dort auf den Gipfel des Berges. (3) Niemand steige hinauf mit dir. Auch werde Niemand gesehen auf dem ganzen Berge. Auch weder Schaf, noch Rind soll weiden gegen den Berg hin. (4) Und er hieb zwei Tafeln aus Stein, wie die ersten, und Mosche stand früh auf am Morgen und stieg auf den Berg Sinai, so wie Gott gebot ihm. Und er nahm in seine Hand zwei steinerne Tafeln. (5) Und Gott ließ sich herab in der Wolke und stellte sich dort neben ihn. Und Gott rief aus den Namen. (6) Und Gott zog vorüber an ihm und Gott rief: „Gott, mächtig, barmherzig, gnä-

רש״י

שׁוּשְׁבִינָךְ וְקָרֵע כְּתוּבָּתָהּ, אָמַר, אִם יֹאמַר הַמֶּלֶךְ לְהוֹרְגָהּ, אוֹמַר לוֹ, עֲדַיִן אֵינָהּ אִשְׁתְּךָ, בְּדַךְ חַמֶּלֶךְ יִמְצָא שֶׁלֹּא הָיָה הַקִּלְקוֹל אֶלָּא מִן הַשִּׁפְחוֹת, נִתְרַצָּה לָהּ אָמַר לוֹ שׁוּשְׁבִינָהּ: כְּתוֹב לָהּ כְּתוּבָּה אַחֶרֶת שֶׁנִּקְרָעָה הָרִאשׁוֹנָה, אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, אַתָּה קָרַעְתָּ אוֹתָהּ, אַתָּה קְנֵה לָהּ נְיָר אַחֵר, וַאֲנִי אֶכְתּוֹב לָהּ בְּכָתַב יָדִי: כֵּן הַמֶּלֶךְ זֶה הַקב״ה הַשִּׁפְחוֹת, אֵלּוּ עֲרָב רַב, וְהַשּׁוּשְׁבִינִין, זֶה מֹשֶׁה, אֲרוּסָתוֹ שֶׁל הקב״ה, יִשְׂרָאֵל, לְכָךְ נֶאֱמַר: פֶּסֶל לְךָ: (ב) נכון. מְזוּמָן: (ג) ואישׁ לא יעלה עמך. הָרִאשׁוֹנוֹת עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ בְּתֻשְׁוּאוֹת וְקוֹלוֹת וּקְהָלוֹת, שִׁלְּמָה בָהֶן עֵין רָע, אֵין לְךָ יָפָה מִן חֲצָנִיעוּת: (ה) ויקרא בשם ה׳. מְתַרְגְּמִינַן: וְקָרָא בִּשְׁמָא דַיְיָ: (ו) ה׳ ה׳. מִדַּת רַחֲמִים הִיא אֲנִי הוּא קוֹדֶם שֶׁיֶּחֱטָא, וְאַחַת אַחַר שֶׁיֶּחֱטָא וְיָשׁוּב (ריה יי״ו):

andere aus. (2) נכון Bereitet. ואיש לא יעלה עמך Die ersten לוחות wurden mit Getöse und Lärm gegeben. haben schäle Blicke darauf nachtheilig eingewirkt, darum ist die Bescheidenheit so herrlich! so rühmenswerth! (d. h. darum soll er nun selbst hinaufgehen und niemand durfte mit ihm gehen). (5) ויקרא בשם יי׳. Nach

Onkelos: Er (Mosche) rief den Namen Gottes. (6) ה׳ ה׳. Dieses zweimalige Anrufen deutet dahin, daß Gott seine Barmherzigkeit walten läßt, bevor der Mensch sündigt, und auch nach der Sünde, nachdem der

Digitized by Google

וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ (ז) נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֹן וָפֶשַׁע
וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת
עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים
וְעַל־רִבֵּעִים׃ (ח) וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד

dig, langmüthig, und groß an Liebe und Treue. (7) Bewahret die Liebe Tausenden, vergibt Vergehen, Verbrechen und Sünde; läßt aber nichts ungestraft; sucht heim das Vergehen der Väter an den Söhnen und an den Söhnen der Söhne, am dritten und am vierten Geschlechte.' (8) Da eilte Mosche und neigte sich zur Erde und betete an.

ריש״י

אל · אַף זוּ מִדַּת רַחֲמִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: אֵלִי אֵלִי לָמָה עֲזַבְתָּנִי (תהלים כ״ב) וְאֵין לוֹמַר לְמִדַּת הַדִּין, לָמָה עֲזַבְתָּנִי, כְּךְ מָצָאתִי בְּמְכִילְתָּא: ארך אפים · מַאֲרִיךְ אַפּוֹ, וְאֵינוֹ מְמַהֵר לִיפָּרַע, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה (סנהדרין ק״א): ורב חסד · לַצַּדִּיקִים חֶסֶד שֶׁאֵין לָהֶם וְכֵיוֹת כָּל כָּךְ: (ר״ה י״ז): ואמת · לְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ: (ז) נוצר חסד · שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה לָפָנָיו: לאלפים · לְשֹׁנֵי אֲלָפִים דוֹרוֹת, עֲוֹנוֹת · אֵלּוּ הַזְּדוֹנוֹת · פְּשָׁעִים · אֵלּוּ הַמְּרָדִים, שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה לְהַכְעִיס: ונקה לֹא ינקה · לְפִי פְּשׁוּטוֹ מַשְׁמָע · שֶׁאֵין מְנוּחַת עַל הֶעָוֹן לָנֶמְרִי, אֶלָּא נִפְרָע מִמְּנוּ מְעַט מְעַט; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מֻנָּקֶה הוּא לַשָּׁבִים וְלֹא יְנַקֶּה לְשֹׁאֲנָן שָׁבִים (יומא פ״ו): פוקד עון אבות על בנים · כְּשֶׁאוֹחֲזִים מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם שֶׁבְּבַר פֵּירַשׁ בְּמִקְרָא אַחֵר: לְשֹׂנְאָי: ועל רבעים · דּוֹר רְבִיעִי, נִמְצָאת: מִדָּה טוֹבָה מְרוּבָּה עַל מִדַּת פּוּרְעָנוּת · אַחַת עַל חֲמֵשׁ מֵאוֹת, שֶׁבַּמִּדָּה טוֹבָה הוּא אוֹמֵר: נוֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים: (ח) וימהר משה

Sünder reuig zurückkehrt, אל Auch dieser Ausdruck deutet auf die Barmherzigkeit, wie es heißt (Ps. 22, 2.) אלי, אלי, למה עזבתני Mein (barmherziger) Got! „Warum verlaßest du mich!" ארך אפים. Er ist langmüthig, und straft nicht gleich, vielleicht fühlt er Reue und bessert sich. ורב חסד Denen, welche Gnade bedürfen, deren Verdienste keine gewichtigen sind. ואמת. Jene reichlich zu belohnen, welche seinem Willen nachleben. (17) נוצר חסד Für den Menschen, der fromm handelt. לאלפים Für zweitausend Geschlechter. עונות Dies sind muthwillige Sünden. פשעים Die abtrünnigen Sünder, welche Gott zum Trotz sündigen. ונקה לא ינקה. Der gerade Sinn ist, daß nemlich jedes Vergehen nach und nach bestraft wird. Die Talmud-Gelehrten erklären aber, nur die Reuigen macht er von Strafe frei, aber nicht diejenigen, die sich nicht reuig bekehren wollen. פוקד עון אבות על בנים wenn sie nemlich die Handlungsweise ihrer Ältern nachahmen, wie es schon in einer andern Stelle heißt: לשנאי „Die mich hassen" ועל רבעים Für das vierte Geschlecht. Daraus entnehmen wir, daß seine Güte fünfhundertmal die Strafe übertrifft, denn bei der Güte heißt es: „Er bewahret die Gnade für zwei tausend Geschlechter. (8) וימהר משה Als er sah,

Digitized by Google

אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ׃ (ט) וַיֹּאמֶר אִם־נָא
מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא אֲדֹנָי
בְּקִרְבֵּנוּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ
לַעֲוֹנֵנוּ וּלְחַטָּאתֵנוּ וּנְחַלְתָּנוּ׃ ששי
(י) וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית נֶגֶד
כָּל־עַמְּךָ אֶעֱשֶׂה נִפְלָאֹת אֲשֶׁר לֹא־
נִבְרְאוּ בְּכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַגּוֹיִם וְרָאָה
כָל־הָעָם אֲשֶׁר־אַתָּה בְקִרְבּוֹ אֶת־מַעֲשֵׂה
יְהוָה כִּי־נוֹרָא הוּא אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה־
עִמָּךְ׃ (יא) שְׁמָר־לְךָ אֵת אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוְּךָ הַיּוֹם הִנְנִי גֹרֵשׁ מִפָּנֶיךָ אֶת־
הָאֱמֹרִי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי

(9) Und er sprach: So ich doch Gunst gefunden in deinen Augen, mein Herr! so wird wohl mein Herr mitziehen in unsrer Mitte, denn ein hartnäckiges Volk ist es doch; wirst du vergeben unsere Vergehungen und unsere Sünden und uns dein Eigenthum sein lassen. (10) Da sprach er: Siehe! ich schließe einen Bund. Vor deinem ganzen Volke will ich Wunder thun, dergleichen nicht sind geschehen auf der ganzen Erde und unter allen Völkern. Und sehen soll das ganze Volk, in dessen Mitte du bist das Werk Gottes, das furchtbar ist, was ich thue mit dir. (11) Merke dir, was ich dir heute gebiete. Siehe, ich treibe aus vor dir die Emoriten und Ca-

רש״י

בְּשָׁרְאָה משֶׁה שְׁכִינָה עוֹבֶרֶת וְשָׁמַע קוֹל הַקְּרִיאָה • מִיַּד וַיִּשְׁתַּחוּ׃ (ט) ילך נא ה׳ בקרבנו • כְּמוֹ שֶׁהִבְטַחְתָּנִי מֵאַחַר שֶׁאַתָּה נוֹשֵׂא עָוֹן • וְאִם עַם קְשֵׁה עוֹרֶף הוּא • וְיִמְרוּ בָךְ וְאָמַרְתָּ עַל זֹאת • פֵּן אֲבָלֶךְ בִּדְרָכֶךָ • אַתָּה תִּסְלַח לַעֲוֹנֵינוּ וְגוֹמֵר • יֵשׁ כִּי׳ בְּמִקּוֹם אִם׃ ונחלתנו • וְתִתֶּנֶנוּ לָךְ לְנַחֲלָה מְיוּחֶדֶת • זוֹ הִיא בַּקָּשַׁת וְנִסְלְחָנוּ אֲנִי וְעַמְּךָ • שֶׁלֹּא תַשְׁרֶה שְׁכִינָתְךָ עַל הָאוּמוֹת ע״א׃ (י) כורת ברית • עַל זאת׃ אעשה נפלאות • לְשׁוֹן וְנִסְלְחִינוּ שֶׁתִּהְיוּ מוּבְדָּלִים בְּזוּ מִכָּל הָאוּמוֹת ע״א שֶׁלֹּא תַשְׁרֶה שְׁכִינָתִי עֲלֵיהֶם׃ (יא) את האמורי ונו׳ • ו׳ אומות יֵשׁ

daß die Herrlichkeit Gottes vorüber zog und sobald er den Zuruf vernahm, da neigte er sich zur Erde, ihn anzubeten. (9) ילך נא יי בקרבנו So wie du uns versichertest, nachdem du uns verziehen hattest, כי heißt hier wie אם „Wenn" der Sinn ist demnach dies: Wenn es auch ein wiederspenstiges Volk ist, und wenn du auch sagtest, ich könnte dich aufreiben, so bitte ich demüthig, verzeihe unsre Sünden u. s. w. ונחלתנו Und gib uns zum besondern Erbbesitz. Dies ist unsere Bitte, damit wir ausgezeichnet erscheinen mögen, von den abgöttischen Völkern. — (10) כורת ברית Über dieses. אעשה נפלאות gleich: „ונסלחינו" D. h. Ihr werdet dadurch von allen abgöttischen Völkern ausgezeichnet sein, auf denen meine Schechina nicht ruhen wird. (13) את האמורי Hier sind nur sechs Nationen bemeldet,

Digitized by Google

זַהֲיבוּסִי׃ (יב) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא עָלֶיהָ פֶּן־יִהְיֶה לְמוֹקֵשׁ בְּקִרְבֶּךָ׃ (יג) כִּי אֶת־מִזְבְּחֹתָם תִּתֹּצוּן וְאֶת־מַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּן וְאֶת־אֲשֵׁרָיו תְּכָרֹתוּן׃ (יד) כִּי לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אַחֵר כִּי יְהוָה קַנָּא שְׁמוֹ אֵל קַנָּא הוּא׃ (טו) פֶּן־תִּכְרֹת בְּרִית לְיוֹשֵׁב הָאָרֶץ וְזָנוּ | אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶם וְזָבְחוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְקָרָא לְךָ וְאָכַלְתָּ מִזִּבְחוֹ׃ (טז) וְלָקַחְתָּ מִבְּנֹתָיו לְבָנֶיךָ וְזָנוּ בְנֹתָיו אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן וְהִזְנוּ אֶת־בָּנֶיךָ אַחֲרֵי אֱלֹהֵיהֶן׃ (יז) אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה־לָּךְ׃ (יח) אֶת־חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת אֲשֶׁר

naaniten und Chetiten Periſiten und Chiwiten und Jebuſiten. (12) Hüte dich, daß du keinen Bund ſchließeſt mit dem Einwohner des Landes, wider den du zieheſt, daß er nicht werde zum Fallſtrick in deiner Mitte; (13) ſondern ihre Altäre ſollt ihr niederreißen und ihre Standſäulen zertrümmern und ihre Astarten ausrotten. (14) Denn du ſollſt dich nicht neigen vor einer andern Macht, denn Gottes Name iſt Eiferer, eine eifernde Macht iſt er. (15) Daß du keinen Bund ſchließeſt mit dem Einwohner des Landes! Wenn ſie buhlen nach ihren Göttern und opfern ihren Göttern: ſo wird dich einer einladen, daß du iſſeſt von ſeinem Opfer. (16) Und du wirſt nehmen von ſeinen Töchtern für deine Söhne; wenn nun ſeine Töchter buhlen nach ihren Göttern, ſo werden ſie verführen deine Söhne, nach zu buhlen ihren Göttern. (17) Gegoſſene Götter ſollſt du dir nicht machen. (18) Das Feſt des Ungeſäuerten ſollſt du beobachten, ſieben Tage ſollſt du Ungeſäuertes eſſen, wie ich dir geboten, zur Zeit des

רש״י

בָּאן ׳ כִּי הִגְרַנְשִׁי עָמַד וּפָנָה מִפְּנֵיהֶם׃ (יג) אשריו ׳ הוּא אִילָן שֶׁעוֹבְדִים אוֹתוֹ ׳ (ע״ז מ״ד)׃ (יד) קנא שמו ׳ מְקַנֵּא לִיפְרַע ׳ וְאֵינוֹ מְוַתֵּר ׳ וְזֶהוּ כָּל לָשׁוֹן קַנָּאָה אוֹחֵז בְּנִצְחוֹנוֹ וּפוֹרֵעַ מֵאוֹיְבָיו׃ (טו) ואכלת מזבחו ׳ כְּסָבוּר אַתָּה שֶׁאֵין עוֹנֶשׁ בַּאֲכִילָתוֹ ׳ וַאֲנִי מַעֲלֶה עָלֶיךָ כְּמוֹדֶה בַּעֲבוֹדָתָם ׳ שֶׁמְּשׁוֹךְ בַּךְ אַתָּה בָּא וְלוֹקֵחַ מִבְּנוֹתָיו לְבָנֶיךָ (ב״מ ה׳)׃ (יח) חדש האביב ׳

weil Girgaſchi ſich von den übrigen wegwendete. (13) אשריו Bedeutet ein Baum, den man anbetete. (14) קנא שמו Der eifervoll ſich zeigt zur Strafe, und verſchiebt es nicht allzulage. Dies bedeutet auch jedes קנאה er hält feſt im Siegen und ſtraft jene, die von ihm ablaſſen. (15) ואכלת מזבחו. Du meinſt, daß für das Eſſen desſelben keine Strafe folgt, ich aber rechne es dir an, als wenn du dich zu ihrem Götzendienſte bekenneſt, wodurch du auch verleitet wirſt, ſeine Töchter mit deinen Söhnen zu verbinden. (18) חדש האביב Monat der Reife, wo die Früchte reif

Digitized by Google

צוויתיך למועד חדש האביב כי בחדש
האביב יצאת ממצרים: (יט) כל־פטר
רחם לי וכל־מקנך תזכר פטר שור ושה:
(כ) ופטר חמור תפדה בשה ואם־לא
תפדה וערפתו כל בכור בניך תפדה

Ährenmondes. Denn im Ährenmond bist du ausgezogen aus Mizraim. (19) Jedes Erstling des Mutterschooßes ist mein und all dein Vieh, das männlich sein wird, das Erstling vom Ochsen, oder Lamm. (20) Aber das Erstling vom Esel sollst du lösen mit einem Lamme, und so du es nicht lösest: so sollst du ihm das Genick brechen. Alles Erstgeborne deiner Söhne

רש"י

חדש הביבור, שהתבואה מתברת בבישולה: (יט) כל פטר רחם לי · בזכרם: וכל מקנך תזכר וגו' · וכל מקנך אשר תזכר בבהמה שור ושה אשר ימצור זכר את רחמה: פטר · לשון פתיחה, וכן: פוטר מים ראשית מדון (משלי י"ז) תי"ו של תזכר לשון נקבה היא מוסב על היולדת: (כ) ופטר חמור · ולא שאר בהמה מאה: תפדה בשה · נותן שה לכהן · והוא חוליקביר כהן, וכמוהו בעבודה לבעלים: וערפתו · עורפו בקופיץ, הוא הפסיד ממון כהן, לפיכך יופסד ממונו: כל בכור בניך תפדה · חמשה סלעים, פדיונו קצוב, שנאמר: ופדוין מבן חדש תפדה (במדבר ט"ז): ולא יראו פני ריקם. לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא, ואינו מוסב על הבכור, שאין במצות בכור ראיית פנים, אלא אזהרה אחרת היא, וכשתעלו לרגל לראות, לא ירא פני ריקם, מצוה עליכם להביא עולה וראיית פנים · ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא, ומוסבה לגזרה שוה,

werden. (19) כל פטר רחם וכל לי Vom Menschen. וכל מקנך תזכר Alles Vieh, welches bei erstgebornen Ochsen und Lämmern männlich ist. פטר heißt, öffnen, so wie (Spr. 17, 14.) ‚Und Wasserdurchbruch ist der Beginn des Zankes.' (ופטר מים). Das ת' תזכר von ist weiblich, und bezieht sich auf die Gebärerin. (Die Mutter wirft ein Männliches). (20) Aber ופטר חמור. nicht anderer unreinen Thiere. תפדה בשה. Er gibt das Lamm dem Priester in der Hand des Priesters wird es unheilig gebracht, und die Erstgeburt eines Esels bleibt den Eigenthümern zu allen Arbeiten frei erlaubt. וערפתו Er muß ihm rücklings das Genick abschlagen; er fügte dem Priester einen Verlust zu, deshalb soll er auch Verlust leiden. כל בכור בניך תפדה. Fünf Selaim ist fürs Lösegeld bestimmt; wie es heißt: (Mos. 4, 18.) „Und das zu Lösende sollst du lösen von einem Monate ab" ולא יראו פני ריקם Nach dem einfachen Wortsinn ist dies eine Sache für sich, und bezieht sich nicht auf den Erstgebornen. Denn bei den Erstgebornen findet das Gebot von ראיית פנים nicht statt, sondern es bildet eine Warnung für sich nemlich, wenn ihr zur Zeit der Feste hinaufzieht, sollt ihr nicht leer erscheinen, sondern ich trage euch auf, Ganzopfer darzubringen. Nach dem Midrasch ist diese Stelle übrig, und dient nur um gewisse Bedingungen zu

Digitized by Google

וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃ (כה) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת׃ (כו) וְחַג שְׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף

sollst du lösen. Und nicht erscheine man leer vor meinem Angesichte. (21) Sechs Tage kannst du arbeiten, am siebenten Tage aber sollst du ruhen. In der Pflügezeit und in der Ernte sollst du ruhen. (22) Und das Fest der Wochen sollst du halten, der Erstlinge

רש"י

לְלַמֵּד עַל הָעֲנָקתוֹ שֶׁל עֶבֶד עִבְרִי, שֶׁהוּא הַמִּשָּׁה סְלָעִים מִכָּל מִין וּמִין, כְּסָדְיוֹן בְּכוֹר, בְּמַסֶּכֶת (קדושין דף י"ז): (א) בחריש ובקציר. לָמָּה נִזְכַּר חָרִישׁ וְקָצִיר? יֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ אוֹמְרִים עַל חָרִישׁ שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית הַנִּכְנָס לַשְּׁבִיעִית, וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית הַיּוֹצֵא לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, לְלַמֶּדְךָ שֶׁמּוֹסִיפִין מֵחוֹל עַל הַקֹּדֶשׁ (ר"ה ט'). וְבֶרֶךְ מִשְׁמָעוֹ: שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת (שמות כ"ב) וַעֲבוֹדַת ו' הַיָּמִים שֶׁהִתַּרְתִּי לָךְ, יֵשׁ שָׁנָה שֶׁהַחָרִישׁ וְהַקָּצִיר אָסוּר, וְאֵין צוֹרֶךְ לוֹמַר חָרִישׁ וְקָצִיר שֶׁל שְׁבִיעִית, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר, שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְגוֹ' (ויקרא כ"ה) וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּשִׁבֶּרֶת וְחָרִישׁ וְקָצִיר שֶׁהוּזְכַּר בּוֹ לוֹמַר לָךְ, מַה חָרִישׁ רְשׁוּת אַף קָצִיר רְשׁוּת, יָצָא קָצִיר הָעוֹמֶר שֶׁהוּא מִצְוָה וְדוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת: (כב) בכורי קציר חטים. שֶׁאַתָּה מֵבִיא בּוֹ שְׁתֵּי הַלֶּחֶם מִן הַחִטִּים (ר"ה כ"א): בכורי. שֶׁהִיא מְנָחָה רִאשׁוֹנָה, הַבָּאָה מִן הֶחָדָשׁ שֶׁל

vergleichen (גזירה שוה) anzudeuten, daß man einem Diener, wenn er aus dem Dienste geht Geschenke aufladen muß, von einer jeden Gattung den Wert von fünf Selaim. (21) בחריש ובקציר Warum wird hier חריש und קציר erwähnt? Einige unserer Lehrer erklären dies auf die Pflugzeit für das siebente Jahr, und auf die Erndte im Ausgange vom siebenten Jahre um daraus zu entnehmen, daß man vom Unheiligen (Werktag) zum Heiligen (Feiertag) noch etwas (Zeit) hinzufügen muß, und es wäre dies so zu verstehen: Sechs Tage sollst du arbeiten am siebenten Tage aber sollst du ruhen, und bei der sechstägigen Werkthätigkeit, welche ich dir erlaubt, gibt es doch einen Zeitabschnitt, wo das Pflügen und Ärndten nicht erlaubt ist, man kann aber darunter nicht das siebente Jahr selbst verstehen, da es bereits gesagt wurde. (Mos. 3, 25, 4.) Dein Feld sollst du nicht besäen, und deinen Weinstock nicht beschneiden, andere meinen dies auf die Sabbats-Feier, und חריש und קציר ist hier erwähnt, anzudeuten, so wie das Pflügen nach eigenem Gutheißen geschieht, so ist's auch beim Ärndten der Fall, ausgenommen das Abschneiden für den Omer, welches ein ausdrückliches Gebot ist, und den Sabbat verdrängt. (22) בכורי קציר חטים An welchem du zwei Waizen-Brote darbringst. בכורי. Es gibt das erste Opfer, welches man von der neuen Frucht in das Heiligthum bringt, denn das Omer-Fest-Opfer, welches am Pesach darzubringen ist, war von der Gerste. וחג האסיף

Digitized by Google

תְּקוּפַת הַשָּׁנָה׃ (כג) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כד) כִּי־אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה׃ (כה) לֹא־תִשְׁחַט עַל־חָמֵץ דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח׃

der Waizenernte; und das Fest der Einsammlung, des abgelaufenen Jahres. (23) Dreimal im Jahre erscheine alles Männliche bei dir vor dem Angesichte des Herrn, vor Gott, dem Herrn Israels. (24) Denn austreiben werde ich die Völker vor dir her, und Niemand wird dein Land begehren, indem du hinaufziehest zu erscheinen vor dem Angesichte Gottes, deines Herrn, dreimal im Jahre. (25) Opfere nicht beim Gesäuerten das Blut meines Opfers und nicht bleibe bis an den Morgen das Opfer des

רש״י

חמים למקדש, כי מנחת העומר הבאה בפסח מן השעורים היא: וחג האסיף. בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית אסיפה, זו לשון הכנסה לבית: כמו: ואספתו אל תוך ביתך (דברים כ״ב): תקופת השנה. שהיא בהדרת השנה בתחלת השנה הבאה: תקופת. לשון מסיבה והקפה: (כג) כל זכורך: כל הזכרים שבך. הרבה מצות בתורה נאמרו ונכפלו, ויש מהם שלש פעמים וארבע להיב ולגנוש על מנין לאזין שבהם ועל מנין עשה שבהם: (כד) אוריש. כתרגומו: אתריך, ונן. החל רש (דברים ב׳), ונן, ויורש את האמורי (במדבר כ״א) לשון נרושין: והרחבתי את גבולך. ואתה רחוק מבית התחירה, ואינך יכול לראות לפני תמיד, לכך, אני קובע לך שלש רגלים הללו: (כה) לא תשחט ונו׳. לא תשחט את הפסח, ועדיין חמץ קיים, אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד מבני חבורה (פסחים ס״ג): ולא ילין.

Zur Zeit, wenn du deine Früchte einsammelst auf dem Felde ins Haus zu führen, dies אסף heißt einsammeln, wie (Mos. 5, 22, 2.) ואספתו „Bringe es in dein Haus" תקופת השנה Nach Umlauf des Jahres, so das neue Jahr anfängt. תקופה heißt: Wiederkehr. (23) כל זכורך Alles Männliche unter dir. Viel Gebote wurden in der Thora wiederholt, einige dreimal, und einige viermal, um so oft mit Strafe anzudrohen, als Verbote und Gebote dabei sind. (24) אוריש Wie Onkelos übersetzt אתבי ich werde vertreiben, ebenso (Mos. 5, 2, 24.) u. s. w. והרחבתי Du bist dann fern vom Tempelhause und kannst nicht öfters vor mir erscheinen, daher setze ich dir diese drei Zeiten fest. (25) לא תשחט Du sollst das Lamm nicht schlachten, solange Gesäuertes sich im Hause befindet, dies gilt als Warnung für den schlachtenden, sprengenden, und überhaupt für jedes Mitglied der Gesellschaft. ולא ילין Nach Onkelos: וְלָא יְבִיתוּן לְצַפְרָא Es soll das Fest des Opfers) nicht übernacht bleiben außer dem Altare; das ולא ילין findet nur statt, wenn es außer dem Altare liegt

Digitized by Google

(כו) רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ שביעי

(כז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתָב־לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל׃

(כח) וַיְהִי־שָׁם עִם־יְהוָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֶת דִּבְרֵי

Ueberschreitungsfestes. (26) Die Erstlinge der zeitigen Frucht deines Erdreiches sollst du bringen in das Haus Gottes, deines Herrn; du sollst nicht kochen das Böcklein in der Milch seiner Mutter. (27) Und Gott sprach zu Mosche: Schreibe dir auf diese Worte, denn nach diesen Worten habe ich einen Bund geschlossen mit dir und Israel. (28) Und er war dort bei Gott vierzig Tage und vierzig Nächte, Brot aß er nicht und Wasser trank er nicht.

רש״י

פְּתָרְגּוּמוֹ, אֵין לִינָה מֵעֶלֶת בְּרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ, וְאֵין לִינָה אֶלָּא בָּעֲמוּד הַשַּׁחַר: וּבְחֵ חֵג הַפֶּסַח. אֲמוּרָיו, וּמִכַּאן אַתָּה לָמֵד, לְכָל הַקָּטֵר חֲלָבִים וְאֵבָרִים: (כו) ראשית בכורי אדמתך. מִשְׁבֶּעֶת הַמִּינִין הָאֲמוּרִים בְּשִׁבְחָהּ אַרְצָךְ, אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעוֹרָה וְגֶפֶן וגו׳ (דברים כ׳) וּדְבָשׁ, הוּא דְּבַשׁ תְּמָרִים: לֹא תבשל גדי. אַזְהָרָה לְבָשָׂר בָּחָלָב; וּשְׁלֹשָׁה פְּעָמִים בָּתוֹב בַּתּוֹרָה, אֶחָד לַאֲכִילָה וְאֶחָד לְהַנָּאָה וְאֶחָד לְאִיסּוּר בִּישׁוּל (חולין קט״ו): גדי. כָּל יֶלֶד רַךְ בְּמַשְׁמָע, וְאַף עֵגֶל וָכֶבֶשׂ, מִמַּה שֶּׁהוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת גְּדִי עִזִּים, לַמֵּדְתָּ שֶׁגְּדִי סְתָם כָּל יוֹנְקִים בְּמַשְׁמָע: בחלב אמו. פְּרַט לָעוֹף, שֶׁאֵין לוֹ חָלָב, שֶׁאֵין אִיסּוּרוֹ מִן הַתּוֹרָה, אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים: (כז) את הדברים האלה. וְלֹא אַתָּה רַשַּׁאי לִכְתּוֹב תּוֹרָה

bis die Morgendämmerung aufgegangen ist. ובה חג הפסח Seine Gliederstücke, hieraus kann man auf alle andern Opfer in Hinsicht der Reinigung der Fett- und Gliederstücken schließen. (26) ראשית בכורי אדמתך Von den sieben Arten, welche zum Ruhme deines Landes erwähnt stehen, nemlich von Waitzen, Gerste, Wein, Feigen, Granatäpfeln, Oliven, und Datteln. לא תבשל גדי Dies ist eine Warnung, daß man nicht Fleisch in der Milch genießen darf, dies steht im Thora dreimal wiederholt, anzudeuten, daß man es nicht essen, nicht kochen und gar keinen Genuß davon haben darf. גדי Darunter wird alles Junge und Zarte verstanden, auch Kalb und Schaf, denn wo man ausdrücklich erklären muß ein Ziegenböcklein, heißt es גדי עזים; hieraus folgt, wo גדי allein vorkömmt, alles Säugende darunter verstanden ist. בחלב אמו Geflügel ausgenommen, weil diese keine Muttermilch haben, und deren Genuß erst später von den Schriftgelehrten verboten worden. (27) את הדברים האלה Die mündliche Lehre (Tradition) aber darfst du dir nicht aufschreiben.

Digitized by Google

הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים׃ (כח) וַיְהִי
בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי וּשְׁנֵי לֻחֹת
הָעֵדֻת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן־הָהָר
וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ
אִתּוֹ׃ (ל) וַיַּרְא אַהֲרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירְאוּ
מִגֶּשֶׁת אֵלָיו׃ (לא) וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה
וַיָּשֻׁבוּ אֵלָיו אַהֲרֹן וְכָל־הַנְּשִׂאִים בָּעֵדָה

Und er schrieb auf die Tafeln die Worte des Bundes, die zehn Worte. (29) Und es geschah, als Mosche herab kam vom Berge Sinai, die zwei Tafeln des Zeugnisses in der Hand Mosche's, da er herab kam von dem Berge, wußte Mosche nicht, daß die Haut seines Angesichtes stralte, weil er geredet mit ihm. (30) Da sah Ahron und alle Söhne Israels Mosche, und siehe, es stralte die Haut seines Angesichtes. Und sie fürchteten sich, sich ihm zu nahen. (31) Aber Mosche rief ihnen und sie wendeten sich zu ihm, Ahron und alle Fürsten der Gemeinde. Und Mosche redete mit

רש"י

שֶׁבָּעַל פֶּה׃ (כט) ויהי ברדת משה · בְּשֶׁהֵבִיא לוּחוֹת אַחֲרוֹנוֹת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים׃ כי קרן · לָשׁוֹן קַרְנַיִם · שֶׁהָאוֹר מַבְהִיק וּבוֹלֵט כְּמִין קֶרֶן · וּמַהֵיכָן זָכָה מֹשֶׁה לְקַרְנֵי הַהוֹד ? רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ · מִן הַמְּעָרָה שֶׁנִּתַּן הקב"ה יָדוֹ עַל פָּנָיו · שֶׁנֶּאֱמַר׃ וְשַׂכֹּתִי כַפִּי ׃ (ל) ויראו מנשת אליו · בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה נָדוֹל כֹּחָהּ שֶׁל עֲבֵירָה · שֶׁעַד שֶׁלֹּא עָשׂוּ יִרְאִים בַּעֲבֵירָה · מַהוּ אוֹמֵר ? וַיִּרְאוּ כְבוֹד ה' כְּאֵשׁ אוֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל (שמות כ"ד) וְלֹא יָרֵאִים וְלֹא מְזַדָּעְזְעִים · וּמְשֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל אַף מְקַרְנֵי הוֹדוֹ שֶׁל משה הָיוּ מַרְתִּיעִים וּמְזַדָּעְזְעִים ׃ (לא) הנשיאים בעדה · כְּמוֹ ׃ נְשִׂיאֵי הָעֵדָה ׃ וידבר משה אליהם · שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם וְלָשׁוֹן הוֹוֶה הוּא

Als er die andern Tafeln am Versöhnungstage brachte. (29) ויהי ברדת משה Mit קרנים verwandt, weil das Licht heller brennt, und hervorragt wie ein Horn. Woher erwarb sich aber Mosche das Verdienst, daß er von den Stralen der göttlichen Majestät glänzte? Hierüber erklären unsere Lehrer von der Offenbarung in der Höhle (Siehe oben 33, 22.) woselbst das göttliche Licht sein Wesen umstralte, wie es heißt: Und ich werde meine Hand über dich decken. (30) ויראו מנשת אליו. Hierans erwäge man, wie groß die Gewalt der Sünde ist; denn bevor sie sich der Sünde (beim goldnen Kalbe) überließen, heißt es (Mos. 2, 24, 17.) Und der Anblick der Herrlichkeit des Ewigen war auf dem Gipfel des Berges vor den Augen der Kinder Israel" und sie fürchteten sich nicht, sie zitterten auch nicht; und seit dem sie das Kalb verfertigten, haben sie sogar von den Stralen Mosche's zurückgebebt und wurden ganz erschüttert. (31) הנשיאים בעדה D. h. Alle Fürsten der Gemeinde· וידבר משה אליהם Er wie נשיאי העדה

Digitized by Google

וַיִּרְבֹּ֣ר מֹשֶׁ֔ה אֲלֵהֶ֑ם: (לג) וְאַחֲרֵי־כֵ֗ן
נִגְּשׁ֤וּ כָל־בְּנֵי֙ יִשְׂרָאֵ֔ל וַיְצַוֵּ֖ם אֵ֥ת כָּל־
אֲשֶׁ֛ר דִּבֶּ֥ר יְהוָ֖ה אִתּ֑וֹ בְּהַ֖ר סִינָֽי: מפטיר
(לד) וַיְכַ֣ל מֹשֶׁ֔ה מִדַּבֵּ֖ר אִתָּ֑ם וַיִּתֵּ֥ן עַל־

ihnen. (32) Und darnach traten näher alle Söhne Israels und er gebot ihnen Alles, was Gott geredet mit ihm auf dem Berge Sinai. (33) Als Mosche vollendet hatte zu

רש"י

כָּל הָעִנְיָן הַזֶּה: (לב) ואחרי כן נגשו. אַחַר שֶׁלָּמַד
לַזְּקֵנִים חוֹזֵר וּמְלַמֵּד הַפָּרָשָׁה אוֹ הֲהֲלָכָה לְיִשְׂרָאֵל.
תָּנוּ רַבָּנָן, כֵּיצַד סֵדֶר הַמִּשְׁנָה? מֹשֶׁה הָיָה לָמַד מִפִּי
הַגְּבוּרָה, נִכְנַס אַהֲרֹן, שָׁנָה לוֹ מֹשֶׁה פִּרְקוֹ, נִסְתַּלֵּק
אַהֲרֹן וְיָשַׁב לוֹ לִשְׂמֹאל מֹשֶׁה, נִכְנְסוּ בָנָיו, שָׁנָה
לָהֶם מֹשֶׁה פִּרְקָם, נִסְתַּלְּקוּ הַן יָשַׁב אֶלְעָזָר לִימִין
מֹשֶׁה, וְאִיתָמָר לִשְׂמֹאל אַהֲרֹן, נִכְנְסוּ זְקֵנִים שָׁנָה
לָהֶם מֹשֶׁה פִּרְקָם, נִסְתַּלְּקוּ זְקֵנִים יָשְׁבוּ לְצִדָּדִין,
נִכְנַס כָּל הָעָם, שָׁנָה לָהֶם מֹשֶׁה פִּרְקָם, נִמְצָא: בְּיַד
כָּל הָעָם אָחוֹר, בְּיַד הַזְּקֵנִים שְׁנַיִם, בְּיַד בְּנֵי אַהֲרֹן
שְׁלֹשָׁה, בְּיַד אַהֲרֹן אַרְבָּעָה וְכוּ' כַּדְּאִיתָא (בערובין
ד' כ"ד): (לג) ויתן על פניו מסוה. פְּתַרְגּוּמוֹ: בֵּית
אַפַּי, לָשׁוֹן אַרְמִי הוּא בְּנִמְרָא: סְוִי לְבָא; וְעוֹד
בְּתוּבוֹת חַוָּה קָא מַסְוָה לְאַפֵּהּ. לָשׁוֹן הַבָּשָׁה הָיָה
מִסְתַּכֵּל בָּהּ, אַף בַּאן מַסְוָה בֶּגֶד הַנִּיתָּן בְּנֶגֶד הַמַּרְצוּף
דְּבֵירַת הָעֵינַיִם וְלִכְבוֹד קַרְנֵי הֲהוֹד, שֶׁלֹּא יָזוּזוּ הַפֵּל
מֵהֶם הָיָה נוֹתֵן הַמַּסְוֶה כְּנֶגְדּוֹ וְנוֹטְלוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה
מְדַבֵּר עִם יִשְׂרָאֵל וּבְשָׁעָה שֶׁהַמָּקוֹם נִדְבָּר עִמּוֹ עַד

theilte ihnen die göttliche Botschaft mit. Der Vortrag war immer in der gegenwärtigen Zeit (לשון ואחרי כן נגשו. (32) הוה) Nachdem er es den Ältesten vorgetragen hatte, trug er es wieder den Israeliten vor. Unsere Rabinen lehren: (Trakt. Erubin. 54.) Auf welcher Weise wurde die Lehre vorgetragen? Mosche nemlich erlernte es von den Eingebungen der Allmacht; zu ihm kam Ahron (in sein Zelt) und Mosche lehrte ihn seinen (von Gott empfangenen Abschnitt); hierauf begab sich Ahron zur Linken von Mosche, dann kamen Ahrons Söhne, und als Mosche es ihnen mittheilte, da begab sich nemlich Elasar zur Rechten Mosche's, und Itamar zur Linken Ahron's; hierauf kamen die siebenzig Ältesten, denen er es ebenfalls vortrug, und als diese sich zur Seite begaben, kam zuletzt alles Volk und er theilte es auch diesem mit; folglich vernahmen es alle von ihm u. zw. Das Volk einmal die Ältesten zweimal, die Söhne Ahrons viermal u. s. w. wie es im Trakt. Erubin ausführlich steht. (33) ויתן על פניו מסוה Wie es Onkelos gibt בֵּית אַפַּי d. h. eine Gesichtsumhülle, dies ist aramäisch; im Talmud heißt es: סְוִי (sehen) wie es ferner כתובות heißt: „מסוה לאפה" Er schaute sie an, auch hier wird eine Decke überm Gesichte darunter verstanden, wie auch eine Augendecke, die er blos aus Ehrfurcht vor den göttlichen Stralen nahm, daß sie nicht Allen Ergötzung gewähre, so gab er die Decke seitwärts und nahm sie ab, als er mit den Israeliten sprach, denn wenn Gott

Digitized by Google

פָּנָיו מַסְוָה׃ (לד) וּבְבֹא מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה
לְדַבֵּר אִתּוֹ יָסִיר אֶת־הַמַּסְוֶה עַד־צֵאתוֹ
וְיָצָא וְדִבֶּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת אֲשֶׁר
יְצֻוֶּה׃ (לה) וְרָאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־פְּנֵי
מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה וְהֵשִׁיב
מֹשֶׁה אֶת־הַמַּסְוֶה עַל־פָּנָיו עַד־בֹּאוֹ
לְדַבֵּר אִתּוֹ׃ ס ס ס

לה (א) וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עֲדַת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
לַעֲשֹׂת אֹתָם׃ (ב) שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה
מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ

reden mit ihnen, da legte er auf sein Angesicht eine Decke. (34) Und so wie Mosche kam vor Gott zu reden mit ihm, nahm er ab die Decke, bis er heraus ging. Und er ging heraus und redete mit den Söhnen Israels, was ihm befohlen wurde. (35) Und es sahen die Söhne Israels das Angesicht Mosches, das da stralte die Haut des Angesichtes Mosches. Dann aber that Mosche die Decke wieder auf sein Angesicht, bis er hinein ging zu reden mit ihm. **(35)** (1) Und Mosche versammelte die ganze Gemeinde der Söhne Israels und sprach zu ihnen: Dies die Dinge, die Gott gebot, sie zu machen. (2) Sechs tage soll das Werk gethan werden, aber der siebente Tag soll

רש״י

צֵאתוֹ וּבְצֵאתוֹ יָצָא בְלֹא מַסְוֶה׃ (לד) ודבר אל בני ישראל. וְרָאוּ קַרְנֵי הַהוֹד בְּפָנָיו וְכְשֶׁהוּא מְסַתֵּלֵק מֵהֶם׃ (לה) והשיב משה את המסוה על פניו עד בואו לדבר אתו. וּכְשֶׁבָּא לְדַבֵּר אִתּוֹ נוֹטְלוֹ מֵעַל פָּנָיו׃

הסלת פרשת כי תשא׃

לה (א) ויקהל משה. לְמָחֳרַת יוֹם הַכִּפּוּרִים כְּשֶׁיָּרַד מִן הָהָר, וְהוּא לָשׁוֹן הִפְעִיל שָׁאֵינוֹ אוֹסֵף אֶלָּא כֵּידִים אֶלָּא הֵן נֶאֱסָפִין עַל פִּי דִּבּוּרוֹ, וְתַרְגּוּמוֹ: וְאַכְנִישׁ׃ (ב) ששת ימים. הַקְדִּים לָהֶם אַזְהָרַת שַׁבָּת לְצִוּוּי מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן לוֹמַר, שָׁאֵינוֹ

mit ihm redete bis er wegging, und beim Herausgehen kam er ohne Decke. (34) ודבר אל בני ישראל Und sie sahen der Gottheit-Stralen an seinem Angesichte, und wenn er von ihnen sich wegbegab, that er die Decke wieder vor seinem Angesichte. (35) עד באו לדבר אתו Und als er kam mit ihm zu reden, da nahm er sie von seinem Angesichte.

(35) (1) ויקהל משה. Am Morgen nach dem Versöhnungstage, als er vom Berge herunter kam, ויקהל ist der Hifil, denn er versammelte die Menschen nicht mit eigenen Händen, sondern sie wurden auf seinen Befehl versammelt, daher es der Targum durch den Hiphil übersetzt: וְאַכְנִישׁ „Er ließ versammeln." — (2) ששת ימים Er ermahnte sie, den Sabbat zu halten, noch bevor er ihnen die Stiftshütte zu verfertigen auftrug,

Digitized by Google

שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה בָוֹ
מְלָאכָה יוּמָת: (ג) לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ
בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת: ס
(ד) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה לֵאמֹר: (ה) קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה
לַיהוָה כָּל נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת
יְהוָה זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת: (ו) וּתְכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים:
(ז) וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים
וַעֲצֵי שִׁטִּים: (ח) וְשֶׁמֶן לַמָּאוֹר וּבְשָׂמִים
לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים:

euch heilig sein, eine hohe Feier Gottes. Wer an demselben ein Werk thut, soll getödtet werden. (3) Ihr sollt kein Feuer anzünden in allen euren Wohnungen am Tage der Ruhe. (4) Und Mosche sagte zu der ganzen Gemeinde der Söhne Israels, sprechend: Dies ist's, das Gott geboten, sprechend: (5) Nehmt von dem Eurigen eine Hebe Gottes, jeder, den sein Herz bewegt, bringe sie, die Hebe Gottes: Gold und Silber und Kupfer; (6) Himmelblaue, purpurrothe und hochrothe Wolle, Byssus und Ziegenhaare. (7) Und rothgefärbte Widderfelle und Seehundfelle und Akazienholz. (8) Und Öl zum Leuchten und Gewürze

רש"י

דוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת: (ג) לֹא תבערו אש. יֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ
אוֹמְרִים הַבְעָרָה לְלַמֵּד יָצְאוּ וְיֵשׁ אוֹמְרִים: לְהַלָּק
יָצְאוּ (פסחים ה' יבמות ו'): (ד) זה הדבר אשר צוה
ה'. לִי, לֵאמֹר לָכֶם: (ה) נדיב לבו. עַל שֵׁם שֶׁלִּבּוֹ
נָדָב, קְרוּי נָדִיב לַכֹּל, כְּבַר פֵּירַשְׁתִּי נִדְבַת הַמִּשְׁכָּן

anzudeuten, daß diese Verrichtung den Sabbat nicht verdrängt. (3) לא תבערו אש Einige unserer weisen Lehrer erklären (Trakt. Pesach. 5.) Das Verbot des Feuer Anzündens am Sabbat ist nur ein לאו (Ein Verbot) [1] und andere behaupten, es will hiemit andeuten, daß dies Verbot absichtlich besonders folgt [2] (4) זה הדבר u. s. w. welches Gott mir befahl, es euch mitzutheilen. (5) נדיב לבו Weil ihn sein Herz bewegt, heißt es נדיב לב wir haben bereits über die freiwilligen Gaben der Stiftshütte und über die Arbeit, und wo sie anzubringen befohlen wurden, erklärt.

[1]) Wiewol dies Verbot schon in dem bereits Gesagten: Wer an demselben eine Haudwerksarbeit verrichtet, soll getödtet werden" mitbegriffen ist; so will aber das הבערה nur als ein לאו Verbot gelten, wonach man aber doch nicht, wie bei einen von den אב מלאכות (39. Hauptarbeiten) חייב כרת וסקילה ist.

[2]) Unter לחלק יצאות versteht man hier die hervorgehobene ausnahmsweise Erklärung, daß man nemlich unter חלול שבת keineswegs das Ausüben aller verbotenen Hauptarbeiten verstehe, weil es hier „כל" heißt, um dann nur חייב מיתה zu sein; sondern הבערה dient nur als spezielles Bei-

Digitized by Google

(ט) וְאַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפוֹד
וְלַחֹשֶׁן: (י) וְכָל־חַכַם־לֵב בָּכֶם יָבֹאוּ
וְיַעֲשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה:
(יא) אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־מִכְסֵהוּ
אֶת־קְרָסָיו וְאֶת־קְרָשָׁיו אֶת־בְּרִיחוֹ אֶת־
עַמֻּדָיו וְאֶת־אֲדָנָיו: (יב) אֶת־הָאָרֹן וְאֶת־
בַּדָּיו אֶת־הַכַּפֹּרֶת וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ:
(יג) אֶת־הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־
כֵּלָיו וְאֶת לֶחֶם הַפָּנִים: (יד) וְאֶת־מְנֹרַת
הַמָּאוֹר וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֵת

zum Salböl und zum Räuchern der Wohlgerüche. (8) Und Onichsteine und eingefaßte Steine zum Brust-Schulterkleide und zum Brustschilde. (10) Und wer weisen Herzens ist unter euch, komme und mache alles, was Gott geboten hat. (11) Die Wohnung, ihr Zelt und ihre Decke, ihre Haken und ihre Riegel, ihre Säulen und Füße. (12) Die Lade und ihre Stangen, den Deckel und den scheidenden Vorhang. (13) Den Tisch und seine Stangen und alle seine Geräthe und das Schaubrot. (14) Und den Leuchter und seine Geräthe und seine Lampen und das

רש"י

וּמְלַאכְתָּם בְּמָקוֹם צְוֹתָם: (יא) את המשכן. יְרִיעוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת הַגְּרֵאִית בְּתוֹכוֹ קְרוּי מִשְׁכָּן: את אהלו. הוּא אֹהֶל יְרִיעוֹת עִזִּים הָעָשׂוּי לָנָג: ואת מכסהו. מִכְסֶה עוֹרוֹת אֵילִם וְתַחָשִׁים: (יב) ואת פרכת המסך. פָּרֹכֶת הַמְחִיצָה כָּל דָּבָר הַמַּנִּין בֵּין מִמַּעְלָה בֵּין מִכָּנֶגֶד קְרוּי מָסָךְ וְסָכַךְ וְכֵן: שַׂכְתָּ בְּעַדוֹ (איוב א') הִנְּגִי סָךְ אֶת דַּרְכֵּךְ (הושע ב'): (יג) לחם הפנים. כְּבָר פֵּירַשְׁתִּי עַל שֵׁם שֶׁהָיוּ לוֹ פָּנִים לְצַאן וּלְבַאן שֶׁהוּא עָשׂוּי פְּמִין תַּיְבָה פְּרוּצָה: (יד) ואת כליה. מַלְקָחַיִם וּמַחְתּוֹת: נרותיה. לוצי"ניש בלע"ז, *Lucernes Lucers* (ומשמע)

(11) את המשכן. Die untersten Teppiche, welche inwendig sichtbar waren, hieß את אהלו משכן. Das war das Zelt von Teppichen aus Ziegenhaar, welche demselben als Dach diente. ואת מכסהו Die Decken von Widder- und Tachaß-Felle. (12) ואת פרוכת המסך. Jede Sache, welche zum Schutze dient, es sei von oben, oder von der Seite heißt מסך und סכך; wie (Job. 1, 10.) שכת בעדו „Du bist ja Schutz um ihn"; שך את דרכך (Hos. 2, 8.) „Deinen Weg verlegen" (13) לחם הפנים Ich erklärte bereits, daß es sogenannt ward, weil es nach allen Seiten eine und dieselbe Form hatte, nämlich wie eine durchbrochene Kiste [1]) (14) ואת נרותיה Die löffelförmigen Lampen, worin כליה. Die Zangen und Pfannen.

spiel, um anzuzeigen, daß ebenso, wie man auf diesem allein חייב מקילה ist, da es eine מב מינכה ist, ebenso ist es bei allen übrigen der Fall (Siehe hierüber Raschi, בפרק קי דיבמות — Misrachi u. S. Chach).

[1]) Dasselbe erklärt der Misrachi (oben 25, 29.) wie auch Maimonides zur Stelle, daß es die Form einer umgekehrten ח hatte wie hier: ⊔ nur daß deren Länge zehn Handbreite (Tefochim) und deren Breite fünf Handbreite betrug.

Digitized by Google

שֶׁמֶן הַמָּאוֹר׃ (טו) וְאֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת
וְאֶת־בַּדָּיו וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת
קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לְפֶתַח
הַמִּשְׁכָּן׃ (טז) אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־
מִכְבַּר הַנְּחשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־
כָּל־כֵּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ (יז) אֶת
קַלְעֵי הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־אַדְנֵיהֶם
וְאֵת מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר׃ (יח) אֶת־יִתְדֹת
הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־יִתְדֹת הֶחָצֵר וְאֶת־

Öl der Beleuchtung. (15) Und den Altar zum Räucherwerk und seine Stangen, und das Salböl und das Räuchwerk aus Wohlgerüchen, und die Decke des Eingangs, vor dem Eingang der Wohnung. (16) Den Opferaltar und das kupferne Netz, dazu seine Stangen und alle seine Geräthe, das Becken und sein Gestell. (17) Die Umhänge des Hofes seine Säulen und seine Füße und die Decke am Thore des Hofes; (18) die Nägel der Wohnung und die Nägel des Hofes und

רש״י

בְּזִיכֵיא שֶׁהַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילוֹת נְתוּנִין בָּהֶן׃ ואת שמן המאור. אַף הוּא צָרִיךְ הַכְמֵי לֵב שֶׁהוּא מְשׁוּנֶה מִשְּׁאָר שְׁמָנִים כְּמוֹ שֶׁמְּפוֹרָשׁ בִּמְנָחוֹת׃ מְנַרְגְּרוֹ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת וְהוּא כָּתִית וָזָךְ׃ (טו) מסך הפתח. וילון שֶׁלְּפָנַי חַמְּזָרָה, שֶׁלֹּא הָיוּ שָׁם קְרָשִׁים וְלֹא יְרִיעוֹת׃ (יז) את עמודיו ואת אדניה. הֲרֵי חָצֵר קְרוּי בַּאן לָשׁוֹן זָכָר וְלָשׁוֹן נְקֵבָה, וְכֵן דְּבָרִים הַרְבֵּה׃ ואת מסך שער החצר. וילון פָּרוּשׂ לְצַד הַמִּזְרָח עֶשְׂרִים אַמָּה אַמְצָעִיוֹת שֶׁל רוֹחַב הֶחָצֵר, שֶׁהָיָה חֲמִשִּׁים רֹחַב וְסָתוּמִין הֵימֶנּוּ לְצַד צָפוֹן ט״ו אַמָּה, וְכֵן לָדָרוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר׃ וְחָמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קְלָעִים לַכָּתֵף׃ (יח) יתדות. לְתָקְנַע וְלִקְשׁוֹר בָּהֶם סוֹפֵי הַיְרִיעוֹת בָּאָרֶץ שֶׁלֹּא יָנוּעוּ בְּרוּחַ׃ מיתריהם. חֲבָלִים לִקְשׁוֹר׃

das Öhl und der Docht gegeben wird. ואת שמן המאור. Auch dies brauchte Kunstverständige, weil es von andern Öhl-Gattungen verschieden war, wie dies im Trakt. מנחות erklärt folgt, „Er schüttelt an die Spitze des Öhlbaumes (er klaubte die reifen Oliven vom Baume ab), diese wurden gepreßt, und dies gab das reinste Öhl. (15) מסך הפתח. Der Vorhang, welcher zur Ostseite war; weil dort keine Bretter und keine Umhänge waren. (7) חצר עמודיו Ist hier männlich und weiblich, es gibt noch viele solche Wörter. ואת מסך שער החצר Der Vorhang, welcher zur Morgenseite ausgedehnt war, dies waren die mittlern 20 Ellen von des Hofes Breite; denn 50 Ellen war die Breite des Hofes; von diesen 50 Ellen waren von den Umhängen nur 15 Ellen zur Mitternachtseite und ebensoviel zur Mittagseite bedeckt, wie es heißt: (Mos. 2, 27, 14.) Fünfzehn Ellen Umhänge auf einer Seite" (18) יתדות Um die Erde der Teppiche in der Erde zu befestigen, daß sie sich durch den Wind nicht bewegen sollen. מיתריהם Stricke

Digitized by Google

מֵיתְרֵיהֶם: (יט) אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן: (כ) וַיֵּצְאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה: שני (כא) וַיָּבֹאוּ כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־נָשָׂאוֹ לִבּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לִמְלֶאכֶת אֹהֶל מוֹעֵד וּלְכָל־עֲבֹדָתוֹ וּלְבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ: (כב) וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל־הַנָּשִׁים כֹּל נְדִיב לֵב הֵבִיאוּ חָח וָנֶזֶם וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל־כְּלִי זָהָב וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר הֵנִיף תְּנוּפַת זָהָב לַיהוָה: (כג) וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר־נִמְצָא אִתּוֹ תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים הֵבִיאוּ: (כד) כֹּל־מֵרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף

ihre Seile. (19) Die Hülfsgewänder, zu dienen im Heiligthume, die heiligen Kleider für Ahron, den Prieſter, und die Kleider ſeiner Söhne zum Dienen. (20) Und die ganze Gemeinde der Söhne Israels ging von Moſche hinweg. (21) Und es kam Jedermann, den ſein Herz erhob, und wen ſein Gemüth bewog, brachte die Hebe Gottes zum Werke des Stiftzeltes und zum ganzen Dienſte und zu den heiligen Kleidern. (22) Und es kamen die Männer ſammt den Weibern. Wen das Herz bewog, brachte Ketten und Ohrgehänge, Ringe und Armbänder, allerlei güldenes Geſchmeide. Und Jedermann, der eine Gabe von Gold Gott widmete; (23) Und Jedermann, bei wem ſich fand himmelblaue, purpurrothe und hochrothe Wolle, Byſſus und Ziegenhaare, rothgefärbte Widderfelle und Seehundfelle, der brachte es. (24) Und wer eine Hebe von Silber und Kupfer bewilligte, brachte die Hebe Gottes, und bei

רש״י

(יט) בגדי השרד · לְכִסּוֹת הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן הַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבָּחוֹת בְּשָׁעַת סִילּוּק מַסָּעוֹת: (כב) על הנשים עִם הַנָּשִׁים וְסָמוּכִין אֲלֵיהֶן (ומה שֶׁהַתַּרְנוּם הִנִּיחַ עַל פְּשׁוּטוֹ מְשׁוּם דָּלָא מְתָרְגֵם וְיָבְאוּ הָאֲנָשִׁים, וְאֶתְנַבְּרָא כְּמוֹ שֶׁמְּתַרְגֵם לְעֵיל מִינֵיהּ, רַק מְתַרְגֵם וּמַיְתֵן · וְרָצָה לוֹמַר שֶׁהֵבִיאוּ חָח וְנֶזֶם בְּעוֹדָן עַל הַנָּשִׁים כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רש״י עַל טַוּוּ אֶת הָעִזִּים): חח · הוא תַּכְשִׁיט שֶׁל זָהָב עָנוּל נָתוּן עַל הַזְּרוֹעַ וְהוּא הַצָּמִיד: וכומז · כְּלִי זָהָב הוּא נָתוּן בְּגֹבַהּ אוֹתוֹ מָקוֹם לְאִשָּׁה, וְרִבּוֹתֵינוּ פֵּירְשׁוּ שֵׁם כּוּמָז בְּאֵיזֶה מָקוֹם וְזֶה: (כג) וכל איש אשר נמצא · תְּכֵלֶת אוֹ אַרְגָּמָן, אוֹ תּוֹלַעַת שָׁנִי, אוֹ עוֹרוֹת

zum binden (19) בגדי השרד Damit zu bedecken die heil. Bundeslade, den Tiſch, den Leuchter und die Altäre, während man die Reiſen fortſetzte. (22) על הנשים. Mit den Frauen. חח. Einen goldenen rundgeformten Armſchmuck d. h. Armband (23) וכל איש. Himmelblau, purpurrothe oder hochrothe Wolle oder Widder und Tachaſch-Felle, alles dieſes brachten ſie.

Digitized by Google

וּנְחֹשֶׁת הֵבִיאוּ אֵת תְּרוּמַת יְהוָה וְכֹל
אֲשֶׁר נִמְצָא אִתּוֹ עֲצֵי שִׁטִּים לְכָל־
מְלֶאכֶת הָעֲבֹדָה הֵבִיאוּ׃ (כה) וְכָל־
אִשָּׁה חַכְמַת־לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ וַיָּבִיאוּ
מַטְוֶה אֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן אֶת־
תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ׃ (כו) וְכָל־
הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֹתָנָה בְּחָכְמָה
טָווּ אֶת־הָעִזִּים׃ (כז) וְהַנְּשִׂאִם הֵבִיאוּ
אֶת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֶת אַבְנֵי הַמִּלֻּאִים
לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן׃ (כח) וְאֶת־הַבֹּשֶׂם וְאֶת־
הַשָּׁמֶן לְמָאוֹר וּלְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת
הַסַּמִּים׃ (כט) כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר
נָדַב לִבָּם אֹתָם לְהָבִיא לְכָל־הַמְּלָאכָה
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּיַד־מֹשֶׁה

sich Akazienholz vorfand zu irgend einem Werk des Dienstes, brachte es. (25) Und jegliches Weib weisen Herzens spann mit eigenen Händen und brachte das Gespinnst an himmelblauer und purpurrother und hochrother Wolle und an Byssus. (26) Und alle Frauen, die ihr Herz erhob durch Weisheit, spannen die Ziegenhaare. (27) Und die Fürsten brachten die Onichsteine und die eingefaßten Steine zum Brust-Schulterkleide und Brustschilde. (28) Und das Gewürz und das Öl zum Leuchten und zum Salböl und zum Räucherwerk aus Wohlgerüchen. (29) Alle Männer und Weiber, deren Herz sie bewog, beizusteuern zu dem Werke, das Gott zu machen gebot durch Mosche, das brachten die Söhne Israels als frei-

רש״י

אלים, או תחשים פוקם הביאו׃ (כו) טוו את העזים. היא היתה אומנות יתירה שמצאל נבוי העזים טווין אותם (שבת צ״ט): (כז) והנשיאים הביאו. אמר ר׳ נתן, מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחילה? אלא כך אמרו נשיאים: יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרים אנו משלימין אותו, כיון שהשלימו צבור את הכל שנאמר: והמלאכה היתה דים (שמות ל״ו) אמרו נשיאים: מה עלינו לעשות? הביאו את אבני השהם ונומר, לכך התנדבו בחנוכת המזבח תחלה, ולפי שנתעצלו מתחלה נתחדה אות מעשם,

(26) טוו את העזים Dies war ein besonderes Kunststück, denn sie spannen sie von den Ziegen herunter. (27) והנשאם הביאו. Rabbi Natan sagte: Warum spendeten die Fürsten ihre Gaben beim Einweihen des Altares zuerst, was sie bei dem Bau des Stiftzeltes nicht thaten? Die Fürsten sagten: Die Gemeinde spende erst, was sie spenden will, und was noch fehlen wird, werden wir ergänzen; als aber die Gemeinde hinreichend hatte, wie es heißt: (36, 7.) „Und des Werkes war genug" da sagten die Fürsten, was sollen wir noch dazuthun? Sie brachten also Edelsteine u. s. w. weil sie also bei der Stiftshütte nachlässig waren, wollen sie bei der Einweihung des Altares die ersten sein; zum Werk-

Digitized by Google

הֵבִיאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נְדָבָה לַיהוָה׃ פ
שלישי שני (ל) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא יְהוָה בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל
בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה׃
(לא) וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה
בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה׃
(לב) וְלַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשֹׂת בַּזָּהָב
וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ (לג) וּבַחֲרֶשֶׁת אֶבֶן
לְמַלֹּאת וּבַחֲרֶשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־
מְלָאכֶת מַחֲשָׁבֶת׃ (לד) וּלְהוֹרֹת נָתַן
בְּלִבּוֹ הוּא וְאָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ
לְמַטֵּה־דָן׃ (לה) מִלֵּא אֹתָם חָכְמַת־לֵב
לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלֶאכֶת חָרָשׁ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם
בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן בְּתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ
וְאֹרֵג עֹשֵׂי כָל־מְלָאכָה וְחֹשְׁבֵי מַחֲשָׁבֹת׃

willige Gaben, Gott geweihet. (30) Und Mosche sprach zu den Söhnen Israels: Seht, Gott berief namhaft Bezalel, Sohn Uri's, aus dem Stamme Jehuda. (31) Und erfüllte ihn mit göttlichem Geiste, mit Weisheit, mit Vernunft, mit Erkenntniß und allerlei Fertigkeit. (32) Und Gedanken zu erdenken, wie man arbeitet in Gold und Silber und in Kupfer. (33) Und im Steinschneiden zum Einfassen und im Holzschneiden, um zu arbeiten allerlei Kunstarbeiten. (34) Auch zu belehren hat er ihm ins Herz gegeben, ihm und Oholiab, dem Sohn Achisamachs, aus dem Stamme Dan. (35) Er hat sie erfüllt mit der Weisheit des Herzens, zu machen alle Werke des Meisters und Künstlers und des Stickers in himmelblauer, purpurrother und hochrother Wolle und Byssus, und des Webers, so daß sie allerlei Werke machen und Gedanken ersinnen.

רש"י

וְהַנְּשִׂאִם כְּתִיב׃ (ל) חור. בְּנָהּ שֶׁל מִרְיָם הָיָה׃
(לד) אהליאב. מִשֶּׁבָּט דָּן מִן הַיְרוּדִין שֶׁפְּשָׁטָמִים
מִבְּנֵי הַשְּׁפָחוֹת וְהִשְׁוָהוּ הַמָּקוֹם לִבְצַלְאֵל לְמָלֶאכֶת
הַמִּשְׁכָּן, וְהוּא מְגֻדָּלֵי הַשְּׁבָטִים, לְקַיֵּים מַה שֶּׁנֶּאֱמַר׃
וְלֹא נָבֵר שׁוֹעַ לִפְנֵי דָל (איוב ל״ד)׃

mal, daß sie dort nachlässig waren, fehlt ein Buchstabe. (ל) von ihren Namen, indem es heißt (30) והנשאם חור Dies war den Sohn von Mirjam. (34) ואהליאב war von dem Stamme Dan, von den geringsten der Stämme, nemlich von den Söhnen der Mägde die Schrift stellt ihn gleich dem בצלאל mit der Arbeit der Stiftshütte, welcher von den vornehmsten Stämmen ist, dies folgt hier zur Bestätigung der Schrift, wie es heißt (Job. 34, 19.) „Der nicht vorziehet den Reichen vor den Armen." —

Digitized by Google

לן (א) וְעָשָׂה בְצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכֹל
אִישׁ חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חָכְמָה
וּתְבוּנָה בָּהֵמָּה לָדַעַת לַעֲשֹׂת אֶת־כָּל־
מְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה: (ב) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־בְּצַלְאֵל
וְאֶל־אָהֳלִיאָב וְאֶל כָּל־אִישׁ חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר
נָתַן יְהוָה חָכְמָה בִלְבּוֹ כֹּל אֲשֶׁר נְשָׂאוֹ
לִבּוֹ לְקָרְבָה אֶל־הַמְּלָאכָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ:
(ג) וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֵת כָּל־הַתְּרוּמָה
אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִמְלֶאכֶת
עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשֹׂת אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ
אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר: (ד) וַיָּבֹאוּ
כָּל־הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֵת כָּל־מְלֶאכֶת
הַקֹּדֶשׁ אִישׁ־אִישׁ מִמְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־
הֵמָּה עֹשִׂים: (ה) וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה
לֵאמֹר מַרְבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה
לַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָם:
(ו) וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה
לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל־יַעֲשׂוּ־עוֹד
מְלָאכָה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכָּלֵא הָעָם
מֵהָבִיא: (ז) וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם לְכָל־

(36) (1) Da machte Bezalel, Oholiab und Jedermann, der weisen Herzens ist, in deren Inneres Gott Weisheit gegeben und Vernunft, daß sie zu arbeiten verstehen das ganze Werk des heiligen Dienstes, in Allem, was Gott geboten. (2) Und Mosche rief Bezalel und Oholiab und Jeglichen, der weisen Herzens ist, in dessen Herz Gott Weisheit gegeben, jeden, den sein Herz erhob, ans Werk zu treten und es zu machen. (3) Und sie nahmen von Mosche die ganze Hebe, die die Söhne Israels gebracht zum Werke des heiligen Dienstes, um es zu machen. Sie aber brachten ihm fortwährend freiwillige Gaben mit jedem Morgen. (4) Da kamen alle die Weisen, welche machen das ganze Werk des Heiligthums, jeder von seinem Werke, daran sie arbeiten. (5) Und sagten zu Mosche, sprechend: Zuviel bringt das Volk, mehr als genug ist zum Dienste des Werkes, das Gott zu machen geboten. (6) Da gebot Mosche, daß man einen Ruf erlasse durchs Lager, sprechend: Weder Mann noch Weib soll eine Arbeit mehr machen zur Hebe des Heiligthums. Und das Volk hörte auf zu bringen. (7) Und des Werkes war genug, um

רש"י

לן (ה) מידי העבודה · יותר מִכְּדֵי צורכו הָעֲבוֹדָה:
(ו) ויכלא · לָשׁוֹן מְנִיעָה: (ז) והמלאכה היתה

(36) (5) מדי העבודה Mehr noch als zur Arbeit nöthig war. (6) ויכלא Heißt aufhören. (7) והמלאכה u. s. w. Das Geschäft des Hinbringens

Digitized by Google

הַמְּלָאכָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ וְהוֹתֵר׃ ס
(ח) וַיַּעֲשׂוּ כָּל־חֲכַם־לֵב בְּעֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה אֶת־הַמִּשְׁכָּן עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ
מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי
כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָם׃
(ט) אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים
בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה
הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת׃
(י) וַיְחַבֵּר אֶת־חָמֵשׁ הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־
אֲחַת וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חִבַּר אַחַת אֶל־אֲחַת׃
(יא) וַיַּעַשׂ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת
הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּמַּחְבָּרֶת כֵּן עָשָׂה
בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת
הַשֵּׁנִית׃ (יב) חֲמִשִּׁים לֻלְאֹת עָשָׂה
בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלְאֹת עָשָׂה
בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית
מַקְבִּילֹת הַלֻּלְאֹת אַחַת אֶל־אֶחָת׃
(יג) וַיַּעַשׂ חֲמִשִּׁים קַרְסֵי זָהָב וַיְחַבֵּר

das ganze Werk zu machen; und es blieb noch übrig. (8) Und so machten alle, die weisen Herzens waren unter den Arbeitern des Werkes, die Wohnung, zehn Teppiche von gezwirntem Byssus, himmelblauer, purpurrother nnd hochrother Wolle, mit Cherubim künstlich gewirkt machte man sie. (9) Die Länge des einen Teppichs acht und zwanzig Ellen, die Breite des einen Teppichs vier Ellen. Ein Maaß für alle Teppiche. (10) Man fügte fünf Teppiche einen an den andern. (11) Man machte himmelblaue Schleifen an den Saum des einen Teppichs am Ende der Zusammenfügung, also machte man es an den Saum des Teppichs, des äußersten an der zweiten Zusammenfügung. (12) Fünfzig Schleifen machte man an dem einen Teppich, und fünfzig Schleifen machte man am Ende des Teppichs, der an der zweiten Zusammenfügung war; die Schleifen gegenüber stehend eine der andern. (13) Und man machte fünfzig Haken von Gold.

רש״י

דים לכל המלאכה • וּמְלָאכֶת הַקֹּדֶשׁ הָיְתָה דַּיָּם שֶׁל עוֹשֵׂי הַמִּשְׁכָּן לְכָל הַמְּלָאכָה שֶׁל מִשְׁכָּן לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ וְלֶהוֹתֵר : והותר • כְּמוֹ וְהַכְבֵּד אֶת לִבּוֹ (שמות ח׳ י״א) • וְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב (מלכים ב׳ נ׳) :

war hinreichend für die Arbeiter der heil. Wohnung, daß alles nemlich verfertiget wurde und noch übrig blieb. והותר wie Mos. 2, 8.) והכבד את לבו, והכות את מואב (מלכי׳ ב׳ נ׳) [1]

[1]) Unser Autor will hiemit nach Heidenheim andeuten, daß der Stamm יתר des ה wegen der Hiphil sei und das Wort im infinitiv stehe.

Digitized by Google

את־היריעת אחת אל־אחת בקרסים
ויהי המשכן אחד: פ
(יד) ויעש יריעת עזים לאהל על־המשכן
עשתי־עשרה יריעת עשה אתם:
(טו) ארך היריעה האחת שלשים באמה
וארבע אמות רחב היריעה האחת מדה
אחת לעשתי עשרה יריעת: (טז) ויחבר
את־חמש היריעת לבד ואת־שש
היריעת לבד: (יז) ויעש ללאת חמשים
על שפת היריעה הקיצנה במחברת
וחמשים ללאת עשה על־שפת היריעה
החברת השנית: (יח) ויעש קרסי נחשת
חמשים לחבר את־האהל להיות אחד:
(יט) ויעש מכסה לאהל ערת אילם
מאדמים ומכסה ערת תחשים
מלמעלה: ס חמישי (כ) ויעש את־הקרשים
למשכן עצי שטים עמדים: (כא) עשר
אמת ארך הקרש ואמה וחצי האמה
רחב הקרש האחד: (כב) שתי ידת
לקרש האחד משלבת אחת אל־אחת
כן עשה לכל קרשי המשכן: (כג) ויעש
את־הקרשים למשכן עשרים קרשים
לפאת נגב תימנה: (כד) ואדבעים
אדני־כסף עשה תחת עשרים הקרשים
שני אדנים תחת־הקרש האחד לשתי

Wenn man die Teppiche an einander fügte mittelst der Haken: so war die Wohnung Ein Ganzes. (14) Man machte Teppiche von Ziegenhaar zum Zelt über die Wohnung. Eilf Teppiche machte man. (15) Die Länge des einen Teppichs dreißig Ellen, und vier Ellen die Breite des einen Teppichs. Ein Maaß für eilf Teppiche. (16) Und man fügte zusammen fünf Teppiche besonders und sechs Teppiche besonders. (17) Und man machte fünfzig Schleifen an den Saum des Teppichs, des äußersten in der Zusammenfügung, und fünfzig Schleifen machte man an den Saum des Teppichs bei der andern Zusammenfügung. (18) Und man machte fünfzig kupferne Haken, um das Zelt zusammenzufügen, daß es ein Ganzes sei. (19) Und man machte eine Decke für das Zelt aus rothgefärbten Widderfellen und eine Decke von Seehundfellen oben darauf. (20) Und man machte die Bretter zur Wohnung aus Akazienholz, aufrecht stehende. (21) Zehn Ellen die Länge des Brettes, und eine und eine halbe Elle die Breite des einen Brettes. (23) Zwei Zapfen hatte jedes Brett, eingepaßt, einen gegen den andern. So machte man es mit allen Brettern der Wohnung. (24) Und man machte die Bretter zur Wohnung zwanzig

Digitized by Google

יְדֹתָיו וּשְׁנֵי אַדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד
לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃ (כה) וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן
הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן עָשָׂה עֶשְׂרִים
קְרָשִׁים׃ (כו) וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כֶּסֶף
שְׁנֵי אֲדָנִים ׀ תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי
אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃
(כז) וְלִירְכָתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה עָשָׂה שִׁשָּׁה
קְרָשִׁים׃ (כח) וּשְׁנֵי קְרָשִׁים עָשָׂה
לִמְקְצַעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם׃ (כט) וְהָיוּ
תוֹאֲמִם מִלְמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים אֶל־
רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן עָשָׂה
לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי הַמִּקְצֹעֹת׃ (ל) וְהָיוּ
שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה
עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים
תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ (לא) וַיַּעַשׂ בְּרִיחֵי
עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־
הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָת׃ (לב) וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם
לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה
בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן לְיַרְכָתַיִם יָמָּה׃
(לג) וַיַּעַשׂ אֶת־הַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן לִבְרֹחַ
בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה׃
(לד) וְאֶת־הַקְּרָשִׁים צִפָּה זָהָב וְאֶת־
מַבְעֹתָם עָשָׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם
וַיְצַף אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב׃ (לה) וַיַּעַשׂ
אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת

Bretter gegen Mittag, südlich. (24) Und vierzig silberne Füße machte man unter die zwanzig Bretter, zwei Füße unter das eine Brett für seine zwei Zapfen und zwei Füße unter das andere Brett zu seinen zwei Zapfen. (25) Zur andern Seitenwand der Wohnung, zur nördlichen Seite, machte man zwanzig Bretter. (26) Und vierzig silberne Füße dazu, zwei Füße unter das eine Brett und zwei Füße unter das andere Brett. (27) Und zur Hinterwand der Wohnung, gegen Westen, machte man sechs Bretter. (28) Und zwei Bretter machte man zu den Winkeln der Wohnung, an der Hinterwand. (29) Sie schlossen unten zusammen, und paßten oben zusammen in einem Ringe. So machte man es mit beiden, an den zwei Winkeln. (30) So daß es acht Bretter waren, und dazu sechzehn silberne Füße je zwei Füße unter einem Brette. (31) Man machte Riegel aus Akazienholz, fünf für die Bretter der einen Seitenwand der Wohnung (32) Und fünf Riegel für die Bretter der Hinterwand der Wohnung, gegen Westen. (33) Man machte den mittelsten Riegel, um zu riegeln inmitten durch die Bretter, von Ende zu Ende. (34) Und die Bretter belegte man mit Gold, und ihre Ringe machte man von Gold, Behälter für die Riegel, und man belegte die Riegel mit Gold. (35) Und man machte den Vorhang

Digitized by Google

שְׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים: (לו) וַיַּעַשׂ לָהּ אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב וַיִּצֹק לָהֶם אַרְבָּעָה אַדְנֵי־כָסֶף: (לז) וַיַּעַשׂ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם: (לח) וְאֶת־עַמּוּדָיו חֲמִשָּׁה וְאֶת־וָוֵיהֶם וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם זָהָב וַאדְנֵיהֶם חֲמִשָּׁה נְחֹשֶׁת: פ

לז (א) וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל אֶת־הָאָרֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: (ב) וַיְצַפֵּהוּ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב: (ג) וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית: (ד) וַיַּעַשׂ בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב: (ה) וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן: (ו) וַיַּעַשׂ כַּפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ:

von himmelblauer, purpurrother und hochrother Wolle und gezwirntem Byssus, mit künstlich gewirkten Cherubim machte man ihn. (36) Und man machte dazu vier Säulen von Akazienholz und belegte sie mit Gold; die Haken gülden. Man goß dazu vier silberne Füße. (37) Und man machte eine Decke zu dem Eingang des Zeltes aus himmelblauer, purpurrother und hochrother Wolle, und gezwirntem Byssus, Stickerarbeit. (38) Und seine fünf Säulen und ihre Haken. Und man belegte die Knöpfe und Reifen mit Gold; ihre fünf Füße aber waren kupfern.

(37) (1) Und Bezalel machte die Lade aus Akazienholz, zwei Ellen und eine halbe ihre Länge, eine Elle und eine halbe ihre Breite, und eine Elle und eine halbe ihre Höhe. (2) Und er belegte sie mit reinem Golde, von innen und von außen, und machte ihr einen Kranz von Gold ringsum. (3) Und er goß dazu vier Ringe von Gold an ihren vier Ecken, zwei Ringe auf der einen Seite und zwei Ringe auf der andern Seite. (4) Und er machte Stangen aus Akazienholz und belegte sie mit Gold. (5) Er brachte die Stangen in die Ringe, an die Seiten der Lade, um die Lade zu tragen. (6) Und er machte einen Deckel von reinem Golde, zwei Ellen und eine halbe

רש"י

לז (א) ויעש בצלאל. לְפִי שֶׁנִּתַּן נַפְשׁוֹ עַל הַמְּלָאכָה יוֹתֵר מִשַּׁאַר חֲכָמִים, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ:

(37) (1) ויעש בצלאל. Weil er sich dieser Arbeit mit mehr Liebe als andere Kunstgeübten unterzog, ist es nach ihm benannt worden.

Digitized by Google

(ז) וַיַּעַשׂ שְׁנֵי כְרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה עָשָׂה
אֹתָם מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת: (ח) כְּרוּב
אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה
מִזֶּה מִן־הַכַּפֹּרֶת עָשָׂה אֶת־הַכְּרֻבִים
מִשְּׁנֵי קְצוֹתָו: (ט) וַיִּהְיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי
כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־
הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־
הַכַּפֹּרֶת הָיוּ פְּנֵי הַכְּרֻבִים: פ

(י) וַיַּעַשׂ אֶת־הַשֻּׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם
אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה וְחֵצִי קֹמָתוֹ:
(יא) וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר
זָהָב סָבִיב: (יב) וַיַּעַשׂ לוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח
סָבִיב וַיַּעַשׂ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב
(יג) וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתֵּן
אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר
לְאַרְבַּע רַגְלָיו: (יד) לְעֻמַּת הַמִּסְגֶּרֶת הָיוּ
הַטַּבָּעֹת בָּתִּים לַבַּדִּים לָשֵׂאת אֶת־
הַשֻּׁלְחָן: (טו) וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי
שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב לָשֵׂאת אֶת־
הַשֻּׁלְחָן: (טז) וַיַּעַשׂ אֶת־הַכֵּלִים אֲשֶׁר
עַל־הַשֻּׁלְחָן אֶת־קְעָרֹתָיו וְאֶת־כַּפֹּתָיו
וְאֶת מְנַקִּיֹּתָיו וְאֶת הַקְּשׂוֹת אֲשֶׁר יֻסַּךְ
בָּהֵן זָהָב טָהוֹר: פ ששי שלישי

(יז) וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּנֹרָה זָהָב טָהוֹר מִקְשָׁה

(7) seine Länge, und eine Elle und eine halbe seine Breite. (7) Er machte auch zwei Cherubim von Gold, getriebener Arbeit machte er sie, aus den beiden Enden des Deckels. (8) Einen Cherub aus diesem Ende und einen Cherub aus diesem Ende, aus dem Deckel machte er die Cherubim, aus seinen beiden Enden. (9) Die Cherubim breiteten aus ihre Flügel in die Höhe überdeckten mit ihren Flügeln den Deckel und wendeten ihre Gesichter einander zu; doch gegen den Deckel waren die Gesichter der Cherubim. (10) Und er machte den Tisch von Akazienholz, zwei Ellen seine Länge, eine Elle seine Breite und eine Elle und eine halbe seine Höhe. (11) Er belegte ihn mit reinem Golde und machte ihm einen Kranz von Gold ringsum. (12) Und er machte eine Leiste daran, eine Handbreit ringsum, und machte einen güldnen Kranz um die Leiste ringsum. (13) Und goß dazu vier Ringe von Gold und brachte die Ringe an die vier Ecken seiner vier Füße. (14) Nahe unter der Leiste waren die Ringe, Behälter für die Stangen, um zu tragen den Tisch. (15) Und er machte die Stangen aus Akazienholz, und belegte sie mit Gold, um zu tragen den Tisch. (16) Und er machte die Geräthe, die auf den Tisch kamen, seine Schüsseln und seine Schalen, seine Reinigungsgefäße und seine Halbröhren, womit das Brot bedeckt wird von reinem Golde. (17) Und er machte den Leuchter von reinem Golde, getriebener

Digitized by Google

עֲשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ
כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה הָיוּ׃ (יז) וְשִׁשָּׁה
קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ שְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה
מִצִּדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ
הַשֵּׁנִי׃ (יח) שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים
בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח וּשְׁלֹשָׁה
גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בְּקָנֶה אֶחָד כַּפְתֹּר
וָפָרַח כֵּן לְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן־
הַמְּנֹרָה׃ (כ) וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים
מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ׃ (כא) וְכַפְתֹּר
תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת
שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה לְשִׁשֶּׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים
מִמֶּנָּה׃ (כב) כַּפְתֹּרֵיהֶם וְקָנֹתָם מִמֶּנָּה
הָיוּ כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר׃
(כג) וַיַּעַשׂ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וּמַלְקָחֶיהָ
וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר׃ (כד) כִּכָּר זָהָב
טָהוֹר עָשָׂה אֹתָהּ וְאֶת כָּל־כֵּלֶיהָ׃ פ
(כה) וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת עֲצֵי
שִׁטִּים אַמָּה אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ רָבוּעַ
וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ מִמֶּנּוּ הָיוּ קַרְנֹתָיו׃
(כו) וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־
קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־קַרְנֹתָיו וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר

Arbeit machte er den Leuchter seinen Fuß und sein Rohr, seine, Kelche, seine Knöpfe und seine Blumen waren aus ihm. (18) Und sechs Röhren gingen aus seinen Seiten heraus. Drei Röhren des Leuchters aus der einen Seite und drei Röhren des Leuchters aus der andern Seite. (19) Drei mandelgestaltete Kelche an der einen Röhre, Knopf und Blume; und drei mandelgestaltete Kelche an der einen Röhre, Knopf und Blume. So an den sechs Röhren, die aus dem Leuchter herausgehen. (20) An dem Leuchter selbst vier Kelche, mandelgestaltet, seine Knöpfe und seine Blumen. (21) Und ein Knopf unter zwei von dessen Röhren; und ein Knopf unter zwei von dessen Röhren; und ein Knopf unter zwei von dessen Röhren, bei den sechs Röhren, die aus dem Leuchter herausgehen. (22) Ihre Knöpfe und Röhren waren aus ihm. Das Ganze getrieben aus einem Stücke reinen Goldes. (23) Und er machte seine sieben Lampen, nebst Lichtscheeren und Aschgefässen aus reinem Golde. (24) Aus einem Talente reinen Goldes machte man ihn sammt allen seinen Geräthen. (25) Und er machte den Räucheraltar von Akazienholz. Eine Elle seine Länge, eine Elle seine Breite, viereckig, und zwei Ellen seine Höhe, aus ihm waren seine Ecken. (26) Und er belegte ihn mit reinem Golde, sein Dach und seine Wände ringsum und seine Ecken. Auch machte er ihm einen Kranz von Gold

Digitized by Google

זָהָב סָבִיב׃ (כז) וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת תַּעֲשֶׂה־ לוֹ מִתַּחַת לְזֵרֹו עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו עַל שְׁנֵי צִדָּיו לְבָתִּים לְבַדִּים לְשֹׂאת אֹתוֹ בָּהֶם׃ (כח) וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב׃ (כט) וַיָּבֵא אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה קֹדֶשׁ וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים טָהוֹר מַעֲשֵׂה רֹקֵחַ׃ ס (ל) שביעי רביעי

לח (א) וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה עֲצֵי שִׁטִּים חָמֵשׁ אַמּוֹת אָרְכּוֹ וְחָמֵשׁ־אַמּוֹת רָחְבּוֹ רָבוּעַ וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ׃ (ב) וַיַּעַשׂ קַרְנֹתָיו עַל אַרְבַּע פִּנֹּתָיו מִמֶּנּוּ הָיוּ קַרְנֹתָיו וַיְצַף אֹתוֹ נְחֹשֶׁת׃ (ג) וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ אֶת־הַסִּירֹת וְאֶת־ הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת אֶת־הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־ הַמַּחְתֹּת כָּל־כֵּלָיו עָשָׂה נְחֹשֶׁת׃ (ד) וַיַּעַשׂ לַמִּזְבֵּחַ מִכְבָּר מַעֲשֵׂה רֶשֶׁת נְחֹשֶׁת תַּחַת כַּרְכֻּבּוֹ מִלְמַטָּה עַד־חֶצְיוֹ׃ (ה) וַיִּצֹק אַרְבַּע טַבָּעֹת בְּאַרְבַּע הַקְצָוֹת לְמִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת בָּתִּים לַבַּדִּים׃ (ו) וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם נְחֹשֶׁת׃ (ז) וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת

ringsum. (27) Und zwei Ringe von Gold machte er ihm unterhalb seines Kranzes an den beiden Seiten, Behälter für Stangen, um ihn zu tragen daran. (28) Und er machte die Stangen von Akazienholz und belegte sie mit Gold. (29) Und er machte das Öl zur heiligen Salbung und das reine Räuchwerk von Wohlgerüchen, nach Arbeit des Salbenmischers.

(38) (1) Und er machte den Opferaltar von Akazienholz. Fünf Ellen seine Länge, und fünf Ellen seine Breite, viereckig, und drei Ellen seine Höhe. (2) Und er machte seine Hörner an seine vier Ecken, aus ihm waren seine Hörner, und er belegte ihn mit Kupfer. (3) Er machte alle Geräthe des Altars, die Töpfe, die Schaufeln, die Becken, die Gabeln und Kohlenpfannen. Alle seine Geräthe machte er aus Kupfer. (4) Und er machte am Altar ein Siebwerk, netzartige Arbeit von Kupfer, unterhalb der Einfassung, bis in die Hälfte. (5) Und er goß vier Ringe zu den vier Ecken des kupfernen Siebwerkes, Behälter für die Stangen. (6) Die Stangen machte er aus Akazienholz und belegte sie mit Kupfer. (7) Und er brachte die Stangen in die Ringe an den

רש״י

לח (ז) נבוב לחות. נָבוּב הוּא חָלוּל, וְכֵן וַעֲבִיו אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת נָבוּב (ירמיה נ״ב) : נבוב לחות.

(38) (7) נבוב. נבוב. Heißt hohl; ebenso (Jerem. 42. 21.) „Und

וַיִּקְהַל לַהּ

עַל צְלָעֹת הַמִּזְבֵּחַ לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֶם נְבוּב לֻחֹת עָשָׂה אֹתוֹ׃ ס (ח) וַיַּעַשׂ אֶת הַכִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְאֶת כַּנּוֹ נְחֹשֶׁת בְּמַרְאֹת הַצֹּבְאֹת אֲשֶׁר צָבְאוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃

Seiten des Altars, ihn daran zu tragen. Hohl aus Tafeln machte er ihn. (8) Und er machte das Becken von Kupfer und sein Gestell von Kupfer, aus den Spiegeln der Weiber, die

רש"י

הַלּוּחוֹת שֶׁל עֲצֵי שִׁטִּים לְכָל רוּחַ וְחֻלָּל בְּאֶמְצַע׃ (ח) במראות הצובאות. בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּיָדָן מַרְאוֹת שֶׁרוֹאוֹת בָּהֶן כְּשֶׁהֵן מִתְקַשְּׁטוֹת, וְאַף אוֹתָן לֹא עִכְּבוּ מִלְּהָבִיא לִנְדָבַת הַמִּשְׁכָּן וְהָיָה מוֹאֵס מֹשֶׁה בָּהֶן מִפְּנֵי שֶׁעֲשׂוּיִים לְיֵצֶר הָרַע, אָמַר לַיה, הקב"ה: קַבֵּל; כִּי אֵלּוּ חֲבִיבִין עָלַי מִן הַכֹּל, שֶׁעַל יְדֵיהֶם הֶעֱמִידוּ הַנָּשִׁים צְבָאוֹת רַבּוֹת בְּמִצְרַיִם בְּעֵלֵיהֶם יְנִיעִים בַּעֲבוֹדַת פָּרֶךְ הָיוּ הוֹלְכוֹת וּמוֹלִיכוֹת לָהֶם מַאֲכָל וּמַשְׁתֶּה וּמַאֲכִילוֹת אוֹתָם וְנוֹטְלוֹת הַמַּרְאוֹת וְכָל אַחַת רוֹאָה עַצְמָהּ עִם בַּעְלָהּ בְּמַרְאָה וּמְשַׁתַּדֶּלֶת בְּדִבְרִים לוֹמַר׃ אֲנִי נָאָה מִמֶּךָּ, וּמְתוֹךְ כָּךְ מְבִיאוֹת לְבַעֲלֵיהֶם לִידֵי תַּאֲוָה וְנִזְקָקוֹת לָהֶם וּמִתְעַבְּרוֹת וְיוֹלְדוֹת שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר׃ תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ (שיר ח') וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַרְאוֹת הַצֹּבְאוֹת, וְנֶעֱשָׂה הַכִּיּוֹר מֵהֶם שֶׁהוּא לְשׁוֹם שָׁלוֹם בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ לְהַשְׁקוֹת מַיִם שֶׁבְּתוֹכָן לְמִי שֶׁקָּנְאָה לָהּ בַּעְלָהּ וְנִסְתְּרָה, וְתֵדַע לָךְ שֶׁהֵן מַרְאוֹת מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר׃ וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה שִׁבְעִים כִּכָּר וְגוֹ׳ וַיַּעַשׂ בָּהּ וְגוֹמֵר, וְכִיּוֹר וְכַנּוֹ לֹא הִוזְכְּרוּ שָׁם, לְמַדְתָּךְ, שֶׁלֹּא הָיָה נְחֹשֶׁת שֶׁל כִּיּוֹר מִנְּחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה, בַּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס בְּמַחְזִירַת נְשַׁיָּא וְהוּא תַּרְגּוּם שֶׁל מַרְאוֹת מירורי"ש בלע"ז. (ספיגנו)miroirs,

ihre Dicke war vier Finger, sie war hohl". (נבוב). נבוב לחות. Die Tafeln waren von Schittim-Holz, und der innere Raum war hohl. (8) במראות הצובאות. Die isr. Töchter hatten Spiegeln zum anschauen, weil sie sich zieren wollten, und auch diese gaben sie freiwillig zur Stifshütte her, welche aber Mosche mit einem Widerwillen zurückweisen wollte, weil sie zu Leidenschaften gemacht wurden, allein Gott befahl ihm, sie anzunehmen, u. s. w. Daraus wurde das Waschbecken, (beim Stiftszelte) verfertigt, welches den Frieden zwischen Mann u. Weib, aufrecht zu halten bestimmt war, da man einem Weibe, die vom Manne verdächtig gehalten wurde, daß sie sich mit einem andern Manne heimlich verborgen hätte, das Eiferfucht-Wasser aus diesem Becken zu trinken gab, (und sie dadurch nur ihre Unschuld an den Tag legen konnte) es waren dies also wirkliche Spiegel, woraus das Becken gemacht wurde, denn es heißt (weiter 29, 30, und 31.) „Und das Kupfer der Weihgeschenke siebenzig ככר u. s. w. Daraus wurden gemacht die Schwellen zur Thüre des Stiftzeltes und der kupferne Altar" Das Becken und sein Gestell wurde hier auch deshalb nicht erwähnt (weil man es nur aus den Spiegeln und nicht aus dem Kupfer der Weihestücke verfertigte) so erklärt es Rabbi Tanchuma, und Onkelos übersetzt es so, auch in (Jes. 10,

Digitized by Google

(ט) וַיַּעַשׂ אֶת־הֶחָצֵר לִפְאַת־תֵּימָנָה
קַלְעֵי הֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר מְאָה בָּאַמָּה׃
(י) עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים
נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃
(יא) וְלִפְאַת צָפוֹן מֵאָה בָאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם
עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי
הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ (יב) וְלִפְאַת־
יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים בָּאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם
עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה וָוֵי הָעַמָּדִים
וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ (יג) וְלִפְאַת קֵדְמָה
מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ (יד) קְלָעִים חָמֵשׁ־
עֶשְׂרֵה אַמָּה אֶל־הַכָּתֵף עַמּוּדֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ (טו) וְלַכָּתֵף
הַשֵּׁנִית מִזֶּה וּמִזֶּה לִשְׁעַר הֶחָצֵר קְלָעִים
חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה עַמּוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה
וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ (טז) כָּל־קְלָעֵי הֶחָצֵר
סָבִיב שֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ (יז) וְהָאֲדָנִים
לָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם
כֶּסֶף וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם כָּסֶף וְהֵם מְחֻשָּׁקִים
כֶּסֶף כָּל עַמְּדֵי הֶחָצֵר׃ מפטיר

sich schaarenweise sammelten am Eingange des Stiftzeltes. (9) Und er machte den Vorhof zu der südlichen Seite, nemlich gestrickte Umhänge zum Vorhof aus gezwirntem Byssus, hundert Ellen. (10) Ihre Säulen zwanzig und ihre Füße zwanzig von Kupfer; die Hakken an den Säulen und ihre Reifen von Silber. (11) Und zur nördlichen Seite hundert Ellen, ihre Säulen zwanzig und ihre Füße zwanzig, von Kupfer; die Hacken an den Säulen und ihre Reifen von Silber. (12) Und zur westlichen Seite fünfzig Ellen Umhänge, ihre Säulen zehn und ihre Füße zehn; die Haken an den Säulen und ihre Reifen von Silber. (13) Und zur östlichen Seite gegen Aufgang fünfzig Ellen. (14) Fünfzehn Ellen Umhänge zu der einen Seite, ihre Säulen drei nnd ihre Füße drei. (15) Und zu der andern Seite, von dieser und jener Seite des Einganges des Vorhofes, fünfzehn Ellen Umhänge, ihre Säulen drei und ihre Füße drei. (16) Alle Umhänge des Vorhofes ringsum aus gezwirntem Byssus. (17) Und die Füße zu den Säulen aus Kupfer, die Hacken an den Säulen und ihre Reifen aus Silber, die Belegung ihrer Köpfe aus Silber, sie selbst, alle Säulen des Vorhofes, waren versehen

רש"י

וְכֵן מָצִינוּ : וְהַגְּלְיוֹנִים (ישעיה ג') מְתֻרְגָּמִינַן מְחָזְיָתָא : הגליונים wird mit מחזיתא (Spiegeln) übersetzt. אשר צבאו Welche sich versammelten, ihre freiwilligen Spenden

Digitized by Google

(יח) וּמָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר מַעֲשֵׂה רֹקֵם
תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר
וְעֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ וְקוֹמָה בְרֹחַב חָמֵשׁ
אַמּוֹת לְעֻמַּת קַלְעֵי הֶחָצֵר׃ (יט) וְעַמֻּדֵיהֶם
אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה נְחֹשֶׁת וָוֵיהֶם
כֶּסֶף וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃
(כ) וְכָל־יִתְדֹת לַמִּשְׁכָּן וְלֶחָצֵר סָבִיב
נְחֹשֶׁת׃ ס ס ס

(כא) אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֻת
אֲשֶׁר פֻּקַּד עַל־פִּי מֹשֶׁה
עֲבֹדַת הַלְוִיִּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן

mit silbernen Reifen. (18) Und die Decke am Thore des Vorfes war Stickerarbeit, aus himmelblauer purpurrother und hochrother Wolle und gezwirntem Byſſus; die Länge zwanzig Ellen, die Höhe in der Breite fünf Ellen, gerade ſo wie die Umhänge des Vorhofes. (19) Dazu vier Säulen und vier Füße von Kupfer; die Haken von Silber, auch die Belegung ihrer Köpfe und ihrer Reifen von Silber. (20) Jedoch alle Nägel zur Wohnung und zu dem Vorhof ringsum von Kupfer. (21) Dies ſind die Berechnungen für die Wohnung, für die Wohnung des Zeugniſſes, die berechnet wurden auf Befehl des Moſche, ein Dienſt der Lewiten durch

רש"י

אשר צבאו . לְהָבִיא נִדְבָתָן׃ (יח) לעמת קלעי החצר׃ חסלת פרשת ויקהל
פְּמִדַּת קַלְעֵי הֶחָצֵר׃ חסלת פרשת ויקהל
(כא) אלה פקודי . בְּמֶרְשָׁה זוֹ נָמְנוּ כָּל מִשְׁקְלֵי
גְרֹבֶת הַמִּשְׁכָּן לְכֶסֶף וּלְזָהָב וְלִנְחֹשֶׁת . וְנִמְנוּ
כָּל בֵּלָיו לְכָל עֲבוֹדָתוֹ׃ המשכן משכן . שְׁנֵי פְעָמִים .
רָמַז לְמִקְדָּשׁ שֶׁנִּתְמַשְׁכֵּן בְּשְׁנֵי חוּרְבָּנִין עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶן
שֶׁל יִשְׂרָאֵל׃ משכן העדות . עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל שֶׁוִּיתֵּר
לָהֶם הקב"ה עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל שֶׁהֲרֵי הִשְׁרָה שְׁכִינָתוֹ
בֵּינֵיהֶם׃ עבודת הלוים . פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו הִיא
עֲבוֹדָה הַמְסוּרָה לַלְוִיִּם בְּמִדְבָּר לָשֵׂאת וּלְהוֹרִיד וּלְהָקִים
אִישׁ אִישׁ לְמַשָּׂאוֹ הַמּוּקָד עָלָיו . כְּמוֹ שֶׁאָמוּר בְּסִי׳

zu bringen. (18) לעומת קלעי החצר. Nach dem Maaße der Umhänge des Hofes —

(21) אלה פקודי In dieſem Abſchnitte wurden die Geſammtbeträge der freiwilligen Spenden zur heil. Wohnung genau aufgenommen von Silber, Gold und Kupfer wie auch alle Dienſtgeräte wurden mitgezählt. משכן Das Wort משכן iſt hier wiederholt, andeutend, daß er zweimal gleichſam verpfändet (zerſtört) wurde, wegen der Verzehrungen der Israeliten. משכן העדות Es iſt ein Zeugnis für Israel, daß Gott gegen ihre Verſündigung bei dem goldenen Kalbe ſich ihnen großmüthig zeigte, da er ſeine Majeſtät unter ihnen walten läßt. עבודת הלוים Die Berechnungen der Stiftshütte und ihre Geräte waren der Dienſt, welcher den Lewiten überliefert wurde, in der Wüſte, ſie zu tragen, herunter zu

Digitized by Google

הַכֹּהֵן׃ (כב) וּבְצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר
לְמַטֵּה יְהוּדָה עָשָׂה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ (כג) וְאִתּוֹ אָהֳלִיאָב
בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן חָרָשׁ וְחֹשֵׁב
וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן וּבְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי

Ithamar, Sohn des Aharon, des Priesters. (22) Und Bezalel, Sohn Uri's, Sohn Chur's, aus dem Stamme Jehuda that alles, was Gott geboten dem Moſche. (23) Und mit ihm Oholiab Sohn Achiſamach's, aus dem Stamme Dan, ein Werk- meiſter und Künſtler und Sticker, in himmelblauer,

רש"י

נָשׂא : ביד איתמר . הוּא הָיָה פָּקִיד עֲלֵיהֶם לְמָסוֹר לְכָל בֵּית אָב עֲבוֹדָה שֶׁעָלָיו : (כב) ובצלאל בן אורי וגו' עשה את כל אשר צוה ה' את משה . אֶשֶׁר צִוָּה אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא : כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה אֲפִילּוּ דְּבָרִים שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ רַבּוֹ הִסְפִּימָה דַּעְתּוֹ לְמַה שֶׁנֶּאֱמַר לְמֹשֶׁה בְּסִינַי : כִּי מֹשֶׁה צִוָּה לְבֶצַלְאֵל לַעֲשׂוֹת תְּחִלָּה כֵּלִים וְאַחַר כָּךְ מִשְׁכָּן (לא לְעִנְיַן צִוּוּי לְהִתְעַרֵב קָאָמַר, דְּהָא אַדְרַבָּה לְהֵיפֵךְ צִוָּה הקב"ה בְּפָרָשַׁת תְּרוּמָה מִתְּחִלָּה הַכֵּלִים : שֻׁלְחָן , מְנוֹרָה , יְרִיעוֹת וְאַחַר כָּךְ צִוּוּי הַקְּרָשִׁים וְצִוּוּי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָ"ה רֵישׁ וַיַּקְהֵל תְּחִלָּה הַמִּשְׁכָּן וְאָהֳלוֹ , וְאַחַר כָּךְ הַכֵּלִים הָא מַיְירֵי לְעִנְיַן צִוּוּי לְפוֹעֵל , אֵיךְ יִסְעֹל כְּסִדְרָן . וְתִמְצָא בְּפָרָשַׁת כִּי תִשָּׂא : רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל וְגוֹמֵר , הוֹזְכַּר מִתְּחִלָּה אֶת אָהֳל מוֹעֵד וְאַחַר כָּךְ הַכֵּלִים אֲבָל לְעִנְיַן לְהִתְנַדֵּב לְהָכִין מַה שֶׁיִּהְיוּ צְרִיכִין , מַה לִּי מַה שֶׁמִּתְנַדֵּב תְּחִלָּה וְעַיֵּן בְּתוֹסָפוֹת פֶּרֶק הָרוֹאֶה (ברכות נ"ח) וְאִם תֹּאמַר מְנַלָּן שֶׁמִּשֶּׁה רַבֵּינוּ עָ"ה צִוָּה לְבֶצַלְאֵל הַכֹּל כְּסִדְרָן . וַיֹּאשׁ לוֹמַר דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת וַיַּקְהֵל , וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל בְּצַלְאֵל וְאֶל אָהֳלִיאָב וְגוֹמֵר וְקָצַר מַה שֶׁיְּדַבֵּר עִמָּהֶם . וְהַאי קְרָא מִיכְּתִיב : אֲשֶׁר צִוָּה אֶת מֹשֶׁה חִזְיָנִין דַּהֲוָה מְצַוֶּה לָהֶם בְּהֵיסֵךְ . וְדוּק הֵיטֵב) אָמַר לוֹ בְּצַלְאֵל מִנְהַג הָעוֹלָם לַעֲשׂוֹת תְּחִלָּה בַּיִת וְאַחַר כָּךְ מַשִּׂים כֵּלִים בְּתוֹכוֹ ? אָמַר לוֹ , כָּךְ שָׁמַעְתִּי מִפִּי הקב"ה , אָמַר לוֹ מֹשֶׁה : בְּצֵל אֵל הָיִיתָ ? כִּי כְּנוֹדְעִי כֵּן צִוָּה לִי

lassen und aufzuſtellen, jeder ſeinen Auftrag zur Beobachtung übernehmend ſo wie es in פ׳ניסא ausführlich folgt. ביד איתמר. Er war ihr Befehlshaber jeder Familie ihren Dienſt zu übergeben. (22) ובצלאל u. ſ. w. Es heißt hier nicht: „אשר צוה אותו משה, ſondern: את כל אשר צוה u. ſ. w. ſelbſt Aufträge, von denen ihm Moſche nicht mittheilte, entſprach er ganz, der Anordnung gemäß, ſo wie Gott ſie auf dem Berge Sinai dem Moſche mitgetheilt, ſo Befahl Moſche dem Bezalel, erſt Geräte zu verfertigen, und dann die Stiftshütte, Bezalel entgegnete aber: Der Waltbrauch iſts, daß man ſich erſt ein Haus verſchaft, und dann Geräte hinein gibt, worauf Moſche ihm geſtand, ebenſo habe ich es von Gott angeordnet erhalten, Moſche frug ihn auch: Biſt du etwa im Schatten (צל) Gottes (אל) geweſen? da mir es Gott ausdrücklich ſo zu thun befahl, und ſo verfertigte es denn Bezalel, erſt die Stiftshütte und dann die Geräte.

Digitized by Google

וּבַשֵּׁשׁ׃ ס (כד) כָּל־הַזָּהָב הֶעָשׂוּי
לַמְלָאכָה בְּכָל מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ וַיְהִי
זְהַב הַתְּנוּפָה תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים כִּכָּר וּשְׁבַע
מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃
(כה) וְכֶסֶף פְּקוּדֵי הָעֵדָה מְאַת כִּכָּר וְאֶלֶף
וּשְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ (כו) בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת
מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכֹל
הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה
וָמַעְלָה לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת

purpurrother und hochrother Wolle und in Byſſus. (24) Alles Gold, das verarbeitet wurde zu dem ganzen Werke des Heiligthums, das Gold des Hebeopfers, betrug neun und zwanzig Talente, ſiebenhundert und dreißig Schekel, nach dem Schekel des Heiligthums. (25) Und das Silber der Muſterung der Gemeinde hundert Talente, ein tauſend ſiebenhundert und fünf und ſiebzig Schekel des Heiligthums. (26) Ein Bekah für den Kopf, die Hälfte eines Schekels, nach dem Schekel des Heiligthums, für Jeden, der durch die Muſterung ging, von zwanzig Jahr an und darüber, für ſechs-

רש"י

הקב"ה, וְבֶן עֲשָׂה, הַמִּשְׁפָּן תְּחִלָּה וְאַחַר כַּךְ עָשָׂה בַּלִּים׃ (כד) ככר. שִׁשִּׁים מָנֶה, וּמָנֶה שֶׁל לְקֹדֶשׁ בְּסוּל הָיָה, הֲרֵי הַכִּכָּר ק״כ מָנֶה, וְהַמָּנֶה כ״ה סְלָעִים הֲרֵי כִּכָּר שֶׁל קֹדֶשׁ שִׁלֹּשֶׁת אֲלָפִים שְׁקָלִים לְסִיכָּךְ מָנֶה בְּסוּטָרוֹת כָּל הַשְּׁקָלִים, שְׁפָּחוּתִין בְּמִנְיָנָם מִנִּי אֲלָפִים שָׁאֵין מַגִּיעִין לְכִכָּר׃ (כו) בקע. הוּא שֵׁם מִשְׁקָל שֶׁל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל׃ לשש מאות אלף וגו׳, כַּךְ הָיוּ יִשְׂרָאֵל, וְכַךְ עָלָה מִנְיָנָם אַחַר שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן בְּסָפָר וַיְדַבֵּר, וְאַף עַתָּה בְּנִדְבַת הַמִּשְׁכָּן כַּךְ הָיוּ, וּמִנְיָן חֶצְאֵי הַשְּׁקָלִים שֶׁל שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף עוֹלֶה מְאַת כִּכַּר כָּל אֶחָד שֶׁל שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים שְׁקָלִים, כֵּיצַד? שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף חֲצָאִין, הֲרֵי הֵן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אֶלֶף שְׁלָמִים, הֲרֵי הֵן מְאַת כִּכָּר וְהַשְּׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים

(24) ככר Ein ככר beträgt 60 מנה; eine מנה des Heiligthumes macht doppelt ſo viel, nämlich 120 מנה aus; Eine מנה beträgt 25 סלעים, Alſo ein ככר des Heiligthumes 300 שקלים; daher alle diejenigen מקוץ, welche weniger als 300 an der Zahl ausmachen, keinen ganzen ככר betragen. (26) בקע Die Benennung des Gewichtes von einem halben Scheckel. לשש מאות אלף Soviel waren die Israeliten und ſo viel zählten ſie, nachdem die heilige Wohnung aufgerichtet war, wie es im Buche Moſ. 4. zu leſen iſt, auch jetzt waren ſie ſoviel, die Zahl der halben ככר 100 מקוץ waren zu 300 מקוץ gerechnet: wie ſo? denn 600000 halbe Skälim, geben 300000 ganze, das machen alſo 100 ככר aus, die 3550 Halbe machen

Digitized by Google

אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ (כז) וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף לָצֶקֶת אֶת אַדְנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶת אַדְנֵי הַפָּרֹכֶת מְאַת אֲדָנִים לִמְאַת הַכִּכָּר כִּכָּר לָאָדֶן׃ (כח) וְאֶת־ הָאֶלֶף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים עָשָׂה וָוִים לָעַמּוּדִים וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וְחִשַּׁק אֹתָם׃ (כט) וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה שִׁבְעִים כִּכָּר וְאַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת שָׁקֶל׃ (ל) וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת־אַדְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־ מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ וְאֶת כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ (לא) וְאֶת־אַדְנֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאֶת־אַדְנֵי שַׁעַר הֶחָצֵר וְאֵת כָּל־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־יִתְדֹת הֶחָצֵר סָבִיב׃

לט (א) וּמִן־הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת

malhundert tausend und drei tausend fünfhundert und fünfzig. (27) Und es waren hundert Talente Silber da, die Füße des Heiligthums zu gießen und die Füße des Vorhanges; hundert Füße auf hundert Talente, ein Talent zu jedem Fuß. (28) Von den tausend siebenhundert und fünf und siebzig Schekel machte man Haken zu den Säulen, belegte ihre Köpfe und umreifte sie. (29) Und das Kupfer des Hebeopfers war siebzig Talente und zwei tausend und vierhundert Schekel. (30) Davon machte man die Füße zum Eingange des Stiftzeltes und den kupfernen Altar, sammt seinem kupfernen Sieb-

werk und alle Geräthe des Altars. (31) Und die Füße des Vorhofes, und alle Nägel der Wohnung, und alle Nägel des Vorhofes ringsum.

(39) (1) Und von der himmelblauen, purpurrothen und hochrothen

רש"י

חֲצָאִים, עוֹלִים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים שְׁקָלִים׃ (כו) לצקת. כְּתַרְגּוּמוֹ׃ לְאַתָּכָא׃ את אדני הקדש. שֶׁל קְרָשֵׁי הַמִּשְׁכָּן שֶׁהֵם מ"ח קְרָשִׁים, וְלָהֶן צ"ו אֲדָנִים, וְאַדְנֵי הַפָּרֹכֶת אַרְבָּעָה, הֲרֵי מֵאָה וְכָל שֶׁאֵר הָאֲדָנִים נֶחְשֶׁת כָּתוּב בָּהֶם׃ (כח) וצפה ראשיהם. שֶׁל עַמּוּדִים; מָהָן שֶׁבְּכוּלָּן כָּתִיב׃ וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וְחִשַּׁקְתִּים כָּסֶף׃

לט (א) ומן התכלת והארגמן וגו'. שֶׁשׁ לֹא נֶאֱמַר בָּאן, מִבַּאן אָנִי אוֹמֵר, שָׁאֵין בִּגְדֵי שָׁרֵד

nun 1775 ganze Skalim. (27) לצקת Wie es der Targum gibt: לְאַתָּכָא zu gießen von את אדני הקודש den Brettern der Wohnung, welche 48 an der Zahl waren, diese hatten 96 Fußgestellen, und vier Gestellten des Vorhanges, machen 100; bei den übrigen Fußgestellen heißt es, sie waren aus Kupfer. (28) וצפה ראשיהם von den Säulen; denn bei allen steht (38. 19.) „Auch die Belegung ihrer Köpfe und ihrer Reifen waren von Silber." **(39)** (1) ומן התכלת Leinen ist hier nicht erwähnt, daraus erkläre ich,

Digitized by Google

הַשָּׁנִי עָשׂוּ בִגְדֵי־שָׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ
וַיַּעֲשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ שני חמישי
(ג) וַיַּעַשׂ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר: (ד) וַיִּרְקְעוּ
אֶת־פַּחֵי הַזָּהָב וְקִצֵּץ פְּתִילִם לַעֲשׂוֹת
בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן וּבְתוֹךְ
תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ מַעֲשֵׂה־
חֹשֵׁב: (ה) כְּתֹפֶת עָשׂוּ־לוֹ הֲבֻרֹת עַל־
שְׁנֵי קְצוֹתָו חָבֻר: (ה) וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ
אֲשֶׁר עָלָיו מִמֶּנּוּ הוּא כְּמַעֲשֵׂהוּ זָהָב

Wolle machten sie die Hülfsgewänder, um zu dienen im Heiligthume. Auch machten sie die heiligen Kleider, die für Ahron, wie Gott geboten dem Mosche. (2) Und man machte das Brust-Schulterkleid von Gold, himmelblauer, purpurrother und hochrother Wolle und gezwirntem Byssus: (3) Sie dehnen aus die Goldbleche und schnitten Faden, um sie zu verarbeiten zwischen der himmelblauen, purpurrothen und hochrothen Wolle und dem Byssus, als Kunstgewebe. (4) Schulterbänder machten sie daran, zusammenfügende; an seinen beiden Enden wurde es zusamgefügt. (5) Und das Gürtelband des Mantels, welches daran ist, aus ihm, und von derselben Arbeit,

רש"י

הַלָּלוּ בִּגְדֵי כְהוּנָה; שֶׁבִּבְגָדֵי כְהוּנָה הָיָה שֵׁשׁ אֲלָא
דַּם בְּגָדִים שֶׁמְּכַסִּים בָּהֶם כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ בְּשָׁעַת סִלּוּק
מַסָּעוֹת, שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם שֵׁשׁ: (ג) וירקעו · וְכֵמוֹ: לִרְוַקַּע
הָאָרֶץ (תהלים קל"ו) כְּתַרְגּוּמוֹ: וְרַדִּידוּ מַטִּין הָיוּ Estendre
מְרַדְּדִין מִן הַזָּהָב אסטנ"דרא בלע"ז: Etender' (מויטדענכען) מַטִּין דַּקוֹת. כַּאן הוּא מַלְמֶדְךָ
הֵיאַךְ הָיוּ טָווּאִין אֶת הַזָּהָב עִם הַחוּטִין מְרַדְּדִים הַמַּטִּין
דַּקִּין וְקוֹצְצִין מֵהֶם פְּתִילִים לְאוֹרֶךְ הַפֵּשׂ לַעֲשׂוֹת אוֹתָן
פְּתִילִים תַּעֲרוֹבֶת עִם כָּל מִין וּמִין בְּחֹשֶׁן וְאֵפוֹד,
שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: זָהָב חוּט אֶחָד שֶׁל זָהָב עִם שִׁשָּׁה חוּטִין
שֶׁל תְּכֵלֶת, וְכֵן עִם כָּל מִין וּמִין שֶׁבְּכָל הַמִּינִים חוּטָן
כְּפוּל שִׁשָּׁה, וְהַזָּהָב חוּט שְׁבִיעִי עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד:

daß die בגדי שרד, keine Priesterkleider waren, denn die Priesterkleider waren aus Leinen, sondern dies waren Kleider, womit man die heiligen Geräthe bedeckte, wenn sie sich zum Aufbruch ihrer Reisen begaben, und bei diesen war keine Leinen. (3) ויקעו wie (Ps. 136, 6.) „Der die Erde ausgespannt" (לרוקע) „Sie schlugen das Gold zu dünnen Blechen, sie dehnten es sehr dünn aus; hier entnehmen wir, wie man das Gold mit den Fäden gesponnen hat, man schlug die Bleche ganz dünn, und zerschnitt dieselbe der Länge nach, um von den vermengten Arten Fäden zu bereiten für den Choschen und Efod bei welchen es heißt: (er machte den Efod aus Gold.) nemlich ein Faden aus Gold und sechs Fäden himmelblauer Wolle, ebenso wars bei den andern Arten, denn alle Arten hatten sechsfache

Digitized by Google

תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס (ו) וַיַּעֲשׂוּ
אֶת־אַבְנֵי הַשֹּׁהַם מְסֻבֹּת מִשְׁבְּצֹת זָהָב
מְפֻתָּחֹת פִּתּוּחֵי חוֹתָם עַל־שְׁמוֹת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (ז) וַיָּשֶׂם אֹתָם עַל כִּתְפֹת
הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ
(ח) וַיַּעַשׂ אֶת־הַחֹשֶׁן מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב
כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן
וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ (ט) רָבוּעַ
הָיָה כָּפוּל עָשׂוּ אֶת־הַחֹשֶׁן זֶרֶת אָרְכּוֹ
וְזֶרֶת רָחְבּוֹ כָּפוּל׃ (י) וַיְמַלְאוּ־בוֹ אַרְבָּעָה
טוּרֵי אָבֶן טוּר אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת
הַטּוּר הָאֶחָד׃ (יא) וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ
סַפִּיר וְיַהֲלֹם׃ (יב) וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם
שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה׃ (יג) וְהַטּוּר הָרְבִיעִי
תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם וְיָשְׁפֵה מוּסַבֹּת מִשְׁבְּצֹת
זָהָב בְּמִלּוּאָתָם׃ (יד) וְהָאֲבָנִים עַל־
שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֶנָּה שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה
עַל־שְׁמֹתָם פִּתּוּחֵי חֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ
לִשְׁנֵים עָשָׂר שָׁבֶט׃ (טו) וַיַּעֲשׂוּ עַל־
הַחֹשֶׁן שַׁרְשְׁרֹת גַּבְלֻת מַעֲשֵׂה עֲבֹת
זָהָב טָהוֹר׃ (טז) וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי מִשְׁבְּצֹת
זָהָב וַיִּתְּנוּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת עַל־שְׁנֵי

von Gold, himmelblauer, purpurrother und hochrother Wolle und gezwirntem Byssus, so wie Gott gebot dem Mosche. (6) Auch machten sie die Onichsteine umringt mit goldnen Einfassungen, ausgestochen, mit Siegelstich, nach den Namen der Söhne Israels. (7) Und man setzte sie auf die Schulterbänder des Brust-Schulterkleides, Denk-Steine für die Söhne Israels, so wie Gott Mosche geboten. (8) Und man machte das Brustschild, Kunstgewebe, wie die Arbeit des Brust-Schulterkleides, von Gold, himmelblauer, purpurrother und hochrother Wolle und gezwirntem Byssus. (9) Viereckig war er; gedoppelt machten sie das Brustschild, eine Spanne seine Länge und eine Spanne seine Breite, gedoppelt. (10) Sie besetzten ihn mit vier Reihen Steinen. Eine Reihe: Carfunkel, Topas und Smaragd, die erste Reihe. (11) Und die zweite Reihe: Rubin, Saphir und Karnel. (12) Und die dritte Reihe: Hyacinth Achat und Amethyst; (13) Und die vierte Reihe: Chrysolith, Onix und Jaspis, goldgefaßt in ihren Einsetzungen. (14) Und diese Steine sind nach den Namen der Söhne Israels, zwölf, nach ihren Namen, Siegelstich ist der Name eines Jeglichen, nach den zwölf Stämmen. (15) Und sie machten an dem Brustschilde Ketten mit Endknoten, geflochtener Arbeit, von reinem Golde. (16) Sie machten zwei güldne Einfassungen und zwei güldne Ringe

Digitized by Google

קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ (יז) וַיִּתְּנוּ שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת הַזָּהָב עַל־שְׁתֵּי הַמַּבָּעֹת עַל־קְצוֹת
הַחֹשֶׁן׃ (יח) וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי
הָעֲבֹתֹת נָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצֹת וַיִּתְּנֵם
עַל־כִּתְפֹת הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו׃
(יט) וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי מַבָּעֹת זָהָב וַיָּשִׂימוּ
עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר
אֶל־עֵבֶר הָאֵפֹד בָּיְתָה׃ (כ) וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי
מַבָּעֹת זָהָב וַיִּתְּנֵם עַל־שְׁתֵּי כִתְפֹת
הָאֵפֹד מִלְמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו לְעֻמַּת
מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל לְחֵשֶׁב הָאֵפֹד׃
(כא) וַיִּרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָיו אֶל־
מַבְּעֹת הָאֵפֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיֹת עַל־
חֵשֶׁב הָאֵפֹד וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפֹד
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שלישי ששי
(כב) וַיַּעַשׂ אֶת־מְעִיל הָאֵפֹד מַעֲשֵׂה אֹרֶג
כְּלִי תְכֵלֶת׃ (כג) וּפִי־הַמְּעִיל בְּתוֹכוֹ כְּפִי
תַחְרָא שָׂפָה לְפִיו סָבִיב לֹא יִקָּרֵעַ׃
(כד) וַיַּעֲשׂוּ עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל רִמֹּנֵי
תְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מָשְׁזָר׃
(כה) וַיַּעֲשׂוּ פַּעֲמֹנֵי זָהָב טָהוֹר וַיִּתְּנוּ
אֶת־הַפַּעֲמֹנִים בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים עַל־שׁוּלֵי
הַמְּעִיל סָבִיב בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים׃ (כו) פַּעֲמֹן

und setzten die zwei Ringe an die zwei Ecken des Brustschildes. (17) Brachten die zwei geflochtenen güldnen Ketten an die beiden Ringe, an den Ecken des Brustschildes (18) Und die beiden Enden der beiden Ketten setzten sie an die beiden Einfassungen und setzten sie an die Schulterstücke des Brust-Schulterkleides nach vorne zu. (19) Sie machten zwei güldne Ringe und setzten sie an die andern beiden Ecken des Brustschildes, an den Saum, dem Brust-Schulterkleid zugekehrt, inwendig. (20) Sie machten noch zwei güldne Ringe und setzten sie an die beiden Schulterstücke des Brust-Schulterkleides, unterhalb, nach vorn zu, in der Nähe der Zusammenfügung, über dem Gürtelband des Brust-Schulterkleides. (21) So schnürte man den Brustschild an, aus seinen Ringen in die Ringe des Brust-Schulterkleides, mit einer Schnur himmelblauer Wolle, damit er bleibe am Gürtelband des Brust-Schulterkleides und der Brustschild nicht weiche von dem Brust-Schulterkleid, so wie Gott dem Mosche geboten. (22) Und man machte das Oberkleid zu dem Brust-Schulterkleid, Webearbeit, von ganz himmelblauer Wolle. (23) Und die Öffnung des Oberkleides in seiner Mitte, wie die Öffnung eines Panzers, eine Borte um die Öffnung ringsum, damit er nicht zerreiße. (24) Sie machten an den Saum des Oberkleides Granatäpfel himmelblau, purpurroth und hochroth, gezwirnt. (25) Sie machten Schellen von reinem Golde und setzten die Schellen zwischen die Granatäpfel, an den Saum des Oberkleides ringsum, zwischen die Granatäpfel. (26) Schelle und Gra-

Digitized by Google

וְרִמֹּן פְּעָמֹן וְרִמֹּן עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב
לְשָׁרֵת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס
(כז) וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַכָּתֹנֶת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֹרֶג
לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו: (כח) וְאֵת הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ
וְאֶת־פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעֹת שֵׁשׁ וְאֶת־מִכְנְסֵי
הַבָּד שֵׁשׁ מָשְׁזָר: (כט) וְאֶת־הָאַבְנֵט
שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
שָׁנִי מַעֲשֵׂה רֹקֵם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה: ס (ל) וַיַּעֲשׂוּ אֶת־צִיץ נֵזֶר־הַקֹּדֶשׁ
זָהָב טָהוֹר וַיִּכְתְּבוּ עָלָיו מִכְתַּב פִּתּוּחֵי
חוֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה: (לא) וַיִּתְּנוּ עָלָיו
פְּתִיל תְּכֵלֶת לָתֵת עַל־הַמִּצְנֶפֶת

natapfel, Schelle und Granatapfel am Saume des Oberkleides ringsum, zum Dienste, so wie Gott Mosche geboten. (27) Und sie machten das Untergewand von Byssus, Weberarbeit, für Ahron und seine Söhne. (28) Den Bund von Byssus, den Schmuck der hohen Mützen von Byssus und die einfachen Beinkleider aus gezwirntem Byssus. (29) Den Gurt aber von gezwirntem Byssus und himmelblauer, purpurrother und hochrother Wolle, Stickerarbeit, so wie Gott Mosche geboten. (30) Und sie machten das Stirnblatt, die heilige Krone, von reinem Golde, und schrieben darauf Schrift, wie Siegelstich: „Gott geheiligt." (31) Und sie setzten daran eine himmelblaue Schnur, um es anzusetzen an den Bund oberhalb,

רש"י

(כח) ואת פארי המגבעות. תְּפָאֶרֶת הַמִּגְבָּעוֹת, הַמְּגֻבָּעוֹת הַמְּפוּאָרוֹת: (לא) לתת על המצנפת מלמעלה. וְעַל יְדֵי הַפְּתִילִים הָיָה מוּשִׁיבִין עַל הַמִּצְנֶפֶת כְּמִין כָּתָר; וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר הַצִּיץ עַל הַמִּצְנֶפֶת, שֶׁהֲרֵי בְּשִׁחִיטַת קָדָשִׁים שָׁנִינוּ, שָׁעָרוֹ הָיָה נִרְאָה בֵּין צִיץ לְמִצְנֶפֶת שֶׁשָּׁם מְנִיחַ תְּפִילִין, וְהַצִּיץ הָיָה נָתוּן עַל הַמֵּצַח הֲרֵי הַמִּצְנֶפֶת לְמַעְלָה וְהַצִּיץ לְמַטָּה; וּמֵהוּ עַל הַמִּצְנֶפֶת מִלְמַעְלָה? וְעוֹד הֵקַשְׁתִּי בָּהּ כַּאן הוּא אוֹמֵר: וַיִּתְּנוּ עָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת, וּבְעִנְיַן הַצִּוּוּאָה הוּא אוֹמֵר: וְשַׂמְתָּ אוֹתוֹ עַל פְּתִיל תְּכֵלֶת

Fäden, und das Gold machte bei jeder Art den siebenten Faden aus. (28) Die herrlichen Prachtmützen, gleich: ואת פארי המגבעות המפוארין. (31) Durch diese Fäden wurde er auf die Mütze gesetzt, wie eine Krone. Man kann jedoch nicht behaupten, daß das Stirnblech (ציץ) auf der Mütze lag, denn es heißt ja ausdrücklich, sein Haar war sichtbar zwischen dem Stirnblech und der Mütze, woselbst die Tefilin zu liegen kommen, das Stirnblech lag auf der Stirn, demnach war die Mütze oben, und das Stirnblech unten; was heißt sonach das: Auf der Mütze o b e n? Ferner fand ich für schwierig, hier heißt es: „Sie gaben darauf eine Schnur himmelblauer Faden" und bei dem Befehle. (oben 28, 37.)

Digitized by Google

מִלְאָכָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס
(לג) וַתְּכֻל כָּל־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד
וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ: פ רביעי
(לד) וַיָּבִיאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶל־מֹשֶׁה אֶת־

so wie Gott Mosche geboten. (32) Und so wurde vollendet alle Arbeit an der Wohnung des Stiftzeltes, und die Söhne Israels hatten gethan ganz so, wie Gott Mosche geboten. Also hatten sie gethan. (33) Und sie brachten die Wohnung zu Mosche, das Zelt und allseine Geräthe, seine Ha-

ר ש"י

(שמות כ"ח) ? וְאוֹמַר, אֲנִי, פְּתִיל תְּכֵלֶת זֶה חוּטִין הַן לָקְשׁוֹר בָּהֶן בְּמִצְנֶפֶת, לְפִי שֶׁהַציץ אֵינוֹ אֶלָּא מַאוֹזֶן לְאוֹזֶן וּבָאָה יְקַשְׁרֵנוּ בְּמִצְחוֹ? וְהָיוּ קְבוּעִין בּוֹ חוּמֵי תְּכֵלֶת לִשְׁנֵי רָאשִׁין וּבְאֶמְצָעִיתוֹ שֶׁבָּהֶן קוֹשְׁרוֹ וְתוֹלֶהוּ בְּמִצְנֶפֶת כְּשֶׁהָיָה בְרֹאשׁוֹ, וּשְׁנֵי הוּטִין בְּכָל קָצֶה וָקָצֶה, אַחַת מִמַּעַל וְאַחַת מִתַּחַת לְצַד מִצְחוֹ, וְכֵן בְּאֶמְצָעוֹ, שֶׁכֵּךְ הוּא נוֹחַ לְקָשׁוֹר, וְאֵין דֶּרֶךְ קְשִׁירָה בְּפָחוֹת מִשְּׁנֵי חוּטִין, לְכָךְ נֶאֱמַר עַל פְּתִיל תְּכֵלֶת, וְעָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת וְקִשֵּׁר רָאשֵׁיהֶם הַשְּׁנַיִם, כְּלוֹמַר יַחַד מֵאָזְנָיו לְמוּל עָרְפּוֹ וּמוֹשִׁיבוֹ עַל הַמִּצְנֶפֶת, וְאֶל תַּתָּמֶה שֶׁלֹּא נֶאֱמַר פְּתִילֵי תְּכֵלֶת. הוֹאִיל וּמְרוּבִּין הֵן, שֶׁהֲרֵי מְצִינוּ בְּחֹשֶׁן וְאֵפוֹד: וַיִּרְכְּסוּ אֶת הַחֹשֶׁן וְגוֹמֵר וְעַל כָּרְחֵךְ פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם לֹא הָיוּ שֶׁהֲרֵי בְּשָׁתֵי קְצוֹת הַחוֹשֶׁן הָיוּ ב' מַבָּעוֹת הַחֹשֶׁן וּבִב' כְּתֹפוֹת הָאֵפוֹד הָיוּ ב' מַבָּעוֹת הָאֵפוֹד שֶׁכְּנֶגְדָּן, וּלְפִי דֶּרֶךְ קְשִׁירָה ד' חוּטִין הָיוּ וּמִכָּל מָקוֹם פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם אִי אֶפְשָׁר: (לב) ויעשו בני ישראל. אֶת הַמְּלָאכָה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' וגו': (לג) ויביאו את המשכן וגו'. שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִין לְהַקִּימוֹ וּלְפִי שֶׁלֹּא עָשָׂה

heißt es: „Und thue es an eine himmelblaue Schnur" daher glaube ich unter פתיל תכלת sind jene Fäden verstanden, welche befestigt waren, an der Mitte zu knüpfen, weil das Stirnblech blos von einem Ohre bis zum andern reichte. Womit soll er ihn aber an seine Stirn befestigen? Es waren daher auf beiden Seiten mit himmelblauen Fäden befestigt, auf jeder Ecke waren zwei Fäden eingebracht und einer auch in der Mitte, womit er ihn anknüpfte an der Mütze; auf jeder Ecke waren zwei Fäden, einer oben, einer unten zur Stirn zu, weil es so leicht war zu knüpfen, denn man bindet gewöhnlich mit nicht weniger als mit zwei Fäden, daher heißt es auch: „על פתיל תכלת" Auf dem Stirnblech war ein himmelblauer Faden, die zwei Spitzen kamen rücklinks zusammen, es darf übrigens nicht auffallend sein, daß es hier nicht פתילי תכלת heißt, da es doch mehrere waren, denn bei Choschen und Efod finden wir den Ausdruck: „Man soll den Choschen befestigten u. s. w. und es konnten demnach nicht weniger als zwei Fäden gewesen sein, denn an den beiden Enden des Choschen waren zwei Ringe, und an den beiden Schulterstücken des Efod, ebenfalls zwei Ringe, welche nach Weise der Befestigung vier Fäden waren, mindestens aber zwei Fäden waren (obwol es בפתיל heißt) (32) ויעשו בני ישראל Die Arbeit nemlich so, wie der Ewige befahl. (33) ויביאו את המשכן

Digitized by Google

הָאֹהֶל וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו קְרָסָיו קְרָשָׁיו
בְּרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו: (לז) וְאֶת־מִכְסֵה
עֹרֹת הָאֵילִם הַמְאָדָּמִים וְאֶת־מִכְסֵה
עֹרֹת הַתְּחָשִׁים וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ:
(לח) אֶת־אֲרוֹן הָעֵדֻת וְאֶת־בַּדָּיו וְאֶת
הַכַּפֹּרֶת: (לט) אֶת־הַשֻּׁלְחָן אֶת־כָּל־כֵּלָיו
וְאֶת לֶחֶם הַפָּנִים: (מ) אֶת־הַמְּנֹרָה
הַטְּהֹרָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ נֵרֹת הַמַּעֲרָכָה וְאֶת־
כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֶת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר: (מא) וְאֵת
מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת
קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֶת מָסַךְ פֶּתַח הָאֹהֶל:
(מב) אֶת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־
כֵּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ: (מג) אֶת קַלְעֵי
הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדָיהָ וְאֶת־אַדְנֶיהָ וְאֶת־
הַמָּסָךְ לְשַׁעַר הֶחָצֵר אֶת־מֵיתָרָיו
וִיתֵדֹתֶיהָ וְאֶת כָּל־כְּלֵי עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן
לְאֹהֶל מוֹעֵד: (מד) אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד
לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן

ken, Bretter, Riegel, Säulen und Füße (34) Und die Decke von rothgefärbten Widderfellen und die Decke von Seehundfellen und den Vorhang zur Bedeckung. (35) Die Lade des Zeugnisses, nebst Stangen und Deckel. (36) Den Tisch und alle seine Geräthe, so wie das Schaubrot. (37) Den reinen Leuchter mit seinen Lampen, den geordneten Lampen, und allen Geräthen dazu, und das Öl zur Beleuchtung. (38) Und den güldnen Altar und das Salböl und das Räuchwerk aus Wohlgerüchen und die Decke vor dem Eingang des Zeltes. (39) Den kupfernen Altar und das kupferne Siebwerk dazu, die Stangen und alle Geräthe, das Becken und sein Gestell. (40) Die Umhänge des Vorhofes, seine Säulen und Füße und die Decke vor dem Thore des Vorhofes, die Seile und Nägel, so wie alle Geräthe zum Dienste der Wohnung des Stiftzeltes. (41) Die Hülfsgewänder beim Dienst im Heiligthum, die heiligen Kleider für Ahron, den Priester, und die Kleider seiner Söhne beim

רש"י

משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקב"ה עקמתו שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים, שאין כח באדם לזקפן, ומשה העמידו, אמר משה לפני הקב"ה: איך אפשר הקמתו על ידי אדם? אמר לו עסוק אתה בידך, נראה כמקימו, והוא נזקף נקם

Sie konnten sie nicht aufstellen, da ein Mensch allein vermöge ihrer Schwere sie nicht im Stande war aufzurichten, außer Mosche indem Mosche in dieser Beziehung Gott fragte, und Gott ihm antwortete, er durfte nur Hand daran legen, welches er auch that, und sie wurde gleich von selbst

Digitized by Google

הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃ (מב) כְּכֹל
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הָעֲבֹדָה׃ (מג) וַיַּרְא
מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ
אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ
אֹתָם מֹשֶׁה׃ פ חמישי שביעי
מ (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃
(ב) בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ
תָּקִים אֶת־מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד׃ (ג) וְשַׂמְתָּ
שָׁם אֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסַכֹתָ עַל־הָאָרֹן
אֶת־הַפָּרֹכֶת׃ (ד) וְהֵבֵאתָ אֶת־הַשֻּׁלְחָן
וְעָרַכְתָּ אֶת־עֶרְכּוֹ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמְּנֹרָה
וְהַעֲלֵיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ׃ (ה) וְנָתַתָּה אֶת־
מִזְבַּח הַזָּהָב לִקְטֹרֶת לִפְנֵי אֲרוֹן הָעֵדֻת
וְשַׂמְתָּ אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃

Dienste. (42) Ganz so wie Gott Moſche geboten, alſo machten die Söhne Israels die ganze Arbeit. (43) Und Moſche ſah das ganze Werk und ſiehe! ſie hatten es gemacht, wie Gott geboten, alſo hatten ſie es gemacht. Da ſegnete ſie Moſche.

(40) (1) Und Gott redete zu Moſche, ſprechend: (2) Mit dem Tage des erſten Mondes, am erſten des Mondes ſollſt du aufrichten die Wohnung des Stiftzeltes. (3) Und ſetze die Lade des Zeugniſſes hinein und hänge, als Bedeckung vor der Lade, den Vorhang. (4) Und bringe den Tiſch und ordne ihn und bringe den Leuchter und ſtecke auf die Lampen. (5) Und ſetze den güldnen Altar zum Räuchern vor die Lade des Zeugniſſes nnd mache die Decke des Einganges

רש״י

מַאֲלָיו ; וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר : הוּקַם הַמִּשְׁכָּן הוּקַם מֵאֲלָיו
מִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא : (מג) ויברך אותם משה . אָמַר
לָהֶם : יְהִי רָצוֹן שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם ״ וִיהִי
נֹעַם ה׳ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְגוֹ׳ (תהלים צ׳)
וְהוּא אֶחָד מִי״א מִזְמוֹרִים שֶׁבִּתְפִלָּה לְמֹשֶׁה :
מ (ג) וסכות על הארון . לָשׁוֹן הֶגְנָה , שֶׁהֲרֵי מְהֵיצָה
הָיְתָה : (ד) וערכת את ערכו . שְׁתַּיִם מַעֲרֻכוֹת שֶׁל

aufgeſtellt, daher der Ausdruck. הוקם המשכן d. h. von ſelbſt. ויברך אותם וסכות על הארון (43) משה. Indem er für ſie betete: Möge es der Wille Gottes ſein, daß ſeine Glorie auf euer Händewerk ruhe; es möge die Lieblichkeit unſres Gottes und Herrn über uns walten, und das Werk unſerer Hände gelingen u. ſ. w. (Pſ. 90, 17.) dieſes iſt eins von den eilf Pſalmen, welche in den Gebetſtücken Moſcheh's enthalten ſind.

(40) (3) וערכת את ערכו. d. h. bedecken, denn es war doch eine Scheidewand. (4) ויפרש את האהל. Die zwei Schichten von dem Schau-

Digitized by Google

(ו) וְנָתַתָּה אֶת מִזְבַּח הָעֹלָה לִפְנֵי פֶּתַח
מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד׃ (ז) וְנָתַתָּ אֶת־הַכִּיֹּר
בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁם
מָיִם׃ (ח) וְשַׂמְתָּ אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב וְנָתַתָּ
אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר׃ (ט) וְלָקַחְתָּ אֶת־
שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְאֶת־
כָּל־כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ׃ (י) וּמָשַׁחְתָּ אֶת־
מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים׃
(יא) וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ
אֹתוֹ׃ (יב) וְהִקְרַבְתָּ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו
אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם׃
(יג) וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ
וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְכִהֵן לִי׃
(יד) וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם
כָּתֳנֹת׃ (טו) וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם כַּאֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ
אֶת־אֲבִיהֶם וְכִהֲנוּ לִי וְהָיְתָה לִהְיוֹת
לָהֶם מְשֻׁחָתָם לְכְהֻנַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם׃
(טז) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה׃ ס (יז) וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ
הוּקַם הַמִּשְׁכָּן׃ (יח) וַיָּקֶם מֹשֶׁה אֶת־
הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת־אֲדָנָיו וַיָּשֶׂם אֶת־

vor die Wohnung. (6) Und ſtelle den Opferaltar vor den Eingang der Wohnung des Stiftzeltes. (7) Und ſetze das Becken zwiſchen das Stiftzelt und den Altar und thue Waſſer hinein. (8) Dann richte den Vorhof ein ringsum, und thue die Decke vor das Thor des Vorhofes. (9) Und nimm das Salböl und ſalbe die Wohnung und alles, was darin iſt und heilige ſie und alle ihre Geräthe, daß ſie ein Heiligthum werde. (10) Und ſalbe den Opferaltar und alle ſeine Geräthe und heilige den Altar, damit der Altar hochheilig ſei. (11) Salbe auch das Becken und ſein Geſtell und heilige es. (12) Dann laß näher treten Ahron und ſeine Söhne zum Eingang des Stiftzeltes und waſche ſie in Waſſer. (13) Und bekleide Ahron mit den heiligen Kleidern und ſalbe ihn. Heilige ihn, daß er mir diene. (14) Auch ſeine Söhne laß näher treten und bekleide ſie mit Untergewänder. (15) Und ſalbe ſie, wie du ihren Vater geſalbt, daß ſie mir dienen. Und dies geſchehe, damit ihnen dieſe Salbung diene zum ewigen Prieſterthum auf ihre Nachkommen. (16) Und Moſche that es. Ganz ſo wie Gott ihm geboten, alſo that er. (17) Und es war im erſten Mond, im zweiten Jahre, am Erſten des Mondes ward aufgerichtet die Wohnung. (18) Moſche richtete auf die Wohnung, er legte ihre

Digitized by Google

קַרְשָׁיו וַיִּתֵּן אֶת־בְּרִיחָיו וַיָּקֶם אֶת־
עַמּוּדָיו: (יט) וַיִּפְרֹשׂ אֶת־הָאֹהֶל עַל־
הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם אֶת־מִכְסֵה הָאֹהֶל עָלָיו
מִלְמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס
(כ) וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֶל־הָאָרֹן
וַיָּשֶׂם אֶת־הַבַּדִּים עַל־הָאָרֹן וַיִּתֵּן אֶת־
הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה: (כא) וַיָּבֵא
אֶת־הָאָרֹן אֶל־הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם אֵת פָּרֹכֶת
הַמָּסָךְ וַיָּסֶךְ עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס (כב) וַיִּתֵּן אֶת־
הַשֻּׁלְחָן בְּאֹה�el מוֹעֵד עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן
צָפֹנָה מִחוּץ לַפָּרֹכֶת: (כג) וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו
עֵרֶךְ לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: ס (כד) וַיָּשֶׂם אֶת־הַמְּנֹרָה
בְּאֹה�el מוֹעֵד נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל יֶרֶךְ
הַמִּשְׁכָּן נֶגְבָּה: (כה) וַיַּעַל הַנֵּרֹת לִפְנֵי
יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס
(כו) וַיָּשֶׂם אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב בְּאֹה�el מוֹעֵד

Füße und ſetzte die Bretter ein und legte die Riegel an und richtete auf die Säulen. (19) Und breitete das Zelt über die Wohnung und legte die Decke des Zeltes oben darauf, ſo wie Gott Moſche geboten. (20) Er nahm und gab das Zeugniß in die Lade und that die Stangen an die Lade und legte den Deckel oben auf die Lade. (21) Und brachte die Lade in die Wohnung und that den bedeckenden Vorhang davor, ſo machte er eine Bedeckung vor die Lade des Zeugniſſes, ſo wie Gott Moſche geboten. (22) Und er ſtellte den Tiſch in das Stiftzelt zur nördlichen Seite der Wohnung, außerhalb des Vorhanges. (23) Und er legte das Brot darauf in Ordnung vor Gott, ſo wie Gott Moſche geboten. (24) Und er ſetzte den Leuchter in

das Stiftzelt, dem Tiſche gegenüber, an die ſüdliche Seite der Wohnung. (25) Er ſteckte die Lampen auf vor Gott, ſo wie Gott Moſche geboten. (25) Und er ſetzte den güldnen Altar in das Stiftzelt, vor

רש"י

ויפרש את האהל (יט) ויפרש את האהל · הַן יְרִיעוֹת
הָעִזִּים: (כ) את העדות · הַלּוּחוֹת: (כב) על ירך המשכן
צפונה · בַּחֲצִי הַצָּפוֹנִי שֶׁל רוֹחַב הַבַּיִת (יומא ל"ג):
ירך · כְּתַרְגּוּמוֹ: צִדָּה · כְּיֶרֶךְ הַזֶּה שֶׁהוּא בְּצִדּוֹ שֶׁל

brote. (19) ויפרש את האהל Das ſind die Decken von Ziegenhaaren. (20) את העדות Die Tafeln. (22) על ירך המשכן In der mittleren Hälfte der Breite des Hauſes. ירך wie Onkelos überſetzt: Seite: wie die Hüfte

Digitized by Google

לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת׃ (כח) וַיַּקְטֵר עָלָיו קְטֹרֶת
סַמִּים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס
שביעי (כט) וַיָּשֶׂם אֶת־מִסַּךְ הַפֶּתַח
לְמִשְׁכַּן׃ (ל) וְאֶת מִזְבַּח הָעֹלָה שָׂם
פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת־
הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ ס (לא) וַיָּשֶׂם אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־
אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שָׁמָּה מַיִם
לְרָחְצָה׃ (לב) וְרָחֲצוּ מִמֶּנּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃

den Vorhang. (27) Und räucherte darauf Räucherwerk von Wohlgerüchen, so wie Gott Moſche geboten. (28) Und er that die Decke des Einganges vor die Wohnung. (29) Und den Opferaltar ſetzte er an den Eingang der Wohnung des Stiftzeltes, und man opferte darauf Brand- und Speiſeopfer, ſo wie Gott Moſche geboten. (30) Und er ſetzte das Becken zwiſchen das Stiftzelt und den Altar, und that Waſſer hinein zum Waſchen. (31) Und es wuſchen ſich daraus Moſche und Ahron und

רש"י

אָדָם׃ (כז) ויקטר עליו קטורת . שַׁחֲרִית וְעַרְבִית כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר׃ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר , בְּהֵיטִיבוֹ אֶת הַנֵּרוֹת וגו' (שמות ל') : (כח) ויעל עליו וגו' . אַף בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי לְמִלּוּאִים שֶׁהוּא יוֹם הַקְּמַת הַמִּשְׁכָּן שִׁמֵּשׁ מֹשֶׁה , וְהִקְרִיב קָרְבָּנוֹת צִבּוּר חוּץ מֵאוֹתָן שֶׁנִּצְטַוּוּ בוֹ בְּיוֹם , שֶׁנֶּאֱמַר׃ קָרֵב אֶל הַמִּזְבֵּחַ וגו' (ויקרא ט') : (כט) את העולה . עוֹלַת הַתָּמִיד׃ ואת המנחה . מְנָחַת נְסָכִים שֶׁל תָּמִיד כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר׃ וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן וגו' (במדבר כ"ה) : (לא) ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו . יוֹם שְׁמִינִי לְמִלּוּאִים הוֹשְׁווּ כּוּלָּם לִכְהוּנָּה וְתִרְגּוּמוֹ : וּמְקַדְּשִׁין

an der Seite des Menſchen iſt. (27) ויקטר עליו קטורת . Morgens und Abends, wie es heißt: (Moſ. 2, 30, 7.) „An jeglichen Morgen, wenn er die Lampe zurichtet u. ſ. w. (29) ויעל עליו Selbſt am achten Tage von den Einweihungstagen, nämlich am Tage, wo die heil. Wohnung aufgeſtellt wurde, verrichtete Moſche den Dienſt und opferte die Geſammtopfer; jene ausgenommen, welche nur für denſelben Tag beſtimmt waren, wo es heißt: (Moſ. 3, 9, 7.) „Nähere dich dem Altare" u. ſ. w. — את העולה Das beſtändige Ganzopfer. ואת המנחה Die Mehl- und Trankopfer, welche täglich geopfert wurden. Wie es heißt (Moſ. 1, 29, 40.) „Und ein Zehntel feines Mehl gemiſcht mit geſtoßenem Öhle einem viertel Hin." (31) ורחצו ממנו משה אהרן ובניו Am achten Tage der Einſetzung waren ſie alle hinſicht der Prieſterſchaft gleichgeſtellt, Onkelos überſetzt es: Sie heiligten ſich davon, und Moſcheh heiligte ſich hievon an dieſem Tage.

Digitized by Google

(לג) בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּבְקָרְבָתָם
אֶל־הַמִּזְבֵּחַ יִרָחֲצוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ ס (לד) וַיָּקֶם אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב
לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת־מָסַךְ שַׁעַר
הֶחָצֵר וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת־הַמְּלָאכָה׃ פ מפטיר
(לה) וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וּכְבוֹד
יְהוָה מָלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן׃ (לו) וְלֹא־יָכֹל
מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד כִּי־שָׁכַן
עָלָיו הֶעָנָן וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת־
הַמִּשְׁכָּן׃ (לז) וּבְהֵעָלוֹת הֶעָנָן מֵעַל
הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְּעֵיהֶם׃
(לח) וְאִם־לֹא יֵעָלֶה הֶעָנָן וְלֹא יִסְעוּ עַד־
יוֹם הֵעָלֹתוֹ׃ (לח) כִּי עֲנַן יְהוָה עַל־

seine Söhne ihre Hände und ihre Füße. (32) Wenn sie kamen in das Stiftzelt und hintraten zum Altare wuschen sie sich, so wie Gott Mosche geboten. (33) Und er richtete auf den Vorhof um die Wohnung und den Altar und that die Decke vor das Thor des Vorhofes. Und so vollendete Mosche das Werk. (34) Da bedeckte die Wolke das Stiftzelt und die Herrlichkeit Gottes erfüllte die Wohnung. (35) Und Mosche vermochte nicht hineinzugehen in das Stiftzelt, denn die Wolke ruhete darauf und die Herrlichkeit Gottes füllte die Wohnung. (36) So wie sich die Wolke erhob von der Wohnung, zogen ab die Söhne Israels auf allen ihren Zügen. (37) So sich aber die Wolke nicht erhob, so zogen sie nicht ab bis zum Tage, da sie sich erhob. (38) Denn

רש"י

מִינֵיהּ בּוֹ בַּיּוֹם קַדֵּשׁ מֹשֶׁה עִמָּהֶם׃ (לב) וּבְקָרְבָתָם׃
כְּמוֹ: וּבְקָרְבָם בְּשָׁיְקָרְבוּ׃ (לה) ולא יכול משה לבא אל
אהל מועד · וְהָכְתִיב אֶחָד אוֹמֵר׃ וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל
מוֹעֵד ? (במדבר ז׳)? בָּא הַכָּתוּב הַשְּׁלִישִׁי וְהִכְרִיעַ
בֵּינֵיהֶם׃ כִּי שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן ; אָמוֹר מֵעַתָּה, כָּל־זְמַן
שֶׁהָיָה עָלָיו הֶעָנָן לֹא הָיָה יָכוֹל לָבֹא, נִסְתַּלֵּק הֶעָנָן
נִכְנַס וּמְדַבֵּר עִמּוֹ׃ (לח) לעיני כל בית ישראל בכל

(32) ובקרבם wie: ובקרבתם „Wenn sie sich zum Opfern hinnäherten. (35) ולא יכול „Mosche konnte nicht hinein gehen in das Stiftsgezelt" Und eine Stelle berichtet (Mos. 4, 7, 29.) „Wenn Mosche kam in das Stiftzelt" Es folgte diesem also eine dritte Stelle und gibt zwischen beiden den Ausschlag" כי שכן עליו הענן „Weil die Wolke auf ihn ruhete" nun könnten wir einen Schluß ziehen, daß solange nämlich die Wolke ruhete, konnte er nicht hinein; erst als die Wolke verschwand, ging er hinein und redete mit ihm. (38) לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם Überall wo sie hinreisten ruhte die Wolke;

Digitized by Google

דַּמְשֶׁכָן יוֹמָם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מַסְּעֵיהֶם׃

eine Wolke Gottes war auf der Wohnung des Tages, und Feuer war Nachts darin vor den Augen des ganzen Hauses Israels, auf allen ihren Zügen.

חזק

רש״י

מסעיהם. בְּכָל מַסָּע שֶׁהָיוּ נוֹסְעִים הָיָה הֶעָנָן שׁוֹכֵן בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יַחֲנוּ שָׁם. מָקוֹם חֲנִיָּתָן אַף הוּא קָרוּי מַסָּע. וְכֵן וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו (בראשית י״ג), וְכֵן אֵלֶּה מַסָּעֵי (במדבר ל״ג) לְפִי שֶׁמָּקוֹם הַחֲנִיָּה חָזְרוּ וְנָסְעוּ לָכֵךְ נִקְרְאוּ כוּלָּן מַסָּעוֹת׃

der Ort, woselbst sie ihr Lager aufschlugen, heißt ebenfalls: מסע so auch (Mos. 1,13. 3.) וילך למסעיו „Er zog auf seinen Reisen" „Ebenso אלה מסעי weil sie von dem Ruheplatze immer weiter hinreisten, deshalb heißen sie alle מסעות Zügen.

סִי׳ מַעֲשֵׂה הָאֲסוּד לְרַשׁ״י זַ״ל תִּמְצָאֵהוּ מְפוֹרָשׁ יָפֶה׃ בְּפִ׳ תְּצַוֶּה בְּפֵירוּשׁוֹ לְמָסְוֹק׃ וְעָשׂוּ אֶת הָאֲסוּד וְכוּ׳ ע״שׁ׃

חסלת פרשת פקודי׃

חזק

שמות הטעמים לפי סדר האשכנזים

זַרְקָא סֶגוֹל מְנַח רְבִיעַ פָּזֵר תְּלִישָׁה גְדוֹלָה קַדְמָא וְאַזְלָא תְּלִישָׁא קְטַנָּה
מַהֲפָךְ פַּשְׁטָא וָקֵף קָטָן וָקֵף גָּדוֹל דַּרְגָּא תְּבִיר מֵרְכָא מֻפְחָא אֶתְנַחְתָּא
אַזְלָא גֵּרֵשׁ גְּרֵשַׁיִם יָתִיב פְּסִיק | שַׁלְשֶׁלֶת יֶרַח בֶּן יוֹמוֹ קַרְנֵי פָרָה מֵרְכָא
כְּפוּלָה מֻפְחָא מֻתָּג מַקַּף־סוֹף פָּסוּק:

שמות הטעמים לפי סדר הספרדים

זַרְקָא־שׁוֹפָר הוֹלֵךְ סְגוֹלְתָּא פָּזֵר גָּדוֹל יָרֵחַ בֶּן יוֹמוֹ קַרְנֵי פָרָה
גַּעְיָא תְּלִשָׁא אַזְלָא גֵּרִישׁ פֶּסֶק | רְבִיעַ שׁוֹפָר מְהֻפָּךְ קַדְמָא תְּרֵי קַדְמִין
וָקֵף קָטָן וָקֵף גָּדוֹל שַׁלְשֶׁלֶת שְׁנֵי גְרִישִׁין תְּרֵי מַעֲמֵן דַּרְגָּא תְּבִיר
מַאֲרִיךְ מַרְחָא אַתְנָח דָּגֵשׁ יָתִיב תִּרְצָא שְׁבוֹלֶת שְׁבוֹלֶת מַפִּיק
בְּהֵא שָׁבָא גַּעְיָא גַּעְיָא שָׁבָא סוֹף פָּסוּק:

ואלה לפי סדר האיטאליאני

זַרְקָא שְׁרֵי פָזֵר גָּדוֹל קַרְנֵי פָרָה תַּלְשָׁא תַּרְסָא לְגַרְמֵיהּ | רְבִיעַ פָּסִיק
שַׁלְשֶׁלֶת קַדְמָא אַזְלָא וָקֵף גָּדוֹל וָקֵף קָטָן שְׁנֵי גְרִישִׁין תַּרְיָן חוּטְרִין
דַּרְגָּא תְּבִיר מַרְחָא מַאֲרִיךְ שׁוֹפָר עִלּוּי שׁוֹפָר הֲפוּךְ שׁוֹפָר יָתִיב שְׁנֵי
פַּשְׁטִין כְּמִיךְ־אַתְנָח יֶרַח בֶּן יוֹמוֹ גֵּרֵשׁ סוֹף פָּסוּק:

ברכת קודם קריאת התורה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים
טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת
וָצֶדֶק:

ברכות לאחר קריאת ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל
הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם. שֶׁכָּל דְּבָרָיו
אֱמֶת וָצֶדֶק:

Digitized by Google

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם. כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ. וְלֶעָלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ. וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר. וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ. שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

לשבת

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה. שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת: עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

סדר ההפטרת לספר שמות

הפטרת שמות כמנהג פראג ואשכנזים

(בישעיה סימן כ"ז ו' עד סי' כ"ה י"ד ואח"כ בסי' כ"ט כ"ב עד כ"ד):

(ו) הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה: (ז) הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ אִם־כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הֹרָג: (ח) בְּסַאסְאָה בְשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים: (ט) לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן־יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי הָסֵר חַטָּאתוֹ בְּשׂוּמוֹ כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־גִר מְנֻפָּצוֹת לֹא־יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים: (י) כִּי עִיר בְּצוּרָה בָּדָד נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ וְכִלָּה סָעַפֶיהָ: (יא) בְּיָבְשָׁ קְצִירָהּ תְּשָׁבַרְנָה נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא עַם־בִּינוֹת הוּא עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחָנֶּנּוּ: (יב) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַחְבֹּט יְהוָה מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר עַד־נַחַל מִצְרַיִם וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (יג) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָם: כח (א) הוֹי עֲטֶרֶת גְּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־שְׁמָנִים הַלּוּמֵי יָיִן: (ב) הִנֵּה חָזָק

Digitized by Google

וְאַתֵּן לַאדֹנִי כִּזְרֹם בְּרֶד שַׁעַר קָטֶב כִּזְרֹם מַיִם גְּבִירִים שְׁטָפִים הִגִּיחַ
לָאָרֶץ בְּיָד׃ (ג) בְּרִגְלַיִם תִּרְמַסְנָה עֲטֶרֶת גְּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם׃ (ד) וְהָיְתָה
צִיצַת נֹבֶל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים כְּבִכּוּרָה בְּטֶרֶם
קַיִץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה׃ (ה) בַּיּוֹם הַהוּא
יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ׃ (ו) וּלְרוּחַ
מִשְׁפָּט לְיוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעָרָה׃ (ז) וְגַם־
אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגּוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגּוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן־הַיַּיִן תָּעוּ
מִן־הַשֵּׁכָר שָׁגּוּ בָּרְאָה פָּקוּ פְּלִילִיָּה׃ (ח) כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא
צֹאָה בְּלִי מָקוֹם׃ (ט) אֶת־מִי יוֹרֶה דֵּעָה וְאֶת־מִי יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי
מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם׃ (י) כִּי צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעִיר
שָׁם זְעִיר שָׁם׃ (יא) כִּי בְלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אֲחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל־הָעָם
הַזֶּה׃ (יב) אֲשֶׁר ׀ אָמַר אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה
וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ׃ (יג) וְהָיָה לָהֶם דְּבַר־יְהוָה צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו
קַו לָקָו זְעִיר שָׁם זְעִיר שָׁם לְמַעַן יֵלְכוּ ׀ וְנִשְׁבְּרוּ אָחוֹר וְנוֹקְשׁוּ
וְנִלְכָּדוּ׃ כט׃ (יד) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־
אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ׃ (טו) כִּי בְרֹאתוֹ
יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ׃

הפטרת וארא

(בי־הזקאל סי׳ כ״ח פסוק כ״ה עד סי׳ ל׳)

(כה) כֹּה־אָמַר ׀ אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי ׀ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר
נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי
לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב׃ (כו) וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ
לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכָל הַשָּׁאטִים אֹתָם מִסְּבִיבוֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ כט׃ (א) בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית בָּעֲשִׂרִי בִּשְׁנֵים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ
הָיָה דְּבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ (ב) בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ
מִצְרַיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ׃ (ג) דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר ׀
אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ
יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עָשִׂיתָנִי׃ (ד) וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ
וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־
דְּגַת יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ תִּדְבָּקְנָה׃ (ה) וּנְטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת
כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל לֹא תֵאָסֵף וְלֹא תֻקָּבֵץ לַחַיַּת
הָאָרֶץ וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה׃ (ו) וְיָדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי

Digitized by Google

הפטרת וארא בא

אֲנִי יְהוָה יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל: (ז) בְּתָפְשָׂם בְּךָ בכפך
תֵּרוֹץ וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל־כָּתֵף וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם
כָּל־מָתְנָיִם: (ח) לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ חֶרֶב
וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה: (ט) וְהָיְתָה אֶרֶץ־מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה וְחָרְבָּה
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי: (י) לָכֵן הִנְנִי אֵלַיִךְ
וְאֶל־יְאֹרֶךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חָרֵב שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה
וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ: (יא) לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־
בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב אַרְבָּעִים שָׁנָה: (יב) וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה
בְּתוֹךְ | אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מֻחֳרָבוֹת תִּהְיֶינָה שְׁמָמָה
אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתַי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת: (יג) כִּי כֹה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים
אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה: (יד) וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ
מְכוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שִׁפְלָה: (טו) מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה
וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהַמְעַטְתִּים לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם: (טז) וְלֹא
יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בְּפָנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי
אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוִה: (יז) וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ
הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: (יח) בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד
אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ מְקֹרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר
לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ: (יט) לָכֵן כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי נוֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם
וְנָשָׂא הֲמוֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ: (כ) פְּעֻלָּתוֹ
אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה:
(כא) בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה:

הפטרת בא

(בירמיה סימן מ״ו י״ג עד סוף הסי׳:)

(יג) הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לָבוֹא נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַכּוֹת אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם: (יד) הַגִּידוּ בְמִצְרַיִם וְהַשְׁמִיעוּ
בְּמִגְדּוֹל וְהַשְׁמִיעוּ בְנֹף וּבְתַחְפַּנְחֵס אִמְרוּ הִתְיַצֵּב וְהָכֵן לְךָ כִּי־אָכְלָה
חֶרֶב סְבִיבֶיךָ: (טו) מַדּוּעַ נִסְחַף אַבִּירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי יְהוָה הֲדָפוֹ:
(טז) הִרְבָּה כּוֹשֵׁל גַּם־נָפַל אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיֹּאמְרוּ קוּמָה | וְנָשׁוּבָה אֶל־
עַמֵּנוּ וְאֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה: (יז) קָרְאוּ שָׁם פַּרְעֹה

הפטרת בא בשלח

מֶלֶךְ־מִצְרַיִם שָׁאוֹן הֶעֱבִיר הַמּוֹעֵד׃ (יח) חַי־אָנִי נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה
צְבָאוֹת שְׁמוֹ כִּי כְתָבוֹר בָּהָרִים וּכְכַרְמֶל בַּיָּם יָבוֹא׃ (יט) כְּלֵי גוֹלָה עֲשִׂי
לָךְ יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם כִּי־נֹף לְשַׁמָּה תִּהְיֶה וְנִצְּתָה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃
(כ) עֶגְלָה יְפֵה־פִיָּה מִצְרַיִם קֶרֶץ מִצָּפוֹן בָּא בָּא׃ (כא) גַּם־שְׂכִרֶיהָ
בְּקִרְבָּהּ כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק כִּי גַם־הֵמָּה הָפְנוּ נָסוּ יַחְדָּיו לֹא עָמָדוּ כִּי יוֹם
אֵידָם בָּא עֲלֵיהֶם עֵת פְּקֻדָּתָם׃ (כב) קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ כִּי־בְחַיִל יֵלֵכוּ
וּבְקַרְדֻּמוֹת בָּאוּ לָהּ כְּחֹטְבֵי עֵצִים׃ (כג) כָּרְתוּ יַעְרָהּ נְאֻם־יְהוָה כִּי לֹא
יֶחְקָר כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר׃ (כד) הֹבִישָׁה בַת־מִצְרַיִם נִתְּנָה
בְּיַד עַם־צָפוֹן׃ (כה) אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פוֹקֵד אֶל־
אָמֹן מִנֹּא וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל־מִצְרַיִם וְעַל־אֱלֹהֶיהָ וְעַל־מְלָכֶיהָ וְעַל־פַּרְעֹה
וְעַל הַבֹּטְחִים בּוֹ׃ (כו) וּנְתַתִּים בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד עֲבָדָיו וְאַחֲרֵי־כֵן תִּשָּׁכֵן כִּימֵי קֶדֶם נְאֻם־יְהוָה׃
(כז) וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ
מֵרָחוֹק וְאֶת־זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד׃
(כח) אַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה כִּי אִתְּךָ אָנִי כִּי אֶעֱשֶׂה
כָלָה בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הַדַּחְתִּיךָ שָּׁמָּה וְאֹתְךָ לֹא אֶעֱשֶׂה כָלָה וְיִסַּרְתִּיךָ
לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ׃

הפטרת בשלח

(בשופטים סימן ד׳ פסוק ד׳ עד סוף סימן ה׳:)

(ד) וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֵשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שֹׁפְטָה אֶת־יִשְׂרָאֵל
בָּעֵת הַהִיא׃ (ה) וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־תֹּמֶר דְּבוֹרָה בֵּין הָרָמָה וּבֵין בֵּית־
אֵל בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּשְׁפָּט׃ (ו) וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא
לְבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי וַתֹּאמֶר אֵלָיו הֲלֹא־צִוָּה | יְהוָה
אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְּהַר תָּבוֹר וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ
מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי זְבֻלוּן׃ (ז) וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־נַחַל קִישׁוֹן אֶת־סִיסְרָא
שַׂר־צְבָא יָבִין וְאֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־הֲמוֹנוֹ וּנְתַתִּיהוּ בְּיָדֶךָ׃ (ח) וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי עִמִּי לֹא אֵלֵךְ׃
(ט) וַתֹּאמֶר הָלֹךְ אֵלֵךְ עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ עַל־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר־אַתָּה הוֹלֵךְ כִּי בְיַד אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה אֶת־סִיסְרָא וַתָּקָם דְּבוֹרָה
וַתֵּלֶךְ עִם־בָּרָק קֶדְשָׁה׃ (י) וַיִּזְעֵק בָּרָק אֶת־זְבֻלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי קֶדְשָׁה
וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי אִישׁ וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוֹרָה׃ (יא) וְחֶבֶר הַקֵּינִי
נִפְרָד מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה וַיֵּט אָהֳלוֹ עַד־אֵלוֹן בְּצַעֲנַנִּים אֲשֶׁר

Digitized by Google

וְרִמֹּן פְּעֲמֹן וְרִמֹּן עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב
לְשָׁרֵת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס
(כז) וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַכָּתֹנֶת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה אֹרֶג
לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו: (כח) וְאֵת הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ
וְאֶת־פַּאֲרֵי הַמִּגְבָּעֹת שֵׁשׁ וְאֶת־מִכְנְסֵי
הַבָּד שֵׁשׁ מָשְׁזָר: (כט) וְאֶת־הָאַבְנֵט
שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת
שָׁנִי מַעֲשֵׂה רֹקֵם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה: ס (ל) וַיַּעֲשׂוּ אֶת־צִיץ נֵזֶר־הַקֹּדֶשׁ
זָהָב טָהוֹר וַיִּכְתְּבוּ עָלָיו מִכְתַּב פִּתּוּחֵי
חוֹתָם קֹדֶשׁ לַיהוָה: (לא) וַיִּתְּנוּ עָלָיו
פְּתִיל תְּכֵלֶת לָתֵת עַל־הַמִּצְנֶפֶת

natapfel, Schelle und Granatapfel am Saume des Oberkleides ringsum, zum Dienste, so wie Gott Mosche geboten. (27) Und sie machten das Untergewand von Byssus, Weberarbeit, für Ahron und seine Söhne. (28) Den Bund von Byssus, den Schmuck der hohen Mützen von Byssus und die einfachen Beinkleider aus gezwirntem Byssus. (29) Den Gurt aber von gezwirntem Byssus und himmelblauer, purpurrother und hochrother Wolle, Stickerarbeit, so wie Gott Mosche geboten. (30) Und sie machten das Stirnblatt, die heilige Krone, von reinem Golde, und schrieben darauf Schrift, wie Siegelstich: „Gott geheiligt." (31) Und sie setzten daran eine himmelblaue Schnur, um es anzusetzen an den Bund oberhalb,

רש"י

(כח) ואת מארי המגבעות. תְּפָאֶרֶת הַמִּגְבָּעוֹת, הַמְּגֻבָּעוֹת הַמְּפוֹאָרוֹת: (לא) לתת על המצנפת מלמעלה. וְעַל יְדֵי הַפְּתִילִים הָיָה מוּשִׁיבִין עַל הַמִּצְנֶפֶת כְּמִין כֶּתֶר; וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר הַצִּיץ עַל הַמִּצְנֶפֶת, שֶׁהֲרֵי בְּשִׁחִיטַת קָדָשִׁים שָׁנִינוּ, שֶׁעָרוֹ הָיָה נִרְאָה בֵּין צִיץ לְמִצְנֶפֶת שֶׁשָּׁם מְנִיחַ תְּפִילִין, וְהַצִּיץ הָיָה נָתוּן עַל הַמִּצְנֶפֶת הֵרֵי הַמִּצְנֶפֶת לְמַעְלָה וְהַצִּיץ לְמַטָּה; וּמֵהוּ עַל הַמִּצְנֶפֶת מִלְּמַעְלָה? וְעוֹד הִקְשֵׁיתִי בָּהּ כַּאן הוּא אוֹמֵר: וַיִּתְּנוּ עָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת, וּבְעִנְיַן הַצָּוּאָה הוּא אוֹמֵר: וְשַׂמְתָּ אוֹתוֹ עַל פְּתִיל תְּכֵלֶת

Fäden, und das Gold machte bei jeder Art den siebenten Faden aus. (28) ואת מארי המגבעות Die herrlichen Prachtmützen, gleich: המגבעות המפוארין. (31) לתת על המצנפת מלמעלה Durch diese Fäden wurde er auf die Mütze gesetzt, wie eine Krone. Man kann jedoch nicht behaupten, daß das Stirnblech (ציץ) auf der Mütze lag, denn es heißt ja ausdrücklich, sein Haar war sichtbar zwischen dem Stirnblech und der Mütze, woselbst die Tefilin zu liegen kommen, das Stirnblech lag auf der Stirn, demnach war die Mütze oben, und das Stirnblech unten; was heißt sonach das: Auf der Mütze o b e n? Ferner fand ich für schwierig, hier heißt es: „Sie gaben darauf eine Schnur himmelblauer Faden" und bei dem Befehle. (oben 28, 37.)

Digitized by Google

מִלְאֶכֶת כָּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס (לג) וַתָּבֶל כָּל־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתְ־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ: פ רביעי (לד) וַיָּבִיאוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן אֶל־מֹשֶׁה אֶת־

so wie Gott Moſche geboten. (32) Und ſo wurde vollendet alle Arbeit an der Wohnung des Stiftzeltes, und die Söhne Israels hatten gethan ganz ſo, wie Gott Moſche geboten. Alſo hatten ſie gethan. (33) Und ſie brachten die Wohnung zu Moſche, das Zelt und allſeine Geräthe, ſeine Ha-

רש"י

(שמות כ"ט) ? וְאוֹמֵר , אֲנִי , פְּתִיל תְּכֵלֶת זֶה חוּטִין הַן לָקְשְׁרוֹ בָּהֶן בְּמִצְנֶפֶת , לְפִי שֶׁהַצִּיץ אֵינוֹ אֶלָּא מֵאוֹזֶן לְאוֹזֶן וּבַמֶּה יַקְשְׁרֶנּוּ בְּמִצְחוֹ?וְהֵיכָן קְבוּעִין בּוֹ חוּטֵי תְּכֵלֶת לִשְׁנֵי רְאשִׁין וּבְאֶמְצָעִיתוֹ שֶׁבָּהֶן קוֹשְׁרוֹ וְתוֹלֶהוּ בְּמִצְנֶפֶת כְּשֶׁהִיא בְרֹאשׁוֹ , וּשְׁנֵי חוּטִין בְּכָל קָצֶה וָקָצֶה , אַחַת מִמַּעַל וְאַחַת מִתַּחַת לְצַד מִצְחוֹ , וְכֵן בְּאֶמְצָעוֹ , שֶׁכָּךְ הוּא נוֹתֵן לְקָשׁוֹר , וְאֵין דֶּרֶךְ קְשִׁירָה בְּפָחוֹת מִשְּׁנֵי חוּטִין , לְכָךְ נֶאֱמַר עַל פְּתִיל תְּכֵלֶת , וְעָלָיו פְּתִיל תְּכֵלֶת וְקוֹשֵׁר רָאשֵׁיהֶם הַשְּׁנַיִם , כְּלֹן יַחַד מַאֲחוֹרָיו לְמוּל עָרְפּוֹ וּמוֹשִׁיבוֹ עַל הַמִּצְנֶפֶת , וְאַל תִּתְמַהּ שֶׁלֹּא נֶאֱמַר פְּתִילֵי תְּכֵלֶת.הוֹאִיל וּמְרוּבִּין הֵן , שֶׁהֲרֵי מְצִינוּ בְּחֹשֶׁן וְאֵפוֹד : וַיִּרְכְּסוּ אֶת הַחֹשֶׁן וְגוֹמֵר וְעַל כָּרְחָךְ פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם לֹא הָיוּ שֶׁהֲרֵי בִּשְׁתֵּי קְצוֹת הַחֹשֶׁן הָיוּ ב' מַבְּעוֹת הַחֹשֶׁן וּבִ' כִּתְפוֹת הָאֵפוֹד הָיוּ ב' מַבְּעוֹת הָאֵפוֹד שֶׁכְּנֶגְדָּן , וּלְפִי דֶּרֶךְ קְשִׁירָה ד' חוּטִין הָיוּ וּמִכָּל מָקוֹם פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם אִי אֶפְשָׁר : (לב) ויעשו בני ישראל . אֶת הַמְּלָאכָה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' וגו' : (לג) ויביאו את המשכן וגו' . שֶׁלֹּא הָיוּ יְכוֹלִין לְהָקִימוֹ;וְלִפְי שֶׁלֹּא עָשָׂה

heißt es: „Und thue es an eine himmelblaue Schnur" daher glaube ich unter פתיל תכלת ſind jene Fäden verſtanden, welche befeſtigt waren, an der Mitte zu knüpfen, weil das Stirnblech blos von einem Ohre bis zum andern reichte. Womit ſoll er ihn aber an ſeine Stirn befeſtigen? Es waren daher auf beiden Seiten mit himmelblauen Fäden befeſtigt, auf jeder Ecke waren zwei Fäden eingebracht und einer auch in der Mitte, womit er ihn anknüpfte an der Mütze; auf jeder Ecke waren zwei Fäden, einer oben, einer unten zur Stirn zu, weil es ſo leicht war zu knüpfen, denn man bindet gewöhnlich mit nicht weniger als mit zwei Fäden, daher heißt es auch: „על פתיל תכלת" Auf dem Stirnblech war ein himmelblauer Faden, die zwei Spitzen kamen rücklinks zuſammen, es darf übrigens nicht auffallend ſein, daß es hier nicht פתילי תכלת heißt, da es doch mehrere waren, denn bei Choſchen und Efod finden wir den Ausdruck: „Man ſoll den Choſchen befeſtigten u. ſ. w. und es konnten demnach nicht weniger als zwei Fäden geweſen ſein, denn an den beiden Enden des Choſchen waren zwei Ringe, und an den beiden Schulterſtücken des Efod, ebenfalls zwei Ringe, welche nach Weiſe der Befeſtigung vier Fäden waren, mindeſtens aber zwei Fäden waren (obwol es בפתיל heißt) (32) ויעשו בני ישראל . Die Arbeit nemlich ſo, wie der Ewige befahl. (33) ויביאו את המשכן

Digitized by Google

הָאֹהֶל וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו קְרָסָיו קְרָשָׁיו
בְּרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו: (לז) וְאֶת־מִכְסֵה
עֹרֹת הָאֵילִם הַמְאָדָּמִים וְאֶת־מִכְסֵה
עֹרֹת הַתְּחָשִׁים וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ:
(לח) אֶת־אֲרוֹן הָעֵדֻת וְאֶת־בַּדָּיו וְאֶת
הַכַּפֹּרֶת: (לט) אֶת־הַשֻּׁלְחָן אֶת־כָּל־כֵּלָיו
וְאֶת לֶחֶם הַפָּנִים: (מ) אֶת־הַמְּנֹרָה
הַטְּהֹרָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ נֵרֹת הַמַּעֲרָכָה וְאֶת־
כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֶת שֶׁמֶן הַמָּאוֹר: (מא) וְאֵת
מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת
קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֶת מָסַךְ פֶּתַח הָאֹהֶל:
(מב) אֶת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר
הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־
כֵּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ: (מג) אֶת קַלְעֵי
הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדָיהָ וְאֶת־אַדְנֶיהָ וְאֶת־
הַמָּסָךְ לְשַׁעַר הֶחָצֵר אֶת־מֵיתָרָיו
וִיתֵדֹתֶיהָ וְאֶת כָּל־כְּלֵי עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן
לְאֹהֶל מוֹעֵד: (מד) אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד
לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן

ken, Bretter, Riegel, Säulen und Füße (34) Und die Decke von rothgefärbten Widderfellen und die Decke von Seehundfellen und den Vorhang zur Bedeckung. (35) Die Lade des Zeugnisses, nebst Stangen und Deckel. (36) Den Tisch und alle seine Geräthe, so wie das Schaubrot. (37) Den reinen Leuchter mit seinen Lampen, den geordneten Lampen, und allen Geräthen dazu, und das Öl zur Beleuchtung. (38) Und den güldnen Altar und das Salböl und das Räuchwerk aus Wohlgerüchen und die Decke vor dem Eingang des Zeltes. (39) Den kupfernen Altar und das kupferne Siebwerk dazu, die Stangen und alle Geräthe, das Becken und sein Gestell. (40) Die Umhänge des Vorhofes, seine Säulen und Füße und die Decke vor dem Thore des Vorhofes, die Seile und Nägel, so wie alle Geräthe zum Dienste der Wohnung des Stiftzeltes. (41) Die Hülfsgewänder beim Dienst im Heiligthum, die heiligen Kleider für Ahron, den Priester, und die Kleider seiner Söhne beim

רש"י

משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקב"ה הקמתו שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים. שאין כח באדם לזקפן, ומשה העמידו, אמר משה לפני הקב"ה: איך אפשר הקמתו על ידי אדם? אמר לו עסוק אתה בידך, נראה במקימו, והוא נזקף נקם

Sie konnten sie nicht aufstellen, da ein Mensch allein vermöge ihrer Schwere sie nicht im Stande war aufzurichten, außer Mosche indem Mosche in dieser Beziehung Gott fragte, und Gott ihm antwortete, er durfte nur Hand daran legen, welches er auch that, und sie wurde gleich von selbst

Digitized by Google

הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃ (מב) כְּכֹל
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הָעֲבֹדָה׃ (מג) וַיַּרְא
מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ
אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ
אֹתָם מֹשֶׁה׃ פ חמישי שביעי

מ (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃
(ב) בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ
תָּקִים אֶת־מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד׃ (ג) וְשַׂמְתָּ
שָׁם אֵת אֲרוֹן הָעֵדוּת וְסַכֹּתָ עַל־הָאָרֹן
אֶת־הַפָּרֹכֶת׃ (ד) וְהֵבֵאתָ אֶת־הַשֻּׁלְחָן
וְעָרַכְתָּ אֶת־עֶרְכּוֹ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמְּנֹרָה
וְהַעֲלֵיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ׃ (ה) וְנָתַתָּה אֶת־
מִזְבַּח הַזָּהָב לִקְטֹרֶת לִפְנֵי אֲרוֹן הָעֵדֻת
וְשַׂמְתָּ אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃

Dienste. (42) Ganz so wie Gott Mosche geboten, also machten die Söhne Israels die ganze Arbeit. (43) Und Mosche sah das ganze Werk und siehe! sie hatten es gemacht, wie Gott geboten, also hatten sie es gemacht. Da segnete sie Mosche.

(40) (1) Und Gott redete zu Mosche, sprechend: (2) Mit dem Tage des ersten Mondes, am ersten des Mondes sollst du aufrichten die Wohnung des Stiftzeltes. (3) Und setze die Lade des Zeugnisses hinein und hänge, als Bedeckung vor der Lade, den Vorhang. (4) Und bringe den Tisch und ordne ihn und bringe den Leuchter und stecke auf die Lampen. (5) Und setze den güldnen Altar zum Räuchern vor die Lade des Zeugnisses nnd mache die Decke des Einganges

רש״י

מַאֲלָיו ; וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר : הוּקַם הַמִּשְׁכָּן הוּקַם מֵאֲלָיו
מִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא : (מג) ויברך אותם משה . אָמַר
לָהֶם : יְהִי רָצוֹן שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם ״ וְיִהִי
נֹעַם ה׳ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְגוֹ׳ (תהלים צ׳)
וְהוּא אֶחָד מִי״א מִזְמוֹרִים שֶׁבְּתִפִלָּה לְמשֶׁה :
מ (ג) וסכות על הארון . לְשׁוֹן הֶגְנָה , שֶׁהָרֵי מְהֵיצָה
הָיְתָה : (ד) וערכת את ערכו . שְׁתַּיִם מַעֲרֻכוֹת שֶׁל

aufgestellt, daher der Ausdruck. הוקם המשכן d. h. von selbst. ויברך אותם וסכות על הארון (43) משה. Indem er für sie betete: Möge es der Wille Gottes sein, daß seine Glorie auf euer Händewerk ruhe; es möge die Lieblichkeit unsres Gottes und Herrn über uns walten, und das Werk unserer Hände gelingen u. s. w. (Ps. 90, 17.) dieses ist eins von den eilf Psalmen, welche in den Gebetstücken Moscheh's enthalten sind.

(40) (3) וערכת את ערכו. d. h. bedecken, denn es war doch eine Scheidewand. (4) ויפרש את האהל. Die zwei Schichten von dem Schau-

Digitized by Google

(ו) וְנָתַתָּה אֶת מִזְבַּח הָעֹלָה לִפְנֵי פֶּתַח
מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד׃ (ז) וְנָתַתָּ אֶת־הַכִּיֹּר
בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁם
מָיִם׃ (ח) וְשַׂמְתָּ אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב וְנָתַתָּ
אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר׃ (ט) וְלָקַחְתָּ אֶת־
שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן
וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְאֶת־
כָּל־כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ׃ (י) וּמָשַׁחְתָּ אֶת־
מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים׃
(יא) וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ
אֹתוֹ׃ (יב) וְהִקְרַבְתָּ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו
אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם׃
(יג) וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ
וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְכִהֵן לִי׃
(יד) וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם
כֻּתֳּנֹת׃ (טו) וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם כַּאֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ
אֶת־אֲבִיהֶם וְכִהֲנוּ לִי וְהָיְתָה לִהְיוֹת
לָהֶם מְשִׁחָתָם לְכְהֻנַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם׃
(טז) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה׃ ס (יז) וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ
הוּקַם הַמִּשְׁכָּן׃ (יח) וַיָּקֶם מֹשֶׁה אֶת־
הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת־אֲדָנָיו וַיָּשֶׂם אֶת־

(6) vor die Wohnung. (6) Und ſtelle den Opferaltar vor den Eingang der Wohnung des Stiftzeltes. (7) Und ſetze das Becken zwiſchen das Stiftzelt und den Altar und thue Waſſer hinein. (8) Dann richte den Vorhof ein ringsum, und thue die Decke vor das Thor des Vorhofes. (9) Und nimm das Salböl und ſalbe die Wohnung und alles, was darin iſt und heilige ſie und alle ihre Geräthe, daß ſie ein Heiligthum werde. (10) Und ſalbe den Opferaltar und alle ſeine Geräthe und heilige den Altar, damit der Altar hochheilig ſei. (11) Salbe auch das Becken und ſein Geſtell und heilige es. (12) Dann laß näher treten Ahron und ſeine Söhne zum Eingang des Stiftzeltes und waſche ſie in Waſſer. (13) Und bekleide Ahron mit den heiligen Kleidern und ſalbe ihn. Heilige ihn, daß er mir diene. (14) Auch ſeine Söhne laß näher treten und bekleide ſie mit Untergewänder. (15) Und ſalbe ſie, wie du ihren Vater geſalbt, daß ſie mir dienen. Und dies geſchehe, damit ihnen dieſe Salbung diene zum ewigen Prieſterthum auf ihre Nachkommen. (16) Und Moſche that es. Ganz ſo wie Gott ihm geboten, alſo that er. (17) Und es war im erſten Mond, im zweiten Jahre, am Erſten des Mondes ward aufgerichtet die Wohnung. (18) Moſche richtete auf die Wohnung, er legte ihre

Digitized by Google

קַרְשָׁיו וַיִּתֵּן אֶת־בְּרִיחָיו וַיָּקֶם אֶת־
עַמּוּדָיו: (יט) וַיִּפְרֹשׂ אֶת־הָאֹהֶל עַל־
הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם אֶת־מִכְסֵה הָאֹהֶל עָלָיו
מִלְמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס
(כ) וַיִּקַּח וַיִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֶל־הָאָרֹן
וַיָּשֶׂם אֶת־הַבַּדִּים עַל־הָאָרֹן וַיִּתֵּן אֶת־
הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה: (כא) וַיָּבֵא
אֶת־הָאָרֹן אֶל־הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם אֵת פָּרֹכֶת
הַמָּסָךְ וַיָּסֶךְ עַל אֲרוֹן הָעֵדֻת כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס (כב) וַיִּתֵּן אֶת־
הַשֻּׁלְחָן בְּאֹהֶל מוֹעֵד עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן
צָפֹנָה מִחוּץ לַפָּרֹכֶת: (כג) וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו
עֶרֶךְ לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: ס (כד) וַיָּשֶׂם אֶת־הַמְּנֹרָה
בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֹכַח הַשֻּׁלְחָן עַל יֶרֶךְ
הַמִּשְׁכָּן נֹגְבָה: (כה) וַיַּעַל הַנֵּרֹת לִפְנֵי
יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ס
(כו) וַיָּשֶׂם אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב בְּאֹהֶל מוֹעֵד

Hüfte und setzte die Bretter ein und legte die Riegel an und richtete auf die Säulen. (19) Und breitete das Zelt über die Wohnung und legte die Decke des Zeltes oben darauf, so wie Gott Mosche geboten. (20) Er nahm und gab das Zeugniß in die Lade und that die Stangen an die Lade und legte den Deckel oben auf die Lade. (21) Und brachte die Lade in die Wohnung und that den bedeckenden Vorhang davor, so machte er eine Bedeckung vor die Lade des Zeugnisses, so wie Gott Mosche geboten. (22) Und er stellte den Tisch in das Stiftzelt zur nördlichen Seite der Wohnung, außerhalb des Vorhanges. (23) Und er legte das Brot darauf in Ordnung vor Gott, so wie Gott Mosche geboten. (24) Und er setzte den Leuchter in

das Stiftzelt, dem Tische gegenüber, an die südliche Seite der Wohnung. (25) Er steckte die Lampen auf vor Gott, so wie Gott Mosche geboten. (25)

Und er setzte den güldnen Altar in das Stiftzelt, vor

רש"י

לֶחֶם הַפָּנִים: (יט) ויפרש את האהל • הֵן יְרִיעוֹת
הָעִזִּים: (כ) את העדות • הַלּוּחוֹת: (כב)על ירך המשכן
צפונה • בַּחֲצִי הַצָּפוֹנִי שֶׁל רוֹחַב הַבַּיִת (יומא ל"ג):
ירך • תִּתַרְגּוּמוֹ: צֵידָהּ • כְּיֶרֶךְ הַזֶּה שֶׁהוּא בְּצִדּוֹ שֶׁל

brote. (19) ויפרש את האהל Das sind die Decken von Ziegenhaaren. (20) את העדות Die Tafeln. (22) על ירך המשכן In der mittleren Hälfte der Breite des Hauses. ירך wie Onkelos übersetzt: Seite: wie die Hüfte

Digitized by Google

לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת׃ (כז) וַיַּקְטֵר עָלָיו קְטֹרֶת סַמִּים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס שביעי (כח) וַיָּשֶׂם אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃ (כט) וְאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה שָׂם פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס (ל) וַיָּשֶׂם אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שָׁמָּה מַיִם לְרָחְצָה׃ (לא) וְרָחֲצוּ מִמֶּנּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃

den Vorhang. (27) Und räucherte darauf Räucherwerk von Wohlgerüchen, so wie Gott Mosche geboten. (28) Und er that die Decke des Einganges vor die Wohnung. (29) Und den Opferaltar seßte er an den Eingang der Wohnung des Stiftzeltes, und man opferte darauf Brand- und Speiseopfer, so wie Gott Mosche geboten. (30) Und er seßte das Becken zwischen das Stiftzelt und den Altar, und that Wasser hinein zum Waschen. (31) Und es wuschen sich daraus Mosche und Ahron und

רש״י

אָדָם׃ (כז) ויקטר עליו קטורת . שַׁחֲרִית וְעַרְבִית כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר׃ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר, בְּהֵיטִיבוֹ אֶת הַנֵּרוֹת וגו׳ (שמות ל׳) ׃ (כט) ויעל עליו וגו׳ . אַף בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי לְמִלּוּאִים שֶׁהוּא יוֹם הַקָּמַת הַמִּשְׁכָּן שִׁמֵּשׁ מֹשֶׁה , וְהִקְרִיב קָרְבָּנוֹת צִבּוּר הוֹץ מֵאוֹתָן שֶׁנִּצְטַוּוּ בּוֹ בַּיּוֹם , שֶׁנֶּאֱמַר׃ קָרֵב אָל הַמִּזְבֵּחַ וגו׳ (ויקרא ט׳) ׃ (כט) את העולה . עוֹלַת הַתָּמִיד׃ ואת המנחה . מְנָחַת נְסָכִים שֶׁל תָּמִיד כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר׃ וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן וגו׳ (במדבר כ״ח) ׃ (לא) ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו . יוֹם שְׁמִינִי לְמִלּוּאִים הוּשְׁווּ כּוּלָּם לִכְהוּנָּה וְתַרְנוּמוֹ׃ וּמִקַּדְּשִׁין

an der Seite des Menschen ist. (27) ויקטר עליו קטורת . Morgens und Abends, wie es heißt: (Mos. 2, 30, 7.) „An jeglichen Morgen, wenn er die Lampe zurichtet u. s. w. (29) ויעל עליו Selbst am achten Tage von den Einweihungstagen, nämlich am Tage, wo die heil. Wohnung aufgestellt wurde, verrichtete Mosche den Dienst und opferte die Gesammtopfer; jene ausgenommen, welche nur für denselben Tag bestimmt waren, wo es heißt: (Mos. 3, 9, 7.) „Nähere dich dem Altare" u. s. w. — את העולה Das beständige Ganzopfer. ואת המנחה Die Mehl- und Trankopfer, welche täglich geopfert wurden. Wie es heißt (Mos. 1, 29, 40.) „Und ein Zehntel feines Mehl gemischt mit gestoßenem Öhle einem viertel Hin." (31) ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו Am achten Tage der Einseßung waren sie alle hinsicht der Priesterschaft gleichgestellt, Onkelos übersetzt es: Sie heiligten sich davon, und Moscheh heiligte sich hievon an diesem Tage.

Digitized by Google

(לב) בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּבְקָרְבָתָם
אֶל־הַמִּזְבֵּחַ יִרָחֲצוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה: ס (לג) וַיָּקֶם אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב
לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֵת־מָסַךְ שַׁעַר
הֶחָצֵר וַיְכַל מֹשֶׁה אֶת־הַמְּלָאכָה: פ מפטיר
(לד) וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וּכְבוֹד
יְהוָה מָלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן: (לה) וְלֹא־יָכֹל
מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד כִּי־שָׁכַן
עָלָיו הֶעָנָן וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת־
הַמִּשְׁכָּן: (לו) וּבְהֵעָלוֹת הֶעָנָן מֵעַל
הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְּעֵיהֶם:
(לז) וְאִם־לֹא יֵעָלֶה הֶעָנָן וְלֹא יִסְעוּ עַד־
יוֹם הֵעָלֹתוֹ: (לח) כִּי עֲנַן יְהוָה עַל־

seine Söhne ihre Hände und ihre Füße. (32) Wenn sie kamen in das Stiftzelt und hintraten zum Altare wuschen sie sich, so wie Gott Mosche geboten. (33) Und er richtete auf den Vorhof um die Wohnung und den Altar und that die Decke vor das Thor des Vorhofes. Und so vollendete Mosche das Werk. (34) Da bedeckte die Wolke das Stiftzelt und die Herrlichkeit Gottes erfüllte die Wohnung. (35) Und Mosche vermochte nicht hineinzugehen in das Stiftzelt, denn die Wolke ruhete darauf und die Herrlichkeit Gottes füllte die Wohnung. (36) So wie sich die Wolke erhob von der Wohnung, zogen ab die Söhne Israels auf allen ihren Zügen. (37) So sich aber die Wolke nicht erhob, so zogen sie nicht ab bis zum Tage, da sie sich erhob. (38) Denn

רש"י

מיניה בו ביום קדש משה עמהם: (לב) ובקרבתם. ובקרבם: (לה) ולא יכול משה לבא אל אהל מועד. וכתוב אומר: ובבא משה אל אהל מועד? (במדבר ז') בא הפתוב השלישי והכריע ביניהם: כי שכן עליו הענן; אמור מעתה, כל זמן שהיה עליו הענן לא היה יכול לבא, נסתלק הענן נכנס ומדבר עמו: (לח) לעיני כל בית ישראל בכל

(32) ובקרבם wie: ובקרבתם „Wenn sie sich zum Opfern hinnäherten. (35) ולא יכול משה לבוא „Mosche konnte nicht hinein gehen in das Stiftsgezelt" Und eine Stelle berichtet (Mos. 4, 7, 29.) „Wenn Mosche kam in das Stiftzelt" Es folgte diesem also eine dritte Stelle und gibt zwischen beiden den Ausschlag" כי שכן עליו הענן „Weil die Wolke auf ihn ruhete" nun könnten wir einen Schluß ziehen, daß solange nämlich die Wolke ruhete, konnte er nicht hinein; erst als die Wolke verschwand, ging er hinein und redete mit ihm. (38) לעיני כל בית ישראל בכל מסעיהם Überall wo sie hinreisten ruhte die Wolke;

Digitized by Google

דַּמְשְׁכָּן יוֹמָם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מַסְּעֵיהֶם׃

eine Wolke Gottes war auf der Wohnung des Tages, und Feuer war Nachts darin vor den Augen des ganzen Hauses Israels, auf allen ihren Zügen.

חזק

רש"י

מסעיהם. בְּכָל מַסָּע שֶׁהָיוּ נוֹסְעִים הָיָה הֶעָנָן שׁוֹכֵן בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יַחֲנוּ שָׁם. מָקוֹם חֲנִיָּתָן אַף הוּא קָרוּי מַסָּע. וְכֵן וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו (בראשית י"ג), וְכֵן אֵלֶּה מַסְּעֵי (במדבר ל"ג) לְפִי שֶׁמָּקוֹם הַחֲנָיָה חָזְרוּ וְנִסְּעוּ לַכֵּךְ נִקְרְאוּ כוּלָּן מַסָּעוֹת׃

der Ort, woselbst sie ihr Lager aufschlugen, heißt ebenfalls: מסע, so auch (Mos. 1,13. 3.) וילך למסעיו „Er zog auf seinen Reisen" „Ebenso אלה מסעי weil sie von dem Ruheplatze immer weiter hinreisten, deshalb heißen sie alle מסעות Zügen.

סי' מַעֲשֵׂה הָאֲסוּד לְרַשִׁ"י ז"ל תִּמְצָאֵהוּ מְסוּרָשׁ יָפֶה׃ בְּסִי' תְּצַוֶּה בְּפֵירוּשׁוֹ לְסָסוּק׃ וְעָשׂוּ אֶת הָאֲסוּד וְכוּ' ע"שׁ׃

חסלת פרשת פקודי׃

חזק

שמות המעמים לפי סדר האשכנזים

זַרְקָא סֶגּוֹל מֻנַּח רְבִיעַ עֻזָּר תְּלִישָׁה גְּדוֹלָה קַדְמָא וְאַזְלָא תְּלִישָׁא קְטַנָּה
מַהֲפָךְ פַּשְׁטָא קַדְמָא זָקֵף קָטָן זָקֵף גָּדוֹל דַּרְגָּא תְּבִיר מֵרְכָא מֻפְחָא אֶתְנַחְתָּא
אַזְלָא גֵּרֵשׁ גְּרֵשַׁיִם יְתִיב פְּסִיק שַׁלְשֶׁלֶת יֶרַח בֶּן יוֹמוֹ קַרְנֵי פָרָה מֵרְכָא
כְּפוּלָה מֻפְחָא מֻתָּג מַקַּף סוֹף פָּסוּק׃

שמות המעמים לפי סדר הספרדים

זַרְקָא מַקַּף־שׁוֹפָר הוֹלֵךְ סְגוֹלְתָּא עֻזָּר גָּדוֹל יֶרַח בֶּן יוֹמוֹ קַרְנֵי פָרָה
גַּעְיָא תַּלְשָׁא אַזְלָא גֵּרֵשׁ פָּסֵק רְבִיעַ שׁוֹפָר מְהוּפָּךְ קַדְמָא תְּרֵי קַדְמִין
זָקֵף קָטָן זָקֵף גָּדוֹל שַׁלְשֶׁלֶת שְׁנֵי גְרִישִׁין תְּרֵי מַעֲלֵי דַּרְגָּא תְּבִיר
מַאֲרִיךְ מַרְחָא אַתְנָח רְבָּא דָּגֵשׁ יְתִיב תְּרֵצָא שְׁבוּלֶת שְׁבוּלֶת מַפִּיק
בְּהֵא שָׁבָא נְעִיא נָעֲיָא שָׁבָא סָוֹף פָּסוּק׃

ואלה לפי סדר האיטאליאני

זַרְקָא שְׁרֵי עֻזָּר גָּדוֹל קַרְנֵי פָרָה תַּלְשָׁא תַּרְסָא לְגַרְמֵיהּ | רְבִיעַ פָּסִיק
שַׁלְשֶׁלֶת קַדְמָא אַזְלָא זָקֵף גָּדוֹל זָקֵף קָטָן שְׁנֵי גְרִישִׁין תְּרֵין חוּטְרִין
דַּרְגָּא תְּבִיר מַרְחָא מַאֲרִיךְ שׁוֹפָר עִלּוּי שׁוֹפָר הָפוּךְ שׁוֹפָר יְתִיב שְׁנֵי
פַּשְׁטִין סְמִיךְ־אַתְנָח יֶרַח בֶּן יוֹמוֹ גֵּרֵשׁ סוֹף פָּסוּק׃

ברכת קודם קריאת התורה

בָּרְכוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵינוּ מְלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בְּנְבִיאִים
טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ
הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת
וָצֶדֶק׃

ברכות לאחר קריאת ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל
הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם. שֶׁכָּל דְּבָרָיו
אֱמֶת וָצֶדֶק׃

Digitized by Google

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא־יָשׁוּב רֵיקָם. כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ. וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ. וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ. עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר. וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ. שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן דָּוִד:

לשבת

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה. שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת: עַל הַכֹּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

סדר ההפטרת לספר שמות

הפטרת שמות כמנהג פראג ואשכנזים

(בישעיה סימן כ"ז ו' עד סי' כ"ה י"ד ואח"כ בסי' כ"ט כ"ב עד כ"ד):

(ו) הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה: (ז) הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ אִם־כְּהֶרֶג הֳרָגָיו הֹרָג: (ח) בְּסַאסְאָה בְשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים: (ט) לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן־יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי הָסֵר חַטָּאתוֹ בְּשׂוּמוֹ כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־גֵר מְנֻפָּצוֹת לֹא־יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים: (י) כִּי עִיר בְּצוּרָה בָּדָד נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ וְכִלָּה סָעַפֶיהָ: (יא) בְּיָבְשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ. כִּי לֹא עַם־בִּינוֹת הוּא עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחָנֶּנּוּ: (יב) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַחְבֹּט יְהוָה מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר עַד־נַחַל מִצְרַיִם וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (יג) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָם: כח (א) הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־שְׁמָנִים הַלּוּמֵי יָיִן: (ב) הִנֵּה חָזָק

Digitized by Google

וְאַתֵּן לַאדָנִי כִּזְרֶם כָּרֶד שַׁעַר קָטֶב כִּזְרֹם מַיִם בַּבִּירַיִם שְׁטֹפִים הִנֵּיחַ
לָאָרֶץ בִּירָד: (ג) בְּרַגְלַיִם תִּרְמַסְנָה עַטֶרֶת גְּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם: (ד) וְהָיְתָה
צִיצַת נֹבֶל צְבִי תִּפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים כְּבִכּוּרָה בְּטֶרֶם
קַיִץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה: (ה) בַּיּוֹם הַהוּא
יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ: (ו) וּלְרוּחַ
מִשְׁפָּט לְיוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעָרָה: (ז) וְגַם־
אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ מִן־הַיַּיִן תָּעוּ
מִן־הַשֵּׁכָר שָׁגוּ בָּרְאָה פָּקוּ פְלִילִיָּה: (ח) כִּי כָל־שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא
צֹאָה בְּלִי מָקוֹם: (ט) אֶת־מִי יוֹרֶה דֵּעָה וְאֶת־מִי יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי
מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם: (י) כִּי צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַב לָקָב זְעִיר
שָׁם זְעִיר שָׁם: (יא) כִּי בְלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל־הָעָם
הַזֶּה: (יב) אֲשֶׁר | אָמַר אֲלֵיהֶם זֹאת הַמְנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה
וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ: (יג) וְהָיָה לָהֶם דְּבַר־יְהוָה צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו
קַו לָקָו זְעִיר שָׁם זְעִיר שָׁם לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ
וְנִלְכָּדוּ: כט: (יד) לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־
אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ: (טו) כִּי בְרֹאתוֹ
יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ:

הפטרת וארא

(בי־חוקאל סי׳ כ״ח פסוק כ״ה עד סי׳ ל׳)

(כה) כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּקַבְּצִי | אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר
נָפֹצוּ בָם וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי
לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב: (כו) וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים וְיָשְׁבוּ
לָבֶטַח בַּעֲשׂוֹתִי שְׁפָטִים בְּכָל הַשָּׁאטִים אֹתָם מְסָבִיבֹתָם וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם: כט: (א) בַּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית בָּעֲשִׂרִי בְּשִׁנִּים עָשָׂר לַחֹדֶשׁ
הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: (ב) בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ
מִצְרַיִם וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל־מִצְרַיִם כֻּלָּהּ: (ג) דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר |
אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי עָלֶיךָ פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגָּדוֹל הָרֹבֵץ בְּתוֹךְ
יְאֹרָיו אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתָנִי: (ד) וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ
וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ וְאֵת כָּל־
דְּגַת יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ תִּדְבָּק: (ה) וּנְטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה אוֹתְךָ וְאֵת
כָּל־דְּגַת יְאֹרֶיךָ עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל לֹא תֵאָסֵף וְלֹא תִקָּבֵץ לַחַיַּת
הָאָרֶץ וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה: (ו) וְיָדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי

Digitized by Google

הפטרת וארא בא

אֲנִי יְהוָה יַעַן הֱיוֹתָם מְשָׁעֲנֶת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל׃ (ז) בְּתָפְשָׂם בְּךָ בכַּף
תִּרוֹץ וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל־כָּתֵף וּבְהִשָּׁעֲנָם עָלֶיךָ תִּשָּׁבֵר וְהַעֲמַדְתָּ לָהֶם
כָּל־מָתְנָיִם׃ (מ) לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי מֵבִיא עָלַיִךְ חֶרֶב
וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה׃ (ט) וְהָיְתָה אֶרֶץ־מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה וְחָרְבָּה
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה יַעַן אָמַר יְאֹר לִי וַאֲנִי עָשִׂיתִי׃ (י) לָכֵן הִנְנִי אֵלַיִךְ
וְאֶל־יְאֹרֵךְ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חָרֵב שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה
וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ׃ (יא) לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־
בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ (יב) וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה
בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מֻחֳרָבוֹת תִּהְיֶינָה שְׁמָמָה
אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתַי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת׃ (יג) כִּי כֹה
אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים
אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה׃ (יד) וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ
מְכוּרָתָם וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה׃ (טו) מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה
וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהַמְעַטְתִּים לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם׃ (טז) וְלֹא
יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בְּפָנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ כִּי
אֲנִי אֲדֹנָי יֱהוִה׃ (יז) וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ
הָיָה דְּבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ (יח) בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד
אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדֹלָה אֶל־צוֹר כָּל־רֹאשׁ מָקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר
לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצּוֹר עַל־הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ׃ (יט) לָכֵן כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנְנִי נוֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם
וְנָשָׂא הֲמוֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבְזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ׃ (כ) פְּעֻלָּתוֹ
אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃
(כא) בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

הפטרת בא

(בירמיה סימן מ״ו י״ג עד סוף הסימן׃)

(יג) הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא לָבוֹא נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ בָּבֶל לְהַכּוֹת אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ (יד) הַגִּידוּ בְמִצְרַיִם וְהַשְׁמִיעוּ
בְּמִגְדּוֹל וְהַשְׁמִיעוּ בְנֹף וּבְתַחְפַּנְחֵס אִמְרוּ הִתְיַצֵּב וְהָכֵן לְךָ כִּי־אָכְלָה
חֶרֶב סְבִיבֶיךָ׃ (טו) מַדּוּעַ נִסְחַף אַבִּירֶיךָ לֹא עָמַד כִּי יְהוָה הֲדָפוֹ׃
(טז) הִרְבָּה כּוֹשֵׁל גַּם־נָפַל אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיֹּאמְרוּ קוּמָה וְנָשׁוּבָה אֶל־
עַמֵּנוּ וְאֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַיּוֹנָה׃ (יז) קָרְאוּ שָׁם פַּרְעֹה

הפטרת בא בשלח

מֶלֶךְ־מִצְרַיִם שָׁאוֹן הֶעֱבִיר הַמּוֹעֵד׃ (יח) חַי־אָנִי נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה
צְבָאוֹת שְׁמוֹ כִּי כְתָבוֹר בֶּהָרִים וּכְכַרְמֶל בַּיָּם יָבוֹא׃ (יט) כְּלֵי גוֹלָה עֲשִׂי
לָךְ יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם כִּי־נֹף לְשַׁמָּה תִּהְיֶה וְנִצְּתָה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃
(כ) עֶגְלָה יְפֵה־פִיָּה מִצְרַיִם קֶרֶץ מִצָּפוֹן בָּא בָּא׃ (כא) גַּם־שְׂכִרֶיהָ
בְקִרְבָּהּ כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק כִּי גַם־הֵמָּה הָפְנוּ נָסוּ יַחְדָּיו לֹא עָמָדוּ כִּי יוֹם
אֵידָם בָּא עֲלֵיהֶם עֵת פְּקֻדָּתָם׃ (כב) קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ כִּי־בְחַיִל יֵלֵכוּ
וּבְקַרְדֻּמוֹת בָּאוּ לָהּ כְּחֹטְבֵי עֵצִים׃ (כג) כָּרְתוּ יַעְרָהּ נְאֻם־יְהוָה כִּי לֹא
יֶחְקָר כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר׃ (כד) הֹבִישָׁה בַּת־מִצְרָיִם נִתְּנָה
בְּיַד עַם־צָפוֹן׃ (כה) אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי ׀ יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פוֹקֵד אֶל־
אָמֹן מִנֹּא וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל־מִצְרַיִם וְעַל־אֱלֹהֶיהָ וְעַל־מְלָכֶיהָ וְעַל־פַּרְעֹה
וְעַל הַבֹּטְחִים בּוֹ׃ (כו) וּנְתַתִּים בְּיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד עֲבָדָיו וְאַחֲרֵי־כֵן תִּשָּׁכֵן כִּימֵי־קֶדֶם נְאֻם־יְהוָה׃
(כז) וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁיעֲךָ
מֵרָחוֹק וְאֶת־זַרְעֲךָ מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב יַעֲקֹב וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד׃
(כח) אַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה כִּי אִתְּךָ אָנִי כִּי אֶעֱשֶׂה
כָלָה בְּכָל־הַגּוֹיִם ׀ אֲשֶׁר הַדַּחְתִּיךָ שָּׁמָּה וְאֹתְךָ לֹא־אֶעֱשֶׂה כָלָה וְיִסַּרְתִּיךָ
לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ׃

הפטרת בשלח

(בשופטים סימן ד׳ ססוק ד׳, עד סוף סימן ה׳.)

(ד) וּדְבוֹרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֵשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שֹׁפְטָה אֶת־יִשְׂרָאֵל
בָּעֵת הַהִיא׃ (ה) וְהִיא יוֹשֶׁבֶת תַּחַת־תֹּמֶר דְּבוֹרָה בֵּין הָרָמָה וּבֵין בֵּית־
אֵל בְּהַר אֶפְרָיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּשְׁפָּט׃ (ו) וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא
לְבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם מִקֶּדֶשׁ נַפְתָּלִי וַתֹּאמֶר אֵלָיו הֲלֹא־צִוָּה ׀ יְהוָה
אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל לֵךְ וּמָשַׁכְתָּ בְהַר תָּבוֹר וְלָקַחְתָּ עִמְּךָ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ
מִבְּנֵי נַפְתָּלִי וּמִבְּנֵי זְבֻלוּן׃ (ז) וּמָשַׁכְתִּי אֵלֶיךָ אֶל־נַחַל קִישׁוֹן אֶת־סִיסְרָא
שַׂר־צְבָא יָבִין וְאֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־הֲמוֹנוֹ וּנְתַתִּיהוּ בְיָדֶךָ׃ (ח) וַיֹּאמֶר
אֵלֶיהָ בָּרָק אִם־תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלָכְתִּי וְאִם־לֹא תֵלְכִי עִמִּי לֹא אֵלֵךְ׃
(ט) וַתֹּאמֶר הָלֹךְ ׀ אֵלֵךְ־עִמָּךְ אֶפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִּפְאַרְתְּךָ עַל־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר־אַתָּה הוֹלֵךְ כִּי בְיַד אִשָּׁה יִמְכֹּר יְהוָה אֶת־סִיסְרָא וַתָּקָם דְּבוֹרָה
וַתֵּלֶךְ עִם־בָּרָק קֶדְשָׁה׃ (י) וַיַּזְעֵק בָּרָק אֶת־זְבוּלֻן וְאֶת־נַפְתָּלִי קֶדְשָׁה
וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֲשֶׂרֶת אַלְפֵי אִישׁ וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוֹרָה׃ (יא) וְחֶבֶר הַקֵּינִי
נִפְרָד מִקַּיִן מִבְּנֵי חֹבָב חֹתֵן מֹשֶׁה וַיֵּט אָהֳלֹו עַד־אֵלוֹן בְּצַעֲנַנִּים אֲשֶׁר

Digitized by Google

אֶת־קֶדֶשׁ׃ (יט) וַיִּגְּדוּ לְסִיסְרָא כִּי עָלָה בָּרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם הַר־תָּבוֹר׃
(כ) וַיַּזְעֵק סִיסְרָא אֶת־כָּל־רִכְבּוֹ תְּשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב בַּרְזֶל וְאֶת־כָּל־הָעָם
אֲשֶׁר אִתּוֹ מֵחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם אֶל־נַחַל קִישׁוֹן׃ (כא) וַתֹּאמֶר דְּבֹרָה אֶל בָּרָק
קוּם כִּי זֶה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֶת־סִיסְרָא בְּיָדֶךָ הֲלֹא יְהוָה יָצָא לְפָנֶיךָ
וַיֵּרֶד בָּרָק מֵהַר תָּבוֹר וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ אַחֲרָיו׃ (כב) וַיָּהָם יְהוָה
אֶת־סִיסְרָא וְאֶת־כָּל־הָרֶכֶב וְאֶת־כָּל־הַמַּחֲנֶה לְפִי־חָרֶב לִפְנֵי בָּרָק וַיֵּרֶד
סִיסְרָא מֵעַל הַמֶּרְכָּבָה וַיָּנָס בְּרַגְלָיו׃ (כג) וּבָרָק רָדַף אַחֲרֵי הָרֶכֶב וְאַחֲרֵי
הַמַּחֲנֶה עַד חֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם וַיִּפֹּל כָּל־מַחֲנֵה סִיסְרָא לְפִי־חָרֶב לֹא נִשְׁאַר
עַד־אֶחָד׃ (כד) וְסִיסְרָא נָס בְּרַגְלָיו אֶל־אֹהֶל יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי כִּי
שָׁלוֹם בֵּין יָבִין מֶלֶךְ־חָצוֹר וּבֵין בֵּית חֶבֶר הַקֵּינִי׃ (יח) וַתֵּצֵא יָעֵל לִקְרַאת
סִיסְרָא וַתֹּאמֶר אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנִי סוּרָה אֵלַי אַל־תִּירָא וַיָּסַר אֵלֶיהָ
הָאֹהֱלָה וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׂמִיכָה׃ (יט) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם
כִּי צָמֵאתִי וַתִּפְתַּח אֶת־נְאוֹד הֶחָלָב וַתַּשְׁקֵהוּ וַתְּכַסֵּהוּ׃ (כ) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ
עֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וְהָיָה אִם־אִישׁ יָבוֹא וְשָׁאֲלֵךְ וְאָמַר הֲיֵשׁ־פֹּה אִישׁ
וְאָמַרְתְּ אָיִן׃ (כא) וַתִּקַּח יָעֵל אֵשֶׁת־חֶבֶר אֶת־יְתַד הָאֹהֶל וַתָּשֶׂם אֶת־
הַמַּקֶּבֶת בְּיָדָהּ וַתָּבוֹא אֵלָיו בַּלָּאט וַתִּתְקַע אֶת־הַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ וַתִּצְנַח
בָּאָרֶץ וְהוּא־יָגֵעַ דָּם וַיָּעַף וַיָּמֹת׃ (כב) וְהִנֵּה בָרָק רֹדֵף אֶת־סִיסְרָא וַתֵּצֵא
יָעֵל לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר לוֹ לֵךְ וְאַרְאֵךָ אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־אַתָּה מְבַקֵּשׁ וַיָּבֹא
אֵלֶיהָ וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל מֵת וְהַיָּתֵד בְּרַקָּתוֹ׃ (כג) וַיַּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם
הַהוּא אֶת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנַעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ (כד) וַתֵּלֶךְ יַד בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
הָלוֹךְ וְקָשֶׁה עַל יָבִין מֶלֶךְ־כְּנַעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ אֶת יָבִין מֶלֶךְ כְּנָעַן׃

(כאן מתהילין הספרדים)

ה (א) וַתָּשַׁר דְּבוֹרָה וּבָרָק בֶּן־אֲבִינֹעַם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר׃ (ב) בְּפָרַע
פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עָם בָּרֲכוּ יְהוָה׃ (ג) שִׁמְעוּ מְלָכִים הַאֲזִינוּ
רוֹזְנִים אָנֹכִי לַיהוָה אָנֹכִי אָשִׁירָה אֲזַמֵּר לַיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ (ד) יְהוָה
בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר בְּצַעְדְּךָ מִשְּׂדֵה אֱדוֹם אֶרֶץ רָעָשָׁה גַּם־שָׁמַיִם נָטָפוּ גַּם־
עָבִים נָטְפוּ מָיִם׃ (ה) הָרִים נָזְלוּ מִפְּנֵי יְהוָה זֶה סִינַי מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל׃ (ו) בִּימֵי שַׁמְגַּר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי יָעֵל חָדְלוּ אֳרְחוֹת וְהֹלְכֵי נְתִיבוֹת
יֶלְכוּ אֳרְחוֹת עֲקַלְקַלּוֹת׃ (ז) חָדְלוּ פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדָלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי
דְּבוֹרָה שַׁקַּמְתִּי אֵם בְּיִשְׂרָאֵל׃ (ח) יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אָז לֶחֶם שְׁעָרִים
מָגֵן אִם־יֵרָאֶה וְרֹמַח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף בְּיִשְׂרָאֵל׃ (ט) לִבִּי לְחֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל
הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם בָּרֲכוּ יְהוָה׃ (י) רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל־מָדִין
וְהֹלְכֵי עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ׃ (יא) מְקוֹל מְחַצְּצִים בֵּין מַשְׁאֲבִים שָׁם יִתְּנוּ צִדְקוֹת

Digitized by Google

הפטרת בשלח יתרו

יְהוָה צְדָקוֹת פִּרְזוֹנוֹ בִּישְׂרָאֵל אָז יֵרְדוּ לַשְּׁעָרִים עַם־יְהוָה: (יב) עוּרִי עוּרִי דְבוֹרָה עוּרִי עוּרִי דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק וְשָׁבֶה שְׁבִיֶךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם: (יג) אָז יָרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים עָם יְהוָה יָרַד־לִי בַּגִּבּוֹרִים: (יד) מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בָּעֲמָלֵק אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בְּעַמֶּמֶיךָ מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים וּמִזְבּוּל�un מָשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר: (טו) וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בְּעֵמֶק שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בְּפַלְגוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב: (טז) לָמָּה יָשַׁבְתָּ ב�ֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם לִשְׁמֹעַ שְׁרֵקוֹת עֲדָרִים לְפַלְגוֹת רְאוּבֵן גְּדוֹלִים חִקְרֵי־לֵב: (יז) גִּלְעָד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שָׁכֵן וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר יָשַׁב לְחוֹף יַמִּים וְעַל־מִפְרָצָיו יִשְׁכֹּן: (יח) זְבוּל�un עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת וְנַפְתָּלִי עַל־מְרוֹמֵי שָׂדֶה: (יט) בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ עַל־מֵי מְגִדּוֹ בֶּצַע כֶּסֶף לֹא לָקָחוּ: (כ) מִן־שָׁמַיִם נִלְחֲמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא: (כא) נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז: (כב) אָז הָלְמוּ עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו: (כג) אֹרוּ מֵרֹז אָמַר מַלְאַךְ יְהוָה אָרוֹ אָרוּ יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־בָאוּ לְעֶזְרַת יְהוָה לְעֶזְרַת יְהוָה בַּגִּבּוֹרִים: (כד) תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ: (כה) מַיִם שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל אַדִּירִים הִקְרִיבָה חֶמְאָה: (כו) יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה וְימִינָהּ לְהַלְמוּת עֲמֵלִים וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ: (כז) בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפַל שָׁכָב בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד: (כח) בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקָפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד הָאֲשְׁנָב מַדּוּעַ בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא מַדּוּעַ אֶחֲרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו: (כט) חַכְמוֹת שָׂרוֹתֶיהָ תַּעֲנֶנָּהּ אַף־הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ לָהּ: (ל) הֲלֹא יִמְצְאוּ יְחַלְּקוּ שָׁלָל רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ גֶּבֶר שָׁלָל צְבָעִים לְסִיסְרָא שָׁלָל צְבָעִים רִקְמָה צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוָּארֵי שָׁלָל: (לא) כֵּן יֹאבְדוּ כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהוָה וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה:

הפטרת יתרו

(בישעיה תחלת סי' ו' עד ז' פ' ז' ואח"כ מסיימין בסי' ט' עם הב' פסוקים ה' ו':)

(ו) בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֵרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל: (ב) שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף: (ג) וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ ׀ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: (ד) וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים מִקּוֹל הַקּוֹרֵא

Digitized by Google

הפטרת יתרו משפטים

וַהֲבֵית יִפְלָא עָשָׁן: (ה) וָאֹמַר אוֹי־לִי כִּי־נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ טְמֵא־שְׂפָתַיִם
אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יֹשֵׁב כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת
רָאוּ עֵינָי: (ו) וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה בְּמֶלְקָחַיִם לָקַח
מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: (ז) וַיִּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל־שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֹנֶךָ
וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר: (ח) וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר אֶת־מִי אֶשְׁלַח וּמִי
יֵלֶךְ־לָנוּ וָאֹמַר הִנֵּנִי שְׁלָחֵנִי: (ט) וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַרְתָּ לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ
שָׁמוֹעַ וְאַל־תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל־תֵּדָעוּ: (י) הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו
הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב
וְרָפָא לוֹ: (יא) וָאֹמַר עַד מָתַי אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ עָרִים מֵאֵין
יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֵה שְׁמָמָה: (יב) וְרִחַק יְהוָה אֶת־
הָאָדָם וְרַבָּה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: (יג) וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה
לְבָעֵר כְּאֵלָה וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ:

הפטרת משפטים

(בירמיה סי׳ ל״ד פ׳ ח׳ עד סוף הסי׳ ומסיימין עם שני הפסוקים כ״ה כ״ו מסי׳ ל״ג:)

(ח) הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ
צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר: (ט) לְשַׁלַּח
אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי
עָבַד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ: (י) וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־
בָּאוּ בַבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִלְתִּי
עָבַד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ: (יא) וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן וַיָּשִׁיבוּ אֶת־
הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים וַיִּכְבְּשׁוּם לַעֲבָדִים
וְלִשְׁפָחוֹת: (יב) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר: (יג) כֹּה־
אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִיאִי
אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: (יד) מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ
אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי
מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם: (טו) וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם
הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַתִּכְרְתוּ בְרִית
לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו: (טז) וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי
וַתָּשִׁבוּ אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים
לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת: (יז) לָכֵן כֹּה־
אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ
לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־הַדֶּבֶר וְאֶל־

Digitized by Google

הפטרת משפטים תרומה

הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃ (יח) וְנָתַתִּי אֶת־
הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר
כָּרְתוּ לְפָנַי הֶעָגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו׃ (יט) שָׂרֵי
יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלַם הַסָּרִסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכֹל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין
בִּתְרֵי הָעֵגֶל׃ (כ) וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה
גִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃ (כא) וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ
יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ
בָּבֶל הָעֹלִים מֵעֲלֵיכֶם׃ (כב) הִנְנִי מְצַוֶּה נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָעִיר
הַזֹּאת וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה
מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ (ק׳ ל״ג פ׳ כ״ה) כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה
חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי׃ (כג) גַּם־זֶרַע יַעֲקֹב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס
מֵהַקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׂחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשִׁיב אֶת־
שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים׃

הפטרת תרומה

(במלכים א׳ סימן ה׳ פסוק כ״ו עד סי׳ ו׳ פ׳ י״ד׃)

(כו) וַיהוָה נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ וַיְהִי שָׁלוֹם בֵּין
חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם׃ (כז) וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס
מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הַמַּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ׃ (כח) וַיְשַׁלְּחֵם לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת
אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם
עַל־הַמַּס׃ (כט) וַיְהִי לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב
בָּהָר׃ (ל) לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃ (לא) וַיְצַו הַמֶּלֶךְ
וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבַּיִת אַבְנֵי גָזִית׃ (לב) וַיְפָסְלוּ
בַּנֵּי שְׁלֹמֹה וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים וַיָּכִינוּ הָעֵצִים וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת׃
ו (א) וַיְהִי בִשְׁמֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־
מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל־
יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן הַבַּיִת לַיהוָה׃ (ב) וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה
שִׁשִּׁים־אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ׃ (ג) וְהָאוּלָם
עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב הַבָּיִת עֶשֶׂר בָּאַמָּה
רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי הַבָּיִת׃ (ד) וַיַּעַשׂ לַבַּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים אֲטֻמִים׃ (ה) וַיִּבֶן
עַל־קִיר הַבַּיִת יָצִיעַ סָבִיב אֶת־קִירוֹת הַבַּיִת סָבִיב לַהֵיכָל וְלַדְּבִיר
וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב׃ (ו) הַיָּצִיעַ הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה

הפטרת תרומה תצוה

שֵׁשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת סָבִיב חוּצָה לְבִלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת הַבָּיִת: (ז) וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה וּמַקָּבֶת וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ: (ח) פֶּתַח הַצֵּלָע הַתִּיכֹנָה אֶל־כֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית וּבְלוּלִים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה וּמִן־הַתִּיכֹנָה אֶל־הַשְּׁלִשִׁים: (ט) וַיִּבֶן אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ וַיִּסְפֵּן אֶת־הַבַּיִת גְּבִים וּשְׂרֹדֹת בָּאֲרָזִים: (י) וַיִּבֶן אֶת־הַיָּצִיעַ עַל־כָּל־הַבַּיִת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמָתוֹ וַיֶּאֱחֹז אֶת־הַבַּיִת בְּעֵצֵי אֲרָזִים: (יא) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר: (יב) הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה בֹנֶה אִם־תֵּלֵךְ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשָׁמַרְתָּ אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לָלֶכֶת בָּהֶם וַהֲקִמֹתַי אֶת־דְּבָרִי אִתָּךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־דָּוִד אָבִיךָ: (יג) וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל:

הפטרת תצוה

ביחזקאל סי׳ מ״ג פ׳ י׳ עד סוף הסימן:

(י) אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֶּד אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֵת תָּכְנִית: (יא) וְאִם־נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ צוּרַת הַבַּיִת וְתִכְוֹנָתוֹ וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו וְכָל־צוּרֹתָיו וְאֶת־כָּל חֻקּוֹתָיו וְכָל־צוּרֹתָיו וְכָל־תּוֹרֹתָיו הוֹדַע אוֹתָם וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם וְיִשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־צוּרָתוֹ וְאֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וְעָשׂוּ אוֹתָם: (יב) זֹאת תּוֹרַת הַבַּיִת עַל־רֹאשׁ הָהָר כָּל־גְּבֻלוֹ סָבִיב סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִנֵּה־זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת: (יג) וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה אַמָּה וְטֹפַח וְחֵיק הָאַמָּה וְאַמָּה רֹחַב וּגְבוּלָהּ אֶל־שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת הָאֶחָד וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ: (יד) וּמֵחֵיק הָאָרֶץ עַד־הָעַזָּרָה הַתַּחְתּוֹנָה שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְרֹחַב אַמָּה אֶחָת וּמֵהָעַזָּרָה הַקְּטַנָּה עַד־הָעַזָּרָה הַגְּדוֹלָה אַרְבַּע אַמּוֹת וְרֹחַב הָאַמָּה: (טו) וְהָהָרְאֵל אַרְבַּע אַמּוֹת וּמֵהָאָרִיאֵל וּלְמַעְלָה הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע: (טז) וְהָאָרִיאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בִּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה רֹחַב רָבוּעַ אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו: (יז) וְהָעַזָּרָה אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה רֹחַב אֶל אַרְבַּעַת רְבָעֶיהָ וְהַגְּבוּל סָבִיב אוֹתָהּ חֲצִי הָאַמָּה וְהַחֵיק־לָהּ אַמָּה סָבִיב וּמַעֲלֹתֶהָ פְּנוֹת קָדִים: (יח) וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אֵלֶּה חֻקּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הֵעָשׂוֹתוֹ לְהַעֲלוֹת עָלָיו עוֹלָה וְלִזְרֹק עָלָיו דָּם: (יט) וְנָתַתָּה אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע צָדוֹק הַקְּרֵבִים אֵלַי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה לְשָׁרְתֵנִי פַּר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת: (כ) וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ וְנָתַתָּה עַל־אַרְבַּע קַרְנֹתָיו וְאֶל אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעַזָּרָה וְאֶל־הַגְּבוּל סָבִיב וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ

Digitized by Google

הפטרת תצוה כי תשא

וְכִפַּרְתָּהוּ׃ (כה) וְלָקַחְתָּ אֶת הַפָּר הַחַטָּאת וְשָׂרַף אֹתוֹ בְּמִפְקַד הַבַּיִת מִחוּץ
לַמַּקְדָּשׁ׃ (כו) וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי תַּקְרִיב שְׂעִיר־עִזִּים תָּמִים לְחַטָּאת וְחִטְּאוּ
אֶת־הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ בַּפָּר׃ (כז) בְּכִלּוֹתְךָ מְחַטֵּא תַּקְרִיב פַּר בֶּן־
בָּקָר תָּמִים וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תְּמִים׃ (כח) וְהַקְרַבְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה וְהִשְׁלִיכוּ
הַכֹּהֲנִים עֲלֵיהֶם מֶלַח וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עֹלָה לַיהוָה׃ (כט) שִׁבְעַת יָמִים
תַּעֲשֶׂה שְׂעִיר־חַטָּאת כַּיּוֹם יִפַּר בֶּן־בָּקָר וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תְּמִימִם יַעֲשׂוּ׃
(ל) שִׁבְעַת יָמִים יְכַפְּרוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וּמְהַרְרוּ אֹתוֹ וּמִלְאוּ יָדָיו׃ (לא) וְיִכְלוּ
אֶת־הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יַעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־
עוֹלֹתֵיכֶם וְאֶת־שַׁלְמֵיכֶם וְרָצִאתִי אֶתְכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃

הפטרת כי תשא

(כמנהג האשכנזים במלכים א׳ סי׳ י״ח עד פסוק מ׳:)

(ה) וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר־יְהוָה הָיָה אֶל־אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
לֵאמֹר לֵךְ הֵרָאֶה אֶל־אַחְאָב וְאֶתְּנָה מָטָר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ (ב) וַיֵּלֶךְ
אֵלִיָּהוּ לְהֵרָאוֹת אֶל־אַחְאָב וְהָרָעָב חָזָק בְּשֹׁמְרוֹן׃ (ג) וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל־
עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת־יְהוָה מְאֹד׃ (ד) וַיְהִי
בְּהַכְרֵית אִיזֶבֶל אֶת נְבִיאֵי יְהוָה וַיִּקַּח עֹבַדְיָהוּ מֵאָה נְבִיאִים וַיַּחְבִּיאֵם
חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וְכִלְכְּלָם לֶחֶם וָמָיִם׃ (ה) וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ
לֵךְ בָּאָרֶץ אֶל־כָּל־מַעְיְנֵי הַמַּיִם וְאֶל כָּל־הַנְּחָלִים אוּלַי נִמְצָא חָצִיר
וּנְחָיֵה סוּם וָפֶרֶד וְלוֹא נַכְרִית מֵהַבְּהֵמָה׃ (ו) וַיַּחְלְקוּ לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ
לַעֲבָר־בָּהּ אַחְאָב הָלַךְ דֶּרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ וְעֹבַדְיָהוּ הָלַךְ דֶּרֶךְ אֶחָד
לְבַדּוֹ׃ (ז) וַיְהִי עֹבַדְיָהוּ בַּדֶּרֶךְ וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ לִקְרָאתוֹ וַיַּכִּרֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־
פָּנָיו וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶה אֲדֹנִי אֵלִיָּהוּ׃ (ח) וַיֹּאמֶר לוֹ אֲנִי לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ
הִנֵּה אֵלִיָּהוּ׃ (ט) וַיֹּאמֶר מָה חָטָאתִי כִּי־אַתָּה נֹתֵן אֶת־עַבְדְּךָ בְּיַד אַחְאָב
לַהֲמִיתֵנִי׃ (י) חַי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־יֵשׁ־גּוֹי וּמַמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־שָׁלַח
אֲדֹנִי שָׁם לְבַקְשֶׁךָ וְאָמְרוּ אַיִן וְהִשְׁבִּיעַ אֶת־הַמַּמְלָכָה וְאֶת־הַגּוֹי כִּי לֹא
יִמְצָאֶךָּה׃ (יא) וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ׃ (יב) וְהָיָה
אֲנִי אֵלֵךְ מֵאִתְּךָ וְרוּחַ יְהוָה יִשָּׂאֲךָ עַל־אֲשֶׁר לֹא־אֵדָע וּבָאתִי לְהַגִּיד
לְאַחְאָב וְלֹא יִמְצָאֲךָ וַהֲרָגָנִי וְעַבְדְּךָ יָרֵא אֶת־יְהוָה מִנְּעֻרָי׃ (יג) הֲלֹא־
הֻגַּד לַאדֹנִי אֵת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בַּהֲרֹג אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וָאַחְבִּא
מִנְּבִיאֵי יְהוָה מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וָאֲכַלְכְּלֵם לֶחֶם
וָמָיִם׃ (יד) וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ וַהֲרָגָנִי׃
(טו) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ חַי יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו כִּי הַיּוֹם אֵרָאֶה

Digitized by Google

אֲלֵיהוּ: (לז) וַיֵּלֶךְ עַבְדָּיהוּ לִקְרַאת אַחְאָב וַיַּגֶּד־לוֹ וַיֵּלֶךְ אַחְאָב לִקְרַאת
אֵלִיָּהוּ: (לח) וַיְהִי כִּרְאוֹת אַחְאָב אֶת־אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֵלָיו הַאַתָּה
זֶה עֹכֵר יִשְׂרָאֵל: (לט) וַיֹּאמֶר לֹא עָכַרְתִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־אַתָּה וּבֵית
אָבִיךָ בְּעָזְבְכֶם אֶת־מִצְוֹת יְהוָה וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים: (מ) וְעַתָּה שְׁלַח
קְבֹץ אֵלַי אֶת־כָּל־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וְאֶת־נְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע
מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה אַרְבַּע מֵאוֹת אֹכְלֵי שׁוּלְחַן אִיזֶבֶל:

(כאן מתחילין הספרדים והאשליאני)

(כ) וַיִּשְׁלַח אַחְאָב בְּכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבֹּץ אֶת־הַנְּבִיאִים אֶל־הַר
הַכַּרְמֶל: (כא) וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ אֶל־כָּל־הָעָם וַיֹּאמֶר עַד־מָתַי אַתֶּם פֹּסְחִים
עַל־שְׁתֵּי הַסְּעִפִּים אִם־יְהוָה הָאֱלֹהִים לְכוּ אַחֲרָיו וְאִם־הַבַּעַל לְכוּ אַחֲרָיו
וְלֹא־עָנוּ הָעָם אֹתוֹ דָּבָר: (כב) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ אֶל־הָעָם אֲנִי נוֹתַרְתִּי
נָבִיא לַיהוָה לְבָדִי וּנְבִיאֵי הַבַּעַל אַרְבַּע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים אִישׁ: (כג) וְיִתְּנוּ־
לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וְיִבְחֲרוּ לָהֶם הַפָּר הָאֶחָד וְיַנַּתְּחֵהוּ וְיָשִׂימוּ עַל־הָעֵצִים
וְאֵשׁ לֹא יָשִׂימוּ וַאֲנִי אֶעֱשֶׂה אֶת־הַפָּר הָאֶחָד וְנָתַתִּי עַל־הָעֵצִים וְאֵשׁ
לֹא אָשִׂים: (כד) וּקְרָאתֶם בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וַאֲנִי אֶקְרָא בְשֵׁם־יְהוָה וְהָיָה
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־יַעֲנֶה בָאֵשׁ הוּא הָאֱלֹהִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ טוֹב
הַדָּבָר: (כה) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לִנְבִיאֵי הַבַּעַל בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ
רִאשֹׁנָה כִּי־אַתֶּם הָרַבִּים וְקִרְאוּ בְּשֵׁם אֱלֹהֵיכֶם וְאֵשׁ לֹא תָשִׂימוּ:
(כו) וַיִּקְחוּ אֶת־הַפָּר אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם וַיֶּעֱשׂוּ וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁם־הַבַּעַל מֵהַבֹּקֶר
וְעַד־הַצָּהֳרַיִם לֵאמֹר הַבַּעַל עֲנֵנוּ וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה וַיְפַסְּחוּ עַל־הַמִּזְבַּח
אֲשֶׁר עָשָׂה: (כז) וַיְהִי בַּצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל־
גָּדוֹל כִּי־אֱלֹהִים הוּא כִּי־שֵׂיחַ וְכִי־שִׂיג לוֹ וְכִי־דֶרֶךְ לוֹ אוּלַי יָשֵׁן הוּא
וְיִקָץ: (כח) וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת וּבָרְמָחִים
עַד־שְׁפָךְ־דָּם עֲלֵיהֶם: (כט) וַיְהִי כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ עַד לַעֲלוֹת
הַמִּנְחָה וְאֵין־קוֹל וְאֵין־עֹנֶה וְאֵין קָשֵׁב: (ל) וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ לְכָל־הָעָם
גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ כָל־הָעָם אֵלָיו וַיִּרְפָּא אֶת־מִזְבַּח יְהוָה הֶהָרוּס: (לא) וַיִּקַּח
אֵלִיָּהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים כְּמִסְפַּר שִׁבְטֵי בְנֵי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־
יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ. (לב) וַיִּבֶן אֶת־הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ
בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ תְּעָלָה כְּבֵית סָאתַיִם זָרַע סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ: (לג) וַיַּעֲרֹךְ
אֶת־הָעֵצִים וַיְנַתַּח אֶת־הַפָּר וַיָּשֶׂם עַל הָעֵצִים: (לד) וַיֹּאמֶר מִלְאוּ
אַרְבָּעָה כַדִּים מַיִם וְיִצְקוּ עַל־הָעֹלָה וְעַל־הָעֵצִים וַיֹּאמֶר שְׁנוּ וַיִּשְׁנוּ
וַיֹּאמֶר שַׁלֵּשׁוּ וַיְשַׁלֵּשׁוּ: (לה) וַיֵּלְכוּ הַמַּיִם סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ וְגַם אֶת־הַתְּעָלָה
מִלֵּא־מָיִם: (לו) וַיְהִי | בְּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וַיִּגַּשׁ אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר יְהוָה

Digitized by Google

הפטרת כי תשא ויקהל

אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹם יִוָּדַע כִּי־אַתָּה אֱלֹהִים בְּיִשְׂרָאֵל וַאֲנִי עַבְדֶּךָ וּבִדְבָרְךָ עָשִׂיתִי אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה: (לז) עֲנֵנִי יְהוָה עֲנֵנִי וְיֵדְעוּ הָעָם הַזֶּה כִּי־אַתָּה יְהוָה הָאֱלֹהִים וְאַתָּה הַסַּבְתָּ אֶת־לִבָּם אֲחֹרַנִּית: (לח) וַתִּפֹּל אֵשׁ־יְהוָה וַתֹּאכַל אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הָעֵצִים וְאֶת־הָאֲבָנִים וְאֶת־הֶעָפָר וְאֶת־הַמַּיִם אֲשֶׁר־בַּתְּעָלָה לִחֵכָה: (לט) וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים:

הפטרת ויקהל

כמנהג האשכנזים גם בשבת שני של חנוכה קורין אותה והיא הפטרת פקודי כמנהג הספרדים והאיטליאני.

[במלכים א׳ סימן ז׳ פ׳ מ׳ עד פ״ו]

(מ) וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה: (מא) עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֹלֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלוֹת הַכֹּתָרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמֻּדִים: (מב) וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלוֹת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים: (מג) וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת עָשָׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרוֹת עָשְׂרֵה עַל־הַמְּכֹנוֹת: (מד) וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם: (מה) וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וְאֶת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט: (מו) בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סְכּוֹת וּבֵין צָרְתָן: (מז) וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת: (מח) וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב: (מט) וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת חָמֵשׁ מִנִּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאל לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב: (נ) וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל זָהָב:

הפטרת פקודי

כמנהג האשכנזים ואף כשהן מחוברין:

(מלכים א׳ סי׳ ז׳ פ׳ נ״א וסי׳ ח׳ א׳ עד כ״ב:)

(נא) וַתִּשָּׁלֵם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה

Digitized by Google

וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קָדְשֵׁי דָוִיד אָבִיו אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים
נָתַן בְּאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה: ס (ו) אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־
כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
יְרוּשָׁלִָם לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה מֵעִיר דָּוִיד הִיא צִיּוֹן: (ג) וַיִּקָּהֲלוּ
אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי: (ד) וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרֹן:
(ה) וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר
בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם: (ו) וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת
יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־
יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב: (ז) וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־
מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים:
(ח) כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרוּבִים עַל־
הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְמָעְלָה: (ט) וַיַּאֲרִיכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים
מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה:
(י) אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּיחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב
אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: (יא) וַיְהִי בְּצֵאת
הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהָעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה: (יב) וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים
לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְּבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה: (יג) אָז
אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל: (יד) בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ
מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים: (טו) וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֶת כָּל־קְהַל
יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד: (טז) וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֶת דָּוִיד אָבִי וּבְיָדָו מִלֵּא לֵאמֹר: (יז) מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי
יִשְׂרָאֵל: (יח) וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:
(יט) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת
לִשְׁמִי הֱטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ: (כ) רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת כִּי
אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי: (כא) וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־
דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר וָאָקוּם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: (כב) וָאָשִׂם שָׁם מָקוֹם
לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אוֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

כשחל ראש חדש ביום ו׳ לומרים כשכפולים זאת ההפטרה:

(יח) וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפָּקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: (יט) וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל: (כ) וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צָהָה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: (כא) וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָבָאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה: (כב) וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה: (כג) וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאַתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ עַד־עוֹלָם: (כד) וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: (כה) וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם | בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד: (כו) וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: (כז) וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלֶּחֶם: (כח) וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם: (כט) וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: (ל) וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בְחֹר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי תַּי עַל־בָּשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ: (לא) כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: (לב) וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה: (לג) וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלְתָה הִיא מֵעִם אָבִיו לָמִית אֶת־דָּוִד: (לד) וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בֶּחָרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלְמוֹ אָבִיו: (לה) וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: (לו) וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אֲנִכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ: (לז) וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה: (לח) וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: (לט) וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: (מ) וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבִיא

Digitized by Google

הָעִיר: (יח) הַנַּעַר בָּא וְדָוִד בָּקָם מֵאָצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה
וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשָּׁקוּ ו אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ
עַד־דָּוִד הִגְדִּיל: (יט) וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ
שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ו בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי
וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

קריאת מפטיר לשבת וראש חדש

כשכתם ורוש חדש מולידין אבי ספרי, ברוסטן קורין שבתא גברי בפי השבוע ומומרים קדים לעילא, ובספר אבי קורין למפטיר בפרשת פנחס:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת
מִנְחָה בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: פ

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנָיִם וְאַיִל
אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה
בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַּשָּׁמֶן
לָאַיִל־ הָאֶחָד: וְעִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת
הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי
הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

הפטרת שבת ראש חדש

(ו) כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַּיִת
אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי: (ב) וְאֶת־כָּל אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה
וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל
דְּבָרִי: (ג) שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עוֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה
מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־חֵמָּה בָּחֲרוּ בִּדְרָכֵיהֶם
וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה: (ד) גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלוּלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם
אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינָי
וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ: (ה) שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ
אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה
בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ: (ו) קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה
מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו: (ז) בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלְדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֶבֶל לָהּ
וְהִמְלִיטָה זָכָר: (ח) מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אָרֶץ בְּיוֹם
אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אַחַת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ: (ט) הַאֲנִי

הפטרת שבת וראש חדש ופרשת שקלים

אַשְׁפִּיר וְלֹא אוֹלִיד יאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃
(י) שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־
הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ (יא) לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשַּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן
תָּמְצוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיו כְּבוֹדָהּ׃ (יב) כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה הִנְנִי נוֹטֶה־
אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ
וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֲשָׁעוּ׃ (יג) כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֲמְכֶם
וּבִירוּשָׁלַם תְּנֻחָמוּ׃ (יד) וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וַעֲצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִּפְרַחְנָה
וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו׃ (טו) כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ
יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃
(טז) כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃
(יז) הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַת בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר
הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפּוּ נְאֻם־יְהוָה׃ (יח) וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי׃
(יט) וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל
וְלוּד מְשְׁכֵי קֶשֶׁת תּוּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־
שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃ (כ) וְהֵבִיאוּ אֶת־
כָּל־אֲחֵיכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם | מִנְחָה לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים
וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃ (כא) וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים
לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ (כב) כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה
אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃
(כג) וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת
לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ (כד) וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי
תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃
וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת
לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃

מנהג ספרדים לסיים מל רשע מדש כיוס ש״ק וכיוס ל׳ להוסיף פסוק רשעון ולחרון של הפטרת מחר מדש׃

פרשת מפטיר לפרשת שקלים בפרשת כי תשא

והוא הפטרה שלפני ר״ח לחדר, ואם חל ר״ח לחדר בפעמו, הוא בו ביוס׃

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר׃ כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַיהוָה בִּפְקֹד אֹתָם וְלֹא־יִהְיֶה בָהֶם
נֶגֶף בִּפְקֹד אֹתָם׃ זֶה וְיִתְּנוּ כָּל־הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל

Digitized by Google

הפטרת שבת וראש חדש ופרשת שקלים

הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשֶּׁקֶל מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל תְּרוּמָה לַיהוָה: כֹּל הָעוֹבֵר
עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה יִתֵּן תְּרוּמַת יְהוָה: הֶעָשִׁיר לֹא־
יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט מִמַּחֲצִית הַשֶּׁקֶל לָתֵת אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְכַפֵּר
עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: וְלָקַחְתָּ אֶת־כֶּסֶף הַכִּפֻּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתַתָּ אֹתוֹ
עַל־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־
נַפְשֹׁתֵיכֶם:

ומפטירין הפטרה זו במלכים ב׳ סי׳ י״א פ׳ י״ן עד י״ב פ׳ י״ח:

(כאן מתחילים הספרדים)

יא (י) וַיִּכָּרוֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם
לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם: (יח) וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ בֵּית
הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָיו וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֶת מַתַּן כֹּהֵן
הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹת עַל־בֵּית יְהוָה: (יט) וַיִּקַּח
אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכֹּרִי וְאֶת־הָרָצִים וְאֶת כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ
אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב
כִּסֵּא הַמְּלָכִים: (כ) וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקְטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ
הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית הַמֶּלֶךְ:

(כאן מתחילין האשכנזים)

יב (א) בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ: (ב) בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא מָלַךְ
יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע:
(ג) וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן:
(ד) רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת: (ה) וַיֹּאמֶר
יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יוּבָא בֵּית־יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר
אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֵב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית
יְהוָה: (ו) יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ אֶת־בֶּדֶק
הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא שָׁם בֶּדֶק: (ז) וַיְהִי בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה
לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת: (ח) וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ
יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים
אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכֵּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת
תִּתְּנֵהוּ: (ט) וַיֹּאתוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי קַחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק
אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת: (י) וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ
וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ מִימִין בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־שָׁמָּה
הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית־יְהוָה: (יא) וַיְהִי

Digitized by Google

הפטרה לפרשת שקלים ופרשת מפטיר והפטרה לשבת זכור

כְּרְאוֹתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיִּצְרְרוּ
וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵּית־יְהוָה: (י) וְנָתְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־
יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַמְפֻקָּדִים בֵּית יְהוָה וַיוֹצִיאֻהוּ לְחָרְשֵׁי הָעֵץ וְלַבֹּנִים
הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה: (יג) וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאָבֶן וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי
מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכָל אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחֻזְקָה:
(יד) אַךְ לֹא יֵעָשֶׂה בֵּית יְהוָה סִפוֹת כֶּסֶף מִזַּמְּרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת
כָּל־כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כֶסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵּית־יְהוָה: (טו) כִּי־לְעֹשֵׂי
הַמְּלָאכָה יִתְּנֵהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה: (טז) וְלֹא יֵחָשְׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים
אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדֵם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם
עֹשִׂים: (יז) כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ:

(מנהג ספרדים לס מל ר"ח מדר ביום ה' נומר לחר הספרים מקליס פסוק ראשון ואחרון מל הספרים מחר מדם)

פרשת מפטיר לשבת זכור בפרשת כי תצא

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: אֲשֶׁר קָרְךָ
בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים:
וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לָרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם
לֹא תִּשְׁכָּחַ:

הפטרת פרשת זכור (בשמואל א' סי' ט"ו פ' א' עד פ' ל"ה:)

(כאן מתחילין הספרדים:)

ט"ו (ו) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל אֹתִי שָׁלַח יְהוָה לִמְשָׁחֲךָ לְמֶלֶךְ
עַל־עַמּוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי יְהוָה:

(כאן מתחילין האשכנזים:)

(ב) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־
שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם: (ג) עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָ אֶת־עֲמָלֵק
וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד־אִשָּׁה
מֵעוֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל וְעַד־חֲמוֹר: (ד) וַיִּשְׁמַע שָׁאוּל
אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־אִישׁ
יְהוּדָה: (ה) וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב בַּנָּחַל: (ו) וַיֹּאמֶר שָׁאוּל
אֶל־הַקֵּינִי לְכוּ סֻרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי פֶּן־אַסִּפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָ
חֶסֶד עִם־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק:

Digitized by Google

(ז) וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם׃
(ח) וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי וְאֶת־כָּל־הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב׃
(ט) וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם עַל־אֲגַג וְעַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל־
הַכָּרִים וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַהַרְימָם וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס
אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ׃ (י) וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר׃ (יא) נִחַמְתִּי כִּי־
הִמְלַכְתִּי אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא הֵקִים וַיִּחַר
לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־הַלָּיְלָה׃ (יב) וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת
שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר בָּא־שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ
יָד וַיָּסֹב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל׃ (יג) וַיָּבֹא שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ
שָׁאוּל בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ (יד) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
וּמֶה קוֹל־הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ׃ (טו) וַיֹּאמֶר
שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן
זְבֹחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיִּתְרָה הֶחֱרַמְנוּ׃ (טז) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־
שָׁאוּל הֶרֶף וְאַגִּידָה לְךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ
דַּבֵּר׃ (יז) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ (יח) וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה
בְּדֶרֶךְ וַיֹּאמֶר לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בּוֹ עַד־
כַּלּוֹתָם אֹתָם׃ (יט) וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט אֶל־הַשָּׁלָל
וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ (כ) וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי
בְּקוֹל יְהוָה וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק
וְאֶת־עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי׃ (כא) וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית
הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל׃ (כב) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲחֵפֶץ לַיהוָה
בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֶלֶב
אֵילִים׃ (כג) כִּי חַטַּאת־קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצֵר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־
דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ׃ (כד) וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי כִּי־
עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי־יָרֵאתִי אֶת־הָעָם וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם׃
(כה) וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה׃ (כו) וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ
יְהוָה מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ (כז) וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־
מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע׃ (כח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת
יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ׃ (כט) וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל
לֹא יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם׃ (ל) וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה
כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד־זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה

Digitized by Google

הפטרת פרשת זכור ופרשת מפטיר לשבת פרה

אֱלֹהֶיךָ: (ח) וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שְׁאוּל לַיהוָה: (לג) וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר
אֲגַג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת: (לג) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ
כֵּן־תִּשַּׁכֹּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסַּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגַג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל:
(לד) וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל:

פרשת מפטיר לשבת פרה

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה
אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלְתָה עָלֶיהָ עֹל: וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו: וְלָקַח אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים:
וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ
יִשְׂרֹף: וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ
שְׂרֵפַת הַפָּרָה: וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־
הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב: וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ
בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב: וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֶת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ
מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי
נִדָּה חַטָּאת הִוא: וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־
הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם: הַנֹּגֵעַ
בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים ׃ הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
לֹא יִטְהָר: כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־
מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק
עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ: זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל
כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים. וְכָל כְּלִי
פָתִוחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פְּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא: וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי
הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעַצֶם אָדָם אוֹ בְקֶבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת
יָמִים: וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־
כֶּלִי: וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־
הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בְּעַצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בְמֵת
אוֹ בַקֶּבֶר: וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
וְחִטָּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב: וְאִישׁ

Digitized by Google

הפטרה לפרשת פרה

אֲשֶׁר־טִמֵּא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרֵתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־
מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא: וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת
עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־הָעָרֶב:
וְכָל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב:

הפטרת פרשת פרה (ביחזקאל סי׳ ל״ו ט״ז עד סוף הסי׳):

(טז) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: (יז) בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים
עַל־אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבְעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה
דַרְכָּם לְפָנָי: (יח) וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־
הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ: (יט) וָאָפִיץ אוֹתָם בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת
כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים: (כ) וַיָּבֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם
וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֱּאָמֹר לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ:
(כא) וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלְּלָהּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ
שָׁמָּה: (כב) לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה לֹא לְמַעַנְכֶם
אֲנִי עֹשֶׂה בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־
בָּאתֶם שָׁם: (כג) וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם
בְּתוֹכָם וְיֵדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם
לְעֵינֵיהֶם: (כד) וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל־הָאֲרָצוֹת
וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם: (כה) וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם
מִכֹּל טֻמְאֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: (כו) וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב
חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם
וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר: (כז) וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר־
בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם: (כח) וישבתם וְיָשַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי
לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים: (כט) וְהוֹשַׁעְתִּי
אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא אֶתֵּן
עֲלֵיכֶם רָעָב: (ל) וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר
לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם: (לא) וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים
וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים וּנְקַטְתֶּם בְּפְנֵיכֶם עַל עֲוֹנֹתֵיכֶם וְעַל
תּוֹעֲבֹתֵיכֶם: (לב) לָא לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה יִוָּדַע לָכֶם
בֹּשׁוּ וְהִכָּלְמוּ מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל: (לג) כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בְּיוֹם
מָהֳרִי אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ הַחֳרָבוֹת:
(לד) וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר:
(לה) וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלָּזוּ הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת

Digitized by Google

הפטרה לפרשת פרה ופרשת מפטיר לפרשת החדש

וְהַנְּשָׁמוֹת וְהַנְּחָרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ׃ (כו) וְיֵדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְשַׁלְּחוּ
סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי׀ אֲנִי יְהוָה בָּגִיתִי הַנְּחָרָסוֹת גַּמְעַתִּי הַנְּשָׁמָה אֲנִי יְהוָה
דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ כאן מפטירים הספרדים׃ (כז) כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עוֹד זֹאת
אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם׃ (כח) כְּצֹאן
קָדְשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלַיִם בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת
צֹאן אָדָם וְיֵדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

פרשת מפטיר לפרשת החדש

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃ הַחֹדֶשׁ
הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ דַּבְּרוּ אֶל־
כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית־
אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת׃ וְאִם־יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ
הַקָּרֹב אֶל־בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכְסוּ עַל־הַשֶּׂה׃ שֶׂה
תָמִים זָכָר בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים תִּקָּחוּ׃ וְהָיָה
לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל
עֲדַת־יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת
וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם׃ וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר
בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ׃ אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ
נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ׃
וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃
וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֲלְכֶם בְּיֶדְכֶם
וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהוָה׃ וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה
הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי
מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה׃ וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים
אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת־הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵיכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף
לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם
אֹתוֹ חַג לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תָּחְגֻּהוּ׃ שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת
תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאוֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי׀ כָּל־אֹכֵל חָמֵץ
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד־יוֹם הַשְּׁבִיעִי׃ וּבַיּוֹם
הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה
לֹא־יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם׃
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃ בָּרִאשׁוֹן
בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים

Digitized by Google

פרשת מפטיר והפטרה לפרשת החדש

לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב: שִׁבְעַת יָמִים שְׁאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי | כָּל־אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ: כָּל־ מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת:

הפטרת פרשת החדש

ביחזקאל סימן מ״ה ט״ו עד סוף וסי׳ מ״ו עד פ׳ י״ט.

(כאן מתחילין האשכנזים)

(מז) כָּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת לִנְשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל: (יז) וְעַל־הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה וְהַנֶּסֶךְ בַּחַגִּים וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הֽוּא־יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־ הַמִּנְחָה וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל:

(כאן מתחילין הספרדים)

(יח) כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ: (יט) וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־ מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית: (כ) וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שׁוֹגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת: (כא) בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חַג שָׁבֻעוֹת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל: (כב) וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בְּעַדּוֹ וּבְעַד כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת: (כג) וְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטַּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם: (כד) וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה: (כה) בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן:

מו (א) כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה קָדִים יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ: (ב) וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר מִחוּץ וְעָמַד עַל־מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא וְהַשַּׁעַר לֹא־יִסָּגֵר עַד־הָעָרֶב: (ג) וְהִשְׁתַּחֲוּוּ עַם־הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָה: (ד) וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרִיב הַנָּשִׂיא לַיהוָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׁשָּׁה כְבָשִׂים תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים: (ה) וּמִנְחָה אֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה: (ו) וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם וְשִׁשָּׁה כְבָשִׂים וְאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ: (ז) וְאֵיפָה

Digitized by Google

לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כְּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה: (ו) וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְשִׁשָּׁה וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים תְּמִימִם יִהְיוּ לוֹ: (ז) וְעָשָׂה חַטָּאת וְכִפֶּר בְּעַד בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֶסֶךְ לַפָּר וְלָאֵיפָה: (ח) וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ: (ט) וְהֵכִין בֶּן־שְׁנָתוֹ תְּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ: (י) וּמִנְחָה תַּעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד: (יא) יַעֲשׂוּ אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד:

(כאן מסיימין הספרדים)

(יב) כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה: (יג) וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לוֹ עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה: (יד) וְלֹא־יַקַּח הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנָתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִיל אֶת־בָּנָיו לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ:

(מנהג הספרדים שם מל ר"ח ניסן כיום ט' לומר למחר הפטרת החדש בפוק רשמון ולמחרון של הפטרת מחר חדש):

סליק

פערבעסערונגען

טאן בישטעם דיעזע בעריכטיגונגען פֿאר דעם לעזען צו פערבעסערן.

זיבענ	42	רמי	מיבבריזובטלונג	סטמטט	קרעיז
„	43	פיב	מונטבן לייט	„	מונם
„	44	מנשפרקונג		„	חודם
„	48	לייט	26	„	800
דמזבונבט		לייט	7 מונטבן		
זיבמ	59	רמי	לייט	10	סטמטט
בשלח זיבמ	68	רמי	מבבן	6	
יתרו פסוק	19	לייט	2		
זיבמ	93	רמי	מונטבן	9	
„	96	פיב	לייט	6	
„	101	מבבן		17	
„	176	פיב		19	
„	180	מנשפרקונג			

ליבט:			
מיינבם	„	מונם	
הרם	„	חודם	
80 —	„	800	
		ריח„ מיבבריזוטטיג	
„מב זיך„	„	סטמטט „מיך בם„ ליבט	
מיתותינו	„	מוחינו	
מקף—	„	קאן קמאמט	
גבתמט	„	גבהבן	
דבק	„	דבר	
מוהייסבן מיוט מב מולבכיים			
מוהייליג	„	סטמטט גבהייליג ליבט	
הבערה	„	העברה	

Ofen, aus der königl. ung. Universitäts Buchdruckerei
1865.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google